

EX*LIBRIS

WOJEWÓDZKIEJ

I MIEJSKIEJ

BIBLIOTEKI

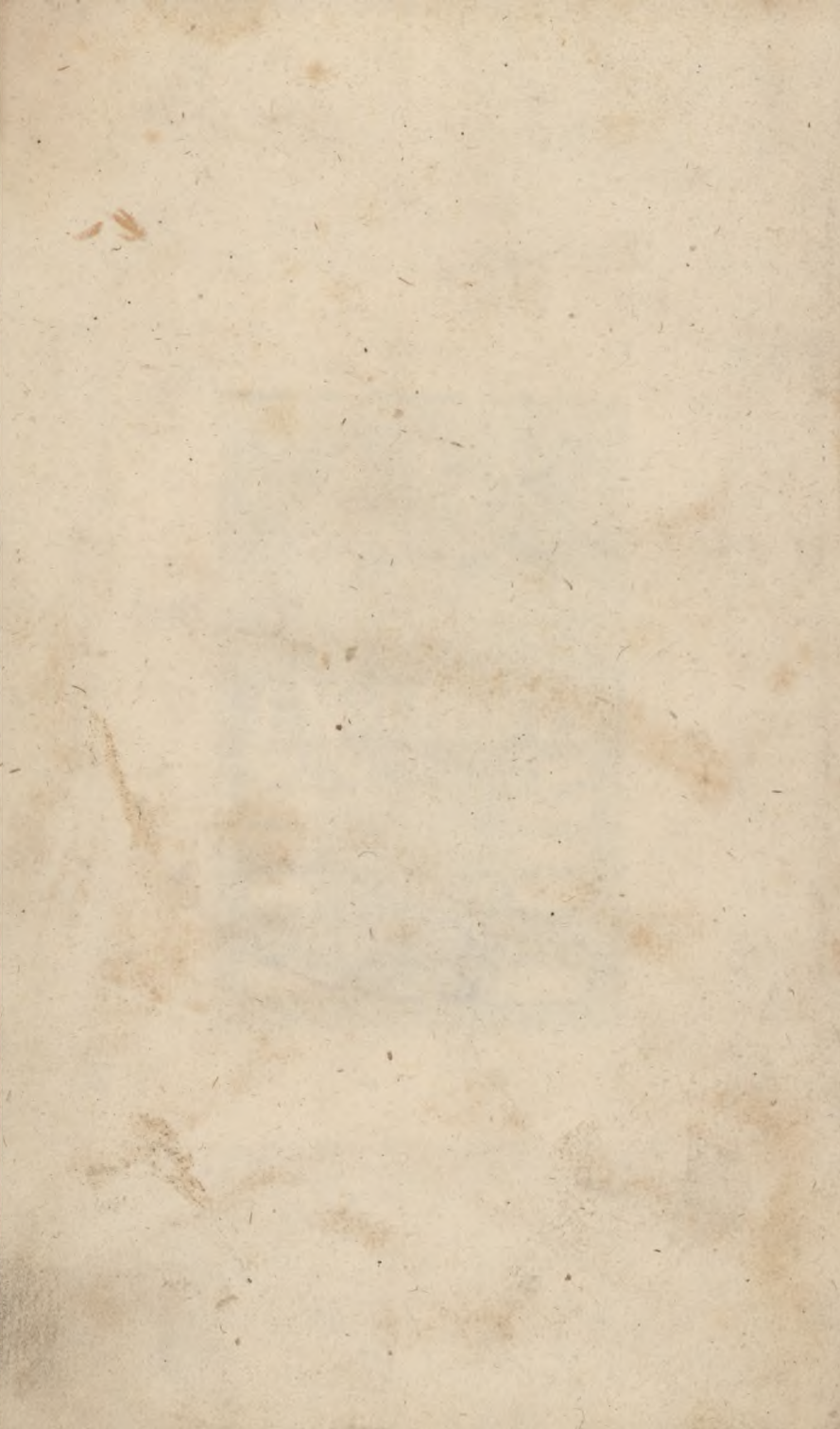
PUBLICZNEJ

IM. EMANUELA SMOŁKI

W OPOLU

Szanujcie Książkę!

DYKCYONARZ

NOWY

J E O G R A F I I

WYSTAWIAJĄCY

OBRAZ STATYSTYCZNY, HISTORYCZNY, I POLITYCZNY, UŁOŻONY
PODEUG PODAŃ NAYNOWSZYCH JEÓGRAFÓW, MIANOWICIE
STEINA I GALLETEGO, Z DODATKIEM JEÓGRAFICZNYM
WYJAŚNIAJĄCYM STATYSTYKĘ TERAŹNIEYSZEGO ROZ-
GRANICZENIA.

Tom drugi.

N — Z.

W WROCŁAWIU

U WILHELMA BOGUMIEŁA KORNA.

1823.

911 (03)

3061 s

ZBIORY ŚLĄSKIE

Akc VI Nr 49 / 40 / C

N.

Naas, miasteczko i włość w Irlandzkim hrabstwie *Kildare*, prowincyi *Leinster*.

Nabaon, mała rzeka w Portugaliskiej prowincyi *Estramadurze*, wpadająca w *Zezere*.

Nabburg, miasto dobrze zabudowane w Bawaryi nad rzeką *Nabe*; jest stołeczne powiatu mającego 9 mil kwadratowych i 16000 mieszkańców.

Nabe, **Naabe**, rzeka w Bawaryi, poczynająca się w górach i lasach między *Bareytem* a granicą Czeską; przyjmuje w siebie inne dwie rzeki tegoż imienia z przydatkiem *Górney* i *Lesney*, a wpada w *Dunay* po wyżey *Ratyzbony*.

Nablos, **Naplusa**, dobrze zaludnione i handlowne miasto, stołeczne powiatu od niego nazwanego w *Palestynie*; ma mieszkańców arabów, Turków, samarytanów i chrześcijańskich obywateli. Handel tamieczny najważniejszy jest z *Damaskiem*.

Nachod, miasteczko i wielka włość w Czechach, cyrkułe *Königgrackim*; roku 1786 nabyta przez księcia *Piotra Kurlandzkiego*, a teraz należąca do jego córki najstarszey księżny *Sagańskiej*. Ma to miasto zamek 266 dobrze zabudowanych domów i znaczny handel płótnem.

Nachsia, **Naxia**, w starożytności *Naxos*, wyspa grecka w *Ar-*

Tom II.

chipelagu. Wydaie owoce i wina wyborne, tudzież chodunie bydło. Ma 7000 mieszkańców, z których piąta część katolików, reszta greków; iedni i drudzy mają swego arcybiskupa. Prócz 40 do 50 wsi, jest tam tylko iedno miasto tegoż co wyspa imienia. Ta podléga kapidzi baszy i opłaca mu co rok 10 kies. Z resztą obiera sobie urzędników, i tak iak inne wyspy greckie nie widzi innych władz tureckich, prócz kadegeo przybywającego tam niekiedy dla dowiedzenia się czy kto nie appelleie od sądów mieyscowych.

Nacza, rzeka i miasteczko w bywszym województwie *Brzeskim Litewskim*. Tegoż imienia rzeka w powiecie *Lidzkim* przy granicy *Trockiego*. Także w *Mińskim*, rzeka i włość.

Naczeradecz, miasteczko i włość w Czechach, cyrkułe *Kaurzyskim*.

Nadarzyn, miasteczko z 450 mieszkańcami w departamencie *Warszawskim* o trzy mile od stolicy, na wielkiej drodze pocztowej do *Piotrkowa* i *Wrocławia*. Ma piękny kościół nowy, wymurowany z funduszu zostawionego przez zmarłego *Hetmana Oginskiego*, do którego wraz z przyległym *Helenowskim* pałacem należało to mieysce.

A

Na-

Nadelburg, miasteczko porządne z 70 domami, w Austrii dzielnicy Wiedeńskiego lasu: ma znaczną fabrykę igieł; i drugą towarów mosiężnych założoną przez hrabiego Bathiani.

Nadin, mała twierdza Austriacka w Dalmacyi, hrabstwie Zara.

Nadliszek, zamek i włość xięcia *Auersberg* w Śrzedniej Karnioli.

Nadowessierey, lud Ameryki Północney na zachodniej stronie *Mississipi*. Może wystawić 2000 mężów do boju. Lud ten uznaje najwyższą istotę sprawcą wszystkiego dobrego; ale przytém inną przełożoną nad złem, a mającą znowu podległą sobie pomniejszych duchy złoczynne. Wierzy w nieśmiertelność duszy i życie przyszłe, przy zwykłych ziemskich zatrudnieniach, ale bez mozołu i trudu, tudzież wśród upiększonego podług ich pojęcia przyrodzenia.

Nadworna, miasteczko i włość kameralna w Galicyi, cyrkule Stanisławowskim; w tym miejscu jest główny urząd solny cesarski, a w przyległej wsi Hwod, jest warzelnia.

Nädendal, miasteczko nie daleko miasta *Abo* w Finlandii; ma znaczną fabrykę nicianych pończoch, a w bliskości wody mineralne.

Nadzil, miasteczko w bywszym Ziemi Chełmskiej.

Näfels, dobrze zabudowane miasteczko z zamkiem w kantonie *Glaris*, nad rzeką *Linth*.

Naeldwick, miasteczko i włość w Południowej Hollandii; nie daleko z tamtąd leży zamek *Houslaerdik*, należący przedtém do rodziny książąt *Nassau-Orange*.

Naerden, miasteczko dobrze warowne w Hollandii blisko Amsterdamu, któremu służy za przedmurze. Ztąd do tej stolicy jest kanał długi dwie mili.

Nagaiscy, albo Nogaiscy tatarzy, mają mieć nazwisko od *Nogaia* przywódcy ich w 13 wieku i założyciela państwa Kazańskiego; albo od wyrazu znaczącego ludzi mieszkających w nagich polach bez domów. Lud ten dzieli się

na Wschodnich i Zachodnich. Pierwsi mieszkają w północnej stronie morza Czarnego i Azowskiego, drudzy między Bohem a Dniestrem. Używani bywają do służby wojskowej Rosyjskiej, są z resztą niepodlegli ci co mieszkają w bliskości Astrakanu podlegając ściśle rządowi, zwłaszcza, że mają fabryki wełniane i bawełniane, tudzież znaczny handel.

Nagapatnam, Negapatnam, miasto handlowe i fabryczne w Indii Wschodniej na brzegu Koromandelskim. Ma wszystkie korzyści, prócz portu; co mu jest wspólne ze wszystkimi tego brzegu miastami. Posiadane było przedtém od Portugalczyków, ale Hollendrzy je im odebrali roku 1658. R. 1781 dostało się wojskom kompanii Angielsko Indyjskiej, i dotąd jest w ich posiadaniu.

Nagaybaz, twierdza drewniana pograniczna Rosyjska przeciw Baszkirem w gubernii Orenburskiej, ku północy-zachodowi, na drodze między Kazanem a Orenburgiem.

Nagłowice, wieś w bywszym województwie, teraz departamencie Krakowskim, o 3 mile od Małogoszcza. Ztąd pisze się familija Rejów.

Nagold, małe miasto z spustoszonym zamkiem nad rzeką tegąż imienia w Królestwie Wirtemberskim przy Czarnym lesie.

Nagold, mała rzeka w Wirtemberskim, wpadająca w Ens po niżey Pflorzhheim.

Nagor, znaczne bardzo miasto Indyjskie w kraju Razbuttów Marwarskich. Okolica wydaie piękne woły, które zamiast koni bywają do wozów małych tamiecznych Indyjan zaprzęgane.

Nagpur, miasto znaczne handlowe wśród Indostanu, stołeczne xięcia Marattów Wschodnich czyli Berar.

Nagy - Enyed, miasteczko w xięstwie Siedmiogrodzkim, nad rzeką Marosz, w Dolnym-Weissenburskim komitacie.

Nagy - Karoly, miasteczko węgierskie w Szatmarskim powiecie,

należące do rodziny hrabiów Karoly. Ma kościoły katolicki, kalwiński i grecki, gimnazjum piarskie i stacyą pocztową.

Nahe, rzeka przedtém w elektorstwie Falcgrafstwie, teraz graniczny departament francuzki *Montonnere* od *Renu* i *Mozelli*: Poczyna się zaś w departamencie *Saary*.

Najac, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Rouergue*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Aveiron*, okręgu *Villefranche*. W bliskości są kopalnie miedzi i ołowiu.

Naila, Neylau, miasteczko porządne w xęztwie Bareyckim; ma wiele browarów, a w bliskości kopalnie żelaza i miedzi, tudzież pięknego marmuru.

Naillon, miasteczko francuzkie w bywszym Langwedoku, teraz w departamencie Górnym Garonny okręgu *Villefranche*.

Nailly, miasteczko w bywszej prowincyi francuzkiej Szampanii, teraz w departamencie *Yonne*, okręgu *Sens*.

Nairn, miasto Królewskie i hrabstwo w Śrzedniej Szkocyi, przy uściu rzeki *Nairn*, z portem. Hrabstwo całe ma 8300 mieszkańców.

Nakło, małe miasto niegdyś powiatowe w województwie Gnieźnieńskim, teraz departamencie Bydgoskim nad Notecią. Ma 995 mieszkańców katolickich, a 180 żydowskich. Rolnictwo jest głównym zatrudnieniem mieszczan.

Nakło, znaczna i porządna wieś z pałacem między Szczekocinami a Lelowem w departamencie Krakowskim; należy do Bystrzanowskich.

Naksiwan, miasto perskie w prowincyi Eriwan, ma arcybiskupstwo Ormiańskie.

Naksków, miasto stołeczne na wyspie Duńskiej Lalandii, w stronie zachodniej. Ma znaczny handel zbożem i port wygodny.

Nałęczów, wieś w Lubelskim z pałacikiem i wodami mineralnymi; należy do Małachowskich, od których herbu jest nazwana.

Nalibok, miasteczko nad rzeką

Sawa w bywszym województwie Nowogrodzkim; ma wielką hutę; należy do xiążąt Radziwiłłów.

Nallieres, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi *Poitou*, teraz w departamencie *Vendée*.

Namieszto, miasteczko w Węgrzech cyrkule Arwajskim. Mieszkańców ma Słowian.

Namieszto, znaczne miasteczko i włość hrabiów Haugwitz w Morawii cyrkule Znajmskim. Było przedtém znaczniejsze; ma fabryki cienkich sukien; a w okolicy marmury, topazy i ametysty.

Namsio, wysepka nie daleko Kandii należąca do Turków.

Namslau, po polsku Namysłów, miasto stołeczne cyrkulu w Szląsku, xęztwie Wrocławskim. Ma 320 domów, kościoły katolicki i luterski, komenderyą orderu Teutońskiego i 2500 mieszkańców po większej części luteranów. Tameczne iarmarki i fabryki materyi wełnianych i bawełnianych są znaczne. Cyrkul ma 11 mil kwadratowych i 20000 mieszkańców, po polsku mówiących.

Namur, bywsze hrabstwo i jedna z 17 prowincyi Niderlandzkich. Graniczy na północ z Brabantem z innych stron z bywszym biskupstwem Leodijskim. Już z dawna należało w części do Francyi, a w rewolucyney wojnie wraz z resztą Niderlandów dostało się do niej, i tworzy z częścią od biskupstwa Leodijskiego oddzieloną departament Sambry i Mozy. Ma gorzyste położenie, atoli obfitość zboża i bydła; tudzież kopalnie żelaza, ołowiu, marmuru i węgla kamiennych.

Namur, miasto stołeczne bywszego hrabstwa wyżej wspomnionego. Jest wielkie piękne i handlowe; ma na bliskiej górze cyta-dellę i biskupstwo. Jest tam ważna fabryka rozmaitych drobnych sprzętów żelaznych i broni, także towarów mosiężnych i miedzianych. W wódnach Francyi z Austryją i Anglią miejsce to bywało w różnych rękach. Leży przy spływie Sambry i Mozy, jest braw stołeczne departamentu od tych

rzek nazwanego, a miało 30000 mieszkańców, teraz 18000.

Nanas, miasteczko węgierskie w powiecie Saboltskim. Na początku 16 wieku założył tutaj Tomasz Nadaszdy drukarnia.

Nancy, miasto francuzkie, stołeczne niegdyś księstwa Lotaryńskiego, teraz departamentu Meurthy; leży na lewey stronie rzeki Meurthe, w przyjemney równinie. Składa się z miasta starego i nowego, dwóch przedmieść i cytadeli w północney stronie leżącey. Jest to bardzo piękne miasto; a stan swój terazniejszy winno księciu Lotaryńskiemu Leopoldowi, lecz więcej jeszcze Królowi Stanisławowi Leszczyńskiemu. Między naysznakomitszymi przedmiotami w tym mieście jest plac zwany przedtem Królewski, teraz cesarski, na którym wspomniany Król Stanisław wznosił swemu zięciowi Ludwikowi XV. posąg; w koło niego są piękne budowle, a między temi ratusz. Jedna z ulic od tego placu prowadzi do zamku, obok którego jest ogród publiczny, łączący się z przechadzkami na wałach. Z 5 tamecznych parafialnych kościołów i 10 klasztorów, niektóre godne są widzenia. Król Stanisław ustanowił tutaj akademią, szkołę lekarską, i wiele miłosiernych fundacyi, które wszystkie w rewolucyi upadły. Na jednym z przedmieść, w kościele Panny Maryi zwaney Dobrey pomocy, pochowane są zwłoki tego Króla i jego małżonki Katarzyny Opalińskiej. Ludność tego miasta wynosząca tylko 30000, nie odpowiada jego rozległości.

Nancovry, mała wyspa iedna z Nikobarskich na morzu Indyjskim: ma kilka wsi i osadę Duńską.

Nandtstadt, Nandelstadt, miasteczko z 300 mieszkańcami w Bawaryi, powiecie Morburg.

Nangasaki, Nagasaki, miasto na wyspie Kiusju, do Japonii należącej nad rzeką Nangasaki. Ma ciasne i krzywe ulice, położenie nie równe, i port dość dobry. Cudzoziemcy mieszkają tutaj za

miastem: i tak Hollendrzy na małej wysepce Desima, połączoney mostem kamiennym z miastem. Chińczycy mają wyznaczony sobie pagórek otoczony wałem, zwany Jakuin, co znaczy ogród roślinny.

Nangis, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie Brie, przedtem z tytułem margrabstwa należące do familii Guerchy. Teraz stołeczne kantonu w departamencie Sekwany i Marny, okręgu Provins. Robią tutaj wiele pończoch na sprzedaż.

Nanking, miasto bardzo znaczne handlowne w Chińskiej prowincyi Kiangnan, nad rzeką Houng. Było przedtem stolicą cesarstwa Chińskiego, nim Peking został nią wyznaczony. Ma to miasto mieć do miliona mieszkańców, z których wielu żyje na statkach na wodzie; wielka część miasta stoi w rozwalinach. Wielu uczonych przebywa w tym mieście, a lud jest nawet oświećszy niż w innych. Blisko miasta jest owa wieża o 9 piętrach, zwana porcelanową, a która w istocie jest z cegły, mającey wyobrażenia rozmaite na niej wyciskane.

Nant, małe miasto z 2300 mieszkańców w bywszym francuzkim powiecie Rouergue, teraz w departamencie Aveyron, okręgu Milhau, stołeczne kantonu.

Nanterre, wielka wieś z 2300 mieszkańcami na pół drogi z Paryża do Saint Germain, stołeczna kantonu, w departamencie Sekwany. Tutaj narodziła się w 5 wieku po Chrystusie, S. Genewefa patronka Paryża. Paszteciki i ciasta Nanterskie sławne są w Paryżu.

Nantes, wielkie miasto francuzkie w bywszey prowincyi Bretanii, teraz stołeczne departamentu Loary, nad którą to rzeką leży. Ma 13000 dymów, a ludności 73000; ta była przedtem znaczniejsza. Handel tutajszy jest ważny chociaż wielkie okręty nie mogą przystępować aż do samego miasta. Są tutaj także znaczne fabryki płócien żaglowych, fajansu, katunów i inne. Tameczna akademii zamieniona jest w liceum;

biskupstwo dawne zostało znowu powrócone roku 1801. Ciekawości tego miasta najznakomitsze są: ratusz, plac cesarski, grób ostatniego księcia Brétańskiego, i sławne szyby malowane w oknach kościoła S. Mikołaja. W tym mieście wydał Henryk IV. sławny edykt pozwalający dissydentom wolnego wyznania, który został odwołany pod Ludwikiem XIV. w czasie wojny Wandeiskiej, a wrzód jeszcze od iakobinów, wiele to miasto uciępięło.

Nanteuil, miasteczko francuzkie w bywszej gubernii Wyspy Francuzkiej, teraz w departamencie Sekwany i Marny, okręgu *Meaux*.

Nantial, miasteczko francuzkie w departamencie Górney Vienny, okręgu *Bellac*.

Nantua, małe miasto francuzkie w bywszym powiecie Bugey, prowincji Burgundyi, teraz w departamencie *Ain*. Mieszkańcy tameczni po większej części szewcy, opatrują Sabaudią obuwie. Domy są drewniane tak budowane, że piątro jedno nad drugie wystaje i z dachami podobnie wystającemi, sprawia, że śniegi spadając na środek ulic, zostawiają wejścia do domów wolne.

Nantuket, mała wyspa w Amerykańskim wolnym stanie Massachusset.

Nantwich, znaczne miasteczko angielskie w hrabstwie *Chester*. Warzą tutaj wiele soli i robią sery.

Nanours, miasteczko francuzkie w bywszej prowincji Pikardyi, teraz w departamencie *Somme*.

Napagedl, miasteczko i włość hrabi *Cobenzl*, w Morawii cyrkule Hradyskim, nad rzeką Morawą.

Napal, Nepal, znaczne królestwo w Indiach Wschodnich między Tibetem a angielskimi posiadłościami. Ma mieć 3 stolice, z których nayszczniejsza zwana *Cathmandu*, ma 18000 ceglanych domów. Król może wystawić 50000 wojska. Roku 1792, wpadł do Tybetu i z kupił skarby Lamy Tesz-Lumba. Ale Chińczycy opiekuni tegoż, zmusili króla Napalskiego do zwrócenia grabieży i przyjęcia

załogi Chińskiej do miasta swego stołecznego, gdzie dotąd stoi.

Naplusa, ob. Nablos.

Napoleon - ville, inaczej *Roche sur Yonne*, miasto francuzkie, w bywszej prowincji *Poitou*. Była to twierdza wzięta przez Anglików roku 1369. W następnych czasach włość przyległa z tytułem księstwa, należała do książąt *Conti*. Teraz stołeczne departamentu *Pendée*, jest to miasto, które wiele uciępięło w wojnie Wandeiskiej, a zostało odbudowane i zapomożone od cesarza Napoleona i przez obywateli departamentu imieniem Jego nazwane.

Napoli di Malvasia, od Greków zwane Monembasia, od Turków Menewcze, miasto w Morei. Ma mocne fortyfikacye, 2000 mieszkańców i w okolicy wina znane pod imieniem matmazii, a raczej malvazii, które teraz nie mają tej co przedtem dobroci.

Napoli di Romania, miasto w Morei, w prowincji Napolis, jest dość mocne, i ma greckiego arcybiskupa. Roku 1686 weneccyanie zdobyli to miejsce na Turkach, ale 1715 ciż odbili je zdradą ormian i Greków. Basza dwutulny mieszka tutaj, ale podlega baszy Tripolickiemu.

Naragua, jedna z gór Andeskich czyli Kordilierów, w Ameryce Południowej, z których wiele rzek wypływa.

Narajów, miasteczko w Galicyi, cyrkule Brzeżańskim, należące z wielo przyległemi, i samemiż Lubzanami, do księżny Izabelli Lubomirskiej Marszałkowej W. Kor.

Naramice, wieś w bywszym województwie Sieradzkim, teraz departamencie Kaliskim, na wielkiej drodze z Warszawy do Wrocławia, z stacją pocztową.

Narbadda, znaczna rzeka w północnej stronie Wschodnio-Indyjskiego półwyspu, w krainie Maratów.

Narbarth, miasteczko angielskie w księstwie Walii, hrabstwie Pembrok.

Narbonna, miasto francuzkie w dawnym Langwedoku nad rzeką Audą zalévaiącą ie często, z przyczyny gór okolicznych. Przez tę rzekę ma to miasto związek z morzem na małych statkach. Kanał zwany *la Robine* dzieli miasto na dwie części, które obydwie maia do 10,000 mieszkańców. Teraz jest stołeczne iednego okręgu w departamencie Audy. W pałacu bywszych arcybiskupów, gdzie teraz jest iedna kohorta legii honorowej, znajduje się wiele starożytności rzymskich. Chustki z tutajszych fabryk wełnianych bywaia wyprowadzane aż na Wschód.

Nardo, małe miasto w Neapolitańskiej prowincyi, z tytułem księstwa i biskupstwem.

Narenda, znaczna rzeka w Dalmacyi, spławna o kilka mil po wyżej od swego uścia. Okolica przyległa bagnista iest niezdrowa, ale obfituje w węgorze.

Narew, znaczna rzeka Polska, poczynaiąca się w Litwie, płynie przez Podlasie i Mazowsze, a wpada w Bug przy Serocku. Od Nowogroda Mazowieckiego, zaczyna byđ spławna.

Naraw, miasteczko nad rzeką tegoż imienia w bywszym województwie Podlaskim; ma 430 mieszkańców, 83 domy i 20 pustych placów.

Nargen, **Nargö**, mała wyspa Rossyjska na zatoce morskiej Finlandzkiej, nie daleko Rewlu.

Narni, miasto w bardzo żyznej okolicy, w bywszym stanie Papiezkiem, księstwie Spoletańskim. Ma biskupa.

Narocz, miasteczko w bywszym województwie Wileńskim, nad rzeką tego imienia wpadaiącej do Wilii.

Narol, miasteczko porządne w bywszym województwie Bełzkim, teraz w Galicyi cyrkule Żółkiewskim. Ma kościół katolicki, cerkiew grecką i pałac okazały z wielkim ogrodem i upiększonemi przyległemi miejscami. Dzieło to iest P. Felixa Łosia wojewody Pomorskiego.

Narona, przedtém **Narenta**, tureckie miasteczko w Górney

Bośni nad rzeką tego imienia, przy granicy Dalmackiej.

Narawa, albo **Narwa**, rzeka w Rossyi, poczynaiąca się z jeziora Peypus, wpadaiąca pod Narwą w morze Finlandzkie. Ma mielizny, a przy uściu wodospad, dla czego nie może byđ spławna.

Narowczat, miasto Rossyjskie, w gubernii Pensa; ma trzy kościoły, magazyny soli i wódki. Na tamiecznych iarmarkach bywa wielki odbył sprzętów gospodarskich.

Narsapur, znaczne miasto handlowe z fabrykami bawełnianemi, w Indyi Wschodniej na brzegu koromandelskim. Należy do anglików.

Narwa, **Narva**, miasto warowne w Estlandii, nad rzeką Narwą o dwie mile od zatoki morskiej. Jest tam kościół luterski i cerkiew grecka, ratusz, borsa, niemiecka szkoła, znaczny handel płodami okolicy, tudzież fabryki lin i gwoździ. Roku 1700 Rossyianie na daremnie to miasto oblęgali, ale 1704 wzięte było przez nich szturmem.

Narym, **Narim**, miasteczko w Sybirskiej gubernii Tobolskiej, nad małą rzeką tegoż imienia, wpadaiącą po niżej w Ob. Ma tylko 72 domy, ale znaczny handel, gdyż tedy płyną wszystkie towary do Syberyi. Jedno tamieczne przedmieście nazywa się *Kamczatka*.

Nashinals, miasteczko francuzkie; w bywszej prowincyi Langwedoku, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Lozere*, okręgu *Marvejols*.

Nascaro, rzeka w prowincyi Neapolitańskiej Calabrii Oltra, wpadaiąca w zatokę *Squillace*.

Naseby, miasteczko angielskie, w prowincyi angielskiej *Northamptonshire*; tam roku 1645 Karol I. król Angielski porażony był na głowę od wojsk parlamentowych.

Nasheville, małe miasto nad rzeką *Cumberland* w Amerykańskim wolnym stanie *Tennessee*. Prowadzi znaczny handel bawełną w okolicy rosnącą.

Nasielsk, miasteczko w bywszym woie-

- województwie Mazowieckim, ziemi Ciechanowskiej, teraz departamencie Płockim. Ma 165 dymów i 1180 mieszkańców. Należy z przyległemi dobrami Chrzcin-skimi do familii Dąbskich.
- Nasiłów**, miasteczko w bywszym województwie Wileńskim, powie-cie Oszmiańskim.
- Naso**, mała rzeka Sycyliiska w prowincyi *Val di Demona*, wpa-dająca w morze.
- Nassaberg**, miasteczko włość i zsmek w Czechach cyrkule Chru-dyńskim. W tej włości jest zna-czna fabryka serwasseru i witriolu.
- Nassau**, księstwo na lewym brzegu Renu i w bliskości tej rzeki, u-dzielne w konfederacyi Reńskiej. Dzieli się na dwie linie, *Weil-burg* i *Usingen*. Linia *Orange* albo *Dietz*, która posiadała niegdyś statuderstwo Hollenderskie, a w nadgrode utraty iego otrzymała opactwo Fuldańskie, utraciła to wszystko w wojnie Pruss z Fran-cyją roku 1706 i następnego. Czwarta linia zwana *Siegen*, dłu-go nie była uznawana przez inne, dla nierównego małżeństwa, oyc-a i dziada teraz ieszcze żyjącego xię-cia, który się wstawił w wojskach hiszpańskich i rosyjskich w osta-tniej ćwierci przeszłego wieku swą odwagą i siłą. Jednak na wdanie się Francyi roku 1803 xią-żę Nassau Oranii, obowiązwał się wypłacić temuż xięciu 130,000 reńskich na raz i 10,000 corocznie. Ten xiążę *Nassau - Siegen* mieszka naywięcej w dobrach po swej zmarłej żonie z familii polskiej Gockich, na siebie przypadłych w okolicy Lwowa.
- Nassau**, stare miasteczko z 3000 domami i 1500 mieszkańcami nad rzeką Lahn, w księstwie Dietz. W bliskości widać na dwóch górach rozwaliny zamków *Nassauburg* i *Nassaustein*. Włość przyległa na-leży wspólnie do wszystkich linii.
- Nassenfels**, miasteczko, obszer-ny zamek i włość kameralna w Bawaryi nie daleko Neuburga. W bliskości w okolicy zwany dia-blm murem, znajduią się często medale i starożytności rzymskie.
- Nassenfuss**, miasteczko i zamek w Dolney Karnioli, cyrkule Ney-stadzkim.
- Nassicze**, włość i miasteczko w Sławonii, Poszegarskim cyrkule, należące do hrabiów Pejachewicz.
- Nassogne**, miasteczko w bywszym biskupstwie Leodiiskim, teraz sto-łeczne kantonu w departamencie Sambry i Mozy, okręgu S. Hubert.
- Nastede**, miasteczko w hrabstwie *Katzelnbogen*, należące do króle-stwa Westfalskiego.
- Nastole**, miasteczko w bywszym województwie Mińskim, powiecie Mozyńskim, niegdyś było staro-stwem.
- Nata**, dość znaczne miasto w Ame-ryce Południowej przy uściu rzę-ki Nata w zatokę morską Panama.
- Natal**, albo *Lagoa*, nazywa się brzeg Afrykański południowo-wschodni od osad Hollenderskich, aż do królestwa Soffala. Pierwsze imie otrzymał od admirała *Vasco de Gama*, który go odkrył roku 1498 w dzień Bożego narodzenia. Obfity jest w zboża i owoce.
- Natangen**, dobra kameralne w Prussach Wschodnich, Królewie-ckim departamencie, cyrkule Ta-piawskim. Amt tameczny prze-bywa w *Allenburg*.
- Natches**, miasto przy wschodnim brzegu rzeki Mississipi w Ameryce Północney. Leży w niezdrowey okolicy, ale przez handel baweł-ną w niej rosnącą, codziennie się podnosi. Ma 5000 białych mié-szkańców a 3000 murzynów.
- Natisone**, rzeka w Friolu wpada-jąca w morze przy Akwilei. Krót-ki ma bieg, ale od źródeł swych jest znaczna.
- Natolia**, po turecku *Anedolia*, wielka kraina Azji w stronie za-chodniej, zwana niekiedy Azją Mniejszą. Otoczona jest od pół-nocy morzem Czarnym, a od za-chodu Środiemnym. Składa się z Natolii właściwej, Karamanii, Siwas, Trebizondy, Meresz, Adana i wyspy Cypru. Kraj przernięty jest przykremi górami, atoli ży-zny i dziwnie obfity w zboża, ryż i bydło. Ma wiele znacznych i ludnych miast. Podlega Turcyi, ale

- ale mieszkańcy gór karamańskich są prawie udzielni i niebezpieczni swemi rozbojami. Mieszkańcy Natolii są turcy, grecy, ormianie, żydzi i chrześcijanie.
- Natszyszewan, małe miasto ormiańskie nad Donem w Rossyjskiej gubernii Noworossyjskiej. Ma małe fabryki bawełniane i iedwabne.
- Naval, małe miasto w Hiszpańskiej prowincyi Aragonii nie daleko *Balbastro*.
- Navalaise, miasteczko francuzkie w bywszej Sabaudii, teraz w departamencie *Monblanc*.
- Navan, miasto z biskupstwem i licznymi fabrykami płócien żaglowych, w Irlandyi, prowincyi *Leinster* nad rzeką *Boyne*.
- Navarino, miasteczko w Morei, z portem najlepszym na tey półwyspie. Ma załogę ze stu janizarów. Grecy mieszkają na przedmieściu. Nazywają się wywóz zawisł na winie, oliwie, bawełnie i skórach.
- Navarrens, miasteczko warowne z 1300 mieszkańcami w bywszym francuzkim powiecie *Bearn*, teraz stołeczne kantonu w departamencie Dolnych Pyreneów, okręgu *Orthes*.
- Naucele, miasteczko francuzkie w bywszym Langwedoku, teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Aveiron*, okręgu *Rhodes*.
- Nave, miasteczko z 1500 mieszkańcami nad rzeką Garza, w królestwie Włoskim departamencie *Mella*.
- Naveille, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Vendomois*, teraz w departamencie *Cher et Loir*, okręgu *Vendome*.
- Nauen, miasto i amt w Śrzedniej Marchii Brandenburskiej. Ma 2100 mieszkańców, a 1000 wojskowych. Rolnictwo jest głównym wyżywieniem tego miejsca.
- Nauenhoff, miasteczko nad rzeczką Partha, o 2 mile od Lipska o milę od Grimmy w Saxonii; należy z przyległą włością do rodziny Ponikau. Przędą tam wiele nici.
- Naves, miasteczko z 377 dymami w bywszej francuzkiej prowincyi Limosin, teraz w departamencie *Correze*, okręgu *Tulle*.
- Naugard, miasteczko z kościołem parafialnym, w Pomeranii, cyrkule Daberskim; żyżywia się rolnictwem.
- Nauheim, miasteczko, w hrabstwie Hanawskim, teraz do W. xięztwa Frankfurckiego należącym. Ma znaczne warzelnie soli, które mają czynić 80,000 ryńskich do roku.
- Naujan, miasteczko francuzkie, w bywszej prowincyi *Guyenne*, teraz w departamencie *Gers*, okręgu *Condom*.
- Naumburg, miasteczko w bywszym elektorstwie Haskim, teraz w W. xięztwie Frankfurckim.
- Naumburg, miasteczko w bywszym elektorstwie Mogunckim, powiecie Fritzlarskim, na prawym brzegu Renn. Roku 1802 dostało się z przyległą włością elektorowi Haskiemu.
- Naumburg, Naumburg-Zeiz, biskupstwo luterskie w Turynгии i Misnii, prowincyach królestwa Saskiego, wzdłuż rzek Saali i Elstery. Roku 1717 po przejściu ostatniego administratora tego biskupstwa, xięcia Saxe-Zeiz, elektor Saski, iako pan zwierzchni objął administracyją. Urządzenie tego biskupstwa wiele ma podobieństwa z Mersburskim. Kapituła składa się z 21 kanoników, po większej części szlachty i 2 profesorów Lipskich. W Zeitz jest osobna kolegiata z 7 kanoników. Kray tego biskupstwa rozrzucony ale żyzny, ma na 15 milach kwadratowych do 40,000 mieszkańców.
- Naumburg, miasto stołeczne biskupstwa wyżej wymienionego nad Saalą w Turynгии. Ma pałac xiążęcy, szkołę, kilka szpitalów i iarmark ósmiodniowy na S. Ś. Piotra i Pawła. Część miasta zwana Wolność, oddzielona murem od reszty miasta, zawiera bardzo piękny kościół katedralny i mieszkania kanonicze. Ma to miasto 1000 domów, 8000 mieszkańców, znaczne fabryki wełniane, a w okolicy dobre wino czerwone. Roku 1714 pod czas iarmarku zgorzało w tym mie-

mieście 600 domów, ale dawno już zostały odbudowane.

Naumburg nad Bobrem, szlacheckie miasteczko w Szląsku, w księstwie Sagańskim. Ma wiele sukienników.

Naumburg nad rzeką Queis, miasteczko w Szląsku księstwie Jauerskim, cyrkule Buntzlawskim. Należy do panien Benedyktynek, mających klasztor w tymże mieście.

Na-un, Noon, miasto nad iezio-rem łączącym się z rzeką Na-un, w Chińskiej Tartaryi, kraju Daurien. Mury otaczające to miasto są z ziemi, słomą pokryte. Na jednym końcu miasta stoi cytadella; domy po większej części nędzne, są w liczbie 500. Środkiem idzie ulica, mająca po obu stronach kramy z różnemi towarami i żywnościami. Mieszkańcy są częścią Nikajscy i Chińscy kupcy. Za miastem jest okazały kościół, a nad iezio-rem na pagórku klasztor mnichów religii Lamy, z trzema kamiennymi kościołami, murem otoczony.

Nawariia, miasteczko i włość z papiernią w Gallicyi, cyrkule Lwowskim.

Nawarra, znaczna kraina, leżąca po obydwu stronach gór Pirenejskich przy oceanie Atlantyckim. Miała własnych królów; na jednym z tych, zdobył część południową, Hiszpanii przyległą, Ferdynand król Arragoński roku 1512, północna z strony Francyi, została przy dawnym królu, z tego krwi wyszły po matce król Francuzki Henryk IV, wcielił ją do korony, którą odziedziczył. Pierwsza ma 170 mil kwadratowych powierzchni, a do 200,000 mieszkańców, kraj górzysty ale żyzny, dzielący się na 5 powiatów. Stolicę ma Pampelunę i jest rządzony przez wicekróla. Hrabia Sagor wicekról Nawarski w środku 18 wieku, wsławiony swemi wyprawami we Włoszech, kazał własnym kosztem porobić drogi w swej gubernii. Północna czyli Francuzka Nawarra, składała się przed rewolucją z powiatu Bearnskiego miała 21 mil kwadratowych. Teraz jest częścią departamentu Dolnych Pireneów.

Kraj mniej żyzny, ma jednak wiele drzewa i bydła. Mieszkańcy mówią językiem zwanym Basq.

Nawarra, zamek wspaniały i włość w bywszej Normandyi, niegdyś mieszkała przez Henryka IV. króla Francuzkiego. Roku 1810 cesarz Napoleon darował tę majątność z tytułem księstwa pierwszy swej małżonce, cesarzowej Józefinie.

Naxera, miasto z 3000 mieszkańców i tytułem księstwa, nie daleko od rzeki Ebro w Hiszpańskim powiecie Rioxa, prowincyi Burgos.

Nay, miasto z 4000 mieszkańców w bywszym francuzkim powiecie Bearn; teraz stołeczne kantonu w departamencie Dolnych Pireneów, okręgu Pau.

Nay, Né, mała rzeka w bywszej francuzkiej prowincyi Saintonge, teraz w departamencie Charenty.

Nay, małe miasto w bywszej francuzkiej prowincyi Auvernii, teraz w departamencie Górnej Loary, okręgu Puy.

Nazareanie, Nasseirianie, lud Syryjski w gubernii Trypolskiej, wyznaie religią mahometan-ską, sekty zwanej od iey założyciela rodem z Nassairy, Nassyry.

Nazaret, przedtem miasto teraz wielka wieś, w Palestynie o 2 mile niemieckie od góry Tabor, ku północno-zachodowi. Franciszkanie mają tam klasztor, a mieszkańcy są po większej części katolicy, lub grecy połączeni z kościołem rzymskim.

Nazareth, miasteczko w bywszej Flandryi, teraz stołeczne kantonu, w departamencie Skaldy, okręgu Gent.

Nazareth, ob. Betlehem.

Nazelles, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Touraine, teraz w departamencie Indre et Loir.

Neapol, po włosku *Napoli*, po francuzku *Naples*, po hiszpańsku *Napoles*, królestwo w Dolnej części Włoch. Kraj ten zdobyty był przez Rzymian jeszcze przed pierwszą wojną punicką; a przy pokonaniu, który też zakonczył, otrzymali Rzymianie i Sycylią. Po upadku Rzymu Gotowie odziedzili Neapol,

a Wandalowie Sycylią, ale oboje wróciło później pod panowanie cesarzów Greckich.

Saraceni opanowali w 6 wieku Sycylią, a Normanowie w 11 i tę wyspę i Neapol. Roger II. przyjął pierwszy tytuł króla połączonych tych krajów.

Potem królestwo to weszło w dom Hohenstaufen w osobie cesarza Henryka VI. Później papież Urban VI. mianował królem Neapolu, Karola brata króla Francuzkiego Ludwika IX. Na tym zdobył też królestwo dom Arragoński, ale prawa domu francuzkiego późno po tem były popierane, a Karol VIII. król Francuzki zdobył Neapol ku końcowi 15° wieku, ale znowu utracił je, a dom Arragoński doń wrócił, i przyłączył na długi czas do monarchii Hiszpańskiej, która około tej epoki przyszła na jedną głowę. Po zgonie Karola II. króla Hiszpańskiego, 1702 Austria opanowała Neapol a Sycylią dostała się księciu Sabaudzkiemu, lecz później za Sycylią zamieniona była. Roku 1733 w wojnie powstałej po śmierci Augusta II. króla Polskiego, Hiszpania zdobyła na Austrii Neapol i Sycylią i też zatrzymała przy pokoiu. Odtąd królestwo Neapolitańskie zostawało w domu Burbońskim, linii pochodzącej od Hiszpańskiej, ale nie mogło być połączone z tą ostatnią koroną. Roku 1806 wojska Francuzkie zajęły Neapol po wydanej wojnie królowi tamecznemu, a gdy ten ustąpił na wyspę Sycylią, Neapol otrzymał za króla Józefa księcia Francuzkiego, po wstąpieniu zaś tegoż na tron hiszpański roku 1808, Neapol oddany był Joachimowi Wielkiemu księciu Bergskiemu, szwagrowi cesarza Napoleona. Neapolitańskie królestwo otoczone jest ze wszystkich stron morzem Środkowem, a od północy graniczy z bywyszim państwem papieżkim, teraz do Francji wcielonem. Góry Apenińskie poczynające się w stronie północnej królestwa, a ciągnące się dwoma łańcuchami ku południowi, nie tylko opatrnia kray drzewem i licznymi strumieniami, ale żagodzią upały i zdrowe sprawiają po-

wietrze. Powierzchnia ma 1,260 mil jeograficznych.

Królestwo właściwe Neapolitańskie dzieli się na 4 główne prowincje: *Abruzzo*, *Terra di Lavoro*, *Puglia*, albo *Apulia* i *Kalabrita*. Każda z tych czterech prowincji dzieli się na trzy. Prócz tego posiadał Neapol w Toskanii nad morzem kilka miast, które nazywały się *Stato delli Presidii*, czyli Założone twierdze, ale te należą teraz wraz z Toskanią do Francji, prócz powiatu *Piombino*, który udzielnego otrzymał księcia.

Kray Neapolitański jest ogólnie mówiąc żyzny w zboża, wina, oliwę, owoce południowe; ale handel i wywóz tych produktów ściśniony licznemi był pod dawnym rządem zawadami. Fabryki prawie wszystkie zbiegły się w Neapolu, które to miasto jest bardzo uprzemysłowane, najszybsze są makaranów, matery jedwabnych stron baranich wybornych. Mimo wielości pięknych owiec, pasących się między górami iak w Hiszpanii, iednak mało jest fabryk sukiennych i to grubych. Góry opatrzone są lasami, atoli dęby neapolitańskie są cięższe do budowy okrętów niż z północnych krajów. Liczba mieszkańców królestwa Neapolitańskiego czyli Obojczy Sycylii wynosiła roku 1803 na 4,963,000, a duchownych 72000.

Wyspa Sycyliia ma 3 prowincje: *Val di Noto*, *Val Demone*, i *Val di Mazara*. Do Sycylii należą przyległe wyspy Liparskie; także wyspa Malta jest lennością Sycylii.

Rząd królestwa Neapolitańskiego jest monarchiczny, atoli stany mają prawo czynienia przełożeń królowi. Przedtem królestwo to uznawało się lennością papieżką, i aż do roku 1788, corocznie w dzień Ś. Piotra, konnetabl Neapolitański oddawał papieżowi imieniem swego króla, białego konia z porządkiem i 7175 sztuk złotych. Zwyczaj ten ustał, mimo protestacy podówczas rządzącego papieża. Dochody królewskie czysto wynosiły pod ostatnim rządem 6½ millionów dukatów neapolitańskich. Liczba kla-

sztorów przedtém bardzo wielka zaczęła się zmniejszać od roku 1751. Inkwizycya, która nigdy nie była przyjęta w Neapolu, została zniesiona i w Sycylii roku 1782 z wielką radością ludu. Dotąd nie można podawać pewnego względem tego królestwa, póki los Sycylii od tylu wieków z nim połączony, nie będzie rozstrzygnięty.

Neapol, miasto stołeczne i rezydencyjonalne króla Neapolitańskiego, leżące w prowincyi *Terra di Lavoro*, nad zatoką morską którą Neapolitańczycy nazywają *Cratere*, czyli czarą albo misą, ma port nie zupełnie bezpieczny. Kilka zamków osłania to miasto, między którymi naysznakomitsze są *Castello nuovo*, *Castello de Pouvo* *Castell St. Elmo*; leżący na górze z której można przeżyć cały Neapol i okolice jego z górą Wezuwuszem, dziwnie piękny dająca widok. Liczba mieszkańców z przedmieściami i wsiami miastom podobnymi tuż do przedmieściów. Przytykającami dochodzi 560,000. Ze zaś ogólnie Włosi głośno gadają, a Neapolitańczycy naygłośniej z całych Włoch, tedy ztąd wynika, że w dzień i przez część nocy taki jest w tym mieście gwar ludzki, że ten dołączony do żoskotu niezliczonych powozów ogłusza w bliskości a o pół mili słyszeć się daie wyraźnie, i o wiele przechodzi grzmiający huk Paryża. Powietrze w Neapolu dziwnie jest umiarkowane. Zima prawie tylko częstszym dęszem się oznacza, a lato, gdy wiatr siroko nie wieje jest mniej doskwierne, niż w niektórych okolicach północney Europy. Wiatr zachodni miarkuie upały, tak że nawet wśród dnia można pod cieniami domów chodzić bez doznania gorąca.

Domy w Neapolu są z cegły budowane, na 7—8 pięt, dachy mają płaskie wyrzucone tynkiem z kompozycyi twardniejącej na otwartym powietrzu. Sposób budowy domów jest powszechnie zbyt wytworny, atoli wiele z nich ma prawdziwy smak architektoniczny. Między wszystkimi budowlami nayokazalszy jest pałac

przedtém wicekróla, teraz królewski, połączony galeriami z zamkiem zwanym Nowym. W katedrze spoczywa ciało świętego Januariusza, którego krew burząca się lub spokojna w dzień jego święta, zwiastuje pomyślną lub nie pomyślną tego roku przyszłość, mianowicie z strony wyziewów Wezuwiusza. W Nowym kościele panny Maryi jest szczególnie piękny grobowiec, wzniesiony przez sławnego wodza Gonzalesa z Korduby, francuzkiemu generałowi Lautrec. Przy klasztorze Karmalitańskim jest kolumna grobowa młodego Konradyna, ściętego z rozkazu Karola d'Anjou; roku 1268. W kaplicy przyległej kat zwykł chować swe narzędzia. Między publicznymi budowlami jest dom robot, akademii fundowana od cesarza Fryderyka II., króla Neapolitańskiego; *Collegium della Nunziatella*, wyborny dom wychowania, który upadł z śmiercią ministra Tanuzzi. Miasto Neapol ma znaczny handel z obcemi krajami i fabryki liczne iedwabne, skór, mydła, szkła, stron, likierów i inne. Za miastem naysznakomitsze jest przedmieście *Pausilippo*, na którym są przyjemne przechadzki i grób Wirgiliusza.

W latach 1647—49 powstał był w Neapolu srogi bunt pospólstwa pod wodzą niejakiego Masaniello, przeciw uciskowi od rządu. Roku 1742 ponieważ król Neapolitański trzymał stronę króla Francuzkiego przeciw Austrii, przeto flotta angielska pokazała się przed Neapolem, grożąc bombardowaniem i zmusiła dwór do neutralności. Roku 1746 pospólstwo znowu powstało gwałtownie, w mniemaniu, że tameczny arcybiskup chciał wprowadzić inkwizycyją: ten musiał się schronić do Rzymu, a król zaręczył ludowi, że nigdy ten sąd nie miał być wprowadzony. Roku 1764 to miasto i całe państwo ucierpiało wiele od głodu i zarazy morowej. Roku 1805 mocne trzęsienie ziemi wiele szkód poczyniło.

Neath, miasteczko angielskie nad rzeczką tego imienia w hrabstwie *Glamorganshire* w Walii.

Neaufle le chateau, miasteczko w bywszej gubernii Wyspy Francuzkiey, teraz w departamencie Sekwany i Oazy, okręgu Wersalskim.

Nebel, rzeka w księstwie Meklenburskim wpadająca przy Schaen w Warnowę.

Nebra, miasteczko nad rzeką Unstrut, w powiecie Freyburskim, w Saxonii.

Necheres, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Auvernii, teraz w departamencie *Puy de Dome*, okręgu *Issoire*.

Neckar, **Nekar**, znaczna rzeka Niemiecka poczynająca się w Szwabii przy Czarnym lesie nie daley nad pół mili od źródeł Dunaju; przy *Canstadt* w Wirtemberskim staje się spławna, i znaczny handel ułatwia, wpada w Ren przy Mannheimie. Nad tą rzeką są sławne wina.

Neckarelz, miasteczko przedtém w elektorstwie Falcgrafstwie, teraz w Wielkim księstwie Darmstadzkim.

Neckargemünd, miasteczko nad Nekarem, w W. księstwie Badenskim, iest handlowne, ma rękodzielnie, mianowicie wiele garnicarzy.

Neckarsteinach, miasteczko i włość nad Nekarem, nie daleko Heidelberga, należało niegdyś przez połowę do biskupów Wormskiego i Spirskiego, później przypadła w wynagrodzenie W. xiążętom Badenskiemu i Darmstadzkiemu, a przez zamianę dostała się zupełnie pierwszemu.

Neckarsulm, miasteczko i włość nie daleko Heilbronu, w cyrkule Frankońskim, przy uściu rzeki Sulmy w Nekar.

Nederbrakel, miasteczko w bywszej Flandryi, teraz w departamencie Skaldy, okręgu *Audenaerde*.

Nederkruchten, miasteczko w bywszej Austryackiej Flandryi, teraz stołeczne kantonu w departamencie francuzkim Dolney Mozy, okręgu *Ruremonde*.

Nedrigaifów, miasto rossyiskie w gubernii Charkowskiej. Ma 494 domy i 2870 mieszkańców; w okolicy wiele sieją tytuniu.

Nedszed, **Nedsjed**, iedna z głównych prowincyi Arabii; po iey pustyniach przenoszą się ludy z rzodami swemi, te zaś są naywięcej z pokolenia Bedwinów. Jest tam także wiele gór i dolin, gdzie każdy okrag lub miasto ma swego szeika, którzy w wzajemney żyją wiecznie wojnie.

Needham, miasto angielskie w hrabstwie *Suffolk* w Anglii, ma znaczny handel suknami.

Neersen, miasteczko, a przedtém włość oddzielną, przez process nabyta od elektora Kolonskiego; teraz to miejsce iest stołeczne kantonu, w departamencie francuzkim *Roer*, okręgu *Crevelt*.

Negrowie inaczej **Murzyni**. Pokolenie rodzaju ludzkiego, zamieszkujące szrodkowe okolice Afryki pod samym równikiem, a od reszty ludzi różniące się nie tylko błyszczącą farbą czarną, ale nadto własnym sobie składem ciała, a mianowicie twarzy i głowy. Twarze ich bowiem są szczegulniey okragłe; nosy, podobno przy urodzeniu spłaszczone; wargi nadzwyczajnie grube i wystające, a gruba i kędzierzawa wełna okrywa głowę ich zamiast włosów. Przy urodzeniu dzieci bywają białe, tylko brunatne obwódki w koło oczów i nad paznokciami, tudzież plamki na częścicach rodzajnych oznajmują przyszłą farbę ciała, która zaczyna się obiawiać w tydzień po urodzeniu, co dzień oddtąd się rozszerza i staje czarnieysza. Murzyni są mocnego składu ciała, wytrwali i pilni czy to po większej części w pracach rolniczych, czy w rzemiosłach w ich sposobie, czy na koniec w handlu. Prawie wszystkie kraie murzyńskie są despotycznie rządzone, a wojny między niemi częste. Przedtém mordowano poymanyh na nich niewolników, ale odkąd Europejczycy zaczęli swe Amerykańskie plantaze obrabiać niewolnikami, Afrykańskie wojny ieszcze się pomnożyły, a nie tylko poymani w nich, ale niekiedy i wolni ludzie gwałtem chwytni, bywają przedawani, handlem tym trudniącym się Europejczykom. Sto tysięcy co rok bywa przewożonych murzy-

ryznów do Ameryki, a ci którzy żywo bywają dowiezieni, gdyż wielu, nędza i ciasnota o śmierć przyprowadza, drogo bywają sprzedawani. Wielokrotnie usiłowano to barbarzyństwo prawami okroić, ale zawsze bezskutecznie. Wielka część tych nieszczęsnych potrafiła uwolnić się przez powstanie z więzów, a uciekający w góry i lasy bliskie osad gdzie byli niewolnikami, i tam życie niepodległe. Na parlamencie angielskim wiele już razy przyjaciele ludzkości wnosili aby znieść ten handel obrzydły i murzynom amerykańskim wrócić wolność. Nigdy się to niepowiodło; ale trzeba wyznać, że bez wielkich ostrożności, mogło by to więcej szkody niż korzyści przynieść.

Negho, wyspy na morzu Kameczackim, odkryte roku 1750 przez Rosyjskiego kapitana Alexandra Toktysz, i nazwane od jego imienia Alexandrowskiemi. Jest ich 16.

Negombo, mocna twierdza w zachodniej stronie wyspy Ceylan. Zbudowana była od Portugalczków ale im ją Hollendrzy roku 1640 odebrali. Miasteczko ma tylko 40 domów. W okolicy rośnie najlepszy cynamon. Także włókna kokosowe używane bywają na przędzę grubą.

Negrais, bardzo dobry port przy zachodnim brzegu Królestwa *Ava* w Indiach Wschodnich, nad morzem Bengalckim.

Negrar, miasteczko z 1700 mieszkańcami w bywszym powiecie *Veronese*, państwa Weneckiego nie daleko rzeki *Adigi*.

Negrepelisse, miasteczko francuskie nad rzeką *Aveiron* w bywszym powiecie *Quercy*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Lot*, okręgu *Montauban*. Ma znaczne fabryki barchanu i inne bawełniane.

Negro, rzeka w Królestwie Neapolitańskim, poczynająca się w prowincyi *Basilicata*, a wpadająca w zatokę morską zwaną *Golfo di Amalfi*.

Negroponte, dawna Eubea, inaczej Egripos, wyspa na Archi-

pelagu greckim przy wschodnim brzegu prowincyi Livadii, od której ważkim kanałem jest przedzielona. Obfituje w zboża, wina, oliwę i owoce południowe; ma 40000 mieszkańców. Roku 1469 opanowali ją Turcy.

Negroponte, miasto stołeczne wyspy tego imienia, leży nad wspomnianą wyżej cieśniną która w tym miejscu ma tylko 200 stóp szerokości, przeto most drewniany łączy to miasto z lądem stałym, a ma jedną część otwierającą się dla przechodu statków. Ludność tego miasta wynosi do 15000 lub 20000. Oddzielone jest murem i rowem od przedmieściów, zamieszkałych przez greków, gdyż w mieście sami tylko turcy mieszkają. Kapidzi basza do którego rząd należy ta wyspa, ma w mieście pałac. Roku 1688 było to miasto nadaremnie przez Weneccyan oblegane.

Neguaglia, rzeka w bywszym księstwie Mediolańskim, teraz w Królestwie Włoskim, departamencie *Gogna*; poczyną się z jeziora *Lago d'Orta*, a wpada w rzekę *Tosa*.

Neheim, Nieheim, małe miasto w bywszym księstwie Padernborskim. Tutajsze małe czerwone sery mają pokup w okolicy.

Nehring, miasteczko i zamek w Pomeranii Szwedzkiej, powiecie Gutzkowskim.

Nehrung, z przymikiem *Frische*, klin ziemi długi na mil 11, ale wązki i piaszczysty; po większej części do miasta Gdańska należący. Dzieli on zatokę morską *Frische - Haff* od morza Bałtyckiego. Przy brzegach Wisły jest dość żyzny i uprawny, a mianowicie chów koni ma znaczny.

Nehrung, z przydatkiem *Kurische*, klin ziemi długi a wązki dzielący zatokę morską *Kurische - Haff* od morza Bałtyckiego: jest prawie zupełnie piaszczysty i tylko od rybaków mieszkany. Poławiają się tutaj bursztyny, a dro-

- ga pocztowa z Królewca do Memla, idzie wzdłuż tego Klinu.
- Neideck**, miasteczko z zamkiem, należące do hrabi *Hartig*, w Czechach cyrkule Saackim.
- Neidenau**, miasteczko niegdyś należące do elektora Mogunckiego, w Frankonii nad rzeką *Jaxt*; roku 1802 przypadło w wynagrodzenie hrabi *Leiningen-Heidesheim*.
- Neidenburg**, miasto stołeczne cyrkułu w Prussach Wschodnich.
- Neidharting**, zamek i włość w Austrii Górnej, dzielnicy *Traunviertel*, należy do hrabiów *Stahremberg*.
- Neidlingen**, miasteczko i włość Kameralna w Królestwie Wirtemberskim.
- Neissa**, rzeka w Luzacyi, poczynająca się w górach Czeskich, przerzynająca całą Luzacyą i wpadająca w Odrę przy Guben.
- Neissa**, rzeka poczynająca się w górach Glackich, a wpadająca w Odrę przy mieście Brzegu w Śląsku.
- Neissa, Neisse**, księstwo w Śląsku Górnym, graniczące z księstwami Opolskim, Brzegskim, Glackim, Jegerndorfskim i Morawią. Należy do biskupstwa Wrocławskiego, któremu je darował Jarosław książę Neissenki i biskup Wrocławski roku 1199. Leży w części pod panowaniem Pruskim, w części pod Austryackim. Pierwsza ma na 28 milach kwadratowych 72000 mieszkańców, prawie samych katolików; austryacka część ma 6 miasteczek i wiele wsi.
- Neissa**, miasto stołeczne w księstwie wyżej wspomnianym, nad rzeką *Neissa* przy uściu w nią Bieli. Roku 1795 miało z przedmieściami domów 538 i 6736 mieszkańców cywilnych. To miasto miało fortyfikacye jedne z najmocniejszych w Śląsku. Biskup Wrocławski ma pałac w tym mieście ale rząd księstwa z strony jego jest w zamku bliskiego miasteczka *Ottmachau*. W *Neissie* znajdują się różne Królewskie Kolegia. Roku 1769 cesarz Józef II. nawidził tutaj Króla Pruskiego Fryderyka II.
- Neiva**, mała rzeka w Portugalskiej prowincyi *Entre Duero e Minho*, wpadająca w morze.
- Nekadeh**, małe miasto w Górnym Egipcie na zachodniej stronie Nilu. Ma fabryki płócienne.
- Nekrassowscy Kozacy**, są to potomkowie Kozaków Dońskich, którzy pod przywództwem niejakiego *Nekrassowa*, na początku 18 wieku, z okoliczności zdrady *Mazepy* do której należeli, schronili się do stóp nad rzeką *Kuban* i tam o kilka mil od morza Czarnego osiedli. Mieszkają w 3 wsiach mających ogółem do 600 domów, podlegają teraz zupełnie Rosyi a wyznają religią grecką, sekty Rozkolniczej.
- Nellenburg**, jedna z bywszych posiadłości Austryackich w Szwabii, z tytułem landgrafstwa. Nabyta była roku 1465 przez kupno, a ma nazwisko od podupadłego zamku *Nellenburg*. Austrija miała zwiérzchność nad wielą przyległemi wolnemi włościami *Rzeszy*; a na 15 milach kwadratowych posiadała 7 miast, 2 miasteczka i 72 wsie, tudzież 28700 mieszkańców. Stołecznym miejscem tego kraiku było miasto *Stöckach*. Cały ten powiat dostał się Bawaryi.
- Nellingen**, miasteczko i włość przedtem należąca do miasta *Rzeszy Ulmu*, a teraz do Bawaryi. Okolica wydaie wiele lnu.
- Nembro**, miasteczko w Królestwie Włoskim departamencie *Serio*, nad odnogą rzeki *Serio*; przedtem należało do powiatu *Bergamasca*.
- Nemerau, Nemerów**, komeńderyia orderu S. Jana, oddana traktatem Westfalskim księciu *Mekleburg-Strelitz*.
- Nemethi**, czyli Niemcy, miasteczko w Węgierskim komitacie *Hont*, okręgu *Szemnickim*.
- Nemethi, Nemti**, miasteczko w księstwie Siedmiogrodzkim, powiecie *Huniady*.
- Nemours**, małe miasto francuzkie z 3500 mieszkańców, nad rzeką *Loing*, w bywszym powiecie *Gatinois*, z tytułem księstwa; teraz w departamencie *Sekwany i Marny*.

Marny, okręgu *Fontainebleau*, stołeczne kantonu. Ludwik XIV. kazał w tym miejscu połączyć rzeki Loing i Loarę. Księstwo Nemurskie miało przedtem własnych panów z domu Armagnac, pochodzącego od drugiej dynastyi Królów Francyi; później przeszło w dom Sabaudzki, a roku 1724 w Orleański. Bliskie opactwo Panny Maryi Radosney miało wiele ciekawości.

Neogradzki, albo Nowogradzki powiat, w Węgrzech, ma to nazwisko od zamku Nowygrad, a zamieszkanym jest od słowian i trochy Niemców. Liczba mieszkańców wynosi 110000 między któremi jest prawie 1000 żydów. Parafii katolickich ma ten powiat 51, luterskich 30, a 2 kalwińskie. Podatków płaci 79000 ryńskich.

Nepal, ob. Napal.

Nepi, małe miasto w bywszym państwie papieżkim.

Nepomuk, otwarte miasteczko z 168 domami w Czechach, cyrkule Klattawskim w stronie wschodniej. Należy do księcia *Colloredo-Mansfeld*. W bliskości leży góra zwana Zielona, na której stoi dawny zamek. Z tego miasta był rodem Kapłan Jan zwany Nepomucyn, który za to, że nie chciał Królowi Wacławowi Leniwemu, oznaymić tajemnic wyznanych sobie na spowiedzi przez Królową, został wrzucony w rzekę Moldawę z mostu Pragskiego roku 1483. Papież kanonizował go 1729; a Czesi uznają patronem Królestwa.

Nera, rzeka w bywszym państwie papieżkim, wpadająca w Tyber przy Otta; a przy Terni mająca wodospad.

Nerac, miasto stołeczne bywszego księstwa Albert w francuzkiej prowincyi Gaskenii, ma 5300 mieszkańców; teraz jest stołeczne okręgu w departamencie Lotu i Garonny. Są tam fabryki pończoch nicianych, drobnych towarów metalowych i sucharów morskich.

Neradin, miasteczko Austryackie w Syrmii; przez zarazę morową roku 1796 utraciło do 400 ludzi.

Nerchau, miasteczko Saskie w cyrkule Lipskim nie daleko Grimsy, należące do familii Dieskau. Robią tam mocne piwo.

Nere, miasteczko w bywszym francuzkim powiecie *Saintonge*, teraz w departamencie Charenty Dolnej, okręgu *St. Jean d'Angely*.

Nerechta, miasto Rosyjskie stołeczne cyrkulu, nad rzeką tegoż imienia wpadającą w Wołgę, w gubernii Kostromskiej. Ma handel przedziwem i towarami lnianymi.

Neresheim, miasteczko w księstwie *Oettingen - Wallerstein*, w Szwabii. Na bliskiej górze leży opactwo Neresheimskie niegdyś benedyktyńskie; ale roku 1802 dostało się księciu *Turn-Taxis* w wynagrodzenie. Ten książę w budynkach opactwa założył instytut do wychowania młodzieży.

Nerestable, miasteczko w bywszym francuzkim powiecie *Forez*, teraz w departamencie Loary, okręgu *Montbrison*.

Nereto, miasto Królewskie i włość Kameralna w neapolitańskiej prowincyi *Teramo*.

Nericia, prowincya Szwedzka nad jeziorami Hielmar i Wetter. Ma 160 mil kwadratowych i 64800 mieszkańców, dobrą ziemię, kopalnie żelazne, fabryki siarki i wotriolu.

Nering, miasteczko i włość szlachecka z zamkiem w Pomeranii Szwedzkiej.

Neronde, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Forez*; teraz w departamencie Loary, okręgu *Roanne*, stołeczne kantonu.

Nerondes, miasteczko w bywszej prowincyi *Bourbonnois*; teraz w departamencie *Cher*, okręgu *St. Amand*.

Nersac, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Angoumois*, teraz w departamencie Charenty, okręgu *Angouleme*.

Nertszyńsk, małe miasto graniczne z twierdzą na przeciw Chinom, w Sybirskiej prowincyi Irkuckiej. Założone było roku 1658, a 1689 był tam zawarty pokój między Rosyją i Chinami. Jest

to jedno z najszybszych wygnań w Syberyi. Domów ma to miasto 150, a kupcy i kramarze w liczbie 520, mieszkają po większej części w wsiach przyległych. Przedtem szła tędy wielka droga kupiecka z Chin, ale od niejakiego czasu obrona była bliższa przez Selenińsk. Iednak miejsce to jest ludne z przyczyny mianowicie znacznych kopalni srebrnych, które rocznie przynoszą czystego dochodu 100000 rubli, a dobywane bywają przez 1000 około ludzi mieszkających, z których każdy dostaje po 24 ruble na rok.

Nervi, miasteczko w wschodniej części bywszej rzeczy pospolitej Genueskiej, teraz w departamencie francuzkim Appenin.

Nerviano, miasteczko nad rzeką Olona, nie daleko od miasta Mediolanu; teraz w Królestwie Włoskim, departamencie Olona.

Nervieux, miasteczko w bywszym francuzkim powiecie Forez, teraz w departamencie Loary.

Nerwinda, ob. Landen.

Neshin, Nezhin, miasto rossyjskie stołeczne cyrkulu w gubernii Czerniechowskiej. Ma 16000 mieszkańców; która to znaczna ludność pochodzi z mocnego handlu tego miasta. Na tutajsze z wielkie iarmarki, przybývają kupcy polscy, rossyjscy, greccy, armiańscy i tatarscy.

Nesle, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi Pikardii, teraz w departamencie Sommy, okręgu Perrone.

Nesse, Nesserland, wyspa w Ostfrizyi, jest szczytkiem zatopionego kraju: ma tylko iedną paralią.

Nesse, mała rzeka w Turynii, poczynająca się w księstwie Erfurckim, a wpadająca w Werrę przy Eisenach.

Nesselrode, Nesselroth, włość w W. księstwie Bergskim z której pochodzi familii hrabiów Nesselrode.

Nesselwang, miasteczko nad rzeką Wertach w bywszym biskupstwie Augsburskim; teraz należące do Bawaryi. W bliskości poczynają się rzeka Fils.

Nethe, nazwisko dwóch rzek w bywszym Brabancie, iedna nazywa się wielka, druga mała. Obydwie łączą się z sobą, a nie daleko od uścia w Skaldę, przyjmują imię Ruppel. Od tych dwóch małych ma nazwisko francuzki departament zajmujący północną część bywszego Brabantu, a na 51 milach kwadratowych mający 249500 mieszkańców. Dzieli się na 3 okręgi, Antwerpią, Turnhout Mechlinią. Miasto stołeczne ma Antwerpią. Podatków płaci 2667000 franków. Kraj ten jest piaszczysty, nie żyzny, atoli wydaie miejscami zboże, len, kartofle. Rękodzielnie najsilniejsza ma koronek.

Nette, Netha, mała rzeka w bywszym cyrkule Westfalskim, wpada w Wezerę przy Höxter.

Nettolicz, miasteczko z 222 domami i włość księcia Szwarzenberg, w Czechach, cyrkule Prachińskim. Ma znaczne fabryki pończoch wełnianych i 6 wielkich iarmarków na konie.

Nettuno, miasto z portem w bywszym państwie papiezkim, prowincyi *Campagna di Roma*.

Netze, miasteczko w księstwie Waldeck, w bywszym cyrkule Westfalskim; w tamecznym klasztorze są liczne groby hrabiów i książąt Waldeckich.

Netze, mała rzeka w bywszym elektorstwie Hanowerskim, księstwie Calenberg; wpada w rzekę Ilmenau.

Netzschkau, miasteczko w Saxonii, powiecie Plauen, należy do hrabiów Bose.

Nevada, Sierra Nevada, czyli Góry Śnieżne, w Hiszpanii, Królestwie Grenady.

Neubourg, miasteczko francuzkie w bywszej Normandii, teraz stołeczne kantonu, w departamencie Eury, okręgu Louviers.

Neu - Brandenburg, miasteczko należące do księstwa Meklenburg-Strelitz. Ma fabryki szkieł, zwiérciadeł, kart, sukien i kattanów; w okolicy hodują wiele chmielu.

Neu - Breisach, Brisach, znaczna

czna twierdza francuzka w bywszej Alzacyi, teraz w departamencie Górnego Renu okręgu *Colmar*.

Neuburg, księstwo w Bawaryi w 16 wieku oddzielone od tego kraju, i osobnej linii oddane; roku 1742 wróciło do niego. Ma 50 mil kwadratowych, 98000 mieszkańców. W części zachodniej jest dziwnie żyzne w zboża i owoce wszelkiego rodzaju.

Neuburg, miasto stołeczne księstwa tegoż imienia nad Dunajem, jest dobrze zabudowane; ma zamek obszerny, w którym niegdyś mieszkali książęta Neuburscy; w tymże jest sala rzadkiej obszerności i wysokości ozdobiona portretami familii. Kościół farny Ś. Piotra jest piękna budowla; prócz tego są kościoły dworski i Maltański. Roku 1794 ludność tego miasta wynosiła 4380 dusz.

Neuburg, miasteczko w Bawaryi, cyrkule Amberskim, ku granicy Czeskiej. Ma 191 domów i 1200 mieszkańców, którzy się wyżywiali chowem bydła i sianiem lnu. Powiat Neuburski ma mil kwadratowych 12, a 23300 mieszkańców.

Neuburg, małe miasto w Prusach Zachodnich cyrkule Stargardzkim, nad Wisłą.

Neuburg, bywsze miasto w Bryzgowii, zupełnie w ostatnich wojnach spustoszone. Tam roku 1639 umarł Bernard książę Saski sławny wódz w trzydziestoletniej wojnie.

Neuburg, Klosterneuburg, miasto z 3100 mieszkańcami o milę po wyżej Wiednia na prawym brzegu Dunaju. Ma klasztor kanoników regularnych Ś. Augustyna, bardzo wspaniały i wiele mający skarbów i ciekawości.

Neuchateau, Neufchateau, małe miasto z 2 przedmieściami i 2700 mieszkańców, w bywszym księstwie Lotaryńskim, nad rzeką Mozą, teraz w departamencie *Vosges*, stołeczne okręgu. Ma fabrykę tabaki i w bliskości znaczne kopalnie żelazne.

Neuchatel, małe miasto w bywszej francuzkiej prowincyi Nor-

mandii, teraz stołeczne okręgu w departamencie Sekwany Dolney. Ma fabryki szkieł i Kryształów, tudzież płócien malowanych zwanych *Siamoisers*.

Neuchatel, po niemiecku Neuenburg, księstwo udzielne między Francją i Szwajcaryją, między jeziorem od niego imię biorącym. Ma 15 mil kwadratowych, a wzięte z hrabstwem Walengin, ludności 47000 dusz. Ponieważ kraj ten dla swego między górami położenia jest zimny i mniej żyzny, przeto mieszkańcy jego przykładają się najwięcej do Kunsztów i rękodzieł, których płody odbywają za granicę; do czego wielkie wolności iakie od dawna kraj ten posiada wiele się przykładają. Język jest tam francuzki, ale wiele i Niemców się tam znajduje. Księstwo Neuchatelskie należało przedtem do francuzkiej familii *Longueville*, a po wygaśnięciu teyże roku 1694, stany tego księstwa między wielo ubiegającymi się o tę puściznę wybrały Króla Pruskiego iako dziedzica książąt Oranii, którzy do tego księstwa mieli prawo. Od roku 1806 posiada je książę *Berthier*.

Neuchatel, miasto stołeczne wyżej wspomnionego księstwa, leży nad jeziorem Neyszatskim, przy uściu w nie rzeczki Segon, między górami i winnicami. Ma 4 główne ulice, wiele pięknych budowli, dwa kościoły kalwińskie, gimnazjum, i 3500 mieszkańców. W nocy bywa oświecone. W starym zamku mieszka gubernator księstwa. Handel przechodowy i ekspedycyny jest tam bardzo znaczny; równie iak fabryki cynców i żelazne.

Neuchatelskie jezioro, długie jest na $4\frac{1}{2}$ mili, a w największej szerokości szerokie na milę. Dzieli księstwo Neyszatskie od kantonu Fryburskiego; a przez rozmaite inne jeziora i rzeki połączone jest z Rodanem i bardzo rybne. Największa jego głębokość wynosi 300 stóp. Gwałtowne niekiedy wiatry na nim powstające przeszkadzają żegludze.

Neudeck, miasteczko górnicze w

Czechach, cyrkule Elnbogenskim, przy granicy Vogtlandii: należy do hrabiów *Hartig*. Ma fabryki kapeluszków i kopalnie cyny.

Neudorf, miasteczko górnicze w Czechach cyrkule Elnbogenskim; są tutaj fabryki żelazne i cynowe.

Neudorf, miasteczko i włość hrabiów Szafgotsch w Czechach, cyrkule Biczowskim na wschód Giczowa.

Nevele, miasteczko w bywszej Flandryi, teraz w departamencie francuskiej Skaldy, okręgu Gent.

Neuenburg, miasteczko Wirtemberskie nad rzeką Ens, o milę od Pforzheim w Czarnym lesie. Spaliło się roku 1783, ale na nowo i ozdobniej zostało odbudowane.

Neuendorf, miasteczko w bywszym elektorstwie Trewirskim, teraz w departamencie francuskim Renu i Mozelli, okręgu *Coblenz*, kantonie *Andernach*.

Neuenkalden, Neukalden, miasteczko w księstwie Meklenburg Szwerin.

Neuenoetingen, miasto dobrze zabudowane z 1600 mieszkańcami naprzeciw innego zwanego Altoeting, w Bawaryi, między rzekami Inn i Salzach. Roku 1802 doznało wielkiego pożaru.

Neuenrade, Nienrade, miasteczko w bywszym hrabstwie Mauk, w cyrkule Westfalskim; ma znaczny handel żelazny.

Neuenstein, miasteczko w księstwie Hohenlohe-Oeringhen, nadające imię jednej dzielnicy tej familii. W zamku tamecznym jest szpital, dom sierot i roboty. Okolica przyległa jest żyzna i przyjemna.

Neuenburg, miasteczko w bywszym księstwie Luxemburskim, teraz w departamencie francuskim *des Forets*, okręgu *Bitburg*.

Neuern, Górne i Dolne, dwa miasteczka księcia Palm, w Czechach cyrkule Klattawskim, w stronie Południowej.

Nevers, miasto francuskie stołeczne bywszego powiatu i księztwa *Nivernois*, teraz departamentu *Nievre*; ma 10000 mieszkańców, most długi na rzece *Nievre* wpa-

dający tutaj w Loarę, i cyta-dellę. Jest tutaj wiele fabryk i artystów różnych, mianowicie na emalii malujących. Blisko miasta są przyjemne przechadzki zwane zwierzyńcem.

Neufahrwasser, kanał 500 prętów długi a 7 szeroki, wyrznięty od Wisły do morza, jest właściwie iey uściem, i portem dla Gdańska; gdyż stare uście tak jest piaskiem zasypane, iż wielkim statkom z morza stało się nieprzystępne. Przy uściu tego kanału w morze jest latarnia, twierdza do jego osłony i miasteczko tegoż co kanał imienia.

Neufchateau, miasteczko w bywszym księstwie Luxemburskim, teraz stołeczne okręgu w departamencie francuskim *des Forets*.

Neufeld, miasteczko z znacznymi fabrykami płóciennymi, w Austrii, dzielnicy *Mühlviertel*, nad rzeką *Mühl*.

Neuffen, miasteczko i twierdza na górze w Królestwie Wirtemberskim przy Alpach.

Neufra, Nuifra, miasteczko i włość w Szwabii nad Dunajem, należąca do księcia Firsztenberg.

Neugedeyn, miasteczko hrabi Stadion w Czechach cyrkule Klattawskim. Ma bardzo ważną fabrykę materyi wełnianych, która się rozszerza po przyległych wioskach i 40 przeszło warsztatów zatrudnia.

Neugodens, miasteczko w Holenderskiej prowincyi Wschodniej Frizyi.

Neuhäusel, miasteczko węgierskie nad rzeką Neitrą w komitacie Neiterskim w Węgrzech. Tameczny zamek wstawiony różnemi oblężeniami, został zburzony roku 1724.

Neuhaus, miasto znaczne i dobrze zabudowane w Czechach cyrkule Taborskim, z zamkiem; należy do hrabi Czernin. Roku 1801 było w perzynę obrócone.

Neuhaus, miasteczko z 90 domami i pałacem niegdyś zwykłe letnie mieszkanie biskupów Paderbornskich; a i teraz biskup tego miasta, tam ma wyznaczone sobie swe dochody i mieszkanie.

Neu-

Neuhus, miasteczko w bywszym cyrkule Westfalskim z zamkiem teraz podupadłym, należy do hrabiów *Bentheim*.

Neu-Jersey, iedna z 20 prowincyi zjednoczonych Amerykańskich, przytykająca od południa do morza Atlantyckiego, którego brzegi piaszczyste i najmniej portami są opatrzone. Ma ten kray 317 mil kwadratowych powierzchni, ludności w roku 1790 było tam już 184000 dusz, a w 11 lat później była już pomnożona o 20000 prawie. Ziemia iest w tej prowincyi letka, i przy nie wielkiej uprawie bardzo urodzajna; wydaie mianowicie obfitość pszenicy, lnu, kukurydzy, owoców z których bywa robiony wyborny cydr. Także obfitość miedzi iest znaczna. Fabryki różne, osobliwie skór, dają dobry byt kraiovi. Jest tam 3 miasta, 6 miasteczek i 65 wielkich, obszernie rozrzuconych osad. Neu-Jersey należała już w 17 wieku do korony Angielskiej, iako własność księcia *d'York*, który ją roku 1664 ustąpił lordowi Berkley i kawalerowi Casteret; ci zaś koronie zwrócili roku 1702, z przyczyny ustawicznych sporów, które mieli z mieszkańcami. Ci zatrzymali odtąd władzę prawodawczą, a wykonawczą była przy urzędniku od Króla mianowanym. Jednak obopolne właśnie nieustały w tej prowincyi, a roku 1776 ona pierwsza ogłosiła się przeciw Anglii i niepodległość swoją otrzymała przy pokoju 1783. Herb tej prowincyi iest z pługi ieden za drugim, w srebrnym polu. Panuje tam zupełna wolność religii, rząd bynajmniej się nie przykłada do utrzymywania kapłanów ktoreykolwiek, ale tylko protestanci mogą być urzędnikami publicznymi.

Neuilly en Thel, miasteczko w bywszej gubernii Wyspy Francuskiej, teraz w departamencie Sekwany i Oazy, okręgu *Sentis*.

Neuillé, miasteczko w bywszej francuskiej prowincyi *Touraine*, teraz w departamencie *Indre et Loire*, okręgu *Tours*.

Neuilly, wielka i piękna wieś o pół mili od Paryża nad Sekwaną;

ma most na Sekwanie kamienny dziwny piękności i lekkości, i pałac letni Królowy Neapolitańskiej, siostry cesarza Napoleona.

Neukirch, miasteczko w Szląsku, cyrkule Leobszyckim. Ma 670 mieszkańców po polsku mówiących. Należy do hrabiów *Würben*.

Neumagen, miasteczko i zamek nad Mozellą o 3 mile od Trewiru należała do księcia *Sayn-Wittgenstein*, ale teraz do francuskiego departamentu Saary, okręgu Trewirskiego, kantonu *Berncastel*.

Neumark, dobrze zabudowane miasteczko w Tyrolu, powiecie *Etschland*.

Neumarkt, miasteczko w Szląsku, księstwie Wrocławskim na wielkiej drodze pocztowej do Berlina i Drezna. W bliskości tego miejsca przy wsi *Leuthen* Prusacy odnieśli wielkie zwycięztwo nad Austryakami, roku 1757.

Neumarkt, miasto w Bawarii, najznaczniejsze po Ambergu w tej okolicy. Dla swego położenia między Nürnbergiem a Rattyzboną, ma dość znaczny handel. To miasto zawsze opatrzone iest znacznym garnizonem. Powiat którego iest stołeczne ma 12 mil kwadratowych i 21620 dusz.

Neumarkt, miasteczko w Bawarii na wielkiej drodze pocztowej z Rattyzbony do Salcburga. Ma most długi drewniany na rzeczce Roth, która często wylewa.

Neung, miasteczko francuskie w bywszym powiecie *Blaisois*, nad rzeką Beuvron; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Loir et Cher*, okręgu *Remorantin*.

Neunhof, miasteczko i włość wolna wśród terytoryum Nurburskiego w Frankonii, należąca od roku 1660 do majoratu rodziny Welser.

Neu - Ravensburg, mała włość w Szwabii przy granicy hrabstwa *Montfort*, oddana roku 1802 księciu *Dietrichstein* w wynagrodzenie za utraconą małą udzielną włość Trasp w Tyrolu.

Neuroda, znaczne i dobrze zabudowane miasto w hrabstwie Glatz w Szląsku. Ma do 3000 mieszkańców.

ców, po większej części katolików, a między temi 260 sukienników, znaczny odbyt sukien mających. Należy z przyległą włością do hrabi Stillfried.

Neus, Neuss, Nuyss, znaczne miasto, niegdyś stołeczne iednego dyrektoriatu w bywszym elektorstwie Koloniskim, teraz główne miejsce kantonu w departamencie francuzkim Roer. Ma na rynku posąg metalowy cesarza Fryderyka III. i 5400 mieszkańców. Leży nad Renem na przeciw miasta Düsseldorf, z którym połączone jest mostem na łyżwach.

Neusalz, znaczne i dobre zabudowane miasteczko nad Odrą, w Szląsku księztwie Głogowskim. Winne jest swój wzrost osadzie Hernhuttów tam będący. Ma królewski skład kamieni młynskich, wiele rękodzieł utrzymywanych przez Hernhuttów i żeglugę na Odrze.

Neusalz, króleskie miasto wolne w Węgrzech Bodrogskim komitacie w Slawonii. Liczba Mieszkańców wynosi do 9000. Jest tam biskup grecki nieunicki. Katolicy mają tam także kościół. Są w tym mieście Żydzi i turcy.

Neuschloss, włość wolna w Szląsku Dolnym przy granicy Polskiej; ma 2500 mieszkańców, znaczne rybołostwo, a należy do hrabiów Reichenbach. Miejsce od którego ta maiętność bierze nazwisko, leży na wyspie rzeki Bartsch i ma piękny zamek.

Neusiedel, miasteczko nad iezio-rem od niego biorącym nazwisko, w Węgrzech, Wieselbuskim komitacie; zamieszkanie jest przez Niemców, a w okolicy ma znaczne winnice.

Neusidelskie iezioro, zwane także niekiedy Rusterskim od miasteczka Rust nad nim leżącego, także Oedenburskim od miasta Oedenburga. Ma 10 mil jeograficznych w obwodzie, prócz bagnów w stronie wschodniej będących. Woda tego ieziora, cokolwiek skona, nie jest zdatna do napoju dla ludzi; także wiele miejsc płytkich czynią trudną żeglugę. Ryb znajduje się tam

mało i nie wielkich. Roku 1780 książę Estarhazy kazał w naywiększym miejscu ieziora, w stronie wschodniej, usypać groblę długą na 10,000 kroków, dla ułatwienia związku przez błota, między dwóma swémi wsiami.

Neusohl, po węgiersku Bester-cze Banya, po słowiańsku Bańska Bystrzyca; nad małą rzeką Bystrzycą; ma zamek, 4 przedmieścia i biskupstwo założone roku 1776.

Neustadt, miasto stołeczne cyrkułu w Szląsku przy granicy Szląska Austriackiego, nad rzeczką Prudnicą, od której okoliczni Polacy nazywają one Prudnikiem. Jest dobrze zabudowane, ma przedmieście, do 3500 mieszkańców, kościoły katolicki farny, bonifratrów i kapucynów; tudzież farny ewangelicki. Cyrkuł tutajszy jest górzysty ale żyzny; mieszkańcy prócz rolnictwa, wyżywiają się przędzeniem.

Neustadt, z przydatkiem Wi-deński, miasto bardzo dobrze zabudowane: ma 557 domów, 5000 mieszkańców fabryki iedwabne i rafinerie cukru. Leży o 6 mil na południe Widnia. Biskupstwo Neustadzkie przeniesione zostało do St. Pölten. Roku 1752 założony był w tamecznym zamku korpus kadetów, który bardzo dobrze jest utrzymywany i mieści 400 wychowanców. Kanał ukończony roku 1803 łączy Neustadt z Widniem.

Neustadt, po węgiersku Nagy-Banya albo Ujvaros, wolne królewskie miasto w Węgrzech, komitacie Satmarskim. W bliskości są znaczne kopalnie złota, z którego bite dukaty noszą literę G.

Neustadt Morawski, miasteczko stołeczne cyrkułu. Tam cesarz Józef II. odebrał wizytę roku 1770 od króla Pruskiego Fryderyka II.

Neustadt, miasteczko z zamkiem i amtem, w księztwie Meklenburg Szwerin.

Neustadt, miasteczko w bywszym cyrkułe Westfalskim, w włości Gimborn należący do hrabiów Walmoden.

Neustadt nad Dossą, miasteczko

czko w Śrzedniej Marchii Brandenburskiej. Jest tam wielka i bardzo ważna fabryka zwiérciadłana.

Neustadt nad rzeką Hart, miasteczko w bywszym elektorstwie Falcgrafstwie, teraz w departamencie francuzkim *Montonnere*, okręgu Spirskim.

Neustadt nad Heydą, miasteczko w xięztwie Coburskim, ma fabrykę tabaki i 1100 mieszkańców.

Neustadt nad rzeką Metau, dobrze zabudowane miasteczko w Czechach cyrkule Königsgratz; należy do hrabiów Leslie.

Neustadt nad rzeką Orla, miasteczko w Saxonii stołeczne cyrkulu, mieszkańcy wyżywiają się rolnictwem i fabryką sukien.

Neustadt nad Saalą, miasteczko w. W, xięztwie Wircburskim. W bliskości jest spustoszały zamek *Salzburg*, w którym miał mieszkować czasami césarz Karól wielki.

Neustadt Eberswalde, miasto w Śrzedniej Marchii Brandenburskiej nad kanałem Finów, łączącym Havel z Odrą. Ma mieszkańców kalwinistów i luteranów. Roku 1693 osiadła tam kolonia Szwajcarów religij reformowanej, która się tylko rolnictwem trudni, druga sprowadzona z Turynii, która wiele bardzo wyrabia drobnych sprzętów żelaznych i mosiężnych. Dla tej kolonii zbudowane jest przedmieście, a ona uwolniona od wszelkich mieyskich ciężarów i rekruta.

Neustadt przy Harzburgu, miasteczko w xięztwie Wolfenbüttel, blisko rozwalin zamku Harzburg, w którym mieszkał césarz Henryk IV. W okolicy jest fabryka soli warzoney opatrniąca ją solą.

Neustadt, miasteczko Węgierskie w komitacie Neutra. Ma ważne targi zbożowe i skład soli. Mieszkańcy są słowianie.

Neustadt el, miasteczko z zamkiem nad rzeką Nabą w bywszym małym xięztwie udzielnym *Sternstein*, do domu Lobkowitz należącym; teraz do Bawaryi wcielonym.

Neustettin, małe miasto w Pomeranii nad rzeką Willem, ma rolnictwo i chów bydła. Cyrkul którego jest stołeczne na 37 milach kwadratowych liczy 4 miasta wiele wsi i 26790 mieszkańców.

Neustift, miasteczko hrabiów Auersberg w Czechach cyrkule Taborskim, ma znaczną fabrykę płócien i zasięwy lnu.

Neustrelitz, miasteczko regularnie zabudowane w xięztwie Meklenburskim o milę od Starego Strelitz. Założone roku 1733 przez xięcia Adolfa Frydryka, jest od tego czasu zwykłym mieszkaniem linii Strelickiej.

Neustupów, miasteczko w Czechach, cyrkule Taborskim, w stroonie północnej. Ma znaczne gorzelnie wódki.

Neuteich, miasteczko w Prussach Zachodnich nad rzeką Schwente w Marienburskim cyrkule.

Neutitschein, miasto na wielkiej drodze pocztowej z Krakowa do Widnia. Ma 4500 mieszkańców i znaczne fabryki sukienne. Tam roku 1790 umarł feldmarszałek Laudon.

Neutra, Neytra, Nitra, powiat czyli hrabstwo w Węgrzech na zachód Prezburskiego. Mieszkańców ma Słowian, Niemców i Węgrów w liczbie 214,000. Podatków płaci 212,677 ryńskich. W całym komitacie jest 122 katolickie a 2 luterskie fary. Bierze nazwisko od miasta Neytry.

Neutra, Neytra, miasto stołeczne komitatu wyżej wymienionego nad rzeką tegoż imienia. Ma przepyszną kościół katedralny, pałac biskupi, gimnazjum, seminaryum, pocztę, kolegium i kościół pijarów. Ludność tego miasta i przedmieść wynosi do 5500. Na bliskiej górze zwaney *Czobor* był klasztor kamedułów teraz skassowany. Okolica wydaie dobre wina.

Neuvic, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Saintonges*, teraz w departamencie *Charenty Dolney*, okręgu *St. Jean d'Angely*.

Neuvic, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi *Limousin*, teraz

- teraz w departamencie *Correze* okręgu *Ussel*, stołeczne kantonu.
- Neuville**, miasteczko w bywszym *Poitou*, teraz w departamencie francuzkim *Vienny*, okręgu *Poitiers*, stołeczne kantonu.
- Neuville**, miasteczko francuzkie nie daleko *Lyonu*, nad *Saoną*, teraz w departamencie *Rodanu*, stołeczne kantonu.
- Neuville, Noville**, miasteczko w kantonie Szwaycarskim *Waadt*. Nie daleko z tamtąd przy *Roche* są źródła solne i kopalnia kolorowego marmuru.
- Neuwy**, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi *Touraine*, teraz w departamencie *Indru* i *Loary*, okręgu *Tours*.
- Neuwarp**, miasteczko na półwyspie nad jeziorem tegoż imienia, w *Pomeranii* cyrkule *Anklamskim*. Rybołostwo i żegluga dają wyżywienie mieszkańcom.
- Neuweiler**, miasteczko francuzkie w bywszej *Alzacyi*, teraz departamencie *Dolnego Renu*. Okolica ma wyborne winnice i chów bydła.
- Neuwied**, miasto niemieckie w bywszym cyrkule *Dolnego Renu*, nad *taż rzeką*, o 3 mile od *Coblentz*. Są tam kościoły z religii chrześcijańskich, prócz tego domy modlitwy *menonitów* i *hernhuttów*, tudzież synagoga żydowska; piękny pałac książęcy, z ogrodem i wybora biblioteka. Rękodzieła przedniey stolarszczyzny, fabryki materyi bawełnianych, *śrótnu*, *kart*, *papiéru*, naczyni blaszanych, dają temu miastu byt dostatni. *Ren* w tym miejscu rzadko staie, gdyż brzegi są ostro skaliste. W okolicy rośnie wino czerwone zwane *Bleichert*. Roku 1784 *familia hrabiów Neuwied*, podniesiona została do tytułu książęcego.
- Neu - York**, jeden z wolnych stanów *Amaryki Północney*. Ma 2500 mil kwadratowych powierzchni, na której roku 1801 żyło 586,000 mieszkańców, która to liczba codzień się pomnaża. Kray iest bardzo żyzny, atoli w północnych okolicach okryty lasami ieziorami i bagnami z przyczyny, że tam dotąd mało bardzo osiadło

mięszkańców. Sieią tam bardzo wiele pszenicy na wywóz; znaydują się w tym kraiu w obfitości kamienie młyńskie i żelazo. Dotąd iest tam tylko 2 miasta i 5 miasteczek, a reszta rozrzuconych mięszkań zawarta iest pod 143 imionami. Zwał się kray ten wprzody *Nową Belgią* albo *Nowym Niderlandem*, gdyż pod panowaniem *Jakuba I.* króla angielskiego, osiadły był przez *Hollendrów* uznających iednak iego władzę. Roku 1664 książę *d'York*, otrzymał kray ten z wielo innemi od brata swego *Karola II.* i zdołał go zbroyną ręką. Mięszkający tam *Hollendrzy* nie czynili żadney trudności w uznaniu panowania *Angielskiego*; a liczba tychże pomnożona w krótcę była przybywającemi tam niemcami, anglikami i innemi znaczne ottzymiującemi przywileie. Przez rewolucyją roku 1689 stan ten przyłączony został bezpośrednie do korony. Czasami wybuchały nieukontentowania koloniów, roku 1765 z okoliczności *papiéru stęplowanego*, obiawiły się z mocą wyraźną, a 1775 zamieniły w wojnę otwartą. Chociaż przez cały czas teyże miasto stołeczne *Neu-York* było w rękę *Anglików*, iednak cała prowincya należała do związku ogólnego, i przy pokoju roku 1783 otrzymała niepodległość. Rząd tey prowincyi składa się z zgromadzenia deputowanych prowincyi i senatu; czyli z wyższej i niższej izby. Roku 1791 dochody krajowe wynosiły 102,511 funtów, a że wydatki ledwie połowę tyle zajmują, przeto długi stanu zaciągnięone w czasie wojny, są iuż wypłacone. Do milicyi należy każdy mieszkaniec od lat 16 do 45; składa się zaś ona z 69 reymentów i iednego reymentu artylleryi. Panujący religii niemasz w tym kraiu.

Neu - York, miasto stołeczne stanu tegoż imienia, leżące na półwyspie przy uściu rzeki *Hudson*. Zwało się przedtém *Nowy Amsterdam*, ale na cześć księcia *York* nazwane roku 1664 *Nowym York*. Po *Filadelfii* iest to nayznakomitsze miasto w całej *rzeczypospolitey*. Ma 3500 bardzo w oko do-
brze

brze wpadających domów, a do 50,000 mieszkańców, którzy wszyscy mówią po angielsku, choć wielu jest rodu Hollenderskiego. Jedyną niedogodnością jest niedostatek wody pitnej, która z dalekich źródeł za miastem wożona bywa. Najpiękniejsza ulica jest zwana Széroká droga, obsadzona po obydwu stronach drzewami. Najznakomitsze budowle publiczne są: Dom zgromadzeń deputowanych prowincyi, akademii, 3 kościoły anglikańskiej religii, prócz tego mają prezbiterianie dom modlitwy, hollenderscy i francuzcy kalwiński i niemieccy luteranie. Ogułem jest tam 22 domy nabożeństwa. Po ustąpieniu anglików z tego miasta roku 1783, ogień pochłonął czwartą część tegoż. Teraz jest odbudowane na nowo.

Newa, rzeka w Rosyi, poczynająca się z jeziora Ladogi, płynie kilka odnogami przez Petersburg, a po 8° milowym tylko biegu wpada w morze. Wodę ma bardzo czystą i letką, dla tego używaną do gotowania i picia w Petersburgu. Głębokość iey pozwala wielkim statkom morskim przystępować do Petersburga, albo zbudowanym w tym mieście wychodzić na morze. Newa zwykła zamarzać na końcu Października, a puszcza w kwietniu.

Newark, małe miasteczko w hrabstwie *Nottingham*, nad rzeką Trent, ma miejsce i głos na parlamencie. Robią tutaj dobry cydr.

Newark, miasteczko w Amerykańskim wolnym stanie *New-York*, ma różne rękodzieła i dobry robi iabłecznik.

New - Bern, najznakomitsze miasto w Nowey Karolinie, iedney z 20 prowincyi Wolnych Amerykańskich, przy połączeniu rzek Trent i Neus. Ma 400 drewnianych domów, podupadły pałac bywszego gubernatora, kościół i gorzelnia rumu.

Newbery, małe miasto w *Berkshire*, prowincyi angielskiej.

Newborough, miasteczko na wyspie Anglesey między Anglią i Irlandyją.

Newbury - Port, znaczne miasteczko z portem w prowincyi Massachusetts nie daleko uścia rzeki Merrimak, przy brzegach tamiecznych znaczny jest połów ryb wielkich.

Newcastle, miasteczko angielskie nad rzeką Trent, w hrabstwie *Staffordshire*. Ma fabrykę sukien i kapeluszy, a wysła dwóch deputowanych na parlament.

Newcastle, miasto angielskie stołeczne prowincyi *Northumberland* nad rzeką Tyne. Jest wielkie i żałoźne; ma 37000 mieszkańców, rachując z przedmieściami *Gateshead*, na drugiej stronie rzeki leżącym. Wysła to miasto dwóch deputowanych na parlament, ma własne warsztaty okrętowe, wielkie fabryki i handel kamiennymi węglami, które do Londynu i innych miast rozsła. W bliskości są znaczne kopalnie żelaza.

Newcastle, miasto stołeczne hrabstwa tego imienia w prowincyi Wolney Delewary, Ameryki Północney. Leży nad rzeką Deleware, ma około 100 domów, budowle publiczne nieokazale i handel przechodowy do bliskiej Filadelfii. Hrabstwo *Newcastle* jest najpółnocniejszy i najwyżniejszy z 3 na które się dzieli prowincya Delewary. Ma 23 mil kwadratowych powierzchni a 19700 mieszkańców, wiele pastwisk i pól pszennych.

Newel, miasto rosyjskie, w gubernii Witebskiej, stołeczne okręgu. Ma 835 miészczan, 125 żydów, 4 iarmarki i w bliskości wiele iezior.

Newent, miasteczko angielskie w hrabstwie *Glocestershire*.

New - Hampshire, iedna z najpółnocniejszych między 20 prowincjami Amerykańskich Stanów Zjednoczonych, przytykająca na wschód do oceanu atlantyckiego. Ma 440 mil kwadratowych powierzchni, a roku 1790, miała 184,000 mieszkańców. Ci wyżywiają się dobrym rolnictwem, tudzież handlem tarcic i drzewa na różne użycia. Najznakomitsza rzeka środkiem kraju płynąca i spławna jest

jest *Pascataqua*. Dzieli się ta prowincya na 5 hrabstw *Rockingham*, *Sirafford*, *Hillborough*, *Cheshire* i *Grafton*. Miasto stołeczne ma *Portsmouth*, ale siedzisko rządu jest w *Concord*. Ma wiele lasów lecz i kray znacznie uprawny.

New - Hampshire, północno zachodnie hrabstwo, w prowincyi Massahuset. Ma 88 mil kwadratów, a 59000 mieszkańców.

Newhaven, małe miasto angielskie w prowincyi *Sussex*, nad rzeką *Ouze*.

Newhaven, drugie miasto stołeczne prowincyi *Konnektikut*, w Ameryce Zjednoczoney. Port tameczny jest przestronny ale płytki, a w zimie długo zamarzy. Jest w tym mieście akademii, naysznakomitsza w Ameryce Północnej, i z wielu względów mająca pierwszeństwo nad tą co jest w *Cambridge* w prowincyi *Massahuset*. Handel tameczny znaczny, zawisł nawięcey na mięsie solonym, tłuszczu, zbożu, tytuniu, płótnie. Domów iest tutaj 500 drewnianych i do 4000 mieszkańców.

Newiańsk, iedna z naważniejszych fabryk żelaznych w Rosyjskiej gubernii *Persmskiej*; tudzież twierdza drewniana i miasto z 1200 domami. Należy do majątney familii hrabiów *Dymidów*. Robią tutaj także wiele naczyń z lakierowaney blachy.

New - Inwernefs, przedtém zwane *Darien*, małe miasto założone roku 1735 przez Szkotów w Georgii w Ameryce Północnej.

Newin, znaczne miasteczko nad morzem w Anglii, xięztwie *Wallis*, hrabstwie *Caernanwonshire*.

Newis, Nevis, iedna z wysp Karaibskich, w Indyiach Zachodnich; na niey Anglicy założyli osadę roku 1628, która w krótcie do nader kwitnącego przyszła stanu. Ale na początku 18 wieku poniosła wielkie szkody od trzęsienia ziemi i przez zajęcie iey kilkakrotnie od francuzów; przy pokoju 1783 została w posiadaniu Anglików. Naysgłodniejszemi płodami tej wyspy są cukier i bawełna. Liczba białych mieszkańców wynosi do 1000, a murzynów 10,000.

Newmarket, miasteczko angielskie, leżące przez połowę w hrabstwie *Suffolk*, przez połowę w *Cambridge*. Ma tylko iedną długą ulicę i iest sławne wyścigami konuemi naysznakomitszemi w Anglii.

New - Plymouth, małe miasto i port w północno-Amerykańskim wolnym stanie *Massahuset*; założone roku 1624 przez Anglików, którzy wypłynęli na tę wyprawę z portu Angielskiego *Plymouth*. Jest to naydawniejsza ich osada w tamtych krajach.

Newport, warowne miasteczko w środku wyspy Angielskiej *Wigt*, nad rzeką *Cowes*, która podczas przybytu morza dozwala okrętom przystępować do miasteczka. To składa się z 6 ulic przecinających się prostopadle, a w mieyscach ich przecięcie są rynki. Liczba domów wynosi do 550, te są z cegły porządnie zbudowane. Publiczne budowle są ratusz i domy modlitwy różnych wyznań. O pół ćwierci mili od tego mieysca iest zamek *Carisbrook*, w którym roku 1647 uwięziony był król angielski *Karól I*, teraz ten zamek podupadł, a pokoje w których król mieszkał są rozebrane: iednak gubernator wyspy mieszka w pozostałej części zamku.

Newport, miasto stołeczne północno Amerykańskiego wolnego stanu *Rhode - Island*. Ma piękny i wygodny port, 6800 mieszkańców i handel lubo od czasu rewolucyi francuzkiej zmniejszony przecież teraz znowu się podnoszący.

New - Radnor, stołeczne miasto hrabstwa *Radnor* w xięztwie *Walii* w Anglii.

New Romney, małe miasto i ieden z 5 portów królestwa wysłający 2 posłów na parlament.

New - Ross, miasto handlowe z portem Irlandzkim hrabstwie *Wexford*, w prowincyi *Leinster*.

Newry, miasto z 8500 mieszkańców w hrabstwie *Down*, w Irlandzkiej prowincyi *Ulster*, nad spławnym kanałem. Ma wiele tkaczy i znaczny handel płócienny.

Newton, miasteczko angielskie w xięztwie *Wallis*, hrabstwie *Montgomery*, nad rzeką *Savern*.

New -

Newtown, małe miasto na wyspie angielskiej *Wight*; wysła dwóch deputowanych na parlament.

New - Woodstock, miasteczko angielskie w hrabstwie Oxfordskim; dane było przez parlament angielski roku 1705, sławnemu Janowi księciu *Marlborough*; wzniezione tam dla niego kosztem narodu pałac nazwany był *Blenheim* na pamiątkę zwycięstwa otrzymanego przez tegoż nad Francuzami pod *Blindheim* w Niemczech. Malowania, obicia wyobrażające jego dzieła, most na rzecę i obelisk na prost pałacu, przez wdowę tego księcia na cześć jego wzniezione, godne są widzenia. Robią w tym miasteczku różne sprzęty stalowe.

New - Jork, ob. *Neu - York*.

Nexöe, miasteczko i port na wyspie Duńskiej *Bornholm*.

Nexon, miasteczko francuzkie w bywszej prowincji *Limousin*, teraz w departamencie Górney Vienny, okręgu *St. Yrieix*, stołeczne kantonu.

Neyra, **Nera**, iedna z wysp zwanych *Banda* w Indiach Wschodnich. Ma powietrze niezdrowe z przyczyny blisko leżacej inney małej wyspy, na której jest góra ognista; ale port tej wyspy jest bardzo wygodny, przeto na niej znajduje się kantor główny. Ta wyspa ma nazwisko od miasta stołecznego, bywa także niekiedy nazywana *Banda*.

Neysse, obacz *Neisse*.

Neytra, ob. *Neutra*.

Nezin, małe rosyjskie miasto stołeczne okręgu w gubernii Czerwiechowskiej, nad rzeką Ostrą wpadającą w *Desnę*.

Niagara, rzeka w Kanadzie, w Ameryce Północnej. Wypływa z jeziora *Erie*, a wpada w inne zwane *Ontario*. W nie wielkiej od swego początku odległości ma ta rzeka eden z najsławniejszych wodospadów na ziemi; gdyż całą swą szerokością 1100 łokci spada prosto katnie prawie z wysokości 200 stopni co sprawia kuk dający się słyszeć o 5 mil, tudzież znaczne i trwałe wstrząśnienie; ziemi w całej okolicy. Na wschodnim

czyli prawym brzegu tej rzeki leży twierdza *Niagara*, z dobrym portem, założona od Francuzów i bardzo przydatna do handlu futer z mieszkańcami północno - zachodnich okolic; lecz musieli ustąpić wolnemu Amerykańskiemu Stanowi *New - York*. Z drugiej strony rzeki powstało miasteczko *Niagara* zwane także *Newark*, z 60 domów regularnie zbudowanych. Przed założeniem miasta *York* nad jeziorem *Ontario*, było miasteczko *Niagara*, stołeczne całej *Kanady Górney*. Leży one przy uściu rzeki w jezioro, a cokolwiek wyżej twierdza *Georges*.

Nibbiona, miasteczko nad rzeką *Lambre*, w królestwie włoskim, departamencie *Olona*.

Nibe, miasteczko Duńskie w *Jütlandyi*, powiecie *Wiborg*, ma znaczny handel zbożowy.

Niburg, **Nyeborg**, miasto mocne z starym podupadłym zamkiem, na wyspie Duńskiej *Fionii* nad wielkim *Bełtem*, przez który jest w tym miejscu przeprawa, i dom ceł królewskich, pobiera nych od okrętów mimo płynących.

Nicaragua, prowincja hiszpańska w audyencji *Guatimola* w Meksyku. Nazywa się także inaczej *Nowy Leon*. Miasto stołeczne jest *Leon de Nicaragua*. Wydaie ta okolica wiele cukru, indychtu, bawełny, koszenilli, drzewa farbiarskiego i t. d. Na wyspie bliskiego jeziora jest góra ogień wybuchająca.

Nicaria, wyspa turecka na archipelagu, mająca 1000 mieszkańców samych greków leży przy brzegach *Natolii*.

Nicastro, miasto *Neapolitańskie*, w prowincji *Kalabryia oltra*, z biskupstwem.

Nickelsberg, miasteczko górnicze w Czechach, cyrkule *Leutmeryckim*, przy granicy *Saskiej* wydaje cynę i srebro. Należy do księcia *Lobkowitz*.

Nickolajken, miasteczko w *Prusach Wschodnich* nad odnogą jeziora *Spirdyńskiego*, w cyrkule *Sehestińskim*. Ma znaczny handel rybami temu jezioru właściwymi. W bliskości leży twierdza *Lyk*.

Nico-

Nicobar, Nikubar, Niakbar, wyspy na morzu Indyi Wschodnich naprzeciw brzegu Bengalskiego, na północ Sumatry. Mają nazwisko od najsłynniejszej między niemi; której mieszkańcy przedają zawiaaiącym tam okrętom żywności, a osobliwie papugi zaletne zjad. Prócz tej wyspy są tam inne, zwane Nankowry, Comarty, Trinkutte.

Nicöping, Nyköping, miasto szwedzkie w Sudermanii, nad morzem Bałtyckim, jest iedno z najpiękniejszych w królestwie, ale ma tylko 2500 mieszkańców, którzy się trudnią fabrykami drobnych sprzętów żelaznych i stalowych; także okręty bywają tam budowane. W tym mieście język szwedzki jest nyczystszy. Bywały tam wielokrotnie sejmy, a ostatni 1769.

Nicöping, Nyekiöbing, miasto Duńskie dobrze zabudowane, mające 200 domów, na wyspie *Falster*. Bywało przedtem mieszkaniem wdów i książąt królewskich.

Nicöping, małe miasto duńskie z portem, na wysepce duńskiej Mors, należący do Jutlandyi.

Nicolai, po polsku Mikołajów, małe, otwarte miasto w Szląsku Górnym Pruskim, w dobrach Plesseńskich do księcia *Anhalt-Köthen* należących.

Nicolsburg, ob. **Niklasburg**.

Nicomedia, Ismid, Islebit, Isnikmid, Smit, miasto tureckie w Natolii nad wschodnim brzegiem zatoki morskiej Marmora; jest ludne, wielkie, handlowe, ma wiele fabryk, arcybiskupa greckiego i ormiańskiego. Sławny w dziejach węgierskich Tekeli umarł blisko tego miasta roku 1705 w domu wiejskim darowanym mu od sułtana roku 1699; ale pochowany na przedmieściu Konstantynopolskim Pera.

Nicopoli, miasto tureckie w Bulgaryi, pamiętne porażką chrześcian od Turków roku 1396, po której Zygmunt król węgierski ledwie zdołał się schronić do Konstantynopola.

Nicosia, miasto w Sycylijskiej prowincyi *Val di Demona*, z 10800 mieszkańców; ma znaczny handel zbożem i bydłem, które wydaje okolica.

Nicosia, stołeczne miasto na wyspie Cyprze, ma mieszkanie biskupa, arcybiskupa greckiego i biskupa ormiańskiego, tudzież 2 katolickie klasztory.

Nicotera, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi Kalabryia oltra, nad morzem.

Nicoya, miasto hiszpańskie, w prowincyi Meksykańskiej, *Costa Rica*, nad morzem Spokoynym. Ma wyborne położenie do budowy okrętów, przeto też wiele tam mieszka cieśli. Są w tym mieście także fabryki sukienne.

Nicubar, ob. **Nicobar**.

Nida, mierna rzeka w bywszym województwie Sandomirskim; poczyna się w górach powiatu Chęcińskiego; płynie ku południowi przy Wislicy, a wpada w Wisłę przy Nowym mieście. Nie jest ale mogła by być spławna.

Nidau, małe miasto w Berneńskim kantonie w Szwajcaryi nad iezio-rem Bielskim, w miejscu gdzie z niego wypływa rzeka Ziehl; która że wiele prowadzi towarów, przeto handel ekspedycyny jest w tym mieście znaczny. Okolice wydaje wino.

Nidda, miasto z 1430 mieszkańcami, trudniącemi się po większej części tkactwem, w Weterawii, nie daleko Renu. Należy z przyległym hrabstwem do W. księcia *Hessen-Darmstadt*.

Nidda, rzeka niemiecka w hrabstwie tegoż imienia w Weterawii wpadająca w Men.

Nidecken, miasteczko na przykrych górach w bywszym księstwie *Jülich*, teraz w departamencie francuzkim *Roer*, okręgu Akwizgrańskim, kantonie Froizheim.

Nids, miasteczko francuzkie o półtory mili od miasta *Alençon*, w bywszej prowincyi *Maine*; teraz w departamencie *Orne*.

Niebla, miasto hiszpańskie w prowincyi Sevilii, ma do 9000 mieszkańców i zawsze należy do najstarszych.

starszego syna xięcia *Medina Celi*.
W bliskości są kopalnie miedzi.

Nieborów, wieś z kościołem parafialnym, dawne gniazdo rodziny Nieborowskich, w bywszym województwie Rawskim, teraz departamencie Warszawskim, o milę od Łowicza ku Warszawie. Od kilku dziesiąt lat są tu dobra w posiadaniu książąt Radziwiłłów, którzy tam obszerny mają pałac: tego wewnętrzne wytworne ozdoby, przepyszny zbiór obrazów, tudzież ogrody mające iedną z najliczniejszych oranżerij i obfite w wielką ilość zagranicznych drzew i roślin, a są dziełem mianowicie xiężny Heleny z Przedzieckich Radziwiłłowy, która nie przestaje ozdabiać miejsca tego, równie iak bliskiej ztamtąd Arkadii. Obacz ten artykuł.

Niebylec, miasteczko w Gallicyi, cyrkule Pilznińskim, nie daleko Wisłoki, o milę od Czudza.

Niebylec, miasteczko i włość w Galicji, cyrkule Jasielskim.

Niechniewice, miasteczko w bywszym województwie Nowogrodzkim, o 2 mile od Korelic.

Niechworów, bywsze starostwo w dawnym województwie Kijowskim, o 2 mile od Katelny.

Niedenstein, miasteczko Saskie w powiecie Gudensberg.

Niederrachern, miasteczko w Ortenawii w W. xięstwie Badeńskim; ma znaczne iarmarki i iest dobrze zabudowane.

Niederamstadt, miasteczko w W. xięstwie Darmstadtzkim; ma wiele młynów i 980 mieszkańców.

Niederaula, miasteczko z 75 domami w bywszym elektorstwie Heskim, hrabstwie Hersfeld.

Niederbrechern, miasteczko w amcie Limburg, w bywszym elektorstwie Trewirskim, teraz należące do xięcia *Nassau Weilburg*.

Niederland, bywsza znaczna kraina w Europie, między Niemcami i Francją nad morzem północnym czyli Niemieckim. Była podzielona na 17 prowincyi, które wszystkie posiadał cesarz Karól V. i syn Filip II. król hiszpański. Z tych 7 ederwało się w 16

wieku i utworzyło wolną rzeczpospolitą pod imieniem Stanów Jeneralnych, albo Hollandyi, a 10 pozostałych zwało się z razu Niderlandem Hiszpańskim, potem gdy ie Austria odziedziczyła Austriackim; od tego Francya w różnych czasach odrywała powoli rozmaite części, a z tych utworzył się Niderland Francuzki. W wojnie rewolucyiney zdobyli Francuzi cały Niderland Austriacki, i ten zatrzymali przy pokoju Lunevilskim roku 1801. Cały ten kraj z przyłączonym biskupstwem Leodijskim, składa następujące 9 departamentów. *Lys, Skaldy, Jemmappe, Dyle, Dwoch Nettów, Sambry, Ourthy, Dolney Mozy i Forets*.

Niederlandy Zjednoczone, obacz Hollandyia.

Niederhall, miasteczko z 120 familiami w Frankonii nad rzeką Kocher, należące dawniej przez połowę do elektora Mogunckiego, w drugiey do xięcia *Hohenlohe-Neuenstein-Ingelfingen*. Część moguncka dostała się roku 1802 xięciu *Salm-Reifferscheid-Bedbur*.

Nieder-Ohlm, bywsze mogunckie miasteczko, teraz w departamencie francuzkim *Monttonnere*, okręgu Mogunckim.

Niederstozingen, miasteczko w Szwabii między Almem a Neuburgiem. Należało przez połowę do hrabiów Stain, w drugiey do klasztoru *Kaisersheim*. Teraz należy całe do Bawaryi.

Niederwildungen, miasteczko i włość w xięstwie Waldek, w bywszym cyrkule Westfalii.

Niedźwiedzice, miasteczko w bywszym województwie Nowogrodzkim o 3 mile od Lachowic.

Niedźwiedzko, włość familii Suchodolskich w powiecie Wołkowskim.

Niefern, dobrze zabudowane miasteczko w W. xięstwie Badeńskim amcie Pforzheim.

Niegowice, miasteczko w Galicji, cyrkule Bocheńskim.

Nieheim, miasteczko w bywszym biskupstwie Paderbornskim.

Niemcy, czyli cesarstwo Niemieckie, bywsze wielkie państwo

stwo Europejskie graniczące na wschód z Polską na południe z Włochami i Szwajcaryją na zachód z Francją, na północ z morzami Północnym i Bałtyckim. Kray ten był przed dwoma tysiącami lat mieszczany przez lud Germanów dzielący się na liczne pomniejszych, z których wiele znanych lub zhołdowanych było od Rzymian, inni niepodległemi zostali, a nawet obce podbiłali kraie, iako to Frankowie, Francją i t. d. W 8 i 9 wieku Niemcy były pod jednym berłem z Francją ale po śmierci Karola W. miały własnych monarchów, tytuł cesarza noszących, a których potęga w różnych epokach wzrastała lub słabiała, gdy tym czasem z doczesnych rządów prowincji zaczęli powstawać udzielni i dziedziczni panowie w różnych częściach tego ogromnego kraju, którzy powoli otrzymali wyłączne prawo obierania cesarzów. W 13 wieku obrany Rudolf I. z domu hrabiów Habsburskich założył dom Austriacki, który w następnych wiekach, najpotężniejszy wpływ otrzymał w tym cesarstwie, i tytuł ten prawie dziedzicznym u siebie uczynił. W postępie także czasów domy Brandenburski, Saski i Bawarski wznosiły się do mocy znakomitey w tym politycznym ciebie, które połączone było węzłem pod głową cesarzem, a szcęgłne części miało udzielnne i od siebie nie zawisłe. Césarz Mxsimilian podzielił cesarstwo niemieckie na 10 cyrkułów: Austriacki, Burgundzki, Niższego Renu, Wyższego Renu, Wyższej Saxonii, Niższej Saxonii, Westfalski, Szwabski, Bawarski i Frankoński. Elektorów było siedmiu, to jest Palatin Renu, margrabia Brandenburski, książę Saski, król Czeski i trzech arcybiskupów Moguncki, Koloński i Trewirski. W 17m wieku przybył Bawarski, na początku 18° Hannoverki, a na początku 19° Heski, Wirtemberski i Badenski. Od lat 200 Niemcy wystawione są na ustawiczną wojnę, która się na ich ziemi odbywa między Francją i Austrią; ostatnia wynika z rewolucyi francuskiej najwazniejszy wpływ miała na dolę tego kraju; gdyż iego postać polity-

czna zupełnie została zmieniona. Roku 1806 cesarz austriacki dziedziczny zrzekł się tytułu cesarza Niemieckiego, a większa połowa Niemiec połączyła się w konfederacyją Reńską pod protekcyją cesarza Francuzów. Członkami nazywanymi z nimi tey ligi są: królowie Bawarski, Saski, Wirtemberski i Westfalski; wielcy książęta Frankforcki, Bergski, Darmstadtzki, Badenski i Wirchurski, nie którzy książęta dawniej już udzielni, inni utracili udzielnność. Ludność całych dawnych Niemiec z Austrią i królestwem Pruskim wynosi do 26,000,000. Roku 1811 część północna Niemiec od miasta Wezel nad Renem, aż do Lubeki wcielona została do Francji. Niemeck, miasteczko w Saxonii, amcie Belzig; podobnie iak inne okoliczne założone było w 12 wieku, przez kolonistów Nederlandzkich.

Niemen, znaczna rzeka Litewska poczynająca się w bywszym województwie Nowogrodzkim, płynie pod Grodnem, Kownem, Memlem; zabiera w siebie wiele rzek większych i mniejszych, między innymi Szczarę, Merecz, Wilią, Szeszupe, a wpada przez zatokę Kurische Haff zwaną, w morze Bałtyckie. Odtąd płynie przez kray Pruski, nazywa się Memel. Pod panowaniem Zygmunta Augusta, Mikołaj Tarto oczyścił Niemen i ułatwił spław na nim własnym kosztem; za co mu był wzniesiony pomnik nad brzegiem tey rzeki; prócz tego wiersz Szredera podał potomności czyn ten patryotyczny.

Niemenczyn, włość książąt Masiańskich, weszła w posagu w dom Potockich; w województwie Wileńskim,

Niemes, miasteczko bardzo znaczne z 277 domami i zamkiem w Czechach, cyrkule Buntzlawskim, należące z przyległą włością do hrabiów Hartig. Ma fabryki bawełniane i w bliskości żelazne.

Niemirów, miasto w bywszym województwie Bracławskim, powiecie Winnickim, pamiętne kongressem roku 1737 które pokój zawarł między Rossyją, Austrią i Turcyją. Ma 400 domów porządnie budowanych, po większej części

części zamieszkaných przez żydów, i znaczne fabryki skór na wzór angielskich wyprawianych, tudzież kattunów. Jest tam także pałac i ogród xięcia Wincentego Potockiego bywszego podkomorzego Koronnego, starosty Lubelskiego, dziedzica dóbr tych.

Niemirów, miasteczko w bywszym województwie Podlaskim, ziemi Mielnickiej, teraz w departamencie Łomżyńskim.

Niemonoyce, Królewsczyzna w bywszym województwie Trockim, nie daleko rzeki Niemna.

Niemptschütz, miasteczko, zamek i włość xięcia *Dietrichstein*, w Morawii cyrkule Brińskim.

Nienburg, miasto w bywszym elektorstwie Hannowerskim nad rzeką Wezer na której jest tutaj most piękny kamienny i główna przeprawa. Dla tego francuzi długo to miejsce w siedmioletniej wojnie trzymali, a roku 1803 przy objęciu Hannoveru na nowo obwarowali.

Nienburg, miasteczko w xięstwie *Anhalt*, dzielnicy Keteńskiej; z zamkiem z klasztoru przerobionym, przy połączeniu rzeki Budy z Salą.

Nienhaus, Neuenhaus, miasteczko w bywszym cyrkule Westfalskim, hrabstwie *Bentheim*.

Nienhus, Neuhaus, miasteczko z pięknym zamkiem, niegdyś rezydencyjnym w lecie biskupów Paderbornskich. Leży przy ujściu rzek Pader i Almy w Lippe.

Nienkerk, miasteczko w bywszej Pruskiej Geldryi, teraz w francuzkim departamencie *Roer*, kantonie Geldryjskim.

Nienover, miasteczko w bywszym elektorstwie Hannowerskim, z pałacem myśliwskim elektorskim na górze, fabryką zwierciadeł i stadem znacznym.

Niepołomice, miasteczko nad Wisłą o 4 mile od Krakowa, w Galicyi cyrkule Boheńskim. W okolicy są wielkie lasy, w dawnych wiekach ieszcze znaczniejsze, przeto Niepołomice były ulubionym letnim mieszkaniem Ka-

zimierza Wielkiego i Królów z familii Jagiellońskiej dla wybornych łowów.

Nieporont, wieś o 3 mile na północ Warszawy nad Bugiem, była ulubionym mieszkaniem Króla Jana Kazimierza; należy do imienia Potockich.

Nierse, mała rzeka w bywszym elektorstwie Kolonńskim, teraz w francuzkim departamencie *Roer*, okręgu *Crevelt*; wpada przy Genepne w Mozę. Jest na niej wiele młynów, papiérni i stęp olejnych.

Niesky, miasteczko z 670 mieszkańców w Luzacyi, o 3 mile od Gerlitz. Założone jest roku 1742 przez braci Morawskich, i dziwnie porządnie zabudowane. Są tam fabryki i wszystkie urządzenia iak w Hernhut. Roku 1789 przeniesione tam zostało seminaryum z Barby, gdzie synowie członków tego towarzystwa mogą się uczyć sztuki lékarskiej, praw i innych nauk dawanych po wielkich szkołach.

Nieświż, miasto znaczne w Litwie w bywszym województwie Mińskim, stołeczne wielkich dóbr xiażąt Radziwiłłów w tych stronach. Jest cokolwiek warowne, dobrze zabudowane, ozdobione kościołami, szkołami i pałacem xiążęcym. W nieszczęśliwych czasach wynikłych z konfederacyi Barskiej, skarbiec tameczny, ogromne zawierający bogactwa, wiele był uszkodzony.

Nieszawa, miasteczko przedtem starościńskie, w bywszym województwie Brzeskim. Kujawskim, teraz departamencie Bydgoskim. Leży nad Wisłą, ma przewóz na tej rzece i 830 mieszkańców.

Nieszczerda, miasteczko w bywszym województwie Połockim, o 5 mil od Sokoła.

Nieszewa, miasteczko w bywszym województwie Połockim nad rzeką tegoż imienia.

Nieuil, znaczne miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi *Limosin*, teraz stołeczne kantonu w departamencie Górnicy Vienny, okręgu *Limoges*.

Nieuport, Nieuwport, małe
wa.

warowne miasto, w bywszej Flandryi nad rzeką *Yperle*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Lys*, okręgu *Furnes*. Za pomocą słuz może bydź wodą oblane. Miężkańcy wyżywiają się żeglarsstwem, rybołóstwem i robotą sięci tudzież innych potrzeb okrętowych.

Nieuport, **Nieuwport**, miasteczko nad rzeką *Leck*, w bywszej południowej Hollandii; jest warowne, a należało przedtém do domu książąt Oranii.

Nievre, mała rzeka we Francyi; po szeście milowym biegu, w którym wiele młynów obraca, wpada w *Loarę* przy *Nevers*. Od niej ma nazwisko departament francuzki, zawierający bywszą prowincyą *Nivernois*, a na 126 milach kwadratowych, mający 251000 mieszkańców i płacący podatku 2145000 franków. Miasto stołeczne ma *Nevers*. Dzieli się na 4 okręgi: *Come*, *Clamey*, *Nevers* i *Chateau-Chinon*. Północne okolice iego górzyste mają wiele kopalni żelaznych, południowe obfitują w zboże, wino len i owoce. Jest w tym departamencie wiele fabryk żelaznych.

Nieuwburg, pałac letni we wsi *Ryswik* w Hollandii, należący przedtém do księcia *Statudera*; tam roku 1697 zawarty był pokój *Ryswicki*.

Nieuwe-schans, twierdza *Hollenderska* między *Groningą* a *Ostfrizyją*. Okolice bagnista czyni ją jeszcze mocniejszyą.

Niezdów, piękny pałacyk książąt *Lubomirskich* przy *Opolu* w *Lubelskim*.

Niger, wielka i spławna rzeka wewnątrz *Afryki*, zwana od murzynów *Joliba*. Poczyna się w tym samym gór łańcucha, z którego wypływają rzeki *Gambia* i *Senegal*, po 10 stopniem wschodniej długości a pod 11 szerokości. Z początku płynie ku wschodowi północnemu, potem prosto na wschód przez nieznane okolice *Afryki*. Nad nią leżą wielkie i żyzne państwa murzyńskie *Bambara*, *Masina*, *Tombuktu*, *Kaszna* a podobno i *Bornu*.

Czy zaś rzeka, nosząca w tych ostatnich kraiach nazwisko *Guia* albo *Jin*, jest ta sama co *Niger*, tego nie można wiedzieć dokładnie dla niedostatku pewnych w tej mierze podań.

Nigrycyia, kraj oyczysty murzynów w *Afryce*, graniczy na zachód z oceanem *Atlantyckim*, na południe z *Gwineą*, na wschód z nieznanymi okolicami, na północ z pustynią *Saara*. Dzieli się na wiele potężnych Królestw i rzeczy pospolitych. Płodami tego kraju naysznakomitszymi są: wyborne daktyle, piasek złoty, kość słoniowa, wosk, gummy, i wyborne masło, które drzewa tameczne wydaia. Handel niewolnikami czarnymi, do *Ameryki* zakupowanymi, jest po brzegach *Nigrycyi* nader znaczny.

Niheim, małe miasto w bywszym księstwie biskupstwie *Paderbornskim*, nie daleko od *Paderborny*.

Nikiöping, ob. *Nicöping*.

Nikitsk, miasteczko w gubernii *Rosyjskiej Moskiewskiej*. Ma 76 rozrzuconych domów i 850 mieszkańców, licząc do tego wieś przyległą.

Nikołajewsk, nowo założone miasto *Rosyjskie*, o 7 mil od *Chersonu* przy uściu rzeki *Ingul* w *Bug*. Ma 800 domów murowanych porządných i znaczny handel na *Czarnym morzu*. Roku 1802 zostało wyznaczone stolicą gubernii *Nikołajewskiej*, zajmującej kraj między *Dniestrem* i *Dnieprem* aż do morza *Czarnego*, przedtém w części należący do gubernii *Ekatarynosławskiej*. W tym mieście jest teraz admiralicyia przeniesiona tam z *Chersonu*. Guberniia *Nikołajewska* ma następujące 6 okręgów: *Elisabetgrad*, *Cherson*, *Nikołajewsk*, *Wosnosen'sk*, *Olwio-pol* i *Tiraspol*.

Nikołajken, ob. *Nickolajken*.

Nikolsburg, **Niklasburg**, znaczne miasto książąt *Dietrichstein* w *Morawii* przy granicy *Austryackiej* na wielkiej drodze z *Brinu* do *Widnia*. Jest stołeczne obszerney i nader piękney włości; ma kilka kościołów, wspaniały

niały i starożytny zamek, z piękną biblioteką, gimnazjum, kolegiatę, fabryki, 7500 mieszkańców, między którymi 3000 żydów. Okolica wydaie dobre wino i piękne marmury. Zwiérzyniec xiążęcy i bażantarnia godne są widzenia.

Nikopoli, stare ale nędznie zabudowane miasto tureckie nad Dunajem w Bulgarii. Ma obszerny podupadły zamek i 20000 mieszkańców.

Nikozyia, ob. Nicosia.

Nil, wielka rzeka w Afryce, poczynająca się w Abyssynii, lubo prawdziwe źródła iey dotąd nie są znane. Portugalczyk Hieronim Lobo, mniemał w 17 wieku, podobnie iak za naszych czasów Szkot Bruce; że doszedł źródła Nilu, w Abissyńskiej prowincyi *Gojam*, a to w źródłach rzeki zwanej w kraju *Abavi*, czyli Ojcem rzek. Ale podług podobieństwa iest to starożytny *Astapus*, wpadający w sam Nil który z południowo-zachodnich oddalonych okolic wypływa. Ten po przebyciu Abyssynii, Nubii i górnego Egiptu, gdzie wielokrotne ma wodospady; blisko Kairu dzieli się na dwie główne odnogi, mające wiele innych pomniejszych, a łączące się nie daleko uścia w morze Środkie, przy którym tworzą znowu dwoma odnogami trójkąt podobny do greckiej Litery *Delta*, której też nazwisko iey nadano. Nil ma tę własność, że od śródka Czerwca aż do Września zaczyna przybierać, z początku znacznie, potem powoli, póki nie dojdzie wysokości 16 drusów czyli 24 stóp; odznaczoney na iednym wyspie. W ten czas otwierają kanały poboczne; mające sprowadzić te dobroczynnym mułem napełnione wody, w odległe strony. Gdy wspomniona wysokość nie iest przez Nil osiągniona, rok spodziewany iest nieżyzny. Przy podnoszeniu się wody Nilu są żółtawe, potem iuż czerwone iuż zielone, łaxujące i nie zdatne do napoju lub gotowania, póki nie będą oczyszczone proszkiem z gorzkich migdałów. Szerokość tej rzeki zwyczajna nie

przechodzi 2000 stóp, przeto iest mniejsza od Dunaju. Ten zaś Nilu zastępuje miejsce dęszu, który w Egipcie bardzo rzadko pada; iednak mniemanie iakoby nigdy nie padał iest niegruntowne.

Nimburg, Królewskie miasto nad Elbą w Czechach, cyrkule Buntzlawskim.

Nimes, Nismes, czyta się Nim, miasto francuzkie starożytne z cytadellą, przedtém w dolnym Langwedoku, teraz stołeczne departamentu *Gard*. Samo miasto ma ciasne i niepozorne ulice, ale przedmieścia są obszernie i ozdobnie założone, mają też piękne przechadzki. Liczba domów wynosi 4500, a mieszkańców do 40000. Są tutaj rozmaite fabryki, mianowicie iedwabne; liceum z wielką biblioteką, szkoła lekarska. Znajduie się w tym mieście wiele starożytności dobrze utrzymywanych iako to wielki amfiteatr, dwa kościoły, dom czworoboczny, wieża ośmioboczna i fontanna. Poseł francuzki do Portugalii Jan Nisot, co pierwszy przywiózł tytuł roku 1559, tutaj się urodził.

Nimmegen, Nimwegen, po francuzku Nimegue, miasto w departamencie Hollenderskim Geldryi; leży częścią na równinie częścią na pagórkach, nad rzeką Waal, na której iest tutaj most pływający. Ma to miasto 5 katolickich kościołów, i francuzki reformowany, i luterski, piękna przechadzkę *Kalverbosch*, i stary zamek niegdyś mieszkaný przez burgrabiów Nymweskich. Handel tego miasta z przyległemi okolicami i odbył dobrego piwa, wyżywiaia mieszkańców, w liczbie 13000 będących. W latach 1678 i 9 był tam zawarty sławny pokój.

Nimphenburg, ob. Nymphenburg.

Nimptsch, małe miasto w Szlasku w księstwie Brzegskim, z zamkiem: stołeczne iest cyrkułu bardzo ludnego i iednego z nayıżniejszych w kraju.

Nimtsch, bywszy klasztor w Saxonii, o pół mili od miasta Grimme;

me; ztąd uszła z innemi mniszka-
mi, Katarzyna Boren, i zaślubiła
sobie Marcina Lutra.

Ninove, małe miasto z 3100 mi-
szkańców, w bywszej Flandryi, te-
raz w francuzkim departamencie
Skaldy, okręgu *Oudenarde*, stołecz-
ne kantonu.

Nio, w starożytności *Jos*, wyspa
turecka na archipelagu greckim,
mająca 3700 mieszkańców samych
greków i miasteczko tegoż imie-
nia w środku. Najznakomitszymi
płodami tej wyspy jest wino i ba-
wełna, którą pilno mieszkańcy sa-
mi wyrabiają. Jest mniemaniem,
że tutaj Homer życia dokonał.

Nions, małe miasto francuzkie z
2800 mieszkańcami, w bywszym
Delfinacie, teraz stołeczne okręgu
w departamencie *Drome*. Ma fa-
bryki mydła i materyi wełnian-
nych; tudzież na rzecze *Aigues*,
bardzo śmiały most o iedney ar-
kadzie.

Niort, miasto francuzkie w by-
wszej prowincyi Górnego *Poitou*,
teraz stołeczne departamentu
Dwóch Sewrów. Ma mocny za-
mek i trzy parafie; znaczne fa-
bryki wełniane i skór, tudzież
handel zbożowy, ułatwiony rzeką
Sevre spławna. Tutaj urodziła
się pani *de Maintenon* w więzie-
niu w którym matka iey dobro-
wolnie towarzyszyła mężowi swe-
mu.

Nippon, ob. Japonia.

Nisida, wyspa nie daleko brzegów
prowincyi Neapolitańskiej *Terra
di Lavoro*, podobna rozkosznemu
ogrodowi. Tam okręty odbywają
quarantannę.

Nissa, miasto tureckie znaczne
ale źle zabudowane w Serwii, z
twierdzą którą austriacy wzięli
w latach 1689 i 1737, ale nazad
musieli oddać. Jenerał césarski
Doxat, rodem Szwaycar, który
ją drugą razą oddał, został ścięty
w Belgradzie.

Niswieta, rzeka w Litwie wpa-
dająca w Niemen.

Nithesdale, **Nidisdale**, po-
wiat w Szkocyi nad zatoką mor-
ską Galloway.

Nittenau, miasteczko w Bawaryi

nad rzeczką *Regen*, w powiecie
Wetterfeld. Roku 1805 zgorzało
tam 43 domy.

Nive, mała rzeka w bywszej fran-
cuzkiej Nawarze, teraz w depar-
tamencie Dolnych Pireneów, wpa-
da w rzekę *Adour* przy *Bayonnie*.

Nivelle, znaczne miasteczko w
bywszym Brabancie, teraz stołecz-
ne okręgu w departamencie
Francuzkim *Dyle*, nad rzeką *Thie-
ne*. Ma bywszy klasztor panień-
ski, 750 domów i 6700 mieszkań-
ców. W okolicy rosną konopie,
len i chmiel.

Nivelle, mała rzeka poczynająca
się w górach Pirenejskich, a wpa-
dająca w morze w departamencie
Alpów Dolnych. Pod czas przy-
bytu morza bywa spławna w nie-
iakiemy odległości od uścia.

Nivernois, bywszy powiat fran-
cuzki nad Loarą graniczący na
wschód z Burgundią. Miał tytuł
księstwa parostwa w familii Kar-
dynała Mazariniego, 90 mil kwa-
dratowych powierźchni, kray ob-
fity w zboże, wino, drzewo, owo-
ce, kopalnie żelazne. Teraz skła-
da część departamentu *Nievre*.

Nixdorf, **Wielki Nikolsdorf**,
znaczna bardzo wieś fabryczna z
576 domami w Czechach cyrkule
Leutmerkym przy granicy Sa-
skiej. Należy do dobr Hains-
bach, dziedzicznych hrabiego *Salm-
Reifferscheid*.

Niza, miasteczko z 1900 mieszkań-
cami w Portugalskiej prowincyi
Alentejo, nie daleko rzeki *Tojo*.
Ma tytuł margrabstwa.

Nizankowice, włość i miaste-
czko szlachechie w Galicyi, cyr-
kule Przemyskim.

Niżniów, miasteczko i włość nad
Dniestrem w Galicyi, cyrkule
Stanisławowskim; ma fabrykę
skałek do broni dla woyska. Na-
leży do księcia Jabłonowskiego.

Niżnoy - Nowgorod, miasto
stołeczne gubernii *Niżno - Nowo-
grodzkiej*. Ma to miasto twier-
dzę w dawnym sposobie, 28 ko-
ściółów, po większej części muro-
wanych, biskupa przy którego do-
mu jest seminaryum, 10000
mieszkańców, ale tylko 25 do-
mów

mów murowanych. Położenie ie-go przy uśc rzeki Oka w Woł-gę i na wielkiej drodze z Peters-burga na Syberyję czyni ie bar-dzo handlowym. Guberniia, któ-rey jest stolicą ma 691 mil kwa-dratowych powierzchni i 816,000 mieszkańców.

Niżnaia - Kamczatka, miasto stołeczne półwyspu Kamczatki. Ma 4 cerkwie, 680 domów i 2000 mieszkańców, wyżywiających się rolnictwem i chowem bydła.

Nizza, bywsze hrabstwo nad mo-rzem Sroziemnym między Ge-nuą a dawną Francją leżące, posiadane przedtém przez Króla Sardyńskiego. Na początku za-raz rewolucyi zabrali ie Francuzi i utworzyli zeń departament Al-pów morskich; który ma 49 mil kwadratowych powierzchni, a 87000 mieszkańców.

Nizza, miasto stołeczne wyżey wspomnionego hrabstwa leży w kraju dziwnie umiarkowanym, tak w lecie dla bliskości morza, jako też i w zimie, którey tam prawie nie czuć, dla tego od Październi-ka aż do Maja mieszka tam wiele cudzoziemców dla poratowania zdrowia. Stare miasto ma ulice wąskie ciemne i brudne, nowe i przedmieścia są wybornie zabu-dowane. Ludność wynosi 18500 dusz. Roku 1801 przywrócone tam zostało biskupstwo. Handel tego miasta surowym i przedzionym iedwabiem, winami Essencyjami, jest bardzo znaczny. Tutay uro-dził się sławny malarz Karól Vanloo.

Nizza della Paglia, miasto w bywszym Piemencie, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Montenotte*, okręgu *Aqui*. Zdrowe tameczne powietrze owoce i wina są sławne.

Noailles, miasteczko w bywszey gubernii Wyspy Francuzkiey, te-rasz w departamencie *Oazy*, okrę-gu *Beauvais*.

Noailles, piękne miasteczko fran-cuzkie w bywszey prowincyi *Li-mosin*, teraz w departamencie *Cor-reze*. Gniazdo znaczney familii książąt *Noailles*, na tych dobrach tytuł parostwa mających.

Tom II.

Nocera, miasto w bywszym pań-stwie papieżkim, księztwie Spole-tańskim. Ma biskupstwo i ciepłe zdrowe kompiele.

Nocera delli Pagani, miasto w Królestwie Neapolitańskim, xię-ztwie *Salerno*. Należy z tytułem księztwa do familii *Caraffa*. Na-zwisko *delli Pagani* ma utąd, że tam osiedli saraceni po porażce poniesionej od papieża Jana X. roku 915 i aż do 13 wieku tam przemieszkowali.

Noceta, miasto z 3000 mieszkań-ców i Komenderyją maltańską, w Neapolitańskiej prowincyi *Calab-ria Citra*.

Noé, miasteczko francuzkie w bywszey prowincyi Langwedoku, teraz w departamencie Górney Garonny, okręgu *Muret*.

Nördlingen, miasto Szwabskie nad rzeką *Eger*, przedtém wolne Rzeszy. Pamiętne jest porażką Szwedów roku 1634 od wojsk cę-sarskich, tudzież związkiem cyr-kułów Rzeszy Nadreńskich, roku 1702. Wieża na kościele Ś. Ma-ryi Magdaleny, jest iedną z nay-wyższych w Niemczech. Territo-rium tego miasta miało do 1000 wiesniaków a 38000 rynskich do-chodu czyniło. Samo miasto ma 750 domów i 7000 mieszkańców. Roku 1802 dostało się Bawaryi i przyłączone było do księstwa Ney-burskiego.

Nörenberg, miasteczko szlache-ckie w Nowey marchii Branden-burskiej, cyrkule Arenwaldzkim, nad ieziorem Enzig.

Nogaiscy tatarzy, ob. Na-gayscy.

Nogara, miasto przedtém wene-ckie w powiecie *Veronese* nad rzeką *Tartaro*. Teraz w Kró-lestwie Włoskim, departamencie *Adigi*.

Nogaredo, piękne miasteczko z stacyą pocztową w Friolu, cyr-kule Goritzkim, między Grady-ską a Udiną.

Nogaro, małe miasto francuzkie w bywszym powiecie Armagnaku Dolnym, w Gaskonii, teraz w departamencie *Gers*, okręgu *Con-dom*, stołeczne kantonu.

Nogat, odnoga Wisły odłączająca się od teyże po wyżey Marienburga, a wpadająca iednym ramieniem w zatokę morską *Friscbe Haff*, drugim w rzekę Elbląg.

Nogaz, znaczne miasto stołeczne prowincyi Cachemir w Indostanie. Na rzece, która ie przerzyna iest 7 mostów pływających.

Nogent l'Artaud, miasteczko francuzkie w bywszey prowincyi Szampanii, nad Marną; teraz w departamencie *Aisne*.

Nogent le Rotrou, bywsze miasto stołeczne powiatu francuzkiego *Perche*, teraz okręgu w departamencie *Eury i Loary*. Ma fabryki wełniane.

Nogent sur Marne, małe miasto w bywszey prowincyi Wyspy francuzkiej; teraz w departamencie Sekwany.

Nogent sur Seine, miasto z 3500 mieszkańcami w bywszey prowincyi Szampanii, teraz stołeczne okręgu w departamencie *Auby*. Mieszkańcy trudnią się robotą ponczoch i innych towarów wełnianych, także dostawiaią owies i inne zboża do Paryża na Sekwanie, która tutaj dopiero zaczyna być spławna, nawet w latach suchych.

Noguerra, rzeka Hiszpańska poczynająca się nie daleko źródół Garonny w górach Pireneyskich; w dalszym biegu dzieli Katalonią od Aragonii i wpada w rzekę *Segre*.

Noia, małe miasto w Neapolitańskiej prowincyi *Basilicata*; należy z tytułem księstwa do familii *Pignatelli*.

Noia, miasteczko w Neapolitańskiej prowincyi *Bari*.

Noirmoutier, małe miasto z 3000 mieszkańców i portem dla małych okrętów przystępnym, na wyspie tegoż imienia na morzu przy uściu Loary, między bywszemi prowincjami francuzkimi Brétanią i *Poitou*, do tey ostatniey przedtem rachowane. Miasto iest teraz stołecznym kantonu w departamencie *Vendée*. Wyspa na której leży, ma 12 mil kwadratowych i 8000 mieszkańców, wyżywiających się ryboł-

stwem, warzeniem soli i pilnym rolnictwem.

Nola, miasto Neapolitańskie, w prowincyi *Terra di Lavoro*, z biskupstwem. Tutay dzwony były wynalezione.

Noli, małe miasto w zachodniej części bywszey rzeczy pospolitey Genueńskiej, teraz w departamencie francuzkim *Montenotte*.

Nolińsk, małe miasto rossyjskie, stołeczne okręgu w gubernii Wiatka, przy uściu rzeki Woy w Wiatkę.

Nomenogno, po łacinie *Nomen omnium*, miasteczko w Królestwie Włoskim, departamencie *Gognó*. Tam się narodził podług mniemania sławny *Petrus Lombardus* w średnich wiekach.

Nomeny, miasto z 1500 mieszkańcami i tytułem margrabstwa w bywszey Lotaryngii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Meurthy*, okręgu *Nancy*.

Non, małe miasto w bywszym Piemontcie teraz w departamencie francuzkim *Po*, okręgu *Pignerol*, stołeczne kantonu.

Nona, dawne małe miasto niegdys Weneckie na wyspie przy brzegach Dalmacyi, mające port przedtem dla okrętów przystępny, teraz zalazły mułem, który rzeka z ładu tam wpadająca niesie. Mieszkańcy żywią się połowem węgorzy.

Nonancourt, małe miasto francuzkie w bywszey Normandii, teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Eury*, okręgu *Evreux*.

Nonantola, małe miasto w bywszym księstwie Modenskim, nad rzeką *Panaro*. Jest cokolwiek warowne, a teraz należy do Królestwa Włoskiego, departamentu *Reno*.

Nonette, małe miasto francuzkie w bywszey prowincyi Auveronii, teraz w departamencie *Puy de Dome*, okręgu *Isoire*.

Nons, rzeka w Tyrolu wpadająca w prawą stronę rzeki *Adigi* tam *Etsch* zwaney. Od niey nazywa się powiat *Nonsthal*, a góry okoliczne, drzewem okryte, po większej części do bywszego biskup-

- skupstwa Trydenckiego należące Nonsberg.
- Nontron, małe miasto francuzkie w bywszym powiecie *Perigord*, teraz stołeczne okręgu w departamencie *Dordogne*.
- Nootka-sund, u Hiszpanów *St. Lorenzo*, port nad morzem Południowym przy brzegach Kalifornii, bardzo przydatny do handlu fater z dzikimi ludami Ameryki. Roku 1790 powstały spory o niego między Anglią i Hiszpanią, na korzyść tej ostatniej ukończone.
- Nopin, małe miasto Duńskie na wyspie Arroe, należące do xięstwa Sleswickiego.
- Nora, małe miasto w prowincyi Szwedzkiej *Westmorland*; ma bardzo znaczny handel żelazem niekutym.
- Norburg, Nordburg, małe miasto z 160 domami na wyspie Alsen, w xięstwie Szleswickim; ma zamek i stacya pocztową. Należy do Króla Duńskiego od roku 1729 gdzie jedna linia Holztyńska zwana Nordberską wygasła, a druga po niej następująca, odziedziczyła xięstwo Ploen. Mięszkańcy wyżywiają się żegluga na małych statkach.
- Norcia, małe miasto w bywszym państwie kościelnym, w xięstwie Spoletańskim; miało tę osobliwość, że 4 w nim rządzący urzędnicy nie powinni byli umieć ani czytać, ani pisać, aby wszystkie sprawy ustnie odbywali.
- Nord, departament du Nord, jeden z francuzkich, zajmujący bywszą francuzką Flandryą, Henegawią i Cambresis, nazwany dla tego tym mianem, że przed zdobyciem Belgium był najpółnocniejszy. Ma 100 mil kwadratowych, a na nich 774500 mięszkańców, jest przeto dwa i trzy razy ludniejszy, niż inne większe nawet. Obfituje w zboża, len i przewyborne pastwiska. Fabryki mianowicie Koronek daia byt zamozny mięszkańcom. Dzieli się ten departament na 6 okręgów: *Bergues, Hazebrouk, Lille, Cam-*
- bray, Avesnes i Douay*. Miasto stołeczne w tym iest *Douay*.
- Norden, miasto w Ostfryzyi o milę od morza Północnego, z portem i dość handlowe.
- Nordenburg, małe miasto w Prussach Wschodnich, cyrkule Rastenburskim należące do famalii *Schlieben*.
- Norderney, wyspa przy brzegach Frizyi Wschodniej do której też należy. Ma $1\frac{1}{2}$ mili długości i 150 famalii; iest tam łaznia morską.
- Nordhalben, małe miasto w bywszym biskupstwie Bambińskim w Frankonii. Ma 148 domów, z których wiele należy do dwóch właścicieli.
- Nordhausen, bywsze miasto wolne Rzeszy w cyrkule Dolney Saxonii, nad rzeką Zerge. Ma 8000 mięszkańców, 7 kościołów luterskich i dobrze urządzony dom sierot.
- Nordheim, miasteczko nad rzeką Rhön w W. xięstwie Wirceburskim. Ma 680 mięszkańców prócz 80 mięszkańcych w dwóch szlacheckich dworach famalii *Tann*.
- Nordheim, dawne miasto w xięstwie *Calenberg*, bywszego elektorstwa Hannowerskiego, przy uściu rzeki Rume w Leinę. Mięszkańcy znaczny prowadzą handel drzewem i tytuniem.
- Nordhorn, miasteczko w hrabstwie *Bentheim*.
- Nordkirchen, Nordkerke, wielka wieś z kościołem parafialnym, wspaniałym pałacem i ogrodem nie daleko miasta Minster w bywszym cyrkule Westfalskim. Należy do hrabiów *Plettenberg*.
- Nordköping, Norrköping, miasto w prowincyi Ostgothii, iedno z najznaczniejszych w Szwecyi. Ma 9000 mięszkańców, liczne fabryki, 4 kościoły szwedzkie, szkołę niemiecką i drukarnię. Rzeką Motala przystawia okręty aż do miasta. Za miastem leży spuszczały zamek *Johannisburg*. O półtory mili ztąd są kopalnie pięknych Marmurów.
- Nordland, prowincya Szwedzka granicząca od północy z Laponią,

nią, od zachodu z Norwegią od wschodu z zatoką Botniiską. Ma 2800 mil kwadratowych powierzchni; ale tylko 220000 mieszkańców, wyżywiających się rybołówstwem i fabrykami żelaznemi, gdyż kraj jest zimny, zboże rzadko dojrzewa, przeto wielka część mieszkańców musi iadać chleb z prochem kory mieszaney. Dzieli się ta prowincya na 7 powiatów: *Gästrikland, Helsingland, Härjedalen, Medelpad, Angermanland, Jämtland* i *Westbotnia*.

Nordstrand, mała wyspa Duńska przy brzegach księstwa Sleswickiego; jest szczytkiem wielkiej wyspy *Nordstrand*, zalanej morzem roku 1634. Mieszkańcy są bardzo doskonali żeglarze i tym się tylko po większej części trudnią.

Nore, nazywa się stanowisko flott angielskich przy uściu Tamizy przy *Scheerness*.

Norfolk, hrabstwo angielskie mające 273000 mieszkańców, otoczone od Północy i Wschodu morzem niemieckim. Jest to iedna z prowincyi angielskich najlepiej kwitnących. Wartość dóbr podwoiła się tam od pół wieku. Prócz płodów licznych między którymi jest i szafran, ma ta prowincya wyborne fabryki wełniane. Jedną z najsławniejszych familii Angielskich ma tytuł książęcy od tej prowincyi, do którego także marszałkostwo dziedziczne koronne jest przywiązane.

Norfolk, najważniejsze miasto w Amerykańskiej prowincyi Wirginii, nad południowym brzegiem zatoki Chesapeake. Ma 7000 mieszkańców i wzrasta statecznie.

Norfolk wyspa, ob. *Sidney-Cove*.

Norin, twierdza w Dalmacyi między rzekami *Narenta* i *Norin*, przy granicy tureckiej.

Normandia, bywsza wielka prowincya Francuzka, z tytułem księstwa noszonem przedtem od członków krwi Królewskiej. Graniczyła na wschód z gubernią Wyspy Francuzkiej, na północ z *Pikardią* i kanałem, na zachód z morzem *Brétańskim*, na południe z *Brétaniją*, *Mainem* i *Per-*

che. Miała na 588 milach kwadratowych powierzchni dwa miliony mieszkańców gospodarnych, przemysłnych i w części dobrych żeglarzów. Żyzność tej prowincyi jest wielka. Ma ona obfitość zbóż, lnu, gdzie niegdzie wino, więcej owoców z których robią tam napój zwany cydr, najsłynniejszy z jabłek i gruszek. Chów bydła i koni jest tam najsławniejszy z całej Francyi. Fabryki są w niej także liczne i rozmaite. Dzielila się przedtem na Górną i Dolną *Normandiją*, teraz podzielona jest na departamenta następujące: *Sekwany Dolney, Calvados, Kanału, Eury* i *Orny*.

Norndorf, miasteczko i włość w Szwabii między rzekami *Schmutter* i *Lech*; należąca do familii hrabiów *Fugger*, głównej linii.

Norrent, miasteczko w bywszej prowincyi francuzkiej *Pikardii*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Pas de Calais*, okręgu *Bethune*.

Norrköping, ob. *Nordköping*.

Nort, małe miasto w bywszej francuzkiej prowincyi *Brétanii*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Sekwany Dolney*, okręgu *Chateaubriant*. Ma handel przechodowy do miasta *Nantes*.

Nort, *Mardel-Nort*, nazywają Hiszpanie część Oceanu Atlantyckiego przytykającego do Wschodnich brzegów Ameryki Północnej i Południowej w ich posiadaniu będącej. Części tego morza są *Kanadyjskie*, *Mexykańskie* i *Brazylskie*.

Nortelge, małe miasto Szwedzkie w prowincyi *Uplandii*, założone przez Króla Gustawa Adolfa, Ma 1000 mieszkańców i w bliskości fabrykę broni.

North-Berwik, miasto Szkockie w hrabstwie *Ork Lothian*.

North-Lech, miasteczko nad rzeką *Lech* w prowincyi *Glostershire* w Anglii.

North-Walsham, miasto w angielskiej prowincyi *Norfolk*.

Northampton, hrabstwo w północno amerykańskiej prowincyi *Penn-*

Pensylwanii, w okolicy teyżę najpółnocniejszy; na wschód rzeki Delewary. Po większey części okryte iest lasami; ma 180 mil kwadratowych, ale tylko 24500 mieszkańców. Miejsce stołeczne nazwane *Easton*, ma 150 domów.

Northampton, miasto angielskie stołeczne prowincyi tegoż imienia, nad rzeką *Neane*, albo *Nine*. Ma znaczny handel zbożem, koniami, skórami i wełną.

Northamptonshire, hrabstwo angielskie z 132000 mieszkańców, między prowincjami *Lincoln*, *Rutland*, *Leicester*, *Warwik*, *Oxford*, *Bukingham*, *Bedford* i *Hutlington*. Iest długie a wąskie, dobrze zagospodarowane, ma wiele zboża, koni i owiec.

Northtawton, miasteczko z znacznemi fabrykami wełnianemi, w angielskiej prowincyi *Devonshire*.

Northumberland, hrabstwa angielskie, graniczące na północ ze Szkocyją od południa mające rzekę *Humber*, z którego to położenia ma nazwisko. Choć kray ten iest zimny, przecież obfity w zboże, bydło, owce i ma znaczne fabryki wełniane; także kopalnie węgla.

Northumberland, hrabstwo w wolnym stanie Pensylwanii w Ameryce Północney. Ma 102 mil kwadratowych, kray dotąd nie wiele zaludniony, ale codziennie więcej. Ludność wynosi do 13000. Miejsce stołeczne nad rzeką *Sus-kwenach*, przeryniającą kray ten, ma dopiero 50 domów, ale rośnie coraz; podobnie iak i miasto *Northumberland*, o pół mili wyżej rzeki w lepszym miejscu leżące, a mające już 120 domów.

Northwich, miasteczko w angielskiej prowincyi *Chester*. Ma znaczne kopalnie soli i kamiennych węgla.

Norwegia, po Szwedzku *Norrige*, w ięzyku zaś kraiowym *Norge*, znaczne Królestwo Europejskie w stronie północney leżące. Ma na Wschód Szwecyją, z którą od roku 1751 do 1765 granice odznaczone zostały; na zachód i południe otoczone iest morzem Północnym. Szerokość te-

tego kraiu iest rozmaita, naywiększa ma mil 63, naymniejsza 8. Powierzchnia wynosi 6966 mil kwadratowych. W północnych stronach klima iest zimne ale powietrze czyste w południowych umiarkowane ale wilgotne. Lato bywa tam gorące, częścią dla odbijania się słońca o skały, częścią dla Krótkości nocy. Norwegia dzieli się na 4 prowincye *Christiania*, *Christiansand*, *Bergen* i *Drontheim*.

Kray napełniony iest bagnami, górami i lasami, z których znaczny odbył ma kray ten, prócz dębów które tylko na budowę narodowych okrętów przez rząd są wyznaczone. Ponieważ zimno nie pozwala zbożom doyrzewać przeto mieszkańcy szukają wyżywienia w rybołóstwie; do czego kray ten wielką łatwość daje. Prócz śledzi wiele ryb suszonych wychodzi za granicę. Bydło, owce i konie w Norwegii są małe, ale mocne i trwałe; góry dostarczają wiele kruszców, osobliwie żelaza przedniego, z którego robione piece bardzo wielki mają odbył.

Ludność Norwegii nie przechodzi 900000 mieszkańców, którzy są krzepcy, pracowici, skłonni do wolności i cnottowarzystkich, przy brzegach pomieszani są z Duńczykami, Szwedami, Niemcami i Szkotami: w głąb kraiu żyjący Norweżanie dochowują starożytnych zwyczajów; mieszkańcy nawet po większey części w domach z nie ciosanego drzewa mchem wysłanego; a zamiast kominów mają ogniska na środku izb, z których dym otworem zostawionym wychodzi. W Norwegii nie ma wsi, ale tylko folwarki odosobnione, czasem atoli bardzo znaczne i tyle budowli mające, że wsiom są podobne. Dochody Królewskie czyste po odrzuceniu wydatków wynoszą do 8 milionów złotych polskich. Prócz tego Duńczycy zyskują wiele na handlu w tym kraiu, który nie ma własnych fabryk, albo bardzo mało.

Norwegia miała własnych Królów; ale r. 1387 Małgorzata wdowa po Hakonie VIII. Królu Norwegii, a córka Waldemara III. Króla Duńskiego,

ga, po śmierci syna swego Olau-sa, wybranego królem od Duniczy-ków, potoczyła na swej głowie te obydwie korony. Prawa obóch tych krajów są iedne, ięzyk także podobny, iednak Norwesk i bliższy iest Szwedzkiego niż Duńskie-go. Do Norwegii należą także wyspy Faroiskie, Islandia i Grenlandya, a przedtém i wyspy na wschód Szkocyi leżące, które teraz do Anglii należą.

Norwich, miasto angielskie sto-łeczne hrabstwa *Norfolk*, iest bar-dzo ozdobne, ma 36000 mieszkań-ców, 32 parafii, piękny kościół katedralny, biskupstwo i liczne fabryki, którym winno stan swóy kwitnący, edkąd królowa Elżbieta tam dała schronienie protestan-tom prześladowanym w Niderlan-dzie przez xięcia Alby.

Noryn, rzeka w bywszym woiewód-ztwie Kijowskim, wpada do Uszy, a z tą do Prypeci pod Czarnoby-lem.

Nossen, małe miasto w Saxonii, cyrkule Missniistim. Robią tam wiele sukna ordynaryinego.

Nostowice, królewsczyzna w byw-szym woiewództwie Wileńskim, konstytucyją niegdys seymową oddana na fundusz Artylleryi.

Noteć, znaczna rzeka polska, po-czynająca się z ieziora przy Sempólnie, w bywszym woiewództwie Inowrocławskim, przy Nakle, za-czyna bydź spławna, a wpada w Wartę przy Santoku. Po oby-dwóch iey brzegach ciągną się równiny mające torf, a w wielu mieyscach przez założone groble ukorzystnione. Od Nakla idący kanał do Bydgosczy, łączy Noteć z Wisłą. Ma on 11 śluz i nosi statki o 600 centnarach.

Noto, Val di Noto, iedna z trzech prowincyi na które się dzieli Sycyliia; graniczy ona na wschód i południe z morzem, na północ z *Val Demone*, na zachód z *Val di Mazara*. Jest górzysta, atoli żyzna i ma 55 miast lub mia-steczek.

Noto, miasto stołeczne prowincyi Sycyliiskiej *Val di Noto*; leżało przedtém na wysokiej górze, ale gdy roku 1693 zostało trzęsieniem

ziemi zniszczone, odbudowano ie na równinie.

Notte, mała rzeka wpadająca przy Berlinie w Sprę, a nie daleko swego uyscia za pomocą dwóch śluz uczyniona spławną.

Nottingham, hrabstwo Angiel-skie, graniczące od północy z Yorkshirem. Ma 140,000 mieszkań-ców, ziemię po większej części piaszczystą, drzewo słodkie i ko-palnie węgla kamiennych.

Nottingham, miasto stołeczne hrabstwa wyżey wymienionego. Ma 25000 mieszkańców i nayzna-komitsze w Anglii fabryki weł-niane i iedwabne. Leży nad rzeką Trent. Samych ponczoszników iest tam 3000.

Novale, małe, ale dobrze zabudo-wane miasto w bywszym państwie Weneckim, marchii Trevisańskiej.

Novalese, miasteczko w bywszym Piemoncie, nie daleko i na połu-dnie od Suzy. Teraz w francuz-kim departamencie Po.

Novara, miasto stołeczne bywsze-go powiatu Novarese w xięstwie Mediolańskim, części należącej do Piemontu. Ma 12000 mie-szkańców; teraz iest stołeczne de-partamentu Gogna w królestwie Włoskim. Ma biskupstwo.

Nova Zembla, obacz *Nowaja Zemla*.

Noudar, małe miasto z warow-nym zamkiem, w portugalskiej prowincyi *Alentejo*.

Nove, wieś przedtém Wenecka, nie daleko od rzeki Brenta, w po-wiecie Vincenskim; ma sławną fabrykę fayensu.

Novellara, małe miasto w byw-szym xięstwie Modenskim, do któ-rego było wcielone roku 1728 po wygaśnieniu ostatniego tego mieys-ca właściciela, xięcia Genzagi. Teraz należy do królestwa Wło-skiego, departamentu *Croscolo*.

Noventa, miasteczko o 2 mile od Padwy, na drodze do Wenecyi.

Noves, miasteczko z zamkiem w bywszej Prowancyi, teraz w de-partamencie francuzkim uyscia Rodanu, okręgu *Tarascon*.

Novi, małe miasto w północney stronie bywszey rzeczypośpolitey Ge-

Genueński. Ma bardzo znaczne przędzalnie iedwabiu, 4 wielkie iarmarki, tudzież skład towarów przechodzących z Genuy do Lombardyi lub Niemiec. Teraz należy do francuzkiego departamentu Genuy.

Novi, dwa miasta w Bosnii nad rzeką Unna. Stare należy do Turków, i było na czas nieiaki wzięte roku 1788 przez césarskich. Nowe leżące ku Kroacyi, należy do Austrii.

Novi, miasteczko w bywszym księstwie Modenskim; teraz w departamencie *Panaro*, w królestwie Włoskim.

Novibazar, Nowygarg, dobre miasto handlowe w Serwii, przedtem stołeczne powiatu Raśców.

Novigrad, Nowogrod, miasteczko w Kroacyi ku granicom Sławonii, należy do Austrii.

Novigrad, miasteczko z 100 domami, podupadłym zamkiem nad zatoką morską od niego nazwaną w Dalmacyi.

Novito, mała rzeka w Kalabrii, w królestwie Neapolitańskim.

Nouvion en Thierache, miasteczko z 3500 mieszkańców w bywszej prowincyi francuzkiej Pikardii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Aisne*, okręgu *Vervins*.

Nouvion, miasteczko francuzkie w bywszej Pikardii, teraz stołeczne kantonu w departamencie Sommy, okręgu *Abbeville*.

Nouzillé, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi *Touraine*, teraz w departamencie *Indre et Loir*, okręgu *Tours*.

Nowa Bretania, wyspa na południowo-wschodnim morzu Azjatyckim, odkryta roku 1700 przez Wilhelma Dampier. Kanał zwany Ś. Józefa dzieli ją na Nową Bretanię i Nową Irlandyję.

Nowa Brétania, nazywa się cała okolica Ameryki Północney od Kanady po nad Oceanem. Jest zimna, napełniona górami, ueziorami, lasami; i jedynie przez połów ryb i handel futer Anglikom korzystna.

Nowa Castylia, ob. Kastylia.
Nowagóra, małe miasteczko o 3

mile na północ Krakowa; w okolicy przedtem kruszcze mającey.

Nowa Granada, prowincya Hiszpańska w Ameryce Południowej, w *Terra Firma*, zwana także bywa niekiedy Kastylią Złotą.

Nowa Gwineja, albo kray Pa-pous, wyspa na południowo-wschodnim morzu Azjatyckim, nazwana ztąd, że podobno jest przeciwstpną Gwinei Afrykańskiej, lub też, że ma mieszkańców czarnych i kędzierzawo-włosych. Ci wiedzą z sobą wieczne wojny, a niewolników w nich zaiętych przedają na wyspy pobliskie.

Nowa - Hollandia, największa z wysp całej Ziemi, gdyż ma 162,000 mil kwadratowych a przeto tylko o 1000 mil takichże od Europy mniejsza; ale podług podobieństwa złożona jest z więcej niż iedney wyspy. Leży na południe wysp Celebs w Azyi. Cieśnina dzieląca ją na północ od Nowej Gwinei nazywa się *Endavours*, a ta co z południa przedziela ją od kraiu Van-Diemen, zowie się *Basses*. Kray ten obszerny nazywany jest przez niektórych jeografów piątą częścią ziemi a właściwie Polinezyją, czyli Azyją Podbiegunową. Mieszkańcy tameczni nieznają rolnictwa, odzieży, ani mieszkań. Głębsze okolice są wcale nieznane.

Nowaja - Belica, nowo założone miasto Rosyjskie, stołeczne okręgu w gubernii Mohilowskiej. Na północ - zachód z tamtąd leży miasto Staraja - Belica.

Nowaja Zemla, wielka wyspa na morzu Lodowatym, przedzielona kanałem od stałego lądu Rosyjskiego, to jest gubernii Archangelskiej. Niema na niej drzew, trawy ani żadney rośliny, ale wielkie mnóstwo białych niedźwiedzi, wilków, lisów i innych zwierząt futrzanych; dla tych i dla połowu ryb udają się tam mieszkańcy przyległych brzegów w jesieni, przebywają tam zimę i na wiosnę dopiero wracają. Noc trwa tam trzy miesiące wciąż, ale objaśniona bywa zorzą północną.

Nowa Irlandyja, wyspa iedna z Australnych na południowej stronie

nie Równika; przedzielona jest kanałem Ś. Jérzego od Nowey Brétanii.

Nowa Marchiia, część bywszego elektorstwa Brandenburskiego. Ma 220 mil kwadratowych powierżchni, ziemię nie żyzną i piaszczystą, a 280,000 mieszkańców. Składa się z 7 cyrkułów dawnych i 4 nowo do niej wcielonych.

Nowa Segowia, miasto z biskupstwem na wyspie *Luçon*, iedney z *Filipińskich*.

Nowa Szkocia, ob. *Akadia*.

Nowawes, wielka wieś luterska blisko Berlina, założona 1751 od Czechów wyszłych z swego kraju. Ma 212 domów, z ogrodami, 1640 mieszkańców po większej części profesionistów, iednak wiele ogrodnin bywa tam sianych na sprzedaż do Potsdamu.

Nowawieś, albo *Iglo*, wolne miasto w starostwie Spiskim, przedtém murem opasane, dotąd handlowne i maiętne.

Nowe, po niemiecku *Nauenburg*, miasto w bywszym województwie Pomorskim, teraz w Prussach Zachodnich. Jest dobrze zabudowane i handlowne dosyć.

Nowe Brzesko, miasteczko z stacją pocztową na wielkiej drodze z Krakowa do Lublina.

Nowe Hebrydzkie wyspy, wielka liczba drobnych wysp między 14 a 20 stopniem południowej szerokości, odkryli je inż dawno Hiszpanie, ale kapitan Kuk dokładniej zwiędził. Zamieszkanesą od czarno brunatnych i do murzynów podobnych ludzi.

Nowe miasto, miasteczko w Gallicyi nad rzeką Wirwa, cyrkule Sanockim.

Nowe miasto, miasteczko nad Pilicą na wielkiej drodze pocztowej z Warszawy do Krakowa. Ma stacją pocztową, kościół farny, drugi z klasztorem kapucynów, i pałacyk z ogrodem. Było to przedtém dziedzictwo Granowskich, późnietw Swidzińskich, teraz Małachowskich; dawnietw w bywszym województwie Rawskim, teraz departamencie Warszawskim.

Nowe miasto, albo *Nowy Kor-*

czyn, miasto w bywszym województwie Sandomirskim, stołeczne powiatu, przy uściu Nidy w Wiśle. Kazimierz Wielki odbudował na nowo to miasto. Jest tam stacja pocztowa na drodze z Krakowa do Lublina. Teraz należy do departamentu Krakowskiego.

Nowe miasto, miasteczko w bywszym województwie Mazowieckim, ziemi Ciechanowskiej, teraz w departamencie Płockim.

Nowgorod, z przydatkiem *Welikoy*, miasto stołeczne gubernii Rossyiskiej tegoż imienia; leży po obydwóch stronach rzeki Wołchów przy iej wyściu z jeziora Ilmen i jest iedno z naydawnietwszych w tych krajach. Od 9° wieku miało to miasto własnych xiążąt, w 12 przyięło kształt rządu republikańskiego, pod którym do wielkiej przyszło potęgi i pannało nad okolicami tamecznietw aż do mórz Bałtyckiego i Białego. W 13 wieku miasta hanzeatyczne założyły tam kantor handlowy dla związku z głębszietw okolicami Rusi. Ten trwał przeszło dwa wieki i wiele się przyczynił do wzrostu tego miasta. W 16 car Iwan Wasilewicz podbił one i iego okolice. Ma arcybiskupstwo fundowane 1165. Kościół katedralny i pałac arcybiskupa są w obrębie zamku zwanego Kreml, które to miano zostało także późnietw nadane i zamkowi w Moskwie. Dziś mało wiać śladów dawney tego miejsca wielkości i potęgi. Ma one w prawdzie obwodu na milę, ale w tym jest wiele pól i placów pustych; iednak ma dotąd 62 cerkwie 6 klasztorów, 12 budowli rządowych, 1512 domów, między którymi 40 murowanych, a tylko 7126 mieszkańców. Kupcy prowadzą handel w kramach nikczemnych. Jest tam wielka fabryka płócien żaglowych, dostarczająca corocznie admiralicyi 4000 sztuk. Także są w Nowogrodzie garbarnie skórzane i blęchy woskowe. Gubernia Nowogrodzka ma 564,000 dusz, a dzieli się na 7 okręgów

Nowgorod Sewerskoy, miasto Rossyiskie nad rzeką Desna, stołeczne przedtém gubernii od niego

go nazwaney, teraz wcieloney do Czerniechowskiej. Handel tego miasta iest znaczny płodami tey okolicy, iako to, łożiem, woskiem, lnem, konopiami, słoniną, bydłem i t. d.

Nowodwór, miasteczko porządne przy uściu Bugu w Wisłę o 3 mile na północ Warszawy. Ma kościół parafialny i kilka domów ozdobnych, przez xięcia Stanisława Poniatowskiego wymurowane.

Nowodwór, królewsczyzna w bywszym województwie, teraz departamencie Poznańskim.

Nowogrod, miasteczko nad Narwą w bywszym województwie Mazowieckim, ziemi Łomżyńskiej, teraz w departamencie Łomżyńskim. Tutay Narew zaczyna byż spławna dla większych statków.

Nowogrod, zwany Siewierski, miasto stołeczne powiatu w bywszym województwie Czerniechowskim, roku 1686 Rosseyi ustąpionym. Seymiki i urzędy tego powiatu przeniesione były do Włodzimierza, w bywszym województwie Wołyńskim.

Nowogrodek, miasto stołeczne bywszego województwa Nowogrodzkiego w Litwie; przedtém znaczne, teraz rolnicze.

Nowogrod Wołyński, przedtém zwane Zviahel, miasteczko nie dawno założone nad rzeką Słucz wpadającą w Prypeć, w bywszym województwie Wołyńskim. Jest mało znaczące.

Nowoimorgorod, miasto w Rosyjskiej gubernii Nikołajewskiej nad rzeką Wissą; ma 510 domów, a tylko 1000 mieszkańców, 4 iarmarki i znaczny handel.

Nowopole, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie Krakowskim, nad rzeką Pilicą; tutaj miał byż zamek Potok, gniazdo familii Potockich Pilawitów.

Noworzew, miasto Rosyjskie nad małym iezioorem Pozdo, w gubernii Witebskiej.

Nowosiołki, imie kilku królewsczyn iako to: w Ziemi bywszej Chetmskiej, w województwie Podolskim, powiecie Latyczewskim; także Nowogrodzkim.

Nowosil, miasto Rosyjskie stołeczne okręgu w gubernii Tulskiej. Ma 170 miészczan i 378 rolników.

Nowy Brunswik, ob. Brunswik.

Nowydwór, miasteczko w bywszym województwie Troskim o 2 mile od Grodna.

Nowy Hannover, wyspa znaczna przy Nowey Irlandyi na morzu Spokojnym. Filip Carteret, który ją odkrył roku 1768 nadał iey to nazwisko.

Nowy Meksyk, ob. Meksyk.

Nowy Orleans, miasto stołeczne Luiziany w Ameryce Północney. Założone było roku 1718 pod rządem xięcia regenta *d'Orleans* i od niego nazwane. Przedtém leżało na wyspie wielkiej rzeki Missisipi, ale od dawna już przeniesione na wschodni iey brzeg. Roku 1788 spaliło się tam przeszło 900 domów i tylko ledwie 200 zostało; ale prawie wszystkie są na nowo odbudowane. Okolica iest bardzo żyzna, przyjemna i zdrowa. Handel wybornym tytuniem, indychem, futrami, skórami, drzewem budowlanym iest bardzo znaczny: Francya ustąpiła tego kraiu całego Hiszpanii roku 1764, a ta dozwoliła Stanom Amerykańskim wolnego składu towarów na lat 3 od roku 1795 zaczynając. Po tych upłynieniu, gdy to pozwolenie nie miało byż przedłużone, o mało co do wojny nie przyszło, lecz roku 1802 Francya otrzymawszy od Hiszpanii całą Luizyanę, przedała ją Stanom Zjednoczonym Amerykańskim.

Nowytaniec, miasteczko i włość w Galicyi, cyrkule Sanóckim, nad rzeką Pielnicą.

Nowytarg, miasteczko przedtém z starostwem w górach w Galicyi cyrkule Myślenickim.

Noyon, miasto francuzkie w bywszej prowincyi Wyspy francuzkiej, teraz stołeczne kantonu w departamencie Sekwany i Oazy. Bywszy tameczny biskup miał tytuł xięcia i para francuzkiego. Tutay roku 1509 urodził się sławny *Chauvin*, znany pod imieniem Kalwina.

Nozai, miasteczko francuzkie w bywszey Brétanii teraz w departamencie Loary Dolney, okręgu *Chateaubriant*.

Nozeret, miasteczko w bywszey prowincyi francuzkiej *Franchecomté*, teraz stołeczne kantonu, w departamencie Jura, okręgu *Polligny*.

Nozzano, miasteczko stołeczne powiatu w księstwie *Lucca*.

Nubia, wielka kraina w Afryce przy brzegach wschodnich, na południe Egiptu. Okolice iey północne są piaszczyste, rzadko strumień i cokolwiek roślinney ziemi mające, iednak przebywane od błędnych arabów z ich trzodami. Głębiej w kray leży królestwo *Dongola*, z miastem stołecznym tegoż imienia. Rzeka Nil przerzyna ię i użyźnia. Mieszkańcy są rodu murzynskiego, król trzyma regularnego wojska 12000 ludzi. Miasto stołeczne ma mieć 100,000 mieszkańców i wielki handel, iako mieysce szródkowe i związkowe między różnemi stronami Afryki. Najznakomitszymi przedmiotami handlu iest drzewo sandatowe, cybet, kość słoniowa, złoto, gummy, pióra strusie, wyborne konie i wiele niewolników. Łańcuch gór nadmorskich, dzieli brzegi tego kraiu od iego wewnętrznych części i tamuie związek tym bardziey, że góry te są zamieszkałe przez pasterzy więcey ieszcze do rozboiu iak chodowania trzód swych ciekawych.

Nürnberg, miasto niemieckie przedtém wolne Rzeczy, nad rzeką Pegnitz w Frankonii. Jest dobrze zabudowane, ale że większa część domów z czerwonego kamienia iest murowana, a inne dla taniości i długiego trwania czerwono są malowane, przeto Nürnberg ma osobliwą fizognomią dla cudzoziemca, bo cały iest prawie czerwony. Druga rzecz która obcego uderza iest dawny pozór budowli, bardzo gruntownych, trwałych ale mających postać 15 wieku na sobie, co nie iest bez powabu. Wszędzie widać w tym mieście gotyckie mosty, często przez wyspy na rzecę szródkiem miasta płynącej przerwane wszędzie wieże i wieżyczki odwieczne; całe

miasto obwiedzione dwóma murami między któremi iest zajęte znać dawne przedmieście dziś w miasto zamienione. Trzecia rzecz uderzająca obcego iest rzadka i koniecznie w oczy wpadająca piękność młodzieży pici obojey: wszystkich klass ludu to do tak nadzwyczajnego stopnia, że piszący to niemógł swego ukontentowania i podziwienią nad tēm utaić kilku mieszkańcom tego z wielu miar szczególnego miasta. Za odpowiedź pokazano mu starą jeografią łacińską Niemiec, gdzie pod artykułem Nürnberga stoi, że cesarz Fryderyk III. podobnie uderzony niezliczoną mnogością pięknych twarzy w tym mieście, chciał wiedzieć ile mogło być dzieci między 10 a 4 laty i kazał wszystkie także zgromadzić do zamku. Tam nieposiadając się z radości na widok takiej gromady ślicznych stworzeń, uderzył ię łakociami, a wychodzącym po iednemu przez bramę zamkową dawał każdemu po czerwonym złotym i tym sposobem rozdał do 5000 sztuk. Liczba zapewne wielka, choć w tym czasie Nürnberg miał do 60,000 mieszkańców, których dziś ledwie iest 32000; dla tego też wiele ulic trawą porasta. Jednak pracowitość, przemysł, ochędóstwo, dziwna ku cudzoziemcom uprzejmość dotąd są właściwe Nürnbergczykom. Miało to miasto znaczne terytoryum, z okoliczności tegoż i swej potęgi wiodło długie i krwawe wony w dawnych wiekach z pobliskimi książętami Bawarskiemi, Anspachskimi, Bareickimi. Są ieszcze inne osobliwości właściwe tēmu dobremu ale dziwacznemu miastu, które zda ię wszystko chcieć tać przed obcemi, dla których iednak iest tyle gościnne. I tak, zegar ratuszny pokazuje tam i bieżnie 12 ale 24 godzin iak niegdys w Włoszech; ulice nie mają wyrażonych na rogach nazwisk, ale się trzeba pod sekretem o nie wypytywać u mieszkańców; żaden dom nie iest widocznie numerowany, ale zapewne właściciel iego ma numer w szafce pod tajemnicą i za kluczem. Na koniec iest ładny teatrzyk w tym mieście, gdzie wybornie

bornie buffonią, niekiedy nie złe śpiewaia, lecz nie wiem czy dobrze płaczą; ale co? nigdzie nie widać przyklepionych afiszów; i chcąc ie widzieć, trzeba prosić ładney córcey gospodarskiej żeby się o nie postarała: w ten czas dobędzie z toaletki drukowanego półwiartkowego świstka, i to iest uwiadomienie o sztuce. Mimo to wszędzie widać w Nürnbergu znaki mądrego rządu i gospodarstwa; wspaniałe i starożytne dwa kościoły ŚŚ. Sebalda i Wawrzeńca ewangelickie, piękny okrągły kościół katolicki zwany niemieckim domem, okazały choć dawny ratusz, piękne place, ulice błyszczące ochędóstwem, ale krzywe i nie dobrym kamieniem brukowane, starożytny zamek na górze, częste mieszkanie cesarzów przed kilko wiekami, teraz pierwszego z panów radnych; dobrze urządzone resursa, są przedmioty nacyekawsze tego miasta; którego bliższe poznanie godne iest podróznego. Handel Nürnberga był w dawnych wiekach tak znaczny iak tylko mógł bydz miasta leżacego w głębi kraju i nie nad spławną rzeką. Teraz nie iest w prawdzie tak wielki, atoli zawsze znakomity; osobiwie towary zwane nurembersczyzną są głównym iego przedmiotem. Są tu także i liczne fabryki, trudniące wielką część mieszkańców tego miasta. Długi zaciągnięone przez Nürnberg w czasie wojny 30 letniey i następnych, dochodzą do 36 milionów złotych polskich, od których opłacane procenta, przy innych wydatkach są iednym z głównych ucisków pod którym to miasto się od dawna ugina. Oddane roku 1807 wraz ze swym terytoryum królowi Bawarskiemu, doznaie wielkiej z strony tego rządu pieczołowitości, o poprawę swey dolli. Liczba domów tego miasta iest w prawdzie piaszczysta, iednak, przemysłem ukorzystniona i okryta mnóstwem murowanych wsiów pod dachówką, tak iak miasto czerwonych.

Nürnbergskie Burgrafstwo była to lenność przez cesarza Henryka IV. nadana r. 1060 hrabi Vohburg. Jednak pierwszy burgrabia

którego byt iest niezawodny, był Gottfried pan na Hohenlohe, roku 1138. Burgrafstwo dostało się później do hrabiów Zollern, z których Fryderyk VI. otrzymał od cesarza Zygmunta elektorstwo Brandenburskie a potrzebując pieniędzy na wypłacenie cesarzowi umówionej kwoty, sprzedał miastu Nürnbergowi zamek swój i to co w tym mieście posiadał. Jednak z tey okoliczności powstały potem między margrabiami ansbachskimi następcami Fryderyka, a miastem Nürnbergiem spory. Król Pruski do ostatnich czasów używał tytułu burgrabiego Nürnberskiego, póki roku 1806 cesarstwo Niemieckie nie wzięło końca.

Nürtingen, małe miasto z zamkiem między Tübingą a Kirchheim, w królestwie Wirtemberskim nad rzeką Nekar. Tameczny szpital iest iednym z naybogatszych funduszów i podlegał bezpośrednie przedtem cesarzowi.

Nuis, Nuits, małe miasto francuzkie w bywszey prowincyi Burgundyi, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cote d'Or*, okręgu *Beaune*. Tameczne wina miane są za naylepsze w całej Burgundyi.

Nules, miasto z 2 przedmieściami, w hiszpańskiej prowincyi Valencyi.

Nun Eaton, miasteczko angielskie w prowincyi *Warwickshire*.

Nur, miasto nad Bugiem przy uściu w niego Nurca, w bywszym województwie Mazowieckim, stołeczne ziemi swego imienia; teraz w departamencie Łoznyńskim.

Nura, rzeka w bywszym księstwie Parmeńskim przy granicy Genueskiej, wpadająca przy Zerbio w rzekę Po.

Nure, Neure, rzeka w Irlandyi, poczynająca się w hrabstwie *Queens*, a wpadająca w rzekę Barrow przy Rosse.

Nusco, małe miasto w Neapolitańskiej prowincyi *Principato oltra*; ma biskupstwo.

Nussdorf, Lussdorf, wieś o pół mili po wyżey Widnia, nad tymże brzegiem Dunaju; zaletna piękne-

pięknymi wiejskimi domami i dobrym winem w okolicy rosnącym.

Nussdorf, imię dwóch miasteczek węgierskich w komitacie Prezburskim. Jedno nazywa się *Windsch* albo *Unter Nussdorf*, a należy do hrabiów Palfy, drugie zwane *Górny Nussdorf*, ma wyborne wino w okolicy, równające się najlepszym reńskim, tudzież dające się długo chować. To miejsce należy do hrabiów Erdödy. Obydwa mają parafialne katolickie kościoły i mieszkańców słowian.

Nussloch, miasteczko nie daleko Heidelbergu, w bywszym elektorstwie Palcgrafstwie, teraz do W. księcia Badeńskiego należące.

Nuthe, mała rzeka poczynająca się przy Jüterbok w Saxonii, w dalszym biegu graniczy też od Brandenburgii, a przy Potsdamie wpada w Hawel. Nad nią mają się miejscami znajdować bobry.

Ny- Carleby, miasto nadmorskie i portowe w prowincyi Waza w Finlandyi; założone przez króla Szwedzkiego Gustawa Adolfa, handlowało dzieckiem. Roku 1768 całe miasto zbankrutowało, gdyż magistrat i wszyscy jego mieszkańcy ogłosili się niebydź w stanie wypłacenia swych długów: ieden tylko kupiec nie należał do tej pięknej spekulacyi.

Nyekiöping, ob. Nicöping.

Nyestedt, małe miasto handlowe na wyspie Duńskiej Laland.

Nykerk, otwarte miasto z 5020 mieszkańcami w Geldryi Hollenderskiej.

Nyland, powiat w Finlandyi prowincyi Szwedzkiej. Lepiej jest zaludniony niż przyległe powiaty.

Ma pastwiska, chów znaczny bydła i lasy; także rybołówstwo iest zatrudnieniem mieszkańców.

Nymfenburg, zamek letni króla Bawarskiego, o ćwierć mili od Munichu. Ma obszerne ogrody, w nich liczne budowle do zabawy, piękne wody i ich igrzyska, fabrykę porcelanową, a z różnemi budynkami do rozrywki, tudzież prywatnemi domami ma to miejsce 171 dymów. Można do niego płynąć kanałem lub iechać drogą sadzoną drzewami z miasta. Roku 1810 założone nowe przedmieście połączy w krótkie stolicę z tym pięknym wiejskim ustroniem.

Nyne, rzeka w Anglii w hrabstwie *Morhampton*, wpada w morze Niemieckie.

Nyons, po niemiecku *Neus*, piękne miasteczko nad jeziorem Geneewskim w kantonie Waadt Szwajcarskim. Ma dobre iarmarki znaczny handel przechodowy, garbarnie; wielu zegarmistrzów i fabrykę porcelanową.

Nyslot, czyli Nowy zamek, miasto w Finlandyi na wyspie głębokiej rzeki nigdy nie zamarzaiać, z mocnym zamkiem. Traktatem w Abo roku 1743 zawartym ustąpione było Rossyi i wcielone przez tę do gubernii Wyburgskiej.

Nystadt, *Niestädt*, miasto nadmorskie w powiecie Abo w Finlandyi; założone roku 1617. Pamiętne iest zawartym tam roku 1721 pokojem między Szwecyją a Rosyją z tyłu ofiarami przez tamtę. Robią tam rudle, dyszle i inne drewniane narzędzia, które nie tylko w Szwecyi, ale w Danii i nadbrzeżnych miastach Niemiec odbył znajduia.

O.

Oakingham, małe miasto w Anglii, prowincyi *Berkshire*; ma szkołę, szpital i różne rękodzieła.

Oazy, żywe kawały ziemi wśród pustyni Libijskich, na zachód Egiptu. Mają strumienie liczne,

które drzewem i trawom nadają zieloność. Prócz wielkiej i małej Oazy, liczy się ieszcze trzecia. Mało Europejczyków tam doszło.

Ob, **Obia**, rzeka wielka rosyjska, two-

- tworząca się z połączonych rzek Bij i Katunii, nie daleko miasta Biiska, w prowincyi Koływan; płynie w zachodniej stronie Syberyi a wpada w morze Lodowate. W zwyczajnej szerokości ma 500 sążni; a 7 głębokości; wodę mętną, wiele ryb, a w dalszym biegu tworzy mnóstwo wysp niskich.
- Obdam**, zamek i włość w Hollandyi między Alkmar i Medenblik. Z tego miejsca ma imię familii hrabiów Obdam-Wassenaer.
- Obdor**, nazywa się okolica przy uściu rzeki Obi; także przy mieście Obdorskoj, gdzie Samoiedowie trybut swój wypłacają. Pierwszy car Bazyli Iwanowicz, przyłączył to miejsce do innych tytułów swoich.
- Obdach**, miasteczko z zamkiem zwanym *Rosenbach*, w Styryi, cyrkule Judenburskim, Ma hamernią, kuźnią kos i garncarzów piękne roboty lepiących.
- Obelskie starostwo**, w bywszym powiecie Wilkomirskim, było iedno z tych, które różnemi konstytucjami zaczawszy od roku 1670 aż do 1717 zapewnione było exulantom Smoleńskim, a 1775 obrócone na ich korzyść w dobra ziemskie.
- Ober**, Obra, mała rzeka poczynająca się w Szlasku, a wpadająca w Odrę przy Glaucha w Nowej Marchii Brandenburskiej.
- Ober**, Obra, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie Poznańskim, nad rzeką Obrą, z 88 domami.
- Oberamstadt**, miasteczko mające 9 młynów w księstwie Starkenberg, do W. księstwa Darmstadtzkiego należącym.
- Oberbrunn**, miasto z 1600 mieszkańców i zamkiem w bywszej Alzacji, przedtem należące do młodszej linii hrabiów Leiningen; ma w okolicy dobre wina. Teraz w francuzkim departamencie Dolnego Renu, okręgu *Weissenburg*.
- Oberburg**, miasteczko z 130 domami w Styryi cyrkule Cilley-skim do biskupa w Leybach należące. Ma piękny kościół, a w bliskości inny S. Xawerego do którego liczne odbywają się pielgrzymki.
- Oberdischingen**, miasteczko z pięknym zamkiem nad Dunaiem w Szwabii. Należy do hrabi Schenk-Castell. Jest tam dom poprawy.
- Oberelzbach**, miasteczko w W. księstwie Wirchburskim, amcie Fladungen. Ma wiele w okolicy drzew orzechów włoskich.
- Oberhaus**, zamek czyli twierdza na górze, przy mieście Passau w Bawaryi.
- Oberkirch**, małe miasto przedtem należące do biskupstwa Strasburskiego, od roku zaś 1802 do W. księcia Badeńskiego. Okolice wydaie dobre wina.
- Oberkotzau**, miasteczko z 800 mieszkańcami nad rzekami Saalą i Schweisnitz, w księstwie Bareyckim. Margrabia Albert młodszy, kupił tę włość roku 1701 i tam we dwa roky później umarł. Synowie jego z pobocznego łoża odziedziczywszy tę dobra zwali się panami na Kotzau.
- Oberland**, czyli Górny Kray, część górzysta kantonu Bernskiego w Szwajcaryi. Roku 1798 wyznaczona była osobnym kantonem, ale podług nowych urządzeń 1802 znowu wcielona do kantonu Bernskiego, składa w nim ieden z pięciu wydziałów. W północnej części jest miejscami żyzna, w południowej zaczyna być coraz wynioślejsza, na koniec łączy się z najwyższemi Alpami.
- Oberlauringen**, miasteczko, włość i zamek, w bywszym cyrkule Frankońskim na północ-wschód od Szweinfurtu. Mieszka wiele żydów w tym miejscu, należącym do hrabiów Truchses.
- Oberlenningen**, miasteczko w królestwie Wirtemberskim nad rzeką *Lauter*, amcie *Kirchheim*.
- Oberleutersdorf**, dobrze zabudowane miasteczko, w Czechach, cyrkule Leitmeryckim, do hrabiów Waldstein należące; jest tam wiele pończoszników, sukienników i tkaczy wełnianych materii.
- Oberling**, małe miasto z 120 domami nad rzeką Steinach w księstwie Coburskim; części należącej do księcia Meiningen. W bliskości jest fabryka zwierciadeł.

Ober - Lindau, miasteczko Węgierskie w Eisenburskim komitacie. Ma dobre wino w okolicy, a należy do hrabiów *Nadasdi*.

Obernarg, rzeka w Szwabii, poczynająca się z małego jeziora, a wpadająca przy Buchau w jezioro Bodeńskie.

Obernaula, małe miasto w bywszym elektorstwie Heskim przez połowę do elektora przez drugą do baronów *Döringberg* należące. Teraz w Królestwie Westfalskim.

Obernberg, miasteczko, zamek i włość nad rzeką *Inn*, w bywszym biskupstwie *Passau*, teraz do Bawaryi należące.

Obernburg, małe miasto w W. księstwie Frankforckim, księstwie *Aschaffenburg*. Ma 7000 mieszkańców.

Oberndorf, miasteczko w Austryi na południe i nie daleko od *Mölk*.

Oberndorf, miasteczko w bywszym księstwie Bremenskim, amcie *Neuhaus*.

Oberndorf, miasteczko w Szwabii nad rzeką *Nekar*, w bywszym Austryackim hrabstwie *Hohenburg*.

Obernkirchen, małe miasto przedtem do elektora Heskiego, teraz do Króla Westfalskiego należące; ma w bliskości wyborny kamień do budowy.

Oberohmen, miasteczko i włość z zamkiem w bywszej Hassyi, teraz Królestwie Westfalskim. Ma 740 mieszkańców.

Oberriexingen, miasteczko w Królestwie Wirtemberskim nad rzeką *Ens*, w powiecie *Vaihingen*, ma 1000 mieszkańców.

Oberrode, miasteczko W księcia Darmstadzkiego w księstwie *Starkenburg*, amcie *Dieburg*.

Oberrohitz, zamek hrabiów Leslie w Styryi, cyrkule Cyleyskim, przy miasteczku Rohitz, do którego należy włość.

Oberrosbach, miasteczko mające do 500 mieszkańców trudniących się robotą flaneli. Bliska wieś *Unterrosbach* ma do 400 dusz, oboje składają jeden amt.

Oberscheinfeld, miasteczko z

starym zamkiem na górze, w bywszym biskupstwie Bamberskim, otoczone do koła księstwem Szwarzenberg. Roku 1805 ustapione było przez zamianę Królowi Pruskiemu do margrabstwa Anspachskiego, ale 1807 znowu z tymże wróciło do Bawaryi.

Obersimonswald, miasteczko z 800 mieszkańcami w Brizgowi amcie *Kastellberg*, teraz do W. księcia Badńskiego należące.

Obersentheim, miasteczko w bywszym hrabstwie *Limburg* w Frankonii, miało kancelaryją wspólną kilku posiedzicieliw okolicznych.

Oberstadien, miasteczko i zamek między Dunaiem a jeziorem Feder; należało przedtem do kantonu Dunayskiego, wolney szlachty Rzeszy, cyrkułu Szwabskiego. Jest to dziedzictwo hrabiów *Stadien*.

Oberstdorf, miasteczko w bywszym biskupstwie Augsburskim; w bliskości tego miejsca z źródła rzeki *Jller* spływaia do kupy. Ma 1800 mieszkańców, kopalnie i fabryki żelazne.

Oberstein, podupadły zamek i włość w Karnioli Górnay. Należy do jedney linii familii *Auersberg*.

Oberstenfeld, miasteczko w Królestwie Wirtemberskim, amcie Bielstein, z 1800 mieszkańcami. Jest tam klasztor ewangelicki panien, z którego mogą iść za mąż. Roku 1802 Król Wirtemberski otrzymałszy to miejsce w wynagrodzenie, nie skassował go.

Oberstetten, miasteczko w bywszym cyrkule Frankonii do wolnego niegdys miasta Rzeszy *Rottenburg* należące; teraz do W. księstwa Wirchurskiego.

Obertyn, miasteczko w Galicyi, cyrkule Stanisławowskim: pamiętne wygrana tam bitwa wielka przez Tarnowskiego, nad Wołochami.

Oberviechtach, miasteczko w Bawaryi, powiecie *Neuenburg* ma w okolicy wiele zasiówwlni ych.

Oberwald, zwane także księstwem Oberwald, jest właściwie część księstwa *Calenberg* w bywszym elektorstwie Hanower-skim.

Oberwiesenthal, miasto górnicze Saskie, w cyrkule Gór Kruścowych przy granicy Czeskiej. Ma 200 domów a 1500 mieszkańców. Mianowicie tam dobywaia srebro i arseniku; także wiele robią igieł i wstążek. Kobięty trudnią się robotą Koronek. W bliskości jest wieś *Unterviesenthal* z 400 mieszkańcami, mająca z kopalnie żelazne i fabrykę drutów.

Oberwöls, miasteczko nad rzeką *Wöls*, w Styryi, cyrkule Judenburskim. Ma w bliskości wiele kopalni i fabryk żelaznych: należało do biskupstwa *Freysingen*.

Oberyssel, jedna z 7 bywszych prowincyi Hollenderskich, granicząca od zachodu z zatoką morską *Suidersee*; miała to nazwisko od rzeki *Yssel* ją przeryzującej; między wszystkimi, była ta prowincya najuboższa.

Oberyssel, Departament składa się od roku 1798 z całej bywszej prowincyi *Oberyssel*, południowej części *Frislandii* i małej części *Hollenderskiej* *Gueldryi*. Ma ten departament 7 okręgów, 97 mil kwadratowych i 170000 mieszkańców.

Obidos, miasteczko Portugalskie w prowincyi *Estremadurze*. Ma 2500 mieszkańców w bliskości rozwaliny twierdzy tegoż imienia bardzo niegdyś warowney.

Obnińsk, małe miasto rosyjskie w Gubernii *Permskiej*. Ma 200 mieszkańców.

Obodowka, miasteczko w bywszym województwie *Bracławskim*, o 3 mile od *Niemirowa*.

Obojan, miasto cyrkulowe Rosyjskie w gubernii *Kurskiej*. Ma 412 domów drewnianych, a 2600 mieszkańców, tudzież znaczny handel woskiem, zbożem szczecina, swinia, miodem i bydłem.

Obola, rzeka poczynająca się z błot Połockich, wpada w *Dzwinę*.

Oborniki, miasteczko o 3 mile od *Poznania*; ma 115 domów a 770 mieszkańców między którymi wiele żydów, jest stołeczne powiatu w departamencie *Poznańskim*.

Obory, wieś o 3 mile na południe od *Warszawy* na wielkiej drodze pocztowej do *Lublina*; ma pała-

cyk, a w bliskiej wsi *Jeziornej* stacją pocztową. Należy wraz z tą i innemi przyległościami do pani z *Potockich Wielopolskiej*.

Obra, rzeka poczynająca się nie daleko granicy *Szlaskiej*, wpada w *Wartę* w departamencie *Poznańskim*.

Obra, dawne miasto w bywszym województwie teraz departamencie *Poznańskim*; z sławnym opactwem *cysterskim*.

Obrač, miasto tureckie w *Bosnii*, nie daleko rzeki *Drin*. Jest stołeczne sandziakostwa od niego nazwanego.

Obryń, włość w bywszym województwie *Nowogrodzkim*, gniazdo rodziny *Obryńskich*.

Obryczko, miasteczko nad *Wartą*, w bywszym województwie, teraz departamencie *Poznańskim*; ma 210 domów i 1800 samych niemieckich mieszkańców, między którymi jest 90 sukienników. Należy do rodziny *Raczyńskich*.

Obsfeld, *Obisfeld*, miasteczko i włość nad rzeką *Aller*, w bywszym księstwie *Magdeburskim*. *Landgraff Hessen-Hoburg* otrzymał tę majątność w zamianę za *Neustadt* od Króla *Pruskiego*.

Oca, *Sierra d'Oca*, pasmo gór w prowincyi *Hiszpańskiej* *Starej Kastylii*, między miastami *Burgos*, *Miranda*, *Ebro*, *St. Domingo* i *la Calcada*.

Oca, rzeka w prowincyi *Hiszpańskiej* *Starej Kastylii*, poczynająca się w górach *Oca*, a wpadająca w *Ebro* przy *Puente de Ra*.

Ocana, wymawia się *Okanja*, znaczne i obmurowane miasteczko w *Kastylijskim* powiecie *Toledo*; ma 4800 mieszkańców i szkołę kadetów konnych. Okolica bardzo żyzna, nazywa się w kraiu *Stołem Ocana*.

Occimiano, miasteczko w bywszym margrabstwie *Montferatu*, przedtem stołeczne; teraz w francuzkim departamencie *Marengo*, okręgu *Casale*.

Ocean, nazywa się w *Geografii* wielkie morze dzielące dwie części Ziemi; pospolicie biera nazwisko od przyległego wielkiego kraiu,

- kraju, czasem do położenia swego iako to: Spokoynie, między Ameryką i Azją, lub na koniec podane od starożytności, iako to Atlantyckie, między Europą i Ameryką.
- Ochan**, miasteczko rossyjskie z 300 mieszkańcami w gubernii Permskiej.
- Ochmatów**, miasteczko w bywszym województwie Kijowskim; przy granicy Bracławskiej; sławne potyczką wygraną tam przez Koniecpolskiego hetmana.
- Ochock**, małe miasto z portem przy uściu rzeki Ochota, na wschodnim brzegu Syberyi, stołeczne prowincyi Ochockiej. Handel tego miejsca iest dość znaczny, budowle rządowe porządne, ale żadnego nie ma w okolicy rolnictwa i samo miasteczko mało iest znaczące.
- Ochsenberg**, miasteczko i włość w Królestwie Wirtemberskim nie daleko *Guglingen*, należy do dóbr kameralnych Królewskich.
- Ochsenfurt**, miasteczko nad Menem, w bywszym cyrkule Frankońskim, do kapituły niegdyś Wireburskiej, teraz do W. xięcia Wireburskiego należące. Ma włość znaczną przyległą do siebie.
- Ochsenhausen**, bywsze bogate opactwo w cyrkule Szwabskim, podniesione roku 1764 do tytułu xięstwa, mające dochodu do 70000 reńskich; roku 1803 oddane zostało w wynagrodzenie hrabi *Metternich-Winneburg*, który tegoż roku otrzymał tytuł xięcia od césarza, a opactwo w *Ochsenhausen* zostało nazwane *Winneburg*. Dom ten wypłaca 20000 reńskich rocznie innym familiom.
- Ochsenkopf**, najwyższa góra między temi, które są między Barytem a granicą Czeską, a zowią się *Fichtelberg*. Ma ona 3670 stóp nad powierzchnią morza. W istocie na najwyższej skale tej góry wykuta iest głowa wołowa; od której ma ta góra nazwisko, lub też miała ie iuż dawniej.
- Ochsenpuhl**, jezioro okrągłe w xięstwie *Grubenhagen*, w bywszym elektorstwie Hanowerskim. Zdaie się nie kiedy bydz wodą przepek-
- nione, jednak ta nigdy nie przelewa za brzegi.
- Ochsenwerde**, wyspa na rzece Elbie należąca do miasta Hamburga. Nie ma żadney wsi, ale tylko rozrzucone mieszkania i kościoł. Część tej wyspy przyległa kościołowi nazywa się *Kirchwerde*.
- Ochta**, miasteczko nad Newą, uważane iako przedmieście Petersburga. Mężczyźni naymują się do wszelkich robot, a kobiety przedają mleko. W bliskości iest młyn prochowy, dostarczający corocznie 60000 pudów; takżewszat do lania armat.
- Ocker**, Oker, rzeka w xięstwie Brunświckim poczynająca się w górach Harz, a wpadająca między Giffhorn, i Zell w rzekę Aller. Nie iest spławna, ale ułatwia spuszczenie drzewa, tudzież wiele młynów, papierni i stęp olejnych obraca.
- Octeville**, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Normandii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Manche*, albo kanału, okręgu *Valognes*.
- Oczaków**, twierdza przy uściu Dniepru w morze Czarne. Wzięta była nayprzód przez Rossyan na Turkach. Roku 1737 ale następnego po zniesieniu fortyfikacyi dobrowolnie opuszczona. Turcy obwarowali ją na nowo, a 1788 była znou wzięta szturmem przez Rossyan i przy pokoju przez nich zatrzymana; należy teraz do gubernii Mikołajewskiej. Okolica bezleśna a stepiasta zamieszкана iest przez tatarów i Kozaków. Miasto zburzone iest prawie zupełnie.
- Oczyce**, miasteczko w bywszym województwie Mińskim o mil 13 na wschód od Mińska.
- Odelsk**, miasteczko z 172 dymami i 600 mieszkańcami w bywszym województwie Trockim; powiecie Grodzieńskim.
- Odemira**, hrabstwo w Portugaliskiej prowincyi *Alentejo*, z miastem stołecznym tegoż imienia.
- Odenbach**, miasteczko w bywszym xięstwie Dwóchmostów, teraz w departamencie francuzkim *Montonnere*, okręgu *Kaiserslautern*, kantonie Lautereckskim.

Odenheim, Udenheim, miasteczko w powiecie Criechgau; miało przedtém bogate probostwo przeniesione dla bezpieczeństwa do *Bruchsal* roku 1507; czyniło dochodu 25000 reńskich. Roku 1802 oddane było w wynadgrodenie elektorowi, teraz W. księciu Badeńskiemu.

Odenkirchen, znaczne miasteczko z więcej niż 2000 mieszkańców w bywszym elektorstwie Kolońskim, teraz stołeczne kantonu w departamencie francuzkim *Roer*, okręgu *Crevelt*. Rzeczka Niers, obraca tam wiele papiérni; a okolica w len obfita wyrabia dobre płótno.

Odensee, miasto stołeczne duńskiej wyspy Fionii; ma biskupstwo, gimnazjum; piękny kościół katedralny i 6500 mieszkańców. Roku 1730 umarł w tamiecznym zamku Król Duński Fryderyk IV.

Odenwald, Ottenwald, niegdyś wielki las w Niemczech od Nekar u aż do Menu się ciągnący, ale już od dawna przestał być lasem, i tylko miejscami po górach ma drzewa; indziej posada jego okryta jest miastami i wsiami.

Oder, ob. Odra.

Oder, mała rzeka poczynająca się w górach Harz w księstwie Brunświckim, a wpadająca w Ruhme.

Oderan, miasteczko w górach Erzgebirg w Saxonii. Tutaj robią sukna i płótna dla wojska; tudzież bawełniane materyje.

Oderberg, miasteczko i włość hrabiów *Henkel*; nad Odrą dzielącą tutaj Szlask Austriacki od Pruskiego, tak, że zamek leży w pierwszym, a miasteczko w drugim. Po polsku zowie się to miejsce Bogumin.

Oderberg, miasteczko w marchii Brandenburskiej nad Odrą w cyrkule Oberbarnimskim; ma 1730 mieszkańców, luterski i reformowany kościół.

Odernheim, miasteczko nad rzeką Glan, od której niekiedy nazywa się Glan-Odernheim, w bywszym księstwie Dwóch-mostów; teraz w francuzkim departamencie *Monttonnere*, okręgu Mo-

gunckim, kantonie Alzey. Ma kościół reformowany i luterski w którym katolicy mogą odbywać chrzty i śluby.

Odernheim, nazwane dla różnicy od pierwszego Gau. **Odernheim**, miasteczko w powiecie Alzey, bywszego elektorstwa Falcgrafstwa, teraz w francuzkim departamencie *Monttonnere*, okręgu Mogunckim. W tamiecznym kościele katolicy mają chór za ołtarzem wielkim, kalwiniści resztę kościoła.

Oderzo, Uderzo, miasteczko w bywszym państwie Weneckim, powiecie Trevizano, było przedtém mieszkaniem biskupa.

Odessa, miasto założone przez cesarżową Katarżynę II. z portem osłoniętym mocną cytafellą nad morzem Czarnym między uściem Dniepru i Dniestru. To miasto dziwnie szybko się podnosi. Roku 1799 było tam 600 domów murowanych i 5000 mieszkańców, w 6 lat później 2000 domów i 15000 mieszkańców, między którymi wielu cudzoziemców, mających własny magistrat. Gubernator tamieczny książę *Richelieu*, zaszczycił ufnością cesarża Alexandra, wiele się przykłada do wzrostu tego miasta i jego handlu. Roku 1808 zbudowano tam piękny teatr, na którym gdy iest grana opera *Ifigenii*, to miejsce sceny udanej nie iest dalekie od tego w którym miała iestnieć rzeczywista grecka *Ifigeniia*, bo *Odessa* leży w dawney Taurydzie.

Odiam, miasto angielskie w hrabstwie *Hantshire*.

Odiel, rzeka w Hiszpańskiej prowincyi Sewilii, na wschód Guadaiany; wpadająca po krótkim upływie w morze.

Odiniente, miasto Hiszpańskie w prowincyi Walencyi, ma fabrykę grubych sukien i około 7000 mieszkańców.

Odirelas, ogromny klasztor o milę od Lizbony w Portugalii, fundowany przez Króla Dionizego. Ma 300 mniszek, a ieszcze więcej służących. Pod panowaniem Jana V., było modłą u dwu-

ru przejeżdżać się często do pa-nien szlachejnych tego klasztoru.

Odoew, miasto rosyjskie stołę-czne okręgu w gubernii Tulskiej. Ma 8 cerkwi, 360 domów i 1000 męzkich mieszkańców.

Odolanów, miasteczko i bywšie starostwo w województwie, teraz departamencie Kaliskim, stołę-czne powiatu przy samej granicy Szlaskiej. Król Stanisław Leszczyński, będąc marszałkiem na seymie konwokacyinym po śmierci Jana III. był starostą Odolanowskim. Po niemiecku zowie się to miejsce Adelnau.

Odra, po niemiecku Oder wielka rzeka Niemiecka, poczynająca się w Morawii przy wsi Kozlau nie daleko miasteczka Liebau, w lesie, w okolicy skalistej, przy mieście Raciborzu o 22 mil po wyżej Wrocławia zaczyna być spławna dla pomniejszych a przy Opolu o 15 mil od stolicy Szlaska dla wielkich statków. Atoli i po wyżej i po niżej ma miejsca gdzie niegdzie płytkie. Spó-sób jakim spuszczaia drzewo z lasów Królewskich w Górnym Szlasku do Wrocławia, jest podobno iedyny w swym rodzaju. Dla tanióści robotnika w tamtych okolicach, łupia drzewo w wielkie szcypy, i te rzuciaia na los w wodę. Pod Wrocławiem na pół mi-li obszerności po zabijane są ia-zy ogromne, które łupia te łupy naniesione niekiedy tak groma-dnie, osobiwie w iesieni, że zda-ia się być mostem okrywaiącym cały przestwór rzeki. Naięci lu-dzie dobywaią ie i układaia w kupy. Odra wpada w morze Baltyckie trzema odnogami zwanemi Peene, Swine i Diwenów.

Odrau, miasteczko nad Odrą w Austryackim Szlasku, xięztwie Jegerndorf; ma liczne warsztaty sukiennicze.

Odrawąż, miasteczko bardzo nik-czemne i wsi podobne w bywszym województwie Sandomirskim, po-wiecie Opoczyńskim, niegdys dzie-dziectwo familii Odrawążów, któ-ra wydała wielu znakomitych w oyczynie mężów i dwóch kano-nizowanych w kościele rzymskim świętych: Iacka pogrzebanego u

Dominikanów w Krakowie i Cas-ława u Dominikanów Wrocław-skich. W kościele parafialnym Odrawążkim jest stary obraz pierwszego, ustąpiiony plebanowi niegdys tamecznemu przez kla-sztor krakowski.

Odrzywoł, miasteczko w by-wszym województwie Sandomir-skim, powiecie Opoczyńskim, te-raz departamencie Radomskim. Leży na wielkiej drodze pocztowej z Warszawy do Krakowa.

Odzielsko, miasteczko w by-wszym województwie Trockim, między Krynkami a Grodnem.

Oed, miasteczko w Austrii, dziel-nicy Wiedeńskiego lasu, w powie-cie Dolnym Walsee.

Oedenburskie hrabstwo, albo powiat w Węgrzech, graniczy na północ i zachód z Austryją ma 136500 mieszkańców niemców kroa-tów i węgrov, a między temi 1600 żydów. Katolicy maia 110 kościołów parafialnych, a lute-ranie 3. Jest bardzo żyzne.

Oedenburg, po węgiersku So-prony, miasto stołeczne powia-tu tego imienia; ma 775 domów i 12400 mieszkańców luteranów i katolików. Tameczne iarmarki miewaią niekiedy po 40000 sztuk bydła, które do Austrii bywa za-kupowane. Wina okoliczne, oso-bliwie blisko jeziora Neusidel są bardzo sławne w Węgrzech. Dom xiażat Estarhazy posiada dzie-dzicznie urząd pierwszego rządcy powiatu.

Oedt, miasteczko z więcej niż 1000 mieszkańców, w bywszym elektorstwie Koloniskim, teraz w francuzkim departamencie Roer, kantonie Kempen.

Oeland, wyspa Szwedzka na mo-rzu Baltyckim naprzeciw brzegów Ostgotii. Ma 15 mil długości a 1 szerokości, i przedzielona jest od Smalandii wąską cieśniną morską Kalmarską. Mieszkańcy wyżywiaia się rolnictwem, cho-wem bydła i dobywaniem do-brych tamecznych kamieni bu-dowlanych.

Oels, po polsku Oleśnica, miasto w Szlasku Dolnym stołę-czne xięztwa tego imienia, o 4 mile

mile na wschód od Wrocławia w piękney i wyniosley równinie. Ma zamek starożytny xiążęcy, z Krakowskim mający wewnątrz dziedzinca podobieństwo, przy nim obszerny i piękny ogród, 5 luterskich i 1 katolicki kościół, gimnazyum dobrze urządzone z pomnożonym roku 1736 funduszem przez hrabiów Kospoth. Ludność miasta tego porządnego i ozdobnego wynosi do 3600 mieszkańców. Xięstwo Oleśnickie należy do rodziny Brunświckiey, która ie po xiążętach Wirtemberskich odziedziczyła. Ma 31 mil kwadratowych a 79000 mieszkańców. Xiążę ma niektóre przy wileie, ale podlega z całym Szląskiem Królowi Pruskiemu.

Oelsnitz, miasteczko Saskie w cyrkule Vogtlandzkim; ma znaczne fabryki sukien, pończoch, muszlinów i wiele złotników. W rzece Elster, przy tém mieście płynącey poławiaią się perły.

Oerebro, dawne miasto Szwedzkie, w prowincyi *Nerike*; ma znaczny handel, port nad jeziorem *Hilmnar*, zamek i szkołę. Jest długie a wąskie. Roku 1810 w lipcu, był tutaj zwołany seym Szwedzki przez Króla Karola XIII, po nagłej śmierci wybranego wprzód przez niego następcy tronu, w celu mianowania innego. Wybór ten padł na znanego w Europie bohatera i przyjaciela ludzkości, xięcia francuzkiego *Jana Bernadotte*.

Oeregrund, małe miasto Szwedzkie w prowincyi Uplandii. Założone było roku 1491 a 1719 przez Rossyian zupełnie spustoszone. Żelazo dobywane w okolicy tego miasta, ma od niego nazwisko.

Oeringen, miasto w Frankonii, xięztwie *Hohenhole*. Należało do iedney linii od niego nazwisko mającey; po tey wygaśnieniu, spadek ten iest ieszcze w sporze od lat kilku. Ma to miasto dwa przedmieścia, z których iedno zwane *Karlsvorstadt*, iest pięknie zabudowane, zamek, gimnazyum a przy nim bibliotekę, inną większą przy kościele farnym, i 3200 mieszkańców. Od roku 1741

znayduią się w okolicy tego miasta niekiedy starożytności rzymskie

Oerland, półwysep w Norwegii, prowincyi *Drontheim*. Jest to nayrówniejsza okolica w całym kraju i ma wieś iedną, w której iest 16 domów rolniczych, ieden koło drugiego, co w Norwegii iest rzecz nie zwykła.

Oesel, wyspa Rossyiska na morzu Bałtyckim, na przeciw zatoki morskiej Rygskiej. Należała wprzód do Duńczyków, którzy tamedzny zamek znieśli roku 1578. Później ustąpili iej Szwecyi, od której Rossyianie onę zdobyli roku 1710. Teraz składa ona okrąg w gubernii Inflanckiey, a ma miasto stołeczne Arensburg. Ludność iej z przyległemi kilku wysepkami wynosi do 38200 mieszkańców, którzy się wyżywiają rolnictwem i rybołóstwem.

Oeslau, pałac letni xięcia Sax-Coburg, nie daleko miasta Coburg. W bliskości są kopalnie pięknego marmuru.

Oestadt, włość szlachecka w prowincyi Szwedzkiej Westgothlandii, powiecie Elfsbergskim. Dziedzic iej roku 1772 ufundował tam bardzo dobrze urządzone dom sierót.

Oest-Hammar, małe miasto Szwedzkie w prowincyi Upland. Roku 1719 było od Rossyian spalone, ale się już dawno odbudowało, a mieszkańcy iego trudnią się rybołóstwem i żegluga.

Oestrich, miasteczko z 1600 mieszkańcami nad Renem, przedtém do elektora Mogunckiego należące, teraz xięciu *Nassau Usingen* w wynagrodzenie przypadku. Okolica wydaie sławne wina.

Oestringen, miasteczko należące przedtém do biskupstwa Spirskiego na prawey stronie Renu, teraz oddane W. xięciu Badenkiemu.

Oetisheim, wieś murem otoczona, z kościołem parafialnym w Wirtemberskim powiecie *Maulbronn*.

Oettingen, bywsze xięztwo udzielne w Frankonii, między Bawaryą i Szwabią leżące podzielone między dwie linie szlacheckie.

Szanujcie Książkę

Oet-

Oettingen, to jest *Spielberg* i *Wallerstein*. Pierwsza ma 9 mil kwadratowych, 20000 mieszkańców i 70000 reńskich dochodu; druga 15 mil kwadratowych, 36000 mieszkańców i 120000 reńskich dochodu; prócz tego dobra pod innemi rządami. Obydwie te linie mają tytuł książęcy; inne 2 wygasy. Roku 1806 przy zawiązaniu się Konfederacyi Reńskiej, obydwie utraciły udzielnność i wcielone zostały ich posiadłości pod zwierzchność Królów Bawarskiego i Wirtemberskiego.

Oettingen, miasto stołeczne i mieszkalne księcia *Oettingen-Spielberg*, ma 4000 mieszkańców przez połowę katolików i luteranów; zamek, gimnazjum z wielo funduszami dla ubogich uczących się, komenderya orderu Teutońskiego, kościoły katolicki i ewangelicki. Książę wyznaie pierwszą z tych religii.

Oettingen, miasteczko z fabryką cienkich sukien w Czechach, cyrkule Taborskim; należące do barona *Lilienborn*.

Oex, Chateau d'*Oex*, znaczne miasteczko w prowincyi *Oberland*, kantonu Berneńskiego w Szwajcaryi.

Ofen, po węgiersku Buda, po słowiańsku Budin, miasto stołeczne Królestwa Węgierskiego nad Dunajem. Podług podania założone było od Budy brata *Attili*. Składa się z trzech miast: *Górnego*, które wraz z zamkiem stoi na skalistej górze, *Wodnego*, leżącego pod tą górą i bardzo dobrze zabudowanego; na koniec Nowego, położonego za Dunajem, na którym jest most na łodziach; to ostatnie zamieszkałe przez raśców, mających tam greckiego biskupa; dwa pierwsze od Węgrów i Niemców. Ludwik Król Polski i Węgierski założył zamek dzisiejszy, a Król Maciej przy nim sławną bibliotekę, która w tureckich woynach zniszczała. Roku 1530 dostało się to miasto powtórnie w ręce tureckie i zostawało w nich aż do 1686 gdzie przez sprzymierzone wojska niemieckie pod wodzą księcia Lotaryńskiego wzięte było; ale zamek został w rozwali-

nach, aż go cesarzowa Marya Tereza kazała naprawić i oddać przeniesionej tam z Tyrnawy akademii. Bywszy zamek Wyszehrad, mieszkanie pierwszych Królów Węgierskich jest tylko kupa gruzów. Buda leży w powiecie Piliskim. Znajdują się w tym mieście wyborne kompiele pomocne w kaléctwach rozmaitych. Okolica wydaie wysmienite wina.

Ofenburg, po węgiersku *Ofen-Banya*, miasteczko na górze w *Weissenburskim* Komitacie, w xięztwie *Siedmiogrodzkim*.

Offenbach, znaczne miasto nad lewym brzegiem Menu o pół mili w górę od Frankfurtu. Ma stary zamek rezydencyonalny niegdyś jedney linii hrabiów *Isenburg*, wygasłej 1718. Oyciec dzisiejszego księcia *Isenburg-Birstein* jest twórcą tego miasta; w którym wiele nowych domów zbudował, bardzo porządných i przy pięknych, prostych ulicach stojących. Dom książęcy nowy, niczym się od innych miejskich nie różni. Ma to miasto 8000 mieszkańców trudniących się różnemi fabrykami w wysokim stopniu kwitnienia tam będącemi, a które bliskość Frankfurtu ożywia.

Offenburg, miasto przedtém wolne Rzeszy, w Szwabii w bywszej *Ortenawii*, nie miało żadnego terytorium, a dochody iego wynosiły 8000 reńskich. Roku 1802 oddane było w wynagrodzenie W. xięciu *Badeńskiemu*.

Offenhausen, miasteczko w *Austryi*, cyrkule *Hausruckim*.

Offingen, *Marktoffingen*, miasteczko w xięztwie *Oettingen*, w dydziale *Wallerstein*.

Offranville, miasteczko francuzkie z 1520 mieszkańcami w bywszej prowincyi *Normandii*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Sekwany Dolney*, okręgu *Dieppe*.

Oggersheim, miasteczko w bywszym elektorstwie *Falcgrafstwie*, teraz w francuzkim departamencie *Monttonnere*, okręgu *Spirskim*, kantonie *Mutterstadt*. Jest tam piękny pałac niegdyś elektorski, ko-

- kościół katolicki, luterski i Kalwiński. Leży, to miasto o milę od Mannheimu.
- Oggione, miasteczko nad jeziorem w bywszym księstwie Mediolańskim; teraz w królestwie Włoskim, departamencie Serio.
- Oglio, Olio, rzeka w królestwie Włoskim, poczynająca się na granicach okolicy *Val Camonica*, w dalszym biegu dzieli departament *Mella* od departamentu *Sario* i *Alto Po*, a przy Borgoforte w bywszym księstwie Mantuańskim wpada w Po. O 32 mil włoskich od uścia, jest spławna.
- Ogrodzieniec, sławny starożytny zamek, w bywszym województwie, teraz departamencie Krakowskim. Było to niegdyś dziedzictwo Bonerów i Firleiów.
- Oguella, Ouquella, miasteczko w portugalskiej prowincyi Alentejo; ma studnią ledną, w której wszystkie zwierzęta i ryby zdychały, prócz żab.
- Ogulín, zamek i przy nim nowo zbudowane miasteczko austriackie w Kroacji, od niego nazywa się reyment Oguliński, którego sztab tam stoi. W bliskości rzeka Dobraginie w ziemi.
- Ohio, obacz Indiana.
- Ohio, albo piękna rzeka w języku kraiovym, wielka rzeka w Ameryce Północney, poczynająca się na południe jeziora Erie, przyjmując w swym biegu wiele rzek znacznych, jest w nim całym spławna, a wpada w Mississipi. Północne okolice nad iey brzegami nazywają się ogólnie *Western Territory*, w południowej części swego biegu ogranicza prowincyją Kentuky, a wyżey Wirginią.
- Ohlau, Ołau, po polsku Oława, miasto stołeczne cyrkułu tego imienia w Szląsku w księstwie Brzeggskim. Leży o 4 mile od Wrocławia ku południowi na lewym brzegu Odry, na której jest tam most długi drewniany. Ma piękny zamek niegdyś książąt Brzeggskich, kościół katolicki i protestancki, 285 domów i 2500 mieszkańców. Cyrkuł od niego nazwany ma 13 mil kwadratowych, 24,500 mieszkańców, żyzną ziemię i wiele lasów.
- Ohlau, Oława, rzeka Szląska, poczynająca się nie daleko Minsterberga, wpada w Odrę, oprowadzona w koło miasta wewnętrznego w Wrocławiu.
- Ohm, rzeka w bywszej Hessyi, poczynająca się pod górą zwaną Vogelsberg, wpada przy Marburgu w Lahnę.
- Ohre, rzeka poczynająca się w bywszym elektorstwie Hanowerskim wpada w księstwie Magdeburgskim w Elbę.
- Ohrenbau, miasteczko w księstwie Anspachskim, należące przedtem do miasta Eichstadt. W okolicy jest dobre rolnictwo i chów bydła.
- Ohułów, miasteczko w bywszym województwie Kijowskim.
- Oignon, rzeka w bywszej francuskiej prowincyi *Franchecomté*, wypływająca z gór Vosges; wpada przy Permew Saonę i jest spławna dla tratw. Teraz dzieli departamentu Górney Saony i *Doubs*.
- Oirschot, otwarte miasto w Holenderskiej przedtem Geldryi.
- Oise, ob. Oyse.
- Oisemont, miasteczko francuskie w bywszej prowincyi Pikardii, miało przedtem Komenderyją Maltańską i do niej należało. Teraz jest w departamencie Sommy, okręgu *Amiens*; ma handel zbożowy i lniany.
- Oitoss, mała rzeka i przy niej warowne przejście z księstwa Siedmiogrodzkiego do Moldawii.
- Oka, rzeka Rossyjska, poczynająca się w gubernii Orelskiej, przyjmując w siebie rzekę Moskwę, a wpada przy Nowogrodzie Dolnym w Wołgę. Jest spławna, ale tylko przy wielkiej wodzie dla znaczniejszych statków.
- Okaynie, starostwo w bywszym województwie Wileńskim, w posiadaniu emfiteutycznym familii Kończów.
- Okeham, miasteczko z zamkiem i wolną szkołą, w angielskim hrabstwie Rutland.
- Okehampton, Ogington, małe miasto w angielskim hrabstwie *Devonshire*.
- Okmiany, królewsczyzna w bywszym

- szym województwie Wileńskim, powiecie Wiłkomirskim.
- Okna**, miasteczko nad rzeką Tatrą w Moldawii przy granicy Siedmiogrodzkiej; ma bardzo znaczne warzelnie soli.
- Okniany**, królewszczyzna, w bywszym księstwie Zmudzkiem.
- Oksza**, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie Krakowskim, nie daleko wielkiej drogi pocztowej z Krakowa do Warszawy.
- Okuniew**, miasteczko z 58 dymami, kościołem i stacją pocztową na wielkiej drodze z Warszawy do Wilna. Należy z przyległą włością do rodziny Klickich. Przedtem w województwie Mazowieckim, teraz departamencie Warszawskim.
- Olargues**, małe miasto francuskie, w bywszym Langwedoku, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Herault*, okręgu *St. Pons*; ma wody mineralne.
- Olanów**, miasteczko w bywszym województwie Wołyńskim o 6 mil od Bercyszowa.
- Olau**, ob. *Ohlau*.
- Olbernhau**, *Albertshayn*, dobrze zabudowane miasteczko długie na pół mili w Saxonii cyrkule *Erzgebirgskim*. Prócz wielu warsztatów koronkowych, ma ślusarzy i rusznikarzy, robiących na obstalowanie i dla wojska saskiego.
- Olbersdorf**, znaczna włość w Śląsku Austriackim księstwie *Oppawskim*, należała przedtem do jezuitów, teraz do kamery cesarskiej.
- Olbiopol**, miasto okrężne Rosyjskie w gubernii *Nikołajewskiej*, niedawno założone, ale dotąd nie wiele znaczące. Imię swe bierze od byłego miasta greckiego *Olbiopolis*, które atoli nie tutaj ale przy uściu Bohu leżało.
- Olbrom**, albo *Wolbrom*, miasteczko i starostwo w bywszym województwie, teraz departamencie Krakowskim; należące do rodziny *Dembinski*ch.
- Olbrug**, zamek, miasteczko i włość w bywszym elektorstwie *Trewirskim* leżące, dziedziczne hrabiów *Waldbott-Bassenheim*.
- Olbrzymie góry**, ob. *Riesengebirge*.
- Oldburg**, znaczna wieś angielska o $1\frac{1}{2}$ mili od miasta *Birmingham*; robią tam wiele gwoździ i garców żelaznych na wywóz.
- Olde**, miasteczko w bywszym księstwie biskupstwie *Minsterskim* części pruskiej, teraz do królestwa *Westfalskiego* należącey.
- Oldenburg**, niegdyś hrabstwo udzielne w cyrkule *Westfalskim* w Niemczech, między *Ostfryzją* a *Bremą* nad morzem *Niemieckim*. Jest to gniazdo domu *Holsztyńskiego* linii teraz w *Danii* panującej do której też było przyłączone roku 1667, po wygaśnięciu panującej w nim linii. Roku 1773 *Dania* ustąpiła tego hrabstwa oraz z hrabstwem *Delmenhorst* *Wielkiemu* księciu *Rossyjskiemu* *Pawłowi*, w zamian za część jego w księstwie *Holsztyńskim*, a ten oddał kray ten swemu krewnemu biskupowi *Lubeckiemu*. Césarz potwierdził to i podniósł hrabstwo *Oldenburgskie* do tytułu księstwa. Roku 1802 panujący w nim książę otrzymał za wpływem *Rossyi* biskupstwo *Lubeckie*, którego dotąd był administratorem, iako dziedzictwo, a tak teraz posiadłości tego książęcego domu wynoszą 78 mil kwadratowych, 160,000 mieszkańców i 420,000 talarów dochodu. Książę następca tego księstwa, roku 1808 poślubił sobie siostrę césarza *Alexandra*, i tegoż roku kray ten przystąpił do konfederacji *Reńskiej*.
- Oldenburg**, miasto stołeczne księstwa wyżej wymienionego, iest dosyć warowne, ma do 5000 mieszkańców, leży nad rzeką *Hunte* i iest siedliskiem kollegiów krajowych.
- Oldenburg**, małe miasto z 250 mieszkańcami w *Wagryi*, w księstwie *Holsztyńskim* na przeciw wyspy *Femern*. Mieszkańcy wyżywiali się rolnictwem.
- Oldendorf**, miasteczko niemieckie w bywszym cyrkule *Westfalskim*, hrabstwie *Ravensberg*.
- Oldendorf**, *Markt-Oldendorf*, miasteczko w bywszym księstwie *Hildesheimskim* w *Dolney*

- ney Saxonii; przedzielone jest rzeką Ilme, od wsi tegoż imienia. Robią tam wiele płócien, a w bliskości są kopalnie żelazne.
- Oldendorf**, miasteczko w hrabstwie Schauenburg, nad rzeką Wezer, przedtém do Hassyi, teraz do Westfalii należącym. W okolicy są łomy kamienne i węgla kamiennych.
- Oldenlande**, nazywa się okolica księstwa bywszego Bremeńskiego, leżąca nad morzem Niemieckim i Elbą.
- Oldensaal**, miasto stołeczne dzielnicy Twenthe w prowincyi Hollenderskiej Oberyssel. Ma 2100 mieszkańców i przed laty było dobrą twierdzą.
- Oldensworth**, miasteczko z 125 domami, w księstwie Sleswickim, powiecie Eiderstedt.
- Oldersum**, **Oldersheim**, miasteczko i włość z 5 parafiami, w księstwie *Ost-Friesland*, należy do miasta *Emden*.
- Oldesloe**, małe miasto z 1670 mieszkańcami w Wagryi, w księstwie Holsztyńskim nad rzeką Trawe. Ma 3 źródła solne, które urządzone przez dziedzica miejsca hrabiego Dernath, wydaia corocznie do 30,000 centnarów soli. Roku 1798 spaliło się to miasto zupełnie, prócz kościoła i fabryki solney.
- Oldisleben**, miasteczko w Turynгии nad rzeką Unstrutt; należało przedtém z włością do opactwa w nim będącego; teraz posiadane jest przez najstarszego wiceksięcia między książętami Saskiem i linii Ernestyńskiem.
- Oldsarum**, pustkowie na którym przedtém stało miasto Stare Salisbury, w angielskiej prowincyi *Wiltshire*. Teraz ma tylko 1 dom, przecieź dziedzic tegoż wiceksięcia dwóch deputowanych na parlament, gdy tyle innych wielkich miast wysięcia, tyleż, albo i wcale żadnego. Taka jest owa sławna konstytucya angielska, tak szanowana, że nawet podobnego rodzaju nadużyć tam nie śmieją, dla tego, że są wiekami uświęcone. Nie daleko od tego miejsca leży miasto *New Sarum*, ob. *Salisbury*.
- Olegio**, **Olezzo**, małe miasto nad rzeką Ticino, w bywszym powiecie Novara, teraz w królestwie Włoskim, departamencie *Gogna*.
- Olekmińsk**, miasteczko Rossyjskie, stołeczne okręgu w gubernii Irkuckiej na Syberyi nad rzeką Lena. Jest bardzo dawne ale ma tylko 46 mieszkańców. Ta trocha ięczmienia którą tam sieia doyrzewa we dwa miesiące. Ale głównym wyżywieniem mieszkańców jest chów bydła. Tutay pobiera ny bywa podatek od Jakutów.
- Olepe**, miasteczko w bywszym cyrkule Westfalskim nad rzeką *Bigge*, należące z przyległą włością do W. xięcia Darmstadzkiego. Robią tam wiele sprzętów żelaznych, i kuia blaszek miedzianych na monetę.
- Oleron**, miasto z 5200 mieszkańcami nad rzeką *Gave d'Oleron*, w bywszym powiecie Bearn, w dawney Francuzkiej Nawarze. Teraz jest stołeczne okręgu w departamencie Dolnych Pyreneów. Okolica wydaie dobre wina, ma kopalnie miedzi i ołowiu; tudzież wody mineralne.
- Oleron**, wyspa przy brzegach Francyi na morzu Atlantycznym, na przeciw uściu rzeki Charenty; należała przedtém do gubernii Aunis. Ma 3 mil francuzkich długości, a 3 szerokości; czyli 14 mil geograficznych powierzchni. Mieszkańcy w liczbie 14000 są po większej części dobrzy żeglarze. W południowej stronie tej wyspy jest miasteczko z 400 dymami zwane *Chateau du Bourg*, albo *d'Oleron* i ma zamek. Jest iesze kilka innych mniejszych miasteczek, między któremi *St. Pierre* w śródku leżące ma nymniejnych 10000 mieszkańców. Na północnym końcu wyspy jest wieża latarniana zwana *Chassiron*. Teraz należy ta wyspa do departamentu Charenty Dolney, okręgu *Marennes*.
- Olesin**, bardzo piękny ogród angielski blisko Kurowa w Lubelskim, należy do imienia Potockich.
- Olesko**, miasteczko, stary zamek i włość w Galicyi cyrkule Złoczowskiem o 8 mil od Lwowa; należy do rodziny Zielińskich. Tutay

tay urodził się roku 1629 Jan Sobieski, którego matka z domu Daniłowiczówna, odziedziczyła te dobra po swym oycu sławnym Stanisławie Żółkiewskim. Król Jan zbudował w bliskości piękny pałac w Podhorcach. Dobra te odziedziczyła po tym królu familia Rzewuskich, ale ie dawno zbyła.

Oleśnica, miasteczko w bywszym województwie Sandomirskim powiecie Wiślickim teraz w departamencie Krakowskim. Jest to miejsce gniazdem sławney familii Oleśnickich; teraz należy do Kalinowskich, którzy tutaj mają pałacyk. Leży na wielkiej drodze pocztowej z Krakowa do Lublina.

Oleszna, miasteczko w byłym województwie Kijowskim, przy uściu rzeczki tegoż imienia w Worskle.

Oleszyce, miasteczko w bywszym województwie Ruskim, ziemi Przemyskiej, o 4 mile na wschód Sieniawy, teraz w Galicyi. W tutajszym skromnym pałacyku umarł roku 1716 Adam Sieniawski kasztelan Krakowski, Hetman Wielki Karonny, który to miejsce lubił i założył tutaj ogród ieden z najpiękniejszych pod ówczas w Polsce; ten iest dotąd w najlepszym porządku utrzymywany, a główny szpaler iego najwyższy podobno po ogrodach utrzymujących się dotąd, które do Jana Sobieskiego należały; iako to; w Wilanowie, w Piłaczkowicach w Lubelskim i w Wysocku pod Jarosławiem. Dobra Oleszyckie wraz z Sieniawą i innemi ogromnemi weszły w dom książąt Czartoryskich po córce ostatniego z domu, wspomnianego Adama Sieniawskiego.

Olette, Aulette, miasteczko z 1000 mieszkańców w bywszym powiecie francuzkim *Confians*, gubernii *Roussillon*. Ma ciepłe kompiele i iest teraz stołeczne kantonu w departamencie Pireneów Wschodnich, okręgu Prades.

Olewsko, miasteczko w byłym województwie Brzeskim Litewskim powiecie Pińskim, z starym zamkiem.

Olexiniec, Stary i Nowy, dwa miasteczka w byłym województwie Wołyńskim, blisko siebie leżące przy granicy Galicyi.

Olecko, inaczej *Margrafenstadt*, po polsku Margrabowa, miasteczko w Prussach Wschodnich departamencie Litewskim, nad ieziozem nie daleko zamku Olecko. Założone było od Margrabiego Brandenburskiego Alberta, pierwszego księcia Pruskiego, na pamiątkę, że w tym miejscu widział się z królem Polskim Zygmuntem Augustem. Tutaj także roku 1656, woyska Szwedzkie i Brandenburskie, pobiły pułk tatarsko-polski i uwolniły księcia Radziwiłła.

Olgiate, miasteczko w królestwie Włoskim, departamencie Olona.

Olginiate, znaczne i handlowe miasteczko nad ieziozem *Como* w królestwie Włoskim, departamencie *Lario*.

Olgopol, miasto Rosyiskie stołeczne cyrkułu w gubernii Podolskiej. Zwało się przedtém *Czezelnik*.

Oliergues, Olliergues, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Auvernii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Puy de Dome*, okręgu Ambert. Ma fabryki Etaminu.

Olinda de Pernambuco, albo *Fernambuco*, miasto z 12000 mieszkańców, stołeczne kapitanii tegoż imienia w Brazyli; ma port nie zupełnie pewny i biskupstwo podległe arcybiskupowi w *St. Salvador*. Roku 1630 zdobyli ie byli Hollendrzy, ale znowu wrócili Portugalczykom. Handel tameczny, osobliwie drzewem zwanym fernambuk do farbowaniu, iest bardzo znaczny.

Olioules, małe miasto francuzkie w bywszej Prowancyi, teraz stołeczne kantonu w departamencie *du Var*, okręgu *Toulon*.

Olita, otwarte miasto nad Niemnem w bywszym województwie Trockim, teraz w Rosyiskiej gubernii Trockiej, z stacją pocztową.

Olite, dobrze zabudowane miasteczko z 1200 mieszkańcami w Hiszpańskiej Nawarze. Widać tam dotąd zwaliska dawnego zamku mieszkańego niegdyś przez królów Nawarskich.

Oliva, małe miasto nadmorskie, w Hiszpanii, królestwie Walencji, powiecie Denia; z tytułem hrabstwa.

Oliva, Oliwa, bogate opactwo cysterskie w bywszym województwie Pomorskim, teraz w Prusach Zachodnich, o milę od Gdańska nad morzem. Tam roku 1660 zawarty był sławny pokój między Polską a Szwecyją. Kościół i budowle klasztorne są bardzo okazałe, a miasteczko przyległe tegoż imienia ma 70 dymów, i wiele pięknych wiejskich mieszkań do rozrywki Gdańszczan. Od dawna dobra tego klasztoru zostały wzięte na skarbu, a 48 zakonnikom wyznaczona pensya.

Oliva, mała rzeka w Neapolitańskiej prowincyi *Calabria citra*.

Olivares, znaczne miasteczko hiszpańskie nie daleko *Valladolid*. Sławny minister króla Filipa IV. miał tytuł hrabi a później księcia Olivares.

Olivenza, miasto z 4000 mieszkańców dobrze warowne w Portugalskiej prowincyi *Alentejo* na pięknej równinie nad rzeką tegoż imienia, o dwie mile po niżej miasta w Guadaianę wpadającą. Roku 1801 ustąpione było z przyległym powiatem Hiszpanii przez pokój zawarty w Badajoz.

Clivet, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi *Orleans*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Loiret*, okręgu *Orleans*.

Oliveto, małe miasto Neapolitańskie, w prowincyi *Basilicata*, z tytułem szeptwa do familii *Santa Croce* należące.

Olkieniki, miasteczko i byłe starostwo w dawnym województwie Trockim, pamiętne konfederacyją, czyli boiem domowym roku 1700.

Olkusz, miasteczko w bywszym województwie teraz departamencie Krakowskim, stołeczne powiatu o 3 mile na północ Krakowa. Było przed dwoma wiekami kwitnące przez obfite kopalnie srebra i ołowiu; mieszczań miało bardzo bogatych. Teraz jest podupadłe.

Olmedo, miasto hiszpańskie w prowincyi *Valladolid*; jest obszerne ma wiele kościołów i klasztorów, ale tylko 3000 mieszkańców.

Olmütz, ob. Ołomuniec.

Ołomuniec, po niemiecku *Olmütz*, po słowiańsku *Holmauc*, bywsze miasto stołeczne margrabstwa Morawii, otoczone do koła rzeką Morawą i mocno warowne. Ma 900 domów, 11000 mieszkańców, prócz załogi, piękny rynek, ulice, i budowle, tudzież biskupstwo podniesione roku 1777 do tytułu arcybiskupstwa i bardzo bogate. Roku 1758 Prusacy nadaremnie oblęgali Ołomuniec, a po ich odstąpieniu cesarzowa Maryja Teresa, wielkie nagrody wyznaczyła temu miastu i jego mieszkańcom, za dzielną pomoc przy obronie. Są tam liczne fabryki sukienne i znaczne targi wołów Ruskich.

Olona, rzeka w królestwie Włoskim, poczynająca się nie daleko jeziora Lugano, a po niżej Pawii wpada w rzekę Po. Od tej rzeki ma nazwisko departament ieden królestwa włoskiego, w którym miasto Mediolan jest stołeczne. Dzieli się ten departament na 4 okręgi: *Mediolan*, *Pavia*, *Monza* i *Gallarato*. Roku 1802 miał ludności 346,000.

Olonecz, miasto stołeczne gubernii Rosyjskiej od niego nazwanej, nad rzeczką tegoż imienia wpadającą nie daleko z tamtą w Wschodnią stronę jeziora Ladogi. Ma to miasto warsztat do budowy małych statków i wody mineralne. Okrąg właściwy Olonecki, ma 4250 kupców kramarzów, którey to liczby połowa może być rachowana na samo miasto; bywają tam także dwa znaczne iarmarki do roku. Gubernia Olonecka utworzana była przez Katarzynę II. z oddzielonych części od gubernii Archangelskiej i Nowogrodzkiej, a ta liczyła dusz męskich 103,400 przeto można przypuszczać ludności płci oboiej 210,000. Cesarz Paweł, podzielił znowu gubernię Olonecką między Archangelską i Nowogrodzką; ale Alexander następca jego przywrócił podział i imię Olonecz, z małą odmianą; tak, że teraz można ludność tej gubernii podawać na 200,000 dusz płci oboiej.

Olonne, miasteczko francuzkie w bywszym *Poitou*, teraz w departamen-

- mencio *Vendée*, okręgu *Sables d'Olonnes*.
- Olonzac**, miasteczko w bywszej francuskiej prowincyi Langwedoku; teraz w departamencie *Herault*, okręgu *St. Pons*.
- Olot**, małe miasto hiszpańskie nad rzeką *Fluvia* nie daleko *Garony*. Jest bardzo wyżywne, ma liczne fabryki wełniane i jedwabne, tudzież mydła, papieru, kart, pęczoch i inne.
- Olphen**, miasteczko w bywszej części Pruskiej biskupstwa *Minsterskiego*, teraz do króla *Westfalskiego* należącey.
- Olsberg**, klasztor panien szlacheckich nie daleko *Rheinfelden* nad *Renem*, w kantonie *Argau* w *Szwajcaryi*. W bliskości widać rozwaliny miasta *Rzymskiego Augusta Rauracorum*, przy wsi dziś zwanej *Augst*.
- Olse**, mała rzeka *Szlaska*, poczynająca się w księstwie *Cieszyńskim*, a wpadająca w *Odrę* w *Pruskim Szląsku*.
- Olszany**, małe miasto w bywszym województwie *Wileńskim*, w *Litwie*.
- Olsztyn**, miasteczko nie daleko *Częstochowy* w bywszym województwie, teraz departamencie *Krakowskim*; było przedtém starostwem. Ma spustoszały zamek i leży w okolicy skalistej.
- Oltberg**, miasteczko w prowincyi *Szwedzkiej Bahus*, ma port mały nad morzem *Baltyckim*.
- Olten**, małe miasto *Szwajcarskie* nad rzeką *Aar*, z mostem na teyże drewnianym sztuczney roboty; jest to miasto stołeczne powiatu w kantonie *Solothurn*.
- Olwiopol**, ob. *Orel*.
- Ołyka**, miasto w bywszym województwie *Wołyńskim*, stołeczne ordynacyi tego imienia, książąt *Radziwiłłów*. Ma kościół farny którego proboszcz jest infulatem. Jest tam zamek mурowany.
- Olymp**, dziś *Lacha*, sławna góra starożytności *Greckiej*, między *Macedonią* i *Tessalią*. Inna tegoż imienia w *Natolii* dzisiejszej nie daleko miastu *Brussy*. Jest bardzo wysoka i zawsze śniegiem okryta.
- Oman**, znaczne i podległe królestwo w *Wschodniej* stronie *Arabii* około cieśniny morskiej *Perskiej*. Ma miasto stołeczne *Maskat* i księcia zwanego w ięzyku krajo-wym *Imay*, mieszkającego niekiedy w *Rostak*. Głębsze tego kraju okolice są nieznane *Europejczykom*. Głównym przedmiotem handlu tamecznego, są wyborne dak-tyle.
- Ombrone**, rzeka w *Wielkim* księstwie *Toskańskim* w powiecie *Sien-ny*. Wpada w morze blisko zamku *Ombrone*.
- Omegna**, małe miasto w bywszym *Mediolańskim* powiecie *Anghiera*, do *Piemontu* przedtém należące. Teraz w królestwie *Włoskim* departamencie *Gogna*.
- Ommeland**, okolica miasta *Grö-ningi* w *Hollandyi*, obfita w pa-stwiska i bydło.
- Ommen**, miasteczko w *Hollender-skiej* prowincyi *Oberysseł*. W bli-skości jest mała twierdza zwana *Ommenschanz*.
- Ommirabi**, *Omarbä*, znaczna rzeka w *Zachodniej* stronie *Afry-ki*, w królestwie *Marokańskim*; poczynasię pod górą *Atlas*, a wpada w *Ocean* przy *Azamor*.
- Omsk**, twierdza przy uściu rzeki *Om* w *Irtyszy*, w gubernii *Tobol-skiej* na *Syberyi*.
- Onate**, *Ognate*, wymawia się *Onjate*, miasteczko hiszpańskie w prowincyi *Guipuscoa*, z akade-mią i tytułem hrabstwa.
- Onega**, nowo założone miasto *Ros-syjskie*, stołeczne okręgu, w gu-bernii *Archangelskiej*, przy uściu rzeki *Onega* w morze *Białe*. Bu-dnią tutaj wiele statków na prze-daż wraz z drzewem na nie łado-wanym. Prócz tego to miejsce wyzywia się połowem ryb.
- Onega**, wielkie jezioro w *Rossyi* między morzem *Białym* a iezio-rem *Ladogą*. Jest długie mil 50 a szerokie 18. Rzeka *Swir*, wypły-wająca z tego jeziora wpada w *La-dogę*, a tē m sposobem łączy oby-dwa. Kanał siedmiomilowy mógł-by połączyć jezioro *Ladogę*, z je-zio-rem *Bielozero*, a zatē m z *Woł-gą*.
- Oneglia**, bywsze księstwo w *Ge-nueńskim* kraju, należące niegdys do

do rodziny Doria, a przez tę roku 1576 zamienione z księciem Sabaudy za dobra *Cirie* w Piemontcie. Przy pokoiu w *Campo Formio* ustąpił go król Sardyński rzeczpospolitey Liguriiskiey. Miał ten kraik $4\frac{1}{2}$ mil kwadratowych. Teraz należy do departamentu francuzkiego *Montenotte*.

Oneglia, miasto stołeczne bywszego księstwa tegoż imienia przy uysciu rzeki Imperiale w morze. Jest cokolwiek warowne i ma 4000 mieszkańców.

Oneida, jezioro w Północno-Amerykańskim wolnym stanie Neu-York; jest tylko dla małych statków spławne. Ma 4 mile długości i łączy się przez rzekę Onondaga z jeziorem Ontorio.

Onikszty, miasteczko i byłe starostwo w dawnym województwie Wilenskim.

Onod, miasteczko węgierskie w powiecie Borszodzkiem, z katolickim i kalwińskim kościołem. Roku 1707 zgromadzeni tam malkontenci węgierscy ogłosili tron wakuującym.

Onolzbach, ob. *Ansbach*.

Onondaga, nowe hrabstwo w Północno-Amerykańskim wolnym stanie Neu-York; dopiero roku 1794 ustanowione i wyznaczone dla oficerów i żołnierzy służących niegdys w woynie o niepodległość. Ma ziemię żyzną, ale mało jest dotąd zamieszkane; ta trochamieys zabudowanych ma pospolicie nazwiska sławnych w starożytności mężów: *Manlius*, *Scipio*; *Lyzander* i t. d. Hrabstwo to bierze imię od rzeki *Onondaga* wpadającej przy Oswega w jezioro Ontario.

Onor, miasto w Indyi Wschodniej, na brzegu Malabarskim, powiecie *Canara*. Należało do Tippto Saiba, a roku 1799 zdobyte było przez Anglików. Jest tam znaczny handel pieprzem.

Ontario, naypółnocniejszy ku zachodowi hrabstwo wolney amerykańskiej prowincyi Nowego Yorku. Dopiero roku 1789 było wyznaczone. Jest żyzne, po większey części zamieszkane przez niemców, iednak napełnione lasami i dra-

pieżnemi, zwierzęty. Nawet na zachodniej stronie graniczy ieszcze z nieucywilizowanymi Irokiezami. Mieysce główne tego hrabstwa jest *Canandaque*, mające dopiero 30 domów.

Ontario, naymniejszy z pięciu wielkich jezior w Kanadzie; przyjmuje w siebie z strony południowej rzekę Osweda, a z północnej przez rzekę *Cataraqui* łączy się z rzeką S. Wawrzeńca. Nie daleko od jego upływu stała niegdys twierdza *Frontenac*.

Ontigola, wieś nad jeziorem tegoż imienia nie daleko od *Aranjuez* pałacu królewskiego letniego w Hiszpanii. Tam mieszkują posłowie zagraniczni gdy dwór bawi na wsi.

Ontinient, miasto z 10,500 mieszkańców i znacznymi fabrykami sukna, płótna i miedzianemi, w hiszpańskiej prowincyi Walencyi.

Oolscheid, miasteczko w francuzkim departamencie *Roer*, okręgu Akwisgrańskim.

Oostergoe, powiat w Hollandyi nad morzem Niemieckim między Westergoe a Gröninga.

Oosterhout, miasteczko w bywszym Hollenderskim Brabancie.

Oosterzele, miasteczko w bywszej Flandryi, teraz w francuzkim departamencie Skaldy, okręgu Gent.

Oost-Roosbecke, miasteczko z 3500 mieszkańców, w bywszej Flandryi, teraz w departamencie francuzkim Lys, okręgu Caurtray.

Ootmarsum, małe miasto w Hollenderskiej prowincyi Oberyssel. Należy do szlacheckiej rodziny Heyden.

Opalenica, otwarte miasteczko w bywszym województwie teraz departamencie Poznańskim; ma 144 domy a 770 mieszkańców. Było to gniazdo sławney rodziny Opalińskich wygasłej 1775 na Woyciechu, wojewodzie Sieradzkim.

Opalin, miasteczko w bywszej ziemi Chełmskiej na prawej stronie Bugu. Było to starostwo w posiadaniu rodziny Potockich.

Opatów, miasto z 480 domami między któremi wiele murowanych,

nych, w bywszym województwie i powiecie Sandomirskim, teraz stołeczne powiatu w departamencie Radomskim, na wielkiej drodze z Krakowa do Lublina, z stacją pocztową. Były to niegdyś dobra zakonu templariuszów fundowanych przez Henryka księcia Sandomirskiego, syna Bolesława Krzywoustego; potem należały do rodziny Szydłowieckich, teraz do książąt Lubomirskich. Tutaj odbywały się seymiki województwa Sandomirskiego. Mieszkający tu Żydzi trudnią się czynnie rozmaitym handlem, aż do naprzykrzenia przeieżdżających.

Opatówek, miasteczko z 400 mieszkańcami o półtorej mili na wschód od Kalisza.

Opatowiec, miasteczko z 118 dymami w bywszym województwie, teraz departamencie Krakowskim nad Wisłą, przy drodze pocztowej z Krakowa do Lublina. Należało do przyległości do Benedyktynów w Tyńcu, teraz do rodziny Walewskich.

Opoczka, miasto w gubernii Rosyjskiej Pleskowskiej, na wyspie rzeki Węłyka, stołeczne okręgu. Okolica wydała wyborny len.

Opoczna, miasteczko z 205 dymami w Czechach, cyrkule Königsgrackim; ma różne fabryki i zamek księcia *Colloredo*, do którego należy.

Opoczno, miasto z 262 dymami w bywszym województwie Sandomirskim, teraz stołeczne powiatu w departamencie Radomskim. Leży na wielkiej drodze z Warszawy do Korkowa i ma stację pocztową. Starostwo Opoczyńskie od lat blisko stu zostaje w posiadaniu rodziny Małachowskich wielkiej dobra w tej okolicy posiadający.

Opole, miasto z 226 dymami w bywszym województwie teraz departamencie Lubelskim o 2 mile na wschód od Wisły a o 6 na południe-zachód od Lublina. Założone było przez Władysława księcia Opolskiego na Szlasku, rejenta królestwa pod Ludwikiem. Należało potem do rodziny Słupskich, Tarków, książąt Lubomirskich, któ-

rzy tutaj wielki pałac, ogród i wiele domów w mieście wzniesli; teraz weszło w dom Rzewuskich. Są tutaj Piarzy utrzymujący parafię i szkoły.

Opole, po niemiecku *Oppeln*, księstwo w górnym Szlasku, przy Polskiej granicy, mające mieszkańców po polsku mówiących. Leży między księstwami Brzegskim od Północy, a Raciborskim od Południa. Dzieli się na 8 cyrkulów, ma 137 mil kwadratowych i 228,000 mieszkańców. Roku 1742 dostało się królowi Pruskiemu.

Opole, miasto stołeczne księstwa Opolskiego, na prawym brzegu Odry. Ma 8 kościołów katolickich, dwa klasztory, dom modlitwy ewangelicki, seminarium, kolegiatę i znaczny handel drzewem. Roku 1737 spalił się zamek tameczny, niegdyś książęcy, a we dwa lata później trzecia część miasta. Podług rachuby 1796 jest tam 3400 mieszkańców.

Oporów, włość w byłym województwie Łęczyckim, niegdyś gniazdo Oporowskich; ma zamek i klasztor Paulinów.

Oporto, *Porto*, miasto Portugalskie w prowincji *Entre Duero e Minho*, przy ujściu rzeki *Duero* albo *Duro*. Winno swój początek mieszkańcom miasta *Cale*, leżącego niegdyś na górze z drugiej strony rzeki; z tych niektórzy przeniesli się na ten brzeg a osada ich otrzymała nazwisko portu miasta *Cale*, to jest *Porto-cale* i rząd pochodzi imię Portugalii, całemu królestwu z czasem nadane. Jest to miasto najszybciej po Lizbonie i ma mieć do 50,000 mieszkańców, rachując dwa przyległe miasta z drugiej strony rzeki leżące *Gaya* i *Villanova*. Jest tutaj biskup, wielki handel winny odbywany przez kompanię ustanowioną od Pombala roku 1757, do którego wielki wpływ mają kupcy angielscy mieszkający tutaj w liczbie 30. Ulice są niektóre proste, szerokie i czyste, ale inne wąskie i niechlujne. Kupcy zwykli się zchodzić na jednę z nich, okłonioną półtętnem żaglowym, dla naradzania się o swych interesach. Port tameczny warowny jest

jest dwoma twierdzami *Leiroes* i *St. Jana da Foz*. Są tutaj także fabryki sukna i grubych płócien.

O p p a, rzeka w Szląsku granicząca Austriacki od Pruskiego, od swego źródła aż do uścia.

O p p a w a, po niemiecku *Trop-pau*, miasto stołeczne księstwa w Szląsku Austriackim. Jest znaczne, bardzo porządnie zabudowane, ma kilka kościołów, teatr, pocztę i zamek książąt *Lichtenstein* do których należy. Ludność jego wynosi do 7000. Jest to stołeczne cyrkułu.

O p a y z y p s a, rzeka w byłym województwie Wołyńskim, połączona z rzeką Irwą przybiera nazwisko Stéru.

O p p e a n, piękne miasteczko w Królestwie Włoskim, departamencie *Adige*, w okolicy bagnistej.

O p p e l n, ob. Opole.

O p p e n a u, miasteczko na prawym brzegu Renu należące przedtem do biskupstwa Strasburskiego, teraz z księstwem *Ettenheim* do W. księcia Badńskiego. Tutaj zaczyna się ważka droga, mająca 3 mile długości aż do granicy Wirtemberskiej; okolica jest skalista i dzika, ale wydaie mnóstwo śliwek i wisien z których robiony napój zwany Kirszwasser bywa daleko rozsłany.

O p p e n h e i m, miasto w bywszym elektorstwie Falcgrafstwie, teraz w francuzkim departamencie *Mont-tonnere*, okręgu Mogunckim. Okolice wydaie dobre wina. Było to miasto wielokrotnie spustoszone w woynach w tej stronie wiedzionych.

O p p i d o, miasteczko Neapolitańskie, w prowincyi Calabria Oltra, pod górami Apeninu. Ma biskupstwo i tytuł hrabstwa. Roku 1783 trzęsienie ziemi wielkie tutaj poczyniło spustoszenia.

O p u s, twierdza w Dalmacyi na wyspie rzeki tegoż imienia uchodzącej tutaj w Golf Wenecki. Wenecyanie zdobyli ją roku 1684; Pokoim w *Campo Fornio* dostała się Austrii.

O r, **O h r**, **O r a**, mała rzeka w Turynii, w hrabstwie *Gleichen*, wpadająca w rzekę *Gera*.

Oran, **Warran**, miasto Afrykańskie na brzegu północnym, w państwie Tremesen, o 50 mil francuzkich na zachód od Algeru, na przeciw Kartageny. Port tego miasta okryty jest twierdzami i bateriami, a zowie się *Mazalkwiwir*. To miastozdobyte było przez Hiszpanów pod ministrowstwem kardynała *Ximenes* roku 1509. Odtąd maurowie Algierscy nadaremnie się kusili odbić je, co im się dopiero 1708 powiodło. Jednak 1732 Hiszpanie one na nowo opanowali; ale 1792 dobrowolnie z niego ustąpili, zostawiając w nim 5600 mieszkańców i port *Mazalkwiwir* przy sobie zatrzymując.

Oran, miasto Hiszpańskie nowo założone w Królestwie *Peru*, przy uściu rzeki *Senta* w *Vermejo*. Ponieważ leży na drodze z *Buenos-Ayres* do *Potosi*, przeto staie się coraz ważniejszym.

Orange, **Oranija**, bywsze księstwo we Francyi otoczone hrabstwem Avenionskim i rzeką Rodanem. Od 12° wieku było dziedzictwem familiów *des Beaux, Châlons* na koniec roku 1530 książąt *Nassau*. W zatargach Króla Angielskiego Wilhelma III. z domu *Nassau* z Francją, Ludwik XIV. obiał to księstwo i wcielił do Delfinatu. Ludwik XV. nadał je roku 1722 księciu Conty, ale 1731 znowu było do Delfinatu zwrócone. Czyniło 50000 liwrów dochodu. Teraz zawarte jest w Francuzkim departamencie *Vaucluse*.

Orange, miasto stołeczne księstwa wyżej wymienionego, teraz okręgu w departamencie *Vaucluse*. Ma wiele rzymskich starożytności, 7000 mieszkańców, a w okolicy wiele wina, oliwy i owoców.

Orange, hrabstwo nad rzeką *Hudson* w Północno - Amerykańskim wolnym stanie *Neu - York*. Ma miejsce główne tego imienia, liczące z przyległemi mieszkaniami 1200 dusz. Całe hrabstwo ma ludności 18500.

Orange, przylądek, nie daleko *Cayenne*, w Południowej Ameryce.

Oranienbaum, miasteczko w księstwie *Anhalt-Dessau*, mające 276 domów, 1450 mieszkańców i fabryki rozmaite.

Oranienbaum, pałac okazały; i ogród w Rosyi o 6 mil od Petersburga nad morzem na przeciw Kronstadu. Założony był przez Alexandra księcia Menżykowa. Car Piotr III. wielkie miał w tym mieyscu upodobanie; zbudował tam miasteczko i forteczkę dla swych Holsztyńskich żołnierzy. Césarzowa Katarzyna iescze będąc wielką księżną założyła w bliskim lasku pałacyk dziwnie piękny. Tutaj roku 1762 mąż iey Piotr III. złożył koronę.

Oranienburg, miasteczko w Marchii Śrzedniej Brandenburgskiej, nad rzeką Hawlem o 4 mile od Berlina a o 3 od Spandau. Ma 1900 mieszkańców, piękny pałac i ogród. Mieysce to zwało się Bozau, ale gdy małżonka Fryderyka Wilhelma zwanego Wielkim elektorem upodobała sobie to mieysce, ozdobiono ie i nazwano od imienia rodziny *Orange* z której pochodziła.

Oranienburg, podług wymawiania pospolitego ludu *Raninburg*, miasto Rosyjskie w gubernii Rezańskiej nad rzeką Rezą. Założone było roku 1702 przez księcia Mężykowa.

Oranienpolder, port nad rzeką Mozą nie daleko Delft, w południowej Hollandii. Należało to mieysce do domu książąt Oranii.

Oraniensaal, pałac letni nie daleko Hagi, w Hollandii, zwany inaczej Dom leśny; należał przedtem do Statudera.

Oranienstein, pałac letni na górze w księstwie i o ćwierć mili od miasta Dietz; należy do książąt *Nassau-Orange*.

Orany, miasteczko mające 80 domów i stacją pocztową, w bywszym województwie Trockim w Litwie.

Orawica, miasteczko w Bannacie Węgierskim; ma obfite kopalnie miedzi, srebra, nawet złota.

Orb, Orba, małe miasto w księstwie *Aschaffenburg* do W. księstwa Frankforckiego należącym.

Ma bardzo dostatnie warzelnie soli.

Orba, rzeka włoska poczynająca się w bywszym kraju Genueńskim, wpada przy Alexandryi w Bormidę, nie daleko ztamtąd w Tanaro uchodzącą.

Orbais, miasteczko z 800 mieszkańcami w bywszej francuzkiej prowincyi Szampanii, teraz w departamencie *Aisne*, okręgu *Chateau-Thierry*. Było tutaj przedtem bogate opactwo Benedyktyńskie.

Orbassan, małe miasto z 1700 mieszkańcami w bywszym Piemontcie; teraz w departamencie francuzkim *Po*, okręgu Turin-skim.

Orbe, mała rzeka we Francyi poczynająca się w górach Seweńskich, wpada w Lyonską zatokę morską, w departamencie *Herault*.

Orbe, rzeka w Szwaycaryi, kantonie *Waadt*.

Orbe, Orben, Orbach, Urbach, małe, dobrze zabudowane miasto, nad rzeką *Orbe*, na której tu jest most; w kantonie Szwaycarskim *Waadt*.

Orbec, małe miasto francuzkie nad rzeką tegoż imienia w bywszej prowincyi Normandii, teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Calvados*, okręgu *Lisieux*. Ma znaczny handel bydłem i fabryki wełnianych materyi.

Orbeco, zamek i włość w W. księstwie Toskańskim, wikariacie Popi.

Orbigny, znaczne miasteczko z fabrykami sukienkami, w bywszej francuzkiej prowincyi *Touraine*; teraz w departamencie *Indre et Loire*, okręgu *Tours*.

Orbinetti, miasteczko w Hiszpańskiej prowincyi *Guipuscoa*. Jest tam znaczna odlewalnia armat.

Orbitello, miasto w W. księstwie Toskańskim prowincyi *Siennie*. Było przedtem główne w *Stato degli Presidii*; leży nad morzem i ma port osłoniiony kilka twierdzami.

Orkadyjskie wyspy, Orkneys 30 lub 40 wysp po większej części

ści małych, które się ciągną od Północy ku Południowi aż do brzegów Szkocyi, do której należą. Naywiększa między niemi nazywa się *Mainland*. Wszystkie mają do 32000 mieszkańców, ale tylko 28 jest zaludnionych. Powietrze jest tam zdrowe a w okolicznym morzu znaczny połów śledzi.

Orchies, miasteczko w bywszej Flandryi Francuzkiej, między *Tournay a Douay*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *du Nord*, okręgu *Douay*.

Orchimont, małe miasto i włość w bywszym księstwie Luxemburskim, części niegdyś Austriackiej, teraz w francuzkim departamencie *Mozy*, okręgu *St. Hubert*.

Orchówek, miasteczko i włość nad Bugiem, w bywszej Ziemi Chełmskiej, teraz departamencie Lubelskim. Należy do dóbr Włodawskich, księcia Czartoryskiego.

Orciano, małe miasto w bywszym państwie papieżkim, księstwie *Urbino*.

Orcieres, miasteczko francuzkie w bywszym *Delfinacie*, teraz stołeczne kantonu w departamencie Górnych Alpów, okręgu *Embrun*.

Orcival, miasteczko z 800 mieszkańcami nad jeziorem *Pierre* w bywszym francuzkim powiecie Auvernii; teraz w departamencie *Puy de Drome*, okręgu *Clermont*.

Orco, rzeka poczynająca się w dolinie Aosta, w bywszym Piemontcie; wpada przy *Chivas* w *Po*. Teraz w francuzkim departamencie *Doria*.

Ordruf, małe miasto z zamkiem nad rzeką *Orhe*, w Turynгии księstwie *Saxe-Gotha*, nie daleko lasu Turynskiego; należy do księcia *Hohenlohe-Neuenstein*. Ma fabryki sukna i handel wełną.

Orduna, po hiszpańsku *Ordunja* małe miasto w powiecie *Burgos*, prowincyi *Biskajii*.

Orel, miasto stołeczne gubernii tegoż imienia w Rosyi nad rzeką *Oka*. Ma 2800 domów, z których tylko 54 murowane, 4 magazyny solne, 30 cerkwi, a 15000 mieszkańców. Guberniia ma 755

mil kwadratowych powierzchni a 960000 mieszkańców.

Orel, znaczne miasteczko przy uściu rzeki *Siniugi* w Boh., w gubernii Rossyiskiej *Ekatarynosław*. Teraz otrzymało nazwisko *Oliwopol*, i jest stołecznym okręgiu od niego nazwanego w nowej gubernii *Nikołajewskiej*. Ma stacyą pocztową.

Orellana la vieja, czyli stara, miasteczko Hiszpańskie w prowincyi *Estremadurze*, z tytułem hrabstwa. Nie daleko ztamtąd jest *Orellana de la Sierra*, czyli górna.

Orenburg, miasto Rossyiskie przy uściu rzeki *Sakmara* w *Ural*. Założone było roku 1742 i było stołeczne gubernii tegoż imienia. Ma 2866 domów nie rachując małych chatek w koło miasta, piękne budowle rządowe, wielki skład na towary z 150 sklepami. Handel tego miasta jest znaczny dla mnóstwa, przybywających tam kupców rossyiskich tatarskich i baszkirów bydło i owce tam dostawiających. Césarz *Paweł* wyznaczył miasto *Ufa* za stolicę tej gubernii, która ma 5626 mil kwadratowych a 400000 mieszkańców. Środkiem kraiu idzie łańcuch gór *Uralskich*, który sprawia, że zimy tam bywają cięższe niż by położenie obięcywało, a lato bardzo skwarne, dla obszernych i bezleśnych stepów.

Orenburska linia, nazywa się łańcuch twierdz rossyiskich ciągnący się przez 250 mil jeograficznych w południowej stronie gubernii *Orenburskiej* na przeciw tatarom *kirgisom* i innym. Te warownie są drewniane, większe lub mniejsze, z drzewa budowane, opatrzone wielo armatami i załoga z kozaków, tatarów i kilku regularnych żołnierzy.

Orenoque, *Orinoko*, *Paria*, wielka rzeka w Ameryce Południowej między *Terra Firma* a *Guianą*. Odnoga iey iedna pod imieniem *Rio Negro* wpada w rzekę *Amazonską* a główne Koryto uchodzi do morza. Od niego ma nazwisko część *Guiany*; od niektórych bywa *Paria* zwana, od

- od powiatu Paria w Nowey Andaluzyi.
- Orense, małe miasto w prowincyi Hiszpańskiej Galicyi; ma biskupstwo i ciepłe Kompile.
- Orezza, małe miasto na wyspie Korsyce, w departamencie *Golo*, okręgu *Bastia*.
- Orfa, Orpha, Urfa, znaczne i dobrze zabudowane miasto tureckie, w prowincyi Azjiatyckiej Diarbeku. Ma zamek i biskupstwo chrześcian Jakobitów, choć Ormianie są tam liczniejsi. Jest to miasto na miejscu starożytnej Edessy.
- Orford, miasteczko nad rzeką Ore, w angielskiej prowincyi *Suffolk*, nad morzem. Wysła deputowanych na parlament.
- Orgaz, miasteczko z tytułem hrabstwa, w południowej stronie prowincyi *Toledo*. Ma 2400 mieszkańców.
- Orgelet, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Franch-comté*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Jura*, okręgu *Lons le Saulnier*.
- Orgiano, miasteczko włoskie w bywszym państwie Weneckim, powiecie Vicenza.
- Orgiva, Orjiva, małe miasto Hiszpańskie nad rzeką *Rio Grande* w powiecie Grenadzie.
- Orgon, miasteczko francuzkie z 2100 mieszkańców, nad rzeką *Durance*, w bywszej Prowancji; teraz stołeczne kantonu w departamencie francuzkim Uścicia Rodanu, okręgu *Tarascon*.
- Oria, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi *Terra d'Otranto*, z biskupstwem i starym zamkiem.
- Oriago, małe miasto w okolicy niezdrowey, nie daleko uścicia rzeki Brenta w Golf Wenecki, w bywszym księstwie Weneckim.
- Oriano, miasto w Neapolitańskiej prowincyi *Terra di Lavoro*. Zruynowane było znacznie roku 1732 przez trzęsienie ziemi.
- Orient, miasto francuzkie i sławny port w bywszej prowincyi Brétanii, teraz stołeczne okręgu w departamencie *Morbihan*. W latach 1733 i 1735 ustanowiona tutaj była Kompania francuzka Wschodnio Indyjska, a we 3 lata później to miejsce otrzymało przywilej miasta. Są tutaj liczne urządzenia do żeglugi i warzelnie soli. Ludność tego miasta wynosi do 20000.
- Origny, Aldernay, mała wyspa przy brzegach bywszej prowincyi francuzkiej Normandii, do Anglii i do gubernii bliskiej wyspy Guernsey należąca.
- Origny, miasteczko francuzkie nad rzeką Oazą, z 1500 mieszkańcami w bywszej prowincyi Pikardji, teraz w departamencie *Aisne*, okręgu *St. Quentin*.
- Origuella, miasteczko Hiszpańskie, w powiecie Albaracin w Aragonii.
- Orjiva, ob. Orgiva.
- Orinoko, ob. Orenoquo.
- Orio, miasteczko nad rzeką Lambro, w Królestwie Włoskim, departamencie górnego *Po*.
- Orio, miasteczko Hiszpańskie, w prowincyi Guipuskoa.
- Oriola, miasteczko z tytułem hrabstwa w powiecie *Beja*, prowincyi Portugalskiej *Alentejo*.
- Oriola, Orihuela, miasto z 17000 mieszkańców, biskupstwem i rozmaitemi fabrykami, w Hiszpańskiej prowincyi Walencyi. Dla swego rozkosznego położenia i klimatu, nazywane bywa ogrodem Waleńskim. Z korzenia drzewa terebenty ny rosnącego dziko po polach robią tam piękne tabakierki.
- Oristagni, Oristano, miasto z 5000 mieszkańców nad wielką zatoką morską tegoż imienia, w zachodniej stronie wyspy Sardynii, ma biskupstwo i tytuł margrabstwa.
- Oriuola, miasteczko w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Patrimonio St. Petri*; z tytułem księstwa należące do rodziny Altieri.
- Orixa, Oriffa, Królestwo w Indiach Wschodnich, z tej strony Gangezu, między Golkondą a Bengalem, było roku 1765 ustąpione przez Wielkiego Mogoła Anglikom, którzy atoli teraz tylko

ko część iego posiadaia, reszta jest w rękach Marattów i raj Besar.

Orkneys, ob. Orcadijskie wyspy.

Orla, Orl, mała rzeka w Vogtlandii w Królestwie Saskim, poczyna się w cyrkule Neustadzkiem, a przy Orlamündzie wpada w Saalę.

Orlamünda, miasto i włość w Turyngii, księztwie Altenburskim, części Sasko-Gothaiskiej nad rzeką Saalą przy uściu w nią Orli. W bliskości leżą na górze ruiny zamku, z którego się pisali hrabiowie Orlamündscy.

Orlando, Capo d'Orlando, przykład w północnej stronie prowincyi *Val Demona* w Sycylii.

Orle, miasteczko szlacheckie w bywszym województwie Podlaskim, teraz departamencie Łomżyńskim; ma 240 dymów i 1000 mieszkańców.

Orleans, miasto francuzkie stołeczne niegdyś gubernii tego imienia nad Loarą na której tutaj piękny most mūrowany, w środku tego jest Krucyfix pod którym wyobrażony Król Karol VII. i Joanna d'*Arc* klęczący na pamiątkę oswobodzenia tego miasta od Anglików roku 1429. Kościół tameczny katedralny jest okazały. Przedtęm w liczbie iego kanoników był pierwszy pan Jezus, i miał sobie wyznaczoną podwoyną pensyją, którą na iego miejscu odbierał szpital tameczny. Przed rewolucyją odbywano tutaj corocznie dnia 12 maja uroczystą processyją na pamiątkę owego uwolnienia miasta z rąk angielskich. Ludność iego wynosi do 36000 dusz. Mieszkańcy żywią się przy licznych fabrykach wełnianych i przez handel, który płynęca przy tym mieście Loara ułatwia. Wódki Orleańskie są sławne. Język francuzki tutaj jest równie czysto mówiony iak w Blois. Od roku 1344 *Orleans* ma tytuł księztwa Parostwa, noszony od osób z krwi Królewskiej. Ludwik XIV. dał go swemu bratu, którego następcy nosili tenże aż do rewolucyi. *Orleans* jest miastem stołecznym departamentu *Loiret*, tudzież okręgu w tymże.

Tom II.

Orleans, wyspa na rzece Ś. Wawrzencia w Ameryce Północnej, poniżej Quebecu w Kanadzie, jest bardzo żyzna.

Orleans, wyspa przy uściu rzeki *Mississipi* w Luizianie, z miastem stołecznym teyże zwanym Nowy-Orleans.

Orłów, miasto w byłym województwie Łęczyckim; teraz stołeczne powiatu w departamencie Warszawskim.

Orłów, miasto Rossyjskie w gubernii Woroneckiej. Ma 320 miészczan i iarmark trwający pięć dni.

Orłów, miasto rossyjskie, stołeczne okręgu w Gubernii Wiatka nad rzeką Wiatką. Ma 3700 miészczanów.

Ormé, miasteczko z 2420 miészczaniami w bywszym powiecie francuzkim *Nivernois*, teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Nievre*, okręgu *Clamecy*.

Ormea, miasto w bywszym Piemencie, z 6000 miészczanów i fabryką sukien, która wiele uciępiła w wojnach ostatnich. Teraz w francuzkim departamencie *Stura*, okręgu *Mondovì*.

Ormeschurch, miasteczko angielskie w prowincyi *Lankashire*.

Ormestown, małe miasto Szkockie, w prowincyi *Lothian*, nad rzeką *Tyne*.

Ormond, część hrabstwa Tiperrari, w Irlandzkiej prowincyi *Mounster*; jest górzysta i nie żyzna. Ztąd familiia *Butler* ma tytuł książęcy. Z niej był książę d'*Ormond*, który na miejscu księcia *Marlborough* objął wództwo wojsk angielskich w Niderlandzie, ale pod Królem Józefem I. popadł w niełaskę u dworu.

Ormuz, mała wyspa w Azji, przy wejściu do zatoki morskiej Perskiej, ma miasto stołeczne tegoż imienia z portem. Portugalczycy zdobyli ie roku 1507 na tamecznym uściu i założyli tam korzystny dla siebie handel. Roku 1622 szach Perski Abas z pomocą Anglików odebrał tę wyspę Portugalczynom, a miasto i port

E

zbu-

- zburzył. Później admirał Szacha Nadiva opanował tę bezwodną i kamienistą wyspę tudzież ogłosił się iey Królem.
- Ornain**, mała rzeka we Francyi, w bywszey Lotaryngii; teraz w departamencie Mozy. Wpada w Marnę przy Vitry.
- Ornans**, małe miasto francuzkie w bywszey prowincyi *Franch-comté*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Doubs*, okręgu *Be-sançon*.
- Ornavasco**, miasteczko nad rzeką *Tosa* w bywszym Piemoncie, teraz w departamencie *Gogna*, w Królestwie Włoskim.
- Orne**, mierna rzeka francuzka w bywszey Normandii, wpadająca po niżej *Caen* w Kanał *Manche*. Od tej rzeki ma nazwisko departament jeden francuzki zajmujący południową część bywszey Normandii. Dzieli się na 4 okręgi: *Domfront*, *Argentan*, *Alençon* i *Mortagne*; ma 112 mil kwadratów powierzchni, 397000 mieszkańców, istotlicę *Alençon*; a opłaca 3666000 franków podatku. Kray ten jest obfity w zboża, len, konopie, jabłka z których robią cydr, bydło, masło i miejscami ma obfite żelazo.
- Orne**, mała rzeka francuzka w bywszey Lotaryngii, teraz w departamencie *Mozelli*. Wpada między miastami Metz i Didenhofen w Mozę.
- Oron**, dobrze zabudowane miasteczko z starym zamkiem na górze, w którym niegdyś mieszkował landwóyt; w kantonie Szwajcarskim *Waadt*.
- Oronoco**, ob. *Orenoque*.
- Orepesa**, małe miasto Hiszpańskie z tytułem hrabstwa w prowincyi *Avila*, o 2 mile od rzeki *Tajo*.
- Orotawa**, dobrze zabudowane miasto na wyspie Teneryffie, iedney z Kanaryjskich; tuż pod górą *Pic*. Port leży o ćwierć mili od miasta. Okolica wydaie wyborne wina, naywięcey od angiolków zakupowane.
- Oroust**, wyspa Szwedzka, przy brzegach powiatu Bahus.
- Orpha**, ob. *Orfa*.
- Orpiere**, miasteczko francuzkie w bywszey prowincyi *Delfinacie*, teraz w departamencie Górnych Alpów, okręgu *Gap*.
- Orsenhausen**, miasteczko i zamek nad rzeką *Roth* w Szwabii; należy do familii szlacheckiey *Roth*; była to przedtém włość udzielna pod opieką Austrii, teraz podlega Bawaryi.
- Orsero**, małe, dobrze zabudowane miasto w Istrii przy uściu rzeki *Lemo*, z dobrym portem.
- Orskaia**, twierdza Rossyiska na wielkiej linii Uralskiej przeciw *Kirgisom*. Między wszystkimi zasługuie na imię twierdzy tak przez swe regularne fortyfikacyie, iako też dostateczną załogę i artyleryją.
- Orsowa**, dwie twierdze tego imienia nad Dunajem w Temeswar skim powiecie w Węgrzech. Stara Orsowa po wielokrotnym przechodzeniu w ręce tureckie, należy dotąd do Austrii; Nowa Orsowa, podobnie była kilkokrotnie brana i odbierana, a teraz należy do Turków.
- Orsoy**, miasteczko nad *Renem* w bywszym księstwie *Kliwii*; tam Król Pruski roku 1716 ustanowił cło na rzecę z nieukontentowaniem *Hollandrów*. Teraz jest w francuzkim departamencie *Roor*, okręgu *Crevelt*.
- Orsza**, miasto w bywszym województwie Połockim, stołeczne powiatu; teraz okręgu w gubernii Rossyiskiey Mohilowskiey. Ma 5 kościołów katolickich, 3 cerkwie ruskie, kolegium Jezuitów, 499 mieszczan i 430 żydów.
- Ort**, miasteczko, zamek i włość w Austrii dzielnicy *Dolney Manhardsberg*. W okolicy są znaczne lasy.
- Orta**, małe miasto w bywszym księstwie Mediolańskim, części należącej do *Sabaudii*; powiecie *Novara*. Leży nad ieziorem od niego nazwisko biorącym. Od roku 1801 należy do Królestwa Włoskiego, departamentu *Gogna*.
- Orta**, miasteczko Królewskie w Neapolitańskiey prowincyi *Capitana-ta*; ma 1500 mieszkańców.

- Orta, małe miasto w bywszym państwie papieżkim, w prowincyi *Patrimonio Petri*, nie daleko rzeki Tybru.
- Ortelsburg, miasteczko, zamek i włość, w Prussach Wschodnich, cyrkule Neidenburskim.
- Ortenau, Ortenawia, kraina w Szwabii między Renem a Czarnym lasem; żyzna i dostarczająca wiele przedmiotów pierwszej potrzeby na wywóz. Podzielona była między rozmaitych posiadzieli; z tych Austrya miała część najznaczniejszą, ale roku 1802 ustąpiła onę w wynadgrodenie wyzutemu z państwa swego księciu Modenskiemu; po którym zięć jego arcyksiążę Ferdynand kray ten, mający 7 mil kwadratowych i 16000 mieszkańców odziedziczył. Roku 1805 zajęty przez Francuzów, oddany był W. księciu Badenskiemu, do którego dotąd należy, wraz z zwierzchnością nad udzielną szlachtą tej okolicy, prócz włości Geroldsek do księcia Leyen należącey. Dochody Ortenawii mają wynosić do 90000 reńskich.
- Ortenburg, miasteczko i włość w hrabstwie *Hannau*, przedtem przez połowę do elektora Heskiego, a w drugiej do hrabiów *Stollberg-Rossia* należące, teraz do W. księcia Frankforckiego.
- Ortenburg, hrabstwo w Karyntii, należące do księcia *Portia*. Mieysce główne *Ortenburg* z zamkiem na górze, leży nad rzeką Drawe.
- Ortenburg, wolne przedtem hrabstwo Rzeszy w cyrkule bywszym Bawarskim; ma 1½ mili kwadratowej 3500 mieszkańców, 2 zamki, miasteczko *Ortenburg* i czyni dochodu 18000 reńskich. Teraz podlega Bawaryi.
- Ortenegg, zamek i włość w Średniej Karniolii; należy do hrabiów *Lamberg*.
- Orthez, ob. Ourtes.
- Ortles Spize, najwyższa góra w Niemczech, w Tyrolu, powiecie *Vinsgau* na granicy hrabstwa *Bormio* do Królestwa Włoskiego należącego. Ma przeszło 14000 stóp nad powierzchnią morską. Strzelcy kóz dzikich, wielokrotnie byli na iey wierzchołku.
- Orton, miasteczko angielskie w hrabstwie *Westmoreland*.
- Ortona a Mare, małe miasto na górze w Neapolitańskiej prowincyi *Abruzzo*; ma biskupstwo i w okolicy wyborne wina. Położone jest na ziemi torfiastej, która podlega obsuwaniu się. Roku 1525 część góry się oderwała z wielką liczbą domów i 2000 ludzi, którzy w tej okoliczności życie utracili. Roku 1782 inna strona góry tak się okroiła, że domy niektóre nad straszną stoją przepaścią.
- Ortona di Marsi, miasto neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo*.
- Ortrandt, miasteczko z 700 mieszkańcami w Saxonii; cyrkule Miśniiskim. Ma fabryki sukien i płócien tudzież sławne piwa.
- Ortruf, ob. Ordruft.
- Orvietano, bywszy powiat państwa papieżkiego, otoczony do koła Toskanią.
- Orvietan, miasto stołeczne wspomnionego powiatu; leży na górze i przez liczne fortyfikacye jest warowne. Ma biskupstwo przeniesione tam z zburzonego miasta Bolsena.
- Oruro, miasto Hiszpańskie w prowincyi Plata, w południowej Ameryce, nie daleko Potosi. Mieszkańcy jego byli przedtem bardzo zamożni z przyczyny przyległych kopalni kruszców; ale powstanie Indyjan nawróconych, wiele w tym mieście szkód poczyniło.
- Orwel, rzeka w Angielskiej prowincyi *Suffolk*; wpadająca w morze.
- Orzi Nuovi, małe miasto nad rzeką Oglio, w Królestwie Włoskim, departamencie *Mella*. W bliskości leży miasteczko *Orzi Vecchi*, czyli stare.
- Osa, rzeka Włoska w Toskanii, wpadająca w morze przy *Telamone Vecchio*.
- Osacka, miasto stołeczne Japoniskiej prowincyi Setzu; nie jest warowne, ale ma cytadelę osłaniającą ie. Rzeka *Jedo gawa*, przeryzyna to miasto a dzieląc się

- na wiele kanałów ułatwia handel, który tutaj łodem i wodą jest znaczny.
- Osch**, miasteczko z 2800 mieszkańcami w Hollenderskim bywszym Brabancie.
- Oschatz**, miasteczko Saskie w cyrkule Missniiskim. Ma 450 domów, 3500 mieszkańców, fabryki sukien i dobre rolnictwo. W bliskości leży góra *Culmburg*, z daleka dająca się widzieć w tej okolicy równy. Na niej w czasie wojny siedmioletniej często wojska miewały stanowiska.
- Oschersleben**, miasto stołeczne cyrkulu w księstwie bywszym Halberstadzkim. Ma 2400 mieszkańców prócz załogi.
- Oschgyan**, miasteczko Węgierskie w Honteskim Mnieyszym powiecie. Mieszkańcy trudnią się wykarmianiem bydła.
- Oschitz**, miasteczko Czeskie w cyrkule Buntzlawskim, nie daleko *Böhmisch-Aicha*.
- Osero**, wyspa przy brzegach Dalmacyi, mająca przez most połączenie z inną wyspą zwaną *Cherso*. Jest tutaj biskupstwo w miasteczku stołecznym tegoż imienia.
- Osey**, **Osyth**, mała wyspa, należąca do angielskiego hrabstwa *Essex*, w bliskości znajduje się mnóstwo dzikich kaczek.
- Osiak**, **Osiach**, stare benedyktyńskie opactwo w Górnej Karyntii nad jeziorem tegoż imienia, między wysokimi górami nie daleko Villab. Tam, podług mniemania nieczem nie popartego, miał życie zakończyć król polski Bolesław Śmiały, wśród ostrej pokuty i na najbliższych posługach, od nikogo nie znany.
- Osieczno**, miasteczko w byłym województwie teraz departamencie Poznańskim.
- Osiek**, miasteczko w bywszym województwie i powiecie Sandomirskim, teraz w departamencie Radomskim; nie daleko Sandomirza i Wisły.
- Osiek**, miasteczko w bywszym województwie Mazowieckim, ziemi Czerskiej; teraz w departamencie Warszawskim.
- Osimo**, **Osmo**, małe miasto w bywszym państwie papieżkim, marchii Ankońskiej; ma biskupstwo.
- Ostawa**, mała rzeka w Galicyi, cyrkule Sanockim, w San wpadająca.
- Ośma**, miasto hiszpańskie w prowincyi Soria; ma biskupstwo, akademię, 2000 mieszkańców, prócz tyle drugie w naprzeciw leżącym miasteczku *el Borgo*. W okolicy są obfite kopalnie kamieni budowlanych, a niekiedy dobywają tam iaspisów.
- Ośmałów**, lub **Oszmiałów**, miasteczko w byłym województwie Kijowskim, nad rzeką Wiczą, blisko granicy Bracławskiej.
- Osmanczyk**, małe tureckie miasto Azjatyckie w Natolii, nad rzeką Kisil Irmak.
- Osmolice**, wielka wieś z pięknym pałacem o 2 mile od Lublina na południe, przedtem dziedzictwo Rudzińskich, teraz Grabowskich.
- Osmolin**, otwarte miasteczko w bywszym województwie Rawskim ziemi Gostyńskiej, teraz w departamencie Warszawskim. Ma 94 dymy.
- Osnabruk**, **Osnahrück**, miasto stołeczne bywszego biskupstwa tego imienia, nad rzeką Hase. Dzieli się na Stare i Nowe miasto, obydwa atoli mają wspólny magistrat religii luterskiej. Jest tutaj kościół katedralny okazały, pałac niegdyś biskupi, od dawna do książąt Brunświcko Lüneburskich należący; kilka klasztorów katolickich, komenderya orderu Teutońskiego, 4 fabryki tabaczne, faiansów i kapeluszków, 1400 domów i do 8000 mieszkańców. Tutaj na końcu 30° letniej wojny otwarty był kongress do układania pokoju, który roku 1648 szczęśliwie przyszedł do skutku. O pół mili od Osnabruka leży zamek *Ebersburg*, przy którym jest ogród roślin zagranicznych. Roku 1811 przyłączony został Osnabruk do Francyi, z północnemi okolicami Niemieckimi.
- Osnabrukie biskupstwo**, było najpierwsze ustanowione w Saxonii przez Karola Wielkiego. Miało rozległości do 50 mil kwadratowych a 150,000 mieszkańców.

- Ponieważ kray z siebie nie iest żyzny przeto ubożsi iego mieszkańcy latem wychodzą do Hollandyi na zarobek, przy rozmaitych robotach, a tém sposobem każdy ieden w drugiego przynosi do 200 złotych polskich, a ogulnie biorąc kray na tém zarabia do miliona na rok. Inném źródłem wpływu zagranicznych pieniędzy iest grube płótno Osnabruckie, które aż do Afryki i Azyi zachodzi, a kraiovi przynosi około 6 millionów corocznie. Było to biskupstwo przedtém katolickie; w czasie reformacyi większa liczba mieszkańców przeszła do religii protestanckiej, a przy pokoju kończącym wojnę 30° letnią, iednym tegoż artykułem postanowiono, że na przemianę biskupstwo miało bydz w ręku katolików i protestantów; ale że pospolicie na koley katolicką obierała kapituła iednego z podeszłych kanoników, a protestancka przypadała na młodego xięcia zawsze z domu Brunświcko Lüneburskiego, przeto dwa lub trzy razy dłużej biskupstwo zostawało w ręku protestantów. Dochody tego biskupstwa wynosiły do 400,000 talarów, a kapituły do 100,000, które kanonicy musieli bydz z dawnych familii szlacheckich. Było ich 25, a między temi 3 luterskich.
- O s o r n o**, miasto w Amerykańskiej prowincyi Chili, nad północnym brzegiem rzeki *Rio - Bucano*.
- O s s a**, małe miasto Rosyjskie, stołeczne okręgu w gubernii Permskiej. Ma 100 domów i do 900 mieszkańców.
- O s s a**, rzeka w Prussach Zachodnich, wpadająca w Wisłę po wyżej Grudziądza.
- O s s a m**, rzeka w Bulgaryi, poczyna się przy granicy Romanii, a wpadająca w Dunaj nie daleko *Nicopoli*.
- O s s a n**, dolina wysokimi górami otoczona, w bywszym francuzkim powiecie *Bearn*, teraz w departamencie Dolnych Pyreneów.
- O s s e g h**, opactwo Cysterskie w Czechach cyrkule Leutmeryckim, nie daleko *Töplitz*. Ma wielką fabrykę wełnianych materyi.
- O s s e r y**, hrabstwo w Irlandzkiej prowincyi *Leinster*, ma biskupa mieszkającego w *Kilkenny*.
- O s s e t o w i e**, *O s t e c i*, lud mieszkający wśród gór Kaukazu, okolo źródeł rzeki Terek. Zdaie się że był kiedyś chrześcijański, iako to widać z szczątków dawnych kościołów, i postów; teraz zaginęły u nich ślady iakiej bądź religii. Lud ten podlega po części Rossyi, po większy iest niepodległy.
- O s s i e k**, miasteczko, zamek i włość w Gallicyi, cyrkule Jasielskim.
- O s s o l i n**, wieś o 2 mile od Sandomierza z starożytnym zamkiem; gniazdo familii Ossolińskich.
- O s s o n a**, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Katalonii; ma biskupstwo.
- O s s o n o b a**, niegdys znakomite miasto w Portugalskiej prowincyi *Algarve*, teraz iest wsią zwaną *Estoy*.
- O s s o w i e c**, miasteczko otwarte z 38 dymami w bywszym województwie Podlaskim powiecie Goniądzkim; teraz departamencie Łomżyńskim.
- O s s u n**, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie Bigorre; teraz stołeczne kantonu w departamencie Górnych Pireneów, okręgu *Tarbes*. Większa część mieszkańców są furmani.
- O s s u n a**, dość znaczne miasto z tytułem xięztwa i akademią, w hiszpańskiej prowincyi Sevillei.
- O s t a b a r e z**, mały powiat w francuzkiej bywszej Nawarze, mający nazwisko od miasteczka *O s t a b a t* nad rzeką *Bidouze*; teraz w departamencie Dolnych Pireneów.
- O s t a c z k ó w**, miasto stołeczne okręgu w Rosyjskiej gubernii Twerskiej nad jeziorem otaczającym ie z 3 stron. Ma 800 domów, 6700 mieszkańców, szkołę dla 200 dzieci ięzy ruskich, dom podrzutków i znaczny handel zbożem, skórami, łożem, osobliwie drzewem i łodziami, które tutaj robione sprzedawane bywają po 60 rubli iedna. Za pomocą kanału łączy się to miasto z jeziorem Pola, a tém sposobem z Nowogrodem i Petersburgiem.

- Ostangliia**, jedno z 7 królestw na które była niegdyś Angliia podzielona; graniczy od północy z morzem Niemieckim, a podzielone jest teraz na 3 Shiry: *Cambridge, Norfolk i Suffolk*.
- Oste**, rzeka poczynająca się w więźwie Luneburskim, a wpadająca ni daleko Bremy, w Elbę; jest spławna.
- Ostellato**, miasteczko w królestwie Włoskim; departamencie Dolnego Po.
- Ostenda**, miasto z sławnym portem, w bywszym Austryackim Niderlandzie, teraz w francuzkim departamencie Lys, okręgu Brugge, stołeczne kantonu. Ma przeszło 10,000 mieszkańców. W różnych wojnach ościennych zawsze to miasto wiele cierpiało. Roku 1723 pod cesarzem Karolem VI. ustanowiona tam była kompaniia handlowa; ale że to wielką sprawiło zazdrość w Anglii i Hollandyi, przeto Austriia zmuszona była roku 1731 założyć koniec teyże kompanii. Roku 1781 cesarz Józef II. ogłosił port tamedzny wolnym, ale nie jest on wygodny dla swej płytkości i jedynie podczas przybytu morza dostępny dla wielkich okrętów. W wojnach Francyi z Austrią to miasto wiele korzystało na handlu; ale gdy ie Francuzi zajęli wraz z całym Niderlandem, przeto Angliia od tego czasu blokuje brzegi iego i handel dotąd nie jest otwarty. Jest tutaj kanał łączący miasto Nieuport i Brugge z Ostendą.
- Oster**, miasto w bywszey polskiej Ukrainie, gubernii Pułtuskiej. Było to miasto znakomite, dotąd są tam 4 kościoły, obszerne zwaliska, wiele młynów i znaczny handel drzewem.
- Osterburg**, małe miasto z 1500 mieszkańców, w Marchii Starey Brandenburskiej cyrkułe Stendalskim.
- Osterby**, miasto Szwedzkie z ważnemi fabrykami żelaznemi, 800 ludzi zatrudniającemi nie daleko miasta Falun.
- Osterfeld**, małe miasto Saskie w cyrkułe *Weissenfels* w Turyngii. Ma dobry chów bydła i handel znaczny tegoż.
- Ostergard**, mała wyspa Szwedzka z portem, nie daleko brzegów Gothlandii.
- Osterhofen**, miasteczko z 710 mieszkańców w Bawaryi, nie daleko od Dunaju między rzekami *Vils i Iser*.
- Osterholz**, miasteczko z 97 domami w więźwie Bremeńskim.
- Osterland**, dawne nazwisko dziś mało używane, okolic w Saxonii i Turyngii leżących, różnym xiążętom z domu Saskiego podległych. Przedtém to imię było ieszcze obszérniey rozciągane.
- Osterode**, małe miasto z 1600 mieszkańcami, zamkiem i antem, w Prusach Wschodnich, cyrkułe Moruńskiego.
- Osterode**, miasto górnicze w górach Harz, w więźwie Grubenhagen, przedtém do elektorstwa Hanowerskiego należącym; robią tam różne naczynia drewniane, daleko rozsełane. Także z tamedznych magazynów robotnicy w górach w każdym czasie opatrywani bywaią zbożem za mierną cenę. W okolicy są kopalnie alabastru, gipsu i żelaza.
- Osterstade**, okolica nad rzeką Wezer w Bremeńskim więźwie, jest tam znaczny chów koni i bydła, a samych wołów wychodzi po 2000 corok za granicę. Większa część mieszkańców są dobrzy maytkowie, bierani pospolicie w służbę hollenderską. Powiat ten ma 5 parafii, a w nich 11 wsi.
- Osterstein**, zamek mieszkalny xięcia Reuss, o pół mili od miasta Gera.
- Osterwiek, Osterwieck**, miasto z 2400 mieszkańcami nad rzeką Jlse w więźwie Halberstadt. Ma znaczne fabryki sukien. Roku 819 przeniesione z tąd było starożytné biskupstwo do Halberstadu.
- Osterwitz**, zamek na wysokiey skale w Karynti, z składem starożytney broni; należy do hrabiów Khevenhüller.
- Ostfryzja**, xięstwo w bywszym cyrkułe Niemieckim Westfalii, między Hollandyją, morzem, biskupstwem Minsterskim, i xięstwem Oldenburskim. Ma 56 mil kwa-

kwadratowych, 4 miasta, 7 miasteczek, 386 wsi, a różni się przydatkami Wschodniey, od Fryzji, prowincyi iedney z zjednoczonych Hollenderskich. Nadbrzeżne okolice są niskie, wilgotne, zalewom morza podległe i tylko kosztownymi grablami od nich osłaniane. Lasów nie ma w tym kraju dla tego opał iest odbywany torfem. Nayznaczniejszym przedmiotem gospodarstwa krajowego iest chów bydła i rolnictwo, lubo zimne położenie dopiero w sierpniu dozwala doyrzewać zbożu. Konie tameczne bardzo piękne i mocne, wychodzą do Francyi, Włoch, Austrii i Pruss, a za ten artykuł kraj zyskuje do 120,000 talarów. Bydła corok wychodzi do 4000 sztuk, a sprzedaż masła przynosi także do 30,000 talarów do roku. Chów gęsi iest tam znaczny i dla kraju korzystny.

Między fabrykami nayznakomitszą iest budowa okrętów. Liczba mieszkańców dochodzi 120,000. Religiją panującą iest luterska. Przedtém miał kraj ten własnych hrabiów, z których Enno IV. podniesiony był roku 1654 do tytułu xięcia Rzeszy. Roku 1744 wygaśł dom ten, a król pruski, obiał po nim spadek na mocy dawnych umów familiinnych.

Ostgothlandia, ob. Gothlandia.

Ostheim, małe miasto z 2500 mieszkańcami w hrabstwie Henneberskim, części xięcia Weymar, w Turynii. Okolica wydaie wiele owoców, a mianowicie wisien.

Osthofen, piękne miasteczko z 1700 mieszkańcami i kościołami dla trzech religii, w bywszym elektorstwie Falcgrafstwie, teraz w departamencie francuzkiem *Monttonnere*, okręgu Moguncskim, kantonie Bechtheim.

Ostia, małe miasteczko w bywszym państwie papiezkim, nad morzem przy uściu Tybru, o 4 mile na zachód Rzymu; dla nie zdrowego powietrza ma tylko kilka domów i kościoł. Biskupstwo tameczne zawsze dotąd było posiadano przez naystarszego z kardynałów. W bliskości są ciekawe zabytki starożytnego miasta i portu Rzymskiego.

Ostiaki, Ostiacy, rozmaite ludy Sybiryjskie mające osobne przydatne nazwiska od mieysc które zamieszkuia; a to ogulnie otrzymali od Tatarów; którzy gdy podbili Syberyią w średnich wiekach nadali iey mieszkańcom to miano, oznaczające ludzi grubych. W istocie iest to lud bałwochwalczy, wpół dziki, w prawdzie Rossyi hołdujący, ale nie przeto mney błędny. Nie zna używania chleba, lecz wyżywia się rybami iuż gotowanemi, iuż suchemi, lub na mękę utartemi.

Ostiano, Ustiano, miasteczko nad rzeką Oglio, w królestwie Włoskim, departamencie Mella.

Ostiglia, znaczne miasteczko w północney stronie rzeki Po, w bywszym xięstwie Mantuańskim, teraz w departamencie *Mincio*, królestwa Włoskiego.

Ost-Indiia, ob. Indiia.

Ostrau, małe miasto w Morawii, cyrkule Prerawskim, przy samey granicy Szłaska Pruskiego.

Ostrau, miasteczko i włość z pięknym Zamkiem w Morawii, cyrkule Hradiskim, na wyspie rzeki Morawy leżące: dziedziczne xiążat Lichtenstein.

Ostritz, miasteczko w Luzacyi między miastami Görlitz a Zittau, nad rzeką Neissą; należy do klasztoru Marienthal i ma wielu sukienników.

Ostrog, miasto nad rzeką Horyń, w bywszym województwie Wołyńskim, stołeczne niegdys ordynacyi xiążat Ostrogskich, którey założyciel przeznaczył, po zeyściu swego domu, te dobra na ustanowienie orderu Maltańskiego w Polsce. Ale po wygaśnieniu familii Ostrogskiej, xiążęta Zasławscy potrafili odziedziczyć całą ordynacyią; po tych zaś wygaśnieniu weszła w dom xiążat Sanguszków; aż dopiero 1773 we 20 prawie lat po rozdziale tey ordynacyi, przyszło do skutku ustanowienie Wielkiego przeorstwa i sześciu komenderyi maltańskich dla szlachty polskiej i litewskiej. Miasto Ostrog ma 765 dymów i 4600 mieszkańców.

Ostrogoszk, miasto Rossyjskie w gubernii Weronieckiey, po większej

- szej części zamieszkaane od kozaków trudniących się rybołóstwem i paleniem wódek. Roku 1768 założona była przy tém mieście kolonia niemiecka, religii luterskiej, mająca własnego predykantę; mieszkańcy iey robią dobre lulki na kształt hollenderskich. Bywa tutaj z iarmarki do roku, na których iest handel znaczny.
- Ostrokolln**, miasteczko w Prusach Wschodnich; w bliskości zbiegają się granice Pruss, Polski i Litwy.
- Ostrołenka**, miasto z 367 dymami, a 1100 mieszkańców, przedtem stołeczne powiatu w województwie Mazowieckim; ziemi Rożańskiej, teraz podobnie w departamencie Łomżyńskim. W wojnie Francyi z Prussami roku 1807, ważne w tej okolicy zasługi potyczki. Leży to miasto nad Narwą w tym mieyscu już znaczną.
- Ostrorog**, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie Poznańskim, gniazdo starożytnej familii Ostrorogów.
- Ostrowica**, miasteczko z zamkiem przedtem mocnym; teraz podupadłym, w Dalmacyi, hrabstwie Zadra; ma zdrowe powietrze.
- Ostrów**, miasteczko należące do starostwa Parczowskiego, przedtem w województwie teraz departamencie Lubelskim.
- Ostrów**, miasteczko w bywszym województwie Mazowieckim, teraz departamencie Łomżyńskim; ma 154 dymów.
- Ostrów**, miasto Rossyjskie, stołeczne okręgu w gubernii Pleskowskiej. Wyżywienie mieszkańców zawisło na handlu lnem, konopiami i drzewem do Narwy.
- Ostrowie**, włość w byłym powiecie Orszańskim; była tam niedgdy ordynacya domu Chreptowiczów, zniesiona konstytucyą roku 1775.
- Ostrowiec**, miasteczko szlacheckie w bywszym województwie i powiecie Sandomirskim, teraz departamencie Radomskim.
- Ostrowo**, miasteczko w bywszym województwie teraz departamencie Kaliskim. Ma 289 domów a 2360 mieszkańców, między którymi 350
- żydów. Jest tam wiele sukienników i innych professyonistów. Należą te dobra z innemi znacznymi w tej okolicy, do książąt Radziwiłłów.
- Ostrożek**, miasteczko nad rzeką Słucz w bywszym województwie Wołyńskim.
- Ostrzeszów**, po niemiecku *Schildberg*, miasteczko z spustoszałym zamkiem, przedtem stołeczne powiatu i starostwa w województwie Sieradzkim; teraz podobnie powiatu w departamencie Kaliskim. Ma 1020 mieszkańców.
- Ostuni**, znaczne i ludne miasto w Neapolitańskiej prowincyi *Terra d'Otranto*, ma biskupstwo i tytuł księstwa.
- Oswego**, twierdza przy uściu rzeki Ononda w jezioro Ontario. Założona była przez anglików roku 1713 dla handlu futer z północnymi ludami Amerykańskimi. Roku 1757 była zburzona przez Francuzów, ale później na nowo odbudowana. Pokoim roku 1783 ustąpiona była, choć z wielką trudnością przez Anglią Stanom zjednoczonym Amerykańskim.
- Oswestry**, miasteczko angielskie w hrabstwie *Schropshire*, ma zamek i znaczny handel bawełną.
- Oświecim**, miasto stołeczne bywszego księstwa tegoż imienia, nabytego roku 1457 przez króla Kazimierza Jagiellończyka od Janusza księcia Oświęcimskiego. Leży nad Wisłą o 6 mil po wyżey Krakowa, przy granicy Szląskiej, w Galicyi.
- Oszlan**, miasteczko w Węgrzech, cyrkule Barskim; osiadłe iest słowianami.
- Oszmiana**, miasto Litewskie przedtem stołeczne powiatu w województwie Wileńskim.
- O - Taheiti**, pospolicie się wymawia Otaiti, wyspa morza Południowego między 17 a 18 stopniem południowej szerokości. Odkryta była przez angielskiego kapitana Wallis, wysłanego na obiażdżkę ziemi, między rokiem 1766 a 68. Francuzi i Hiszpanie zwidzili później tę wyspę. Kształt iey podobny iest do liczby 8, tylko część wschodnia iest cokolwiek mnieysza. Obydwie górzyste, a połą-

połączone przesmykiem, równinę wystawiającym, zdaia się z daleka bydź dwoma wyspami. Brzegi ich otoczone są koralowemi skałami. Ziemia mniej żyzna po wyniosłych miejscach, nadolinach iest urodzajna; wydaie w obfitości pizangi, drzewa chlebowe, owocowe i kokosowe. Powietrze tameczne iest łagodne i wilgotne. Prócz Swiń, psów, i mnóstwa szurów nie znaleziono tam wcale żadnych czworonożnych twordw; także wcale nic kruszców, ani kamieni drogich.

Liczba mieszkańców podawana z początku do 120,000, później tylko na 16000 była oceniona. Kraiowcy ci są dorodni, przystoyni, zwinni, rozsądni i dobrzy, ale przez europeyzyków bardzo już popsuci. Broń ich składa się z pałek, proc i włóczni, któremi bardzo zręcznie władaia. Obrzezanie iest u nich powszechne, ale dopiero na cokolwiek podrośłych chłopcach ie wykonywaia. Co 6 miesięcy składaia na ofiarę najwyższej istocie, zwaney u nich Teautna swinie. Nad każdą z dwóch połów wyspy, panuie król zwany *Erih Rahir*; mający pod sobą pomniejszych Erichów, czyli książąt, którzy samowładniejsi są w swych wydziałach niż tamten nad niemi. Każdy ma swych hołdowników zarządzających po dzielnicach. Pospólstwo nazwane *Tautan* albo *Arreois*, trudni się rolnictwem i innemi pracami

Otmachau, Otmachau, małe, dobrze zabudowane miasteczko z 1500 mieszkańcami, w Szlasku, cyrkule Neisseniskim. Należy do biskupa Wrocławskiego, który ma tutaj pałac i rząd swój. W bliskości iest pałacyk myśliwski, a przy nim zwierzyniec i bażantarnia.

Otranto, Terra d'Otranto, jedna z 12 pomniejszych prowincyi królestwa Neapolitańskiego, składająca część Puglii, iedney z czterech głównych. Jest ona półwyspem przytykającym na zachód do księstwa Bari, a z innych stron otoczona morzem. Po większej części ma czczą ziemię, jednak wydaie wino, oliwę i owoce. Lu-

dnosć iey wynosi do 300,000 dusz na 124 milach kwadratowych. Znajduie się w tym kraju mnóstwo zjadliwych much taranteli.

Otranto, miasto stołeczne prowincyi wyżey wymienioney, leży na wschodnim brzegu półwyspu, ma arcybiskupstwo i do 4000 mieszkańców. W bliskości będący przylądek zwany *Capo d'Otranto*, dzieli Golf Wenecki od morza zwanego Joniskim, gdy od niego pociągnie się linia az do Epiru, prowincyi Greckiey na przeciw leżącej. Tytuł księcia Otranto ma były francuzki minister Policyi *Fouché*.

Otricoli, miasteczko w bywszym państwie papiezkim nad Tibrem na wielkiej górze w księstwie Spoleto. W bliskości ma wiele znakomych starożytności Rzymskich.

Otsego, nowe hrabstwo w Północney Ameryce, dopiero roku 1791 ustanowione, nad ieziozem tegoż imienia z którego wypływa rzeka Suskenah. Choć nie wiele zaludnione dotąd, przecież ma już do 12000 mieszkańców, trudniących się rolnictwem i paleniem potażu. Niema tutaj ieszcze żadnego miasta.

Ottakring, Ottokrin, Odta-krin, wieś z kościołem parafialnym, w bliskości Widnia i góry Kallenberg. Jest mniemanie, że w tym miejscu stał obozem Odoakr, wódz Gotów, ciągnących do Rzymu.

Ottawa, czyli wielka rzeka, w Kanadzie, wpadająca od Północy w rzekę S. Wawrzeńca.

Ottawa, Wottawa, rzeka Czeska, w cyrkule Prachińskim, wpadająca w Moldawę.

Ottenberg, miasteczko w bywszym elektorstwie Falcgrafstwie, teraz w departamencie Francuzkim *Monttonnere*, okręgu *Kaiserslautern*.

Ottenbeuren, Ottobeuren, małe miasto Szwabskie nad rzeką *Günz* między *Mindelheim* a *Memmingen*. Miało przedtem sławne opactwo benedyktyńskie czyniące 80,000 reńskich dochodu; a roku 1802 oddane Bawaryi w wynadgrozdzenie i następnego skassowane. To miasto ma 2600 mieszkańców.

Otten-

- Ottenheim**, miasteczko, zamek i włość nad Dunajem, w Austrii cyrkule Mühl; należy do rodziny hrabiów Stahrenberg.
- Ottenschlag**, miasteczko, zamek i włość w Austrii, dzielnicy Manhartsberg, należące do hrabiów Herberstein.
- Ottenstein**, miasteczko, włość i zamek, w Austrii, cyrkule górnym Manhartsberg; należy do jednej linii hrabiów Lamberg.
- Ottenstein**, włość i miasteczko z zamkiem tudzież 960 mieszkańcami trudniącymi się równie jak i okolica przędzeniem i robotą ponczoch; leży w bywszym księstwie *Wolfenbüttel*, powiecie Wetzerskim.
- Ottenstein**, miasteczko i włość w bywszym biskupstwie Minsterskim, teraz do książąt Salm należące.
- Ottenwald**, niegdyś las, a później kanton szlachty wolnej, w cyrkule Frankońskim w Niemczech. Miał on swoją kancelaryą we wsi *Kochendorf*.
- Ottenya**, Otynia, włość i miasteczko w Galicyi, cyrkule Stanisławowskim.
- Otterberg**, małe miasto z 2000 mieszkańców, w bywszym elektorstwie Falcgrafstwie; teraz w francuzkim departamencie *Montionne*, okręgu *Kaiserslautern*. W tamiecznym kościele katolicy mają chór za wielkim ołtarzem, a kalwiniści resztę kościoła; podzieloną znowu na dwie części to jest wallońska czyli Francuzką i niemiecką. Luteranie mają tam własny kościół.
- Otterbourn**, miasto angielskie, w prowincyi *Northumberland*.
- Ottersberg**, amt i miasteczko z 75 domami nad rzeką Wümme w księstwie Bremeńskim; ma cokolwiek fortyfikacyi. W okolicy sięgają wiele rzepy.
- Ottomańska porta**, nazywa się cesarstwo tureckie, od roku 1300 od jego założyciela *Ottomana*, albo raczej *Osmana*; nazwisko zaś porty pochodzi ze zwyczaju wschodnich narodów odznaczania pałaców wyrazem bramy, gdyż

przed temi właściwie odbywały się sądy. Także państwo tureckie nazywa się Wysoką Portą, albo tylko Portą. W Stambule atoli wyraz porta, czyli babi, to jest brama oznacza sam pałac sułtański, także niekiedy pałace posłów zagranicznych, baszów i t. d.

Ottoszac, zamek i miasteczko nad rzeką Gaszyca, w Kroacji Austryackiej. Tam przebywa sztab reymentu tegoż imienia, Karłstadzkiej dwyzii.

Ottweiler, bywsza wolna włość Rzeszy na lewym brzegu Renu między Lotaryngią i księstwem dwóch mostów. Należało przedtem do księcia *Nassau-Usingen*; teraz do francuzkiego departamentu *Sarry*.

Ottweiler, miejsce stołeczne hrabstwa wyżey wymienionego. Ma 1460 mieszkańców, stary zamek, kościół luterski i katolicki na przedmieściu. Teraz to miejsce jest stołeczne kantonu w departamencie francuzkim *Saary*, okręgu *Saarbrück*.

Otwock, wieś z starym zamkiem nad Wisłą o 3 mile na południe Warszawy; tam roku 1705 widział się król August II. z carem Piotrem I. Należy do mienia Bielińskich.

Otynia, ob. Ottenya.

Oyar, dobrze zabudowane miasto w Portugalskiej prowincyi Beira, nad małą rzeką wpadającą w jezioro, które uchodzi do rzeki *Vouga*.

Ouche, mała rzeka francuzka w bywszej prowincyi Burgundyi; płynie przy mieście *Dijon*, a wpada w Saonę. Obok niej ciągnie się kanał spławny.

Oudenarde, Udenard, miasto w bywszej Austryackiej Flandryi nad rzeką Skaldą szrodkiem iego płynącą. Ma piękny ratusz i bywsze kollegium Jezuickie. Mieszkańców jest tam do 4000, a ci po większej części trudnią się robotą płócien i obiciów. Roku 1708, tutaj książę Eugeniusz poraził Francuzów pod wodzą księcia *Vendome*, a 1745 Francuzi je opalowali, lecz po 3 letnim zatrzymaniu wrócili Austrii, zburzywszy for-

fortyfikacye. Teraz iest to miasto stołeczne okręgu w departamencie francuzkim Skaldy.

Oudenborg, małe miasto w bywszej Flandryi, teraz w departamencie francuzkim Lys; o 4 mile od Ostendy.

Ouden - Bosch, małe miasto w rołodniowej Hollandyi, nad małą rzeką Yssel, oyczyzna Jakuba Armina.

Ovelgönne, miasteczko główne powiatu tegoż imienia w księstwie Oldenburskim w Niemczech.

Overische, małe miasto nad rzeczką Ische, w bywszym Austriackim Brabancie, nie daleko Bruxelli; teraz w francuzkim departamencie Dyle.

Ouessant, mała wyspa z 1600 mieszkańcami, naprzeciw miasta i portu Brest w Brétanii. Ma tylko iednę wieś albo małą miejscinę *St. Michel*, stołeczną kantonu w departamencie *Finisterre*, okręgu Brest. Kilka małych wysp okolicznych, zajmuie się pod tymże imieniem.

Ouetaha, dziki lud amerykański w głębi Brazylii.

Ovidiopol, małe miasto nie dawno założone, w gubernii Rossyjskiej Nikołajewskiej, przy uściu Dniestru w Morze Czarne. Nie wiele iest znaczące, gdyż ma port płytki i leży blisko Odessy, która w daleko lepszym kwitnienia iest stanie.

Oviedo, miasto stołeczne księstwa Asturyi, przy spływie rzek Nora i Nalon. Ma 7500 mieszkańców, biskupstwo bezpośrednie papieżowi podlegające i fabryki rozmaite. W ziemie szlachta tej prowincyi zwyczajnie tam przebywa. O pół mili od miasta są sławne mineralne kompiele.

Oulney, małe miasto angielskie w prowincyi *Buckinghamshire*.

Oulx, Houlx, małe miasto w bywszym Piemencie, teraz stołeczne kantonu w departamencie francuzkim Po, okręgu Suza.

Oundle, małe miasto w angielskim hrabstwie *Northamptonshire*, nad rzeką Nyne, mającą dwa mosty.

Ouques, małe miasto francuzkie z 900 mieszkańcami w bywszej gubernii *Orleanois*, teraz w departamencie *Loir et Cher*, okręgu *Blois*.

Ourature, wyspa Angielska blisko Ceylanu, przy brzegach królestwa Jafnapatan, do którego też należy. Hollendrzy nazywają onę *Leyden*. Są na niej 3 kościoły i twierdza.

Ourcque, mała rzeka francuzka, w departamencie Sekwany i Marny, przy Lisy wpadająca w Marnę. Ponieważ ma wodę bardzo czystą, przeto ta sprowadzona iest kanałem do Paryża.

Ourem, miasteczko na górze położone, w portugalskiej prowincyi Estremadurze. Należy z tytułem hrabstwa do korony.

Ourique, miasteczko w Portugalskiej prowincyi Alentejo. Tutaj roku 1159 król Alfons portugalski, odniósł zwycięztwo nad maurami.

Ourthe, Urta, rzeka francuzka, poczynająca się w bywszej Lotaryngii, nie daleko wsi Ourt, w swym biegu obraca wiele fabryk i młynów, a przy mieście Leodium wpada w Mozę. Od tej rzeki ma nazwisko ieden francuzki departament, który na 76 milach kwadratowych liczy 313,000 mieszkańców. Miasto stołeczne iest w nim Liege, czyli Leodium; a podatków opłaca 2,424,000 franków. Ziemię ma urodzayną, znaczne lasy, kopalnie żelaza i miedzi; tudzież fabryki rozmaitych żelaznych sprzętów. Mianowicie sławne są w tym departamencie wody mineralne i kamienie budowlane.

Ourtes, Orthez, miasto francuzkie nad rzeką *Gave de Pau*, w bywszym powiecie *Bearn*; teraz stołeczne okręgu w departamencie Dolnych Pireneów. Ma wyborny chów bydła.

Ourville, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Normandii, teraz stołeczne kantonu, w departamencie Dolney Sekwany, okręgu *Ivelot*.

Ouse, małe miasto w angielskiej prowincyi *York*; wpada w zatokę morską Humber.

Ouse,

Ouse, z przydatkiem (wielka,) rzeka angielska poczynająca się w prowincyi *Northampton*, a po przepłynieniu hrabstw *Bedford*, *Cambridge*, *Norfolk* wpada w morze.

Ouse, (mała,) rzeka angielska, płynąca między hrabstwami *Norfolk* i *Suffolk*, a wpadająca w wielką *Ouse*.

Oust, miasteczko francuzkie w bywszym Langwedoku, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Arriège*, okręgu *St. Girons*.

Outeyro, małe miasto i dawny zamek na wysokiej górze, zbudowany przez Maurów w prowincyi Portugalskiej *Tras Los Montes*. Widek z tamtąd jest przewyborny i daleki.

Ouverse, mała rzeka w południowym bywszym *Delfinacie*; teraz w francuzkim departamencie *Vaucluse*, wpada w *Rodan*.

Ouzover, **Ouzoner**, małe miasto francuzkie nad kanałem *Briare*, w bywszej gubernii Orleańskiej, powiecie *Gatinois*; teraz w departamencie *Loiret*, okręgu *Gien*, stołeczne kantonu.

O - Waihi, **O - Why - hee**, wyspa ludna i bardzo przyjemna na morzu Spokojnym, jedna z 17 które kapitan *Kook*, sławny żeglarz nazwał Wyspami *Sandwich*. Tam dnia 13 lutego, roku 1779, poległ w boju z kraiowcami; wsczętym z przyczyny ukradzionego przez nich czołna.

Owen, miasteczko z 1400 mieszkańcami i wielo sadami owocowemi; w Królestwie Wirtemberskim, powiecie *Kirchheim*. Było niegdyś mieszkaniem i pokładem zwłok dawnych książąt *Tek*, wygasłych w 14 wieku, a po których książęta Wirtemberscy odziedziczyli wielką część teraźniejszego swego kraju.

Owidioł, ob. **Ovidioł**.

Owrucz, miasto w bywszym województwie Kijowskim, stołeczne powiatu, z starostwem w ostatnich czasach posiadany przez *Jana Steckiego*, Chorążego Koronnego.

Oxford, hrabstwo angielskie leżące między hrabstwami *Buckingham*,

Berk, *Glocester*, *Northampton* i *Warwik*. Ma 110000 mieszkańców i jest jedna z najpiękniejszych krain Anglii.

Oxford, miasto stołeczne hrabstwa wyżej wspomnianego, nad rzekami *Cherwell* i *Isis*. Ma 13 kościołów farnych, między którymi panny *Maryi* jest nayokazalszy i należy do użycia Akademii. Ta sławna akademii dzieli się na 40 kolegiów, w których nauczyciele, uczniowie w liczbie 1000 i służący razem mieszkaia. Nayznakomitszymi przedmiotami w akademii są: biblioteka bardziej bogata w dawne, niż w nowe księgi i rękopisma, ale w złym miejscu leżąca; galerya malowideł; gabinet medalów; teatrum *Sheldonianum*, sala obszerna nie wsparta sklepieniem ani słupami. W tej była przedtem sławna drukarnia przed założeniem *Clarendońskiej*; znane marmury *Arundelskie*, przedtem w koło tego teatru stojące, teraz w jednej z sal słuchalnych wystawione wraz z posągami i popiersiami i innymi antykami, darowanemi akademii przez hrabinę *Pomfret*. Biblioteka zwana *Radcliff*, złożona jest w przepysznej budowli. Mniej znakomite jest muzeum zwane *Ashmoleanum*, ogród botaniczny będący za miastem nad rzeką *Cherwell*. Miasto *Oxford* wysłało 2 deputowanych na parlament i akademii tyleż.

Oyców, miasteczko i starostwo w byłym województwie teraz departamencie *Krakowskim*, z zamkiem mieszkany niekiedy przez *Kazimierza W*.

Oyapok, rzeka w Ameryce Południowej, dzieląca przedtem *Guyanę* Francuzką od posiadłości Portugalskich; ale roku 1801 granice Francuzkie, dalej ku południowi posunięte były. Nad tą rzeką leży francuzka osada z miasteczkiem, w okolicy żyznej ale dotąd mało zamieszkaney. Rzeka *Arivari* albo *Arauari* jest teraźniejszą granicą między Francuzkami a Portugalskimi ziemiami.

Oye, mała rzeka na morzu Gaskońskim na przeciw wschodnich brzegów wyspy *Re*.

Oyse, Oaza, spławna rzeka francuzka i bardzo rybna poczynająca się przy granicach Flandryi, wpada w Sekwanę o 6 mil po niżey Paryża. Kanał łączy ją z Sommą. Od tey rzeki ma imie ieden departament francuzki, który na 107 milach kwadratowych ma 369000 mieszkańców, dzieli się na okręgi *Beauvais*, *Clermont*, *Compiègne* i *Senlis*, podatku płaci 4714000 franków. Miasto stołeczne jest *Beauvais*. Rolnictwo i chów bydła jest zatrudnieniem mieszkańców.

Oyonaz, miasteczko z 1200 mieszkańców w bywszym francuzkim powiecie *Bugey*; teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Ain*, okręgu *Nantua*.

Ozama, rzeka na wyspie *St. Domingo*, iedney z Antylskich, wpadająca do morza pod miastem *St. Domingo*, tworzy port tegoż.

Ożarów, miasteczko z 197 dymami w bywszym województwie i powiecie Sandomirskim, teraz departamencie Radomskim; gniazdo rodziny Ożarowskich. Miewa znaczne targi naypiękniejszey pszenicy Sandomirskiej.

P.

Paar, rzeka w Bawaryi, poczynająca się w cyrkule Landsberg, a wpada poniżej Ingolstadu w Dunaj.

Pabionice, miasteczko w bywszym województwie Sieradzkim, powiecie Piotrkowskim, teraz w departamencie Kaliskim. Należało z kilku dziesiąt wsiami i miasteczkiem Zgowem do kapituły Krakowskiej, ale później iej odjęte; składają te dobra teraz część narodowych.

Pacamores, prowincya hiszpańska w Audiencyi *Quito*, w Południowej Ameryce. Są w niej znakomitsze osady *Loyola*, *Valladolid*, albo *St. Juan de Salinas* i *St. Jago de las Montanas*.

Pacanów, miasteczko w bywszym województwie Sandomirskim, powiecie Wiślickim, teraz w departamencie Krakowskim, na drodze pocztowej z Krakowa do Lublina.

Pachacama, żyzna okolica Królestwa *Peru* w Ameryce Południowej, o 4 mile od miasta *Lima*. Był tu niegdyś okazały kościół dawnych Peruanów.

Pacy, Passy, miasteczko francuzkie z 1800 mieszkańcami, w bywszey Normandii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Eury*, okręgu *Evreux*.

Padang, miasto stołeczne posiadłości Hollenderskich na wyspie Sumatrze. Ma do 400 domów i 120 ludzi na założde w zamku. Port taceczny dość głęboki, przyimuie okręty znaczne. Chociaż handel złotem pieprzem, kością słoniową iest tam ważny, jednak wydatki na utrzymanie tey osady przenoszą iej korzyści.

Padaran, miasteczko i port w Indii Wschodniej na brzegu Malabarskim.

Paden, miasteczko na wyspie Dayhoe, morza Bałtyckiego.

Padenghe, miasteczko nad jeziorem Garda, w Królestwie Włoskim, departamencie *Mella*.

Pader, rzeka Niemiecka w bywszym cyrkule Westfalskim, poczynająca się w mieście *Paderborn*, przy kościele katedralnym, z źródła tak mocnych, że w najeży z tamtąd odległości kilka młynów obraca. Te źródła są w lecie zimne iak lód, a w zimie wydają parę mocną z przyczyny wewnętrznego ciepła. Rzeka Pader wpada w Lippę przy *Neuhans*.

Padernborn, miasto stołeczne bywszego księstwa biskupstwa w cyrkule Niemieckim Westfalii ma cokolwiek nad 1000 domów 6000 mieszkańców, wiele okazałych kla-

klasztorów i kościołów między którymi katedralny jest naysznakomitszy. Przy nim znajdował się skarbiec mający wiele drogich sprzętów, które roku 1622 Christian książę Brunświcki zabrał pod czas wojny. Między 6 klasztorami naysznakomitszy był dawnych Jezuitów. Akademia tamieczna ustanowiona przez biskupa z domu Firstenberg, roku 1592, oczekuje ustalenia swego losu. O pół mili od miasta znajduje się zwyczajne dawne mieszkanie biskupów, w miasteczku *Neuhaus*. Roku 1802 Król Pruski otrzymał miasto Paderbornę z wielką częścią biskupstwa, ale 1807 wcielone toż zostało do nowo ustanowionego Królestwa Westfalskiego.

Paderbornskie Biskupstwo, jest jedno z naypiérwszych, które cesarz Karol Wielki ustanowił, a papież *Leo III.* ie poświęcił w własnej osobie roku 799. Biskup Paderbornski był xięciem Rzeszy, a kraj jego miał na 50 milach kwadratowych 23 miast lub miasteczek, 150 wsi, do 1000 innych mniejszych a 96000 mieszkańców. Kraj ten jest po większej części żyzny; sam wywóz zboża i konopi, przynosi do kraiu 400000 talarów do roku.

Kapituła Paderbornska składała się z 24 kanoników z dawnej szlachty pochodzących; a którzy musieli odbywać nauki we Francyi lub Włoszech, znać podług ustawy założyciela, Karola Wielkiego. Dziekan miał 6000 a każdy kanonik 1500 talarów dochodu. Król Pruski, a teraz Westfalski został zwierzchnim panem dóbr funduszowych tej kapituły.

P a d u a, P a d o v a, P a d w a, miasto stołeczne niegdyś powiatu Padovano w bywszej rzezypospolitej Weneckiej, nie daleko rzeki Brenta do której ztąd prowadzi kanał. Dzieli się na miasto wewnętrzne i zewnętrzne, które też niekiedy przedmieściem bywa nazywane. Ulice tego miasta zkadinał zle brukowane i nieozdobne mają po obu stronach chodniki sklepione bardzo wygodne. Jan Zamoyski, sławny Kanclerz i hetman, niegdyś rektor akademii tutajszej, zape-

wne na wzór tych podsieniów założył późniey rynek swego miasta Zamościa. Budowlami naysznakomitszemi w Padwie są: kościół katedralny; w zakrystyi jego jest obraz sławnego Petrarchy, tutajszego niegdyś kanonika; Kościół Franciszkanów poświęcony St. Antoniemu Padewskiemu. Przed tym kościołem kazała niegdyś Rzeczpospolita Wenecka wystawić posąg konny sławnemu swemu generałowi Gattamelata z Narni. Kościół benedyktynów jest naypiękniejszą budowlą miasta. W obszerzym jego klasztorze znajduje się biblioteka kosztowna. Naysławniejszą w Padwie rzecz jest akademiia przedtem miéwająca po kilka tysięcy uczniów, teraz ledwie 600. Prócz akademii znajduje się w Padwie towarzystwo umiejętności, literatury i kunsztów, potwierdzone od rzeczy pospolitej roku 1779. *Palazzo degli Studi*, czyli budowla akademiczna jest dom bardzo okazały. Jest prócz tego w mieście 12 innych kollegiów, a observatorium na wieży starożamku. Między budowlami publicznymi znakomity jest także ratusz zwany *Palazzo della Ragione*, w którym wielka sala i różne starożytności są godne widzenia; potem *palazzo del Podesta*, czyli dom rządowy z biblioteką miejską i wielo pięknymi popiérkami; piękny plac *Piazza d'Nobli*; ozdobny teatr, mniemany grób trojańczyka Antenora; pałac zwany *di Saranzo*, wielki gabinet naturalny i galeria obrazów xiędza *Faceiolati*. Żydzi mieszkają w Padwie na osobnym mieście, a w ich ręku jest ta trocha handlu tego miasta; którego niedostatek sprawia, że ludność tutajsza ledwie 40000 dusz wynosząca, gdy drugie tyle mogłaby dochodzić, dozwala zarastać trawą ulicom. W lecie to miasto bywa cokolwiek ożywione pod czas iarmarku Czerwcowego, który sprowadza wiele obcych, przez nieiaki czas tutaj się zatrzymujących. Tytuł xięcia Padwy, otrzymał francuzki generał Arrighi.

Paduano, Padovano (il), powiat w około miasta Padwy; ieden

den z najpiękniejszych krajów w Europie; obfity w zboża, drogie owoce, oliwę a mianowicie wyborne wino. Ma do 300000 mieszkańców podług rachuby francuzkiey. Pod panowaniem Austriackim cyrkuł Padwański zatrzymał tę samą rozległość co miał dawny powiat.

Padula, miasto z 6000 mieszkańców i klasztorem kartuzów, do którego należy; w Królestwie Neapolitańskim prowincyi *Calabria Citra*.

Paesana, miasto z 4600 mieszkańcami nad rzeką *Po* w bywszym Piemoncie; teraz w departamencie francuzkim *Stura*, okręgu *Salluzzo*, stołeczne kantonu.

Paget-Broomly, miasteczko angielskie w hrabstwie *Staffordshire*, nad rzeką *Blithe*.

Paglia, mała rzeka Włoska, poczynająca się w Toskanii w powiecie Sienskim, a wpadająca w Tiber po wyżej Orvieto.

Pagliano, Rocca di Pagliano, Paliano, małe miasto na górze w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Campagna di Roma*. Ma tytuł księstwa, a należy do rodziny *Colonna*.

Pago, duża ale wązka wyspa, przedtem do Wenecyi należąca w *Golfie Quarnero*. Nie jest bardzo żyzna, atoli ma znaczny chów bydła i do 4000 mieszkańców, z których połowa żyje w miasteczku.

Pago, są tam warzelnie soli.

Pahlet, wieś w Czechach, cyrkule Saazkim, nie daleko Kimmottau; ma obfite kopalnie węgla w okolicy.

Paienczo, miasteczko z 133 domami i 600 mieszkańcami w bywszym województwie Sieradzkim, teraz departamencie Kalińskim. Rolnictwo jest jedynym zatrudnieniem mieszkańców. W tamiecznym kościele, fundowanym przez Piotra Dunina, pochowani są sławni dzieiopisowie Polscy Bielscy, oyciec i syn.

Pailhès, miasteczko francuzkie z 1000 mieszkańców w bywszym Langwedoku. Teraz w departa-

mentie *Arriege*, okręgu *Pamiers*. Okolica wydaie dobre wino.

Paimboeuf, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Brétanii, teraz stołeczne okręgu w departamencie Loary Dolney. Leży nie daleko uścia Loary w morze; tutaj okręty wielkie wyładowywają swe towary, które bywaia przewożone na małych statkach do miasta *Nantes*; co daie wyżywienie wielkiej części tutajszych mieszkańców. Wzdłuż brzegów morskich są znaczne warzelnie soli.

Paimpol, małe miasto z 1700 mieszkańców, w bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cotes du Nord*, okręgu *St. Brieu*.

Painten, miasteczko w Bawaryi, księstwie Neuburskim. W okolicy są liczne huty szklanne.

Paisley, miasto Szkockie w hrabstwie Renfrew. Po Edyburgu i Glasgowie jest najznaczniesze, ma bowiem 31000 mieszkańców. Tamieczne fabryki flory, nici, muszlinu, świec i mydła są znaczne.

Païs Messin, okolica miasta Metz w Francyi.

Paita, miasto i port w Ameryce Południowej prowincyi *Peru*, założone niegdyś od Hiszpanów; w okolicy piaszczystey, iednak dosyć urodzayney. Roku 1741 anglicy pod przywództwem admirała Anson opanowali ie i spalili.

Paka, (Nowa), miasto z 321 domami w Czechach cyrkule Biczowskim, należące do dóbr Giczów, hrabiego *Trautmannsdorf*.

Pakość, miasteczko w bywszym województwie Inowrocławskim, teraz departamencie Bydgoskim. Ma 330 mieszkańców; za miastem klasztor reformatów przy którym jest 25 kapliczek wyobrażających odległości Jerozolimskich stacyi. Do tego mieysca pobożni odbywają pielgrzymki. Tutaysze szkoły uczęszcane były mocno od szlachty okoliczney.

Pakratz, miasteczko z 280 domami, zamkiem i wielką włością, należące do hrabiów Jankowicz w Sła-

- Slawonii. Tutaj jest biskup grecki a większa część z 1800 mieszkańców wyznaie religią grecką.
- Palacios**, miasteczko Hiszpańskie między Sewilią a Kadixem.
- Palafugel**, miasteczko i przylądek w Catalonii, powiecie Gerony.
- Palais**, miasteczko z 2500 mieszkańców, cydadellą i dobrym portem na wyspie *Belle-Isle* przy brzegach bywszej prowincyi Francuskiej Brétanii. Teraz należy do departamentu *Morbihan*, okręgu *l'Orient*. Ma dobry połów ryb i warzelnie soli w bliskości.
- Palaiseau**, miasteczko w bywszej gubernii Wyspy Francuskiej, teraz stołeczne kantonu w departamencie Sekwany i Oazy, okręgu Wersalskim.
- Palamos**, miasteczko Hiszpańskie z cydadellą i portem w prowincyi Katalonii, powiecie Girona.
- Palank**, znaczna wieś, osiadła węgry i Niemcami z kościołem farnym nad rzeką Ipoly, w Hon-teskim komitacie; w Węgrzech. Okolica wydaie wyborny tytoń i wino.
- Palanza**, znaczne miasteczko w bywszym księstwie Mediolanńskim, nad jeziorem *Lago Maggiore*, należało przedtem do Króla Sardynskiego. Od roku 1801 leży w Królestwie Włoskim departamencie Gogna. Ma gimnazjum i sąd okręgowy.
- Palao**, albo **Pelews**, wyspy na morzu Azjiatyckim na wschód wysp Filipińskich, zwane inaczej Karolińskimi wyspami. Najprzód odkryte były roku 1710 przez księdza Papina jezuitę a roku 1783 na nowo przez ieden okręt kompanii Wschodnio-Indyjsko-angielskiej. Są te wyspy małe, zamieszkałe przez lud dobry i pojętny, pod udzielnemi rządami, często z sobą wojny wiodące.
- Palatinat**, byłe księstwo elektorstwo Rzeszy Niemieckiej, nad Renem po obydwu tegoż brzegach tudzież między Bawaryą i Czechami położone; tamten zwał się Dolny i dziś podzielony jest między Francją a kilku książąt niemieckich, drugi zwany Górny do-
stał się Bawaryi. Po niemiecku nazywał się kray ten Pfalz.
- Palazino**, miasteczko nad rzeką *Mincio*, w Królestwie Włoskim, departamencie *Mincio*.
- Palazolo**, miasteczko nad rzeką *Po* w bywszym Piemencie, teraz w departamencie francuzkim *Sesia*.
- Palazzuolo**, miasteczko w Wielkim księstwie Toskańskim, powiecie *Marradi*.
- Palazzuolo**, **Palacciolo**, miasteczko nad rzeką *Oglio*, w bywszym Weneckim powiecie *Bresciano*, teraz w Królestwie Włoskim, departamencie *Mella*.
- Palazzuolo**, miasto w Sycylii, prowincyi *Val di Noto*.
- Paleacatte**, **Pullicate**, znaczne miasto handlowe w Indiach Wschodnich, na brzegu Koromandelu, w kraju Naboba Karnatyku. Zamieszkałe jest od Portugalczyków, Malabarów i Hollendrów, którzy ostatni mają tutaj główny swój kantor handlowy, odkąd utracili Negapatam. Od początku ostatniej wojny anglicy trzymają to miasto.
- Palembang**, państwo na wyspie *Sumatra*, którego książę podlega Hollenderskiemu gubernatorowi, w tamecznej twierdzy mieszkającemu. Handel Hollendrów złotem, pieprzem, diamentami cyną, które wydaie bliska wyspa *Bangka*, księciu *Palembang* podległa, jest bardzo znaczny.
- Palencia**, miasto Hiszpańskie w prowincyi tegoż imienia, nad rzeką *Carrion* z biskupstwem. Akademia tameczna przeniesiona była w 13 wieku do Salamanki. Jest to miasto obszerne, ale nie dobrze zabudowane; ma fabryki wełniane i 9500 mieszkańców.
- Palermo**, miasto stołeczne Królestwa to jest wyspy Sycylii, nad północnym też brzegiem, w prowincyi *Val di Mazara* budowane. Ma port osłoniiony dwoma mocnymi zankami i ludności 120000 dusz, która przedtem była daleko znaczniejsza. Dzieli się to miasto na 4 części główne, utworzone przez dwie długie ulice przecinające się prawie w

środku miasta na placu pięknym ośmiobocznym z którego widać je całe. Inne ulice przecinaia się równolegle z głównymi. Bruki i oświetlenie nocne są bardzo dobre. Król Ferdynand przeniósłszy się w roku 1806 do Palermo zajmując pałac niegdyś wicekróla. Większa część kościołów i klasztorów jest z alabastru lub marmuru; a liczba wszystkich dochodzi 80. Tutajsza akademia, ma liczną bibliotekę. W 12 wieku Roger Król Sycylii osadził w *Palermo*, poymanych w wojnie przeciw cesarzowi Greckiemu robotników koło iedwabiu którzy tę odnogę przemysłu wydoskonaliwszy do wysokiego stopnia, otworzyli miastu *Palermo* obszerny handel, póki też rękodzielnie nie zostały po innych stronach Europy rozszerzone. Dzisiayszy handel tego miasta zawisł na odbycie płodów wyspy, a opatrywaniu iey w zagraniczne.

Miasto *Palermo*, co długo w częstych trzęsieniach ziemi bywało zawsze ochraniane, roku 1726 doznało okropnego, które 250 ludzi o śmierć przypawiło a tyle drugie o kalectwo.

Za miastem są nad morzem dwie bardzo przyjemne okolice, gdzie szlachta stołeczna ma domy letnie; także piękna przechadzka Flora zwana. W bliskości rzeczka *Ammeraglio*, wpada w morze.

Palestrina, miasto w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Campagna di Roma*, z tytułem xięztwa i biskupstwem posiadany zawsze przez iednego z 6 naystarszych kardynałów.

Palestrina, długa, ale wązka wyspa nie daleko Wenecyi. Napełniona jest domami wieyskimi i ogrodami. Miasto stołeczne tegoż imienia ma 6000 mieszkańców.

Palestyna, kray w Azji mniejszy, morze Fenickie od zachodu mająca, a graniczaca od południa z Arabią Skalistą. Zwana była w odległej Starożytności kraiem Chanaan, Judea, Samaryją, Galileą. Także nadawano iey, osobliwie w 11 i 12 wieku podczas kruciat nazwisko Ziemi Obie-

Tom II.

caney, lub Świętey. Teraz jest pod tureckim panowaniem, ale Arabowie włóczą się po niey, przeszkadzaią wszelkiemu rolnictwu. Prócz tego niedostatek wody i czczość czynią kray ten pustym, a mało jest okolic, co ożywione trocho wody, mają iakokolwiek płodność.

Palet, miasteczko z 600 mieszkańcami, nad rzeką Serre w bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii, teraz w departamencie Loary Dolney, okręgu *Nantes*. Jest to miejsce oyczyste sławnego *Abailarda*.

Palimban, ob. *Palembang*.

Palisse, (la), miasto z 1800 mieszkańców w bywszej francuzkiej prowincyi *Bourbonnois*, teraz stołeczne okręgu w departamencie *Allier*. Mieszkańcy wyżywiaią się rolnictwem i chowem bydła.

Palitzkie iezioro, przy Theresianopel w Patschskim komitacie w Węgrzech. Ma 3 mile obwodu, a sól alkaliczną na dnie, przeto mieszkańcy okoliczni używaią go za kąpiel mineralną.

Palizeul, miasteczko w bywszym xięztwie Luxemburskim teraz w departamencie francuzkim, okręgu *Neufchateau*.

Pallinges, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Burgundii, teraz stołeczne kantonu w departamencie Saony i Loary, okręgu *Charolles*.

Palma, miasto w Portugalskiej Estremadurze nad rzeką *Cadaon*.

Palma, małe miasto Hiszpańskie nad rzeką Xenil w prowincyi Korduy. Należy z tytułem hrabstwa do iedney linii domu *Porto carrero*. Ma 3000 mieszkańców i okolicę bardzo obfitą mianowicie w iabłka granaty.

Palma, miasto dobrze warowne w bywszym Weneckim Friolu nad rzeką Natisone. Ma 2000 mieszkańców.

Palma, małe miasto z portem, na wyspie Sycylii, w prowincyi *Pal di Mazara*.

Palma, iedna z wysp Kanaryjskich na morzu Atlantyckim, na której Hiszpanie mają wiele osad; między temi nayznakomitsza jest:

F

St.

- St. Cruz de la Palma*, z portem. Wino tutajsze zwane sektem Palm-skim, jest sławne. Liczba mieszkańców całej wyspy wynosi do 20000.
- Palma**, miasto stołeczne wyspy Majorki ob. Majorka.
- Palma di Solo**, port w powiecie *Cagliari*, na wyspie Sardynii.
- Palmajola**, wyspa nie daleko brzegów Toskanii, do Francji wraz z wyspą Elva należąca.
- Palmanova**, dobrze zabudowane i warowne miasto w bywszym weneckim Friolu.
- Palmaria**, **Palmara**, mała wyspa nie daleko brzegów Genuen-skich; ma wyborne pastwiska, a należy teraz do francuzkiego departamentu Appeninów.
- Palmaruola**, **Palmajuola**, mała wyspa nie daleko od innej zwanej Ponza i brzegów Neapolitańskich.
- Palmas**, **capo de Palmas**, przylądek na brzegach Gwinei w Afryce. Inny tegoż nazwiska w Królestwie *Oriza*, w Indiach Wschodnich, z tej strony Gan-gezu.
- Palmas**, **ciudad de las Palmas**, miasto stołeczne wyspy Kanaria przy zachodnich brzegach Afryki. Należy do Hiszpanów, ma port o ćwierć mili odległy od miasta, biskupstwo, sąd appellacyjny wszystkich wysp Kanaryjskich i 9500 mieszkańców.
- Palmela**, miasto na wysokiej górze, w Portugalskiej prowincji Estremadurze.
- Palmosa**, ob. *Pathmos*.
- Palombara**, miasteczko w bywszym państwie papieżkim, prowincji Sabina.
- Palomera**, miasto na wyspie Majorce, na morzu Śroziemnym.
- Palos de Moguer**, miasto Hiszpańskie w prowincji Sevilii, nie daleko uścia rzeki *Tajo*; z tamiecznego portu wypłynął Krzysztof *Colombus* na odkrycie Nowego świata, roku 1492.
- Palos**, **capo de Palos**, przylądek w Królestwie w Murcia, w Hiszpanii.
- Palotsa**, **Paloksa**, małe miasto węgierskie w komitacie Saroskim, na granicy Gallicyjskiej. Ma fargę katolicką.
- Palotta**, miasteczko węgierskie, w Wesprimskim komitacie; ma stacyą pocztową, tudzież kościoły katolicki, luterski i reformowany.
- Palude**, miasto tureckie nad wschodnim ramieniem Eufratu, albo rzeką Morad Siai w Armenii. Jest warowne i ma handel znaczny.
- Palus Maeotis**, ob. *Zabache*.
- Pamiers**, miasto francuzkie nad rzeką *Arriege* w bywszym hrabstwie *Foix*; teraz stołeczne okręgu w departamencie *Arriege*.
- Pampas**, lud dziki na północ *Perru*, w Ameryce Południowej.
- Pampelona**, **Pampluna**, miasto stołeczne Hiszpańskiej Nawary, nad rzeką Arga, na obszernej równinie, z której do koła widać góry. Król Filip II. założył przy tém mieście mocną cytadelę. Ma one pałac vicekróla, biskupstwo, 6 bram, ulice szerokie, ale nie ochędźne, wiele domów bez szyb szklanych w oknach, 5 farnych kościołów 13 klasztorów i 12000 mieszkańców. Roku 1520 pod czas oblężenia tego miasta Ignacy Loyola, generał hiszpański został raniony; gdy pod czas kuracji dla rozrywki czytywał, przy-padek podał mu w ręce dzieło iakieś zgłębiające znikomość wielkości ziemskich, tém godnieyszych odrazy gdy krwią ludzką dokupować się ich trzeba. Rozwaga nad tém zmieniła zupełnie chciwego dotąd chwały wojownika; porzucił służbę, puścił się innemi drogami ku spełnieniu przeznaczenia człowieka i był założycielem zakonu Jezuitów, szkoda tylko, że nie iak ów później Wincentego a Pala, użytecznego ludzkości, ale na samej dumie i żądzy władania ugruntowanego.
- Pampelonne**, miasteczko francuzkie w bywszym Langwedoku, teraz w departamencie Tarn. okręgu Albi.
- Pamplona**, małe miasto hiszpańskie

skie w prowincyi *Terra Firma*, w Ameryce Południowej.

Pan, Pahan, od portugalczyków niekiedy zwane Phaon, małe królestwo w Indiach Wschodnich, na półwyspie *Malaca*.

Pan, Pahan; miasto stołeczne królestwa wyżey wymienionego; leży o milę od morza; ma ulice tak gęsto drzewami obsadzone, że wyglądaia iak ogrodowe; domy z gliny trzciną pokryte, tylko pałac królewski iest drewniany. Król tutajszy podlegał przedtem Siamskiemu; ale odkąd admirał portugalski *Albuquerque*, podbił *Malakę*, wysłał i do tego króla żądając od niego hołdu. Mieszkańcy są po części poganie i mahometanie.

Panama, miasto stołeczne w Hiszpańskiej prowincyi *Terra Firma*, na przesmyku *Panama*, łączącym Amerykę Północną i Południową. Przedtem było to miasto składem wielkiego handlu, ale teraz inną tenże obrał drogę, iednak dotąd między Ameryką Północną a Południową i wyspami wiedziony, tutaj ma punkt środkowy. Jest w tym mieście trybunał apelacyjny czyli audiencyja. Roku 1760 robotnicy morscy angielscy, zburzyli to miasto; po czém przeniesione zostało o półtory mili od dawney posady. Wyspy służące do utworzenia portu, nazywają się *Pérłowemi*, z przyczyny połowu pereł w ich okolicy. Przedmieście Panama iest znaczniejsze od samego miasta, a domy w nim równie iak w mieście są tylko na iedno piętro.

Panama, miasto i port w Indyi Wschodniej między królestwami *Cananor* i *Calikut*. Osiłnione przedtem było dwoma cydadellami, które portugalczycy zniszczyli. Okolica wydaie pieprz i wyborny kardemon.

Panamy, miasto w królestwie *Calikut*, w Indiach Wschodnich, przy granicy *Cochińskiej*, iest obszerne, warowne i leży nad rzeką o 30 mil od iey uścia w morze.

Panari, iedna z wysp *Liparskich*, nie daleko *Sycylii*.

Panarman, miasto handlowe na wyspie *Java* w Azji, należy do *Hollandrów*, którzy mają w swym ręku handel tameczny pieprzem, kawą kaszą sago i kardemonem.

Panaro, rzeka Włoska, poczynająca się z gór *Appenimu*, od doliny *Frignano* ma nazwisko *Scultena*, dalej zowie się *Panaro*, a przy *Buendono*, wpada w odnogę rzeki *Po*. Od niey ma nazwisko ieden departament Włoski, dzielący się na dwa okręgi *Modena* i *Castelnovo di Carfagogna*. Miasto stołeczne ma *Modenę*, ludno ci 200,200, a zajmuie większą część księztw *Modeńskiego* i *Mirandolskiego*.

Pancale, *Pancalieri*, miasteczko w bywszym *Piemontcie* na wschód *Pignerol*. Teraz w departamencie francuzkim *Po*, okręgu *Pignerol*.

Paneczowa, miasteczko w *Temeswarskim* powiecie w *Węgrzech*, nad rzeką *Temes*, o milę od *Dunaju*. Ma stacyą pocztową i dość znaczny handel z *Tureckimi* prowincyami. Wielokrotnie to miejsce było brane i oddawane w tureckich wojnach.

Pandik, małe ale dobrze zaludnione miasto tureckie, nad zatoką *Marmora* w *Natolii*, naprzeciw *Konstantynopola*.

Pandur, wieś w *Dolnych Węgrzech*, w *Soldskim* powiecie. Od niey ma nazwisko rodzaj piechoty węgierskiej, z ludu w okolicy tameczney zamieszkałego złożony. Uzbroiony letko wielkie *Maryi Terezie* oddał przysługi, osobiwie w wojnie o sukcesyją *Austryacką*. W ten czas sławny baron *Trenk* przywoził temu ludowi.

Pango, miasto i prowincya w królestwie *Congo* w *Afryce*.

Panicocolo, miasteczko blisko *Neapolu* z 2200 mieszkańcami.

Paniowce, włość i zamek niegdyś warowny imienia *Potockich* w byłym województwie *Podolskim* pamiętny iest w wojnach z *Turcyją*.

Panke, mała rzeka w *średniej Marchii Brandenburskiej*, wpadająca w samym *Berlinie* w *Sprę*; poczyną się przy *Bernau*.

Pannipul, miasto w Indiach Wschod-

Wschodnich, pamiętne wiele ważnemi w bliskości niego wypadkami. Roku 1761 Marattowie Abdalscy, porazili tam na głowę władcę Wschodniej Persyi, a tém sposobem panowanie mahometanów w Indiach wschodnich utwierdzili.

Panormo, małe miasto z portem dla miernych statków w Natolii nad zatoką morską Marmora, na przeciw Konstantynopola, do którego to miasta żłąd prowadzone bywają żywności.

Państwo Papieżkie, albo **Stan kościelny**. Bywszy kraj w Włoszech, nadany biskupom Rzymskim papieżami zwanym, przez Pepina króla Francuzkiego i syna jego cesarza Karola Wielkiego. Leżał w środku Włoch mając na północ Wielkie księstwo Toskańskie, na południe królestwo Neapolitańskie, na zachód morze Srodladne, na wschód Adryatyckie. Ludność tych posiadłości dochodziła do 2,000,000 dusz, a stolicą było miasto Rzym. Już przy uformowaniu rzeczypospolitej Cizalpińskiej część państwa kościelnego ustąpiona od papieża Piusa VII., wcielona do niej była. Roku 1808, inne znowu ważne części tegoż, podobnego doznały losu; a na koniec roku 1809, papież wezwany został do przeniesienia się do Francyi, a Rzym z resztą stanu kościelnego przyłączony został do cesarstwa. Lud i kraj ten, od wieków zaniedbany i aż do niezdrowego powietrza był nędzny winien nieudolnemu rządowi, zapewne w krótkie zmieni swą postać korzystnie.

Pansacola, ob. **Pensacola**.

Panswick, miasteczko Angielskie w hrabstwie *Glocestershire*; ma liczne fabryki sukienne.

Pantalarea, **Pantaleria**, wyspa należąca do Sycylii, położona na morzu Srodladnym, między tą wyspą a Afryką. Posiadana jest z tytułem księstwa przez dom hiszpański *Requesens*, pod zwierzchnictwem Sycylii. Obfituje w wino, figi, oliwę. Miasteczko stołeczne nazywa się *Opidolo*.

Pantin, wielka wieś z 1200 mieszkańców służąca za przedmieście

przedmieście Paryzkich na drodze do Niemiec; teraz w departamencie Sekwany, okręgu *St. Denis*, stołeczne okręgu.

Pantoffel, **Pantafel**, **Mabtabl**, miasteczko pograniczne w Karyntii, ku Włochom. Tamtędy idzie wielka droga.

Pantsowa, ob. **Pańczowa**.

Panuco, miasto stołeczne prowincyi tegoż imienia w Meksyku. Rzeka przy nim płynąca nazywa się także **Panuko**, a wpada w Meksykańską zatokę morską.

Panzeu, miasteczko w Czechach, cyrkule Leutmerskyim, należące do klasztoru cysterskiego w Osseg.

Paola, **Paulo**, małe miasto w Kalabryi, królestwa Neapolitańskiego. Żłąd był rodem święty Franciszek Paola, fundator w 15 wieku zakonu Minimów. To miejsce należy do familii Spinelli.

Papa, zamek i miasteczko w Węgrzech, hrabstwie Wesprimskim, z więcej niż 800 domami. Ma mieszkańców katolików, kalwinistów i luteranów. Ci ostatni mają tutaj gimnazjum. Miejsce to należy do książąt Estarhazy.

Papa Stronza i **Papa Westra**, dwie wyspy Orkadzkich, do Szkocyi należących.

Papaloapan, **Alvarado**, najznakomitsza rzeka w prowincyi hiszpańskiej *Guazaca*, wpadająca w zatokę morską Meksykańską.

Papenburg, włość na północ Paderbornu; należąca teraz do księcia Aremberg. Mieszkańcy iej pilni i przemysłni wyżywiają się budową statków i żegluga.

Papenteich, powiat w bywszym księstwie Luneburskim, zawiera 43 wsi.

Pappenheim, małe miasto nad rzeką Altmühl przy granicach Frankonii i Szwabii, jest stołeczne hrabstwa mającego z miasteczka, 7 parafii, wiele folwarków i 6000 mieszkańców. Należy do familii *Pappenheim*, z której najstarszy wiekiem posiada zawsze marszałkostwo Rzeszy.

Para, bardzo obszerna, ale nieludna prowincya Portugalska w Brazylii rozciągająca się po nad rzeką

rzeką Marañon aż do granic Gujienny Francuskiej. Ma tylko 4000 białych mieszkańców, 9000 murzynów, a 35000 kraiowców. Miasto stołeczne Para, leży nad rzeką Marañon, o 12 mil od morza, ma port dobry, ale trudny do niego przystęp.

Paradis, miasteczko z klasztorem cysterskim, w bywszym województwie, teraz departamencie Południowym, powiecie Międzyrzeczkim.

Paraguay, wielka rzeka w Ameryce Południowej w kraju Amazonek. Poczyna się w kraju Xerayów, przybiera w siebie rzekę Parana i odtąd ma nazwisko *Rio de la Plata*, czyli rzeki Srebrnej, a gdy na koniec i wielka rzeka Uruguay w tę uchodzi, wody jej jeszcze przed upływem w morze przez przybyt tego otzymują kilka mil szerokości. Od tej rzeki ma nazwisko kraj następujący.

Paragwaria, kraj w Ameryce Południowej, granicząca od północy i wschodu z Brazylią na zachód z prowincjami Hiszpańskimi, na południe z krajem Patagonów, albo właściwie z prowincją hiszpańską *Rio de la Plata*. Miasto stołeczne *Assumption*, leży nad rzeką Paraguay.

Kraj ten odkryty był roku 1516, a w dziesięć lat później osadzony wojskami i szancami hiszpańskimi. Powietrze ma umiarkowane i zdrowe, wydaie zboże, bawełnę i cukier. Niedostatek drzewa starano się zastąpić szczepiąc owocowe, które się wybornie udały. Później Jezuicy potrafili kraj ten otrzymać od rządu hiszpańskiego iakby w udzielnosc. Starali się najprzód przekonać go że dla dobra dusznego Indyjan Parakwarskich, bardzo jest szkodliwy przykłąd złych obyczajów hiszpanów między niemi mieszkających; przeto dla tym skuteczniejszego tamtych nawracania wyrobili u rządu na początku 17° wieku wyłączne dla siebie pozwolenie przebywania w Paragwarii, a oddalenia z niej wszystkich Hiszpanów i tym sposobem założyli zasadę swojej tam potęgi, którą okoliczności pomnożyły. Roku 1640 gdy Portugalia

wybiła się z pod panowania Hiszpanii, Jezuicy potrafili przekonać dwór Madrycki, że potrzeba im było mieć armaty i inną broń w Parakwarii, dla obrony przeciw napaści Portugalczyków Brazylskich. W ten czas to zaczęli zakładać owe twierdze zwane *Doctrinas*, to iest Missiie w których zgromadzali po 2 lub 3000 Indian, i na przemian uczyli ich wiary i mustry. Takich *Doctrinas*, było w czasie zniesienia zakonu do 50, każda była opatrzona w garnizon, armaty, załogę nawróconych Indian i z tychże wszelkiego rodzaju rzemieślników, tudzież koło roli pracujących. Zaden Europeczyk nie był tam przypuszczony, a Jezuicy starali się wszelkimi sposobami ich uprawiać w niewawisę u swych poddanych. Xięża byli komendantami twierdz tych, podlegali swemu prowincyałowi Parakwarskiemu, a ten jenerałowi zakonu w Europie mieszkającemu, król hiszpański pobierał bardzo lichy podatek z tej prowincyi, której byt wystawiano mu zawsze za bardzo nikczemny. Dopiero roku 1753 gdy Hiszpania ustąpiła traktatem pokoju Portugalii wielką część tego niemianego lichego kraju, xięża iezuicy oparli się temu siłą zbroyną, której liczba dochodziła do 20,000. Pobili kilkokrotnie dość biegłych jenerałów hiszpańskich i portugalskich; dopiero wygnanie iezuitów z monarchii hiszpańskiej, założyło im koniec i w Paragwarii, przedszy niżby się spodziewać można było.

Miedzy mieszkańcami Indyjskimi były dwie klasy: iedna *Guaranios*, którzy byli z pokolenia słabe zmysły dziedzicznie mającego i tylko do pospolitych robot używani; druga klasa zwanych *Chiquitos*, nie tylko dla gromad pracowała, ale i dla siebie coś przysparzać mogąca. Nazwisko im nadane było od nadzwyczajnie małych drzew, które miewali w swych mieszkaniach.

Paraiba, miasto i port w Południowej Ameryce, w Brezylji, do Portugalczyków należące. Hollendrzy posiadając niegdyś to miejsce

sce nazywali je *Fridericia*. Okolica nazywa się *la Capitania di Paraiha*.

Paramaribo, miasto w kolonii Surinam nad rzeką Surinam w Guyanie. Zbudowane jest od Hollendrów, ma 1200 domów drewnianych, kilka murowanych publicznych budowli, piękne, proste i szerokie ulice, tudzież mieszkanie gubernatora. Wszystkie okręty mimo przechodzące obowiązane są rzucić tam kotwice i towary swoje przedstawiać chcącym kupować.

Paramatta, ob. **Sidney Cove**.

Paramitka, znaczne miasto w Albanii mające do 15000 mieszkańców turków, na południe miasta Janiny, którego baszy podlega. Ma wielkie przywileje.

Parana, wielka rzeka w Ameryce Południowej, poczynająca się w Brazylii nie daleko od brzegów morskich, po swym połączeniu się z rzeką Paraguay od której jest większa, otrzymuje nazwisko *Rio de la Plata*.

Paray le Monial, miasteczko z 2800 mieszkańców w bywszej francuskiej prowincyi Burgundyi, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Loary* i *Saony*, okręgu *Charolles*. Leży w przyjemnej i żyznej okolicy.

Parchim, **Parchen**, małe miasto nad Elbą w księstwie Wendenkim, należącym do księcia Meklenburg Schwerin. Ma 490 domów do 4000 mieszkańców i znaczne bardzo fabryki fryzy i flanelli, w których pracuje do 50 maystrów.

Parchwitz, małe miasto z 760 mieszkańcami, w księstwie Lignickim, w Szląsku. Tam roku 1760 król Pruski Fryderyk II. odniósł znaczne zwycięstwo nad Austryackim generałem Laudon. Rząd włości Królewskiej przyległej jest w tamiecznym zamku. Na mocy umowy Altranstadzkiej 1709 zawartej między cesarzem a Szwecyją, to miejsce otrzymało, z wielo innemi w Szląsku, luterski kościół i szkołę.

Parczenców, **Parzenców**, miasteczko z 758 mieszkańcami, w bywszym województwie Łenczyckim, teraz departamencie Warszawskim.

Parczów, miasteczko przedtem starostwo w bywszym województwie, teraz departamencie Lubelskim, nad samą granicą dawnego województwa Brzeskiego Litewskiego. Miejsce to było częstym mieszkaniem króla Władysława Jagiełły, który tamże składał kilkokrotnie seymy, dla szrzedkowego tegoż miasta położenia między Polską a Litwą.

Parde, **Paarde**, mała rzeka w Saxonii, wpadająca w Pleszę nie daleko Lipska.

Pardo, pałac letni króla hiszpańskiego o 2 mile od Madrytu. Ma wielką ilość kosztownych malowideł.

Pardubitz, miasto z 560 domami i około 2900 mieszkańcami, w Czechach cyrkule Chrudymskim nad Elbą. W przyległej włości kameralnej jest wielkie stado cesarskie, tudzież znajdują się znaczne fabryki żelazne i miedziane.

Pardutz, **Bardutz**, miasteczko w powiecie Zeklerskim, w księstwie Siedmiogrodzkim.

Parello, miasteczko w bywszym Piemontcie, teraz w francuzkim departamencie Doria, okręgu Ivrea. Należy do jednej linii dawnych hrabiów *St. Martino*.

Parentis de Born, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Guyennie, z 1500 mieszkańcami. Teraz jest stołeczne kantonu, w departamencie *Landes*, okręgu *St. Marsan*.

Parenzo, małe miasto na półwyspie, nad zachodnim brzegiem Istrii. Ma biskupstwo; ale dla niezdrowego powietrza mało jest zamieszkane.

Parga, miasto z 8000 mieszkańcami i podwójnym portem na przeciw południowego brzegu wyspy *Corfu*, do której też a z nią do Wenecyi należało aż do roku 1797. Później przy utworzeniu rzeczypośpolitej Siedmiowyspowej, do teyże przyłączone było, mimo protestacyi baszy Janińskiego.

Paria, miasto i powiat w hiszpańskiej prowincyi Terra Firma w Południowej Ameryce, przy uściu rzeki Orinoko.

Parichia, miasteczko greckie na wyspie Paros archipelagu greckiego, należące do Turków.

Parigne l'Eveque, miasteczko z 2600 mieszkańcami, w bywszej francuskiej prowincji *Maine*; teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Sarthy*, okręgu *Mans*.

Parima, wielkie jezioro w Południowej Ameryce, w kraju Guyana, części hiszpańskiej.

Paripe, miasto w Ameryce Południowej, w Brazylii, *Capitanii de todos los Santos*; do Portugalii należący.

Paris en Ardennes, ob. *Bastigne*.

Parissów, ob. *Paryssów*.

Parkany, ob. *Baracan*.

Parkstein, miasteczko 560 mieszkańcami w Bawarii, księstwie *Sulzbach*. Włość przyległa ma na 8 milach kwadratowych 14,500 mieszkańców.

Parlasco, miasteczko nad jeziorem *Como*, blisko miasta *Como*, w królestwie Włoskim, departamencie *Lario*.

Parma, rzeka włoska poczynająca się pod górami *Appenińskimi*, płynie przy mieście *Parma*, a wpada w rzekę *Po*.

Parma, miasto stołeczne bywszego księstwa tegoż imienia we Włoszech, nad rzeką *Parma*, dzielące je na dwie części, połączone trzema mostami fortyfikacye składają się z grubych murów, bastionów, rowów i cytaelli. Ulice są porządne, czyste i wiele pięknymi budowlami ozdobione; ludność dochodzi do 35000. Wiele kościołów tamecznych posiada szacowne dzieła sławnych malarzów *Lanfranco*, *Corregio* i *Mazuoli*, w tym niedgdy mieście urodzonych. Katedra biskupia ma sławną kopułę malowaną przez *Corregio*, wyobrażająca wniebowzięcie panny *Maryi*. W kościele zwanym *Madona della Steccata*, są groby *Farnezych*, dawnych książąt *Parmenskich*. Pałac książęcy miał bardzo kosztowną galleryę obrazów, już roku 1734 w części do Neapolu przeniesioną. Jest w *Parmie* Akademia umiejętności założona przez Infanta *Filipa* 1765, wielki teatr

opery wybudowany 1618, naywiększy w Europie, bo mogący obiać 14000 widzów, a tak dobrze urządzony, że głos grających wszędzie może być słyszany, drugi mniejszy zwyczajny teatr; pałac letni książęcy tuż przy mieście położony; obszerny klasztor benedyktynski, w którym roku 1734, rozkwaterowanych było 12000 żołnierzy; biblioteka publiczna założona 1769, bardzo dobrze opatrzona. Mieszkańcy miasta *Parmy* handlują jedwabiem, pończochami iedwabnemi, tudzież materjami takimiż. Séry okolicy miasta *Lody*, znane są pod imieniem *Parmezanów*. Roku 1734 w bliskości tego miasta generał *Austryacki Mercy* przegrał bitwę przeciw wojskom francuskim i sardyńskim, w której sam poległ. Roku 1769 wzniesiono na wielkim placu piramidę sześcioboczną, wskazującą odległości mieysc różnych księstwa bywszego *Parmenskiego*.

Parmenskie księstwo, zwane *Parmesano*, *Parmegiano*, leżało między księstwami *Mediolańskim*, *Modenskiem* i górami *Appenińskimi* dzielącemi je od *Toskanii* i *Genuy*. Powierzchni miało 90 mil kwadratowych, a na niej 300,000 mieszkańców; dochody zaarendowane były za cokolwiek więcej nad 6 millionów złotych *Polskich*. Była to niedgdy część dawney *Lombardyi* i podlegała cesarzom *Niemieckim*. W 14 wieku podzielona na rozmaite małe księstwa dostała się znowu do *Mediolanu*, od którego papież *Juliusz II.* potrafił ją oderwać na początku 15 wieku. Roku 1545 papież *Paweł III.* mianował księciem *Parmenskim* swego syna naturalnego, *Piotra Aloizego Farneze*; a lubo cesarz *Karol V.* sprzeciwiał się temu, iednak w kilka lat potem *Oktawi Farnese*, uznany był księciem *Parmy* iako lennik cesarstwa. Ostatni z tego domu książę *Antoni* umarł 1731, a księstwo podług wcześniejszego już układu dostało się jego siostrzeńcowi, drugiemu synowi króla hiszpańskiego. Ale wsczęta roku 1733 woyna, przeniosła koronę *Neapolitańską* na głowę wyznaczonego *księcia Parmenskiego*, a księstwo to

w dom Austriacki. Dopiero 1748, znowu infant Hiszpański otrzymał ie, którego następcy, posiadali toż xięztwo, póki Francya nieodała Toskanii xięciu Parmeńskiemu z tytułem króla Etruryi; po czém Parma wcielona do cesarstwa Francuzkiego. Teraz xięztwa Parmy, Piacencyi i Guastalli, składają departament Parmeński, podzielony na 4 okręgi: *Parma, Piacencia, Borgoy San Donino i Guastalla*. Część tylko xięztwa, to jest okrąg *Bardi*, wcielony jest do departamentu Appeninu.

Parnass, sławna w starożytności góra, w Livadii prowincyi Greckiej, większa część roku okryta śniegiem na wierzchołku. Mięszkańcy okoliczni nazywają tę górę Liakura.

Parnitz, odnoga rzeki Odry w Pomeranii.

Paros, jedna z naysznakomitszych wysp na archipelagu Greckim, podlegająca rządowi kapidzi baszy. Teraz nie jest ludna, gdyż tylko do 2000 ma mieszkańców. Więsnędzna Parchia albo Partszysia, leży podług podobieństwa na miejscu dawnego miasta *Paros*; a zamek tamieczny i kościół zbudowane są ze szczątków dawnych budowli. Wyspa ta ma kilka dobrych portów, a naysznakomitszym iey płodem jest bawełna. Na tej wyspie staraniem sławnego francuzkiego uczonego znaleziony był marmur z greckim napisem który jest naysdawniejszą iaką tylko mamy chronologią pisaną. Sporządzona ona była na 264 lat przed Chrystusem, a zawiera przeszło 1300 letni przeciąg czasu. Kosztem wspomnionego *Peyrese* marmur ten przewieziony został do Smyrny; ale gdy w tym czasie interessa tegoż popadły w stan zawity, angielski hrabia *Arundel*, otrzymał ten szacowny pomnik roku 1627, a przewiózłszy go do Anglii darował akademii *Oxfordzkiej*, gdzie dotąd zostaje pod nazwiskiem marmurów *Arundelskich*, lub kroniki *Paroiskiej*.

Podczas wojny Rossyi z Portą 1769, tutaj było główne stanowisko flott pierwszy, a po ich od-

płynieniu, zostały tam szpitale i magazyny murowane po Rossyianach.

W starożytności sławna była ta wyspa pięknym marmurem białym, który i dotąd się tamże znajduje.

Parret, mała rzeka angielska w prowincyi *Sommersetshire*, wpadająca w morze Irlandzkie.

Parrtown, piękne miasto w Nowey Szkocyi nad rzeką *St. John*, gdzie po zawartym, roku 1783 pokoju, wiele Nowogarczanów osiadło.

Parsberg, miasteczko, zamek i włość w Bawaryi, xięzwie *Neyburskim*, na 3 milach kwadrato- wych, ma też 5000 mieszkańców.

Parshore, miasto w prowincyi angielskiej *Worcestershire*, nad rzeką *Avon* z mostem na teyże.

Parsis, *Parsowie*, ob. *Gauro-wie*.

Partenay, *Parthenay*, miasto francuzkie z 3200 mieszkańców w bywszej prowincyi *Dolnym poatu*; teraz stołeczne okręgu w departamencie *Dwóch Sewrów*. Ma znaczny handel zbożem i bydłem.

Partenheim, miasteczko z 900 mieszkańcami po większej części *luterskiej* religii, o 2 mile od *Moguncyi*; przedtem do kantonu wolney szlachty cyrkułu *Górnego Renu* należące; teraz do francuzkiego departamentu *Monttonere*, okręgu *Moguncckiego*, kantonu *Werstadt*.

Partenkirch, miasteczko i miejsce stołeczne hrabstwa *Werdenfels* w Bawaryi, nad rzeką *Loisach*.

Partine, znakomita rzeka w *Natolii* w *Azyi Mniejszej*, wpadająca w morze *Czarne* nie daleko *Eregri*.

Paryssów, miasteczko i włość z kościołem parafialnym, w bywszym województwie *Mazowieckim*, teraz departamencie *Siedleckim*. Przeszło wposagu z famili *Bielińskich* do *Kossowskich*.

Paryż, po francuzku i po niemiec-cku *Paris*, po włosku *Parigi*, po angielsku *Peris*, miasto stołeczne cesarstwa francuzkiego i departamentu *Sekwany*; leżące po obydwu

obydwu brzegach rzeki Sekwany, o milę po iey połączeniu z Marną, tudzież na dwóch wielkich wyspach, pierwszą z tych rzek utworzonych. Początkowy Paryż leżał na iedney tylko wyspie dość szupłej; takim go widział Cezar, nazywając to miasto a raczey się Gallów, *Lucetia Parisiorum*, gdyż lud okoliczny zwał się Parisii. We 300 lat po Cezarze Julian cesarz, lubił mocno to mieysce, wspomina o nim w swym dziele Mysopogan, nazywając ie swą kochaną Lutecyją. Tam obwołany był cesarzem. Ostatki pałacu iego zwanego *Thermae* to iest łaźnie, widać na dziedzińcu iednego domu ulicy *de la Harpe*, w południowej części Paryża. Długo miasto ograniczało się na samey wspomnioney wyspie; na niey był założony w 4 wieku po Chrystusie kościół panny Maryi, dziś katedralny; pałac też królów przez tysiąc prawie lat był na tey wyspie; choć około 10° wieku obydwu już brzegi rzeki zaczęły być zabudowane, a z czasem mieszkania królów i główne budowle publiczne przeniesione zostały na te dawniey przedmieścia, w 12 wieku murem otoczone i w miasto zaięte. Ten pierwszy obwód, mający, prawie pół mili długości dziś otoczony iest do koła ulicą szeroka, zwana bulewarami która obsadzona drzewami, i po obydwu stronach najpiękniejszymi zaięta domami i ogrodami iest nayznakomitszą częścią Paryża, iednak daleko okazalsza w północney, niż w południowej stronie, biorąc względnie rzeki. Po za temi bulewarami, niegdys krésem miasta będącemi, są już przedmieścia po pół mili długie do koła; i murem prostym celnym otoczone roku 1786; za którym są znowu nowe bulwary, iedną stroną do pol przytykające, ale przy każdej barierze, mające wielkie murowane wsie, miastom podobne za przedmieścia przedmieściów. Kształt Paryża iest podłużno okrągły, prawie regularny; część iednak Północna, czyli na prawym brzegu Sekwany leżąca, iest cokolwiek obszérniejszy, a o wiele świetniejszy i ludniejszy. Obydwie połą-

zione są wielo mostami kamieniami, choć nie zbyt długimi, prócz zwanego Nowym, iednak nader ozdołniami i gruntowniami. Długość Paryża wynosi pięć ćwierci mili jeograficznej, szerokość milę takąż; przeto Paryż iest krótszy, ale szerszy od Londynu. Liczba domów dochodzi 52000, więc prawie pięć razy mniej niż w Londynie, ale domy Paryżkie są na 6 do 7 piątr, niekiedy wyższe, prawie wszystkie z podwórzami tylnymi, do 1000 z wielkimi dziedzińcami na przodzie, sposobem pałaców; a do 5000 z większymi lub mniejszymi ogrodami, gdy Londyńskie domy są na dwa piątra, prawie pospolicie trzy okna w fainacie mające i bez dziedzińców. Ludność Paryża podawana w ostatnich czasach na 547,000 iest bardzo rzetelna, a była może przed rewolucyą o ¼ większa; ale ludność Londynu mniejsza do 1,108,000, żadną miarą nie może być przypuszczona, uważając na równy obóch miast powierzchni, domki Londyńskie i domy Paryżkie; trzeba to podanie brać za dziecinne samochwalstwo; niegodne ludu co taką powagę udaie.

Główny podział Paryża iest na 3 części: *La Cité*, czyli stare miasto na wspomnioney wyspie położone, *la Ville*, czyli Nowe miasto na północnym brzegu i *L'Université*, czyli Akademia na południowym brzegu Sekwany, tak nazwane, że tam była niegdys akademia ze swemi licznymi kolegiami. Obok wyspy starego miasta iest druga cokolwiek mniejsza zwana Ś. Ludwika, od półtora wieku bardzo regularnemi zabudowana ulicami i domami, a połączona przez mosty z obydwoma częściami miasta i z starym. Roku 1702 cały Paryż podzielony był na 20 dzielnic, zwanych *quartier*, a od rewolucyi na 12 muniypalności i 48 sekcyi w tychże. Nayznakomitsze przedmiotami Paryża są następujące. W starym mieście; kościół katedralny panny Maryi, starożytny i ogromny, pałac arcybiskupi, szpital *Hotel-Dieu*, pałac sprawiedliwości z dawnego królewskiego nader dawnego i przez

przez mnóstwo swych gmachów i wież przerażającego pręrobiony; przy nim kaplica zwana Święta, miejsce modłów Ludwika IX. Nowy most łączy Nowe miasto z Akademią, a przypiera do iednego rogu wyspy Starego miasta, w bliskości placu trójkątnego, zwanego przedtém Delfińskim; na prost tegoż na wspomnionym moście, stał przed rewolucyą posąg konny Henryka IV.

W Nowym mieście zwanym *La Ville*, iest pałac *Louvre*, już w 8 wieku mieszkaný latem przez królów, i wśród lasu leżący, w 12 wieku był warownie odbudowany przez króla Filipa Augusta, w 16 wieku był pospolitým mieszkaniem królów, nim inny bliski zwany *Tuilleries*, założony został wraz z ogrodem przez Katarzynę *de Medicis*. Później i Luwr i *Tuilleries*, ozdobił Ludwik XIV, ale iedno i drugie dopiero za dni terażniejszych ukończone bydź ma przez cesarza Napoleona, który przestwor dzielący Luwr od *Tuilleries*, przedtém mnóstwem domów zajęty, odkrył kazał i na wzór galeryi łączącey obydwá pałace, podobną z drugiej strony na skład roślin rzadkich zbudować postanowił. W wspomnioney galeryi przez Henryka IV. wyprowadzoney, umieszczone są posągi i obrazy nie oceniane w wojnach ostatnich z Włoch zdobyte, muzeum Napoleona zwane. Za pałacem *Tuilleries*, leży wielki ogród, założony przez sławnego *Le Notre* pod Ludwikiem XIV, napełniony mnóstwem drogich posągów. Ten ogród przytyka do placu na którym niegdys stał posąg konny Ludwika XV. a za tym, zaczyna się obszerna przechadzka publiczna zwana Polami Elizyjskiemi, ciągnąca się aż do rogatki prowadzących do lasku Bulońskiego, przez ulicę przedłużoną na dwie mile francuzkie. W tymże okręgu zwanym *la Ville*, są place *Vendome*, Zwycięztw, Królewski, na których niegdys stały posągi, zdiete w rewolucyi. Blisko *Tuilleries* iest pałac zwany niegdys kardynałski, że był zbudowany przez kardynała *de Richelieu*, późniejszy królewski, dostał się pod Ludwikiem XIV.

linii książąt *d'Orleans*. Ostatni z teyż, odbudował ten pałac na nowo, a ogród iego otoczył pięknymi iednostannymi pawilonami z iedney strony do ulic nowo utworzonych przytykającemi, z drugiej wychodzącemi na tenże ogród i mającemi na dole arkady pod któremi są sklepy wszelkiego rodzaju, a na dwóch piatrach to wszystko co tylko do wygody i zbytku ludzkiego iest potrzebne. Traktiernie zwane *restaurateurs*, billary, kaffehauzy, teatra, miesca gry, biblioteki, i liczne mieszkania do naiecia. W tey okolicy Paryża iest największa iego świętność i ludność; tu największe pałaców zwanych hotelami, i domów gościnnych wybornie urządzonych. Także sławna biblioteka cesarska. W czasie rewolucyi bogaci usunęli się z tey części miasta po za bulewary, i tam w północno zachodniej stronie przedmieścia, zwanej *Chaussée d'Antin*, zaczęli budować domy daleko od ulic usunięte, wśród ogrodów obszernych, które taniość miejsca i czasu, zakładać dozwalała. Takie pałace są o kilkaset kroków od ulicy i tylko mające przy niew bramę okazałą od której prowadzi ulica drzewami sadzona na obszerny, sposobem ogrodu angielskiego urządzoney dziedzińce; po bokach tey ulicy, place są odprzedane, a dom tym sposobem iest iak na wsi. Wiele takich w tey okolicy iest domów, na różnych pod czas rewolucyi wytkniętych ulicach, mało ludnych, spokojnych, ale nuyprościejszych i nuyporządniejszych w Paryżu. Wschodnia Północna część Paryża była główną iego częścią przed dwóma i czterma wiekami. Tam na ulicy *S. Antoniego* stał pałac królewski *St. Pol* zwany, na przeciw tegoż inny *Tournelles*, na którego miejscu Henryk IV., zaczął plac dokńczony i nazwany od Ludwika XIII, królewskim. W tey stronie iest mnóstwo starożytnych pałaców nuyznakomitszych familii francuzkich, które w czasie następnym przeniosły się za dworem w stronę miasta zachodnią. W południowej części Paryża, zwanej *L'Université*,

versité, te są najsławniejsze przedmioty: Akademia zwana niegdyś *Sorbona*, z kościołem fundacji kardynała *Richelieu* i tamże grobem jego. Kollegium zwane niegdyś 4 narodów, fundowane przez kardynała Mazarin. Kościół Ś. Genefy okrążył, trzeci w Europie co do wielkości po ŚŚ. Piotra w Rzymie, a Pawła w Londynie; przeznaczony na groby wsławnych mężów. Kościół Ś. Sulpiciego, bardzo okazały, Dom Inwalidów z przepysznym kościołem; pałac zwany *Luxemburg*, dziś senatu, z obszernym ogrodem; pałac niegdyś książąt *Condé*, dziś ciałą prawodawczego, mennica, szkoła lekarska; ogród roślin, i inne. Brzegi Sekwany przy tych częściach miasta ujęte są w groble kosztowne, kamieniem wyłożone, których długość, i ludność czyni one jedną z najsławniejszych piękności tego miasta. Paryż liczy wielką ilość funduszów ku uldze cierpiącej ludności; między szpitalami licznymi godne wspomnienia: *Hotel Dieu* w starym mieście gdzie jest 1200 łóżek; szpital dla ciemnych na oczy zwany *Des Quinzevingts*, czyli 300; Dom dzieci znalezionych, fundowany przez Ś. Wincentego a Paulo; *La Salpetriere* dla chorych i rozpustnych kobiet; *Bicetre* dla obłąkanych na zmysłach lub złego życia ludzi, i wielka ilość innych. Mosty Paryżkie są te najsławniejsze, *Pont Royal*, później zwany *de la révolution*, wspomniany już most Nowy, i most żelazny łączący przedmieście Ś. Antoniego z okolicą ogrodu roślin. W miejscu gdzie też przedmieście przytyka do ulicy Ś. Antoniego; stał dawniej starożytny zamek Bastylia zwany. W południowej stronie części zwanej *L'Université* jest obserwatorium, wprawdzie dobrze utrzymywane i opatrzone w narzędzia szacowne, ale z budowy ani okazałe ani wysokie.

Fabryki miasta Paryża są niezmiernie ważne i liczne; najsławniejsza między temi jest rękodzielnia obiciów, zwiérciadek i szkarłatu. Inne po większej części ograniczają się przedmiotami

mody, ale w tym rodzaju sięgają najoddalniejszych okolic Europy. Handel Paryża, lubo dla jego wielkości, znaczny, przecież nie jest taki, aby to miasto można kłaść obok wielu innych prawdziwie handlowych. Pobyt w tym mieście mniej drogi niż w wielu daleko mniejszych, jest przyjemny przez rzadką dobroć i uprzejmość jego mieszkańców i niezliczoną mnogość zabaw, między którymi teatru celią wszystkie Europejskie, ale też niektóre tak iak indziej, i tutaj zostają po za miernością. Około 3000 karet zwanych *Fiakrami* a 2000 kabrioletów jednokonných, po ludnych miejscach stojących, ułatwiają za małą cenę komunikacją między odległemi częściami tego ogromnego miasta. Okolica na 6 mil w koło okryta jest domami wiejskimi i wsiami, rozrywek lub pierwszych potrzeb miastu dostarczającymi. Rzeki Sekwana i Marna opatruią one w istotne żywności.

Pas de Calais, najwyższe miejsce kanału dzielącego Francją od Anglii, nazwane od miasta *Calais*, z którego jest zwykła przeprawa do *Dover*, miasta angielskiego. Najprostsza odległość dwóch tych miast nie przenosi 6 mil jeograficznych; a w czasie pokoju, co tydzień wychodzą dwa pakieboty i nazad powracają z jednego do drugiego z tych miejsc. Od tej cieśniny wziął jeden departament Francuzki nazwisko Departamentu *Pas de Calais*, który ma na 118 milach kwadratowych 566000 mieszkańców. Dzieli się na 6 okręgów: *Boulogne*, *St. Omer*, *Bethune*, *Arras*, *St. Pol* i *Montreuil*. Płaci ten departament 4,538,000 franków podatku. Kraj ten jest równy i bardzo obfity w zboża wszelkiego rodzaju i len. Ma mało lasów, ale dostatkiem torfu i węgla kamiennych. Fabryki taceczne obiciów, koronek, płócien, blachy są znaczne; równie iak handel i rybołówstwo. W czasie wojny wiele kaprów wypada z tacecznych portów, na chwywanie angielskich okrętów.

- Pasarowitz, Passarowitz**, małe tureckie miasto w Serwii, powiecie Semendryi, nad rzeką Morawą. W tym mieście roku 1718 zawarty był pokój na lat 24 między Césarzem, Portą i Wenecyą.
- Pasberg**, małe miasto w Czechach cyrkule Saackim; tutaj roku 1789 Prusacy poymali dwa reymenta Austryaków.
- Pascataqua, Piscataqua**, główna rzeka w Północno - Amerykańskim wolnym stanie *New-Hampshire*.
- Pasco**, małe miasto Hiszpańskie w Królestwie *Peru*, prowincyi *Tarma*. Leży w okolicy czczey i przykrey, ale ma bogate kopalnie śrebrne.
- Pasitano**, miasto w Królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Principato Citra*.
- Pasman**, długa ale wązka i mało zamieszkana wyspa na przeciw Dalmackich brzegów na kanale Zara. Jest górzysta jednak obficie w oliwę i wino.
- Pass, Passberg, Possberg**, włość, zamek i miasteczko w hrabstwie *Mitterburg* w Istrii. Ma obfitość owoców, oliwy i wina.
- Passage**, małe miasto Hiszpańskie między Fuentarabią i *St. Sebastian*, w prowincyi *Guipuscoa*.
- Passaic**, znakomity wodospad w wschodniej części wolnego Stanu *New - Jersey* w Północney Ameryce.
- Passarge**, mała rzeka w Prussach Wschodnich, poczynająca się przy Geyslinen, a przy wsi *Passarge*, wpada w *Frischehoff*. Jest spławna dla wielkich łodzi.
- Passaro, Capo Passaro**, mała, nie żyzna wyspa na przeciw prowincyi Sycyliiskiej *Val di Noto*. Ma szanse dla osłony przeciw zbójcom morskim, tudzież służące za więzienie przestępcom, mianowicie wojskowym.
- Passau**, miasto stołeczne przedtem biskupstwa Passawskiego nad Dunajem, leżące między Dawną Bawaryą i Austryą. Składa się z 3 miast: Właściwego *Passau*, *Innsstadt* i *Ilzstadt*, do których łączy się część 4 zwana *Oberhaus*, która jest mocnym zamkiem. Miasto właściwe *Passau* jest porządnie zabudowane, ma okazały kościół katedralny i zamek niegdyś biskupi; łączy się dwoma mostami z innemi częściami. Jeden most na Dunaju prowadzi do twierdzy *Oberhaus*, na północnym brzegu, na wysokiey górze leżącey i do miasta *Ilzstadt*, biorącego nazwisko od rzeki *Ilz* wpadającej w Dunaj. Drugi most na rzece *Inn*, dłuższy od tamtego wiedzie do części miasta zwanej *Innsstadt* i sławnego klasztoru *Mariahilf*. Liczba domów we wszystkich tych częściach wynosi 888, a mieszkańców 9900 prócz wojskowych. Na przedmieściu *Ilzstadt* budują wiele okrętów.
- Passawskie biskupstwo**, miało 24 mil kwadratowych powierzchni, 1 miasto 11 miasteczek i wiele wsi, a 60000 mieszkańców. Dochody biskupa wynosiły 220000 reńskich, a kapituły tyle drugie. Biskup równie i kapituła mieli znaczne dobra w Austrii i w Bawaryi. Roku 1802 biskupstwo Passawskie zostało zniesione, a kraj podzielony między Bawaryą i Włochami Toskańskiego, który trzy części w tym dziale otrzymał.
- Passelhendaele**, miasteczko w bywşey Flandryi, teraz stołeczne kantonu w departamencie francuzkim *Lys*, okręgu *Ypern*.
- Passenheim**, miasteczko z 860 mieszkańcami w Prussach Wschodnich, cyrkule Neidenburskim. Rzepy tameczne mają zaletę z dobroci.
- Passer**, mała rzeka w Tyrolu wpadająca w Adyge, tam *Etsch* zwana.
- Passeriano**, bardzo piękny zamek w bliskości miasta Udiny w Friolu Weneckim. Tutaj mieszkał jenerał *Bonaparte* pod czas układania pokoju w *Campo Formio*, roku 1797.
- Passewalk**, miasto z 522 domami i 3200 mieszkańcami w Pomeralii, cyrkule Randowskim, nad rzeką Ucker. Ma dobre rolnictwo i znaczne fabryki sukienne. Roku 1760 zaszła tam znaczna potyczka między Prusakami a Szwedami.

Passignano, miasteczko w powiecie tegoż imienia, nad ieziorem Perugia, w bywszym stanie papieżkim.

Passy, jedna z tych pięknych wsi, miastom znacznym podobnych, przytykających do murów Paryża. Leży nad Sekwaną, przy drodze Wersalskiej, ma wiele pięknych domów letnich i dobre wody mineralne żelazne.

Pastrana, miasteczko z tytułem księstwa w Hiszpańskiej prowincji Nowej Kastylji, nie daleko rzeki *Tajo*.

Pastrowichi, **Pastrowich**, **Perastinowie**, lud niegdyś pasterski osiadły w wiosce tegoż imienia w Dalmacyi na północ Raguzu. Roku 1785 turcy wielkie poczynili spustoszenia w tym miejscu do Wenecyi pod ów czas należącym.

Patacina, miasto w Hiszpańskiej prowincji Aragonii, nie daleko Taragony. Tam roku 1640 urodził się fundator Quietistów, Michał Molinos.

Patagonia, kraj Ameryki Południowej, graniczący na północ z prowincjami Hiszpańskimi *Chili* i *Buenos Ayres*; na zachód i wschód z morzem Atlantyckim i Spokojnym, na południe z cieśniną Magellańską. Hiszpanie przywłaszczają sobie panowanie nad tym krajem, ale nie posiadają go zupełnie, przynajmniej południowe okolice są niepodległe. Cały kraj napełniony jest dzikim bydłem którego co rok po 1000 i więcej sztuk bywa bitych jedynie dla skór i łoju, czasem dla ozorów; mięso zaś zostaje na pastwę ptastwu, zwierzom, mianowicie psom, stadami biegającym. Znajduje się tam także wiele dzikich koni i owiec peruańskich *viccunas*, czyli wigoniów. Mieszkańcy tego kraju są roślini, ale bynajmniej nie olbrzymi jak ich z początku wystawiano, ciała mają koloru miedzianego; odziewają się skórami i najczęściej ich można widzieć na koniu.

Patak, **Saros - Patak**, miasto węgierskie nad rzeką Bogrod w

Semplińskim komitacie, w okolicy wyborne wina wydającey. Religie katolicka, reformowana i grecka, mają tam kościoły parafialne; a pierwsze dwie i gimnazya. Reformowana jest po Debrecińskim naysnakomitsza tej religii w Węgrzech: liczy 6 professorów a 2000 uczniów, między którymi 360 dorosłych i do stanu nauczycielskiego lub duchownego się sposobiących. Jest tam prztem biblioteka, muzeum, gabinet historii naturalnej i sławna w 16 wieku drukarnia. Włość okoliczna należała w tymże wieku do sławnego Piotra Pereny, który też w tamiecznym kościele przez siebie fundowanym jest pochowany. Potem przeszła do rodziny Rakocych, na których ją rząd skonfiskował i nadał książętom Trautson, a po tej wygaśnięciu 1775 znowu się do korony wróciła.

Patana, małe Królestwo w Indiach Wschodnich, na półwyspie Malacca. Panujący w tym kraju hołduje Królowi Siamskiemu, a mieszkańcy prowadzą znaczny handel z Chińczykami, są zaś częścią mahometanie częścią poganie.

Patana, miasto stołeczne wyżej wspomnianego Królestwa; leży nie daleko od brzegu morskiego, od którego przedzielone jest uchodzącą rzeką. Z strony lądu otacza je palissada z grubych czworobocznych słupów; podobnemi otoczone są także pałace Królewski i znacznych osób. Domy pospolite zbudowane są z drzewa i trzciny bardzo sztucznie. Meczet mahometkański jest sklepiony i podparty wielo dobrze wyrobionemi pilastrami. Są tam także trzy pagody napełnione sztucznie złotem i balwanami.

Patanowie, **Padtanowie**, lud w Indostanie, który od 13 do 16 wieku był tam bardzo potężny i rozszerzył się po Persyi, Indyi, Turkestanie. Teraz naysnaczniejszy Król tego ludu panuje w Candahar. Także w północnej części prowincji Indostańskiej Delhi jest księstwo Patanów. Język tego ludu jest jednym z najsławniejszych dialektów Indyjskich. Religia ich jest mahometkańska.

Patapsko, Patapsco, rzeka w Północney Ameryce, w wolnym stanie Marylandzie. Nie jest bardzo znaczna, ale przy swym uściu w zatokę Chesapeak, wciska się w nią morze o trzy mile i tworzy wybrzeże głębokie na 9 łokci, nad którym leży miasto *Baltimore*, najznaczniesze w tym kraju.

Patay, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie Beauce; teraz stołeczne kantonu w departamencie Loiret, okręgu *Orleans*.

Pate, miasto handlowe nad wschodnim brzegiem Afryki na wyspie utworzonej uściem rzeki nazwanej Wielką. Mieszkańcy są przychodni Arabowie, religii mahometaniskiej. Portugalczycy mający tutaj niegdyś warowną faktorię uściskali okolicznych małych książąt, póki od Hollendrów sami nie byli wyparci. W ten czas Arabowie opanowali to miasto i handel jego kością słoniową i niewolnikami.

Paterno, miasteczko z tytułem księstwa W. Sycyliiskiej prowincyi *Val Demone*.

Pater noster, wyspy na południe Celebów w Indyach Wschodnich leżące; nazwane ztąd, że się ciągną iedne za drugimi iak paciorki.

Pathmos, Patmos, Palmosa, wyspa na przeciw brzegów Azji Mniejszej, na południe wyspy Samos. Święty Jan tutaj pisał swoje objawienia. Wyspa ta składa się z 3 części połączonych z sobą wązkimi przesmykami. Mieysce główne leży na górze, a na tey wierzchołku iest klasztor St. Jana. Mieszkańcy tameczni w małej bardzo liczbie są wszyscy religii greckiej. Jedyńy artykuł wywozu składa się z pończoch bawlnianych, które aż do Wenecyi bywają wyprowadzane.

Patna, Pattena, znaczne i bardzo handlowe miasto angielskie w Indostanie nad Gangezem, dzielącym się tam na trzy odnogi. Handel tameczny zawisł na opium, saetrze, piźmie, i rozmaitych artykułach fabryk bawełnianych i iedwabnych.

Patowmak, Patomak, wielka rzeka Ameryki Północney. Począyna się dwoma ramionami w błękitnych górach wolnego stanu Wirginii, łączy się znowu przed miastem *Washington* stołecznym całej rzeczypośpolitey, a przepłynawszy Maryland wpada w zatokę Chesapeak bay. O milę od uścia ma pół mili szerokości, a o 20 mil w głąb kilka wódospadów tamują na nim żeglugę, lecz uboczny Kanał ułatwia też omiiając progi. Rzeka ta iest bardzo rybna.

Patrasso, Patras, miasto warowne w księstwie Clarenza na półwyspie Morei, nad tak nazwanemi małemi Dardanellami. Ma do 4000 mieszkańców, między którymi wiele żydów. Roku 1687 Wenetowie zdobyli ie na Turkach lecz 1715 znowu utracili. Roku 1772 flotta rossyiska odniosła w bliskości zwycięstwo nad turecką.

Patria, rzeka w Królestwie Neapolitańskim prowincyi *Terra di Lavoro* nad którą leży miasto *Aversa*.

Patrimonium S. Piotra, prowincya bywszego państwa papieżkiego, leżąca nad morzem Toskańskim, a od północy mająca księstwo Spoletańskie. W 12 wieku sławna hrabina Toskanii Matylda, darowała papieżom ten powiat.

Patrington, miasto angielskie w prowincyi *Jork*.

Patschkau, Paczków, miasteczko katolickie z 1600 mieszkańców, w Szląsku w księstwie Neisseńskim należące do biskupstwa Wrocławskiego. Mieszkańcy wyżywiają się sukiennictwem i piwowarstwem, które atoli nie iest teraz tak znaczne iak przedtém.

Patschlawitsch, Paczławicz, miasteczko zamek i włość w Morawii, cyrkule Prerawskim.

Pattensen, Pattenhausen, miasteczko z 165 dymami i fabrykami pół iedwabnemi, w księstwie *Callenberg*, bywszym elektorstwie Hanowerskim.

Patti, miasto z 2500 mieszkańcami, w Sycyliiskiej prowincyi *Val De-*

Demone; nad zatoką morską tegoż imienia, z biskupstwem.

Paturages, miasteczko francuzkie w bywszej Flandryi, teraz stołeczne kantowu w departamencie *Jemmappe*, okręgu *Mons*.

Patuxent, znaczna rzeka Ameryki Północney, w wolnym stanie Marylandzie. Wpada w zachodnią stronę zatoki morskiej Chesapeake, nie daleko od uścia rzeki Patowmak. Przybyt morski podnosi iey wody tak, że o 8 mil w głąb może nosić okręty morskie, aż do miasta *Nottingham*.

Patzów, *Patzau*, miasteczko w Czechach, cyrkule Taborskim, z znacznymi fabrykami sukienkami. Należy do funduszu religii.

Pau, miasto dobrze zabudowane w bywszym francuzkim powiecie Bearn, nad rzeką *Gave de Pau*, stołeczne przedtém części Królestwa Nawary, do Francyi należącej, teraz iednego okręgu w departamencie Dolnych Pireneów. W tamecznym zamku mieszkowali dawni królowie Dolney Nawarry, i tamże przyszedł na świat roku 1553, Król późniey Francuzki Henryk IV. Roku 1764 w tym mieście narodził się *Jan Bernadotte*, marszałek francuzki, w roku 1810 obrany iednomyślnie przez seym Szwedzki następcą tronu tego Królestwa.

Pavesano, bywszy powiat w księstwie Mediolańskim, nazwany od miasta Pavii, stołecznego. Położona tego powiatu należała do Sabaudii, druga do Austrii, teraz cały należy do Królestwa Włoskiego, w wschodniej części do departamentu Olona; w zachodniej do departamentu Gogna. Kray ten tak jest przyjemny i żyzny, że go nazywano ogrodem Mediolańskim.

Pavia, obszerne i dawne miasto w bywszym księstwie Mediolańskim, teraz stołeczne okręgu w departamencie Olona, Królestwa Włoskiego. Leży nad rzeką *Tessino*, na której tu jest most kamienny kryty, łączący miasto z największym przedmieściem. Przedtém posiadłości Króla Sardyńskiego przytykały aż do bram mia-

sta tak, że żywności z przedmieść wnoszone podlegały akcyzie. Najznakomitszymi przedmiotami tego miasta są: kościoły katedralny i augustiański, gdzie pochowane są zwłoki Ś. Augustyna; pałace familii Mezzabarba, Bellisomi i Botta; akademiia fundowana od Karola Wielkiego, a ulepszona przez cesarza Karola IV. opatrzona wielkimi dochodami i wybornie urządzona. Ponieważ rzeka *Tessino* jest spławna dla łodzi przeto ułatwia związek Pavii z rzeką Po. Przy tém mieście Karól Wielki poymał Króla Lombardii Dezyderiusza roku 774, a wojsko cesarza Karola V. podobnie poymały roku 1525 Franciszka I. Króla Francuzkiego. Na pamiątkę tego zdarzenia była tutaj w klasztorze Kartuzów, zawierającym wiele ciekawości wystawiona kolumna, którą Francuzi zabrali roku 1734. Ludność tego miasta dochodzi 2800.

Paullac, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Guyennie, teraz stołeczne kantonu w departamencie Girondy, okręgu *Lesparre*.

Pavilly, miasteczko z 2300 mieszkańców a przedtém znaczna baroniia w bywszej prowincyi francuzkiej Normandii; teraz stołeczne kantonu w departamencie Sekwany Dolney, okręgu *Rouen*. Ma znaczny handel lnem, płótnem i drobiem folwarcznym.

Paulhaguet, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Auvernii, teraz stołeczne kantonu w departamencie Górney Loary, okręgu *Briude*.

Paulinzelle, przedtém sławny klasztor, teraz zamek i włość w Turyngii, należący do księcia Schwarzburg-Rudolstadt, podzielnictwem księcia Sax-Gotha.

Paulon, mała rzeka w bywszym Piemontcie, wpadająca w morze przy Nice, w teraźniejszym francuzkim departamencie Alpów nadmorskich.

Pavonata, dwie małe wyspy na kanale Konstantynopolskim, przy wejściu do morza Czarnego.

Pausa, małe miasto w Votlandii, • pół-

- o półtóry mili od *Plauen*, należy do Saxonii. Mieszkańcy tameczni trudnią się fabrykami pończoch i muszlinów.
- Pausebach**, mała rzeka w Szląsku, poczynająca się nie daleko *Silberberg*, a wpadająca w *Neisse*.
- Pausolippo**, góra i w niey iaskinia nie daleko Neapolu, przez którą przechodzi droga prosto wykuta i brukowana na pół ćwierci mili pod ziemią.
- Pawłograd**, miasto Rosyjskie, stołeczne okręgu w gubernii Ekatarinosławskiej, nad rzeczką *Wałcza*, wpadającą w *Samarę*, która uchodzi do Dniepru. Okolica tego miasta jest żyzniejsza niż przyległe południowe.
- Pawłów**, miasteczko w bywszej Ziemi Chełmskiej, teraz w departamencie Lubelskim. Ma kościół parafialny i należy do biskupstwa Lubelskiego.
- Pawłowski**, pałac letni cesarski nie daleko Petersburga. Césarz *Paweł* darował go swej małżonce, i wsi przyległej nadał przywilej miasta.
- Pawłowski**, miasto i twierdza w Rosyjskiej gubernii Woronieckiej. Mieszkańcy tameczni prowadzą handel z kozakami dońskimi.
- Paxo i Antipaxo**, dwie małe i nie zaludnione wyspy nie daleko *Korfu* przy wejściu na morze Adriatyckie. Pierwsza z nich wydała wiele oliwy i wina. Miasteczko stołeczne nazywa się *Porto-Gai*.
- Payerne**, po niemiecku *Paterlin*, *gen*, *Peterlingen*, małe ale wyższe miasto w Szwajcarskim kantonie Fryburg. Wójt dawniej kantonu Berneńskiego mieszkał w tamiecznym klasztorze benedyktyńskim.
- Payrac**, miasteczko z 900 mieszkańcami w bywszym francuzkim powiecie Quercy, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Lot*, okręgu *Gordan*.
- Paz**, miasto w Hiszpańskiej prowincyi *Rio de la Plata* w Ameryce Południowej. Ma 20000 mieszkańców, mających się dobrze z handlu ziela *Koka*, które Indyjanie chętnie żują z wapnem mięszane. Jest tam biskupstwo, 4 kościoły parafialne i kilka klasztorów. Płynąca przy tém mieście rzeka, niesie czasami piasek złoty, niekiedy i znaczniejsze bryły.
- Pazzano**, miasteczko należące do dóbr kameralnych Królewskich, w prowincyi Neapolitańskiej *Calabria Oltra*.
- Peccais**, miasteczko francuzkie, w bywszym Langwedoku, nad morzem; z znacznemi fabrykami solnemi, teraz w departamencie *Gard*, okręgu *Nimes*.
- Pechlarn**, miasteczko w Austrii *Dolney*, cyrkule Wiedeńskiego lasu nad rzeką *Erlaf* i *Dunajem*. Na przeciw leży miasteczko *Stary* albo *Mały Pechlarn*; obydwa należały przedtém do biskupstwa Ratybońskiego. Okolica wydała wiele szafranu.
- Peckau**, miasteczko w Styryi, cyrkule *Gratzkim* nad rzeką *Mur*; należy do klasztoru *Vorau*.
- Peckelsheim**, miasteczko i włość w bywszym biskupstwie *Paderbornskim*; należało do Króla Pruskiego od roku 1802, ale w 5 lat później, dostała się z przyległemi kraiami do *Westfalii*.
- Peczeniszyn**, miasteczko szlacheckie i włość w Galicyi *Stanisławowskim* cyrkule.
- Peczka**, miasteczko i włość w *Czechach*, cyrkule *Biczowskim*; należy do funduszu religijnego.
- Pedec**, rzeka spławna w Południowej *Karolinie*.
- Pederneira**, miasto w Portugalskiej *Estremadurze*, nad małą rzeką *Alkoa*, z portem i 1400 mieszkańcami.
- Pedrogan, Pedragon**, miasteczko w Portugalskiej *Estremadurze*.
- Peebles**, miasteczko nad rzeką *Tweed*, stołeczne powiatu *Tweedal* w Południowej Szkocyi.
- Peed**, miasteczko na wyspie angielskiej *Man*; utrzymywało się przedtém z handlu przekradkowego, który wcale ustał odkąd ta wyspa ustąpiona została *koronie*.

Peene, rzeka w księstwie Meklenburskim; pocyna się z dwóch źródeł, tworzy granicę między Pomeranią a Meklenburskim aż do Demmina; a przy *Peenemünde* wpada w morze Bałtyckie. Od Demmina zaczyna być sławna.

Peer, miasteczko w bywszym biskupstwie Leodyjskim, teraz stołeczne kantonu w francuzkim departamencie Dolney Mozy, okręgu Hasselt.

Pegau, małe miasto z 2300 mieszkańców, w cyrkule Lipskim nad rzeką Elster w Saxonii. Okolice jego obfita w łaki wiele żywi bydła. Amt, czyli włość królewska przyległa, ma z miasta 67 wsi i 12000 mieszkańców.

Pegnitz, miasteczko w bywszym księstwie Bareyckim; mieszkańcy jego trudnią się chowem i tuczeniem bydła. W bliskości pocyna się rzeka Pegnitz z pod góry na której stoi zamek Böhmenstein, przyjmuje w siebie wiele pomniejszych rzek, a przepłynąwszy Nürnberg, wpada pod miastem Fürth w rzekę Regnitz, z którą połączona płynie przez księstwo Bamberckie i wpada w Men. Obydwie są bardzo użyteczne dla młynów i fabryk.

Pegon, wyspa na rzece *Caya*, w Portugalskiej Estremadurze, o milę od miasta Badajoz.

Pegu, od anglików zwane *Moan*, królestwo w północnej stronie półwyspu Indyjskiego, z tamtej strony Gangezu. Od roku 1757 podlega państwu Birmah czyli Ava. Mieszkańcy są bałwochwalcy. Miasto stołeczne Pegu, leży nad rzeką tegoż imienia. Było przedtem bardzo obszerne i znakomite, ale roku 1757 król krain Birmah (Permah) czyli Awancki, dobywszy je szturmem zniszczył. Tylko pagody czyli kościoły pozostały. Między temi jeden mianowicie jest wielki. W ostatnich czasach postanowił król je odbudować, ale dotąd tylko ma mieć 7000 mieszkańców. Wszystkie mieszkania są z trzcin bambusowych i desek.

Pegu, *Caypumo*, rzeka wielka w Indyi z tamtej strony Gangezu, wpadająca w zatokę Bengalską.

Tom II.

Pehuenches, wolny naród w południowej części państwa Chili w Ameryce. Dotąd zachował swą wolność przeciw wszystkim usiłowaniom Hiszpanów.]

Peila, mała rzeka w Szlasku w księstwie Swidnickim, poczynająca się przy Górnym Peilau; płynie przy Reichenbach, a powyżej Swidnicy wpada w rzekę Westritz.

Peilenstein, miasteczko z 70 domami i starym zamkiem w Styryi, cyrkule Cilleyskim.

Peina, miasto niemieckie nad rzeką Fuzą w bywszym księstwie Hildesheimskim. Ma zamek a przy nim klasztor kapucyński, zawierający wiele ciekawości. Mieszkańcy są powiększej części religii luterskiej. Gdy ci od katolickich w wielu względach byli gnębieni, tedy roku 1711 wojska Hanowerskie zająły to miasto, ale później po ugodzeniu sporów, znowu opuściły. Roku 1802 dostało się to miejsce wraz z przyległościami królowi Pruskiemu.

Peipus, jezioro w Inflantach zwane po Rossyjsku *Gzuckoe*, długie jest na mil 10 a szerokie na 7, uchodzi do morza Bałtyckiego przez rzekę zwaną *Narowa*, albo *Narwa*; łączy się także z jeziorem Pskowskim, czyli Pleskowskim. Jest bardzo rybne.

Peisa, jezioro w Węgrzech w komitacie Presburskim; od niego miasto stołeczne Prezbarg zwało się niegdyś Peisburg. Teraz już po części wyschło, po części zamienione w bagna, okryte jest bardzo piękną olszyną.

Peiskreczam, miasteczko z zamkiem i 1700 mieszkańcami w Szlasku górnym, należy wraz z przyległą włością Tost do hrabi Galszyńskiego.

Peitz, miasteczko w Dolnej Lużycy w bywszym cyrkule Kotbuskim do Pruss należącym. Od roku 1807 należy wraz z tymże do Saxonii. Roku 1758 i 9 Austriacy opanowali to miejsce; później jego niezupełne fortyfikacje zniesiono a na ich miejscu założona była fabryka sukienna.

Pekin, *Peking*, miasto Chińskie w prowincyi Szuin, albo inaczej

czy Petczeli lub Dszili zwanej; jest stolicą całego państwa Chińskiego od lat 400; a oznacza w języku krajowym rezydencyją Połudn. tak jak Nanking południową. Peking, biorąc od pierwszych jego początków, ma już istnieć około 3000 lat, ale dopiero 1267 po Chrystusie roku, książę Mongolski Kublay Chan, zbudował południową część miasta, zwaną King Czyng, czyli miastem królewskim, w której wistocie teraz znajduje się pałac cesarski i mieszkania panów z rodu tatarów Manczurskich, z którego jest terazniejsza familija panująca, co tron Chiński opanowała na dynastii Ming, z której ostatni cesarz roku 1644 powiesił się w pałacu letnim *Kin-Chan*, leżącym w północnej stronie miasta. To miasto północne zwane jest tatarów Mauczurów Beczyn. W drugiej czyli południowej stronie miasta, mieszkają właścicieli Chin. Obydwa te miasta tworzą czworobok cokolwiek niezupełny otoczony murami i rowami napełnionymi wodą z trzech małych rzeczek. W południowej stronie miasta King-Czyng, jest obwód poświęcony pomnikowi zeszlých cesarzów i zasłużonych w kraju mężów. Panujący i dwóric nawidzają to miejsce niekiedy uroczyscie. W tejże okolicy jest pałac poselstwa Rosyjskiego, a w nim kościół grecki; inny kościół Rosyjski jest w okolicy miasta, zwanej Rosyjską Słobodą jest cerkiew Ś. Mikołaja; tam mieszkają ci Rosyianie, którzy tam się przenieśli z miasta Albazin dawnego swego pobytu. Są tutaj 4 kościoły katolickie pod dozorem jezuitów, 4 meczety i 33 bóżnie bałwańskich.

W wschodniej stronie miasta północnego są dwa obserwatoria, najniezgrabniejszymi opatrzone instrumentami; bo Chińczycy ani chcą wiedzieć o Europejskich. Siła wojskowa w tym mieście wynosi do 66000 ludzi, z których 45000 gwardyi, a 21 policyjnych żołnierzy. W koło miasta rozstawionych jest 656 armat i 5 moździerzy. Ludność Pekinu, podawana była od dawna na 2 milio-

ny. Ambassada Lorda Makartney utrzymuje one do 3 millionów, ale zważywszy, że obwód miasta, wprawdzie nie licząc przedmieść, wynosi tylko 4 mile jeograficzne, przeto mniej niż Paryża, a domy Chińskie są tylko na jedno piętro, tedy nie można ani półtora miliona przypuszczać. Co rano znajduje policya wiele dzieci, nowonarodzonych wystawionych na zgon. Południowe miasto Lao-Czyng, dopiero roku 1544 założył cesarz Kiatsing. Rosyianie nazywają one Starym, albo Chińskim miastem, dla tego zapewne, że mieszkańcy jego są dawni krajowcy, gdy Południowe miasto choć dawniejsze, ale przez zwyciężkich przychodniów zamieszkane po większej części. To południowe miasto nie jest ani tak ludne ani tak dobrze zabudowane jak tamto, ima jeszcze wiele miejsc próżnych, ogrodów i pól ornych.

Pelagosa, mała wyspa w szrzdoku prawie morza Adryatyckiego, na przeciw miasta Raguzy, otoczona jest niebezpiecznemi skałami,

Pelerin, Pellerin, miasteczko francuzkie w bywszej Bretanii nad lewym brzegiem rzeki Loary; teraz stołeczne kantonu w departamencie Loary Dolney, okręgu *Paimboeuf*.

Pelewskie wyspy, ob. Palaos.

Pelim, miasteczko Rosyjskie nad rzeką tegoż imienia w gubernii Tobolskiej na Syberyi. Zbudowane było roku 1593, ma 90 domów drewnianych, dwie cerkwie, cokolwiek fortyfikacyi, opatrzonych żelaznemi armatami. Tutaj książę Kurlandzki Jan Ernest i feldmarszałek Munnich wóy tamtego, byli wzięci i jeden przez drugiego uwięzieni, przez wpływ swój u dworu.

Pelissane, miasteczko francuzkie z 2500 mieszkańców, w bywszej Prowancyi, teraz departamencie Uyscia Rodanu, okręgu Aix. Okolica wydaie wina dobre i oliwę.

Pella, mała wyspa turecka na archipelagu, nie daleko wyspy Scio.

Pella, małe miasto niegdys w Judei w pokoleniu Manassy. Tam schroniła się część żydów z Jerolimy

- bolimy przed ię obłężeniem przez Titusa.
- Pellegrue, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Guianie, teraz stołeczne kantonu w departamencie Girondy, okręgu *la Reale*.
- Pellice, mała rzeka w bywszym Piemontcie; poczyną się pod górą Viso, a wpada w rzekę Po, w terazniejszym francuzkim departamencie Po.
- Pello, łańcuch gór w Laponii, okrytych lodkami. Roku 1736 uczeni wysłani dla obserwacyi astronomicznych, przez króla francuzkiego, tam przebywali.
- Pellworm, mała wyspa przy zachodnim brzegu księstwa Sleswickiego; jest szczytkiem wielkiej wyspy Nordstrand pochłoniętej morzem roku 1634. W bliskości teyże pojawiają się psy morskie w wielkiej ilości.
- Peloponez, ob. Morea.
- Pelschötz, po węgiersku Pelsőz, po słowiańsku Plessu-we, miasteczko w Węgrzech Gemerskim komitacie; jest iego mięyscem głównym. Ma kościół kalwiński, piękne marmury w okolicy, hamerne żelazne, tudzież znaczne owczarnie.
- Pelschötz, czeskie i niemieckie, to ostatnie zwane bywa Szasz; dwa miasteczka w Solerskim hrabstwie w Węgrzech.
- Pelusium, ostatnia odnoga Nilu przy iego uściu z strony Arabii. W starożytności leżało nad nią miasto tegoż imienia. Arabowie nazywają to mięysce Tineh, co znaczy miasto błotne. Między tą odnogą, a dawną Damiętą, jest jezioro zwane morzem martwym.
- Pemba, miasto i prowincya w królestwie Congo w Afryce.
- Pemba, Penda, okolica Afrykańska przy brzegach Zangwebaru.
- Pembrok, hrabstwo angielskie w Walii Południowej. Ma 56000 mieszkańców, wielką obfitość zboża, łąk i węgla kamiennych. Mówią tam po angielsku więcej, niż w innych stronach Walii, dla tego ten powiat nazywany bywa Małą Anglią.
- Pembrok, miasto stołeczne w hrabstwie wyżej wymienionym; ma dobry port i zamek go osłaniający.
- Pemsey, Pevensea, port w Anglii, w hrabstwie *Sussex*.
- Penamacor, miasto w portugalskiej prowincyi Beira, przy granicy Hiszpańskiej. Ma cokolwiek fortyfikacyi.
- Penautier, małe miasto francuzkie w bywszym Langwedoku, teraz w departamencie Audy, okręgu *Carcassone*. W tém mięście i w okolicy, jest wiele fabryk sukiennych i materyi wełnianych.
- Pennice, wieś z pięknym pałacem imienia Gorskich, o 2 mile na południe od Warszawy.
- Penella, małe miasto z 2600 mieszkańców w Portugalskiej prowincyi Beira, nad rzeczką *Douça*, na południe miasta *Coinbry*.
- Penemundzkie szanie, w Pomeranii przy uściu rzeki Pene, leżą na nappółnocniestym klinie wyspy Usedom. W siedmioletniej wojnie były na przemian w rękach Szwedów i Prussaków.
- Peniche, miasto z 2800 mieszkańców w Portugalskiej prowincyi Estremadurze nad morzem Atlantyckim: ma port i zamek tenże osłaniający.
- Penig, małe miasto z 440 domami i 2100 mieszkańców w Saxonii, cyrkule Vogtlandzkim. Należy do księcia *Schönburg* pod zwierzchnością Saxonii. Ma dobre fabryki kamlotów, kattunów i wiele garnarzy.
- Penkun, miasto w Pomeranii Pruskiej przy granicy Marchii. Ma dobre rolnictwo i wiele rybaków. Należy do hrabiów Hacke.
- Penna, po Hiszpańsku *Penja de Francia*, miasto królestwa Leonu. Ma w tamczym kościele obraz Panny Maryi, do którego wielkie odbywają się pielgrzymki.
- Penna di Billi, małe miasto w bywszym państwie papiezkim, księstwie Urbino.
- Pennafiel, miasto, w hiszpańskiej prowincyi *Palladolid*, nad rzeką Duraton, nie daleko od Duery. Leży na górze której

wieżchołek zajęty jest zamkiem. Piérworodny syn xięcia Ossuna, nosi zawsze tytuł burgrabiego tutaszego.

Pennafior, miasteczko stołeczne margrabstwa w hiszpańskiej prowincyi Sevillei.

Pennar, znaczne rzeka w Indyi Wschodniej, poczynająca się w wschodniej stronie kraju Maratów; a wpadająca kilko odnogami w morze w północnej okolicy kraju *Circars*.

Pennaranda, miasto w hiszpańskiej prowincyi *Salamanca*; w okolicy górystey i zimney; ma 3200 mieszkańców.

Pennes, miasteczko francuzkie w bywszej Prowancyi, teraz departamencie Uścia Rodanu, okręgu *Aix*. Okolica wydaie oliwę wyborną.

Peniscola, miasteczko hiszpańskie z 1500 mieszkańcami na półwyspie nad morzem w królestwie Walencyi w Hiszpanii. Wsławione było w 15 wieku pobytam tam anti-papieża Benedykta XIII.

Pennon de Velez, mocny zamek w królestwie Fez w Afryce, zbudowany roku 1508 przez D. Pedra króla Navarry, i dotąd posiadany przez Hiszpanów. Od roku 1522 aż do 1664 trzymali go Maurowie.

Penobscot, znaczna rzeka w Północno-Amerykańskim, wolnym stanie Massahuset. Jest spławna a wpada w zatokę morską tegoż imienia. Nad tą rzeką leży małe miasto Penobscot z portem mające cokolwiek handlu.

Penpoul, miasteczko z małym portem nad zatoką St. Pol w bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii. Zamieszkanie jest po większej części od maytków.

Penrith, miasteczko w prowincyi angielskiej *Northumberland*. Roku 1745 stronnicy pretendenta porażeni tam byli znacznie.

Penryn, miasteczko ze 100 mieszkańcami nad rzeką *Cober* w Angielskiej prowincyi *Cornwall*, wysła dwóch deputowanych na parlament.

Pensa, miasto stołeczne Rossyjskiej gubernii tegoż imienia. Ma

6 cerkwi murowanych i 6 drewnianych, wiele pięknych budowli publicznych, 1700 domów, między którymi tylko 6 murowanych, a 4200 mieszkańców. Cała gubernia liczy 640,700 dusz. Zatrudnieniem mieszkańców jest rolnictwo, dobrze prowadzone. Césarz Paweł I. zniósł tę gubernią, następcą jego Alexander ją przywrócił. Dzieli się też na 4 okręgi: Krasnosłobodzki, Insaraiski, Niżnoy - Lomowski i Pensawski.

Pensacola, miasto hiszpańskie w Zachodniej Florydzie. Jest regularnie w czworobok zabudowane i ma port, alenie dość głęboki aby okręty mógł aż do miasta przystawiać. Okolica jest piaszczysta i mniej korzystna.

Pensance, dobrze zabudowane i handlowne miasto w angielskiej prowincyi *Cornwall*.

Pensylwania, jedna z najznaczniejszych prowincyi Ameryki Zjednoczoney granicząca od Północy pod 42 stopniem Szerokości z Nowym Jorkiem i jeziorem *Erie*, na zachód z Western - Territory, na południe z Wirginią i Marylandem, na wschód z Nowym Jersey. Obszerność Pensylwanii wynosi 2086 mil kwadratowych. Najznaczniejsze w niej rzeki są: *Delaware*, *Susquehah* i *Szulkill*. Nakoncu 17 wieku Wilhelm Penn, syn sławnego admirała który za czasów Kromwela zdobył Jamaikę, otrzymał kraj ten pusty od króla Karola II. Ze ten młody Penn był kwakrem i prześladowanym z swemi towarzyszami, przeto zabrawszy ich do 2000, udał się roku 1681 do Ameryki, chcąc tam wyznawać swoją religią w pokoiu. On założył miasto Filadelfią i nadał konstytucyą temu krajowi podług której każdy wyznający istność najwyższą używa praw obywatela, a każdy chrześcianin iakiego bądź wyznania przypuszczony jest do urzędów publicznych. Późniejsza konstytucyia ten przywilej i piérwszym udzieliła; a zatem i żydzi mogą być tam urzędnikami. Z innemi stanami Ameryki Północnej, dobijała się i Pensylwania o niepodległość

głość i tę otrzymała traktatem roku 1783. W ten czas Filadelfia została wybrana na stolicę całej rzeczypospolitej. Pensylwania podzielona była dawniej na 25 hrabstw, do których potem przydano 10. Ludność znacznie bardzo się pomnażająca, dochodzi teraz do 700,000. Trzecia część jest Anglików, i język tych jest pospolity w kraju. Tyleż prawie jest Niemców, ale język ich mało tu jest używany i to zepsuty. Reszta składa się z Szwedów, Holendrów, Francuzów; a najwięcej Irlandczyków którzy osiadają w najoddalniejszych okolicach, i tam dzieje się prawie. W Zachodniej części Pensylwanii są piaski i grunta mniej urodzajne, ale w głąb i nad jeziorem Erie ziemia jest dziwnie urodzajna i wydaje wielką ilość pszenicy, lnu, konopi i innych płodów. Handel Pensylwanii zawisł na zbożu, drzewie, płótnie, siemieniu. Są też tam i liczne fabryki żelazne, kapeluszy, prochu strzelczego, bawełnianych materyi i inne. Klima tameczne jest umiarkowane, jednak cokolwiek zimne; okolica Filadelfii dla swojego niskiego położenia nie jest zdrowa i podlega częstym febrom żółtym.

Pentima, miasteczko w prowincji Neapolitańskiej Abruzzo.

Pentland-Firth, cieśnina między stałym lądem Szkocyi, a wyspami Arkadyjskimi.

Penzlin, miasteczko w księstwie Wendeńsko-Meklenburskim. Ma blęchy i fabryki woskowe.

Peplin, klasztor zakonu cysterskiego w Prussach Zachodnich, cyrkule Stargardzkim. Tameczny opat jest jeneralnym wikarym i wizytatorem wszystkich klasztorów tego zakonu w Polsce.

Pequigny, Piquigny, mizernie zabudowane miasteczko z 1260 mieszkańców w Pikardyi, dawniej prowincyi francuzkiej. Ma zamek a przedtem było stołeczne księstwa należącego do rodziny *Chaulnes*. Robią tutaj wiele płótna. Teraz to miejsce leży w departamencie Sommy, okręgu *Amiens*, i stołeczne jest kantonu.

Pera, miasto nad północnym brzegiem zatoki Konstantynopolskiej, po za Galatą. Uważane jest iako przedmieście tej stolicy. Tutaj mieszkają wśród wielu, greków, ormian, żydów i kupców chrześcijańskich, posłowie i rezydenci wszystkich europejskich mocarstw. Francuzi najwięcej osiedli są na przedmieściu Galatą. Katolicy mają tutaj 5 kościołów i arcybiskupa. Grecy i Ormianie trzymają tu synki winne. Tutaj także pochowany bywszy Austriacki jenerał Bonnoval, co później mahometanem został.

Pera, małe miasto w zachodniej stronie półwyspu Malaca w Azji. Prowincja okoliczna podlega królowi Siamskiemu.

Peralada, miasteczko nad rzeką Lobregat w hiszpańskiej prowincyi Katalonii, powie Gerona.

Peralta, miasteczko w hiszpańskiej Nawarze. Wino nazwane od tego miejsca jest sławne. Okolica wydaje wyborne wszelkiego rodzaju owoce.

Perasto, wyżywne miasteczko z 2800 mieszkańców w bywszej Austriackiej Albanii, w zatoce morskiej *Cattaro*.

Perault, Peirols, wieś przy mieście *Montpellier* w bywszej Prowancyi. Ma sławne kompiele, bardzo od chorych uczęszczane.

Perche, bywsza prowincja we Francyi, granicząca od północy z Normandją, na zachód z *Maine*, na południe z *Vendomois* i *Blaisois*, na wschód z powiatem *Beauce*. Obfita jest w zboża i łąki. Teraz podzielona między departamenty Orny i Eury.

Perche, Col de la Perche, przeście przez góry z bywszego powiatu francuzkiego Russilionu, do *Cerdagne* w Katalonii prowincyi hiszpańskiej. Ludwik XIV. kazał go obwarować mocnym zamkiem zwanym *Mont-Louis*. Teraz leży w departamencie Górnych Pireneów.

Percy, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Burgundii, nad rzeką Oudrache; teraz w departamencie Saony i Loary, okręgu *Charrolles*. Ma ważne fabryki żelazne.

Percy,

Percy, miasteczko z 3000 mieszkańców w bywszey prowincyi francuzkiej Normandyi; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Manche*, okręgu *St. lo.*

Perecson, miasteczko nad rzeką Krasna, w księztwie Siedmiogrodzkim; jest stołeczne powiatu Krasnayskiego.

Perejasław, Presław, z przydatkiem nad Dunajem, miasto tureckie w powiecie Sylistryi w Bułgaryi. W starożytności zwało się Marcianopolis.

Perekop, po turecka *Or*, nazywa się stary wał przeciągnięty w długości mili i oddzielający półwysep Krymski od stałego lądu. Przy nim leży małe miasto Perekop, zawierające tylko rządowe budowle. Po obydwóch stronach miasta są jeziora słone, mające po półtory mili obwodu. Jedno z nich dostateczne jest do opatrzenia w sól okolicy. Każdy ma prawo nabrać iey tyle ile chce, za opłatą mierną rządowi. Tylko od maja do Sierpnia można tę sól pobierać, gdyż w tym miesiącu zaczyna się roztopiać. Gdy w tym przeciągu czasu deszcze bywaia częste, sól nie może się kryształizować, a przeto iey wcale brać nie można.

Peremyśl, miasto Rossyiskie nad rzeką Oka, stołeczne okręgu w gubernii Kałuskiej. Ma 6 kościołów, 235 drewnianych domów 1400 mieszkańców i znaczną fabrykę płócien żaglowych, w której robi 550 ludzi.

Perensław, miasteczko w byłym województwie Kijowskim.

Peresławl-Rezański, ob. *Rezan.*

Peresławl Zaleskoy, miasto rossyiskie, stołeczne okręgu dawniey w gubernii Włodzimierskiej nad rzeką Trubeczą, nie daleko stamtąd w Dniepr wpadająca. Teraz jest w gubernii Pułtawskiej. Jest to miasto bardzo dawne, ma biskupa, kilka znacznych klasztorów, żyzną okolicę, wielu rybaków, 3 iarmarki i cokolwiek nad 1000 mieszkańców. W bliskiej wsi Meskowa na wysokiej górze chowała w szpiklerzu łódź, naypiér-

wey od Piotra I. zbudowaną, którą on nazywał babką flott rossyiskich.

Perewołoszkajia, drewniana twierdza w rossyiskiej gubernii Orenburg, na linii granicznej Dolno-Urałskiej.

Perewołoszna, miasteczko w Rossyiskiej gubernii Ekatarynosławskiej nad Dnieprem. Tutaj roku 1709 po bitwie Pułtawskiej, poddał się woysku Rossyiskiemu generał Szwedzki Lewenhaupt, z 17000 ludu. Tu także Karól XII. przepawił się przez Dniepr chcąc się udać do Turcyi. W tym dniu winien był ocalenie mężtwu i roztropności będącego przy sobie pułkownika, Stanisława Poniatowskiego, później kasztelana Krakowskiego i oycy króla Stanisława Augusta.

Perewoz, miasteczko Rossyiskie w gubernii Niżnoy-Nowogrodzkiej, nad rzeką Pianą. Ma 97 domów, a mieszkańców wyżywiających się rolnictwem i chowem bydła.

Pergamo, miasto tureckie z 2000 mieszkańców, nie daleko zachodnich brzegów Natolii. Więcej ma mieszkańców tureckich niż innych. W starożytności wynaleziono tutaj sposób wyprawiania skór do pisania, złąd te nazwane od tego miasta pergamentem.

Pergen, miasteczko włość i zamek, w Austrii w księztwie Tridenckim.

Pergola, miasto z 6000 mieszkańcami w bywszym państwie papieżkim, księztwie Urbino, nad rzeką *Cesano*. Ma fabryki skór i wełnianych materyi.

Periers, małe miasto z 2557 mieszkańców, w bywszej prowincyi francuzkiej Normandii; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Manche*, okręgu *Coutances*.

Perigord, bywsza prowincya francuzka w gubernii Guyanny. Ma kraj górzysty, po części lasami napełniony, w żelazne kopalnie obfity. W tej prowincyi narodził się roku 1533 Michał *Montagne*, a 1651 *Fenelon*, sławny autor *Telemaka*. Kraj ten składa teraz większą część departamentu *Dordogne*.

Perigueux, miasto stołeczne departamentu *Dordogne* i miejsce główne 20 dywizyi wojskowej. Ma do 6000 mieszkańców. Robią tam sławne pasztety z zająców i te daleko rozsłaja. Inny handel zawisł, na żelazie, swiniach i kasztanach. To miasto jest także stołecznym iednego okręgu w departamencie.

Perinaldo, miasteczko z 1300 mieszkańcami w bywszym Piemontcie; teraz stołeczne kantonu w departamencie francuzkim Alpów Morskich, okręgu *Monaco*. Tutaj narodzili się sławni astronomowie Dominik *Cassini* i Jakub Maraldi iego siostrzeniec, pierwszy 1625, drugi 1665.

Perleberg, miasto stołeczne powiatu Prignickiego, w Marchii Brandenburskiej, nad rzeką *Stepenitz*. Ma 2200 mieszkańców, wielu sukienników i szewców, tudzież znaczny handel z Lubekiem. Jednak głównym zatrudnieniem mieszkańców jest rolnictwo i chów bydła.

Perm, miasto stołeczne gubernii tego imienia w Rosyi, składającej się z kraiu po części w Azyi, po części w Europie leżących. Ta gubernia ma na 5944 milach kwadratowych do 8000 mieszkańców. Miasto Perm założone było dopiero 1781, iednak już znacznie się podniosło, i co dzień rośnie przez swój handel z Syberyją i iarmarką, podczas których dla mnóstwa kupców jest za ciasne. Ma 500 domów drewnianych, i do 500 lepierek, a 4000 mieszkańców. W gubernii Permskiej jest 88 obfitych kopalni żelaznych lub miedzianych; także wiele warzeln solnych.

Pernambuco, ob. *Fernambuco*.

Pernau, po polsku Parnawa, miasto Rossyjskie stołeczne okręgu w gubernii Inflanckiej, przy uściu rzeki Parnawy w zatokę morską Rygską. Ma port, ale nie dość głęboki dla wielkich okrętów i znaczny handel zbożem, drzewem i lnem. Roku 1599 stare miasto było z ziemią zrównane. Nowe, mające dwa przedmieścia, kilka budowli publicznych i 550

domów, wzięte było przez Rosyjan na Szwedach, roku 1710 i przy nich zostało na mocy pokoju Nystadzkiego. Liczba mieszkańców wynosi 2000, między którymi tylko 97 Rosyjan; reszta Niemców lub Estonów.

Pernes, miasteczko francuzkie w bywszej Prowancyi; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Vaucluse*, okręgu *Carpentras*. Tu się narodził sławny Kaznodzieja, *Flechier*.

Pernjager, miasteczko z 130 domami w Czechach, cyrkule Elnbożeńskim, nad granicą Saską. Są tutaj kopalnie kruszców.

Perno, miasteczko i parafia w Rossyjskiej gubernii Finlandzkiej-powiecie *Tavastahus*.

Pernstein, stary i bardzo znakomity zamek na górze, z białego marmuru zbudowany, w Morawii, cyrkule Iglawskim. Pod górą leży miasteczko *Niedwietic*, do niego należące, a teraz oboje posiadane przez hrabiów *Stockhammer*. Jest to gniazdo starożytne sławnej rodziny Polskiej *Wieniawitów* *Lesczyńskich*, które przybywszy do Polski z *Dąbrowką*, osiadł tutaj, a potomność iego wzięła imię zwyczajem wieku, od wsi *Lesczynki*, tam leżące, gdzie potem przez tęż familią założone było miasto *Leszno*.

Peronne, małe, ale bardzo mocne i dobrze zaludnione miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Pikardyi*, nad rzeką *Somą*, wśród błot rozległych, które ie dotąd niedobytem czyniły. Teraz jest stołeczne okręgu w departamencie *Sommy*.

Perouge, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Burgundyi*; teraz w departamencie *Ain*, okręgu *Trevoux*.

Perouse, miasteczko stołeczne kantonu w teraźniejszym departamencie francuzkim *Po*, okręgu *Pignerol*.

Perouse, ob. *Perugia*.

Perpignan, miasto francuzkie przedtem stołeczne hrabstwa *Rusillonu*, teraz departamentu *Pyreneów Wschodnich*, i iednego okręgu w tymże. Leży po części na równi-

równinie, po części na pagórku; ma wyborna cytafellę i piękny kościół katedralny; a okolica wydaie wyborne wina i wełnę przednią, z której w tém mieście wyrabiaią materyie i sukna. Na drodze z Perpignan do *Narbonny*, leży twierdza mocna zwana *Salsas*, przy granicy *Langwedoku*, nad ieziorom *Leocate*.

Perreux, małe miasto francuzkie z 2500 mieszkańców, w bywszym powiecie *Beaufolois*, teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Loary*, okręgu *Roanne*.

Perriere, (la) miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi *Perche*, teraz w departamencie *Orny*, okręgu *Mortagne*.

Perros Guirec, miasteczko francuzkie w bywszej *Brétanii*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cotes du Nord*, okręgu *Lannion*.

Persante, albo *Psante*, rzeka w *Tylnejszej Pomeranii*, wypływająca z ieziora *Paguset* nie daleko *Nowego Stelyna*; wpada w morze *Bałtyckie* przy *Kolbergu*, gdzie tworzy port, z którego mogą wychodzić okręty o 200 beczkach ładunku. Rzeka ta jest rybna, a spławna tylko dla tratw.

Perse, albo *Prese*, rzeka w *Infantach* w prowincyi *Łotewskiej*, wpadająca w *Dźwinę* przy *Kokenhauzie*.

Persen, *Pergia*, miasteczko i powiat w bywszym biskupstwie *Tridenskim*.

Persepolis, ob. *Tsehilminar*.

Persya, wielki kray *Azyjatycki*, graniczący na wschód z wolną *Tartaryą* *Indostanem*, na południe z morzem perskim i zatoką tegoż imienia, na zachód z *Turcyą* *Azyjatycką*, na północ z morzem *Kaspijskim* i *Georgią*. Po części *Persya* ma rozległe piaszczyste pustynie; lecz po większej jest urodzajna wydaie pszenicę, wino, oliwę, rodzynki i owoce naywyborniejsze. Mianowicie wiele lasów morwowych ułatwiających chów iedwabnic, od których pochodzący iedwab bywa w krayu wyrabiany w naydoskonalszym sposobie, równie jak i rozmaite materyie bawełniane. W tej stro-

nie niegdyś *Cyrus* założył był sławną monarchią *Perską*, którą *Alexander Wielki* obalił we 208 lat później. Od następców *Alexandra* dostała się *Persya* pod panowanie *Partów*, a w 2 wieku po *Chrystusie* znowu własnych otrzymała monarchów. Odtąd co dwa lub trzy wieki był kray ten wystawiany na zmianę dynastii panującej, wśród których to rewolucyi ościenni *Turcy* i *Tatarzy* i *Indyjskie* ludy, na przemian kray ten szarpały. W połowie 18 wieku *Nadyr Szach*, dzielny wódz woysk perskich, przywrócił dawne granice i udzielił *Persyi*. Potomność jego dotąd posiada *Persyą* *Zachodnią*. *Wschodnia* około roku 1770 utworzyła udzielne państwo, zdobyta przez *Achmetz Abdalę* podskarbiego *Nadyrowego*, którego pokolenie dotąd tam panuje, mieszkańcy *Persyi* są po większej części *Mahometanie* sekty *Alejo*; wielu atoli dotąd znajduje się *Gaurów*, czyli wyznających dawną religią *Persów*. Jest tam także wiele *żydów* i *chrześcijan* różnych wyznań. Handel *anglików* i *hollandrów* w głąb *Persyi*, niegdyś znaczny ustał od dawna.

Perska zatoka, nazywa się część morza *Indyjskiego*, zapuszcza się w głąb stałego lądu między *Arabią* i *Persyą*, a cięsną wazką na mil 10 przedzielona od wspomnionego morza. Długość tej zatoki wynosi 140 mil jeograficznych, a naywiększa szerokość 60. Ma ona przybyt i ubytek wody ale ani tak wysoki ani tak regularny iak otwarte morze. Napełniona jest małemi wyspami na których równie iak i na wszystkich brzegach do koła, nawet na perskich osiedli arabowie żyjący pod niepodległością xiażęty w wiecznej z sobą i persami wojnie; a gdy od tych naciśnieni zostaną, opuszczają liche domy i chronią się na wyspy wspomniane. Trudnią się niekiedy rybołóstwem, i połowem perki; a wszystkim handlowym okrętom są niebezpieczni swemi napadami.

Perth, miasto stołeczne hrabstwa od niego nazwanego w *Średniej Szkocyi*; zwało się przedtém *Johnston*.

sion. Jest to iedno z naylepiey zabudowanych i nayzamożniejszych miast szkockich. Ma znaczne fabryki bawełniane i wielki połów ryb, osobiwie iesiotrów mnogo się znaydujących przy uściu rzeki Tay, nad którą stoi to miasto, a która w czasie przybytu morza, aż pod miasto przystawia okręty. Przedtem był także znaczny połów perł w tey okolicy; ale łakomstwo przedsiębiorczych go sprawiło, że teraz wcale się nie poławiają. Tameczne dwie drukarnie, różne fabryki, dwie szkoły z których iedna nazywa się akademią i handel, są znaczne.

Perth - Amboy, miasto w hrabstwie *Middlesex*, w Północno-Amerykańskim Wolnym stanie *New-Jersey* przy uściu rzeki Raritan, która podczas przybytu morza, dostawia okręty o 300 beczkach aż do samych domów kupieckich. Dotąd liczba tych nie o wiele przechodzi 100, a mieszkańców jest tam 600, którzy się trudnią handlem morskim. Naprzeciwno, leży Południowy Amboy, miejsce mające rozrzucone mieszkania.

Pertuis, miasto francuzkie w bywszey Prowancyi, nad rzeką *Durance*. Teraz jest stołeczne kantonu w departamencie *Vaucluse*, okręgu *Apt*.

Peru, wielkie wielkrólestwo Hiszpańskie w Ameryce Południowej; graniczy na północ z Nową Granadą, na wschód z wielkrólestwem *Rio de la Plata*, na południe z *Chili*, na zachód z oceanem Spokojnym. Długość iego wynosi 320 a szerokość 70 mil jeograficznych. Zdobyte było roku 1530 przez Hiszpanów pod przywództwem Pizara; a wprzód przez wiele wieków było *Peru* kwitnącym i niepodległym państwem, którego królowie zwani byli Inkasami. Przez srzodek kraju ciągnie się pasmo gór wielkich zwanych *Cordylierami*. Przy brzegach rośnie Kakao, bawełna, tytoń, cukier, drzewa owocowe, zboża, oliwa i wino. Naywiększe bogactwa pobierane z tańdą przez Hiszpanów zawisły na złocie, platynie,

śrébrze, drogich kamieniach i wielkie owiec peruańskiey zwanych *Lama*, albo *viccuna*. Wszystkie złoto i śrébro bywa wybiłane na pieniądze w miastach Lima i Potosi. W piérwszym z tych dwóch, będącym stolicą *Peru*, mieszka wicekról. Mieszkańcy Peruanscy, których liczba wynosi do 1,066,000 dusz, dzielą się na 6 klass, to jest: 1) rodowitych Hiszpanów, 2) Kreolów, 3) Afrykańskich murzynów, 4) mulatów czyli mieszanców, 5) Indian kraiovców, 6) Mestyców. Hiszpanie i Kreolowie składają prawie czwartą część tey ludności i są nayznakomitszymi, posiadają całą władzę i wiele przywilejów. Indianie są po części katolicy (*Fideles*), po części, zwłaszcza po za górami dotąd poganie (*Barbaros*), ludzie dobrzy i niepodlegli Hiszpanom. Roku 1779 Indyjanie *Fideles* zwani, podniesli byli bunt straszliwy, z trudnością przydużony. Kolor ciała Peruanów jest miedziany; Kreolowie są cokolwiek brunatni. Przedtem handel hiszpański z *Peru*, szedł przez *Panama* i *Hawanah*, teraz zaś prosto w około południowego klinu Ameryki; a co przedtem flotty towarzyszyły skarbowi, teraz te bywają na iednym okręcie przesyłane. *Peru*, *Chili* i Meksyk, dostarczały Hiszpanii do ostatnich czasów po 28 millionów piastrów corocznie.

Pervencheres, miasteczko francuzkie w bywszey Normandii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Orne*, okręgu *Mortagne*.

Perugia, po francuzku *Perouse*, miasto stołeczne powiatu od niego nazwanego, w bywszym państwie papiezkiem. Ma biskupstwo, wiele ciekawych klasztorów, kilka pigłnych pałaców i 16000 mieszkańców, między którymi znaczna część szlachty. Na drodze z Perugii do Arezzo leży iezioro *Lago di Perugia* zwane w starożytności *Lacus Thrasimenus*, przy którym Flaminiusza konsula rzymskiego, poraził *Hanibal*.

Perugino, bywszy powiat państwa papiezkiego, na zachód mający Toskanią, a stolicą miasto Perugia.

Peruwelz, miasteczko w bywszym po-

powiecie *Hennegau*, teraz w francuzkim departamencie *Jemmappe*, okręgu *Tournay*, stołeczne kantonu.

Periwetz, miasteczko w bywszym Brabancie, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Dyle*, okręgu *Nivelles*.

Perzagno, zamożne miejsce w Dalmacyi przedtém Austryackiej, nad zatoką *Cattaro*.

Pesaro, miasto w bywszym państwie papieżkim, księstwie *Urbino*, nad morzem przy uściu w nie rzeki *Foglio*. Ma dobre budowane klasztory, kościoły i pałace. Zamek bywszych książąt Urbinu nad morzem o milę od miasta, zwany *Poggio Imperiale*, iest bardzo okazały. Na rynku iest piękna fontanna i posąg papieża Urbana VIII. z marmuru. Twierdże około miasta są dawne i niedostateczne. Okolica bagnista mocno przedtém niedzrowa, teraz osuszona w części została. Mieszkańcy których liczba podawana iest na 12000, wyżywiają się hodowaniem iedwabiu i winnic w okolicy. Tutaższe figi, są najlepsze w Włoszech.

Pescara, miasto Neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo Citra*, przy uściu rzeki Pescara w morze Adriatyckie. Iest dosyć warowne i ma mocny zamek z strony morza.

Pescara, rzeka w Królestwie Neapolitańskim, poczynająca się w górach Appeninu, wpada w Golf Wenecki.

Pescarolo, miasteczko w bywszym księstwie Mediolańskim, w hrabstwie *Cremona*, między rzekami *Oglio* i *Delmona*; teraz w Królestwie Włoskim, departamencie Górnego *Po*.

Pescatilla, miasteczko nad rzeką Adygą, w bywszym państwie Weneckim, powiecie *Veronese*.

Pescheras, mały i wcale dziki lud w Ameryce Południowej, w kraju zwanym Ziemią Ognia.

Peschiera, mała, ale ważna i mocna twierdza nad jeziorem Garda, w miejscu gdzie z niego wypływa rzeka *Mincio*, w bywszym państwie Weneckim; teraz w Królestwie Włoskim, departamencie

Mincio. Jest tam arsenał na galery dla osłony jeziora, ale mało domów.

Pescia, małe miasto, stołeczne powiatu w W. księstwie Toskańskim; ma biskupstwo bezpośrednie pod papieżem zostające.

Pescina, miasteczko Neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo*. Ma biskupstwo.

Peseguero, mała wyspa przy brzegach prowincyi Portugalskiej *Alentejo*; w koło której leży 4 lub 5 innych pomniejszych.

Pesenberg, miasteczko włość i zamek w Austrii nad Dunajem, naprzeciw miasta Ips.

Pesme, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi *Franchecomté*, teraz stołeczne kantonu w departamencie Górney Saony, okręgu *Gray*.

Pessac, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Guyennie, teraz stołeczne kantonu w departamencie Girondy, okręgu *Bordeaux*.

Pesth, miasto wolne Królewskie w Węgrzech; w powiecie od niego nazwanym, na wschodnim brzegu Dunaju, na przeciw miasta Budy; z którym połączone iest mostem utrzymywanym przez obydwą miastą wspólnie. Dunaj ma w tym miejscu 900 łokci szerokości. Ludność miasta *Pesth*, wynosi do 26000. Są tam rozmaite fabryki i sławna akademia mająca 32 profesorów a do 300 studentów. To miasto, a mianowicie Nowe ma bardzo porządne ulice, wiele pałaców i po większej części piękne domy. Biblioteka publiczna, darowana przez hrabiego Szechenny, opatrzona iest dostatecznym funduszem na utrzymanie. Césarz Karol VI. ufundował tutaj dom Inwalidów. Po nieszczęśliwej dla Austrii bitwie pod Mohaczem r. 1526, to miasto opanowane było od Turków, później utracone przez nich, ale znowu zdobyte roku 1604 trzymane było przez lat 80 odkađ należy statecznie do Królestwa Węgierskiego. Mieszkańcy iak w całym komitacie Pesten-skim są po części Niemcy, po części węgry. W tym hrabstwie blisko miasta Pesthu, iest pole zwa-

ne Rakosz, na którym aż do 16 wieku węgry obierali Królów.

Pesti, Pesto, w starożytności Pestum, spustoszałe miasto w Królestwie Neapolitańskim, księstwie Salerno. Roku 1755 odkryto tam przypadkiem budowlę ziemną zasypane, od najdawniejszych starożytności pozostałe.

Petapa, znaczne miasteczko w prowincyi Guatimala w Meksyku, miała sławne iarmarki.

Petau, Pettau, małe miasto z 200 przeszło domami w Styryi cyrkułe Marburskim nad Drawą na której tutaj jest most długi. To miejsce było już od Rzymian założone. Na bliskiej górze leży zamek zwany *Ober-Pettau*.

Peterborough, dawne miasto angielskie w prowincyi *Northampton*, nad rzeką *Neane*. Ma biskupa.

Peterhead, dobrze zabudowane miasteczko z portem w wschodniej stronie Szkocyi, w hrabstwie *Aberdeen*. Przy tamiecznych brzegach często widzieć można po 100 okrętów Hollenderskich zatrudnionych połowem śledzi. Mieszkańcy trudnią się także rybołóstwem.

Peterhof, pałac letni cesarzów Rosyjskich o 4 mile od Petersburga nad zatoką morską Finlandzką; jest zwykłym pobytom dworu w lecie. Są tam przy wielkim pałacu obszerne ogrody ozdobione licznymi fontannami, grotami, kaskadami, gajkami, tudzież dwoma pałacami *Marly* i *Monplaisir*. Na dole nad morzem jest mały domek mieszkanym niegdyś przez Piotra I ze wszystkimi meblami przez niego używanymi. W sali zamkowej zwanej rycerską są 4 wielkie obrazy wystawiające szczegły zwycięstwa nad flotą turecką odniesionego przez księcia Orłowa, tudzież portret cesarzowej Katarzyny II. na koniu, w uniformie gwardii Preobrażenskiej i w naturalnej wielkości wystawiony. Na jednym końcu ogrodu jest szlifiernia kamieni, wyrabiająca z rzadkich porfirów, kryształów, lapis lazuli, topazów, karnioliów, znajdujących w Europejskich i Azjaty-

ckich prowincjach Rosyi, sprzęty do ozdób pokoiów służące.

Petersau, wyspa na Renie nie daleko od Moguncyi, ale do Niemiec należąca, przeto roku 1802 oddana była w wynagrodzenie księciu *Nassau-Weilburg*. Roku 1804 Francuzi ją obsadzili wojskiem.

Petersberg, góra nie daleko Mastrychtu, mocno warowna, a wewnątrz mająca tyle podziemnych chodników że w nich 40000 ludzi miejsce mieć może. W czasie wojny mieszkańcy okoliczni tam się chronią z bydłem i innym majątkiem.

Petersberg, przedtem *Lauterberg*, niegdyś sławne i bogate opactwo zakonu Augustyńskiego, roku 1540 przez Jana Fryderyka I, elektora Saskiego skassowane. Włość przyległa przedana była 1697 elektorowi Brandenburskiemu i do księstwa Magdeburskiego wcielona, jednak należy do dóbr szkatułowych Królewskich.

Petersberg, twierdza bliska Erfurtu w Turynii, mająca starożytny klasztor Benedyktyński w którego kościele pochowany był około roku 1200 hrabia Ernest III. na *Gleichen*, z dwoma swemi małżonkami jedną hrabianką Orlamundzką, a drugą Saracenką, u której ojca był niewolnikiem w czasie krucjaty, i z tejże za ię pomocą uwolniony.

Petersburg, ob. *St. Petersburg*.

Petersburg, miasto Ameryki północnej w Wolnym stanie Wirginii nad rzeką *Arpamotox*, która jest odnogą rzeki *James*. Nie jest dobrze zabudowane, ale ma znaczny handel tytuniem.

Petersburg, zamek i włość hrabiów Czernin w Czechach, cyrkułe Saackim.

Petersdorf, miasteczko z 625 mieszkańców na wyspie Duńskiej *Femern*.

Petersdorf, miasteczko nie dalekie Wiednia, w Dolnej Austrii.

Petersfield, miasteczko angielskie w prowincyi *Hantsire*; wysła 2 deputowanych na parlament i ma zamek.

- Petershagen**, miasteczko z 1100 mieszkańcami nad Wezerą w byłym księstwie Mindenskim, przedtem do Króla Pruskiego teraz do Westfalskiego należące.
- Petersham**, miasteczko angielskie nie daleko Londynu. Ma piękne domy letnie i przechadzki.
- Petershausen**, przedmieście miasta Konstancyi, z opactwem którego opat był przedtem stanem bezpośrednim Rzeszy i miał dochodu 40000 reńskich. Roku 1802 dostało się to opactwo domowi Badeńskiemu.
- Petersthal**, wioska na prawym brzegu Renu, należąca przedtem do biskupa Strasburskiego, teraz do W. księcia Badeńskiego. Ma zdrowe wody kwaśne.
- Peterswalde**, wielka wieś z 276 domami w Czechach, cyrkule Leutneryckim, przy Saskiej granicy. Należy do włości *Schönfeld*, hrabiów Mirowitz. Długa jest przeszło pół mili, a zamieszкана po większej części robiącami sprzączki.
- Peterswaldau**, wielka wieś z 2900 mieszkańcami i bardzo pięknym zamkiem, w Szląsku, księstwie Świdnickim; ma fabryki rozmaite wełniane. Była z przyległą włością dziedzictwem hrabiów Promnitz, po których ją odziedziczył hrabia *Stollberg-Wernigerode*. Jest tam dom nabożeństwa ewangelicki i kolonia hennuttów.
- Peterwaradein**, po Węgiersku Peter-Vara mocna twierdza nad Dunajem w Slavonii, składa się z warowney cytradelli na skale, miasta właściwego mającego tylko 42 dobrze zabudowane domy mieyskie i z przedmieścia o 600 domach. To wszystko otoczone jest mocnemi fortyfikacyami, ale tak rozległemi, że potrzebuja 10000 garnizonu. Zwyczajna załoga tej twierdzy wynosi 2000 ludzi, a ludność reszty miasta 3800. Tam mieszka komendant sławońskich granicznych reymentów. Roku 1526 było to mieysce wzięte przez Turków a 1687 dopiero odebrane przez Austryją, zostaje odtąd przy niej. Roku 1716 w tej okolicy cesarscy porazili Turków na głowę.
- Peterwardeinschanz**, miasteczko nad Dunajem na przeciw Peterwardinu, w Slavonii; roku 1751, podniesione zostało na miasto wolne pod imieniem *Neusatz*.
- Peterweil**, miasteczko niemieckie w Weterawii, należące przez połowę do hrabiów *Solms-Rödelshelm*, przez połowę do księcia *Nassau-Usingen*.
- Pethworth**, znaczne miasteczko angielskie w prowincyi *Sussex*; tam dla nader zdrowego powietrza znajduje się wiele domów letnich.
- Petigliano**, Pitigliano, warowne miasto i stołeczne powiatu od niego zwanego w W. księstwie Toskańskim, prowincyi Sienańskiej. Miało przedtem własnych hrabiów, z których był sławny wódz wojsk Weneckich, zmarły roku 1509, a któremu ta rzeczpospolita wzniosła pomnik w kościele Ś. Jana i Pawła w Weneцы.
- Petkum**, wieś znaczna z zamkiem w Ostfryzji nie daleko miasta *Emden*, którego mieszkańcy religii luterskiej tutaj przychodzą na nabożeństwo. Hrabia Gustaw Carlson, naturalny syn Króla Szwedzkiego Karola Gustawa, tutaj mieszkał aż do swej śmierci nastąpioney roku 1708.
- Petorca**, miasteczko hiszpańskie w prowincyi *Chili*, Ameryki Południowej; dla bliskości obfitych kopalni złotych, zamieszkanane jest po większej części od górników.
- Petra**, niegdyś znaczne miasto w Arabii północney, przytykające do Ziemi Świętej. Ponieważ Petra znaczy w języku greckim skałę przeto ta część Arabii nazywa się skalistą choć nie jest nią bynajmniey.
- Petryków**, miasteczko nad rzeką Prypec w Rossyjskiej gubernii Mińskiej.
- Petrina**, spustoszała twierdza i miasteczko w Kroacji przy połączeniu rzek Gliny i Kulpy. Należy do wojskowego granicznego dystryktu.

Petronell, miasteczko, włość i zamek dawny, hrabiów Traun nad Dunajem, o 3 mile po niżej Wiednia. W okolicy zdarza się znajdować wiele starożytności rzymskiego niegdyś miasta *Carnuntum*, a te po większej części umieszczone są w zamku.

Petropawłowski, port rossyjski w Kamczatce, nazwany od dwóch statków imieniem Piotr i Paweł, z którymi kapitan Boring roku 1740 przeżył w tym miejscu. Następujący wiosny wypłynął z tamąd na odkrycie brzegów Ameryki. Tegoż roku założono tam ostroję czyli małą twierdzę palissadami otoczoną. Roku 1780 kapitan angielski *Clarke* pochowany był na bliskim pagórku od tego miejsca, nie mającego nad 100 mieszkańców.

Petropawłowska, twierdza i miejsce główne nowej linii granicznej wytkniętej przez Syberyję, tudzież małemi twierdzami opatrzonej przeciw Kirgisom. Twierdza ta założona roku 1752, ma wał ziemny i przedmieście z 200 domami, zamieszkanemi przez wiele kupców zagranicznych. Leży nad rzeką Iszym.

Petropawłowska, twierdza rossyjska w gubernii Irkuckiej na Syberji, przy spływie rzek Czykoy i Selengi. Tutaj bywaia na statki ładowane towary Chińskie przeznaczone w głąb Rosyi. Okolica jest żyzna, a załoga twierdzy mała.

Petrosadowski, miasto przedtem stołeczne gubernii Oloneckiej, teraz tylko okręgu w teyże. Leży na zachodnim brzegu jeziora Onegi, ma dwie cerkwie 790 domów i 3600 mieszkańców, prócz duchowieństwa i szlachty.

Petrowicz, wyżywne miasteczko w Sławonii nad rzeką Wuchiną, nie daleko ztamtąd w Drawę wpadającą. Należy do włości Walpo.

Petrowski, miasto stołeczne okręgu w gubernii Rossyjskiej Saratów. Ma mało mieszkańców, a postać raczej wsi niż miasta.

Petrowski, małe miasto rossyjskie w gubernii Jarosławskiej nad rzeką Peczegą wpadającą w

Surę. Ma 2 cerkwie i do 1000 mieszkańców; z tych najmniejsi są piwowarami, lub udają się do miast na naieł ogrodów iarzyńnych latem.

Pets ob. Fünfkirchen.

Petschan, włość i miasteczko z 1300 mieszkańcami, w Czechach, cyrkule Elnbogenskim; ma fabryki kapeluszy, a należy do xięcia *Kaunitz-Rietberg*.

Petschkau, włość, miasteczko i zamek w Czechach, cyrkule Czaślawskim.

Petsvarad, miasteczko węgierskie w komitacie Tolskim; ma bogate opactwo i mieszkańców węgrod religii reformowanej, i Niemców katolickiej.

Petszora, rzeka rossyjska poczynająca się w górach Uralskich, a wpada w morze Łodowate. Zachodnie tey rzeki okolice, puste i piaszczyste nazywają się Peczorskimi Stepami; a zaludnione są po większej części włóczącemi się Samoiedami.

Petszwar, są trzy miasteczka w Baranieskim komitacie w Węgrzech. Rozróżniają się przydatkami Magygar, to jest węgierskie, Nemet czyli Niemieckie i Ratz albo rasieckie miasto od narodów one zamieszkujących. W pierwszych dwóch mieszkańcy są katolicy, w trzecim greki nieulnieni.

Pettines, Pottmes, miasteczko w Bawaryi, cyrkule Mincheńskim; włość przyległa należy do rodziny *Gumpenberg*.

Pettorano, małe miasto w Królestwie Neapolitańskim prowincyi *Abruzzo*, nad rzeką *Pescara*. Należy do xięcia *Popoli*.

Peurbach, miasteczko w Dolney Austrii o 6 mil od miasta *Linx*, należy do hrabiów *Stratman*.

Pexonne, miasteczko francuzkie w bywszej Lotaryngii, nie daleko Lunevillu; teraz w departamencie Meurthy. Ma fabrykę fayansów.

Peyrehowrade, miasteczko francuzkie, w bywszej Gaskonii, powiecie Orthez; przy spływie rzek *Adour*

Adour i Gave; teraz w departamencie *Landes*, okręgu *Dax*.

Peyriac, *Peyrac*, miasteczko francuzkie nad zachodnim brzegiem bywszego Langwedoku, ma ważne warzelnie soli. Teraz jest stołeczne kantonu, w departamencie *Audy*, okręgu *Narbonne*.

Peyrois, *Peyrolle*, miasteczko francuzkie w bywszej Prowancyi, nad prawym brzegiem rzeki *Durance*, w okolicy wydającej dobre wino. Teraz jest stołeczne kantonu w departamencie *Uyscia Rodanu*, okręgu *Aix*.

Peyrusse, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Rouergue*, nad małą rzeką *Diego*. Na bliższej, trudno przystępnej górze widać rozwaliny dawnego rzymskiego kościoła.

Pezenas, miasto francuzkie z 800 mieszkańców, w bywszym Dolnym Langwedoku, należące przedtem do książąt *Gontis*. Ma piękne położenie i wiele ozdobnych budowli. Teraz jest stołeczne kantonu w departamencie *Herault*, okręgu *Beziers*. Handel tamieczny iedwabiem, oliwą, winem jest znaczny; iarmarki bywają tam także ludne.

Pezo de Regua, dobrze zabudowane miasteczko w Portugalskiej prowincyi *Tras los Montes*. Okolica wydaie wyborne wino, których skład i handel znaczny jest w tém mieście.

Pezzana, miasteczko w bywszym Piemencie, teraz w francuzkim departamencie *Sesia*.

Pfäffikon, znaczne i ludne miasteczko nad jeziorem tegoż imienia, w kantonie Szwajcarskim *Zurich*, powiecie *Uster*.

Pfaffenberg, miasteczko Bawarskie, nad rzeką *Laber* w cyrkule *Straubingen*. Roku 1804 to miejsce wyznaczone było stołecznym powiatu i sądu.

Pfaffenhausen, miasteczko, zamek i wielka parafia z 3000 dusz, w bywszym biskupstwie *Augsburskim*; teraz w cyrkule *Mindelheim* należącym do Bawaryi.

Pfaffenhofen, włość i małe miasto w bywszej Dolnej Alzacyi,

teraz w francuzkim departamencie Dolnego Renu, okręgu *Elsas-Zabern*.

Pfaffenhofen, miasteczko w Bawaryi nad rzeką *Ilan*; w cyrkule *Mincheńskim*. Włość przyległa na 11 milach kwadratowych ma 19000 mieszkańców.

Pfaffenhofen, obmurowane miasteczko nad rzeką *Zabern* w Królestwie Wirtemberskim, powiecie *Güglingen*.

Pfaffenroda, zamek i miasteczko w Saxonii nie daleko *Freyburga i Drezna*. Jest to dawna włość baronów *Schönberg*.

Pfalheke, nazywają się w Niemczech szatki wału dawnego Rzymskiego, ciągnącego się od *Frankfurtu* nad *Menem* ku północy koło *Friedberga*, a potem znowu łukiem zwracającego się ku *Menowi*. Był on z ziemi, między którą bite są pale.

Pfalz, *Palz*, przedtem *Pfalz grafenstein*, *Pfalz grevenstein*, stary zamek na skalistej wyspie wśród Renu, przedtem do elektorów *Falcgrafów*, teraz do książąt *Nassau-Usingen* należący. Na iedney z wież tego zamku, jest dzwon w który uderzając strażnik ostrzega płynące statki by cło opłacały. Jest w okolicy powieść pospółcza, że przed wiekami małżonki elektorów *Falcgrafów* powinny były koniecznie odbywać połogi w tym zamku i w pokoju mającym 4 łokcie długości a połowę tego szerokości. Teraz ten zamek bywa niekiedy używany za więzienie.

Pfalz, kraj niegdyś niemiecki, biorący nazwisko od wyrazu łacińskiego *palatium*, pałac, który nadał miano urzędowi palatyna, a od tegoż kraj iego otrzymany dziedzicznie, nazwany był *Pfalz*. Ten dzielił się na Górny i Dolny, obydwa należące przedtem do iednegoż pana, to jest elektora *Falcgrafa Renskiego*, choć nie stykały się z sobą i całą *Frankonią* przedzielone były. Górny *Pfalz*, leżał między Czechami, Bawaryą i *Frankonią*, miał 130 mil kwadratowych, przeszło 200,000 mieszkańców a stolicę miasto

Amberg. Roku 1620 odięty był elektorowi będącemu na stronie Francyi przeciw Austrii, a oddany xięciu Bawarskiemu. Dolny *Pfalz*, albo *Falz* położony był po obydwu stronach Renu i nad Nekarą: to co na lewey leżało wpadło pod panowanie francuzkie; na prawey zaś dostało się rozmaitym xięzutom iako to Badenowskiemu, Darmstadtzkiemu, Nassawskiemu, i innym. Obydwie stolice, *Manheim* i *Heidelberg* otrzymał dom Badencki. Bawaryia, która odziedziczyła *Pfalz* po elektorach tegoż, została indziej wyznagrodzona.

Pfalzburg, miasteczko w bywszej prowincyi francuzkiej Lotaryngii, przy granicy Alzackiej; teraz w departamencie Meurthy, okręgu Sarburg; robią tam dobre likiery.

Pfalzel, mocne miasteczko w bywszym elektorstwie Trewirskim, nie daleko miasta Trewiru, przy uściu rzeki Saary w Mozellę; teraz w departamencie Saary, okręgu Trewirskim, stołeczne kantonu.

Pfalzgrafenweiler, miasteczko w Królestwie Wirtemberskim, powiecie *Dornstetten*, na Czarnym lesie.

Pfarkirchen, miasteczko Bawarskie w cyrkule *Straubingen*; powiat przyległy ma 17630 mieszkańców.

Pfedelbach, zamek i miasteczko w Frankonii, xięztwie *Oeringen*, od którego to miejsca jedna linia rodziny *Hohenlohe* brała nazwisko; po iey wygaśnięciu roku 1728, dostał się ten udział linii *Bartenstein*.

Pfegersheim, miasteczko przedtem elektora Falcgrafa na lewym brzegu Renu, teraz w departamencie francuzkim *Monttonnere*, okręgu Spirskim.

Pfeffenhausen, miasteczko Bawarskie, w cyrkule *Pfaffenberg*.

Pfeffers, *Pfäfers*, bogate opactwo benedyktyńskie w Szwajcarskim landwóytostwie Sargans. Opat tameczny był xięciem Rzeszy i podlegał bezpośrednio Papieżowi. Teraz to opactwo jest

w kantonie *St. Gallen*. O pół mili od tego miejsca są sławne kompiele ciepłe, których źródło o 700 kroków od łazien odległe w miesiacu Październiku wcale się kryje, a dopiero w maju znowu wytryska obficie.

Pfeter, miasteczko z 700 mieszkańcami w Bawaryi, przy uściu rzeki tegoż imienia w *Dunay*. Okolica jest bardzo żyzna.

Pfirt, po francuzku *Ferette*, miasteczko w bywszej Górney Alzacyi; mające nazwisko od dawnego zamku na bliskiej górze leżącego; teraz jest w departamencie francuzkim Górnegu Renu, okręgu *Altkirch*, stołeczne kantonu.

Pflaum, po włosku *Flavon*, zamek dawny i hrabstwo w Tyrolu nad rzeką *Etsch* czyli Adygą. Należy do hrabiów *Spaar*.

Pföringen, bardzo dawne miasteczko w Bawaryi nad Dunajem, w cyrkule Ingolstadtzkim.

Pförtten, miasteczko w Dolney Lużacyi należące niegdys z przyległą włością do Pierwszego ministra saskiego hrabi *Brühl*, który 1763 wznosił tu był wiele pięknych budowli i fabryk, lecz te wszystkie podpadły późniy. Zamek tameczny spustoszony w siedmioletniej wojnie na rozkaz Fryderyka wielkiego, dotąd nie jest naprawny.

Pforte, *Schulpforte*, bywszy klasztor cysterski, teraz szkoła w której 150 młodzieży są od rządu podeymowani. Leży w Saxonii o milę od Naumburga.

Pforzheim, znaczne miasto w W. xięztwie Badenckim przy uściu rzek *Wurm* i *Nagold* w *Ens*; ma 480 domów prócz publicznych, a 5070, po większej części luteranckich mieszkańców, 8 kościołów, dom sierot, szkoły, klasztor panieński, wielki rynek, ale krzywe i ciasne ulice. Roku 1689 francuzi obrócili w perynę to miejsce. Tutaj są groby domu Badenckiego. Leży o 10 mil od Strasburga a o 5 od Stuttgartu.

Pfreimbt, miasto z zamkiem, stołeczne powiatu w Bawaryi, przed-

przedtem Górnym Pfalcu, przy spływie rzek Pfreimbt i Naby.

Pfullendorf, małe bywšie wolne miasto Rzeszy w Szwabii, mające 1400 mieszkańców, 6000 reńskich dochodu, własny magistrat, wcale żadnych długów i kilka klasztorów. Rolnictwo i ogrodnictwo iest zatrudnieniem mieszkańców. Roku 1802 dostało się w wynagrodzenie domowi Badenskiemu.

Pfullingen, włość i otwarte miasto w Królestwie Wirtemberskim. Był tam przedtem bogaty klasztor panien zakonnych reguły S. Klary.

Pfyn, zamek i piękne miasteczko w Szwajcaryi, należące przedtem przez połowę do kantonu Zurichskiego, w drugiej do dziekana Konstancjińskiego. Leży w kantonie Thurgawskim.

Pfarsalia, miasto w Tessalonii, prowincyi Greckiej, ma 5000 mieszkańców. W tamiecznej okolicy Cezar pokonał wojska Pompejusza. Teraz mieszka tam arcybiskup grecki. Kray przyległy wydaie wiele bawełny.

Phasis, rzeka w Mingrelii, w Azyi; poczyna się w górach Kaukazu przy granicy Czerkaskiej; a wpada w morze Czarne kilko odnogami tworzącemi rozmaite wyspy. Od tej rzeki mają nazwisko bażanty, w tamiecznym kraju początkowo żyjące.

Philadelphia, miasto azyatyckie w Natolii, bardzo teraz podupadłe. Tameczni chrześciance naleypszego w całej krainie doznają bytu po Smyrnie.

Philadelphia, Filadelfia, miasto stołeczne wolnego stanu Amerykańskiego Pensylwanii, przy spływie rzek Delawarey i Szuyllkill. Założycielem iego był szawyn Penn, ale w późniejszym czasie budowało się nie podług iego planu lecz wzdłuż rzeki Delaware spławney, wygodney bardzo do handlu, szerokiej na ćwierć mili przy mieście i opatrzoney teraz licznemi groblami do wyładowywania okrętów służącymi, ale w zimie zamarzłyey czasem przez 2 miesiące. Ma to

miasto teraz do 10000 domów, przeszło 72000 mieszkańców liczone fabryki i wielki handel. Trzecia prawie część ludności składa się z Niemców. Między nazywajomitszymi budowlami publicznymi liczyć należy wielki szpital zwany Pensylwańskim, dom sierot i pracy, dobrze urządzone więzienia, szkoły, 2 biblioteki publiczne, uczone towarzystwa i 31 drukarni. Jest tam 28 kościołów, 14 rozmaitych sekt chrześcijańskich i synagoga żydowska. Okolica tego miasta niska, mianna iest za bardzo niezdrową, w istocie żółte febrы są tam nader częste. Drogość żywności iest tamą do postępu wielu rękodziel. Roku 1777 wojska angielskie zajęły to miasto, ale następującego znowu ie opuściły. Od roku 1790 do 1800 Filadelfia była mieyscem zgromadzeń narodowych; w następnym roku te przeniosły się do miasta nowo założonego *Washington*.

Hrabstwo Filadelfii, rozciągające się w koło miasta, ma 6 mil kwadratowych i 11000 mieszkańców; wysła 5 deputowanych na Kongress.

Philippe, Fort - Philippe, twierdza przy uściu rzeki *Aa* w bywszey francuzkiej Flandryi; teraz w departamencie *du Nord*, okręgu *Minoxbergen*.

Philippeville, mocne i regularnie zabudowane miasto w bywszey Flandryi, nad granicą biskupstwa Leodijskiego. Ma nazwisko od imienia Króla Filipa II., Hiszpańskiego, pod którego panowaniem roku 1655 założone było. Pokoim Pyrenejskim ustąpione było Francyi, a teraz należy do departamentu *Ardenues*, okręgu *Rocroy* i iest stołeczne kantou. W okolicy są kopalnie żelazne.

Philipińskie wyspy, ob. *Mańskie*.

Philippopoli, po turecku *Felibe*, znaczne miasto w *Rumelii*, nad rzeką *Maryca*. Okolica wydaie wiele ryżu, a miasto ma fabryki grubego płótna i sukna.

Philipsburg, małe miasto nad *Renem*

- Renem przy uściu weni rzeki Salza albo Salzbach. Zwało się przedtém *Udenheim*, ale gdy na początku 30° letniey wojny, zostało ufortyfikowane przez Philipa z domu Sötern, biskupa Spirskiego do którego należało, otrzymało jego imię. Było atoli zawsze osadzone wojskiem Rzeszy, aż do roku 1772, gdzie opuścili tę twierdzę; w 10 lat później wyszła z niej i cesarska załoga, a żołnierze biskupi ją obsadzili. We wszystkich wojnach od półtora wieku bywało brane to miasto i tracone od Francuzów. Roku 1799 prawie zburzone było przez bombardowanie. We trzy lata później oddane zostało domowi Badeńskiemu i jego fortyfikacye zniszczone; teraz ma 70 domów i 800 mieszkańców.
- Philipseck, piękny zamek w Wielkim księstwie Darmstadzkim, zbudowany roku 1627 i następnego, przez landgraфа Filipa III.
- Philipseich, miejsce przedtém mieszkalne książąt Isenburg - Birstein, o półtóry mili od Frankfurtu położone; nim miasto Offenbach przez nich zamieszkałe było.
- Philipshall, pałac letni i znaczna warzelnia soli w Dolnym bywszym Falcgraistwie na lewym brzegu Renu. Zwało się przedtém *Schönfeld*, a terazniejsze miano otrzymało od elektora Karola Filipa. Teraz należy do francuzkiego departamentu *Montonnare*, okręgu Spirskiego.
- Philipsruhe, bardzo piękny zamek przy mieście Kesselstadt, nad Menem, nie daleko miasta Hannau, zbudowany na początku tego wieku przez hrabię Filipa Hanawskiego. Ma wyborne ogrody i oranżerya.
- Philipsstadt, miasto górnicze Szwedzkie w prowincyi Westgothland. Roku 1775 znacznie pogorzało. O 5 mil ztamtąd są zdrowe wody mineralne Locka.
- Piadena, miasteczko w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie Kremńskim; teraz w królestwie Włoskim, departamencie Górnego Po. Było oyczyną sławnego dzieiopisa państwa kościelnego, który opuściwszy familiine imię Sacchi,
- Tom II.
- nazwał się Platina, od tego miasta, tak w łacińskim zwanego.
- Pianella, miasteczko nad rzeką *Pescara* w Neapolitańskiej prowincyi Teramo. Z przyległemi domami letniemi, ma do 3200 mieszkańców.
- Piano, miasteczko stołeczne powiatu mającego 16000 mieszkańców, w Neapolitańskiej prowincyi *Terra di Lavoro*.
- Pianosa, mała wyspa na przeciw brzegów Toskańskich, nie daleko wyspy Elby. Pokoziem Lunewilskim dostała się Francyi; ma 4 mile obwodu.
- Pianura, miasteczko z 2000 mieszkańców nie daleko Neapolu.
- Piaseczno, miasteczko z starożytnym kościołem parafialnym, o trzy mile na południe Warszawy, na drodze do Warki. Było przedtém starostwo, w ostatnich czasach należące do pana Ryxa, kamerdynera króla Stanisława Augusta.
- Piaski, miasteczko w bywszym województwie teraz departamencie Lubelskim, o 3 mile od Lublina na wielkiej drodze na Ruś; z stacyą pocztową. Ma kościół parafialny katolicki, kalwiński, synagogę żydowską i 140 dymów. Położone jest w przyjemnej okolicy nad rzeczką Radomirką od Woli Sobieskiej płynącą. Należy do familii Suchodolskich, religii reformowanej.
- Piaski, miasteczko o ćwierć mili od Lublina ku południowi, należy do starostwa Lubelskiego.
- Piątek, miasteczko nad rzeką Bzurą w bywszym województwie Łęczyckim, teraz departamencie Warszawskim; ma do 1000 mieszkańców; należało przedtém do arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego.
- Piątek, miasteczko w bywszym księstwie Zmudzkiem, w okolicy tegoż północnej.
- Piątka, miasteczko w bywszym województwie Wołyńskim.
- Piave, znaczna rzeka Włoska, poczynająca się w powiecie Feltre, a wpadająca w golf Wenecki. Przyjmuje w siebie 38 rzek pomniejszych między któremi *Cordevole*

devole jest nayszczenniejsza. Z rzeki Piave przerżnięty kanał zwany *Piavesella*, wygodny jest wielu miastom.

Piave, miasteczko niedaleko źródeł rzeki Panaro, w bywszym księstwie Modenckim, teraz w departamencie Panaro, królestwa Włoskiego.

Piazza, miasto Sycylijskie w powiecie *Val di Noto*. Ma 18000 mieszkańców.

Picighettone, **Pizigghetona**, małe ale mocne miasto, z 4000 mieszkańców i cytadellą nad rzeką Addą, w bywszym księstwie Mediolańskim, teraz w królestwie Włoskim, departamencie Górnego Po.

Pickering, miasteczko angielskie w prowincyi *Yorkshire*, nad małą rzeką nie daleko od morza.

Pico, **Sierra de Pico**, łańcuch gór w hiszpańskiej prowincyi *Estremadurze*, ciągnący się aż w Kastylii obydwie i królestwo Leonu.

Picquigny, ob. **Pequigny**.

Pié di Luco, małe miasto w bywszym państwie papieżkim, powiecie Sabina nad jeziorem tegoż imienia.

Pié di Monte, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavoro*; zwykłym jest mieszkaniem biskupa Alizeńskiego.

Pielberg, wysoka góra w Saxonii, cyrkule *Erzgebirge*, w okolicy *Annaberg*.

Pielów, rzeka w Pomeranii poczynająca się z jeziora *Pieleborg*, a wpadająca w rzekę *Kuddów*. Przez znaczny przestwór kraiu tworzy granicę między Pomeranią, Nową Marchią a Zachodniemi Prussami.

Piemont, znaczne bywsze księstwo we Włoszech, należące do domu Sabaudzko - Sardyńskiego, było nayszczenniejszą prowincją Granicyło na północ z Sabaudją i kraiem Walezkim w Szweyaryi, na południe z morzem Środkowym i Genuą; na wschód z księstwem Mediolańskim i Montferatem, na zachód z Francją. Kraj ten jest dziwnie obfity w zboża, wina, oliwę; a mianowicie ie-

dwab, nayslepszy w całych Włoszech. Gospodarstwo, rękodzieła i przemysł są bardzo w kwitnym stanie w tym kraiu. Piemont wzięty w ogólnym obięciu wraz z Montferatem, miał do 600 mil kwadratowych, a 2,260,000 ludności; ale w ścisłym znaczeniu, tylko 130 mil kwadratowych, a 1,400,000 mieszkańców. Teraz Piemont należy do cesarstwa Francuzkiego i tylko w małej części do królestwa Włoskiego.

Pierre, miasteczko z 1500 mieszkańców w bywszej francuzkiej prowincyi Burgundyi, teraz stołeczne kantonu, w departamencie Saony i Loary, okręgu *Louhans*.

Pierre Buffiere, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi *Limosin*, przedtém z tytułem baronii; teraz stołeczne kantonu w departamencie Górnego Wienny, okręgu *Limoges*.

Pierre - Fort, miasteczko i bywsza baronia we Francyi przedtém w Górnym Auverni; teraz w departamencie *Cantal*, okręgu *St. Flour*, stołeczne kantonu.

Pierre - Latte, małe miasto francuzkie z 2540 mieszkańcami nad rzeką *Berre*, z zamkiem na skale, w bywszym *Delfinacie*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Drome*, okręgu *Montellmard*.

Pierre port, **Pierrepetuis**, przeście iescze za Rzymian wykute w skałach w bywszym biskupstwie Bazylejskim, na granicy powiatów Bielskiego i Soloturnskiego, w górach *Jura*. Teraz w departamencie francuzkim Górnego Renu.

Pierrescise, **Pierre encise**, mocny zamek przy mieście *Lyon* we Francyi, na skale. Przedtém służył za więzienie stanu.

Pierrefitte, miasteczko z 660 mieszkańcami, w bywszej francuzkiej prowincyi Lotaryngii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Mozy*, okręgu *Commercy*.

Pierre Fonds, miasteczko w bywszej gubernii wyspy Francuzkiej, teraz w departamencie *Oazy*, okręgu *Compiègne*.

Pięrzchnica, miasteczko w bywszym województwie Sandomirskim, teraz

teraz departamencie Radomskim, z 75 dymami.

Pieszczacz, miasteczko i włość w bywszym województwie Brzeskim Litewskim, teraz w departamencie Lubelskim, nie daleko Bugu.

Piesing, miasteczko w Bawarii, nie daleko od uścia rzeki Salzy w Inn, w powiecie Burghausen.

Pieskowaskała, albo Piaskowaskała, zamek o 3 mile na północ Krakowa w dziwnie pięknym położeniu, należy do rodziny Wielopolskich.

Pietola, wieś o 2 mile od Mantuy; tam miał się urodzić Wirgiliusz; leży teraz w królestwie Włoskim, departamencie *Mincio*.

Pietra, miasteczko w bywszym księstwie a teraz departamencie Parmeńskim, cesarstwa Francuzkiego, na granicy księstwa Lukki.

Pietra, miasteczko w bywszym kraju Genueskim, teraz w francuzkim departamencie *Montenotte*.

Pietramala, miasteczko w W. księstwie Toskańskim, powiecie *Firenzuola*.

Pietra Pilosa, małe miasto Austryackie, na skale, w Istrii; stołeczne margrabstwa.

Pietra Santa, dobrze zabudowane miasto z zamkiem, w Wielkim księstwie Toskańskim. Okolica wydaie wyborne wino, a bliskie góry piękny marmór.

Pietrkowa, miasteczko w bywszym województwie Kujawskim, teraz departamencie Brzeskim; na południe Brześcia. Ma 320 mieszkańców.

Pietrkowice, miasteczko w bywszym województwie Sandomirskim, powiecie Chęcińskim; teraz departamencie Krakowskim.

Pieve, miasteczko w bywszym księstwie Mediolańskim, na południe Mediolanu; teraz w królestwie Włoskim, departamencie Olona.

Pieve del Cairo, małe miasto w powiecie Lumellina, teraz w departamencie Gogna, królestwa Włoskiego. Należy do margrabiego Isembardi, którego przed-

kwie piękny tutaj wybudowali pałac.

Pieve del Mona, miasteczko nie daleko *Cremony*, w królestwie Włoskim, departamencie Alto Po.

Pieve di Primer, Primiero, Primor, miasteczko i włość w Tyrolu ku granicy Weneckiej; należy do hrabiów Welsberg.

Pieve di Sacco, piękne miasteczko w bywszym Weneckim państwie, powiecie Padewskim.

Pieux, miasteczko z 1400 mieszkańcami i przedtem tytułem baronii, w bywszej Normandii; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Manche*, okręgu *Valognes*.

Pigna, miasteczko w hrabstwie Nizza, w bywszym Piemoncie; teraz w francuzkim departamencie Alp Nadmorskich

Pignans, miasteczko francuzkie z 900 mieszkańcami w bywszej Prowancji, miało kollegiatę do której proboszcza należało. Teraz jest w departamencie *du Var*, okręgu *Brignolles*.

Pigne, miasteczko z 1300 mieszkańców, w bywszym księstwie Monaceńskim; teraz w departamencie francuzkim Alpów Morskich, okręgu Monako.

Pignerol, po włosku *Pineròlo*, *Pinaròlo*, miasto z 10,000 mieszkańców w bywszym Piemoncie, teraz w francuzkim departamencie francuzkim Po. Leży nad rzeką *Cluson*. W 16 i 17 wieku francuzi trzymali je po lat kilkadziesiąt, ale znowu wrócili je księciu podówczas Sabaudzkiemu, zniósłszy wprzód fortyfikacye i cytadellę tamiczną na skale będącą. Okolica wydaie obficie zboże, wino, oliwę, bydło i wyborne sery. To miasto ma znaczne fabryki iedwabne i jest stołeczne okręgu w swoim departamencie.

Pik, po francuzku *Pic*, po hiszpańsku *Pico*, nazywają się wysepki i ostrozakończone góry, dla tego niektóre z najwyższych noszą jeograficznie nazwisko *Pik*, z przysadkiem okolicy w której leżą; i tak *Pik S. Józego* na wyspie *Pik* zwanej, iedney z Azorskich; *Pik Adamowy*, na wyspie *Ceylon*; *Pik* na wyspie *Teneryffie*.

Pikiem Teydeńskim, zwany: niegdyś był on wulkanem, i dotąd wierzech jego czyli otwór, wydaje dym gęsty. Ma ten pik 1904 sążnie wysokości nad powierzchnią morza, i widziany jest na 30 mil do koła. Pik Derby, w hrabstwie angielskim tegoż imienia, ma wiele naturalnych ciekawości, między temi 3 iaskinie.

Pikardii, bywsza prowincya francuzka, granicząca na wschód z Szampanią, na południe z wyspą francuzką, na zachód z Normandją i morzem Brettańskim, na północ z tymże morzem i Niderlandami. Dzieliła się na Górna i Dolną Pikardją. Stolicą miała miasto *Amiens*. Kray ten obfity jest w zboża, i owoce, ale nie ma wina. Znaczne tam są fabryki wełniane, szklanne i zwierciadlane. W czasie rewolucyi utworzono z Pikardyi departament Sommy i po części departamenta *Oazy* i *Aisne*.

Pilaszkowice, bardzo wielka wieś w dziwnie pięknym położeniu, o 4 mile na południe od Lublina, ma dom i ogród założony przez króla Jana Sobieskiego. Dziś należy do rodziny Darowskich.

Piłatowa góra, po niemiecku *Pilatusberg*, po welsku *Francmont*, góra w kantonie Szwajcarskim Lucern, przy granicy kantonu Unterwalden. Okryta jest ta góra po bokach przyjemnemi gaikami i ma kilka zdrowych źródeł. Właściwe nazwisko iey ma być *mons pileatus*, gdyż wierchołek iey niby czapkę, okryty jest zawsze chmurami. Ale z czasem mieszkańcy bliscy przerobili to miano na *pi-latus*, i w iezioru na wierzchu będącym umieścili grób mniemany Piłata; który rozdrażniony rzucaniem tam kamieni zsyłał na okolicę burze. Dla tego w dawnych wiekach nikt niemógł iść na tę górę bez pozwolenia magistratu miasta Lucerny. Ale teraz można tyle tam rzucać kamieni ile się podoba.

Pilchowitz, miasteczko z zamkiem w Śląsku w cyrkule Tostskim; należy do hrabiów Węgierskich.

Pilgram, wolne miasto królewskie w Czechach, cyrkule Taborskim;

pogorzało roku 1766. Ma wiele sukienników i w bliskości źródła rzeki Iglawy.

Pilica, rzeka Polska poczynająca się w bywszym woiewództwie, teraz departamencie Krakowskim, nie daleko miasteczka Pilicy. Płyynie z początku na północ, potem od Sulejowa na wschód, a wpada w Wisłę pod Mniszewem o 7 mil na południe od Warszawy. Jest bystra, i tylko o kilka mil od uścia swego spławna.

Pilica, miasteczko w bywszym woiewództwie Krakowskim nie daleko źródeł rzeki Pilicy. Ma kolegiatę, pałac, ogród i 960 mieszkańców, między któremi 400 żydów. Było to gniazdo dawney famii Pileckich, posiadający znaczne dobra w tej okolicy, na Rusi i w Lubelskim. Z nię była Elżbieta, wdowa po Granowskim kasztelanie Nakielskim, zasłużona później królowi Władysławowi Jagiełło. Teraz jest stołeczne powiatu w departamencie Krakowskim.

Pilis, Pilisz, miasteczko węgierskie w komitacie Tolńskim, należące do rodziny Bathiani.

Piliski powiat, w Węgrzech, podług podobieństwa biorący nazwisko od góry Pilis, na której stoi opactwo Cysterskie. Otoczony jest ten komitat Dunajem i powiatem Stulweissenburskim, Tolńskim i Granskim. Mieszkańców ma węgrows; niemców i rasców, a religie katolicką, reformowaną i grecką. W tym powiecie, który jest połączony z Pestskim, leży miasto stołeczne Ofen.

Pilkallen, miasteczko bezpośrednie z 1260 mieszkańcami, w Prussach Wschodnich, departamencie Litewskim; cyrkule Insterburskim.

Pillau, Pillawa, małe miasto regularnie na wzór hollenderskich założone, i mające fortyfikacye, ale żadnych pól i wodę niezdatną do picia. Liczba mieszkańców wynosi do 2000. Leży to miasto w Prussach Wschodnich, cyrkule Schacken, nad zatoką morską *Frische Haff*, która tu tylko ma 6 łokci głębokości. Jest tutaj znaczne rybołóstwo, a handel i gości-

ścieniec wielki sprawia ruch znaczny w tym mieyscu. Półwysep na którym leży Pillawa dla swego rozległego widoku zwany iest w okolicy raitem Pruskim. W bliskości iest piękny laszek i dwie wieś przyległe miastu; stara Pillawa i Wogram.

Pilnicko, miasteczko Czeskie w cyrkule Biczowskim; ma 115 domów.

Pilnitz, pałac letni króla Saskiego o wielką milę od Drezna na prawym brzegu Elby ku granicy Czeskiej. Jest to zwykłe mieszkanie dworu przez piękną porę roku. Budowle zamkowe położone pod górą nad rzeką są niewytworne, mają atoli wewnątrz wiele ciekawości. Przy pałacu zbudowano roku 1725 trzydzieści domów, i nazwano wsią fczancuską. Roku 1791, dnia 25 sierpnia zjechał się tam cesarz Leopold z królem Pruskim, i zawarli umowę względem przywrócenia monarchii we Francyi.

Pilsen, miasteczko węgierskie w Hontskim komitacie nad Dunajem, ma mieszkańców czechów-słowian i katolicki kościół farny.

Pilsen, miasto królewskie, dobrze zabudowane, stołeczne cyrkułu swego imienia w Czechach, przy uściu rzeki Bradawki w Beraun. Ma 5500 mieszkańców, 2 iarmarki fabryki sukienne, handel żelazny i gimnazyum.

Pilsenetz, albo Stary Pilsen, miasteczko w Czechach w cyrkule Pilźnieńskim, przedtem było znacznym miastem.

Pilsting, miasteczko Bawarskie w cyrkule Straubingen.

Pilten, małe miasto w bywszym księstwie Kurlandzkim nad rzeką Windawą, stołeczne powiatu Piltńskiego, który właściwie nie należał do księstwa wspomnionego. Domy tam są nędznie budowane, a po większej części puste. Należy ta włość do książąt Sacken.

Pilzno, miasto w bywszym województwie Sandomirskim, stołeczne powiatu i starostwa; teraz w Galicyi, cyrkule Tarnowskim. Ma stacyą pocztową na wielkiej drodze z Krakowa do Lwowa i piękną okolicę.

Pina, małe miasto hiszpańskie w królestwie Aragonii, nad rzeką Ebro.

Pinczów, miasto z 600 domami, w bywszym województwie Sandomirskim, powiecie Chęcińskim; teraz w departamencie Krakowskim, nad rzeką Nidą. Ma kilka kościołów, pałac i na górze przyległy zamek spustoszały. Na rynku obszernym, ale po większej części drewnianemi i nikczemnymi domami zabudowanym iest fontanna. Dobra te rozległe były niegdyś dziedzictwem potężnej familii Oleśnickich, z której Zbigniew, przyiawszy w 16 wieku religią luterską w tym mieście założył iey szkołę, drukarnią i dał opiekę teyże stronnikom. Na początku 17° wieku Pinczów przeszedł w dom Myszkowskich i został z innemi dobrami nadany prawem ordynacyi, czyli majoratu, rzeczy tak rzadkiej w Polsce. Po wygaśnięciu tey linii Myszkowskich, familiia Wielopolskich odziedziczyła ordynacyą, a nayszarszy z niey nosi imię margrabi Myszkowskiego.

Pindus, teraz Mezzovo, sławna w starożytności góra grecka, dzieląca Thessalią od Albanii.

Pinega, miasto nad rzeką tegoż imienia w Rosyjskiej gubernii Archangelskiej. Nad tą rzeką wpadającą w Dwinę są piękne lasy modrzewowe, zdadne do budowy okrętów i na Tarpentyne.

Pinel, miasteczko w powiecie Tortosa, hiszpańskiej prowincyi Katalonii. Roku 1766 otrzymało od króla Karola III. znaczne przywileie.

Piney, Pigney, miasteczko francuzkie z 1500 mieszkańców w bywszej Szampanii. Roku 1577 podniesione było do tytułu księstwa parostwa pod imieniem Luxemburg. Teraz iest stołeczne kantonu, w departamencie Aube, okręgu Troyes.

Pinguento, miasteczko z zamkiem stołeczne powiatu w Istrii przedtem Weneckiej, teraz Austryackiej. Okolica obfituje w wino, oliwę, zboża i owoce.

Pinhel, miasteczko z 1600 mieszkań

szkańców w portugalskiej prowincyi Beirze, przy granicy Hiszpańskiej.

Pinilla, wieś z wielką warzelnią soli, w hiszpańskiej prowincyi *La Mancha*, przy *Alcaraz*.

Pinkafeld, po węgiersku *Pikafei*, miasteczko węgierskie w powiecie Eisenburskim nad rzeką Pinka, nie daleko granicy Austriackiej. Ma pałac, ogród i zdrowe wody kwaśne, do Selcerskich podobne.

Pinneberg, włość w Holsztyńskim należąca aż do roku 1640 do hrabiów Schauenburg, z której szli dawni hrabiowie Holsztyńscy. Po tych wygaśnięciu dostało się królowi Dunskiemu w części, a w drugiej połowie Holstein-Gottorp; ale 1726 całkiem do Danii przeszło. Ma 9 mil kwadratowych powierzchni. Miasteczko *Pinneberg* ma 60 domów i jest stołeczne powiatu. Na przeciw za rzeką *Pinnau*, leży wieś *Pinneberg* z 50 domami.

Pinols, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Auvernii; teraz stołeczne kantonu, w departamencie Górney Loary, okręgu *Brioude*.

Pinsen, szaniec w bywszym Brabancie, nie daleko Bergopzom, w śród bagarów.

Pińsk, znaczne i handlowe miasto w bywszym województwie Brzeskim Litewskim, stołeczne obszerne powiatu. Jest tam biskupstwo greckie unickie i znaczne znajdują się garbarnie skór iuchtowych i czerwonych. Okolica po nad rzeką *Pinna*, nad którą leży to miasto i jest częścią kraju błotnistego i leśnego, zwanego *Polesiem*.

Pinzgau, dolina w południowej górzystej okolicy bywszego księstwa Salzburskiego, przetrzynięta rzeką *Salza*. Roku 1525 powstał tam niebezpieczny bunt między wiesniakami z okoliczności ściśnienia religii. Wojsko cyrkułu Szwabskiego, zaledwie mogło go uspokoić.

Piomha, mała rzeka Neapolitańska w prowincyi Abruzzo oltra, wpadająca w *Golf Wenecki*.

Piombino, małe księstwo Włoskie, mające 10 mil kwadratowych powierzchni, między powiatami Pizanskim i Sienskim. Miał ten mały kraj dawniej własnych książąt z domu *Buoncompagni* - *Ludovisi*, posiadającego w królestwie Neapolitańskim księstwo Sora. Roku 1805 cesarz Napoleon mianował księciem Piombino swego szwagra generała *Bacchiochi* i jego potomność, z obowiązkiem trzymania 400 ludzi w służbie Francji, tudzież opatrywania w żywność wyspy Elby. Później na żądanie miasta Lukki, tenże książę mianowany był panem iey dziedzicznym.

Piombino, miasto stołeczne księstwa wyżej wspomnianego, iest warowne, ale małe i ma port nad morzem Toskańskim.

Pionsat, miasteczko francuzkie w bywszej Auvernii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Puy de Dome*, okręgu *Riom*.

Piosasco, małe miasto z zamkiem, w bywszym Piemontie, było gniazdem hrabiów od niego imie biórących; leży między Turynem a Pignerolem. Teraz w francuzkim departamencie Po.

Piotrowin, wieś w Lubelskim nad Wisłą, na przeciw Soka, pamiętna w dziejach polskich cudem Ś. Stanisława, na zmarłym tamczym dziedzicu Piotrze z Janiszowa Strzemienicyku, uczynionym.

Piotrków, miasto znaczne w bywszym województwie Sieradzkim stołeczne powiatu, teraz w departamencie Kaliskim. Jest starożytne, a podług podobieństwa założone lub nazwane od sławnego Dunina, mianowanego pospolicie Piotrkim. Ten będąc starostą lub wojewodą Szląskim pod Królem Bolesławem Krzywoustym, i często w mieście Wrocławiu sobie ulubionym, gdzie też i pochowany, przebywając mógł w swym przejeździe do Skrzynna dobrać swych głównych w Opoczyńskim, po drodze wstępować do Piotrkowa, albo też go wcale założyć lub podnieść i nazwać. Po pogorzelisku roku 1731, odbudowało się to miasto dość porządnie. Ma rynek choć

choć mały, ale przynajmniej posiadać zagranicznych miast wystawiający; w nim ratusz, gdzie niegdyś trybunały się sadyliły z kolei Wielkopolskiej; kilka kościołów i klasztorów; szkoły piarskie, kilka ulic murowanych i stacyą pocztową na wielkim gościńcu z Wrocławia do Warszawy. W 15 wieku było kilka seymów w Piotrkowie. Ma to miasto 272 domów dobrze, choć w dawnym sposobie budowanych, 108 próżnych placów i 2400 mieszkańców, prócz wojskowych. Żydzi mieszkają na osobnym przedmieściu i dość znaczny prowadzą handel.

Piperno, małe miasto w bywszym państwie papieżkim, w prowincyi *Campagna di Roma*. W bliskości znajduje się las napełniony drzewem korkowym.

Pipli, Pipely, otwarte miasto w Indiach Wschodnich, w Bengalu, nad rzeką tegoż imienia. Jest tutaj znaczny handel ryżem, płótnem i kattanem. Każdy dom ma ogród w którym betel, orzechy kokosowe, ananasy i inne indyjskie owoce, w obfitości bywają chodowane.

Pipriac, miasteczko z 3150 mieszkańcami, w bywszej francuskiej prowincyi Bretanii; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Ille et Vilaine*, okręgu *Redon*.

Piquepuce, bywszy klasztor na wschodnim brzegu Paryża; tam przedtem przyjmowani bywali ambasadorowie zagraniczni, mający wiaźd odprowadzić do miasta.

Pirano, małe miasto w Istrii, na klinie zachodnim tego krain. Jest dobrze zaludnione i zamożne przez handel solny.

Pirawart, wieś z kościołem parafialnym i ciepłymi kopalniami, tudzież kopalniami węgla kamiennych; w Dolnej Austrii, powiecie Marchfelde.

Pirgo, nikczemne miejsce w Albanii nad morzem, należące do Turków. Ma to być starożytna Apollonia.

Pirietyn, miasto Rosyjskie stołeczne okręgu, przedtem w gubernii Kijowskiej, teraz w Puławskiej.

Pirkensee, miasteczko z pięknym zamkiem i ogrodem w Bawarii, księstwie Neuburskim; teraz należy do powiatu *Burglengenfeld*. Było to miejsce gniazdem familii od niego nazwanej.

Pirkfeld, miasteczko przeszło z 100 domami i wielo tkaczami, nad rzeką Feystritz, w Styrii cyrkule Gratzkim; należy do hrabiów Trautmannsdorf.

Pirmassens, Pirmensens, miasto w niemieckiej części hrabstwa Lichtenberg na lewym brzegu Renu, przedtem do domu Hessen-Darmstadzkiego należącego. Winno to miejsce wzrost swój Landgrafowi Ludwikowi IX, który je nadał przywilejem mieyskim, wielo ozdobił budowlami i uczynił swym mieszkaniem. Około roku 1775 liczyło 9000 mieszkańców; ale w ostatnich wojnach tak podupadło, że teraz ledwie do 4000 liczy ludności. Ma szkoły kościoły luterski i kalwiński; a należy do departamentu francuskiego *Monttonnere*, okręgu *Deux-ponts*, i jest stołeczne kantonu.

Pirna, miasto w Saxonii cyrkule Misniiskim nad lewym brzegiem Elby o 2 mile na południe od Drezna. Ma około 450 domów, 50 pustych placów a do 4500 mieszkańców, wiele fabryk i budwie liczne statki Elbiane. W okolicy znajduje się kamienie wapienne i piaszczyste. Tameczny zamek zwany *Sonnenstein*, w siedmioletniej wojnie w części zburzony, służy za mieszkanie dla podstarzałych wojskowych i ich wdów.

Pirnitz, Birtnitz, miasteczko w Morawii ku granicom Czeskim, o 3 mile od Iglau; ma fabrykę kattanów, a należy do hrabiów *Col-lalto*.

Pisa, Piza, miasto Włoskie w Wielkim księstwie Toskańskim, nad rzeką Arno, przedziela ją na dwie połowy i nie daleko z tamtąd w morze uchodząca. Są na tej rzece trzy mosty, z których jeden marmurowy jest największy. Na nim odbywały się przedtem co trzy lata udawane boje między mieszkańcami obydwóch części miasta, ale te są dawno skassowane. Widać wszędzie w tym

tym mieście zabytki dawney iego wielkości i potęgi, która mu niedgdyś rząd republikański i handel jednały. Jest to miasto dotąd bardzo obszerne, a w tym stosunku nieludne, gdyż ma tylko 22000 mieszkańców: w dawnych wiekach miało ich do 150,000. Liczba kościołów dochodząca 80 jest na te-razniejszą ludność wielka. Są w tym mieście znaczne i kwitnące fabryki. Okolice przedtem niezdrawa dla swej wilgoci, została osuszona na rozkaz wielkiego księcia Leopolda. Kanał przerznięty od tego miasta do Liworny, ułatwia związek między temi dwoma miastami, statki muszą na tym kanale płynąć za pomocą sztucznego koła. Wodociąg opatruię miasto w dobrą wodę. Kościół katedralny jest ogromna i starożytna budowla; w głównej iey kaplicy jest grób cesarza Henryka VII. Na placu katedralnym stoi wieża wysoka 188 stóp, pochylona tak dalece, że spuszczone z góry ołowianka pada na ziemię o 7 łokci od spodu wieży. Na boku tego kościoła jest cmentarz zwany *Campo Santo*, który w 12 wieku Pizaniecy posypali ziemią na całej flocie z Ziemi Świętej przywiezioną, która ma tę własność że ciała w przeciągu doby trawi. Sławny Franciszek Algarolli, zmarły roku 1764 w Pizie, pochowany jest na tym cmentarzu. Są w tym mieście liczne okazałe publiczne i prywatne budowle. Między temi naysznakomitsze: pałace królewski, arcybiskupi i familii Lanfranchi, tudzież akademia fundowana roku 1343. Ma ona 4 kollegia, wy-berny ogród botaniczny; gabinet historyi naturalney, obserwatorium i wiele funduszów dla ubogich uczniów.

Sławne kompiele Pizańskie, leżące między tem miastem, a księstwem Lukieskim, należą do funduszu szpitala. Na południe miasta Pizy, leży wyspa *Maloro*, przy której w 14 wieku Pizaniec ponieśli tak ciężką klęskę od Genuen-czyków, że się po niey podnieść więcej nie mogli. Od roku 1509 Piza podlega W. xiążętom Toskan-skim.

Pisania, faktoryia angielska, nad rzeką Gambia w Afryce o 40 mil geograficznych od uścia teyże.

Pischely, miasteczko, włość i zamek w Czechach, cyrkule Kau-rzyskim.

Piscinola, miasteczko blisko Nea-polu z 1700 mieszkańcami.

Pisco, miasto hiszpańskie, w audiencyi Lima w Peru. Po zburzeniu dawnego miasta trzęsieniem ziemi w roku 1682, założono nowe w miejscu wygodniejszym. Liczba mieszkańców wynosi 2000. Port taweczny jest bardzo wygodny, a okolica wydaie dobre wino i owoce.

Piscopia, miasteczko stołeczne powiatu, na wyspie Cypru.

Piscopia, mała turecka wyspa między wyspami Stanchio i Rodem przy brzegach Natolii.

Piseck, miasto królewskie, stołeczne cyrkułu w Czechach, nad rzeką Wotawą. Roku 1741 i następ-nego Francuzi bronili długo tego miejsca przeciw woyskom Austrya-ckim. Są tam fabryki wełniane; w okolicy znajdują się diamenty Czeskie i granaty, a w rzece Wotawie, poławiaią się perły.

Pisogne, miasteczko z 2000 mieszkańców nad ieziozem Izeo, w królestwie Włoskim, departamen-cie Mella. Ma znaczne fabryki i handel obszerne.

Pissa, rzeka w Prussach Wschodnich, poczynająca się z jeziora Wisztyken, a połączona z rzeką *Angerap*, bierze nazwisko *Pregel*.

Pissevache, sławny wodospad w Szwajcaryi, kraju Walezijskim, na północ miasta *St. Maurice*, a nie daleko od rzeki Rodanu. Tam rzeka *Salanche* spada prostopadle z 270 stóp wysokości sprawiając łoskot potężny i gęstą mgłę wilgotną, przez którą słońce przebi-iając się tworzy naypiękniejsze kolory.

Pissos, miasteczko francuzkie, w bywszey Guiennie; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Landes*, okręgu *Mont de Marsan*.

Pistoja, miasto znaczne w Toska-nii nad rzeką Stella. Ma cytadel-łę, około 10,000 mieszkańców, bi-skup-

skupstwo, okazały kościół katedralny, i kilka innych pięknych kościołów. Dla taniości życia, wiele szlacheckich familii mieszka w tém mieście. W bliskości iest fabryka drutu.

Pistyn, włość kameralna i miasteczko w Gallicyi, cyrkule Stanisławowskim. Ma ważne warzelnie soli.

Pisuerga, rzeka hiszpańska poczynająca się w górach Montonha, a wpadająca w Duero nie daleko Valladolid.

Pitcairn, wyspy nie daleko od przylądku Davis, w Północney Ameryce. Nazwane były przez kapitana *Carteret* roku 1766 od imienia syna majora Pitcairn, który ie najpierwey postrzegł.

Piteo, rzeka Szwedzka, poczynająca się w górach Norweskich, a wpadająca w zatokę morską Botniiską.

Piteo, miasto na małej wyspie przy uściu rzeki Piteo w zatokę morską Botniiską położone; w Szwedzkiej prowincyi Westbotnii. Połączone iest mostem z stałym łodem na którym iest kościół mieyski. Stare miasto tego imienia zbudowane było roku 1621 przez króla Gustawa Adolfa, a po tamtego pogorzeniu roku 1666, nowe na wyspie założone regularnie zostało. Dawne miasto iest teraz wsią.

Piteo - Lapmark, powiat w Laponii graniczący na wschód z Westbotnią.

Piteszty, miasteczko nad rzeką Alt na Wołoszczyźnie.

Pithiviers, małe miasto z 3080 mieszkańców nad rzeczką *Oeuf*, w większej francuzkiej prowincyi *Orleanois*, teraz stołeczne okręgu w departamencie *Loiret*. Tameczne wyborne pasztety są artykułem wywozowym w odległej strony Francyi.

Pitschen, po polsku Byczyna, miasteczko Szląskie w księstwie Brzegskim, przy samej granicy Polskiej. Tam zaszła sławna potyczka roku 1536, w której Jan Zamoyski Hetman i kanclerz W. koronny, poraził i poymał arcyksięcia Austriackiego Maxymiliana,

gwałtem się korony polskiej napierającego, a później więzieniem w Krasnymstawie zatrzymanego.

Pitten, albo **Pötten**, miasteczko w Austrii, cyrkule Wiedeńskiego lasu; w bliskości na górze leży zamek *Pittenberg*.

Pittingen, po francuzku *Pittangé*, włość, zamek i miasteczko w bywszym księstwie Luxemburskim.

Pittsburg, miasto stołeczne hrabstwa Allegheny, w Pensylwanii, wolnym Stanie Ameryki Północney. Leży przy spływie rzek Alleghany i Monongahela, które od tąd biorą imię rzeki Ohio. Ma to miasto 200 domów prócz magazynów na towary, a do 1400 mieszkańców, których liczba statecznie rośnie dla wygodnego położenia. Polowanie dostarcza tam ważnego przedmiotu do handlu w futrach, a mąka i zboże bywaią wywożone przez rzekę Ohio do Luizyany. Bliska twierdza osłania to miejsce. Pierwsze swe początki winno iest francuzom, którzy ie roku 1753 założyli i nazwali *Du Quesne*, na cześć gubernatora Kanady. Woyna sprowadziła to miasto w ręce Anglików którzy ie nazwali imieniem sławnego ministra Pitta pierwszego, a potem musieli ustąpić wolnym Amerykanom.

Pityzijskie wyspy, należą do królestwa Majorki, od Hiszpanii posiadanego; iest ich dwie *Ivica* albo *Ibissa* i Formentera. Nazwisko ich zbiorowe pochodzi od wyrazu greckiego *pitys*, oznaczającego iodłę, których to drzew iest wiele na tych wyspach. Teraz są mało zamieszkane i często służą za uchron zbýcom morskim.

Piusega, miasteczko w królestwie Włoskim, departamencie *Mincio*.

Piura, miasto stołeczne prowincyi tegoż imienia w gubernii Peruńskiej, w Ameryce Południowej do hiszpanów należące. Handel tameczny bawełną i mułami iest znaczny, w bliskości są ruiny dawnego miasta Piura, przez Pizara założonego.

Pizzigethone, ob. *Piccigithone*.

Plabennec, miasteczko francuzki

kie w bywszej prowincyi Brétanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Finisterre*, okręgu *Brest*.

Placencia, miasteczko stołeczne hrabstwa w powiecie Saragaskim w Aragonii.

Placencia, po francuzku *Plaisance*, po Włosku *Piacenza*, miasto stołeczne bywszego księstwa tegoż imienia we Włoszech, należącego do Parmeńskiego. To miasto leży na obszernej równinie o kilkaset Króków od rzeki Po, jest większe od Parmy, i wybornie zabudowane. Ma do 30000 mieszkańców, biskupstwo, kilka wspniałych kościołów, między temi bywszy Augustiański najsławniejszy. W benedyktyńskim jest grób Engilbergi, małżonki cesarza Ludwika II., tudzież naturalnej córki Karola V. cesarza, małżonki księcia Parmeńskiego Oktawiego. W tymże był sławny obraz Rafaela, przedany roku 1754 do Dreza za 40000 sztuków. Ulica główna *Stradone*, obsadzona drzewami służy za przechadzkę powozową i pieszą. Zamek niegdyś xiążęcy, choć nie zupełnie dokonczony i po wiérzchu mniej wydatny, ma wewnątrz wiele pięknych pokoiów. Teatr jest nie wielki ale wygodny i piękny. Mińska tutaj wiele szlachty, po większej części beczynney i zubożałej. Na wielkim rynku są piękne fontanny i posągi *Alexandra Farnese* pierwszego księcia Parmeńskiego, tudzież syna jego *Rainutti*. Co rok bywa tam wielki dwutygodniowy iarmark. Prócz fabryk iedwabnych, nie ma prawie żadnego przemysłu między mieszkańcami. Tutaj urodził się sławny *Ferrante Pallavicino*.

Placencje księstwo, połączone było z Parmeńskim (obacz *Parmę*); ale ponieważ część księstwa *Placenci* przeznaczona była królowi Sardyńskiemu, lecz przez niego nie była ociągnięta, przeto dwór Hiszpański co rok wypłacał 400000 piemonckich lirów, domowi *Sabaudzkiemu*. Teraz kray ten, obfity w zboże, wino, oliwę, kasztany, należy do departamentu *Parmy*.

Placz, albo *Straz*, włość, zamek i miasteczko z 104 domami w Czechach, cyrkule Budweiskim nad rzeką *Nezarka*. Należy do hrabiów *Berthold*.

Plädling, *Plattling*, miasteczko w Bawaryi nad rzeką *Isar* przez którą prowadzi most długi 800 stóp, a wsparty na 22 kablakach.

Plaffeyen, miasteczko i oberamt w Szwajcarskim kantonie *Freyburg* nad rzeką *Sense*.

Plagwitz, włość z zamkiem w Śląskim księstwie *Jauer* nie daleko *Lemberg*; należy do hrabiów *Schaffgotsch*.

Plainting, miasteczko Bawarskie nad Dunajem, w cyrkule *Straubingen*.

Plaisance, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Armagnac*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Gers*, okręgu *Mirande*.

Plaisance, miasteczko z 600 mieszkańców, w bywszym francuzkim powiecie *Rouergue*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Lot*, okręgu *Montauban*.

Plaisance, pałacyk w bliskości Paryża i zamku *Vincennes*.

Plaisance, miejsce główne na wyspie Angielskiej *Terre-Neuve*, albo *New-Foundland* w Ameryce Północnej: ma twierdzę i port.

Plan, miasteczko Czeskie w cyrkule Pilznieńskim, należące do hrabiów *Zinzendorf*; ma fabryki sukienne, ałunu i wiotriolu.

Plan, (*Górny*) miasteczko nad rzeką *Moldawą* w Czechach, cyrkule Budweiskim; należy do księcia *Szwarcenberg*.

Plancoet, miasteczko francuzkie w bywszej Brétanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cotes du Nord*, okręgu *Dinan*.

Plancy, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi Szampanii nad rzeką *Aube*, przedtem z tytułem margrabstwa; teraz w departamencie *Auby*, okręgu *Arcis*.

Plane, rzeczka poczynająca się w Saxonii, a wpadająca w rzekę *Havel* w Bradenburskim. Płynąc krayem niskim, tworzy po obu

stro-

stronach bagna; ma wiele pstrągów.

Planian, miasteczko Czeskie w cyrkule Kaurzymiskim, należy do ziemia *Lichtenstein*. Między tém miejscem a zamkiem Chocimierzem, zaszła roku 1757 ważna bitwa, znana pod nazwiskiem Kollinśkiey, w której woysko Austryackie poraziło Pruskie.

Planina, po niemiecku Alben, miasteczko w czczy okolicy w Karnioli.

Planitz, miasteczko i włość należące do hrabiów Martinitz; w Czechach, cyrkule Klattawskim.

Planitz, zamek i wielka wieś parafialna w Saxonii o milę od Zwickau; jest gniazdem rodziny Planitz. W bliskości obficie żyły węgli kamiennych palą się pod ziemią przez wiele już lat i ziemię tak rozgrzewaia, że śnieg rzadko na niej utrzymać się może.

Plasencia, miasto Hiszpańskie w północney stronie prowincyi Estremadury nad rzeką Xerta. Jest dobrze zabudowane i ma biskupa z dochodem 53000 dukatów.

Plasencia, małe miasto Hiszpańskie w prowincyi *Guipuscoa*, ma 1300 mieszkańców i wyborną fabrykę broni tudzież innych stalowych sprzętów.

Plasky, miasteczko Austryackie w Ogulinskiej granicznej linii w Kroacyi; ma biskupa Greckiego, który się Carlstadzkim nazywa.

Plasz, **Plassy**, sławne opactwo cysterskie w Czechach, cyrkule Rakonitzkim. W miasteczku tamiecznym robią sławny proch do strzelania.

Platar Chaquisaca, miasto stołeczne prowincyi *de los Charcas*, w Hiszpańskim wicekrólestwie *Rio de la Plata* w Ameryce Południowej, nad rzeką *Cachimayo*, Hiszpanie je zbudowali; jest tam akademii biskupstwo i trybunał najwyższy. Okolice tego miasta jest ludna i obfita w zboże, owoce i ma co do wina. Znajdują się tam także bogate śrebrne kopalnie, od których kraj i rzeka maia swe nazwisko, gdyż plata, znaczy śrebrne w ięzyku Hiszpańskim.

Plata, *Rio de la Plata*, wicekrólestwo w Ameryce Południowej, należące do Hiszpanii, graniczy na północ z Brazylią na południe z Ziemią Magellańską, na wschód z morzem Atlantyckim, na zachód z Peru i Chili. Kraj ten obfituje w zboża, złoto, miedź, a osobliwie wyborne bydło. Miasto stołeczne prowincyi *Rio de la Plata* iest *Buenos-Ayres*.

Plata, *Rio de la Plata*, albo rzeka *Srébrna*, wielka rzeka Ameryki Południowej, tworząca się z połączenia rzek *Paraguay* i *Parana*, a wpadająca potężnym korytem w morze przy mieście *Buenos Ayres*.

Platamona, rzeka, miasteczko i zamek na górze Macedonii przy brzegach morskich, do Turków należące.

Plate, miasteczko z zamkiem i 700 mieszkańcami w Tylney Pomeranii, cyrkule Ostenskim.

Platna, **Platen**, miasteczko górnicze w Czechach cyrkule Sackim, przy granicy Saskiej. Są tam fabryki cyny, żelaza i niebieskiej farby.

Plau, **Plauen**, małe miasto z zamkiem starym na górze zwanym *Ehrenburg*, w górnym hrabstwie Szwarchurskim, należące do księcia *Szwarchurg-Sondershausen*.

Plaue, **Plawe**, **Plauen**, miasteczko szlacheckie w marchii Brandenburskiej nad rzeką *Hawlem* i nad ieziozem z którego przerżnięty Kanał do Elby pod *Magdeburg*, drogę wodą z tego miasta do Berlina o połowę skraca.

Plau, **Plaue**, **Plage**, miasteczko nad ieziozem w księztwie Meklenbursko-Wendeńskim, z zamkiem i włością przyległą.

Plauen, miasto z zamkiem i amtem w Saxonii cyrkule Vogtlandzkim, którego iest stołeczne, nad rzeką *Elster*. Ma 525 domów przeszło 5600 mieszkańców, gimnazyum i ważne fabryki bawełniane. Jest tam stacya pocztowa na wielkiej drodze z Drezna do Nurembergi.

Plauen, wielka wieś o ćwierć mili od Drezna, przy której zaczyna się rozkoszna dolina, po obóci

stro

stronach otoczona dziwnie pięknymi pagórkami, przetrzięta rzeką Weissenitz, a nazwana Plauen'skim gruntem. Ciągnie się przeszło na półmili z coraz nowymi odmianami, i napełniona jest mnóstwem domów letnich i miejsc do rozrywki mieszkańców Drezna służących. Są tam liczne kuźnie i kopalnie węgla.

Pławno, miasteczko szlacheckie z 57 domami w bywszym województwie Sieradzkim, teraz departamencie Kaliskim; należy do Karśnickich.

Plech, miasteczko w cyrkule i księstwie Bareyckim, ku granicy Bambiŕskiej. Leży w okolicy dzikiej i wiele kóz żywiącej.

Pleidelsheim, piękne miasteczko nad rzeką Nekar, z 1000 mieszkańców, w Królestwie Wirtemberskim, amcie Marbach.

Pleine-Fougeres, miasteczko francuzkie z 2800 mieszkańców w bywszej Brétanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Ille et Vilaine*, okręgu *St. Malo*.

Pleinfeld, miasteczko znaczne w bywszym biskupstwie Eichstadtz-kim, na wielkiej drodze z Nurembergi do Augsburga. Dostało się roku 1802 Bawarii, potem przez zamianę do księstwa *Anspach*, a teraz wraz z témże nazad do pierwszey.

Pleisse, rzeka poczynająca się w Saxonii w górach Erzgebirg, płynie przez cyrkuł Altenburski i Lipski, na koniec wpada w Saalę przy Merseburgu.

Pleiswedel, miasteczko Czeskie w cyrkule Leutneryckim.

Plelan, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Ille et Vilaine*; okręgu *Montfort*.

Pleneuf, miasteczko francuzkie w bywszej Brétanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cote du Nord*, okręgu *Brieux*.

Plesa, miasteczko Rossyiskie w Gubernii Kostromskiej.

Pleske, mała rzeka w Nowey mar-chii Brandenburskiej, poczynają-

ca się przy Spigelburg, a wpadająca przy Urth w Odrę.

Plesków, ob. Psków.

Pless, albo Josephstadt, miasto w Czechach cyrkule Königsgratzkim, założone i ufortyfikowane roku 1780. Przedtém była w tém miejscu wieś *Pless* zwana. Przy tém mieście wpada rzeka Metau w Elbę.

Plesse, po polsku Pszczyna, wielka włość wolna, w Szląsku Górnym Pruskim, przy granicach polskich i Szląska Austriackiego. Należała przedtém do hrabi Promnitz, który ją darował roku 1766 swemu siostrzeńcowi księciu *Anhalt-Köthen*; a tego synowiec dziś ją posiada. Krań ten obfituje w lasy, żelazo, stawy rybne. Właściwe dobra xiążęce składaia się z 55 wsi; jest w nich znaczne stado. Cyrkuł Plessenŕski jest obszerniejszy, niż ta włość i zawiera wiele dobr szlacheckich.

Plesse, miasto stołeczne włości wyżej wspomnioney nie daleko od Wisły; ma 276 domów, 2400 mieszkańców, wiele sukienników, piękny xiążęcy zamek, kościół katolicki i ewanielicki.

Plesse, Plessa, znaczna włość do koła otoczona bywszym elektorstwem hanowerskim. Miała przedtém własnych posiedzieli, ale po tych wygaśnieniu roku 1571, domy Brunświcki i Hessen Kasselski zaczęły o nią process dokonica Rzeszy nie rozstrzygniony.

Plessis, zamek starożytny we Francyi nad Loarą, nie daleko miasta *Tours*, dla tego zwany *Plessis-les-Tours*. Zbudował go Ludwik XI, Król Francuzki, a przy nim kościół kollegiacki i pierwszy klasztor Paulinów we Francyi. Ku końcowi życia, dręczony niebachną boiaźnią śmierci, tam pędził dni swoje na przemian w nabożeństwie i w tak przeciwnym prawemu rozumowi poddawaniu się pieczy lęcarskiej; tamżena koniec umarł roku 1483. Sławny *Lucian Bonaparte* póki ieszcze żył we Francyi lubił to starożytne wieyskie mieszkanie, i wiele go ozdobił.

Plessur, mała rzeka w kraiu Grizonów,

zonów, wpadająca w Ren przy Chur.

Plestin, miasteczko z 4900 mieszkańców w bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cotes du Nord*, okręgu *Lannion*.

Pleszew, miasteczko szlacheckie w bywszym województwie, teraz departamencie Kaliskim; ma 1630 mieszkańców.

Pleternicza, włość i miasteczko w Sławonii, komitacie Poszegańskim, należące do familii Peterffy. W miasteczku są koszary iazdy.

Plettenberg, miasteczko z 1100 mieszkańcami, wiele tkaczami i kowalami, w bywszym hrabstwie Mark w Westfalii. Jest to gniazdo dawney familii baronów *Plettenberg*, podniesioney do tytułu hrabiów roku 1724; a która ustąpiła wszystkich swych posiadłości w tey okolicy Królowi Pruskiemu iako bywszemu właścicielowi hrabstwa Mark.

Pleurs, Plürs, po włosku Piuro, Piuri, znaczne miasteczko Szwaycarskie w hrabstwie *Chiavenna*; roku 1618 zburzone przez oberwaną skałę, przy czém przeszło 2500 ludzi życie utraciło.

Pleurduit, miasteczko francuzkie z 6500 mieszkańców w bywszej prowincyi Brétanii; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Ille et Villaine*, okręgu *St. Malo*.

Pleyben, miasteczko francuzkie w bywszej Brétanii; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Finisterre*, okręgu *Chateaulin*.

Plieningen, miasteczko z 1900 mieszkańców, w Królestwie Wirtemberskim, nie daleko pałacowi letniego *Hohenheim*. Ma wiele tkaczów.

Plintenburg, Blindenburg, starożytny Wyszehrad, miasto niegdyś znaczne w Węgrzech powiecie Piliskim, teraz miasteczko przy mieście *Ofen*, miało przedtém wiele kościołów, dziś ma tylko jeden katolicki. Zamek dawny, mieszkalny Królów, a pod cesarzem Zygmuntem będący na czas składem kleynotów

i koron niemieckiego państwa, jest teraz wcale spustoszały.

Plochingen, porządne miasteczko Szwabskie w Królestwie Wirtemberskim, oberamcie *Eslingen*, przy uysciu rzeki Fils w Nekar, przy którym jest piękny most drewniany, długi 90 Kroków o iednym kabłąku.

Płock, znaczne miasto Polskie nad prawym brzegiem Wisły o 15 mil poniżej Warszawy. Jest starożytne; w 11 wieku bywało często mieszkanie przez Królów Polskich i miejscem pokładu ciał kilku z nich. Jest obmurowane i ma bramy. Biskup Płocki posiadał przedtém dobra Pułtusk nad Narwą i pisał się na nich książęciem; tytuł ten dotąd mu pozostał. Podobnie proboszcz katedralny Płocki jest książęciem Siewierskim; obydwie te księstwa pochodzą z darowizny dawnych książąt Mazowieckich, których iedna linia panowała udzielnie w Płocku. Po tych wygaśnięciu Płock, przyłączony do ciała narodu, był stołecznym województwem. Ma wiele kościołów, 390 domów z których wiele nowych i ozdobnych; roku 1810, doznało to miasto wielkiego pożaru. Teraz od roku 1807 jest stołeczne departamentu w księstwie Warszawskim. Wysokie zbyt wyniesienie brzegu Wiślanego, trudni noszenie wody do miasta, które tam brakuje, tudzież, nie jest wygodne do handlu, który zkąd inąd mógł by być przez położenie tego miejsca znaczny. Departament Płocki ma następujące 6 powiatów: Płocki, Lipiński, Pułtusi, Mławski, Prasnyski, Ostrołęcki.

Płön, miasto stołeczne księstwa należącego do iedney linii książąt Holsztyńskich, z której ostatni zmarły 1761, uczynił kilka wprzód laty umowę z Królem Duńskim, na mocy której to księstwo dostać się miało koronie Duńskiej. Teraz to miasto jest mieszkaniem księcia Holsztyńsko - Oldenburgskiego, dziedzicznego posiadziela dawnego biskupstwa, a teraz księstwa Lubeckiego. Jest tam okazały zamek, ogród, zwierzyniec i 1100 mieszkańców.

Płöne,

- Plöne**, mała rzeka w Tylney Pomeranii, poczynająca się przy granicach Marchii, a wpadająca w Odrę przy Damm, albo raczej w jezioro tak nazwane.
- Ploermel**, małe miasto francuzkie w bywszej Brétanii, teraz stołeczne okręgu w departamencie *Morbihan*; ma 4600 mieszkańców i znaczny handel zbożem.
- Plofelden**, znaczne miasteczko w księstwie Anspachskim, przedtém do Króla Pruskiego teraz do Bawaryi należącym; w cyrkule Kreilsheimskim.
- Plogastel**, miasteczko z 1050 mieszkańców, w bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Finisterre*, okręgu *Quimper*.
- Plombieres**, miasteczko francuzkie z 1100 mieszkańców, w bywszej Lotaryngii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Vosges*, okręgu *Remiremont*. Ma fabryki żelazne i druciane; tudzież sławne ciepłe kompiele mineralne, mianowicie przeciw reumatyzmowi i paraliżom pomocne.
- Płomnitz**, wielka wieś z 510 mieszkańcami w Szląsku, w hrabstwie Glatzkim; należąca do księcia Brunświcko-Oleśnickiego.
- Płock**, małe miasto z 1700 mieszkańcami, stołeczne powiatu w bywszym województwie, teraz departamencie Płockim.
- Płotele**, miasteczko w byłym księstwie Żmudzkiem, przedtém stołeczne powiatu.
- Plougat**, miasteczko z 2040 mieszkańcami, w bywszej Francuzkiej prowincyi Brétanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cotes du Nord*, okręgu *Lannion*.
- Ploubalay**, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii, z 1400 mieszkańcami; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cotes du Nord*, okręgu *Dinan*.
- Ploudalmezeau**, miasteczko francuzkie z 2900 mieszkańcami w bywszej Brétanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Finisterre*, okręgu *Brest*.
- Ploudiry**, miasteczko z 1700 mieszkańcami, w bywszej prowincyi Brétanii, teraz w francuzkim departamencie *Finisterre*, okręgu *Brest*.
- Plouescat**, miasteczko francuzkie w bywszej Brétanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Finisterre*, okręgu *Morlaix*.
- Plougerneau**, miasto z 6500 mieszkańcami, w bywszej Brétanii, nie daleko brzegów morskich; teraz stołeczne kantonu w departamencie francuzkim *Finisterre*, okręgu *Brest*.
- Plouha**, miasteczko z 4200 mieszkańców w bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii nie daleko od morza; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cotes du Nord*, okręgu *St. Brieux*.
- Plouzévedé**, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Brétanii teraz stołeczne kantonu w departamencie *Finisterre*, okręgu *Morlaix*.
- Pludenz**, miasteczko z zamkiem, stołeczne hrabstwa w bywszej okolicy cyrkulu Szwabskiego zwanego Wallgau; należało przedtém do krajów Austriackich zwanych *Voralberg*; teraz do Bawaryi.
- Plumartin**, miasteczko francuzkie w bywszym *Poitou*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Vienny*, okręgu *Chatellerault*.
- Plume**, la, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Agenois*, teraz stołeczne kantonu w departamencie Lotu i Garonny, okręgu *Agen*.
- Plungiany**, miasteczko w bywszym księstwie Żmudzkiem, w Litwie.
- Pluviers**, ob. Pithiviers.
- Pluvigner**, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii, teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Morbihan*, okręgu *l'Orient*.
- Plymouth**, miasto angielskie z jednym z najsławniejszych portów, w prowincyi *Devonshire*; ma nazwisko od nyscia które w angielskim języku zowie się *mouth*, i od rzeki *Plym*, tam w morze uchodzącej. Roku 1802, miało 45000

43000 mieszkańców. Handel jego jest znaczny, równie iak warsztaty do budowy okrętów i arsenały. Kilka twierdz osłania port ten. To miasto ma tytuł hrabstwa i wysła dwóch deputowanych na parlament.

Plymton, miasteczko angielskie w prowincyi *Devonshire*, wysła dwóch deputowanych na parlament.

Pniewo, po niemiecku Pinne, miasteczko w bywszym województwie teraz departamencie Poznańskim, powiecie Międzyrzeckim, na wielkiej drodze z Poznania do Berlina, z stacją pocztową. Ma pałac, ogród i przeszło 1000 mieszkańców. Należy do margrabiego *Luchesi*, szambellana Wielkiej księżny Toskańskiej.

Pniewnik, miasteczko w departamencie Siedleckim.

Po, nazywającą rzeka we Włoszech, poczynająca się z pod góry *Viso*, w dawnym Piemontcie, przy granicy Delfinatu, przepływa całą Lombardią, Parmeńskie i Mantuańskie księstwa, a wpada w Weroniński bywshy powiecie państwa Weneckiego, w morze Adryatyckie, kilka odnogami, rozmaite mającemi miejscowe w imieniu przydatki. Zabiera on w siebie prawie wszystkie rzeki Włoch Górnych, a przeciw wylęwom tychże musi być chroniony kosztownemi groblami. Spław na tej rzece nie jest tak ważny iak by być mógł przy lepszych urządzeniach. — Od tej rzeki mają dwa departamenty Królestwa Włoskiego nazwisko. Departament Górny Po, zajmuje południową część bywszego księstwa Mediolańskiego, cokolwiek z Mantuańskiego; ma 366000 mieszkańców, miasto stołeczne Cremonę, a dzieli się na 4 okręgi, to jest: *Cremona*, *Crema*, *Lodi* i *Casal Maggiore*. Rozciąga się między rzekami *Po* i *Oglio*. Departament Dolny Po, zawiera bywszą papieżką prowincyą Ferrarską i ma stolicę Ferrarę, dystrykty Ferrarę, *Comachio* i *Rovigo*; aludności 227000. Także ieden departament Francuzki ma nazwisko od rzeki *Po*, ale wzięte z starożytności w któ-

rej ta rzeka zwała się Eridan. Zawiera ten departament zachodnią część bywszego Piemontu, na 79 milach kwadratowych ma 395000 mieszkańców, a dzieli się na następujące 3 okręgi: *Turin*, *Pignerol* i *Susa*. Miasto stołeczne jest *Turin*. Płaci ten departament podatk 3950000 franków. Z strony zachodniej przetrzynięty jest wysokimi górami Alpeyskimi, które ku wschodowi poniżają się wielą odnogami, tworząc liczne doliny gubiące się na koniec w obszernej równinie; te doliny i ta równina obfitują w wszelkiego rodzaju zboża, wyborne owoce, oliwę i wino. Góry mają lasy i kopalnie żelaza; a cały departament zawiera wiele rękodzieł, iedwabnych, baweżnianych, wełnianych, kruszcowych i innych.

Pobereże, nazywa się kraj pograniczny Turcyi, w byłych województwach Braclawskim i Podolskim.

Pobiedziska, miasteczko w byłym województwie Gnieźnieńskim.

Pobikry, miasteczko w byłym województwie Podlaskim, na wielkiej drodze z Warszawy do Wilna, ma stacją pocztową.

Pobołowo, miasteczko w byłym województwie Mińskim, dziedziczne ksiązt Woronieckich.

Pocklington, miasteczko angielskie w prowincyi *Yorkshire*.

Początek, miasteczko Czeskie z 220 domami w cyrkule Tabor-skim, należące z przyległą włością do hrabi *Sternberg*.

Podczynki, miasto rossyjskie w gubernii Niżnoy Nowgorod. Ma 808 domów do 2000 mieszkańców płci męskiej, stado, magazyny solne i stacją pocztową.

Podensac, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Guyanie; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Gironde*, okręgu *Bordeaux*.

Podgórze, nazywają się okolice Polski przy górach Karpackich i granicy Węgierskiej.

Podgórze, miasto założone w roku 1775 na przeciw Krakowa na prawym brzegu Wisły. Wzrosło nagle

nagle i miało handel bardzo kwitnący póki nie było pod iednym panowaniem co i Kraków; od tego bowiem czasu to ostatnie miało przeciągnęło handel do siebie. Jest na Podgórzu fabryka skałek i skład soli.

Podgórze, miasteczko z 284 mieszkańcami, na przeciw miasta Toronia; na lewym brzegu Wisły, w departamencie Bydgoskim.

Podhaice, miasteczko i włość w Galicyi cyrkule Brzezańskim. Ma 2 kościoły, pałac i należy do rodziny Worcelów.

Podhorce, wieś w Galicyi, cyrkule Żółkiewskim nie daleko Oleska. Król Jan Sobieski wymurował tam piękny pałac, w którym on i syn jego Jakób mieszkawał często. Jest z ciosowego kamienia i iak na owe czasy ozdobny, przecież nie tak iak Wilanowski. Później należał do rodziny Rzewuskich od której dawno zbyty z przyległą włością.

Podhórzan, miasteczko Czeskie z 116 domami w cyrkule Saackim.

Podiebrad, miasto z 215 domami i włością kameralną, w Czechach, cyrkule Biczowskim. Mazamek, leży nad Elbą i było oyczyną Króla Jęrzego Podiebrackiego, który roku 1450 tron Czeski osiadł.

Podkamień, miasteczko w Galicyi, cyrkule Złoczowskim, z kościołami i pałacem, należy do książąt Radziwiłłów.

Podlasie, Podlaskie województwo, kraj składający przedtem część Małej Polski, prowincyi iedney z 3 głównych Królestwa Polskiego. Położony był między Polską właściwą i Litwą; długo mieszkany przez Jadzwinców, lud wojny ustawiczne z Litwą, częściej z tą przeciw Polsce prowadzący. Z wielkim nieztwem Litewskim wcielony do Polski, a roku 1569 wyznaczony województwem w prowincyi Małopolskiej. Napełniony iest lasami iednak obfity w zboża, osobiwie sławne żyta; choć po większey części grunt ma kamienisty. Województwo Podlaskie dzieliło się na 3 ziemię, Drohicą, Mielnicką i Bielską, z których każda osobno

się sądziła i seymikowała; senatorów miało 2, wojewodę i kasztelana Podlaskich. Rzeki nayznajczniejszy w Podlasiu są: Bug i Naraw. Teraz województwo Podlaskie podzielone iest między departamenta Łomżyński i Siedlecki; część także należy do Rosyi. Jest w tym województwie szlachta liczna i mnięj majątna.

Podol, miasto rossyiskie w gubernii Moskiewskiej, założone roku 1781; ma 106 domów, kościół, drewniany zamek i 900 mieszkańców, trudniących się rolnictwem i chowem bydła.

Podole, województwo Podolskie, kraj składający przedtem część prowincyi Małopolskiej na granicy Tureckiej nad rzeką Dniestrem się ciągnący; ieden z najpiękniejszych i naywyższych w Polsce. Podlegał w średnich wiekach udzielnym książętom Ruskim, na których go zdobyli Tatarzy, ale w 14 wieku odbił im go Olgiord, wielki książę Litewski. Później po przyłączeniu Litwy do Polski, Podole zostało zamienione w województwo prowincyi Małopolskiej. Miało 3 powiaty: Kamieniecki, Łatyczewski i Czerwonogrodzki; senatorów także 3: biskupa Kamienieckiego, wojewodę Podolskiego i kasztelana Kamienieckiego. Starosta Kamieniecki i Łatyczewski nazywał się generałem Ziemi Podolskich. Miasto Kamieniec było stołecznym województwa. Rzeki w nim znaczniejszy były Bug, Dniestr i Sinotrycz. Obfitość tego kraju iest wielka w zboża, pastwiska, bydło, pszczoły; iedyny niedostatek iest lasów. Obywatele Podolscy są majątni gospodarni i ludzcy. Rząd Rossyiski ustanowił gubernią Podolską.

Podoliniec, po niemiecku Pudleins, miasto w bywszym starostwie Spiskim, wolne, handlowne wysokim murem otoczone. Ma klasztor naydawniejszy w Polsce. Mieszkańcy trudnią się po części rolnictwem. Leży nad Popradem o 15 mil od Krakowa.

Podhorce, wieś w Galicyi, cyrkule Bełżkim, z bardzo pięknym pała-

pałacem mieszkany niegdyś przez Króla Sobieskiego.

Podor, podupadła twierdza francuzka w Afryce nad rzeką Senegal pod 4 stopniem Szerokości. Okolice wydaje kawę, bawełnę, indygo, bez zbyt mozolnego chodzenia koło tych płodów. Przedtem handel tameczny niewolnikami i słoniową kością był znaczny.

Podrosze, miasteczko nad rzeką Neissą w Luzacyi Górney, na przeciw miasta Śląskiego Friebus. Należy do włości Muska. Pałac tam wiele smoty.

Podseditze, wielka wieś w Czechach, cyrkule Leutmeryskim, z znaczną szlifiernią granatów.

Poeckstein, albo *Zwischen-Wasser*, miasteczko z pięknym mieszkalnym zamkiem biskupa miasta Gurk, w Karynty, cyrkule Klagenfurckim. Ma 4 hamownie żelazne.

Pöhl, wyspa przedtem należąca do korony Szwedzkiej, naprzeciw miasta Wismar. Szpital Lubecki miał niektóre posiadłości na tej wyspie, przyznane roku 1802 księciu Meklenburg-Szwerin, który też całą wyspę nabył kupnem roku następującego.

Pöhl, wieś w cyrkule Erzgebirge w Saxonii, z wielkimi fabrykami żelaznemi i miedzianemi.

Pohorwice, albo *Pochrebi-sche*, miasteczko w byłym województwie Bracławskim.

Pohost, miasteczko w byłym województwie Brzeskim Litewskim powiecie Pińskim.

Pöland, włość i zamek w hrabstwie Gottsche, w Śrzedniej Karnioli.

Pölitze, małe miasto z 1200 mieszkańców, po większej części rybaków i zeglarzy, w Randońskim cyrkule w Pomeranii. Ma w okolicy dobre lasy, wiele ryb i chmielu. Należy do miasta Sztetyna.

Pöllau, dobrze zabudowane miasteczko w Dolnej Styryi cyrkule Gratzkim. Ma 130 domów, klasztor kanoników regularnych S. Augustyna, skassowany roku 1785. Robią tutaj grube sukna.

Pöls, znaczna wieś w Styryi, cyrkule

kule Judenburskim; od niej ma nazwisko rzeka *Pölsen* i okolica *Pölsthal*.

Pölsen, ob. S. Pölsen.

Pösing, po węgiersku Bozin, po słowiańsku Pezinek, miasto wolne w węgierskim komitacie Presburskim ma katolicki kościół farny, a mieszkańców niemońców i słowian w liczbie 3700. W bliskości są kąpiele mające czastki żelazne, winnice, kopalnie dające cokolwiek złota i zamek należący do hrabiów Palfi.

Pössnek, małe miasto ale mające znaczne fabryki, 450 domów i 5000 mieszkańców, w powiecie Osterland, należącym do księcia Sax-Coburg-Saalfeld. Tameczne wełniane, skórzane i porcelanowe fabryki, dostarczają przedmiotów do znacznego handlu.

Pöttendorf, miasteczko w Austrii, dzielnicy Dolney *Manhartsberg*.

Powidz, miasteczko przedtem starościńskie w bywszym województwie Gnieźnieńskim, teraz w departamencie Poznańskim. Ma 670 mieszkańców.

Pogen, miasteczko z 1000 mieszkańców w Bawaryi nad rzeczką Pogen nie daleko iej uścia w Dunaj. W bliskości na górze *Pogenberg*, jest kościół z obrazem Panny Maryi, gdzie przedtem był zamek potężnych hrabiów *Bogen*.

Poggio, miasteczko w zachodniej części bywszej rzeczypospolitej Genueńskiej, teraz w departamencie Francuzkim *Montenotte*.

Poggio a Cajano, pałac wielkich książąt Toskańskich, w powiecie Prato, w ustroniu i mniej nawiązany od podróznym niż przez swą piękność tego godny. Tam roku 1587 Wielki książę Franciszek I. i małżonka jego *Bianca Capello* byli otruci.

Poggio Imperiale, pałac letni wielkich książąt Toskańskich o milę od Florencyi; osobliwie ozdobiony był przez W. księcia Leopolda.

Poglizza, a raczej Polica, górzysty powiat w Dalmacyi między Elissą, Duare i uściem rzek Xarnowicy i Cettyny. Niema tam żadnego miasta. Mieszkańcy w

liczbie 15000 poddali się dobrowolnie opiece bywszej rzeczpospolitey Weneckiey i sami składali niejaką rzeczpospolitą mającą trzy klasy. 1) 20 familii uszłych tam z Węgier; 2) wiele familii udujących się za Bosniacką szlachtę; i 3) Wicśniaków. Ci ostatni podzieloni na okolice raczye iuż wsie, wśród tych górzystych i lesistych ustron, obierali sobie co rok dnia 23 kwietnia zwierzchników z owej szlachty Bosniackiey, a ci urzędnicy wybierali najwyższego rządząc zwanego Wieliki Knez, zawsze z szlachty węgierskiej. Przy tych wyborach często wydarzały się krwawe zayścia. Położenie kraju zbyt górzyste, mało dopuszcza rolnictwa, przeto mieszkańcy trudnią się naywięcej ogrodnictwem, winnicami, i chowem koni. Po upadku Wenecyi, nastąpiły istotne odmiany i w bycie tego małego ludu. Miano Polica, daie wiele do domysłu. Ortografia ta iest bowiem iego właściwa, gdyż pole pisze się u wszystkich słowiańskich ludów tamtych okolic poglie, nawet polaków nazywają oni pogliacy. Miano przeto Polica, tak niewłaściwie użyte w okolicy ciąglemi górami ściśnioney iest bez zasady; i albo ludek ten mały przy swym utworzeniu wśród mniejszey potęgi ościennych dziś mocarstw, naprzykładał w 14 wieku, nazwał się na podobieństwo ogromney iuż Polski, sobie pobratymczey, albo też, bo ktoż to może zbic lub zaręczyć, nasi właściwi przodkowie w swym przechodzie z Azyi iuż niosący miano Polan, rozdzielivszy się wysłali jednę odnogę z tymże mianem po nad morze Adryatyckie; lub też może i sami tam iuż pierwey bywszy i osadę zostawivszy, dla ciasnoty ruszyli w przestrzenie północne strony. Bo coż tam miałoby robić nazwisko wzięte od pola, między takimi górami i u ludu znaczenie iego prawdziwe wiedzącego. A potem któż wie czy i nasz kray niezwał się wprzód Polica, nim miększy wyraz Polska, zawitał; podobnie iak dziewica, rękawice poprzedziły dziewczę, rękawiczki.

Pogorzele, miasteczko szlacheckie z 810 mieszkańców w bywszym województwie teraz departamencie Poznańskim, powiecie Krotoszyńskim.

Pogest, wielka wieś z cerkwią w Rossyiskiey gubernii Niżnoy - gorod; należąca do hrabiów Szerebetów. Prawie wszyscy mieszkańcy trudnią się robotą broni ogniistej, która daleko bywa wyprawiana.

Poirée sous la Roche, miasteczko francuzkie z 1900 mieszkańcami, w bywszej prowincyi Poitou; teraz stołeczne kantonu, w departamencie Vendée, okręgu Montaigu.

Poirino, miasteczko nad rzeką Borna w bywszym Piemoncie, teraz stołeczne kantonu w departamencie francuzkim Po, okręgu Turyńskim.

Poissine, miasteczko w księstwie Neufchatel, nad ieziozem. Są tutaj znaczne fabryki kattunowe.

Poissy, małe miasto z 2500 mieszkańców nad rzeką Sekwaną, przez którą prowadzi most kamienny. Przedtem w gubernii wyspy francuzkiej, teraz w departamencie Sekwany i Oazy, okręgu Wersalskim, stołeczne kantonu. Bywają tutaj sławne iarmarki na bydło, które opatruią iatki Paryżkie. W tym mieście urodził się Ludwik IX. król Francuzki, i do rewolucyi chowana była w tamiecznym kościele chrzcielnica, z której był chrzczony.

Poitiers, miasto francuzkie przedtem stołeczne gubernii Poitou; teraz departamentu Ożenny, i okręgu w tymże. Jest to miasto bardzo rozległe, ale nie w tey proporcyi zaludnione gdyż ma tylko 18300 mieszkańców, a zajęte iest domami niepozornemi i wiele ogrodami. Ma piękną przechadzkę, akademią ufundowaną niedłży przez Karola VII. teraz zamienioną na liceum, wiele starożytności rzymskich; bibliotekę w bywszym klasztorze kapucyńskim, kościół katedralny i drugi kolegialcki bardzo piękne. Handel tego miasta nie iest wiele znaczący, ma one jednak cokolwiek rękodziel.

Poitou, Poatu, bywsza francuzka prowincya, granicząca na północ z Bretanią i *Anjou*, na wschód z *Angoumois*, *Saintonges* i *Aunis*, na zachód z morzem Gaskońskim. Obfita jest w zboża, bydło osobliwie rosłe muły, wydaie też cokolwiek wina. Dzielila się na Górne i Dolne Poitou; pierwsza z tych części jest większa, a teraz składa departament Vienny, druga podzielona została między departamenta Dwóch Sewrów i Vendée.

Poix, miasteczko z 750 mieszkańcami w bywszej francuzkiej prowincyi Pikardyi; teraz w departamencie Sommy, okręgu *Amiens*. Przedtem miało tytuł księztwa.

Pokrów, miasto rossyiskie, stołeczne okręgu w gubernii Wołodińskiej. Ma stacyą pocztową.

Pokrzywnica, miasteczko z opactwem cysterskim w byłym województwie i powiecie Sandomirskim.

Pokucie, okolica Gallicyi przy granicy Moldawskiej po nad rzeką Prutem.

Pola, miasto w bywszej Istrii, teraz należące do królestwa włoskiego. Ma 5000 mieszkańców mówiących po włosku lub słowiańsku, a wyzywających się po większej części połowem ryb w zatoce morskiej, od której nie jest odległe. Znajduie się tam wiele starożytności rzymskich, mianowicie amfiteatr dobrze zachowany.

Polajewo, miasteczko w departamencie Poznańskim, nie daleko granicy Eydgostskiego. Ma 92 domy, znaczne ogrody chmielne, gorzelnie i browary.

Polangen, a raczej Połongów, miasteczko w bywszym księstwie Zmudzkiem, w Litwie; leży nad morzem Bałtyckim, zamieszkane od żydów, było jedynym portem morskim, bezpośrednie do Polski należącym aż do ostatnich czasów.

Polaniec, miasteczko w bywszym województwie i powiecie Sandomirskim, nie daleko Wisły. Miało do ostatnich czasów kasztelana.

Polch, Pollich, miasteczko z 1200 mieszkańcami w bywszym

elektorstwie Trewirskim; teraz w francuzkim departamencie Mozy, okręgu Koblentz, stołeczne kantonu.

Polenz, mała rzeka Saska w Misnii, przyjmująca w siebie Sebnicę, a wpadająca w Elbę po niżey Schandau. Nad nią leży wieś Polenz należąca do amtu Hohenstein.

Polenzo, miasteczko w bywszym Piemontcie, nad rzeką Tanaro, nie daleko miasta Bra. W starożytności leżało tutaj znakomite miasto Polentia. Teraz należy do francuzkiego departamentu Stura, okręgu Alba.

Polese, albo Riviera, miasteczko stołeczne wóytostwa tegoż imienia, iednego z należących przedtem wspólnie do kantonów Szwajcarskich Uri, Schweiz i Unterwalden; teraz wcielonego do kantonu Tessin.

Polesie, nazwisko wielkiej części Litwy Południowej i graniczącej z nią w tém miejscu Małopolskiej, wzięte od wielkich lasów kray ten przerzynających, a po większej części bagnami i trzęsawiskami przeplatanych. Właściwie tém mianem oznacza się część południowo-wschodnia województwa bywszego Brzeskiego Litewskiego, północno-zachodnia Wołyńskiego i północno-wschodnia Ziemi Chełmskiej. Miejskami ma ten kray bardzo wyborne grunta i dobra obszerne, obfite mianowicie w miody i woski. Rzeka Prypeć daie możność wywozu, choć bardzo trudnego.

Polesine di Rovigo, ob. Rovigo.

Polewsk, wielka fabryka miedzianna w Rossyiskiej gubernii i o 7 mil od miasta Ekatarynburg. Wydaie corocznie około 25000 pudów miedzi.

Polgar, iedno z 7 miasteczek hayduckich, w komitacie Szabołckim w Węgrzech.

Polheim, miasteczko z zamkiem w Dolney Styryi nad rzeką Murawą.

Poli, miasteczko i księstwo w bywszym państwie papieżkim w okolicy Rzymu, należy do familii Conti.

Poli, Boli, małe ale dobrze zaludnione miasto Tureckie w Natolii o kilka mil od brzegów morskich, na żyznej, górami otoczonej równinie. Ma fabryki bawełniane i skórzanę.

Policandro, mała wyspa na Archipelagu Greckim, na wschód wyspy Milo.

Policastro, małe i bardzo podupadłe miasto do wsi raczej podobne, w Neapolitańskiej prowincyi *Principato Citra*, z biskupstwem podlegającym arcybiskupowi w Salerno.

Policzka, miasto wolne królewskie w Czechach, cyrkule Chrudimskim. Obwiedzione jest podwójnym murem i rowem. Ma znaczny handel, tudzież wielkie zasięwy lnu i liczne warsztaty tkackie.

Poligantschery, angielska twierdza na wyspie Sumatra w Indiach Wschodnich: jest siedliskiem prezydencji.

Polignac, miasteczko francuzkie z 1700 mieszkańcami, zamkiem i tytułem księstwa nadanym familii *Polignac* pod Ludwikiem XVI; w bywszej prowincyi Langwedoku, teraz w departamencie Górney Leary, okręgu *le Pay*.

Polignano, miasto w prowincyi Neapolitańskiej *Terra di Bari*; mające biskupa.

Poligny, miasto w bywszej francuzkiej prowincyi *Franchecomté*, teraz stołeczne okręgu w departamencie Jura. Ma 5500 mieszkańców, fabryki żelazne, skór, szpilek i fayansów.

Politz, miasteczko z 200 domami i probostwem benedyktyńskim w Czechach; cyrkule Königsgrackim. Ma znaczne warsztaty płócienne.

Polkwitz, miasteczko w Szlasku Dolnym o 3 mile od miasta Glogau, wśród lasu. Prócz rolnictwa mieszkańcy wyżywiają się przy fabrykach sukienych i drelichowych.

Polla, Polle, miasteczko ze 120 domami, w księstwie Kalenberskim, bywszego elektorstwa Hanowerskiego nad rzeką Wezer. W okolicy jest wiele domów wapna.

Polling, niegdyś klasztor kanoników regularnych w Bawarii nie daleko od Weilheim. W tym klasztorze była liczna biblioteka i szkoła z 6 klassami. Wieś Polling, blisko leżąca ma 80 domów.

Polna, włość księcia *Dietrichstein*, i miasto pod jego opieką będące w Czechach cyrkule Czasławskim. Ma fabryki kapeluszków i sukien.

Polnau, małe miasto szlacheckie w Tylney Pomeranii, cyrkule Szlaweskim. Ma 870 mieszkańców i włość przyległą.

Północna Ameryka, iedna z dwóch wielkich połów na które ta część Ziemi jest podzielona; łączy się z Ameryką Południową przesmykiem Panama zwanym a zawiera te główne podziały: Meksyk, Florydę, Luizyanę. Stany Zjednoczone Amerykańskie, Kanadę, Labrador i Kalifornią; a ogólny podział czyniąc, ta połowa największy z innych części Ziemi, podlega 1) Hiszpanom, 2) Anglikom, 3) Stanom Zjednoczonym, 4) zamieszkała jest od ludów nieucywilizowanych dzikimi zwanych.

Polo, mała wyspa przy wejściu do zatoki *Golfo di Cagliari* zwanej, w Sardynii.

Połock, miasto przedtem stołeczne województwa w Litwie, nad rzeką Dźwiną leżące. Ma 350 domów, 406 mieszkań, a 480 żydów cały handel tego miasta w swych rękach mających. Arcybiskup Połocki, wyznania greckiego unickiego, ma zwierzchność nad wszystkimi biskupami ruskimi polskimi i mało-rossyjskimi. Kolegium iezuickie jest tam nayokazalsze w Rossyi.

Połonka, otwarte miasteczko ze stacją pocztową w rossyjskiej gubernii Słonimskiej.

Połonne, miasto w bywszym województwie Wołyńskim, niegdyś należące do książąt Lubomirskich, teraz w posagu przeszło w dom Walewskich.

Polska, królestwo Europejskie, zajmujące kraj niegdyś w części przez Germanów. Około roku 1770 miało ieszcze przeszło 13000 mil kwa.

kwadratowych powierzchni, a na niey do 14 m. Hiołów mieszkańców. Graniczyło około tegoż czasu na Wschód z Rosyją, na południe z Turcyją i Węgrami, na wschód ze Szląskiem i Prussami, na północ, z morzem Bałtyckim, Prussami i Kurlandią, Polszcze hołdująca. W 16 wieku należały do Polskiej Inflanty; a dawniej Prussy i Szląsko.

Kray ten, osobiwie ku północy i zachodowi iest równy i położysty; rzeki ma nayznakomitsze te: Wisłę, Dnieper, Dźwina, Dniestr, Niemen, Wilia, Prypeć, Wartę, Bug, Narew, Noteć i Sau. Polska iest tak żyzna że nie tylko wydaie dostatkem zboża na własną potrzebę; ale nadto do wywozu, i może bydy uważana za szpiklerz Europeyski. Obfituie w konie rosłe i piękne, ale też po większey części małe lecz mocne i rąca; w mnogie bydło i owoce, po gęstych a w niektórych prowincyach zbyt obszerńnych lasach ma wielką ilość wszelkiego rodzaju zwierzyny i ptastwa. Przy ponizaniu się gór karpackich są bogate kopalnie soli, lecz w inne kruszcze, osobiwie drogie, iest Polska uboga. W bywszym województwie Sandomirskim są kopalnie i fabryki żelaza, światłym i patriotycznym gospodarstwem niektórych famili, mianowicie Małachowskich i Jezierskich do dość czynnego stanu podniesione.

Kray ten składał się z dwóch głównych podziałów, to iest właściwego królestwa Polskiego i Wielkiego księstwa Litewskiego, które 1381 przyłączone do Polski przez wstąpienie na iey tron Władysława Jagiełły; od roku 1501 dopiero miało zawsze iednychże panujących, a roku 1569 pod ostatnim z Jagiellonów zupełnie i nierozdzielnie było do Polski wcielone; od tego czasu Polska dzieliła się zwykłe na 3 prowincye Wielką i Małą Polskę i Wielkie księstwo Litewskie.

Wielka Polska składała, się z województw Poznańskiego, Kaliskiego, Sieradzkiego, Łęczyckiego, Kujawskiego, Płockiego, Mazowieckiego,

Rawskiego i Gnieźnieńskiego, tudzież ziem Dobrzyńskiego i Wieluńskiego. Do Wielkopolskiej należała prowincya Pruska, zawierająca województwa Pomorskie, Malborskie i Chełmińskie.

Prowincya Małopolska miała województwa: Krakowskie, Sandomirskie, Lubelskie, Podlaskie, Ruskie, Podolskie, Wołyńskie, Bracławskie, Kijowskie, Bełzkie i Czerniechowskie. W Litwie były województwa: Wileńskie, Trockie, Brzeskie, Litewskie, Nowogrodzkie, Mińskie, Mścisławskie, Witebskie, Połockie, i księstwo Żmudzkie; w 16 i 17 wieku Parnawskie Derpskie, albo Derpackie, Inflanckie i Smoleńskie,

Każde województwo dzieliło się na Ziemię lub powiaty, z których każdy, lub po więcej razem należały do iednego ziemstwa albo grodu, tudzież zgromadzały się na seymiki rozmaite.

Polacy są odnogą wielkiego słowiańskiego plemienia, które się rozszło rzyło po całej Europie Zachodniej, a przez panowanie Rosyjan nad północną połową Azyi sięga do granicy Chińskiej od której aż do Elby w Niemczech, a od morza Bałtyckiego aż do Adryatyckiego można prześć o samym ięzyku Słowiańskim, któregokolwiek z jego dialektów. Tak uważany ięzyk słowiański zajmuię przestwór iakiego dotąd żaden inny bądź naybardziej rozgałęziony nie zajmował.

Podług dzieiopisów, nie na poparcie podania swego nieprzywożących, odnoga ludu słowiańskiego, będąca przodkami dzisiejszych Polaków, miała przyciągnąć pod wodzą Lecha do ziemi dziś Polskiej w środku 6° wieku; ale dzieie te i inne aż do Piasta są zbyt baieczne. Nawet od Piasta aż do Mieczysława I. który pierwszy przyjął wiarę Chrześcijańską, nie podobna ręczyć za żaden czyn historyczny tego narodu. To tylko iest niezawodna, że ród Piastów, który tron polski posiadał

aż do roku 1373, a księstwa Mazowieckie i niektóre Szląskie daleko dłużej, wziął swój początek na Piaście xięciu Polskim a raczej Słowiańskim Syn Mieczysława I. Bolesław Chrobry wziął tytuł króla, odmawiany jego oycu przez papieża; wnuk zaś jego Bolesław Śmiały, utracił tenże przez włożoną na siebie i kraj ekskomunikę papieżką, to jest żaden z jego następców przez półtora wieku nieużywał tego tytułu i nie był koronowany; mimo to byli ci monarchowie nie mniej przeto królami Polaków. Po uysciu z kraju wspomnianego Bolesława Śmiałego, brat jego Władysław I. zwany Hermann, osiadł tron polski. Wsławiła go bezprzykładna doń miłość syna jego Bolesława III., zwanego krzywoustym; który po oycu nosił trzyletnią żałobę a całe życie jego obraz na piersiach. Król ten bohater od dziecinnych lat wygrał w swym życiu 48 boiów przeciw różnym nieprzyjaciółom, ale iak był przychylny do swego oycy, tak też zbyt słaby ku swemu potomstwu, między które niebacznie podzielił królestwo i długich nieszczęść odwalił kamień. Najstarszemu Władysławowi dał księstwa Krakowskie, Sieradzkie, Łęczyckie, Szląskie i najwyższe nad bracia zwierzchnictwo, Bolesławowi Mazowsze, Mieczysławowi Wielką polską, Henrykowi księstwa Sandomirskie i Lubelskie. Piąty Kazimierz, małoletni podówczas był pomieniony, z tém atoli przez oycę wyrzeczonym proroctwem, które zwiastowało że on miał rozdzielone prowincynie, na swoją sprowadzić osobę. Natychmiast po śmierci króla, Władysław nie kontent z działu uczynionego który panowanie jego ścięśniał i podbudzony od żony swej Agnieszki córki cesarskiej, pokusił się o wydarcie braciom ich działów, ale sam z własnego wygnany, schronił się do Niemiec, a po zgonie jego w Altenburgu, Szląsk został wrócony jego trzem synom; tych rozmnożone potomstwo podzieliło kraj ten na różne księstwa, które po jednemu odrywały się od ciała narodu Polskiego, aż na koniec roku 1335 pod Kazimierzem Wiel-

kim zupełnie uznane zostały hołdowniczymi królów Czeskich. Po wygnaniu Władysława II, brat jego Bolesław otrzymał udział tam tego, po jego śmierci Mieczysław xiążę Wielkopolski powołany był na tron Krakowski i całego państwa, lecz w krótkce zeń stracony dla zbyt surowego rządu. W ten czas że czwarty brat Henryk już był poległ w wojnie przeciw Prusakom, wezwano najmłodszego Kazimierza, który później otrzymał przyimek Sprawiedliwego. Po jego śmierci syn Leszek Biały objął panowanie, a brat tegoż Konrad, księstwo Mazowieckie. Ten wezwał roku 1226 zakon rycerski kawalerów Niemieckich przeciw pogańskim i dzikim podówczas Prusom; tudzież ustąpił mu pewnych ziem pogranicznych, które były początkiem potężnego w tych stronach zakonu Krzyżackiego, co całe Prussy w krótkce zawoіował.

Po zgonie Leszka, roku 1227, korona przechodziła często z jednej głowy na drugą w rodzinie Piastów, długo na żadney się nie zatrzymując. Pod ten czas Tatarzy Mogolscy wysypali się z głębi Azji na Polskę, Węgry i Szląsk gdzie wiele okrucieństw i klęsk rozsieli. W śród tych i innych nieszczęść osiadł na tronie Przemysław potomek Mieczysława III. xięcia Wielkopolskiego. Ten odnowił obrządek koronacji roku 1295; ale w krótkce był zabity zdradą w Rogozinie. Po nim Wacław król Czeski wdarł się na tron polski, do którego prawo mniemał sobie utwierdzić poymując iedyną córkę Przemysława Ryxę; póki żył był spokojnym Polski posiadicielem; po jego zgonie Władysław zwany Łokietek wnuk Konrada syna Kazimierza Sprawiedliwego kazał się namaścić arcybiskupowi Gnieźnieńskiemu roku 1320. Następca jego był Kazimierz III. wielkim zwany już dla znakomitych dzieł wojennych, i licznych zdobyczy na Rusi i w Prussach, już że nadał narodowi prawa, pobudował mnogie miasta i zamki. Na nim przestał Polsce panować dom Piastów, gdyż Polacy po zgonie Kazimierza Wielkiego, odsunawszy mniej ba-

cznie

cznie podobno, linie Piastów panujące w Mazowszu i w Szlasku, i przeto ie do reszty od narodu odrzadzawszy, wybrali Ludwika króla Węgierskiego, syna córki Kazimierzowej. Panowanie tego obcego króla było iednym z nieszczęśliwych i nierządnych. Po iego zeyściu obrali Polacy królową, córkę tego Jadwigę i przyszłego iey małżonka.

Po długich namysłach wybór królowy i narodu padł na Władysława Jagiełłę Wielkiego xięcia Litewskiego, który swój obszerny kray zbliżył do iedności z Polską, i do wiary Chrześcijańskiej pociągnął. Syn Władysława, także Władysław, zwany niewłaściwie III. albo Warneńskim, został wybrany na tron Węgierski, który wraz z życiem utracił roku 1444 pod Warną przeciw Turkom; iuż wielką część césarstwa greckiego posiadającym i grożącym Konstantynopolowi. Po tym nieszczęsnym zgonie wybrali polacy na tron brata iego Kazimierza IV. ten po długiey wojnie z Krzyżakami wymógł na nich pokoiem roku 1466 ustąpienie całych Pruss Zachodnich i uznanie się hołdownikami Polskimi z Wschodnich. Po śmierci Kazimierza Jagiellończyka padł wybór polaków na drugiego z synów iego Jana Alberta, gdyż starszy Władysław był iuż królem Węgierskim i Czeskim. Po bezpotomnym zeyściu Jana Olbrachta, wybrany został brat iego Alexander, ale gdy i ten bezpotomnie umarł, czwarty brat Zygmunt I. wstąpił na tron Polski. Ten po szczęśliwey wojnie z Krzyżakami wymógł na nich niezaprzeczone odtąd uznanie lenności Pruss Wschodnich a roku 1525 oddał ie iako xięztwo dziedziczne pod hołdownictwem Polsce, owoczesnemu Wielkiemu mistrzowi Albertowi, Margrabi Brandenburskiemu. Następca i syn tego króla Zygmunt August, pozyskał Polskę roku 1548 Infanty i razem zwierzchnictwo nad oddanym W. mistrzowi kawalerów Inflanckich Ketlerowi xięztwem Kurlandzkim. Ten król połączył przez wieczną unią Litwę z Polską roku 1569 na seymie Lubelskim; od którego to czasu oby-

dwa ludy nieodłączne pod iednymi zostawały królami, i razem składały seymy. Na Zygmuncie Augustie przestał Polsce panować dom Jagielloński, wygasł w prawdzie w główney linii, ale mający inne poboczne od przodków ostatniego króla wspólnie pochodzące, a te były: xiążąt Czar-toryskich, Wiśniowieckich, Sanguszków i Woronieckich. Pod dwoma ostatniami z familii Jagiellońskiej królami, Polska na naywyższym potęgi swey i chwały była stopniu; mając przeszło 15000 mil kwadratowych powierzechni do 16 millionów mieszkańców i zwierzchność nad Prussami, Kurlandią, Wołoszczyzną i Moldawią, prócz tego ściśle połączenie z Węgrami i Czechami, na których tronie panowała przez nieiaki czas krew Jagiellońska. Tarnowski, Sieniawski i Mielecki byli nayznakomitszemi mężami, w owey epoce narodu naszego. Nauki także kwitnęły pod ten czas nayświeńtniey, równane z następniemi Polski wiekami, a tém bardziey z stanem ich unayoświecenszych w Europie w owey epoce ludów; tak że gdy po zaprowadzeniu szkodney mniemany wolney elekcyi królów, posłowie nasi udali się do Paryża dla oznaymienia pierwszey padley na Henryka, brata Karóla IX. króla francuzkiego, zadziwiali swą umiętnością kilku ięzyków dwór tamedczny za świadectwem współczesnych dzieiopisów, gdy tém czasem naypierwszy urzędnik państwa francuzkiego konetabl Montmorency nie umiał własnego imienia podpisać. Jednak nie podobało się Henrykowi w Polsce, tak iak nawet zwykle miłość oyczyzny sprawia, że się nigdzie lepiej niepodoba iak w kraju rodowitym, uiechał przeto z letkomoysnością godną iego, tajemnie, a Polacy obrali królem Stefana Batorego xięcia Siedmiogrodzkiego, godnego zewszecz miar następować po Jagiellonach. Wiodł on szczęśliwe wojny z Moskwą i Szwecyją a zgon iego zbyt wcześny nastąpił 1586.

Po nim mianowicie sprawą wielkiego Zamoyskiego obrany był Zygmunt III. królewicz Szwedzki,

a arcyksiążę Maximilian brat cesarza Rudolfa II., gwałtem się do korony polskiej cisnący, poymany i przeszedł rok w Krasnymstawie zatrzymany. Po śmierci króla Szwedzkiego Jana, nasz Zygmunt odprawił podróż do Szwecyi, ale gdy tam nie mógł stałe przebywać stryja jego Karól, wyzwał go z tronu, co kilkadziesiątletnią wojnę z Szwecyją ścigało. Prócz tego syn Zygmunta Władysław obrany carem, Moskiewskich nowych wojen otworzył pole; w tych i tureckich wstawali się bohaterowie nasi prócz Zamoyskiego, Żółkiewski, Chodkiewicz, Radziwiłł, Potocki, Lubomirski.

Po śmierci Zygmunta III., Polacy chcąc nadgrodzić Władysławowi utratę tronów Szwedzkiego i Moskiewskiego, wezwali go na Polski; pod tym panowaniem Ossoliński był jednym z najsławniejszych publicznych mężów.

Po Władysławie zaczął panować Polscze brat jego Jan Kazimierz, król i człowiek świątły i dobry, ale nader nieszczęśliwy. Pod nim Polska już była bliska upadku, napadniona, razem od tłuszczy kilkokroć sto tysięczney kozaków i tatarów, od Szwecyi, Moskwy, Pruss i Rakociego księcia Siedmiogrodzkiego, ale na koniec pomocą Austrii i dzielnością sławnego Czarnieckiego, dobyła się z pod klęsk tyłu. Jan Kazimierz myśląc światła i przychylnie dla oyczyzny, doradzał zaniechanie tych nieszczęsnych, niewolnych elekcyi, a wybór przynajmniej za jego życia następcy z domu francuzkiego. Lecz to było nasieniem nowych sporów i krwi wylewu; czém wszystkim znużony Kazimierz złożył koronę i w krótko umarł w Paryżu. Roku 1669 wybrany został a raczej zmuszony na tron Michał książę Wiśniowiecki, żadnych do rządu nie mający talentów, przeto też krótkie jego panowanie było bardzo zamieszane. Turcy jednak znaleźli dzielny odpor w walecznym Janie Sobieskim Hetmanie i Marszałku Wielkim koronnym, który po zgonie Michała, obrany był królem, mianowicie za sprawą przyjaciela swego Stanisława Jabłonowskiego Woiewody Ruskiego.

Lecz cóż mogły podolać wewnątrz już nawykłego do nierzadu narodu, rzadkie i nieprzyjaciółom tak straszne talenta króla Jana. Czynił ile mógł, gromił Turków nawet aż pod Widniem przeciw nim z Europą się zastawiając, ale nie dość popierany od zwatłatego już narodu musiał zawrzeć z Moskwą pokój nader szkodliwy. Umarł Jan Sobieski 1696, a po nim wybrany i uznany po długim sporze z francuzkim księciem Conti, Fryderyk August elektor Saski. W pierwszych latach tego panowania Karól XII. król Szwedzki odpięrając napad króla Augusta na Inflanty Szwedzkie, w krótko na czele licznego i dziwnie ćwiczonego wojska zalał całą Polskę, złożył z tronu Augusta, a sprawił że królem został wybrany Stanisław Leszczyński woiewoda Poznański. Lecz gdy po wielu pomyślnościach w Polsce, Saxonii i Rosyi został na koniec Karól na głowę porażony pod Pułtawą roku 1709 i musiał się schronić do Turcyi, w ten czas król August II. wrócił na tron polski, na którym wytrwał do 1733. Po zgonie jego wybór był rozdwojony między Stanisławem I. a Augustem III. synem zmarłego króla; ten się utrzymał pomocą Austrii Rosyi, a Stanisław inż podówczas teść króla Francuzkiego otrzymał w kilka lat księstwo Lotaryńskie dożywociem, z zwrotem tegoż do Francyi. Panowanie Augusta III. było prawdziwym śmiercielnym letargiem dla Polski. Pozorna spokojność, tak wychwalana przez mniej baczących ojców naszych, gotowała, zupełny upadek narodu wśród nierzadu bezprzykładnego; bo w przeciągu lat 30 ani jeden sejm niedoszedł, a cały skład władzy był w ręku kilku potężnych familii. Stan też światła krajowego do ostatniego przyszedł zaniedbania. Zgroza wspomnieć na ciemnotę czasów owych opłakanych, gdzie wszystko co nas otaczało i księża i ezuici dzielący przez edukacją panowanie w Polsce z sąsiednimi mocarstwami tudzież kilka możnowładcami, wszystko miało interes w uspieniu i ślepotcie naszej. Można się, dziwić że w narodzie takim,

takim, żadrego rządu nie mającym, a w tym stanie swym podobającym sobie dla pozorney swobody musiały mieć wpływ znaczny potężne a monarchiczne mocarstwa sąsiednie. Już od roku 1717 w którym woyska regularne polskie do 18000 zwinięte zostało, a których ledwie dwie trzecie części w istocie było, wpływ Rosyi był wielki. Ona wprowadziła na tron Augusta III., ona tegoż prawa użyła przy wyborze po jego śmierci. Lecz tą razą sprzyjanie cesarzowi Katarzynie II. młodzieńcowi rzadkiej zachęty Stanisławowi Poniatowskiemu Stolinowski Litewskiemu, synowi sławnego bohatera a po matce z krwi Jagiellońskiej idącemu, prawdziwie drogi dar wyświadczyła Polakom mianując go ich Królem. Dobrać serca, wspaniałość duszy, mądrość nad lata a światło nad współczesne sobie w Polsce czasy wyższe, zamiary obszérne i zbawienne były udziałem tego monarchy, który w innym położeniu swego kraju byłby go do wysokiego chwały i szczęśliwości doprowadził stopnia. W obecnym stanie rzeczy krępowany słabością i nieufnością ku sobie narodu własnego, a potęgę wpływ nań mających sąsiednich, wszystko przynajmniej czynił co mógł. On wprowadził iakążkolwiek rządność w różne odnogi administracyi publiczney, on urządził edukacyą narodową, wzajem iednym z najlepszych w Europie; on podniósł nauki, okazując uczonym szacunek i zachęcenie; on ożywił smak narodowy ku pięknościom wszelkiego rodzaju; on prowadził innych gorliwych rodaków w ich patryotycznych zamiarach, w ekonomii publiczney i prywatney. Uyrzał owoce tych starań za dni jeszcze swoich, a jeżeli nie było mu zostawiono ziednać potęgę swému narodowi, przynajmniej iakże go przez lat 30 zmienił korzystnie! Polak ku końcowi 18 wieku żyjący, w tym był stosunku do żyjącego w środku tegoż wieku, iak wiek Jagielloński z wiekiem Laszków. Nawet zasady polityczne tego Króla, acz nie godzące się z powszechnym na-

rodowym zapałem, boday czy ieszcze z głębokiej i prawej nie wypływały mądrości. Znał on iak długiego trzeba czasu do podźwignienia tak dalece zapadłego narodu, widział całą szczupłość środków do tego, i całą potęgę nas gniotącą; byłże tyle winnym gdy doradzając wewnętrznie ulepszenia i rozmocnienia chciał widzieć w swym narodzie to mądre uleganie przemagającej sile, iakiego na przykład dziś nikt nie naganiał żadnemu rządowi sąsiedniemu Francyi, której wpływu z naturalnego porządku rzeczy ludzkich doznawać musi. Iak jest mądrość pojedynczych ludzi, tak jest mądrość rządów; ta zawiśla na trafnym użyciu mocy lub ulegania. Stanisław - August mniemał, że ieszcze chwila tego ostatniego nie przeminęła; bo nawet w końcu swego panowania dywersyją turecką i Szwedzką nie dość uznawał potężną, a później długo ieszcze, francuzka była zadna. Kto wie czy idąc za nadchmieniem jego mądrych rad nie można się było ostać narodem udzielnym i całym choć uszczuplonym, aż do tych chwil, gdzie z przedwiecznego przeznaczenia przewaga Zachodniej Europy przybyła na pomoc ku naprawie ucisków wyrządzonych w Wschodniej. Inaczej się stało. Narod Polski ku końcowi 18 wieku wziął się czynnie do naprawy swego bytu, zatrudnił się wzmocnieniem sił swoich, a przy tych robotach na seymie czteroletnim roku 1788 zaczęłym, drażnił tych co już mieli ogromną w ręku potęgę. Roku 1791, dnia 3 maja nadał sobie konstytucyą, zatrzymującą wszystko co można było z dawniej, a stanowiącą tron dziedziczny i biorącą w opiekę lud cały na ziemi Polskiej osiadły. W rok po ustanowieniu tey konstytucyi Rossyja i Prussy wkroczyły głęboko w kray Polski i zajęły znaczne prowincye; pierwsza nawet obięła stolicę i obaliła ostatnie roboty. Austryja została przy tém bezczynna. Roku 1794 szczątki woyska Polskiego pod naczelnictwem Tadeusza Kościuszki powstały za obaloną Konstytucyą, zdobyły obydwie stolicę,

ce, wielką część kraiu i przez kilka utrzymywały się miesiące, pomnożone przyłączeniem się siły zbrojney wielkiej części narodu. Ale nieszcześliwy bój pod Maciejowicami, gdzie naczelnik Kościuszkó został poymany, zachwiał to dzieło powstania, które też w krótko do zupełnego przyszło zwątlenia, przez wzięcie Pragi i Warszawy. W rok potem nastąpił zupełny podział Polski, do którego i Austria przystąpiła. Tak zostały rzeczy przez lat 12, gdy wszczęta wojna Pruss z Francją, przy swym ukończeniu traktatem Tylżyckim, odjęła Prussom całe dwa ostatnie zabory, i wielką część tego który 1772 był nastąpił. Z tego kraiu utworzone Wielkie księstwo Warszawskie z nadaną mu Konstytucją wiele zbliżoną do owej 3 Maja, otrzymało za dziedzicznego władzcę Króla Saskiego, wspomnianą Konstytucją niegdys na tron całej Polski powołanego. We dwa roky później wojna Austrii z Francją zciągnęła woyska piérwszey do księstwa Warszawskiego; lecz następny tego szczupłego kraiu, nie tylko odparły trzy razy liczniejszego nieprzyjaciela, ale w krótko pomnożone gwardyami narodowemi, zdobyły Gallicyją Nową zwaną, która też przy pokoiu Wiedeńskim została do Wielkiego księstwa wcielona, wraz z cyrkułem Zamoyskim i promieniem o milę na południe Krakowa w Starej Galicji przez szrodek miasta Wieliczki zakreślonym, z połową tych sławnych kopalni solnych. Tém sposobem w przeciągu lat 20 Polska podniosła się do znakomitego rzadności i mocy stopnia, ztrącona zeń była na czas, a teraz znowu wskrzeszona, choć w szczupłym obrębie, z tytułem iaki przed 1000 lat miała i z ludnością ledwie 4 millionową, przecież dzielnym rządem i znaczną liczbą wybornego woyska, zwłaszcza przy swych związkach z Francją w większym jest znaczeniu u ościennych mocarstw, niż kiedy od lat 100 była. Nie należy tu pominąć mężów co wiek Stanisława-Augusta i następne aż do naszych czasy zaszczytli.

Miedzy temi naysznakomitsi są wujowie wspomnionego Króla, Michał Kanclerz W. Litewski i August-Alexander wojewoda Ruski, książęta Czartoryscy, tudzież syn tego ostatniego książę Adam, przedtém generał ziem Podolskich i szef Korpusu Kadettów, później Feldmarszałek woysk Austriackich; wszyscy znakomici ogromnemi bogactwy ku dobru kraiu statecznie zwracanemi, nieprzestannemi krajowi usługami w czém wpływ potężny na miłości u narodu ugruntowany dziwnie im pomagał. Ostatni z tych trzech mężów doczekał się w swym podeszłym wieku owoców tyloletnich starań i widzi wszelkiego rodzaju czynnych sług oyczyzny niegdys pod swym okiem, wielu nawet własnym kosztem wychowanych. Godna tego patrioty małżonka, Izabella z hrabiów Flemingów, może z chlubą narodu mieszczone bydz obok naysławniejszych starożytności i wielków późniejszych niewiast. Dalej idzie liczny szereg mężów co wiek nasz ozdobili Wacław Rzewuski Kasztelan Krakowski i Hetman Wielki Koronny, sławny niewolą za miłość oyczyzny podietą; Stanisław Małachowski marszałek pamiętnego seymu; Ignacy Potoki Marszałek Wielki Litewski, czynnym wpływem do wspomnionego seymu i długą potem niewolą znakomity; namieniony wyżey naczelnik Tadeusz Kościuszkó; Stanisław Potocki sławny mowcą, a dziś przez Rady Stanu; książę Józef Poniatowski bohater godny mieścić się obok Chodkiewiczów i Żółkiewskich, bo odpór pod Raszynem, liczne boje w Galicji i wzięcie Krakowa nieustępują w chwale dziełom pod Kirchholmem Chocimiem i Kluzyniem; Henryk Dąbrowski, drogi na zawsze wódz sercom Polaków, bo wszystkie ich przez lat kilkanaście nadzieie, zwracały się na tego męża co siebie i naród chwala, okrywał w odległej ziemi; Julian Niemcewicz Kasztelan i sekretarz Senatu znakomity w całym swym pięknym życiu politycznym a niemniej zasłużony naukom. W tym także rodzaju wiek

wiek Stanisława-Augusta, równa się pięknym czasem Zygmunta. Naruszewicz, Krasicki, Karpiński, Minasowicz, Nagurczewski, Jezierski, Węgiński, Trembecki, Piramowicz, Dmochowski, Molski, Wolski, Bogusławski, Osinski, imiona godne umieszczenia obok Kochanowskich, Bilskich, Kromerów, Sarbieskich.

Mieszkańcy Polski są zbiorem ludów rozmaitych. Prócz głównego pokolenia narodowego, pochodzącego od Sarmatów i Słowian, znajduje się bardzo wiele w Polsce Niemców, już pojedynczych kupców, rzemieślników lub rolników, już miejscami całe miasteczka i wsie zamieszkałych. Ci częścią od lat wielu z przyczyny panujących dwóch przedostatnich Królów z rodu niemieckiego w Polsce, osobliwie w Warszawie osiedli, częścią, umyślnie przez właścicieli dóbr sprowadzani byli. Roku 1782 i pod czas wielkiego seymu mianowicie wielu cudzoziemskich rolników przybywało do Polski za wolnością religii, ogłoszoną w tym kraju i pozwoleniem budowania kościołów tudzież sprowadzania predykantów ewangelickich. W Litwie znajduje się wiele rodzin tatarskich z wolnością publicznego wyznania religii mahometanśkiej i mienia meczetów. Roku 1767 otrzymali oni przez Konstytucją dwa starostwa czyniące 20000 złotych dochodu. Żydzi przysięgli do Polski najprzód przez Bolesława księcia Kaliskiego, w 13 wieku otrzymali wiele przywilejów od Kazimierza Wielkiego; odkąd tak się dziwnie rozmnożyli, że prawie wszystkie miasta i karczmy wiejskie oni posiadają. Trudnią się też handlem i niektórymi lekkiemi rzemiosłami ale rzadki przykład aby żyd podobał sobie w gospodarstwie rolnym. Mimo opieki udzielanej im przez rząd są atoli poniekąd bardzo uciskani; ale też trzeba wyznać że kraj nasz już przez niższy stopień powszechny swej cywilizacji mniej korzystnie w oczy cudzoziemca z zachodniej Europy wpadający, żydzi czynią jeszcze obrzydliwszym przez swój

barbarzyński ubiór i niechlujstwo z nim połączone, a na cały ich byt rozciągające się. Między naysroźniejszemi przeciw tej bliźniej szarańczy środkami liczyć trzeba uchwałę seymikową bywszego województwa Sieradzkiego, przed dwadzieścia kilka laty uczynioną, przez którą obywateli obowiązywać się wzajemnie żadnego żyda nie trzymać na karczmie; i roku 1809 urządzenie oddalające żydów na przedmieścia Warszawy, którego to miasta szrodek przedtem naysroźliwiej zawalali. Ale takowe porządki są u nas rzeczą rzadką, a o ogólnej reformie w tej nader ważnej materii ani przyszło dotąd pomyśleć.

Polacy są ludem mocnym i wytrwałym, do wojny osobliwie zdatnym. Gościnność ich i ludzkość powszechnie uznana. Ochędostwo osobiste własne nayuboższym nawet familiom w pospółstwie. Autor francuzki opisujący życie Jana III. *abbé Coyer*, w ogólnych o tym ludu wiadomościach mieści i tę że zwyczaj umywania się zrana powszechny jest między wieśniakami nawet, polskimi; gdzie każdy gospodarz domu dogląda aby jego familii i czeladź umyła rano ręce i twarz; w tym się nie myli, a ktokolwiek dobrze uważy w tym względzie dwa te sąsiadnie narody niemców i polaków postrzeże u pierwszych więcej wyszukania w sprzętach domów, a osobliwie w stroju i szkodliwej zdrowiu pierzaney pościeli; ale wielkie zaniedbanie koło ciała: uszy pełne gnoju, paznokcie rysie, zęby nayobrzydlwsze, a nie szkaradniejszego nad ręce i nogi pospółstwa niemieckiego; gdy tym czasem ubodzy polscy wieśniacy, gdy nie starzy nie mają nic obrzydliwego w powierzchowności, ręce po większej części przyiemne choć grube, a nogi wieśniaczek polskich choć bosa i niezawsze czyste są prawie nimfiemi w porównaniu czerwonych, popuchłych, powrzdowiaciałych postumentów magd niemieckich; co dźwigają kądzuby tak mięsne żeby z każdego dwie polskie, niemniej pracowite mogły być ko-

kobięty. Ta obrzydliwa wada, pochodzi z sypiania w oceanie betów, z których piekielnego gorąca, biedna dziewczysko wstając w zimie rano i boso, nabawia się puchliny i wrzodów na nogach. Podobno i zęby popsute u Niemców są skutkiem tego gorącego sypiania które całą masę krwi żarzą. Przeto w mniemanym ubóstwie naszego pospolstwa widzimy jego zdrowia i przyjemney czerstwości przyczynę. Jeżeli do bry był i przyjemność bliźnich nie są fraszkami, to i te uwagi nie zdadzą się niemi. Zęby i oczy polskie nie iednego cudzoziemca ujęły. Piękność oczów polskich nie jest przywidzeniem. Ich mocny wyraz i przemnująca żywość były powodem starożytności do nazwania przodków naszych Sauromathae, czyli Jaszczurczoki. Takie iaszczurcze oko w młodości zachwycza, w dojrzałym wieku uszanowaniem przeraża. Polacy odziedziczyli bez zaprzeczenia wzrok ten po przodkach.

Język polski jest odnoga słowiańskiego, nie wiele w istocie różny od Rossyjskiego i Czeskiego ale daleko od obydwóch wykształćszy, do wymowy i poezyi iedyny; w potoczney mowie słodki nawet cudzoziemcom nie rozumiejącym go podobający się. Jeden francuz w Niemczech biorąc autora tego artykułu za Niemca mówił raz doń, że w pierwszym wstępie do Polski zdało mu się iżże lud tameczny po włosku mówi. Inne ludy słowiańskie, osobliwie Czechy czują swoją w tej mierze niższość, wstydzą się swym językiem mówić i nienawidzą przeto serdecznie Polaków. Sprawiedliwszą są Górni Szlachacy, Kochają Polaków iak rodzonych braci, mówią ich nacieszyć się nie mogą; a co naydziwniey, niemcy osiedli bardzo gromadnie w Górny Szląsku co muszacy mówić wodną, iak tam nazywają polszczyzną, gdyż cały lud wieyski i mieyski nią mówi kiedy dostanie im się usłyszeć polaka prawdziwego, tém bardziej dobrego wychowania aż do zapału się unoszą nad nim. Ogulnie mówiąc Niemcy bardziej kochają i powa-

żają Polaków niż Francuzi, choć wzajemność iest w prowincyi odwrotnęy. Języki obce są w Polsce bardzo oswoione; długo łaciński był niby drugim oyczystym; teraz francuzki i niemiecki bardzo są pospolite.

Mieszkańcy dzielą się na trzy klasy: szlachtę, miészczan i wieśniaków. Szlachta polska iest bardzo liczna, iako biorąc początek w owych wiekach gdzie zawsze do boiu gotowa, była iedyną siłą narodu. Wielka iey mnogość sprawia, że iest po większey części uboga i niczém się od wieśniaków prócz niepodległością i to niezawsze zupełną, drugiemu szlachcicowi nie różniąca. Choć właściwie tak nazwana równość szlachecka nie dopuszczała podziału na wyższą i niższą szlachtę, przecież ten rzeczą samą zdaie się iestnieć, choć nie tak wyraźnie iak w zachodniey Europie, z przyczyny mianowicie że w Polsce majoraty nie są rzeczą powszechną, przeto szlachta podnosi się i upada; i te familie co pod Piastami świetnie iestniały, co po Jagiellobach obierały i spychały Królów, co tron polski osiadały, dziś są bardzo mierną szlachtą, a te co przed stu laty ledwie vicesgerentów mogą pokazać dziś się panami sami nazywają. Rząd nowy zbliżony do rozumu i naturalnie zdrowy w tej mierze polaka rozsądek, nie tyle przywiązują ceny do tych fraszek co za granicą, i nie mogąc pojąć, aby był iaki zaszczyt w przyjmowaniu w pokolenie nowych imion, innych dla dziadów oyców i wnuków. Miészczanie, klasa niegdys znakomita w Polsce, późniey w części z przywilejów odarta, teraz znowu cieszy się wróconemi sobie prawy. Wieśniacy długo w ucisku samowładztwa szlacheckiego iestniejący przecież nie tak ucieśnieni iak zagraniczna niewiadomość twierdzi niekiedy, iuż w Konstytucyi 3° maja byli przedmiotem iey opieki; w mnieyszey nie są pominieni i byt ich ile okoliczności pozwoliły został ulepszony i zaręczony.

Długo monarchowie Polscy rządili samowładnie; zbieg różnych okoliczności uczynił im z

czasem potrzebnymi potężnych panów; i ci już w 11 wieku mieli wpływ znakomity; osobliwie biskupi, wojewodowie, potem Kasztelanowie wchodziłi do rady Królów. Za wygaśnięciem rodziny Piastów, gdy Król Ludwik ku swemu wzmocnieniu i zapewnieniu tronu córce swej, widział potrzebę uymowania sobie szlachty, tej wolności i przywileje swój początek wzięły. Jagiellonowie sprzyjali wolności, ich zęyscie uczyniło ją nieograniczoną i do szafu wolnej pod gołym niebem elekcyi Królów posunęło. Od tej epoki stała się prawdziwie zbyteczna, póki iej nadużycia nie zmieniły w niewolę. W ostatnich czasach władza prawodawcza była przy seymie złożonym z senatu i posłów ziemskich. Wykonawcza spoczywała w ręku ministrów dzielących między sobą różne odnogi administracyi, a mających przydane kommisye wyznaczone z seymu. Sądownictwo odbywane wprzód było przez Królów i ich namiestników po województwach. Pod Stefanem Batorym za sprawą Jana Zamoyskiego ustanowione były trybunały; ieden dla Korony z przemianą kadencyi dla Wielkopolskiej w Piotrkowie, dla Małopolskiej w Lublinie; sądowny przez wybranych deputatów duchownych z kapituł i świeckich z województw pod prezydencyą deputatą kapituły Gnieźnieńskiej i łaską marszałka obranego przez deputatów z pomiędzy siebie; na który to urząd już zawsze pierwey była wyznaczona od dworu lub partyi mocniejszey niż sam dwór osoba. Drugi był podobnie urządzony dla Litwy.

Religia chrześcijańska zaprowadzona była najprzód do Polski przez Morawian osiadłych w Krakowie na początku 10 wieku ale była ona obrządku greckiego; bo taką miały Morawy przyniesioną sobie przez świętych Cyrylla i Metodiusa. Dopiero gdy Mieczysław I. przez swe zaślubienie z Dombrowką księżniczką czeską sam przyjął wiarę chrześcijańską i naród do niej pociągnął, obrządek rzymski zastąpił miejsce greckiego; ale ustanowienie biskupstw

podawane pod panowaniem Mieczysława, podług wszelkiego podobieństwa dopiero pod Bolesławem Chrobrym nastąpiło. Biskupi w krótkce stali się pierwszemi osobami w rządzie krajowym i senatorami. Arcybiskupi Gnieźnienscy w różnych czasach otrzymali tytuł książąt Łowickich i pierwszych książąt Królestwa, prymasów, nuncyuszów czyli legatów natos papieżkich; a w czasie bezkrólewia oni zastępowali miejsce Królów, zwoływali sejmy, przydawali na nich, a obranych Królów namaszczali i koronowali.

Religia katolicka jest panująca w Polsce, i przeyscie z niej do inney karami obostrzone; ale i inne mają wolne wyznanie. Do tych liczby należą mianowicie 1) Grecy chrześcijanie, z kościołem Rzymskim nie trzymający, zwani w Polsce disunitami, 2) Protestanci czyli ewangeliccy luteranie i kalwiniści; do tych przybyli socinianie, tutaj zwani Arianami, których liczba w pierwszych dwóch bezkrólewciach po Zygmuncie-Auguscie tak się pomnożyła, iż w krótkce senat przez połowę z katolikami zasiadali, a w stanie rycerskim byli nawet mocniejsi; iednak dla dobra pokoju stronnicy katolickiey i innych religii umówili imieniem swoim i następów swych aby różność religii była spokojnie na wzajem znoszona. Lecz pod następniemi Królami powoli niekatolicy bywali wyłączeni od urzędów, aż na koniec w latach 1733, 1764 i 1766 wyraźnie przez Konstytucyie byli od nich odsunięci. To dało powód do konfederacyiów wspieranych przez dwory protestanckie aż roku 1775 doszły układ, zapewnił protestantom iedynie wolność wyznania, zdadność do urzędów i poselstwa na seym.

Z początku póki praw pisanych nie było, wola Króla i urzędników zastępowala ich miejsce. Pierwszy, Bolesław V. zwany Wstydlivy wprowadził roku 1227 prawó magdeburskie do miasta Krakowa, które później nadał i innym miastom. Kazimierz Wielki

ki prawa polskie ustanowił; gdy potem władza ta udzielona została seymom, tém sposobem powstały statuta, później konstytucye, pierwsze Po łacinie drugie po polsku pisane.

Król Zygmunt-August, pierwszy zaczął trzymać wojsko regularne, zwane kwarcianym, ztąd że fundusz na niego brany był z czwartey części dochodów dóbr Królewskich. Tego wojska przeznaczeniem było bronić granic przeciw Tatarom. Ze zaś do tego i innych potrzeb nie były dostateczne, przeto zaciągano do piechoty mianowicie węgrows i niemców, a iazda składała się ze szlachty polskiej zwanej towarzyszami, z których każdy miał szeregowego. Roku 1717 nastąpiły w tej mierze odmiany i zmniejszenia, a roku 1772 cała siła regularna wynosiła do 10000. Pod czas wielkiego seymu doprowadzona była do 45000, a zamiarem było posunąć onę do 100000. Teraz xięztwo Warszawskie ma do 60000 wybornego żołnierza.

W naglących potrzebach mógł Król polski zwoływać pospolite ruszenie ze szlachty, ale dawno minęły czasy kiedy to cokolwiek było użyteczne.

Pieniądze używane w Polsce są grosze i złote mające takich groszy miedzianych 30. Dukaty roku 1786 ocenione są na 18 złotych, ale od lat 15 statecznie stoja wyżej.

Dochody Polski w ostatnich czasach na wielkim seymie wynosiły do 30 millionów złotych polskich. Dzisiejszego xięztwa Warszawskiego, nie będącego połową Polski w roku 1793, dochody są dwa razy znaczniejsze.

Polsterau, miasteczko ze 120 domami nad rzeką Drawą w Styryi, cyrkule Marburskim.

Polsnitz, mała rzeka Szlaska, wpadająca do Weystrycy, w Wrocławskiem.

Pułtawa, ob. Pułtawa.

Poltew, albo Pełtew, mała rzeczka płynąca przez Lwów i dzieląca część miasta zachodnią od przedmieść.

Polvica, wielka wieś przy Neapolu, z 1037 mieszkańcami.

Południowa Ameryka, składa się z następujących wielkich krain, zaczynając od północy, czyli przesmyku Panama łączącego ją z Ameryką Północną: Nowa Grenada, Peru, Kray Amazonek, Chili, Parakwaryya, Rio de la Plata i Ziemia Magellańska, nad zachodnim brzegiem położone, a do Hiszpanii należące. Nad wschodnim brzegiem leży Brazylia, całkiem przedtem Portugalii podlegająca, a teraz iedynie dziedzictwom Braganckiego który Europejską Portugaliją opuścił i Guayana, leżąca w północno-wschodniej stronie Ameryki Południowej dzieli się na Hiszpańską, Hollenderską i Francuzką; te obydwie są teraz złączone po wcieleniu Hollandii do Francyi.

Półwysep, nazywa się w Geografii przetrzeń ziemi prawie do końca wodą otoczona, i tylko z jedney strony jadu dotykająca.

Polzin, miasteczko z 1700 mieszkańcami w Belgardzkim cyrkule w Tylney Pomeranii. Robią tutaj sukna i materye wełniane.

Pomare, wieś francuzka w hywszey prowincyi Burgundii, w okolicy sławne wina wydające. Teraz w departamencie Cote d'Or, okręgu Beaune.

Pombal, miasto z 3700 mieszkańców, w Portugalskiej prowincyi Estremadurze powiecie Leria. Sławny minister Portugalskiego Króla Józefa I, otrzymał roku 1770 tytuł margrabi tego miejsca, i tam dni swoich dokńczył po wpadnieniu w niełaszkę. Dom iego tamedzny nie był okazały.

Pombeiro, miasteczko Portugalskie w prowincyi Beira na północ **Coimbr**y: ma około 1000 mieszkańców.

Pomegué, mała, nie żyzna i wieżą obwarowana wyspa przy wejściu do portu Marsylskiego.

Pomeisel, miasteczko Czeskie w cyrkule Saackim, ma 111 domów.

Pomerelia, czyli Mała Pomerania, kraina będąca niegdys częścią

częścią Pomeranii, położona między morzem Bałtyckim, Wisłą, Notecią i Pomeranią Brandenburską. Była do roku 1773 zwana woiewództwem Pomorskim i należała do Pruss Polskich; teraz składa część Zachodnich pod panowaniem Brandenburskim.

Pomfret, albo Pontefract, dobrze zabudowane miasto w angielskim hrabstwie *York*, powiecie *West-Riding*. Wysła dwóch deputowanych na parlament.

Pommerania, księstwo w bywszym cyrkułe Górno-Saskim Rzeszy Niemieckiej, otoczone księstwem Meklenburskim od zachodu, Brandenburgią od południa, Prussami od wschodu a morzem Bałtyckim od Północy. Dzieli je rzeka Odra na Przednią i Tylną, czyli Zachodnią i Wschodnią Pomeranią, od iey położenia względem Odry. Pomeranią była niegdyś wielką częścią starożytnego Królestwa Słowiańskiego, Wendów, którego terazniejsi książęta Meklenburscy pochodzą. Od roku 1025 zaczęła mieć Pomeranią własnych książąt. Z tych ostatni zszedł roku 1637 w czasie wojny 30 letniej właśnie gdy Szwedzi zajmowali cały kraj iego. Przeto elektor brandenburski chociaż mający umowę z zeszłym księciem względem następstwa, nie mógł przyjść do niego zupełnie, ale otrzymał tylko Tylną Pomeranią, a całą Przednią musiał ustąpić Szwecyi. Lecz w nieszczęśliwych wojnach na końcu panowania Karola XII., Szwedzi utracili całą Pomeranią prócz prawie Szóstey części z miastem Stralsundem i wyspą Rugen, które do naszych czasów zwane były Pomeranią Szwedzką dopiero w wojnie 1807 zajęta przez Francuzów. Ta Pomeranią ma 50 mil kwadratowych powierzchni, 88000 mieszkańców, a wyspa Rugen 16 mil kwadratowych i 28000 mieszkańców, obydwa te podania ludności są nie licząc wojskowych, a pomnażają się statecznie. Kraj Pomeranii Szwedzkiej jest żyzniejszy niż części Pruskie; wydaje osobliwie wiele lnu, konopi

i zboża w ilości nie tylko na konsumpcyą krajową potrzebnej, ale na wywóz osobliwie dotąd do Szwecyi. Pomeranią Pruska ma 442 mil kwadratowych a 490000 mieszkańców po większej części luteranów i niemców, ale dotąd znajduje się wiele pochodzących od dawnych kraiwców Słowian, zwanych Wendami przez niemców w tej okolicy; w Luzacyi i pospolicie wszędzie gdzie tylko się w Niemczech znajduje. Szlachta tego kraju jest liczna, ale mniej majątna. Wieśniacy żyją w poddaństwie, cokolwiek lepszym w Pomeranii Szwedzkiej niż w Pruskiej; pospolicie robią pańszczyzny sześć dni w tydzień. Ziemia choć po większej części piaszczysta, wydać atoli dostateczną ilość zboża nawet na wywóz. Chów bydła i pasieki są znaczne. Najznakomitszymi przedmiotami handlowymi Pomeranii są okręty z krajowego drzewa, sukiennictwo i różne roboty z bursztynu. Handel morski Pomeranii jest znaczny, a byłby jeszcze ważniejszy, gdyby brzegi iey nie były tak piaszczyste i porty miały lepsze.

Pomorzański, miasteczko i włość w Galicyi, cyrkułe Złoczowski, należące do wielkich dóbr Brzeżańskich księżny Lubomirskiej marszałkowej W. Koronney.

Pompeja, miasto niegdyś Rzymskie, nie daleko Neapolu leżące, wraz z Herkulaneum popiołami góry ognistej Vezuwiusza roku 79 po Chrystuie, zasypane; a na początku 18 wieku odkryte.

Pompiano, miasteczko nie daleko rzeki Oglio, w Królestwie Włoskim, departamencie *Mella*.

Pomponesco, miasteczko z tytułem hrabstwa w bywszym księstwie Mantuańskim; teraz w Królestwie Włoskim, departamencie *Min to*.

Ponawitz, zamek i włość w Górnym Karnioli.

Poncin, małe miasto z 2500 mieszkańcami nad rzeką *Ain*, w bywszym francuzkim powiecie *Bresse*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Ain*, okręgu *Bourg*.

Pondichery, miasto w Indyi
Wsche-

- Wschodniej na brzegu Koromandelskim. Od roku 1670 było miejscem głównym osad francuzkich w Indiach, a w różnych czasach brane było kilkokrotnie przez Hollendrów i Anglików; w których ręku teraz zostaje od roku 1803. Lubo fabryki tego miasta i handel jego są znaczne, jednak wydatki na utrzymanie tej posiadłości przechodzą korzyść onego. To miasto nie ma właściwego portu, ale tylko wybrzeże rzadkiey w tamtych krajach drobroci.
- Pondico**, mała wyspa na Archipelagu greckim, w zatoce Zeiton; zapadła się prawie zupełnie roku 1768.
- Ponecken**, wielka wieś w Austrii, w dzielnicy *Mühlviertel*, nie daleko miasteczka *Mauchausen*.
- Poniewież**, miasteczko w powiecie bywszym Szawelskim, nie daleko granic Kurlandii.
- Ponferrada**, miasto i dawny zamek nad rzeką Sil, w Hiszpańskiej prowincji *Leon*; w dolinie między górami; ma 2200 mieszkańców. Okolica obfituje w wino, zboże konopie i owoce.
- Pongardiva**, wyspa w Indiach Wschodnich, nie daleko Ceylanu; ma wprawdzie grunt kamienisty; jednak wiele bydła, ryb i zwierzyny.
- Pongau**, nazywa się okolica w bywszym biskupstwie Salzburskim. Tam mieszkała przedtem wielka część wygnanych później protestantów.
- Poniemon**, miasteczko szlacheckie w bywszym województwie Trockim, teraz w departamencie Łomżyńskim; powiecie Marienpolskim.
- Poniewież**, miasteczko w byłym województwie Trockim.
- Ponnokail**, kantor Hollenderski na brzegach Madurskich.
- Pons**, miasteczko francuzkie w bywszej prowincji *Saï tonge*, mające przedtem tytuł księstwa; teraz stołeczne kantonu w departamencie Charenty Dolney, okręgu *Saintes*. Ma znaczny handel zbożem, winami, i wódkami; tudzież 4500 mieszkańców.
- Pons**, albo **Copons**, miasto Hiszpańskie w prowincji Katalonii nad rzeką Segre; ma bardzo znaczny handel.
- Pont à Mousson**, miasto francuzkie z 6700 mieszkańców, w bywszej Lotaryngii o pół trzeciej mili od Nancy; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Meurthy*, okręgu *Nancy*. Nazwisko ma od góry *Mousson*, przy której leży i od mostu na rzece Mozelli. Znaydują się tam fabryki wełniane i rzymskie wodobciagi.
- Pontarlier**, miasto francuzkie w bywszej prowincji *Franchecomté*, teraz stołeczne okręgu w departamencie *Doubs*, nie daleko gór Jura. Tamtędy idzie wielka droga do Szwajcaryi. Tutaysze sery i fabryki żelazne są sławne.
- Pont - Audemer**, miasto francuzkie z 6000 mieszkańców, w diecezji Lizieux w bywszej Normandii, teraz stołeczne kantonu w departamencie Eury. Ma sławne fabryki axamitu wełnianego, płócien malowanych i garbarnie.
- Pont à Vesle**, miasteczko z 1000 mieszkańców w bywszej gubernii Wyspy Francuzkiej, teraz w departamencie *Aisne*, okręgu *Soissons*.
- Pont - Beauvoisin**, miasteczko przedtem graniczne między Francją i Sabaudią, przez połowę do obydwóch tych państw należące. Most kamienny na rzece Guyer zamykany bywał kratą drewnianą. Teraz to miejsce należy całe do Francji, jednak połowa dawniej Francuzka jest stołeczna kantonu w departamencie Izery, Sabaudzka zaś jest miejscem głównym w departamencie *Montblanc*.
- Pont - Chateau**, małe miasto francuzkie w bywszej prowincji Bretanii; teraz stołeczne kantonu w departamencie Loary Dolney, okręgu Savenay.
- Pont - Croix**, miasteczko francuzkie w bywszej Bretanii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Finisterre*, okręgu *Quimper*.
- Pont de Camerez**, małe miasto francuzkie, w bywszym powiecie *Rouergue* w *Guyennie*; teraz stołeczne kantonu w departamencie

Aveiron, okręgi *St. Afrique*. Ma znaczne owczarnie i fabryki wełniane.

Pont-de-Cé, małe miasto z 3000 mieszkańców i zamkiem, w bywszej francuskiej prowincyi *Anjou*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Mayenny i Loary*, okręgu *Angers*. Ma fabryki płócien i znaczny chów bydła.

Pont de Chateau, małe miasto z 3000 mieszkańców, w bywszej francuskiej prowincyi *Anwernii*, w okolicy bardzo żyznej; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Puy de Dome*, okręgu *Clermont*. Ma znaczne fabryki drobnych żelaznych sprzętów i połów iesiotrów w rzecę *Allier*. Zwane bywa niekiedy to miasto *Pont sur l'Allier*.

Pont de l'Arche, miasto francuskie w bywszej prowincyi *Normandii* nad Sekwaną, przy uściu w nią rzek *Eury i Andely*; które w tém miejscu tworzą wyspę, połączoną z lądem dwoma mostami. To miasto jest teraz stołeczne kantonu w departamencie *Eury*, okręgu *Louviers*. Są tam fabryki sukien i materyi wełnianych.

Pont de Montvert, miasteczko z 2000 mieszkańców nie daleko od źródeł rzeki *Tarn*, w bywszym francuskim powiecie *Gevaudan*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Lozere*, okręgu *Florac*.

Pont de Remy, miasteczko nad rzeką *Somme*, w bywszej francuskiej prowincyi *Pikardii*, teraz w departamencie *Sommy*, okręgu *Abbeville*. Ma zamek na wyspie.

Pont de Sorgue, miasteczko nie daleko spływu rzek *Sorgue i Ouvèze*, w bywszym papiezkim hrabstwie *Venaissin*, teraz w francuskim departamencie *Vaucluse*, okręgu *Avignon*.

Pont de Vaux, małe miasto z 2800 mieszkańców w pięknej okolicy dawnego francuskiego powiatu *Bresse*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Ain*; okręgu *Bourg*.

Pont du Gard, sławny most w *Langwedoku* po Rzymianach po *Tom II*.

zostały, nad rzeką *Gardon*, składający się z trzech arkad iedną nad drugą, służących za wodociąg prowadzący wodę do miasta *Nîmes* o 4 mile. W późniejszych czasach założono obok tego mostu inny do przejeżdżania służący. Teraz w departamencie *du Gard*.

Pont Gibaut, miasteczko francuskie w bywszej prowincyi *Auwernii*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Puy de Dome*, okręgu *Riom*.

Pont l'Abbé, miasteczko z 1300 mieszkańcami w bywszej prowincyi francuskiej *Brétanii*, teraz w departamencie *Finisterre*, okręgu *Quimper*.

Pont l'Abbé, miasteczko francuskie z 1500 mieszkańcami w bywszej *Normandii*, teraz w departamencie *Manche*, okręgu *Valognes*.

Pont l'Evêque, małe miasto w bywszej francuskiej prowincyi *Dolney Normandii*; teraz stołeczne okręgu w departamencie *Calvados*. Ma 2800 mieszkańców, znaczny chów bydła i rozmaite fabryki.

Pont-Orson, miasteczko z 1300 mieszkańców nad rzeką *Coesnon*, w bywszym powiecie *Avranches*, w dawnej prowincyi *Normandii*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Manche*, albo Kanału, okręgu *Avranches*.

Pont St. Esprit, miasto francuskie w bywszym *Langwedoku*, teraz departamencie *du Gard*, okręgu i diecezji *Uzes*. Ma sławny most na *Rodanie*, długi 420 łażni a pół dziewięcia łokcia szeroki, murowany o 19 wielkich, a 7 małych arkadach. W okolicy znajduje się wiele iedwabiu, który w tém mieście bywa wyrabiany.

Pont St. Maixence, małe miasto francuskie z 2660 mieszkańcami, w bywszej gubernii *Wyspy Francuskiej*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Oazy*, okręgu *Senlis*. Okolica wydaie wiele zboża.

Pont St. Vincent, znaczne miasteczko francuskie nad rzeką *Mozellą*,
K

zella, przy wyjściu w nią Madony. Ma most murowany i leży w departamencie *Meurthy*, okręgu *Nancy*.

Pont sur Seine, małe miasto z około 1000 mieszkańców, murowanym mostem na Sekwanie, tudzież zamkiem pięknym należącym teraz do matki cesarza Napoleona I. Leży w bywszemy Szampanii, teraz w departamencie *Aube*, okręgu *Nogent*.

Pont sur Yonne, małe miasto nad rzeką Yonne, w bywszym francuzkim powiecie *Gatinois*, gubernii wyspy francuzkiej; teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Yonny*, okręgu *Sens*.

Pont-Valin, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi *Maine*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Sarthy*, okręgu *La Fleche*.

Ponta del Gada, miasto Portugalskie na wyspie *St. Miguel*, iedney z Azorskich. Ma 2000 domów, około 12000 mieszkańców i znaczne fabryki.

Pontac, małe miasto francuzkie z 2400 mieszkańcami w bywszej prowincyi *Bearn*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Dolnych Pireneów*, okręgu *Pau*. Okolica wydaie sławne wina czerwone, cokolwiek ciérpkie, które Anglicy osobiwiey lubią, rzadko można ie mieć nie zfałszowane.

Pontaillier sur Saône, miasteczko francuzkie między dwoma odnogami rzeki *Saony*, w lesistej okolicy dawney Burgundyi; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cote d'Or*, okręgu *Dijon*.

Pontastieue, miasteczko stołeczne włosci w Toskanii.

Pontaven, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi *Bretanii*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Finisterre*, okręgu *Qim-perle*.

Ponte, znaczne i dobrze zabudowane miasteczko w bywszym *Valtelinie* nad rzeką *Adda*, teraz w departamencie *Lario*, królestwa Włoskiego.

Ponte, znaczne miasteczko z 3600 mieszkańcami nad rzeką *Arca*, w bywszym *Piemencie*, teraz w fran-

cuzkim departamencie *Doria*, okręgu *Iorea*, stołeczne kantonu.

Ponte de Barca, miasteczko nad rzeką *Lima*, w Portugalskiej prowincyi *Entre Duero e Minho*.

Ponte de Lima, miasto z 2000 mieszkańców, nad rzeką *Lima*, w Portugalskiej prowincyi *Entre Duero e Minho*.

Ponte di Sacco, *Ponsacco*, miasteczko w Wielkim księstwie Toskańskim, powiecie *Lari*.

Ponte Nura, miasteczko w królestwie Włoskim nie daleko *Placencyi*, ma most na rzecę *Nura*.

Ponte Oglio, miasteczko z główną przeprawą nad rzeką *Oglio*, w bywszym powiecie *Bresciano*, teraz w królestwie Włoskim departamencie *Mella*.

Ponte Stura, miasteczko z 1400 mieszkańców nad rzeką *Po*, w bywszym *Piemencie*, teraz w departamencie francuzkim *Marengo*, okręgu *Casale*.

Ponte Vico, miasto nad rzeką *Oglio*, z zamkiem, mostem i 6000 mieszkańcami, trudniącemi się handlem wina, zboża i żelaza; w królestwie Włoskim, departamencie *Mella*.

Ponte - Corvo, miasteczko nad rzeką *Garigliano* w Neapolitańskiej prowincyi *Terra di Lavoro*; przedtem do stolicy Papiezkiej należące; roku 1806 dane z tytułem księztwa przez cesarza Napoleona, Janowi Bajtiscie Bernadotte, marszałkowi Francuzkiemu, mężowi siostry królowy dzisiayszej Hiszpańskiej, bratowy cesarskiej. Książę *Ponte - Corvo* został roku 1810 obrany przez seym Szwedzki w *Orebro*, następcą tronu tego narodu.

Pontefract, ob. *Pomfret*,

Pontevedra, miasto przy zachodnich brzegach hiszpańskiej prowincyi *Gallicyi*, nad zatoką morską w którą wpadaia rzeki *Loriz* i *Vedra*. Jest tam znaczny połów sardeli.

Ponthieu, małe bywsze hrabstwo francuzkie w prowincyi *Pikardyi*, nad morzem *Bretanskim*. Miasto stołeczne miało *Abbeville*; teraz należy do departamentu *Sommy*.

Pon-

Pontia, Ponza, wyspa z 1000 mieszkańców na morzu Neapolitańskim, przedtem należąca jako lenność tego królestwa do rodziny Farnezych, książąt Parmeńskich, po których spadła dziedzictwem na króla Sycylijskiego.

Ponticelli, miasteczko z 4000 mieszkańców, blisko Neapolu.

Pontin, małe miasto francuzkie z 1200 mieszkańcami nad rzeką *Ain*, w bywszej Burgundii, teraz w departamencie *Ain*, okręgu *Bellay*.

Pontińskie, albo **Pomtińskie** bagna, w południowej stronie bywszego państwa papieżkiego na granicy Neapolitańskiej; w starożytności były przedmiotem zatrudnienia rządu o ich wysuszenie z przyczyny niezdrowego powietrza, którym okolice zarażał; ale usiłowania różnych cesarzów i papieżywały skutek przyniosły. Dopiero papież Pius VI. najistotniejszy dzieło to posunął; tak, że kanału źródkiem tych bagnów idącego, a 18 mil wioskich długości mieć mającego, połowa była już ukończona roku 1780. Jednak w następnych czasach dzieło to zostało znowu zaniedbane; ale po wcieleniu krajów papieżkich do Francji, jest niezawodna pewność ukończenia prędkiego tych robot.

Pontivy, małe miasto z 3100 mieszkańców w bywszej francuzkiej prowincji Brétanii, teraz stołeczne okręgu w departamencie Morbihan. Ma znaczny handel zbożem i płótnem.

Pontoise, miasto w bywszym powiecie *Vexin*, w gubernii. Wyspy Francuzkiej nad rzeką Oazą, z mostem murowanym na teyże i 5500 mieszkańców, teraz jest stołeczne okręgu w departamencie Sekwany i Oazy. Tameczny stary zamek na górze, opactwo zwane *Montbuisson*, ogród xięcia *de Conti*, są godne widzenia. To miasto nie ma żadnych fabryk, ale cokolwiek handlu winem i zbożem tamtey okolicy.

Pontoli, ob. **Ponte Oglio**.

Pontpool, miasteczko angielskie w hrabstwie *Montmouth*.

Pontrieux, miasteczko francuz-

kie w bywszej prowincji Norman-dii, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Cotes du Nord*, okręgu *Guingamp*.

Pontsacco, ob. **Ponte di Sacco**.

Pontremoli, miasto i włość w Wielkim księstwie Toskańskim nad rzeką Magra. Tam roku 1737 cesarscy i hiszpańscy generałowie zamieniali akta ustąpienia dotyczące się królestwa obojczy Sycylii, księztw Parmy i Toskanii.

Pontus Euxinus, ob. **Morze Czarne**.

Ponza, ob. **Pontia**.

Ponzone, znaczne miasteczko w bywszym Piemontcie nie daleko granicy Genueskiej; teraz w francuzkim departamencie Genuy.

Pool, znaczne miasteczko angielskie w prowincji Dorset; ma zamek, dobry port, połów znaczny ostrzygi i handel rybami i suknam. Wyśła dwóch deputowanych na parlament.

Popal, mały kraj w Indostanie na północ rzeki Nerbuddy; podlega własnemu Rai z rodu Razputów.

Popayan, prowincja w hiszpańskim wicekrólestwie Nowey Grenadzie, w Ameryce Południowej, ku morzu Spokojnemu. Kraj ten jest bardzo żyzny, ma umiarkowane powietrze, ale podlega częstym nawalnicom.

Popayan, miasto stołeczne krajny wyżey wymienionej, ma 20,000 mieszkańców, po większej części murzynów, i biskupstwo. Tameczny gubernator zawiaduje tylko rzeczami cywilnymi.

Poperingen, miasto nad rzeką tegoż imienia wpadającą w Yper, w bywszej Austriackiej Flandryi; należało do opactwa przedtem tam będącego. Teraz jest stołeczne kantonu w departamencie Francuzkim Lys, okręgu Ypern.

Popoli, miasto i księstwo w Neapolitańskiej prowincji Abruzzo *Citra*, nad rzeką Pescara w okolicy żyznej.

Poppelsdorf, miasteczko i zamek w bywszym elektorstwie Koloniańskim, połączone pięknymi ulicami

- mi drzewem wysadzonemi z by-
szym ogrodem elektorskim w Bonn
i pałacem letnim *Clenensruhe*.
Teraz leży w francuzkim departa-
mencie Renu i Mozelli, kantonie
Bonn; na bliskiej górze *Kreutzberg*
jest kościół do którego w poście
częste odbywa lud okoliczny piel-
grzymki.
- Popp**, miasteczko i włość, z do-
brzei winnicami w wielkim xię-
stwie Toskańskim, powiecie od
tego miejsca nazwanym.
- Porca**, kantor i faktorya hollen-
derska w Indyi wschodniej na
brzegu Malabarskim, na południe
miasta Cochín. W okolicy rośnie
wiele ryżu. Należy do Anglików.
- Porcelli**, jedna z wysp Liparskich
mała i pusta.
- Porchów**, miasto rossyjskie w gu-
bernii Pskowskiej, nad rzeką Sze-
lona, która wpada w jezioro Ilme-
nau. Ma 400 mieszkańców i zna-
czny handel lnem i konopiami.
- Porcuna**, miasteczko hiszpańskie
w królestwie Jaen w Andaluzji,
należy do orderu Kalatrava. W
okolicy chodują wiele świni.
- Pordenone**, małe miasto w by-
szym kraju Weneckim nad rzeką
spławną *Roncello*, wpadającą w
Livonza; teraz w królestwie Wło-
skim. Okolica wydaie wyborne
wina.
- Porlock**, miasto angielskie w pro-
wincyi *Sommersetshire*, ma dobry
port.
- Pornic**, miasteczko francuzkie w
bywszej prowincyi Brétanii, z
małym portem nadmorskim; teraz
stołeczne kantonu, w departamen-
cie Charenty Dolney, okręgu
Paimboeuf.
- Poros**, mała wyspa przy północ-
nym klinie półwyspu Morei; za-
mieszkała jest od greków, któ-
rych liczba i dostatki codziennie
się przez handel powiększaia.
- Porquerolles**, mała wyspa z sta-
rym zamkiem, na morzu Śroziem-
nym, przy brzegach francuzkich
bywszej Prowancyi; teraz należy
do departamentu Var.
- Porreux**, małe miasto nad Loarą,
w bywszym francuzkim powiecie
Beaujolais, prowincyi Lionskiej;
teraz w departamencie Rodanu,
okręgu *Villefranche*.
- Port au Prince**, *Puerto del*
Principe, miasto nad południo-
wym brzegiem wyspy Kuba, w In-
dyach Zachodnich; hiszpanie
miała tutaj znaczny handel skór-
mi i bydłem.
- Port au Prince**, w czasie rewol-
ucyi *Port-Republicain*, warowne
miasto w Zachodniej części wyspy
St. Domingo. Ma 600 domów i
port wygodny. W czasie rewolu-
cyi francuzkiej okoliczne plan-
taże kawy, indichtu, bawełny zo-
stały zburzone. Roku 1803 wódz
murzynów Dessalines, po długim
oblężeniu wziął to miasto; które
ledwie co się na nowo odbudowało
po zburzeniu sprawionym przez
trzęsienie ziemi roku 1770.
- Port - Castries**, otwarte miasto
i stołeczne wyspy Ś. Łucyi, w In-
dyach Zachodnich do Francyi nie-
gdyś należący. Ma port obszer-
ny i wygodny służący za stanowi-
sko francuzkim okrętom wojen-
nym.
- Port - desiré**, zatoka morska w
Ameryce Południowej przy brze-
gach Patagońskich. Niema ża-
dnego mieszkania nad nim.
- Port de Vendres**, port w powie-
cie *Perpignan* w bywszym francuz-
kim hrabstwie Russyllionu; teraz
w departamencie Pyreneów Wscho-
dnich, okręgu *Ceret*. Port tame-
czny bardzo zamulony, ma osłonę
w twierdzy bliskiej *Fort St. Helme*.
- Port Glasgow**, ob. *Glasgow*.
- Port Jackson**, ob. *Sidney-Co-*
ve.
- Port Liberté**, ob. *Port Louis*.
- Port Louis**, w czasie rewolucyi
Port-Liberté, miasto z 2600 mi-
eśzkańców i cytadellą. Zbudowane
było pod Ludwikiem XIII. i od
iego imienia nazwane, na miejscu
zburzonego miasta Blavet. Jest
tam znaczny handel Sardellami i
wędzonymi węgorzami, które się
przy wyspie *Grouaix* poławiają.
Teraz jest stołeczne kantonu w
departamencie Morbihan okręgu
Orient.
- Port Louis**, *Port - Liberté*,
małe miasto z dobrym portem w
francuzkiej części wyspy *St. Do-*
mingo; iedney z Antylskich. Teraz
jest w rękach murzynów i prawie
zburzone.

Port-Louis, teraz **Port Liberte**, jedyne miasto na wyspie francuzkiej, na wschód Madagaskaru leżąc; jest mizernie zabudowane i niebrukowane, ma jednak dobry port, a mieszkańcy wyżywiają się ze swoich plantacji.

Port-Patrick, miasteczko w Szkockim hrabstwie *Wigtown*; z tamtąd jest regularnie przewóz do *Belfast*, i innych miejsc w Irlandyi.

Port-Royal, bywšie miasto stołeczne wyspy Jamaiki, nad południowym brzegiem tejże. Na końcu 17° wieku miało już 2000 domów zbudowanych domów, ale straszliwe trzęsienie ziemi roku 1692 zburzyło one zupełnie. Odbudowano go znowu, ale roku 1722 wichur gwałtowny zniszczył je na nowo, w ten czas mieszkańcy przenieśli się do *Kingston*; jednak teraz nieysze miasto *Port-Royal* ma do 200 domów, kilka ulic, kościół, dom inwalidów i port osłonięty mocną twierdzą.

Port-Royal, mała wyspa przy brzegach południowej Karoliny, ma dobry port, a nad tymże miastem *Beaufort*.

Port S. Marie, małe miasto z 2800 mieszkańców nad Garonną, w bywszym francuzkim powiecie *Agenois*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Lot et Garonne*, okręgu *Agen*.

Port sur Saone, miasteczko z 1700 mieszkańców w bywszej Burgundyi, teraz w departamencie francuzkim Górnej Saony, okręgu *Vesoul*, stołeczne kantonu.

Portów Hiszpańskich i Portugalskich trzeba szukać pod *Puerto*, a Włoskich pod *Porto*.

Porta comero, miasteczko z 1030 mieszkańcami w bywszym Piemontcie, teraz stołeczne kantonu w francuzkim departamencie *Tanaro*, okręgu *Asi*.

Portaferry, miasteczko z małym portem i znacznym handlem mianowicie rybami; leży nie daleko miasta *Belfast* w Irlandyi.

Portalegre, cokolwiek warowne miasto z 5600 mieszkańcami w Portugalskiej prowincyi *Alentejo*,

przy granicach Hiszpańskiej *Estremadury*; ma tytuł hrabstwa i biskupstwo.

Portatore, rzeczka w bywszym stanie papieżkim, w prowincyi *Campagna di Roma*, wpadająca w morze przy *Terracina*.

Porte Cros, mała wyspa jedna z zwanych *Hieres*, przy brzegach Francuzkich, bywszej Prowancyi, na morzu Środkowem; teraz należy do departamentu *du Var*; jest zamieszkała jedynie przez Inwalidów, strzegących portu i twierdzy.

Portendik, miasteczko przedtem francuzkie z twierdzą, nad zachodnim brzegiem Afryki, na północ rzeki Senegalu. Handel tameczny znaczny gummą, został dozwolony i Anglikom pokojem roku 1783, a teraz wraz z miasteczkiem jest zupełnie w ich ręku.

Portezzo, znaczne miasteczko nad północnym brzegiem jeziora Lugano w bywszym księstwie Mediolaniskim. Teraz w królestwie Włoskim, departamencie *Lario*.

Porthoy, miasteczko z 800 mieszkańcami w Szkocyi, hrabstwie *Bamff*.

Portici, wieś z 5200 mieszkańców o 2 mile od Neapolu, ma pałac zbudowany przez króla hiszpańskiego wprzód Neapolitańskiego, Karola III. Budowa jego nie okazała ale wewnątrz ozdobiony jest najsławniejszymi starożytnościami dobytymi z zasypanych miast *Herculaneum*, *Pompeia*, *Stabia* i *Pesto*.

Portiuncula, małe pole blisko miasta Assysi w księstwie Spoletańskim, bywszym państwie papieżkim; jest tam mały kościółek Ś. Franciszka, uczęszczany od pobożnych, na którą to pamiątkę zakony tego Świętego obchodzą uroczystość portiunkul dnia 2 sierpnia.

Portland, półwyspa na brzegach Angielskich do prowincyi *Dorsetshire* należąca, mająca 7 mil w obwodzie i otoczona do koła skałami. Roku 1632 nadana była przez króla Karola I. tytułem hrabstwa; później pod Wilhelmem III. przeszła do rodziny Bentinck, pocho-

chodzący z Geldryi. Teraz ma tytuł książęcy.

Portland, miasto stołeczne prowincyi *Main*, w Północno-Amerykańskim wolnym stanie *Massachusetts*, nad zatoką morską *Casko*. Ma dobry port i 3000 mieszkańców, wyżywiających się po większej części rybołóstwem.

Portland - castle, miasteczko i twierdza na półwyspie *Portland*.

Porto, małe miasto w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Patrimonio Petri*, przy uściu *Tybru*; ma biskupstwo posiadane zawsze przez kardynała, a połączone z biskupstwem *S. Ruffina*. Znajdują się tam ślady portu wcale zamulonego.

Porto, miasto nad rzeką *Adigą*, w bywszym *Veronezkim* powiecie, na przeciw miasta *Legnago*, z którym iest połączone mostem. Należy do departamentu *Adygi* w królestwie Włoskim. Teraz i *Legnago* równie należy do tegoż królestwa.

Porto, nazywa się północna część miasta *Mantuy*, która iest właśnie najlepiej warowna.

Porto Belo, właściwie *St. Phelips de Puerto Belo*, miasto hiszpańskie w Ameryce Południowej, na cieśninie *Panama*. Zbudowane to miasto było roku 1585, ale w kilka lat potem wzięte i zburzone przez angielskiego żeglarza *Franciszka Drake*, potem w różnych czasach odbierane było przez hiszpanów i znowu zdobywane przez ich nieprzyjaciół. Było przedtem warowne, i miało sławne iarmarki na srebro, które tam od dawnego czasu nieodbywają się więcej, ale wszelkie bogate kruszcze płyną prosto do Europy około południowego klinu Ameryki. Jest w *Porto Belo* 130 domów po większej części obszernych, ale ludność bardzo mała, gdyż prócz murzynów żaden hiszpan tam nie osiada chyba urzędem swym przymuszony. Powietrze tameczne iest w najwyższym stopniu niezdrowe, a do reszty zarażone mnóstwem ropuch ogromney wielkości; także tygrysy przychodzą z bliskich lasów w nocy aż do samego miasta

i porywają dobytek domowy, a nawet dzieci.

Porto Bufaletto, małe miasto nad rzeką *Livenza*, w bywszym państwie Weneckim, teraz w królestwie Włoskim.

Porto Cavallo, miasto hiszpańskie w Ameryce Południowej, prowincyi *Caracas*. Jest bardzo w dobrym bycie przez handel który ztąd do Hiszpanii, a ztęy do Ameryki bywa prowadzony.

Porto Cesenatico, małe miasto w prowincyi *Romanii*, bywszego państwa papieżkiego, teraz w królestwie Włoskim, departamencie *Rubikonu*, nad morzem Weneckim.

Porto Conte, miasteczko z portem morskim, na wyspie *Sardynii*, powiecie *Capo di Sassari*.

Porto de Naos, bardzo dobry iednak nieludny port przy wschodnim brzegu wyspy *Lanceroty*, iedney z *Kanaryjskich*.

Porto de Porto, port na półwyspie *Morei*, bliskoprzylądki *Saccania*, między *Golfem di Engia*, a *golfem di Napoli*.

Porto del Patriarcha, miasto z portem tureckie, w Afryce na brzegach *Barbaryjskich*, królestwie *Barcan*. Terazniejsze iego nazwisko pochodzi od dawnego miana *Portus Batrachos*, czyli port żabi, które przez zepsucie na niniejsze przerobione.

Porto di Lagoscuro, miasteczko znaczne nad rzeką *Po*, na północ *Ferrary*; teraz w królestwie Włoskim, departamencie *Dolnego Po*.

Porto di Magnavacca, kanał we Włoszech przy mieście *Comacchio*, na którym można przepłynąć z morza *Adryatyckiego* do *Lagunów Weneckich*.

Porto di Palo, małe miasto z portem, w prowincyi *Val di Noto*, na wyspie *Sycylii*.

Porto di Paulo, port w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Campagna di Roma*, nad morzem *Toskańskim*.

Porto di Primaro, miasto i port w królestwie Włoskim, departamencie *Dolnego Po*; w miejscu tém, iedna odnoga rzeki *Po*, zwana *il Po di Primaro*, wpada w morze Weneckie.

Porto

Porto di S. Stefano, miasto z portem i mocnym zamkiem, w Toskanii, przedtem do powiatu *Stato delli Presidii*, teraz do Francyi należące.

Porto Drago, albo **Porto Leone**, port w Grecyi nie daleko Alten; był to ów sławny w starożytności Port Pireyski.

Porto Ercole, małe miasto nad brzegiem morskim Toskańskim w bywszym powiecie *Stato delli Presidii*, z dobrym portem i zamkiem.

Porto Farina, małe miasto królestwa Tunis w Afryce, na Barbaryjskim brzegu, między *Biseria* a *Cap Cartago*; z dobrym portem i znacznymi warsztatami okrętowymi.

Porto Ferrajo, miasto warowne na wyspie Elva na przeciw brzegom Wielkiego księstwa Toskańskiego, należące z całą wyspą do Francyi. Ma mocną twierdzę, zwaną *Cosmopolis*, od iey założyciela, Kosmy wielkiego księcia Florenckiego. Liczba mieszkańców wynosi do 5000. Tam jest mieszkanie francuzkich władz rządowych. Roku 1801 Francuzi oblegali tutaj długo Anglików.

Porto Fino, miasteczko w wschodniej stronie bywszego państwa Genuńskiego z portem i zamkiem; teraz w francuzkim departamencie Apenninu.

Porto Greco, małe miasto w Neapolitańskiej prowincyi *Capitanata*, nad morzem.

Porto Gruaro, albo **Gruar**, miasto w Weneckiej bywszej prowincyi Friolu, nad rzeką *Lemone*, teraz w królestwie Włoskim. Tutaj mieszka biskup z *Concordia*. Bliskość Lagun, czyni tutajsze powietrze niezdrowym.

Porto Hercole, ob. **Porto Ercole**.

Porto Leone, ob. **Porto Drago**.

Porto Legnago, ob. **Legnago**.

Porto Longone, mała twierdza i miasto z 1500 mieszkańców, na wyspie Elva, przedtem do Neapolitańskiej prowincyi *Stato delli Presidii* należące, teraz do Francyi. Miasto dolne ciągnące się po nad portem zamieszkaane jest

od rybaków i kupców; cydadella leży na przykrey górze.

Porto Maggiore, miasteczko w bywszym państwie papieżkim, księstwie Ferrarskim, teraz w królestwie Włoskim, departamencie Dolnego Po.

Porto Mahon, ob. **Puerto Mahon**.

Porto Marin, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Gallicyi, z portem, rzeka Minho płynie przez nie.

Porto Moriso, albo **Manrizio**, miasteczko w zachodniej części, bywszej rzeczypospolitey Genuńskiej, na zachód Oneglio, teraz w francuzkim departamencie *Montenotte*.

Porto Novo, miasto handlowe w Indiach Wschodnich na brzegu Koromandelskim; przedtem w czasie pokoju Hollendrzy i Francuzi miłowali tam kantory, dla handlu materyi bawełnianych; teraz posiadają one Anglicy.

Porto Petro, port w południowej części wyspy Majorki, przy brzegach Hiszpańskich.

Porto Re, małe miasto z 2 zamkami nad morzem Adryatyckim, przedtem w powiecie zwanym *Littorale* do Węgier należącym, na wejściu do obszernego i wygodnego portu. Mieszkańcy wyżywiają się rybołostwem, osobiwie makrelów i sardeli; są tam także fabryki iedwabne i znaczne budownie okrętowe.

Porto Real, miasto i port w hiszpańskiej prowincyi Sewilli, na przeciw miasta Kadix, na stałym lądzie. Ma wielkie magazyny okrętowe, 10,000 mieszkańców, z których czwarta część wymarła podczas zarazy roku 1800. Port zdalny jest tylko dla małych statków, a osłoniiony dwoma zamkami S. Luis i Mato-Gorda. W okolicy tego miasta bardzo rozkoszney są obfite kopalnie soli, i kamieni muszlowych, z których zbudowane jest miasto Kadix.

Porto di S. Maria, ob. **Puerto de S. Maria**.

Porto Santo, wyspa na morzu Atlantycznym przy zachodnich brzegach

- gach Afryki; ma miasteczko tegoż imienia z 1200 mieszkańcami. Okolica obfituje w kuropatwy i dobre wino. Należy ta wyspa do Portugalii.
- Porto Seguro**, małe miasto z dobrym portem, w Brazylii w Ameryce Południowej, należące do Portugalczyków. Leży na białej skale; okolica przyległa ma tytuł kapitanii. To miejsce odkryte było przez *Piotra Alvarez Cabral*, i nazwane *Terra de St. Cruz*.
- Porto Tapia**, miasteczko Portugalskie w prowincyi Beira.
- Porto de Torres**, małe miasto z portem w Hiszpańskiej prowincyi Grenadzie; tam rzeka Frio wpada w morze Środkie.
- Porto Vecchio**, małe miasto na wyspie Korsyce z dobrym portem, teraz stołeczne kantonu w departamencie Liamone, okręgu Sartene.
- Porto Velo**, ob. *Porto Belo*.
- Porto Venere**, małe miasto z cytadellą leżące na półwyspie w wschodniej części bywszego kraiu Genuńskiego; teraz w francuzkim departamencie Apenninu. Dobywaia tutaj bardzo piękne marmuru żółtego i czarno-żyłkowego.
- Porto Viejo**, małe miasto hiszpańskie w Ameryce Południowej, w królestwie Peru, na brzegu Quito; ma port dobry.
- Portofino**, miasteczko w bywszej Weneckiej Istrii, teraz w królestwie Włoskim.
- Portry**, miasteczko z portem, na wyspie Skie, iedney z zachodnich Szkockich.
- Portsey, Portsea**, wyspa przy brzegach angielskiego hrabstwa *Hantsire*.
- Portsmouth**, mocne i znaczne miasto angielskie na wyspie *Portsey*, o 73 mil angielskich od Londynu. Jest to ieden z najsławniejszych portów Angielskich; który osłaniaia z zamki. Tameczna regularna twierdza, warsztat, magazyny po pożarze roku 1772 na nowo odbudowane są bardzo piękne. Ludność tego miasta wynosi 32000. Przyległe porty *Spithead* i miasto handlowe *Gosport*, są w ścisłym związku z *Portsmouth*. Okolica tameczna jest niezdrwa.
- Portsmouth**, małe miasto z ważnym portem przy mieście *Norfolk* w Północno-Amerykańskim wolnym stanie Wirginii, blisko uścia rzeki *Elisabeth*.
- Portsmouth**, miasto stołeczne powiatu *Newhamphshire* w Nowej Anglii, z portem najwygodniejszym w Ameryce Północnej.
- Ma to miasto 600 dobrze zbudowanych domów, i tyleż mniejszych mieszkań, ulice porządne i 4700 mieszkańców. Nie ma tutaj fabryk, ale handel nowemi okrętami i sztokfiszem iest tam znaczny. *Portsmouth* wysła dwóch deputowanych do zgromadzenia reprezentantów.
- Portugalia**, królestwo Europejskie, na zachód Hiszpanii leżące, składało w starożytności część także krainy; później osiedli w niej Fenicyanie, potem Kartagińczycy, ale po skończeniu drugiej wojny Punskiej, odstąpili oney Rzymianom, którzy w niej się utrzymywali aż do piątego wieku gdy rozmaite ludy Germańskie z tamtąd ich wyparły. Te na wzajem musiły uleść Westgothom; a tych pokonali Saraceni; i opanowali Portugalią, którą potem częściami odzyskiwali chrześcijanie. Alfons VI. Król Leonu i Kastylii, wydając córkę swą za Henryka hrabę Burgundzkiego roku 1093, dał temuż w posagu tę część Portugalii, która już przez Chrześcijan była zdobyta, z tytułem hrabstwa; z razulennością, potem roku 1110 przez testament dziedzictwem.
- Alfons I. syn tego Henryka zdobywszy na Saracenach iescze więcej kraiu, podniósł Portugalią, mimo sprzeciwiania się Kastyllianów do tytułu Królestwa. Prawnuk iego Alfons III. zdobył roku 1270 Algarbią a roku 1383 wygasta potomność iego na Ferdynandzie I. Jan brat po matce tegoż Ferdynanda uznany był Królem przez Stany, iego następcy przyszl do wielkiej potęgi przez odkrycia uczynione w Indiach Wschodnich i Zachodnich; ale gdy roku 1580

wygasta ta familia, Filip II. Król Hiszpański potrafił przyłączyć Portugalii do Hiszpanii. To przyłączenie było nader szkodliwe dla Portugalii ze wszech miar. Prócz ucisku w administracyi i w handlu, postradała wiele w odległych stronach ziemi, gdyż Holendrzy w wojnie z Hiszpanią będący, zabierali i Portugalskie posiadłości. Nakoniec gdy roku 1640 przez iędnę z najsławniejszych rewolucyi Portugalii odzyskała niepodległość pod Filipem IV. Królem Hiszpańskim, i nadała sobie Króla Jana IV. z domu Braganckiego, odzyskana została przez niego Brezylia, ale utraciono prawie wszystkie posiadłości w Indiach Wschodnich.

Syn iego Alfons VI. był z tronu złożony, a brat tegoż Piotr II. objął rządy, zakończył wojnę długą z hiszpanami pokojem roku 1668, a w wojnie o sukcesyją hiszpańską po śmierci Karola II. był czynnym, lecz podczas niej umarł. Następca i syn iego Jan V. zawarł pokój z Hiszpanią i francyją i starał się biedy i uszkodzenia poprzedniego panowania nadgrodzić, umarł roku 1750, a syn iego Jozef I. nastąpił. Pod iego panowaniem nastąpiło owo okropne trzęsienie ziemi roku 1755, które Lizbonę zburzyło. Prócz tego panowanie to było pamiętne skazaniem na śmierć wielu znakomitych panów, na życie Króla spiknionych, tudzież wygnanie Jezuitów, którzy w Portugalii przed dwoma wiekami nayprzód byli przyjęci po ustanowieniu swego zakonu. Także panowanie to wstawione było ministrowiem Pom-bala. Po śmierci Króla Józefa nastąpiła córka iego Maryia Franciszka, zaślubiona z swym stryjem Piotrem; ten umarł 1786, a gdy roku 1792 stan zmysłów królowy został uznany słabym, syn iey objął regencyją i następującego roku przystąpił do Koalicyi przeciw Francyi. Roku 1801, przez pokój w Badajoz utracił miasto Olivenza z powiatem przyległym. A gdy roku 1808 Francuzi weszli do Hiszpanii, ten gorliwy stronnik Anglii, nie czekając wypadku wsiadł na okręty z familią i skar-

hami i popłynął do Brezylji, gdzie królować będzie póki się iego opiekunom spodoba.

Portugalii granice nie są zupełnie te same co starożytnej Luzytanii; ta bowiem była szersza, ale krótsza; terazniejsza Portugalii graniczy na północ z hiszpańską prowincyją Gallicyją, na Wschód z Estramadurą i Leonem, na zachód z oceanem Atlantycznym. Obszerność tego kraju wynosi 1740 mil kwadratowych. Dzieli się na dwie główne, ale nierówne części to jest właściwą Portugaliją i Algarbią. Prócz europejskich posiadłości należą do Portugalii w trzech innych częściach świata znaczne kraje i wyspy, mianowicie Goa w Indiach Wschodnich, bogata Brazylia w Ameryce Południowej i różne krainy w Afryce. Także wyspy Azorskie i Przylądku Zielonego są ważnemi tej korony posiadłościami. Właściwa Portugalija dzieli się na pięć prowincyi: *Entre Duero e Minho*, *Tras los Montes*, *Beira*, *Estramadura* i *Alentejo*. *Algarbia* nie ma żadnego podziału.

Klima Portugalii jest ciepłe, ale przyjemne, a dla wielości gór nie tyle gorące ile by położenie kraju obiecywało. Mimo gór, obfituje kraj ten w wino, oliwę, cytryny, pomarańcze, drzewo, ale miejscami ma niedostatek zboża, lecz nie z winy gruntu. W górach znajduje się łomy pięknego marmuru. W Algarbii żyły miedziane, w północnych zaś okolicach Portugalii obficie miny srebra, ołowiu, zelaza i cyny ale niedobywane. Daleko są znaczniejsze kopalnie zagraniczne osobliwie Brazylskie, wydające diamenty, złoto, drzewa farbierskie, kość słoniową, skóry bydlęce; ale to wszystko należy do anglików, nim ieszcze do Portugalii przewiezione zostanie. Nawet większa część okrętów przewozowych należy do anglików, pod Portugalskimi imionami. Dzisiaysi Portugalczycy przez fałszywe zasady rządowe w ostatnich czasach, tudzież ucisk pod mnogim duchowieństwem, bardzo się wyróżdili od swoich przodków 15 i 16 wieku, tyle wielkich wyko-

nywa-

nywających przedsięwzięć. Lubią oni wygodę, dla tego mało przykłada się do rolnictwa i rzemiosł, ale najwięcej handlem się trudnią. Liczba mieszkańców Portugalii w Europie podług niektórych krajopisów podawana do 3 millionów trudno dochodzi pół trzecia. Między wysoką szlachtą jest zwyczajem, że panicze miewają metressy od bardzo młodego wieku, nim się ożenią; w ten czas kochanka idzie do klasztoru a dzieci z nią spodzowane zostają w domu oycy pod dozorem macochy i mogą należeć do dziedzictwa gdy prawego potomstwa nie będzie. Nienawiść Portugalczyków przeciw hiszpanom jest nieprzebrągana, lubo we wszystkim są jednym prawie narodem i języki mają podobne; iednak różniące się tak, że z jednego na drugi bywają tłómaczone książki.

Jest mniemaniem że religia Chrześcijańska już w pierwszym wieku po Chrystusie do Portugalii zaprowadzona była przez Ś. Jakuba. W czasie panowania w tym kraju Saracenów, bardzo była osłabiona, dopiero po ich wygnaniu zaczęła na nowo odkwitać, doszła do wysokiego stopnia mianowicie przez ustanowienie Inkwizycyi w Lizbonie, Koimbrze i Evorze. To atoli nie jest dostateczne do wykorzenienia tajemnych żydów, mimo pozornego ich ochrzczenia się. Dla tego dzielono przedtem chrześcijan na trzy klasy; dawnych, nowych i pół nowych, czyli fałszywych; Król Józef I. zniósł tę nienawistną klasyfikacyją. Liczne duchowieństwo portugalskie ma zwierzchnika w arcybiskupie Lizbońskim, mianowanym patriarchą roku 1728, z pierwszeństwem nad dwoma innemi arcybiskupami Portugalickimi w Europie, tudzież w Goa w Indyiach Wschodnich i w *Bahia de todos los santos* w Brezylji. Przedtem władza i korzyści papieżów w Portugalii były bardzo wielkie. Król Józef I. za radą swiatego ministra Pombal skrócił iedno i drugie. Lecz córka jego zwróciła rzeczy do dawnego stanu, tak że w ostatnich czasach wielkie pieniądze szły corocznie do Rzymu; a duchowieństwo krajowe

miało trzecią część dochodów ogólnych.

Nauki nie były w nader wybor-nym stanie w Portugalii. Ciemnosc duchowieństwa przemożnego, rada była utrzymywać w podobnym usposobieniu resztę narodu. Panowie oświecali się za pomocą obcych nauczycieli, a ieszcze więcej obcych książek. Roku 1721 Król Jan V. ustanowił w Lizbonie akademią do historii narodowej; a Król Józef I. w Tomar akademią umiejętności na wzór Paryzkiej i sam się iey głosił głową. Roku 1787 ustanowione zostało towarzystwo do przedrukowywania dawnych książek portugalskich i tłómaczenia nowych z innych języków; także toż nakazało aby wszystkie książki do nabożeństwa przechodziły przed drukiem przez cenzurę, dla oczyszczenia ich z bałamuctw, któremi napełnione były. Prócz Europejskich, mają Portugalczycy akademią w Goa.

Handel jest głównym zatrudnieniem Portugalczyków. Cały Brazylski przechodzi przez ich ręce. Z Afryki biorą złoto, kość słoniową, skóry, czarnych niewolników, a z Makao towary Chińskie. Ze zaś od innych Europejczyków biorą nie tylko zboże, ale większą część przedmiotów rękodzielniczych, przeto cały zysk z tamtego handlu, przechodzi tylko przez ich ręce w obce. Mianowicie Anglicy korzystają z handlu Portugalskiego. Dostarczają temu krajowi sukna, materyi iedwabnych, wełnianych i bawełnianych, zboża mąki, różnych sprzętów kruscowych, zegarów i zegarków, węgli, sucharów, klepki, obręczy i t. d. Biorą zaś wino, oliwę, tytoń, cukier, migdały, figi, i wiele złota.

Portugalczycy mają 12 gatunków złotej monety, 7 srebrney, a 3 miedzianej. Rachują zaś na Re i s y, których 24 składa czwartą część złotego polskiego. Jest to moneta imaynowana, na którą rachując powstała ogromne liczby z bardzo małych summ. Główna mennica jest w Lizbonie, do której wszystko złoto Brazylskie bywało przywożone; w Brazylii znajduje się srebrna w *St. Salvador*. Teraz z przy-

przyczyny mieszkania dworu w Ameryce i mennica złota tam się znajdować będzie.

Król Edward postanowił aby pierworodni synowie Królewscy zwani dotąd infantami, byli mianowani książętami Portugal-skimi, zaś Jan V. nadał tymże tytuł książąt Brazylii a pierworodnym synom lub córkom tych że książąt Beiry. Inni książęta familii Królewskiej nazywani by-wali tylko infantami. Jest kilka domów w Portugalii, które mogą być uważane za książąt krwi, gdyż w istocie pochodzą z familii Królewskiej i mieli prawo następstwa. Te są: książęta *Cadaval*, hrabiowie *Galveas* i książęta *de Varagnas* z domu *Ferreira de Mello*; hrabiowie *Vincieyro* z domu *Odemira* i hrabiowie *Vimioso* z domu *Braganza*.

Chociaż władza Królewska była w Portugalii monarchiczna, przeciw ograniczona seymem zwanym *Cortes*, z trzech stanów, duchownego szlacheckiego i mińskiego się składającym. Ten zwołany przez Króla, miał prawo czynić przełożenia przeciw nowych podatków ustanowieniu, lub powiększaniu dawnych; iednak od roku 1697 żaden seym nie był zwołany; a władza Królewska była nieograniczona. Pod Królem Jozefem I. doszła ona do najwyższego stopnia powagi, za sprawą ministra *Pombal*; w ten czas najmniejszy opór władzy i urzędowi Królewskiemu karany był jak występki majestatu.

Szlachta Portugalska dzieli się na wyższą i niższą; pierwsza ma tytuły hrabiów, margrabiów, książąt, podług upodobania dworu i do życia tylko rozdawane.

Następstwo tronu Portugalskiego ustanowione jest Konstytucją zapadłą roku 1181, pod panowaniem Alfonsa I., na seymie w mieście *Lamego*. Podług niej synowie królewscy w porządku pierworodzeństwa następują na tron, a w tych niedostatku bracia Króla ostatniego, dopiero gdy tych niema książęzki i to te tylko, które nie są obcym książętom zaślubione, bo ci są od tro-

nu wyłączeni. Po śmierci Króla Józefa I., prawa brata i córki jego połączone były zaślubieniem tych obojga. Prócz 4 ministrów którzy w imieniu Królewskim zarządzili, znajdowała się rada zwana, *Pałacu*; która miała wprawdzie wysoki stopień, ale mało władzy, i cały jej wpływ kończył się na podawaniu Królowi Kandydatów do urzędów, tudzież osób nadgród lub kar godnych, przedtem było 4 członki tej rady, później liczba ich znacznie pomnożona została; a byli przytém i członkami rady stanu, której obowiązki od dawna zostały zniesione.

Uchwały Królewskie, prawo rzymskie i papieżkie były zasadą rządu Portugalskiego. Władza sadownicza spoczywała w 24 sądach powiatowych zwanych *Comarcas*. W rzeczach większej wagi *appellacyia* szła do dwóch trybunałów w Lizbonie i w Porto; a w pewnych razach do ostatniego trybunału Lizbońskiego. Przedtem i Brazylii do niego należała, ale od roku 1754, otrzymała własny trybunał.

Dwór Portugalski był okazały, wielka część wysokich jego urzędów była dziedziczna. Dochody Króla płynące z różnych źródeł dochodziły do 120 milionów złotych polskich, które to summy cokolwiek mniej nad trzecią część z właściwej Portugalii, reszta z Brazylii i innych osad. Siła lądowa Królestwa roku 1762 znacznie ulepszona przez generała hrabię *Lippe*, niemea, dochodziła do 35000 wojska różnego rodzaju. Ale w krótko podupadła. W ostatnich czasach została znowu podniesiona. Flotty w ostatnich czasach wynosiły 12 okrętów wojennych, 18 fregat prócz wielu pomniejszych statków. Prócz tego jest 45 reymentów milicyi krajowej.

Tytuły Króla Portugalskiego były osobliwe i dość do sposobu Azjatyckiego zbliżające się: na przykład zwał się on panem *Gwinei*, krajów zdobytych, żeglugi i handlu Etiopskiego, Arabskiego, Per-

skiego

- skiego i Indyjskiego. Od papieża Benedykta XIV., otrzymali Królowie tytuł *Rex fidelissimus*, czyli najwierniejszy.
- Portugalete**, małe miasto Hiszpańskie w prowincyi Biskayi, nad brzegiem morskim.
- Portugos**, **Portubos**, wieś z około 500 mieszkańcami i zdrowymi wodami mineralnymi, w Hiszpanii w Królestwie Grenady.
- Poryck**, miasteczko z zamkiem, w byłym województwie Wołyńskim; należy do sławnego swemi pismy Tadeusza Czackiego.
- Porz**, miasteczko nad Renem w Wielkim księstwie Bergskim; ma kilka papierni i stęp olejnych.
- Porsitsza**, **Porycze**, miasteczko i włość w Czechach, cyrkule Pilzńskim, należy do kapituły Pragskiej. Ma 155 domów i liczne hamernie.
- Poschega**, **Posega**, powiat w Slavonii, między Sawą i Drawą; obfituje w drzewa morwowe i ma piękną robioną drogę prowadzącą do Kroacyi, wysadzoną drzewami. Tytuł tameczny najlepszy jest z całych Węgier. Miasto stołeczne tegoż imienia nad rzeką Orłowa, ma 600 domów, 3600 mieszkańców katolickich, tudzież kilka pięknych budowli publicznych. Cały powiat na 45 milach kwadratowych liczy 64500 mieszkańców.
- Positano**, miasteczko Neapolitańskie w prowincyi *Principato Citra*, ma 4000 mieszkańców.
- Possenheim**, miasteczko z kościołem parafialnym i stacją pocztową, na wielkiej drodze pocztowej z Nurembergi do Wirzburga, należące do hrabiów *Rechtern*.
- Postawy**, miasteczko Litewskie w byłym województwie Wileńskim.
- Poste**, **Postun**, mała rzeka w Nowey Marchii Brandenburskiej, wypływająca nie daleko Zilenzig, a wpada w Wartę.
- Postelberg**, miasteczko i włość w Czechach, cyrkule Saackim; nad rzeką Egrą. W bliskości ma kopalnie węgla kamiennych. Należy do księcia Szwarzenberg.
- Postupitz**, miasteczko należące do hrabiów Rottenhan, w Czechach, w cyrkule Saackim. Ma fabrykę materyi bawełnianych.
- Potamo**, miasteczko na wyspie *Corfu*, ma handel soli, zboża, winna i oliwy.
- Potendorf**, miasteczko w Austrii na południe Wiednia.
- Potenza**, miasto z tytułem księstwa w Neapolitańskiej prowincyi *Basilicata*; ma biskupstwo sufraganne arcybiskupa w Acerenza. Roku 1694 mocno trzęsieniem ziemi uszkodzone było.
- Potenza**, rzeka w bywszej prowincyi Papiezskej marchii Ankońskiej, wpadająca w golf Wennecki nie daleko Loretto.
- Potes**, małe miasto stołeczne powiatu Lebana w Asturii, prowincyi Hiszpańskiej, nad rzeką Dewa.
- Potok**, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie Krakowskim; nie daleko Konięcpola. Jest gniazdem starożytnej i sławnej rodziny Potockich, z której Sulisław Pilawita, pierwszy pisał się z Potoka, około roku 1220. Ten Potok, dla różnicy od wielu innych, po różnych województwach się znajdujących, częścią przez tę można familią założonych, częścią innych tegoż imienia domów gniazdem będących, nazywany bywa w tranzakcyach i ręcznych podpisach Złotym Potokiem.
- Potok**, wielka wieś z starożytnym kościołem parafialnym murowanym, w byłym województwie teraz departamencie Lubelskim, powiecie Urzędowskim. Była także gniazdem domu Potockich, innego herbu i rodu od Pilawitów. Teraz podzielona jest na kilka części z których najsławniejsza należy do rodziny Sołtyków.
- Potomak**, lub **Potowmak**, wielka i spławna rzeka w Ameryce Północnej, między wolnemi Stanami, Wirginią i Marylandem; wpada w zatokę *Chesapeak Bay*. Nad Potomakiem leży nowe miasto stołeczne całej rzeczypospolitej *Washington*, nazwane na cześć

sławnego wodza i prezydenta tego imienia.

Potosi, wielkie miasto, stołeczne prowincyi Hiszpańskiej tegoż imienia w Ameryce Południowej przedtém do Królestwa Peru, teraz do wicekrólestwa *Rio de la Plata* należącey. Leży w okolicy zimney dla bliskości gór i nieżyzney, a ma do 100000 mieszkańców, między któremi wiele familii szlacheckich, mianowicie do kopalni interesowanych. Nayważniejszą Korzyścią tego miasta jest bliskość kopalni bardzo sławnych srebra. Znajdują się one w górze zwaney Potosi, którey bogactwo odkryte przypadkiem roku 1545. Podobna jest Kształtem do głowy cukru, ma do 5 mil obwodu, a przeszło 300 otworów do dobywania kruszczu. Wprawdzie robota koło niego jest zmusna, ale tak korzystna że Król który piątą część ma pobierać, otrzymuje pół piąta miliona piastrow do roku.

Potoszam, (*Potoscham*) miasto w północney części Moldawii; ma 5 kościołów i około 400 domów.

Potsdam, **Pottstam**, znaczne i regularnie zbudowane miasto w Średniej Marchii Brandenburskiej, o 4 mile od Berlina; nad rzeką Hawel, która tutaj tworzy kanał i jezioro. Król Fryderyk I. mieszkując często w tym mieyscu przedtém mało znaczącym, podniósł ie bardzo, ale syn iego Fryderyk II. ieszcze więcej ozdobił i do stanu terazniejszego przyprowadził. Ma to miasto 5 bram od ładu a 4 strony wody, a z czterema przedmieściami rachniąc 1580 domów, i 27000 mieszkańców między któremi trzecia część wojskowych. Główny pałac Królewski jest przepyszny i plac przed nim będący bardzo okazały. Ratusz obszerny, siedm kościołów, między któremi jeden okrągły na wzór panteonu rzymskiego, godne są podziwienia. Za bramą Brandenburską leży na pagórku pałac letni Fryderyka II., zwany *Sanssouci*, czyli Bez trosk ów. Budowie i ogrody iego zawierają nie skończone mnóstwo piękności wszelkiego rodzaju.

Potszynki, albo **Poczynki**, miasto Rossyiskie w gubernii Dolnego Nowogrodu. Ma 808 domów i do 2000 mieszkańców pięci męzkiey.

Pottendorf, miasteczko; zamek i włość w Dolney Austrii, dzielnicy Wiedeńskiego lasu; należy do hrabiów *Stahrenberg*.

Pottenstein, miasteczko w cyrkule Wiedeńskiego lasu, ma ważną fabrykę kling szpadnych.

Pottenstein, miasteczko w Czechach, cyrkule Königsgrackim; ma 88 domów; fabrykę kattunów, bielizny stołowej i blęchy płócienne.

Potton, miasto angielskie w hrabstwie *Bedfordshire*.

Potylicz, miasteczko w Galicyi, cyrkule Żółkiewskim; ma wiele garnarczów.

Potz - Neusiedel, miasteczko z fabryką tytoniową, nad rzeką Laitha w Węgrzech, komitacie Wieselburskim. Po węgiersku nazywa się *Laithafalu*.

Pouancé, małe miasto francuzkie w bywszey prowincyi *Anjou*, teraz stołeczne kantonu w departamencie Mayenny i Loary, okręgu Segre. Wyrabiają tutaj żelazo z pobliskich kopalni.

Pouget, miasteczko z 3000 mieszkańców w bywszym hrabstwie *Nizza*, teraz w departamencie francuzkim Alpów Morskich.

Poughkeepsie, miasto w Północno - Amerykańskim wolnym stanie Nowym Yorku, nad rzeką Hudson. Jest mieyscem zgromadzeń deputowanych tego Stanu. Ma znaczny handel z przyległą okolicą i 2600 mieszkańców.

Pongues, miasteczko z 1000 mieszkańców, w francuzkim departamencie *Nievre*, okręgu *Nevers*; ma dwa źródła mineralne zawierające wiele kwasu węglowego i na puchlinę pomocne.

Pouillon, miasteczko francuzkie w bywszey Guyennie, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Landes*, okręgu *Dax*.

Pouilly, małe miasto francuzkie w bywszym księstwie *Nivernois*, teraz stołeczne kantonu w departamencie

- menie *Nievro*, okręgu *Cosne*. Ma wyborne winnice w okolicy.
- P o v o a**, miasto Portugalskie nad rzeką *Tajo*, w prowincyi *Estremadurze*.
- P o n t r o y**, miasteczko francuzkie w bywszym Alzacyi, teraz stołeczne kantonu w departamencie Górnego Renu, okręgu *Colmar*. Ma kopalnie i winnice w bliskości.
- P o w e n e z**, miasto Rossyiskie w gubernii *Olonez* nad północnym brzegiem jeziora *Onego*. Ma 63 domów drewnianych.
- P o w i d z**, miasteczko w bywszym województwie Gnieźnieńskim, teraz departamencie Poznańskim, stołeczne powiatu. Leży nad jeziorem i ma 500 mieszkańców.
- P o w ł o w a**, albo *Pawłowa*, wielka wieś z kościołem parafialnym i przeszło 5000 mieszkańców, po większej części kowalów, ślusarzy wyrabiających różne drobne sprzęty żelazne. Leży w gubernii *Dolnego Nowogrodu*, a jest dziedziczna hrabiów *Szeremetów*.
- P o y d o r f**, albo *Poysdorf*, miasteczko w Austrii, dzielnicy *Dolnego Manhartsberg*.
- P o z a**, wielka wieś Hiszpańska w północnej części prowincyi *Burgos*, cokolwiek na południe *Ebru*. Ma znaczne kopalnie soli w bliskości.
- P o z a y s c i e**, miasteczko w byłym województwie *Trockim*, powiecie *Kowieńskim*, z sławnym klasztorem kamedułów fundacyi *Paców*, zwanym *Mont-pacis*.
- P o z n a ń**, po niemiecku i po francuzku *Posen*, miasto polskie, niegdyś stołeczne Królestwa pod pierwszymi *Piastami* chrześcijańskimi, później *księztwa Wielkiego polskiego*, na koniec województwa, jednego z najoiększych i najznakomitszych zamożnością mieszkańców i dobrocią kraiu, a w porządku województw *Polskich* pierwszego, zaraz po *Krakowskim*. Województwo to dzieliło się na powiaty *Poznański*, *Kościański*, *Wałecki* i *Ziemię Wschowską*; seymikowało z *Kaliskim* i *Gnieźnieńskim* w *Środzie* i obierało posłów 8. Senatorów miało 9, to jest biskupa, woie-

wodę, *Kasztelanów Poznańskiego*, *Międzyrzyckiego*, *Rogozińskiego*, *Szremskiego*, *Przemęckiego*, *Krzywińskiego* i *Santockiego*. Starosta *Poznański* nazywał się generałem *Wielkopolskim* i miał 7 grodów pod sobą. Biskupstwo *Poznańskie* założone było iedno z pierwszych w *Polsce*, do niego należała *Warszawa* z częścią województwa *Mazowieckiego*, póki biskupstwo *Warszawskie* nie zostało ustanowione. Teraz *Poznań* iest stołecznym departamentu tego imienia, zawierającego bywsze województwa *Poznańskie* i *Gnieźnieńskie* całe, części *Kaliskiego*, *Żęczyckiego* i *Brzeskiego Kujawskiego*. Początki miasta *Poznań* ukrywaia się w ciemność wieków. Już pod *Mieczysławem I.* musiało bydz iednym z najsławniejszych miast, kiedy w nim ustanowione było biskupstwo, mimo bliskości *Gnieźnieńskiego arcybiskupstwa*. Później to miasto było warewne, a dopiero pod *Królem Przemysławem* przeniesione na lewy brzeg *Warty*, gdzie teraz stoi; dawniej bowiem leżało na prawym brzegu tej rzeki, gdzie dziś iest katedra i przedmieścia zaręczne: mały kościółek *S. Jana Jerozolimskiego* przy drodze do *Swarzendza* będący, ma bydz naydawniejszą budowlą między dzisiayszemi, a przeto nad 600 lat mającą. *Poznań* iest miastem obszernym, ma 4 bramy i 3 furty, 1400 domów, 34 kościoły, 12 klasztorów, bardzo rozległe przedmieścia i przeszło 20000 mieszkańców nie licząc garnizonu. Żydów znayduie się do 4000. Po spaleniu roku 1764 odbudował się *Poznań* bardzo regularnie, a po nowym pogorzelisku roku 1803 tyle nowych domów i ulic powstało że teraz *Poznań* liczy się między naysławniejsze miasta *Polskie*, a nawet krajów przyległych. Bywszy zamek *Królewski* na pagórku tuż przy rynku będący, został częścią zniszczony częścią zamieniony w budowlę dla różnych władz rządowych. Kolegium bywszych *Jezuitów* z okazyłym kościołem, iest naysławniejszą budowlą w tym mieście. Na wielkim rynku stoi starożytny ratusz,

ratusz. Za Wrocławską Bramą założona jest nowa ulica, bardzo długa i szeroka, wysadzona kasztanami i topolami, między którymi jest piękna przechadzka publiczna. Na boku leży nowo zbudowany teatr, jedna z najpiękniejszych w tym rodzaju budowla. Kościół katedralny, leżący na przedmieściu za Wartą, jest okazały; w nim prócz wielu innych panujących, pochowany jest Bolesław Chrobry. Obok leży piękny pałac biskupi z ogrodem. Okolica Poznania jest bardzo przyjemna i żyzna. Ludność tego miasta coraz się pomnażająca przenosi 22000 dusz. Departament Poznański dzieli się na następujące 14 powiatów: Poznański, Babimostski, Gnieźnieński, Powidzki, Wągrowiecki, Kościański, Wschowski, Krobski, Krotoszyński, Międzyrzecki, Pyzdrowski, Środzki, Obornicki, Szremski.

Pozzolengo, miasteczko z 2000 mieszkańcami, na zachód Peschiera, w Królestwie Włoskim, departamencie *Mincio*.

Pozzole Formingano, znaczne miasteczko w bywszym Piemoncie przy granicy dawney Genueskiej; teraz w francuzkim departamencie *Marengo*.

Pozzuolo, miasto Neapolitańskie przez wojnę, trzęsienia ziemi i zalęwy mocno podupadłe; ma 9000 mieszkańców, biskupa, zawisłego od arcybiskupa Neapolitańskiego i wiele starożytności. Leży nad brzegiem morskim w prowincyi *Terra di Lavoro*.

Prachatitz, przedtém miasto wolne Królewskie w Czechach w cyrkułe Prachińskim, teraz do księstwa Szwarzenberg należące. Ma 2100 mieszkańców, znaczne gorzelnie, chów bydła i zdrowe wody mineralne.

Prachiński cyrkuł, jeden z 16 na które Królestwo Czeskie jest podzielone. Leży w południowej części Królestwa tego; ma z strony granicy Bawarskiej znaczne góry lasami porośnię; z między tych wypływa rzeka Moldawa. Północne strony tego cyrkułu są żyzne i położyste. Język czeski jest tam pospolitszy niż niemie-

cki. Nazwisko tego cyrkułu pochodzi od góry Prachin, na której stał niegdyś zamek tegoż imienia.

Prada, miasteczko przy mieście *Chiavenna*, w Królestwie Włoskim, departamencie *Lario*.

Pradelles, miasteczko z 1200 mieszkańców, w bywszym francuzkim powiecie *Vivaraix*, nie daleko źródła rzeki *Allier*; teraz stołeczne kantonu w departamencie Górnego Loary, okręgu *Le Puy*.

Prades, małe miasto w prowincyi Hiszpańskiej Katalonii, z tytułem hrabstwa.

Prades, małe miasto francuzkie z 2400 mieszkańców, w bywszym powiecie *Russilione*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Pireneów Wschodnich*. W bliskości są kopalnie miedzi, ołowiu, i żelaza.

Prado, pałac letni Królewski z obszernym zwierzyńcem o 2 mile od Madrytu w Hiszpanii.

Praessberg, miasteczko szlacheckie z 80 domami w Styryi, cyrkułe Cylejskim.

Praga, miasto w bywszym województwie Mazowieckim, teraz w departamencie Warszawskim. Wiśłą oddzielone od Warszawy i będące przedmieściem tej stolicy, z którą jest połączone dwoma mostami, jednym na łyżwach, drugim z drzewa zbudowanym, ale na wiosnę roku 1809 przez lody uszkodzonym. Roku 1807 Praga została przez cesarza Napoleona wyznaczona na jedną z twierdz mających Warszawę osłaniać. Dzieło to przez lat dwa prowadzone, okazało całą swą korzyść w wojnie roku 1809, gdzie kilka tysięcy wojska Polskiego, zupełną potrafiło otrzymać przewagę nad 40000 austryaków i wyśłać oddział na zdobycie południowych okolic Polski długo przez Austrię posiadanych. Praga pamiętna będzie w dziejach Polskich, sławną bitwą trzydniową stoczoną pod Królem Janem Kazimierzem przeciw Szwedom; tudzież okropnym zdobyciem iey roku 1794 przez generała Suwarów,

rów, po którym niesłychane okrucieństwa wyrządzane były.

Praga, miasto stołeczne Królestwa Czeskiego po obydwu brzegach rzeki Moldawy, spławney iuż o kilka mil powyżej, ale za pomocą słuzów. Leży w nader przyjemney okolicy, mającey góry, pagórki i winnice. Jest to iedno z największych miast w Europie, ma w obwodzie 3 mile niemieckie, żadnych przedmieść, ale całe zawarte iest wśród fortyfikacyi, które iednak dla górzystego okolicznego położenia, długiego odporu dadz nie mogą. Domy miasta Pragi, są po większej części dobrze budowane, a żadnego nie-masz drewnianego; iednak liczba ich nie odpowiada rozległości miasta, dla znaczney liczby kościołów, klasztorów i pałaców z ogrodami, tudzież placów publicznych i wielu bardzo szerokich ulic. Praga dzieli się na 4 miasta, to iest: Stare, Nowe, Małą stronę, i Hradszyn; pierwsze ma 932, drugie 1246, trzecie 538, czwarte 193; prócz tego żydzi mają osobne miasto przytykające do staro-go, a na noc zamykane 6 furtami. Także małe przedmieście Smichon, ma 60 domów. Stary zamek Wysehrad, niegdys mieszkaniem Krolów będący, w naypierwszych wiekach od założenia miasta i Królestwa, dawno iuż iest zniszczony, iednak góra skalista na której stał, iest zajęta w fortyfikacyie i ma kollegiatę tudzież różne magazyny wojskowe. Ten zamek był podobno iedną z naypierwszych osad Słowian w tym kraiu; potem podług podania Libussa Królowa Czechów, miała na początku 8 wieku założyć osadę na drugiej stronie Moldawy w dolinie między zamkiem terazniejszym a na przeciw leżącą górą St. Wawrzeńca; dziś ta część nazywa się Małą Stroną, iest atoli naydawniejszą z całego miasta. Stare dzisiaysze miasto późniey zaczęto zabudowywać; a Nowe dopiero pod cesarzem Karolem IV. Królem Czeskim. Nayznakomitszymi budowlami w starym mieście są kościół farny Panny Maryi, bardzo starożytny; w nim iest grób sławnego

astronoma Duńskiego Tycho-Brahe zmarłego w Czechach roku 1608. W tyle za tym kościołem było niegdys mieszkanie Krolów, nim toż na górę gdzie dzisiayszy zamek stoi przeniesione zostało. Kollegium bywszych Jezuitów, akademii, z wielką biblioteką klasztor kanoników krzyżowych, ratusz, z sztucznym zegarem pałace księcia Kińskiego i hrabi Klammsa nayznakomitsze w tey części Pragi budowle. Nowe miasto ma szerokie i proste ulice, wielki plac zwany bydlęcym rynkiem, wiele pałaców z ogrodami. Między starym a Nowym miastem, prawie do koła pierwszego, dawny wał mieyski zruynowany, iest obsadzony drzewami i służy do przechadzki publiczney. Mała strona iest teraz nayznakomitszą a przynaymniey nayweselszą częścią Pragi, i od cudzoziemców naybardziey uczęszczaną. Przy niej leżący Hradszyn należał wprzód do niej, dopiéro roku 1754 nadany został przywileiem mieyskim. W nim leży zamek Królewski, budowla ogromna i wspaniała, widok okazały i daleki mająca; a połączona z kościołem katedralnym Pruskim, bardzo dawnym i pięknym choć nie wielkim. W tey ieszcze części leży pałac arcybiskupi i hrabiów Czernin, z wielkim zbiorem obrazów. Most na rzecę Moldawie w 15 wieku wymurowany, iest bardzo długi i osobiwiey okazały. Długości ma 740 zwyczajnych Kroków. Napełniony iest posagami różnych świętych, do których pobożni o każdej dnia porze się modlą; mianowicie obraz Ś. Jana Nepumocyna, z tego niegdys mostu na rozkaz Króla Wacława ztrąconego, otoczony iest zawsze nabożnem. Praga iest śródkiem całego czeskiego handlu, ma bardzo wiele fabryk a dla mnóstwa bogatych familii tutaj przemieszkujących w ziemie bardzo świetna. W 30 letniej wojnie, tudzież w wojnach Pruskich 1741 i 1757 wiele uciérpiało to miasto.

Pragelas, okolica w bywszym Piemoncie, teraz do francuzkiego departamentu Stura należąca. Roku 1708 mieszkańcy otrzymali wolne

wolne wyznanie religii protestanckiej.

Pragwald, włość i zamek hrabiów Stratenbach, w Styryi, cyrkułe Gilleyskim.

Prahec, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Dolnym *Poitou*, teraz stołeczne kantonu w departamencie Dwóch Sewrów, okręgu Niort.

Prairie des Chiens, czyli Psia łąka, okolica nad brzegiem Wschodnim rzeki Mississipi w Północnej Ameryce, zamieszкана przez 300 około familii dzikich. Tam odbywaia się pospolicie targi na futra, które królowcy z dalekich okolic Europeyzykom dostawiaia, lecz nie zawsze regularnie, gdyż niekiedy naczelnicy ich sądzą byżd korzystniejszą rzeczą prowadzić je do Luizyany lub do Miszylimakinak.

Pralboino, miasteczko w królestwie Włoskim, departamencie Mella, na południe miasta Brescia, nad rzeką Mella.

Prasnysz, małe miasto w bywszym województwie Mazowieckim, ziemi Ciechanowskiej, stołeczne powiatu; a teraz podobnie w departamencie Płockim.

Praszka, miasteczko przy samej granicy Szląskiej, nad rzeką Prosną. Ma 820 mieszkańców.

Prater, obszerny zwierzyńiec na przedmieściu zwanym Leopoldstadt, przy Wiedniu. Césarz Józef II. przeznaczył go do przechadzki, przejażdżki i rozrywki mieszkańców tego miasta.

Prato, miasto z 10,500 mieszkańcami i biskupstwem, w Wielkim księstwie Toskańskim, stołeczne powiatu od niego nazwanego.

Prato Vecchio, miasteczko w Wielkim księstwie Toskańskim, w powiecie Poppi.

Pratolino, bardzo piękny pałac letni, wielkich książąt Toskańskich, o półtory mili od Florencyi na drodze do Bononii.

Prats del Rey, małe miejsce w hiszpańskiej prowincyi Katalonii, w powiecie *Cervera*.

Prats de Molo, albo *Mouillon*, warowne miasto w bywszym fran-

Tom II.

cuzkim powiecie Russilionie, teraz stołeczne kantonu, w departamencie Wschodnich Pyreneów, okręgu *Ceret*. W okolicy są miedziane kopalnie.

Pratulín, miasteczko i włość w bywszym województwie Podlaskim, teraz w departamencie Siedleckim.

Prava, miasteczko tureckie w Macedonii, nie daleko morza; w okolicy udae się wyborny tytuń.

Prausnitz, miasteczko w księstwie Trachenberskim w Szląsku dolnym. Ma 1660 mieszkańców, kościół luterski i bardzo piękny katolicki, w którym są groby dzieciów tej włości, hrabiów i książąt Hatzfeld.

Preherau, włość szlachecka w księstwie Meklenburskim, jest dawnym dziedzictwem hrabiów Basewitz.

Prechac, miasteczko z 2700 mieszkańców, w bywszej francuzkiej prowincyi *Guyenne*, teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Gironde*, okręgu Bazas.

Preez, miasteczko z 500 dymami i przeszło 2000 mieszkańców w księstwie Holsztyńskim nie daleko miasta Plön. Jest tutaj dom sierot i biblioteka mająca do 4000 tomów.

Pregel, rzeka w Prussach Wschodnich, powstająca z połączenia rzek Angerap i Pissa, a wpadająca przy Królewcu w zatokę morską *Frische Haff*. Przy tém mieście ma do 2000 stóp szerokości i nosi znaczne statki. Poławia się w niej wiele iesiotrów.

Preichau, wielka wieś w Szląsku Dolnym, do biskupstwa Wrocławskiego z wielo przyległemi należąca. Przedtém mieszkival tam często biskupi; teraz piwa tameczne są sławne.

Preluka, port przedtém Austryacki nad morzem Adryatyckim. Handel tameczny winny jest znaczny.

Preméri, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi *Nivernois*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Nievre*, okręgu *Cosne*. Okolica obfituje w drzewo i kopalnie żelazne.

Premia, miasteczko w bywszym Piemoncie, teraz w królestwie Włoskim departamencie *Gogna*.

Premontre, miasteczko francuzkie z sławnym niegdyś opactwem, głównym zakonu Premonstratensów; w bywszym powiecie Laon, teraz w departamencie *Ain*. Należało przedtém do książąt *Orleans*.

Prenslów, Prenzlau, miasto stołeczne Ukermarchii, w bywszym elektorstwie Brandenburskim, nad jeziorem i rzeką Uker. Jest obszerne, ma 13 wielkich ulic, 816 domów prywatnych, wiele publicznych budowli, 4 kościoły luterskie, kalwiński, francuzki i niemiecki, tudzież katolicki, szkołę, różne fabryki i wielu szewców. Wały tego miasta zamienione są w przechadzki publiczne. Część ich przerobił na plac do ćwiczeń wojskowych, Landgraff Hessen-Darmstadtzki, będący generałem Pruskim, między rokiem 1751 a 1756.

Preny, miasteczko stołeczne przedtém powiatu w bywszym województwie Trockim; ma 171 domów a 1230 mieszkańców. Teraz leży w departamencie Łomżyńskim. Césarz Napoleon darował roku 1807 starostwo Preńskie trzem książętom Sapiehom.

Preobrażeńsk, pałacyk letni césarski, nie daleko miasta Moskwy, od niego ma imię ieden reyment gwardyi, którego początek założony był przez kompaniä z 50 ludzi złożoną, a przez Piotra I. w tym mieys u utworzoną.

Prept, wielka wieś w Czechach, cyrkule Buntzlawskim, nie daleko miasta Reichstadt. Jest tam znaczna fabryka kattunów.

Prerau, włość i małe miasto, stołeczne cyrkułu tego imienia, najpóźniejszego w Morawii. Cyrkuł ten nie ma żadnego miasta królewskiego; w nim poczyną się rzeka Odra.

Prerau Stare, miasteczko Czeskie nad Abą w cyrkule Kaurzyskim.

Pres a, rzeka w bywszym księstwie Mediolańskim, wpadająca o milę od swego źródła w jeziorko *Como*; teraz w królestwie Włoskim, departamencie *Lario*.

Prescot, małe ale bardzo ważne miasto angielskie, w hrabstwie *Worcestershire*. Są tam fabryki różnych drobnych narzędzi, mianowicie zegarmistrzom służących; także odlewalnia zwierciadeł, w której niekiedy robią tafle mające 144 cali wysokości.

Pressburg, miasto węgierskie stołeczne komitatu, leżącego przy granicach Austrii i Morawii, tudzież teraz główne całego królestwa Węgierskiego. Po węgiersku nazywa się *Posony*. Liczba mieszkańców po większej części Niemców przenosi 30,000 chrześcian a 2000 żydów. Leży to miasto bardzo przyjemnie nad Dunajem, o 9 mil od Wiednia. Zamek mocny i bardzo ozdobny na gorze o kilka set kroków leżący ma piękny widok. Ogród założony własnymi rękami césarza Franciszka I., godny jest widzenia. Różne kościoły mianowicie ten w którym królowie bywają koronowani są okazałe. Arcybiskup miasta Gran, ma w Prezburgu wspaniały pałac z pięknym ogrodem. Magistrat mieyski składa się z członków religii katolickiej i luterskiej, z których co dwa roky na przemian obierany bywa burmistrz. Pod zamkiem leży miasteczko zwane *Schlossberg*, w którym żydzi mieszkają. Wina węgierskie i owoce są w tém mieście tanie.

Presidii (lo Stato delli Presidii) czyli kray założony, nazywały się posiadłości które Filip II. Król Hiszpański, ustępując roku 1557 powiatu Sięńskiego Kosmie I., wielkiemu księciu Toskańskiemu, zatrzymał dla komunikacyi między księstwem Mediolańskim a Królestwem Neapolitańskim; przy którym zostawały aż do roku 1801, gdy przez Francyją zdobyte, wcielone zostały do królestwa Etruryi, prócz wyspy Elvy, czyli Elby, pozostały przy Francyi. Obszerność tych posiadłości wynosiła 14 mil kwadratowych ludność 45000 dusz, a dochody milion złotych polskich.

Pressas, miasteczko francuzkie z 1500 mieszkańców, w bywszej prowincyi *Agenois*, teraz stołeczne kan-

- kantonu w departamencie *Lot et Garonne*, okręgu *Agen*.
- Pressath**, miasteczko z 1200 mieszkańców i zamkiem, w powiecie *Kemnath*, w Górnym Falz w Bawarii nad rzeką Leśną *Nabą*.
- Pressigny**, miasteczko z 1000 mieszkańców w bywszej prowincji *Touraine*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Indry i Loary*, okręgu *Loches*.
- Prestoe**, miasteczko z portem, na wyspie Duńskiej *Zelandyi*.
- Preston**, miasteczko z 12000 mieszkańcami i znacznym mostem na rzęce *Ribbel*, w angielskim hrabstwie *Lancast.* Ma głos na parlamencie, tudzież jest mieścem stołecznym powiatu. Są w tém miasteczku fabryki bawełniane, a w okolicy ałunowe.
- Preston Pans**, miasteczko nadmorskie w prowincji *Szkockiej Ost Lothian*; przy nim roku 1745 zię Edward Stuart, porażił angielskiego generała *Cope*. Jest tutaj wiele warzelní soli i największa fabryka ałunowa w całej Anglii.
- Preszeck**, miasteczko niemieckie w bywszym biskupstwie *Bamberskim*, części północnej, mające 150 famílii. Należy do szlacheckiego domu *Reineck*.
- Presnitz**, miasto wolne królewskie i górnicze w *Czechach*, cyrkule *Saackim*; ma 352 domy, i znaczne kopalnie cynowe, srebrne i żelazne. Robią tutaj także dróty, koronki i broń.
- Pretsch**, miasteczko z 700 mieszkańcami nad *Elbą* w *Saxonii*, o 2 mile od *Wittembergi*. Ma piękny zamek i ogród, założone przez *Krystynę Eberhardynę*, małżonkę *Króla Polskiego Augusta II.*, która podług swej ostatniej woli pochowana była 1727 w tamecznym miejskim kościele.
- Pretszyn stańskoy**, twierdza *Rossyjska* nad rzeką *Sakmara* o 8 mil od *Orenburga*; jest najważniejsza na tamecznej linii granicznej. Ma 300 domów.
- Pretti n**, miasteczko z 600 mieszkańcami w powiecie *Schweinitz*, w *Saxonii*, nad *Elbą*. Rolnictwo jest w okolicy bardzo dobre.
- Prevesa**, małe miasto warowne z portem zwanym *Bathi*, w krainie *Albańskiej*, okolicy obfitej w oliwę. *Wenecyianie* trzymali to miejsce aż do roku 1684; roku 1715 odebrali im je *Turcy*, ale znowu utraciwszy 1717 musieli go *Wenetom* ustąpić pokojem w *Pas-sarowitz* zawartym. Roku 1797 osadzili je *Francuzi*, ale następnego roku *Turecki* basza *Janiny*, opłnował je, zburzył, a mieszkańców po większej części wymordował. Na tém miejscu stało starożytne *Nicopolis*.
- Preuilly**, miasteczko francuskie, niegdyś z tytułem baronii, w bywszej prowincji *Touraine*; teraz miejsce stołeczne kantonu, w departamencie *Indru i Loary*, okręgu *Loches*. W okolicy są kopalnie żelazne.
- Preusche**, mała rzeka w bywszej *Alzacyi* nie daleko *Strasburga*.
- Preuscharm**, miasteczko z zamkiem w *Prussach Wschodnich*, cyrkule *Morungen*.
- Preussisch-Eylau**, miasteczko z 1800 mieszkańcami i zamkiem w *Prussach Wschodnich*, cyrkule *Brandenburskim*. Roku 1807 dnia 4 lutego, zaszła tam iedna z najważniejszych bitew tej kampanii, między wojskami *Francuzkiemi* a *Rossyjskiemi*, z zupełną tych ostatnich porażką.
- Preussisch-Holland**, miasteczko z 2800 mieszkańców w *Prussach Wschodnich*, cyrkule *Morungen*skim. Ma stary zamek i duchowną inspekcją.
- Prez-en-Pail**, miasteczko francuskie z 2800 mieszkańcami, w bywszym powiecie *Maine*, teraz stołeczne kantonu, w departamencie *Mayenne*, okręgu *Mayenne*.
- Prezerba**, *Pritzerbe*, małe miasto nad rzeką *Havel* w *Marchii Brandenburskiej*. Roku 1775 prawie zupełnie pogorzało.
- Pribitz**, *Priwitz*, po węgiersku *Prividy*, miasto Węgierskie w *Neutrskim* powiecie, ma znaczne *Gimnazjum pijarskie* i wiele sukienników.
- Prieborn**, wielka wieś z kościołem parafialnym ewangelickim, w *Szlasku*, w xieztwie *Brigskim*; w

bliskości iey dobywają pięknego białego i szarego marmuru.

Priebus, Prybus, miasteczko z 700 mieszkańcami, w Szlasku Dolnym, księztwie Sagańskim, do koła otoczone Luzacyą. Mieszkańcy wyżywiali się rolnictwem i piwowarstwem.

Priegnitz, kraina w Marchii Brandenburskiej na granicy księztwa Meklenburskiego, dzieli się na 7 powiatów, ma 57 mil kwadratowych i 73000 mieszkańców.

Priego, miasteczko z 2500 mieszkańcami w Hiszpańskiej prowincyi *Cordova* przy granicy królestwa Grenady, w okolicy w miód i iedwab obfitey. Należy do rodziny *Figuera*.

Prieszen, miasteczko ze 125 domami, w Czechach, cyrkule Saackim, należące do hrabiów Martinitz.

Prignitz, ob. Priegnitz.

Priłuki, miasto Rosyjskie nad rzeką Kropowna, stołeczne okręgu w gubernii Czerniechowskiej. Ma handel zbożem i bydłem.

Primikau, Primkenau, niegdys Przemyków, miasteczko w Szlasku, księztwie Głogowskim, cyrkule Sprotawskim, ma 820 mieszkańców, a należy z 13 przyległemi wsiami i zamkiem, do baronów Bibran.

Primolano, miasteczko, w bywaszym państwie Weneckim, powiecie *Veronese*, teraz w królestwie Włoskim. Jest lazaret przy wielkiej drodze do Tridentu, w którym odbywają quarantanę, podróżni podeyrzani o zarazę.

Primorie, okolica górzysta, lecz dość żyzna w Dalmacyi między Cettyną a Narentą. Ma 15000 mieszkańców i dostatek wina, oliwy, fig, tudzież innych owoców wybornych, lecz nie dość zboża. Od roku 1806 należy do królestwa Włoskiego.

Prince-George, hrabstwo w Północney części Wolnego Amerykańskiego Stanu Maryland. Graniczy na północ i wschód z rzeką Patuxent, na zachód z rzeką Potomak: ma 25 mil kwadratowych powierzchni, po większej części

dobrą ziemię, wyborne zasięwy tytoniu; a roku 1790 miało 22000 mieszkańców; ci żyją po rozrzuconych folwarkach. Mieysce stołeczne krabstwa zwane *Upper-Marlborough*, jest wieś mająca 120 domów i 7000 mieszkańców.

Princetown, miasteczko z 80 domami w wschodniej części Wolnego Amerykańskiego Stanu *New-Jersey*, hrabstwie *Middlesex*. Ma szkołę wyższą zwaną kollegium Nassawskie. W bliskości tego mieysca, zaszła roku 1777 bitwa ze stratą Anglików.

Principato citra, czyli Księztwo Tostronne, prowincya Królestwa Neapolitańskiego, między *Terra di Lavoro*, *Principato Oltra*, *Basilicata* i morzem Toskańskim; inaczej nazywa się *provincia di Salerno*. Obfita jest w zboże, wino, iedwab, oliwę, szafran, ma także wody mineralne. Na 111 milach kwadratowych liczy 482500 mieszkańców.

Principato Oltra, albo Księztwo Tamtostronne, prowincya Neapolitańskiego królestwa, otoczona powiatami *Principato citra*, *Terra di Lavoro*, *Capitanata* i *Basilicata*; nazywa się także niekiedy *Montefuoco*. Bliskość gór Appenińskich sprawia, że powietrze w niej jest zimne a ziemia mniej obfita w zboże; ale za to wydaie wiele wybornych kasztanów, orzechów i ma wiele pastwisk. Roku 1788 ta prowincya na 80 milach kwadratowych liczyła 335,000 mieszkańców. Miasto *Benevento* z przyległym powiatem w tej prowincyi położone, a do stolicy papiezskej należące, oddane było roku 1806 przez cesarza Napoleona z tytułem udzielnego księstwa ministrowi spraw zagranicznych cesarstwa francuzkiego, pana *Tailleraud-Perigord*.

Prinzbach, okolica w udzielnym hrabstwie Geroldsek w Szwabii, do księcia *von der Leyen* należaca; ma 86 rodzin i dwie kopalnie srebrne.

Priola, miasteczko w bywaszym Piemencie, w margrabstwie *Ceva*, w okolicy dobre wina wydajacey; teraz leży w francuzkim departamencie *Montenotte*.

Pripeć, mierna jednak spławna rzeka w Litwie, poczynająca się w bywszym województwie Brzeskim, a wpadająca w Dnieper po wynieś do Muchawca, łączy morze Bałtyckie z Czarnym, lecz spław ten iest trudny, rzadko przedsiębiorany i tylko na płytkich statkach. Inny kanał przerznięty od Jasiołdy będącey odnogą Prypecia, do Szczary, odnogi Niemna; podobnie łączy dwa wyżey wspomniane morza. Ten drugi kanał był dawniey wyrżnięty przez Michała Ogńskiego Hetmana ¹⁶⁸³ Litewskiego, przez rząd Rossyjski poprawiony. Długi iest wersztw 46 i ma 10 śluz.

Prisrend, miasto tureckie, w Serwii, mające katolickie biskupstwo, podległe arcybiskupowi w Antivari; leży przy granicy Albańskiej.

Pristina, miasteczko z biskupstwem katolickim w powiecie Tureckim Serwii.

Pritzwalk, miasteczko z 1620 mieszkańców, stołeczne powiatu tegoż imienia w krainie Pregnitz, nad rzeką Dömnitz, wpadającą w Stepenitz, między Wittstok a Perleburg. Ma wiele sukienników. Nim kanał zwany *Mühlrose* przekopany był, tamtędy przechodziły statki kupieckie z Wrocławia do Hamburga.

Prizzi, małe miasto Sycylijskie, w prowincyi *Val di Mazara*.

Proben, po węgiersku *Nemet-Prona*, miasteczko osiadłe niemcami w Węgrzech, komitacie Neutrarskim. Inne miasteczko *Windisch-Proben*, czyli Słowiańskie, po węgiersku *Tot-Crona*, leży w powiecie Tureckim,

Procita, mała wyspa, przy brzegach Neapolitańskiej prowincyi *Terra di Lavoro*, należąca do margrabi *del Vasto*. Ma winnice, bażantów iźwierżyny tudzież 14000 mieszkańców.

Procupia, miasto w Tureckiej prowincyi Serwii.

Proding, miasteczko z 50 domami nie daleko rzeki Lasnitz w Styryi, cyrkule Gratzkim.

Prodselten, miasteczko i włość

nad Menem, przedtém do elektorstwa Mogunckiego należąca, teraz podzielona między księstwo *Aschaffenburg*, do W. księstwa *Frankfurtstein-Weirtheim*.

Profen, pałac w księstwie *Jauer* w Szląsku; należący do hrabi *Notstitz*, który tam piękny ogród i bibliotekę założył.

Propontis, starożytnie miano zatoki morskiej *Marmora*.

Prosecz, miasteczko Czeskie, w cyrkule *Chrud.*

Prosko, *Proskau*, miasteczko z 38 domami, tudzież bliska wsią tegoż imienia mającą 48 domów, piękny ogród i pałac. Było gniazdem familii hrabiów *Proskowskich*, obszerne w tej stronie księstwa *Opolskiego* w Szląsku, dobra posiadających. Ta familii wygasła roku 1769, a dziedzictwo iey spadło na książąt *Dirtrichstein*, którzy ie zbyli królowi *Pruskiemu* roku 1785. W ten czas dobra te zostały na kameralne urządzone. Jest tutaj ważna fabryka fayansu.

Proskurów, miasteczko w bywszym województwie *Podolskim*, nie daleko źródeł rzeki *Boha*.

Prosolzheim, *Prosselsheim*, miasteczko w W. księstwie *Wirzburgskim* z 280 mieszkańcami, między *Wirzburgiem* a *Wolkach*.

Prosperhouse, nowe miasto w Irlandzkim hrabstwie *Kildar*, w prowincyi *Leinster*; ma znaczne fabryki bawełniane.

Prostnitz, *Prostigów*, włość i dobrze zabudowane miasto w okolicy *Hanackiej*, w *Morawii*, cyrkule *Ołomunieckim*. Miasto iest pod opieką księcia *Lichtenstein*, do którego włość przyległa należy.

Prosto, miasteczko na południe miasta *Chiavenny*, w królestwie Włoskim, departamencie *Lario*. Robią tutaj różne naczynia kuchenne z kamienia i daleko one wyprowadzają.

Prosna, *Proszna*, réka polska, poczynająca się w bywszym województwie *Sieradzkim*, ziemi *Wieluńskiej*, przy samey granicy Szląskiej, płynie przy *Kaliszu*, gdzie

gdzie zaczyna być dla tratw spławna, a wpada w Wartę nie daleko Pyzdrow.

Proszów, wieś z pałacem imienia *La Providence*; Tęskiej, teraz w departamencie Siedleckim.

Proszowice, miasteczko stołeczne powiatu w bywłym województwie, teraz departamencie Krakowskim; przedtem było miejscem seymików wspomnionego województwa. Okolica sławna jest pod naydroższą czarną izdatną anną i prosą, od którego ostatecznego zboża, w obfitości tam sięwanego, ma nazwisko. Gdy przed Królem Zygmuntem I. chwalił się arcybiskup gnieźnieński Łaski, że cmentarz kollegiacki w swym miasteczku Łasku, kazał potrząsnąć ziemią z Palestyny na wodzie sprowadzoną, Król mu odpowiedział, lepiej było moją ziemią z pod Proszowic potrząsnąć.

Protiwin, włość, miasteczko i zamek w Czechach, cyrkule Prachińskim, do księcia Szwarzenberg należąca.

Prowancyja, jedna z bywłych gubernii i prowincyi Francuzkich, granicząca na wschód z Piemontem, na południe z morzem Sroziemnym, na północ z Delfinatem i hrabstwem bywłym *Venaissin*, na zachód przedzielona rzeką Rodanem od Langwedoku. Za czasów Rzymian kraina ta mianowana była ogółowym imieniem *Provincia*, z kąd iey terazniejsze imię pochodzi. W średnich wiekach miała udzielnych hrabiów, aż przez Karła VIII. Króla, do Francyi przyłączona została. Obfituje w wyborne wina, a mianowicie oliwy; ale roku 1789 wielka część drzew wymarła i dotąd odnoga handlu mieszkańców Prowancyi nie jest zupełnie naprawiona. Północne okolice przyległe gór, są zimne, południowe gorące, średnie umiarkowane. W czasie rewolucyi Prowancyja została podzielona między departamenty Dolnych Alpów, Uścicia Rodanu, i *Vaucluse*. Pierwsze poezye francuzkie wzięły początek w pieśniach Trubadurów tej krainy w średnich wiekach.

Providence, jedna z angielskich wysp, Lukajskimi zwaných. Roku 1782 wzięta była przez Hiszpanów wraz z innemi zwanemi *Bahama*; ale przy pokaiu roku 1782 powrócona Anglii.

Providence, miasto nad rzeką tego imienia w prowincyi *Rhode-Island*, naymniejszej z Zjednoczonych Stanów Ameryki-Północney. Dotąd ma 700 domów pó większej części drewnianych, po obudwu stronach rzeki leżących, a pięknym mostem połączonych. Przed kilko laty miało to miasto tylko stale się pomagając, ale liczba ich rękodziela bardzo tam kwitnące. Rzeka jest dostatecznie głęboka, że znaczney wielkości okręty przystawia do miasta.

Provins, miasto francuzkie z 5500 mieszkańców, w bywłym powiecie Brie, prowincyi Szampanii; teraz stołeczne okręgu w departamencie Sekwany i Marny.

Prozelten, ob. *Prodselten*.

Prsztytz, włość i miasteczko w Czechach, cyrkule Beraunskim. Ma 103 domy.

Prüfling, sławne i starożytne opactwo Benedyktyńskie w arcybiskupstwie Ratysbońskim, nad Dunajem, nie daleko uścicia w niego rzeki Naby. Założone było roku 1109 przez Ś. Ottona biskupa Bamberskiego.

Prügel, miasteczko niemieckie w bywłym biskupstwie Bamberskim.

Prüm, bywsze księstwo opactwo zakonu Benedyktyńskiego, fundowane roku 762 przez Pepina oycy Karola Wielkiego. Do roku 1579 miało własnych opatów, ale od tego czasu posiadali ie zawsze elektorowie Trewirscy. Roku 1769 bliskie miasteczko tego opactwa, pogorzało zupełnie, ale na nowo odbudowane. Teraz to miejsce jest stołeczne okręgu w departamencie francuzkim Saary, do którego przyłączone było traktatem Lunewilskim.

Prussy, królestwo Europejskie nad morzem Bałtyckim, między Niemcami, Polską i Rosyją położone. Właściwemi atoli Prussami nazywa się ta część monarchii

chii Pruskiej, która na północ właściwej Polski leży, po obydwóch brzegach Wisły przy niej uysciu. Kray ten zamieszkan był od ludu pogańskiego, aż do początku 13 wieku, kiedy książę Mazowiecki Konrad, niepokojony jego sąsiedztwem, wezwał przeciw niemu kawalerów niemieckich, krzyżakami zwanych, i wyznaczył im pewne ziemie między swemi kraiami a Prusakami. Zakon ten wojenny w krótkie podbił całe Prussy i mnóstwo miast w nich założył, ale gdy się z pod hołdownictwa Polski wyłamywał, a podanych swych uciskał, po długiej wojnie z królami Polskimi, część Pruss zachodnia wróciła pod zwierzchnictwo Polskie roku 1454. W kilkadziesiąt lat później gdy reforma religii nastąpiła w tych okolicach, wielki mistrz krzyżacki Albert, Margrabia Brandenburski, siostrzeniec Króla Polskiego Zygmunta I., otrzymał w udzielnosć Prussy Wschodnie z tytułem księstwa, a Zachodnie wcielone do Polski i na zwojewództwa Pomorskie, Malborskie i Chełmińskie, tudzież księstwo biskupstwo Warmińskie, podzielone były. Roku 1657 w czasach dla Polski tak nieśczęśliwych pod Janem Kazimierzem elektor Brandenburski Fryderyk Wilhelm Wielki, otrzymał wszelką udzielnosć nad Prussami Wschodnimi, za oderwanie się od koalicji przeciw Polsce, a przystąpienie do niej strony. Syn jego Fryderyk I. mianował się królem Pruskim 1701, uznany od Króla Augusta II. iako elektora Saskiego, lecz od Rzeczypospolitej Polskiej dopiero 1764. W 6 lat później Fryderyk II. Król Pruski łącznie z dwoma sąsiednimi potencjami opanował Prussy Zachodnie; które też i pokojem Tylickim roku 1807 przy jego następcy zostały, prócz miasta Gdańska i wielkiej części na południe tychże Pruss leżącey. Prussy Wschodnie mają na 840 milach kwadratowych 953,000 mieszkańców. Zachodnie na 576 milach takichże, liczą 790,000. Ziemia w Prusach obojgu jest po większej części piaszczysta ale miejscami urodzayna, a wszędzie przemysłem

dość ukorzystniona. W Wschodnich Prussach są obszerne lasy a w nich równie iak po wsiach liczne pasieki. Zwierzyny także mają te lasy dostatek. Rzeki najznaczniejsze Pruss obojga Niemen, zwany tam Memel, Pregel i Wisła. Położenie Pruss nadmorskie ułatwia w nich handel bardzo żywy. Między jego przedmiotami jest bursztyn, poławiający się przy brzegach morza Bałtyckiego, ale zupełnie na rachunek korony; iednak dochód jej ztąd nie przenosi 18000 talarów do roku. Miastem stołecznym królestwa właściwego Pruskiego jest Królewiec, po niemiecku *Königsberg*; to miasto jest najgłówniejsze oraz w handlu z przyległą Polską i Rossyją. Rękodzieła i fabryki są liczne w pięknych i zamożnych miastach tego kraju.

Pruska Monarchia, prócz królestwa właściwego Pruskiego składa się z krajów które dom Brandenburski posiada w Niemczech; a te są: bywšie elektorstwo margrafstwo Brandenburskie, w którym leży stolica całej monarchii, Berlin; Szląsk z hrabstwem Glatz; Pomerania, i części różnych księstw Niemieckich, różnemi czasami do ciała monarchii przyłączanych, ale teraz tylko z prawego brzegu rzeki Elby pozostałe przy Królu Pruskim; przez traktat bawiem Tylicki, utracił to wszystko co posiadał za Elbą, w Westfalii, Frankonii nad Renem i w Szwajcaryi, co wynosi na trzecią część posiadłości Pruss przed wspomnionym traktatem. Ludność teraźniejsza królestwa Pruskiego ogólnie wziętego wynosi do 5,000,000 dusz, na 3000 mil kwadratowych mieszkańców. Handel, rękodzieła i rolnictwo osobliwiej są w Pruskim państwie podpierane już od rządu w szczególności, już przez ogólne na ich korzyść ustawy. Stan nauk i oświecenia jest w krajach Pruskiemu berku podległych nader kwitający, Berlin, Królewiec, Wrocław, mają akademie i wyborne ustanowienia ku wychowaniu młodzieży; liczba uczonych przy nich zawsze utrzymywanych jest daleko znaczniejsza niż w obszerniejszych nie-

niektórych monarchiach Europejskich.

Rząd Pruss jest monarchiczny, złożony w osobie Króla; od tego spływa na radę stanu, której ministrowie różnych głównych oddziałów administracji, referują, iako będący jej członkami. Dom teraźniejszy Pruski pochodzi z starożytnego w Szwabii plemienia hrabiów Zollern, nazwanych później *Hohenzollern* od wysokiego zamku Zollern. Jedną linią tego domu pozostała w gałędzie oyczystym, i dotąd je posiada z tytułem udzielnych książąt Ligi Renskiej; druga otrzymała w 14 wieku burgrabstwo Nuremberskie, później margrabstwa *Anspach* i *Bareyth*, w 15, margrabstwo elektorstwo Brandenburgskie; w 16 księstwo Pruskie lennie w 17 udzielnie i dziedzicznie, a w 18 koronę Pruską. Tej wzmocnienie jest dziełem mianowicie Fryderyka II., synowiec jego rozszerzył jej kraje, a tego następca, był podobnie z początku szczęśliwy i pod nim monarchia ta stanęła na najwyższym swej wielkości stopniu, bo roku 1806 miała 6000 mil kwadratowych powierzchni, 10 millionów mieszkańców 40 millionów talarów dochodu, i 300000 wojska. Teraz ten rachunek został do połowy zmniejszony, a liczba wojska podług podobieństwa do czwartej części.

Podatki i dochody Królestwa Pruskiego, dla rozlicznych części je składających są rozmaitego rodzaju i imion; po większej części sztuczne, w celu iak najmniejszego ucisku ludu pospolitego. Ogólnie mówiąc wyniesienie i przeciwne losy domu Pruskiego, należą do najważniejszych i najygosobliwszych przemian rzeczy ziemskich, w które mianowicie wiek obecny jest obfity.

Pruszana, miasteczko w byłym województwie Nowogrodzkim, powiecie Słonimskim. Jest mało znaczące.

Pruth, znaczna i spławna, ale nazbyt bystra rzeka, poczynająca się w Galicyi w cyrkułe Stanisławowski, z gór Karpackich,

nie daleko źródeł Dniestru, płynie przy Jassach i wpada w morze Czarne między Dniestrem a Dunajem. Rzeka ta płynąca z początku rozkosznym i malownym kraiem Pokuckim, skałami naysiękniejszemi przeplatany, potem żyzną Wołoszczyzną pamiętna jest w dziejach Polskich i 16 wieku licznymi wojsk naszych dziełami. Roku 1711 Piotr 1, car Moskiewski, nad tą rzeką otoczony od mocniejszego wojska tureckiego, winien został ocalenie przytomności umysłu swej małżonki Katarzyny.

Prybus, ob. Priebus.

Przeclaw, miasteczko w Galicyi nad rzeką Wisłoką.

Przedborz, miasto w byłym województwie Sandomirskim powiecie Chęcińskim.

Przedec, miasteczko przedtem stołeczne powiatu w byłym województwie Brzeskim Kujawskim, teraz w departamencie Bydgoskim; ma 500 mieszkańców.

Przelauz, miasteczko z 200 domami, w Czechach, cyrkułe Chrudymskim, nad Elbą; należy do Królewskiej włości Pardubitz.

Przemęt, miasteczko w byłym województwie teraz departamencie Poznańskim, z opactwem cysterskim, a przedtem Kasztelaniją.

Przemysł, miasto niegdyś stołeczne Ziemi w byłym województwie Ruskim nad Sanem, przy poniżeniu się gór Karpackich w dziwnie pięknej i żyznej okolicy, na wielkiej drodze z Krakowa do Lwowa, z stacją pocztową, biskupstwem łacińskim i greckim i starym zamkiem na górze. Teraz jest stołeczne cyrkułu w Królestwie Galicyi. Ma także szkoły znaczne.

Przemysłany, włość i miasteczko w Galicyi, cyrkułe Brzeżańskim.

Przerośl, miasteczko z 230 dymami i 1160 mieszkańcami, w byłym województwie Trockim, teraz departamencie Łomżyńskim, powiecie Wygierskim.

Przesmyk, nazywa się w Geografii wązki klin ziemny łączący dwa stałe lądy.

Przesticz, miasteczko Czeskie w cyrkule Klattawskim; ma 206 domów, leży nad rzeką Bratlan-ka.

Przeworsk, miasteczko w Galicyi, cyrkule Rzeszowskim, na wielkiej drodze z Krakowa do Lwowa, z stacją pocztową. Należy od dwóch wieków prawie, do rodziny Lubomirskich, teraz do jednego z tejże, księcia Henryka.

Przibram, wolne Królewskie górnicze miasto, w Czechach cyrkule Beraunskim. Ma 280 domów, znaczne kopalnie srebrne i żelazne.

Przibram, miasteczko Czeskie w cyrkule Czasławskim.

Przybislau, miasteczko z 193 domami w Czechach, cyrkule Czasławskim, zostaje pod opieką książąt *Dietrichstein*, i ma fabryki żelazne.

Przybysławice, znaczna wieś z kilku innemi będąca starostwem, w bywszym województwie, teraz departamencie Lubelskim, na wielkiej drodze pocztowej z Warszawy do Lublina. Jest w przyjemnym położeniu, ma pałacyk i ogród z pięknymi i długimi przechadzkami, drzewem wybujałym obsadzonemi, przez ostatniego posiadziela Michała Granowskiego Sekretarza Koronnego założonemi.

Przypiec, ob. Prypeć.

Przyszek, miasteczko osadzone Hernhutami w departamencie Bydgoskim, do miasta Torunia należące; ma sławne piwa.

Przyszew, miasteczko w bywszym województwie Rawskim, teraz departamencie Warszawskim nad rzeką Pilicą leżące. Ma 630 mieszkańców.

Przyładek, nazywa się w Geografii góra w morze od jakiego ładu wysunięta.

Przyłuba, miasteczko w byłym województwie Bracławskim, nie daleko od Zbaraża.

Przyrów, miasteczko z 800 mieszkańcami w bywszym województwie Sieradzkim, powiecie Piotrkowskim, teraz w departamencie Kaliskim.

Przysucha, miasteczko z 180 domami, własnością, tudzież znaczniemi fabrykami żelaznemi; w bywszym województwie Sandomirskim, powiecie Opoczyńskim, teraz w departamencie Radomskim. Należy do rodziny Tartów.

Przytyk, miasteczko z 130 dymami, w bywszym województwie Sandomirskim, powiecie a dziś departamencie Radomskim.

Psiloriti, w starożytności Ida, góra na wyspie Kandii, przedtem Kreta zwany.

Psiol, rzeka w Rossyjskiej gubernii Pułtawskiej, wpadająca w Dnieper, a kanałem z rzeką Donem jest połączona.

Psków, Plesków, dawne miasto Rossyjskie stołeczne gubernii tegoż imienia. W woynach Polskiej z Moskwą w 16 i 17 wieku brane było często przez sławnych wodzów naszych Zamoyskiego, Żółkiewskiego i innych. Ma trzy części, z których każda otoczona jest murami mocnymi, 49 cerkiew, pałac arcybiskupi, wiele budowli publicznych znacznych, ale po większej części drewniane domy. Są tutaj znaczne fabryki skórzane i handel płodami Ruskimi. Len tanczny i ryby sztynty są sławne. Gubernia Pskowska ma 288000 mieszkańców.

Ptica, mierna rzeka Litewska, w bywszym województwie Mińskim, wpada w Prypeć.

Ptolomais, ob. Arce.

Puchacai, małe ale warowne miasto, stołeczne prowincyi tegoż imienia, w Królestwie *Chili* w Ameryce Południowej do Hiszpanów należący. Służy za miejsce graniczne przeciw ludowi *Araukanów*, w południowych okolicach *Chili* mieszkającemu, Hiszpanom nie podległym.

Pucho, miasteczko węgierskie w komitacie Trenczyńskim, mające wiele sukienników.

Pucho, miasteczko, przedtem starostwo w bywszym województwie Pomorskim, teraz w Prussach Zachodnich.

Pudlin, Puddlein, po węgiersku *Podolin*; miasto w hrabstwie Spi-

- Spiskim, ma klasztor Piarów a w bliskości zdrowe wody mineralne.
- Pudoga**, *Pudoi*, miasteczko Rosyjskie w gubernii Oloneckiej, nad rzeką Wodla, wpadającą w wschodnią stronę jeziora Onega.
- Puebla de Montalban**, znaczne miasteczko, w Hiszpańskiej prowincyi *Toledo*, w Kastylii.
- Puebla de Valverde**, miasteczko w prowincyi Teruel w Aragonii.
- Puebla de la Barca**, miasteczko nad rzeką *Ebro*, w Hiszpańskiej prowincyi *Alava*.
- Puelches**, liczny lud Ameryki Południowej w *Chili* przy górach Kordylierach. Dotąd umiał oprzeć się wszelkim napaściom Hiszpanów, a sprzymierzył się z równie niepodległemi Araukanami.
- Puente de Don Gonzalo**, miasteczko w Hiszpańskiej prowincyi *Cordova*, należące do książąt *Medina-Celi*, iako margrabiów Priego.
- Puente del Arçobispo**, miasteczko z 1200 mieszkańcami nad rzeką *Tajo* w prowincyi *Toledo*, należące do tamecznego arcybiskupa.
- Puente de la Reyna**, miasteczko nad rzeką *Arga* w powiecie *Pampelona*, w Hiszpańskiej Nawarze.
- Puente Deume**, małe miasto nad rzeką Eume, w Hiszpańskiej prowincyi Galicyi.
- Puente Vedra**, małe miasto Hiszpańskie nad rzeką *Loris* nie daleko miasta *Vigos*.
- Puers**, miasteczko z 3700 mieszkańcami w bywszym Brabancie, teraz stołeczne kantonu w departamencie francuzkim Obòch Netów, okręgu Mechlinii.
- Puerto de St. Antonio**, port w prowincyi Xalisko w Północnej Ameryce, w Nowej Hiszpanii.
- Puerto del Principe**, miasto po Havannie najznaczniejsze na wyspie Hiszpańskiej *Cuba*, w Indiach Zachodnich. Tutaj od roku 1796 jest Audiencyja, czyli trybunał appellacyiny całej wyspy. Ludność tego miasta wynosi do 30000 dusz.
- Puerto Hermoso**, port na wyspie *St. Domingo*, w Indiach Zachodnich, w części południowej.
- Puerto de St. Francisco** Prac, port Hiszpański w zachodniej części półwyspu Kalifornii, w Północnej Ameryce.
- Puerto de St. Juan**, port przy ujściu rzeki *Desaguadero*, w Nowej Hiszpanii, w Ameryce Północnej.
- Puerto de la Magdalena**, port Hiszpański w południowej części półwyspu Californii w Ameryce Północnej.
- Puerto de St. Maria**, dobrze zabudowane ale zupełnie otwarte miasto handlowe w Hiszpanii na przeciw miasta *Cadix*. Ma wyborne położenie handlu, piękne przechadzki, powietrze umiarkowane, równie w zimie iak w lecie. Ma tylko jedną parafiją, 9 klasztorów, 5 placów publicznych, 25000 mieszkańców i wyborną wodę, którą opatrnie miasto Kadyx. Pod czas zarazy roku 1800 wymarło tam 6000 ludzi.
- Puerto de la paz**, port w północnej części wyspy Hispanioli, w Indiach Zachodnich.
- Puerto de St. Pedro**, port w Kraju Patagonów, w Ameryce Południowej.
- Puerto Mahon**, miasto stołeczne wyspy Minorki nad południowo-zachodnim iey brzegiem; ma bardzo wygodny port, osłoniiony wielo twierdzami mianowicie zwaną *Fort St. Filippo*, zupełnie ze skały wykutą. Anglicy wzięli to miasto, 1708, a roku 1782 z niego przez Hiszpanów i Francuzów wygnani byli.
- Puerto Real**, port Hiszpański w prowincyi *Tabasco* w Północnej Ameryce.
- Puerto Viejo**, miasto i port nad morzem spokojnym, w Królestwie *Peru*, w Ameryce Południowej do Hiszpanów należącym.
- Puganz**, po węgiersku Baka-Banya, po słowiańsku Pukaneć, Królewskie wolne miasto górnicze w Węgrzech, komitacie Wielkohoncieckim; ma 2000 mieszkańców Niemców i Czeskich

słowian, kopalnie złota, i srebra, tudzież dobre wino w okolicy.

Puget, miasteczko francuzkie, w Landwóystwie Hieres, bywșey Prowancyi; teraz w departamencie *Var*, okręgu *Toulon*.

Puget, z przydatkiem *de St. Laurent*, albo *des treize Dames*, miasteczko w Prowancyi, teraz w departamencie francuzkim *Var*, powiecie *St. Paul les Vence*.

Puget - Theniers, miasteczko z 920 mieszkańcami, nad rzeką *Var*, w bywșym hrabstwie Nizza; teraz stołeczne okręgu w francuzkim departamencie Alpów Nadmorskich. Leży w górach a wyznosi się chowem bydła.

Puicelsy, miasteczko francuzkie, w bywșym Langwedoku, teraz w departamencie *Tarn*.

Puicerdá, Puigcerdan, miasto stołeczne w bywșym hrabstwie *Cerdagne*, w Hiszpańskiej prowincyi Katalonii, przy granicy francuzkiego powiatu *Russillonu*. Ma 1500 mieszkańców. Leży w okolicy przyjemney choć zimney. Była to dość mocna twierdza pograniczna przeciw francuzom; którzy ją wzięwszy roku 1678 zburzyli, ale przy pokoju nimegskim znowu Hiszpanom wrócili.

Puhaczów, miasteczko w byłey Ziemi Chełmskiej, teraz departamencie Lubelskim.

Pujols, miasteczko francuzkie w bywșey prowincyi Guiennie, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Gironde*, okręgu *Libourne*.

Puisaye, bywșy powiat długi pięć mil a dwa szeroki, w dawney francuzkiej gubernii *Orleanois*, teraz w departamencie *Yonny*.

Puiseaux, małe miasto w bywșey francuzkiej prowincyi *Orleanois*, teraz stołeczne kantonu w departamencie *Loiret*, okręgu *Pithiviers*.

Puławy, wielka wieś w bywșym województwie teraz departamencie Lubelskim, powiecie Kazimierskim, nad prawym brzegiem Wisły, na wielkiej drodze z Warszawy do Lublina, o 16 mil od pierwszego o 6 od drugiego z tych

miast, o półtóry mili od Kazimierza, z stacyą pocztową. Przyległe dobra zwane Koniskowolskimi od miasteczka Koniskiewoli należały na początku 17 wieku do rodziny Tenczyńskich, po tey wygaśnięciu weszły w dom Lubomirskich, a w posagu dostały się Adamowi Sieniawskiemu, Kasztelanowi Krakowskiemu, Hetmanowi Wielkiemu Koronemu. Około roku 1700 był tam stary zameczek na górze, dla swego położenia przy wielkiej drodze ważny, a przez Karola XII. w pierwszych latach 18 wieku spalony z przyczyny, że dom Sieniawskich sprzyał Królowi Augustowi. W całej tey wojnie Szwedzkiej Puławy były miejscem częstego przechodu wojsk i bitew, gdyż roku 1787 kopiąc fundamenta na nowe domy, znaydowano liczne szczątki zwłok ludzkich, a ile wiadomo miejsce to należąc do parafii wsi a przedtem miasteczka Włostowic, nie miało Kościoła ani cmentarza. Od opoki tey wojny aż do końca pierwszey ćwierci 18 wieku Puławy były opuszczone, dopiero około roku 1730 Zofia z Sieniawskich księżna Czartoryska, uderzona pięknoscią tego miejsca nakłoniła małżonka swego do iego zdobienia, w czem tak skore kroki uczyniono, że w kilka lat Puławy zostały iednym z naysłodszych miast w Polsce, gdyż około roku 1740 Władysław Lubieński późniejszy Prymas wspomina ie z wielkimi pochwałami w swej jeografii. Pałac i ogrody ozdobione były z całą wykwintnością wieku owego i w sposobie zupełnie francuzkim; w czem gust wspomnioney księżny, a dostatki mądrym gospodarstwem zwiększone, księcia wojewody Ruskiego iey małżonka, cudów na czasy owe w Polsce dokazały. Ale zrobić Puławy iednym z naysłodszych siedzisk wiejskich w Europie, zostawiono było synowi wspomnioney szanowney pary, księciu Adamowi Czartoryskiemu generałowi Ziemi Podolskich, Feldmarszałkowi wojsk Austryackich i małżonce iego księżnie Izabelli z hr.

hrabiów Flemingów; tak iak cęcha ich jest wszystko łożyć dla dobra i ozdoby kraju, którego sami są jedną z pierwszych ozdób. Nie było w Puławach; dopiero podróż księżny do Anglii zwróciła iey wyobrażenia ku tym ozdobom, które smak tego kraju wynalazł i udoskonalił. W ten czas pałac został rozszerzony, ogród ozdoby coraz nowemi czarodziejskimi przemiany, mnóstwa domów założone między pałacem a wsią właściwą, przybrało postać porządnego i znacznego miasta z zatrzymanym wsi imieniem. Najznakomitszymi w Puławach przedmiotami są: pałac wielki, a choć z powierzchowności nie ma zupełnie regularney budowy i ozdób architektury, ale imponujący obszernością i trwałością; z okazałą salą, liczną a wybornie utrzymaną biblioteką, mnóstwem pięknych pokoiów, między któremi samey księżny są raczy muzeum niż mieszkalnemi gmachy; pokoje księcia zalecają się szlachetną skromnością. Przy pałacu są wielkie officyny i liczne inne budowle; daley kaplica publiczna i wiele pięknych domów gościnnych i prywatnych; w ogrodzie świątynia pamiątek polskich, czyli tempel Sybilli; kilka oranżeryi i cieplarni; grota, iedna z najpiękniejszych w Europie, sztuczna, ale w miejscu szczęśliwie do tego od natury usposobionym; okazałe gry wodne, iako to fontanny i wodospady; należą do mnogich tego miejsca piękności, których opisanie tom by poświęcić można. Okolica Puław jest iedną z najrozkoszniejszych, oraz iedną z klassycznych w dziejach narodu naszego. Osobliwie z galerii wierzch pałacu otaczający widok ieden z najważniejszych stawia w odległości dobrze okiem zająć się mogący miasto Kazimierz, dzieło i miejsce pobytu Wielkiego Króla, przybytek ogromnego niegdyś handlu polskiego; Janowiec siedlisko starożytne Firlejów, Tartów, Lubomirskich; Gołąb pamiętny konfederacją na stronę Króla Michała; wszystko to budzi liczne wspomnienia, i

zaciekanie się w przyszłość czekającą tę okolice, iedną z najznakomitszych kraju naszego. Puławy podobne z niejednego względu do rezydencyi możnego państwa, stałe stołeczne wytwornemi pałacami, między temi są: Marynki, księżny Maryi Wirtemberskiej; Bronice i Pożog, państwa Dembowskich; Góra na przeciw Puław z Wisłą pana Orłowskiego; kościół parafialny Gorski zostaje pod rządem głośniego w literaturze Polskiej księdza Franciszka Zabłockiego. Te miejsca ozdobione ręką dobroczynności, świadczą o niey długi będą w okolicy; gdy w samych pięknych puławach wielka liczba szczęśliwych familii dobrze żyjących i mieszkalających przeszle w późne pokolenia pamięć twórców swego pomyślnego bytu. Ze wszystkich stron prowadzą do Puław przepysne drogi kilkudziesiętnie drzewami obsadzone, bardzo starannie utrzymywane którym trudno co równego znaleźć. Ogrodniczy do ozdoby tego pięknego siedliska użyci byli, Pope niemiec już w początkach tym ogrodem zawiadujący i anglik Savage (Sawidz) wezwany do nowych urządzeń wykonanych tam od lat kilkunastu. Z napisów w położonych na różnych budowlach wspomniemy niektóre: na pałacu z strony dziedzińca: *Ille nobis haec otia fecit*, myśl naśladowana z Wirgiliusza zwrotna do księżny Zofii z Sieniawskich Czartoryskiej; w ogrodzie w miejscu szczególniey obfitym w bogactwa roślinne: Drzewom, Krzewiom i Kwiatom, których hodowanie było zawsze mym (księżny Feldmarszałkowy) ulubionym zatrudnieniem. Ony wspominają milepszą od obecnych czasy, ony doczekają może szczęśliwszej przyszłości. Proroctwo po wielkiej części spełnione. Na pałacyku księżny z Czartoryskich Wirtemberskiej: *Iste Terrarum mihi praeter omnes angulus ridet*; wiyatek z Horacyusza, szczęśliwie poddany przez uczonego plebana Międzyrzyckiego Piramowicza.

- Przy drodze z Puław do Kazimierza, leży śliczna wioska Parchatka, tam w ostatnich czasach xiężna Feldmarszałkowa podnieśli przepyszne naturalne położenie, mnóstwem piękności, które połączone z położeniem sąsiadnym grodów ostatniego z rodu Piastów Króla Polskiego, dziwnie wabny składają ogół. Obacz artykuły; Klewań, Krzeszowice, Marynki, Międzyrzec, Sieniawa, Willanów.
- Pulchely, Pulhely**, miasteczko w Anglii w prowincyi *Carnarvanshire* w xięstwie Wallii.
- Pulo - Neyra**, jedna z wysp Moluckich należąca do Hollendrów, którzy tam zbudowali twierdzę *Nassau* i *Fort Belgique*.
- Pulo Pinang**, wyspa na drodze z Malaki do Indii Wschodnich z dobrym portem i osadą Brétańską.
- Pulo Pisang**, jedna z małych wysp Moluckich.
- Pulo Ronde**, jedna z wysp Banda, do Moluckich należąca.
- Pulo Timon**, wyspa nie daleko od przylądka Malacca. Mieszkania kraiovców są od siebie oddzielone i tylko z łokcie długie, a połowę tego szerokie. Cała wyspa naieżona jest skałami. Okręty płynące z Batawii do Siamu, opatrnią się tutaj w świeżą wodę.
- Pulo Way**, jedna z wysp Banda, nie daleko Sumatry należąca do Hollendrów, którzy tam twierdzę *Revenge* zbudowali. Także w północnej stronie Sumatry leży wyspa tegoż nazwiska.
- Pulsgau**, włość i miasteczko xiążąt *Dietrichstein* w Styryi, cyrkułe Cyллеiskim, nie daleko Windisch-Feistritz, z dobrými winnicami w okolicy.
- Pulsnitz**, małe miasto z znacznym zamkiem, w Górnicy Lużycy przy granicy Misniiskiej; należy do baronów Maxen. Na Misniiskiej stronie leży wieś *Pulsnitz*, należąca do tychże samych dóbr. Robią tutaj wiele wstążek, płótna, pierników i daleko wyprowadzają. Blisko tej włości leży góra *Keulenberg*, podobna siodłu, dzieląca Missnią od Lużycy.
- Pulst**, komenderyia orderu Świętego Jana Jerolimskiego, w Dolney Karyntii.
- Pułtawa, Połtawa**, miasto rosyjskie, stołeczne okręgu w gubernii Połtawskiej; ma 1200 domów po większej części drewnianych, 4000 mieszkańców pięciomęzkiej, wyżywiających się z jarmarków tamecznych, ale mianowicie z dobrego rolnictwa. Cyrkuł czyli okrąg Pułtawski, najludniejszy ze wszystkich tej gubernii ma 34000 męzkich mieszkańców. Guberniia ta od cesarza Alexandra ustanowiona dzieli się na 10 okręgów. Roku 1709 zaszła w bliskości tego miysca wielka potyczka między carem Piotrem I. a Królem Szwedzkim Karolem XII; zupełnie nieszczęśliwa dla tego drugiego, tak iż musiał się schronić do Turcyi.
- Pułtusk**, miasto w bywłym województwie Mazowieckim, ziemi Ciechanowskiej nad rzeką Narwą, o 3 mile po wyżey uyscia iey w Bug. Ma 270 domów i 3000 mieszkańców dość zamożnych. Jest to jedno z porządných miast tej okolicy, teraz stołeczne powiatu w departamencie Płockim. Przedtém z tytułem xięstwa należało do biskupów Płockich, którzy tam mieli pałac i zwykle mieszkowali. Roku 1703 Karol XII. poraził w bliskości tego miasta woysko saskie; zaś 1807 Francuzi łącznie z Polakami znaczne tu odnieśli zwycięztwo nad Rosyjanami.
- Puna**, wyspa Hiszpańska na zatoce morskiej Guayaquil w Ameryce Południowej, w Królestwie Peru; ma miasteczko tegoż imienia zamieszkane po większej części przez rybaków i maytków.
- Punah**, miasto stołeczne krainy Marattów, w Indyiach Wschodnich na półwyspie z tej strony Gangezu, na wschód Bombay z górach. Jest zwykłym mieszkaniem ich rządzcy zwanego Paiszwa; ale bardzo nieporządnie zabudowane tak, że nawet na rzecę płynący przez miasto nie ma mostu. Roku 1803 anglicy wydarli ie paiszwie Holkarowi, który przed niejakim czasem był ie opatnował.

- nowa. Robią w tém mieście wiele materyi bawełnianych.
- Punheta**, miasteczko z 1100 mieszkańców, w Portugalskiej prowincyi Estremadurze, przy ujściu rzeki Zezere w *Tajo*.
- Punic**, miasteczko w bywszym, województwie, teraz departamencie Poznańskim, w powiecie Wschowskim. Ma 254 domy, a 1440 mieszkańców polaków i Niemców, między temi wiele tkaczy. Roku 1706 zaszła tutaj nie daleko od granicy Szlaskiej bitwa między Szwedami i Sasami.
- Punie, Punska**, miasteczko w bywszym województwie Trocki, teraz departamencie Łomżyńskim, powiecie Wygierskim; dawniej starostwo w posiadaniu Brzostowskich.
- Punta**, albo *St. Luis*, miasteczko z 200 mieszkańcami w wschodniej stronie prowincyi *Cuyo*, w okolicy żyznej i dobrze zaludnionej na wielkiej drodze z *Chili* do *Buenos-Ayres*.
- Punta Delgada**, miasto z 1900 mieszkańcami na wyspie *S. Michała*, iednej z Azorskich, należące do Portugalczyków.
- Puntiana**, faktorya hollenderska na zachodnim brzegu Wschodnio-Indyjskiej wyspy *Borneo*. Klin kraiu przyległego należał przedtem do Króla *Bantam* na wyspie *Jawa*, który ustąpił go *Hollandrom*. Najważniejszym artykułem tutajszego handlu jest kamfora, najlepsza ze wszystkich, a dla swej dobroci mieszana do innych azyatyckich.
- Purchena**, miasto z 3800 mieszkańców w hiszpańskim Królestwie *Grenady*, nad rzeką *Almanzor*.
- Purmerend**, miasto w Północnej *Hollandyi* z 2400 mieszkańców. Leży między *Edam* i *Amsterdamem*, ma ratusz kościół piękny, tudzież znaczny handel tłuszczem.
- Purneah, Purania**, wielkie miasto i powiat w *Indyi* Wschodniej na północnej stronie *Gangu*, nad rzeką *Bumura*, z zamkiem w bliskości.
- Purpurowe morze**, po *Hiszpań-*
- sku Mar Vermejo*, nazywa się zatoka między morzem *Spokoynym* i *Nowym Meksykiem*.
- Puschwitz**, miasteczko z 106 domami, w *Czechach*, cyrkule *Saackim*; należące do hrabiów *Czerinin*.
- Pusciano, Pussiano**, miasteczko w bywszym księstwie *Mediołańskim* powiecie *Como*; bliskie jezioro nazywa się jeziorem *Lago di Prusciano*. Teraz w Królestwie *Włoskim*, departamencie *Lario*.
- Pusterlengo**, znaczne miasteczko, nie daleko miasta *Pizzighe-tone*, w Królestwie *Włoskim*, departamencie *Górnego Po*.
- Pusterthal**, po włosku *la Pusteria*, ćwierć hrabstwa *Tyrołu*, ku granicom *Karynty* położona, bardzo górzysta ale mająca miejscami dobry chów bydła i zasięwy lnu, wielu tkaczy i robiących koronki. Roku 1785 znajdowało się tam i miasto, 4 miasteczka 354 wsie i 84000 mieszkańców.
- Pustozero**, miasto rossyjskie nad jeziorem tegoż imienia blisko rzeki *Peczora* w cyrkule od tego miejsca nazwanym w gubernii *Archangelskiej*.
- Putbus**, miasteczko, włość i zamek na wyspie *Rügen* do *Pomeranii* *Szwedzkiej* należący. Jest to gniazdo dawnej rodziny przedtem baronów, teraz hrabiów *Putbus*.
- Putiwl**, miasto Rossyjskie stołeczne okręgu w gubernii *Kurskiej*. Ma 19 cerkwi, 58 drewnianych budowli publicznych 1130 drewnianych budowli prywatnych i 4500 mieszkańców pći męskiej. Handel tameczny zawisł na przewozie zagranicznych towarów; ale znajduje się tam także znaczna fabryka wtriolu.
- Putlingen**, po francuzku *Puttelelange* włość niegdyś udzielną *Rzeszy* na lewym brzegu *Renu*; traktatem *Lunewilskim* ustąpiona *Francyi*, i teraz należąca do departamentu *Mozelli*, okręgu *Sar-demünd*.
- Putney**, miasteczko blisko *Londynu*, mające wiele pięknych domów miejskich nad *Tamizą*.
- Putt-

Puttbus, ob. Putbus.

Putten, mała wyspa na rzekę Mozę, w Hollandyi Południowej.

Puttlitz, miasteczko z 776 mieszkańców w powiecie Priegnitz w Marchii Brandenburg, nad rzeką Stepenitz; było gniazdem rodziny baronów Puttlitz. Jest tam wiele szewców.

Putzig, ob. Pucko.

Puy, le Puy de Notre Dame, miasto stołeczne bywszego francuzkiego powiatu Velay, nad rzeką Borne, nie daleko Loary; w dawnym Langwedoku; teraz jest stołeczne departamentu Górnej Loary. Ma przeszło 15000 mieszkańców, znaczne fabryki i fabrycznie.

Puy de Dome, góra we Francyi, w bywszej prowincyi Auvernii o milę od Clermont: ma 4860 stóp nad powierzchnią morza. Od niej ma nazwisko departament zawierający wielką część dawnej Auvernii, mający mieszkańców 508500; a podzielony na 5 okręgów Riom, Thiers, Ambert, Clermont i Issoire. Miasto stołeczne jest Clermont. Podatków opłaca ten departament 3656000 franków; ma wielką obfitość zboża, konopi, wina, owoców, a w górzystych okolicach bydło, owce, konie i muły; także kopalnie srebra i ołowiu. Fabryki płótna, sukna i materii wełnianych są tam także w kwitującym stanie.

Puy Laurens, miasto z 5650 mieszkańcami w bywszej francuzkiej prowincyi Langwedoku. Teraz stołeczne kantonu, w departamencie Tarn, okręgu Lavaur. Robią tutaj wiele materii wełnianych.

Puy l'Eveque, małe miasto z 2100 mieszkańcami nad rzeką Lot, w bywszej francuzkiej prowincyi Guyennie, powiecie Górnym Quercy; teraz stołeczne kantonu w departamencie Lotu, okręgu Cahors.

Puy la Roque, miasteczko francuzkie, w bywszym powiecie Dolnym Quercy; teraz w departamencie Lot, okręgu Montauban.

Puy St. Reparat, miasteczko francuzkie z 1500 mieszkańcami

w okolicy w wino obfitey w bywszej Prowancyi; teraz w departamencie Uyscia Rodanu, okręgu Aix.

Puy St. Martin, małe miasto francuzkie w bywszej gubernii Nivernois przy granicach Burgundii; teraz w departamencie Nièvre, okręgu Chateau-Chinon.

Puymirol, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Guyennie, teraz stołeczne kantonu w departamencie Lotu i Garonny, okręgu Agen.

Pyrbaum, miasteczko, zamek i włość przedtém wolna rzeczy należąca do hrabiów Wolfstein; po tych wygaśnięciu roku 1740 elektor bawarski obiał ją na mocy dawnych umów; ale gdy z tej okoliczności, powstał proces z strony hrabiów Hohenlohe-Kirchberg i Giech, roku 1768 elektor obowiązał się wypłacić tym domom około miliona złotych polskich; po zgonie elektora Maksymiliana Jozefa roku 1778, cesarz obiał tę dobrą jako lenność zwracającą się do Rzeszy, ale następującemu elektorowi nadał ją znowu. Włość ta ma milę kwadratową powierzchni, na niej 1830 mieszkańców, a dochodu czyni 6000 ryńskich.

Pyrenejskie góry, iedne z najznaczniejszych między Europejskimi; dzielą Francją od Hiszpanii, rozciągają się na mil 50 a szerokości mają do 24. Najwyższe między niemi są: Canigon, Mont Perdu i Malodetta; ta jest najwynioślejsza i ma 1718 sążni nad powierzchnią morza. Roku 1659 zawarty pokój między Francją a Hiszpanią ma nazwisko Pirenejskiego. Pospolicie śnieg trwa na nich przez siedm miesięcy, pod czas których mnóstwo wilków w górach tych się znajdujących, jest dla podróżnych niebezpieczne. Od czasu rewolucyi francuzkiej 3 departamenty otrzymały nazwisko od tych gór. 1) Departament Górnych Pyreneów, zajmuje dawne hrabstwo Bigorre i 4 doliny. Ma 89 mil kwadratowych i 206000 mieszkańców, podzielony jest na trzy okręgi: Tarbes, Bagnères i Argelès.

Argelis. Miasto stołeczne jest *Tarbes*. Roku 1803 opłacał podatków zwyczajnych 895,000 franków. Ma zimne klima w górach, umiarkowane w północnych równinach; obfituje w zboże i wina dobre; po górach ma kopalnie kruszców i liczne stada bydła i mułów; tudzież źródła wód mineralnych.

2) Departament Dolnych Pyreneów zawiera dawne powiaty *Bearn* i *Nawarry*, a ma stołeczne miasto *Pau*. Na 140 milach kwadratowych ma 385,000 mieszkańców, dzieli się na 5 okręgów, to jest; *Pau*, *Oleron*, *Mauleon*, *Bayonne* i *Orthez*. Roku 1804 opłacał podatku 1,523,000 franków. W górzystych południowych okolicach ma liczne bydło, małe ale wytrwałe konie, żelazo, miódz, drzewo budowlane i źródła mineralne; w północnych równiejszych zboża wszelkiego rodzaju, mianowicie atoli kukurydzę; także łaki, a przy brzegach morskich wiele soli warzonej. 3) Departament Pyreneów Wschodnich zajmuje prawie cały dawny *Russyion*; ma 76 mil kwadratowych powierzchni, na tey 117,000 mieszkańców, 3 okręgi *Perpignan*, *Ceret* i *Prades*, a miasto stołeczne *Perpignan*. Podatków opłaca ten departament 1,010,000 franków,

powietrze ma ciepłe, wiele wybornych owiec, dostatkami zboża, lnu, wina, oliwy i soli.

Pyrmont, *Piermont*, miasto stołeczne hrabstwa tegoż imienia w bywszym cyrkułe Niemieckim Westfalii, należącego do książąt Waldek, z prawem następstwa po ich wygaśnieniu, służącego Królowi Westfalskiemu, iako panu księstwa *Paderborn*. Miasto *Pyrmont* dla swych wód sławnych i dziwnie pięknego położenia liczy się między naybardziej uczęszczane miejsca tego rodzaju w Europie. Mieszkańców zwyczajnych ma 2000, w czasie kompieli tyle dwoie.

Pyrytz, dawne i dobrze zabudowane miasto w Pomeranii przy granicy Brandenburskiej. Mieszkańcy wyżywiają się dobrym rolnictwem.

Pyssz, mała rzeka w królestwie Pruskim przy miasteczku *Johan nesberg* się poczynająca.

Pyzdry, miasto w bywszym województwie Kaliskim, teraz w departamencie Poznańskim, stołeczne powiatu; nad rzeką Wartą przy uściu w nią Prosnę, na pół drogi z Poznania do Kalisza; jest znaczne, zamożne i ma 3100 mieszkańców.

Q.

Quackenbrück, małe miasto niemieckie z 1800 mieszkańcami w bywszym księstwie biskupstwie Osnabruckim; po Osnabruku było w tymże nayznaczniejszy. Miało przedtém kollegiatę kanoników, późniey zniesioną. Miasto to ma znaczny odbyt rzepakowego oleju i bydła w okolicy hodowanego, także handel ekspedycyny jest dość ważny.

Quadrath, miasteczko i włość w bywszym elektorstwie Kolońskim, na zachód miasta Kolonii; teraz w francuzkim departamencie *Roor*, okręgu Kolonskim.

Quanchaco, port morski nie daleko od *Truxillo*, w hiszpanskim wicekrólestwie *Peru*, w Ameryce Południowej,

Quancheu, *Quang-tszu*, od Europejczyków pospolicie *Kanton* zwane, miasto stołeczne Chińskiej prowincyi *Quantung* albo *Quantong*, iedyny port morski i miejsce handlowe otwarte w Chinach Europejczykom. Od roku 1760 odkąd angielskie okręty złapanie były na przekradkowym handlu, nie wolno żadnemu europejskiemu zbliżać się do samego miasta kantonu, ale muszą stać o kilka mil z tamtąd przy wyspie *Wampu*. Tam przybywa ieden z mandarynów na to wyznaczonych i taxuje okręty na pewną opłatę, która prócz celi, bardzo bywa znaczna. Mimo to handel tameczny miany jest za nayważniejszy w całej Azji; a zawiśł nayistotniej na herbacie, porce-

porcelenie, pokostach, tuszu it. d. Przedtem opłacane to wszystko było gotowemi pieniędźmi, lecz odkąd anglicy sami prawie cały ten handel do siebie przeciągnęli, zbywają go zamianą swoich indyjskich i angielskich towarów, prawie w równowadze.

To miasto leży nad rzeką *Taho*, zwana od europeczyków *Tiger*, a ma ludności do 150,000. Misjonarze, którzy ludność Chin zbyt przesadzali, dawali temu miejscu okrągłą liczbą *million* mieszkańców. Można liczyć 80,000 na właściwe miasto, ale prócz tego cała rzeka przyległa okryta jest 40,000 statków, ściśle między sobą skupionych z zostawiają drogą śródkiem dla żeglugi po rzece. Także domy samego miasta nad brzegiem rzeki, głęboko się na iey szrodek zapuszczają będąc budowane na palach. Ulice są proste, wybrukowane wielkimi kamieniami i bardzo porządne; domy mają ceglane na jedno piątro, z dwoma lub trzema dziedzińcami w głębi na mieszkanie kobiet i składy różne użytemi. Pod ulicami prowadzone są rynny atoli z coraz większym uszkodzeniem posady. W wielu bardzo domach szyby są z perłowej macicy.

Quangsi, prowincya Chińska między prowincyami *Quantung*, *Huquang*, *Queicheu*, *Imman* i królestwem *Tunkwinu*. Jest po większej części górzysta i w północnych okolicach wcale niezysną. Ma 13 większych, a przeszło 80 małych miast. Robią tam bardzo piękną porcelenę. Miasto stołeczne tej prowincyi nazywa się *Queilin*; *Quehling*, a leży nad rzeką *Quei*.

Quantung, obszerna prowincya Chińska, między prowincyami *Fokien*, *Kiangsi*, *Huquang*, *Quangsi*, królestwem *Tunquing* i oceanem. Ma 94 większych lub mniejszych miast, obfituje w cukier i jedwab, a ma prócz tego należące do siebie wyspy *Hainan* i *Makao*.

Quaqu, okolica nadbrzeżna *Gwinei* krainy *Afrykańskiej*, leżąca między przylądkami *Capo de Palmas*, i *Capo de tres Puntas*, jest dobrze zaludniona, do handlu

Tom II.

bardzo zdatna, a dla obfitości słoni, zwana niekiedy brzegiem kłów słonich.

Quarantania, góra w pustyni *Jerichońskiej* w *Palestynie*, nazwana tak od *Włochów*, z przyczyny 40 dniowego postu; który na niey miał *Jezus Chrystus* odprawiać. Także na tej górze, jeżeli mieszkańcom wierzyć można, miał być kuszony od czarta. Wprawdzie oba te podania mamy z pisma, ale toż nie wyraża posady tej góry w sposób, któryby wątpliwość oddalał.

Quarantola, małe miasto w bywszym księstwie *Mirandola*, przy granicy *Mantuaniskiej*, teraz w królestwie *Włoskim*, departamencie *Panaro*.

Quariz, miasteczko i zamek w *Szlasku Dolnym*, księstwie *Głogowskim*. W okolicy sięgają wiele inu.

Quarkenburgh, zamek i włość w *Pomeranii Pruskiej*, między *Kaminem* a *Stargardem*. Król *Fryderyk I.*, nadał temu miejscu nazwisko *Fridrichswalde*, ale dawniejsze zatrzymali mieszkańcy okoliczni.

Quarrées les Tombes, miasteczko francuzkie z 2000 mieszkańców, w bywszej *Burgundyi*, powiecie *Auxois*; teraz w departamencie *Yonne*, okręgu *Avalon*. W bliskości wiele trumien od dawna i dotąd bywa znajdowane; są one z kamienia okolicy przy *Champ. Rotard*, dobywanego. Zdają się być roboty bardzo dawne, ale nieużywane, gdyż są bez napisów lub znaków.

Quart, Miasteczko i włość w *Szwajcaryi*, nie daleko jeziora *Wallenstedzkiego*, przedtem do kantonów *Glaris* i *Szwitz*, teraz do *St. Gallen* należące.

Quarti, **Quarto**, małe miasto w bywszym powiecie *Casale* w księstwie *Monferratu*; przy *Ponte Stura*; teraz w francuzkim departamencie *Marengo*, okręgu *Casale*. Po niżej nad rzeką *Tanaro*, leży inne miasteczko tegoż imienia.

Quattro Castelli, cztery zamki blisko siebie stojące na 4 pagórkach w bywszym księstwie *Modenskim*,

M

skim,

skim, teraz w królestwie Włoskim departamencie *Crostolo*. Zbudowane były od sławnej hrabiny Matyldy, a nazwiska ich poiedyncze są: *Castel Petro*, *Bobianello*, *Monte Lucio* i *Monte Zani*.

Quebek, miasto stołeczne Dolney Kanady, składa się z dwóch części; jedna nazywa się *Dolna*, a jest zbudowana u spodu góry, na której leży Górne miasto bardzo porządne, mające piękne ulice i domy, dobre fortyfikacye, cytadelę, w której jest mieszkanie gubernatora, pałac biskupa podlegającego bezpośrednio papieżowi, i kościół katedralny w złym guście zbudowany, ale mający wysoką wieżę. Ludności liczy to miasto 12000 dusz.

Quebek założony był w pierwszych latach 17 wieku przez francuzów pod przywództwem pana *Champlain*; leży o 120 mil od morza, nad północnym brzegiem rzeki Świętego Wawrzeńca, w bliskości przylądka zwanego *Cap aux diamans*, gdyż przy nim niekiedy fałszywe diamenty znajdowane bywają. Rzeka Ś. Wawrzeńca, która w głąb kraju na 120 mil wszędzie jest szeroka na 3 mile geograficzne, przy Quebecu zwęża się na $\frac{1}{4}$ mili; a nazwisko tego miasta pochodzi od wyrazu *Quebecis*, znaczącego wąską drogę w języku Algonkwiniów ludu bliższego.

Mimo dość miernego położenia, Quebec doznaje zimna bardzo dośkwiernego; i tak roku 1744 barometr posnął się tam do 32 stopnia cieplomierza Reomiura.

Quebek był na próżno przez anglików oblęgany w latach 1660 i 1711, ale 1759 został wzięty po bitwie w której wodzowie wojsk obydwoh polegli. Następującego roku francuzi usiłowali odebrać to miasto lecz nadaremnie, a przy pokoju 1762 zostało z całą Kanadą przy Anglikach. Roku 1775 Zjednoczeni Amerykanie na próżno kusili się o zdobycie tego miejsca.

Queckbrunn, źródło przy mieście *Bunzlau* w Słazku, w zimie ciepłe, w lecie zimne. Większa część miasta używa wody z niego.

Queda, małe królestwo na zachodnim brzegu półwyspu, *Malaca* w Azji.

Queda, miasto stołeczne królestwa wyżey wymienionego, z portem często od europeyzyków nawidzanym. Naysznakomitszym przedmiotem tamecznego handlu jest cyna tak biała i giętka iak angielska, ale nie tak stała; nazywa się *kalin* w języku krajowym.

Quedlinburg, bywsze opactwo panieńskie, w Niemczech, cyrkule Dolney Saxonii, przełożona tego klasztoru miała tytuł xiążęcy i głos w izbie prałatów. Leży między xięstwem Halberstadtzkiem i Anhaltskim, ma 2 mile kwadratowe powierźchni i 15000 mieszkańców. Dochodów czyniło do 30,000 talarów. Roku 1802 dostało się Prussom w wynadgrodenie, Westfalskiego.

Quedlinburg, dość obszerne miasto, budowane sposobem staroświeckim, mające 1560 domów a do 11,000 mieszkańców. W tamiecznych ósmiu kościołach są różne starożytności do widzenia. Klasztor xiążęcy wyżey wspomniany leży na górze przy kościele Ś. Serwacego. W zamku znajduje się piękna biblioteka, a w mieście porządne gimnazyum. Ma one także znaczne fabryki wełnianych materyi, handel bydłem i gorzałką. Okolica wydaie wiele roślin kuchennych.

Queen Anne, czyli Królowa Anna, hrabstwo w wolnym Stanie Ameryki Północney, nad wschodnim brzegiem zatoki morskiej *Chesapeakebay*. Ma 18 mil kwadratowych, wysiewa wiele przernicy, a liczy 15000 mieszkańców. Miejsce stołeczne *Entreville*, ma niewiele domów.

Queenborough, małe miasto angielskie w prowincyi Kent, na wyspie Sheppey; wysła dwóch deputowanych na parlament.

Queenscounty, obszerne hrabstwo w Irlandzkiej prowincyi *Leinster*, nazywa się w języku krajowym *Lease*.

Queensferry, królewskie miasteczko w hrabstwie Westlothian, w Południowej Szkocyi nad zatoką morską Forth.

Queens-

Queenstown, albo Maryborough, miasto stołeczne hrabstwa *Queenscounty*, w Irlandyi.

Queich, rzeka w bywszym Dolnym palatynacie, wpadająca w lewy brzeg Renu. Płynie teraz po części przez departament francuzki *Monttonnere*, poczęści przez departament Dolnego Renu. Kanał prowadzony od tej rzeki aż do miasta Landau, nazywa się Queiskim.

Queichen, Koehschu, uboga i nieżyźna prowincya Chińska, między prowincyami *Huquang*, *Suehuen*, *Junnan* i *Quangsi*; zawiera 48 miast różney wielkości. Miasto stołeczne nazywa się *Queijang*, albo *Koehszang*.

Queilin, wielkie miasto Chińskie, nad rzeką *Qei*, stołeczne prowincyi *Quangsi*.

Queiras, albo dolina *Qeiras*, czyli *Quieras*, leży w dawnym Delfinacie, przy granicy bywszego Piemontu; teraz w francuzkim departamencie Górnych Alpów.

Queis, rzeka rybna i bardzo bystra, poczynająca się w xieźtwie Janerskim w Szląsku, wpadająca w rzekę Boher przy mieście Sagan, dzieli Łużacyą od Szląska, prócz kilka klinów wyskakujących po za tę rzekę.

Quelus, zamek w Portugalii o 2 mile geograficzne na północ Lizbony, w okolicy odludney i górami otoczoney. Sama budowla niewytworna i odosobniona, a kilka tylko domów do koła mająca, służyła za zwyczajne letnie mieszkanie dworu, w bardzo cichym sposobie życia.

Quercola, miasteczko w bywszym xieźtwie Modenskim, teraz w królestwie Włoskim departamencie *Panaro*. W okolicy dobywają bursztyn.

Quercy, bywsza prowincya we Francyi, otoczona od północy prowincyą *Limosin*, od wschodu Auwernią, od południa Langwedokiem, od zachodu Perigordem i *Agenois*. Należała przedtem do gubernii *Agenois*, iest żyźna w zboża, wina i owoce. Dzielila się na Górne i Dolne Quercy; teraz składa ją obydwie

te połowy departament Lotu po większey części.

Querfurt, mierne miasto niemieckie z 2400 mieszkańcami na granicy Turyngskiej z zamkiem, waleem otoczonym, nad rzeką *Querne*, w xieźtwie tegoż imienia; mającym 8 mil kwadratowych powierzchni i 16000 mieszkańców. Przez pokój Pruski 1635 dostało się domowi Saskiemu linii Weysenfels, po której wygaśnieniu spadło roku 1746 na elektorską. Corocznie we wrześodę po Wielkienocy odprawia się przed miastem Querfurtem, na równinie zwanej *Osła Łaką* (na pamiątkę osiołka *S. Brunone* co daley iść niechciał) znaczny iarmark.

Querigut, miasteczko z 800 mieszkańcami i warownym zamkiem, broniącym jednego przeyscia w górach Pyreneyiskich, w bywszym hrabstwie *Foix*; teraz w departamencie *Ariege*, okręgu *Foix*.

Quesnoy, (le) małe ale mocno warowne miasto z 3000 cywilnych mieszkańców, o 3 mile od *Valenciennes* w bywszym francuzkim powiecie *Hennegau*; teraz stołeczne kantonu, w departamencie *du Nord*, okręgu *Avesnes*. Nazwisko ma mieć od wielości dębów, rosnących w okolicy, a językiem miejscowym zwanych *Quesnes*. Roku 1712 wzięte było przez wojska mocarstw sprzymierzonych przeciw Francyi, ale przy pokoju oddane teyże. Mieszkańcy wyżywiają się z fabryk poźjedwabnych i handlu drzewem.

Quesnoy sur Deule, miasteczko z 4000 mieszkańcami, nie daleko od miasta *Ryssel* w francuzkiej bywszey Flandryi; teraz stołeczne kantonu w departamencie *du Nord*, okręgu *Lille*, albo *Ryssel*.

Questembert, małe miasto z 3700 mieszkańców w bywszey prowincyi Brétanii; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Morbihan*, okręgu *Vannes*.

Questenberska iaskininia, albo zimny dół, grota w hrabstwie *Stollberg*, włości *Questenberg* w bywszym cyrkule Dolney Saxonii, znajdujaca się w skale wapienney; podzielona na dwie iaskinie, w lecie bardzo chłodne.

- Quettehou**, miasteczko z 1300 mieszkańców, mające dobre rolnictwo w okolicy. Leży w bywszej francuskiej prowincyi Normandyi; teraz stołeczne jednego kantonu w departamencie *Manche*, okręgu *Valognes*.
- Quevaucamps**, miasteczko z 1000 mieszkańców w bywszym francuskim powiecie *Tournesis*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Jemmappe*, okręgu *Tournay*.
- Quiberon**, miasteczko z 2000 mieszkańców w bywszej Brétanii, na wąskim klinie ziemi w morze się zapuszczaającym, na którym są dwa porty płytkie, ale mocnemi fortyfikacyami obwarowane, z przyczyny łatwego tam lądowania, którego w roku 1795 na próżno Anglicy z emigrantami francuzkiemi doświadczali.
- Quibo**, **Caboya**, wyspa hiszpańska na morzu Południowym; z kilku innemi pod témże imieniem zajętemi.
- Quieto**, mała rzeka w bywszej Weneckiej Istrii, wpadająca w morze Adryatyckie.
- Quillan**, małe miasto z 1600 mieszkańców w bywszej francuskiej prowincyi Langwedoku Dolnym; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Audy*, okręgu *Limoux*. Figi tutajszej okolicy, są sławne swą dobrocią.
- Quillebeuf**, miasteczko z 1200 mieszkańcami w bywszej francuskiej prowincyi Normandyi blisko uścia Sekwany w morze. Teraz jest stołeczne kantonu w departamencie Euży okręgu *Pontaudemer*. Tutajsi mieszkańcy są po większej części żeglarze.
- Quillota**, miasto stołeczne prowincyi hiszpańskiej tegoż imienia w Ameryce Południowej, w państwie Ohili. Jest małe lecz dobrze zabudowane; w okolicy znajduje się wiele złota po górach przyległych Kordylierskich.
- Quiloa**, królestwo przy uściu rzeki *Cuabo*, w Afryce przy brzegu Zangweharskim, pod 9 stopniem szerokości. Król opłaca daninę Portugalczykom. Mieszkańcy po większej części Arabowie, są religii mahometañskiej.
- Quiloa** stara, miasto mieszkalne Króla kraju tegoż imienia, obszerne i dobrze zabudowane, handel prowadzi znaczny złotem niewolnikami i kością słoniową.
- Quiloa** nowa, miasto na wyspie nie dalekiej od stałego lądu i królestwa tegoż imienia; już roku 1505 portugalczycy je opanowali i dotąd trzymają. Jest piękne, bogate i warowne.
- Quimper**, **Quimper-Corentin**, **Cor-nouaille**, miasto francuskie z 6700 mieszkańcami w bywszej Brétanii, teraz stołeczne departamentu *Morbihan*. Jest oyczyzną dwóch sławnych jezuitów *Hardouin* i *Bougeant*.
- Quimperlay**, małe ale dobrze zabudowane miasto francuskie w bywszej prowincyi Brétanii, teraz stołeczne okręgu w departamencie *Finistierre*.
- Quingey**, miasteczko z 1100 mieszkańców nad rzeką *Louve* w bywszej francuskiej prowincyi *Franchecomté*; teraz stołeczne kantonu w departamencie *Doubs*, okręgu *Besançon*. W okolicy jest wiele hamerni żelaznych.
- Quintambert**, ob. **Questembert**.
- Quintin**, małe miasto z 5 przedmieściami 4000 mieszkańców i pięknym zamkiem w bywszej francuskiej prowincyi Górnej Brétanii. Roku 1691 to miasto i włość przyległa nadane były tytułem xięstwa dla marszałka *de Loges*, z przydanym jegoż imieniem temu miejscu, lecz dawne mu pozostało. Teraz to miasteczko jest stołeczne kantonu w departamencie *Cotes du Nord*, okręgu *St. Brieux*. Ma znaczne fabryki płócienne.
- Quinto**, miasto w królestwie Aragonii, w Hiszpanii, nad rzeką *Ebro*.
- Quinto**, znaczna wieś z kościołem parafialnym w kantonie Szwajcarskim *Tessin*, w powiecie Linivskim.
- Quinzano**, miasteczko z 8000 mieszkańców w królestwie Włoskim, departamencie *Mella*, nad rzeką *Savarona*, nie daleko rzeki *Oglio*.

Quir, *Terra de Quir*, brzeg nad morzem Spokojnym nie daleko wysp Salomona. Roku 1606 odkryty był przez hiszpana Ferdynanda Quiros.

Quirieu, miasteczko z około 900 mieszkańcami nad rzeką Rodanem w bywszej francuskiej prowincyi Delfinacie; teraz w departamencie Izery, okręgu *Tour du Pin*.

Quissac, miasteczko z 1400 mieszkańcami w bywszej francuskiej diecezyi Nimes, w Langwedoku; teraz stołeczne kantonu w departamencie Gard, okręgu *Vigan*. Ma sławne źródło mineralne, które we 24 godzinach dwa razy biele i tyleż się zatrzymuje. Piętnaste trwa 7 godzin 25 minut, drugie 5 godzin około.

Quistello, małe miasto w bywszym księstwie Mantuańskim, nad prawym brzegiem rzeki *Secchia*, wpadającej nie daleko z tamtąd w rzekę Po. Teraz w departamencie *Mincio*, królestwa Włoskiego. Césarski jenerał hrabia *Königseck*, wypędził z tamtąd roku 1734 połączone wojska francuskie z Sardynskimi pod wodzą marszałka *Broglio*.

Quitava, królestwo na wschodnim brzegu Kaffreryi w Afryce, między Zangwebar a królestwem Sofala.

Quito, prowincya Hiszpańska w królestwie Peruańskim, Ameryki

Południowej, przy granicach Nowey Grenady. Rozciąga się między wysokimi górami Kordilierskimi, i dla tego ma umiarkowane powietrze, chociaż leży pod samym równikiem.

Quito, *St. Francisco de Quito*; miasto stołeczne prowincyi wyżej wymienionej; jest obszérne ale na nierównej posadzii położone. Ma wiele bogatych klasztorów i biskupstwo będące sufragannym arcybiskupa w Lima; także wiele fabryk, akademię i audiencyę, czyli trybunał appellacyiny. Gwałtowne trzęsienia ziemi i nawałnice są tam pospolite, ale klima zkad inąd umiarkowane, zdrowe i przyjemne. Liczba mieszkańców ma dochodzić do 50,000 dusz.

Quivira, kraina Ameryki Północnej, między Nowym-Mexykiem a Luizyaną, napełniona jest piaszczym i pustyniami, a dotąd od żadnego Europejczyka nie zamieszкана.

Quixos, kraina w Południowej Ameryce, między *Popayan*, rzeką *Aguarico*, a górą *Andes*, do audiencyi w Quito należąca. Tutaj mają hiszpanie niektóre osady, między temi *Achidona* i *Avila*, są najznaczniesze; tych mieszkańców muszą się mieć zawsze na ostrożności przeciw dzikim Indianom swym sąsiadom.

R.

Raab, rzeka w Styryi Dolnej poczynająca się, nie daleko od miasta Grätz; w Węgrzech, dzieli się na dwie odnogi i wpada obydwie ma w Dunay.

Raabski powiat, w Węgrzech, ma nazwisko od miasta królewskiego i warownego Raab. Większa część tego powiatu okryta jest pagórkami, chów bydła ma on dość dobry, a naydoskonalsze rolnictwo. Po większej części zamieszkaney jest od Węgrów, ale ma wielu i Niemców. Ludność jego wynosi 54,700 dusz.

Raab, po węgiersku *Győr*, miasto znaczne Węgierskie, roku 1742 za

wolne królewskie uznane. Ma 20,000 mieszkańców. Przyrodzenie po większej części przyłożyło się do jego obwarowania, gdyż rzeki Dunay, Raab i Rábnitz obléwają one. Położenie tego miasta jest nader piękne i do handlu korzystne; potrzeby życia znajdując się tam w obfitości. Biskup tameczny, podlegający arcybiskupowi w Gran, ma piękny pałac w Raab. Kościół tameczny katedralny jest okazały, znajdując się i innych kilka z klasztorami. Przedmieścia tego miasta są obszérne i ludne, na jednym z nich zwanym Nowym miastem (*Újváros*) mieli

mieli luteranie i kalwiniści kościoły, które im atoli roku 1749 odjęte zostały.

Raba, mała rzeka w Galicyi, wpadająca w Wisłę nie daleko Niepotomic.

Rabat, znaczne i dobrze zabudowane miasto w królestwie Foz w Afryce. Wodociąg przy tém mieście będący, ma długości 2000 kroków.

Rabau, wyspa na Dunaju, utworzona rzeką Raab, dzielącą się na dwa ramiona nim wpadnie w Dunaj przy mieście Raab.

Rabenau, miasteczko Saskie w Missnii, o milę od miasteczka Dippoldiswalde, do którego włości należy. Przedtém było osobną włością.

Rabeneck, zamek starożytny na wysokim górze, nad rzeką Wisent, w bywszym księstwie biskupstwie Bambińskim, należy do hrabiów Schönborn - Wiesentau. Niegdyś było gniazdem rodziny *Rabenstein*.

Rabeneck, góra w Dolney Bawaryi w powiecie *Rosenheim*.

Rabenpalf, góra w Bawaryi Wyższej, powiecie *Reichenhall*.

Rabensburg, zamek na wysokim górze w Austryi Dolney nad rzeką Teye, należący z przyległym miasteczkiem tego imienia i włością do książąt *Lichtenstein*.

Rabenstein, miasto murem otoczone, w Czechach, cyrkule Saackim, nad rzeką Ottawa; ma piękny zamek, a należy z przyległą włością do hrabiów Łazanskich.

Raby, miasteczko w Czechach, cyrkule Prachińskim, należące do hrabiów *Lamberg*.

Racanello, rzeka w królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Calabria Citra*, wpada w Golf Tarencki.

Race, Ratze, przylądek w prowincyi *Newfoundland* w Ameryce Północnej, przy wejściu na rzekę S. Wawrzeńca.

Rachstadt, ob. *Rastadt*.

Rackhasburg, **Rakesburg**, miasto w Dolney Styryi, cyrkule Grätzkim, nad rzeką Mur. Była to niegdyś twierdza pograniczna

przeciw Węgrom. Handel tameczny z Węgrami i Kroacją czyni to miasto jednym z najznaczniejszych w okolicy. Ma także w bliskości dobre winnice.

Rackonitz, miasto stołeczne cyrkułu Rakonickiego w Czechach; leży nad rzeką Miza, o 7 mil od Pragi, ma 250 domów i 1500 mieszkańców. Robią tam dobre piwa zimowe.

Rakonicki cyrkuł, jeden z 16, na które podzielone jest królestwo Czeskie. Graniczy od zachodu z Elnbogenskim cyrkułem, a od wschodu z Kaurzymskim.

Raconi, **Raconigi**, małe miasto w bywszym Piemontcie, księstwie *Carignan*; między rzekami Maira i Grana; ma pałac letni bywszych książąt *de Carignan*.

Radeberg, małe miasto Saskie w cyrkule Missnińskim przy granicy Łuzackiej nad rzeką Röder o 2 mile od Drezna. W bliskości tego mieysca odkryte nowe źródło mineralne, nazwane zostało *Augustbrunn*.

Radeburg, miasteczko Saskie w cyrkule Missnińskim nad rzeką Rade. Ma piękny zamek a należy do owdowiałej księżnej *Nassau-Saarbrück*, z domu hrabiów *Erbach*.

Radegast, miasteczko i włość w księstwie Anhaltynskim, należące do linii *Dessau*.

Rademachern, włość niegdyś domu Badeńskiego w księstwie Łuzemburskim, ustąpiona pokojem Lunewilskim Francyi.

Raden, miasteczko, włość i zamek w bywszym księstwie Minden w Westfalii.

Radicofani, małe miasto na górze, w Sięńskim powiecie, w Wielkim księstwie Toskańskim; ma cyradellę jeszcze wyżej leżącą.

Radicz, piękny stary zamek na górze, w dawnym cyrkule Moldawskim teraz Beraunskim, w Czechach.

Radna, miasto w księstwie Siedmiogrodzkim, mające znaczne kopalnie kruszców.

Radnitz, miasteczko z zamkiem, w Czechach, cyrkule Pilznińskim; ma znaczny chów bydła.

Radnor,

Radnor, hrabstwo w księstwie Walii w Anglii; między hrabstwami *Mongomery, Cardigan, Brecknock i Hereford*. Jest górzyste i pełne lasów.

Radnor, znaczne miasteczko w powiecie wyżej wspomnianym, nad rzeką *Somegill* w dolinie. Wyseła jednego deputowanego na parlament.

Radziejew, miasteczko w Serwii nad rzeką *Timok*, nie daleko *Widinu*; w bliskości jego, roku 1738 korpus cesarski przebił się przez trzy razy liczniejsze wojsko *Tureckie*.

Radolin, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie *Poznańskim* nad *Notecią*, jest gniazdem rodziny *Lesczców Radolińskich*.

Radom, miasto przedtem stołeczne obszernego powiatu w bywszym województwie *Sandomirskim*, teraz główne w departamencie od niego imie biorącym, nad rzeką *Radomką*, wpadającą o 4 mile po niżej w *Wisłę*. Leży to miasto na wielkiej drodze z *Warszawy* do *Sandomirza*, prawie w środku między obydwojema temi miastami. Otoczone było niegdyś murami; ma kilka kościołów i klasztorów. W zimie niekiedy bywa miejscem zgromadzeń obywateli okolicznych, a w ten czas stawia obraz ludności i gustu o wiele stan jego zwyczajny przechodzący. Departament *Radomski*, ma 10 powiatów: *Radomski, Kozienicki, Opatowski, Soleccki, Sandomirski, Staszowski, Szydłowiecki, Kielecki, Koniecki, Opoczyński*.

Radomsk, miasteczko stołeczne powiatu w byłym województwie *Sieradzkim*, teraz departamencie *Kaliskim*.

Radomyśl, miasteczko w *Czechach*, cyrkule *Prachińskim*, należące do księcia *Szwarcenberga*. Ma kościół nowy, bardzo okazały z 9 kaplicami.

Radomyśl, miasteczko w bywszym województwie *Kijowskim*, należące do biskupów *Kijowskich*.

Radomyśl, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie *Lubelskim*, nie daleko *Wisły* i *Sanu*. Należy z przy-

ległą własnością do rodziny *Suchodolskich*.

Radoszkowice, miasteczko w bywszym województwie *Mińskim*, należące do rodziny książąt *Radziwiłłów*.

Radstadt, ob. *Rastadt*.

Radwan, znaczne i dobrze zabudowane miasteczko w *Nowo-solskim* powiecie w *Węgrzech*. Miasto *Nowasol*, tak blisko leży, że prawie za jedno miejsce można by je poczytać. Należy *Radwan*, z przyległemi folwarkami do rodziny od niego imie biorącej.

Radziechów, miasteczko w *Galicji*, cyrkule *Beżkim*, o 6 mil od *Lwowa*. Należy do rodziny *Mirów*.

Radziejów, miasto przedtem stołeczne powiatu w bywszym województwie *Brzeskim Kujawskim*, w okolicy w piękne zboża obfitę; teraz w departamencie *Bydgoskim*, jest stołeczne powiatu.

Radziejowice, wieś w bywszym województwie *Rawskim*, powiecie *Mszczonowskim*; teraz w departamencie *Warszawskim*, o 6 mil od stołecznego miasta. Jest to gniazdo sławnej rodziny *Radziejowskich*, z której najznakomitszymi byli *Podkanclerzy Koronny* w 17 wieku i *Prymas*, syn jego zmarły 1704 w *Gdańsku*, a pochowany u *S. Krzyża* w *Warszawie*. W 50 lat około, potem synowiec jego kasztelan *Radziejowski* utracił nieśczęśliwym przypadkiem syna jedynaka i ostatniego tej rodziny potomka (ob. *Bychawa Mała*). Był w *Radziejowicach* zamek stary, w którym roku 1745 wspomniany *Podkanclerzy* przyjął dwór w krótko po przybyciu z *Francji* *Królowy Ludwiki* świeżo *Władysława* *IV*. owdowiakemu zaślubił. W ten czas już była w tym zamku tablica marmurowa, na której imiona wielu panujących, co go od dawnych czasów odwiedzi, były wyrażone. Teraz stoi tam dom nowy, a zdawnego tylko jedna baszta pozostała.

Radzyń, miasteczko w bywszym województwie *Chełmińskim*, teraz departamencie *Bydgoskim*: mało znaczące.

Radzyn, miasteczko z starożytnym

- nym kościołem farnym murowanym, w bywszym województwie Lubelskim, ziemi Lichowskiej; teraz stołeczne powiatu w departamencie Siedleckim. Przed pół wiekiem około, dziedzic tego miejsca Eustachy Potocki, generał Artylerji Koronnej, zbudował tam pałac takiej obszerności i w takim stylu, że wielu panujących Niemieckich nie podobnego nie mają. Przy nim leży ogród w dawnym smaku francuzkim, z przyległą przechadzką angielską. Teraz należy ta włość do księcia Alexandra Sapiehy, znanego z upodobania w naukach i podróż swych w celu dogrodzenia tej miłości odbytych.
- Radziwiłłów**, miasteczko w bywszym województwie Mińskim, dziedzictwo książąt tego imienia.
- Radziwiłłów**, miasteczko w bywszym województwie Wołyńskim, powiecie Włodzimirskim; znać niegdyś przez książąt Radziwiłłów założone; teraz należy do familii Miączyńskich.
- Rae**, miejsce w prowincyi Szwedzkiej, Skanii; tam roku 1719 Duńczycy wyladowali.
- Räscht**, Reszt, znaczne miasto handlowe Perskie w prowincyi Kilan; tam w latach 1729 i 1733 Rosyianie zawarli z Persami pokój.
- Raesfeld**, zamek i włość, nie daleko miasteczka *Schernbek*, w Wielkim księstwie Bergskim; należało do wygasłej familii hrabiów *Vehlen*.
- Rätzeneg**, piękny zamek w Karyntii.
- Ragatz**, znaczne miasteczko Szwajcarskie nad rzeką Tamina, przy uściu teyże w Ren, w hrabstwie *Sargans*. Są tam składy towarów kupieckich przeznaczonych do krain Grizonów.
- Ragiamatol**, znaczne miasto w Indiach Wschodnich, w kraju Bengalskim, o 20 mil od Gangezu odległe. Jest tam znaczna mennica złota i srebra.
- Raglins**, Ratin, wyspa przy brzegach hrabstwa Irlandzkiego Antrim.
- Ragnit**, Regnit, małe miasto nad Niemnem w departamencie Litewskim, Pruss Wschodnich, o milę po niżej miasta Tylży.
- Ragun**, małe otwarte miasto w księstwie Anhaltynskim, należące do linii *Dessau*; położone jest przyjemnie i do koła rzeką Muldą otoczone.
- Raguza**, po słowiańsku Dubrownik, albo Dobronich, mała bywsza rzeczpospolita nad morzem Adryatyckim, otoczona do koła prowincyją turecką Bosnią. Prócz miasta stołecznego Raguzy, miała w swym szczipłym obrębie miasteczko *Stagno*, trzy wioski, tudzież dwie wyspy i półwysp a całej ludności 55000 dusz, z których piąta część prawie mieszka w mieście stołecznym. Rząd tej rzeczpospolitej podobny był wiele do Weneckiego, należał do samej szlachty, z której obierane były władze krajowe i wielka rada pod prezydencyją, co miesiać losem z niej obieranego rektora. Mieszkańcy mówią pospolicie po słowiańsku ale umieją prawie wszyscy po włosku. Hołdowała ta rzeczpospolita Turcyi i opłacała jej daninę. Teraz przyłączona jest przez Francyją do królestwa Włoskiego. Tytuł księcia Raguzy otrzymał francuzki marszałek *Marmont*.
- Raguza**, miasto stołeczne wyżej wspomnioney bywszey rzeczpospolitej; leży na półwyspie w morze się zapuszczającym, równie mocne od przyrodzenia iak i sztuka warowne. Jest ludne i mocno handlowe. Przedtém Król Sycyliiski dawał komendanta temu miastu; które prócz Turkom, opłacało daninę papieżowi i cesarzowi. Troskliwość o zachowanie wolności była tam tak wielka, że żaden szlachcic nie mógł szpady nosić u boku, ani spać za domem własnym bez pozwolenia rządu. Także cudzoziemcy osobliwie turcy, bywali na noc zamykani; tudzież bramy nie stały na dzień dłużej otwarte, iak trzy lub czterej godziny.
- Rahna**, znaczna rzeka, w Szwedzkiej Laponii się poczynająca, wpada w Botnii przy małym miasteczku Rahna, w zatokę morską.
- Rajapur**, miasto stołeczne prowincyi

- wincyi Jezual w Indiach Wschodnich, należące do Wielkiego mogola; mieszkańcy trudnią się handlem.
- Rajapur, znaczne miasto, w Indyi Wschodniej, królestwie *Cuncan*, na brzegu malabarskim o 20 mil od miasta Goy; w okolicy wiele pieprzu wydający. Anglicy i Francuzi mają tam faktoryie handlowe.
- Rajetz, znaczne miasteczko w Węgrzech, powiecie Trenczyńskim; zamieszkane po większej części od garbarzy wyprawiających skóry baranie i cielęce na daleki wywóz. W bliskości tego miejsca są 3 ciepłe kąpiele.
- Rain, Rhain, warowne miasto w Górney Bawaryi, cyrkule Mincheńskim, nad rzeką Aach, o 2 mile po niżej wpadającą w Dunaj.
- Rain, Rein, miasteczko z zamkiem w Dolney Styryi, nad rzeką Sawą, w cyrkule Cilliiskim.
- Rain, mała zatoka morska, blisko Irlandyi.
- Raismark, po węgiersku Szerdahely, miasto w księstwie Siedmiogrodzkim, o 3 mile na zachód od Hermanstadu.
- Raitenbuch, sławny klasztor kanoników regularnych zakonu Świętego Augustyna, w Bawaryi, cyrkule Landsbergskim.
- Raitenhaslach, opactwo cysterskie w Bawaryi, w cyrkule *Neuötting*.
- Raitzowie, (Rayeowie) albo Raścowie, lud mieszkający w Sławonii i około Belgradu, szeroko po Dolnych Węgrzech się rozciągający. Mówi po słowiańsku, trudni się po większej części handlem, i ma w Esseck metro polite swego kościoła greckiego, który uznaje.
- Rakos, pole blisko miasta Pest albo Budy stołecznego Węgier. Tam w dawnych wiekach odbywały się sejmy i wybory Królów. W polskim ięzyku przerobiony wyraz *Rokosz*, oznacza zgromadzenie liczne, w celu jakim publicznym zebrane.
- Raków, miasteczko w bywszym województwie Sandomirskim, powiecie Wiślickim, teraz w departamencie Radomskim; było w 16 i 17 wieku siedliskiem sekty ariańskiej czyli socyniańskiej.
- Ralewice, wieś w byłym województwie Sieradzkim, teraz departamencie Kaliskim, powiecie Szadkowskim, z pałacym nowym murywanym; należy do Ignacego Jabłkowskiego i Filipiny z hrabiów *Schönaich*.
- Ram, miasto z mocnym zamkiem w Serwii, nad Dunajem, na przeciw Uipalanki, należy do Turków.
- Rama, Ramla, Remle, otwarte i bardzo podupadłe miasto z 3000 mieszkańców, w Palestynie, na drodze z Jeruzalem do Jaffy; ma mieszkańców prócz Turków, z różnych religii. Jest tam klasztor franciszkański, zwany *Domem Sionu*, mający szpital.
- Rama, mały powiat Dalmacki w Hercegowinie, przetrzymany jest rzeką Rama.
- Ramalosa, rzeka hiszpańska w prowincyi Galicyi, wpadająca w ocean atlantycki nie daleko Bayonny.
- Ramasse, dom gościnny na wierzchołku góry *Cenis*, na drodze z Sabaudyi do Piemontu. W zimie odbywa się ta droga z góry na dół w kilku minutach na sankach; to po francuzku nazywa się *se faire ramasser*, albo dadz się zbierać, co łatwo może nastąpić po wywrócie.
- Ramberg, wielki las w bliskości miasta Quedlinburga, do tegoż należący.
- Rambeuillet, wielki i okazały zamek w Francyi o 5 mil na południe-zachód od Paryża, zbudowany po wielkiej części od króla Franciszka I., na początku 18 wieku dany był jednemu z synów naturalnych króla Ludwika XIV; Ludwik XV. w pierwszych latach po wyściu z małoletności lubił mocno to wiejskie mieszkanie i nawiadzał w nim często hrabiów de *Toulouse*. Teraz należy ten zamek do korony, a w obszernym jego parku chowane są najwyborniejsze owce z rodu merynos. Kanałem z tamtąd przetrzymany można płynąć do Wersalu.

- Rame, przylądek w Anglii nie daleko portu *Plymouth*.
- Ramekens, twierdza na wyspie Walcheren w Hollandyi, nazywa się także *Zeeburg*, przy otworze zatoki *Middelburg*.
- Ramendorf, wieś bliska miasta Minchen, stołecznego Bawaryi, od którego ulica drzewami sadzona tutaj prowadzi. W tamecznym kościele znajduje się srebrny obraz panny Maryi, do którego nabożni uczęszczają.
- Rommelburg, zamek i włość nad rzeką *Wipper* w hrabstwie *Mansfeld* w bywłym cyrkułe Dolney Saxonii. Roku 1721 po wygaśnięciu familii *Stammern*, dostała się baronom *Friese-Rotha*.
- Rammelsberg, jedna z gór Harz zwanych w księstwie Brunswickim, należąca przedtęm ze swemi kopalniami wspólnie do elektorów i książąt Brunswickich. Także magistrat bliskiego miasta Goslar, posiada tam cztery kopalnie, których zdobycz ustępuje rządowi za umówioną statecznie cenę. Góra ta zawiera ołów, miedź, srebro, trochę złota, galman, wityrol.
- Rampitz, włość w Nowey Marchii Brandenburskiej nad rzeką Wartą, o 2 mile od *Landsberg*; należy do Wielkiego mistrza orderu *Johannitów*.
- Ramsen, zamek i włość w Szwabii w hrabstwie Nellenburskim, należąca przedtęm do miasta *Stein* w kantonie Szwajcarskim *Zürch*.
- Ramsey, mała wyspa między Irlandią a Południową Walią, prowincją angielską.
- Ramsey, miasto w bagnistey lecz żyzney okolicy hrabstwa angielskiego *Huntington*.
- Ramsgate, miasteczko na wyspie Thanet, z małym portem, należy do angielskiego hrabstwa Kent.
- Ramstein, zamek w Szwajcaryi w kantonie Bern, należy do miasta tegoż imienia.
- Ranals, dwie małe wysepki, z przydatkiem Północna i Południowa, jedne z Orkadzkich.
- Randasso, Randazzo, znaczne i cokolwiek warowne miasto w prowincyi Sycylijskiej *Val di Demona*.
- Randau, mała rzeka w Ukermarchii Brandenburskiej, wpadająca w rzekę Uker.
- Randek, zamek na wysokiej skale w Bawaryi powiecie Abensberg, należał z przyległą włością do Jezuitów Ingolstadzkich.
- Randers, miasto handlowe w powiecie Aarhuus w Północnej Jutlandi, nad rzeką Guden, nie daleko morza Bałtyckiego. Tameczne ieselotry, rękawiczki i piwo zwane *birel*, czyli piwna oliwa, są znane w okolicy.
- Randesaker, znaczna wieś nad Menem w Wielkim księstwie Wirceburskim, ma dobre wino w okolicy.
- Ranelagh, albo Renelagh, miejsce bliskie miasta Londynu nad Tamizą, służące do rozrywki pięknego tamecznego świata. Ma salon ogromny i przepyszny, tudzież piękny ogród. Nazwisko swe bierze od familii Renelagh, posiadającej je na początku 18 wieku.
- Ranis, małe miasto i zamek zwany *Burgrants*, w Saxonii między miastami *Saalfeld* i *Poseneck*. Blisko leżący zamek *Brandenstein* należy do Króla Saskiego.
- Ranis, włość należąca przedtęm do burgrafstwa Magdeburskiego, a przeto do elektorów Saskich; teraz do Króla Westfalskiego.
- Ransern, wieś w księstwie Wrocławskim w Szląsku. Roku 1614 znaleziono tam wiele urn napełnionych kośćmi, popiołami, piaskiem i różnemi szczątkami ofiar pogańskich.
- Ranstadt, ob. Altranstadt.
- Rantipore, miasto stołeczne prowincyi Malnay, należącey do państwa wielkiego mogola w Azji. Na górze, na której to miasto leży, odbywają się egzekucye skazanych na śmierć z całego państwa.
- Ranzau, pospolicie *Altranzau*, włość w księstwie Holsztyńskim, od której ma nazwisko familii Ranzau, podniesiona roku 1650 do tytułu hrabiów przez cesarza Ferdynanda III. Składa się z dwóch miasteczek, 26 wsi, a ma 9000 mieszkańców. Inaczej zwana była *Barmstede* od miasteczka tego imie-

- imienia. Miejsce główne *Ranzau* jest tylko zamek z folwarkiem
- Raolkonda**, miasto Azyiatyckie w Królestwie Golkondy, na półwyspie Indyjskim, z tej strony Gangezu. W okolicznych górach znaydnie się wiele diamentów.
- Raon**, **Raon l'Estepa**, miasto francuzkie w bywszym xięstwie Lotaryńskim, przy uściu rzeki *Estepa* w *Meurthe*.
- Rapallo**, małe miasto z dobrym portem w bywszym Genueńskim kraiu. Roku 1708 po długich dęszczach przyległa góra zapadła się z będącym na niej laskiem kosztanowym i dwoma wioskami. Okolica wydaie wyborną oliwę.
- Raphanea**, niegdys sławne miasto Azyiatyckie w Celosyryi, teraz tylko mizerna miejscina.
- Raphoe**, małe miasto w Irlandzkim hrabstwie Donegall; z tytułem baronii i biskupstwem, teraz przyłączonym do Londonderskiego.
- Rapolla**, miasto Neapolitańskie w prowincyi *Basilicata*, ma tytuł xięstwa i biskupstwo sufraganne arcybiskupa w Cirenza.
- Rappersweil**, małe miasto w Szwajcarskim kantonie *Bern* nad jeziorem Zürchskim, na którego wazkim miejscu jest tutaj most drewniany. Roku 1720 wspomniony kanton otrzymał je przez ugodę od 4 innych kantonów wprzód one wspólnie posiadających.
- Rappoltstein**, **Ribeaupiere**, zamek i miasto w bywszej górnej Alzacyi, należące z hrabstwem tego imienia przedtem do xięcia Dwóch mostów, teraz do Francyi od roku 1802.
- Raps**, miasteczko i zamek w Dolnej Austrii, dzielnicy Dolnego Manhartsberg, nad rzeką Niemiecką Theyną, przy połączeniu się teyże z Czeską Theyną.
- Raren**, miasteczko i zamek w Szwajcaryi w okolicy *Walliserwald*; należało przedtem do rodziny szlacheckiej tegoż imienia.
- Rari**, po angielsku pisze się *Raree*, twierdza i miasto stołeczne jednego z xiążąt Indyjskich podlegających Maratton, na północ miasta Goy, z tej strony Gangezu.
- Ras**, **Raz**, *passage du Ras*, cieśnina płytka i skałami otoczona między brzegami bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii i wyspy *Sains*; nie daleko od miasta *Brest*.
- Ras de Blanquert**, albo *d'Alderney*, cieśnina między brzegami bywszej francuzkiej prowincyi Normandii, przylądkiem *Cap de la Hogue*, a wyspą *Alderney*. Cokolwiek na wschód leży *Ras de Gatteville*.
- Rasaotim**, **Roxatim**, przylądek na brzegach krajiny Afrykańskiej *Barca*.
- Rascamuzar**, przylądek w Afryce na brzegu Barbaryjskim w Królestwie *Tunis*, naprzeciw Sardynii.
- Rascia**, nazywa się właściwie północna część Serwii, jednak niekiedy to miano nadawane bywa całemu Królestwu Serwijskiemu. Jest to oczywista Rasców albo Raitzów po całych Węgrzech rozmnożonych, a regilią grecką wyznających. Nazwisko to pochodzi od rzeki *Rasca*, albo *Raska*.
- Raseborg**, małe miasto z portem w Finlandii; przedtem było stołeczne włosci do korony należące i miało mocny zamek.
- Raspo**, miasteczko w bywszej Istrii Weneckiej, miało przedtem własnego podestę, czyli urzędnika mianowanego od rządu Weneckiego.
- Rasseburg**, **Raspenburg**, małe miasto niemieckie w Turynгии o 2 mile od miasta Weymar, do którego też xięstwa należy. W bliskości był sławny starożytny zamek na górze, gdzie Henryk Raspo, landgraf Turynгии, współzawodnik Fryderyka II. cesarza do korony, zwykł był przemieszkiwać, odkąd imie jego nadane zamkowi i miastu. Roku 1646 pokazalo się tam źródło wód mineralnych, roku 1684 znouu zaginęło, a 1696 na nowo się dobyło.
- Rastadt**, miasto w wielkim xięstwie Badenskim nad rzeką *Mury* wpadającą tutaj do *Renu*, o 2 mile na północ od miasta *Carlsruhe*. Było przedtem mieszkalne linii

linii katolickiej margrabiów Ba-
de-Badenskich, wygasłej 1771. Ma
700 domów, 4000 mieszkańców,
wspaniały zamek założony 1689.
W tym zamku roku 1714 podpi-
sane były po długim kongresie
punkta przedugodne traktatu póź-
niej w *Baden* w Szwajcaryi do-
konanego. Także roku 1798 był
tutaj Kongress w celu układania
pokoiu między Rzeczą Niemiecką
a rzeczą pospolitą Francuzką ale
nie przyszedł do skutku.

Rastadt, **Rachstadt**, małe mia-
sto w bywszym elektorstwie Salz-
burskim, przy granicy Austrya-
ckiej i Styryjskiej.

Rastenburg, dobrze warowne i
wyżywne miasto w niemieckim
departamencie Pruss wschodnich.
O dwie mile stamtąd jest lipa
do której pobożni katolicy odby-
wają pielgrzymki. To miasto jest
handlowne, ma kościół piękny i
dobrą szkołę.

Rastewitz, zamek w Kroacyi,
nie daleko Petrinig miejsca Wę-
gierskiego.

Ratenberg, pospolicie **Roten-
berg**, mocne miasto z zamkiem
nad rzeką Inn, w Tyrolu nie da-
leko twierdzy Kuffstein. W przy-
ległej włości są fabryki mosiężne,
druciane i igieł.

Rathenau, **Rateno**, miasto zna-
cznie pomnożone od roku 1530,
w Marchii Średniej Brandenbur-
skiej nad rzeką Hawel. Tutaj
roku 1675 elektor Fryderyk Wil-
helm Wielki poraził Szwedów;
na pamiątkę tego wzniesiono mu
pomnik w wielkości nadnatural-
nej roku 1738. Znajdują się tu-
taj fabryki manszestrowe i inne.

Ratibor, **Raciborskie** xię-
zstwo, w Szląsku Górnym nad
Odrą między księstwami Cieszyń-
skim, Oppawskim, Opolskim i
Plesseńskim. Roku 1742 ustąpio-
ne było Prussom przez Austryją.
Ma 15 mil kwadratowych, 3 mia-
sta lub miasteczka i 143 wsie.

Ratibor, po polsku **Raciborż**,
miasto stołeczne księstwa wyżej
wymienionego, o 3 mile od Op-
pawy. Ma 400 domów, 4000 mie-
szkańców religii katolickiej, pię-
kny kościół kollegiacki, którego

wieża zapadła się roku 1774, kil-
ka klasztorów, zamek na prawey
stronie Odry, która tutaj zaczy-
na bydz spławną, tudzież ma most.
Przy zamku jest kościół St. Jana.
Mieszkańcy mówią po polsku,
niektórzy prócz tego po niemiecku.

Ratisbena, nazwisko łacińskie
miasta **Regensburga** w Niem-
czech, tém mniej właściwe że to
niemieckie miano pochodzi od
znaczonej rzeki **Regen**, wpadającej
przy tém mieście w Dunaj ob.
Regensburg.

Ratmansdorf, miasto i zamek w
górnay części księstwa Karnioli;
niegdys gniazdo familii hrabiów
tego imienia; leży o 6 mil od
Laybach. Miasto należy do ko-
rony, a przyległy zamek i blisko
leżąca włość zwana *Wallenberg*
podlega majoratowi hrabiów *Thurn-
Valsassina*.

Ratno, miasteczko i starostwo w
byłej ziemi Chełmskiej.

Ratolfzell, małe i wesołe leżące
miasto niemieckie w Szwabii,
hrabstwie *Nellenburg* nad jeziorem
Bodeńskim. Szlachta udzielna
kilka przyległych kantonów mia-
ła w tym mieście kancelaryą.

Ratsfeld, pałacyk myśliwski xią-
żat Szwarchurg, nie daleko mia-
sta *Rudolstadt* w Saxonii.

Ratsza, ważna twierdza pograni-
czna w Slawonii nad rzeką Sawą,
w miejscu gdzie Drina i Drinica
w nią wpadają, blisko granic
Bosnii i Serwii.

Ratszach, zamek, miasteczko i
włość w Dolney Karnioli nad rzé-
ką Sawą.

Ratszdorf, **Ratzersdorf**, albo
Retse, miasteczko w Węgier-
skim komitacie *Prezburskim*, pod
górami położone o pół mili od
Prezburga na drodze do *St. Jör-
gen*. Należy do familii hrabiów
Palfy, i ma farę katolicką.

Rattan, **Ruattan**, wyspa w za-
toce morskiej *Honduras-Bay*, w
Ameryce Północney. Anglicy opa-
nowali ją byli, potem z niej usta-
pili, ale gdy nie zamieszkała zo-
stała, znowu ją opanowali 1779,
lecz we trzy lata wygnani z niej
byli przez Hiszpanów, którzy
wszystkie szanse zburzyli. W
czasie

czasie swego tam pobytu, anglicy prowadzili handel ukradkowy z osadami hiszpańskimi.

Rattingen, miasto w bywszym księstwie Bergenskim; miało drugie miejsce na stanach księstwa, liczy teraz 2000 mieszkańców, ma kościoły luterski i reformowany. Leży o 2 mile od miasta Werden.

Rattoneau, wyspa przy brzegach Francuzkich na przeciw miasta Marsylii, do którego portu osłony służy twierdza *Rattoneau* i zamek If, na teyże wyspie zbudowane.

Ratzebur, miasteczko znaczne nad rzeką Zarn w Pomeranii, przy granicy Polskiej i Pruskiej.

Ratzeburg, księstwo niemieckie w bywszym cyrkule Dolney Saxonii, między księstwami Lavenburskim, Szweryńskim i territorium miasta Lubeki; czyni dochodu przeszło 12000 czerwonych złotych, ma 2 miasta, 90 wsi i 10000 mieszkańców. Było to przedtem biskupstwo, ale pokojem Westfalskim oddane księciu Meklenburg-Szwerin, a umową Hamburską w 1701 roku zawartą ustąpione linii Strelickiej.

Ratzeburg, miasto od którego ma nazwisko księstwo wyżej wymienione; należało do książąt Lauenburskich, a po tych wygaśnięciu oddane było elektorom Hanowerskim.

Raudah, Rodah, wyspa na rzece Nilu przy mieście *Kairo* w Egipcie; na niej znajduje się miara tey rzeki zwana *Mehias*, ustanowiona w studni mającej związek z wodami Nilu; tych podnoszenie się wpływające istotnie na urodzajność kraiu okolicznego, bywa co rano obwoływane przez woźnych po całym mieście.

Rauden, miasteczko Szlaskie w księstwie Wolau. Od roku 1709 na mocy umowy Altranstadzkiej, ma kościół i szkołę luterskie.

Rauden, sławny zamek w górnym Szlasku, księstwie Raciborskim.

Raudnitz, małe miasto z zamkiem nad rzeką Elbą, w Czechach, cyrkule Rakonickim. Roku 1776 gdy dom książąt Lobkowitz po-

siadający one, sprzedał swoje księstwo Sagańskie w Szlasku, włość Raudnicka, nadana była tytułem księstwa.

Ravello, miasto w Królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Principato Oltro*, ma biskupstwo sufraganne arcybiskupa w Salerno.

Ravenna, miasto stołeczne bywszey papieżkiej prowincyi Romanii, której legat czyli rzadca i arcybiskup tutaj mieszkawali. Jest to miasto podług mniemania niektórych pisarzy od Rzymu dawniejsze. Leżało w starożytności nad samym Golfem Adryatyckim nad rzeką Montone; teraz oddalone jest o milę od morza. Wszędzie widać w nim zabytki dawney jego wielkości i ozdoby; atoli liczba mieszkańców wynosi tylko 16000. Po wygnaniu Gotów z tych okolic roku 492, cesarze Wschodni ustanowili exarchat Raveński, który trwał do roku 752. Sławny poeta włoski Dante Alighieri, który po wygnaniu swoim z oyczyzny roku 1321 tutaj się schronił i tu później życia dokonał, pochowany jest w małym kościółku, którego drzwi zawsze otwarte, kratą są tylko zagrodzone.

Ravensberg, hrabstwo bywsze niemieckie, w cyrkule dawnym Westfalskim, należące niegdyś do książąt Jülich, po tych wygaśnięciu dostało się Królowi Pruskiemu; od którego roku 1806 ustąpione było nowo utworzonemu Wielkiemu księstwu Bergskiemu.

Ravensburg, zamek stary na górze, od którego nazywała się familiia Göler-Ravensburg w Szwabii. Roku 1803 z przyległą włością dostało się księciu Dietrichstein.

Ravensburg, bywsze wolne miasto rzeszy w Szwabii powiecie Algowskim. Ma 840 domów, 4000 mieszkańców, a w całym swym bywszym territorium 6000, magistrat i mieszczan przez połowę religii luterskiej i katolickiej. Dochodów miało 12000 złotych reńskich. Roku 1803 dostało się Bawaryi w wynagrodzenie. Bliżko miasta będący zamek, należał

z dawnych czasów do domu Austriackiego.

Ravenstein, włość i małe miasto w bywszym Brabancie, o 2 mile od miasta Mechlinii. Należało od roku 1666 do elektora palatyna; teraz do Francyi.

Ravenstein, mierne miasteczko w Pomeranii nad jeziorem, ma włość przyległą do siebie.

Raviza, albo **Rawica**, twierdza i miasto Dalmackie przy bywszej granicy Ragusańskiej; należało przedtem do Turcyi, ale roku 1717 Wenetowie go opanowali.

Raumo, albo **Rameo**, małe miasto w Finlandii między Nystadt a Biörneburg, z portem i dobrym handlem.

Rauschenbach, dwa miasta są tego imienia, w hrabstwie Spijskim, w Węgrzech, zwane Górne i Dolne; obydwa mają kompiele mineralne.

Rausehenberg, małe miasto i włość w bywszym elektorstwie Hessen-Kasselskim, teraz Królestwie Westfalskim. Ma dobre piwa, a w okolicy wiele czosnku.

Rauschenburg, miasteczko i piękny zamek w bywszej Alzacyi, prowincyi Francuzkiej; należało przed wojną do hrabiów *Leiningen-Hardenburg*.

Rautenburg, włość w Prussach Wschodnich między Tylżą a Lablau. Roku 1787 podniesiona była do tytułu hrabstwa.

Rawa, miasto stołeczne niegdyś udziału jedney linii książąt Mazowieckich, później województwa w Wielkiej polsce, teraz powiatu w departamencie Warszawskim, na wielkiej drodze z Warszawy do Wrocławia z stacją pocztową. Ma kilka kościołów i zaczyna się z upadku podnosić. Roku 1613 ustanowiona tam była kommissya poborowa. Przy mieście leży spuśtoszały zamek nad błotami, które rzeka Rawa, wpadająca w Bzurę pod Łowiczem, tworzy.

Rawa, miasteczko z kościołem parafialnym i klasztorem reformackim, w Galicyi, cyrkule Żółkiewskim na wielkiej drodze z Lublina do Lwowa, z stacją po-

cztową. Należy do familii Głogowskich.

Rawa, miejsce nikczemne miasteczkiem nazwane, w dobrach Lubartowskich, o 3 mile na północ od Lublina.

Rawicz, znaczne miasto w bywszym województwie, teraz departamencie Poznańskim, na wielkiej drodze z Poznania do Wrocławia z stacją pocztową. Założone było na początku 13 wieku przez familią Mycielskich podług bardzo regularnego planu, tak iż z rynku można widzieć 4 bramy. Po kilkokrotnym pogorzelisku odbudowane było piękniey, niż kiedy w ostatnich czasach, a teraz może się liczyć między jedno z nayoźdobniejszych i naysamożniejszych miast tej części Polski, w której są one w lepszym stanie i liczniejsze, niż w innych. Ma 970 domów, z tych kilka publicznych i 8000 mieszkańców, między którymi wiele fabrykantów i rzemieślników, prawie samych Niemców, dla swego położenia tuż przy granicy Szląskiej.

Ray, mierne miasto w bywszej rzeczypospolitey Weneckiej, teraz w Królestwie Włoskim.

Ray, pałac letni w dobrach Brzeżańskich w Galicyi, w cyrkule Brzeżańskim; należy do księżny Lubomirskiej, Marszałkowej W. koronney.

Raygrad, miasteczko w byłym województwie Podlaskim.

Razes, bywsze hrabstwo w Dolnym Langwedoku w Francyi.

Razkewe, albo **Ratzenmarkt**, miasteczko na wyspie rzeki Dunaju, na przeciw miasta *Pest* czyli *Ofen*, stolicy Węgier. Wyspa ta nazywa się Czepel, albo wyspą Ś. Małgorzaty.

Ré, wyspa Ré, przy brzegach Francuzkich, naprzeciw dawnego powiatu Aunis, do którego też należała. Wydaie wiele soli i wina z którego mieszkańcy robią wódkę. Ma małe miasteczko, cyta-dellę i wieżę latarnianą, dla przyświecania okrętom w tej okolicy skalistej. Roku 1712 doznała nie wyliczonych szkód od wody.

Re,

- Rè, Porto Rè**, po słowiańsku Kraliewicza, małe miasteczko nie daleko Triestu nad morzem Adriatyckim, przed tém do domu Austriackiego należące; zamieszkałe jest od słowian i ma w bliskości dobre wina.
- Real, Porto Real**, wielka wieś w Hiszpańskiej prowincyi Andaluzji, z małym portem nad zatoką morską Kadyxską.
- Realmont**, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Górnegu Langwedoku, w powiecie *Albigeois*, między *Albi* i *Chatre*.
- Realville**, małe miasto francuzkie w bywszym powiecie Quercy, teraz w departamencie *Aveyron*.
- Reaumont, Rongemont**, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Franchecomté*, przy granicy Neufchatelskiego księstwa.
- Rebecca**, małe miasto w bywszym księstwie Modenńskim, między *Piolo* i *Rossena*; teraz w Królestwie Włoskim.
- Recanati**, małe miasto w bywszym państwie papieżkim, prowincyi Ankońskiey; teraz w Królestwie Włoskim. Miało przedtém biskupstwo teraz wcielone do Loretańskiego. Jest to miejsce dość handlowne; w jesieni miéwa corocznie dwutygodniowy jarmark.
- Rechenberg**, bywsza wolna włość Rzeszy Niemieckiey, w cyrkule Szwabskim, bardzo znaczna i należąca przedtém do hrabiów *Rechenberg*, po których wygaśnięciu spadła na linią barońską tegoż imienia, rezydującą w miasteczku *Weissenstein*. Przedtém należała do kantonu wolney szlachty w Kocher, teraz do Królestwa Wirtemberskiego.
- Rechenberg**, miasteczko z zamkiem w Saxonii, cyrkule Misnińskim, przy granicy Czeskiej; należy do korony.
- Rechnitz**, po węgiersku i słowiańsku *Rohonetz*, żywyne miasteczko Węgier Dolnych w Eisenburskim komitacie, w okolicy górzystey. Mieszkańcy hodują wina białe dobrego rodzaju; żydzi licznie tam się znajdujący, mają synagogę. Zamek bliski tego miasteczka należy do hrabiów *Bathiani*, jest bardzo okazały i ma wyborną galleryę obrazów.
- Reciffe**, miasto Portugalskie w Brazylii, w kapitanii *Fernambuco*; ma port bardzo wygodny i sławny.
- Reckheim**, bywsze wolne miasto Rzeszy, w cyrkule Westfalskim na lewym brzegu *Renu*, przy granicy *Hollenderskiej* i *Juliaceńskiej*. Miało wiele przywilejów, było handlowne i zamożne. Teraz należy do Francyi.
- Recklinkhusen, Recklingshausen**, bywsze hrabstwo Rzeszy, w cyrkule Westfalskim, między księstwami *Kliwii*, *Minster* i hrabstwem *Mark* położone, należące przedtém do elektora *Kolońskiego* i zwane niekiedy hrabstwem *in Vest*. Roku 1803 oddane było w wynagrodzenie księciu *Aremberg* z 120000 reńskich dochodu. Był tam przedtém klasztor panieński, którego kanoniczki mogły iść za mąż, ale pan-na przeorysza nie.
- Reconfort**, opactwo w bywszej prowincyi Burgundii we Francyi. Roku 1726 odkryte były w pobliskości żyły złote.
- Reddów**, mała rzeka granicząca departament Poznański od Nowey Marchii Brandenburskiej. We wsi *Landek*, jest przeprawa na tej rzece i granica.
- Reden**, niemieckie nazwisko miasteczka *Radzynia*, w bywszym województwie Chełmińskim, teraz departamencie Bydgoskim, zamieszkanego od wielu Niemców ob. *Radzyn*.
- Redern**, małe miasto z zamkiem nad rzeką *Reder* w Saxonii, cyrkule Misnińskim.
- Redersdorf**, miasteczko i włość o 4 mile od Berlina, w Śródniej marchii Brandenburskiej.
- Redine**, małe miasto tureckie w Dalmacyi o 5 mil od morza Adriatyckiego.
- Reding, Reading**, miasto stoleczne angielskiego hrabstwa *Berkshire*, nad *Tamizą*, przy uściu w nią rzeki *Kennet*; ma kilka mostów na tych rzekach. Jest zamożne, handlowne, ma rękodzielnie i wysła z deputowanych na parlament. *Familia Cadogan* ma tytuł baronów *Reading*.
- Rednitz, albo Regnitz**, rzeka nie

niemieckie w bywszym cyrkule Frankońskim, poczynająca się z dwóch rzeczek zwanych Górna i Dolna Retzat, nie daleko miasta Roth, w księstwie Anspachskim; pod imieniem Rednitz płynie aż do miasta *Fürth* blisko Nuremberga, gdzie przyjąwszy w siebie rzekę Pegnitz, nazywa się Regnitz i uchodzi do Menu ob. Retzat.

Redoldesco, Rondondesco, małe miasto w bywszym księstwie Mantuańskim, o 5 mil od Bozzolo; teraz w Królestwie Włoskim. Mieszkańcy tameczni handel znaczny prowadzą suknami cienkimi i grubemi z tamecznych fabryk.

Redondillo, małe miasto Hiszpańskie, w prowincyi Galicyi, nad zatoką morską Vigos, w miejscu gdzie rzeka Redondillo uchodzi w ocean Atlantycki. Ma to miasto port warowny.

Redwitz, małe miasto wcale przez luteranów zamieszkane, między Bayreyskim miasteczkiem Wonsiedel, a Bawarskim Waldsassen położone, przy granicy Czeskiej, do miasta Egru należące.

Rees, małe miasto nad Renem, w Wielkim księstwie Bergskim, w żyznej okolicy: ma kościół kolegiacki.

Rega, rzeka spławna poczynająca się w Nowey marchii Brandenburskiej z jeziora blisko wsi Ritzke, a wpadająca nie daleko Treptowa w morze Bałtyckie w Pomeranii.

Regelitz, odnoga rzeki Odry, płynąca przez część Marchii Brandenburskiej i Pomeranii, dzieli się na wielką i małą Regelitz.

Regen, rzeka w Dolney Bawaryi poczynająca się przy granicach Czeskich, przyjmuje w siebie wiele rzek pomniejszych a wpada w Dunaj naprzeciw miasta Ratzbony czyli Regensburga, przy mieście *Am Hof*.

Regensburg, po łacinie Ratisbona, często i w polskim języku tym imieniem zwana, po francuzku Ratisbonne, miasto znaczne niemieckie nad Dunajem,

przy uyscin wien rzeki Regen, od której ma niemieckie nazwisko. Leży na prawym brzegu Dunaju i połączone jest mostem kamiennym, jednym z najdłuższych i najtrwalszych ale wązkim, z miastem *Am Hof* zwanym, na lewym brzegu tejże rzeki położonym. Jest to jedno z najdawniejszych miast w Niemczech i wszędzie okazuje szlady starożytności. Bywało często mieszkaniem cesarzów w różnych epokach. Do roku 1180 książęta Bawarscy tam przemieszkiwali, tego zaś roku zostało przez cesarza Fryderyka I. nadane prawem wolnego miasta Rzeszy. W tym stanie podniosło się do bytu kwitnącego, utworzyło sobie fortyfikacyie, miało handel dość znaczny i prawo wyładowywania statków płynących Dunajem, które przez czas nieiaki hamowane, wrócił mu znnowu cesarz Józef II. roku 1780. Ulice tego miasta są wązkie, krzywe, zabudowane nie wiele wysokimi lub obszernymi domami, ale dość ochędźne; rynków publicznych niema wcale, gdyż dwa lub trzy małe place nie mogą tego otrzymać nazwiska. Liczba wszystkich domów wynosi do 2500, a mieszkańców do 21000, z których cokolwiek więcej niż trzecia część jest religii ewangelickiej, reszta katolików. Ci mają w swym posiadaniu najpiękniejszą kościół tego miasta. Iako to: katedralny St. Piotra, jeden z najdawniejszych, St. Emerana najokazalszy, przy nim klasztor obszerny mający bibliotekę bogatą w szacowne rękopisma. Ewangelicy mają kościół St. Trójcy i nowy St. Oswalda. Między bndowlami świeckimi najznakomitszy jest ratusz, bardzo starożytny i obszerny mający wiele ciekawych gmachów i sal, gdzie się zgromadzały stany Rzeszy, które od roku 1662 nieustannie w tym mieście się odbywały. Książęta Thurn-Taxis, dziedziczni przedtém dyrektorowie poczt cesarstwa niemieckiego, ulubiwszy sobie to miasto, w którego bliskości mają rozległe i nader piękne dobra, wiele w nim wzniesli budowli bardzo ozdobnych, i czę-

sto tutaj na przemian z miastem Frankfurtem nad Menem mieszkali, tudzież ich główna kancelaryja pocztowa tam była, póki to miasto oddane xięciu arcykanclerzowi rzeszy, a potem Prymasowi Konfederacyi Reńskiej, nieprzeszło bydz niejako szrodkiem Niemiec. Odtąd wspomniona familiia ustąpiła swych pięknych budowli rządowi i ambassadzie francuzkiej, a sama więcej w Frankfurcie przebywać zaczęła. W ostatnich czasach miasto i xięstwo Regensburskie ustąpione zostało Koronie Bawarskiej.

Regensburskie, albo Ratisbońskie, xięstwo i biskupstwo, było jedno z naydawniejszych i udzielnich w Rzeszy Niemieckiej. Miało 6 mil kwadratowych powierzchni, 9000 poddanych i 123000 reńskich dochodu. Po skassowaniu elektorstw duchownych roku 1803, jeden tylko z nich pozostał Moguncki z tytułem arcykanclerza Rzeszy, otrzymał biskupstwo Ratisbońskie, podniesione do tytułu arcybiskupiego i władzy duchowney nad częściami trzech arcybiskupstw elektorstw na prawym brzegu Renu pozostałymi. Co do posiadłości świeckich te składały się prócz tego z xięstwa Aschaffenburgskiego i wielu innych włości wolnych, które powinny były wynosić milion reńskich dochodu rocznego, lecz w ostatnich czasach przy zayściu zmian późniejszych, czyniły tylko 65000 reńskich. Także kapituła Moguncka miała bydz wynadgrodzona, a miasta *Regensburg* i *Wetzal* uważane za neutralne w woynach nawet, w których Rzesza interessowana bydzby mogła. W latach 1806, 7 i 9 istotne nastąpiły zmiany w byciu xięcia Prymasa Reńskiego.

Regensauf, miasteczko i włość w bywszym górnym palatynacie, o 2 mile od Regensburga nad rzeką Regen. W bliskości widać rozwaliny dawnego zamku *Ehrenfels*, należącego do włości *Stauf*.

Regenstein, Rheinstein, dawny zamek roku 1757 zupełnie zniszczony w xięstwie Halberstadt o 2 mile od miasta Blankenburga

Tom II.

i Quedlinburga, należał z przyległą włością do Króla Pruskiego, teraz przyłączony do nowo utworzonego Królestwa Westfalskiego.

Regenwalde, miasteczko w Tylney Pomeranii nad rzeką Rega, należące z przyległą włością do familii Bork.

Reggio, xięstwo bywsze we Włoszech, przy granicy dawnego Parmeńskiego, roku 1796 wraz z xięstwem Modeniskim, do którego należało, wcielone zostało do Rzeczypospolitey Włoskiej, dzisiejszego Królestwa.

Reggio, miasto stołeczne xięstwa wyzey wymienionego, dość znaczne handlowne, dobrze zabudowane i warowne miasto, mające około 15000 mieszkańców. Roku 1750 xiążę Modeniski założył tam kollegium illustre, a w 4 lata później ustanowił jarmark coroczny. Sławni poeci włoscy Ariost i Pancirollus tutaj się urodzili.

Reggio, miasto stołeczne Neapolitańskiej prowincyi Calabria Oltra, nad zatoką Messyńską, jest dobrze zabudowane i cokolwiek warowne; ma arcybiskupa, znaczny handel jedwabiem, piękne kościoły i wiele domów z kamieni starożytnego miasta rzymskiego zbudowanych; dla tego na ścianach widać często dawne łacińskie napisy. Przy brzegach morskich znajduj się muszle napełnione wełną zwaną tam lana succida, z której robią rękawiczki i pończochy. Tytuł xięcia tego imienia otrzymał Francuzki marszałek *Gudinot*.

Regio, ob. Reggio.

Regis, miasteczko Saskie w cyrkule Zeitzkim, między miastami Zeitz i Borna, należy z przyległą włością do familii Bose-Breitingen.

Regivito, zamek w bywszym xięstwie Gwastalskim teraz w Królestwie Włoskim.

Regnitz, ob. Rednitz.

Rehau, miasteczko i włość w bywszym xięstwie Bayreyckim, cyrkule *Hof*, teraz do Bawaryi należącym.

Rehburg, Rheburg, włość i

N

mia-

miasteczko w księstwie *Calenberg*, w bywszym elektorstwie Hano-werskim. Odkryto tam nie dawno wody mineralne, i uczyniono rozmaite urządzenia dla nawidziających one gości.

Rheme, parafia z znaczną warzelnią soli w bywszym niemieckim hrabstwie *Ravensberg*, w Westfalii przy połączeniu rzeki Wera z Wezerą.

Rehna, zamek miasteczko i włość w księstwie Meklenburskim nad rzeczką Radegast, o 4 mile od Lubeki.

Rehoboth, miasto w Nowey Anglii, w Ameryce Północney; tam anabaptści zaczęli się roku 1650 najprzód od kościołów innych odłączać.

Reibnik, *Ribnik*, miasteczko w Górnym Szląsku Pruskim, w księstwie Raciborskim, należy do książąt Lobkowitz.

Reichelsheim, znaczne miasteczko niemieckie, w księstwie *Nassau-Weilburg*, nad rzeką *Hertof*, nie daleko *Bingenheim*.

Reichenau, wyspa na jeziorze Zellerskim w Szwabii; na niey roku 724 założone opactwo benedyktyńskie bardzo było w następnych wiekach bogate i sławne ale 1535 zostało wcielone do biskupstwa Konstancyńskiego. W ostatnich wynagrodzeniach Rzeszy Niemieckiej, dostało się domowi Badeńskiemu.

Reichenbach, małe miasto w Górney Luzacyi, o milę od *Loban*, a o 4 od *Bautzen*; należące do rodziny *Giersdorf*.

Reichenbach, zamek i włość w Szwajcaryi nie daleko miasta *Bern*.

Reichenbach, znaczne miasteczko Saskie, w Voytlandii o 2 mile od *Plauen*, należące z włością przyległą do szlacheckiej rodziny *Metsch*. Ma 600 domów i 3800 mieszkańców, wyżywiających się przy fabrykach sukna i handlu tegoż. Mianowicie farbiernie szarżatu są tam w dobrym stanie. Także Amtman Królewski ma tam swój pobyt.

Reichenbach, miasto Szląskie

w księstwie Świdnickim, stołeczne cyrkuu, nad rzeką Peil o 6 mil od Wrocławia. Ma 700 domów 3800 mieszkańców, znaczne fabryki płótna i barchanu, komenderya Maltańska, kościół farny katolicki i dom nabożeństwa luterskiego. Roku 1790 doszła w tym mieście ugoda między Austrią i Prusami, która król Austrii założyła tu-reckiej wojnie.

Reichenberg, małe miasto Czeskie w cyrkule Bunzlawskim, ro-bią tam piękne sukna.

Reichenberg, piękny zamek i włość w Wielkim księstwie Hesen-Darmstadtzkim, należące do hrabiów Erpach.

Reichenhall, miasto nad rzeką Sala w Bawaryi Górney, cyrkule Munichskim, przy granicy Salzburskiej. Ma znaczne warzelnie soli.

Reichensee, znaczne miasteczko Szwajcarskie do miasta Lucerny należące, nad jeziorem Baldeckim, które niekiedy nazywa się także jeziorem *Reichensee*.

Reichenstein, włość i zamek w Niemczech, bywszym cyrkule Westfalskim, przedtem do hrabiów Wied, teraz do hrabiów *Nesselrode* należące. Ludności ma włość cała 3000 dusz.

Reichenthal, miasteczko Szląskie, w cyrkule Namslawskim, do biskupa Wrocławskiego należące.

Reichenwaldau, wielka wieś i zamek od których ma nazwisko włość wolna w Szląsku Austryackim, księstwie Gieszyńskim. Należy do hrabiów Würben.

Reichenweiller, *Reichenweyer*, włość, miasto i zamek w bywszej Francuzkiej prowincyi Górney Alzacyi, teraz departamencie Górnoego Renu; przedtem należały do domu Wirtemberskiego, teraz do korony francuzkiej. Okolica wydaie dobre wina i gips.

Reichertshofen, miasteczko i miejsce sądu okolicy, w Bawaryi, księstwie Neuburskim nad rzeką Paar.

Reichstadt, miasteczko zamek i włość w Czechach, cyrkule Bun-claw-

- clawskim, przy Luzackiej granicy; w posagu przeszło w dom książąt Sasko *Hildburghausen*. Ostatni dziedzic z tego domu mieszkał tam aż do roku 1689. Po jego zgonie włość ta dostała się córce tegoż, małżonce Jana Gastona Wielkiego księcia Toskańskiego, tudzież córce teyże księżnie Bawarskiej, a po tej zeyściu synowi jey Klemensowi zmarłemu 1770 roku. W miasteczku jest kościół i klasztor kapucynów.
- Reichstein, Reichenstein**, wolne miasto górnicze w Szląsku, księstwie Brzegskim. Ma 1200 mieszkańców, kościół katolicki a od roku 1709 luterski. Tameczne kopalnie, w górze zwany złoty osioł, dobywają corocznie od 1500 centnarów arsenniku i z dawnych wypłaczków trochę złota.
- Reichwald, Heiligenwald**, starożytny i obszerny las w bywszym księstwie Kliwii, ciągnący się od zamku *Bergenthal*, aż do miasta Nimegi.
- Reideschanz**, twierdza holenderska w bywszej prowincyi Grenidze, nad rzeką Dollert.
- Reiderfeld**, znaczna wieś w księstwie *Hohenlohe - Ingelfingen*, w bywszym cyrkułe Rzeszy, Frankońskim.
- Reiderland**, żyzna i tłustoziemna okolica Niemiecka w bywszym księstwie Ostfryzyi, składająca się z 3 wóytostw. Przedtem była obszerniejsza, ale roku 1277, połowa iey prawie zalana była morzem, które zerwało groble; podobny przypadek wydarzył się tamże roku 1727, z nie wyliczone mi szkodami, ale nie z tak okropnemi jak wprzody nieszczęściami.
- Reiffenstein**, miasteczko w Górney Styryi, należące do książąt Szwarcenberg.
- Reifferscheid**, hrabstwo z miasteczkiem i zamkiem tego imienia w Niemczech, w okolicy nadrenskiej, należące do jednej linii książąt *Salm*.
- Reiffnitz**, po włosku *Ribenza*, dość znaczne miasteczko w księstwie Karnioli, z zamkiem o ćwierć mili od niego odległym, przy którym rzeka Weystritz wpada w jamę podziemną.
- Reilane**, znaczne miasteczko francuzkie w bywszej Prowancyi o 6 mil ku północy od miasta Apt.
- Reilnette**, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincyi *Delfinacie*, z zamkiem.
- Reimbach**, miasteczko w byszym elektorstwie Kolońskim, między *Cochenheim* i *Mekkenheim*.
- Reims, ob. Rheims**.
- Rein**, małe miasto z głównym urzędem dominiów Królewskich, w Prussach, departamencie Litewskim, nad jeziorem nazwanym od tegoż miasteczka. Ma znaczny zamek, w którym są umieszczone władze mieyscowe.
- Reinbek**, zamek i urząd powiatowy, w cyrkułe Stormaru, w księstwie Holsztyńskim, do korony Duńskiej wcielonym.
- Reine**, miasteczko niemieckie, nad rzeką Innerste, w księstwie *Hildesheim*.
- Reineck**, miasteczko niemieckie w bywszym cyrkułe Westfalskim nad Renem, między *Brisach* i *Andernach*, tudzież granicami bywszego elektorstwa Kolonńskiego i księstwa Juliaceńskiego. Od roku 1654 należało z przyległą włością i tytułem hrabstwa do rodziny *Sinzendorf*.
- Reineck, Rieneck**, hrabstwo i małe miasto w bywszym cyrkułe Frankońskim Rzeszy Niemieckiej, nad rzeką *Speshart* nie daleko *Menu*. Po wygaśnięciu swych hrabiów udzielnych, zostało podzielone między elektorów Mogunckiego, Palatyna, i księcia biskupa *Wirzburgskiego*.
- Reinecz, Reinerz**, po czesku *Dusnik*, znaczne miasteczko w Szląsku, hrabstwie Glackim, cyrkułe Humelskim, nad rzeką *Weyseritz*, do koła otoczone górami. Ma źródła wody kwaśney, wiele z selcerską podobieństwa mającey, którey co lato licznie przybywający goście używają. Jest tam znaczna fabryka sukna i papiernia, opatrująca w papier wszystkie Królewskie urzędy w Szląsku.
- Reinfeld**, miasteczko z zamkiem, w powiecie Wogryiskim księstwa Holsztyńskiego, o 2 mile od *Lubeki*.

Reinhardswald, jeden z najobszerniejszych lasów w bywszym elektorstwie Heskim, teraz do królestwa Westfalskiego wcielonym, długi i szeroki na mil 4. Corocznie znaczny przynosi dochód w masztach, drzewie opałowym i zwierzynie.

Reinportenbach, miasteczko i włość w Dolney Austrii, cyrkule Wiedeńskiego Lasu, o 3 mile od Wiednia.

Reipzig, miasteczko w Nowey Marchii Brandenburskiej, nie daleko uścia Odry w morze Baltyckie.

Reisbach, miasteczko nad rzeką Vils, w Bawaryi, cyrkule *Landskut*.

Reiswik, ob. Ryswick.

Rekasburg, małe miasto z zamkiem w Dolney Styryi, o 2 mile od miasta *Rackelsburg*.

Rekenitz, mała rzeka w księstwie Meklenburskim, wpadająca w zatokę morza Baltyckiego przy Ribnitz.

Rema, małe miasto w księstwie *Aosta*, w bywszym Piemoncie. Przyległa okolica, nazywa się Doliną Rema.

Rembda, miasteczko niemieckie w Turynii, spadłe po wygaśnięciu własnych panów, hrabiów *Gleichen*, na książąt Saskich linii Ernestynskiej; a włość przyległa oddana była roku 1631 akademii w Jena, pod zwierzchnością książąt *Eisenach*, teraz Weymarskich.

Remen, małe miasto niemieckie, w bywszym cyrkule Westfalskim, hrabstwie *Ravensberg*, przy połączeniu się rzek Wezery i Werry.

Remilly, ob. Rumilly.

Remiremont, po niemiecku *Reimersberg*, miasteczko francuzkie w bywszej Lotaryngii, z sławnym opactwem panienskim nad rzeką Mozellą wśród gór Vosgeńskich. Tameczna ziemi, która sama tylko z całego zgromadzenia nie mogła iść za mąż, miała tytuł książęcy i 15000 liwrów dochodu przed rewolucją.

Remireville, zamek w bywszej Lotaryngii, o 4 mile od jey miasta stołecznego *Nancy*.

Remlingen, miasteczko i włość

w bywszym cyrkule Frankońskim Rzeszy Niemieckiej; należało równie jak włość przyległa do kilku posiadzicieli jako to: biskupa Wiroburskiego, hrabów Kastell, i książąt *Lewenstein-Wertheim*.

Remois, nazywa się okolica miasta *Rheims* w bywszej francuzkiej prowincyi Szampanii, w której rosna wyborne wina.

Remont, małe miasto z zamkiem na wysokiej górze w Szwajcaryi, kantonie Fryburskim.

Remorentin, *Romorentin*, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Orleańskiej, powiecie *Blaisois*, o 5 mil od miasta *Orleans*; ma fabryki grubych wełnianych materyi.

Remsthal, okolica w królestwie Wirtemberskim nad rzeką Rems, uchodzącą w Nekar przy Neckar-em; wydaie dobre wina.

Ren, jedna z największych rzek Niemieckich, poczynająca się w Szwajcaryi, płynąca przez jezioro Konstancyńskie, dzieląca Niemcy od Francyi, a w Hollandyi gubiąca się w piaszczystych odsepach morza Północnego.

Renchen, znaczne miasteczko nad rzeką Rensch, w bywszej Brisgowii, teraz do Wielkiego księstwa Badenskiego należącey.

Rendina, miasto arcybiskupie, w prowincyi Greckiej Macedonii.

Rendlesham, miasto angielskie, nad rzeką Deben, w prowincyi Suffolk.

Rendsburg, *Rensburg*, miasto w księstwie Holsztyńskim nad rzeką Eyder, należące do króla Duńskiego. Chrystian V, na końcu 17 wieku znacznie to miejsce rozszerzył i obwarował. Składa się one z trzech części, a choć tylko ma 600 domów i 3600 mieszkańców, jednak iest rozległe; ma fabryki i dobre wyżywienie z handlu, przejazdu do Danii, tudzież kanału Eyderskiego. Tam roku 1675 zaszła umowa familiina między liniami domu Holsztyńskiego, Duńską i Gottorpską.

Renfrew, miasto stołeczne prowincyi Południowo - Szkockiej, *Cunningham*, nad rzeką *Clyde* o 2 mile od miasta Glasgow.

Ren-

Rennendorf, miasteczko w byw-
szym biskupstwie Bazylejskim, do
tegoż należące, ma znaczne fabry-
ki żelazne, a w okolicy wielką
ilość ciał roślinnych skamienia-
łych.

Rennes, wielkie miasto francuz-
kie, przedtem stołeczne prowinc-
yi Brétanii, przy połączeniu rzek
Vilaine i *Isle*, z mostem prowadzą-
cym z górnego do dolnego miasta.
Ta rzeka przystępują do niego łoż-
dziej wielkie, ułatwiające handel.
Po spaleniu 1710 to miasto odbu-
dowało się daleko obszerniej i
ozdobniej. Przed rewolucyją był
tam parlament, biskup sufraganny
arcybiskupa w *Tours*, tudzież
szkoła prawnicza przeniesiona tam
roku 1735 z miasta *Nantes*.

Rennsteig, albo **Reinsteig**,
stawa droga w Niemczech idąca
przez cały las Turyngski aż do
granic Czeskich przez wielkie gó-
ry i mil około 30, nie przechodząc
przez żadną wieś lub miasto. Po-
siedziciele włości przez które ta
droga idzie przykładają się do iey
utrzymywania. Ma też po obóh
stronach częste żrzdła.

Reno, rzeka włoska poczynająca
się w Wielkim księstwie Toskań-
skim a wpadająca naprzeciw *Fer-
rarry* w rzekę *Po*. Teraz jeden
departament królestwa Włoskiego
ma od tey rzeki nazwisko.

Renomsari, miasto w Indyach
Wschodnich należące do wielkie-
go mogola; robią w nim wiele
kattunów.

Rens, **Rense**, **Rees**, miasteczko
nad *Renem* nie daleko miasta *Co-
blenz*, w bywszym elektorstwie Ko-
lońskim do którego też należało,
długo bywszy w zastawie hrabiów
Katzelnbogen. Blisko tego miasta
leży nad *Renem* piękny zabytek
starożytności, to jest mała budo-
wla wsparta na 9 słupach goty-
ckich, sklepiąca, mająca 28 scho-
dów i 7 krzeseł kamiennych dla
tyłuż w pierwszych wiekach ele-
ktorów, którzy tam wielokrotnie
między rokiem 1300 i 1500 się
zgomadzali dla wyboru cesarzów
Niemieckich. Budowla ta nazy-
wająca się *Königsstuhl*, czyli sto-
lec królewski; utrzymywana
jest starannie przez miasto. Wia-

domo, że w naszym starożytnym
języku tron zwał się stołcem.
I tak nie jeden dawny autor mówi:
Król jegomość usiadł na stolcu.

Renteria, miasteczko hiszpańskie
w prowincyi *Guipuscoa*, między *St.
Sebastian* i *Fuentarabia*.

Renty, małe miasto francuzkie w
bywszej prowincyi *Artois*, nad
rzeką *Ao*, nie daleko miasta *Aire*;
tutaj francuzi porazili roku 1554
woyska cesarskie.

Reole, małe miasto francuzkie, w
bywszej prowincyi Gaskonii, po-
wiecie *Bazadois*; tam dawniej par-
lament prowincyi wspomnioney
miewał swe posiedzenia na czas
krótki.

Repeham, miasteczko w angiel-
skiej prowincyi *Norfolk*.

Repesin, wyspa w Indyi Wscho-
dniej, przy brzegach Malabaru,
o 20 mil od *Kochinu*; ma miasto
tegoż imienia, w którym wiele
katolików przemieszkiwa.

Repitsz, miasteczko i twierdza
pograniczna turecka w Kroacyi
nad rzeką *Unna*.

Reppen, **Reppin**, miasteczko w
Nowey Marchii Brandenburskiej;
nad rzeką *Eylang*; było przedtem
warowne; ma wielu sukienników
i szewców.

Reps, **Röhalom**, znaczne i pięk-
ne, ale otwarte miasteczko w księ-
stwie Siedmiogrodzkim, w powie-
cie od tego miejsca nazwanym,
nad rzeką *Aluta*. Ma piękny za-
mek na bliskiej górze położony.

Rerone, **Reco**, mała rzeka w by-
wszym weneckim państwie, wpa-
dająca w inną zwaną *Bachiglione*,
teraz w królestwie Włoskim.

Resava, zamek w Serwii nad rzę-
ką tegoż imienia, wpadającą w
Moradę, nie daleko od *Nissy*.

Ressel, miasto z zamkiem, w War-
mii, w królestwie Pruskim.

Retel, **Rethel**, miasto francuz-
kie w bywszej prowincyi Szampa-
nii nad rzeką *Aisne*. Karłynał *Ma-
zarini*, nabywszy go z przyległą
włością zwaną *Rethelois* otrzymał
od *Ludwika XIV.* tytuł księztwa
dla tego miejsca, z przydanym
mu

- mu imieniem Mazarin, które przyjął hrabia *de la Maille*, zasłużywszy sobie siostrzenicę tego kardynała, z rodziny Mancini, wstąpiłą pod imieniem księżny *de Mazarin*. Rodzina ta wygasła roku 1747, a książę *d'Aumont* mający ostatnią jej dziedziczkę, obiół po niej spadek.
- Ret hem**, miasteczko nad rzeką *Al-*
ler, w bywszym księstwie Zellskim, w elektorstwie Hanowerskim, do królestwa Westfalskiego teraz należącym. Ma 10 familii szlacheckich posiadających tam domy z przyległościami.
- Rethwisch**, zamek i dobra szlacheckie w księstwie Holsztyńskim do Danii teraz wcielonym; należały do wygasłych książąt *Holstein-Plön*, z których wielu tam mieszkowało.
- Retimo**, tureckie warowne miasto na wyspie *Kandy*; stołeczne powiatu *Retimo*, jednego z 4 na której wyspa ta podzielona jest. Roku 1646 zostało zdobyte przez Turków na *Wenetach*.
- Retorbio**, małe miasto na pagórku, w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie *Paviiskim*, teraz w królestwie Włoskim.
- Retz**, *Reetz*, *Reckau*, małe miasto nad rzeką *Inna* w Nowej Marchii *Brandenburskiej*, mieszkańcy wyżywiają się z dobrego okolicznego rolnictwa.
- Retz**, małe miasto w bywszym Górnym *Palatinacie*, teraz w *Bawaryi*, cyrkule *Amberskim*, nad rzeką *Szwarcza*, ma klasztor *Augustianów*.
- Retz**, miasteczko w *Austrii* *Dolnej*, dzielnicy *Dolnego Manhartsberg*; należy z przyległą włością do hrabiów *Gatterburg*. Okolica wydaie dobre wina.
- Retz**, *Rais*, miasto stołeczne powiatu w bywszym francuzkiej prowincyi *Brétanii*. Roku 1581 podniesiona była włość temu miastu przyległa, do tytułu księstwa dla familii z której był sławny kardynał *de Retz*, koadjutor arcybiskupstwa *Paryzkiego*. W ostatnich czasach przed rewolucyją należało do książąt *Villeroi*.
- Retzat**, imię dwóch rzek niemieckich, z których jedna poczyną się w *Frankonii*, bywszym księstwie *Anspachskim*, druga w *Szwabii*, obydwie łączą się przy *Petersger-*
- munde*, i przybierają nazwisko *Rednitz*, ob. *Rednitz*.
- Reval**, ob. *Revel*.
- Revekohl**, wysoka góra w *Tylney Pomeranii*.
- Revel**, warowne miasto w bywszym *Piemontcie*, przy *Alpach*, teraz do *Francyi* należące. Ma zamek na bardzo wysokim górze.
- Revel**, *Reval*, po rosyjsku *Koływan*, sławne miasto handlowe w *Inflantach*, prowincyi *Estlandzkiej*, stołeczne gubernii swego imienia. Jest mocno warowne, ma zamek i port nader wygodny nad morzem *Baltyckim*, czyli zatoką morską *Finlandzką*, dobrze obwarowany przeciw napaści nieprzyjaciela. Ludność tego miasta wynosi do 10,000 mieszkańców, po większej części niemieckich kupców i profesjonalistów, mniej daleko jest Rosyan, a najmniej Szwedów. Znajdują się tam kościoły tych rozmaitych religii, wielkie magazyny, szkoły, piękne domy i ulice, choć te mniej porządne. Roku 1710, po długim oblężeniu, zdobyli Rosyianie to miasto, zostawiając mu nie tylko te przywileje, które miało, ale nawet te wróciwszy które mu *Szwedzki* rząd był odiął. Pokoim *Nystadzkim* roku 1721, całe *Inflanty* ustąpione były *Rossyi*. Bliżko miasta znajduje się pałac letni cesarski zwany *Katharinenthal*, z bardzo pięknymi ogrodami. To miasto, podobnie jak całe *Inflanty* wstawione są w dziejach królestwa *Polskiego*, do którego przez czas długi należały; mianowicie pamiętnym je uczynili hetmani *Zamoyski* w 16 i *Chodkiewicz* w 17 wieku.
- Revelska**, albo *Koływańska* gubernia, zawiera prawie zupełnie dawną *Estonią*, a ma około 200,000 mieszkańców.
- Revel**, *Revelio*, miasteczko w bywszym powiecie *Saluzzo*, dawnego *Piemontu*, teraz do *Francyi* wcielonego.
- Revel**, *Bastide de Revel*, piękne miasteczko w bywszym francuzkiej prowincyi *Górnym Langwedoku*, nad rzeką *Sar*.
- Revermont**, bywszy powiat we *Francyi* w prowincyi *Bresse*, rozciągający się od *Pontdain*, aż do *Coligny*. Reuil-

Reuilly, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincyi Berry, nad rzeką *Arnon*,

Revin, małe miasto francuzkie nad rzeką Mozą przy granicach Szampanii i Hennegawii, o 3 mile od miasta *Charleville*.

Reus, miasto w Katalonii o 3 mile od Tarragony ku zachodowi. Ma około 20,000 mieszkańców.

Reuse, mała rzeka, poczynająca się na zachód doliny *Travers*, w jeziorze *Neufchatel*, a wpada w jezioro Meusztalskie.

Reuss, nazwisko rodziny książąt udzielnych w konfederacyi Renńskiej, między Saxonią a Czechami, kraie swe mających. Powstało one ztąd, że w dawnych wiekach jeden z tej rodziny miał w małżeństwie księżniczkę Ruską, od którego pochodzą wszystkie linie dzisiejszego domu *Reuss*, a te są *Greitz*, *Lobenstein*, *Schleitz* i *Köstritz*.

Reutenburg, zamek i włość w Dolney Karnioli, o 5 mil od *Rudolphswerth*,

Reutlingen, bywsze miasto wolne Rzeszy, w cyrkule Szwabskim, o mile od Tubingi; ma 6800 mieszkańców po większej części protestantów. Roku 1803 oddane było w wynadgrodenie domowi Wirtemberskiemu. Roku 1520 cesarz Fryderyk II. nadał je prawem wolnego miasta. Ma szpital, szkoły, dom sierot, wiele papierni i młynów prochowych nad rzeczką *Eschetz*, wpadającą w *Nekar*.

Rewiatycze, starostwo i miasteczko w byłym województwie Brzeskim Litewskim należy do imienia Niemcewiczów.

Reyde, twierdza nad rzeką *Ems*, w prowincyi bywszej hollenderskiej *Gröningen*.

Reygate, miasto angielskie w prowincyi Surrey, wysłające 2 deputowanych na parlament.

Rezan, oddział gubernii Rosyjskiej, Moskiewskiej, wzdłuż rzeki Oka. Było to niegdyś wielkie księstwo, którego dziedzice wymarli pod panowaniem Iwana Bazylego. Kray jest żyzny i bardzo ludny.

Rezan, miasto stołeczne nad rzeką Oka, o 8 mil od Pereasławia, było przedtém znaczne, ale odkąd je Tatarzy zburzyli, jest tylko miernym miasteczkiem. Mетрополита Pereasławski jest arcybiskupem Rezańskim.

Rhade, włość w hrabstwie Mark, w bywszym cyrkule Rzeszy Westfalskim; należy do hrabiów *Nesselrode*.

Rhetia, okolica południowo-zachodnia dzisiejszych Niemiec, zwała się tém mianem za Rzymian; z przydatkiem *Prima* i *Secunda*.

Rheburg, *Reburg*, miasteczko w księstwie Kalenberskim nad rzeką *Wezer*. Okolica obfita jest w drzewo, torf i węgle kamienne. Przy tamicznych wodach mineralnych, różne założono budowle dla wygody uczęszczających tam gości.

Rheda, miasteczko w bywszym cyrkule Rzeszy Westfalskim, należące do hrabstwa *Bentheim-Teklenburg*.

Rheims, *Reims*, jedno z naydawniejszych miast francuzkich, nad rzeką *Vesle*, w bywszej prowincyi Szampanii. Arcybiskup tamieczny był naystarszy między duchowieństwem Francuzkim, zwał się pierwszym księciem i parem Francyi, legatem papieżkim, i prymasem Gallii. Kościół katedralny starożytnej budowy, służył za miejsce namaszczenia królów. Skarbiec jego był dziwnie bogaty. Są tam inne liczne kościoły między którymi nayznakomitszy w opactwie Benedyktyńskim *S. Remigiusza* (*St. Remy*.) Są tutaj liczne zabytki rzymskich starożytności, ale ludność tak nieodpowiadająca rozległości miasta, że po wszystkich ulicach rośnie trawa. Okolica wydaie dobre wino.

Rhein, ob. *Ren*.

Rheinau, małe miasto nad Renem w Szwajcaryi z bogatym opactwem Benedyktyńskim, którego przełożony ma zwierzchność nad tém miejscem.

Rheinau, małe miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi Alzacyi, teraz w departamencie Dolnego Renu, nad Renem w miejscu gdzie rzeka *Icher* weń wpada.

Rhein

Rheinbach, Rynbach, miasteczko i włość w Niemczech w bywszym elektorstwie Kolońskim.

Rheinbergen, miasteczko w bywszym elektorstwie Kolońskim. Roku 1715 na mocy pokoiu Badeńskiego zwrócone znowu było elektorowi po dwunasto letnim zajęciu przez woyska Pruskie. Rrzeka Ren przedtém pod samym miastem płynąca, teraz o mile od niego bieg swój zwróciła.

Rheinbeck, wolna niegdys włość Rzeszy, w bywszym cyrkule Dolnego Renu, między xięztwami Juliańskim i Kolońskim. Należy do xiąząt *Sinzendorf*, którzy z niey mieli niegdys głos i miejsce w kollegium.

Rheinbruck, małe miasto nad Renem z zamkiem, w bywszym elektorstwie Kolońskim; dostała się Francyi.

Rheine, Rhene, małe miasto w bywszym biskupstwie Minsterskim, o 4 mile od Lingen. Rrzeka Ems tutaj poczyna bydz spławna.

Rheineck, miasteczko nad Renem w miejscu iego uyscia w jezioro Konstancyńskie. Jest one głównym w okolicy *Rheintal*, i mieszkalne przedtém landwóytya wyznaczonego od kantonu rządzącego.

Rheineck, Rieneck, miasteczko nad rzeką Sinn albo Seun, w bywszym Niemieckim cyrkule Frankonii; należy z włością przyległą do hrabiów Nostitz.

Rheinfelden, włość i przedtém warowne miasto w Bryzgawii, oddaney z junemi w wynadgrodenie xięciu Modenkiemu, a potém do Wielkiego xięztwa Badeńskiego wcieloney.

Rheinfels, mocna twierdza na wysokiej skale nad Renem, w Dolnym hrabstwie Katzelubogen w Hassyi. Z tad jedna linia Landgrafów Haskich miała nazwisko. Zaś Landgraf Kasselski, domagał się statecznie prawa trzymania tam załogi, co na koniec otrzymał roku 1754 w zamian pewnych ustapien i zezwoleń na rzecz linii Rheinfelskiej.

Rheingrafenstein, hrabstwo w Dolnym palatynacie nad rzeką

Nahe. Zamek na bliskiej wysokiej górze leżący, zburzyli francuzi roku 1688.

Rheinhausen, miasteczko w bywszym biskupstwie Spirskim, teraz w departamencie francuzkim *Montonere*.

Rheinheim, małe miasto niemieckie, nie daleko Renu, między miastami *Umstadt* i *Darmstadt*, należące do Wielkiego xięcia Hesen-Darmstadzkiego.

Rheinland, okolica w Hollandyi, rozciągająca się od miasta Utrechtu aż do morza Niemieckiego.

Rheinmagen, Remagen, miasteczko nad Renem w bywszym xięztwie Jülich, teraz do Wielkiego xięztwa Bergskiego należące.

Rheinberg, Rhinsberg, miasteczko w Szrzediey marchii Brandenburgskiej, cyrkule Ruppinińskim. Należało z przyległą włością do familii *Beville*, od której Król Pruski Fryderyk Wilhelm, nabył go roku 1736 i darował xięciu następcy, późniey Królowi Fryderykowi Drugiemu. Było to miejsce ulubionym jego mieszkaniem przez lat kilka przed i po wstąpieniu na tron. Roku 1744 darował je Król ten bratu swemu xięciu Henrykowi, który je ozdobił sposobem nayokazalszym i naygustowniejszym i żył tam nayeściej, aż do swego zgonu roku 1802. Zwierzęchność mieyska trudniła się tam tylko przedmiotami policyinemi, a wszystkie inne odnogi administracyi należały do urzędników xiążęcych.

Rheintal, okolica nadreńska, w bywszej Brizgowii, kraju roku 1802 oddanym xięciu Modenkiemu, w wynadgrodenie, a 1806 wcielonym do Wielkiego xięztwa Badeńskiego.

Rheinzbern, małe miasto nad rzeką Erlebach, w bywszym biskupstwie Spirskim, na lewey stronie Renu, teraz w departamencie francuzkim *Montonere*. Było przedtém zwykłym letnim mieszkaniem biskupów wspomnionych, ale przez ostatnie wojny i pożary mocno podupadło.

Rhena, miasteczko nad rzeką Radegast, w xięztwie Meklenbursko-Szweryńskim w Niemczech.

Rhenen, małe ale warowne miasto nad Renem w Hollandyi, w bywszej prowincyi Utrechckiey, przy granicach Geldryi. Ma piękny zégar na wieży, wygrywający przy godzinach.

Rheyd, miasteczko znaczne, o pół trzeci mili od miasta *Düsseldorff*, stołecznego Wielkiego xięstwa Bergskiego, nie daleko Renu nad rzeką Nierse. Jest główne w włóści tegoż imienia, należący do baronów Byland, i ma znaczne fabryki, tudzież handel.

Rhingau, okolica nadreńska w bywszym elektorstwie Mogunckim, po obydwóch stronach Renu. Z lewey przypadła roku 1801, do Francyi, a z prawey dostała się xiążętom Nassau. Wina tameczne liczone są między najsławniejszemi Renńskimi.

Rhinsberg, ob. **Rheinsberg**.

Rhinthal, okolica nadreńska w Szwajcaryi przy uściu Renu w jezioro Konstancyńskie. Należała przedtém do kantonu Apenzell, ale w ostatnich strażeniach wcielona jest do kantonu *St. Gallen*, z równością praw.

Rho, miasteczko nad rzeką Olana, nie daleko miasta Mediolanu. Ma piękny kościół panny Maryi, z obrazem do którego pobożni z dalekich okolic uczęszczają.

Rhode - Island, **Rodisland**, prowincya w Północney Ameryce mająca od południa ocean. Dla umiarkowanego klimu i żyznego gruntu bardzo jest zaludniona. Ma 90,000 mieszkańców po większej części kwaków, z zupełną dla innych religii wolnością. Znajduie się tam wiele wybornych fabryk wełnianych, za których płody, mieszkańcy dzikich okolic oddają najlepsze futra. Miasto stołeczne tej prowincyi jest *Newport*, którego port wyborny osłaniany jest twierdzą.

Rhodus, w starożytności **Rhodus**, wyspa morza Śroziemnego blisko Azyskich brzegów. Ma bardzo umiarkowane i przyjemne klimu. Kawalerowie Ś. Jana Jerozolimskiego, wyparci z Palestyny przez Saracenów tutaj się schronili i nazwali kawalerami Rodijskimi,

ale i z tej wyspy roku 1522 wygnani zostali przez Turków; a w ten czas cesarz Karól V. dał im wyspę Małtę. Teraz wyspa **Rhodus**, mająca obwodu 40 mil francuzkich, liczy tylko 37000 mieszkańców; rządzona jest przez tureckiego kapidzi haszę, i opłaca 90,000 piastrów podatków.

Rhodus, miasto stołeczne wyspy wyżey wymienionej, położone na pagórkach i równinie nad morzem. W starożytności stał tutaj ów sławny Kolos Rodyjski przy wejściu do portu, poświęcony słońcu, a po 50 lat swego jestnienia, trzęsieniem ziemi obalony. Terazniejsze miasto ma 2 porty, z których jeden przeznaczony jest dla galer. W mieście sami tylko Turcy i żydzi mają prawo mieszkać; a Grecy odsunięci są na przedmieścia. Mieszkańcy tego miasta są nader ucieszeni od władz rządowych tureckich. W tamczym porcie budują okręty.

Rhön, mierna rzeka niemiecka w Frankonii, wpadająca w Men.

Rhönberge, okolica górzysta w Niemczech, w xięstwie Henneberskim, części do xiążąt Sax-Weymar należący. Rozciąga się na 3 mile wzdłuż a 2 wszersz.

Rhone, ob. **Rodan**.

Rhume, rzeka w bywszym xięstwie *Grubenhagen*, niegdys elektorstwie Hanowerskim, teraz do królestwa Westfalskiego należącym; poczy na się z jeziora *Ochsenpuhl*, przy miasteczku *Herzberg*, a wpada w Leinę przy *Nordheim*.

Rhumsping, zamek i włość w xięstwie Saxe-Weymar, przy granicy Królestwa Westfalskiego; należy do dóbr panującego.

Rhyn, rzeka mierna w Średniej Marchii Brandenburskiej, poczynająca się przy granicy Meklenburskiej, a wpadająca w Havel przy miasteczku Rhynów.

Rhynów, miasteczko w Średniej Marchii Brandenburskiej, przy uściu rzeki Rhyn w Havel. Przyległy powiat ma nazwisko od tego miasteczka.

Ria Lexa, albo *St. Realajo*, okolicu w hiszpańskiej prowincyi Nowey Hiszpanii, nad morzem Południo-

- dniowym w Ameryce Północnej. Ma miasta *Ria Lexa* z portem, dobremi warowniami osłonięnym. W bliskości jest góra ogień miotająca, zwana w okolicy starym wulkanem. W mieście *Ria Lexa*, mieszka gubernator hiszpański.
- Riba**, miasteczko hiszpańskie w królestwie *Leon*, nie daleko *Salamanki*.
- Riba de Sella**, małe miasto hiszpańskie, w prowincyi *Asturyi* o 8 mil od miasta *Owiedo*.
- Ribadeo, Rivadeo**, małe miasto na skale, w hiszpańskiej prowincyi *Gallicyi* o 8 mil od *Lugo*, przy granicach *Asturyi*, z portem i tytułem hrabstwa.
- Ribagorça**, hrabstwo w hiszpańskiej prowincyi *Arragonii* przy granicy *Katalońskiej*, nad rzeką *Ebro*. Miejsce stołeczne w nim jest *Venasque*.
- Ribaudon**, jedna z wysp *Hierskich* przy brzegach *Prowancyi* na morzu Śródziemnym. Jest mała i nie odległa od wyspy *Ribaudas*.
- Ribbil**, mała rzeka w Anglii, początkująca się w prowincyi *Nor-tumberland*, a wpadająca w morską zatokę *Ribbil*.
- Ribe, Ripen, Rypen**, miasto stołeczne powiatu *Ribe* w *Jütlandyi*. Ma szkołę, dwa znaczne kościoły i znaczny handel zbożem i koniami.
- Ribnitz**, małe miasto w księstwie *Meklenburskim* nad zatoką morza *Bałtyckiego*; ma klasztor panieński.
- Ribeira Grande**, ob. *S. Jago*.
- Ribeira Grande**, miasto stołeczne wyspy *S. Jago*, jednej z wysp *Przylądka zielonego* przy brzegach *Afryki*. Ma biskupstwo, dobry port i cytadelę.
- Ribeira Grande**, miasto w północnej stronie wyspy *S. Michała* jednej z *Azorskich*, do *Portugalii* należących. Do roku 1753 dom *Camara* miał tytuł hrabiów tej wyspy.
- Ribemont**, małe dobrze warowne miasto francuzkie, w bywszej prowincyi *Pikardyi*, nad rzeką *Oyse*.
- Ribnik, Rebnik**, dobrze zamie-
- szkane miasto nad rzeką *Aluta* w *Wołoszczyźnie*, powiecie *Mul*.
- Richecour**, po niemiecku *Rikingen*, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Lotaryngii*, nad jeziorem *Garde*, o 8 mil od *Nancy*; miało przedtem tytuł hrabiów.
- Richelieu**, miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Poitou*; założone było podług planu bardzo regularnego przez sławnego kardynała *Richelieu*, który zbudował tutaj obszerny pałac, fundował akademię i otrzymał tytuł księstwa parostwa dla siebie i następców swej siostry. Familia ta jest nie dotąd w osobie księcia *Richelieu*, wnuka sławnego marszałka tego imienia, który został w służbie *Rossyjskiej* i jest gubernatorem miasta *Odessy* nad morzem *Czarnym*.
- Richelieu**, miasto w *Kanadzie* w *Ameryce Północnej*, uczęszczane mocno od bliskich mieszkańców okolic dzikich, którzy tam przynoszą futra na zamian różnych przedmiotów dostarczanych im od mieszkańców tamecznych. W bliskości leży zamek *Saurol*, zbudowany roku 1620, od którego niekiedy to miasto bywa nazywane.
- Richenburg**, miasto *Czeskie* w cyrkule *Chrudymskim*.
- Richensee**, znaczne miasteczko w *Szwajcaryi* przedtem należące między 8 miejsc sprzymierzonych.
- Richmond**, miasto angielskie z trzema przedmieściami w prowincyi *York*; ma kopalnie ołowiu, miedzi i węgla kamiennych. Dom *Lenox* nosi tytuł książąt *Richmond*.
- Richmond**, miasteczko angielskie w prowincyi *Surrey* nad *Tamizą* o 3 mile od *Londynu*; jest tam pałac królewski w dziwnie pięknym położeniu z obszernym zwierzyńcem.
- Richmond**, miasto stołeczne *Wirginii*, prowincyi jednej z *Zjednoczonych* w *Ameryce Północnej*. Roku 1788 kawaler *Quesnay* założył tam akademię umiejętności.
- Richnów**, miasto nad rzeką *Iglawą*, w *Czechach* cyrkule *Bechinskim*; ma hutę szkła wybornych.
- Richnów**, miasteczko *Czeskie* w cyrkule *Chrudymskim*, ma zna-

czną kopalnią kruszców i fabrykę sukien.

Richtenberg, małe miasto nad rzeką Trebel w Pomeranii Szwedzkiej.

Ricla, małe miasto w Aragonii, prowincyi Hiszpańskiej, nad rzeką Xalon, między miastami Saragossą a *Catalajud*.

Ried, **Riedt**, zamek i miasteczko w ćwierci *Innoiertel* roku 1779 przez pokóy Cieszyński do Austrii przyłączoney, a 1809 znowu Bawaryi zwróconey. Ma znaczne fabryki płócien i leży o 4 mile od miasta *Braunau*.

Riedau, miasteczko z pięknym zamkiem w Dolnej Austrii, cyrkule *Hausruckim*.

Riedenberga, miasteczko w Bawaryi, cyrkule *Straubingen*, nad rzeką *Altmühl*.

Riedesel, znaczna włość w królestwie Westfalskim nie daleko miasta Fuldy, należąca do baronów *Riedesel-Eisenbach*.

Riedlingen, małe miasto niemieckie w Szwabii, należące przedtem do domu Austriackiego; teraz z jnnemi tegoż posiadłościami przypadłe królowi Bawarskiemu.

Ries, okolica w Szwabii, około miast *Nordlingen* i *Oettingen*.

Riesenburg, miasto i zamek w Prussach Wschodnich, cyrkule *Marienwerder*, nad rzeką *Liebe*; ma znaczny handel i liczne browary.

Riesengebürge, góry Olbrzymie albo Sudetskie, są jedne z najznaknomszych gór Europejskich ciągną się dwoma pasmami; z tych jedno poczyna się w Łuzacyi Górney w okolicy miasteczka *Friedburg*, nad rzeką *Queis*; ciągnie się przez Szląskie księstwa Janerskie, Świdnickie aż do Münsterberga i hrabstwa Glatz, pospolicie nazywa się łańcuchem gór Czeskich; drugie poczyna się w księstwie Münsterberskim i ciągnie przez księstwa Neisseńskie, Jägerndorfskie, Oppawskie i Cieszyńskie aż do granic Węgierskich i ma nazwisko gór Morawskich. Między temi ostatniemi górami są najwyższe zwane kościół, szatański grunt, szatańska łąka

i Studnia Ś. Jana. Do tej ostatniej góry corocznie w dzień Ś. Jana uczęszcza wielka liczba pobożnych i piie wodę z studni tamiecznej. Między pierwszym łańcuchem, dzielącym Szląsk od Czech, najwyższa jest góra zwana Śnieżna, albo Olbrzymia głowa, jest ona nie tylko między temi górami najwyższa, ale jedna z najwyższych w Europie, bowiem od niej spodu aż do wierzchołka droga wynosi 3 mile geograficzne. Góra ta i przyległe są znane w okolicy powieściami baiecznemi o duchu zwanym Ribecal. Należy ona do familii hrabiów Schaffgotsch, którzy 1668 roku na niej wierzchołku wzniesli kaplicę Świętego Wawrzeńca.

Riessa, miasteczko i znaczna włość nad Elbą w Saxonii, cyrkule Miśnińskim, przedtem było to bogate opactwo.

Rietberg, małe miasto w bywszym cyrkule Westfalskim, Rzeszy Niemieckiej, między Paderbornem i Kaslem. Ma klasztor franciszkański i na bliskiej górze zamek, Rietberg zwany, dość warowny. Hrabstwo Rietberg, niegdyś udzielne, miało 7 mil kwadratowych, 18000 mieszkańców i czyniło 30000 talarów dochodu. Od roku 1692 należy do familii hrabiów Kaunitz, która pod panowaniem Franciszka I. cesarza tytułem xiążęcy nadana była, w osobie sławnego ministra cesarzowej Maryi Teresy. Przy zawiązaniu się konfederacyi Reńskiej roku 1806, xiążęta Kaunitz Rietberg utracili swoią udzielnosć i podlegali z tej ostatniej włości królowi Westfalskiemu.

Rieti, miasto w księstwie Spoletańskim, bywszego państwa papieżkiego, nad rzeką Velino; ma biskupstwo, jest starożytne a leży nad jeziorem zwanym Bieti albo Ś. Zuzanny, które niezdrowe powietrze w okolicy rozszerza. Tutaj trawił część swego życia i panowania cesarz Rzymski Wespazjan, oyciec Tytusa.

Rieux, **Rivi**, miasto francuzkie, w bywszej prowincyi Górnym Langwedoku, przy uściu rzeki Rize w Garonnę. Tameczne biskupstwo było przedtem sufraganne arcybiskupa Tuluzkiego.

Riez,

Riez, małe miasto francuzkie w bywșzey Prowancyi, miało przedtęm biskupstwo, podlegające arcybiskupowi w Aix. Okolice wydaie najlepsze prowancskie wina.

Riga, Ryga, miasto stołeczne gubernii tegoz imienia w Rossyjskiej prowincyi Inflantach. Nie jest zbyt wielkie, ale dobrze zaludnione i warowne. Z strony morza Bałtyckiego nad którym leży, ma mocny zamek zwany *Dünamünde*, przy uściu rzeki Dźwiny. Ludność Rygi wynosi do 30,000 dusz, licząc z przedmieściami i małą do miasta przyległością. Jest tam 6 kościołów luterskich i 6 cerkiew ruskich, z których 3 na przedmieściach. Są szkoły, szpitale i znaczne koronne magazyny. Roku 1733 kalwini otrzymali pozwolenie mienia tam kościoła. Handel morski tego miasta bardzo obszerny mianowicie przedtęm z Anglią i Hollandyją, tudzież miastem Lubeką, tylko latem się odbywa, a w zimie z strony lądu odstawa różnych płodów krajów Ruskich bywa saniami uskutecznią. Mało tam jest fabryk dla drogiego w tey okolicy życia. Miasto Ryga z resztą Inflant ustąpione było pokojem Nystadzkim, roku 1721 Rossyi przez Szwecyją.

Rigiska, Rygska gubernia, ustanowiona roku 1783, składa się z 9 cyrkułów albo okręgów, z których 5 zamieszkanych jest przez Estonów. Ludność całej gubernii wynosi 53000 dusz.

Rimini, starożytne miasto w bywșzey papieżkiej prowincyi Romanii, przy uściu rzeki Marechii na morze Adryatyckie. Na tey rzece jest most marmurowy zbudowany pod rzymskimi cesarzami Augustem i Tyberiuszem. Roku 1799 to miasto z przyległą prowincyją wcielone było do rzezypospolitey Cysalpińskiej, terazniejszego królestwa Włoskiego. W starożytności Rimini leżało nad samym morzem, od którego teraz odległe jest na 1300 kroków. Port tamedzny znacznie podupadły: roku 1770 był wyczyszczony i rozszerzony. Znaydują się w tém mieście rozmaite rzymskie starożytności, między innemi ark tryumfalny Augusta.

Rimnik, ob. Ribnik.

Ringelburg, Ringenburg, małe miasto z zamkiem i włością teraz do rządu należąca, w Wielkim księstwie Bergskim.

Ringkiöping, Rinköping, miasteczko Duńskie w Północnej Jutlandyi, powiecie Riben; mieszkańcy mają dostateczne wyżywienie handlem i rybołóstwem.

Ringleben, miasteczko w Turyn-gii, należące do księstwa Eysenach.

Ringstedt, małe miasto na wyspie Duńskiej Zelandyi, o 8 mil od Kopenhagi. W tamedznym kościele parafialnym S. Kanuta, są liczne groby starożytnych królów, książąt i panów Duńskich. Po pogorzelisku roku 1747 to miasto zostało ozdobić odbudowane.

Ringwood, miasto angielskie, w prowincyi *Hantsire*, nad rzeką Alton, wpadającą w morze przy mieście *Avon*.

Rinteln, dość warowne miasto nad rzeką Wezer w bywșzey Heskasselskiej części hrabstwa Schaumburg, w cyrkule Westfalskim w Niemczech. Jest tutaj dobrze urządzone gimnazyum, spław znaczny na rzece Wezer, kościół luterski i kalwiński. Za miastem jest huta szklana i kopalnia kamieni budowlanych.

Rio, *Capo Rio*, albo *di Parnasse*, przylądek na półwyspie Morei, naprzeciw przylądka *Capo Antico*, z którym tworzy cieśninę Dardanellów Lepanckich.

Rio de Janeiro, ob. Janeiro.

Rio de la Plata, ob. Plata.

Rio del'Esperitu Santo, albo Ducha Świętego rzeka w Afryce w królestwie Sofala, na brzegu Wschodnim; toczy wiele złota z swemi wodami.

Rio Grande, wielka rzeka w prowincyi hiszpańskiej *Terra Firma*, w Ameryce Południowej, powstająca z dwóch rzek *Rio Grande di Santa Martha* i *Rio Grande di Santa Magdalena*, z których pierwsza poczyna się w kraju *Papayan*, druga w Nowey Grenadzie; obydwie połączone wpadają w morze Północne czyli *Mar del Nord*, między Kartageną i *St. Martha*.

Rio Grande, nazywa się południowa

- dniowa odnoga rzeki Afrykańskiej *Niger*, przy uściu w morze.
- Rio grande**, Potengi, rzeka w Brazylii w Ameryce Południowej, poczynająca się w okolicach nieznanych i głębokich tego kraju, a wpadająca przy *Natal los Reyes*, w morze Brazylskie. Od tej rzeki nazywa się kapitaniią, czyli guberniia Portugalska *de Rio Grande*.
- Rioja**, **Rioxa**, mały powiat w Hiszpanii między Stara Kastylią, Nawarrą i Alava; należy do Starej Kastylii.
- Riom**, dobrze zabudowane miasto francuzkie w bywszej prowincyi Auvernii na pagórku położone, mające piękne domy i ulice, tudzież okazały zamek. Na jednym z jego przedmieść było przedtem bogate opactwo zwane Mosac.
- Ripa**, rzeka na półwyspie Jutlandyi.
- Ripa Tranzona**, małe miasto w bywszej papieżkiej prowincyi Marchii Ankoniskiej. Ma biskupstwo sufraganne arcybiskupa w Termo.
- Ripaille**, klasztor w bywszej Sabaudii, teraz departamencie francuzkim *Montblanc* nad jeziorem Genewenskim; należał przedtem do kartuzów. Amedeus VIII., pierwszy książę Sabaudzki i papież pod imieniem Felixa V., złożwszy ohydnie te godności zbudował ten klasztor i żył tam tak nie po kartuzańsku, że pozostałe w okolicy przysiółwie francuzkie *faire Ripaille* i włoskie *andare a Ripaglio*, oznacza, zbyt kować we wszelkiego rodzaju uciechach.
- Ripalta**, **Rivalta**, piękny zamek nad rzeką Adda w bywszym księstwie Mediolańskim, teraz Królestwie Włoskim.
- Ripen**, ob. *Ribe*.
- Ripin**, ob. *Rypin*.
- Ripley**, miasto angielskie w prowincyi *York*, nad rzeką *Hyd*, na której jest most murowany.
- Ripoli**, małe miasto Hiszpańskie w prowincyi Katalonii; tam dawni hrabiowie Barcellonscy bywali grzebani.
- Rippon**, miasto angielskie w prowincyi *York* nad rzeką *Ivate*, z mostem na tejże. Ma fabryki sukien i ostróg, tudzież wysła dwóch deputowanych na parlament.
- Risano**, miasto w Dalmacyi nad zatoką *Cattaro*, ma zamek na bardzo wysokiej skale. Roku 1687 było to miejsce turkom przez Wenetów odebrane.
- Risborough**, **Ryxborough**, miasto angielskie w prowincyi *Buckinghamshire*.
- Rise**, **Rize**, miasto tureckie w Azji Mniejszej, baszostwie Trebizondkim, z 30000 mieszkańcami.
- Riso**, **Carpasso**, przylądek na wyspie Tureckiej Cyprze.
- Riswik**, ob. *Rysswik*.
- Ritszan**, miasteczko Czeskie, w cyrkule Kaurzyskim; należące do księcia *Lichtenstein*.
- Rittberg**, ob. *Rietberg*.
- Ritzebüttel**, miasteczko i włość w bywszym niemieckim cyrkule Dolney Saxonii, nad Elbą o 14 mil po niżej miasta Hamburga, do którego też należy od 14 wieku. Dla bezpiecznej na rzecę żeglugi, poczynione są rozmaite dobre urządzenia. Port bliski tego miejsca zwany *Guxhaven*, jest obszerny i wygodny.
- Riva**, po niemiecku *Reiff*, małe miasto w bywszym księstwie biskupstwie Trydenckim nad jeziorem Garda między Włoskim Królestwem a Niemcami. Ma zamek mocny zwany *Rocca*, a w okolicy wyborne drzewa oliwne, cytryny i pomarańcze.
- Riva**, miasteczko w kraju Walteńskim między Szwaycaryą i Włochami przy granicy bywszego księstwa Mediolańskiego. Tutaj bywaia ładowane towary mające jeziorem Como być przeprawiane do Mediolanu.
- Rivaruolo**, małe miasto w bywszym powiecie Kremonskim księstwa Mediolańskiego, teraz w Królestwie Włoskim. Dla różnicy od innego miasteczka tegoż imienia, leżącego w małym bywszym księstwie *Buozzolo*, ma przydatek *di dentro*, czyli wewnętrzne.

- Rive**, miasteczko z portem nad jeziorem Genewęskim, w Szwajcarii, kraju Vaud, nie daleko Lozanny.
- Rivesaltes**, miasteczko francuskie w bywłym hrabstwie Russiona. Okolica wydaie dobre wino muskatowe.
- Riviera**, inaczej Polese, jedno z bywłych landwóystw Szwajcarsko-Włoskich, między kantonem Uri a Gryzonami leżące. Ma tylko 9 parafii. Miejsce stołeczne Riviera, albo Polese, jest mierne miasteczko, którego władze rządowe wyznaczone przedtem były przez kantony Uri, Schwitz i Unterwald.
- Riviere**, miasteczko francuskie, w bywszej prowincyi *Franchecomté*.
- Rivoli**, znaczne miasteczko w bywszym Piemencie, teraz do Francyi przyłączonym. W tamiecznym zamku położonym przyjemnie i mającym widok na miasto stołeczne *Turin*, umarł roku 1732 Król Wiktor-Amedeusz II. jako więzień stanu. Roku 1707 książę Sabaudzki oddał włosć z tytułem margrabstwa, generałowi austriackiemu *Dawn* w zawdzięczenie usług sobie wyświadczonych przy oblężeniu Turynu. Césarz *Napoleon* mianował księciem *Rivoli*, marszałka *Massenę*, wsklawionego bojem przy tém mieście wygranym.
- Rivoli**, małe miasto w bywszym państwie Weneckim, nad rzeką Adygą, teraz do Królestwa Włoskiego należącym.
- Rixingen**, hrabstwo przedtem wolne, bywszego cyrkułu Renu Dolnego w Rzeszy, należące do rodziny *Leiningen*, potem do książąt Dwóch-Mostów, na koniec do hrabiów *Altefeld*; teraz należy do Francyi.
- Roa**, małe miasto Hiszpańskie w prowincyi Starej Kastylii; nad rzeką Duro, z zamkiem mocnym. Ma pałac hrabiów *Sirnela*. Tam umarł Kardynał *Ximenes*, roku 1517.
- Roanoke**, wyspa Ameryki Północnej, nie daleko uścia rzeki Albemarle w Karolinie. Tam kawaler *Releigh* założył kolonię, i całą okolicę nazwał Wirginią.
- Roato**, miasteczko w bywszym weneckim państwie, powiecie *Bresciano*; teraz w Królestwie Włoskim.
- Robeque**, miasteczko i księstwo bywsze w francuskiej dawnej prowincyi *Artois*, w Niderlandzie. Jedna linia rodziny *Montmorency* nosiła tytuł książąt tego miejsca.
- Robinhoods-bay**, zatoka morska w Angielskiej prowincyi *York*.
- Robogh**, małe miasto w Irlandii, w prowincyi *Ulster*, hrabstwie *Donnegal*. Ma biskupstwo.
- Roboix**, mały powiat, w bywszej francuskiej Flandryi, nie daleko miasta *Ryssel*.
- Rocca**, jedna z wysp Karaibskich w Ameryce, należąca do Hiszpanii.
- Roccabruna**, miasto w bywszym księstwie Monaco we Włoszech, teraz do francuskiego departamentu Alpów Nadmorskich przyłączonym.
- Rocca di Mondragone**, księstwo w Królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Terra di Lavoro*.
- Rocca di Sintra**, przylądek w Portugalii przy uściu rzeki *Tajo*.
- Rocca Imperiale**, miasteczko w Królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Basilicata*, przy granicach Kalabrii nie daleko Gólfu *Taranto*. W bliskości tego miejsca zbudowana jest wieża dla osłony portu przeciw zbójcom morskim.
- Rocca Nova**, księstwo w Królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Terra d'Oranto*.
- Roccalanzone**, porządne miasto w bywszym księstwie Parmeńskim, teraz departamencie tego imienia do Francyi należącym, nad rzeką Taro, na pagórku zbudowane.
- Roccella**, małe miasto w Królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Calabria Oltra*, z tytułem księstwa należące do rodziny *Caraffa*. Leży nad morzem, jest dobrze zabudowane i ma znaczny połów koralu.
- Roche**, małe miasto na pagórku w bywszej Sabaudii, teraz w depart-

partamencie francuzkim *Mont-blanc* o 5 mil od Genewy. Ma około 2000 mieszkańców, kolegium bywszych jezuitów i 2 inne klasztory.

Roche, miasteczko w Szwajcaryi, kantonie Berneńskim, mające sławne warzelnie soli, już w 15 wieku znane. Miasto *Bern* utrzymuje tam rządząc tych fabryk, co 6 lat odmienianego. Sławny *Albert Haller*, zajmował ten urząd, i wiele tutaj swych uczonych dzieł napisał.

Roche - Bernard, miasteczko francuzkie w bywszym biskupstwie *Nantes*, w dawnej *Brétanii*.

Rochebrune, miasto francuzkie w bywszej *Prowancyi* nad rzeką *Argens*.

Rochechouart, miasteczko i włość w bywszej francuzkiej prowincyi *Angoumois*; gniazdo znakomitej familii, mającej tytuł książęcy przed rewolucyją.

Roche sur Yon, małe miasto w bywszej prowincyi francuzkiej *Poitou*; odbudowane przez cesarza *Napoleona I.* po spustoczeniach doznanym w wojnie *Wandelskiej*; otrzymało miano *Napoleonville*. Było to niegdyś dziedzictwo książąt krwi *Królewskiej*, linii *Conti*.

Rochefaucault, **Rochefaucaud**, małe miasto z bardzo pięknym zamkiem, w bywszej francuzkiej prowincyi *Angoumois*; gniazdo sławnej familii książąt a teraz po rewolucyi hrabiów *Rochefaucault*.

Rochefort, małe miasteczko francuzkie, w bywszej prowincyi *Franchecomté*.

Rochefort, miasto francuzkie nad morzem *Atlantyckim* w bywszym powiecie *Aunis*, o 2 mile od uścia rzeki *Charenty*. Założone było podług regularnego planu roku 1665. Ma piękne ulice i domy, arsenał morski, szpital matkówek, obszerne koszary, magazyny i wały na przechadzkę przeznaczone. W jesieni dla wylęgów rzeki *Charenty* i niedostatku wody słodkiej jest tam pobyt niezdrowy.

Rochefort, mocny zamek nie

daleko miasta *Angers* w bywszej prowincyi francuzkiej *Anjou*.

Rochefort en Ardenne, miasto stołeczne bywszego hrabstwa tego mienia w księstwie *Luxemburskim* nad rzeką *Lomme*. Należało przedtem do książąt *Löwenstein-Wertheim* i *Stollberg*, którzy za utratę jego przy pokoju *Lunewilskim* wynagrodzeni byli w Niemczech.

Rochelle, miasto francuzkie, stołeczne powiatu *Aunis* nad morzem *Akwitańskim*, będącym częścią oceanu *Atlantyckiego* przy brzegach francuzkich. Gdy roku 1557 religia reformowana tutaj zaprowadzona była, kalwiniści tak mocno się tam obwarowali, że we wszystkich następnych wojnach religijnych miejsce to było statecznie w ich rękach. Dopiero roku 1628 sławny kardynał *Richelieu*, po 13 miesięcznym oblężeniu dobył je, a *Król Ludwik XIII.*, pod ówczas panujący, kazał zburzyć i na wieś otwartą obrócić. *Ludwik XIV.* jednak podniósł go na nowo, kazał port dawny naprawić, domy pobudować, akademie, szkoły i różne fabryki założyć. Jest tam bardzo piękny kościół katedralny, mennica, i arsenał. Port wprowadzie bezpieczny, ale płytki i przy wejściu ciasny. Handel tego miasta jeden z najznaczniejszych we *Francyi*, zmniejszył się o wiele przez ustąpienie *Kanady Anglii*. To miasto, które roku 1572 miało przeszło 70000 mieszkańców, teraz ledwie ich liczy czwartą część.

Rochester, znaczne, handlowe i dobrze zabudowane miasto *Angielskie* w prowincyi *Kent*, nad rzeką *Medway*. Ma piękny most na teży, zamek i kościół katedralny. Familii *Hyde*, wygasła roku 1753 miała tytuł hrabiów *Rochester*.

Rochetta, wymawia się *Rokquetta*, nazwisko dwóch miasteczek w bywszym *Montferracie*, powiecie *Aqui*, teraz do *Francyi* wcielonym.

Rochette, zamek letni w bywszej *Sabaudii*, terazniejszym francuzkim departamencie *Mont-blanc*,

blanc, o 2 mile od miasta *Montmelian*, nad rzeką *Gelon*. Roku 1748 książę *Sabaudii* *Filip* mieszkał tam w czasie wojny, a we dwa dni po oddaleniu się jego z tego zamku, piorun wien uderzył i w popiół obrócił.

Rochford, małe miasto angielskie w prowincyi *Essex*, z tytułem hrabstwa.

Rochlitz, małe miasto i włość Królewska w Saxonii, cyrkule Lipskim nad rzeką *Mulda* zwaną *Schneberską* albo *Zwikawską*. Przed wiekami należało to miejsce do hrabiów *Rochlitz*. Most na rzece *Muldzie* jest z najpiękniejszego Kamienia ciosowego. Ludność tego miasteczka wynosi około 1700 dusz. Okolica wydaje piękne kamienie pół-drogie.

Röschburg, **Röxburg**, zamek i włość nad rzeką *Mulda*, w Saxonii, cyrkule Lipskim o półtory mili od miasteczka *Rochlitz*. Należy do Korony.

Rockenhausen, miasteczko i włość w bywszym elektorstwie palatynacie, teraz w francuzkim departamencie *Góry Piorunowej*.

Rockingham, miasto angielskie w prowincyi *Northampton*; ma stary zamek i tytuł baronii.

Rocovia, **Rokova**, po turecku *Palanka*, miasteczko w Serwii nie daleko *Dunaju*.

Rocroy, miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Szampanii*, ku granicy *Niderlandzkiej*, przy której było założone przez Króla *Franciszka I.* Roku 1643 *Francuzi* odnieśli tam sławne zwycięstwo nad *Hiszpanami*.

Roda, małe miasto z zamkiem i włością w Niemczech, okolicy *Osterland*, przy granicy *Turyngii*. Należy do książąt *Sax-Gotha*.

Roda, małe miasto Hiszpańskie w prowincyi *Katalonii* nad rzeką *Ter*, inne tego imienia leży w prowincyi *Cuença*.

Roda, bardzo piękna wieś w Saxonii, okolicy zwaney *Osterland*, nie daleko miasta *Osterfeld*. Należy do książąt *Reuss-Ebersdorf*.

Rodach, **Rotach**, małe miasto nad rzeką tegoż imienia, w xię-

ztwie *Sasko-Koburskim*. Ma zamek.

Rodach, mała rzeka w Saxonii, księztwie *Meiningen* się poczyna, a uchodząca do rzeki *Itsch*.

Rodan, po francuzku *Rhone*, jedna z największych rzek we Francyi, poczyna się w *Szwajcaryi*, pod górą *Fourche*, płynie przez jezioro *Genewskie*, przy mieście *Lyon* przyjmuje w siebie rzekę *Saonę*, a przy *Awinionie* *Durance*, i wpada w morze *Sroziemne*. Namię niesiony przez tę rzekę bardzo bystrą, jest tak znaczny, że wieża przy uściu teyże w przeszłym wieku zbudowana nad samym brzegiem, teraz daleko jest od niego. Rzeką *Rodan* jest bardzo rybna, osobliwie w wielkie pstragi.

Rodanne, mała rzeka w *Pomerellii*, wpadająca w *Wisłę*, przy mieście *Gdańsku*.

Roddelin, jezioro w *markii Ukersko-Brandenburskiej*, służy do połączenia między miejscami nad nim leżącymi.

Roddi, **Rodo**, zamek w bywszym księztwie *Montferatu*, należący niegdyś do księstwa *Mirandoli*.

Roden, miasto i zamek w księztwie *Waldeckim*, w *Konfederacyi Renńskiej* udzielnym.

Rodenbecke i **Knockenbecke**, dwa strumienia w bywszym *Westfalskim* cyrkule, w biskupstwie *Paderbornskim*. Pierwszy ma nazwisko od czerwonej farby wód swoich, drugi od mnóstwa kości ludzkich, znajdujących tam przedtem wraz z bronią rozmaita i pieniędźmi małacemii obrazy *Juliusza Cezara* i *Augusta*.

Rodenberg, miasteczko i włość w bywszym elektorstwie *Hessen-Kasselskim*, teraz do Królestwa *Westfalskiego* należącym. Roku 1738 odkryto tam źródła wód mineralnych; warzelnie soli są tam także w dobrym stanie.

Rodenhuys, twierdza we *Flandryi* nie daleko od *Sas van Gent*.

Rodenmachern, **Rodenmark**, ob. *Radenmachern*.

Rodez,

Rodez, miasto francuzkie, stołeczne powiatu *Rouergue*, nad rzeką *Aveyron*; teraz w departamencie od teyże nazwanym. Okolice hoduje wiele mułów i temi prowadzi handel.

Rodheim, miasteczko do Wielkiego księstwa Frankfurckiego należące.

Rodigo, miasto stołeczne bywszego hrabstwa tegoż imienia do księstwa Mantuańskiego należące, nad rzeką *Seriona* Marchionale; teraz w Królestwie Włoskim.

Rodneck, włość i zamek miészkalny hrabiów *Wolkenstein* w Tyrolu.

Rodosto, miasto handlowe tureckie, w prowincyi *Rumelii*; nad zatoką morską *Marmora* położone, przy wejsciu do cieśniny *Gallipolskiej*. Sławny *Rakocy*, tutaj po swym z Węgier wygnaniu, dokonał zycia, roku 1735. Leży to miejsce o półtrzecia dnia drogi od Konstantynopola.

Rodebey, pospolicię *Roebye*, miasteczko nad odnogą morską, na wyspie *Duńskiej* *Lalandii*; jest tam mocno uczęszczana przeprawa do *Heiligenhafen* w *Holsztyńskim* i na wyspę *Femern*.

Röbel, małe miasto w księstwie *Wendeńskim* do *Meklenburskiego* należącym, nad ieziołem *Müritzkim*.

Rödelheim, znaczne miasteczko z pięknym pałacem książąt *Solms*, o milę od miasta *Frankfurtu* nad *Menem*. Włość przyległa czyni 30000 reńskich dochodu.

Röder, mała rzeka w *Saxonii*, cyrkule *Missnińskim*, poczynająca się przy *Bischofswerda*, dzieląca się na starą i nową *Röder*, a wpadająca w rzekę *Elster* przy *Saitkayn*.

Rödern, miasteczko z zamkiem w bywszej francuzkiej prowincyi *Alzacy*, teraz w departamencie *Dolnego Renu*, o 6 mil od *Strasburga*. Było to miejsce gniazdem rodziny baronów *Thiersberg-Rödern*.

Röm, mała wyspa przy zachodnim brzegu księstwa *Szleswickiego*, dłu-

ga około półtory mili a pół mili szeroka; ma około 1500 miészkańców żyjących z chowu bydła.

Römhild, miasto i włość znaczna przyległa mająca długo własnych książąt z familii *Saskiej*. Po wygaśnięciu tej linii, roku 1710 podzielona została między inne składające *Ernestyńską* linią *Saską*. Miasto *Römhild* ma 2 zamki, ieden w mieście leżący zwany *Glücksburg*, drugi na przyległej górze roku 1701 na nowo odbudowany, zwany *Hartenberg*, albo *Harburg*.

Röñne, *Röñde*, miasteczko z portem warownym, ale nie głębokim na wyspie *Duńskiej* *Bornholm*; gdzie miészka gubernator Królewski tej wyspy.

Röñneby, *Rotneby*, małe miasto handlowe z portem, w *Szwedzkiej* prowincyi *Bleckingen*, gdzie wiele broni robią. Rzeka tegoż imienia wpada przy tém mieście w morze *Baltyckie*.

Roer, nowy departament francuzki, ieden z utworzonych w krajach zajętych przez *Francyją* od *Rzeczy Niemieckiej*, na lewey stronie *Renu*, między *Renem*, *Mozą* i *Mozellą*. Ma 670000 miészkańców.

Roer, rzeka niemiecka, poczynająca się w hrabstwie *Mark* w *Westfalii*, wpada w *Ren* przy *Duisburgu*.

Roer, departament *Roerski*, we *Francyi* zawiera cztery okręgi to jest *Akwisgran*, *Kolonią*, *Crevelt* i *Kliwią*. Ma 42 kantonów i do 650000 miészkańców.

Roer, rzeka poczynająca się w bywszym cyrkule *Westfalskim*, a wpadająca w bywszej *Pruskiej* *Geldryi* w rzekę *Mozę*. Od tej rzeki ma nazwisko departament francuzki *Roer*.

Röraas, miasto górnicze w *Norwęgskiej* prowincyi *Drontheim*, w okolicy teyże nawniosleyszej; ma kopalnie kruszców przynoszące koronie 35000 talarów czystego dochodu. Ludność tego mieysca wynosi 2500.

Roermonde, ob. *Ruremonde*.
Röricke, mała rzeka w nowym

- Marchii Brandenburskiej, wpadająca w Odrę przy Nieperwiese.
- Roerort**, **Rhurort**, małe miasto w bywszym księstwie Kliwii, teraz Wielkim księstwie Bergskim; przy uściu rzeki *Roer* w *Ren*. Był tam dawniej zamek na górze, lecz że ten więcej szkodził niż był korzystny krajowi, przeto elektor Brandenburski kazał go zburzyć roku 1640.
- Roeskilde**, ob. **Rothschild**.
- Rössing**, małe miasto w księstwie Hildesheimskim, przedtem do Króla Pruskiego, teraz do Westfalskiego należącym. Jest gniazdem rodziny *Rössing*, posiadającej marszałkostwo dziedziczne księstwa Halberstadzkiego, tudzież znaczne dobra w tych stronach i w Hanowerskim.
- Rösslau**, mała rzeka poczynająca się w górach *Fichtelberg* w księstwie Bareyckim, w Bawaryi, a wpadająca o milę od Schirnding w rzekę Egrę.
- Röteln**, włość w Szwabii o milę od miasta Bazylei, należąca do Wielkiego księstwa Badńskiego.
- Rötha**, małe miasto i włość w Saxonii o 2 mile od Lipska; należy do baronów *Friese*.
- Röttingen**, **Rottingen**, małe miasto z włością, nad rzeką *Tauber* w Wielkim księstwie Wirchburskim, w bywszej Frankonii, na północ księstwa *Hohenlohe*. Część włości tej należy do książąt *Hohenlohe-Barthenstein*.
- Roeux**, małe miasto w powiecie Niderlandzkim *Hennegau*. Césarz Karol V. nadał mu tytuł hrabstwa.
- Rogätz**, zamek w księstwie Magdeburskim, ku granicy Dawney Marchii Brandenburskiej; należy do rodziny *Alvensleben*.
- Rogoźno**, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie Poznańskim, miało dawniej kasztelana. Tam Król Przemysław był zgładzony zdradą przez nasłanych od nieprzyjaciół narodu zbójców.
- Rohaczów**, miasto w bywszym województwie Mściśławskim w Litwie.
- Robażyn**, miasteczko w byłym województwie Ruskim, teraz w Galicyi, cyrkule Lwowskim.
- Rohillas**, lud Azyjatycki w Indyach, w północnych okolicach prowincyi *Delhi*. Przez anglików, ich sprzymierzonych książąt i głód, lud ten był tak wyniszczony, że teraz bardzo iest mało znaczny.
- Rohitz**, zamek, miasteczko i włość w Dolney Styryi, hrabstwie Cylleyskim. Jest tam źródło wód mineralnych wyprowadzanych do Widnia i w inne oddalone miejsca.
- Rohnstock**, zamek i włość w Szlasku w księstwie Swidnickim, o milę od miasta *Jauer*; należy do hrabi *Hochberg*.
- Roketnitz**, miasteczko i włość w Czechach, cyrkule Königsgratzkim o 6 mil od miasta *Königsgratz*. Należy do hrabiów *Nostitz*, z linii Szlaskiej.
- Rokitno**, miasteczko w byłym województwie Kijowskim. Drugie tego imienia w Brzeskim Litewskim; trzecie w Wołyńskim.
- Rokitzan**, miasto Królewskie, w Czechach cyrkule Pilznińskim, z znacznemi fabrykami żelaznemi. Ztamtał był rodem przywodek Hussitów, Jan Rokizana.
- Rokolax**, małe miasto w Finlandzkiej prowincyi Karelii, o 7 mil Szwedzkich od miasta Wiburga.
- Rolduc**, **Herzogenrade**, małe miasto nad rzeką Worm, o 2 mile od miasta Akwisgranu, w departamencie francuzkim *Roer*.
- Rolle**, małe miasto i włość w kraju *de Vaud*, w Szwajcarskim kantonie *Bern*, nad jeziorem Genewskim.
- Rollingen**, **Raville**, miasteczko i włość w okolicy nadreńskiej; należała do książąt *Wiedrunkel* iako hrabiów *Kirchingen*; teraz do Francyi przyłączona.
- Rolo**, hrabstwo w bywszym księstwie Modenskim, między *Novellara* a *Mirandola*. Najznaczniesze miejsce w tymże, nazywa się podobnież Rolo.
- Romagna**, **Romania**, prowincya przedtem do państwa papieża.

piezkiego należąca, nad Golfem Weneckim położona. Mała iey część należała do Wielkiego xięcia Toskańskiego i zwana była *Rogmana Fiorentina*. Nazywano ją także w niej mieysca są *Citta di Sole* i *Fiorenzuola*. Od roku 1801 należy do Królestwa Włoskiego, bywszyey rzeczy pospolitey Cisalpińskiej.

Romagnano, mocne mieysce w bywszym xięstwie Mediolańskim nad rzeką *Sessia*, w powiecie *Novarese*; teraz w Królestwie Włoskim.

Roman, miasto w Moldawii, o 16 mil od Jassów.

Romana, małe miasto Hiszpańskie w prowincyi Arragonii, nie daleko od uścia rzeki *Agua* w *Ebro*. Jest to gniazdo familii margrabiów *de la Romana*.

Romanegno, miasteczko w bywszym xięstwie Mediolańskim, powiecie *Cremonese*; teraz w Królestwie Włoskim.

Romania, w starożytności greckiey Tracyia, wielka kraina turecka, granicząca od północy z górami *Argentara* dzielącemi ją od Bulgaryi, na zachód z Macedonią, na południe z Archipelagiem, na wschód z morzem Czarnym i zatoką Marmora. Nazwisko Romanii, a po turecku Rumilii pochodzi ztąd, że Konstantynopol zwał się Nowym Rzymem. Dla tego też Turcy niekiedy wyrazem Rum oznaczają całą Europę, a przez Rumeli Europeyzyków.

Romanisch Horn, albo Römisch Horn, miasteczko z zamkiem nad jeziorem Konstancyńskim czyli Bodeńskim, w biskupstwie *Constance*.

Romano, miasto w Weneckim bywszym państwie, powiecie *Bergamasco*, jest dobrze zabudowane i zaludnione.

Romanów, miasto Rosyjskie nad rzeką Woronecz, w gubernii Woroneckiey. Z tamtąd pochodziło nazwisko familii Romanów, która roku 1613 na tron Moskiewski powołana, wygasła w linii męskiej na Piotrze I.

Romanów, miasteczko litewskie

w bywszym województwie Mińskim, xięstwie Słuckim; należy do xiążąt Radziwiłłów.

Romanówka, miasteczko w bywszym województwie Kijowskim; było starostwem posiadanym w ostatnich czasach przez xięcia Józefa Lubomirskiego, kasztelana Kijowskiego.

Romans, małe miasto francuzkie, w bywszey prowincyi *Delfinacie*, nad rzeką Jzerą, o 10 mil od Grenoble.

Romelia, po turecku Rumili, ob. Romania.

Romeney, ob. Rumney.

Romerige, Raumerige, obszerny powiat w prowincyi *Christianta*. Dzieli się na Górny i Dolny.

Romerswael, miasto bywsze Holenderskie w prowincyi Zelandii nad wschodnią odnogą rzeki Skaldy, na wyspie *Südbeveland*. Było niegdyś wielkie, bogate i piękne. Hrabiowie Zelandii zwykli tam byli przyjmować hołd od swych poddanych. Między rokiem 1551 i 1563 było sześć razy wodą zalane i zniszczone. Przedtem miało ważny handel solny.

Romey, mały powieciak, w bywszey prowincyi Bugey we Francyi.

Rumion, przylądek morski w Natolii albo Azji Mniejszey, przy wejściu z kanału Konstantynopolskiego do morza Czarnego.

Romni, miasto w Ukrainie Rosyjskiej, gubernii Kijowskiej, osiadłe przez kozaków, będących w służbie wojskowej.

Romrod, zamek, miasteczko i włość w Wielkim xięstwie Darmstadzkim, nie daleko miasta *Alsfeld*.

Romsdale, wójtostwo w Norwegii, prowincyi *Drontheim*, nad rzeką Romsdal, o 5 mil Szwedzkich od miasta Obdal, ku wschodowi.

Romsdalskie wyspy, leżą w wielkiej liczbie przy brzegach Norweskich, naprzeciw uścia rzeki Romsdal w morze.

Romsoe, mała wyspa blisko Fionii, jednej z wysp Duńskich; porosła jest lasem i napełniona Królikami.

Rona, mała wyspa, jedna z Westernskich, przy brzegach Szkocji.

Roncaglia, miejsce na obszernej równinie blisko rzeki Po i miasta Placencji. Tam w dawnych wiekach, cesarze Niemiec, ciągnący na Koronację do Rzymu, zwykli się byli zatrzymać i czasem odbywali sądy.

Roncesvalles, po francuzku Roncevaux, obszerna równina w Królestwie Nawarry, części do Hiszpanii należące, położona wśród gór Pyrenejskich, w bliskości góry *Ronceval*, najwyższej między Pyrenejskimi. Na tej równinie roku 809, cesarz Karol Wielki, powracający z wyprawy przeciw Saracenom, napadnięty był i porażony przez Gaskonów. Na tejże równinie leży miasteczko tegoż co ona nazwiska, gdzie w kościele augustianów pokazuje różne starożytności po Rolandzie mniemanym synu Karola Wielkiego; ale bez żadnego poparcia ich prawdziwości.

Roncevault, opactwo, a przy nim szpital i dom podróżnych w Nawarze Hiszpańskiej; jest to pierwsze miejsce na wjeździe z Francji do Hiszpanii.

Ronciglione, hrabstwo i ludne miasteczko w bywszym państwie papieżkim prowincji *Patrimonio Petri*. Papież Paweł III., oddał je wraz z księstwem Costro swemu synowi naturalnemu Piotrowi Aloizemu Farnese, tego następcy posiadali one aż do Odoarda księcia Parmeńskiego, który je papieżkiej kamerze zastawił, a gdy nie mógł wykupić, były te posiadłości roku 1661 przez papieża Innocentego XI. objęte.

Ronckel, ob. Runkel.

Ronda, miasto Hiszpańskie, w Królestwie Grenady na wierzchołku góry, połączone mostem na dwóch arkadach, jedna na drugiej z Nowym miastem, *el Mercadillo* zwanym, leżącym na drugiej górze.

Ronda, Sierra di Ronda, góry w Hiszpanii, Królestwie Grenady, przy granicy Andaluzkiej, między miastami Ronda i Antequera.

Ronneburg, miasto w Inflan-

tach, gubernii Rigskiej, nad rzeką Ronne. Tameczny zamek był roku 1702 przez Rosyan zdobyty i spalony.

Ronneburg, zamek na górze w księstwie *Isenburg*, udzielnym w konfederacji Renskiej, o półtorej mili od *Gelnhausen*.

Ronneburg, miasteczko w Saxonii, księstwie Altenburskim, do księcia Sax-Gotha należące. Mięszkańcy wyżywiali się po większej części robotą drelichów. Roku 1666 odkryto tutaj wody mineralne, które dopiero około roku 1765 zaczęły być znajomsze.

Ronów, miasteczko, zamek i włość w Czechach, cyrkule Czasławskim, nad rzeką Dombrowką. Przedtem należało do hrabiów Ronowskich, teraz do rodziny Wiesznik.

Ronów, Nowy Ronów, miasteczko i włość w Czechach, cyrkule Pilznieńskim, gdzie hrabiowie Ronowscy zwykle mieszkowali, póki na początku 17 wieku, nie byli zmuszeni opuścić Czech z przyczyny religii. Hrabiowie Ronowscy, pochodzą z starożytnego domu Czeskiego Howora, a po swym przeniesieniu się do Wotlandii i Łużacy, przyjęli imię *Biberstein*.

Ronsdorf, miasto w Wielkim księstwie Bergskim w Niemczech. Powstało około roku 1730 z jednego tylko folwarku wiejskiego, przy którym powoli kupcy zaczęli się budować. Są tam teraz kościoły trzech religii chrześcijańskich.

Ronsperg, miasteczko i zamek w Czechach, cyrkule Pilznieńskim, należy do baronów *Linker*.

Roosenburg, mała wyspa na rzece Mozie, powyżej miasta Briel, w Zjednoczonych Niderlandach.

Roous, jedna z wysp Orkadzkich przy Szkocji, jest mała, ale obfituje w zboże.

Rop, miasteczko w Inflantach w gubernii generalnej Rigskiej, nad małą rzeką *Brussel*, wpadającą nie daleko z tamtąd w Teyderaa.

Ropczyce, albo Robczyce, miasteczko

- steczko w byłym województwie Sandomirskim teraz w Galicyi cyrkule Pilznińskim.
- Roque, nazwisko trzech małych miast francuzkich w bywszej prowincyi Langwedoku.
- Roquelaure, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Armagnac*, diecezji Auch. Ludwik XIV. podniósł włość przyległą do tytułu księstwa, dla hrabiego *Roquelaure*, którego umysł wesoły podobał się królowi, ale ze zgonem tegoż wygasła jego familii.
- Roquemadour, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Quercy.
- Roquemaure, małe miasto francuzkie nad rzeką Rodanem, w bywszym Langwedoku. Okolica wydała wyborne wina.
- Roquesparviere, małe lecz warowne miejsce w bywszym Piemontcie, powiecie Saluzzo, nie daleko miasta *Cuneo*.
- Roquevaire, małe miasto francuzkie w bywszej Prowancyi, nad rzeką *Vaune*, o 2 mile od Marsylii.
- Ror, Rhor, miasteczko w Bawaryi, cyrkule Abensberg; ma klasztor kanoników regularnych, świętego Augustyna.
- Rorschach, Roschach, znaczne miasteczko szwajcarskie w kantonie *St. Gallen*; ma piękny kościół, magazyny zbożowe i kupieckie, tudzież gimnazjum. Mieszkańcy prowadzą handel płótnem, które tutaj tak doskonale bywa bléchowane jak w Hollandyi. Prócz tego handel owocami, winem, bydłem i solą jest znaczny.
- Roschach, ob. Rorschach.
- Roschild, ob. Rothschild.
- Roscof, miasteczko francuzkie z portem morskim, w bywszej prowincyi Brétanii; na przeciw leży wyspa Bas.
- Roscommon, hrabstwo Irlandzkie w prowincyi *Leinster*. Ma 60 mil angielskich długości, a 19 szerokości. Miasto stołeczne *Roscommon*, leży nad rzeką Suck.
- Rosenau, ob. Rosnau, po węgiersku *Rosne-Banya*.
- Rosenau, miasteczko w księstwie Siedmiogrodzkim w Burzländskim powiecie.
- Rosenberg, pałac letni w prowincyi Szwedzkiej Uplandyi, o 2 mile od Sztokolmu. Należał do hrabiów Oxenstiern, ale roku 1753 nabyty został przez Króla.
- Rosenberg, włość w bywszym elektorstwie Mogunckim, na prawej stronie Renu. Należała przedtem do jedney linii hrabiów Hatzfeld, stąd zowiących się Rosenberkimi. Teraz należy do książąt *Löwenstein Wertheim*.
- Rosenberg, miasteczko w Prusach Wschodnich, departamencie Niemieckim, nad dwoma jeziorami położone.
- Rosenberg, miasteczko w Czechach, cyrkule Bechińskim nad rzeką Moldawą, przy samej granicy Austriackiej. Było gniazdem książąt Rosenberg, bardzo znakomitej familii Czeskiej. Teraz należy do hrabiów *Bucquoy*.
- Rosenberg, miasteczko z małym zamkiem w Szląsku, księstwie Opolskim przy granicy Polskiej; mieszkańcy mówią po polsku i nazywają to miejsce w tymże języku Olesno. Należy z przyległą włością do hrabiów Gaschin, i ma znaczne targi końskie.
- Rosenberg, Ruschomburg, miasteczko w Węgrzech, cyrkule Liptowskim nad rzeką Waag, jest ludne, ma kościół i kollegium piarskie, tudzież wiele garncarzy.
- Rosenberg, miasteczko francuzkie w Dolnej bywszej Alzacyi, powiecie Befort, teraz w departamencie Dolnego Renu. W okolicy mało słyszeć języka niemieckiego.
- Rosendael, pałac letni w powiecie Breda, w bywszym Brabancie.
- Rosenfeld, miasteczko w królestwie Wirtemberskim o 4 mile od Tubingi. Ma 1290 mieszkańców.
- Rosenheim, miasteczko w górnej Bawaryi nad rzeką Inn, w cyrkule Mincheńskim. Mieszkańcy wyżywiają się handlem zboża, wina i mosiądzu. Jest tam skład solny.
- Rosenthal, pałac letni króla Pruskiego o milę od Berlina, w Śrzedniej Brandenburgii.

Rosenthal, małe miasto i włość w bywszey Hassyi, nie daleko miasta *Cassel*, teraz w królestwie Westfalskim.

Rosenthal, miasteczko Czeskie, w cyrkule Bechińskim. Roku 1704 odkryto w bliskich górach żyłę złotą równaiącego się dobrocią kremnickiemu.

Roses, małe miasto i twierdza w regularny pięciekat założona, w hiszpańskiej prowincyi Katalonii, nad zatoką morską. Wielokrotnie było od francuzów wzięte, ale znowu wracane Hiszpanom.

Rosette, Raszyt, w starożytności *Canopus*, ludne i handlowne miasto w Egipcie Dolnym, nad zachodnim brzegiem Nilu i morzem. Ma port dobry i jest składem handlu z Kairem i Alexandryą. Są tam konsulowie różnych narodów handlujących.

Rosewo, znaczne iezioro w Moldawii, przy granicy Bessarabii.

Rosheim, małe miasto francuzkie w bywszey Alzacyi, w okolicy w wino obfitey po wyżej Strazburga nad rzeką Magel.

Rosienie, miasto stołeczne bywszego xięstwa Żmudzkiego, w Litwie; było w dawnych wiekach daleko znaczniejszy niż teraz; jednak dotąd jest stołecznym powiatu.

Rosieres, miasteczko francuzkie w bywszey Lotaryngii nad rzeką *Meurthe*, teraz w departamencie od teyże nazwanym. Ma znaczne warzelnie soli, dla tego nazwane jest *Rosieres aux Salines*.

Rosieres, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Limosin*, nie daleko od miasta *Tulle*.

Rosla, miasteczko i włość w Saxonii, xięstwie Weymarskim, do panującego należące. Przedtem miało własnych dziedziców.

Roslau, miasteczko niemieckie w udzielnym xięstwie Anhaltńskim, dzielnicy Zerbst. Ma zamek stary i włość z 19 wsi złożoną.

Raslawl, dość znaczne miasto Rossyiskie, nad rzeką Ostra w okręgu od niego nazwanym w gubernii Smoleńskiej.

Rosmarky, stare miasto Szkockie,

nad zatoką morską Murray, w prowincyi Ross.

Rosnau, *Rosenau*, *Rosno-Banya*, *Roźnowa*, miasto górnicze w Węgrzech, cyrkule Gomerńskim. Król Andrzej III. darował je arcybiskupom Grańskim. Kościół tameczny farny jest katolicki, a w kollegium bywszych Jezuitów mieszka biskup nowo w tym mieście ustanowiony. Luteranie chodzą na nabożeństwo do swego kościoła w Berzetha. Mięszkańcy są węgry, słowianie i niemcy. Miasto to leży na sklepianach wybranych przez kopalnię; które teraz, osobliwie złota, są daleko mniej znaczne niż przedtem. Biskup tameczny, hrabia Reway, odkrył w bliskości wody mineralne roku 1779, przy których pobudowano wygodne mieszkania dla gości. W okolicy są fabryki żelazne.

Rosneth, wyspa przy Szkocyi nie daleko brzegów prowincyi *Lenox*; ma 8 mil długości a 4 szerokości.

Rosny, miasteczko z zamkiem w bywszej francuzkiej prowincyi Normandyi. Tam urodził się 1559 sławny minister Króla Henryka IV, później xiążę *de Sully*.

Rosoy, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Pikardyi, mające w bliskości kopalnię alabastru.

Rospřza, miasteczko w bywszym województwie Sieradzkim, powiecie Łódzkiem, teraz departamencie Kaliskim. Miało przedtem kasztelana.

Ross, prowincya w Północnej Szkocyi, oblana od wschodu i zachodu morzem; przy iey brzegach poławiają się sledzie.

R o s s, miasteczko angielskie w hrabstwie *Hereford*, nad rzeką Wye. Ma znaczny handel żelazny.

Roś, rzeka w bywszym województwie Kijowskim, płynie przy Korsuniu, a wpada w Dniepr przy kaniowie. Brzegi ma skaliste i nader malowne.

Rossa, wyspa morza Czarnego w zatoce Nigropolskiej.

Rossano, miasto nadmorskie na skale, w królestwie Neapolitańskim,

- skim, prowincyi *Calabria Citra*. Należy do familii *Borghese*, ma arcybiskupstwo, a w okolicy dobre oliwy, kapary, szafran i pieprz.
- Roszbach, miasteczko z 960 mieszkańcówami w Wielkim księstwie Darmstadtzkim, o milę od Friedberga.
- Roszbach, wieś niemiecka w Turynгии, nad rzeką Geissel. Tam dnia 5 Listopada, roku 1757, Fryderyk II. Król Pruski, poraził połączone woyska Francuzkie i Rzeszy niemieckiej. Wzniesiona tam na tę pamiątkę kolumna, dopiero roku 1807, po zwycięstwie Francuzów nad Prusami, przy Jena, uwieziona została do Francyi.
- Rosse, wieś Irlandzka, w prowincyi *Mounster*, miała biskupstwo sufraganne arcybiskupa w *Cashel*. Roku 1618 to biskupstwo przyłączone zostało do diecezji w Kork.
- Rosse, miasto nad rzeką Barrów, w hrabstwie Wexford, prowincyi Irlandzkiej *Leinster*; tam wyładowywała ciężkie okręty.
- Rosselaer, Rotselaer, bywsza baronia, w dawnym Austriackim Brabancie, teraz w departamencie francuzkim Dyle.
- Rossena, małe miasto w bywszym księstwie Parmeńskim, przy granicy Modenskiej; teraz w królestwie Włoskim.
- Rossia, *Capo Rossia*, przylądek w prowincyi Neapolitańskiej Kalabrii, nad zatoką morską *Golfo di Rossano*.
- Rossine, miasto w Wołoszczyźnie o 4 mile od Jassów.
- Rossitz, małe miasto w Morawii o 2 mile od Brinnu.
- Rossia, wielka wieś w Saxonii, w hrabstwie Stolberg nad rzeką Helm. Jest w niej zamek okazały, rezydencyonalny jednej linii domu Stolberskiego, która tam ma władzę administracyjnę i konsystorz.
- Rossleben, miasteczko niemieckie w Turynгии nad rzeką Unstrutt przy wejściu do okolicy zwanej *Göldne Au*, czyli Złota dolina. Był tam klasztor Augustynów, roku 1554 zamieniony przez Henryka Witzleben, dziedzica miejsca na szkołę, przy której ubodzy studenci otrzymują darmo,
- albo za małą kwotę, wyżywienie i naukę. Budowla tej szkoły, roku 1742 była na nowo urządzona.
- Rossmital, zamek i miasteczko w Czechach, cyrkule Prachińskim, są tam huty szklanne i fabryki żelazne.
- Rosso, przylądek w Natolii albo Azji Mniejszej, na przeciw wyspy Scio.
- Rosstrapp, ciekawa skała w górach Hartzskich, nie daleko od tak nazwanego Szatańskiego muru. Są to dwie skały jedna na drugą wzniesione, na których wierzchołku widać wyraźne piętno kopyt koniowskiej, a nie można pojąć jakim sposobem tam konie wysiść mogły.
- Rosswain, albo Ruspian, miasteczko w Saxonii, nad rzeką Muldą, między miastami *Freyberg* i *Döbeln*. Mieszkańcy prowadzą dość znaczny handel wełną i materjami wełnianymi.
- Rossya, Rossyjska monarchia, nayobszerniejsze państwo na kuli ziemskiej, tak w dawnych iako też i w nowych wiekach. Graniczy od południa z Chinami, Tartaryą nie podległą, Persyą morskami Azofskim, Kaspijskim i Czarnym, tudzież Turcyją; od zachodu z Austryją, Polską, Prusami i Szwecyą, na północ z morzami Północnym i Lodowatym, na wschód z oceanem Wschodnim. W tak ogromnej rozległości musi mieć koniecznie niezmiernie odmienne klima, ziemię i jej płody, tudzież istotne różnice w pokoleniach ludów one zamieszkujących. Południowe strony Rossyi Europejskiej, mianowicie Ukraina, wydają naypiękniejsze bydło, wiele tytoniu, którego uprawa od roku 1763 bardzo jest zachęcana, tudzież wełny po owcach hiszpańskimi baranami ulepszonych. Poza 60 stopniem szerokości północnej, wcale żadne nie rosną drzewa, ale lasy średnich okolic napełnione są wyborem drzewem i mnogą zwierzyną, osobliwie w futra kosztowne opatrzoną. Rzeki i jeziora liczne, tudzież ogromnością swą zdające się odpowiadać rozległości nadzwyczajnej państwa tego, poławiają się niezliczo-

czonych rodzajów ryby, i wielkości nadzwyczajnej. Góry także w umiarkowanych stromach państwa tego, zawierają wiele kruszców, mianowicie miedzi i żelaza; także od roku 1768 co rok wychodzi tego ostatniego za granicę 275,000 szyfuntów. Sól znajduje się miejscami, w kształcie już gotowym, tak w kopalniach, iako też w wodach słonych, gdzie się sama wlecie krystalizuje. Państwo Rosyjskie, zajmuje przeszło trzecią część Europy i Azji; w obcych tych częściach ma 305,874 mil kwadratowych powierzchni. Car Piotr I. podzielił całe swoje państwo na 10 gubernii, których liczba urosła przez podboje i podziały do 16; pod panowaniem Katarzyny II. było ich 28; lecz ponieważ podział ten nie był jeszcze dość wygodny, wprowadziła ona nowy, w którym powstało 43 gubernie, tak urządzone, że każda mając do 400,000 męskich mieszkańców, podzielona znowu była na okręgi i powiaty z których każdy miał mieć około 30,000 dusz. Naród Rosyjski jest pokoleniem wielkiego słowiańskiego rodu, od niepamiętnych czasów rozsypany po ogromnym przestworze który teraz zajmuje. Od tej rozciągłości swych siedlisk, ma mieć nazwisko Rosyan, czyli Roszian. Już około 7 wieku książęta Ruscy nad Dnieprem, Bohem, Bugiem i Dniestrem jestnieli i znani byli Grekom Konstantynopolskim, z którymi miasto potężne Kijów było w związku handlowym. W tej to części późniejszy Polski najpierw był zaprowadzone chrześcijaństwo, obrządku greckiego, który się też pod imieniem Ruskiego utrzymuje tam dotąd. W dziesiątym i jedynastym wieku wznoszące się Polaków Nadwiślańskie państwo, zhołdowało słowian Ruskich, a później i zupełnie swemu rządowi wcieliło. Tym czasem nad rzeką Moskwa około śródka 14° wieku zaczęło się wznosić ziętstwo, zrazu hołdujące Tatarom, lecz w przeciągu dwóch wieków nagle wzrosło i niepodległe, a podługich z Turcyją, Polską i Szwecyją wojnach, przysunione aż do Morza Bałtyckiego i Dniepru, za-

częło być przeważne w tej części Europy. Piotr I. przyjął tytuł cesarza albo imperatora Rosyjskiego, dopiero jego następczyni Katarzynie II. przyznany przez Francją i Polskę roku 1764. Od początku 13° wieku monarchia ta rośnie statecznie w Europie i Azji, tak że teraz jest równie najsilniejszym państwem na świecie, lubo zaludnienie to nie odpowiada ogółowi rozległości, i gdy niektóre prowincje mają liczbę mieszkańców prawie równą się względnie innym krajom europejskim, tedy inne są prawdziwemi stepami lub pustyniami, na kilku dziesiąt milach ani jednego ludzkiego mieszkania nie mającemi. Ludność podawana Rosyi ma dochodzić 40 millionów, a jest złożona z 30 ludów rozmaitych, odmiennych od siebie postaciami, obyczajami, językiem, religią. Język Rosyjski jest dialektem słowiańskiego, ale sam ma rozmaite dialekty. Religia Rosyjska jest grecka nie pojednana z obrządkiem Rzymskim, i niejako osobna, a temu tylko narodowi własna, uznająca głowę kościoła w pańskim. Rząd jest monarchiczny, prawami i władzą senatu umiarkowany. W Petersburgu, Moskwie, Dorspie i po innych miejscach, ustanowione są akademie, tudzież szkoły po wszystkich prawie prowincjach tego obszernego państwa, atoli ogół oświecenia nie jest zbyt widoczny. Fabryki liczne już od Piotra I, zaprowadzone, nie przestały się dotąd statecznie rozkrzewiać i znajdując się tam teraz we wszystkich rodzajach. Handel wewnętrzny i zewnętrzny jest wielkiej wagi i bardzo ułatwiany wybornymi drogami i kanałami. Bilans tego handlu na stronę jest Rosyi i wynosi do 12 millionów złotych polskich. Roku 1770 dla podniesienia handlu wewnętrznego założony został Bank Narodowy. Dochody monarchii pobierane z dóbr koronnych, podatków, propinacyi, która w wielu prowincjach należy do rządu, kopalni kruszców, mennicy, stemplowanego papieru, które pod Piotrem I. wynosiły z początku do 5 potem do 9 millionów

nów rubli, teraz przechodzą podług podobieństwa 30 millionów tychże. Siła ładowa Rosyjska w ostatnich czasach była nayogromniejsza po Chińskiej; miała bowiem 360,000 regularnego, a 250,000 nie regularnego, wojska; ale teraz ustępuje co do liczby Francuzkiej potędze. Siła też morską, zaszczepioną przez Piotra I., w ostatnich latach Katarzyny II., postawiona została na bardzo szanownym stopniu, i we wszystkich wojnach, miała przewagę nad flotami tureckimi. Materyałów do budowy i oporządzenia okrętów, Rossya dostarcza obficie nie tylko na własną potrzebę, ale i innym państwom osobliwie Anglii w ostatnich czasach przed wojną tęży ze stałym łądem Europejskim.

Piotr I. potomek domu Romanów, zostawił roku 1725 po sobie tron swej małżonce Katarzynie I; ta zdała go roku 1727 wnukowi swego męża Piotrowi II. małoletniemu podbówcą. Po tego zgonie wstąpiła na tron Anna córka Iwana brata Piotra I. Ta wyznańczyła roku 1740 za następcę syna siostry swej, Iwana III., który atoli z matką swą, regentką państwa zdracony był z niego przez Elżbietę, córkę młodszą Piotra I. W czasie wojny prowadzonej przez nią wraz z Austrią przeciw królowi Pruskiemu, umarła roku 1762, po czém syn iey siostry, Piotr III. zwiąże Holstein-Gottorp, ogłoszony następcą już od lat 20, wstąpił na tron. Ten zawarł natychmiast pokój z Prussami, ale w krótkce utracił koronę i życie, a Katarzyna II., iego małżonka, na tron powołana była. Rządziła bardzo dla swego narodu szczęście, wiodła krwawe ale pomyślnie wojny z Turcyją, Polską i Szwecyją; rekrutowała handel, nauki i kunszt w Rosyi podniosła, kraje swe bardzo rozszerzyła; roku 1780 była powodem do umowy mocarstw północnych morskich, znanej pod nazwiskiem N e u t r a l n o ś c i z b r o n e y, której celem była niepodległość morską tych państw Anglii. Umarła 1797, a następcą był syn iey i Piotra III. Paweł I. Po krótkim panowaniu skończył

życie. Następcą iego Alexander I. umiarkowany i dobry monarcha, po dwóch woynach przeciw Francyi, związał się z nią przyjaźnią nayscislejszą, (w Tylży roku 1801) która mu ułatwiła w tych ostatnich czasach zdobycie Moldawii, Wołoszczyzny, wielu innych okolic nadunajskich, tudzież Finlandyi, przez której utratę Szwecyja o trzecią część zmniejszona została.

Rostall, miasteczko w księstwie Anspachskim, w bywczym cyrkule Rzeszy Frankońskim. Ma zamek i dwa kościoły jeden nad drugim zbudowane, o półtorej mili od Nürnberga.

Rostock, miasto znaczne, nadmorskie i handlowe a przeto wielkich doznające wolności i przywilejów w księstwie Meklenburskim, nad rzeką Warno, przy uściu iey w morze Bałtyckie. W tamiecznym kościele panny Maryi, złożone są zwłoki sławnego prawnika Hogona Grociusza, zmarłego w tém mieście roku 1645. Na nowym mieście są kollegia rozmaite akademii ustanowionej roku 1419. Między nayznakomitszymi budowlami tego miasta są: ratusz, konsystorz, szkoła mieyska, budowle xiążęce i akademiczne. Domów prywatnych liczy to miasto 846, a mieszkańców 8500. Nayważniejszy handel tego miasta iest z Francyją, Anglią i Hollandyą, tudzież północnemi krajami Europy.

Rostów, miasto Rosyjskie stołeczne księstwa tego imienia w Gubernii Moskiewskiej, prowincyi Pereasławskiej, nad rzeką Wołgą. Było przedtém mieszkalnym xiążąt z familii carskiej którym ta prowincyja służyła za udział.

Rostringerland, Rustringerland, powiat w hrabstwie Oldenburskim nad rzeką Wezew.

Rot, Rothstall, małe miasto z miastem i włością w księstwie Anspachskim przy połączeniu się rzek Rot i Rednitz.

Rote, rzeka w Południowej Hollandyi, wpadająca w morze przy mieście Rotterdamie.

Rotebro, małe miasto w prowincyi Szwedzkiej Uplandii o 3 mile od miasta stołecznego Sztokolmu.

Roten.

Rotenberg, włość i twierdza na górze o półtorej mili od miasta Nurembergi. Roku 1663 przedana była przez dziedziców elektorowi Bawarskiemu za 200,000 reńskich. W wojnie o sukcesyję hiszpańską była ta twierdza przez Austriaków zdobyta, ale roku 1715 Bawaryi wrocona.

Rotenberg, wielki las i góra w bywszym cyrkułe Dolney Saxonii, w hrabstwie Lauterberg, nie daleko zamku Herzberg. Są tam liczne huty szklanne.

Rotenburg nad rzeką Tauber, miasto niemieckie w bywszej Frankonii, było przedtem wolnym miastem Rzeszy, miało 6 mil kwadratowych terytoryum i 26000 mieszkańców na témże, z których 8000 w samym mieście. Jest tam 5 kościołów, gimnazyum, piękny ratusz, dom zwany Niemiecki i drugi orderu Johannitów, tudzież piękna studnia Ś. Józefa. Miasto otrzymuje potrzebną wodę z rzeki Tauber za pomocą maszyny. Corok bywa tam jarmark na Ś. Mikołaja, trwający tydzień. Teraz to miasto wraz ze swym terytoryum oddane jest Bawaryi.

Rotenburg, małe miasto Niemieckie w Szwabii, bywszym hrabstwie Hohenberg, do Austrii należącym. Rzeką Neckar dzieli je na dwie części z których jedna ma nazwisko *Rotenburg*, druga *Ehingen*. W tej ostatniej jest piękny kościół kollegiacki. Nie daleko z tamtąd dobywa się źródło wód mineralnych kwasnych.

Rotenburg, Rothenburg, miasto niemieckie w bywszej Dolney Hassyi, teraz w królestwie Westfalskim leżące. Dzieli się na stare i nowe miasto, w pierwszym leży piękny pałac, mieszkalny jednej linii landgrafów albo książąt Hesse-Reinfels-Rothenburg, którzy przez konfederacyję Reńską, utracili udzielnosc. Tameczny klasztor fundowany roku 1352 przez Landgrafa Henryka II., został przez Landgrafa Filipa wyznaczony na utrzymywanie 20 poddaśnych duchownych.

Rotenburg, dawny i spustoszały zamek w górach Harzkich w Turynгии, w tak nazwaney Złotej Do-

linie, do księstwa Szwarzburg-Rudolstadt należący. Przedtem było tutaj zwykłe mieszkanie hrabiów *Beichlingen*. Na górze, na której teraz stoi ten zamek miał być w starożytności pogańskie czczony bałwan zwany Pusterich, dotąd zachowywany (czy tylko rzeczywiście) w arsenale zamku *Sonderhausen*. Nazwisko tego bałwana zbliżone do źródłosłowa polskiego pusty, wskazuje może byt w tych stronach Sarmatów, lub ich powinowactwo z bliskimi Germanami.

Rotenburg, miasteczko i amt, w Szwajcaryi nad rzeką Rus, w kantonie Lucerny. Ma zamek.

Rotenburg, włość z 5 wsiami i fabryką miedzianą, w księstwie Magdeburskim. Wieś tegoż nazwiska leży nad rzeką Saalą, i ma most na teżże służący do użytku fabryk.

Rotenburg nad rzeką Odrą, miasteczko w Śląsku, w księstwie Krossenkim, blisko Głogowskiej granicy, zbudowane na nowo przez familią hrabiów i panów Rotenburg, i nazwane od ich imienia.

Rotenfels, włość w Szwabii, należąca do hrabiów *Königseck*.

Rotenfels, miasteczko Niemieckie, w bywszym cyrkułe Frankońskim, nad Menem, teraz w Wielkim księstwie Wirchurskim.

Rotenfels, nazywa się zamek przy mieście *Oberwöls*, w Górney Styryi; jest dosyć mocny.

Rotenhaus, Pass zum Rothenhaus, przeprawa na Renie z prawego brzegu, między miastami leśnemi *Sickingen* i *Laufenburg*.

Rotenmann, mierne miasteczko w Górney Styryi, powiecie zwanym Baltenthal, w cyrkułe Judenburskim; ma klasztor kanoników regularnych Świętego Augustyna.

Rotenstein, włość w Szwabii, przedtem do opactwa Kemptenkiego należąca; teraz do Bawaryi wraz z témże przyłączona.

Roterdam, ob. Rotterdam.

Roterham, ob. Rotherham.

Roth, włość i miasteczko w górach nie daleko lewego brzegu Renu,

Renu, teraz do Francyi należące. Rośnie tutaj dobre ale zbyt mocne wino.

Roth, miasteczko z zamkiem i włością w księstwie Anspachskim, teraz do Bawaryi należącym, nad rzeką Rednitz, przy uściu w nią rzeki Roth. Ma 1500 mieszkańców i rozmaite fabryki wełniane.

Rothberg, miasteczko angielskie w prowincyi Northumberland.

Rothenburg, Rottenburg, miasteczko w Górney Luzacyi cyrkule Görlitzkim o 2 mile od miasta Görlitz, nad rzeką Neissą; budowlę dworskie są znaczne.

Rothenthal, wielka wieś Saska w Votlandyi; w tamecznym zamku mieszkała przedtém jedna linia książąt Reuss.

Rothenthurm, po węgierku *Vörös-Vár*, zamek w węgierskim komitacie Vasvár, w piękney okolicy nad rzeką Pínka, należy do hrabiów Erdödy.

Rotherham, małe miasto angielskie w prowincyi York nad rzeką Dun; ma sławne fabryki żelazne, piękny most kamienny na rzece wspomnioney, wielu garncarzy i rękodzielników wełnianych. Osobliwie tameczne naczynia gliniane białości nadzwyczajney lub na wzór szylkretu kolorowa, są bardzo daleko po Anglii rozsełane.

Rotherthurm, po węgiersku *Vörös-Torony*, albo Czerwona wieża; jest to dawna twierdza osłaniająca przeprawę, przez góry między księstwem Siedmiogrodzkiem, a Wołoszczyzną. Stoi ona na wysokim górze i była przedtém tylko mierną wieżą, została przez cesarskiego generała hrabiego Rabutin, na nowo i daleko obszernie odbudowana. Przedtém była tamtędy tylko droga konna, ale roku 1736, przez wysadzenie skały prochem, uczyniono ją zdatną dla wozów i nazwano *Carlsstrasse*. Na wołoskiej stronie założona jest także twierdza nowa nazwana *Strassburg*, okrywająca rzekę i przeprawę przez góry.

Rotherthurm, zamek w księstwie Karyntyi.

Röthesund, cieśnina na morzu Bałtyckim, między wyspami Falster i Laland.

Rothschild, Roskild, Roeskilde, stare miasto Duńskie na wyspie Zelandyi, o 4 mile od Kopenhagi, nad rzeką Iseford. Było tam niegdyś biskupstwo, ale z resztą to miasto wiele utraciło ze swego dawnego bytu. W kościele katedralnym znajdują się grobowce dawnych królów i ich familii. Między innemi najokazalsze są królowy Małgorzaty i królów z nowej linii Oldenburskiej. Pośród wielu grobów starożytnych duńskich familii, duchowieństwa, wielu uczonych, między innemi sławnego dziejopisa Saxo Grammaticus, który był proboszczem w tym mieście i tamże pochowany został 1204. Roku 1774 zbudowana jest nowa kaplica dla przyszłych grobowców królewskich; przy której budowie znalezione kości fundatora kościoła tego, biskupa Oluff, zmarłego roku 1320. Inne ciekawości tego miasta są kościół Panny Maryi, klasztor paniński fundowany roku 1699 i szkoła katedralna. Roku 1658 zawarty tam był z koroną Szwedzką pokój.

Rothschloss, po Czesku Krakowetz stary zamek na skale w Czechach, cyrkule Rakonickim; ztąd nazywa się jedna linia hrabiów Kollowrat Krakowski.

Rothweil, miasto przedtém wolne Rzeszy, w Szwabii nad rzeką Neckarem z 4000 mieszkańców; miało przedtém terytoryum 3 mile kwadratowe i 14000 mieszkańców na tychże. Roku 1803, dostało się elektorowi podówczas, teraz królowi Wirtemberskiemu. Religia katolicka, jest tam powszechnie wyznawana. Był przedtém w tym mieście sąd Nadworny cesarski, złożony z 7 sędziów mianowanych przez cesarza, a który rozstrzygał sprawy przedem przynieszone, z cyrkulów Frankońskiego, Reńskiego, Szwabskiego, i Austriackiego z tych posiadłości, które w Szwabii położone były. Książęta Schwarzenberg mieli dziedzicznie od roku 1687 tytuł sędziów nadwornych, a mogli na swoje miejsce mianować zastępców ze stanu hrabiów lub magnatów. Od wielu lat bywały na sejmach Rzeszy wnieski względem popra-

poprawy tego trybunału, ale ta nie przychodziła nigdy do skutku. Od roku 1518 należało to miasto do związku rzeczypospolitej Szwajcarskiej, ale z niego wyłączone zostało za przyćięcie roku 161 załogi Austriackiej.

Rotneby, ob. Ronneby.

Rotta, małe miasto w hiszpańskiej prowincji Andaluzji z portem; nie daleko od uścia rzeki Gwadalkiwir i miasta *Puerto de St. Maria*.

Rottenburg, ob. Rothenburg.

Rottenburg, miasteczko z zamkiem, stołeczne powiatu w Dolnej Bawarii, cyrkule Mincheńskim nad rzeką Lober; między Pfaffenhäusen i Lankwatt.

Rottenfels, jedna z włości bywłego biskupstwa Freysingen w Styryi; dostała się roku 1803 wraz z innymi tegoż funduszami w Austrii będącemi, wielkiemu księciu Toskańskiemu, podówczas nowemu elektorowi Salcburskiemu.

Rotterdam, miasto Hollenderskie nad rzeką Mozą, tam zwana Merwe, przy uściu w nią rzeki Rotte o 3 mile od Hagi. Po Amsterdamzie jest największe i najhandlowniejsze miasto Hollenderskie; nawet w tym względzie ma mieć nad pierwszym korzyść. Liczy 7000 domów, między którymi wiele bardzo okazałych; 100,000 mieszkańców, 4 hollenderskie a jeden francuzki kościoły reformowanej religii, angielsko-biskupiey, jeden piękny i nowy luterski, tudzież katolicki. W porządku miast wysyłających deputowanych na zgromadzenie stanów, było siódme. Ma okazały ratusz i dobrze opatrzone arsenał, dom admiralicyi, bursę, bank, wielką fabrykę szklanną i inne liczne. Za pomocą siedmiu kanałów przystępują aż do samego miasta największe okręty. Roku 1771 ustanowiona tam była akademija umiejętności. Port tego miasta jest bardzo wygodny. Na jednym z mostów Rotterdamskich, wzniesiony jest posąg metalowy sławnemu Dezideryuszowi Erazmowi.

Rottacker, miasteczko w królestwie Wirtemberskim, nad Dunajem o 3 mile powyżej miasta Ulmu.

Rottofredo, miejsce mniej znaczne w królestwie Włoskim, byw- szym księstwie Placencji, w mieyscu gdzie rzeka Nuvetta wpada w rzekę Tydonę.

Rottum, mała wyspa na morzu północnym, należąca do Greningi.

Rotzig, właściwiey Rozczyk; miasto tureckie w Bulgarii przy uściu rzeki Karalom w Dunaj; o 7 mil Węgierskich od miasta Nikopolis ku wschodowi.

Rouanne, Roanne, małe miasto francuzkie w bywszym powiecie Forez, nad rzeką Loarą, która tam zaczyna być spiawna; dla tego w tém mieście znajdują się składy towarów przeznaczonych do Paryża, Orleanu i Lionu. Znajduie się w tém mieście fabryka fayansów i metalowych guzików. Okolica przyległa temu miastu nazywa się Roanez, albo *Roannois*.

Reubaix, bywšie margrabstwo w dawnej Flandryi, o 2 mile od miasta Ryssel.

Roucy, miasto francuzkie w bywszej prowincyi Szampanii, nad rzeką *Aisne*.

Rouen, wymawia się Ruen, po łacinie Rotomag, podobnie w dawnych geografiach polskich; miasto francuzkie, stołeczne bywszej Normandyi, nad rzeką Sekwaną, bardzo już w tém mieyscu szeroka. Zbudowane jest sposobem starożytnym; ma 6 bram, tyleż przedmieść, 11000 domów, 60,000 mieszkańców, 14 placów, 40 studni publicznych, przedtém 37 parafii i 50 klasztorów. Było niegdys stolicą udzielnych książąt, później tron angielski posiadających. Po wielkim pożarze roku 1774, który wielką część miasta zniszczył, ulice otrzymały cokolwiek więcej szerokości. Arcybiskup tutajszy, zowiący się przed rewolucyją prymasem Normandyi, miał 120,000 złotych polskich dochodu. Kościół archikatedralny jest to bardzo piękna gotycka budowla, z trzema wysokimi wieżami, z których jedna nazywa się maślana, że miała być zbudowana z pieniędzy pochodzących za dyspensy na masło pod czas postów w dawnych czasach; ma

- 482 schodów. W tym kościele znajdują się groby wielu królów i książąt. Na Nowym mieście był przedtém posąg Ludwika XV, a na targu cielęcym Joanny d'Ark, sławnej rycerki Orlean-skiej, spaloney tutaj przez Angli-ków, roku 1430. Była tutaj aka-demiia Umiejętności założona 1744. Na Sekwanie jest most prowadzący na przedmieście *St. Severé*, mający 270 kroków, brukowany, jednak na łodziach i podnoszący się lub zniżający podług przybytu lub ubytku wody. Położenie wygodne tego miasta, czyni je bardzo handlowym. Znajdują się tam także liczne nader fabryki. Roboty tu-taysze z szyldkretu czyli skorup żółwich, są sławne.
- Roveredo**, po niemiecku w bli-skich okolicach zwane *Rovereit*, miasto w bywszym biskupstwie Trydenckim w Tyrolu, jest pięk-ne, handlowne, ma 15000 mie-szkańców, których trzecia część żywi się przy fabrykach jedwa-bnych bardzo tam znacznych, i corocznie wyrabiających około 200,000 funtów jedwabiu. W oko-licy uduje się wyborny tytuń.
- Rouergue**, bywszy powiat fran-cuzki w gubernii Gujenne, na pół-noc Langwedoku. Nie jest bardzo żyzny, ale ma dostatek bydła i wiele kopalni kruszców. Dzielił się na Górny i Dolny Ruerg.
- Rougemont**, małe miasto fran-cuzkie, w bywszej prowincyi Szampanii, o 3 mile od miasteczka *Montbard*.
- Rougemont**, po niemiecku *Ro-thenberg*, wielka wieś, zamek i włość w bywszej Alzacyi, teraz w departamencie Górnego Renu we Francyi.
- Rovigno**, miasto w Istrii na pół-wyspie zbudowane, przedtém do Wenecyi, teraz do królestwa Wło-skiego należące. Ma dwa porty i 14000 mieszkańców, wyżywiających się znacznym handlem wina i oli-wy, tudzież połowem sardeli.
- Rovigo**, il Polesine di Rovi-go, mały powiat nad morzem Adryatyckim, należący przedtém do Wenecyi, teraz do królestwa Włoskiego. Otoczony jest do ko-ła wodami morza i rzek Po, Adygi i Tanaro.
- Rovigo**, miasto stołeczne powiatu wyżey wymienionego, nad rzeką Adigetha. Ma mury, rowy i ba-stiony, tudzież stary zamek. W tém mieście mieszka biskup mia-sta Adria.
- Roundel**, małe miasto z portem na wyspie Jla, jednej ze Szko-ckich.
- Roumois**, mały powiat, w bywszej francuzkiej prowincyi Normandii, między rzekami Sekwaną i Rylle; jest jedną z 4 części diecezji Ruen-skiej.
- Rousa**, **Rówsay**, jedna z wysp Orkadzkich przy Szkocyi.
- Rousselaer**, bywsza baroniia we Flandryi, między Ypern i *Cortryk*, miała przedtém znaczny handel płótnem.
- Roussillon**, bywsza prowincya i guberniia francuzka, przedzielo-na górami Pyrenejskiemi od pro-wincyi Hiszpańskiej Katalonii. Dzieliła się na trzy powiaty; *Per-pignan*, *Conflans* i *Cerdagne* fran-cuzki. Należał ten kraj do Hi-szpanii, przez którą ustąpiony zo-stał Francyi roku 1659, traktatem Pyrenejskim. Miasto stołeczne jest *Perpignan*, przy którym widać starożytną wieżę, zwaną *Tour de Roussillon*, będącą szczątkiem daw-nego miasta rzymskiego *Ruscino*.
- Roussillon**, miasteczko francu-zkie w bywszej prowincyi Delfi-nacie.
- Roussy**, przedtém *St. Paul*, włość w bywszym księstwie Luxembur-skim, dawniey w posagu weszła do rodziny hrabiów Königseck-Rothenfels, którzy ją odprzedali francuzkiemu domowi *Dumont*, ro-ku 1703.
- Route**, mały powiat Islandzki, otoczony do koła hrabstwem An-trim w prowincyi Ulster.
- Rouville**, małe francuzkie mia-sto w bywszej prowincyi Norman-dyi, diecezji Ruen; ma dobrze zbudowany zamek.
- Rowigny**, małe miasto Dalma-ckie, w okolicy obfitey w wino i oliwę.
- Równik**, *Equator*, nazywa się

w Geografii koło imaynaryinie na kuli ziemskiej oznaczone, po nad którym gdy się słońce znajduje mamy w Europie dzień równy z nocą.

Roxa, królestwo Afrykańskie w Etiopii, między krajami Zengero i Goyame.

Roxborough, albo **Roxboroughshire**, hrabstwo w Szkocyi Południowej; ma nazwisko od bywszego miasta tego imienia; widać w nim wiele starożytności Rzymskich, jako to śladów obozów i kościołów.

Roxbury, miasteczko Amerykańskie w Nowey Anglii o 2 mile od miasta Boston ku południowi. Ma nazwisko od gruntu kamienistego, zwanego po angielsku *rock*.

Royal, **Fort-Royal**, twierdza francuzka w południowej stronie wyspy Amerykańskiej Martyniki. Francuzi mają tam osadę.

Royan, miejsce stołeczne bywšey baronii tego imienia w prowincyi francuzkiej *Saintonge*, przy ujściu rzeki Garonny w morze; jest tylko szczątkiem bywszego tutaj miasta, przy którym stoi ciekawa wieża latarniana, dla objaśniania morza w gocy, zwana *Tour de Cordouan*.

Royanez, bywšy powiat francuzki w dawney prowincyi Delfinacie, w diecezyi Die. Miejsce stołeczne nazywa się *Pont de Royan*.

Royaumont, opactwo cysterskie w bywšey Lotaryngii, gdzie są liczne groby dawnych książąt Lotaryńskich.

Roye, miasto w bywšey francuzkiej prowincyi Pikardyi; stołeczne powiatu *Santerre*.

Royston, miasteczko i baronia w Anglii przez połowę w prowincyi *Cambridgeshire*, przez drugą w *Hertfordshire*.

Royvelos, dobrze zabudowane miasteczko w portugalskiej prowincyi Beira, nad rzeką Tagiem.

Rożan, miasto w bywšym województwie Mazowieckim, nad rzeką Narwą, stołeczne przedtém ziemi; teraz powiatu w departamencie Płockim.

Rożanka, miasteczko w byłym

województwie Brzeskim Litewskim, z pięknym pałacem książąt Czartoryskich.

Rożanna, bardzo porządne miasteczko, w Litwie, bywšym województwie Nowogrodzkim; ozdobił kościołem, wspaniałym pałacem i wielo budowlami znacznymi. Jest to dziedzictwo i zwykłe mieszkanie książąt Sapiehów. Król Stanisław August nawidził to miejsce kilkokrotnie.

Rozdół, miasteczko w Galicyi, cyrkule Lwowskim, należy do famulii Rzewuskich.

Rożniatów, miasteczko w Galicyi, cyrkule Lwowskim dość znaczne.

Rozwadow, miasteczko w Galicyi cyrkule Pilznińskim, z klasztorem kapucynów, należy do książąt Lubomirskich.

Rubempré, bywsza baronia w Austriackim Brabancie.

Rubiera, miasteczko warowne z zamkiem, nad rzeką Sechia, w bywšym księstwie Modenskim; teraz królestwie Włoskim.

Rubieszów, albo **Hrubieszów**, miasto w byłey ziemi Chełmskiej, teraz departamencie Lubelskim, stołeczne powiatu.

Rudelstadt, **Rudolstadt**, miasto w Turynгии, nad rzeką Saalą, o milę od miasta Saalfeld, a o 4 od Jeny. Stołeczne jest dawniey hrabstwa, późniey księstwa Szwarzburg, linii od tego miasta się mianującey. Ma 511 domów, 4100 mieszkańców, piękny zamek mieszkalny książąt na górze; a w przyległej włości 9 miasteczek 144 wsie i 60,000 dusz ludności. W kościele mieyskim są groby famulii; także znajduje się w tém mieście kolegium, z kilku funduszami dla ubogich studentów, różne fabryki wełniane, piękna drukarnia i nowo nabyty z miasta Jeny, gabinet historyi naturalney.

Rudelstadt, nowo uprzywilejowane miasto górnicze w Szląsku, księstwie Swidnickim przy granicy Jauerskiego. Zwało się przedtém to miejsce *Rudelsdorf*, i było wsią, ale roku 1747 otrzymało prawo mieyskie górnicze, i urząd kopalniany, tudzież założone tam zostały

stały różne budowle do tego celu potrzebne.

Rudkiöbing, małe miasto i jedyne na wyspie Langeland; jest warowne, ma port wygodny i szkołę.

Rudnik, miasteczko nad rzeką Sanem w cyrkule Rzeszowskim w Galicyi; tam roku 1655 podjazd polski o mało nie poymał króla Szwedzkiego Karola Gustawa, jedzącego obiad na plebanii.

Rudnik, miasteczko w Galicyi, cyrkule Pilznińskim nad Sanem.

Rudniki, miasteczko w byłym województwie Wileńskim; przedtem dla bliskości pięknych lasów miśskane bywało przez Królów Polskich.

Rudolfseck, zamek i włość w Górney Karnioli, należące do hrabiów Gallenberg.

Rudolphstadt, miasteczko górnicze w Czechach, cyrkule Bechińskim, nie daleko od miasta Budweis. Miało przedtem obfite kopalnie srebrne, dla których zbudowane było przez cesarza Rudolfa II. Teraz są tam kopalnie soli, w bliskich górach.

Rudolphswerd, albo Rudolphswerth, miasteczko inaczej zwane *Neustädte*, nad rzeką Gurk w Dolney Karnioli; należy do karony. Ma piękny kościół kollegiacki, a o pół mili ciepłe kompiele, zwane *Neustadler-Töplitz*.

Rue, małe miasteczko, ale bardzo żywyne w Szwaycaryi, kantonie Fryburskim.

Rue, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Pikardyi nie daleko morza, w okolicy bagnistey.

Ruel, wieś w bliskości *Malmaison*; pałacu letniego cesarzowej Jozefiny, nie daleko Paryża. Ma piękny zamek zbudowany przez kardynała *de Richelieu*; teraz należący do marszałka francuzkiego Masseny, księcia Rivoli. Leży pod górą nie daleko Sekwany, w piękney okolicy.

Ruen, Runo, wyspa na morzu Bałtyckim, o 12 mil od miasta Rygi.

Ruffach, miasteczko francuzkie w bywszej Alzacji, teraz w departamencie Górney Renu. Ma piękne budowle, a na przyległej gorze winnicami obsadzonej, spustoszały zamek *Eysenburg*.

Ruffec, małe miasteczko francuzkie, w bywszej prowincyi *Angoumois*.

Ruffen, małe miasto szkockie nad rzeką *Gouree*, o 12 mil na północ miasta stołecznego Edynburga.

Rugby, miasteczko angielskie w hrabstwie Warwik, nad rzeką *Avon*; ma znaczny handel.

Rugen, małe miasto w prowincyi Rossyiskiej Estlandyi o 10 mil od miasta Parnawy ku zachodowi.

Ruglan, małe miasto w Południowej Szkocyi, hrabstwie *Clydesdale*, nad rzeką *Clyd*, o pół mili od miasta Glasgow.

Ruhdów, wieś o milę od Berlina, z pałacem letnim Króla Pruskiego.

Ruhla, znaczne miasteczko Niemieckie w Turynгии, w księstwie Weymarsko-Eisenach; ma wody zawierające cząstki stalowe, tudzież jest zamieszkałe od wielu nożowników.

Ruhland, Ruland, miasteczko żywyne nad rzeką Czarną Elster, w Łuzacyi przy granicy Misniskiej. Mieszkańcy żywią się piwowarstwem i rybołóstwem. Należy to miejsce z włością przyległą do familii Hoym.

Rühme, mała rzeka w księstwie bywszym *Calenberg*, elektorstwie niegdyś Hanowerskim, należącym teraz do królestwa Westfalskiego.

Rüden, Rhüden, miasteczko w bywszym elektorstwie Koloniskim, w dawnym cyrkule Rzeszy Westfalskim, przy granicy biskupstwa Paderbornskiego; ma 2 klasztor.

Rüden, Riden, wyspa przy brzegach Pomeranii, i uścieniu rzeki Penne w morze Bałtyckie. Do koła otoczona jest odsepami piaszczystymi. Musiała być w dawnych wiekach obszerniejsza, a nawet w 13 miała jeszcze z wieś: teraz jest tylko szaniec na niej.

Rüdenhausen, miasteczko i włość w bywszym cyrkule Rzeszy Fran-

- Frankońskim; nad rzeką Schürbach wpadającą w Schwarzach. Jest tam zamek mieszkalny hrabiów *Cattell-Rüdenhausen*. W starym zainku znajduje się kancelaryum tychże.
- Rüdesheim**, miasteczko i włość nad Renem, w okolicy Rhingau zwaney o milę od Bingen. W bliskości tego miejsca rośnie najlepsze wino Reńskie. Należy teraz ta włość do książąt Nassau-Usingen; przedtém była dziedzictwem rodziny Brömser-Rüdesheim.
- Rügen**, wyspa na morzu Bałtyckim przy brzegach Pomeranii Szwedzkiej do której należy. Przedtém była podług podobieństwa daleko obszerniejsza, a może i wcale z stałym lądem połączona. Ma kilka miasteczek, 140,000 morgów powierzchni, 7 mil długości i tyleż szerokości. Hrabiowie Putbus, posiadają tam znaczne dobra. Westfalskim traktatem dostała się ta wyspa koronie Szwedzkiej. Roku 1715 sprzymierzone mocarstwa północne zdobyły ją i oddały Danii, ale pokojem roku 1720 znowu Szwecyi zwróconą została.
- Rügenwalde**, dość obszerne i popogorselisku 1722, dobrze odbudowane miasto nad rzeką Wipper, w księstwie Wendeńskim w Tylney Pomeranii; ma 473 domy i około 4500 mieszkańców. Port tego miasta nad morzem Bałtyckim jest dobry; znajduje się tutaj także zamek książęcy, a przy brzegach znaczny połów jesiaków. Okolica bierze nazwisko od tego miasta.
- Ruigo**, ob. Rovigo.
- Ruil**, miasto angielskie, w prowincyi *Somerset* nad rzeką Ivel.
- Ruremonde**, albo Roermonde, znaczne i piękne miasto w bywszej górney Geldryi, nad rzeką Mozą, przy połączeniu się z nią rzeki Roer. Ma 8000 mieszkańców a od roku 1801 należy do Francyi.
- Rüsselsheim**, miasteczko i włość nad lewym brzegiem Menu, należy do wielkiego księstwa Hesse-Darmstadzkiego.
- Rum**, mała wyspa, przy brzegach Szkocyi; jedna z zwanych Western, między wyspami Skye i Mule.
- Rumal**, miasteczko w Finlandzkim powiecie Savolax, nad jeziorem utworzonym przez rzekę Woxen. Mieszkańcy wyżywiają się rybołóstwem.
- Rumburg**, włość i miasteczko z zamkiem w Czechach, cyrkule Leutmeryckim, przy granicy Łuzacyi. Należy do księcia Lichtenstein, i ma znaczne fabryki płócien tudzież klasztor kapucynów.
- Rumford**, miasteczko angielskie w hrabstwie Kent; wysłała dwóch deputowanych na parlament.
- Rumili**, ob. Romanii.
- Rumilly**, miasto w bywszej Saubandyi, części księstwa Genewskiego do teyże należący, teraz w Francuzkim departamencie Lemanu; ma most na rzecze Seran, wsparty na 11 arkadach.
- Rumilly**, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Pikardii, nie daleko źródła rzeki Aa albo Agino.
- Rummelsburg**, wysoka i obszerna góra w Szlasku, księstwie Brzeskim; dobywają w niej gipsu, marmuru i kamieni drogich cześkich.
- Rammelsburg**, miasteczko nad rzeką Wipper, w księstwie Wendeńskim w Tylney Pomeranii; stołeczne jest cyrkułu od niego nazwanego.
- Rumney**, New-Romney, małe miasto nadmorskie w prowincyi Angielskiej Kent; jest jednym z 5 portów wysyłających deputowanych na parlament.
- Runkel**, hrabstwo przedtém udzielne w Niemczech, nie daleko Renu nad rzeką Lahn położone, do książąt *Wied-Runkel* należące. Miasteczko tego imienia o 3 mile od miasta Weilburga leży na pagórku, ma zamek mieszkalny książat i ich kancelaryją. Dom *Wied-Runkel*, podobnie jak i *Wied-Neuwied*, utracił udzielność Rzeszą, przy zawiązaniu się konfederacyi Renskiej, roku 1806.
- Rupertsfluss**, rzeka w Nowey Brétanii, w Północney Ameryce pod 31 stopniem północney szerokości.
- Ruppelmonde**, bywsze hrabstwo nad

nad rzeką Skaldą przy uściu w nia Ruppelli; teraz w francuzkim departamencie Skaldy.

Ruppinn, (Nowy) miasto stożeczne cyrkułu tegoż imienia w Średniej Marchii Brandenburskiej, nad jeziorem utworzonym przez rzekę Rhin. Od kilku lat zamogło się znacznie przez fabryki, handel i dobre rolnictwo. Miało przedtem własnych panów z rodziny *Lindau* na Ruppinnie. Tutaj były iey groby.

Ruppinn Stary, miasteczko naprzeciw wyżej wymienionego, nad tymże jeziorem. Fryderyk II. Król Pruski pszemięszkiwał tutaj często będąc xięciem następcą; gdyż włość ta była mu darowana przez iego oycę. Jest w tym mieście dawny zamek w którym hrabiowie Ruppinnscy mieszkowali.

Ruś, nazywa się w geografii Polski, ta iey część w której lud jest po większej części religii greckiej, a nawet i mówi po rusku. Mianowicie do rusi liczyły się w ostatnich czasach województwa: Ruskie z ziemią Chełmską, Bełzkie, Wołyńskie, Podolskie, Braclawskie i Kijowskie; część Podlasia i Litwy mówi także po rusku i wyznaie obrządek Ruski. Wszystkie te kraie miały niegdyś dzielnych książąt, ale zhołdowane przez Polskę, do niey wcielone i na województwa podzielone zostały. Była to nayobszerniejsza, naybogatsza a fizycznie i topograficznie naypiękniejsza część Polski. Język nawet iest tam czystszy, niż w właściwey Wielkiej polsce, kolébce narodu naszego. Obfitość iest znameniem Rusi Polskiej. Dla tego, skoro tylko podbita została, nayznakomitsze familie Polskie tam osiadły i po nabywały ogromne krainy, które dotąd są nayobszerniejszymi posiadłościami w Europie. Césarz Józef II. nazwał żartem Humaniszczynę, Królestwem.

Ruskog, małe miasto w prowincyi Szwedzkiej Westgotii, nie daleko jeziora Wener.

Russ, rzeka Szwajcarska, poczyna iąca się przy górze St. Gotarda, przepływająca jeziorem Lucernskie, a po niżej *Arau*, wpadająca w rzekę *Aar*.

Tom II.

Rust, miasto węgierskie w Oedenburskim komitacie, przyjęte w liczbę miast wolnych Królewskich roku 1681 na seymie w Oedenburgu. Leży tak blisko jeziora Neusidlerskiego, że toż pochłoniwszy już od lat 20 wszystkie iego łaki, podstępnie często pod bramy miasta. Magistrat tameczny iest przez połowę katolicki przez połowę ewangelicki. Wina wyborne w tamtey okolicy rosące, zwane w Niemczech *Russtorfer*, w Wiedniu bardzo bywają płacone.

Rustan, mały powiećik w bywszey francuzkiej prowincyi *Bigorre*, oblany rzeczką *Arroux*.

Rustenberg, włość i zamek w bywszym elektorstwie Mogunckim.

Rustringen, nazywa się wschodnia okolica Ostfryzyi, nad wielką odnogą morską, zwaną *Jade*, która roku 1710 wylawszy, wielkie poczyniła szkody.

Russweil, znaczne miasteczko w Szwajcarskim kantonie Lucernskim; ma zdrowe kompiele mineralne.

Ruthergleu, miasteczko z tytułem hrabstwa w prowincyi Szkockiej *Clydesdale*, nad rzeką *Clyde*.

Ruthin, miasto w prowincyi angielskiej *Denbighshire*, w północney Wallii.

Rutigliano, miasteczko Neapolitańskie w prowincyi *Bari*.

Rutland, mała prowincya angielska między *Northampton*, *Lincoln* i *Leicester*. Królowa Anna podniosła ią do tytułu xiążęcego.

Ruvo, małe miasto w prowincyi Neapolitańskiej *Bari*. Ma biskupstwo, sufraganne arcybiskupa Neapolitańskiego.

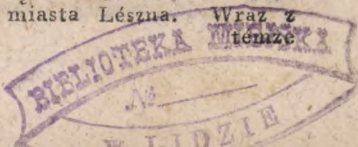
Ruw, małe miasto Szwajcarskie, w kantonie Fryburskim.

Rybotyce, miasteczko w Galicyi, cyrkule Samborskim.

Ryczywoł, miasteczko w powiecie Radomskim na drodze pocztowej z Warszawy do Lublina.

Rydzyna, miasteczko w bywszym województwie teraz departamencie Poznańskim, nad samą granicą Szląską o dwie mile od znacznego miasta Łeszna.

Wraz z

témże było dziedzictwem familii Lesczyńskich. Roku 1705 spalone zostało przez Rosyan, sprzyających królowi Augustowi II. przeciw jego współzawodnikowi Stanisławowi Lesczyńskiemu. Był tam już pod ten czas pałac, ieden z nayokazalszych w Polsce, składający się z dwóch skrzydeł tworzących podobieństwo litery L. Roku 1736 gdy Król Stanisław otrzymał pięćstwo Lotaryńskie, sprzedał wszystkie swe dobra w Polsce, a w większej części Józefowi Alexandrowi hrabi, później księciu Sułkowskiemu, faworytowi Króla Augusta III. Ten nowy dziedzic przybudował do dawnych dwóch, skrzydeł pałacu dwa nowe, które tworzą doskonały czworobok i ieden z naywiększych zamków w prowincyi, wysoki na cztery piętra, mający w pewney od siebie odległości inne okazałe budowle. Od roku 1764 Rydzyna jest miejscem stołecznym ordynacyi tegoż imienia, do wspomnioney familii książąt Sułkowskich należący. Dawniey to miasteczko było gniazdem i dziedzictwem imienia Rydzyńskich. Jest tam stacya pocztowa na drodze z Poznania do Wrocławia.

Rye, małe miasto angielskie przy uściu rzeki *Rother* w morze, w hrabstwie *Sussex*. Z tamtąd popolicie wsiada się na okręt płynąc do Normandii. Choć to miasto jest źle zabudowane i tylko przez rybaków zamieszkanę, jednak ma prawo wysyłania 2 deputowanych na parlament i jest z liczby tak nazwanych pięciu portów.

Ryga, ob. *Riga*.

Rygska, ob. *Rygska gubernia*.

Rygate, *Riegate*, miasteczko angielskie, w prowincyi *Surrey*, wysyła dwóch deputowanych na parlament.

Rylsk, miasto Rosyjskie, w prowincyi *Sewskiej*, gubernii *Belgorodzkiej*.

Ryp, wielka wieś *Hollenderska*, której mieszkańcy trudnią się połowem śledzi i wielorybów.

Rypin, miasto przedtém stołeczne powiatu w ziemi *Dobrzyńskiej*;

teraz w departamencie *Płockim*. Miało przedtém kasztelana.

Rysbek, włość w bywszym *Niderlandzie*, roku 1732 podniesiona do tytułu hrabstwa.

Ryssel, ob. *Lille*.

Ryświk, piękny pałac letni w *Hollandyi* o milę od miasta *Hagi*. Tam roku 1697 zawarty był pokój między cesarzem i jego sprzymierzeńcami a *Francją*. Należało to miejsce pod ów czas do Króla *Angielskiego Wilhelma III.*, oraz statudera *Hollenderskiego*; po którego zgonie spadło na dom *Nassau Orange*.

Rzeczniów, znaczna wieś i włość w bywszym województwie i powiecie *Sandomirskim*, teraz departamencie *Radomskim* o 7 mil od *Sandomirza* ku północy. Pałac tameczny i kościół piękny, podobny zupełnie reformackiemu w *Warszawie* są dziełem *Stanisława Skarszewskiego Kasztelana Woynickiego*, starosty *Radomskiego*, pochowanego roku 1683, co podobnie przez siebie wymurowanym kościele wspomnionym *Warszawskim*. Później dobra te przeszły w dom *Małachowskich*. Sławny poeta polski *Jan Gawiński* wspominał to wiejskie mieszkanie w swej sielance, iedney z wielu przypisanych wyżej wymienionemu dziedzicowi *Rzeczniowa*.

Rzeczycza, miasto stołeczne powiatu w bywszym województwie *Mińskim* w *Litwie*, nad *Dnieprem*.

Rzeszów, miasto w bywszym województwie *Sandomirskim*, teraz cyrkule od tego miasta nazwanym, w *Galicyi*. Jest to dawne dziedzictwo książąt *Lubomirskich*, którzy tu mieli zamek obrzędny. Leży na wielkiej drodze robionej, z *Krakowa* do *Lwowa*, i ma stacyą pocztową.

Rzewuski, wieś na *Wołyniu*, z której się pisze dom *Rzewuskich*.

Rzym, po łacinie *Roma*, po francuzku *Rome*, po niemiecku i w innych *Europejskich* językach *Rom*, miasto *Włoskie*, jedno z naydawniejszych i najsławniejszych na ziemi. Założone było w odległej starożytności w dawnym

Latium,

Latium, nad Tybrem, teraz ta okolica nazywa się *Campagna di Roma*. Przedtém to miasto leżało na 7 górach, teraz rozciąga się na 12 pagórkach. Otoczone jest murem ceglany, ma 15 bram i tyleż mil włoskich, czyli około 4 mil geograficznych obwodów. Ludność tego miasta która w czasach najwyższego jego kwitnienia pod cesarzami Rzymskimi przechodziła million dusz, w średnich wiekach wynosiła ledwie kilkanaście tysięcy, teraz jest 155000. Liczy się w tém mieście 567 kościołów, klasztorów lub innych duchownych budowli; mnóstwo pałaców najpierwszych włoskich famili, z których nie wszystkie są równie okazałe. Na rzece Tybrze, tak brudną wodę mającą, że nią nawet koni nie zawsze poić można, są cztery mosty kamienne; między temi najsłynniejszy zwany Świętego Anioła. Rzym opatrzony jest mnogością fontann i wodociągów dających mu wodę pitną. W nowych czasach podzielony jest na 14 części, zwanych Rioni czyli okolic. Ulic obszerłych i długich ma to miasto wiele, równie iak publicznych placów. Zamek zwany świętego Anioła, założony był roku 1393 przez papieża Bonifacego VIII, a w późniejszych czasach wzmocniony rozmaitemi fortyfikacyami. W środku stoi ogromna wieża, zwana w Starym Rzymie *Moles Hadriani*, gdyż cesarz tego imienia był tam pochowany; później także dwaj inni cesarze tamże byli pogrzebieni. Nazwisko zamku Świętego Anioła pochodzi stąd, że w 6 wieku pod czas srogiego powietrza, papież Grzegorz Wielki widział tam postać świętego Michała; którego wyobrażenie widać tamże umieszczone. We wszystkich kościołach i klasztorach Rzymskich widać mnogie zbiory najpiękniejszych dzieł sztuki wywołonych, mianowicie sznycerstwa i malarstwa. Wprawdzie Francuzi po swych zwycięztwach we Włoszech uprowadzili to co było najszacowniejszego w tym rodzaju. Najznakomitszą świątynią nie tylko tego miasta, ale całej kuli ziemskiej jest kościół Świętego

Piotra, okrągły, marmurami, pozłotami, malowidłami i licznymi posągami ozdobiony. Długi jest 575 stóp paryzkich a 142 takież wysoki w wewnętrznym swym sklepieniu. Po nim kościół Świętego Jana Laterańskiego, zbudowany ieszcze przez Konstantyna Wielkiego, po przyjęciu przez niego wiary chrześcijańskiej. Jest to najdawniejszy kościół tej religii, a właściwie papież iako biskup rzymski tam ma swoją katedrę, tam bywał na papieżstwo koronowany, podobnie i cesarze aż do Karola V. Dalej liczy się między najpierwszemi kościołami Świętego Pawła; jest on jedną z 4 bazylik, które pod czas Jubileuszów nawidzane bywają; dla tego ma osobne, na ten tylko użytek przeznaczone drzwi wielkie. Kościół panny Maryii, zwany *la Rotonda*, przerobiony jest ze starożytnego rzymskiego *panteonu*, przez Agrypę wszystkim bogom poświęconego. Objąśniony jest z góry przez otwór w kształt kopuły. Zwłoki sławnych malarzów, Rafaela z Urbina, Hannibala Caracci i Mengsa tutaj są złożone. Między budowlami świeckimi tego ogromnego miasta, liczyć nayprzód trzeba 3 pałace papieżkie: Watykański, Quirinalny i St. Jana Laterańskiego. Pierwszy jest podobno nayobszérniejszy panującego mieszkaniam; ma bowiem 22 dziedzińce i 11000 sal, pokoiów, izb i schowań, a 1200 kominów. Tameczna biblioteka założona przez papieża Syxta V., pomnożona w następnych czasach wielo innemi do niej wcielonemi, zostaje pod dozorem Kardynała. Pałac Quirinalny albo *Monte Cavallo* zwany, dla pięknego położenia i iasných pokoiów papież obrali sobie za zwykle swe mieszkanie. Pałac Świętego Jana, Laterańskiego na nowo zbudowany przez papieża Syxta V., pod dozorem sławnego budowniczego Fontana, przemieniony od Papieża Inocentego XII. na szpital białogłowski. Większa część licznych pałaców rzymskich, pobudowana była przez papieżów rozmaitych od dwóch lub trzech wieków dla swych kre-

krewnych. Między najokazalszemi są domy *Fornese* i *Borghese*. Pałac rodziny *Barberini* po Watykanie jest największy, gdyż ma mieć do 4000 izb w sobie; tudzież wiele kosztownych kolekcji. Pałac zwany *Campidoglio*, stoi na górze i miejscu dawnego kapitolu, owego sławnego Kościoła Jowisza, gdzie tyłu Królów i łupy tyłu narodów wprowadzane bywały. Jest także bogate muzeum zwane *Clementinum*, przez papieża Klemensa XIV., fundowane. Akademia Rzymska zwana *Sapienza*, od napisu na niej drzwiach będącego; *Initium Sapientiae Timor Dei*, założona była roku 1303 przez Klemensa IV. Jest to zbiór bardzo obszernych i pięknych budowli; mających liczne kolegia. Co do pięknych kunsztów, Rzym jest bez wątpienia dotąd głową świata. Akademia tego przedmiotu, zwana *San Luca*, jest w wielkiej reputacji. Obcy nawidzający Rzym, używają do pokazywania siebie jego ciekawości starożytnych i nowych przewodników zwanych *cicerone*. Przedtém z teatru oper, i 6 komediiinych otwarte bywały tylko w czasie Karnawału. Pod ten czas także przez tydzień dozwolana bywała maskarada po mieście, a mianowicie odbywała się na ulicy zwanej

il Corso. Żydzi mieszkający w części miasta zwanej *Ghetto degli Ebrei*, mogą być w liczbie kilku tysięcy. Według rozrządzenia papieżkiego obowiązani są co sobota posyłać 100 mężczyzn i 50 kobiet do kościoła świętej Trójcy dla przysłuchiwania się kazania; tudzież noszą na sukni i kapeluszu łatkę czerwoną lub żółtą, dla różnicy od chrześcijan. Policja była w Rzymie w ostatnich czasach z niektórych względów dobra, mimo to atoli popełniano wiele zbroieństw, a rozpusta kobiet i natręctwo żebraków były do najwyższego stopnia posunięte. Część policyjnego dozoru odbywana jest przez 300 zbirów, mających na czele przywódcę noszącego na szyi łańcuch z medalem. Brak rzymski i ulice są bardzo niechlujne, nigdy nie zamiatane i jedynie tylko przez deszcz chędożone. Najlepszy chleb w Rzymie piekany bywał przez Niemców, składających własne towarzystwo, do którego atoli przyłączono później 32 Włoskich piekarzy. Handel tego miasta jest bardzo mało znaczący. Maiątek mieszkańców zawiesz na papierach bankowych i innych domów pożyczalnych. Najwięcej obcych pieniędzy wprowadzają do Rzymu jego starożytności.

S.

Saade, miejsce w Azji, w Arabii Szczęśliwej, powiecie Tahamah. Pod jednym z tamiecznych meczetów, podług podania, mają spoczywać zwłoki Joka.

Saagh, ludne miasteczko węgierskie, w powiecie Oedenburskim, należące do hrabiów Festeticz, którzy tutaj mają bardzo okazały zamek z piękną biblioteką. Inne dwa miasteczka tegoż imienia znajdują się w Węgrzech, w komitatach Eisenburskim i Neogrodzkim.

Saalburg, włość i zamek na górze spustoszały, nad rzeką Saalą Frankońską, w Wielkim księstwie

Wirchurskim. Nazywane bywało to miejsce niekiedy, ale niewłaściwie Salzburg. Karól Wielki cesarz, i inni następni mieszkańcy tam niekiedy.

Saala Frankońska, rzeka poczynająca się w Wielkim księstwie Wirchurskim, nie daleko *Königs-hofen*, a wpadająca w Men przy *Gemunde* miasteczku Wirchurskim.

Saala Turyngska, rzeka poczynająca się w górach *Fichtelberg* przy granicy Czeskiej, płynąca przez Turyngię dzieląc też od Votlandii i Osterlandu, a wpadająca w Elbę w księstwie Anhaltynskim.

Saal-

Saalfeld, dobrze zabudowane miasteczko w Prussach Wschodnich, powiecie *Hockerland*, nad małym jeziorem Mebing.

Saalfeld, miasto niemieckie w Turynгии nad rzeką Saalą. Miało przedtém opactwo benedyktyńskie w mieyscu gdzie teraz jest zamek iedney linii książąt Saskich, która tutaj przedtém statecznie mieszkowała, ale po odziedziczeniu księstwa Koburskiego przeniosła rezydencyją do Koburga. Miasto *Saalfeld* ma 1300 domów, a przyległe księstwo 18 mil obwodu, 5 kluczów, 83 wsie i 57000 mieszkańców.

Saalfeld, albo *Zolfeld*, mieysce w księstwie Karyntyi, o milę od Klagenfurtu, ma wiele ciekawości; między innemi: kościół farny, będący najstarszym w całym kraju i tam nawet pogrzebiony był apostoł tej okolicy St. Modestus. W bliskości znajduje się kamień zwany książecą stolicą, od zwyczaju starożytnego, podług którego dawni książęta na tém kamieniu usiadali pod czas gdy im hołd oddawano przy obięciu rządu. Od roku 1414, gdy książę Ernest Żelazny zwany, na tém kamieniu usiadł, żaden już po nim tego obrządku nie powtórzył, ale familiia iednego wieśniaka z okolicy, miała ten przywilej dziedzicznie, że na tém kamieniu usiąść mogła. W czasie odbierania hołdu przez cesarza Karola VI., roku 1728, nie było mowy o usiąściu na kamieniu wymienionym ani przez niego, ani przez wspomnionego wieśniaka.

Saana, rzeka w karnioli, wpadająca w Sawę przy mieście Cilly.

Saar, rzeka, ob. *Sar*.

Saar, miasteczko z cysterskim klasztorem w Morawii, cyrkule Briniskim. Podobnego imienia miasteczko jest w Czechach cyrkule Czaślawskim.

Saara, ob. *Zaara*.

Saaralben, miasteczko z zamkiem w okolicy Nadreńskiej zwanej Westreich.

Saarbrik, ob. *Sarbruk*.

Saardam, *Zardam*, miasteczko,

a raczey wielka i zamożna wieś Hollenderska, o milę od Amsterdamu. Tam na końcu 17 wieku Piotr I. car Moskiewski długo przemieszkował ucząc się własnoręcznie ciesielstwa okrętowego. Dom w którym przebywał dotąd jest zachowywany. Mieysce to bardzo ma postać zamożną.

Saarmund, *Sarament*, miasteczko i włość w Śrzedniej Marchii Brandenburskiej, w pięknej okolicy, nad rzeką Saar, tutaj w Nutte wpadająca.

Saarwerden, ob. *Sarwerden*.

Saatz, *Satecz*, miasto Czeskie stołeczne cyrkulu, nad rzeką Egrą. Mieszkańcy tameczni warzą mocne piwo, tudzież handlują chmielem do Saxonii.

Saatzki cyrkuł, ieden z 16 na które Królestwo Czeskie jest podzielone; leży przy granicy Saskiej, a od roku 1714 pomnożony jest wcielonym do niego cyrkulem Elnbogenskim.

Saba, jedna z wysp Antylskich w Północnej Ameryce. Należała do Hollendrów, ale roku 1781 zdobył ją admirał angielski Rodney.

Saba, było w starożytności miasto stołeczne Królestwa Yemen, w Arabii Szczęśliwej. Dziś widać tylko z niego rozwaliny, nie daleko równie spustoszonego miasta Morib, o kilka mil od miasta Saade leżące.

Sabaicowie, właściwiey *Abchascowie*, lud azjatycki, mieszkający w bliskości linii granicznej rosyjskiej nad rzeką Terek. Podlega lud ten baszy tureckiemu, w bliskiej twierdzy nad morzem Czarnym mieszkającemu, z posrzedka niego obieranemu. Ma cokolwiek wyobrażenia o religii chrześcijańskiej.

Sabakcar, miasto w Czeremskiej Tartarii nad rzeką Wołgą, będące mieszkaniem rosyjskiego rządcy.

Sabacz, *Szabacz*, po turecku Bujurdelen, mała twierdza turecka w Serwii na wyspie rzeki Sawy między Ratszą i Belgradem. Przy zdobyciu iey przez woyska cesarskie, głośny dziś bohater Polski

Polski książę Józef Poniatowski, w służbie pod ów czas Austriackiej pułkownikiem będący, został w nogę ranny; kopersztych w owym czasie wydany wyobraża dzielnego młodziana, na branie do miasta wniesionego.

Sabaczy Tungusi, ród tatarów na Syberii, w prowincyi Jakutskiej. Mała to nazwisko od wyrazu Rosyjskiego Sabaka, psa znaczącego; dla tego że psy iadała i zaprzęgała do sani. Są po większej części poganie i odziewiają się skórami rennów.

Sabaudia, bywšie księstwo we Włoszech, między Francją, Szwajcaryą, Mediolanem i Genuą, składało główną część królestwa Króla Sardynskiego; teraz należy do Francji pod imieniem departamentu *Montblanc*.

Sabbaburg, piękny i warowny zamek wsieliski w bywszym elektorstwie Hassyi, teraz w Królestwie Westfalskim, w lesie zwanym Reichardswalde, który obfituje w dęby zdadne na maszty. Przy tém zamku jest zwierzyńiec murem otoczony i na milę rozległy.

Sabbato, rzeka Neapolitańska wypływająca w z prowincyi *Principato Citra*, a wpadająca w rzekę *Volturno*, w prowincyi *Terra di Lavoro*.

Sabia, Capo di Sabia, przylądek w Afryce przy brzegach Tripolitańskich, nad zatoką morską Sidra.

Sabina, mała prowincya w bywszym państwie papieżkim; otoczona była prowincya Neapolitańska *Abruzzo*, księstwem *Spoleto* i rzekami *Tybrum* i *Teverone*.

Sabio, małe miasto nad rzeką Chiese, w bywszym weneckim powiecie Bresciano. Przyległa okolica nazywa się *il Val Sabie*.

Sabioncello, Sabioneira, półwyspa w Dalmacyi, do bywszej rzeczypospolitey Raguzanckiej, przedtém należąca. Jest bardzo przyjemna okryta winnicami i ogrodami; tam majątni Raguzanie naywięcej mają mieszkań wiejskich. Między tą wyspą a inną, Meleda zwaną jest

kanal czyli odnoga Golfu Adryatyckiego.

Sabionetta, miasto i twierdza w czasie wojny bardzo ważna, między Mantuą a Kremoną. To miasto i z przyległym powiatem miało własnych książąt, po których wygaśnięciu roku 1698, cesarz oddał to księstwo, księciu Gwastalli; roku 1748 po tegoż zgonie dostała się Sabionetta wraz z Gwastallą i Parmą Infantowi Hiszpańskiemu, teraz należy do Królestwa Włoskiego.

Sable, małe miasto francuzkie nad rzeką Sarą, w bywszej prowincyi *Maine*.

Sable, rzeka w Kanadzie, w Ameryce Północney, nayznaczniejsza z rzek tej okolicy. Ma kilka wodospadów między temi jeden wyższy niż ów sławny Niagarski.

Sable, Isle de Sable, wyspa nie daleko brzegów Kanady w Ameryce Północney, leży w dobrej okolicy morskiej do rybołóstwa; zaczyna bydź coraz lepiej zamieszкана i uprawna.

Sable d'Olonne, miasto nadmorskie, w bywszej francuzkiej prowincyi Dolnym *Poitou*.

Sablestan, Zablistan, prowincya Perska przy granicach Indyjskich, należąca w części do wielkiego Mogoła, z miastem Kابل w niej leżącym.

Saboltski powiat w Węgrzech Górnych, ma około 16 mil długości a 8 lub 10 szerokości. Jest bardzo położysty, dla tego podległy zalewom rzeki Teissy, i nie ma wcale winnic. Mieszkańcy są po większej części Węgrzy, cokolwiek Wołochów i Rosyan; także cyganów. Ludność całego powiatu, wynosząca ledwie 60000, nie jest odpowiadającą tego rozległości.

Sabon, mała wyspa na morzu Indyjskim, nie daleko wyspy Sumatry w Azji.

Sabor, miasteczko, zamek i włość w Szlasku, księstwie Głogowskim, nad Odrą, i rzeką Hammer.

Sabotenberga, ob. Zobtenberg.

Sabu, małe Królestwo z miastem

- stem tegoż imienia w Afryce, przy brzegu Gwinejskim czyli Złotym.
- Sabugal, małe miasto z zamkiem, w Portugalskiej prowincyi *Beira*.
- Sacaben, małe miasto w Portugalskiej prowincyi *Estremadurze*, o 2 mile od *Lizbony*.
- Saccadon, małe miasto Hiszpańskie, w prowincyi *Nowey Kastylii*, nad rzeką *Tagem*; należy do xięcia *Infantado*.
- Saccai, Sakai, miasto z obszernym portem i mocnym zamkiem. Jest miészkalne xięcia *Quio*, iednego z nuyznakomitszych na wyspie *Nippon*, w césarstwie Japoniskim, w *Azyi*.
- Saccaniia, iedna z 4 części na które podzielona iest dzisiaysza *Morea*, dawny *Peloponez*. Leży przy przesmyku *Koryneckim* w północney stronie wspomnionego półwyspu. Zaiymuie okolice w których przedtém byli Królestwa *Koryntu*, *Sycionu* i *Argolidy*.
- Sacchetta, miasteczko nad rzeką *Mincio*, w bywszym xięstwie *Mantuańskim*, teraznieyszym departamencie *Mincio*, Królestwa Włoskiego.
- Sacco, znaczne miasteczko w powiecie *Roveredo*, dolinie zwaney *Lagarinerthal*.
- Sachsa, miasteczko w Turyngii między *Nordhausen* i *Osterode*; ma znaczne huty szklanne.
- Sachsa, albo *Isaccia*, miasto z mocną i starą cytadellą, nad Dunaiem w *Bulgaryi*, prowincyi *Turcyi Europeyskiej*. Tam się schodzą wielkie drogi z różnych *Zachodnich* prowincyi tego państwa, i prowadzą do *Konstantynopola*, o 6 dni czyli 60 mil geograficznych ztamtąd odległego.
- Sachsenberg, miasteczko niemieckie, w xięstwie *Waldeckim*, udzielnym w *Lidze Reńskiej*.
- Sachsenburg, małe miasto w wielkim xięstwie *Darmstadtzkim*, nie daleko miasta *Frankenberg*.
- Sachsenburg, stary zamek i włość w *Saxonii*, cyrkule *Erzgebirskim*.
- Sachsenburg, *Saxenburg*, miasteczko nad rzeką *Drawą*, w *Górney Karynty*; ma fabryki mosiężne, a należy do bywszego arcybiskupstwa *Salcburskiego*.
- Sachsenfeld, miasteczko należące do korony, w *Styryi*, cyrkule *Oilleyskim*.
- Sachsenhagen, małe miasto w xięstwie *Waldeckim*, udzielnym w *Konfederacyi Reńskiej*; o mile od miasta *Waldek*.
- Sachsenhagen, starożytny i spustoszały zamek, a przy nim miasteczko w bywszym cyrkule *Rzeszy Westfalskim*, w hrabstwie *Schauenburg*.
- Sachsenhausen, przedmieście a raczey miasto na przeciw *Frankfurtu* nad *Menem*, tą rzeką od tegoż przedzielone. Leży nad południowym *Menu* brzegiem, i łączy się mostem kamiennym z *Frankfurtem*.
- Sachsenheim wielki, miasteczko z włością w Królestwie *Wirtemberskim*.
- Sachsen Lavenburg, ob. *Lavenburg*.
- Sacile, małe miasto w bywszym państwie *Weneckim*, *marcii Trewizańskiej*, nad rzeką *Livenza*. Miało przedtém biskupstwo.
- Saco, Sako, rzeka w *Nowey Anglii* w *Ameryce Północney* iest spławna o 30 mil w głąb kraju; wpada w morze w *Nowym Yorku* między *Porpoise* a *Elisabeth*.
- Sacred, Sakred, jedna z wysp *Westerness* przy *Szkocyi*.
- Sacrificios, mała wyspa *Amerykańska*, na zatoce morskiej *Mexykańskiej*, nie daleko miasta *Tlaskała*. Juna tegoż nazwiska leży na zatoce *Darien*.
- Sacualapa, znaczne miasteczko w *Północney Ameryce*, prowincyi *Mexykańskiej* *Gwatymola*. Ma wielką drogę i fabrykę bawełnianych kółder.
- Sadagura, miasteczko w *Galicyi*, cyrkule *Bukowińskim*, nie daleko miasto *Czernowitza*.
- Sadava, małe miasto Hiszpańskie nad rzeczką *Riguel* w *Aragonii*, przy granicy *Nawarskiej*.
- Sadraspattam, ludne miasto *Hollanderskie*, w *Indyach wschodnich*, na brzegu *Koromandel*skim,

- skim, o 50 mil od miasta *Tranquebar*, a o 6 od *Madras*. Holendrzy mają tam faktoryę handlową.
- Sabye, miasteczko duńskie i mały port wygodny, w Północney Jutlandii, powiecie *Aalborg*. Mięszkańcy trudnią się handlem różnych towarów po krain.
- Saeftingen, twierdza we Flandryi, nad zachodnim brzegiem rzeki Skaldy, na przeciw wyspy *Beveland*.
- Säther, Sether, mierne miasto Szwedzkie, w prowincyi Dalekarii, nad jeziorem Linster; była tam przedtém mennica w której bito monetę miedzianą.
- Saetta, przylądek w Królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Calabria Oltia*.
- Safa, małe miejsce w Arabii Skalistey, nie daleko Mekki. Pielgrzymi nawidzają je, gdyż podług podania kraioowego, tam Agar miała znaleźć źródło wody dla napoienia syna swego Izmaela.
- Safachs, Sfax, miasteczko Afrykańskie przy brzegach Barbaryjskich, w Królestwie *Tunis*, nad zatoką *Capes*; jest dobrze zabudowane i handlowe.
- Safarda, znaczna rzeka Afrykańska, w Królestwie *Fez*, wpadająca w ocean Atlantycki.
- Saffay, mała rzeka w Afrykańskim Królestwie *Algier*, wpada w morze Środkowem.
- Saffenburg, włość w bywszym elektorstwie Koloniskim, roku 1801 wcielona do Francyi.
- Saffia, Saffy, miasto warowne z dobrym portem, w Afryce, Królestwie Marokańskim na brzegu zachodnim; prowadzi znaczny handel, mianowicie przedtém z francuzkami i duńskimi kupcami. Mieszka tam także wiele żydów.
- Saffig, miasteczko i włość w bywszym elektorstwie Trewirskim między Koblenz i Andernach. Należało to miejsce do hrabiów, dziś książąt *van der Leyen*; teraz do Francyi.
- Safra, ob. Zafra.
- Safronwalden, ob. Walden.
- Sagadahok, powiat w Ameryce Północney, prowincyi Nowey Anglii, między rzekami *St. Croix* i *Kannebek*; należał przedtém do Francyi i podlegał gubernatorowi Akadyjskiemu. Od roku 1691 należał do Stanu Massachusset, ale teraz wcielony jest do New-Yorku.
- Sagan, Zagan, miasto w Szląsku Górnym nad rzeką *Bober*, jest dość znaczne, ma mur podwójny, zamek książęcy, kościoły farny, augustiański i exjezuicki. Okoliczne hamernie i huty dają mieszkańcom dobre wyżywienie. Liczba ich wynosi do 3500, są po części katolicy, po części religii ewangelickiej. Roku 1768 ustanowiona tam była poczta do Frankfurtu nad Odrą i Berlina z gór Szląskich. Miasto Sagan jest stołeczne księstwa tegoż imienia rozciągającego się między Głogowskim i Lignickim, tudzież Łużycą. Obwodu ma one około mil 20, miast lub miasteczek 4, 130 wsi i 27400 mieszkańców. Należało przedtém do książąt Lobkowitz, którzy je odprzedali księciu Piotrowi Kurlandzkiemu, a nato miast, otrzymali na dobrach Raudnitz w Czechach, tytuł księstwa.
- Saganongbay, zatoka jeziora Hurońskiego w Ameryce Północney, mieszka ją nad nią Indianie, biorący od teyże zatoki nazwisko.
- Sagnitz, zamek i włość w Inflantach, należąca do szlacheckiej familii *Budberg*.
- Sagona, spustoszałe miasto na wyspie Korsyce. Biskup tameczny przeniósł swe mieszkanie i katedrę do miasta Vico. Nad zatoką morską Sagana, leży powiat zwany Paomia, w którym od roku 1766 jest osada greków z Morei.
- Sagres, miasto portugalskie, w prowincyi Algarbii, z bardzo mocnym zamkiem i wybornym portem. Tam mieszkował często Henryk syn Króla Jana I., wielki miłośnik żeglugi i odkryciów.
- Saguenay, kraina w Kanadzie w Północney Ameryce, nad rzeką tegoż imienia; wpadającą w rzekę

kę Ś. Wawrzeńca. Tameczna, przedtem francuzka kolonia, podlega teraz anglikom.

Sahagun, miasto hiszpańskie, w królestwie Leonu, nad rzeką Sea, w żyznej okolicy; ma zamek warowny.

Saida, Saeda, w starożytności Sidon, miasto w Syrii nad morzem Środiemnym, z dwoma zamkami z strony lądu i morza. Zamieszkałe jest od Greków w liczbie 16000, mających swego biskupa; prócz tego żyją tam turcy, żydzi i maronici. Bywszy port zawalony jest potężnymi kamieniami, a wielkie okręty stawają po za przyległymi skałami. Francuzi mieli tam przedtem konsula i prowadzili znaczny handel do Maryslii, osobliwie jedwabiami, bawełną i zbożem.

Saidenaja, miasteczko w Azymniejszej, w prowincyi Damasku; zamieszkałe jest od greków unitów.

Saikok, Ximo, jedna z siedmiu wielkich prowincyi, wyspy Nippon, w cesarstwie Japońskim w Azji.

Saillans, miasteczko w powiecie Die, bywszej francuzkiej prowincyi Delfinatu.

Saintes, Kaintes, miasto stoleczne bywszego francuzkiego powiatu *Saintonge*, nad rzeką Charentą, teraz w departamencie od teyże nazwanym. Ma ulice ciasne i źle zabudowane, ale piękny most i wiele starożytności rzymskich. Kościół katedralny, wieża przy kościele świętego Eutropa, zbudowana przez Karola Wielkiego i kollegium bywszych Jezuitów są także godne widzenia.

Saintonge, bywsza prowincya francuzka między prowincjami *Poitou*, *Angoumois* i Gujenną, teraz składająca część departamentu *Charenty*. Jest żyzna, obfita w wino, zboża, owoce, oliwę i wiele ma soli. Dzieliła się na Górną i Dolną.

Saints, l'Isle des Saints, mała wyspa przy brzegach francuzkich, dawniej prowincyi Brétanii, między tąż, a wyspą *Quessant*.

Sakier, Sakis, lud Ameryki Pół-

nocnej między rzekami Mississippi a Miszygan. Mieysce główne tego pokolenia nazywa się *Uiskonsin*. Lud ten może wystawić co lato 300 wojowników, wyprawujących się przeciw sąsiadom, którzy nawzajem za swoje oddają.

Sal, Ilha de Sal, albo wyspa Solna, jedna z wysp Zielonego Przylądku, przy zachodnich brzegach Afryki, należąca do Portugalczyków. Woda morska często wyspę tę zalewająca, zostawia tam po wyschnięciu przez działanie słońca, wiele soli.

Sala, wspaniały zamek nie daleko miasta Padwy, w królestwie Włoskim. Prócz ogrodów do ozdoby mieysca są tam ciekawe zasięwy gospodarskich roślin.

Sala, pałac bardzo ozdobny w bywszym księstwie, teraz w departamencie Parmeńskim, do Francyi wcielonym. Leży przy pagórku w wesołej okolicy.

Sala, rzeka w bywszym księstwie biskupstwie Salcburskim, wpadająca w rzekę Salcę.

Sala i Salato, dwa miasteczka blisko siebie leżące, w bywszym księstwie Montferratu; teraz w królestwie Włoskim.

Salado, mała rzeka hiszpańska, w prowincyi Andaluzji, wpadająca w morze w cieśninie Gibraltarskiej. Nazywa się *Salado de Arjona*, dla różnicy od innej zwanej *Salado de Porcunna*, wpadająca w rzekę Xenil między *Ecija* i *Grenada*.

Saladzki powiat w Węgrzech, jest jednym z najpiękniejszych tego królestwa, żyzny, przeplatany górami i przyjemnymi równinami, ma jezioro Plattenkie i wiele rzek pożytecznych; nazwisko bierze od rzeki Szala. Mieszkańcy w liczbie 200,000 są po większej części węgry, czesi i kroaci; między niemi 1400 żydów.

Salamanka, Salamanca, dawne, dość wielkie i ludne miasto hiszpańskie, w królestwie Leonu, nad rzeką *Tormes*. Mieszkańcy mają znaczne wyżywienie z akademii i licznej szlachty mieszkającej tutaj dla dobrego i taniego życia. Akademia tutajsza prze-

nie-

niesiona z Palencia, roku 1240, jest najsławniejsza w całej Hiszpanii, ma 61 nauczycieli, a 4000 uczniów. Most na rzece Tormes, długi 300 kroków, zbudowany jest jeszcze przez Rzymian.

Salamanka, **Simancas**, wielkie miasto Ameryki Północnej, na półwyspie Iukatan, zamieszkane jest przez Hiszpanów i Indian.

Salamea de la Serena, stare miasto hiszpańskie w prowincji Estramadurze, z zamkiem na wysokości góry. Należy do kawalerów orderu Alcantara.

Salambria, rzeka w Tessali, w starożytności zwana Peneus, płynie między górami Ossa i Olympus, a wpada w zatokę morską Tessalonską.

Salanche, największe miasto, w bywszym powiecie Faucigny nad rzeką Arva; w dawnej Sabaudyi; ma znaczny handel masłem, sérem, wełną i t. d.

Salankemen, **Szalan kemen**, małe miasto w Sławonii, przy uściu Theissy w Dunaj.

Salan, małe miasto Pruskiego królestwa, w cyrkułe Samlandzkim, nad rzeką Pregel, po wyżej Królewca.

Salberg, albo **Sala**, wielkie i piękne miasto górnicze Szwedzkie, w prowincji Westmannland, nad rzeką Sag, o 5 mil od miasta Upsal. Nie daleko ztamtąd jest najsławniejsza kopalnia srebrna w Szwecyi, która przez cały wiek 14, wydawała 24000 grzywien. W szrodku 18° wieku, tylko około 1140, ale teraz wydaie znowu do 2000. Mieszkańcy tego miasteczka są po większej części górnicy. O pół mili z tamtąd są zdrowe wody mineralne.

Salburg, **Saalburg**, małe miasto z włością w Saxonii, prowincyi Votlandyi, nad rzeką Saalą do ziażat Reuss należące. Na rzece jest most pięknej budowy.

Saldagne, **Aguada di Saldana**, mała zatoka morska w Afryce, nie daleko przylądku Dobrey Nadziei.

Saldanna, **Saldagna**, miasto hiszpańskie w królestwie Leonu, prowincyi Palencia przy źród-

łach rzeki *Carrion*; w pięknej i żyznej okolicy, należy do ziażat Infantado.

Saldern, wspaniały zamek z pięknym ogrodem, nie daleko miasta Brunświku, należący przedtem do ziażat panujących Brunświckich, teraz do korony Westfalskiej.

Salé, **Salée**, dość znaczne i warowne miasto Afrykańskie, w królestwie Fez przy brzegach Barbaryjskich. Do roku 1666 było udzielna rzeczą pospolitą, wolnie się rządzącą, ale odtąd podlega cesarzowi Marokańskiemu. Mieszkańcy tameczni są sławni zbójcy morscy; dla tego Anglicy, aby mieć z niemi pokój, trzymają konsula przy cesarzu Marokańskim.

Sale, **la Sale**, warowny zamek w bywszej Sabaudyi, księstwie Aosta; teraz w departamencie francuzkim *Montblanc*.

Salem, powiat w zachodniej części prowincyi Neu-Jersey w Północnej Ameryce; ma miasto tegoż imienia, tam osadnicy naprzód odrywali swoje nabożeństwo.

Salemi, małe ale ludne miasto w Sycylii, prowincyi *Val di Mazara*, nie daleko Palermo. Roku 1740 tameczny klasztor kapucyński, został przez trzęsienie ziemi w przepaść pogrążony.

Salency, wieś Francuzka nie daleko miasta *Noyon*, tam *St. Medard* dziedzic jej uczynił fundusz aby corocznie dawana była dziewczynie uznanej za najcnotliwszą róża, od czego też nazywana była *la Rosiere*.

Salernes, miasteczko francuzkie w bywszej Prowancyi, o pięć mil od miasta *Brignolles*, ku północy.

Salerno, miasto stołeczne neapolitańskie prowincyi *Principato Citra*, nad golfem od niego nazwanym. Ma 10,000 mieszkańców, arcybiskupstwo, dobry port morski i cytafellę. Była tutaj przedtem sławna szkoła lekarska, zwana w dziełach doktorskich *Schola Salerniana*.

Salesbury, **Salisbury**, znaczne i dobrze zabudowane miasto angielskie w prowincyi *Wiltshire*, nad rzekami Avon i Willy, których wody rozchodzą się kanałami

mi po wszystkich ulicach miasta; wysłała one dwóch deputowanych na parlament, ma biskupa, którego kościół katedralny jest bardzo piękny i starożytny jednak wieża tegoż, najwyższa w Anglii, nie może dzwonów dzwigać, ale jest druga przy niej zbudowana do tego użycia. Nie daleko od miasta Salisbury, na równinie od niego nazwanej, znajdują się bardzo ciekawe starożytności Celtyckie, zwane *Stonehenge*, a o trzy mile angielskie leży piękny dom wiejski hrabiów Pembrok, zwany *Wiltonhouse*. Równina ta zwana *Salisbury plain*, wydaje torf wyborny, dla tego inna będąca na wyspie Longisland, w Północney Ameryce równie dobry torf wydająca, nazwana jest także *Salisbury plain*.

Salfeld, ob. Saalfeld.

Salici, miasteczko w bywszym państwie Weneckim, prowincyi Trevisana, miało przedtem urząd zwany podestaria. Teraz leży w królestwie Włoskim.

Salina, jedna z wysp Liparskich, na morzu Toskańskim; wydaje wino, ałun, także wiele soli warzonej.

Salina, miasteczko na wyspie Cyprze, w tej części która zwana jest *Salaminia*, nad morzem. Nazywa się teraz *Porto Constanzo*, a w starożytności była to *Salamis*, oyczyna Solona, jednego z siedmiu mędrców greckich.

Salinas, miasteczko w *Guipuscoa*, przy źródłach rzeki Deva. Ma w bliskości wody słone z których robią sól warzoną.

Salinas, powiat hiszpański, w prowincyi *Pacamores*, królestwie Peru, w Ameryce Południowej. Tegoż imienia są trzy zatoki morskie w tej okolicy.

Salinas, Capo de Salines, przylądek morski na wyspie *Majorce* przy brzegach Hiszpanii.

Salins, małe, warowne miasto w francuzkiej prowincyi bywszej *Franchecomté*; ma sławne warzelnie soli, piękne ulice i domy, dobre mury i dwa zamki. W okolicy znajdują się kopalnie jaspisów, alabastru i czarnego marmuru.

Salisbury, ob. Salesbury.

Salland, część południowo-zachodnia bywszej Hollenderskiej prowincyi Oberyssel.

Salle, twierdza na wyspie *Ceylon*, morza Indyjskiego należąca do Portugalczyków.

Sallon, Salon, mierne miasto francuzkie w bywszej Prowancyi, nie daleko miasta Aix. Jest tam pałac arcybiskupa w Arles, do którego przedtem to miejsce należało, tudzież grób sławnego swemi proroctwami Nostradamusa.

Salm, mała rzeka francuzka, w bywszym elektorstwie Trewirskim; poczyną się przy mieście Manderscheid, a wpada w Mozellę, poniżej miasta Trewiru.

Salm, miasto i zamek w bywszym cyrkule Rzeszy Górno-Reńskim, między Lotaryngią i Alzacyą; teraz do Francyi należące. Było gniazdem sławnego rodu hrabiów; teraz rządzą Salm, którzy za utracę w tej okolicy posiadłości udzielne, otrzymali inne na prawym brzegu Renu, z udzielnoscą w lidze Reńskiej. Dla różnicy od innego hrabstwa Salm, leżącego w bywszym księstwie Luxemburskim, to wyżey wspomniane, zwane było Górnym. Dwie linie z domu Salmskiego zatrzymały niepodległość, to jest: Salm-Salm i Salm-Kyrburg; trzecia Salm-Reifferscheid-Bedbur, podlega rządowi w których jej dobra są położone.

Salm, miasteczko, zamek i hrabstwo przedtem Dolnym zwane w bywszym księstwie Luxemburskim, teraz do Francyi wcielonym. Było także niegdyś dziedzictwem domu hrabiów Salm.

Salmansweyler, Salem, bogate i sławne opactwo cysterskie w Szwabii, nad małą rzeką Ach, nie daleko od miasta Überlingen, nad jeziorem Bodense. Roku 1803, dostało się domowi Badeńskiemu, prócz małej części przypadłej księciu Thurn-Taxis. Budowle klasztorne, i inne przyległe, tudzież ogrody są wytworne.

Salmünster, miasteczko nad rzeką Kinz, wpadającą w Men przy Hanau; należało do opactwa, potem księstwa Fuldayskiego; teraz oddane

oddane Wielkiemu księciu Frankforckiemu.

Salna, miasto w Górnych Węgrzech należące do hrabiów Erdödy.

Salnich, rzeka w prowincyi Greckiej Albanii, wpadająca w morze Adryatyckie.

Salo, małe, ale dobrze zabudowane i zaludnione miasto, w bywszym państwie Weneckim, powiecie *Bresciano*, nad jeziorem Garda.

Salobregna, małe miasto z starym i mocnym zamkiem na skale, w Hiszpanii, królestwie Grenady, nad morzem Środiemnym, ma znaczny handel cukrem.

Salomońskie wyspy, leżą na morzu Spokojnym, przy Południowej Ameryce; były odkryte przez Hiszpanów roku 1567. Od nowych geografów i żeglarzów nazywane bywają Nową Bretanią lub Nowym Hanowerem.

Salona, stare miasto w Weneckiej bywszej Dalmacyi nad zatoką morską tegoż imienia; odebrane Turkom roku 1684. Teraz należy do królestwa Włoskiego.

Salona, miasto tureckie w prowincyi greckiej Livadi, z biskupstwem podległym arcybiskupowi Atenskiemu. Mieszkańcy są częścią Chryścianie częścią Turcy.

Salona, Golfo di Salona, zatoka morska, składająca część Golfu Lepanckiego w Grecyi.

Salona, małe miasto w Afryce przy brzegach Barbaryjskich, w królestwie *Barca*, z dobrym portem.

Salona, mała rzeka w Dalmacyi, wpadająca nie daleko Spalatro w zatokę morską.

Salonichi, Thessalonica, wielkie, mocne i ludne miasto tureckie, w prowincyi Greckiej Macedonii, ma 40,000 mieszkańców, port nad zatoką morską Salonichi zwaną, basz tureckiego, arcybiskupa greckiego i katolickiego. Jest tutaj wiele żydów, mówiących zepsutą hiszpańszczyzną, gdyż pochodzą od żydów niegdys z hiszpanii wygnanych. Handel tego miasta z Anglią i Francją jest bardzo znaczny; nawet kupcy

tameczni zajeżdżają na jarmarki Lipskie i inne niemieckie. Port tameczny jest jeden z najlepszych w Grecyi. Święty Paweł apostoł, pisał do Tessaloniczków dwa listy. Znajduje się w tém mieście wiele starożytności.

Salpe, małe miasto z biskupstwem, w prowincyi Neapolitańskiej *Capitanata*, przy granicach Bari; nie daleko z tamtąd rzeka Ofanto, wpada w morze Apulskie. W okolicy warzą wiele soli.

Salsen, opactwo w bywszej Flandryi, nie daleko miasta Namur.

Salsette, Salzette, mała wyspa, a raczy półwysep morza Indyjskiego w Azji, w królestwie Dekanu nie daleko miasta Goy. Ma 7 mil obwodu i iest bardzo żyzna.

Salsette, mała wyspa przy Bombay w Indiach Wschodnich, którą Marattowie ustatili roku 1776 anglikom.

Salso, wyspa w księstwie bywszym Placency, teraz w królestwie Włoskim; ma znaczne warzelnie soli.

Salso, jedna z największych rzek na wyspie Sycylii; poczyyna się w prowincyi *Val di Demona*, a wpada w morze Środiemne przy mieście Alicate.

Salstadt, Salestadt, małe miasto w prowincyi Szwedzkiej Upplandy nad zatoką morską Botnińską. Jest tam pałac letni królewski.

Saltholm, wyspa Duńska na Sundzie; w zimie zalana bywa wodą, w lecie rośnie na niej trawa; nie jest wcale mieszkalna.

Salvages, dwie małe wyspy między wyspami Madera, a Kanaryjskimi. Nie są wcale zamieszkałe, ale mają mnóstwo kanarków.

Salvaterra, twierdza nad rzeką Lehne, w Portugalskiej prowincyi Beira.

Salvaterra, miasteczko z królewskim pałacem letnim, w Portugalskiej prowincyi Estramadurze, o 10 mil od Lizbony.

Salvaterra, miasteczko hiszpańskie, w prowincyi Biskaji, w okolicy przyjemnej.

Salvatierra, małe miasto w hiszpańskiej prowincyi Galicyi, w okolicy

okolicey obfitey w wino. Inne tegoż imienia leży w Arragonii, trzecie w prowincyi Alavo; czwarte na koniec w hiszpańskiej Estremadurze.

Saluzzo, margrabstwo bywšie w dawnym właściwym Piemontcie, przedtém do Sabaudyi należącym; ma miasto stołeczne tegoż imienia z biskupstwem, bezpośrednie papieżowi podlegającym.

Salz, mała rzeka w bywšszym dolnym Palatynacie, o milę po niżej miasta Spiry, nad Renem; teraz w francuzkim departamencie *Montonnere*.

Salz der Helden, miasteczko, zamek i włość w bywšszym księstwie Grubenhagen, elektorstwie Hanowerskim, teraz królestwie Westfalskim, nad rzeką Leiną; ma znaczne warzelnie soli.

Salza, mała rzeka w hrabstwie Hohenheim, w Dolney Saxonii w Niemczech.

Salza, także Salzach, rzeka w bywšszym elektorstwie Salchurskim, poczynająca się w południowey części tego kraju, a wpadająca w rzekę Inn, po niżej Burghausen.

Salzberg, małe miasto w prowincyi Aggerhus w Norwegii, nad rzeką Drammen.

Salzburg, Salcburg, niegdys arcybiskupstwo w cyrkule Bawarskim w Niemczech, późniey elektorstwo wcielone do cyrkułu Austriackiego, teraz księstwo. Ma 6 miast, 25 miasteczek, 180 mil kwadratowych, 200,000 mieszkańców i do miliona reńskich dochodu. Jest to kray górzysty, potrzebne zboże biorący z zagranicy, ale mający znaczny chów bydła, mnóstwo ryb i wiele kopalni kruszców; także sól bywa tam w obfitości warzona. W dawnych czasach biskupi i arcybiskupi tak dalece wykupili szlachtę z dóbr ziemskich w kraju swym, że potém wcale jey tam nie było, ale wszystka zostająca przy dworze i w kapitule pochodziła z Austrii, Czech lub Bawaryi. Arcybiskup Salcburski, był piérwszy po elektorach książę duchowny w Rzeszy, nosił ubiór kardynałski, a nazywał się prymasem i legatem pa-

piezkim w Niemczech. Roku 1803 wielki książę Toskański, po ustąpieniu swego kraju otrzymał arcybiskupstwo Salcburskie, biskupstwa Tridenckie i Bryxenskie, tudzież większą część Passawskiego, i tytuł elektorstwa; lecz roku 1806 ustąpił znowu tych posiadłości domowi Austriackiemu, a sam otrzymał księstwo biskupstwo Wirnburskie z tytułem podobnie elektorstwa. W ostatniey wojnie Francyi z Austrią, roku 1809 Salcburg ustąpiony był piérwszey z tych potencji, a przez tę podług podobieństwa przyłączony będzie do Bawaryi.

Salzbürg, miasto stołeczne księstwa wyżej wymienionego; leży nad rzeką Salza, dzielącą je na dwie połowy, połączone mostem krytym. Ma 650 domów, po większej części dobrze budowanych, ale ulice ciasne. Jest w tém mieście okazały zamek elektorski, na przeciw nięgo nowy pałac, w którym zgromadzenia stanów prowincyi się odbywają. Twierdza *Hohensalzburg*, na bliskiey skale położona, raz tylko do roku otwierana bywa dla pokazania. Kościół katedralny *S. Rupręhta*, jest piękna budowla z kamienia ciosowego i marmuru. Znajduje się w Salcburgu wiele kościołów i klasztorów, między temi Świętego Piotra czyli benedyktyński. Jest tam także akademія, i różne fundusze dla wychowu młodzi, między temi nayznakomitszez uczy-nione, przez familią hrabiów *Lodron*, jedną z nayznakomitszych w tych okolicach. Ta i inna zwana *Kühneburg*, tudzież wielu kanoników mają tutaj piękne pałace. Blisko miasta są ozdobne domy letnie dawnych biskupów, zwane *Mirabella* i *Klessheim*; tudzież znakomita fabryka soli warzoney.

Salzburg, po Węgiersku *Wis-Akna*, miasteczko w księstwie Siedmiogrodzkim, o milę od miasta Hermanstadt, w komitacie Karlsstadzkim.

Salzburg, ob. Sövar.

Saldahl, Salzdahlen, Salz-dalum, wspaniałe letnie mieszkanie książąt bywšszych Brunświckich, o milę od miasta Wolfenbüttel,

- büttel, blisko wsi i fabryki solnej tego imienia. Pałac tameczny, ogród, galeria malowideł, kaplica i przy niej dom panien kanoniczek ewangelickich są bardzo ozdobne.
- Salzdetfurt, miasteczko w bywszym księstwie Hildesheimskim; ma znaczną fabrykę soli warzowney.
- Salze, inaczej Grosssalze, miasto w bywszym księstwie Magdeburgskim nie daleko od rzeki Elby. Ma bardzo ważną warzelnię solną.
- Salze, rzeka niemiecka w bywszym hrabstwie Mansfeld, wpadająca w Saalę.
- Salzgitter, Salzliebenhall, miasteczko z znaczną warzelnią soli, należące przedtém wspólnie do elektorów i książąt Brunświckich. Przedmieście nazywa się *Vorsalz*.
- Salzhemmendorf, miasteczko dość znaczne dla swych obfitych warzeln soli, w bywszym księstwie Kalenberskim, dawnego elektorstwa Hanowerskiego, o 6 mil od Hanoweru. W bliskim lesie znajduje się obfita kopalnia węgla kamiennych.
- Salzkotten, małe miasto Niemieckie o milę od miasta Paderbornu, ma znaczne warzelnie soli.
- Salzufflen, mierne miasto w księstwie Lippe, w bywszym cyrkułe Westfalskim.
- Salzungen, miasteczko niemieckie w Turynгии, o 3 mile od miasta Meinungen, należące do księstwa tegoż imienia. Ma 2000 mieszkańców, a nie daleko od miasta zdrowe wody kwaśne, i kąpiele mineralne.
- Samana, jedna z wysp Lukayskich, w Ameryce, zamieszkała od dawnych krajowców.
- Samandrachi, wyspa grecka na Archipelagu, przy brzegach Romanii, albo Romelii; ma wygodne porty, wiele kóz dzikich i pasiek.
- Samara, miasto Rosyjskie, w gubernii Simbirskiej, nad rzeką tegoż imienia wpadającą nie daleko z tamtąd w rzekę Wołgę.
- Samaria, miasteczko węgierskie w komitacie Prezburskim. Sławne jest pięknym chlebem pszennym.
- Samaria, sławne i zamożne niegdys miasto w Palestynie, mieszkalne dawnych królów Judei. Teraz jest spustoszone, zamieszkałe od żydów i Turków, nędzne chaty mających. Nazywa się teraz Szemrin, albo Szamrum.
- Samarkanda, Samarcanda, miasto wielkie i ładne w Bukaryi, krainie Azyatyckiej, nad rzeką Sogda, było przedtém mieszkaniem sławnego Tamerlana; teraz jest tam obszerny zamek hanów, tatarskich, ale rzadko ci w tém mieszkają, gdyż tylko w lecie tam przybywają wola mieszkać pod namiotami. Znajduje się w tém mieście wiele domów kamiennych z przyczyny obfitych tychże kopalni w bliskości. Jest tam także mahometańska szkoła i fabryka papieru jedwabnego.
- Sambal, gubernia i miasto tegoż imienia w państwie wielkiego mogola.
- Sambales, Samballes, małe wyspy w Ameryce Północnej, w okolicy cieśniny Darien.
- Sambar, miasto mieszkalne jednego królika na wyspie Borneo, w Indyach Wschodnich. Ma dobry port.
- Sambek, Szambek, miasteczko z farą katolicką i prawie samemi niemieckimi mieszkańcami; w Węgrzech, komitacie Piliskim.
- Sambilon, Dziewięć wysp w cieśninie Malaka, w Azji; bardzo dla okrętów niebezpieczne.
- Sambor, miasto w Gallicyi, cyrkułe od niego nazwanym, nad Dniestrem.
- Sambrzy i Mozy Departament, jeden z tych, które utworzone zostały z dawnego Belgium, w wojnach ostatnich przez Francją na domu Austriackim zdobytego. Ma około 151,000 mieszkańców, kraj żyzny, a przemysłem, handlem i bogactwem równający się naleypszemu w Niderlandzie.
- Sambuc, miasto francuzkie, w bywszej Sabaudyi ku granicy Delfinatu; teraz w departamencie *Montblanc*.

Samcova, podług podobieństwa w języku krajowym *Zamkowa*, miasto tureckie w Bulgarii, powiecie Sophia.

Samford, *Peeverell*, miasto angielskie, w prowincyi *Devonshire*.

Samlandyia, powiat w Prussach Wschodnich, między rzeką *Pregel*, zatokami morskimi *Frischehaf* i *Curischehaf* a morzem Bałtyckim.

Samo Capo, przylądek nadmorski na wyspie Cefalonii, przy mieście tegoż imienia.

Samoen, miasto i włość w byw-szej Sabaudyi, powiecie Faucigny, nad rzeczką *Ghlevia*.

Samojedy, lud zamieszkujący północne okolice Europejskiej i Azjatyckiej Rosyi. Jest w istocie podległy tej monarchii, gdyż każdy mężczyzna mogący łuk no-sić, obowiązany jest dostawić co-roczenie futra za 25 kopiejek. Z resztą są niepodlegli. Uznają najwyższą dobrą istotę i inną tę podległą złoczną. Słońce i xię-zyc mają za bóstwa niższego rze-du. Wierzą w przechodzenie dusz z ciał jednych w drugie, a brzydzą się temi z pośród siebie, którzy przyjmują wiarę grecką. Nie wie-dzą oni nic o prawach ani zwiér-żchności, jednak żyją spokojnie między sobą. Mają czołna wycie-łane skórami rennów, te im służą za domy i sanie. Szerokie obuwie chronią ich od zapadania się w śniegu. Nazywają się zaś w ich języku *rakety*.

Samos, *Szamos*, miasteczko węgierskie w wewnętrznym Solno-ckim komitacie. Roku 1726 na-zwane było *Armenierstadt*, gdy w nim cesarz Karól VI. pozwo-lił osiadać Ormianom.

Samos, teraz u Turków zwana *Suf-fam Adassi*, wielka i żyzna wyspa na Archipelagu greckim, o 10,000 kroków od brzegów Azji. Mniej-szej, naprzeciw miasta Efezu. Mieszkańcy, których liczba wynosi do 12,000, są w nędznym stanie, mimo znacznego handlu winem, jedwabiem i drzewem budowlanym. W mieście *Cora*, czyli *Ko-ra*, mieszkają Aga i Kady tureccy, tudzież arcybiskup grecki. Wyspa ta wydaje wyborne wina.

Samos, *Szamos*, imie dwóch rzek w księstwie Siedmiogrodzkim, z których większa poczyna się przy mieście *Bistritz*, przy *Dees* przyi-muje w siebie małą *Szamos*, a ra-zem połączone płyną przez Węgry i wpadają w rzekę *Theissę*.

Samosierra, wielkie góry w Hi-szpanii, dzielące Starą Kastylią od Nowey.

Sampione, *Simpelberg*, *Simplon*, góra jedna z Alpeyskich między Niemcami a Włochami, przy granicach Szwajcaryi, Medio-lańskiego kraju i Wallis. Tam tedy idzie wielka droga z Niemiec do Włoch.

Sampson, jedna z wysp *Sorling-skich*, przy Anglii.

Samseche, księstwo w Georgii, w Azji; panujący w nim opłaca-ł daninę cesarzowi tureckiemu. Nie ma ten kraj prawie żadnych miast.

Samsoe, *Samsoa*, mała wyspa Duńska, między Zelandyją i brze-gami Jütlandyi, naprzeciw wyspy Fionii. Jest długa trzy mile, a milę szeroka, żyzna, obfita w zwiér-żynę i owce, tudzież mająca mie-szkańców zamożnych.

San, rzeka Polska poczynająca się w górach Karpackich, płynąca kręto ku północy po pod *Sanok*, *Przemyśl*, *Jarosław*, *Sieniawę*, wpa-da w *Wisłę* na przeciw prawie *Sandomierza*, które to miasto z tego powodu wzięło nazwisko. Kraj przez który rzeka ta płynie jest dziwnie urodzajny, rozkoszny i malowny. *San* spławny jest od *Przemyśla*.

Sana, rzeka Szwajcarska, poczynaj-ająca się w kantonie Berneńskim, płynąca przy *Fryburgu*, a wpada-jąca w rzekę *Aar*.

Sanaa, miasto w górzystey okolicy Arabii Szczęśliwey w Azji. Leży na górze, w okolicy wydającej najlepsze konie Arabskie. Jest to jedno z najprzyjemniejszych miast Arabii, i stołeczne *Imana*, który jest kapłanem i oraz Kró-lem tego kraju.

Sancerre, dobrze zabudowane miasto nad lewym brzegiem rzeki *Loary* we Francyi, byw-szej pro-wincyi *Dolnym Berry*. W tame-czney okolicy rośnie równie do-bre wino jak w *Burgundyi*.

- Sanchoan**, **Sancian**, mała wyspa na morzu Chińskim, na przeciw prowincyi Quantung, której mieszkańcy trudnią się rybołóstwem. Tutaj umarł Święty Franciszek Xawery.
- Sancia**, mocny zamek w górach Pirenejskich, w Hiszpańskiej prowincyi Katalonii. Roku 1707 wojsko Króla Karola III. odebrało go szturmem.
- S. Agata**, małe ale warowne miasto w Sabaudzkim bywszym księstwie, powiecie Vercelli.
- S. Agata di Gori**, miasteczko Neapolitańskie, w prowincyi *Principato citra*, z biskupstwem, sufragannym arcybiskupa Benewenckiego.
- S. Agnes**, mała wyspa między Sorlingskimi a kanałem Brétańskim, przy Anglii.
- S. Aignan**, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincyi Berry, przy połączeniu się rzek Sambry i Cheru, przy granicach bywszego powiatu *Blaisois*. Ma to miasto zamek, a przed rewolucyą było księstwem.
- S. Alban**, inaczej Montalban, twierdza niegdyś Sabaudzka, we Włoszech między miastami *Nizza* i *Villa franca*.
- S. Albans**, miasto angielskie w hrabstwie *Herfordshire*; ma 14 kościołów. Od tego miejsca familii *Beauchlere* ma tytuł książęcy.
- S. Amand**, małe lecz warowne miasto francuzkie w bywszej Flandryi Austryackiej, traktatem Utrechtskim oddane Francyi. Ma sławne wody mineralne, a przed, tém było tam bogate opactwo.
- S. Amand**, małe miasto francuzkie, w bywszej gubernii *Bourbonnois*. Ma wody mineralne.
- S. Amarin**, **S. Damarin**, małe miasto nad rzeką *Thur*, w bywszej francuzkiej prowincyi Alzacyi. Ma zamek zwany *Friedberg*. Okolica nazywa się *Amarinerthal*. W bliskich górach *Vosges*, poczyna się rzeka Mozella.
- S. Amour**, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincyi Burgundii.
- S. Andeol**, *le bourg de S.*
- Andeol**, ludne miasto francuzkie, w bywszej prowincyi Langwedoku, powiecie Vivarez, nad wschodnim ramieniem Rodanu uchodzącego w morze.
- S. André**, miasteczko w bywszej Sabaudyi, powiecie Maurienne; teraz należy do Francyi. Idzie tamtędy wielka droga, lecz nie wygodna.
- S. André**, nowo zbudowany zamek, przez Hollendrów w Gwinei, w Afryce.
- S. André**, miasteczko francuzkie, w bywszym hrabstwie *Artois*; tam roku 1710 był obóz wojsk sprzymierzonych przeciw Francyi, pod czas oblężenia miasta bliskiego *Aire*.
- S. André**, wyspa w Północnej Ameryce o 15 mil od kraju Costarien. Nie ma tam ryb, żadnych ptaków, ani zwierząt.
- S. Andrea**, dobrze zaludniona wyspa, z miastem tegoż imienia, blisko brzegów Dalmacyi, do rzezy pospolitej bywszej Ragusańskiej należąca, teraz do Królestwa Włoskiego.
- S. Andrea**, wyspa na zatoce morskiej, przy brzegach Królestwa Neapolitańskiego, tworząca port Brindisi.
- S. Andrea**, albo **Lavant**, miasto w Dolnej Karyntyi, blisko granic Salcburskich, nad rzeką *Lavant*.
- S. Andrea**, albo wyspa Końska, leży na rzece Dunaju, na przeciw miasta Watz, czyli Waitzen, ma 3 mile długości, a ćwierć mili szerokości. Należy do dóbr korony Węgierskiej.
- S. Andreas**, piękne miasteczko Austryackie, w cyrkule Trasmauer przy granicy Dolnego Wiedeńskiego Lasu.
- S. Andreas**, **S. Andre**, po węgiersku Szent Endre, znaczne miasteczko w Węgrzech, komitacie Piliskim, o 2 mile od miasta stołecznego *Ofen*. Zamieszkané jest prawie zupełnie od Rasców nieunickich; których biskup przedtem mieszkający w *Ofen*, od niejakiego czasu tutaj przebywa.

- S. Andrews, miasteczko Szkockie, w prowincyi Fife. Było przedtém znacznym miastem, ale w czasie wojen domowych po zgonie Króla Karola I., wiele doznało prześladowań od panującej partyi. Miało przedtém arcybiskupa, którego kościół katedralny jest naywiększy w chrześcijaństwie. Akademia tego miasta, fundowana roku 1412 przez Króla Jakuba I., teraz zaczyna się podnosić.
- S. Andrews, miasto nad rzeką *St. Croix*, w Nowey Szkocyi.
- S. Angelo, czyli zamek Świętego Anioła, ob. Rzym.
- S. Angelo in Vado, małe miasto nad rzeką Metra, w bywszym państwie papieżkim, xięztwie *Urbino*, teraz do Francyi przyłączonym. Ma biskupstwo podlegające arcybiskupowi Urbińskiemu.
- S. Angelo, *Capo di St. Angelo*, przylądek nadmorski, na półwyspie Morei.
- S. Angelo, miasto nad rzeką *Lambretto* w bywszym xięztwie Mediolańskim, powiecie *Lodesano*. Ma sławne iarmarki.
- St. Anna, twierdza rosyjska, przy granicy Tartaryi Tureckiej nad rzeką Donem; zbudowana przez cesarzową Annę, na miejscu zburzonej twierdzy Azofskiej, po zawartym pokoju belgradzkim.
- S. Antioco, wyspa na morzu Śroziemnym o 4 mile od Sardynii; ma kilka wsi i kopalnie ołowiu.
- S. Antonin, małe miasto francuzkie w bywszym powiecie *Rouergue*, przy połączeniu się rzek *Aveiron* i *Bonnette*. Okolica otoczona przykręmi górami, wydaie wiele szafranu i dobre śliwki.
- S. Arcangelo, miasteczko z tytułem xięstwa w Królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Basilicata*.
- St. Arpino, miasteczko Neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavoro*; tam w starożytności stało miasto *Atella*.
- S. Asaph, małe i nikczemne miasto angielskie, w hrabstwie Flint, xięztwie Walii, przy połączeniu
- się rzek Elwin i Cluyd. Ma biskupa zawistego od arcybiskupa w Canterbury.
- S. Aubin, miasto francuzkie w bywszej prowincyi Brétanii, o 5 mil od miasta *Rennes*.
- S. Aubin, miasto angielskie z portem, na wyspie Jersey, blisko brzegów bywszej francuzkiej prowincyi Brétanii.
- S. Augustin, miasto stołeczne wschodniej Florydy, w Ameryce Północnej. Ma port dobry, utworzony przez bliską wyspę *St. Anastasia*, 4 proste ulice, tworzące czworobok podłużny.
- S. Barbara, cieśnina morska w Ameryce Północnej, między Kalifornią, a wielo wyspami przyległemi.
- S. Bartholomei, *St. Barthelémy*, jedna z małych wysp Antylskich. Mieszkańcy iej w liczbie 800, dla niedostatku wody, zbierają onę w cysterny. Wyspa ta była trzy razy zdobyta przez anglików, ale zawsze wracana Francyi, która iej na koniec ustąpiła roku 1784 Szwedzkiej koronie.
- S. Bartolomeo, mała wyspa, utworzona przez rzekę Tyber blisko Rzymu.
- S. Basile, miasto Francuzkie, w bywszej prowincyi *Sevennes*.
- S. Bassano, małe miasto w bywszym xięztwie Mediolańskim, powiecie *Lodesano*, teraz w Królestwie Włoskim. Ma nazwisko od jednego z dawnych biskupów miasta *Lodi*.
- S. Baume, *St. Beaume*, dzikie i niedostępne góry w bywszej Prowancyi, o 3 mile od miasta *St. Maximin*. W tych górach miała niegdyś Święta Maryia Magdalena z bratem swym Świętym Łazarzem, przywędrowawszy tam z Palestyny, przepędzić lat 30 na pokucie. Jaskinia w której, podług podania okolicy, prze-mieszkiwali, była dawniej przedmiotem pielgrzymek pobożnych wiernych. Także w bliskości był klasztor panien zakonnych.
- S. Beat, warowne miasteczko francuzkie w Górnym Langwedoku.

- S. Bellino, małe miasto w bywszym Weneckim powiecie *Rovigo*. Tam pogrzebion był męczennik święty Bellin; do którego grobu odbywają pielgrzymki ukąszeni od psów wściekłych.
- S. Benedetto di Polirone, miasto nad rzeką Po, w bywszym księstwie Mantuańskim, teraz Królestwie Włoskim. Było w tém mieście sławne opactwo benedyktyńskie, fundowane od Bonifacego, dziada sławnej w dziejach średnich wieków, hrabiny Matyldy, która też tutaj pochowana była.
- S. Benedict, Szent Benedek, miasteczko węgierskie, w Bar skim komitacie. W bliskości znajduje się sławne opactwo.
- S. Bernard, pospolicie Wielki St. Bernard, wielka i sławna góra między Szwajcaryją a Włochami. Trzy dni trzeba strawić nim się na iey wierzchołek dostanie. Na tymże jest klasztor bernardyński, gdzie każdy podróżny trzy dni bezpłatnie bywa podejmowany.
- S. Bonifacio, małe miasto w bywszym państwie Weneckim, powiecie Veronańskim, przy granicy Vincenckiego.
- S. Bonnet, małe miasto francuzkie nad rzeką Drac, w bywszej prowincyi *Delfinacie*.
- S. Boronden, wyspa na oceanie Atlantyckim, o 100 mil prawie na wschód wysp Kanaryjskich. Nie wiadomo iakiego rodzaju są iey mieszkańcy, iakim mówią językiem, lecz są chrześcijanie.
- S. Brioux, dobrze zabudowane miasto francuzkie w bywszej prowincyi Brétanii, z dobrym portem, do którego mogą wchodzić znaczne okręty. Miało przedtem biskupa podlegającego arcybiskupowi w *Tours*. Leży tylko o pół mili od morza, jednak widok tegoż zasłonięty jest wysokimi górami.
- S. Brigitta, twierdza w bywszej Sabaudii, nie daleko Pignerol, teraz do Francyi należąca.
- S. Catalina, albo St. Catharina, mała wyspa na morzu Północnym, na przeciw brzegów Ve ragna w Ameryce Północnej. Ma mały port, twierdzę i należy do Hiszpanów.
- S. Catharina, wyspa przy brzegach Brazylii, w Ameryce Południowej, na przeciw uścicia rzeki *Rio Janeiro*. Obfituje w rośliny wonne, a drzewa budowlanego taką ma obfitość, że na niey można by zakładać liczne warsztaty okrętowe. Jest prócz tego na tey wyspie indigo i koszenilli; także znajdują się tam dwie warzelnie tranu, gdyż corocznie łapią w bliskości tey wyspy 300 lub 400 wielorybów. Miasto stołeczne iey nazywa się *St. Antonio*, a port *Pinta Grossa*. Dopiero od roku 1738 zaczął na tey wyspie mieszkać gubernator portugalski; przedtem była ona schronieniem awanturników. Ludność iey wynosi teraz 8000 dusz.
- S. Catharina, sławny klasztor w Azji, założony pod górą Sinai, przez cesarza Justyniana, na tém samym miejscu, gdzie Mojżesz odebrał przykazania. Klasztor ten nawet od Mahometa i sułtana Solima wielkie otrzymał wolności. Jest to budowla trwała, mocnym murem otoczona, będąca mieszkaniem arcybiskupa greckiego, żadnemu niepodległego patryarsze, i zakonników świętego Bazylego. Góra na której stoi ten klasztor iest częścią góry Sinai.
- S. Catharina, ob. St. Catalina.
- S. Chamont, albo Chaumont, małe ale ludne miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Lionois*, nad rzeką Giez; ma kilkaset warsztatów, na których wstążki bywają wyrabiane.
- S. Chignan, z przyimkiem *de la Corne*, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Langwedoku, ma fabryki sukienne; przed rewolucyją mieszkał tam biskup miasta *St. Pons*.
- S. Christina, miasteczko hiszpańskie, w prowincyi Aragonii, nie daleko źródeł rzeki Aragon. Bliska ztamtąd przeprawa przez góry Pirenejskie, nazywa się Semport.

- S. Christophe, po angielsku *St. Kitts*, mała wyspa jedna z Antylskich w Indiach Zachodnich; wydaje tytoń, imbir, indigo; a ma nazwisko od sławnego Krzysztofa Kolomba.
- S. Christóval de la Laguna, miasto stołeczne wyspy Teneryfy, jednej z Kanaryjskich. Tam mieszka gubernator jeneralny wszystkich wysp tych. W okolicy rośnie wyborne wino małmazya i sekt.
- S. Clara, mała wyspa w zatoce morskiej Gwadjakil, na przeciw brzegów Peru, w Ameryce Południowej.
- S. Claude, albo St. Oyen, miasto francuzkie, warowne i dobrze zabudowane w departamencie Jura, bywszej prowincyi *Franchecomté*, o 6 mil od miasta Genewy. Było tam sławne opactwo, w którym spoczywają zwłoki Ś. Klaudiusza tamecznego opata, później arcybiskupa w *Besançon*. Roku 1712 to opactwo podniesione było na biskupstwo, ale podczas rewolucyi zniszczone.
- S. Cloud, miasteczko o milę od Paryża, w bywszej gubernii Wyspy Francuzkiej, teraz departamencie Sekwany i Oazy, nad rzeką Sekwaną w poł drogi z Paryża do Wersalu. Już w 6ym wieku miejsce to bywało pobytam Królów i książąt Francuzkich; tam roku 1589, Henryk III. był zdrażliwie zamordowany przez mnicha jednego. Później arcybiskup Paryżki otrzymał tytuł księstwa parostwa tego miejsca. Wspaniały tameczny pałac z obszernymi ogrodami i lasami, posiadała w ostatnich czasach familija książąt *d'Orleans*, od której nabyła go Królowa Maryja Antonina. Césarz Napoleon, przedtém generał Bonaparte, w tym pałacu sprawił ową sławną rewolucyę, w której bez najmniejszego rozruchu rząd dyktoryalny obalony, a konsularny zaprowadzony został; poczem nastąpiło przywrócenie monarchii do Francyi. Mieszkańcy Paryża uczęszczają do tego miejsca, osobiwie w czasie dojrzałych śliwek i innych owoców.
- S. Colombano, małe miasto w żyznej i przyjemnej okolicy, między rzekami Lambro i Olona, w powiecie bywszym Lodi, dawnego księstwa Mediolańskiego; teraz w królestwie Włoskim.
- S. Croce, miasto Azji Mniejszej, w Natolii, prowincyi Karyi: ma arcybiskupstwo.
- S. Croce, księstwo we Włoszech, którego dziedzice posiadają oraz księstwa *St. Gemini* i *Oliveto*.
- S. Croix, czyli wyspa świętego Krzyża, jedna z Antylskich; wydaje piękny cukier. Roku 1733 Duńczycy nabyli ją za 130,000 talarów od Francuzów, założyli tam miasta *Christianstadt* i *Friedrichstadt*, tudzież sprowadzają tam corocznie wiele czarnych niewolników.
- S. Croix, wyspa Afrykańska, przy brzegach Marokańskich; ma miasto z portem tegoż imienia zwane także *Aguer*, prowadzą tam Duńczycy znaczny handel.
- S. Croix, albo Gravosa, wygodny port przy uściu rzeki Omblia w Dalmacyi.
- S. Cruz, małe miasto Portugalskie w prowincyi *Entre Duero e Minho*.
- S. Cruz, małe miasto z dobrym portem w Ameryce Północnej na wyspie Kuba.
- S. Cruz, cap d'Agner, Agnader, małe miasto z dobrą cytafellą i portem w Afrykańskim Królestwie Sus; zbudowane było przez Portugalczyków, ale dawno utracone.
- S. Cruz, małe miasto na wyspie Teneryfie, jednej z Kanaryjskich, ma dobrze zabudowane domy, port wygodny i jest osłonięte dwoma cytafellami. Ma kościół farny i dwa klasztory.
- S. Cruz, de la Sierra, albo Baranza, imie dwóch miast hiszpańskich w Królestwie Peru, w Ameryce Południowej. Jedno z nich zwane stare, założone było 1548, lecz, że położenie jego nie było wygodne przeniesiono one indziej; lecz i to drugie Nowe miasto, nie jest bardzo znakomite. Biskup tameczny mieszka w mieście *Misque-Pokona*, nie zbyt tamtąd odległym.

S. Cyprian, mała wyspa na morzu Hiszpańskim, nie daleko od brzegów prowincyi Gallicyi.

8. Cyr, klasztor bywszy panien szlacheckiego rodu, na końcu ogrodu Wersalskiego, w departamencie terazniejszym Sekwany i Oazy. Fundowany był przez panią *de Maintenon*, małżonkę Króla Ludwika XIV., która też tam roku 1719 w podeszłym bardzo wieku, iako przełożona tego domu umarła. Dochód tego klasztoru wynosił do 180000 liwrów. Utrzymywane zaś były 50 zakonnic, 36 panien świeckich a 250 panienek które tam brały wychowanie aż do roku 20 gdzie mogły iść za mąż, z otrzymanym posagiem 400 dukatów, albo gdy wstąpiły do zakonu otrzymywały później miesca w opactwach Królewskich.

S. Damiano, twierdza w bywszym księstwie Montferratu, do Sabaudyi należącym.

S. David, małe, mizernie zabudowane miasto angielskie, w hrabstwie Pembrok. Ma biskupa sufragannego arcybiskupa Kantorburskiego.

S. Demeter, znaczne miasto w Sławonii, prowincyi Syrmii, nad rzeką Sawą.

S. Denis, piękne miasto francuzkie w bywszej gubernii Wyspy Francuzkiej, okręgu zwanym właściwie *la France*, teraz w departamencie Sekwany, nad rzeką Crou, o milę na północ Paryża. Już na po atku 7 wieku było tam sławne benedyktyńskie opactwo fundowane od Króla Clotarusa II. W późniejszych wiekach rozmaici Królowie uposażali je bogato i wzniesli budowle które dotąd iestnieją. W tamecznym starożytnym kościele był skład relikwii kosztownych i sprzętów do koronacyi Królów należących; także od najpięrszych wieków Francyi chowano tam ciała Królów, ich familii i najznakomitszych w narodzie ludzi. Roku 1692 zmarł ostatni opat tego klasztoru, odkąd dobra jego wcielone były do funduszu w *St. Cyr* ustanowionego; przeor jednak zatrzymał dawny tytuł generalnego wikaryusza arcybiskupa Pa-

ryzkiego, a klasztor do 5000 dukatów dochodu. W czasie rewolucyi francuzkiej roku 1792, tłuszcza iakobińska niszcząc wszelkie inne pomniki Królewskiego rządu, rzuciła się i na ten skład popiołów wiekami poświęcony, a poburzywszy nagrobki, ciała i kości powyrzucała na bliski cmentarz. Cesarz *Napoleon* przywróciwszy porządek we Francyi i otrzymawszy dziedziczne cesarstwo, wrócił temu miejscu prawo odwieczne, wyznaczył je na pokład zwłoków nowej dynastyi, ustanowił 12 kanoników małych tam mieszkać a wybranych z uciążonych wiekiem biskupów, tudzież przy wielu tej świątyni ozdobach, kazał wzniesć trzy ołtarze błagalne obrażonych cieni, trzech poprzedniczych dynastyi.

S. Didier, miasteczko francuzkie, w bywszej gubernii, czyli księstwie *Dombes*.

S. Disier, miasteczko francuzkie, w bywszej prowincyi Szampanii, powiecie zwanym *le Pertois*; ma znaczny handel żelazny.

S. Domingo, Hispaniola, jedna z wysp Antylskich na morzu Meksykańskim przy Ameryce Północnej; ma 1500 mil angielskich obwodu i jest jedna z największych wysp na ziemi. Obfituje w bydło wyborne, drogie owoce, cukier, kawę, indigo, kakao, drzewa farbiarskie, ptastwo dzikie; przeróżnieta iest górami, pagórkami i lasami w dziwnie piękne wzory; powietrze ma wprawdzie gorące, jednak umiarkowane wiatrami od morza przychozącami. Do roku 1697 całą wyspę posiadali Hiszpanie, ale pokojem Ryświckim ustąpili połowy na rzecz Francyi. W tey, to iest Zachodniej najznakomitsze miejsca były: *Cap Français*, *Leogane*, *Grand* i *Petit Guaves*, tudzież *Port Louis*, z dwoma wyspami *St. Louis* i *la Vache*. Prócz wymienionych płodów wyprowadzaia z tamtąd wiele skór a w piasku rzecznym znajduje się złoto niekiedy. Ludność wyspy wynosić ma pół miliona dusz, między któremi 30000 białych a 480000 murzynów; z tych każdy przynosi

si swemu panu, gdy iest w plan-
tażach użyty, do 50 dukatów ro-
cznie. Liczba wolnych mieszkań-
ców nie przenosiła 4000 przed re-
wolucją francuzką; ta rozszerzo-
na na tę wyspę, wielkie w niey
sprawiła spustoszenia, którym
końca dotąd nie można założyć.
W czasie odkrycia tey wyspy
przez Hiszpanów, miała ona do
3 milionów mieszkańców, ci w
23 latach prawie zupełnie wygu-
bieni zostali, nędza i pracą w
którą ich zdobywcy wprawili. W
Francuzkiej części miasto stołę-
czne iest *Cap Francals*, a w Hi-
szpańskiey *St. Domingo*, które
roku 1801 wraz z połową wscho-
dnią wyspy, Francyi ustąpione
zostało. Iest to miasto wielkie,
dobrze zabudowane w wesołej
okolicy przy uściu rzeki Ozema.
Ma piękny czworoboczny rynek,
proste ulice, ozdobne domy, port
wygodny, akademię, mennicę i
arcybiskupa, mianuiącego się
Prymasem Indyjskim. Prócz ko-
ścioła katedralnego znajduje się
tam 9 klasztorów i szpital mający
20000 dukatów dochodu. Cyta-
della i inne warownie tege mia-
sta są bardzo mocne.

S. Dominico, małe miasto w
Hiszpańskiey prowincyi Nawarze;
ma kościół uczęszczany od pobo-
żnych.

S. Domino, mała wyspa na za-
toce morskiej Weneckiey, jedna
z wysp zwanych Tremiti.

S. Donaes, twierdza w bywszey
Flandryi, nie daleko Sluys.

St. Elmo, nazywa się zamek mia-
sta Valetty, stołecznego wyspy
Malty; iest przy nim sławny
szpital, gdzie każdy chory miał
własny pokój, a od samychże ka-
walerów odbierał usługi i jadło
na srebro. Inny zamek tegoż
imienia iest w Neapolu.

S. Erasmo, dość znaczna wyspa
nie daleko Wenecyi, przedtém
pod panowaniem teyże; ma wiel-
ką obfitość ogrodnin, któremi
wspomniane miasto bywa opatry-
wane.

S. Erini, Santorini, wyspa na
Archipelagu Greckim, należąca
do Turków; ma 5 małych miast

i około 10000 mieszkańców. Wie-
ksza ich część iest greków, że
zaś znajdują się między niemi i
katolicy, przeio są w mieście
stołecznym biskupi obydwóch
obrzadków. Grunt tey wyspy iest
zbiorem pumexu, lawy i popiołu;
dla tego jest na niey podanie
że miała powstać pod czas wiel-
kiego w okolicy trzęsienia ziemi;
które to jawisko powtórzone by-
ło trzykrotnie w tey stronie; a
nawet roku 1707, dobyła się wy-
spa znaczney wielkości z łona
morskiego, w czasie trzęsienia
ziemi dwudniowego, i dotąd iest
zbiorem żużlu kamiennego.

S. Estevan de Gormas, małe
miasto nad rzeką *Ducro*, w pro-
wincyi Hiszpańskiey Starey Ka-
stylii; iest stołeczne hrabstwa
tegoż imienia, należącego do
książąt Escalona.

S. Etienne de Furens, małe
miasto nad rzeką *Furens*, w by-
wszym francuzkim powiecie Fo-
rez. Ma znaczne fabryki żelazne,
broni, stali i wstążek.

S. Eufemiia, miasto w bywszey
Dalmacyi Weneckiey, na wyspie
St. Michel, teraz do Królestwa
Włoskiego należącey.

S. Eufemia, małe miasto Nea-
politańskie, nad zatoką tegoż
imienia w Calabryi; było mocno
trzęsieniem ziemi uszkodzone.

S. Eustache, albo St. Eusta-
the, mała wyspa w Ameryce Pół-
nocney, jedna z Antylskich. Iest
tylko czczą skałą jednak przemy-
słem Hollendrów użyźniona zo-
stała. Położenie iey ułatwia han-
del przekradkowy w tych okoli-
cach; ma dość mocną twierdzę.

S. Fangon, małe miasto z twier-
dzą w Królestwie Leonu w Hi-
szpanii.

S. Fargeau, małe miasto fran-
cuzkie w bywszym po i cie *Ga-
linois*, prowincyi *Orleans*. Oko-
lica nazywa się *le Puisaye*. Było
to niegdyś księstwo należące do
linii *Orleans*, z domu Królew-
skiego.

S. Fé, miasto Hiszpańskie w Kró-
lestwie Granady nad rzeką *Xenil*;
założone było roku 1491, pod czas
oblężenia Grenady przez Ferdy-
nanda

- nanda i Izabellę; powstało z kilku budowli wymurowanych tamże w przeciągu dwóch miesięcy, a przeciw ogniovi obwarowanych.
- S. Fé, miasto stołeczne Nowego Meksyku, w Ameryce Północnej. Jest tam topialnia srebra dożywianego w okolicy.
- S. Fé, małe miasto w gubernii Hiszpańskiej *Buenos - Ayres* w Ameryce Południowej, między rzekami *Plata* i *Salado*. Jest one pośrednie w handlu między Parakwarią a *Buenos-Ayres*. Mianowicie herbata Parakwarska, jest ważnym jego przedmiotem. Bliiskość Indian dzikich niepokoi często to miasto.
- S. Fé de Antiochia, miasto w krainie Północnej Popayan, albo Antioquia, nad rzeką Świętej Marthy, w Ameryce Południowej.
- S. Fé de Bogota, miasto stołeczne Królestwa Nowej Grenady, w krainie *Terra Firma* w Ameryce Południowej. Ma imienia od bliskiej góry Bogota i rzeki tegoż miana, nad którą leży; a która o 16 mil po niżej ma sławny wodospad. W tém mieście mieszka wicerey Nowej Grenady i prezydent audiencji. Tameczne arcybiskupstwo fundowane było roku 1564.
- S. Felice, miysce warowne, w Hiszpanii, Królestwie Leonu.
- S. Felice, małe warowne miasto w bywszym księstwie Modenńskim, przy granicy Mirandolskiej; teraz należące do Królestwa Włoskiego.
- S. Felice, mocny zamek na przylądku Circello, na zachód Terraciny, w bywszym państwie papiezkim.
- S. Filippo d'Argirone, małe miasto Sycyliiskie, w prowincyi *Val Demone*, nie daleko góry Etny,
- S. Filipo Puerte, dobra twierdza Portugalska na wyspie Terceira.
- S. Fiorenzo, małe miasto z portem, na wyspie Korsyce; ma więżę do obrony i iest murami otoczone.
- S. Fiorenz6, Fiominale, rzeka na wyspie Korsyce, wpadająca w zatokę morską *Nebio*.
- S. Florentin, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Szampanii, powiecie *Sens*.
- S. Florian, miasteczko z klasztorem kanoników regularnych Świętego Augustyna; w Austrii między miastami Steyer i Linz.
- S. Florian, miasteczko w Styryi, cyrkule Marburskim.
- S. Flour, najznaczniejsze miasto nad rzeką Lader, w bywszej francuzkiej prowincyi Auvernii. Miał przedtém biskupstwo sufraganne arcybiskupa w *Bourges*. Są tam fabryki sukien, obici6w i noż6w, tudzież handel mułami iest w tém mieście znaczny.
- S. Francisco de Borja, miasto stołeczne gubernii Maynas w Nowej Grenadzie, w Ameryce Południowej. Jest to mierne miejsce, założone roku 1634, a teraz mieszkalne gubernatora.
- S. Francisco, Rio de S. Francisco, Parapitinga, wielka rzeka Ameryki Południowej, w Brazylii; poczyna się w głębi tego kraju, a wpada w morze Brazylskie.
- S. Gabriel, mała wyspa Ameryki Południowej, utworzona uściem rzeki *Rio de la Plata*. Należy do Portugalczyków, którzy mają na niej twierdżę.
- S. Gallen, opactwo benedyktyńskie w Szwajcaryi, którego przełożony miał tytuł księcia rzeszy Niemieckiej. Do roku 1567 było zajęte w jednychże murach z miastem *St. Gallen*, ale potóm od niego oddzielone wysokim murem z bramami tak z strony miasta jako też od kraju sobie podległego. Opat miał tylko zwierzchność nad tém okręgiem, a miasto było wolne. W obrębie opackim, znajduje się pałac zwany pfalz, kościół kolegiacki, w którym złożone są kości Świętego Galla, kościół St. Otmarsa i inne budowle klasztorne. Roku 1451 opat tameczny przystąpił do związku ligi Szwajcarskiej. Na początku 18 wieku miał on mocne zatargi z mieszkańcami hrabstwa

stwa *Toggenburg*, których wolności i religii chciał ścieśniać; te roku 1718 przy pokoju Badenśkim ułatwione zostały. Opactwo to prócz przyległych sobie posiadłości, miało w cyrkule Szwabskim dobra Neuravensberg i Ebringen.

S. Gallen, znaczne miasto handlowe w Szwajcaryi nad rzeką Steynach; jest religii reformowanej. Roku 1454 przystąpiło do związku Szwajcarskiego. W mieście oddzielnym od okręgu opactwa wyżej wymienionego, znajduje się kilka kościołów, ratusz, biblioteka miejska i gimnazjum dobrze urządzone. Fabryka płócien i blęchy tego miasta są bardzo znaczne; wszystkie przyległe łąki na nie są użyte. Terytoryum tego miasta jest szcuple i do koła posiadłościami opackimi otoczone. Przy ostatnich urządzeniach w Szwajcaryi, miasto S. Gallen zostało wyznaczone stolicą nowo utworzonego i od niego nazwanego kantonu.

S. Galmier, małe miasto francuzkie, w bywszej gubernii Lionńskiej, powiecie Forez; w bliskości znajdują się źródła wody ałunowej.

S. Gaudens, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi Gaskonii.

S. Gavino, miasteczko z portem, na wyspie Sardynii, przy uściu rzeki Torres.

S. Gemignano, miasto w bywszym powiecie, czyli wikaryacie tego imienia w Toskanii.

S. Genais, półwysp w bywszej Prowancyi, między morzem Srodiemnym a zatoką zwaną *Martigues*.

S. Genis d'Hoste, albo d'Aouste, miasteczko w bywszej Sabaudyi, między *Pontvoisin* a *Courdon*, gdzie rzeka *Guyer* wpada w Rodan.

S. Georg przy Skiro; mała wyspa Archipelagu Greckiego nie daleko Negropontu.

S. George, miasto na wyspie Grenadzie, jednej z Antylskich przy Ameryce Północnej.

S. George, twierdza na wyspie Xiazęcey, założona przez Króla

Jana II. Portugalskiego; która w następnym czasie otrzymała imię i postać miasta.

S. Georgen, S. Jörgen, miasto wolne królewskie w Węgrzech, komitacie Presburskim. Było przedtem znaczniejsze, lecz teraz tak podupadło, że maledwie 1000 mieszkańców, wyżywiających się hodowaniem wina, które się tam dobrze udaje. Wielka część mieszkańców są lutrzy, nie mają atoli miejsca na publiczne nabożeństwo. W bliskości znajduje się kompiel siarczysta i wiele drzewa olszowego.

S. Georgen, miasteczko w Styryi, cyrkule Cilleyskim.

S. Georgen nad jeziorem, albo *Brandenburger*, miasteczko założone na początku 18° wieku, nie daleko miasta Bayreuth, stołecznego księstwa tegoż imienia. Ma piękny zamek, ogrody, kościół, *cuchthaus*, gdzie więźniowie używani są do polerowania marmurów za pomocą machiny. Bliskie jezioro zwane także *Brandenburger Weyer*, miało na 100 morgów rozległości, było wykopane roku 1509 pod panowaniem Margrafa Fryderyka, a roku 1775 przez Karóla Alexandra osuszone i wrócone rolnictwu. Były przedtem na nim wyspy, mające ogrody i inne ozdoby. O pół mili ztąd jest ów sławny *Eremitage*, miejsce pobytu panujących w Bayreuth, ozdobione z największą wytwornością.

S. Georgenberg, miasto węgierskie, jedno z 16 będących w hrabstwie Spiskim. Leży na górze oblanej z jednej strony rzeką Popradem, w której poławiają się wyborne pstragi i łososie. Mieszkańcy wyżywiają się rolnictwem, różnemi rękodzielami, osobliwie tkactwem; gdyż w okolicy rośnie wielka obfitość lnu.

S. Georgenkanal, nazywa się cieśnina między Irlandyją a księstwem Walii w Anglii.

S. Georgio della Mina, twierdza i port w Afryce, przy brzegu złotym w Gwinei, o 9 mil na północ zachód od przyladku morskiego *Tres Punctas*. Hollendrzy posiadają to

to miejsce od roku 1637, które jest stołecznym krainy. Ma dobre warownie, między innemi 5 bastionów w skałę wykutych. Jest w tem miejscu mocna załoga.

S. Germain, albo St. Gervais, miasteczko w bywszej Sabaudyi przy górze Małej Bernarda. Inne tego mienia leży w dolinie Perusa, a trzecie przy St. Ya, nie daleko miasta Vercelli.

S. Germain, albo Germans, miasteczko angielskie w prowincyi *Cornouille*, albo Kornwall, wysła dwóch deputowanych na parlament.

S. Germain d'Amberieu, miasteczko francuzkie w bywszej gubernii Burgundyi, powiecie Bugey.

St. Germain Laval, miasteczko francuzkie, w bywszej gubernii Lionskiej, powiecie Dolnym Forcz.

S. Germain en Laye, miasto francuzkie nad rzeką Sekwaną w bywszej gubernii Wyspy francuzkiej, teraz departamencie Sekwany i Oazy, o 3 mile na zachód Paryża przy obszernym, przedtém bardzo pięknym, teraz nadpustoszoneym lesie. Ma piękne ulice i domy, a dla miłego i zdrowego położenia, tudzież taniego życia mocno jest zamieszkané, osobliwie od ludzi miernego majątku, z Paryża tam się przenoszących. Bliżko miasta są dwa pałace królewskie, niegdys od dworu uczęszczane, a w których królowie Henryk II. i Karól IX. i Ludwik XIV. się urodzili. Ten ostatni myślał o założeniu dla siebie nowego i inne królewskie przewyższającego mieszkania, wahał się między tem miejscem i Wersalem, a okoliczność co go na stronę tego ostatniego skłoniła, była ta, że z St. Germain widać bardzo wydatnie z opactwa S. Denys, miejsce pokładu ciała zmarłych królów. Teraz zamki w St. Germain, są bardzo spustoszałe.

S. Germano, małe miasto w Królestwie Neapolitańskim pod górą *Monte Cassino*, na której stoi sławny klasztor benedyktyński. Opat tameczny mieszkawa zimą w tem miasteczku i podejmuje tam cu-

dzoziemców podług zaletnych listów jakie mają. Osły używane do przewożenia na tę przykrą górę, wprawione są do powrotu nazad, bez przewodnika.

S. Gervais, małe miasto francuzkie w powiecie *Castres* w bywszym Langwedoku.

S. Gíao, albo S. Julao, dobrze warowne miejsce, w Portugalii przy uysciu rzeki Tajo w morze. Jest oraz kluczem do Lizbony z strony morza.

S. Gilles, mały port Francuzki, w bywszej prowincyi Dolnym *Poitou*.

S. Gilles, małe miasto nie daleko rzeki Rodanu, w bywszej francuzkiej prowincyi Dolnym Langwedoku; było tam przedtém wielkie przeorstwo Maltańskie.

S. Gingoulf, S. Gingo, miasteczko nad jeziorem Genewęńskim, w bywszym Sabaudzkim hrabstwie *Chablais*. Przedzielone jest na dwie części rzeką Morges, z tych jedna należy do kraju Wallis, w Szwajcaryi.

S. Giorgio, miasto z zamkiem w powiecie *Canavese* w bywszym Piemencie. Leży między dwoma małemi rzekami, a dla różnicy od innych miast tego nazwiska ma przyimek *di Canavese*.

S. Giorgio Maggiore, mała wyspa na morzu Adryatyckim blisko miasta Wenecyi. Benedyktyni mają tam klasztor, jeden z najpiękniejszych we Włoszech, w którego kościele spoczywają zwłoki wielu dożów weneckich. Jest tam także piękna biblioteka i ogród.

S. Giovanni w Val d'Arno, miejsce stołeczne bywszego powiatu, czyli wikaryatu w Wielkim księstwie Toskańskim.

S. Giovanni, zamek mocny w bywszym księstwie Placencji; teraz w królestwie Włoskim.

S. Girons, małe miasto francuzkie, w powiecie *Conserans*, w bywszej prowincyi Gaskonii.

S. Giulia, miasteczko w powiecie Gorzagno, bywszego Piemontu.

S. Giulio, mała wyspa na jeziorze *Lago d'Orta*, w bywszym księstwie Mediolańskim; podległa jurysdykcji biskupa Navarskiego.

S. Gear,

- S. Goar, S. Gewer, miasto stołeczne bywszego Dolnego hrabstwa Katzelbogen, na lewym brzegu Renu, należącego do landgrafów Hessen - Reinfels - Rotenburg. Oślonione jest to miasto twierdzą Reinfels, w której podług umowy roku 1754 landgraff Hessen - Kasselski miał prawo trzymania załogi. Roku 1759 wiele to miasto paniosło szkody przez proch wybuchły w górę. Jest tam znaczny handel osobliwie winem. Teraz od roku 1801 należy i jest stołeczne kantonu w departamencie Renu i Mozelli.
- S. Goarshausen, Gewerhausen, miasteczko na przeciw miasta wyżej wymienionego. Ma zamek mocny na skale, zwany Katz. Przy tem miejscu jest pręg na Renie i zwyczaj żartowny z podróźnych, pierwszy raz tą rzeką płynących.
- S. Gobin, zamek w bywszej francuskiej prowincyi Pikardyi w lesie *La Fere*. Jest tam fabryka sławna zwierciadeł, niekiedy 100 cali długości a 50 szerokości mających, a potem do Paryskiej rękodzielni w Gobelins, do szlifowania przewożonych.
- S. Gothard, Szent Gothard, małe miasto węgierskie, w Eisenburskim komitacie, nad rzeką Raab, mającą długi most drewniany; jest tam kościół farny katolicki. Mieszkańcy tamedni wiele sieją tytoniu. Sławne jest to miejsce wielkim zwycięstwem odniesionym tam roku 1664 przez generała Austriackiego *Montecoli* nad Turkami, po którym dwudziestoletnie zawieszenie broni nastąpiło.
- S. Gothard, góry najwyższe i najsławniejsze między Szwajcarskimi Alpami. Poczynają się w kantonie Uri, a rozciągają się aż do kraju Grizonów i Sabaudyi. W tych okolicach poczynają się, przy górze zwanej *la Fourche*, rzeki Ren, Russ, Aar, Rodan i Terin.
- S. Guelfo, zamek nad rzeką Taro w bywszym księstwie Parmeńskim, o półtory mili od miasta Parmy; sławna w dziejach Włoch i Niemiec partia Guelfów zbudowała go i nadała mu to miano.
- S. Guislain, małe miasto w bywszym powiecie Hennegau, w dawney Flandryi, o 2 mile od miasta Mons. Ma opactwo, którego przeor tytułował się prymasem Hennegawii albo powiatu *Hainault*, był najbogatszym z duchownych tej okolicy i miał świecką zwierzchność nad przyległą okolicą.
- S. Hebrí, małe miasto francuskie, w bywszym Langwedoku o 7 mil od miasta Narbonne na północ-wschód.
- S. Helena, wyspa na zatoce morskiej nie daleko Wenecyi. Jest tam klasztor i kościół zakonników Olivetanów.
- S. Helena, zamek i włość w górnej Karnioli, cyrkule Laybachskim.
- S. Helena, jedna z wysp Sorling-skich przy Anglii.
- S. Helena, wyspa między brzegami Angola w Afryce, a Mataman; zwana bywa Nową Świętą Heleną.
- S. Helena, albo S. Helens, małe miasto na wyspie *Wight*, przy Anglii, tam zgromadzają się zwykłe flotty angielskie.
- S. Helena, wyspa na morzu Indyi Wschodnich, o 2 dni drogi od Przylądku Dobrey Nadziei. Mieszkańcy jej są mali niepocheśni zamiast broni mają jedynie strzałę dębową w ogniu zatwardzoną.
- S. Helena, albo wyspa Świętej Heleny, leży na morzu Etiopskim, na przeciw brzegów Afrykańskich; ma w obwodzie mil 10, mieszkańców białych i czarnych do 20,000, tudzież twierdzę zbudowaną przez Anglików, którzy tę wyspę posiadają od roku 1763, i bardzo na niej mają ważne stanowisko w swych podróżach do Indyi Wschodnich, gdyż tam opatrują się w wodę świeżą i żywności, tudzież wypoczywają po trudach podróży: jest ta wyspa dla nich tém, co Przylądek Dobrey Nadziei dla Hollendrów; a przez swe zdrowe powietrze ma ona wyższość nad tą ostatnią osadą.
- S. Helena, przylądek leżący przy brzegach Quito, w królestwie Peru, Ameryki Południowej.

- S. Helene du Lac, albo Święta Helena nad Jeziorem, miasteczko w bywszej Sabaudyi, oddzielone obszerną łąką od zamku tegoż imienia. Połowa tej łąki należała już dawniej do prowincyi Delfinatu; teraz całe miasteczko należy do Francyi.
- S. Hilaire, jedna z wysp Pithouzyjskich na morzu Środkowem przy brzegach Hiszpańskich, nie daleko wyspy Iwiki.
- S. Hippolite, po niemiecku S. Pilt, miasteczko, włość i zamek w bywszej górnej Alzacyi; roku 1714 ustąpiony przez Francją księciu Lotaryńskiemu.
- S. Hippolyte, warowne miasto w bywszej francuzkiej prowincyi Langwedoku zbudowane dopiero w 17 wieku.
- S. Hospitio, twierdza między dwoma przylądkami morskimi i miastami Genuą i Nizza.
- S. Jago, najznacniejsza między wyspami Przylądku Zielonego, do Portugalczyków należącemi, wydaje tytoń, indigo, ryż i trzciny cukrowe. Miasto ma stołeczne *Ribeira Grande*, w którym mieszka gubernator generalny wysp tych i osad Portugalskich w Gwinei; także biskup z całą kapitułą.
- S. Jago, wielka rzeka Ameryki Południowej, prowincyi Quito; dzieli się na liczne odnogi przed swem uściem w morze *Mar del Zur*.
- S. Jago de Cacam, miasto w prowincyi Portugalskiej Alentejo, o półtory mili od morza.
- S. Jago de los Cavalleros, miasto na wyspie S. Domingo, w Ameryce Północnej, nad rzeką *Yague*, albo *Manceville*, toczącą piasek złoty.
- S. Jago de Chili, miasto stołeczne królestwa Chili, w Ameryce Południowej. Ma piękne domy i ulice pod sznur ciągnięte, około 2000 familii hiszpańskich i tyleż indyjskich i mieszanych. Tutaj mieszka gubernator hiszpański, podległy w niektórych względach wicekrólowi w Lima. Biskup tuteeczny jest sufraganiem arcybiskupa Limańskiego. W okolicy sieją wiele wyborowego tytoniu. Przedmieście zwane *Chimba*, leży na drugiej stronie rzeczki, opatrzący miasto dobrą wodą. Jest także w tym mieście trybunał apellacyjny zwany Audyencya, tudzież sąd inkwizycyi religijnej.
- S. Jago de Cuba, małe miasto nad brzegiem morskim wyspy Kuba w Ameryce Północnej. Było przedtem stołeczne całej wyspy i miało biskupstwo fundowane tam roku 1522, które równie jak stolica przeniesione było do miasta Havana.
- S. Jago del Estero, miasto Ameryki Południowej w Hiszpańskiej prowincyi Tukuman. Tam mieszka gubernator teyże, tudzież inkwizytor prowincyi w rzeczach do wiary się ściągających. Okolica obfituje w zwierzyne.
- S. Jago de Gutimale, miasto przedtem stołeczne prowincyi Guatimole w Ameryce Północnej, królestwie Meksykańskim. Ma akademią, trybunał apellacyjny, czyli audyencyą i biskupstwo podlegające arcybiskupowi Meksykańskiemu. Terazniejsze miasto stołeczne prowincyi, zwane Nowa Guatimale, ma biskupa, akademią, trybunał i jest śródkowym punktem handlu nie tylko z przyległemi krajami, ale nawet z Peru prowadzonego.
- S. Jago de las Valles, małe miasto w Audyencyi Meksykańskiej powiecie *Panuco*, nad rzeką tegoż imienia w Ameryce Północnej, do Hiszpanów należącey.
- S. Jago de la Vega, albo na Równinie, miasto na wyspie Jamayce, przedtem iey stolicą będące, póki miasto Kingston nie było zbudowane. Anglicy nazywają one *Spanish town*, dla tego, że od Hiszpanów było zbudowane. Ma 7 do 800 domów, proste ulice, znaczny handel i wielką ludność.
- S. Jago de la Vega, miasto stołeczne wyspy Świętej Małgorzaty, jednej z zwanych Pod Wiatrem. Ma znaczny połów pereł, mianowicie przy brzegu zwanym Bancheria. Hiszpanie używają do tego murzynów sprowadzanych z Afryki i wiele na tem korzystają.
- S. Jago de Veraguas, miasto stołeczne prowincyi Veraguas, w Nowey

Nowey Grenadzie, w Ameryce, do Hiszpanów należący.

S. J a n e s, twierdza nad rzeką Gambią przy zachodnich brzegach Afryki, należąca do Wielkiej Brytanii.

S. J a m e s, małe lecz warowne miasto na wyspie Barbados, w Indiach Zachodnich należące do Anglików.

S. J e a n, S. J a n, wyspa jedna z zwanych po za Wiatreni, w Ameryce Północnej; należy wraz z przyległą wyspą S. Thomas do Dunczyków.

S. J e a n, S. J o h n, najlepszy port na wyspie *Terre neuve* w Ameryce Północnej. Tam zatrzymują się floty angielskie.

S. J e a n, S. J o h n, wyspa w Nowey Francyi, w Ameryce Północnej, na zatoce S. Wawrzeńca; obfituje w pastwiska i zwierzyńce. Roku 1758 Anglicy ją zdobyli na Francuzach i przy pokoju 1762 zatrzymali.

S. J e a n, wyspa w Ameryce Północnej między *Cap Breton* i Nową Szkocyą; jest wielka, a tak żywna, że nazywają onej pospolicie śpikerzem Kanady. Należy do Anglików i gubernatora ich w Nowey Szkocyi mieszkającego.

S. J e a n, wielka rzeka w Nowey Szkocyi, w Ameryce Północnej, wpada przy twierdzy S. Jean, w zatokę zwaną Fundibay.

S. J e a n d' A c r e, ob. A c r e.

S. J e a n d' A n g e l i, albo A n g e r i, miasto francuzkie, w bywszej prowincyi *Saintonge*, nad rzeką Butonne; miało sławne opactwo benedyktyńskie. Znajduje się tam fabryka wyborowego prochu.

S. J e a n d e L a u n e, małe miasto nad rzeką Saoną w bywszej francuzkiej prowincyi Burgundyi.

S. J e a n d e L u z, znaczne miasteczko francuzkie, w bywszej prowincyi Gaskonii, powiecie *Labour*, okolicy zwanej *Le Basque*, przy nysciu rzeki Urdary w morze Gaskońskie; jest rozległe, ma port wygodny, ogłoszony wolnym roku 1784. Leży o 4 mile od Bayonny, blisko granicy Hiszpańskiej.

S. J e a n d e M a u r i e n n e, miasto

stołeczne bywszego powiatu *Maurienne* w dawney Sabaudyi, nad rzeką *Arc*; ma biskupstwo sufraganne arcybiskupa w *Viennes*. Miasto to ma w herbie dwa palce Świętego Jana, które w tamecznym kościele mają być chowane.

S. J e a n P i e d e P o r t, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Gaskonii, blisko granicy hiszpańskiej. Tameczna cytadella na wysokiej skale osłania drogę prowadzącą z Francyi do Hiszpanii.

S. J l d e f o n s o, pałac letni Królów hiszpańskich w Nowey Kastylji, przy granicach Starey, o 2 mile od miasta Segowii, a o 14 mil hiszpańskich od Madrytu. Tam roku 1720 założony był pałac, ogród i klasztor, w którym Król Filip V, po złożeniu korony przemieszkiwał i umarł, tudzież tam pochowany został. Przy pałacu znajduje się huta szklanna i wielka fabryka wybornych zwierciadeł. Pałac ten i ogrody kosztowały wspomnionego Króla 45 millionów piastrow, i ta właśnie była suma długów przez niego zostawionych.

S. J o b, po węgiersku Szent Job, małe miasto z mocnym zamkiem warownym w dawnym sposobie, w Węgrzech, komitacie Biharskim, o 3 mile od Wielkiego Waradynu. Do tamecznego opactwa panny Maryi, należy miasteczko Telegdo.

S. J ö g e n b e r g, włość i stary zamek w Dolney Karnioli, należący do hrabiów Gallenberg, który wybudował tutaj nowy zamek i nazwał go *Gallenhof*.

S. J ö r g e n s t a d t, miasteczko górnicze w Czechach, cyrkule Saatzkim; ma znaczną kopalnię cyny.

S. J o h a n n e s, miasteczko i włość w Śrzedniej Karnioli nad rzeką Timavo, należy do hrabiów Thurn-Valsasina.

S. J o h a n n i s s t a d t, małe miasto, na prawym brzegu rzeki Saary, na przeciw miasta Saarbrück, z którym połączone jest długim mostem o 14 arkadach. Katolicy mają tam dawny kościół, a luteranie zbudowali sobie nowy roku 1727.

- S. John's point, najbardziej ku wschodowi wysunięty brzeg wyspy Irlandyi, w hrabstwie *Down*, prowincyi *Ulster*.
- S. Johnstown, małe miasto w Irlandyi, prowincyi *Leinster*, hrabstwie *Longford*, nad rzeką *Camlin*.
- S. Johnstown, miasto stołeczne wyspy Antioa, jednej z antylskich, do Anglików należącey.
- S. Joseph, miasto w Zachodniej Floridzie, w północnej Ameryce.
- S. Joseph, miejsce główne na wyspie *la Trinidad*, jednej z małych antylskich, pod Wiatrem, należącey do Hiszpanii. Są tam obszerne plantaze cukru i tytoniu.
- S. Joyre, miasteczko górnicze w bywszej Sabaudyi, powiecie *Faucigny*, teraz do Francyi należące.
- S. Isabelle, miasto na wyspie S. Thomas, przy brzegach Afrykańskich, do Portugalczyków należące.
- S. Juan, wyspa na morzu Indyjskim, jedna z Filipińskich w Azji; od niejakiemu czasu niepodlega już Hiszpanii.
- S. Juan de Alfaches, *Alfacqs*, mocny zamek i przeprawa, na granicach Katalonii i Walencji o 3 mile od miasta Tortozy.
- S. Juan de Pesquera, małe miasto Portugalskie, w prowincyi Beira, nad rzeką *Duero*.
- S. Juan de Porto, albo właściwie *Puerto Ricco*, jedna z największych wysp Antylskich w Ameryce Północnej, na zatoce morskiej Meksykańskiej, nie daleko Hiszpanioli, odkryta roku 1493 przez Krzysztofa Kolumba, a około 1500 przez hiszpanów osiadła. Miała przedtem obfite kopalnie złote i srebrne, ale te już dawno są wyczerpane; tylko niektóre strumienie niosą jeszcze cokolwiek prochu złotego. Ziemia tej wyspy jest żyzna i powietrze umiarkowane.
- S. Juan de Puerto Ricco, miasto stołeczne wyspy wyżej wymienionej, leży na małej wysepce połączonej z wielką. Jest dobrze zabudowane, ludne, ma gubernatora i biskupa sufragannego arcybiskupa w S. Domingo. Port w którym największe okręty mogą bezpiecznie stać, osłonięty jest
- cytadella na skale i zamkiem. Anglicy i Francuzi prowadzą tam znaczny handel przekradkowy.
- S. Jean de Ulloa, albo de Ullva, ob. *Vera Crux*.
- S. Julien, miasto w francuskiej bywszej prowincyi *Limosin*, o 4 mile od miasta stołecznego *Limoges*.
- S. Just, sławny klasztor zakonników Hieronimitów, w prowincyi Hiszpańskiej *Estremadurze*. Tam Karol V., po złożeniu korony cesarskiej i hiszpańskiej schronił się roku 1555 i we trzy lata później życie swe zakończył.
- S. Ives, piękne i znaczne miasteczko angielskie, w prowincyi *Huntingtonshire*, nad rzeką *Ouse*.
- S. Ives, miasteczko w angielskiej prowincyi *Cornwall*, nad zatoką morską; ma port dobry i wysyła dwóch deputowanych na parlament.
- S. Kilda, mała wyspa przy zachodnich brzegach Szkocyi.
- S. Kitts, ob. S. Christoph.
- S. Lamprecht, miasteczko i wspinały klasztor benedyktyński w Górnej Styrii, którego opat jest członkiem stanów prowincyi. Leży na wysokości gorze *Judenburkskim* cyrkule.
- S. Laurent, miasteczko francuskie, w bywszej Prowancyi przy uściu rzeki *Varo*.
- S. Laurentii, wyspa przy brzegach Peru, gdzie wygnani bywają wszyscy złoczyńcy z całego tego kraju, i tam pracują w kopalniach kamiennych. Jest tam zawsze załoga liczna.
- S. Leo, małe miasto w bywszym państwie papieżkim, księztwie Urbino; ma biskupstwo podległe arcybiskupowi Urbińskiemu.
- S. Leonard, małe miasto nad rzeką *Vienne*, w bywszej francuskiej prowincyi *Limousin*, o 4 mile od miasta *Limoges*. Jest tam fabryka dobrego papieru.
- S. Leonardo, rzeka na wyspie Sycylii, w prowincyi *Val di Noto*, wpadająca w zatokę morską *Catanea*.
- S. Leonhard, miasteczko z 200 domami w cyrkule Marburskim,

w Styryi. Są tam inne miasteczka tego imienia, rozróżniające się przydatkami od rzek lub innych miejscowości.

S. Leonhard, małe miasto z pięknym zamkiem w dolnej Karyntii, należące przedtem do biskupa Bamberskiego, który je wraz ze wszystkimi dobrami Karyntii będącemi, ustąpił koronie Austriackiej roku 1759.

S. Leonhard im Forst, miasteczko z zamkiem w Dolnej Austrii, należące do hrabiów Auersberg.

S. Leucio, pałacyk myśliwski i mała kolonia założona roku 1773 przez ostatniego Króla Neapolitańskiego z domu Burbońskiego, blisko pałacu *Caserta*. Mieszkańcy tego miejsca, będący roku 1789 już w liczbie 214 osób, żyją podług ustaw nadanych im od Króla i sposobem wcale od pospolitego towarzyskiego toru się różniącym.

S. Licier, albo Lizier de Conserans, małe miasto w powiecie *Conserans*, nad rzeką *Sallat*, w bywszej francuskiej prowincji Gaskonii.

S. Lorenz, miasteczko w cyrkule Cilleyskim w Styryi.

S. Lorenzo, zwąta się przedtem osada *Nootkasund*, nim ją Hiszpanie Anglikom ustąpili.

S. Lorenzo, małe miasto w bywaszym państwie papieżkim, prowincji *Patrimonio Petri*. Było tam bogate opactwo czyniące rocznego dochodu 24000 złotych polskich.

S. Lorenzo, miasto przy źródłach rzeki Lemo, w Istrii przedtem Weneckiej, teraz do Królestwa Włoskiego należące.

S. Lorenzo delle Grotte, zamek i miasteczko w królestwie Włoskim, nie daleko jeziora *Lago di Bolsena*.

S. Loretto, ob. Loretto.

S. Louis, twierdza na małym wyspie rzeki Senegal, po niżej o kilka mil uchodzącej w morze, w Afryce, w Nigrycji. Założona była przez Hollendrów, którzy ztamtąd wygnani byli roku 1687 przez Francuzów, na wzajem wypartych przez

Anglików; ale roku 1693, ci ustąpili jej znowu Francuzom.

S. Louis, jezioro w Ameryce Północnej, krainie Luizyanie; przyległa temuż okolica, nayprzód była zamieszkała w tym kraju.

S. Louis, mała wyspa i twierdza, należąca do wyspy S. Domingo, albo Hispanioli, blisko której leży.

S. Louis de Maragnan, ob. Maragnan.

S. Lucar, przylądek nadmorski w Kalifornii, w Ameryce Północnej, gdzie Hiszpanie mają główną swą osadę.

S. Lucar de Barrameda, miasto hiszpańskie, w prowincji Andaluzji przy uściu rzeki Gwadalquivir, na pochyłości góry. Ma okazałe domy i kościoły, między którymi nayznakomitszy jest zwany *Nuestra Senora de la Caridad*. Między budowlami publicznymi nayokazalszy jest skład towarów kupieckich. Tutaj zbiegają się okręty ze wszystkich osad Hiszpańsko-Zaeuropejskich. Ze zaś to miasto leży przy samym wejściu do rzeki, przeto zwane jest kluczem Sewilskim.

S. Lucar de Gwadiana, miasto hiszpańskie w prowincji Andaluzji, nad rzeką Gwadianą, o 4 mile poniżej w morze wpadającą. Przybył morza, tworzy w tym miejscu port wygodny. Jest to dobra twierdza pograniczna, położona na górze.

S. Lucar la Major, miasto hiszpańskie, nad rzeką Guadamar, opatrzone dobrymi murami, o 6 mil od miasta Sewilii.

S. Lucia, małe miasto z tytułem księstwa w prowincji *Val di Demona*, o 2 mile od miasta stołecznego Messyny.

S. Lucia, albo wyspa Świętej Eucyi, jedna z Karaibskich, czyli po za wiatrem w Indiach Zachodnich, między wyspami Martyniką i *St. Vincent*. Ma ziemię urodzajną osobliwie pod cukier, kakao, tytoń, indigo, drzewo budowlane i inne płody Indyjskie. Roku 1778 miała 2100 białych mieszkańców, 12000 niewolników, a roczna wartość jej płodów wynosiła

- nosiła 2,400,000 złotych polskich. Ma kilka portów bardzo wygodnych. Wyspa ta pusta aż do roku 1639, najprzód przez Anglików osadzona była. W następującej Kromwelskiej rewolucji wcale jej zaniedbali dopiero po tej ukończoney na nowo się na niej umocnili; w późniejszym czasie po różnych zmianach wyspa ta dostała się Francuzom pokojem 1762, 1778 i 1794, ale 1803 znowu przez Anglików osadzona była.
- S. Lucia, jedna z wysp Zielonego Przylądku, przy brzegach Afrykańskich, należąca do Portugalczków. Ma wielką obfitość zwierząt, z tych niektóre ważą po 400 funtów.
- S. Luis de Zacatecas, miasto hiszpańskie w Audiencji Guadaluajara, w Meksyku w Ameryce Północnej. W bliskości znajdują się kopalnie srebrne.
- S. Macaire, małe miasto francuzkie nad rzeką Garonną, w bywszej prowincji Gujennie.
- S. Maixant, małe miasto francuzkie nad rzeką *Sevre* w *Poitou*; handluje materjami i pończochami wełnianymi. Ma z przedmieścia.
- S. Male, miasteczko w bywszym księstwie Mediolańskim, o 3 mile od miasta Pizzigithone.
- S. Malo, małe ale dobrze warowne miasto i sławny port na małej wyspie tegoż imienia, przy brzegach bywszej francuzkiej prowincji Bretanii; miało przed rewolucją biskupa, który był panem miasta. Woda tamiczna pitna przychodzi rurami prowadzoną po pod odnogą morską na ćwierć mili szeroko. Przy przedmieściu widać rozwaliny starego zamku *Solidor*, którego wieża osłania port, jeden z najwygodniejszych i mający warsztaty do budowy okrętów.
- S. Mango, księstwo z miastem tegoż imienia w królestwie Neapolitańskim, powiecie Salerno.
- S. Marcelin, małe miasto w Delfinacie, bywszej francuzkiej prowincji, nad rzeką Izera.
- S. Marcello, małe miasto, stołeczne wikaryatu tegoż imienia w Wielkim księstwie Toskańskim.
- S. Marco, małe miasto i hrabstwo w prowincji *Val di Denona* na wyspie Sycylii.
- S. Margaretha, miasteczko obmurowane w komitacie Oedenburskim w Węgrzech okolica obfituje w zboża i wino.
- S. Margaretha, albo rzeka Świętej Małgorzaty, wielka rzeka w Nowej Francji w Północnej Ameryce, wpadająca w rzekę Świętego Wawrzencja nie daleko od jej uścia.
- S. Margarita, wyspa na morzu Toskańskim między brzegami Włoskimi a wyspą Korsyką, należała przedtem do bogatego klasztoru kartuzów *Calci*. Włosi nazywają onę *la Gorgona*. Roku 1717 wielki książę Florencki nabył ją i nadał wielkie przywileje tym którzyby tam chcieli osiadać. Odległa jest o 13 mil od miasta Liworny i bardzo zysua.
- S. Maria, S. Mary, najznacniejsza między wyspami Sorlingскими przy brzegach Angielskich z zamkiem i portem; ma wyborne pastwiska i mnóstwo krolików.
- S. Maria, pusta wyspa przy brzegach Włoskich i Neapolu do którego należy.
- S. Maria, miasteczko w królestwie Neapolitańskim, prowincji *Terra di Lavoro*; na tém miejscu niegdys leżało miasto *Capua*, którego dotąd są w okolicy rozwaliny.
- S. Maria della Concepcion, tak nazwał Kolumbus wyspę *Guanaia*, jedną z Lukajskich przez siebie odkrytą.
- S. Maria, mała twierdza nad zatoką Spezia w państwie Genueńskim.
- S. Maria della Grotta, miasteczko w Sycylii, o 3 mile od miasta Messyny.
- S. Maria d'Oropa, piękny kościół na górze Oropa, w bywszym Piemontcie, teraz do Francji przyłączonym.
- S. Maria, imię 4 wysp rozmaitych, z których jedna między Sorlingскими przy brzegach Angielskich, naj-

nayznakomitsza między temiż, druga między Azorskimi, trzecia przy brzegach wyspy *Madagaskar*, czwarta na koniec jedna z Filipińskich zwana *St. Maria della Pacilla*.

S. Maria Magdalena, okolica w Czechach o 3 ćwierci mili od *Adlersberg*; gdzie nayduie się naturalnie w skale wyrobiony teatr.

S. Maria de Vaz, wyspa na morzu Etiopskim, nie daleko od Przylądku dobrej Nadziei, gorzysta i niezamieszkała.

S. Marinella, miasteczko i mały port w bywszym państwie Papiezkim, prowincyi *Patrimonio Petri*.

S. Marino, bywsza mała rzeczpospolita we Włoszech, otoczona prowincjami dawniej papiezkiemi *Romagna* i *Urbino*; w odleglejszych czasach posiadała różne przyległe miestasca, ale później iey posiadłości ograniczone były małym obrębem przyległym górze na której leży miasto *St. Marino* stołeczne tej rzeczypospolitey. To ma 5 kościołów z klasztory około 5000 mieszkańców i piękne winnice. Leży o 8 mil od miasta Rimini. Roku 1739 za powodem niektórych nienakontentowanych obywatelów, Kardynał *Alberoni*, legat papiezki w Rawnie, zajął kray tej rzeczypospolitey pod władzą świętey stolicy; lecz po zanieśionych skarżach przed Klemensa XII, ten wrócił iey wolność przed zgonem swoim.

S. Martensdyk, miasteczko, zamek i włość w prowincyi Zelandii, na wyspie Tolen.

S. Martha, miasto stołeczne prowincyi tegoż imienia w Ameryce Południowej nad morzem *Mar del Nord*. Ma dobry port, cyta delę, i biskupa sufragannego arcybiskupa w *St. Fé de Bogota*. Należy do Hiszpanów, było przedtem znaczniejsze; teraz ma gubernatora. Domy tameczne są tylko z trzciny budowane.

S. Martha, *Gouernation de Santa Martha*, prowincya Hiszpańska, w krainie *Terra Fir-*

ma w Ameryce Południowej, między Królestwem Granady a morzem zwanym *Mar del Nord*. Obfituje w wszelkie drogie owoce i kamienie, tudzież marmur i perły. W tej prowincyi poczynają się te wielkie góry, które się ciągną aż do cieśniny Magielańskiej.

S. Martha, albo Święta Magdalena, wielka rzeka w Ameryce Południowej, poczyną się przy mieście Popayan, a upływajwszy około mil 500, wpada w morze *Mar del Nord*.

S. Martin, główne miasteczko w kraju Waleńskim, w bliskości jego jest sławna kąpiel mineralna.

S. Martin, *Capo Martin*, przylądek w Królestwie Walencyi, rozciągający się w morze Szrodziemne.

S. Martin de Belleville, miasteczko w hrabstwie *Tarentese*, w bywszej Sabaudii, teraz departamencie Francuzkim *Montblanc*.

S. Martin de Bergerac, miasteczko francuzkie naprzeciw miasta Bergerac, w bywszej prowincyi Górnym Perigord.

S. Martin de Gran, małe miasto francuzkie w bywszej Prowincyi o 4 mile od miasta *Aries*. W bliskości jest piękny las oliwny.

S. Martin, miasteczko w powiecie Turockim w Dolnych Węgrzech, nayznakomitsze w tymże. Leży w piękney okolicy nad rzeką Turocz, ma kościół katolicki Świętego Piotra bardzo ozdobny, tudzież znaczne jarmarki. Mieszkańcy wyżywiają się po większej części rolnictwem. Tutaj odbywają się zgromadzenia szlachty powiatowej.

S. Martin, wyspa jedna z Karaibskich, po za wiatrem, między wyspami Anguille i St. Barthelemy w Północney Ameryce. Wydaie tytun, maniok, i inne płody indyjskie. Do roku 1744 należała wspólnie do Francuzów i Hollendrów, ale gdy pierwsi wygnani byli przez Anglików, została w rękę samych Hollendrów.

S. Martin, jedna z wysp Sorlingkich, przy brzegach Anglii.

- S. Martino, miasto Neapolitańskie, w prowincyi *Capitanato*, nad morzem Adryatyckim, wiele uciepiał pod czas ostatniego trzęsienia ziemi.
- S. Martino, miasteczko nad rzeką Oglio, w powiecie Bozzolo we Włoszech; przedtém należało do księstwa Gwastalla, ale roku 1748 pokołem Akwisgrańskim ustąpione było przez cesarzową Maryę Teresę, księciu Parmeńskiemu. Od roku 1801 należy do rzeczypospolitey, teraz Królestwa Włoskiego.
- S. Martino, twierdza nad rzeką Sieve, w Wielkim księstwie Toskańskim.
- S. Martino, małe miasto weneckie, w bywszym powiecie Weronskim, teraz w Królestwie Włoskim.
- S. Martino, miasteczko nad rzeką Secchia, w bywszym księstwie Modenńskim, teraz Królestwie Włoskim.
- S. Martino de Macaria, miasteczko nad rzeką Oglio, w bywszym księstwie Mantuańskim, teraz w Królestwie Włoskim.
- S. Martinsberg, także Martinswand, to jest góra lub ściana S. Marcina, jest to skała nie daleko miasta Inspruku w Tyrolu, gdzie cesarz Maksymilian I., obłąkawszy się raz na polowaniu, spoczął sam jeden z utrudzenia. Potem wzniesiono tam przy ścianie tej skały, krucyfiks wysoki 20 łokci i posagi Panny Maryi i S. Jana.
- S. Mary, miasto Ameryki Północney, prowincyi Zjednoczoney Maryland, nad rzeką Potomak, i zachodnim brzegiem zatoki *Chesapeakebay*.
- S. Mathurin, miasteczko francuzkie, w bywsey gubernii Wyspy Francuzkiey; w tamiecznym kościele są relikwie Świętego Mathuriusa.
- S. Matthei, albo wyspa S. Mateusza, przy brzegach Afrykańskich pod równikiem; należy do Portugalczyków, ma mało mieszkańców.
- S. Mattheo, małe miasto Hiszpańskie, w Królestwie Walencyi.
- S. Mattheo, osada Hiszpańska w Ameryce Północney nad wschodnim brzegiem półwyspu *Tegeste*, w kraju *Florida*. Była tam przedtém twierdza, ale roku 1740 przez Anglików spustoszona została.
- S. Maur, wieś nad rzeką Marną o milę na wschód Paryża, przy lesie *Vincennes*. Ma piękne domy wiejskie, i przed rewolucyją pałac z ogrodem książąt *de Condé*.
- S. Maura, *Leucade*, wyspa grecka na morzu Jońskim, przy brzegach *Livadii*. W starożytności był to półwysep, ale Koryntczycy oddzielili go kanałem szerokim 50 kroków od stałego lądu. Obfituje w drogie owoce, zboże, wino, oliwę. Ma mieszkańców greckich i biskupa. Najlepsze porty na tej wyspie są *Englimento*, *Demata* i *St. Maura*. Należała do rzeczypospolitey Jońskiej, czyli Siódmiu wysp, pod opieką Turcyi.
- S. Maura, miasto stołeczne wyspy wyżej wymienioney, ma do 6000 mieszkańców i jest mocno warowne przyrodzeniem i sztuką.
- S. Maurice en Chablais, bogate opactwo Augustiańskie, w bywszej Sabaudii, powiecie *Chablais*, teraz w francuzkim departamencie *Monblanc*, i jest zniesione.
- S. Maurice, małe miasto w bywszej Sabaudii, teraz francuzkim departamencie *Monblanc*; uszkodzone było mocno obaleniem się przyległej góry.
- S. Maurice, miasteczko Szwajcarskie, w kraju *Wallis*, dobrze zabudowane między dwoma górami nad rzeką Rodanem; ma most kamienny łączący wspomniane góry; a przez który idzie wielka droga z Szwajcaryi do Włoch przez górę *St. Bernarda*. Przy moście na górze jest mocny zamek. Są tam także ciepłe kąpiele mineralne.
- S. Maws, miasteczko angielskie w prowincyi *Cornwall*; wysła dwóch deputowanych na parlament.

- S. Maximin, małe miasto francuzkie nad rzeką *Argens*, w bywszej Prowancyi, w diecezji Tulońskiej. W tamecznym farnym kościele zachowana jest głowa świętej Maryi Magdaleny.
- S. Menchoud, miasteczko francuzkie, w bywszej prowincyi Champanii, ku granicem Lotaryngii; po pogorzelisku roku 1719 zabudowało się ozdobnie. Tam roku 1791, nieszczęśliwy Ludwik XVI., w swej podróży tajemney za granicę Francyi, z familią swoją przytrzymany i nazad do Paryża odprowadzony został.
- S. Michael, dwa miasta Hiszpańskie Północney Ameryki; jedno z nich leży w prowincyi Meksykańskiej Mechoacan, drugie w kraju Guatimola, przy uściu rzeki Lempa.
- S. Michael, małe miasto w Lotaryngii, bywszej prowincyi Francuzkiej, w powiecie *Bar*, nad rzeką Mozą. Miało przedtem opactwo benedyktyńskie.
- S. Michael de la Ribera, miasto Ameryki południowej, w Królestwie *Peru*, prowincyi *Quito*, do Hiszpanów należące.
- S. Michael, albo S. Miguel, wyspa jedna z Azorskich, naybardziej ku wschodowi położona, należąca do Portugalii; jest nayżyźniejsza, naywiększa i naylepiej zaludniona między wszystkimi. Wydaie wyborne wina, wiele pszenicy i prosa. Należała do hrabiów *Ribeira*, którzy tam założyli wyborne fabryki wełniane. Roku 1753 Król Józef kupił ją dla korony. Miasto stołeczne tej wyspy nazywa się *Punta Delgada*.
- S. Michael, wyspa na morzu Adryatyckim nie daleko Wenecyi, do którego miasta przedtem należała.
- S. Michaelisberg, góra nie daleko miasta *Hermanstadt* w księstwie Siedmiogrodzkim, na której leży mocny zamek.
- S. Michele, sławne miasteczko w bywszym państwie Weneckim, nie daleko od miasta Werony; ma ciepłe mineralne kompiele i piękny kościół panny Maryi.
- S. Miguel, ludne i handlowne miasteczko Hiszpańskie, w Audiencji Meksykańskiej, w Ameryce Północney.
- S. Miguel, mała wyspa na wschodnim Oceanie przy Azji.
- S. Miguel del Estero, miasto Hiszpańskie nad rzeką *Estero*, w Ameryce Południowej prowincyi Tukuman.
- S. Miniaro Tedesco, małe miasto nad rzeką Arno, w Wielkim księstwie Toskańskim; ma biskupstwo sufraganne arcybiskupa Florenckiego.
- S. Moritz, sławne ciepłe kompiele w kraju Grizonów w Szwajcaryi.
- S. Nazaro, zamek we Włoszech, między rzekami *Po* i *Tesino*, w powiecie *Lomellina*. Był gniazdem przodków sławnego włoskiego poety Sannazario.
- S. Niclas, pospoliciey S. Niclo, po węgiersku Szent Niklos, miasteczko z pięknym zamkiem w komitacie Wiselburskim w Dolnych Węgrzech; należy do familii hrabiów Zychy. Inne miasteczko węgierskie tegoż imienia, leży w komitacie Liptawskim.
- S. Nicolai, jedna z wysp Zielonego Przylądku na morzu zachodnio-Afrykańskim; należy do Portugalczyków i ma miasto stołeczne *Porto de Perguira*.
- S. Nicolai, Nikolskoi, miasteczko Rossyjskie w gubernii Archangelskiej, krainie Kijowogrodzkiej nad lewym brzegiem rzeki Dzwiny. Nim miasto *Archangel* podniosło się w górę, to miejsce było bardzo handlowne i zwykłym stanowiskiem okrętów wchodzących na rzekę wspomnioną.
- S. Nicolas, miasteczko francuzkie, w bywszej Lotaryngii, teraz departamencie Meurthy, o 2 mile od miasta *Nancy*.
- S. Nicolas, wielki port na wyspie Cerigo, na Archipelagu, do Wenetów przedtem należący.
- S. Nicolaus, wyspa na zatoce Weneckiej, przedtem do tej rzezypospolitey należąca, teraz do Królestwa Włoskiego; ma znaczne kopalnie kamienia budowlanego.

- S. Nicolo, miasto niegdyś papiezkie w bywszej prowincyi *Bolognese*, o 6 mil od miasta Bononii.
- S. Oleron, wyspa francuzka na morzu Gaskońskim przy uściu rzeki Charenty, należała przedtem do gubernii Aunis. Wydaie obficie zboża, wina, sól, a ma około 18000 mieszkańców, po większej części protestantów i dobrych żeglarzy. Miasteczko tegoż imienia ma mocny zamek i dwa szpitale, dla żołnierzy lądowych i maytków. Gdy anglicy zdobyli tę wyspę roku 1194, Król Richard I., wprowadził tam nowe prawo morskie, które dotąd w Anglii i w Francyi jest używane. Przy wejściu do portu *Pertuis d'Antioche*, stoi wieża *la Tour de Chassiron* zwana, na której jest latarnia dla objaśnienia w nocy płynących okrętów.
- S. Omer, jedna z najlepszych fortec francuzkich w bywszej Flandryi, nad rzeką *Aa* leżąca, po części na równinie po części na pagórkach. Najciekawszą tam budowlą jest klasztor S. Bertina; także w innych kościołach znajdują się piękne malowidła. Fabryki tamedznej tabaki od tego miasta nazwisko mającej, są sławne. Przedtem był tam biskup, sufraganny arcybiskupa w Cambray.
- S. Ospitio, twierdza i port w bywszym hrabstwie Nizza, teraz francuzkim departamencie Alp nadmorskich, nie daleko miasta *Villa Franca*, roku 1749 ogłoszony był portem wolnym.
- S. Palais, mierne miasto Hiszpańskie, w prowincyi *Navarra* nad rzeką *Bidasso*.
- S. Pantalem, mała wyspa nie daleko brzegów Sycylii.
- S. Papoul, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Dolnym Langwedoku, miało przedtem biskupa, sufragana arcybiskupa Tolozańskiego.
- S. Paternion, miasto i zamek w Karyntyi.
- S. Paul, małe miasteczko w bywszym Piemontcie, powiecie *Barcelonette*, teraz do Francyi wcielonym; było przedtem ważnym przejściem ku granicom francuzkim.
- S. Paul, małe miasto, stołeczne przedtem powiatu w bywszej francuzkiej prowincyi *Artois*. Leży nad rzeką *Ternois*.
- S. Paul, miasteczko francuzkie w bywszej Prowincyi, nie daleko miasta *Antibes*.
- S. Paul de Leon, otwarte miasto nadmorskie, w bywszej francuzkiej prowincyi Bretanii, w stronie północnej. Przed rewolucją należało do biskupa tamedzkiego, będącego sufraganiem arcybiskupa w *Tours*. Okolica nazywa się *le Leonnois* i handluie koźmi.
- S. Paul de trois Chateaux, S. Paul Fricastin, miasto francuzkie w bywszym Delfinacie, nie daleko od rzeki Rodanu; miało przed rewolucją biskupa, sufragana arcybiskupa w *Arles*.
- S. Paulo, miasto portugalskie, w Kapitanii *St. Vincent*, w Ameryce Południowej, w Brezylji. Zbudowane było przez Jezuitów. Ma kopalnie złota.
- S. Pecaque, małe miasto Hiszpańskie w prowincyi *Guadaluja*, w Meksyku w Ameryce Północnej.
- S. Peter, komenderya maltańska w Karnioli, między *Crainburg a Stein*.
- S. Peter in der Au, miasteczko, zamek i włość w Dolnej Austrii o 2 mile od miasta *Steyer*.
- S. Petersburg, Petersburg, drugie miasto z porządku w Cesarstwie Rossyjskim, w gubernii od niego nazwanej, na kilku wyspach rzeki Newy i części prowincyi Ingermanii zbudowane. Piotr I. założył je roku 1703, w kraju świeżo na Szwedach zdobytym i tam postanowił przenieść stolicę państwa, dla wygodnego blisko morza, a przeto z resztą Europy związek mającego położenia. Od tego czasu jest to miasto zwykłym mieszkaniem dworu i wielkiej liczby panów rossyjskich, których atoli część znaczna mieszka chętniej w Moskwie. Petersburg jest jednym z największych i najokazalszych miast

miast w Europie. Dla niskiego położenia jest mniej zdrowy i w niektórych okolicach nader błotnisty. Ma 3450 wielkich domów, prócz znacznej liczby pobocznych i pomniejszych; rozległość jego wzdłuż i w szersz przechodzi milę geograficzną, ale wiele znajduje się wzdłuż miasta próżnych miejsc i placów nie zabudowanych. Kościołów religii Rosyjskiej liczy 56, niemiecko-luterskich 4, szwedzki, niemiecki i francuzki reformowany, angielski, hollenderski i katolicki. Wypsy rozmaite na których to miasto jest zbudowane są połączone mostami; najznakomitsza między wszystkimi jest wyspa Admiralicji, gdzie się znajdują pałace cesarskie zimowy i letni, obydwa z pięknymi ogrodami. Przed mostem na rzecę Newie, wzniesiony był roku 1782 posąg carowi Piotrowi I. przez Katarzynę II. W tyle admiralicji stoi wspaniały ale dotąd nieskończony kościół Izaaka, na którego budowę przeznaczono 9 millionów rubli. W tej okolicy najznakomitsze są wielka i mała milliona ulice, mające liczne i nader okazałe pałace. Brzeg rzeki Newy wyłożony kamieniami i wysadzony drzewami jest bardzo przyjemna w lecie przechadzka. W tej okolicy także znajdują się najlepsze mieszkania dla cudzoziemców. Na wyspie Wasiliosłów jest 12 ulic przeciętych od 6 wszystkie proste i piękne stawiające widoki, ale niebrukowane a przeto nader błotniste. Na tej wyspie znajduje się wiele przepysznych publicznych i prywatnych budowli. Nader sławna jest akademii Petersburska umiętności i kunsztów, którą Piotr I. chciał już być założyć, ale dopiero Katarzyna I. przywiodła to do skutku. Także korpusa kadetów lądowych i morskich i inne domy wychowu są bardzo dobrze urządzone i utrzymywane. Prócz tego biblioteka cesarska, a przy niej drukarnia ze wszystkim co do niej należy, liczne i drogie narzędzia matematyczne; fizyczne, gabinet historyi naturalnej i rozmaitych

ciekawości, a osobliwie ów sławny globus gottorpski, roku 1714 wielkim kosztem tutaj sprowadzony, są godne widzenia. Na wyspie zwanej Petersburską, znajduje się główny kościół świętego Piotra i Pawła, w którym są groby cesarzów od Piotra I. począwszy. Moskiewska strona, ma liczne koszary i to wszystko co do amunicji i uprządkowania wojsk się ściąga; także dom wychowania dla 500 pańien ubogich. Handel miasta Petersburga jest i jego fabryki są bardzo znaczne. Roku 1783 podzielone było na 10 głównych części, które znowu na 42 pomniejszych się dzieli. Ludność Petersburga prócz załogi wynosi do 220000 dusz, z których ósmą część jest cudzoziemców, mających wszelką wolność wyznania religijnego. W lecie ułatwiony jest związek między odległymi częściami tego miasta przez kariolki i boty, czyli gondęły, a w zimie przez mnóstwo małych sanek, za małą zapłatą przewożących na drugi koniec miasta, a których zwoszcyki mają numera na plecach. Policja Petersburska jest wyborna, a ma na swe rozkazy pewną liczbę kozaków patrolujących. Woda z rzeki Newy jest dobra i czysta, a rozwózona w beczkach po całym mieście; ale w rzecę Fontance i kanałach nie jest zdatna do picia.

S. Philipp, twierdza na wyspie Minorce. Miasto tegoż imienia, które przedtem było zbyt bliskie tejże, przeniesione zostało roku 1777 o ćwierć mili ztamtąd i nazywa się George town. Domy jego w liczbie 400, są zupełnie z kamieni budowane.

S. Philippe, zamek w księstwie Piombino we Włoszech.

S. Philippe, twierdza w bywszym Brabancie, nad brzegiem rzeki Mozy poniżej miasta Antwerpii.

St Philippe, jedna z wysp Seelandzkich, w bywszej Hollandyi.

S. Philippe d'Argirone, miasto w Sycylii, prowincyi *Val di Demona*, nie daleko góry Etny.

S. Pierre, wyspa na jeziorze Bielskim

- skim w Szwajcaryi; tam roku 1765 w lecie, mieszkał sławny Jan *Jakob Rousseau*.
- S. Pierre, wyspa mała w Ameryce Północnej blisko *Terre-Neuve*; anglicy odebrali ją roku 1707 francuzom, ale znowu 1762 im zwrócili.
- S. Pierre, miasto stołeczne wyspy Martiniki w Indiach Wschodnich, do Francyi należący. Założone było roku 1665; ma piękne budowle i fortyfikacye.
- S. Pierre le Moutter, małe miasto francuzkie w bywszym gubernii *Nivernois*, teraz w departamencie *Nievre*.
- San Pietro, wyspa na morzu Środkowym, nie daleko od Sardynii.
- San Pietro de Galatina, miasto Neapolitańskie w prowincyi *Terra di Otranto*; należy do rodziny *Spinola*, tych jedna linia nazywa się książętami tego miejsca.
- S. Pölten, dobrze zabudowane miasto w Dolnej Austrii, nad rzeką *Trasen*, o 8 mil od Wiednia. Roku 1784 przeniesiony był tameczny klasztor kanoników Świętego Augustyna do Wiedeńskiego Neustadu, a biskup z tegoż do *St. Pölten*. Jest tam klasztor panien angielskich. Okolica wydała wyborny szafran.
- S. Pont de Tomieres, miasteczko francuzkie w bywszym Langwedoku; przed rewolucyą należało do biskupa tamecznego będącego sufraganiem arcybiskupa Narbonneńskiego. Otoczone jest górami mającemi kopalnie marmuru.
- St. Pourçain, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Bourbonnois*, przy połączeniu rzek *Claute* i *Allier*.
- S. Prez, albo Prex, miasteczko w kantonie Szwajcarskim *Bern*. Jest tutaj stary zamek na klinie ziemi zapuszczałym się w jezioro Genewskie.
- S. Prospero, miasteczko w Królestwie Włoskim o 2 mile od miasta Parmy.
- S. Quintin, miasto francuzkie bardzo warowne, w bywszym prowincyi Pikardii, powiecie zwanym *Vennandois*. Roku 1557 została tam sławna potyczka między francuzami i Hiszpanami, których Król Filip II., uczynił pod ten czas ślub zbudowania ogromnego klasztoru (Eskuriału). Tameczny kościół kolegiacki zawiera kości świętego Quintina, i jest jeden z najpiękniejszych we Francyi. Są tam fabryki wyborowego batistu. W okolicy tego miasta zaczęto kopać kanał dla połączenia rzek Skaldy i Sommy.
- S. Quintin de Chabanois, miasteczko francuzkie w powiecie bywszym *Angoumois*.
- S. Quirico, miasto włoskie w Wielkim księstwie Toskańskim, powiecie Sienskim; ma zamek na pagórku.
- S. Rambert, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie Dolnym Forez, nad rzeką *Loarą*.
- S. Rambert, miasteczko francuzkie nad rzeką *Rodanem*, w bywszym *Delfinacie*.
- S. Remi, małe miasto francuzkie w bywszej Prowancyi, między miastami *Avignon* i *Arles*. Przed rewolucyą należało do rodziny *Maignon*, które odziedziczyła księstwo *Mouaco*.
- S. Remi, miasteczko, zamek i włość w bywszym Brabancie, nad rzeką *Saoną*.
- S. Remo, miasto i port w zachodniej części bywszej rzecypolitey Genueskiej, nad morzem Liguryjskim, między miastami *Nizza* i *Finale*. Klimatameczne rozkoszne i zdrowe, tudzież mnóstwo najdroższych owoców południowych i obfitość oliwy sprawia, że kraj okoliczny nazywany bywa raiem Genueskim. Liczba mieszkańców wynosi 12000. Przedtem była to lenność Rzeszy, ale od roku 1729 *Genua* przywłaszczyła sobie zwierzchność nad tym miastem. *St. Remo* ma przywilej opatrywania miasta Rzymu palmami w niedzielę kwietnią.
- S. Renan, miasteczko w Brétanii nie daleko miasta *Brest*.
- S. Riquier, miasteczko w Pikardyi, nie daleko źródeł rzeki *Scardon*.

S. Roche, wyspa przy brzegach *Zangwebar* w Afryce.

S. Romano, miasteczko w byłym księstwie Modenskim, teraz w Królestwie Włoskim.

S. Roque, miasteczko Hiszpańskie w prowincji Sewilii; przy nim ciągną się linie fortyfikacyjne zamykające w półkole twierdzę *Gibraltar* od lądu. Na prawej stronie tychże jest zamek *St. Barbara*, a na drugim brzegu zamek Świętego Filipa.

S. Sacrament, osada portugalska w Ameryce Południowej, przy ujściu rzeki *de la Plata*, na przeciw *Buenos-Ayres*. Od pobliskiej góry nazywa się także *Mal-donado*. Roku 1717 dostało się to miejsce Portugalii, w ten czas Hiszpania chciała je otrzymać przez zamianę, ale gdy pierwsza z tych koron niechciała na tę przystać, powstały spory gdyż z tej osady prowadzony bywa znaczny handel przekradkowy z osadami Hiszpańskimi. Roku 1777 zdobyła Hiszpania tę Kolonię i zniszczyła jej twierdzę.

S. Sacrament, jezioro w Nowej Francji w Ameryce Północnej, nad którym Anglicy założyli twierdzę *Ticonderago*.

S. Salvador de Guzcatlan, miasto Hiszpańskie w Meksykańskiej prowincji *Guatemala*, w Ameryce Północnej nad morzem Południowym; ma mocny zamek, nadał imię powiatowi którego jest stołeczne i prowadzi znaczny handel cukrem i indygo.

San Salvador, miasto stołeczne Brazylii, krainy Portugalskiej, w Ameryce Południowej. Leży nad zatoką *Bahia de todos los Santos*, w prowincji od tejże nazwanej. Jest wielkie, bogate, ludne i ma gubernatora, tudzież arcybiskupa pod którym jest 6 biskupów w tym kraju się znajdujących. Ponieważ to miasto leży po części na skale, przeto towary morzem przychodzące bywaią windami podnoszone; także bogaci ludzie kazać się nosić w lektykach murzynom z Gwinei tutaj w wielkiej liczbie dostawianym, a prócz tego do wszystkich najościwszych

robot używanym. Port tutajszys jest tak obszerny, głęboki i pewny, że podobno nie ma sobie równego na ziemi. Może on wygodnie obić 2000 wielkich okrętów. Na bliskim morzu poławiają się wieloryby, a okolica takie mnóstwo bydła hoduje, że mięso jest tam prawie za bezcen. Przesadzono tutaj z Azji drzewa cynamonowe, które się dobrze udały.

San Salvador, czyli wyspa Zbawiciela, jedna z Lukajskich w Indiach Zachodnich. Odkryta była najpierwsza ze wszystkich ziem Nowego Świata przez Krzysztofa Kolumba i nazwana dla tego, że tym sposobem ukojone były umysły jego podrządných, biorących się do buntu. Przedtem zwała się *Guanahani* w języku kraiowym.

San Salvador, inaczej Banza, miasto stołeczne Królestwa Kongo w Afryce. Portugalczycy nadali mu to pierwsze miano, po zaprowadzeniu tam wiary. Ma teraz 10 kościołów kamiennych, 10000 domów zupełnie od siebie oddzielonych, ale słomą posytych, a 80000 mieszkańców, między którymi 4000 portugalczyków i innych europejczyków. Jest tam mieszkanie Króla i biskupa mającego pod sobą wszystkie kościoły całego tego kraju.

S. Salvadore, małe miasto w byłym Montferacie, przy granicy Mediolańskiej, teraz w Królestwie Włoskim. Był tam niegdyś zamek, w którym więził Mantuański miał prawo trzymania załogi.

S. Saturnin, małe miasto w byłszej francuskiej prowincji Dolnej Auverni.

S. Savin, miasteczko francuskie byłszej prowincji Dolnym Poitou.

S. Savournin, miasteczko w byłszym papieżkim hrabstwie Avenionu, teraz w departamencie francuskim *Vaucluse*.

S. Sebastian, miasto stołeczne i nadmorskie w Hiszpańskiej prowincji Guipuscoa, przy ujściu rzeki Urumen. Ma piękne ulice, wspaniałe kościoły, podwójny mur, kilka bastionów i bardzo port

port obszerny. Tam mieszka gubernator generalny prowincyi Guipuskoa, Alava i Biskaya. Na przyległej górze leży mocny zamek, z którego widok jest nader obszerny ku morzu i lądowi. Okolica wydaje wyborne owoce, a morze w ryby obfituje. Handel tego miasta tak jest znaczny, że ledwie może one obciąć kupców tam z odległych stron Hiszpanii przybywających. Kompania handlowa, ustanowiona roku 1728 przez Króla Filipa V., mająca wyłączne prawo handlowania do Caracas, została roku 1781 zniesiona.

San Sebastian, albo Rio Janeiro, miasto portugalskie stołeczne kapitanii od niego imię biorącej i całego kraiu Brazylii, w Ameryce Południowej. Założone było roku 1558 i nazwane od imienia Króla owoczesnego portugalskiego. Dzieli się na 3 części, ma około 2000 domów i najwyższy trybunał appellacyjny wszystkich posiadłości portugalskich w Ameryce. Roku 1771 przeniesiona była do tego miasta z *St. Salvador*, stolica Brazylii i mieszkanie wicekróla którego pałac leży w środku miasta. Z strony lądu jest to miasto otwarte, ale od morza osłonięte 4 zamkami. Ma dobrze w instrumenta opatrzone obserwatorium, a w zachodniej stronie miasta port wygodny. Roku 1809 Królowa Portugalska, syn iey xiążę regent i cała ich familija opuściwszy Portugalię i Europę, przenieśli się do Brazylii i w tém mieście obrali swe mieszkanie.

S. Sebastian, miasto i zamek na wyspie *St. Thoma*, przy Afryce, należące do Portugalczyków.

S. Sebastian, mała wyspa przy brzegach Brezyjskich i kapitanii *St. Vincente* w Ameryce Południowej.

S. Sebastian, przylądek morski w północnej stronie wyspy *Madagascar*, nie daleko portu toż imię mającego.

S. Secondo, małe miasto, ale pięknie zabudowane w bywszym księstwie, teraz francuzkim depar-

tamencie Parmeńskim, między *Taro* i *Parola*.

S. Serf, stary zamek na górze o milę od miasta Triestu w Karniolii, należący do hrabiów Petazzi. W bliskosci jego znajduje się ciekawa iaskinia, wystawiająca rozmaite figury z kamienia kroplistego.

S. Sever, z przydatkiem *Cap de Gascogne*, miasto stołeczne właściwej bywszej prowincyi francuzkiej Gaskonii, nad rzeką *Adour*.

S. Severina, małe, ale mocne i piękne miasto Neapolitańskie w prowincyi *Calabria Ultra*, nad rzeką *Nato*; ma arcybiskupstwo.

San Severino, małe miasto z tytułem księstwa w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Ancona*; ma biskupa sufragana arcybiskupa w *Fermo*, leży nad rzeką *Potenza*.

San Severino, małe miasto z tytułem księstwa w Neapolitańskiej prowincyi *Principato Ultra*. Nadaremnie usiłowano poprawić tameczne winice.

San Severino, małe miasto w prowincyi *Capitanata*, Królestwie Neapolitańskim. Ma biskupa sufragana arcybiskupa Benewenckiego. Należy z tytułem księstwa do familii Sangra.

S. Simon, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Pikardii, powiecie *Vernandois*; teraz w departamencie Sommy. Ludwik XIV, podniósł tę włość do tytułu księstwa parostwa dla sławnego swemi pamiątnikami księcia *de Saint-Simon*.

S. Simon, wyspa przy uściu rzeki Matamaka w krainie Georgii, Ameryki Północnej; ma miasto i port Friderika.

S. Spirito, Rio del S. Spirito, nazwisko nadane przez Portugalczyków, rzęce *Cuama*, w Królestwie Afrykańskim Zosala.

S. Spirito, Bahia del Spirito Santo, albo Pequeno, część zatoki morskiej Meksykańskiej, przy brzegach Florydy w Ameryce Północnej. W nią uchodzi najznakomitsza rzeka tego kraiu *St. Spirito*.

- S. Stefano, bywšie margrabstwo lenne Rzeszy Niemieckiej, w dawney Rzeczypospolitej Genueńskieij przy granicach Parmeńskich.
- S. Stefano, twierdza i port na małym półwyspie w tak nazwanym bywszym *Stato delli* Presidii w Wielkim księstwie Toskańskim.
- S. Stevens Waert, mocny zamek z 7 bastionami i przeprawa na rzecę Mozie w Geldryi. Włość przyległa należała do hrabiów Limburg-Styrum, ale roku 1722 przekazali one hrabiom Stompesch. Zamek należał podług traktatu zwanego Barrierowym, do Hollandyi, ale roku 1801 dostał się resztą tej okolicy do Francyi.
- S. Sulpice, miasteczko nad rzeką Luzę w bywszej francuzkiej prowincyi Langwedoku, diecezyi *Riez*.
- San Teodoro, bardzo mała wyspa nie daleko wyspy Kandyi na morzu Środiemnym, należąca do Turków.
- S. Thiebaud, miasto stołeczne przedtém powiatu, w bywszym księstwie Lotaryńskim, we Francyi, o 8 mil od miasta Nancy.
- S. Thomas, jedna z wysp Antylskich po za wiatrem; od roku 1733 należąca do Duńczyków, którzy tam znaczny prowadzą handel murzynami, zakupowanymi w Afryce, a odprzedawanymi Hiszpanom. Port tamieczny jest bardzo wygodny a wyspa wydaje w małym wprawdzie ilości cukier i indygo. Miasteczko stołeczne tej wyspy jest zamożne przez handel.
- S. Thomas, wyspa na zatoce morskiej tegoż imienia, będącej częścią morza Gwinejskiego przy brzegach Afryki. Nazwisko ma ztąd że roku 1405, w dzień Świętego Tomasza odkryta była przez Portugalczyków. Leży pod samym równikiem i wydaje imbir, cukier, indygo, melony i drzewa palmowe. Ma biskupa sufragana arcybiskupa Lizbońskiego. Miasto stołeczne S. Thoma zwane, jest mieszkaniami gubernatora wszystkich wysp w tej stronie do Portugalczyków należących.
- S. Thomas, miasto nowey Andaluzyi w Ameryce nad rzeką Orinoko; należy do Hiszpanów, i jest liczone do prowincyi Gujana.
- S. Thomas, albo góra Świętego Tomasza, w Indyach Wschodnich w państwie Wielkiego mogoła, na brzegu Koromandelu w Azji. Składa się z dwóch gór; na większej są dwa kościoły i grota, gdzie święty Tomasz miał przemieszkwać, tudzież mieszkanie biskupa portugalskiego, cierpianego przez Mogoła. Na mniejszej jest piękny kościółek. Pod Górą mieszka wielu portugalskich, ormiańskich i malabarskich chrześcijan. Do tego miejsca odbywają się pielgrzymki katolickie z dalekich stron.
- S. Trou, albo S. Truyen, małe, a od roku 1673 otwarte miasto w bywszym księstwie biskupstwie Leodyskim, powiecie Hasban. Ma imię od Świętego Trudena, który tam roku 657 fundował opactwo benedyktyńskie. Roku 1800 przyłączone było do Francyi.
- S. Tropez, małe miasto francuzkie, handlowe z portem nad zatoką morską tegoż imienia, w bywszej Prowancyi, między miastami Tulonem a Trejus.
- S. Truyen, ob. S. Trou.
- S. Valery, miasto francuzkie w bywszej prowincyi Dolney Pikardyi, teraz departamencie Sommy. Mieszkańcy w liczbie 3000 prowadzą bardzo znaczny handel. Okolica tego miasta nazywa się *le pais de Vimeu*.
- S. Valery en Caux, znaczne miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Normandyi, między *Fecamp* i *Dieppe*.
- S. Vallier, miasteczko nad rzeką Rodanem, w bywszej francuzkiej prowincyi Delfinacie.
- S. Veit, albo Święty Wit, miasto stołeczne powieciiku mającego 85 wsi, w bywszym księstwie Luksemburskim, teraz do Francyi wcielonym.
- S. Veit, miasto w Karyntii przy połączeniu się rzek Wilicz i Gran, o 2 mile od Klagenfurtu między 4 górami z których każda ma kościół uczęszczany od pobożnych pielgrzymów. W samym mieście jest 6 kościołów, a na rynku wielka studnia z jednego kawała marmuru, która ma być zabytkiem rzymskim.

- S. Veit am Flaum, albo Fiu, me, ludne i mocno handlowne miasto przy granicach Istrii i księstwa Karnioli, nad zatoką *Carnera*. Ma wiele klasztorów i kościołów, wielką rafinerią cukru i znaczny bardzo handel. Okolica wydaje wino i wyborne owoce wioskie. Z tego miasta aż do *Carlstadt*, prowadzi droga kosztowna, założona przez Césarza Karola VI. Miasto i przyległy mu powiat zostały wcielone roku 1776 do królestwa Węgierskiego, dla pomnożenia handlu w témże. Weyscie do tegoż portu bywa niekiedy niebezpieczne z przyczyny blisko leżącej wyspy Perosina.
- S. Venant, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Artois*, nad rzeką Lys, między miastami *Bethune* i *Arien*.
- S. Venetico, mała wyspa na morzu greckim, przy weysciu do *Gol-fu di Coron*.
- S. Vincent, jedna z wysp Karaibskich, po za Wiatrem, w Ameryce Północney, wydaje wiele cukru, tytoniu i indigo. Należała przedtém do Francuzów, ale im przez Anglików odebrana była roku 1762 i pokojem następnym ustąpiona Wielkiej Břetanii. Ma dobrą wodę i ziemię żyzną, powierzchn 6 mil kwadratowych, około 4000 wolnych mieszkańców a 15000 niewolników.
- S. Vincent, miasto na półwyspie Istrijskim, należące do familii Weneckiej Grimaldi.
- S. Vincent, kapitanii, albo prowincyi Portugalska w Brazylii w Ameryce Południowej.
- S. Vincent, jedna z wysp Przylądka Zielonego przy brzegach Afrykańskich; ma port bardzo wygodny i bezpieczny, tudzież ślimaki bardzo smaczne. Prócz tego nic nie wydaje jak trawę, którą się żywią dzikie kozy.
- S. Vincente della Baruera, sławny port morski, w hiszpańskiej prowincyi Asturyi, z dobrze warownym zamkiem.
- S. Waast, miasteczko z portem w bywszej francuzkiej prowincyi Normandyi kraju *Cotentin*.
- S. Wendel, miasto nad rzeką
- Blies, w bywszym elektorstwie Trewirskim, teraz do Francyi wcielonym.
- S. Wolfgang, miasteczko w Austryi, dzielnicy *Traunviertel*, nad jeziorem od niego nazwanym, które inaczej nazywa się Abernsee.
- S. Yves, miasteczko w hrabstwie angielskim *Huntington*; ma sławne wody mineralne.
- S. Zonon, sławny klasztor kanoników Świętego Augustyna w Bawaryi, cyrkule Mincheńskim.
- Sambor, miasto w Galicyi, stołeczne cyrkulu tego imienia, ma obfite warzelnie soli i leży nad Dniestrem.
- Sand, jedna z wysp arkadzkich przy północney stronie Szkocyi.
- Sandao, rzeka w Portugalii, poczynająca się w prowincyi Algarbii, a przy Setubal wpadająca w morze.
- Sandaun, miasto wyżywne nad rzeką Elbą w bywszym księstwie Magdeburskim, powiecie Jerychowskim, przy granicy Marchii Brandenburskiej, o półmili od miasta Havelberga.
- Sandecz, albo Sącz, dawnę miasto Polskie w bywszym województwie Krakowskim, nad rzeką Dunajcem, teraz w Galicyi, cyrkule Myślenickim. Miało przedtém kasztelana.
- Sandecz Stary, klasztor sławny i bogaty panien Franciszkanek, fundowany przez Świętą Konegundę, małżonkę Bolesława Wstydlwego. Przy nim jest małe miasteczko.
- Sandersleben, miasto i włość nad rzeką Wipper w księstwie Anhalt Dessawskim. W tamecznym zamku zwykle mieszkują wdowy xiążęce.
- Sandfiord, przylądek w Norwęskiej prowincyi *Aggerhuus*, o 2 mile od Tonsberga, zapuszczający się głęboko w morze.
- Sandham, miasto na Angielskiej wyspie Wigth, z zamkiem nad zatoką morską tegoż imienia.
- Sandham, port w Szwedzkiej prowincyi Uplandyi z wieżą latarnianą. Tutaj bywają rewidowane

wszystkie okręty pływające z Rossyi, Finlandyi i innych północnych okolic.

Sandomirz, miasto Polskie w prowincyi bywshzey Małopolskiej, nad lewym brzegiem Wisły, nie daleko uścia w nią Sanu, od którego to rzek tych połączenia ma mieć nazwisko. Było w 12 wieku stolicą xiążąt Sandomirskich i Lubelskich, później niekiedy Polskich Królów mieszkaniem, i stołecznym województwem; teraz powiatu w departamencie Radomskim. Położenie tego miasta jest jedno z naysiękniejszych, lecz od niejakiego czasu Wisła oddaliła się od murów jego. Wiadać w Sandomirzu ślady dawney jego wielkości i kwitnącego stanu: otoczone jest dotąd murem, niegdyś przez Kazimierza Wielkiego wzniesionym. Zamek od tego Króla zbudowany za czasów Zygmunta I. został odnowiony i dotąd stoi na pagórku bliskim miasta. Kolegiata tamedzna, jak napis na niej położony rzetelnie opiewa, Królom polskim miła, jest bardzo okazała budowla, wiele malowidłami, a między innymi męczeństwa poniesione w Sandomirzu w czasie napadu pierwszego Tatarów Mongolskich, roku 1241, wystawiającemi, ozdobiona. Kościoł i klasztor bywshzych jezuitów, dwa dominikańskie, z których jeden już w 13 wieku jestniejący, reformacki, pańien benedyktynek, i inne kościoły dają temu miastu z daleka pozór okazały. Wprawdzie wewnątrz postać tego miasta jest dość podupadła, przecież utrzymują się jego mieszkańcy jak mogą, lubo im wszystkie Korzyści, znać dla niezręcznego położenia, są odjęte. I tak niegdyś seyniki całego województwa odbywały się w Opatowie, tylko 3 mile z tamtąd odległym, teraz stolicą departamentu jest w Radomiu, lubo to miasto tak niemal na brzegu tegoż leży jak Sandomierz; nawet droga pocztowa, która nie w jednym mieście Polski zbacza by zająć pańskie jakie miasteczko, dla Sandomierza, miasta tylko pamiątkami znakomitego, nie jest tak względna, i idzie o 3 mile od niego z Krakewa do Lu-

blina. Bywsze województwo Sandomirskie, zwłaszcza przed rokiem 1772 było jedno z naysłarszytniejszych i naysłarszytniejszych. Miało senatorów wojewodę i kasztelana Sandomirskich, tudzież kasztelanów Wislickiego, Potanieckiego, Zawichostskiego i Radomskiego; a powiaty Sandomirski, Wislicki, Chęciński, Opoczyński, Radomski i Ziemię Stężycką. Nowy biskup Kielecki ma jurydykcyą duchowną nad tēm województwem, teraz departamentem. W kampanii roku 1809 przy tēm mieście wojska polskie cudów dokazały pod przywództwem dzielnego generała Sokolnickiego. Leży Sandomierz o 25 mil od Warszawy ku południowi, o 10 od Lublina o 14 od Krakowa, o tyleż od Lwowa. Jest warowne wiele nowo założonemi fortyfikacyami i ze wszech miar ważnym stanowiskiem woyskowym i przeprawą przez Wisłę. Powiat Sandomirski i Wislicki sławne są swą żyźnością; osobliwie pszenica Sandomirska naysłarszytniejsza jest w Gdańsku pokupna. Inne bogactwa tej szacowney prowincyi znajdują się w łonie jej żyzney ziemi, jako to kruszcze zelaza w powiecie Opoczyńskim, marmury bardzo piękne w Chęcińskim, a kamienie budowlane i młyńskie w okolicach Jłży i Kunowa w Radomskim. Lasów ma to województwo omale w powiatach Sandomirskim i Wislickim, ale bardzo dostatkiem we wszystkich innych. Rzeki w nim znaczniejsze są Wisła, Nida, Pilica, Kamienna.

Sandown, twierdza nad zatoką morską od niej nazwaną, w wschodniej stronie wyspy Wight, przy brzegach Anglii. Inna tegoż nazwiska jest przy Deal, w Angielskiej prowincyi Kent.

Sandusly, jezioro w Kanadzie, w Ameryce Północnej, długie na mil 30; przyjmuje w siebie rzekę tegoż imienia, a ma połączenie z jeziorami Erie i Südwestende. W okolicy tego jeziora mieszkają Huronowie, lud dziki.

Sandvliet, Sandnit, małe warowne miasto w bywszym Brabancie, między Antwerpią i Bergob-Zoom, o pół trzeciej mili od każdego

- każdego z tych miejsc odległe. Ma fortyfikacye bardzo regularne.
- Sandwich**, małe miasto angielskie w prowincyi Kent, przy brzegu morskim, jest jednym z pięciu portów, mający prawo wysyłania deputowanych na parlament. Tytuł hrabstwa tego imienia nosi dom Montagu. Inne miasto tegoż nazwiska jest w prowincyi *Dorsetshire*.
- Sandwich**, wyspa w Ameryce przy brzegach Nowey Irlandyi, przedzielona od teyże wąską cieśniną.
- Sandwich**, rzeka blisko portu *Chebucto* w Nowey Szkocyi, w Ameryce Północney.
- Sandwich** wyspy, w liczbie 11, leżące na morzu Południowym między południowymi brzegami Kalifornii, a wyspą Formozą, prawie na pół drogi. Odkryte były payprzód przez Anglików i nazwane na cześć pierwszego podówczas lorda admirałcyi. Dziewięć tylko z nich jest zamieszkanych. Neehechów nayprzyjemniejsza i nayznaczniesza między niemi ma wyborne przyrodzenia płody i dobrze ukształconych tudzież zręcznych mieszkańców; na wyspie *Waihi*, albo *O-Whyhe* sławny żeglarz kapitan Kook, znalazł roku 1779 śmierć swoją.
- Sandyhook**, miasto w Nowym Yorku w Ameryce północney. Ma około 2500 domów, po wielkiej części dobrze zbudowanych i dachówką pokrytych. Długie jest na milę a pół szerokie. Ma znaczny handel i połów ostrzyg. Ulice są nieregularne ale dość czyste i wybrukowane.
- Sane**, mała rzeka w Średniej Marchii Brandenburskiej, wpada w rzekę Spreę o półtrzeciej mili od Bérlina.
- Sanen**, Sana, znaczne miasteczko nad rzeką tegoż imienia w kantonie Bern, w Szwajcaryi, przy granicach kraju Wallis.
- Sangaar**, Zangar, miasto na wyspie Nippon, w cesarstwie Japonii. Od niego ma nazwisko przyległa cieśnina.
- Sangala**, otwarte miasto Azjatyckie, w Indyi Wschodniej, nie daleko źródeł rzeki Indus.
- Sangay**, albo Macas, południowy łańcuch gór Ameryki Południowej *Andes* albo *Kordyliery* zwanych; rozciąga się ku prowincyi Quito. Naywyższa między temi górami, okryta jest zawsze śniegiem i wyrzuca ogień nieustannie, z łoskotem który słychać o mil 40. Okolica przyległa dla mnóstwa popołu jest nieżywna.
- Sangerhausen**, miasto z zamkiem i przyległą włością w Turynгии, do Króla Saskiego należące. Ma 2 kościoły, szkołę, szpital, 700 domów i około 5000 mieszkańców. Bywszą tu przedtém komenderyją Maltańską, miasto otrzymało dla siebie.
- Sangon**, rzeka Włoska w bywszym Piemoncie, teraz do Francyi należącym, wpada w rzekę Po między miastami Turinem i *Moncalieri*.
- Sangro**, Sanguine, rzeka w prowincyi Abruzzo citra, w królestwie Neapolitańskim; wpadająca w zatokę Wenecką.
- Sanguenares**, dwie małe wyspy blisko Sardynii, z których jedna *Brize*, druga *Seragio* się nazywaia.
- Sanguera**, Sanhuisa, małe ale dobrze zabudowane miasto hiszpańskie w prowincyi Nawarze, nad rzeką Aragon, przyjmującą w siebie rzekę *Irate*.
- Sanguinara**, rzeka w bywszym papieżkim państwie, prowincyi *Patrimonio Petri*; pocyna się z jeziora *Bracciano*, a wpada w morze Toskańskie.
- Sanok**, miasto polskie, przedtém stołeczne ziemi w bywszym województwie Ruskim, teraz w Galicyi, cyrkule Samborskim. Leży nad rzeką Sanem, która tam zaczyna bydz spławna, nie daleko gór Karpackich. Ma zamek starożytny i piękną tudzież żywną okolicę.
- Sanspareil**, przedtém *Zwornitz*, stary zamek xiążęcy, w bliskości którego jest gaik piękny; leży nie daleko miasta Bayrayth, przedtém stołecznego xięstwa tegoż imienia w Frankonii.
- Sanssouci**, czyli *Beztrosków*, ulubione mieszkanie Fryderyka II. Króla pruskiego blisko miasta Potzda-

- Potzdamu, w Marchii Brandenburskiej. Założył one wkrótce po swym na tron wstąpieniu, król wspomniony. Zrazu bardzo skromny lecz wytworny wybudował tam pałacyk, ale po zawartym pokoju roku 1763, kończącym wojnę siedmioletnią wznosił inny zwany Nowym pałacem. Obydwaapełnione są mnóstwem najpiękniejszych i nayrzadszych ozdób. Ogrody przyległe, winnica za szkłem w zimie trzymana i wielka liczba pomników tego mieysca, godne są widzenia. Król ten dał jednemu z dzieł swych, tytuł pamiętników filozofa z *Sanssouci*.
- Santander**, albo *S. Andero*, małe miasto hiszpańskie, w prowincyi Burgos, przy granicach Biskayi. Leży na górze i ma dwa zamki do osłony. W okolicy rośnie wino, a przyległe jezioro obfituje w ryby.
- Santaren**, *Santarein*, mierne miasto nad rzeką Tajo, w portugalskiej prowincyi Estremadurze, w okolicy obfitey w zboże i oliwę.
- Santen**, *Zanten*, małe miasto niemieckie w bywszym xieźtwie Kliwii, o 2 mile od miasta Wesel, do którego prowadzą ztąd piękne ulice drzewne. Jest w tém mieście kościół kollegiacki. Tutay urodził się święty Norbert, fundator zakonu Premonstratensów. Tu także roku 1614, zaszła familiina ugoda o sukcesyę Juliaceńską.
- Santerno**, rzeka w bywszym pa-piezkim państwie, prowincyi Romagna, poczynająca się w górach Appenninu, a wpadająca w rzekę *Po d'Argenta*.
- Santerre**, powiat bywszy w dawnej prowincyi francuzkiej Pikardy, między guberniay Wyspy Francuzkiej, a hrabstwem *Artois*.
- Santia**, miasto Sabaudzkie, w powiecie Vercelli; teraz w francuzkim departamencie *Montblanc*, przy granicy królestwa Włoskiego. Ma znaczny handel.
- Santillana**, miasto stołeczne w wschodniej części prowincyi hiszpańskiej Asturyi, o 5 mil od miasta *St. André*.
- Santina**, miasto Azjiatyckie nad morzem Czarnym w prowincyi Georgii; roku 1726 było turkom przez Persów odebrane.
- Santo**, *il Capo di Monte Santo*, przylądek nadmorski na wyspie Sardynii; inny tegoż imienia jest w Macedonii, prowincyi Greckiej.
- Santo**, *il Golfo di Monte Santo*, zatoka morska w prowincyi Greckiej Macdonii, przy przylądku *Capo di Monte Santo*.
- Santok**, miasto w byłym województwie teraz departamencie Poznańskim, miało przedtém kasztelaniją.
- Santos**, miasto na wyspie tegoż imienia w Brezylji prowincyi Portugalskiej, w Ameryce Południowej, kapitanii *St. Vincent*.
- Sanucki**, *Sanuki*, inaczej *Sansju*, królestwo w północnej stronie wyspy Japańskiej Chickok.
- Sanza**, miasteczko z tytułem xieztwa, w Neapolitańskiej prowincyi *Principato Citra*.
- Saona**, mała wyspa przy południowo wschodniej stronie wyspy *St. Domingo*, jednej z Antylskich, do Francyi należąca.
- Saona**, mała rzeka w Neapolitańskiej prowincyi *Terra di Lavoro*, wpadająca w Gólf Gaeta.
- Saone**, *Sone*, wielka rzeka francuzka, poczynająca się w górach Vosges między bywszemi prowincyami Burgundią i Lotaryngią, wpada w Rodan przy mieście Lionie.
- Saorgio**, małe miasto na wysokiej górze skalistej z zamkiem, w bywszym hrabstwie Nizza, teraz departamencie francuzkim Alp Nadmorskich. Xiążę Sabaudzki Karól Emanuel, kazał nader kosztowną drogę wykuć w skałach do tego miasta, gdzie przedtém ledwie ścieżki dla mułów były.
- Sapienze**, trzy małe wyspy przy brzegach półwyspu Morei w Grecyi. Są wcale niezaludnione i tylko przez rozbójników morskich uczęszczane.
- Sapiehów**, miasteczko w byłym powiecie Włkomirskim.
- Sapieżym**, albo *Druja*, miasteczko w byłym województwie Wileńskim.

Sapieżyski, miasteczko w byłym województwie Trockim o 2 mile od Kowna, nad Niemnem; ma pałac książąt Sapiehów.

Sar, Saar, rzeka francuzka, poczynająca się w górach Vosges w bywszej Lotaryngii przy mieście Salm, wpada po wyżej Trewiru w rzekę Mozellę. Od roku 1801, jeden departament francuzki ma nazwisko od tej rzeki. Dzieli się on na 4 okręgi, to jest; Trewir, Saarbrück, Birkenfeld i Prum, a ma 34 kantony. Ludność jego wynosi 280,000.

Sara, Saara pustynia, ob. Zaara.

Sara, rzeka w bywszym państwie papieżkim, w prowincyi *Campagna di Roma*, wpada w królestwie Neapolitańskim w morze Toskańskie.

Sara, wielkie miasto Azjiatyckie, w krainie Armenii, albo Ormiańskie.

Sarabat, rzeka Azjiatycka w Natolii, wpadająca w tameczną zatokę morską.

Saraboy, małe miasto nad północnym brzegiem wyspy Java w Indyi Wschodniej, czyli Azjiatyckiej.

Saracina, miasteczko w Neapolitańskiej prowincyi *Calabria Cira*, nad małą rzeką Garga; ma tytuł księztwa.

Saragossa, Caragossa, Zaragoza, miasto hiszpańskie, stołeczne prowincyi Aragonii, nad rzeką Ebro, na której są tu dwa mosty jeden kamienny drugi murywany. Domy tego miasta są piękniejsze ogólnie mówiąc niż w Madrycie. Między ulicami jego najznakomitsza jest zwana Święta, na której jest miejsce zwykłe przejażdżki w powozach. Między 14 klasztorami i 17 kościołami najokazalsze są dwa katedralne. Arcybiskup tameczny, mający 6 biskupów sufragani, używa dochodu do 45000 dukatów. Ma to miasto 4 bramy, cokolwiek fortyfikacyi, choć przedmieścia jego tak niemal są obszerne jak miasto, a ludność wynosi 60,000 dusz. Starożytny zamek Królów Arragońskich, otoczony wałami i rowami, przerobiony jest na dom

Inkwizycyi i cytadellę. Roku 1778 pożar wybuchł z teatru, podczas reprezentacyi, wiele szkód w mieście sporządził i ludzi o śmierć przypawił. Do pomnożenia handlu tego miasta, służy kanał zwany césarski, poczęty przez Karola V. césarza, a dopiero pod przedostatnim Królem z domu Burbońskiego, do końca zbliżony. Okolice tego miasta wydaje wyborne wina.

Sarajo, Bosna Sarajo, stołeczne miasto jednego sandziaczaku tureckiego w Bossnii, nad rzeką Bosna; ma dobry handel.

Sar - Albe, albo Sar - Aube, włość w Lotaryngii, z miasteczkiem tegoż imienia nad rzeką Saarą.

Sarandzki powiat w Węgrzech; ma nazwisko od starego zamku Sarand i rozciąga się ku granicom księstwa Śiedmiogrodzkiego na mil 11. Z przyległym Aradzkim powiatem ma do 100,000 mieszkańców. Dwie rzeki zwane Koros, dostarczają mieszkańcom żywienia rybami i wypłuczkami piasku zmniejszanego czasem z trochę złota.

Sarantakopa, mała zatoka morską w kanale Konstantynopolskim.

Saraquino, wyspa Archipelagu greckiego, z wielo innemi leży przy wejściu do Golfu Salonichy.

Saratoga, miasteczko Ameryki Północnej, nad zachodnim brzegiem rzeki Hudson, nie daleko od jeziora Saratoga.

Saratów, miasto rosyjskie stołeczne gubernii od niego nazwanej, a z dawnych części Astrachanckiej i Tambowskiej utworzonej. Leży nad rzeką Wołgą, która w tym miejscu jest bardzo rybna. Handel ma znaczny i około 2000 dusz płci męskiej. Césarzowa Katarzyna II. założyła wiele nowych Kolonii w gubernii Saratowskiej. W czasie buntu Puhaczewa, wiele te okolice uciérpiały.

Saratowka, niemiecka Kolonia nad rzeką Newą przy mieście stołecznym Petersburgu w Rosyi. Mieszkańcy wyżywają się robotami ręcznymi w mieście, przedażą bydła i ogrodnin do tegoż.

Sara-

Saravezza, znaczne miejsce w powiecie Pietra Santa w Wielkim księstwie Toskańskim.

Sarbrück, Saarbrük, miasto stołeczne bywszego księstwa tego imienia nad rzeką Saar, między dawną francuską prowincją Lotaryngią a Renem. Księstwo, przedtem hrabstwo Saarbrük, miało własnych panów do roku 1380, odkąd dostało się przez sukcesyją domowi Nassau, który podzielił się z lewej strony Renu na trzy linie, to jest: *Ottweiler, Sarbrük* i *Usingen*, z tych tylko dwie ostatnie, a potem sama tylko trzecia pozostała w ostatnich czasach. Roku 1767 książę Nassau-Usingen zawarł z Francją za pozwoleniem Césarza i Rzeszy umowę, mocą której granice między pierwszą a nim urządzone wyprostowane były. Roku 1801 dostały się posiadłości domu Nassau do Francji i wcielone do departamentu Saary, w którym miasto Saarbrük jest wyznaczone na okręgowe.

Sarburg, miasto włość i mocny zamek na lewej stronie Renu, przy uściu rzeki Saary w Mozellę przedtem do elektora Trewirskiego teraz do Francji należące.

Sarburg, inaczej *Kaufmanns-sarburg*, lub *Sarbrük*, miasto francuskie, w bywszej Lotaryngii, nad rzeką Sarą, nie daleko od granicy Alzackiej, przy górach Vosges, między Salm i Sarwerden.

Sarcas, miasto w hiszpańskiej prowincji Estremadurze, o dwie mile od miasta Salvaterra, przy granicy Portugalskiej.

Sarcedas, miasto Afrykańskie nad brzegami Barbaryjskimi, w Królestwie Algierskim. Ma port wygodny, osłonięny zamkiem.

Sarck, Cers, wyspa przy brzegach Francuskich, między wyspami Jersey i Guernsey, należąca z temiz do Anglii. Dopiero pod panowaniem królowy Elżbiety została zamieszкана.

Sardes, teraz *Sarr*, albo *Sards*, w starożytności było stołeczne Królestwa Lidijskiego, gdzie mieszkał sławny swemi bogactwami Krezus. Teraz jest to tylko nędzna wiosczyna pod górą Bozdag,

nad rzeczką zwaną niegdyś Paktol. Dzisiejsi mieszkańcy są turcy i grecy, ubodzy pasterze. Tameczny karawanseray, czyli dom zajezdny jest bardzo znaczny, gdyż tędy idzie wielki gościniec z Smyrny do Alepu i Persyi. W bliskości widać piękne szczątki starożytnego miasta.

Sardica, ob. Sophia.

Sardynia, wyspa morza Sroziemnego, do Włoch należąca, z tytułem królestwa; jest jedna z największych. Długość jej wynosi 43 mil geograficznych, szerokość 20, a obwód 100. Od Korsyki przedzielona jest cieśnina Świętego Bonifacego. Ma wielką obfitość zboża, wina, oliwy i wybornych owoców południowych, ale powietrze tameczne jest niezdrowe dla wielości jezior i bagnów, tudzież przecięcia wiatru północnego przez góry. Te mają cokolwiek kruszców i soli, a przy brzegach morskich jest znaczny połów koralu i ryb. Kościoły i klasztory na tej wyspie są liczne i bogate, dochód ich wynosi do 250,000 piastrow. Przy Sardynii jest 44 pomniejszych wyspek, ale tylko 8 z nich zamieszkanymi. Do roku 1708 wyspa ta należała do monarchii Hiszpańskiej, w tym czasie zdobył ją admirał angielski *Leake*, dla arcyksięcia Karola, pretendenta Hiszpańskiego, później césarza, przy którym została się pokojem Utrechckim. Roku 1717 była znowu przez Hiszpanów zdobyta, a we dwa roku później ustąpiona księciu Sabaudzkiemu z tytułem królestwa, w zamianę wyspy Sycylii. Liczba mieszkańców wynosi około 600,000, w tych charakterze mianowicie wydaje się mściwość. Fabryk prawie żadnych niema Sardynia, a ani jednego okrętu do wywozu płodów krajowych. Mówią na tej wyspie rozmaitymi dialektami języków włoskiego i hiszpańskiego. To królestwo, które od roku 1720 należało do Sabaudyi było rządzone przez wicekróla i dzieliło się na dwie główne prowincje *Capo di Cagliari* i *Capo di Logodari* albo *Sassari*. Dochody tegoż były tak szczupłe, że po odrąceniu

wy-

wydatków ledwie 150,000 złotych polskich wchodziło do skarbu Turńskiego. Po zajęciu państw Włoskich domu Sabaudzkiego przez Francją i wcieleniu onych do cesarstwa tego, familii Sabaudzko-Sardyńska, długo-wprzód miészawszy w Rzymie, przeniosła się na wyspę Sardinia, jedyne swe dziedzictwo i tam stara się przez ulepszenie bytu jej, poprawić swój własny. W ostatnich czasach Król Sardynski we wszystkich swych Włoskich posiadłościach na stałym lądzie, miał do 4, millionów poddanych a 30 millionów złotych pol: dochodu. *Cagliari* jest stolicą.

Sarepta, było w starożytności w Palestynie miasto znaczne w kraju pokolenia Asser, nie daleko miasta Sidonu, dziś Seide, przy brzegach morza Środkowego. Teraz na tém miejscu jest wioska *Sarphan*, mająca piękne ogrody oliwne.

Sarepta, osada nowo założona braci Morawskich, w Rosyjskiej gubernii Astrachańskiej nad rzeką Sarpa. Między tém miejscem a miastem Karaczyn, roku 1775 wynaleziono wody mineralne, nazwane Kataryńskimi. W pięć lat później było tam już do 100 gości. Wody te rozwożone bywają po rozmaitych stronach Rosyi.

Sarganz, miasto stołeczne hrabstwa, a teraz landwójtostwa w Szwaycaryi, ku Renowi, między kantonem Glaris *Toggenburg* a krajem Grizonów. Ma to miasto zamek i było mieszkaniem landwójty. W okolicy znajdują się sławne wody mineralne.

Sargasso, część oceanu Atlantyckiego między wyspami *Capo Verde* czyli Przylądki Zielonego, Kanaryjskimi a brzegami Afryki. Ma nazwisko od ziela Sargasso, w takiej tam mnogości rosnącego, że trudni żeglugę.

Sargemund, małe miasto i zamek nad rzeką Saar w Lotaryngii bywszej prowincyi francuzkiej.

Sarkad, jezioro w Górnych Węgrzech, nie daleko od miasta Ginja i granicy Siedmiogrodzkiej.

Sarlat, małe miasto w okolicy

niskiej nad rzeką Sarlat w bywszej francuzkiej prowincyi Perigord. Miało przedtém biskupa, sufragana arcybiskupa w *Bordeaux*. Jest tutaj znaczny połów pstrągów i handel oliwą z orzechów Włoskich.

Sar-Louis, nowe mocne miasto w bywszej francuzkiej gubernii Metz w Lotaryngii, nad rzeką Saarą; założone było roku 1680 a pokojem Ryswickim roku 1697 było zabezpieczone Francyi. Ma regularne fortyfikacye a przedtém przyległy dystrykt należał do tej twierdzy.

Sarmacia, nazwisko starożytne kraju wielkiej części Europy Wschodniej i Azji Zachodnio-Północnej. Pierwsza czyli Europejska zajmowała dzisiejszą Moldawię, Wołoszczyznę, część Węgier, całą Polskę i Rosyją Europejską; druga czyli Azjatycka, rozciągała się po nad rzekami Oby i Wołgą aż ku granicom Tartaryi Rosyjskiej. Sarmaci są przodkami Polaków, Rossyan, Czechów i wszystkich ludów mówiących językiem Słowian, którzy zmięszali się z wielką częścią Sarmatów lub na ich ziemi osiedli. Nazwisko Sarmata, jest greckie, wyraża lud mający jaszczurcze, to jest pełne ognia i wyrazu oczy.

Sarmund, Sarament, miasteczko i włość w Środkniej Marchii Brandenburskiej, cyrkule Zauckim, w pięknej okolicy o 4 mile od Berlina. Leży nad rzeką Sar wpadającą w Nudę albo Nutę.

Sarnen, główne miasteczko w kantonie Unterwalden w Szwaycaryi.

Sarno, małe miasto Neapolitańskiej prowincyi *Principato Citra*, przy granicy *Terra di Lavoro*; ma tytuł księstwa należy do familii Barberini, i biskupa sufragana arcybiskupa w Salerno.

Sarno, mała rzeka Neapolitańska, poczynająca się blisko miasta Sarno, a wpadająca w zatokę Morską zwaną *Golfo di Napoli*.

Sarnów, miasteczko w byłym województwie teraz departamencie Poznańskim, przy granicy Szląskiej, osiadłe rzemieślnikami.

Sarone, miasteczko w bywszym

xię-

- księztwie Mediolańskim, teraz królestwie Włoskim, między rzekami Salvele i Olona; ma piękny kościół marmurem powleczony.
- Saros, Sarosz, miasteczko z zamkiem, w Górnych Węgrzech nad rzeką Tarifza, stołeczne powiatu tegoż imienia, graniczącego od północy z górami Karpackimi, od zachodu z hrabstwem Spiskim. Dla zimnego od gór powietrza wino nie udaje się w tym powiecie. Liczba mieszkańców wynosi do 86,000, po większej części słowian czeskich i ruskich, po miasteczkach mieszkają i Niemcy.
- Sarrancolin, miasteczko francuzkie w bywszym hrabstwie *Armagnac*, pod górami Pirenejskimi.
- Sarraval, miasteczko Sabaudzkie z zamkiem między miasteczkami *Querasque* i *Courtemille*; teraz w francuzkim departamencie *Mont-blanc*.
- Sarria, małe miasto z tytułem hrabstwa, nad rzeką Sarria, w hiszpańskiej prowincyi Gallicyi, o 5 mil hiszpańskich od miasta Lugo.
- Sarrion, miasteczko w hiszpańskiej prowincyi Arragonii, powiecie *Terruel*.
- Sarsina, małe miasto w bywszym państwie papieżkim, prowincyi Romanii, nad rzeką Sapia. Ma biskupa sufragana arcybiskupstwa Ravenskiego.
- Sarstedt, miasteczko niemieckie w bywszym księstwie Hildesheim, bywszego cyrkułu Dolney Saxonii, nad rzeką Innerste; o półtorej mili od miasta Hildesheim; należy do baronów Weichs.
- Sarte, rzeka Francuzka poczynająca się w bywszej prowincyi *Main*; łącząca się z *Mayenną*, a potem nie daleko z tamtąd wpadająca w *Loarę*. Jeden departament ma od niej imię.
- Sarte, rzeka francuzka w bywszej prowincyi Normandyi, wpadająca w morze między miastami *Dieppe* i *Eu*.
- Sarvar, czyli Czerwony zamek, miasteczko z mocnym niegdyś zamkiem w Węgrzech Dolnych, w Eissenburskim komitacie, nad rzeką Raab.
- Sarum, Stare - Sarum, niegdyś sławne miasto angielskie w prowincyi *Wiltshire*; już w 12 wieku podupadło. Bywszy tameczny biskup przeniósł swą katedrę na bliższą dolinę i dał przez to początek miastu Nowemu Sarum, albowak jak pospolicie bywa nazwane *Salisbury*. Z Starego Sarum nic więcej nie pozostaje jak kilka ułomków murów, a właściciele ziemi na której one leżą, mają prawo wybierania z deputowanych na parlament.
- Sarwerden, bywšie hrabstwo Rzeszy Niemieckiej w cyrkule Górnego Renu, na lewey stronie tej rzeki. Miało niegdyś swych własnych hrabiów, ale 1527 dostało się domowi Nassau - Saarbrik. Później podzielone było między dwie linie tego domu. Roku 1629 książę Lotaryński opanował to całe hrabstwo, ale we 30 lat później wrócił je nazad dawnym posiadaczom, prócz małych, sobie przyległych części. Od roku 1801 ustąpione jest Francyi, za inne wynagrodzenia domowi Nassawskiemu w Niemczech wyznaczone.
- Sarwerden, Stary, miasto stołeczne wyżej wymienionego hrabstwa, na prawym brzegu rzeki Saary.
- Sarwerden, Nowy, miasto na początku 18° wieku założone, nad lewym brzegiem rzeki Saary, na przeciw miasta Bockenheim. Było stołeczne jedney części, hrabstwa bywszego Sarwerden.
- Sarwitz, rzeka w Dolnych Węgrzech, poczynająca się z jeziora Balaton, a wpadająca w Dunaj.
- Sarzana, miasto w bywszej rzezypospolitey Genueskiej, przy granicach księstwa Massa, nad rzeką Magra, z mocnym zamkiem Sarzanello. Biskup tameczny jest sufraganem arcybiskupa Florenckiego.
- Sarzedas, Sarcedas, małe miasto z dobrym zamkiem i tytułem hrabstwa, w Portugalskiej prowincyi Estremadurze, nad rzeką Craso, naprzeciw miasta *Castel-branco*.
- Sarzig, małe miasto tureckie w prowincyi Serwii nad Dunajem, między Belgradem i Semendryją.

Sas van Gent, czyli **Śluz a Gent-oka**, mała twierdza w bywszey Flandryi Austriackiey, w okolicy błotnistey; ma nazwisko od śluzu, (zwaney w języku flamandzkim **Sas**) zbudowaney w 16 wieku przez mieszkańców okolicy. Roku 1644 Hollendrzy zdobyli to miejsce i zatrzymali je pokojem Westfalskim. Roku 1747 Francuzi zajęli ją, wrócili jednak Hollandyi następnym pokojem; dopiero roku 1801 z całym krajem dostała się Francyi.

Saseno, mała wyspa morza Adryatyckiego, naprzeciw brzegów Albanii, należąca do Turcyi.

Safra, małe ale piękne miasto hiszpańskie w prowincyi Estremadura.

Sassari, miasto stołeczne prowincyi *Capo di Sassari* na wyspie Sardynii, w okolicy nader przyjemney. Jest dość znaczne, ma arcybiskupa, cokolwiek fortyfikacyi, i przez pół roku bywało mieszkaniem wicekróla Sardynskiego, nim Król sam przeniósł się na tę wyspę. Roku 1765 założona tam była akademii.

Sassenage, miasto francuzkie w bywszey prowincyi Delfinacie, nad rzeką Izerą przy uściu w nią rzeki *Drac*; było gniazdem znakomitey w tym kraju familii. Jaskinia blisko tego miasta znajdujaca się, liczona jest między siedm cudów Delfinatu.

Sassenburg, miasteczko w bywszym hrabstwie Schleiden księstwie Juliaceńskim; należało przedtém do księcia Aremberg, teraz do Francyi.

Sassendorp, miasteczko w bywszym hrabstwie Mark w Westfalii; ma warzelnie soli.

Sasso Ferrato, miasteczko w księstwie Urbino, bywszego państwa papiezskego.

Sassow, miasteczko w Gallicyi, cyrkule Lwowskim nad rzeczką jedną z czterech, z których się Bug tworzy.

Sassuolo, pałac letni w bywszym powiecie Sassuolo, teraz królestwie Włoskim. Bliska góra Zibio, wydaje sławny olej zwany *Oglio di Sasso*.

Sastagio, albo **Sastago**, miasteczko hiszpańskie, w prowincyi

Aragonii, nad rzeką Ebro; ma tytuł hrabstwa, a należy do familii *Cordova*.

Satagan, **Catagan**, miasto Azjiatyckie, w Indyi Wschodniej, królestwie Bengalu, przy uściu rzeki Gangezu w morze.

Satalia, miasto azjiatyckie, w prowincyi Natolii, przy brzegach Karamanii. Jest to jedna z najmocniejszych twierdz tureckich, i ma arcybiskupa greckiego. Okolica wydaje wyborne cytryny i pomarańcze tudzież storax. Port tamedzny, z którego wiele wosku bywa wyprawianego do Marsylii we Francyi, jest tylko dla małych okrętów przystępny.

Satemin, miasteczko w bywszym księstwie Luneburskim, elektorstwa Hanowerskiego, teraz do Westfalii wcielonego.

Satera, albo **Sattarach**, bywšie miasto stołeczne i mieszkalne paizwy, albo księcia Marattów w Indyjach Wschodnich w Azji, przy brzegach w Malabaru.

Sathamarski powiat, w Węgrzech Górnych; dosyć jest rozległy, a otoczony powiatami Beregherskim, Krasnerskim, Bihariskim i Saboltzkim. Po większej części jest w równinach, ale dla wielości piasku nienależytniejszych; także chów bydła nie jest znaczny; lecz tém więcej mieszkańcy przykładają się do hodowania winnic, które tam wybornie się udają. Obfitość zwierzyny jest w tym powiecie wielka. Góry tamedzne napełnione są kruszczami rozmaitemi, osobliwie srebrem, miedzią, antimonium, cynobrem, siarką i t. d. Ludność tego powiatu wynosi do 60,000 mieszkańców z różnych narodów, między którymi najwięcey jest węgrov.

Sathamar, albo **Sathamar Nemethi**, miasto wolne królewskie, stołeczne powiatu wyżej wymienionego, nad rzeką Samosz. Składa się z dwóch miast **Sathamar** i **Nemethi** przedzielonych rzeką, roku 1715 połączonych w jedno miasto królewskie. Ma około 5000 mieszkańców. Roku 1711 zawarty tutaj był pokój, kończący rozruchy podbudzone przez kaczego w Węgrzech.

Sat-

Sattelpass, przeprawa przez góry w Saxonii gdzie się zbiegała granice księstw *Meiningen*, *Coburg* i *Bayreuth*.

Satuket, albo *Willemantik*, rzeka w Ameryce Północnej, hrabstwie *Norwich*, Krainie Nowej Anglii; wpada w zatokę morską.

Sau, ob. *Sawa*.

Sava, zamek i włość w Górnej Karnioli, o 8 mil od miasta *Laybach*. Są tam kopalnie żelaza i najlepszy stali w całej prowincyi.

Savannah, miasto stołeczne prowincyi *Georgii* w Północnej Ameryce, nad rzeką *Savannah*, na pagórku piaszczystym leżące. Założone było roku 1733, i podług planu bardzo regularnego podzielone na cztery ćwierci z prostymi ulicami. Mieszkańcy są po większej części anglicy, jednak znajduje się tam wielu Niemców osobliwie *Salcburczyków* i z pałatynatu.

Savanen, *Lea*, rzeka Irlandzka w prowincyi *Mounster*, wpadająca w zatokę morską przy mieście *Kork*.

Sawatopol, albo *Isagor*, nędznie zabudowane miasto w *Mingrelii*, Krainie Azjatyckiej, nad morzem Czarnym.

Sandre, mała rzeka we Francyi poczynająca się w bywszej prowincyi *Berry*, wpadająca w rzekę *Cher*.

Save, miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Langwedoku*, nad rzeką *Vittourie*, w diecezyi bywszej *Alais*.

Sauenstein, zamek i włość w Karnioli Dolnej, nad rzeką *Sau*, albo *Sawą*, o 2 mile od miasta *Gurkfeld*; należy do hrabiów *Lamberg*.

Sauerau, ob. *Sorau*.

Saverdun, małe miasto w bywszym *Langwedoku*, prowincyi *Francuzkiej*, hrabstwie *Foix*, nad rzeką *Lauriege*.

Saverne, znaczna rzeka angielska, poczynająca się w prowincyi *Montgomery*, a wpadająca w zatokę morską od tężej rzeki utworzoną i nazwaną, która jest częścią kanału *Bristolskiego*.

Tom II.

Saverne, albo *Nowa Sawerna*, rzeka w Ameryce Północnej, prowincyi *Estotiland*; wpadająca w zatokę *Buton*.

Savigliano, miasto mające zburzone fortyfikacye, w bywszym *Piemontie*, teraz do Francyi wcielonym, nad rzeką *Maire*. Stołeczne jest powiatu tegoż imienia, między miastami *Chierasco* i *Salluzzo*.

Savignano, rzeka w *Romanii*, bywszej prowincyi państwa papieżkiego, wpadająca w zatokę *Adryatycką*.

Saulgau, *Sulgau*, *Saulgen*, jedno z pięciu miast bywszych *Austryackich* nad *Dunajem* w *Szwabii*.

Saulieu, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincyi *Burgundii*, mające 5 przedmieść.

Sault, rzeka francuzka w bywszej prowincyi *Szampanii*, wpadająca w *Marnę*.

Sault, mały bywszy powiat francuzki w dawnym *Langwedoku*. Ma miasto stołeczne *Escloubre*.

Sault, piękne miasteczko francuzkie, w bywszej Prowancyi; ma w bliskości sławne huty szklane. Leży o 6 mil od miasta *Apt*.

Sault de Marie, cieśnina morską, w krainie *Kanada*, w Ameryce Północnej.

Saumaïse, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi *Burgundii*, między miastami *Dijon* i *Saumur*; było gniazdem rodziny tego imienia, z której szli dwaj sławni uczeni.

Saumer, rzeka w Niemczech w bywszym księstwie biskupstwie *Paderbornskim*, wpadająca w *Weszę*.

Saumur, miasto francuzkie, w bywszej prowincyi *Anjou* nad rzeką *Loarą*, w pięknej równinie. Przed odwołaniem edyktu *Nanteńskiego*, mieli tutaj kalwiniści piękny kościół i akademię; która, oraz dobre tutaj powietrze wiele obcych ściągały. Odkąd wyznawanie wolne religii reformowanej zostało wzbronione we Francyi, miejsce to podupadło mocno i teraz ledwie połowę dawnej

S

swey

- swęj ludności liczy, która przed-
tém wynosiła do 10000.
- Savoca**, małe miasto nad rzeką
tego imienia, w prowincyi Sycy-
lijskiej *Val di Demona*.
- Savolax**, Sawolax, prowincyi
Szwedzka w Finlandii, między
Karelią, Kexholmem, Tawastlan-
dem i Kajang; napełniona jest
lasami i jeziorami mającemi wiele
wysp po większej części czczych i
pustych. Roku 1743 część tej
prowincyi ustąpiona była Rosyi;
teraz z całą Finlandią należy do
tego cesarstwa. Miśkańcy wy-
żywiają się rybołóstwem i polo-
waniem.
- Savona**, Saona, jedna z wysp
antylickich w Ameryce Północnej;
leży przy południowym brzegu
wyspy *St. Domingo*.
- Savona**, miasto nad morzem Ge-
nuenskim, w bywszym kraju tej
rzeczypospolitej. Ma przeszło 30000
mieszkańców i było najznacniej-
szym miejscem po Genuy w iey
kraiach. Genuńczycy umyślnie
zburzyli port tameczny, aby han-
del do niego się nie przerzucił z
Genuy. Roku 1727 książę Sabaudz-
ki chciał opanować to miasto za
porozumieniem się z jego mi-
szkańcami, ale zamiar ten wcze-
śnie odkryty, został zniewieczony.
- Savonieres**, dawne miasto by-
wszej Lotaryngii o milę od mi-
asta *Toul* we Francyi. Inne mi-
asteczko tegoż imienia leży w po-
wiece *Bar* w tymże księstwie by-
wszym Lotaryńskim, a trzecie w
dawney Francuzkiej prowincyi
Touraine.
- Saura**, albo **Soura**, małe ale
dobrze zabudowane i handlowe
miasto Tureckie w Azji Mniejszej,
prowincyi Karamanii w Na-
tolii. Jest dość ludne.
- Saurland**, Suderland, Sur-
land, jedna z trzech części z
których składało się dawne wła-
ściwe księstwo Westfalii, darowa-
ne roku 1180 elektorowi Koloń-
skiemu, przez cesarza Fryderyka
I., a roku 1803 oddane landgrafo-
wi Hessen - Darmstadzkiemu w
wynagrodzenie za różne posia-
dłości utracone na lewym brzegu
Renu.
- Saurissel**, okolica Górney Au-
stryi, nie daleko miasta *Ens*,
gdzie rzeka Dunaj wspięta skała-
mi jest bardzo niebezpieczna dla
statków zwłaszcza małych.
- Saustia**, miasto Azjatyckie w
Natolii; ma tytularnego arcybi-
skupa.
- Sauveterre**, małe miasto w by-
wszym powiecie *Comminges*, nie
daleko od miasta *Lombez*, w da-
wney prowincyi Guienne. Inne
tegoż imienia leży w bywszym po-
wiece *Bearn*, o 7 mil francuzkich
od miasta *Pau*.
- Sawa**, Sau, Save, wielka rzeka
poczynająca się w księstwie Górney
Karnioli, płynąca przez Kroacyą,
Slawonią, Bosnią, Serwiją, a
wpadająca w Dunaj po wyżey Bel-
gradu przy mieście *Semlinie*. Ma
bieg bardzo szybki dla tego żegl-
ga na tej rzece jest niebezpieczna.
- Sawolax**, ob. *Savolax*.
- Sax**, miasteczko w powiecie *Ville-
na*, w Królestwie Murcyi w Hi-
szpanii; na bliskley górze leży za-
mek maurytański spustoszały.
- Saxkiöping**, małe miasto na wy-
spie Duńskiej Lalandii, o milę
od miasta *Marjebor*. Ma znaczny
handel zbożowy.
- Saxlen**, miasteczko Szwajcarskie
w kantonie *Unterwalden*, okolicy
Melchthale. Od niego bierze imię
jezioro przyległe.
- Saxonii**, w ogólnym znaczeniu
rozumie się wielka część Niemiec
między Szlakiem, Czechami,
Frankonią Westfalią, morzem
Bałtyckim i Pomeranią leżąca;
przedtém w systemie Rzeszy czyli
cesarstwa Niemieckiego dzielona
była na dwa cyrkuły, Górney
Saxonii czyli Południowey i
Dolney czyli nadmorskiej. Ta
ostatnia zajmowała wiele księztw
i małych państw udzielných, nawet
wszystkie kraie w Niemczech wła-
ściwych do Króla Pruskiego nale-
żące. Z ustaniem wspomnionego
cesarstwa, podział ten na cyrkuły
i nazwisko Saxonii Dolney zniknę-
ło. Górna zaś zamieniona była w
Królestwo, wcielone do Ligi Reń-
skiej.
- Saxonii**, Królestwo, a przedtém
elektorstwo w Niemczech. Grani-
czy

czy na wschód ze Szląskiem, na południe z Czechami, na zachód z Turyngią czyli księstwami innych linii Saskich, na północ z księstwami domu Anhaltynskiego, i Marchią Brandenburską. Wszystkie kraje Królestwa Saskiego dzielą się na 7 cyrkulów. W ogóle ma Saxonii 720 mil kwadratowych powierzchni, 99 powiatów, czyli wielkorządztw dominiów Królewskich; 270 miast i 6400 wsi. Kraje obydwóch Luzacyi mają rząd oddzielny od Saxonii właściwej. Stany Królestwa Saskiego składają się z trzech klas; w pierwszej są pralicy, hrabiowie i baronowie, w drugiej rycerstwo składające się ze szlachty mogącej okazać 8 przodków z obojga rodziców; na koniec z deputowanych od 102 miast mających przywilej wysyłania ich. Najwyższe konsistorium duchowne jest w Dreźnie, równie jak też inne władze rządowe i mieszkanie dworu nieustannie. Nadto miasta Lipsk i *Wittenberg* są siedliskiem niektórych magistratur najwyższych całego kraju. Wszystkie urzędy narodowe powinny być osadzone wyznającemi religią ewangelicką luterską, która jest panująca w kraju, jednak katolicka i kalwińska mają wolne wyznanie; cała familiią Króleską jest pierwszej z tych dwóch ostatnich religii. Kraj tego Królestwa jest jeden z najpiękniejszych na Ziemi. Żyzność, ludność, przyjemne położenie, przemysł i wszystkie do szczęśliwości towarzyskiej usposobienia, są znamiem Saxonii, wśród całych Niemiec. Liczba mieszkańców wynosi przeszło 3 miliony, a dochody panującego i publiczne do 50 milionów złotych polskich. Kopalnie w górach kruszcowych i nader liczne fabryki są najznakomitszym źródłem bogactw Saxonii. Roku 1791 elektor saski obrany był dziedzicznym Królem Polskim, jednoznaczna wola Narodu; gdy następne wypadki odwlekły wykonanie tego życzenia ludu Polskiego, dopiero roku 1807 cesarz *Napoleon*, zdobywszy przy dzielnej pomocy Polaków, część kraju tego, skłonił się do dawnych ustaw tego narodu i oddał rząd je-

go Królowi Saskiemu, do czego w roku 1809 przybyła znówu inna część Polski, tak że teraz kraj posiadany przez Króla Saskiego w Polszcze ma 4000 mil kwadratowych i 4 miliony mieszkańców; tem sposobem Król Saski jest najpotężniejszy z Niemieckich, a jednym z potężnych w Europie. Siła wojskowa saska wynosi do 55000, a polska przechodzi 60000. Bywszy elektor saski był arcy marszałkiem rzeszy i miał przywilej noszenia przed cesarzem na koronacjach miecza, dla czego w herbie saskim były dwa miecze na krzyż złożone, które atoli od przyjęcia godności Królewskiej zostały z tego herbu wyłączone. Dom Saski terazniejszy pochodzi z dawnych margrabiów Misnii. W piętnastym wieku podzielił się na dwie linie Starszą czyli Ernestynską i młodszą czyli Albertynską. Ta druga w środku 15 wieku została podniesiona do tytułu elektorstwa, z którego starsza była wyzuta przez cesarza Karola V., i musiała przestać na udziale księstw pomniejszych w Turynгии, które dotąd zostają przy jej potomkach i tworzą linie *Gotha*, *Weimar*, *Meiningen*, *Hildburghausen* i *Saafeld*, czyli *Coburg*. Wszystkie te linie przystąpiły do konfederacyi Reniskiej roku 1807 i zatrzymały udzielnosc w swych krajach.

Sayda, miasteczko Saskie w cyrkule Misniskim; należy od roku 1429 do familii *Schönberg*, której nadane było z przyległościami przez elektora Fryderyka.

Sayn, hrabstwo niemieckie w byłym cyrkule Westfalskim, podzielone jest na części należące do różnych panujących książąt; w najznaczniejszy atoli do książąt *Sayn-Witgestein*.

Saypan, wyspa na morzu Wschodnio-Indyjskim, nie daleko wyspy *Tinian*. Jest większa i na pozór przyjemniejszą od wspomnianej, leży także wyniosłej. Zda się że Hiszpanie nawidzają onę niekiedy, gdyż kommodor *Byron* roku 1764 i 1766 w swej obłądzonej wokoło ziemi znajdował tutaj muszle perłowe.

Sazawa, rzeka Czeska poczynająca się w Morawii, a wpadająca w Moldawę o 2 mile od Pragi.

Satzig, mierne miasteczko z starym zamkiem w Tylney Pomeraunii, o 2 mile od miasta Stargarda, przy granicy Nowey Marchii.

Scagen, bardzo piękna wieś i włość w Hollandii, nie daleko Alkmarru; tameczna okolica miana jest za najżyźniejszą w Hollandii.

Scagerak, ob. Categat.

Scageriff, mielizna przy Skagen, rozciągająca się na półtóry mili i bardzo dla okrętów jest niebezpieczna gdyż ie zwykle wiatry na nią pędzą.

Scala, małe miasto w Neapolitańskiej prowincyi *Principato citra*; ma biskupstwo połączone z *Ravello*; należy z tytułem księstwa do familii *Spinelli*.

Scala, małe miasto zwane też *Marina*, przy porcie Larneca na wyspie Cyprze.

Scala Marmorea, port turecki w prowincyi Bitinii, w Azji Mniejszej nad cieśniną Konstantynopolską.

Scala Nova, w tureckim ięzyku Kuhadasi, zamek w Natoli z wielkim przedmieściem o 3 mile francuzkie od miasta Ajasaluk, albo starożytnego Efezu nad morzem. Znaczny tutaj jest prowadzony handel towarami wschodniemi mieszkańcy są po większej części turcy.

Scalea, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi Calabria *oltra*, przy granicach gubernii Basilicata, przy uściu rzeki Lamo w zatokę morską Policastro, która też niekiedy nazywa się zatoką morską Scalea.

Scalemi, przylądek na wyspie Sycylii, w prowincyi *Val di Noto*, ku wyspie Malcie wystawiony.

Scalemura, dawne miasto w prowincyi Tureckiej Karamanii, w Azji Mniejszej; ma cytaadelę i biskupa sufragana, arcybiskupa Selenckiego.

Scaletta, zamek i włość z tytułem księstwa w Królestwie Sycylii, prowincyi *Val di Demona*,

między górami przy cieśninie Messinskiej.

Scanderburg, Scandrup, Skanderborg, miasteczko Duńskie w prowincyi Jutlandii w przyiemney okolicy między wodami i lasami. Na zamku tego miasta mieszka urzędnik Królewski.

Scandiano, małe miasto w bywszym księstwie Modenskim, między *Sassuolo* i *Regio*. Są tam dobre kompiele mineralne.

Scandinavia, Skandynawia, tem mianem oznaczano w starożytności tę wielką część północney Europy, która zawiera Królestwa Szwedzkie, Duńskie i Norwęgskie; niekiedy i teraz to miano się używa.

Scandolera, małe miasto w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie Cremonskim; teraz w Królestwie Włoskim.

Scanzano, miasto i włość w wielkim księstwie Toskańskim, powiecie Sienskim.

Scara, ob. Skara.

Scarborough, małe miasto angielskie w prowincyi Angielskiej *York*; wysła 2 deputowanych na parlament. Port tameczny wygodny, osłoniiony jest mocnym zamkiem. To miasto z strony lądu jest niedobyte, gdyż je wody i skały otaczają. W lecie przybywa tam wiele gości dla brania kompieli morskich.

Scarborough, ob. Tabago.

Scardi, wielkie góry, w greckiej prowincyi Macedonii.

Scardona, po słowiańsku Skradyn, miasto Dalmacyi bywszey Wenecko-Austryackiej, teraz do Królestwa Włoskiego przyłączoney, nad zachodnim brzegiem rzeki Kierki, z podupadłą cytaadelą. Ma biskupa sufragana arcybiskupstwa Spalatro. Mieszka tam wielu kupców z Bosnii i Serwii.

Scarena, miasto w bywszym Piemontcie, hrabstwie Nizza, o 2 mile od miasta *Villa Franca*.

Scarpa, Sarpa, małe miasto w Norwegii, prowincyi *Aggerhuus*, o 6 mil szwedzkich od miasta tego imienia.

Scarpanto, wyspa na zatoce morskiej *Mar di Marmora*, przy wejściu do archipelagu greckiego, między wyspami Kandią i Rodem. Należy do Turków, ale większa część mieszkańców są Grecy chrześcijanie. Przyległe morze nazywa się od téj wyspy.

Scarpe, twierdza blisko miasta Douay, w bywszej Francuzkiej Flandryi.

Scarpe, rzeka we Francyi, poczynająca się w bywszej prowincyi *Artois*, a wpada w Skaldę, nie daleko miasta *St. Amand*.

Scarperia, miasteczko w Wielkim księstwie Toskańskim w dolinie Muselana. Bliska okolica wydaie dobre wino, oliwę i owoce; tudzież napełniona jest wiejskimi domami i ogrodami.

Scarsdale, powiat w prowincyi Angielskiej *Derbyshire*.

Scatono, małe miasto w wielkim księstwie Toskańskim.

Scavolino, bywšie księstwo w Toskanii przy granicach prowincyi papiezskej *Urbino*.

Sceaux, miasteczko o półtóry mili od Paryża, stołeczne kantonu w departamencie Sekwany. W czasie rewolucyi został zburzony taceczny wspaniały zamek, zbudowany na końcu 17 wieku przez sławnego ministra Colbert, a ogrodami i wewnątrzniemi ozdobami równaący się nayıpiękniejszemu we Francyi książęcym miasteczkom. Syn naturalny Ludwika XIV., książę *du Maine* nabył to miejsce na początku 18 wieku, pomnożył jego przyjemności i założył tam zwykłe swe mieszkania; gdzie małżonka jego, sławna swym rozumem i miłością nauk, Benedykta-Ludwika z domu *Bourbon-Condé*, otoczyła się naysznakomitszemi owego wieku mężami we wszelkich rodzajach. Dom iey był prawdziwym muzeum i akademią. Po iey śmierci książę *de Pontievre*, znakomity przyjaciel nauk i ludzkości podobnie dawał w Sceaux przykład pierwszym i drugim. Przyjemny autor *Florian* był domownikiem tego pięknego miejsca i w nim umarł. Po rozebraniu i

przedaniu cegły z pałacu, mieszkańcy miasteczka nabyli ogród i utrzymują go dotąd na publiczną dla siebie i Paryżanów, licząc tam przybywających, rozrywkę.

Scelva, rzeka niemiecka w bywszej Westfalii, księstwie Paderbornskim, wpada w Wezerę przy Corvey.

Schaaken, albo *Szokau*, stary zamek i miasteczko w Prussach Wschodnich, cyrkule od tegoż nazwisko biorącym, nie daleko od zatoki morskiej *Curisch-haff*. Ztąd można płynąć wodą do miasta Memla.

Schabatz, ob. *Sabats*.

Schacken, sławny klasztor panien szlacheckich, w księstwie Waldek, w bywszym cyrkule Westfalskim. Przeorysza tegoż bywa zawsze z familii Waldeckiej.

Schackenburg, lenność duńska w Jutlandyi, należąca do familii hrabiów Schak; przyległości jej należą do księstwa Sleswickiego.

Schadek, Szadek, zamek stołeczny włosci w hrabstwie Runkel, bywszym cyrkule Westfalskim; dostało się to hrabstwo przez podział książętom *Leiningen-Westerburg*.

Schärding, Scherding, znaczne miasto w dzielnicy zwanej *Innviertel*, między Bawaryją i Austryją. Ma zamek mocny nad rzeką *Inn*. Miało to miejsce własnych hrabiów, po których wygaśnieniu dostało się domowi Austryackiemu. Roku 1277 cesarz Rudolf I. dał ie w posagu swemu zięciowi, księciu Bawarskiemu. Później wróciło przez przejazd do Austrii, od którego znowu ustąpione zostało Bawaryi; a roku 1779 traktatem Cieszyńskim, z całą ćwiercią za rzeką *Inn*, dostało się Austrii.

Schärnitz, przeprawa pograniczna w Tyrolu ku Bawaryi, obwarowana jest licznymi fortyfikacyjami w sposobie nowym.

Schäsburg, Schesburg, po węgiersku *Seges-Var*, jedno z naysłabszych miast wolnych Królewskich w księstwie Siedmiogrodzkiem, nad rzeką Kochel, stołeczne

czne powiatu od niego imie biorącego. Okolice wydaie dobre wina.

Schafhausen, Szafuza, jeden z 19 kantonów Szwaycarskich, graniczący na północ ze Szwabiją, nie jest obszerny ale ma ziemię żyzną. Ten kanton dopiero roku 1501 przystąpił do ligi Szwaycarskiej. Ma 23000 mieszkańców i 11 małych landwóystw.

Schafhausen, miasto stołeczne kantonu wyżej wymienionego, nad Renem przy granicy Szwabskiej; ma piękne domy, szerokie ulice, i 5000 mieszkańców po większej części zamożnych. Cyta-della leżąca na bliskiej górze nazywa się Unoth. Handel i przemysł kwitną tutaj, z przyczyny że wszystkie towary na Renie prowadzone, dla bliskiego na tymże progu muszą byćz wyładowywane i łodem przewożone. Most teczny drewniany, długi 180 kroków spoczywa na kamiennym palu; dawny murowany był zniszczony roku 1754.

Schafstadt, miasto w Saxonii cyrkule Merseburskim, przy granicy hrabstwa Mansfeldzkiego, między miastami *Lauchstädt* i *Querfurtem*.

Schäinfeld, miasteczko niemieckie, w bywszym cyrkule Frankonii, księstwie Szwarceberskim. Blisko niego leży zamek stary Szwarzenberg.

Schalaberg, zamek na górze z włością przyległą w Górnej Austrii. Był gniazdem hrabiów Salaburg albo Salburg.

Schalauen, albo Schalavonien, Sławoniia, dawne nazwisko jednego powiatu w Prusach Wschodnich, departamencie Litewskim, nad rzeką Niemnem i zatoką morską *Curisch-haf*. Najznaczniejszym miejscem w tymże jest miasto Memel, w krajowym języku zwane Kłapeyda.

Schalkau, małe miasto i włość nad rzeką Itsch w księstwie Korburskim; roku 1723 przez zamiannę ustąpione do księstwa *Meiningen*.

Schamachia, Sammachia, Su-

machia, mierne miasto i twierdza w Perskiej prowincyi Szyrwan nad morzem Kaspijskim. Leży o 2 mile od morza i ma znaczny handel jedwabny. Miejsce to było mocno zburzone przez Szahę Nadyra.

Schamhaupton, zamek i włość w Bawaryi, cyrkule Mińcheńskim. Był tutaj przedtem klasztor kanoników regularnych Świętego Augustyna, którego fundusz oddany jest akademii w Ingolstadzie teraz do *Landshut* przeniesionej.

Schams, mały kraik w kraiu Grizonów w Szwaycaryi. W okolicy tecznej poczynają się 3 rzeki, Długa jest 3 mile, a szeroka 1; ma rozmaite zamki.

Schandau, małe miasto Saskie nad Elbą blisko granicy Czeskiej; mieszkańcy teczni handlują zbożem i przedziwem do Drezna.

Schandelbach, albo Schändlicherbach, rzeka przy Obernheim w bywszej Alzacji, teraz francuzkim departamencie Dolnego Renu, wysieha często.

Scharfenberg, stary zamek na górze w Saxonii, cyrkule Missniskim, o 2 mile od miasta Missnii. Przedtem był warowny; teraz ma w bliskości kopalnie kruszcowe, a należy do familii Militz.

Scharfenberg, spustoszały, przedtem sławny zamek na górze w Turyngskim lesie między miastami *Eisenach* i *Waltershausen* w prowincyi *Tenneberg* do księstwa *Gotha* należącym.

Schambeck, miasteczko w powiecie Osterholz, księstwie Bremńskim, bywszym cyrkule Westfalskim w Niemczech.

Scharnitz, Schernitz, wyborna twierdza i ważna przeprawa przez góry, przy granicach Bawarskich.

Scharoski powiat, ob. Saros.

Schauenburg, stary, spustoszały zamek w Turyngskim lesie, księstwie Sax-Gotha.

Schauenburg, ob. Schaumburg.

Schauen.

Schauenstein, miasteczko w Frankonii, o 4 mile od miasta Bayreuth.

Schaumburg, bywšie hrabstwo Rzeszy w Górney Austrii, dzielnicy Hausruck, należące do hrabiów Stahrenberg od roku 1572. Ma stary zamek który był przedtém dobrą twierdzą.

Schaumburg, włość, małe miasto i zamek na wysokiej górze, w krainie Weterawii, bywszym cyrkule Rzeszy Westfalskim. Jest mieszkaniem jedney linii książąt Anhalt-Bernburg, która posiada przyległe hrabstwo Holzapfel.

Schaumburg, a raczy Schauenburg, hrabstwo w bywszym cyrkule Rzeszy Westfalskim; po wygaśnięciu własnych hrabiów roku 1640, wszczął się spór między pokrewnymi ostatniego hrabi a domem Hessen-Kasselskim o ten spadek; który po długich zwłokach zakończył się ugodą na mocy której połowa tego hrabstwa dostała się Landgrafom wspomnionym, a druga oddana w lenność familii hrabiów Lippe, którzy utworzyli nową linią Lippe-Schaumburg.

Schaumburg; małe miasto w prowincyi Lettewskiej w Inflantach, o 22 mil od miasta Rygi na wschód.

Schatzlar, zamek i miasteczko w Czechach, cyrkule Königsgartzkim przy granicach Szląskich.

Schedlau, miejsce zwykłej rezydencyi jedney linii hrabiów Pückler, w Szląsku Pruskim, księstwie Opolskim.

Scheer, małe miasto niemieckie w Szwabii, nad Dunajem, z zamkiem i włością przyległą. Należało do hrabiów Truchses-Waldburg, którzy je roku 1786 przedali księciu Thurn-Taxis; poczem ten mały kraik podniesiony był przez cesarza do tytułu księstwa. Ma 7 mil kwadratowych powierźchni, 10,000 mieszkańców, a czyni 50000 reńskich dochodu.

Schehrezul, Szerezur, Szjarezul, miasto azyatyckie, stołeczne beglerbegliku jednego w prowincyi Kurdystanie, między miastami Mozulem i Ispahanem.

Scheibenberg, małe miasto górnicze w Saxonii, cyrkule Gór Erzgebirg, o milę od miasta Annaberg. Tameczne kopalnie wydają srebro, miedź i żelazo.

Scheibs, znaczne i piękne miasteczko w Dolney Austrii, dzielnicy Oberwienerwald, nad rzeką Erlaph.

Scheklingen, małe miasto z zamkiem w bywszym cyrkule Szwabii, o milę od miasta Blauberan. Należało przedtém do Austrii, teraz do Bawaryi.

Schellenberg, bywšie hrabstwo Rzeszy Niemieckiej, w cyrkule bywszym Szwabskim; miało panów z domu Hoheneks, od których roku 1699 nabył je książę Lichtenstein i do nowo dla siebie utworzonego księstwa Lichtensteńskiego przyłączył.

Schellenberg, miasteczko nad rzeką Aachen, w Bawaryi; ma warzelnie soli.

Schelling, Terschelling, albo Derschelling, wyspa należąca do bywšzey Hollandyi, między wyspami Ameland i Vlieland. Ma 5 wsi.

Schellye, mocno zaludnione a przedtém warowne miasteczko węgierskie, w komitacie Neitra. Należało przedtém do zakonu Premonstratensów, po tém do Jezuitów, teraz należy do kamery cesarskiej. Ma kościół katolicki i wyborne pastwiska w okolicy.

Schemberg, miasteczko w bywšzym cyrkule Rzeszy Szwabskim, w hrabstwie Hohenberg, nad małą rzeką Schlichem. Należało przedtém do domu Austriackiego, teraz do Bawaryi.

Schemnitz, po węgiersku Szelmetz-Banya, miasto wolne, królewskie i górnicze, w Honteskim komitacie w Węgrzech. Jest bardzo stare, a jedno z najznakomitszych i najludniejszych miast górniczych. Ma do 8000 mieszkańców, po większej części Niemców, częścią katolików, częścią luterańców; kilka kościołów lub kaplic, pocztę, akademią górniczą fundowaną przez cesarżową Maryię Teresę. Luteranie mają tutaj gimnazjum. Od roku 1740 do 73, do-
byto

byto z tameczney kopalni złota i srebra za 70 millionów reńskich. Machina ogniowa urządzona na wzór angielskiej, pompuje wodę z tych kopalni.

Schenkenschanz, była przedtém sławna twierdza Hollenderska, w powiecie Betuwe w Geldryi, na klinie ziemi utworzonym przez dwa ramiona rzeki Renu, z których jedno nazywa się Wael, drugie zatrzymuje nazwisko Renu. Twierdza ta bierze swe miano od jednego szlachcica Geldryjskiego, imieniem Schenck, który ją założył roku 1586. Prócz kościoła i budowli warownianych, miała około 800 domów. Gdy później bieg Renu odmienił się, ta twierdza została oddzielona od powiatu Betuwe, i warownie jej powoli były zniszczone.

Scheppenstedt, **Schöppenstädt**, małe miasto otoczone murami i wałami, w bywszym xięstwie Brunświckim o półtrzeciej mili od miasta Wolfenbüttel. Po pogorzelisku 1743 roku odbudowało się porządnie.

Schepye, wyspa przy północnym brzegu prowincyi Angielskiej Kent. Ma dobre i liczne owczarnie.

Scher, ob. **Szeer**.

Scherhorst, małe miasto z portem w zachodniej stronie wyspy Lewis, przy Skocyi Północnej.

Scherenberg, miasteczko i włość w Turyngii, należy do xięząt Szwarcburg Sondershausen.

Schermbeck, małe miasto, zamek i włość w bywszym xięstwie Kliwii, teraz wielkim xięstwie Bergskim; przy granicy Minsterskiego biskupstwa.

Scherpenheuvel, po francuzku *Montagu*, małe miasto otoczone wałami i murami, w bywszej Niderlandzkiej prowincyi Brabancie.

Scheveling, **Szewening**, wielka i nader piękna wieś hollenderska nad brzegiem morza, przeciw którego wylewom, zabezpieczona jest kosztownemi groblami. Leży o pół mili od miasta Hagi, do którego prowadzi ztąd przepyszna droga brukowana cegłą hollenderską jak głaz twardą, i po o-

bóch stronach obsadzona drzewami. Mieszkańcy wspomnionego miasta przybywają tutaj często dla kompieli morskich i jedzenia ryb świeżych; ale wszystko tutaj jest drogie.

Schie, kanał albo rzeka w Hollandyi, płynąca od miasta Delft do Schiedam, a wpadająca w rzekę Mozę.

Schiedam, małe ale ludne miasto hollenderskie nad rzeką Schie przy jej uściu w Mozę. Było one 6. w liczbie 18, miast które niegdys wysyłały deputowanych do stanów Hollandyi. Mieszkańcy tego miejsca są po większej części rybacy i wyborni ciśle morscy. Port tameczny ma mōdz zająć 200 małych okrętów. Od tego miasta, a raczy rzeki, ma nazwisko powiat Schieland.

Schieland, mały powiat w bywszej Południowej Hollandyi, między rzekami Mozą a Isselem. W tym powiecie leży miasto Rotterdam.

Schierling, miasteczko w Bawarii, powiecie albo cyrkule Straubing.

Schiermond, albo **Sziermonik-Ooge**, mała wyspa w bywszej prowincyi Hollenderskiej Frislandyi, od której dzieli ją wązki kanał. Przedtém łączyła się z stałym lądem.

Schiffbek, miasteczko w xięstwie Holsztyńskim, o 2 mile od miasta Hamburga.

Schiffelheim, miasto z zamkiem, stołeczne landwóytostwa w Nowey Marchii Brandenburskiej, przy granicy Pomeranii. Jest tam komenderyja orderu S. Jana; a landwóyt tameczny odbywa sady piérwszej instancyi. Mieszkańcy wyżywiają się fabrykami sukien i rassy, do czego wełna wyborna w tej okolicy wiele jest użyteczna.

Schiffenberg, komenderyja orderu Teutońskiego w bywszym elektorstwie Hessen-Kasselskim w Niemczech. Z tej okoliczności Landgrafowie Kasselscy miewali zatargi z wspomnionym orderem.

Schilda, małe miasto Saskie w cyrkule Wittemberskim między Torgau a Oschatz, o 5 mil od mia-

- miasta Lipska. Mieszkańcy tego miysca są tak na językach u innych miast okolicznych, jak to w każdym kraju się wydarza, że jedno miysce jest przedmiotem żartów i zmyślonych baśni przez sąsiadów.
- Schildberg**, miasteczko w Morawii, cyrkule Ołomunieckim; należy do książąt Lichtenstein.
- Schillingsfürst**, miasteczko, z z starym zamkiem na górze i włością, w cyrkule bywszym Frankońskim w Niemczech, nad rzeką Wernitz, o 2 mile od miasta Anspach. Jest mieszkaniem jednej linii książąt Hohenlohe, od tego miysca imię biorącey.
- Schiltach**, małe miasto królestwa Wirtemberskiego w Szwabii, przy granicach księstwa Firstenberg; w przyległych górach znajdują się kopalnie żelazne.
- Schiltberg**, Verthes, góry w Dolnych Węgrzech, nad Dunajem w powiecie Vesprińskim.
- Schiltborn**, mierny strumień w Starey Marchii Brandenburskiej, wpadający w rzekę Ucht, z którą upływa do rzeki Biese.
- Schimmerburg**, wielki las w księstwie Brunświckim, o milę od miasta Goslar, należący do bywszych książąt Luneburskich.
- Schintau**, Sempre, miasteczko węgierskie w powiecie Neutra; ma katolicką farę i dobre wino w okolicy.
- Schio**, miasto handlowe w bywszey Weneckiey prowincyi Vicenza.
- Schuppenheil**, Schifenburg, miasteczko w Prussach Wschodnich nad rzeką Alle, przy uściu w nią rzeki Guber. Jest to bardzo wyżywne miysce, a po porozelisku 1750 odbudowało się na nowo daleko lepiej.
- Schiras**, Siras, miasto stołeczne prowincyi Perskiej Farsistan, nad rzeką Bendimix w Azji. Jest jedno z największych w całym państwie. W około założone są piękne przechadzki, obsadzone drzewami cyprysowemi. W dawniejszych czasach było w lepszym stanie. Szkło z hut tamecznych i woda różana są cenione w całym Indyach.
- Schirtingen**, Schirding, miasteczko i przeprawa w księstwie Bareyckim ku granicy Czeskiej. Na bliskiey górze leży zamek Hohenberg nad rzeką Egrą.
- Schirwan**, Scrivan, Servan, Sirvan, Erivan, prowincyi Perska nad zachodnim brzegiem morza Kaspijskiego. Carowa Rosyjska Anna, otrzymała ją pokojem roku 1732 zawartym, ale ponieważ rossyianie nie mogli znieść klimatu tamecznego, a mieszkańcy ledwie potrafili ich wyżyć, przeto dobrowolnie prowincyi ta przez Rosyją opuszczona została.
- Schistab**, wielkie miasto tureckie w prowincyi Bulgaryi, sandziakostwie Nikopolskim, w piękney okolicy nad Dunajem.
- Schkeuditz**, Skeuditz, małe miasto i włość w Saxonii, cyrkule Mersburskim nad rzeką Elster o 2 mile od Lipska.
- Schlackenwalde**, miasto królewskie w Czechach, cyrkule Saackim, o milę od miasta Elnbogen. Ma kopalnie cynowe.
- Schlackerwerde**, miasto z zamkiem i klasztorem Pijarskim w którego kościele są groby jednej linii książąt Badeńskich, do których to miysce należy. Odległe jest o milę od miasta Carlsbad.
- Schladen**, zamek i wielka wieś stołeczna powiatu w księstwie Hildesheimskim, przy granicy Halberstadtzkiej. Blisko żąd jest pole nazwane *Steinfeld*, na którym wielkie wojsko zmieścić się może.
- Schlaitheim**, miasteczko i zamek, w Szwaycarskim kantonie Szafluzy; żąd pisze się familia Szwabska, baronów Keller z Schlaitheim.
- Schlaitz**, właściwiey Szlewitz, miasto dobrze zabudowane w Votlandyi w Saxonii o 4 mile od miasta Vera, jest mieszkalne jednej linii hrabiów Reuss-Plauen. Ma dobrą szkołę i fabrykę sukna, a włość przyległa 2 miastu, tyleż miasteczek i 72 wsie.
- Schlangenbad**, Carlsthalerbad, sławne wody mineralne w hrabstwie Katelnbogen nie daleko Rennu o pół mili od miasta Szwalbach ku Frankfortowi, a o

półtory mili od miasta Wisbaden, w głębokiej dolinie, wysokimi górami otoczonej. Przechadzki są tam bardzo przyjemne, w których piękność przyrodzona miejsca jest ukorzystana. Dla wygody gości pobudowano tam rozmaite domy, nadwóch stronach małej rzeczki, dzielącej posiadłości Hesseńskie od bywszych mogunckich. Wszystkie trzy religie w państwie Niemieckim cierpiane mają tam wolne wyznanie. Wody tamiczne mogą być używane do picia i do kąpieli, do tych atoli muszą być wprzód grzane.

Schlauenitz, Sławienczyce, wielka wieś i włość w księstwie Opolskim ku granicy polskiej. Ma zamek okazały, fabryki zwierciadeł i żelazne. Należy teraz do książąt Hohenlohe; przeszła w dom ich w posagu po księżniczce Hoym-Sacken.

Schlawa, miasteczko w księstwie Głogowskim, w Szląsku Dolnym, nie daleko granicy Polskiej. Wielkie jezioro tamiczne wydaje mnóstwo ryb wybornych i ma czynić do 1000 talarów rocznie.

Schleepusch, miasteczko w księstwie Bergen w bywszym cyrkułe Dolney Saxonii w Niemczech. Familia baronów tego imienia ma ztąd nazwisko.

Schleining, Szlewing, po węgiersku Szalonak, miasteczko w Dolnych Węgrzech, komitacie Eisenburskim, ma zamek na bardzo przykryj skale, i należy do rodziny hrabiów Bathiany.

Schleisheim, pałac letni króla Bawarskiego, o półtory mili od miasta Minchen. Budowle, ogrody, zwierzyńiec, galerie obrazów pędzla Rubensa, Durera i innych, allea długa 1000 łokci, a na jej końcu pałacyk Lustheim, są bardzo przyjemne.

Schleitz, ob. Schlaitz.

Schleswig, Śleswig, księstwo w bywszej Kzeszy Niemieckiej, między Jutlandią prowincją Duńską a księstwem Holsztyńskim. Należało przedtem do królestwa Duńskiego przez połowę, a w drugiej do książąt Holsztyńskich, linii Gottorpskiej, ale roku 1714 Król

Duński zajął i tę drugą część, która mu pokojem Stokholmskim, roku 1720 przyznana była. Cały ten kraj rządzony jest przez gubernatora królewskiego, mieszkającego w zamku Gottorpskim.

Schleswig, miasto stołeczne księstwa wyżej wymienionego, w wesołym położeniu nad rzeką Schley. Ma szerokie ulice, dobrze zabudowane domy i stosowna do swej rozległości ludność. W tamicznym katedralnym kościele są groby dawnych książąt i inne ciekawe pomniki. Blisko jest szkołka katedralna i szpital sierot, fundowany roku 1719. Nie daleko miasta leży zamek zwany *Gottorp*, dawniej będący mieszkaniem jednej linii książąt Holsztyńskich, teraz gubernatora Duńskiego. Mieszkańcy wyżywiają się przy licznych fabrykach. W bliskości miasta znajdują się szczątki rowu wykopanego niegdyś przez Danów przeciw napadom Sasów i Słowian; pomnik ten nazywa się *Danewerk*, jest długi 3 mile.

Schlettau, małe miasto górnicze w Saxonii, cyrkułe Missniiskim, nad rzeką Tszopa. Jest tam pałacyk myśliwski królewski w którym mieszka łowczy.

Schlettstadt, miasto w bywszej Alzacji teraz w departamencie Dolnego Renu o 4 mile od miasta Colnar. Tędy idzie wielki gościniec włąb Niemiec i Lotaryngii. Król Ludwik XIV. kazał tutaj założyć fortyfikacye roku 1675. Było to miasto niegdyś wolne Rzeskie. Tamiczny kościół kollegiatki, klasztor Jezuicki i Świętego Fides, są piękne. Mieszkańcy wyżywiają się handlem przechodowym win Alzackich.

Schleusingen, miasto w hrabstwie Henneberg w Turynгии, w Części przypadłej roku 1718 domowi elektorsko-Saskiemu po zeyściu księcia Maurycego Wilhelma Sasko-Zeit. Przedtem było mieszkalne jednej linii hrabiów Henneberg, obszerne w tej okolicy włości posiadających. Fabryki wełniane, miedziane i żelazne są dostatnim wyżywieniem dla mieszkańców, których liczba wynosi do 2300.

Schlich-

Schlichtingsheim, po polsku Szlichtingowo, miasteczko w bywszym województwie teraz departamencie Poznańskim, przy samej granicy Śląskiej, o półtorej mili od Wschowy.

Schlido, małe miasto w bywszym powiecie Vicenza w państwie Weneckim. Mieszkańcy jego prowadzą znaczny handel suknami i skórami.

Schlieben, małe miasto i włość w Saxonii, cyrkule Wittenberskim, o milę od miasta Herzberg. To miejsce jest gniazdem rodziny Schlieben, i ma prebostwo którego dochody wcielone są do akademii Wittenberskiej.

Schlingen, miasteczko i włość w bywszym cyrkule Rzeszy Szwabskim; roku 1803 dostało się domowi Badenickiemu, z $1\frac{1}{2}$ mili kwadratowej ziemi, 1500 mieszkańców i 10,000 reńskich dochodu.

Schlitz, małe miasto, zamek i włość, w Górney bywszej Hassyi, między posiadłościami Darmstadtzkiemi a miastem Fulda, nad rzeką Altfeld, wpadającą przy tem mieście w Fuldę. Ztąd pochodzi znakomita familija Schlitz-Gorz, od roku 1739 mająca tytuł hrabiów.

Schlobitten, włość w Prussach-Wschodnich cyrkule Morungen; ma piękny zamek, ogród i inne ciekawości. Jedna linia hrabiów Dohna, ztąd ma nazwisko.

Schlochau, po polsku Cztuchów, miasto stołeczne jednego cyrkułu, w Prussach Zachodnich.

Schlok, miasteczko nie daleko miasta Rygi, na klinie ziemi między Morzem Bałtyckim a rzeką wielką Aa; roku 1783 odstąpione było Rossyi przez Kurlandiją.

Schlöckenau, Schlucken, małe miasto Czeskie w cyrkule Leutmeryskim przy granicy Saskiej, o 3 mile od miasta Zittau. To miejsce ma handel i znaczne fabryki.

Schlödien, włość przy Mohrun-gen w Prussach Wschodnich, Ma piękny zamek, a należy do hrabiów Dohna.

Schlottheim, zamek i miasteczko niemieckie w Turyngii, o półtorej

mili od miasta Mühlhausen. Należy do familii szlacheckiej Hopfgarten.

Schlubbe, mała rzeka w Śrzedniej Marchii Brandenburskiej, między rzekami Odrą i Spreę; tworzy jezioro przy Mühlrose, napełnia tamże rowy wodą, a nowym kanałem wpada w Odrę.

Schluchtern, włość i małe miasto niemieckie w bywszym cyrkule Westfalskim, o 2 mile od miasta Fuldy. W tamecznym benedyktynskim klasztorze jest teraz reformowane Gimnazjum. Rzeką Kinzig płynie śródkiem tego miasta. O pół mili z tamtąd leży góra zwana Drakenberg.

Schlüsselburg, piękny zamek i włość majoracka familii baronów Hoheneck, w Górney Austrii, cyrkule Hausruckviertel nad rzeką Trältnach.

Schlüsselburg, po rosyjsku Oreszek, Orehowec, Nöteburg, twierdza z dobrym portem w Rosyjskiej prowincyi Ingermanlandyi; leży na wyspie rzeki Newy przy jej wypływanii z jeziora Ladogi. Kształt jej podstawy podobny jest swą podługowatością do orzecha, dla tego ma nazwisko szwedzkie Nöteburg, a rosyjsi Oreszek. Roku 1802 Rosyianie, zdobyli ją na Szwedach od których była przez sto lat posiadana. Położenie tego miejsca jest dla wielu bagnów niezdrowe. Odkąd ją Rosyja posiada, przydano tej twierdzy nazwisko Schlüsselburg, to jest klucz do Szwecyi, gdyż nim jest bez wątpienia. Rosyjanie jeszcze mocniej ją obwarowali i założyli w niej rozmaite budowle warowniane. Są tam prócz fabryki kattunu i porcelany, tudzież więzienia stanu. Ta twierdza osłania obydwie brzozy rzeki.

Schlüsselburg, włość z starym zamkiem, ogrodem i biblioteką w Czechach cyrkule Prachyńskim; jest tam klasztor Augustianów. Miejsce to należy do familii hrabiów Künigl.

Schlüsselburg, miasteczko, zamek i włość, w bywszym cyrkule Westfalskim nad rzeką Wezer.

Schlüsselfeld, małe miasto i ober-

- oberamt, w wielkim księstwie Wirchburskim w Niemczech.
- Schlukup**, małe miasto nad rzeką Trave w księstwie Meklenburskim; należy do wolnego miasta Lubeki.
- Schmale Aue**, rzeka w Niemczech, księstwie Luneburskim poczynająca się przy Dole, a wpada w morze po wyżej miasta Jestenburg.
- Schmalenberg**, małe miasto niemieckie w bywszym księstwie właściwym Westfalskim, nad rzeką Lenną.
- Schmalkalden**, ob. Smalkalden.
- Schmechten**, miasteczko niemieckie, w bywszym biskupstwie Paderbornskim w Westfalii. Jest tam źródło wód mineralnych, które mieszkańcy nazywają Mettbrun.
- Schmidmühlen**, miasteczko bawarskie w księstwie Neuburskim, nad rzeką Vils, przy jej połączeniu z rzeką Lauterach. Ma dobre chmielniki.
- Schmiedeberg**, otwarte, wolne miasto górnicze i mocno handlowe w Szląsku księstwie Janerskim nad rzeką Lomnitz pod samymi górami Olbrzymiemi. Należało do rodziny Czeskiej hrabiów Czernin, od których je kupił Król Pruski, roku 1747 i ogłosił wolnym miastem. Długość jego przenosi pół mili, ma tylko jedną ulicę przy której są piękne domy, po wielkiej części letnie mieszkania bogatych mieszczan bliskiego miasta Hirszberga. Mieszkańcy w Szmidbergu trudnią się największą okół żelaza i wybornym tkactwem płócien, a mianowicie przesłiznnej bielizny stołowej. Lateranie mają tam dom do nabożeństwa, a fara należy do katolików.
- Schmiedeberg**, małe miasto saskie między górami o 2 mile od miasta Wittenbergi, ma 250 domów i 1200 mieszkańców.
- Schmiedeberg**, miasteczko górnicze w Saxonii, cyrkule Misniskim, nad rzeką Weisseritz, na przeciw miasta Dippoldswalda. Należy to miejsce do rodziny szlacheckiej Bülow.
- Schmilten**, miasteczko i warowny zamek w Inflantach, prowincyi Letteńskiej, o 16 mil od miasta Rygi ku Północo-Wschodowi. Otoczone jest wielo bagnami.
- Schmöllen**, miasteczko Saskie w księstwie Altenburskim, części należące do linii Sasko-Gothajskiej, o milę od miasta Altenburga. Jest bardzo starożytne, gdyż już za Karola Wielkiego było wzmiankowane.
- Schmörga**, ob. Smogra.
- Schmolnitz**, miasteczko górnicze w Węgierskim komitacie Spiskim. Ma znaczne kopalnie miedziane i mennicę.
- Schmolchin**, Schmolzin, miasto i włość w powiecie Lawenburskim, w Tylney Pomeranii. Roku 1667 ustąpiła je rzeczpospolita Polska elektorowi Brandenburgskiemu.
- Schmolenitz**, włość, zamek na górze i miasteczko, w Węgrzech, komitacie Prezburskim.
- Schmetter**, mała rzeka niemiecka w Szwabii, między miastami Augsburgiem i Donauwerth.
- Schnabelweide**, miasteczko i włość w Margrabstwie Kulmbachskim, nie daleko *Creussen*.
- Schnakenburg**, miasteczko i amt w księstwie Luneburskim, bywszego elektorstwa Hanowerskiego, przy samej granicy Marchii Brandenburgskiej, cyrkulu Priegnickiego, nie daleko spływu rzek Elby i Aland. Familii Bernsdorf ma tam posiadłości i jurydykcyą.
- Schneeberg**, miasto górnicze w królestwie Saskim, cyrkule Misniskim, nad rzeką Muldą nazwaną od tego miasta Szneberską. Ma szkołę, szpital i dom sierot. Tameczne kopalnie były przedtem tak bogate, że od roku 1471 do 1501, dobyto z nich 51,990 beczulek złota. Teraz fabryki farb i blach srebrnych, tudzież koronek, blondyn i innych nicianych, rzecz są naysznakomitszym tamecznym mieszkańcom zatrudnieniem.
- Schneekoppe**, albo Snieżna głowa, wysoka góra w Saxonii, w księstwie Gothajskim.
- Schneekoppe**, najwyższa z gór Olbrzymich Szląskich przy granicy

- cy Czeskiej. Należy do rodziny hrabiów Schaffgotsch; na jej wierzchołku znajduje się kaplica w której 3 razy do roku, katolickie odbywa się nabożeństwo.
- Schneitbach, miasteczko bawarskie, w cyrkule Amberg.
- Schneitlingen, włość w byłym biskupstwie Heideberskim, do tamecznej kapituły należąca.
- Schnellenberg, zamek i wolna przedtem włość Rzeszy w cyrkule Westfalskim; należąca do baronów Fürstenberg.
- Schneppenthal, włość w Saksii, księstwie Gothaiskim. Główny jest tameczny instytut do wychowania młodzi przez pana Salzmann utrzymywany. W lecie 1791, gdy Szanowny komendant korpusu Warszawskiego kadetów, książę Adam Czartoryski wysłał swym kosztem JJP. P. Hube i Wulfersa profesorów tegoż korpusu, na zwidzenie najlepszych zagranicznych miejsc wychowania młodzieży, było przez nich i toż nawidzone.
- Schodtwien, Schaidtwein, małe miasto ale bardzo ważna przeprawa graniczna w Dolnej Austrii ku granicy Styrii przy górach Semmering; należy do rodziny hrabiów Walsegg. Nazywane bywa to miejsce kluczem Austrii. Na bliskiej górze leży stary zamek Klam. Cesarz Karól VI. kazał drogę w tamecznych górach rozprzestrzenie wielkim kosztem.
- Schöckel, wielka góra w Styrii, nie daleko od miasta stołecznego Grätz.
- Schömburg, małe miasto z zamkiem w Szląsku, cyrkule Świdnickim; należy do klasztoru Grissau.
- Schömburg, małe miasto i zamek Morawii nad rzeką Deva. Należy do książąt Lichtenstein.
- Schöna u, małe miasto Królewskie w Szląsku, cyrkule Jauer; ma kopalnię miedzianą i 2000 mieszkańców, leży o 5 mil od miasta Jauer, ku zachodowi.
- Schöna u, miasteczko w cyrkule Heidelberg w palatynacie byłym Reńskim. Tam elektor Fryderyk III. przyjął wygnanych kalwinistów z Niderlandu i Francji. Wszystkie trzy religie chrześcijańskie mają tam wolne wyznanie.
- Schöna u, miasteczko w Bawarii, cyrkule Eggenfelden.
- Schöna u, bywsza bezpośrednia włość Rzeszy, o pół mili od miasta Akwisgranu; mająca parę set morgów ziemi, jeden dom tylko, ale żadnego poddanego.
- Schöna u, opactwo w byłym elektorstwie Trewirskim, roku 1803 oddane w wynagrodzenie księciu Nassau-Weilburg.
- Schönbach, miasteczko Saksii w Votlandyi, należące do baronów Weitzendu.
- Schönbeck, miasteczko i włość nad rzeką Elbą, w byłym księstwie Magdebskim, należące tamecznej kapitule. Ma znaczne warzelnie soli, 465 domów i 4300 mieszkańców.
- Schönberg, zamek okazały, przedtem zwykle mieszkanie letnie księcia probosza w Elwangen, przy mieście tego ostatniego imienia na górze, w Szwabii.
- Schönberg, zamek i amt w Prusach Wschodnich, cyrkule Marienwerderskim; familii hrabiów Finckenstein, posiada dziedzicznie wielkorządztwo tameczne.
- Schönberg, miasteczko w Dolnej Bawarii, powiecie Straubingen, cyrkule Bernstein.
- Schönberg, miasteczko z zamkiem blisko niego leżącym w Górnej Łuzacyi o milę od miasta Görlitz. Ma 200 domów, 800 mieszkańców, a należy do familii szlacheckiej Rechenberg.
- Schönberg, miasteczko niemieckie, zamek i włość w księstwie Ratzeburg, nie daleko od miasta Lubeki, należące do książąt Meklenburg Strelitz. Przedtem mieszkali tutaj biskupi Ratzeburscy.
- Schönberg, miasteczko i włość z 26 wsiami w byłym elektorstwie Trewirskim.
- Schönberg, miasto w Morawii, z 430 domami, a 2000 mieszkańców.
- Schönberg, zamek i przeprawa

- w Wielkim księstwie Darmstadt-kim, okolicy nazwaney Bergstrasse.
- Schönborn**, miasteczko otwarte w Szląsku, cyrkule Landshut, przy granicy Czeskiej: należy do opactwa w Grüssau.
- Schönbornslust**, przyjemny pałac letni nad Renem nie daleko miasta *Coblenz*, przy miasteczku Zollenberg: zbudowany był przez elektora Trewirskiego Franciszka Jerzego z domu Schönborn.
- Schönbrunn**, Szenbrun, okazały pałac o pół mili na południe od Wiednia w Austrii, zwykłe mieszkanie letnie dworu cesarskiego. Obszerne budowle tameczne, kościół dworski, ogrody, menażeryja, ciepłarnie dla roślin i ptaków zagranicznych, przepyszna sala owalna z posągami cesarza Franciszka I., są godne podziwienia. Cesarzowa Maryja Teresa ozdobiła ten pałac w latach 1744 i 49. W czasie przebywania tam dworu droga ztąd do miasta jest oświetlona wielo latarniami.
- Schönbrunn**, zamek i miasteczko w Bawarii, cyrkule Mincheńskim.
- Schönburg**, hrabstwo przedtem, a teraz księstwo udzielne w konfederacyi Reńskiej, położone w środku królestwa Saskiego, którego to kraju było przedtem lenością. Znakomitsze włości tego księstwa są: *Glauch*, *Waldenburg*, *Lichtenstein*, *Hartenstein* i *Stein*. Liczbamięszkańców wynosi 60,000, powierzchnia 20 mil kwadratowych a dochód 150,000 reńskich. Zwykły tytuł panującego jest książę *Schönburg-Waldenburg*.
- Schönebeck**, ob. *Schönbeck*.
- Schöneck**, małe miasto wolne Saskie w Votlandyi, ku granicy Czeskiej. Ma 130 domów bardzo małych. Od czasu Karola IV. cesarza ma różne przywileje; między innemi i ten że żadnych podatków nieopłaca, prócz że gdy panujący w jego jest murach, tedy przynosi mu w podarunku w nowym drewnianym puharze 5 funtów hallerzów, co wynosi ledwie 10 talarów.
- Schöneck**, miasteczko z zamkiem nad rzeką Ters, stołeczne cyrkułu od niego nazwanego w Prussach Zachodnich, o 3 mile od Gdańska. Za czasów Polskich było stołeczne powiatu w województwie Pomorskim, i starostwa grodowego posiadane zawsze przez wojewodę Pomorskiego. Zwało się zaś Skarszewo. Założone było około roku 1180, znać przez rządzcę Polskiego w tej okolicy, pochodzącego z familii Lesczyc na Skarszewie w Kaliskim, z którego już stem lat wprzody był Imisław biskupem Wrocławskim na Szląsku, syn Imisława Lesczyc hrabi na Skarszewie, podług Paprockiego, supana albo wojewody Kaliskiego.
- Schönecken**, miasteczko niemieckie z włością z 19 wsi złożoną, w bywyszym opactwie Prüm.
- Schönnewalde**, małe miasto Saskie w cyrkule Wittemberskim, nie daleko miasteczka Herzberg, należące do włości Schweinitz.
- Schönfeld**, stare miasteczko górnicze w Czechach, cyrkule Saackim; ma kopalnie obfite srebra.
- Schönflies**, *Schönflieth*, małe miasto w Nowey Marchii Brandenburskiej, cyrkule Königsbergskim; nad jeziorem Sonnenberg; bardzo dawniej podupadło, lecz przez rolnictwo podniosło się znacznie.
- Schönhausen**, pałac letni w Środniej Marchii Brandenburskiej o milę od Berlina. Tam mieszkała wdowa Króla Fryderyka II. Z miasta prowadzi piękna droga do wsi Panko, a z tej idzie wysokimi i pięknymi drzewami obsadzona ulica do pięknego zamku, przy którym jest ogród z fontannami i kanałami.
- Schönningen**, miasto z 207 domami i pięknym zamkiem w księstwie Wollenbüttel o milę od miasta Helmstadt; przy tym mieyscu znajdują się dwie studnie wody słone.
- Schöninsel**, pałac letni w księstwie Meklenburskim nad jeziorem nie daleko miasta Gustrów.
- Schönlanke**, miasto w Prussach Zachodnich z kościołem luterskim.
- Schönlinde**, miasteczko w Leutmeryckim cyrkule w Czechach; ma sławne fabryki niciane i błęchy.

Schönraich, Schönbach, małe miasto i włość w bywszym cyrkule Frankońskim, wielkim księstwie Wirchurskim.

Schönsee, ob. Kowalewo.

Schöstein, zamek i włość w Styrii, cyrkule Cilleyskim.

Schönstein, miasteczko Bawarskie, w cyrkule Straubing.

Schönthal, miasteczko Czeskie w cyrkule Saackim.

Schönthal, bywsze bogate opactwo cysterskie w Niemczech, dawnym cyrkule Frankońskim. Roku 1803 dostało się elektorowi Wirtemberskiemu.

Scholteski powiat, w Dolnych Węgrzech. Ma nazwisko od miasteczka Szolt, obłany jest rzeką Dunajem, a ma mieszkańców Niemców, Węgrów i Illyryczyków. Cały powiat jest jedną obszerną równiną, przez którą można kilka dni jeździć żadnej wsi nie napotkawszy; te zaś które się tam znajdują są ubogie, a mieszkańcy ich trudnią się po większej części chowem bydła które na tamiecznych pastwiskach wybornie się udaie. Rybołostwo na Dunaju, jest także znaczne.

Schonendal, Schordal, miasteczko Norwegskie w prowincyi Drontheim, o półtorej mili od miasta Drontheim.

Schöngau, mierne miasto Bawarskie w powiecie Mincheńskim, o 4 mile od miasta *Landsberg*. Ma zamek, sąd powiatowy, znaczne blęchy i fabrykantów instrumentów muzycznych.

Schonhowen, małe miasto nad rzeką Leck w Południowej Holandyi z obszernym portem. Jest dobrze zamieszkane i dziesiąte było między 18 miastami mającemi prawo wysełania deputowanych na zgromadzenie prowincyi Holandyi. Handel, połów jesiotrów, ogrodnictwo, papiernie i złotnictwo są zatrudnieniem mieszkańców.

Schopenthal, powiat w kraiu Grizonów w Szwajcaryi, między miastami Schombs i Fürstenuan; długi jest 4 mile, szeroki na półtorej, i ma wiele zamków.

Schorndorf, miasto mocnymi murami i wałami w dawnym sposobie obwarowane, w Królestwie Wirtemberskim. Ma 3300 mieszkańców, stary zamek w którym jest arsenał i w okolicy dobre wino.

Schotten, włość z 5100 mieszkańców i zamkiem nad rzeką Niddą, w hrabstwie tegoż imienia w Wetterawii nie daleko Renn, teraz do Wielkiego księstwa Darmstadzkiego należące.

Schottland, miasteczko przy Gdańsku, mogące być uważane za przedmieście jego. Przedtem dwie części tegoż należały do terytorium tego miasta a trzecia do Pruss zachodnich; teraz całe należy Gdańskowi.

Schottwien, ob. Schodwien.

Schouven, Szuwen, wyspa w bywszej Hollenderskiej prowincyi Zeelandii; między wyspami Walchern i Overflake; była przedtem daleko większa niż teraz, gdyż morze brzegi jej uszkodziło. Ma znaczny handel zbożem, solą i rybami słonemi.

Schramberg, miasteczko niemieckie w Szwabii w Czarnym lesie, w bywszym górnym hrabstwie Hohenberg, nad rzeką Schiltach; należało przedtem do Austrii, teraz do wielkiego księstwa Badenskiego.

Schraplau, podupadły zamek z miasteczkiem tego imienia nad rzeką Weite, w bywszym hrabstwie Mansfeld w Dolney Saxonii, części należącey przedtem do Króla Pruskiego, teraz do Westfalskiego. W tym zamku było przedtem mieszkanie hrabiów *Mansfeld*; teraz jest tam amt. Włość przyległa składa się z kilkunastu wsi.

Schrattenthal, miasteczko, zamek i włość w Dolney Austrii, dzielnicy Dolnego Manhartsberg, nad rzeką Bulka, ku granicy Morawskiej.

Schrecz, zamek i wielka wieś, w bywszym księstwie Bareyckim, o 4 mile od miasta Bareytu; była przedtem zwykłym mieszkaniem linii *Kulmbach-Werlingen*; teraz ma znaczne huty szklane.

Schrems,

- Schrems, miasteczko, zamek i włość w Austrii, dzielnicy po za rzeką Ems, w cyrkule Manhartsberskim.
- Schriesheim, miasteczko niemieckie w bywłym Dolnym palatynacie, o milę od miasta *Heidelberg*, w okolicy nazwaney *Bergstrasse*. Roku 1766 odkryto tam zabytki starożytnych rzymskich łożni, które elektor kazał przykryciem od naruczenia obwarować. W bliskości leży zamek *Scralburg*.
- Schrobenhausen, małe ale piękne miasteczko w Górney Bawaryi nad rzeką Paar, między miastami Ingolstadem i Augsburgiem.
- Schrode, mała rzeka niemiecka w bywłym księstwie Magdeburskim, wpada w Elbę przy mieście Magdeburgu.
- Schrotzberg, zamek i miasteczko w księstwie *Hohenlohe*, o półtory mili od miasta *Rosenburg*. Należy do linii *Hohenlohe - Ingelfingen*.
- Schrunden, Schrondern, małe miasto z podupadłym zamkiem w Kurlandii.
- Schuhflick, miejsce rozrywki o ćwierć mili od miasta Dwóchmostów; w bywłym księstwie tego imienia. Ozdobione było na początku 18 wieku, przez Króla Stanisława Leszczyńskiego; w czasie gdy mieszkań w wspomnionym mieście, należącym do Karola XII. W bliskości znajduje się ciekawe echo. Miejsce to należące teraz z całym krajem przyległym do Francyi, zupełnie podupadło.
- Schumegski powiat, w Dolnych Węgrzech; bierze nazwisko od zamku Szomogywar, który atoli dawno już w czasie wojen ostatnich wewnętrznych podupadł, i tylko wieś jest tego imienia. Rozciąga się ten powiat w kształt trójkąta między rzeką Drawą a powiatem Baranierskim. Powietrze w niektórych okolicach, dla wielości bagnów jest cudzoziemcom szkodliwe. Ziemia tamieczna bardzo żyzna, wydaje obficie zboża, wina dobre czerwone, długo się atoli chować niemogące, i żywi piękne bydło. Zwierzyny jest tam także podostatkiem. Mieszkańcy w liczbie 122500 są Niemcy, Węgrzy, Słowianie, Raścowie i Kroaci.
- Schürgast, miasteczko Szląskie w księstwie Opolskim, nad rzeką Odrą przy uściu w nią rzeki Neissy, o 5 mil od miasta Opola.
- Schütt, znaczna i żyzna wyspa w Węgrzech Dolnych, utworzona przez rzekę Dunay, nie daleko miasta Prezburga; odnoga tej rzeki dzieli się na 2 części, to jest wielką i małą Szut. Długa jest mil 12 a 7 szeroka; napełniona pięknymi domami wiejskimi, ale też podległa niekiedy zalewom.
- Schüttenhofen, miasteczko w Czechach, cyrkule Prachińskim, należące do hrabiów Stahremberg.
- Schütttern, wieś w Węgrzech, komitacie Odenburskim. Przy niej leży wspaniały pałac zwany Esterhaz, należący do książąt tego imienia.
- Schunter, rzeka niemiecka w bywłym cyrkule Dolney Saxonii; płynie przez księstwo Brunświckie, wpada w rzekę Ocker, a z tą przy Dickhorst, w Aller.
- Schussenried, bogaty bywły klasztor premonstratenski, w Szwabii nad rzeką Schuss, nie daleko od jeziora Federsee. Roku 1803 dostało się familii teraźniejszych książąt *Van der Leyen*, udziałnych w konfederacyi Renckiej, z 2½ mil kwadratowych powierzchni, 20 wsiami lub folwarkami, 30000 reńskich dochodu i 6600 mieszkańcami.
- Schuttern, miasto francuzkie z zamkiem, w bywszej Alzacyi o 3 mile od miasta Strazburga, nad rzeką Schutter.
- Schwabach, Schwobach, dobrze zabudowane miasto niemieckie w bywłym margrabstwie Anspachskim; nad rzeką Szwabach, o 2 mile od miasta Nuremberga. Miało territorium 2 mile kwadratowe powierzchni mające, 3500 mieszkańców i 62000 reńskich dochodu. Było to jedno z

nayznakomitszych miast mennicznych cyrkułu Frankońskiego. Są tam kościoły farny, francuzko-kalwiński, synagoga żydowska, piękne studnie na rynku, dom robót i poprawy, fabryki drutów złotych, srebrnych i żelaznych tudzież inne rękodzieła. Przedtém odlewano tutaj bardzo piękne pismo drukarskie, zwane Szwałbachskim. To miejsce podniosło się przez Francuzów którzy tam roku 1686 się schronili. W tém także mieście ułożone były nayprzód punkta zwane Szwałbachskimi artykułami, z których utworzyło się roku 1529 wyznanie wiary Augsburskie.

Schwabeck, włość w Szwabii, między miastami *Mindelheim* a Angsburgiem, do którego biskupstwa należało aż do roku 1208, gdzie dostało się domowi Bawarskiemu. Roku 1706 gdy elektor Maksymilian, ogłoszony był nieprzyjacielem Rzeszy, biskup Augsburski zajął tę włość, ale ją musiał zwrócić Bawarii przy pokoju Badeńskim. Roku 1777 po wygaśnięciu zupełnym domu elektorskiego, cesarz obiał ją jako otwartą lenność Rzeszy.

Schwaben, miasteczko, zamek i włość nad rzeką Semptą, w Górnej Bawarii, cyrkule Mincheńskim.

Schwabenitz, miasteczko w Morawii, cyrkule Ołomunieckim.

Schwabmünchen, miasteczko i włość w bywszym biskupstwie Augsburskim, teraz do Bawarii wcielonym.

Schwabstedt, miasteczko i włość w księstwie Sleswickim nad rzeką Treen; ma stary i prawie już zupełnie podupadły zamek, w którym dawniej biskupi Sleswicy mieszkali.

Schwadorf, miasteczko, włość i zamek w Austrii, dzielnicy po za rzeką Ens, należące przedtém do biskupstwa Passawskiego.

Schwachat, Schwochat, miasteczko w Dolnej Austrii nad rzeką Dunajem, należące do Kamery cesarskiej; leży o 2 mile od Widnia i ma fabryki kattunu.

Schwalbach, Langenschwalbach, miasteczko w bywszym Hasyi w Niemczech, nazwane tak od swoiey długości i dla różnicy od kilku innych miejsc tegoż nazwiska Szwałbach. Ma sławne wody kwaśne mineralne, odkryte 1568 i odtąd do takiej przyszły wziętości, że teraz po 900 gości bywa tam corocznie; a w miesiącach letnich rozsełają z tamtąd po 10000 garcy tej wody do innych miejsc. Blisko tego miasta jest piękny pałac landgrafa *Hessen-Reinfels*, który tam roku 1766 starał się wprowadzić w wziętość wody stalowe, ale dotąd nadaremuie.

Schwalbach, (Burg,) miasteczko, włość i zamek w księstwie *Nassau-Usingen* w Niemczech, nie daleko Renu.

Schwalbach Mały, wielka wieś z zdrowymi wodami mineralnemi, w księstwie *Solms-Braunfels*.

Schwalenberg, miasteczko, zamek i włość w bywszym cyrkule Westfalskim, księstwie *Lippe*. Miało przedtém własnych hrabiów, którzy wymarli roku 1356.

Schwalheim, mała wieś niemiecka w bywszym hrabstwie *Hannau*, o ćwierć mili od miasta *Friedberg*; ma wody mineralne kwaśne, szrodek trzymające między Selcerskimi a Szwałbachskimi.

Schwalm, rzeka niemiecka w hrabstwie Ziegenhain, poczynająca się przy lesie Axtwalde, a przy zamku Altenburg wpadająca w rzekę Fuldę.

Schwan, Schwaen, małe miasto, zamek i włość w księstwie Meklenburskim, włości Rostockiej, nad rzeką Warną o 2 mile od miasta Rostoku. Znajduje się tam dostatek gliny wyborney do cegielni, która tam palona i do Rostoku bywa wyprowadzana.

Schwanbek, miasteczko w księstwie Halberstadzkim; w bliskości znajduje się kapliczka do której w pewnych czasach odbywane bywają pielgrzymki przez pobożnych katolików.

Schwanberg, Szwamberg, dawny zamek na górze w Pilznieńskim cyrkułe w Czechach; był gniazdem rodziny szlacheckiej Szwamberg. W bliskości znajdują się drogie kamienie czeskie.

Schwanberg, miasteczko z zamkiem i włością w Styryi, nie daleko miasta Marburga; w bliskości znajdują się dobre pastwiska.

Schwand, Szwand, znaczne miasteczko w bywłym margrabstwie Anspachskim oberamcie Schwabach.

Schwanden, znaczne miasteczko Szwajcarskie w kantonie Glaris, ma domy kamienne i zjazdy kantonowe.

Schwandorf, piękne miasteczko między miastami Naburg i Regenstein, w Górnym bywłym palatynie, na wielkiej drodze z Egru do Ratyzbony.

Schwaneburg, miasteczko i zamek w Rosyjskiej prowincyi Inflantach, nad rzeką Pirda, powiecie Litewskim.

Schwanenberg, miasteczko i włość w bywłym właściwym księstwie Westfalskim, włości Wikard.

Schwanenberg, Schwanberg, wielka wieś bywłego biskupstwa Wirchurskiego; w bliskości widać rozwaliny starożytnego zamku.

Schwanenfeld, powiat w bywłym cyrkułe Rzeszy Szwabskim, przy granicy Frankonskiej; także w Saxonii okolica koło miasta Zwickau, nazęwa się Schwanenfeld.

Schwaningen, Oberschwanningen, wielka wieś niemiecka, w bywłym księstwie Anspachskim, o milę od miasta Wassertrudingen; ma okazały pałac i ogród.

Schwansee, wielkie jezioro w Turynghii, nie daleko miasto Erfurtu, stożeczne wóytostwa od niego imię mającego. Należy do księcia Saxon-Weimar.

Schwanstadt, małe miasto w Górnym, Austrii o milę od miasta Wolklabruck, w dzielnicy Hausruckviertel. Należy do włości Purckam, posiadanej przez hrabiów Salburg.

Schwanzen, albo Schwavens-

heim, okolica w księstwie leświckim do Danii teraz przyłączonym. Ma wielu osadników Szwabskich, z Pomeranii tam przybyłych, tudzież napełniona jest drobnymi włościami szlacheckimi. Ma ziemię żyzną i dobrze uprawną. Mieszkańcy mówią językiem do dawnego saskiego podobnym.

Schwarmstedt, miasteczko w bywłym elektorstwie Hannowerskim, cyrkułe Zellskim, teraz do Królestwa Westfalskiego wcielonym.

Schwartabruck, małe miejsce w Szwedzkiej Prowincyi Sudermanii; są tam znakomite kuźnie żelazne.

Schwartau, miasteczko w bywłym cyrkułe Rzeszy, Dolney Saxonii, terytorium miasta Lubeki, nad rzeką tegoż imienia, wpadającą nie daleko ztamtąd w rzekę Trave.

Schwartio, Swartsio, Szwarczeland, pałac letni Królów Szwedzkich, nie daleko Sztokolmu na wyspie jeziora Malar. Królowa Ulojko Ludwika zwykle tam w lecie przebywała.

Schwarza, rzeka Saska, poczynająca się w Turynghii, płynąca do koła zamku Schwartzburg, a przy Saalfeld wpadająca w rzekę Saale.

Schwarzach, małe miasto w Wielkim księstwie Wirchurskim; roku 1803 przypadło Bawaryi; ma nader okazały, lecz teraz skasowany klasztor Benedyktyński, zwany Münsterszwarcach.

Schwarzach, miasteczko i klasztor benedyktyński, w Wielkim księstwie Badenskim, w powiecie Stollhofen nad Renem; miał ten klasztor 7 wsi, i 3100 poddanych. Roku 1803 dostał się rodzinie Badenkiej.

Schwarzach, rzeka w bywłym Górnym Palatynie, wypływająca z Czeskich gór, a wpadająca w rzekę Regnitz przy Neusee, w bywłym margrabstwie Anspachskim.

Schwarzburg, zamek w Saxonii nad rzeką Schwarza, na wysokiej skale położony; jest gniazdem sławnej rodziny hrabiów tego imienia, później książąt, a teraz

raz członków konfederacji Reniskiej. W bliskości znajdują się kopalnie srebra i miedzi. Xięstwo Szwarcburskie leży w Turynii, dzieli się na południowe, albo wyższe i północne albo niższe, jedno od drugiego przedzielone jest 6 milami i kilka cudzemi posiadłościami. Kray tego xięstwa jest dobry, w nim leży okolica zwana Złotą Doliną: ma kopalnie srebra i miedzi, tudzież źródła solne, wielkie i intratne lasy. Familia xiążąt Szwarcburskich pochodzi z hrabiów Kefernburg. W 15 wieku Günther hrabia Szwarzenberg obrany był na czas krótki cesarzem Niemieckim. Roku 1652 zmarły hrabia Günther zostawił dwóch synów którzy byli przodkami dwóch linii, dziś zwanych *Sonderhausen* i *Rudolstadt*. Pierwsza z nich podniesiona była do tytułu xiążęcego roku 1697, druga 1710; a obydwie otrzymały miejsce i głos na seymie roku 1754. Starszeństwo między członkami tej rodziny nadaje w niej pierwsze miejsce. Panujący xiążę ma tytuł arcyksięcia i arcyłowieczego Rzeszy. Archiwum wspólne rodzinie jest w zamku *Rudolstadt*. Posiadłości bezpośrednie tego domu wynoszą 40 mil kwadratowych powierzchni, na niej mają 12 miast, 20 miasteczek 96000 mieszkańców, a 100,000 talarów dochodu.

Schwarze, to jest Czarna, mała rzeka w Środkniej Marchii Brandenburskiej.

Schwarze Elster, albo Czarna Elster, rzeka Saska poczynająca się przy granicach Łużycy; przyjmująca w siebie rzekę Polsnitz, a wpadająca w Elbę nie daleko Wittenberga.

Schwarzenau, miasteczko niemieckie, w hrabstwie Witgenstein nie daleko Renu. Ma znaczne fabryki pończoch i materii wełnianych.

Schwarzenau, miasto i zamek na górze w Dolnej Austrii przy granicach Czeskich i Morawskich; należy do hrabiów Pollheim.

Schwarzenbach, miasteczko i zamek w Szwajcarii w bywłym hrabstwie *Toggenburg*, należące do opactwa *St. Gallen*.

Schwarzenbach nad rzeką Saalą, miasteczko w bywłym xięstwie Bareyckim, teraz do Królestwa Bawarskiego wcielonym, o mile od miasta *Hf.*, w powiecie tegoż imienia. Mięszkańcy w liczbie 3000 wyżywiają się fabrykami bawełnianemi i lnianemi, z których odbył jest znaczny. Blisko tego miejsca dobywają szarego marmuru z żółtymi świecącymi się żyłkami.

Schwarzenbach, miasteczko w Dolnej Austrii przy granicy Węgierskiej: należy do xiążąt Estarhazy.

Schwarzenbek, miasteczko i włość w bywłym cyrkułe Niemieckim Dolnej Saxonii, xięstwie Lavenburskim, nie daleko rzeki Elby, w okolicy zwanej *Saxenwalde*. Włość ma 22 wsi dostatek drzewa i zwierzyny.

Schwarzenberg i Sensheim, xięstwo przedtem udzielne, teraz do Królestwa Bawarskiego wcielone, między Bambergiem, Wirtembergiem i Anspachem, w dawnym cyrkułe Frankońskim leżące. Dom Szwarcburski otrzymał tytuł xiążęcy 1671 roku, ale tylko w osobie panującego, dopiero roku 1746, przez dyploma cesarza Franciszka I., ten został rozciągnięty na wszystkie członki rodziny. Obszerność kraju ma 10 mil kwadratowych powierzchni, ludność 24000 mieszkańców a dochody wynoszą do 20000 talarów.

Schwarzenberg, zamek nie daleko Wirburskiego miasteczka *Schlusselfeld* leżący, jest miejscem głównym xięstwa wyżey wymienionego i gniazdem rodziny tego imienia. Xiążęta Szwarcburscy posiadają znaczne dobra w Westfalii, Szwabii, Styryi i Czechach, tudzież przy dworze cesarskim nayznakomitsze urzędy sprawują.

Schwarzenberg, stare miasteczko górnicze Saskie w cyrkułe Misniiskim; ma znaczne kopalnie żelazne, ołowiane i cynowe. Zamek leży na bliskiej przykrey skale.

Schwarzenberg, stary zamek na górze w Westfalii, bywłym hrabstwie Mark, w zachodniej

stronie. Należy do baronów Plettenberg.

Schwarzenborn, miasteczko i włość w bywszym elektorstwie Hassyi, hrabstwie Ziegenhayn, blisko góry Knüll. W okolicy jest kopalnia alunu.

Schwarzenberg, landwóytostwo i miasteczko w Szwaycaryi, kraiu Vaud, przy granicy Francuzkiej, o 4 mile od miasta Freyburga,

Schwarzenfeld, miasteczko Bawarskie, w cyrkule Amberskim nad rzeką Schwarzach.

Schwarzenfels, stary zamek, miasteczko i włość w bywszym hrabstwie Hanau, nie daleko od rzeki Sinn. Roku 1643 zostało zastawione landgrafom Hessen Kasselkim.

Schwarzwald, czyli Czarny las, wielki bór przeplatany górami i licznymi miasteczkami tudzież wsiami, w bywszym cyrkule Szwabskim, nie daleko Renu. Przedtem należał do różnych książąt udzielnych, teraz tylko do Królestwa Wirtemberskiego i Wielkiego księstwa Badeńskiego. Mimo dzikości większej części tych okolic, miejscami wydaia dostatek zboża i innych płodów do pierwszej potrzeby; mianowicie drzewa, które aż do Hollandii spuszcane bywa.

Schwarzwald, albo czarny las, nazywa się ta część Turyngskiego lasu, która jest w północney stronie Turyngii, ku granicom hrabstwa Henneberskiego. Włość przyległa tegoż co ten las imienia, należy do księstwa Sax-Gotha.

Schwarzwasser, mała rzeka Szlaska, poczynająca się w cyrkule Bunzlawskim, w lesie zwanym Königsheide; płynie przez księstwo Lignickie a wpada w rzekę Katzbach nie daleko miasta Liegnitz.

Schwarzwasser, mała rzeka Saska w cyrkule Erzgebirg w Miśnii; płynie przy mieście Johann-Georgenstadt, a przy Au wpada w Szneeberską Muldę. Inna rzeka Saska tego imienia wpada w Elbę, o milę od miasta Torgau.

Schwarzwasser, miasteczko Szlaska Austriackiego, w księstwie

Gieszyńskim, nad Wisłą, nie daleko od iey żródeł.

Schwaworden, małe miasto nie mieckie w hrabstwie Hoya, bywszym księstwie Brunświckim.

Schwartz, bardzo znaczne i zamężne miasteczko Tyrolskie, nad rzeką Inn, w okolicy zwaney Innthal, o 3 mile od miasta Stall; ma 8000 mieszkańców, tudzież znakomite kopalnie srebra i miedzi, odkryte roku 1448, bardzo przedtem dostatnie, lecz teraz mniej wydające.

Schwed, ob. Schwedt.

Schwedier, miasteczko górnicze węgierskie, w komitacie Spijskim; ma obfite kopalnie miedziane i urząd Górniczy.

Schwedt, Szwett, dobrze zabudowane miasto i włość w Uckermarkii Brandenburgskiej, nad Odrą o 11 mil od Berlina. W tamiecznym wspaniałym zamku było zwykłe mieszknię margrabiów Brandenburg-Schwedt, jedney linii domu Pruskiego, pochodzący od Filipa Wilhelma przyrodniego brata Króla Fryderyka I. Gdy roku 1789 ta linia wygasa, Król Fryderyk Wilhelm II. obiał miasto i włość Schwedt. Jest tam bardzo piękny ogród; a ludność wynosi do 2000 mieszkańców, częścią luteranów częścią kalwinistów.

Schweidnitz, po polsku Świdnica, miasto stołeczne księstwa tegoż imienia w Szlasku Dolnym, graniczącego na południe z Czechami, na wschód z księstwami Brzegskim i Oławskim, na północ z Wrocławskim i Lignickim, na zachód z Jauerskim. Dzieli się to księstwo na 5 cyrkulów, ma 14 miast lub miasteczek, 359 wsi, 44 mil kwadratowych powierzchni, a 290000 mieszkańców. Miasto stołeczne leży nad rzeką Weistritz o 7 mil od Wrocławia ku zachodo-południowi. Król Fryderyk II. obwarował je mocno roku 1748. Większa część kościołów tego miasta należy do katolików, z których też jest połowa magistratu, lubo w ludności 9000 dusz, 5000 jest luteranów. Domów znajduje się w tem mieście 648, po większej

większej części nowo odbudowanych, po uszkodzeniu poniesionym w latach 1760 i 62, gdy przez Austriaków zdobyte było pod wodzą generała Laudon i znowu przez generała pruskiego Tauenzien nad odzyskane.

Schweidnitzer Wasser, albo Świdnicka woda, obacz Weistritz.

Schweigern, miasteczko z 800 mieszkańcami, w bywszym palatynacie oberamcie Boxberg.

Schweigern, miasto i wielka włość w Niemczech okolicy Kriechgau, należąca do hrabiów *Neiperg*. Zamek i wieś *Neiperg* leży o pół mili z tamtąd.

Schweina, miasteczko niemieckie w księstwie Sasko-Meiningen, amcie Altenstein. Ma w bliskości kopalnie miedzi, siarki, kobaltu i farby błękitnej.

Schweinau, wieś o pół mili od Norembergi. Ma liczne domy rozrywki dla mieszkańców tego miasta. Mieszkańcy jęją trudnią się rozmaitemi robotami które rozsławiają w odległe strony za Noremberskie.

Schweinfurt, małe ale dobrze warowne miasto, przedtem wolne Rzeszy, w cyrkule bywszym Frankońskim, nad rzeką Menem, o 5 mil od miasta Wirzburga. Miało przedtem 6 mil kwadratowych terytoryum, 17000 ludności w tymże, a 8000 w samym mieście; tudzież 24000 reńskich dochodu. Roku 1803 dostało się Bawaryi. Jest w tém mieście gimnazyum fundowane od Króla Gustawa-Adolfa i nazwane *Gustavianum*. Sztuczny młyn na Menie, most na tymże i machina na moście, są ciekawościami. Okolica wydaje dobre wino.

Schweinitz, miasteczko Czeskie w cyrkule Bechińskim.

Schweinitz, włość blisko miasta Soburg, w bywszym księstwie Magdeburskim.

Schweinitz, małe miasto i włość nad rzeką Czarną Elster w Saxonii, cyrkule Wittenberskim, między miastami Wittenberg i Thorgau. Ma 300 domów. Roku 1406 w tamecznym zamku, stara wieża

obaliwszy się, zabiła dwóch książąt Zygmunta i Wacława z domu Askańsko, albo Anhaltynsko-Saskiego; po czém w lat 16 ostatni z tego domu elektor Saski, Albert III. zszedł bezpotomnie, a dzisiajszy dom Saski podówczas Misniskie margrabstwo posiadający osiągnął wspomniane elektorstwo, daleko w owym wieku mniejsze niż było później.

Schweinsberg, zamek i miasteczko nad rzeką Ohm, w bywszemy Hassyi; należy do rodziny baronów Schenken na Schweinsberg, i jest ich gniazdem. Ta familia posiadała dziedziczny urząd pod czasowych landgrafstwa Hessen-Kasselskiego.

Schweitz, ob. Szwitz.

Schwelm, miasto nad rzeczką tegoż imienia w bywszym hrabstwie Mark w dawnym cyrkule Westfalskim, nie daleko miasta Soest. Ma kościoły wszystkich trzech religii chrześcijańskich i szkołę luterską. O pół mili ztamtąd jest źródło znajome wód kwaśnych. Mieszkańcy wyżywiają się przy fabrykach i handlu.

Schwenkfeld, zamek i włość szlachecka w księstwie Świdnickim w Szląsku.

Schwentnitz, włość w księstwie Brzeggskim w Szląsku, do której należy 5 wsi. W bliskości są kopalnie pięknego marmuru.

Schwerdtberg, włość i zamek w Austrii Górney, w dzielnicy Machlandviertel, nad rzeką Ast, należy do hrabiów Thierheim.

Schwerin, księstwo niemieckie w cyrkule bywszym Dolney Saxonii; było przedtem biskupstwem, ale traktatem Westfalskim roku 1648 zostało przyznane domowi Meklenburskiemu i teraz nadaje imię, jednej linii tegoż. Ma 3 miasta, 30,000 mieszkańców, a czyni dochodu 60,000 talarów.

Schwerin, hrabstwo w wspomnianym wyżey księstwie Meklenburskim między rzeką Elbą, a jeziorem Szwerynskim, należy do linii Szwerynskiej, książąt Meklenburskich.

Schwerin, miasto stołeczne księstwa Szwerińsko-Meklenburskiego;

- go; leży nad jeziorem tegoż imienia, o 4 mile od miasta Wizmaru. Zamek wspaniały i mieszkalny książęcy, leży na wyspie łączącej się z miastem przez most zwodzony, a otoczony jest wałami i rowami, tudzież ma piękne widoki. Samo miasto z tej strony gdzie nie przytyka do wody, otoczone jest także niejakimi fortyfikacyjami. W zamku wyborna galleryja malowideł i ogrody są nader piękne. Miasto dzieli się na Stare i Nowe, zwane Schelsee, tudzież na przedmieścia; ma 600 domów i około 10,000 mieszkańców. Kalwiniści i luteranie odbywają nabożeństwo w domach prywatnych; żydzi mają tam synagogę. Teraźniejszy kościół farny był przedtem katedralny biskupstwa Szweryńskiego.
- Schwerinsburg**, dobrze zabudowane miasteczko w Pruskiej Pomieranii, cyrkule Anklamskim, z wspaniałym zamkiem i ogrodem. Zwało się wprzody *Kummerów*, ale gdy roku 1757, Król Fryderyk II. był tutaj w gościnie u sławnego Feldmarszałka Szwerina, dziedzica tego miejsca, podległego potem w boju pod Pragę, nadał temu miejscu jego teraźniejsze imię.
- Schwerte**, mierne miasto w bywszym hrabstwie Mark w Westfalii, nad rzeką *Roer*. Są tutaj kościoły wszystkich trzech religii.
- Schwetz**, miasteczko w Prussach Zachodnich, cyrkule Konitzkim, nad Wisłą.
- Schwetzingen**, albo *Swedsingen*, miasteczko niemieckie w bywszym elektorstwie Palatynacie, o milę od miasta Heidelberga. Ma 1500 mieszkańców, wspaniały pałac letni elektorów, połączony piękną drogą drzewami wysadzoną, z wspomnianym miastem; ogrody, oranżeryje, kaskady, fontanny, kanały i inne ozdoby są dziwnie piękne. Roku 1749 wyrżnięto tam kanał do Renu, dla uprzyjemnienia jeszcze bardziej okolicy.
- Schwibuski cyrkuł**, przy granicach Marchii Brandenburskiej i księstwa Krosińskiego w Szląsku. Należał do Austrii, ale roku 1638 ustąpiony był Brandeburgii, na umorzenie pretensyi teyże do księstwa Jegerndorf w górnym Szląsku; później znowu był nabyty przez Austrią, ale roku 1742 z całym Śląskiem dostał się królowi Pruskiemu.
- Schwibusen**, *Szwibus*, miasto stołeczne cyrkułu wyżey wymienionego; ma zamek, kościół farny katolicki, drugi luterski, fabrykę sukien, i piękne ogrody tudzież winnice.
- Schwienau**, rzeka w księstwie Luneburskim, bywszego elektorstwa Hanowerskiego, wpada w rzekę Gerdau.
- Schwilów**, miasteczko z zamkiem w Czechach, cyrkule Pilznińskim, nad rzeką Wartą.
- Schwinge**, rzeka niemiecka w bywszym księstwie Bremańskim, wpadająca w Elbę, nie daleko miasta Stade.
- Schwingerschanze**, mała twierdza w bywszym księstwie Bremańskim, przy uściu rzeki Schwinge w Elbę. Tam cło na tey rzece pobierane bywa; osadzona jest przyzwoitą liczbą żołnierzy i podlega rządowi magistratu miasta Stade.
- Schwitz**, ob. *Szwitz*.
- Schwül**, mała rzeka Niemiecka w bywszym księstwie *Calenberg*, dawnego elektorstwa Hanowerskiego, teraz do królestwa Westfalskiego wcielonego. Połączona z rzeką Aale, wpada w Wezerę.
- Sciati**, wyspa Archipelagu greckiego, przedzielona od przylądka *Cap di Verlichì* w Macedonii, kanałem na milę szerokim. Nie ma dostateczney liczby mieszkańców, gdyż podległa jest częstym napadom rozbójników morskich. Jest tam kilka portów między tymi najsławniejszymi St. Georgii; nie daleko ztamtąd leży miasto tegoż imienia na górze.
- Scie**, rzeczka w małym bywszym powiecie *Caux* dawney prowincyi francuzkiej Normandyi; wpada w morze o pół mili od miasta *Dieppe*.
- Seiglio**, *Scylla*, przylądek morski i miasto w Neapolitańskiej prowincyi *Calabria Oltra*, ma tytuł książęcy. Nie daleko ztamtąd

jest sławna skała w morzu ukryta, zwana w starożytności Scylla.

Scilli, Schilli, przylądek morski na półwyspie Morei w prowincyi Sacaniia, blisko wyspy Sydra, przy wejściu do zatoki Engia. Nie daleko zamtąd leży wyspa Scylly.

Sciocco, Pieved sacco, miasto w bywszym powiecie Padewskim, teraz w królestwie Włoskim, nad rzeką Sciocco wpadającą w rzekę Brenta. Przedtem biskup Padewski miał tytuł hrabiego Sciocco.

Scipione, Sepione, małe miasto w bywszym księstwie Placeney, teraz w królestwie Włoskim. Ma przyimek Salza, od wody słonej znajdujący się w okolicy.

Sciro, Schiro, wyspa Archipelagu Greckiego przy wejściu do zatoki czyli *Golfo di Zeiton*. Ma mil 80 obwodu, obfituje w bawełnę, winą i marmury piękne. Tamecznij biskup jest sufraganiem arcybiskupa Ateńskiego.

Scirpazzo, rzeka w bywszym księstwie Mediolańskim, teraz w królestwie Włoskim; poczyna się w prowincyi Pavia, a wpada w rzekę Po.

Scköhlen, miasteczko Saskie w Turynii, miało niegdyś bogate probostwo. Należy do ziemi Reuss-Ebersdorf z domu hrabiów Hoym.

Scombrera, wyspa przy brzegach hiszpańskich, królestwa Murcy; na wejściu do portu miasta Kartageny.

Scone, miasto w prowincyi Perth, Szkocyi północney. Tam przedtem bywali koronowani Królowie Szkocyi. Teraz dom Murnay ma tytuł hrabiowski tego miasta.

Scopia, Uscup, miasto stołeczne Sandziakatu Scopia, nad rzeką Vadar w prowincyi Tureckiej Bulgaryi, przy granicy Greckiej. Jest znaczne i ludne, ma arcybiskupa greckiego i mieszkańców dobry handel skórą prowadzących.

Scopuli, mała wyspa Archipelagu greckiego, wcale nie zamieszкана.

Scotusa, miasto w Grecyi, prowincyi Thessalii; ma biskupa, sufragana arcybiskupa w Larissa.

Scrivia, mała rzeka w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie Tortonese, wpadająca w rzekę Po.

Scutari, Iscodar, miasto ture-

ckie w prowincyi turecko-greckiej Albanii; jest wielkie i warowne; ma dobry zamek, w którym mieszka beglerbey turecki. Grecy mają tutaj arcybiskupa, który podobnie jak inni tego kraju, bywa z Rzymu potwierdzany.

Scutari, Scutaret, Iscodar, wielkie i piękne miasto tureckie nad kanałem Konstantynopolskim, w prowincyi Natolii, w Azji Mniejszej, naprzeciw miasta Konstantynopola. Leży nad jeziorem od niego nazwanym Skutarskim, a mającym mieć obwodu mil 60. Widok z okolicznych gór tego miasta jest bardzo obszerny: blisko niego leży wspaniały pałac w którym sułtan na początku lata czas niejaki przepędza. To miasto uważane jest jako przedmieście stolicy.

Scytiia, w starożytności nazywał się kraj zajmujący te prawie kraje Europy i Azji, które później Sarmacją w części nazwane były. Rozciągał się on mianowicie od rzeki Dniepru aż w głąb Azji po nad morzami Czarnym, Kaspijskim i Azowskim. Według podobieństwa, rody Słowian, Sarmatów a zatem Polaków gina w odległej starożytności w wielkim pokoleniu Scytów, już z Persami, a później z Alexandrem Wielkim mierzących się.

Sdili, Sdilles, 2 wyspy archipelagu greckiego, między wyspami Nacria i Andro. Pierwsza jest ową sławną w starożytności Delos; druga zwała się *Rhenaea*, obydwie są teraz niemieszkańce z przyczyny częstych napadów rozbójników morskich; jednak na obydwóch znajdują się przepyszne zabytki starożytności i wyborne pastwiska.

Sdrin, Sdrina, miasto w Styrii, o 15 mil od miasta Rakelsburga.

Seaford, miasteczko rybackie z dobrym portem w Angielskiej prowincyi *Sussex*, wysła dwóch deputowanych na parlament.

Seaton, zamek nadmorski przy ujściu rzeki Forth, w Szkocyi Północnej, o milę od miasta Edimburga; ma znaczne warzelnie soli.

Seaux, ob. Sceaux.

Seb, miasto Afrykańskie w kraju Bildulgerid; mieszkańcy tameczni muszą

- musza w lecie ustępować z tego miasta dla wielości mnożących się tam padalców.
- Sebaldskie** wyspy, inaczej *Werth* zwane; mają teraz nazwisko *Falklandskich* wysp.
- Sebaskeres**, rzeka w księstwie *Siedmiogrodzkim*, wpadająca w rzekę *Theisse*.
- Sebastopol**, miasto rosyjskie w gubernii *Tauryjskiej*, albo *Krymskiej*, przedtém zwane *Achtjar*; jest stołeczne okręgu i ma port obszerny, w którym roku 1787 rosyjska flotta *Czarnomorska* stała, gdy cesarz *Józef II.* nawidzał tam *Katarzynę II.*
- Seben**, sławne opactwo *benedyktynskie*, o 2 mile od miasta *Brixen* w *Tyrolu*. Był to przedtém mocny zamek w którym dawniej biskupi mieszkali.
- Sebencia**, mocne miejsce w księstwie *Siedmiogrodzkim*; należące do *Zeklerów*.
- Sebenico**, miasto przedtém *Weneckie* w *Dalmacji*, przy uściu rzeki *Kierki* w morze *Adryatyckie*. Ma dobry port osłonięty dwoma zamkami, warowną cytaclęllę zwaną *St. Nicolai*, 68000 mieszkańców i biskupa sufragana, arcybiskupa w *Spalatro*. Jest to jedno z najmocniejszych miast w kraju, roku 1797 dostało się z tymże *Austrii* a 1806 królestwu *Włoskiemu*.
- Sebenstein**, zamek i znaczna włóść w *Austrii*, cyrkule *Wiedeńskiego lasu*.
- Sebere**, rzeka w królestwie *Neapolitańskim*; poczyną się o 6 mil od góry *Wezuwiusza*, a przy *Bella* dzieli się na dwie odnogi z których jedna napełnia wodociągi miasta *Neapolu*, a druga uchodzi do morza.
- Sebes**, miasteczko z zamkiem w *Węgrzech* komitacie *Saroskim*.
- Sebes-Kerez**, rzeka w *Górnych Węgrzech*, poczyną się w księstwie *Siedmiogrodzkim*, a wpada w rzekę *Kerez*.
- Sebeste**, miasto mierne w księstwie *Siedmiogrodzkim*.
- Sebnitz**, miasteczko z 285 domami, a 2100 Mieszkańców, w *Saxonii*, cyrkule *Misniiskim*, przy uściu rzeki *Sebnitz* w *Elbę*, między wielkimi górami o 5 mil od *Drezn*a. Robią tam piękne ćwilichy i płótna kolorowe.
- Seburg**, zamek i włóść w powiecie bywyszim *Hennegau*, należące do rodziny szlacheckiej *Witthem*.
- Sebuznar**, miasto *Perskie* w prowincyi *Chorozan*.
- Secchia**, rzeka we *Włoszech*, poczynająca się w bywyszim księstwie *Modenskim*, wpada w rzekę *Menzo*, nie daleko od jey uścia w rzekę *Po*.
- Seckau**, miasteczko i zamek w *Dolney Styryi*, nad rzeką *Gayl*, z biskupstwem, sufragannym arcybiskupstwa *Salcburskiego*. Biskup mieszka w zamku leżącym pod bliską górą. W tamcznym kościele *Augustiańskim* są groby, wielu książąt dawnych *Styryjskich*.
- Seckau**, klasztor i probostwo, w *Styryi*, cyrkule *Judenburskim*, o milę od miasta *Knittelburga*; nie trzeba go brać mylnie za biskupstwo w mieście tegoż imienia będące.
- Seckenheim**, sławne miasteczko w bywyszim palatynacie, nad rzeką *Nekarem* o milę od miasta *Manheimu*.
- Seckingen**, *Säckingen*, jedno 4 miast *Szwabskich*, zwanych *lesnemi*, na wyspie rzeki *Renu*, połączonej z lądem przez most. Należało to miasto do *Austrii*, teraz do *Wielkiego księstwa Badeńskiego*. Jest tam klasztor panien szlacheckich. Roku 1768 ukradziono ztąd ciało świętego *Tridolina* z wielo drogimi przy nim będącymi rzeczami.
- Seclin**, *Seklen*, małe miasto i bywsza kasztelanii w *Flandryi* przedtém *Francuzkiej*, o półtorej mili od miasta *Ryssel*.
- Secusia**, miasto z mocnym zamkiem nad rzeką *Doria* w *Piemencie*, teraz do *Francyi* przyłączonym.
- Secymin**, miasteczko w byłym województwie *Sandomirskim*, powiecie *Chenciniskim*, w okolicy tameczney dobywano przedtém *śrebro* i *kamień lazurowy*.
- Sedan**, miasto *francuzkie* w bywszej

- szey prowincyi Szampanii, stołeczne gubernii i mocna twierdza przeciw Niderlandowi Austryackiemu, ma wyborną cytaclle i dobrze opatrzoną arsenad. Należało przedtém z księstwem tegoż imienia do familii *Bouillon*, która je roku 1642 koronie Francuzkiej za inne dobra ustąpiła. Przed odwołaniem we Francyi edyktu Nanteńskiego była tutaj sławna akademii hugonocka, albo kalwińska; później znajdowało się w tém mieście gimnazjum, seminaryum i kollegium skassowanych jezuitów. Także są tam znaczne fabryki sukienne i innych grubych materyi wełnianych.
- Sedanda, królestwo Afrykańskie przy brzegach Wschodnich w królestwie Monomotapa, zwane także królestwem Sabia.
- Sedonie, miasteczko w północney stronie wyspy Sardynii, w prowincyi *Capo di Logodori*. Tutaj leżało przedtém miasto *Ampurias*, w którym niegdys było biskupstwo, przeniesione do *Castello Aragonese*.
- Sedlitz, bardzo wspaniały klasztor cysterski w Czechach, cyrkule Czasławskim. Nazywany także bywał niekiedy Zedlitz. Pod tamiecznym kościołem są groby których sklepienia się krzyżują.
- Sedlitz, wieś Czeska w cyrkule Saackim, o 2 mile od miasta Töplitz, należąca z przyległą włością do kanoników Pragskich z krzyżem i gwiazdą. Roku 1724 znaleziono tam źródła wód kwaśnych, z których dobywają wyborney soli lachujacey. O ćwierć mili z tamtąd odkryto 1726 we wsi Seydszyc, do księcia Lobkowitz należącej, podobne wody, ale jeszcze mocniejszy i gorczystszy, z przyczyny wyższego położenia, które je chroni od wód obcych.
- Sędziszew, miasteczko w Galicyi, cyrkule Pilznińskim na wielkiej drodze pocztowej z Krakowa do Lwowa.
- Seeburg, wóytostwo we wsi tegoż imienia w Turynгии, należy do księcia Szwarzburg Rudolstadt. W bliskości znajduje się kopalnia dobrych kamieni budowlanych.
- Seebnitz, miasteczko Saskie, w cyrkule Missnińskim, amcie Hohenstein.
- Seeburg, bywsza wolna włość Rzeszy w dawnym księstwie Magdeburskim, hrabstwie Mansfeld. Ma dwa jeziora pięknymi karpiami napełnione. Woda jednego jest słodka, w drugim słona. Zamek i miasteczko Seeburg, leży blisko słodkiego jeziora.
- Seeburg, miasteczko w Prussach Zachodnich, księstwie Warmińskim.
- Seeby, Säbye, miasteczko i port nad morzem Bałtyckim, należące do prowincyi Alburg w Północney Jütlandyi.
- Seefeld, klasztor kartuzów w Tyrolu dzielnicy Innthal, między Zirle a Mittenwald.
- Seehafen, miasteczko w amcie Amptfurt w księstwie Magdeburskim
- Seehaus, zamek i włość w księstwie Szwarzenberg, w bywszym cyrkule Rzeszy Frankońskim.
- Seehausen, dawne i mierne miasto w Starej Marchii Brandenburskiej, o 5 mil od miasta Stendal ku północy; otoczone jest zupełnie od rzeki Aland. Mieszkańcy tameczni wyżywają się rolnictwem, handlem i żegluga.
- Seehausen, bywszy klasztor panien szlacheckich, w Ukermarkii Brandenburskiej, dobra jego wcielone zostały do gimnazjum Joachimsthal w Berlinie.
- Seenheim, włość albo amt w wielkim księstwie Darmstadtzkim; ma 11 wsi i 4000 mieszkańców.
- Seehof, inaczej *Marquardsburg*, pałac letni bywszych biskupów Bamberskich blisko miasta Bambergu, zbudowany przez Marquarda - Sebastjana hrabię Schenck-Stauffenberg, biskupa tamecznego, przy wsi Seehof.
- Seekirchen, miasteczko w Salzburskim bywszym biskupstwie, nad jeziorem Wallersee, między miastami Salzburgiem a Neumarkiem. Ma kollegium kanoników.
- Seeland, powiat w Szwajcaryi nad rzeką Aar, na północ jeziora Bielersee. Należy do kantonu Bern.

Seeland, jedna z największych wysp w królestwie Duńskim, między morzem Bałtyckim, a cieśniną *Cattegat*. Długa jest mil 14, szeroka 12, ma 17 miast, 21 dóbr królewskich, 354 kościołów i około 1000 wiosek lub folwarków. Miasto stołeczne tej wyspy jest Kopenhaga, stolica całego królestwa.

Seeligenporten, miasteczko i bywszy klasztor panien Cystersek, w dawnym palatynacie Górnym, między Salzburgiem a Pyrbaumem.

Seeligenstadt, opactwo przy miasteczku Tockenburgu, w wielkim księstwie Darmstadtzkiem.

Seelo, Selau, małe miasto w Średniej Marchii Brandenburskiej, cyrkule Lebuskim.

Seelowitz, Selowitz, albo Zydłowice, miasteczko w Morawii, cyrkule Brunskim, nad rzeką Szwarcawą; ma zamek, a należy do księcia Dietrichstein.

Seestadel, miasteczko w Czechach, cyrkule Saackim, przy granicy Saskiej, należy do księcia Lobkowitz.

Seez, Sez, Saïs, małe miasto fczancuzkie przy źródłach rzeki Orny, w bywszej prowincji Normandyi Dolney. Miało przedtem biskupstwo podlegające arcybiskupowi w Rouen.

Seffay, rzeka w królestwie Algierskim w Afryce, nad morzem szrodziemnym.

Seffis, ob. Teffis.

Sega, miasteczko niemieckie w Turyngei, nie daleko Frankenhauzen; należy do księcia Schwarzburg-Rudolstadt.

Segeberg, małe miasto z 560 mieszkańcami i znaczną własnością w powiecie Wagrii, księstwie Holztyńskim, nad rzeką Trawe, należące do Króla Duńskiego. Jest tutaj jeden z trzech królewskich podkonsystorzów. Przy tem mieście leży stary zamek na wysokiej skale; zburzony był podczas wojen szwedzkich. Z kopalni wapna przychodzi corocznie 8000 talarów. Blisko tego miasteczka znajduje się piramida i inny jeszcze pomnik wzniesione między rokiem

1588 a 1790 przez Henryka Ranzau, Królewsko Duńskiego gubernatora. Pod piramidą jest kapliczka w której corocznie na zielone świętki bywa kazanie, i rozdawana jałmużna między ubogich. Przedmieście nazywa się Girschenhagen.

Segedin, po węgiersku Szeged, miasto wolne królewskie w Csongradzkim komitacie w Górnych Węgrzech nad Theissą, przy uściu w nią Maroszy. Położenie tego miasta jest bardzo piękne, domy i ulice porządne; ludność wynosi przeszło 16000, przedtem atoli była znaczniejsza. Są tam dwa farne kościoły i gimnazjum pod dozorem księży pijarów. Na jednym z dwóch pięknych przedmieść jest obszerny magazyn solny. W koło miasta znajdują się liczne mieszkania rybaków; a handel rybami i bydłem ma znaczenie. Twierdza jest mocna i mająca obszerne zewnętrzne dzieła.

Segelmesse, znaczna okolica w krainie afrykańskiej Bildulgerid, między Barbaryją i pustynią Zaara. Miasto Segelmesse prawie spustoszone, leży nad rzeką Fez i podlega z resztą kraju cesarzowi Marokańskiemu.

Segeme, znaczne góry w Afrykańskim królestwie Fez; zamieszkane są od wolnego i bitnego narodu, zwanego Bereberi.

Segewold, Sewold, małe miasto rosyjskie w prowincji Inflantach, powiecie, nad rzeką Teyder o 7 mil od miasta Rygi.

Segnelay, ob. Seignelay.

Segni, miasto na górze Segni, w bywszym państwie papieżkim, prowincji *Campagna di Roma*. Ma biskupstwo i należy z tytułem księstwa do rodziny Sfortia, albo Sforza.

Segni, góra w bywszej papieżkiej prowincji *Champagna di Roma*, którą dzieli na dwie części, północna nazywa się *Campagna*, południowa Marina.

Segnitz, miasteczko niemieckie w bywszym cyrkule Frankońskim; należało przedtem pod trzy udzielne panowania: Brandenburskie, wirchburskie i familii szlacheckiej Zobel.

- Zobel. Teraz jest w wielkim xięztwie Wirchurskim.
- Segorbe, stare ale bardzo przyjemne miasto na pagórku z tytułem xięstwa nad rzeką Murviedro w hiszpańskiej prowincji Walencyi. Ma biskupstwo i kopalnie marmurów.
- Segovia, miasto hiszpańskie na górze w Starej Kastylii położone; ma w bliskości kilka rzek, z których Eresma jest najsłynniejsza. Ma to miasto dobre mury i bramy, budowy maurów, z wielo wmurowanemi napisami rzymskimi. Zamek królewski, Alcazar zwany także budowy maurów leży na boku, na skałę oddzielonej od miasta mostem kamiennym. Część tego zamku zamieniona jest na więzienie stanu, część na korpus kadetów ustanowiony roku 1768, w którym wychowuje się 80 młodzi. Kościół katedralny jest także mieszczący budowli gotyckiej i maurowskiej. Mennica, zwana tam *ingenio*, założona przez króla Filipa II. roku 1583 nad rzeką Eresma jest nader dobrze urządzona. W jednej prawie chwili sztuki na monetę są odważone, oberżnięte, stęplowane i obkarbowane. Fabryka sukienna w Segowii jest także bardzo znaczna; są i inne, jako to płócien, papieru. Okolica obfituje w wyborne owce, których wełna, sławna w Hiszpanii, ma nazwisko od tego miasta. Starożytny wodociąg rzymski, mający 3000 kroków długości, wsparty na arkadach dziwnej wysokości, ma ich 177, założony jest od cesarza Trajana i dotąd nienaruszony, opatruje miasto w wodę potrzebną. Biskup Segowii, jest sufraganiem arcybiskupa w Toledo, które to ostatnie miasto odległe jest o mil 20 od Segowii.
- Segovia, miasto w Północnej Ameryce, audiencji hiszpańskiej Guatimala, w Meksyku, blisko granic prowincji Honduras, w okolicy obfitej w kopalnie złota.
- Segovia la nueva, miasto w Ameryce Południowej, zbudowane było przez Hiszpanów. Chociaż ma w okolicy obfite kopalnie złota, przecież dla niedostatku nie są one dobywane.
- Segovia, miasto na wyspie Luçon jednej z Filipińskich; nazywana bywa także Nową.
- Segre, znaczna rzeka hiszpańska, poczynająca się w górach Pirenejskich, a wpadająca w rzekę Ebro w Katalonii. Hiszpanie nazywają onę niekiedy Agnanaval.
- Segre, małe miasto francuzkie w bywszej prowincji Francuzkiej Anjou, gdzie mała rzeka Versea wpada w rzekę Odon.
- Segura, miasto portugalskie z zamkiem na górze w prowincji Beira.
- Segura, małe miasto hiszpańskie w prowincji Guipuscoa, z wielo żelaznemi fabrykami.
- Segura, rzeka hiszpańska, poczynająca się w górach tego imienia w Nowej Kastylii, a wpada w zatokę morską Alicante.
- Segura, Sierra Seguro, Ca corta, góry w hiszpanii między granicami Andaluzji, Nowej Kastylii, Murcji i Granady; w nich poczyną się rzeka Segura.
- Segura de la Frontera, małe miasto w prowincji de los Angeles w Meksyku w Ameryce Północnej.
- Segura de Leon, miasteczko w prowincji Hiszpańskiej Estremadurze, powiecie Serena.
- Segura de la Sierra, jedna z najsłynniejszych włości orderu Świętego Jakuba, w hiszpańskiej prowincji Nowej Kastylii, nie daleko od Alcares.
- Segura, ob. Porto Seguro.
- Seidenberg, miasteczko, zamek i włość znaczna w Saxonii, cyrkule Górnej Luzacyi, nie daleko od miasta Görlitz i Zittau; należy do hrabiów Einsiedel.
- Seidenstetten, miasteczko i włość w Dolnej Austrii, nie daleko miasta St. Peter in der Au.
- Seidschütz, Szejdszyc, ob. Sedlitz.
- Seigstein, miasto górnicze w xięztwie Brzeggskim w Szląsku.
- Seillans, miasteczko francuzkie w bywszej Prowancji, o 5 mil od miasta Frejus.
- Seille, rzeka francuzka w bywszej Lotaryi.

- Lotaryngii, wpadająca w Mozę przy mieście Metz.
- Seine, ob. Sekwana.
- Seine, albo Sekwana, małe miasto francuzkie w bywszej Prowancyi przy granicach prowincyi Delfinatu.
- Seinsheim, zamek, miasteczko i włość w bywszym cyrkule Frankońskim, przy granicy margrabstwa Anspachskiego; w księstwie Szwarcenberskim niegdyś udzielnym w Rzeszy Niemieckiej, teraz podległym Bawaryi. Tameczny zamek jest gniazdem rodziny hrabiów Sensheim, posiadających znaczne dobra w Bawaryi; z tegoż domu pochodzą i książęta Szwarcenberscy.
- Seir, bardzo przykre góry w Arabii skalistej w Azji.
- Seissel, dobrze warowne i handlowne miasto nad rzeką Rodanem, w bywszym francuzkim powiecie Bugey, na dwóch skałach zbudowane. Tutaj rzeka wspomniona zaczyna być spławna.
- Seissenberg, miasteczko i włość w Dolnej Karnioli; ma dobre hamownie żelazne; a należy do księcia Ausperga.
- Seissenbourg, zamek i włość nad rzeką Steyer w Górnej Austrii, dzielnicy Traunviertel.
- Seitenstaten, miasteczko z bardzo pięknym klasztorem benedyktynskim, przy uściu rzeki Ips w Dunaj.
- Sekwana, po francuzku *Seine*, jedna z najznaczniejszych rzek francuzkich, poczynająca się przy *Chanceaux* w Burgundyi, a wpadająca w morze Brytańskie szerokim bardzo uściem. O 30 mil francuzkich od morza ma przypływ i odpływ i może nosić wielkie statki.
- Selanger, miasto w Szwedzkiej prowincyi Medelpadyi, nie daleko od zatoki morskiej Böttniskiej.
- Selb, miasteczko z pałacem myśliwskim i włością, w bywszym margrabstwie Kulmbachskim. Nie daleko ztamtąd są źródła mineralne.
- Selburg, miasto w Semigalii, w bywszym księstwie Kurlandzkim, nad rzeką Dzwina.
- Selbye, miasto angielskie w prowincyi York, nad rzeką *Ouse*.
- Selche, rzeka w górach i lasach Harze, w bywszym księstwie Brunświckim; płynie przez aszerlebskie jezioro, a wpada w rzekę Bode.
- Selengieńsk, miasto Rosyjskie, w Syberyi, prowincyi Azjiatyckiej, gubernii Irkuckiej, nad rzeką Selenga. Tutaj, podług dość ugruntowanego domniemania, Zoroaster pisał swą księgę *Zendavesta*. Z Indostanu odbywają się tutaj liczne wędrówki.
- Selettre, małe ale dobrze zabudowane miasto francuzkie, w bywszym powiecie *Sologne*, nad rzeką *Arroyeron*, o 4 mile od miasta *Blois*.
- Seleskie, Seleucia, nazwisko kilku miejsc w Azji Mniejszej, niegdyś znakomitych, teraz nikczemnych i od Turków zmienione nazwiska mających. I tak jedna *Seleucia*, od Turków zwana *Seleuktier*, leży w właściwej prowincyi Anadolii, czyli Natolii; inna zwana także *Seleuktier*, albo *Ishaklu*, w Karamanii, trzecia w starożytności *Seleucia*, albo *Trachea*, teraz Seleskie, lub *Salef*, znajduje się także w Karamanii, albo dawnej Cilicji. To miejsce jest z tej miary pamiętne w nowych dziejach, że w bliskiej rzecze *Salef*, w starożytności zwanej *Calicadnus*, cesarz Fryderyk I. kąpać się roku 1190, życie utracił przez przeziębienie.
- Seligenstadt, Selingstadt, miasto niemieckie nad rzeką Menem, w bywszym cyrkule Frankońskim, dostało się roku 1803 xięciu Nassau-Usingen; a bogate tameczne opactwo benedyktyńskie domowi Darmstadtzkiemu. W kościele tego klasztoru pochowana była Emma córka cesarza Karola Wielkiego, z małżonkiem swym Eginhardem.
- Selin, Zelin, zamek turecki w prowincyi Bulgaryi nad Dunajem.
- Selinga, Selengieńskoy, miasto rosyjskie pograniczne od strony wielkiej Tartaryi, nad rzeką Selinga, wpadającą w jezioro Baitkat.
- Selingerinsel, mała wyspa na Renie,

Renie, naprzeciw twierdzy francuskiej *Fort Louis*, z którą miała przez mosty komunikacją i warownie mocne, atoli zburzone na mocy 8 artykułu traktatu Badeńskiego. W ten czas i wyspa ta oddana została domowi Badeńskiemu.

Selivrea, Selombria, dość znaczne miasto tureckie, w prowincyi Romanii, nad zatoką morską *Mar di Marmora*. Ma arcybiskupa greckiego, 3000 mieszkańców, między którymi 500 greków i cokolwiek żydów. Port tameczny jest tylko dla małych statków żdarny.

Selkirk, dobre miasto angielskie w Południowej Szkocyi, powiecie Twedale, nad rzeką Ettrikt; ma sąd powiatowy. Leży o 9 mil od miasta stołecznego Edynburga. Dom Hamilton nosi w jednej linii tytuł hrabiów tego miasta, które wysła deputowanych na parlament.

Selsulkano, miasteczko Austriackie w hrabstwie Görz, nie daleko probostwa *Monte Santo*.

Sella, mała rzeka w prowincyi Hiszpańskiej Austurya, *di Santilana*; wpada w morze biskayskie przy *Riba di Sella*.

Selle, mała rzeka francuska, w bywszej prowincyi Pikardii, powiecie *Tierache* poczynająca się. Płyńie przez powiaty bywsze *Cambrésis* i *Hennegau*, a między miastami *Bouchain* i *Valenciennes* wpada w rzekę Skaldę.

Selsey, mały półwysep w angielskiej prowincyi *Sussex*; ma teraz same tylko wsie, gdyż miasto tego imienia było od morza pochłonięte, poczem biskupstwo zostało przeniesione do *Chichester*.

Selters, wieś w księstwie *Nassau-Weilburg* nie daleko *Renz*. Ma sławne źródła wód kwaśnych mineralnych. Inne miejsce zwane *Nidertelters*, ma także wody podobne.

Seltschau, wyżywne miasteczko w Czechach, cyrkule Beraunskim. Selva, mała wyspa golfu weneckiego, między wyspami *Osero* i *Pago*.

Selz, miasteczko francuskie w bywszej Alzacji, teraz departamencie Dolnego Renu, nad rzeczką Selz, nie daleko jej uścia w Ren. W tém miejscu zwany przedtem *Salecium* albo *Salsa Rhennana*, Król Francuzki *Pepin II.* przepędził święta wielkonocne, roku 768. Césarz *Otton I.*, darował je swej małżonce *Adelhaidzie*, która tam roku 996 fundowała klasztor Benedyktynów; zamieniony 1474 w szlacheckie probostwo. Po przyjęciu religii reformowanej w palatynacie, elektor *Frydryk III.* zamienił je roku 1575 w szkołę wojskową, która atoli w późniejszych latach ustała; a to miejsce dostało się Francyi.

Semender, Senderów, Smi-drów, Splenderoli, Semendria, miasto stołeczne znacznego okręgu nad rzeką Dunajem w Serwii o 7 mil od miasta Belgradu. Jest miejscem głównym jednego sandziakatu i ma mocny zamek. Tameczne biskupstwo było roku 1728 przeniesione do Belgradu, ale w 11 lat później nadad do tego miasta zwrócone zostało.

Semenut, miasto egipskie między miastami *Damietta* i *Kairem*, nad zachodnim brzegiem rzeki Nilu.

Semering, wysokie i przykre góry w Styryi między miastami *Merzschlag* a *Schodwien*. Drogi tameczne nader wielkimi kosztami, przez mury i poręcze są poprawiane. Przy granicy Austrii i Styryi wzniesiony jest pomnik wspinały.

Semeur, ob. Semur.

Semigallia, księstwo składające przedtem wschodnią połowę *Kurlandii*, z którą wraz należy do Rosyi.

Seminara, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi Kalabryi, z tytułem księstwa należące do rodziny *Spinelli*. Ma klasztor zakonników greckich zwany *St. Philaretus*.

Semiramicerta, albo Miasto Semiramidy, dziś zwane *Wan*, leży w Wielkiej Armenii, w gubernii Tureckiej *Wan*. Ma tureckiego baszę, a mieszkańców po większy

większej części ormianów. Ponieważ położone jest nad granicą Perską, przeto na przemian było brane przez persów lub turków. Od roku 1548 należy do tych ostatnich.

Semonowski, pałac letni cesarsko-Rossyjski, nad rzeką Jausa, nie daleko od miasta Moskwy. Jeden z najdawniejszych porządknych reymentów rossyjskich, jest gwardii Semonowskiej.

Semoy, rzeka francuzka w bywszym Niderlandzie, poczynająca się nie daleko miasta Luxemburga, a wpadająca w Mozę przy mieście *Charleville*.

Sempach, małe miasto i landwójtostwo, nad jeziorem tegoż imienia w Szwajcaryi, kantonie Lucerny. Blisko tego miejsca stoczona była jedna z pierwszych i najkrwawszych potyczek między zjednoczonemi. Szwajcarami, a wojskami Austriackimi w 14 wieku.

Sempel, małe miasto w Szkocyi Południowej, powiecie *Cunigham*, o 4 mile od miasta Renfrew ku południowi.

Sempione, małe miasto w bywszym księstwie Mediolańskim, teraz Królestwie Włoskim przy granicy Szwajcarskiej, nie daleko źródła rzeki Ovedro.

Sempliński powiat, w Węgrzech Górnych, jeden z najobrzędniejszych w tém Królestwie gdyż ma długości mil 20, szerokości już 8 już 4 mil. Bierze nazwisko od starożytnego zamku Semplin. Położenie tego kraju jest bardzo urozmaicone. Przy granicy Galicyjskiej kraj jest mocno gorzysty i po większej części niezdy; po nad rzeką zaś Theissą dziwnie piękny i obfity. W tym to komitacie rośnie sławne wino zwane Tokayskim, a przemiany pagórków, równin gajów i wód czynią całą krainę nieiako raiem ziemskim. Także wszelkiego rodzaju zboża i owoce są w tym powiecie bardzo obfite; równie chów bydła jest dobry i znaczny. Zwierzyny ma kraj ten omale, lecz natomiast wielką obfitość ryb wybornych. W niektó-

rych częściach tego powiatu znajdują się diamenty zwane tokayskimi, lecz te są czarne i nieprzezroczyste; równie także inne kamienie w półdrogie, tam się znajdują. Roku 1780 liczono w tym powiecie 130000 mieszkańców. Liczba Niemców i Węgrów codziennie się zmniejsza, a natomiast Słowian się pomnaża przez przybył z Polski i Rossyi.

Sempt, rzeka w Bawaryi, wpadająca w rzekę Izer.

Semur, małe, ale dawne i dobrze zabudowane miasto francuzkie w bywszym powiecie *Aurois* w Burgundii, nad rzeką Armencon, na której ma 2 mosty. Okolica jest żyzna i przyjemna.

Semur, małe ale bardzo kwitnące miasto francuzkie w bywszej prowincyi Burgundii, powiecie *Briennonis*, o milę od rzeki Loary; miało wielkie przedtem przywileje.

Senarpont, bywsze margrabstwo we Francyi. Ostatnia dziedziczka z domu Mouchy - Senarpont poszła roku 1743 za Maxymiliana Wilhelma mniemanego syna księcia *Nassau-Siegen* i Karoliny margrabianki *de Mailly*, tudzież przeniosła na męża swego tytuł margrabiego *de Senarpont*, z przyzwoleniem parlamentu Paryżskiego, mimo protestacyi książąt *Nassau*, popartej sentencyją Karola VII. cesarza, przeciw prawości urodzenia wspomnianego margrabiego *Nassau-Senarpont*.

Sende, **Sinedi**, wielka piaszczyzna pustynia w bywszym księstwie biskupstwie Paderbornskim; w której poczynają się rzeki *Lippe* i *Ems*.

Senderut, dość znaczna rzeka w prowincyi Perskiej Erak; poczyną się w prowincyi Demawend, oblewa miasto *Ispahan*, gdzie do Królewskich ogrodów i prywatnych domów wody dostarcza.

Sendomirz, ob. Sandomirz.

Sendziszew, ob. Sędziszew.

Seneffe, wielka wieś Francuzka, w bywszym Brabancie, o 2 mile od miasta *Nivelles*. Roku 1674 zaszła tam sławna potyczka między statuderem Hollenderskim, a księciem

- ciem *de Condé*, w której z obustron poległo 15000 ludzi.
- Senegal**, *Senega*, wielka rzeka Afrykańska w Nigrycy, podług wielkiego do prawdy podobieństwa miana jest za odnogę rzeki Niger, a to za tę która jest najpółnocniejsza ze wszystkich i wpada w morze Atlantyckie. Ludy mieszkające w północnych stronach tej rzeki, pochodzą od dawnych Maurytanów, znanych za Rzymian, ale przez mieszanie z Arabami znacznie wyrodzonych, są mniej czarni niż południowsi i właściwi murzyni. Europejczycy nieradzi ich kupuia, gdyż są daleko mniej powolni od tamtych. Nazywają się w własnym języku *Sanhagy*, *Assankangi*, dla tego Portugalczycy nadali to imię rzecze wspomnioney. W południowej stronie mieszkaia Jaf-fowie. Hollendrzy najprzód w tych stronach osiedli; ale Francuzi zdobyli ich twierdzę roku 1678 i posiadali ją aż do roku 1758, w którym ją zdobywszy Anglicy zatrzymali pokoiem roku 1763; poki 1779 Francuzi znowu jej niezdobyli; a w ten czas onę zatrzymali pokoiem kończącym wojnę Amerykańską.
- Senegambia**, tak nazywali Anglicy okolice nad rzekami Gambia i Senegal w Afryce, gdy pokoiem roku 1763 zostali jej panami.
- Senesz**, bardzo małe miasto francuzkie w bywszej Prowancyi. Miało biskupa, sufragana arcybiskupa w Ambrun, którego katedra przeniesiona została do Castellanu.
- Senftenberg**, zamek i włość w bywszym księstwie biskupstwie Bamberskim w Frankonii.
- Senftenberg**, miasteczko, zamek i włość w Czechach cyrkule Königsgrackim.
- Senftenberg**, małe miasto i włość w Saxonii, cyrkule Misniiskim, przy granicy Łuzackiey o 6 mil od Drezna. Zamek tameczny leży nad rzeką Czarną Elster, ma rowy, wały, komendanta i załogę z weteranów. W okolicy tej mieszka wielu Wendów.
- Senftenberg**, miasteczko z zamkiem w Austryi, cyrkule Manhartsbergskim, nad rzeką Krembs; należy do hrabiów Stahrenberg.
- Sengami**, księstwo i miasto w prowincyi Quanto, na wyspie Niphon, cesarstwa Japońskiego.
- Senglea**, miasto z portem, na wyspie Malcie.
- Senica**, małe miasto nie daleko jeziora *Lago d'Isco*, w weneckiej prowincyi bywszey *Bresciano*.
- Senigalia**, ob. *Sinigalia*.
- Senkan**, małe miasto Azjatyckie między miastami Ispahanem i Derbent. Tam podróżni zwykli wypoczywać i opatrywać się w świeże zapasy.
- Senlis**, powiat z miastem stołecznym tegoż imienia, w bywszej gubernii wyspy Francuzkiej, nad małą rzeką *Nohnette*: miało przedtęm biskupa, sufragana arcybiskupa w Rheims.
- Sennaar**, miasto stołeczne i mieszkalne Króla Nubii, w Afryce nad rzeką Nilem.
- Senne**, rzeka francuzka poczynająca się w bywszym Niderlandzkim powiecie *Hennault*, a wpadająca po niżej miasta *Malines*, albo *Mechlinii* w rzekę *Demer*.
- Sennecy**, miasteczko z mocnym zamkiem w bywszej Francuzkiej prowincyi *Franchecomté*; powiecie *Challonois*; nie daleko od rzeki *Saonny*.
- Sennekas**, jeden z 6 narodów w Ameryce Północney. Roku 1726 poddał się pod opiekę Anglii, z warunkiem aby własność ziemi swej zatrzymał dla siebie i dla potomków swoich.
- Sennaen**, albo *Sennheim*, miasteczko francuzkie w bywszej Alzacyi, teraz departamencie Górnegu Renu. Ma wyborną papiernię i włość do siebie przyległą.
- Senoches**, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi *Perche*.
- Senonois**, mały powiat w bywszej francuzkiej prowincyi Szampanii, między powiatami *Gatinois* i *Auxerrois* ob. *Sens*.
- Senesersch**, zamek i bardzo porządne miasteczko w Śrzedniej Kariioli,

nioli, między miastami Laybach i Triestem; należy do książąt Portia.

Sens, obszerne, a dawniej stołeczne arcybiskupstwa miasto francuzkie, nad rzeką *Yonne* w powiecie *Senonois*. Ma piękny most kamienny na wspomnioney rzecze. Kościół katedralny Świętego Stefana zawiera groby Delfina Francuzkiego zmarłego 1765 roku, iego małżonki, kilku arcybiskupów, kanclerza Duprat, i innych sławnych ludzi we Francyi. Szyby w oknach tego kościoła są malowane przez sławnego Jana Cousin. Tamieczna okolica wydaie obficie wino i zboże.

Sensburg, miasteczko w Sehestenskim cyrkule w Prussach Wschodnich; ma nazwisko od blisko leżącego jeziora.

Senset, *Sause*, mała rzeka francuzka poczynająca się przy Bailonx w Arzezyi, a wpadająca w rzekę Skaldę przy mieście Bouchain.

Sentino, mała rzeka włoska w bywszym państwie papieżkim poczynająca się w xieźtwie *Urbino*, a wpadająca w rzekę *Fiumesino*.

Seon, sławne opactwo Benedyktynskie w Bawaryi, na wyspie Elingstedt.

Sepau, wyspa wschodniego oceanu, która hiszpanie nazywają, Świętego Józefa wyspą, chociaż na niey nic nie posiadają. Ma dobry port i dość znaczną ludność.

Sepet, *Capo de Sepet*, przylądek i mały szaniec, osłaniający wejście do portu Tulońskiego, w bywszey Prowancyi.

Seprio, zamek nad rzeką Olona, w bywszym xieźtwie Mediolańskim. Na tém miejscu miało stać starożytne miasto *Insurbrium*.

Sepulveda, miasteczko na górze w prowincyi Hiszpańskiej Segowii, nad rzeką Duraton.

Seraglio, miasto stołeczne małego powiatu tegoż imienia, w bywszym xieźtwie Mediolańskim, nie daleko *Borgoforte*.

Serajo, miasto stołeczne krajny **Seralio**.

Seralio, sandziakat albo powiat turecka w Bosnii, nad rzeką Bosna.

Seravezza, góry na przeciw miasta Carrara, w bywszym xieźtwie tegoż imienia we Włoszech. Sławne są tamieczne kopalnie białego i kolorowego, bardzo piękne-go marmuru.

Serchio, rzeka włoska, poczynająca się w górach appenińskich, w bywszym xieźtwie modenskim, a wpadłszy w rzekę Arno uchodzi z nią w morze Toskańskie.

Serdabol, *Serdobolie*, miasto rossyjskie stołeczne okręgu w gubernii Wiburskiej, nie daleko granicy Finlandzkiej, nad odnogą jeziora Ladogi.

Serdahel, miasteczko na wyspie Schutt, w Prezburskim komitacie w Dolnych Węgrzech. Ma dobre jarmarki i targi tygodniowe; ale na drzewie i dobrej wodzie cierpi niedostatek.

Sered, *Szered*, miasteczko nad rzeką Waag w Prezburskim komitacie górnych Węgier, ma dobre rolnictwo wiele bydła i drzewa budowlanego, którym handluie do innych powiatów. Żydzi są tam cierpieni.

Seregippa, małe miasto nad brzegiem morskim w Portugalzkiej Ameryce czyli Brezylji. Jest stołeczne kapitanii tegoż imienia. Ma dobry port, mocne warownie i znaczne kopalnie złota, tudzież srebra.

Seregno, małe miasto w bywszym xieźtwie Mediolańskim, między rzekami Lambrico i Savese; teraz w Królestwie Włoskim. Należy do hrabiów Masaglia.

Serena, jedna z głównych trzech dzielnic krajny *Chili* w Ameryce Południowej, z miastem stołecznym *Serena* albo *Coquimbo*.

Serenar, miasto w państwie wielkiego Mogoła nad rzeką Gangeszem, w Królestwie Siba w Azji.

Serene, małe miasto w bywszym Piemoncie, teraz do Francyi wcielonym, w powiecie *Barcelonetta*, przy granicach dawney Francuzkiej prowincyi Delfinatu. Góra przyległa tegoż co miasto imienia

- imienia, okryta jest zawsze śniegiem.
- Seret, rzeka w Galicyi, cyrkule Tarnopolskim wpadająca do Dniestru.
- Sereth, rzeka w księstwie Siedmiogrodzkim, poczynająca się w Moldawii, a wpadająca po wyżej Ariopoli w Dunaj.
- Sereth, miasto w Moldawii, nad rzeką tegoż imienia, o 15 mil od miasta Jassów ku zachodowi.
- Sergna, miasto w Neapolitańskiej prowincyi Molise; ma biskupstwo.
- Seria, miasto nad rzeką Duero w Starej Kastylii.
- Seriato, małe miasto w bywszej weneckiej prowincyi Bergamasco, nie daleko miasta Bergamo, nad rzeką Serio.
- Serin, mała rzeka francuzka, w bywszej prowincyi Burgundii, poczynająca się w powiecie *Aucunois*, a wpadająca w rzekę *Yonne*.
- Seringapatnam, miasto stołeczne krainy Masheur albo Myzor, w Indyach Wschodnich, albo Azjatyckich, na zachód i północ graniczący z krainą Karnatyku, a na zachód z Malabarem. Tam mieszkał *Tippo Saib*, sławny swymi wojnami z Angielsko-Indyjską kompanią. Roku 1799 było to miasto zdobyte i zburzone przez Anglików.
- Serio, rzeka Królestwa Włoskiego, poczynająca się przy granicach Walteling, a wpadająca w rzekę Adde w bywszym księstwie Mediolańskim. Jeden departament włoski ma nazwisko od tej rzeki.
- Serio, małe miasto w powiecie Como, bywszego księstwa Mediolańskiego. Małe bliskie jezioro nazywa się od tego miasta.
- Sermida, Sermido, zamek nad rzeką Po w bywszym księstwie Mantuańskim przy granicach prowincyi papieżkiej Ferrary. Teraz w Królestwie Włoskim.
- Sermio, rzeka w bywszym księstwie Mediolańskim, teraz Królestwie Włoskim, wpada w rzekę Scrivia, w powiecie Tortona.
- Sermione, Sermio, małe miasto na półwyspie tegoż imienia nad jeziorem *di Garda*, w bywszym państwie Weneckim. W okolicy rośnie dobre wino, zwane *Vino Santo*.
- Sermoneta, małe miasto z tytułem księstwa w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Campagna di Roma*. Należy do familii *Caetano*. Okolica wydaie sławne wino zwane *Vinum serinum*.
- Sernancalhe, małe ale dobrze zabudowane miasto z mocnym zamkiem w Portugalskiej prowincyi *Beira*.
- Sernoi - Gorodok, to jest miasteczko siarczane, warowne miejsce rosyjskie nad rzeką Wołgą przy uściu w nią rzeki Sok w gubernii Simbirskiej. Ma kopalnię siarki, która się tam znajduje tak przezroczysta jak burztyń.
- Serocin, albo Seroczyn, miasteczko w departamencie Siedleckim z pięknym kościołem muryowanym.
- Serock, Sierock, miasteczko w bywszym województwie Mazowieckim ziemi Ciechanowskiej, przy spływie rzek Bugu i Narwy; w bardzo pięknem porzysiem położeniu.
- Srokomla, wieś w byłej ziemi Stężyckiej, teraz departamencie Siedleckim, z pałacem i piękną austeryą; należy do familii Scypionów.
- Seronge, wielkie miasto Azjatyckie, w państwie Wielkiego mogola; zamieszkane jest od rzemieślników i kupców trudniących się robotą i handlem płócien malowanych.
- Serpa, mała twierdza pograniczna w Portugalskiej prowincyi *Alentejo*, ku stronie Hiszpańskiej. Roku 1707 była zdobyta pod wodzą księcia Ossuna przez Francuzów. Okolica wydaie wyborne figi i oliwę.
- Serpentara, mała wyspa bliska Sardynii i do niej należąca.
- Serpentum Insula, czyli wyspa węzowa, na morzu Czarnym na przeciw uścia rzeki Dunaju.

Serphino, Zerfanto, jedna z wysp cykladzkich na Archipelagu greckim ku brzegom Europy. Napełniona jest raczej skałami niż ziemią urodzayną, dla tego rzymianie tam wyganiaли wielkich złoczyńców.

Serphino, miasto stołeczne wyspy wyżey wymienioney; ma dobry port, wiele żelaza i magnesu, tudzież wielkie zasiewy cybuli.

Serraa, miasteczko w prowincyi greckiej Macedonii, nad rzeką Strymon. Ma greckiego metropolite.

Serra Capriola, małe miasto w Neapolitańskiej prowincyi Capitanata.

Serra San Chirico, albo Serra Petrona, miasteczko w bywszym państwie papiezkim, marchii ankonitańskiej.

Serrana, mała wyspa w Ameryce Północney, na morzu zwanym w języku Hiszpańskim *Mar del Nord*, między wyspą Jamayką a brzegami kraju Nicaragna.

Serranilhas, zbiór małych wysp albo skał, nie daleko wyspy Serrana w Ameryce Północney.

Serrant, zamek w prowincyi bywszej francuzkiej *Anjou*, o 4 mile od miasta *Angers*.

Serravalle, miasto i ważna przeprawa pograniczna, z mocnym zamkiem, w bywszym księstwie Mediolańskim, przy granicy genueńskiej. Miejsce to ma dobre wyżywienie przy fabrykach żelaznych.

Serravalle, miasteczko nad rzeką Po, w bywszym księstwie Mantuańskim, teraz Królestwie Włoskim.

Serravalle, miasto i mała twierdza w bywszym państwie Weneckim, powiecie Trevizańskim. Miało przedtém bogate opactwo,

Serrey, Sereje, miasteczko i włość w bywszym województwie Trockim, w Litwie. Było to dawne dziedzictwo książąt Radziwiłłów, które roku 1687 księżniczka Karolina z tego domu, darowała swemu małżonkowi margrabie-mu Brandenburskiemu, odkąd do

Krółów Pruskich należały. Prócz miasteczka było w tej włości 26 wsi, a intrata bywała pobierana przez kamerę Królewską w Gumbinen.

Serre, rzeka w bywszej francuzkiej prowincyi Pikardii, poczynająca się w powiecie *Retelois* przy opactwie Simay, a pod Crecy wpada w rzekę Oazę.

Sersey, Sargel, miasto z portem i zamkiem w Królestwie *Algier*, prowincyi Tenez, w Afryce. Położenie tego miasta jest bardzo przyjemne: tęczowe stalowe i garncarskie roboty są zaletne.

Serviia, Królestwo albo raczej prowincya z strony północy przedzielona jest Dunajem od Węgier. Mieszkańcy tej krainy są słowianie, zwani w swym języku Syrbami, a z słowianami w Saxonii mieszkającymi wiele podobieństwa mający. Kraj ten długi jest mil 36 i tyleż szeroki, obfity w zboże, bydło i krusze. Pokołem Passarowickim roku 1713 ustąpiła była Serwiia domowi Austriackiemu, ale w następnym roku 1739 nazad Porcie wrócona była, tak że Dunaj między dwoma państwami miał stanowić granicę. Teraz dzieli się ta prowincya na 4 sandziakaty, to jest Belgrad, Semendria, Nowy Bazar i Kratów; przedtém tylko miała dwa to jest Rascyi i Servii.

Serviia Nowa, prowincya w bywszej gubernii Noworossyjskiej, od wschodu przytykająca do rzeki Dniepru. Przedtém kraina ta należała do Tatarów: césarzowa Elżbieta zdobyła ją roku 1754, a w następnych latach była ona zaludniona kolonistami z różnych krajów, po większej części z Serwii, z kąd otrzymała swe miano. Dla ubezpieczenia nowych, osadników przeciw napaści tatarów, zbudowano trzy twierdze, między temi naysilniejsza jest *St. Elisabeth*. Teraz kraina ta wcielona została do gubernii Katharinosławskiej.

Servietta, małe miasto na górze w Hiszpańskiej prowincyi Katalonii, o 3 mile od Madrytu.

Servitza, miasto z mocnym zamkiem

- kłem na skale, w Greckiej prowincyi Macedonii.
- Serwecz, Sierwicz, miasteczko w Litwie, bywszym województwie Wileńskim.
- Sesarge, mała wyspa na Cichym Oceanie, przy Ameryce Południowej; jest jedna z Salomonskich.
- Sescan, Suka Morzi, jezioro w małej Tartarii, dzielące Nogaiską od Krymskiej, a uchodzące w zatokę morza Czarnego, zwaną Zabache.
- Sesen, Seesen, miasteczko i włość w bywszym księstwie Wolfenbüttel, przy granicy bywszego biskupstwa *Hildesheim*, między miastami *Goslar* i *Gandersheim*. Do tej włości należy 6 wsi.
- Sesia, rzeka w Królestwie Włoskim, poczynająca się przy granicach Walteling, a wpadająca w rzekę Po, między *Casale a Valenza*.
- Seslach, małe miasto i włość w bywszym biskupstwie, teraz w Księstwie Wirchurskim, w Frankonii.
- Sessa, piękne miasto z tytułem księstwa należące do rodziny Brenna. Ma biskupa, sufragana arcybiskupa w Kapuy. Ludność tego miasta jest znaczna, a do koła jego leżą najpiękniejsze włości szlacheckie.
- Sessia, albo Dolina Sessia, jest część księstwa Mediolańskiego, ustąpiona roku 1787 przez cesarza księciu Sabaudzkiemu; teraz do francuzkiego departamentu *Montblanc* należąca.
- Sessole, małe miasto w bywszym księstwie Montferratu, prowincyi *Alba*, powiecie *Acqui*, nad rzeką *Bormida*.
- Sestino, małe miasto stołeczne wikaryatu w Wielkim Księstwie Toskańskim. Włość przyległa nazywa się także *Sasso di Simone*, od miejsca tego imienia.
- Sesto, mocne i handlowe miasto w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie *Anghiera*, nad jeziorem zwanym *Lago Maggiore*, należące do rodziny Genuńskiej *Spinola*. Podług mniemania w okolicy, miało w tém miejscu stać miasto Rzymskie *Sextas Calendas*, nazwane ztąd że co miesiąc w 6 dniu tegoż, odbywano tam ofiary bożkom Merkuremu i Herkulesowi.
- Sestos, ob. Dardanelle.
- Sestola, miasto w bywszym księstwie Modenskim, teraz w Królestwie Włoskim, stołeczne małego powiatu zwanego *Frignano*.
- Sestriddi Levante, albo Wschodnie Sestri, miasto nadmorskie w wschodniej części bywszej rzezypospolitey Genuńskiej. Inne miasto *Sestri*, z przydatkiem *di Ponente*, czyli zachodnie leży na zachód o 6 mil od miasta Genuy.
- Sete, Cap de Sete, albo Cete, przyladek na brzegach francuzkich bywszego Langwedoku, przy którym jest miasto dobrze warowne z zamkiem. Nie daleko ztamtąd leży port zwany *Port-Louis*, gdzie się zaczyna ów sławny kanał Langwedocki, który przy Tuluzie łączy się z rzeką Garonną. W tym porcie prowadzony jest znaczny handel winem, sardelami, kasztanami, oliwą, roźdzynkami i rozmaitemi wełnianymi materjami.
- Setia, małe ale warowne miasto na wyspie Kandii, morza Srodmennego, stołeczne jest powiatu Sestia; nad zatoką morską tego imienia, w północnej stronie wyspy. Ma dobry port i biskupa sufragana arcybiskupstwa Kandyjskiego.
- Setines, ob. Ateny.
- Seton, wieś w Szkockiej prowincyi Lothian, z pięknym pałacem. Było to miejsce gniazdem znakomitym w tym kraju familii.
- Settala, miasto w Królestwie Włoskim, między miastem Mediolanem a rzeką Adda.
- Settenil, małe miasto Hiszpańskie w Królestwie Grenady, przy granicach Andaluzyi. Leży na skale, w której większa część domów jest wykuta.
- Settimo, małe miasto w Królestwie Włoskim, nie daleko miasta Mediolano, należące do familii margrabiów Merici.
- Settle, miasto angielskie nad rzeką Ribba, w prowincyi York.

Setuval, Setubal, S. Hubes, warowne miasto w Portugalskiej prowincyi Estremadurze, nad zatoką morską przy uściu w nią rzeki Sandao. Oślonione jest trzema mocnemi cydadellami, a port prócz tego ma mocną twierdzę do obrony. Anglicy i Holendrzy znaczny tam prowadzą handel. Miejsce to należy do orderu S. Jakuba.

Seudre, rzeka w francuzkim bywszym powiecie *Saintonge*, wpada w morze na przeciw wyspy Oleron. Rzeka przybiera wody pod czas przystępu morza, tak, że statki o 200 beczkach wnosi 4 mile francuzkie w głąb kraju.

Seve, Sieva, rzeka w Wielkim księstwie Toskańskim, poczynająca się w górach Apenińskich; płynie przez równinę Mugello, a wpada w rzekę Arno.

Seve, mała rzeka w bywszym księstwie Luneburskim, poczynająca się około miasta Jesterburg, a przy Haarburg wpadająca w Elbę.

Sevehierget, wielkie i wiecznym śniegiem okryte góry, dzielące Szwecyją i Norwegiją, poczynające się od prowincyi Szwedzkiej Skanii, ciągnące się do Laponii; potem przedłużają się aż do Finlandyi, tak, że cały ich ciąg ma około 350 mil Szwedzkich.

Sevenbergen, małe miasto z zamkiem zwanym Norddamm, w bywszej Hollandyi, w prowincyi Brabancie.

Sevenborn, albo Siédm Zródół, mała włość w bywszym księstwie Luxemburskim o 3 mile od miasta Arlon.

Sevennaer, bywsza Pruska włość w księstwie Kliwii, ustąpiona roku 1803 rzeczypospolitey Batawskiej.

Sevennes, góry Seveńskie, we Francyi południowej, poczynające się w okolicy źródeł rzeki Loary, a ciągnące się ku bywszej prowincyi Górnego Langwedoku. Nie wciąż idą te góry, lecz je przeplatają równiny na których wyborne udają się zboża, a po pagórkach rosną przednie kasztany. Miejscami jednak góry

są skupione i przykre, a drogi między niemi trudne do przebycia.

Sevennes, bywsza prowincya Francuzka, przedzielona ze wschodu rzeką Rodanem od prowincyi Delfinatu. Dzieliła się dawniej na 4 powiaty: właściwy *Sevennes*, *Velay*, *Vivarois* i *Gevaudan*. Mieszkańcy tej prowincyi są po większej części religii kalwińskiej, z której to okoliczności wiele doznali prześladowań od francuzkiego duchowieństwa, nawet raz wzięli się do oręża i z trudnością tudzież wielkim krwio rozlewem mogli bytż stłumieni.

Sevenoke, miasteczko w Angielskiej prowincyi *Kent*, o 16 mil od Londynu.

Sevenshal, miasto angielskie w prowincyi *Northumberland*.

Sevenland, Sevenwolden, albo Siédm lasów, jedna z trzech dzielnic bywszej Hollenderskiej prowincyi Frislandyi.

Severac, z przydatkiem *le Chatel*, małe miasto w bywszym francuzkim powiecie *Rouergue*: iest nikczemnie zabudowane.

Severik, Siverik, Söverek, miasto stołeczne powiatu od niego nazwanego w prowincyi *Diarbekir*, w Azyi Mniejszej, do Turcyi należący.

Severin, po węgiersku Szöröny, była mocna twierdza i znaczne miasto nad Dunajem, stołeczne powiatu tegoż imienia w Wołoszczyźnie. Odkąd zostało w rękach tureckich, podobniejsze jest do wsi i wszystkie warownie jego zostały zburzone. Blisko tego miejsca są szczątki sławnego mostu na Dunaju, wymurowanego przez cesarza Trajana.

Severn, Saverne, rzeka Angielska wpadająca w morze Irlandzkie tworząca zatokę morską będącą częścią kanału Bristolskiego.

Severn, Neusevern, rzeka uchodząca w morze w zachodniej stronie Nowey Břetanii w Ameryce Północnej. Dla wielizny przy swym uściu bywa rzadko nawiedzana.

Seves, **Sevre**, miasteczko francuzkie między Paryżem a Wersalem nad Sekwaną, z mostem na tejże. Sławna jest tameczna fabryka porceleny, której osobiwie malowania są zaletne.

Sevese, małe miasto nad rzeką Lura, zwaną niekiedy od tegoż miasta **Sevese**.

Sevignac, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Brétanii, w diecezyi S. Malo.

Sevilla, miasto stołeczne prowincyi hiszpańskiej tegoż imienia, nad rzeką Gwadalkiwir, na wielkiej równinie w Andaluzyi. Wspomniona rzeka dzieli to miasto od przedmieścia Triana, które roku 1732 nadane było przywilejem mieyskim. **Sevilla** jest obszerniejsza od Madrytu, ale nie tak ludna, jednak najznakomitszym jest miastem w całej Hiszpanii po stolicy. Ulice ma ciasne, krzywe, brudne, źle wybrukowane, a że ziemia jest tam niska i wilgotna, wiele domów stoi na palach. Lecz znowu liczba wielkich i okazałych budowli jest tam znaczniejsza niż w którymkolwiek mieście hiszpańskim. Kształt **Sevilli** jest okrągławy, a fortyfikacye składają się z grubych murów i mocnych wieżów. Przy mieście jest wyborny wodociąg zbudowany jeszcze od Maurów, a prowadzący wodę bardzo dobrą o 6 mil do tego miasta. Kościół katedralny jest obszerny i starożytny gotycka budowla; przy niej stoi wysoka i gruba wieża, mająca na wierzchu posąg niewieści z chorągwią w ręku zamiast wskazówki wiatrowey, dla tego wieża ta nazewa się *la Giralda*. Arcybiskup **Sewilski** ma 180,000 piastrów dochodu, a kapituła i kościół skarby niezmiernie. Pałac królewski zwany *Alcassar*, jest po części zbudowany przez Maurów, po części przez Karola V., cesarza i Króla Hiszpańskiego. Amfiteatr do walek z bykami ma 240 stóp szerokości wewnątrz. Naprzeciw niego jest pałac Inkwizycyi ustanowiony tam roku 1478. Przechadzka publiczna zwana *Alameda* jest bardzo piękna. Znajduje się w **Sevilli** Uniwersy-

tet i akademiia umiejętności, ustanowiona roku 1750. Za miastem jest fabryka królewska, dostarczająca tytoniu i tabaki dla całej Hiszpanii: pracuje w niej do 2000 ludzi, a 190 koni obracają 80 młynów. W królewskiej szkole *St. Elmo*, wychowuje się 160 młodzieży. Od trybunału Sewilskiego zwanego *Audiencia Real*, apellacya idzie jedynie do wielkiej rady Kastylskiej. Handel i fabryki tego miasta bardzo się zmniejszyły, a ludność nie przechodzi teraz 30,000. Borsa, będąca naypiękniejszą budowlą w **Sevilli**, jest teraz zamknięta i nieużywana. Jednak wywóz oliwy, win i owoców jest dotąd znaczny. Fabryka jedwabna także podupadła, odkąd robaki jedwabne udają się lepiej w prowincyi Walencyi. W **Sevilli** zawarty był roku 1729, pokój między Francyją, Anglią i Hiszpanią, do którego potem Holandya przystąpiła. O milę od **Sevilli** widać rozwaliny starożytnego miasta rzymskiego, podług mniemania niektórych zwanego *Italica*, w okolicy nazwane one bywa *Sevilla Vieja*, albo Stara. Przy niej jest teraz wioska.

Sevilla d'Oro, wieś nad północnym brzegiem wyspy Jamaiki, teraz do anglików należącej. Było to przedtem miasto stołeczne pod panowaniem Hiszpanów, a miało nazwisko od wielości złota znajdowanego tam w pierwszych czasach, po odkryciu tej wyspy.

Seure, **Nantoise**, rzeka francuzka poczynająca się w bywszej prowincyi *Poitou*, płynie przy mieście **Niort**, a naprzeciw miasta **Niort** wpada w Loarę.

Seure Niortoise, mała rzeka francuzka w bywszym *Poitou*, wpada w morze Gaskońskie między miastami *Rochelle* i *Luçon*.

Seuselitz, dawny klasztor w Saxonii nie daleko miasta Misnia. W czasie reformy w religii, tam mieszkał kanclerz Saski Szymon Pistorius. Teraz należy z właściwą przyległą do familii hrabiów Büna.

Seusenstein, opactwo cysterskie w Dolney Austrii, blisko miasta **Ips**.

Sewer, rzeka w Irlandzkiej prowincyi *Mounster*, hrabstwie Teperary; połączywszy się z rzeką *Barron*, tworzy zatokę morską, zwaną *Walterford*.

Sewold, ob. *Segewold*.

Sewsk, warowne miasto rosyjskie w gubernii *Belgorodzkiej*, nad rzeką *Sosza*; w okręgu od niego nazwanym. Roku 1764 ustanowione tam było biskupstwo.

Sext, małe miasto w hrabstwie *Tarentese*, w bywszej *Sahaudyi* nad rzeką *Isere*, nie daleko od miasta *St. Maurice*.

Sey sur Saone, małe miasto z mocnym zamkiem, w bywszej francuzkiej prowincyi *Franchecomté*, nad rzeką *Saoną*, na której jest most.

Seyda, miasteczko Saskie w cyrkule *Wittenberskim* o 2 mile od miasta *Wittenbergi*.

Seydschütz, albo *Seydszyc*, ob. *Sedlitz*.

Seyny, miasteczko w byłym województwie *Trockim*, teraz stołeczne powiatu w departamencie *Łomżyńskim*.

Sezane, miasteczko francuzkie w bywszym *Delfinacie*, nad rzeką *Doria*, ku granicom margrabstwa *Suzy*.

Sezane de Brie, Sesane, małe miasto z trzema przedmieściami, w bywszej francuzkiej prowincyi *Szampanii Dolney*. Wino tameczne, jedno z najgorszych we *Francyi*, daje powód do nazywania żartem złego wina *vin de Brie*. Sam ten także powiat dla swej nieurodzajności, nazywał się niekiedy przez szyderstwo *Brie pouilleuse*, albo *Wszawa*.

Sezza, Setia, małe miasto z biskupstwem, w bywszym państwie papiezkim, prowincyi *Campagna di Roma*, na gorze okrytej wybornymi winnicami. Przy tém miejscu można między najpiękniejszych drzew cieniem płynąć po rzece *Garigliano*. W tej okolicy leżało rzymskie miasto *Minturnum*, którego dotąd widać rozwaliny.

Sezza, małe miasto nie daleko miasta *Veletri* w Wielkim księstwie *Toskańskim*, w okolicy wydające wiele oliwy.

Sfacchia, góry w okolicy miasta *Canea* na wyspie *Kandyi*.

Sferigrado, Siurgice, małe, warowne miasto tureckie, w greckiej prowincyi, *Albanii*.

Sfortesca, piękny pałac letni, w bywszym księstwie *Mediolańskim*, powiecie *Vigevano*; zbudował go na końcu 15° wieku *Ludwik* książę *Mediolański* z rodziny *Sfortia*, a z rzeki *Sesia* sprowadził tam wody kanałami. Okolica obsadzona jest mnóstwem drzew morwowych.

Shaftesbury, miasteczko angielskie w prowincyi *Dorsetshire*, nadało imię jednej angielskiej hrabiowskiej familii, z której był sławny swemi filozoficznymi pismami *Lord Shaftesbury*. Miejsce to wysłał dwóch deputowanych na parlament, i ma fabryki najprzedniejszych koronek w *Anglii*.

Shap, miasteczko angielskie w prowincyi *Westmorland*. O kilka mil ku zachodowi znajduje się jezioro *Hawswater*.

Sheals, Sheale, wielka wieś angielska nad morzem, w prowincyi *Durham*, ma obfite warzelnie soli i jest miejscem zgromadzenia wszystkich okrętów wyładowanych węglami kamiennymi.

Sheffield, miasto angielskie w prowincyi *York*, o 6 mil od miasta *Rotherham*. Ma 30,000 mieszkańców, po większej części żyjących się przy fabrykach drobnych sprzętów żelaznych, i miedzianych srebrem powłoczonych czyli plattowanych.

Shefford, miasteczko angielskie w prowincyi *Bedfordshire*.

Shelburn, miasto w Nowey Szkocyi, w Ameryce Połudnoey nad rzeką *Noseway*, jest jedno z najznaczniejszych w tamtej części kraju. Ma około 3000 dobrze zbudowanych domów i 13000 mieszkańców. Przed wojną *Anglii* z osadami *Amerykańskimi* była tam bardzo mała ludność, ale w czasie jej i po niej wielu royalistów tam osiadało, a w ten czas na cześć ministra owoczesnego angielskiego, lorda *Schelburn*, to miasto nazwane było.

Shelter, wyspa w Nowym Yorku w powiecie Longisland w Ameryce Północnej.

Shenestady, osadaw Nowym Yorku w Ameryce Północnej o 17 mil od kraju Mohawków.

Shennon, **Shannon**, największa rzeka na wyspie Irlandyi; zaczyna się przy granicach hrabstwa *Roscomon*, w prowincyi *Connaught*, a utworzywszy w biegu wiele jezior, wpada w morze szerokim uściem.

Shepe-Haven, zatoka morska w hrabstwie *Dunghall*, w Irlandyi.

Shepey, mała ale żyzna wyspa, w prowincyi Angielskiej *Kent*, utworzona rzeką *Medway*.

Shepholm, wyspa na morzu Irlandzkim, na przeciw angielskiej prowincyi *Dovonshire*.

Sheppy, wyspa przy uściu rzeki Tamizy w Angielskiej prowincyi *Kent*, na przeciw wsi *Chatham*.

Sheptonmallet, miasteczko angielskie w prowincyi *Somersetshire*.

Sherborn, miasteczko angielskie, w prowincyi *Yorkshire*.

Sherborn, miasto angielskie w prowincyi *Dorsetshire*. Ma mieć 1300 domów i 10,000 mieszkańców, tudzież sławne fabryki sukienne.

Sherborn, miasto na wyspie Nantuket w Nowej Anglii, w stronie teyże północnej, o 10 mil od stałego lądu, w Ameryce Północnej.

Shere, wyspa przy brzegach Irlandzkich, ku zatoce morskiej *Galloway*.

Sherness, klin ziemi najbardziej w morze wyunięty, w prowincyi *Kent* w Anglii, przy uściu rzeki *Medway* w morze; ma mocne warownie.

Sherwood-Forest, wielki las w angielskiej prowincyi *Nottingham*.

Shetland, the Isles of Schetland, wyspy leżące między Szkocyją a Norwegią na morzu Północnym albo Kaledońskim. Należały dawniej do drugiego z tych dwóch królestw, ale teraz należą do pierwszego. Liczba ich jest 46, prócz wielu skał pomniejszych nad morze wystających. Nayznakomi-

mitsza między niemi jest *Mainland*, tudzież 6 innych, które są zamieszkane. Połów śledzi w tych okolicach bardzo jest ważny, przedtém w części i dla *Hollandrów*, teraz atoli w ręką samych Anglików będący. Zaczyna się zwykle w nocy po Świętym Janie.

Shipton, miasto angielskie w prowincyi *Worcestershire*, nad rzeką *Stoure*.

Shogle, obszerne, ale nieprzyjemne miasto azyjatyckie w Syryi, nad rzeką *Orontes*, na której jest most o 14 arkadach.

Shoreham, miasto nadmorskie z portem, w angielskiej prowincyi *Sussex*.

Shoreham, powiat w Ameryce Północnej, krainie Nowej Anglii.

Shrewsbury, **Shrowesbury**, po łacinie *Salopia*, miasto stołeczne angielskiej prowincyi *Shropshire*, nad rzeką *Saverną*, otaczającą je prawie do koła, przez co jest dość warowne. Ma znaczne fabryki sukienne, któremi wielki prowadzi handel z przyległym księstwem Walii, niemniej materjami wełnianemi i bawełnianemi. Ulice i domy tego miasta są porządne. Wysłała one 2 deputowanych na parlament.

Shrops, **Shropshire**, prowincya angielska otoczona hrabstwami *Chester*, *Stafford*, *Worcester*, *Hereford* i księstwem Walii. Ma wielką obfitość bydła i zboża, także kopalnie węgla i wiele fabryk.

Siam, królestwo Azyjatyckie na półwyspie Indyjskim z tamtey strony rzeki *Gangeza*. Otoczone jest do koła wielkimi górami, prócz których mało ma w środku pagórków. Graniczy na północ z krainą *Laos*, na wschód z królestwami *Kamboj* i *Kochinchina*, od południa przytyka do zatoki morskiej *Siamskiej* i półwyspu *Malacca*. Ma kształt półksiężyca i 450 mil w obwodzie. Brzegi tego kraju są dość znajome, ale o środkowych okolicach mało mamy wiadomości. Cała ta rozciągłość brzegów zachodnich mająca, wyborne porty, jest bardzo do handlu wygodna, przeciwna zaś strona zupełnie jest z nich ogołocona.

cona. Początek mieszkańców tamiecznych mało bardzo jest znany. Kray ma powietrze umiarkowane i wielką obfitość płodów do pierwszych potrzeb życia istotnych, tudzież przedmiotów do nader ważnego i obszernego handlu. Znajduje się w nim mnóstwo zwierzyny, kosztowne drzewa; są także i kopalnie bogatych kruszców. Mieszkańcy żyją pod naciążliwym despotyzmem. Muszą bowiem królowi pracować przez pół roku, a przez drugie zarabiać dla siebie na całoroczne życie. Dzieli się zaś na trzy klasy. Kray cały podzielony jest na 11 prowincyi; z których jedne rządzone są przez gubernatorów królewskich, drugie przez książąt opiekających czynsz królowi Siamskiemu, który sam hołduje cesarzowi Chińskiemu. Tron tego kraju jest dziedziczny. Na końcu 17° wieku jezuitcy taki otrzymali wpływ w tym kraju, że nietylko tenże ale nawet i króla spodziewali się nawrócić na wiarę chrześcijańską, lecz ze zmianą panującego, upadł ten zamiar, a chrześciance zaczęli być najmocniej prześladowani. Roku 1767 podbił ich rodem z królestwa Awy, oparował kray Siamski, ale w 8 lat później tenże umiał się z jego jarzma wydobyć. Dawniej sami tylko Hollendrzy mieli prawo handlowania w tym kraju, ale później zostało to pozwolone wszystkim narodom Europejskim. Król ma monopol handlowy w swoim państwie, i wyznacza cenę swoim i zagranicznym towarom; jednak handel przekradkowy jest bardzo znaczny i podobno na nim nawięcej zarabiają Europejczycy. W języku krajowym to państwo nazywa się *Muang-Tha*, a miasto stołeczne Siam, *Muang-Sinthia*. Chińczycy nazywają one *Juthia*, albo *Judia*. *Siam*, *Sian*, *Odia*, *Judia*, *Sigathia*, miasto stołeczne państwa wyżey wymienionego; na wyspie rzeki Menan, rozchodzący się kanałami po wszystkich prawie ulicach miasta; domy dla nizkiego położenia miejsca są budowane na palach, tak że woda w czasie wylewów rzeki dochodzi tylko po doł domów. Obwód te-

go miasta wynosi około dwóch mil, a pałac, królewski jest tak wielki, że zajmuje czwartą część całego miasta i podobny jest sam miastu. Podczas wylewu rzeki, woda napełnia wszystkie ulice, a miasto przybiera podobieństwo Wenecyi. Mieszkańcy tamieczni są z około 40 narodów rozmaitych, mających każdy własny obręb, mimo to ludność miasta nie odpowiada jego rozległości. Prawie czwarta część miasta, ku południowi leżąca, napełniona jest kościołami, tylko podczas świąt uczęszczanemi, a wcale domów ani mieszkańców nie mająca. Miasto to ma do koławyiele małych twierdz i warowni. Pałac królewski jest bardzo okazały; nie daleko od niego stoi pałac następcy tronu. Budowle inne królewskie są dziwne okazałości, między temi naysznakomitszy jest dom słońców, te umieszczone są w nim podług stopnia piękności. Naypierwszy między niemi, zwany książę, ma własny budynek, i wysokich urzędników do usługi. Wewnątrz tey budowli jest kościół, a tylko cudzoziemcy mogą onę nawidzieć. Nie daleko ztamtąd jest skarb królewski, w którym wielka ilość pieniędzy jest zachowana. Inny skarb dostarcza na codzienne wydatki i pożyczka kupcom summ znacznych na wielką lichwę. Handel kwiśnie w tém mieście, tak z europejskimi, jako też azyatyckimi ludami.

Siamska zatoka, nazywa się część morza Indyjskiego przyległa brzegom królestw Kamboy i Siamskiego.

Siangsu, znaczne i regularne miasto Chińskie, nie daleko sławnego granicznego muru. Przedtém było mocno zaludnione kupcami handlującymi tytuniem, herbata i porcelaną; ale ci od niejakiogo czasu przenieśli się do miasta Kalgau. Tutay mieszka jeden z wysokich mandarynów Chińskich. Na wschodniej stronie jest przedmieście, po większej części z domów zajezdnych złożone. W okół miasta rodzi się wiele tytoniu. Siankiang, wielkie miasto Chińskie, stołeczne prowincyi *Huquang*; ma 6 innych miast pod sobą.

Sia-

Siapina, jedna z wysp Orkadzkich, na północ Szkocji, nie daleko wyspy Mainland.

Siara, małe miasto portugalskie w Brazylii w Ameryce Południowej, nad rzeką Siopie przy uściu jej w morze Północne czyli *Mar del Nord*. Ma dobry port, zamek i znaczny handel płodami Brazylijskimi, tudzież jest stołeczne jedney portugalskiej kapitanii.

Siba, królestwo Azjiatyckie, w państwie wielkiego mogola około rzeki Gangezu. Miasto stołeczne jego nazywa się *Hardoure*.

Sibe de Ward, trzy skaliste i nieżyłne wyspy przy brzegach Ameryki Południowej, nie daleko od cieśniny Magiellańskiej, odkryte były roku 1599 przez Holendrów.

Sibenicz, ob. *Sebenico*.

Siberg, albo *Syberg*, miasteczko niemieckie w bywszym cyrkułe Westfalskim, hrabstwie Mark; tam stał niegdyś sławny zamek Syburg, albo *Siegburg*, przy spływie rzek Rhur i Lenne.

Siberiia, ob. *Syberya*.

Sibmen, mała rzeka w kantonie Bern w Szwajcaryi.

Siburg, teraz *Carlshafen*, starożytne miasto niemieckie w bywszej Hassyi już za dawnych Sasów znane, przy spływie rzek Dymel i Wezery. Na początku 18° wieku Landgraf Kasselski Karol I., kazał je odbudować bardzo ozdobić, założyć w nim wiele fabryk i wybrnąć kanał i port, bardzo handel tego miejsca ułatwiające. Jest tam także dom weteranów, gdzie dawni żołnierze i oficerowie Hasscy znajdowali przytułek.

Sibyllenort, pałac letni z włością w księstwie Oels, albo Oleśnickim w Szląsku, z pięknymi ogrodami. Książę Wirtemberg-Oels, Chrystian Ulrik, wznosił to miejsce i nazwał od imienia swej drugiej małżonki, Sybilli Maryi. Leży one o 2 mile od miasta Oels i tyleż od Wrocławia.

Sicandro, mała i niezamieszkała wyspa archipelagu greckiego, nie daleko wyspy Polikandro.

Sichelberg, zamek na wysokiej

skale w Kroacyi, przy granicach Karnioli, należy z obszerną włością do korony Austriackiej.

Sichem, dawne miasto w Palestynie, pokolenia Efraim. Jest mniemaniem, że terazniejsze miasto *Naplus*, dawniej *Nabolus*, albo *Flavia Neapolis*, stoi na miejscu tego starożytnego Sichem. Teraz w Napluzie, mieszkają żydzi, arabowie i chrześcijanie, tudzież turecki Sandziak i samarytański arcykapłan.

Sichem, albo *Zychem*, stare miasteczko w Brabancie, między miastami *Arschott* i *Diest*, dostało się roku 1800 Francyi.

Sichersreut, wieś w bywszym księstwie Bareyckim, o pół mili od miasteczka *Wunsiedel*. Roku 1734 odkryte tam były wody mineralne, roku 1741 lepiej urządzone, a 1782 zaczynające wchodzić w używanie.

Siculiano, małe i na pół spustoszone miasto Sycylijskie, w prowincyi *Val di Mazara*, przy uściu w morze rzeki *Canna*.

Sicyon, starożytne i sławne miasto Greckie, na półwyspie Morei, teraz zupełnie spustoszone. Nowo przy nim założone miasto tureckie nazywa się *Basilicata*.

Siderocapsa, małe tureckie miasto w greckiej prowincyi Macedonii, ma w bliskości kopalnie złota; srebra, tudzież piece do topienia tych kruszców.

Sidmouth, miasteczko angielskie w prowincyi *Devonshire*. Pierwszy minister *Adington*, który bezpośrednie na ministrowstwo po zżeniu tegoż przez młodszego *Pitta*, nastąpił, otrzymał tytuł lorda *Sidmouth*, gdy znowu swój urząd ministrowski złożył.

Sidra, *Golfo di Sidra*, wielka zatoka morska przy brzegach barybaryskich w Afryce, od wyspy tegoż imienia nazwana.

Sidra, albo *Sydra*, miasteczko i znaczna włość w Litwie, bywzyna województwie Trockim, powiecie Grodzińskim. Należy do rodziny Potockich.

Sidro, przylądek morski, w prowincyi greckiej Liwadyi, nad zatoką *Negropońską*.

- Sidy Caffem**, małe miasto w królestwie Fez w Afryce, pod górami otaczającemi dolinę Marmora z strony południowej.
- Siebenberge**, dwa znaczne lasy w bywszym księstwie Hildesheimskim, jeden nie daleko miasta Ahlfeld, drugi między Alfeld i Brügge.
- Siebenbrunn**, albo **Nidersiebenbrunn**, dwie piękne włości w Dolnej Austrii, w okolicy zwanej *Marchfelde*, która leży po nad rzeką March.
- Siebenbürgen**, ob. Transilwanii.
- Siebenegg**, włość z mocnym niegdys zamkiem, na wysokiej górze w Dolnej Karnioli, o 7 mil od miasta Laybach.
- Siebenëichen**, piękny zamek na górze nad rzeką Elbą o pół mili od miasta Misnii: należy z włością do rodziny szlacheckiej *Milititz*.
- Siebengebirge**, nazywają się góry w wielkim księstwie Bergskim, nie daleko rzeki Renu.
- Siebenlehn**, pospoliciey *Siebeln*, małe miasto górnicze w Saxonii cyrkule Misnijskim, powiecie Erzgebirg. Należało przedtem do opactwa Altenzell. Na przedmieściu mieszka królewski leśniczy, mający dozór nad bliskiem lasami i myślistwem.
- Siebenlinden**, czyli *Siedmlip*, po węgiersku *Hethars*, miasteczko z farnym kościołem katolickim, w powiecie Saroskim, w Węgrzech Dolnych.
- Sieche**, *Syche*, miasteczko w bywszym elektorstwie Hanowerskim, hrabstwie Hoya, ma włość do siebie przyległą.
- Sieciechów**, miasteczko w byłym powiecie, teraz departamencie Radomskim, z okazałym opactwem.
- Siedlce**, miasto stołeczne departamentu od niego nazwanego; ozdobione pięknym pałacem i ogrodami; przedtem należało do rodziny książąt Czartoryskich i Oginskiich. Było to miejsce niejako *Chantilly* Polskie. Departament Siedlecki dzieli się na następujące 9 powiatów; Siedlecki, Garwoliński, Żelechowski, Węgrowski, Łosycki, Łukowski, Radzyński, Bialski i Włodawski.
- Siedmiogrod**, ob. Transilwanii.
- Sieg**, rzeka niemiecka, poczynająca się w okolicy nadreńskiej zwanej Westerwalde, nie daleko miasta Wittgenstein, z pod góry *Saupitzen* będącej odnogą gór Kotbar; wpada w Ren powyżej miasta Bonn.
- Siegburg**, **Siegburg**, małe miasto w wielkim księstwie Bergskim, nad rzeką Sieg o milę od miasta Bonn. Na bliskiej górze leży klasztor benedyktyński, który roku 1772 zupełnie pogorzał prócz kościoła.
- Siegen**, część księstwa Nassawskiego w Niemczech, w okolicy nad rzeką Sieg. Ma ona 4 włości, 2 miasta, i miasteczko i 125 wsi. Linia książąt Siegen jest od lat kilkudziesiąt w sporze z jnnemi liniami domu Nassawskiego z powodu nierównych małżeństw dziada i oycy dziś żyjącego księcia Nassau Siegen, granda hiszpańskiego, szlachica polskiego i sławnego wodza floty hiszpańskiej a później rosyjskiej. Ten połączony związkiem małżeństwa z hrabianką Godzką wojewodzianką Podlaską, dziedziczką wielkich w Polsce włości, żyje naywięcej w okolicy Lwowa, w Jaryczowie, do brach przez zmarłą od kilku lat żonę swą sobie zapisanych.
- Siegen**, miasto stołeczne księstwa wyżej wymienionego, nad rzeką Sieg, o 7 mil od miasta Dillenburg, z kolegium bywszych Jezuitów, 4000 mieszkańców i 800 domami. W tém mieście jako też w całym księstwie jest wiele fabryk żelaznych; osobliwie piecyki tameczne są sławne. W dawnym i nowym zamku mieszkują książęta, którzy przedtem byli w jednej linii katolicy, w drugiej reformowani. Katolicy mają tam kościół Świętego Jana; kalwiniści S. S. Marcina i Mikołaja. Od roku 1785 luteranie mają pozwolenie odbywać publiczne nabożeństwo w kościele Świętego Marcina, pod pewnymi warunkami.

Siegharting, miasteczko w powiecie Schärding, dzielnicy Innviertel, przedtem do Austrii, teraz do Bawaryi należącey.

Sieluń, miasteczko w byłey ziemi Rożańskiej, teraz departamencie Płockim. Należało z tytułem xięztwa do proboszcza katedry Płockiey.

Siemiatycze, miasteczko w byłym województwie Podlaskim, teraz departamencie Łomżyńskim; ozdobne pięknym pałacem, mającym przedtem wyborny gabinet historii naturalney, przedany po śmierci założycielki swey xiężney z Sapiarów Jabłonowskiey.

Sien, miasteczko z zamkiem i włością w xięstwie Salm, hrabstwie Kyrburg.

Siena, miasto w Wielkim xięstwie Toskańskim, na trzech pagórkach w wesołey i zdrowey okolicy. Jest bardzo stare, dość obszerne, ma ulice ciasne, krzywe, cegła brukowane i nieludne, gdyż liczba mieszkańców licząc 450 duchownych i 380 żydów wynosi tylko 15000 dusz. Najznakomitszą budowlą tego miasta jest kościół katedralny arcybiskupi, bardzo obszerny, wspaniały, wewnątrz i zewnątrz marmurem białym i szarym powleczoney. Posadzka prze-wybornej roboty, mająca wykładane obrazy z historii starego testamentu, tylko ciekawym bywa czasem pokazywana, gdyż jest deszczkami przykryta. W tym kościele znajduje się wiele posągów i innych kosztowności. Klasztor przy nowo zbudowanym kościele Augustianów, ma bibliotekę publiczną. W dominikańskim kościele zachowana jest głowa świętey Katarzyny Sienskiey. Akademia ustanowiona przez césarza Karola V. ma wielkie przywileje dla uczących się tam niemców; lecz teraz znacznie podupadła, chociaż dotąd jest w niej około 60 profesorów, i szacowna biblioteka. Jest prócz tego w Sienie szkoła szlachecka zwana *Collegio Tolomei*, także towarzystwo uczonych. Cy-tadella nie wiele znaczy. Rynek, a przy nim miejsce do zapasów pięściowych są godne widzenia. Równie piękne są fontanny na

rynku, nowo zbudowany teatr i brama zwana *Camollia*.

Sienese, powiat w którym miasto stołeczne jest Siena, w wielkim xięstwie Toskańskim; graniczy od południa z morzem Szrodziemnym. Kray ten jest żyzny; wydaje osobliwie wiele drzew morwowych, dla tego okolica hoduje znaczną ilość robaków jedwabnych.

Sieniawa, miasteczko w Galicyi, cyrkule Przemyskim, nad Sanem; było gniazdem sławnego domu Sieniawskich, po których odziedziczyli te dobra xiążęta Czartoryscy.

Siennica, miasteczko stołeczne powiatu w departamencie Warszawskim; należy do familii Rudzińskich.

Sienna, miasteczko w byłym powiecie, teraz departamencie Radomskim, z starożytnym kościołem fundów, przez Kardynała Oleśnickiego. Inne tego imienia w byłym powiecie Orszańskim.

Sieprsk, albo **Sierpsk**, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie Płockim, stołeczne niegdys powiatu i mające kasztelana mniejszego.

Sierra, mały powiat hiszpański, w prowincyi Nowey Kastylii ku granicom Arragonii i Walencyi. Ma nazwisko od swego położenia w górach, gdyż te nazywają się po hiszpańsku Sierra.

Sierra, mały powiat w Peru, w Ameryce Południowej, należy do Hiszpanów, a ma miasto stołeczne *St. Cruz de Sierra*.

Sierra d'Adriano, albo **Adriańskie góry** jest część gór Pirenejskich w Hiszpanii. Tamtędy idzie wielka droga do prowincyi Alava i Starey Kastylii. Przechód przez góry jest tak ciemny że o każdej porze trzeba mieć pochodnie zapalone.

Sierra Liona, okolica Afrykańska przy brzegach Gwinei, przy rzęce i wielkich górach tego imienia. Kray ten wydaje wyborne cytryny, figi, daktyle i trzcinny cukrowe, dla tego narody europejskie prowadzą tam znaczny handel. Mieszkańcy są brunatnego koloru, chodzą nago, a przy uszach

Szanujcie Książkę!

uszach i nozdrzach noszą drogic kamienie. Są bałwochwalcy, chociaż portugalczycy, mieszcami rozsiali naukę chrześcijańską.

Sierra Morena, góry w Hiszpanii między prowincjami Mancha, i Sewilią, tudzież królestwem Jaen. Rozciągają się na kilkadziesiąt mil francuzkich i są sławne przez romans *Le sage* pod tytułem Don Quisnot z Mansy. Ale bardziey wstawione zostały około roku 1770. przez patryotyczny zamiar Dona Pablo Olavides, intendenta królewskiego w Sewilii, który postanowił te góry puste, krzakami zarosłe zamienić w osady kwitnące. Na ten koniec przedsiębiorcy niemieci jeden, nazwiskiem Thierriegel, sprowadził 6000 ludzi z Szwabii, Palatynatu i Niderlandu tajemnie. Lecz że przygotowania na ich przyjęcie, a mianowicie domy nie były pokończone, przeto ci przychodnie zostali pomieszczeni częścią w klasztorze w tych górach będącym, częścią pod gołym niebem zostawieni. Dla tego trzecia część w krótkie umarła z nędzy. Na koniec po zwalczeniu wielu trudności osada ta otrzymała cokolwiek więcey ustalenia. Między sprowadzonymi cudzoziemcami umieszczano hiszpanów ze wszystkich prowincyi państwa, po większej części złego życia ludzi, co pierwszemu się mocno nie podobało. W niektórych okolicach tych gór mieszkania stoją odosobnione, w innych mają postać porządných wiosek o 20 lub 30 domach. Miejscem głównym tych górzystych okolic jest miasto *Carolina*, założone tam na cześć Króla Karola III., pod którego panowaniem przysłała do skutku ta osada. Lecz w krótkie potem partia fanatyczna przemogła w ministerium, osada mająca dać życie bezludnym okolicom, była nazwana przytulkiem kacerstwa; a pełen światła i ludzkości założyciel jey Olavides, został wyzuty ze swego urzędu i przesładowany.

Sierra Nevada, góry zawsze śniegiem okryte, z kąd mają nazwisko, leżące w Hiszpanii między prowincjami Granada i Murcyja. Inne

tego imienia są w Ameryce Południowej, w Złotej Kastylii, albo Nowej Grenadzie, w krainie Terra Firma, rozciągające się na mil 40. Sievershausen, Sivershausen, miasteczko w bywszym księstwie Luneburskim; pamiętne bojem roku 1553 między Maurycym elektorem Saskim, a Albrychtem margrabią Brandenburskim, w którym pierwszy zwyciężył, ale także odniósł rany, że we trzy dniach umarł.

Siewierz, miasteczko w departamencie Krakowskim, przy samej granicy Szlaskiej. Należało dawiey do książąt Szlasko-Cieszyńskich, od których, je nabył w szrędku 15° wieku Zbigniew Oleśnicki Kardynał biskup Krakowski i na wieki przyłączył do biskupstwa Krakowskiego. Od tego czasu biskupi mieli tytuł książąt i władzę udzielną w powiecie Siewierskim, gdzie w ich imieniu odbywała się sprawiedliwość, tudzież szlachta bywała kreowana.

Siewierz, bywsze księstwo w gubernii Małorossyjskiej. Miasto stołeczne Nowogorod, nazewa się od tego powiatu Sewerskoy.

Siewsk, ob. Sewsk.

Siga, miasto i port w Afrykańskiej krainie Barbaryi, w królestwie Algierskim nad morzem Sroczemnym.

Sigan, miasto stołeczne prowincyi Chinskiej Xensi, nad rzeką Gnei.

Sigburg, ob. Siburg.

Sigeburg, opactwo bywsze w księstwie Bremenskim, nad rzeką Sigen.

Sigeburg, ob. Siberg.

Sigello, zamek w bywszym państwie papieżkim, prowincyi Ankonskiej, przy granicach księstwa Urbinskiego.

Sigenburg, miasteczko w górnej Bawaryi nad rzeką Abeust, do cyркуlu Mincheńskiego należące.

Siger, mała rzeka Szlaska w księstwie Głogowskim, wpadająca nie daleko miasta *Carolath* w Odrę.

Sigeth, miasteczko nad rzeką Almasz, w Węgrzech, komitacie Szumegskim; leży między jeziorami dla tego nazwane jest Szygeth, co znaczy wyspę. Ma mocny zamek i zamieszkanе jest po większej części od węgrów i rasców; nazywane także bywa *Grenzsigeth*.

Sigeth, Szyget, miasteczko węgierskie w powiecie Maroszkim w miłej okolicy. Ma znaczny skład solny. Tam szlachta powiatowa odbywa swoje zjazdy. Inny **Sigeth**, ob. **Szigetvar**.

Sigismundskron, inaczej **Firmian**, zamek i włość w okolicy skalistej w Tyrolu, nie daleko miasta Tridentu. Aż do roku 1478 zwało się to miejsce **Firmian** i należało do baronów tego imienia, dopiero nabyte od Arcyksięcia Zygmunta otrzymało terazniejszy miano.

Sigistan, ob. **Sitzystan**.

Sigmaringen, miasto niemieckie w Szwabii nad Dunajem; jest stołeczne dzielnicy jednej z dwóch domu książąt Hohenzollern; która ma 6 mil kwadratowych kraju, 15500 mieszkańców i 40,000 reńskich dochodu.

Sigmouth, miasto angielskie w prowincyi *Devonshire*; port tamieczny zawalony jest piaskiem.

Sigtuna, małe miasto Szwedzkie nad jeziorem Maler, o 6 mil od Sztokolmu, mieszkańcy jego żywią się rybołóstwem i ogrodnictwem. W dawnych czasach było stołeczne królestwa Sweońskiego, i miało być zbudowane przez króla **Siggone** w 21 wieku od stworzenia Świata. W 11 wieku po Chrystusie było spustoszone przez pogan z głębszych prowincyi. Z 14 dawnych kościołów widać dotąd rozwaliny. Terazniejszy kościół Panny Maryi, jest bardzo piękny i dobrze położony.

Siguenza, małe ale stare miasto w hiszpańskiej prowincyi Gwadalaxara, między górami dzielącemi Starą Kastylią od Nowej, nie daleko miasta Medina celi. Ma mocny zamek i arsenał, akademią i biskupstwo, podległe arcybiskupowi Toledońskiemu.

Sikino, wyspa Archipelagu greckiego, wydająca wyborne wina i figi.

Siklos, Soklos, Siklosz, miasteczko węgierskie w komitacie Baranierskim o 2 mile od miasta Pięćkościółów, w bardzo pięknej okolicy. Ma fary katolicką, reformowaną i grecką. W bliskości

udają się wyborne wina. Zamek na nie dalekiej skale położony należy do rodziny książąt Bathiani.

Sikokf, wielka wyspa Azyjatycka, jedna z Japońskich na wschód Chin.

Sil, rzeka Azyjatycka, poczynająca się w Georgii, a wpadająca w zatokę morską Zabache.

Sil, rzeka w Szwajcaryi, kantonie Zürich.

Sila, wielki las w królestwie Neapolitańskim, ciągnący się wzdłuż gór Apenińskich.

Silavengo, małe miasto nad rzeką Sesia, w powiecie Novara, bywszego księstwa Mediolańskiego, teraz w królestwie Włoskim.

Silberberg, miasteczko Szląskie, leżące wprawdzie w obrębie księstwa Münsterberg, jednak należące bezpośrednio do księstwa Brzegskiego. Ma około 800 mieszkańców, a nazwisko od bliskiej kopalni srebra. Roku 1770 było mocno od Prusaków obwarowane. Na mocy konwencji Altransztadzkiej otrzymało to miejsce kościół i szkołę religii luteranckiej.

Sile, mała rzeka Włoska, poczynająca się w okolicy miasta Trevigo, a po przyjęciu jednego ramienia rzeki Piave i nazwiska **Piavesello**, wpada w zatokę morską Adryatycką.

Silein, Solna, Zilina, miasteczko węgierskie w komitacie Trenczyńskim. Ma kościoły farny i franciszkański, przedtem były tutaj klasztor i szkoła jezuitów. Tameczna drukarnia znana jest w Węgrzech. Okolica wydaje wyborne zboża, mianowicie jęczmień, z których bywają robione dobre piwa.

Silian, znaczne jezioro w Szwedzkiej prowincyi Thaland, przy granicach Gästriklandu.

Silistria, dość znaczne miasteczko tureckie, zwane inaczej **Dristria**, w Bułgarii, nie daleko rzeki Dunaju; jest stołeczne sandziakatu i metropolity greckiego; ma także dość ważne warownie.

Silkeborg, zamek i włość w prowincyi Duńskiej Jütlandyi, powiecie Aarhuus.

Sille

- Sillebor**, miasto z twierdzą na wyspie Sumatra w Azji. Wydać wiele pieprzu, a należy do Anglików.
- Sillerod**, wspaniały pałac Królewski blisko Kopenhagi, z pięknymi ogrodami i zwierzyńcem.
- Silley de Guillaume**, małe miasto w prowincyi *Maine* we Francyi.
- Silly**, bywšie opactwo Premonstrańskie w dawney francuzkiej prowincyi *Normandii*.
- Silo, Siloh**, było w starożytności miasto znaczne w Palestynie; pokoleniu *Efraim*. Teraz widać tylko z niego rozwaliny na górze, nie daleko dzisiayszego miasta *Nabulos*, zwanego dawniey *Sichem*.
- Silvano**, małe miasto w bywszym księstwie *Mediolańskim*, o 3 mile od miasta *Tortony*, ku północy; teraz w Królestwie Włoskim.
- Silves**, miasto Portugalskie w prowincyi *Algarbii*, którey było przedtém stołeczne, w okolicy tak dziwnie przyjemney, że ją nazywają raiem portugalskim. Teraz jest to miejsce nizezemne.
- Simancas**, miasto Hiszpańskie w Królestwie *Leonu*, przy granicach Starey *Kastylii*, z mocnym zamkiem zwanym *Archivo Real*, gdyż od roku 1566 metryki Królestwa *Leońskiego* tam są zachowane.
- Simancas**, ob. *Salamanka*.
- Simand**, wieś węgierska w komitacie *Saradskim*, miała tę srogą osobliwość aż do połowy 16 wieku, gdzie od rządu przestała być cięrpiana, że wszyscy jej mieszkańcy byli ślepi lub kalęcy, gdyż nowo narodzone dzieci przez okrutnych rodziców przyprowadzane bywały do tego stanu, a żaden obcy zdrowy niebył tam cięrpiany.
- Simau, Sinau**, małe miasto z biskupstwem, w Azjiatycznej krainie *Natolii*, nad rzeką *Sangari*.
- Simbirsk, Simbrisk**, dość znaczne miasto rosyjskie nad rzeką *Wołgą* przy uściu w nią *Ufy*.
- Simia**, dwie wyspy *Archipelagu* greckiego, nie daleko brzegów Azjiatycznych, od których ważkim kanałem są przedzielone, między wyspą *Rodus* i przylądkiem *Crio*. Mieszkańcy poci obydwoh są tak doskonali nurkowie, że nietylko poławiają *Korale* i *gąbki*, ale też potonione rzeczy z rozbitych okrętów.
- Simiso**, miasto tureckie, w Azji Mniejszey, prowincyi *Natolii*, nad morzem Czarnym.
- Simering, Simoning**, znaczna wieś z kościołem parafialnym, tuż przy rogatkach miasta *Widnia*; ma znaczną fabrykę armat.
- Simmern**, bywšie księstwo w dawnym *Palatynacie Renu* w Niemczech. Kray tameczny jest zimny, czczy, piasczysty, napełniony lasami i zaroślami. Ziemię ma po większey części pod owsy tylko zdatną. Ale za to chów bydła i owiec jest znaczny. Roku 1801 zostało to księstwo Francyi ustąpione i wcielone do departamentu *Renu i Mozelli*.
- Simmern**, miasto stołeczne przedtém księstwa tegoż imienia, nad rzeką podobnie mianowaną. Przed zburzeniem od Francuzów roku 1689 było znaczne i mieszkalne jednej linii książąt palatynskich; po pokoiu *Rywickim* było na nowo odbudowane. Teraz ma cokolwiek fortyfikacyi i kościoły trzech religii w bywszym cesarstwie niemieckim pozwolonych.
- Simmershafen**, małe miasto, w prowincyi *Szwedzkiej Skanii*; ma port nad morzem Bałtyckim.
- Simonetta**, zamek w Królestwie Włoskim o milę od miasta *Mediolanu*; ma bardzo sławne i podobno jedyne echo, powtarzające głos każdy do 30 razy, a dłuższe wyrazy z osobliwemi odmianami już ostatnie, już pierwsze sylaby. Przedtém, nim budowla ta podupadła, miało powtarzać przeszło 40 razy. Dwa skrzydła zamkowe, na przeciw siebie stojące, mające wszystkie okna zamurowane, prócz jednego, są miejscem tego jawiska.
- Simon torna**, albo *Szymońska* wieża, obszerne miasteczko, wałami i wodą otoczone, w *Tolnoskim*

skim powiecie w Węgrzech Dolnych; jest miejscem zjazdów szlachty powiatowej. Katolicy i kalwinisci mają tam kościoły, a franciszkanie klasztor. Wino rosnące w okolicy ma czerwony kolor i smak wyborny. Tameczny zamek, należący do hrabiów Limpurg-Styrum, był niegdyś mocny, przez swe zwłaszcza położenie między rzekami Szarwis, Szajo i Kaposz.

Simonoseki, miasteczko mające około 500 domów, nad zatoką morską, w zachodniej stronie wyspy Japońskiej Nippon.

Simpa, albo Wimpa, twierdza przy brzegach Gwinejskich, w Afryce, w krainie Agonna, przy wsi Simpa.

Simpach, miasteczko Bawarskie nad rzeką Iser, w bywszym biskupstwie Passawskim.

Simpelen, wieś z kościołem, na sławnej górze *Simplon*, po niemiecku zwanej *Simpelen*, po włosku *Sampione*. Tam tędy idzie wielka droga z Szwajcaryi do Mediolanu.

Sin, miasto Chińskie w prowincyi *Kansi*, nad rzeką *Chocuang*.

Sina, ob. Chiny.

Sinai, góra w Azji, krainie Arabii Skalistey, połączona u spodu z górą *Horeb* blisko niej stojącą, ale daleko niższą. Na dolinie między temi dwoma górami stoi klasztor Świętej Katarzyny, zwany inaczej klasztorem Sinai; cesarz Justynian, miał go zbudować, a wieża w środku niego stojąca, jest podług podania w okolicy, dziełem Ś. Heleny, matki cesarza Konstantyna Wielkiego. Mury tego klasztoru są bardzo mocne, a brama zawsze zamknięta przez mnichów greckich, tam mieszkających. Także arcybiskup ma tam swoje mieszkanie. *Mahomed* miał temu klasztorowi nadać wielkie przywileje, a sułtan *Selam* uznał to nadanie ważnym i potwierdził je. Góra Sinai nazywa się także górą Świętej Katarzyny, gdyż jest na niej kaplica, w której wyobrażenie tej świętej, w kamieniu jest wykute.

Sinalunga, miasto w prowincyi

Siena, w wielkim księstwie Toskańskim.

Sinangue, opactwo bywšie cysterskie, w dawnej Prowancyi, diecezji *Cavillon*.

Sinbirsk, Simbirsk, miasto rosyjskie, stołeczne okręgu od niego nazwanego, w gubernii Kazanaskiej, nad rzeką Wołgą,

Sincapor, Sinkapore, cieśnina morska Azjiatycka, między półwyspem Malakka a naprzeciw leżącemi wyspami.

Sinclair, jezioro Ameryki Północnej, w krainie Kanady, ma 6 mil długości i tyleż szerokości. Rzeka Ś. Józefa płynie środkiem, a potem dzieli się na kilka odnóg; nim wpadnie w jezioro Huronskie.

Sinde, ob. Indii.

Sindelfingen, miasteczko w Królestwie Wirtemberskim, o półtory mili od miasta Stuttgardu. Przed reformacyją w religii, był tam klasztor katolicki.

Sinden, włość w bywszym cyrkule Westfalskim, księstwie Mindenskim.

Sindringen, małe miasto niemieckie w bywszym cyrkule Frankońskim, nad rzeką Kocher: należy do książąt *Hohenlohe-Bartenstein*.

Sing, spustoszała twierdza w bywszej Weneckiej Dalmacyi, na wysokiej górze nad rzeką Cettyną. Przedtem była mieszkaniem prowedytora Weneckiego.

Singalesy, Cingalesy, Cingale, lud na wyspie Ceylan, jeden z Azjiatyckich.

Singora, Królestwo i miasto na półwyspie Indyjskim z tamtej strony rzeki Gangezu, hołduie Królowi Siamskiemu.

Sinigalia, Sinegaglia, znaczne miasto w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Urbino*, od roku 1758 było wiele rozszerzone. Ma port nad morzem Adryatyckim, i wielki jarmark w Lipcu na który kupcy ze wszystkich europejskich narodów się zgromadzaia. Przedtem pod czas tego jarmarku flotta wenecka pokazywała się na przeciw tego miasta

- i odbierała pozdrowienie od rządu papieżkiego; co uważano z strony Wenecyi za uznanie jej zwierzchności nad morzem Adryatyckim. Powietrze w tej okolicy, równie jak w innych nadmorskich Adryatyckich, jest niezdrowe, osobiłwie w lecie.
- Sinis**, dobrze zabudowane miasto, w Portugalskiej prowincyi *Alentejo*, w okolicy w ryby obfitey.
- Sinkel**, miasto Azjiatyckie w Indiach, w Królestwie Bantam; okolica wydaie wiele pieprzu kamfory i benzoesu.
- Sinope**, znaczne miasto Azjiatyckie w Natolii nad morzem Czarnym, przy uściu weni rzeki Hallys. Miało przedtem biskupa, teraz należy do Turków. Położone jest na małym półwyspie, w morze się zapuszczałym.
- Sinopoli**, miasto w Królestwie Neapolitańskim, w prowincyi Kalabrii Oltra.
- Sintagora**, małe miasto Azjiatyckie, przy brzegach Malabarskich, w Królestwie Dekanu.
- Sintfeld**, Sentsfeld, powiecił bardzo żyzny, w bywszym księstwie biskupstwie Paderbornskim, ma miasteczko główne Wunnenberg. W tej okolicy Karol Wielki cesarz pokonał Saxonów, roku 794, po czem musieli przyjąć wiarę chrześcijańską.
- Sintien**, warowne miasto w prowincyi Chińskiej Queichen.
- Sintu**, mierne miasto Chińskie w prowincyi Chekiang; w bliskości tegoż na górze przechowywał się tajemnie sławny Niensulin.
- Sinutva**, miasto stołeczne prowincyi Sinutva, w kraju Kochinchiny, w Azji, nad zatoką morską.
- Sinzendorf**, lub Zinzendorf, włość w Górney Austrii, nie daleko miasteczka Wartenburg. Tameczny zamek był gniazdem sławnej rodziny hrabiów, a teraz książąt Sinzendorf, z której wielu posiadało najwyższe urzędy na dworze Wiedeńskim. W ostatnich czasach Rzeszy Niemieckiej, mieli włość udzielną Reineck w westfalskim cyrkułe, z głosem na seymie Ratybońskim.
- Sinzheim**, małe miasto w bywszym elektorstwie palatynacie, ma około 1500 mieszkańców.
- Sinzich**, Zinsich, miasteczko, w bywszym księstwie *Jülich* nad rzeką *Aar*, nie daleko od jej uścia w Ren, o 2 mile od miasta *Bonn*. Ma dobry most na Aarze i klasztor panieński, teraz skasowany. Należy do Francyi.
- Sio**, mała rzeka w Hiszpańskiej prowincyi Katalonii, wpadająca rzekę Segre.
- Sionhouse**, pałac letni książąt *Northumberland* w Anglii, między Londynem a miasteczkiem *Richmond* nad prawym brzegiem rzeki Tamizy, w nader pięknym położeniu. Jest to jedno z najpiękniejszych mieszkań wiejskich koło Londynu; ma obszerne i wyborne ogrody, starożytny zamek z klasztoru przerobiony, w nim zbiory najrzadszych przedmiotów sztuk.
- Sior**, miasto stołeczne Królestwa tegoż imienia, na półwyspie Korei w Azji, hołdującego cesarzowi Chińskiemu.
- Sinle**, rzeka francuzka, w bywszej prowincyi Auvernii, wpadająca w Allierę. Ma nazwisko od wsi Sionle, w powiecie Riom.
- Sionne**, miasto w górach północnych okolic Afryki. Mieszkańcy jego żyją daktylami, i mlekiem a nikomu nieopłacaia żadnych podatków.
- Siphanto**, Sifanto, wyspa Archipelagu greckiego przy brzegach Europejskich między wyspami Diloei Milo. Ma dobrą ziemię i bardzo zdrowe powietrze. Mieszkańcy w liczbie 4000 są chrześcijanie łacińscy i greccy. Miasto stołeczne tegoż imienia leży na wysokiej skale. Przy brzegach tej wyspy mogą tylko płytkie statki żeglować, a i te muszą być dla bezpieczeństwa w nocy wciągane.
- Siponto**, miasto Królestwa Neapolitańskiego, w prowincyi Capitanata, blisko miasta Manfredonia, przy zatoce morskiej tegoż imienia.
- Sir**, rzeka w prowincyi Perskiej Chuz.

Churistan, wpadająca w zatokę morską Balsorską.

Sira, Siro, wyspa archipelagu greckiego, nie daleko od wyspy Sdilles, wydaie wiele zboża, wina oliwy i bawełny. Mieszkańcy są po większej części katolicy. Miasto stołeczne tegoż imienia zbudowane jest w koło góry.

Siracusa, ob. Syrakusa.

Siradz, Siéradz, miasto stołeczne bywszego województwa tegoż imienia w Wielkieypolsce, teraz powiatu w departamencie Kaliskim. Leży nie daleko rzeki Warty w okolicy błotnistey. Ma zamek spustoszący, niegdyś od Kazimierza Wielkiego wymurowany, tudzież szczątki murów do Koła. Województwo Sieradzkie, jedno z najpiérwszych co do porządku w Senacie dzieliło się na powiaty: Sieradzki, Radomski, Piotrkowski i Szadecki; tudzież Ziemię Wieluńską. Kraj tegoż był obszérny, miernie żyzny, ale dla bliskości Szlaska, korzystny gospodarzom rolnym. Na końcu 18 wieku, obywatela tego województwa dali dowód rzadkiego patryotyzmu i światła, czyniąc na seymikach uchwałę, aby na żadney Karczmie wiejskiej, lub browarze żyd nie był ciérpiany; co iak wiadomo było po innych województwach, przyczyną ubóstwa i pijaństwa wieśniaków. Senatorów miało to województwo: wbielowę i Kasztelana Sieradzkiego, Kasztelanów Sieradzkiego, Wieluńskiego, Rozpierskiego i Konarskiego.

Siras, ob. Schiras.

Sireth, dość ludne miasto Gallicyjskie, w cyrkule Bukowińskim, przy granicy Moldawskiej.

Sirjany, Sirany, lud w rosyjskiej gubernii Archangelskiej.

Sirk, Sirik, Sirques, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincyi Lotaryngii; na przyległej górze ma zamek mocny.

Sirkian, miasto Azjiatyckie w prowincyi Perskiej Kirman. W bliskości są góry Kafas.

Sirna, mała wyspa archipelagu greckiego, między wyspami Naxia i Sdilli.

Sirndorf, miasteczko, włość i piękny zamek w Dolney Austrii, należące do xięcia *Colloredo*.

Sirnich, Sierning, miasteczko w Dolney Austrii; nie daleko sławnego klasztoru Melk; należy do familii *Montecocoli*.

Sirok, Sirokvar, miasteczko z kościołem katolickim parafialnym, w Węgrzech, komitacie Heweskim.

Sirolo, miejsce w bywszym państwie prowincyi Ankonskiej; ma sławny cudowny krucyfiks.

Sisarga, Zizarga, mała wyspa przy brzegach prowincyi Hiszpańskiej Gallicyi, przy wejściu do zatoki morskiej Corunna.

Sisecke, rzeka niemiecka, w bywszym cyrkule Westfalskim, hrabstwie Mark, wpada w rzekę Lippe.

Sisia, Sis, miasto w Azji mniejszej, w okolicy Ajazo; ma patriarchę, uznającego nad sobą patriarchę w Echtmazin.

Sissac, miasteczko w kantonie Bernenskim, w Szwajcaryi, w okolicy zwanej Sissgów.

Sissek, miasto otoczone wałem i rowem, w Kroacyi, przy uściu rzeki Kulpy w Sawę.

Sissgów, powiat w Szwajcarskim kantonie Bern, przedtém małego tytuł hrabstwa; miejsca w nim najznaczniejsze są: Lissach i Lichtenstall.

Sissopoli, miasto tureckie w Romanii, na małym półwyspie nad morzem Czarnym; ma arcybiskupstwo ale mało mieszkańców.

Sisteron, miasto francuzkie w bywszej Prowancyi, przy granicach Delfinatu i uściu rzeki Burch w Durancę. Ma cytadelę na bliskiej górze i jest doswć handlowne. Przedtém miało skupa sufragana arcybiskupa w Aix.

Siswan, miasteczko przy uściu rzeki tegoż imienia, w rosyjskiej gubernii Kazanskiej.

Sittart, miasteczko w xięstwie bywszym Juliaceńskim, przy granicy hrabstwa Limburskiego. Ma kościoły katolickie i kalwiński.

Sittau, ob. Zittau.

Sitten, Sion, miasto stołeczne kraju Walezyi w Szwajcaryi; nad rzeką Rodanem, przy uściu nad nią rzeki Sitten. Ma porządne ulice i domy, 6 kościołów, gimnazjum i biskupa, który posiada w mieście 3 pałace, jeden nad drugim na pochyłości góry zbudowane, tudzież znaczną władzę w przyległej okolicy i jest w związku z kantonami katolickie-Szwajcarskimi. Pod jego stemplem i herbem bite bywają pieniądze. Na zamku Majoria, gdzie zwykle mieszkawa, zgromadza się deputowani powiatu, pod jego prezydencją.

Sittich, okazały klasztor cysterski, w księstwie Karnioli, nie daleko miasta Weichselburg.

Sittichenbach, włość Saska w Turynii o milę od miasta Eisleben, w księstwie Querfurtskim, przy granicy hrabstwa Mansfeldskiego. Było to przedtem sławne opactwo cysterskie, zwane także Siche.

Sittingborn, miasto w angielskiej prowincyi *Kent*.

Sitzistan, Sigistan, Sistan, prowincya Perska, granicząca od wschodu z państwem wielkiego mogola.

Sucheu, dwa miasta Chińskie, jedno w prowincyi *Nanking*, drugie w prowincyi *Sucheun*, przy połączeniu się rzek *Kiang* i *Ma-han*.

Sivershausen, ob. Sievershausen.

Siverik, Severik, Söverek, miasto Azjiatyckie nad małą rzeką wpadającą w *Euftrat*, w prowincyi *Diarbekir*; ma około 2000 domów.

Sivita, mała wyspa morza *Joniskiego* nie daleko *Epiru*.

Siwas, beglerbelig, albo gubernia turecka nad morzem *Czarnym* w *Asyolii*, w Azyi *Mniejszej*. Zawiera 7 sandziakatów. Miasto stołeczne tegoż imienia, w starożytności zwane *Sebaste* albo *Sebastopolis*, leży nad małą rzeką *Hizil-irwach*, w starożytności zwaną *Halys*, jest obmurowane i ma mały zamek.

Sixena, wieś w *Hiszpańskiej* prowincyi *Aragonii*, mająca sławny klasztor panien wysokiego rodowitości, które nazywane są damami *maltańskimi* i przedtem w istocie podlegały wielkiemu mistrzowi w *Malcie*.

Sixfours, małe miasto francuzkie w bywszej *Prowancyi*, o półtory mili od miasta *Tulonu*.

Sixt, dawne opactwo, blisko miasta *Samoen*, w powiecie *Faucigny*, w bywszej *Sabaudii*, teraz w francuzkim departamencie *Mont-blanc*.

Sizaliska, rzeka w prowincyi greckiej *Liwadii*, wpadająca w zatokę morską *Salona*.

Sizerode, przedtem klasztor pański, teraz *Królesko-Saski* dom myśliwski nie daleko miasta *Misnii*.

Skagen, Eck von Schagen, miasteczko bliskie przylądka tegoż imienia, w *Duńskiej* prowincyi *Jutlandii*. Mieszkańcy okoliczni żywią się rybołóstwem i sternictwem w tych stronach, gdzie morze płytkie, czyni żeglugę bardzo niebezpieczną.

Skala, Skaly, dwa zamki w *Czechach*, cyrkule *Buntzlawskim*; jeden z nich zwany bywa paną, drugi starą babą.

Skała, miasteczko w bywszym województwie teraz departamencie *Krakowskim* o 3 mile na północ *Krakowa*.

Skałat, miasteczko w byłym województwie *Podolskim*, teraz w *Galicyi*, cyrkule *Tarnopolskim*.

Skalda, po francuzku *Escant*, po niemiecku *Schelde*, rzeka wielka francuzka, poczyna się w bywszej *Pikardii*, i dwoma odnogami, zwanemi *Wschodnią* i *zachodnią* wpada w morze. W latach 1784 i 1785, powstały mocne spory między *Hollandyą* a cesarzem *Józefem II.*, który chciał aby żegluga na tej rzece była wolna i ledwie do wojny nie przyszło; jednak nastąpiła umowa, mocą której lubo zostało przy dawnym co do istoty, jednak *Niderlandy* cesarskie otrzymały obszerniejszą żeglugę na *Skaldzie*. Gdy w wojnie rewolucyjnej

- tyney Niderland dostał się Francji wspomniona żegluga została zupełnie wolna, a jeden departament francuzki otrzymał nazwisko od tej rzeki.
- Skalholt, Schalholt, nayznakomitsze miejsce na wyspie Islandyi, ma kościół katedralny, biskupa i szkołę. Leży nad brzegiem morskim.
- Skalitz, wielki i mały, dwa miasteczka w Czechach, cyrkule Königsg rackim, nie daleko miasta Nachod. W pierwszym z tych znayduie się klasztor cysterski mający wspólnego opata z klasztorem w Sedlitz. W okolicy jest wiele jaskiń naturalnych.
- Skalitz, Skolitz, miasto węgierskie w Neitroskim komitacie, przy granicy Morawskiej. Ma nazwisko od wyrazu słowiańskiego skała, gdyż w istocie na niej zbudowane. Jest to jedno z naydawniejszych miast w Królestwie, teraz znacznie podupadłe, przecież ma ieszcze przeszło 5000 mieszkańców, gimnazjum pod dozorem księży Paulinów, odkąd Jezuitci skassowani byli. Także Franciszkanie mają tam kościół i klasztor. Jest w tym mieście drukarnia.
- Skalmierz, miasteczko w departamencie Krakowskim o 3 mile od Krakowa, stołeczne powiatu.
- Skania, prowincya Szwedzka, naybardziej południowa nad morzem Bałtyckim przy wielkim Sundzie, czyli cieśninie dzielącej Szwecyją od Danii. Jest to naypiękniejsza z prowincyi Szwedzkich; tak przez swą żyzność, jako też położenie wesołe i nie tyle lasami i jeziorami przeplatane jak reszta Szwecyi. Na końcu 18 wieku patryota Szwedzki baryon Hermelin posiadający w tych okolicach znaczne dobra, zaprowadził tam naywyższe udoskonalenie w gospodarstwie, przez co własną korzyść pomnożył, a dobrym przykładem ją upowszechnił.
- Skanderborg, ob. Scanderburg.
- Skonor, miasto nadmorskie, w Szwedzkiej prowincyi Skanii, o 8 mil od miasta *Malnoe*. W okolicy bywa znaczny połów śledzi,
- Skape, miasteczko w byłej ziemi Dobrzyńskiej, teraz departamencie Płockim.
- Skara, naydawniejsze miasto prowincyi Szwedzkiej Westgotii, przedtem stołeczne całego państwa Gockiego i mieszkalne wielu Królów, których też groby są w tamecznym kościele katedralnym. Leży o milę od miasta Lidköping i ma swego biskupa. Nayznakomitsze w tym mieście ciekawości są; dom rządowy, gimnazjum, zwierzyniec i pałac biskupi, zwany Brunsho. W okolicy znayduie się wiele gockich zabytków jako to grobowce kamienne.
- Skarszewo, obacz Schöneck.
- Skarszewo, włość z kościołem parafialnym i pałacem. w byłym województwie, teraz departamencie Kaliskim; była gniazdem familii Skarszewskich. Paprocki twierdzi że Imisław Leszczy, biskup Wrocławski na Szląsku, zmarły 1126 był synem Imisława ze Skarszewa; Duńczewski mieni tego ostatniego hrabią i wojewodą Kaliskim; lecz że w ten czas ta prowincya nie miała ieszcze wojewodów, przeto można by raczey rozumieć, że to był Supan, albo Zupan Kaliski. W 16 wieku dom Skarszewskich, podobnie jak tyle innych, przenosząc się w prowincyje Małopolskie bliskie Rusi, starożytne swe gniazdo ustąpił Jezuitom.
- Skawina, miasteczko w Galicyi nie daleko Krakowa.
- Skennige, małe miasto Szwedzkie, w prowincyi Ostgothii, o półtory mili od jeziora Weter. Ma corocznie na końcu Lipca, wielki jarmark na konie i woły. To miasto z włością przyległą należało do oprawy królowych Szwedzkich.
- Skeninggrave, port w Anglii w prowincyi *York*; przy brzegach tamecznych znayduie się wiele cielał morskich.
- Skepsham, port w południowej części, Szwedzkiej prowincyi Medelpad.
- Skiddów, góra w prowincyi angielskiej *Cumberland*, z której bardzo piękny jest widok.

Skie, ob. Skye.

Skiełskioer, albo Skelfiskoer, małe ale piękne miasto na duńskiej wyspie Zelandii, w powiecie Andersków, nad wielkim bełtem o 2 mile po niżey Corsoer. W bliskim morzu poławiają się węgorze, które miłośkańcy solą i daleko wysyłaia.

Skien, Skeens, Schauna, znaczne miasto handlowe, w Norwęgskiej prowincyi Christianii, albo *Aggerhuus*, nad rzeką tegoż imienia; ma dobre fabryki żelazne i miedziane. O pół mili ztamtąd jest wygodny port do ładowania okrętów.

Skierbieszów, miasteczko w departamencie Lubelskim, powiecie Zamoyskim.

Skierniewice, miasteczko w byłym województwie Rawskim, teraz departamencie Warszawskim, nie daleko Łowicza. Ma pałac mieszkaný przedtém w lecie przez prymasów, teraz należy do księcia Ekmił i Auerstedt, marszałka Francuzkiego.

Skipton, miasto bardzo porządne w Angielskiej prowincyi *York*, z pięknym pałacem i szkołą.

Skive, miasteczko Duńskie na półwyspie Salling w północney Jutlandii, powiecie Wiborg, o 4 mile od miasta tego ostatniego imienia, ma dobre wyżywienie handlem koni i wołów. Leży nad rzeką Aue, nad którą położony jest stary zamek, niegdys Królewski teraz należący do familii jednej szlacheckiej.

Skleno, wieś z kościołem parafialnym, w Węgierskim komitacie Barskim. Ma nazwisko od wód mineralnych, zwanych tam kompielą Szklaną albo Członkową, gdyż jest pomocna na wielorakie choroby członków ciała ludzkiego. W śródku pagórka bliskiego jest jaskinia zwana grota pociągą się, gdyż czuć w niej wielkie ciepło, choć nie wiadę żadney pary.

Sköfde, Skiofde, małe miasto Szwedzkie w prowincyi Westgothii, nad rzeką Tyde.

Skole, miasteczko w Galicyi, cyrkule Samborskim.

Skogkloster, zamek i włość w Szwecyi nad jeziorem Maler, nie daleko od miasta Upsali; ma dobry port i dwa doroczne jarmarki.

Skoon, Skioen, mierne miasto w prowincyi Szwedzkiej Medelpad; ma znaczne rybołóstwo.

Skopia, miasto tureckie w powiecie Widdińskim w Bulgarii.

Skopin, miasteczko nad rzeką Rakowa, w gubernii generalney rosyjskiej Woroneckiej.

Skotz, miasteczko Szwedzkie w prowincyi Helsingen, nad rzeką Liusna, o 2 mile od jej uścia w morze Bałtyckie.

Skrzynetz, miasteczko z pięknym zamkiem w Czechach, cyrkule Königsgrackim, w okolicy przyjemney.

Skrzynno, miasteczko w departamencie Radomskim, gniazdo familii Duninów Skrzyńskich.

Skye, jedna z wysp zwanych Western, przedzielona kanałem od Północney Szkocyi; ma 15 mil długości a 6 szerokości. Miłośkańców ma około 15000. W górach wewnątrz tej wyspy się znaydujących dobywają Krzyształ, agatu i marmuru. W koło brzegów tej wyspy, znaydują się dobre porty i zatoki morskie. Obfitość zboża, koni i bydła rozmaitego jest wielka. Po skałach i grotach znayduie się wiele orłów i sokołów. Dunvegan i Donald są nayznaczniejsze miejscy na tej wyspie.

Slagelsee, dość znaczne, ale nikczemnie zabudowane miasto na wyspie Duńskiej Zelandii; miłośkańcy jego wyżywiaia się rolnictwem i hodowaniem tytulinu. Przy tameczney szkole, jest fudusz na 24 ubogich studentów. Na wschód tego miasta na pagórku leży bywszy klasztor, teraz zamek Królewski, zwany Andworstów, albo Andersków.

Slan, miasto Czeskie w cyrkule Rakonickim, ma mury i okolice wydaiącą wino. Należy do hrabiów Martinitz. Godne są tam widzenia ratusz, klasztor piarów, drugi franciszkanów i kościółek Lore.

- Loretański, tudzież pałac i ogród wspomnianych hrabiów.
- Slauński cyrkuł, był przedtém jeden z 16 na które królestwo Czeskie się dzieli, ale został wcielony do Rakonickiego.
- Slangerup, miasteczko duńskie na wyspie Zelandyi, w włości królewskiej Frydrychsburg, nad zatoką morską Isefiord.
- Slataneg, zamek i włość w Dolnej Karnioli, o 4 mile od miasta Laybach.
- Slavin, jezioro w Nowej Marchii Brandenburskiej, przy granicy Pomorskiej.
- Slawonia, Słowiańszczyzna, w ogólnym znaczeniu rozumie się te kraje gdzie mowa Słowiańska jest zwykłą; od której pochodzą dialekty główne: Rosyjski, Polski i Czeski, prócz wielu mniej obszernych. Tym sposobem Słowiańszczyzna rozciąga się wzdłuż od rzeki Elby w Niemczech aż do granic Chińskich w Azji, a od morza Bałtyckiego aż do Adryatyckiego wszęsz. Żaden język odkąd dzieje ludzkie są znajome, niebył tak obszernie mówiony. W bliższym znaczeniu przez Slawonią rozumie się te kilka prowincyi zamieszkaných przez lud słowiańskim językiem mówiący, po nad morzem Adryatyckim osiadły, a przedtém podzielony między Austrią, Turcyją i Wenecyją. Właściwie zaś jeszcze mówiąc jest tego imienia jedna prowincya królestwa Węgierskiego, między rzekami Dunajem, Sawą i Drawą położona. Graniczy Slawonia od południa z Kroacyją i Bosnią, na wschód z Serwiją i Górnemi Węgrami, na północ z Dolnemi Węgrami, na zachód z Styryją. Nazwisko swe otrzymała od Słowian, którzy te okolice posiadli w 7 wieku. Roku 1526 dostała się pod moc turków, ale pokojem Kartowickim, roku 1699 dostała się do mowy Austriackiemu, przy którym dotąd zostaje. Mieszkańcy są Rascowie, Kroacy, Wałachy, Niemcy i Węgrzy. Wschodnia część tej prowincyi nazywa się Syrmiją. Ludność obydwóch wynosi do 260,000. Religia jest częścią katolicka, częścią grecka.
- Sławatycze, miasteczko w byłym województwie Brzeskim Litewskim nad Bugiem.
- Sławików, albo Sławków, ob. Austerlitz.
- Sławków, miasteczko w bywszym księstwie Siewierskim, teraz departamencie Krakowskim; miało przedtém kopalnię srebra.
- Sławuta, miasteczko w byłym województwie Wołyńskim, z pałacem książąt Sanguszków.
- Slayne, rzeka w Irlandzkiej prowincyi Leinster, poczynająca się w hrabstwie Wicklow, a wpadająca przy Wexford w morze Irlandzkie.
- Sleford, miasto angielskie w prowincyi *Linkolnshire*, z starym zamkiem. Jest dobrze zaludnione, a odległe o mil 30 od Londynu.
- Slego, albo Sligo, powiat w Irlandzkiej prowincyi *Connaught*, między hrabstwami Mayo, Roscommon, Letrim, Ulster i zachodnim oceanem.
- Slego, miasto stołeczne powiatu wyżej wymienionego, z tytułem wicehrabstwa. Ma znaczny handel osobliwie wełną, i port dobry.
- Sleszyn, miasteczko w departamencie Warszawskim nad wielkim jeziorem z stacją pocztową do Poznania.
- Sleyda, Schleyden, hrabstwo z miasteczkiem tegoż imienia, między księstwami Juliaceńskim i Luxemburskim na lewym brzegu Renu. Należało przedtém do książąt Aremberg, teraz wcielone do Francyi.
- Sley, rzeka niemiecka w bywszym księstwie Śleswickim, płynie przy mieście Śleswig, które od niej ma nazwisko, a wpada w morze Bałtyckie.
- Śliedhaft, mała wyspa Szwedzka z portem przy Gotlandyi na morzu Bałtyckim.
- Śłobodzkoj, miasto Rosyjskie w gubernii Kazańskiej nad rzeką Wiatka, handel ma znaczny osobliwie zbożem do Archangelu.
- Slocum, wyspa jedna z Elizabetynskich, w Nowej Anglii, w Ameryce Północnej. Tworzy z jej przyległemi zatokę morską Buzzardsbay.

Słoniń, miasto w bywszym województwie Nowogrodzkim, nad rzeką Szczara w Litwie; stołeczne przedtém powiatu i mieyscem sejmików całego województwa. Należy do rodziny Ogińskich i ma pałac tudzież bywsze kollegium Jezuیتów.

Słonitz, miasteczko z zamkiem w Czechach, cyrkule Rakonickim. Okolica wydaje marmur i aspis.

Słonsk, miasto nad zachodnim brzegiem Wisły w bywszej ziemi Dobrzyńskiej. Miało kasztelanią.

Sloten, małe miasto w powiecie Sevenwolden, prowincyi Fryzyi, bywszej Hollandyi. W okolicy chowają wyborne bydło i robią dobre sery.

Sluck, miasto stołeczne xięstwa tegoż imienia, w bywszym województwie Nowogrodzkim w Litwie. Jest jedno z nayznaczniejszych miast tey prowincyi i ma pałac wspaniały xiążąt Radziwiłłów.

Sluin, mocne miasto w Kroacji, przy granicach Dalmacyi; ma zawsze mocną załogę i komendanta Austriackiego.

Sluis, Sluys, Ecluse, małe, ale dla swego między błotami położenia, bardzo mocne miasto handlowe, bywszej Hollenderskiej Flandryi, o 3 mile od miasta Brügge. Ma port, dla zamulenia tylko małym statkom przystępny.

Sluis, małe miasto w Dawney Flandryi, teraz do Francyi należące, o 2 mile od miasta *Douaye*.

Słupca, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie Poznańskim, na wielkiej drodze z Warszawy do Poznania, z stacyą pocztową. Należało przedtém do biskupów Poznańskich; ma po części mury.

Słupia, miasteczko w bywszym województwie Sandomirskim, teraz departamencie Radomskim, przy samej górze Świętokrzyskiej, albo Łysej.

Służew, miasteczko w bywszym województwie Brzeskim Kujawskim, teraz departamencie Bydgoskim; było gniazdem znakomitey familii Służewskich.

Służew, wielka wieś z pięknym kościołem murowanym na drodze pocztowej z Warszawy do Lublina, o ćwierć mili od Wilanowa, do których to dóbr należy.

Smaland, prowincya Szwedzka granicząca od południa z Blekingią i Skanią, na zachód z Hollandyją, na północ z Westgothią, na wschód z morzem Baltyckim; jest częścią Ostgotii.

Smalkalden, znaczne miasto niemieckie w bywszym hrabstwie Henneberg, o 4 mile od miasta Gotha, należące przedtém do elektora Hessen-Kasselskiego, teraz do królestwa Westfalskiego. Ma piękny zamek na górze, zwany Wilhelmsburg. To miasto wstawione jest w dziejach niemieckich związkiem kilkokrotnie tutaj ponowionym między xiążętami protestanckimi w latach od 1529 do 1540. za nauką Marcina Lutra, który tutaj ułożył artykuły swego wyznania. Teraz ma tylko około 3000 Mieszkańców, po części luteranów, którzy w jednym kościele kolejną odbywają nabożeństwo. Okolica wydaje pół drogie kamienie i wiele wybornego ptactwa dzikiego.

Smallenberg, miasteczko nad ręką Lenne, w bywszym xięstwie Westfalskim, przedtem do elektora Kolonńskiego, teraz do wielkiego xięcia Darmstadzkiego należące.

Smetszna, miasteczko i zamek w Czechach, cyrkule Rakonitzkim, jest główną włością majoratu hrabiów Martinitz.

Smidary, miasteczko Czeskie, w cyrkule Königsgrackim.

Smigel, albo Szmygiel, miasteczko bardzo porządne, po większej części Niemcami osiadłe, w bywszym województwie, teraz departamencie Poznańskim, na wielkiej drodze z Poznania do Wrocławia, z stacyą pocztową. Jest to gniazdo familii Smigielskich, z których Starosta Gnieźnieński, stronnik króla Stanisława Leszczyńskiego, wiele dokazywał w wojnie Szwedzkiej, z oddziałem woyska przez siebie przywzdzonym.

Smiła, miasteczko w byłym województwie Kijowskim, stołeczne wielkich dóbr zwanych Smilańszczyzną.

Smilten, małe miasto z dość mocnym zamkiem, w błotnistey okolicy, w Inflantach, powiecie Leteńskim.

Smirna, **Smyrna**, po turecku **Ismir**, wielkie miasto Azjiatyckie, w tureckiej prowincyi Anadolii, nad zatoką Archipelagu greckiego. Położone jest pod górą i rozciąga się wzdłuż zatoki wspomnioney, która obszerna na mil 12, nie wszędzie jest dla wielkich okrętów z przyczyny mieliżny dostępna. To położenie nadaje miastu pozor bardzo okazały, choć w istocie budowę jego są po większej części nikczemne. Port ma do osłony podupadły zamek, a na końcu miasta jest drugi. Port tego miasta jest obszerny i bezpieczny, a okręty mogą prawie do lądu przystępować. Blisko morza jest dzielnica przez samych europeyzyków zamieszкана, mająca w prawdzie niskie domy, jednak naylepszy pozor z całego miasta. Inne ulice są wąskie; że atoli w tém mieście nie ma powozów, a wszystko tylko mułami, osłami albo ludźmi bywa przenoszone, przeto choć po wązkich ulicach można wygodnie przechodzić. Ludność Smirny dochodzi 120,000 dusz, między temi tureków 50,000, a 12000 żydów; chrześcijan zwanych tam frankami jest najmniej, przecięż katolicy mają wikarego i parę klasztorów, a inni chrześcijanie kaplice po domach swych konsułów. Grecy i Ormianie mają swych biskupów. To miasto należy od roku 1428 do Porty Otomańskiej, a jest w posiadaniu Walidów, czyli matek sułtańskich, które tam trzymają poborców zwanych Musselin, do przyjmowania dochodów. Kady jest najwyższym urzędnikiem miasta. Ponieważ Smyrna jest głównym miastem handlowym Azji, przeje wszystkie narody Europejskie trzymają tam swoich konsułów. Ustawicznie w tacecznym porcie stoi do stu okrętów rozmaitych narodów. Okolica jest

bardzo żyzna. W bliskości miasta Smyrny znajdują się rozwaliny, które miane są za ruiny kościoła Diany, także bliską wodę zowią kompielą tey bogini. Pod panowaniem césarza rzymskiego Augusta, Smyrna była nayznakomitszym miastem Azji znajomey.

Smirschitz, piękny zamek o milę od miasta Jaromierza, w Czechach, cyrkule Königsgrackim.

Smogra, **Szmogra**, małe miasteczko, a raczej wieś w Szlasku, cyrkule Namysłowskim. Gdy roku 966 religia chrześcijańska w Polsce przyjęta była, Mieczysław ciążę albo Król Polski, posiadający oraz Szlask, założył w tém miejscu biskupstwo, w kilka lat przeniesione do miasteczka Byczyny, a roku 1052 do Wrocławia. Roku 1731 biskup Wrocławski nabył znowu tey włości dla swey katedry.

Smolenitz, **Szomolan**, miasteczko węgierskie w komitacie Prezburskim, ma blisko zamek należący do familii Erdödy, cokolwiek ufortyfikowany, ale wody niemający; z taceczney góry wyborny jest widok. Okolica wydaje obficie zboże i dobre wina. To miasteczko jest dość ludne i ma katolicką farę.

Smoleń, starożytny zamek w byłym województwie, teraz departamencie Krakowskim, powiecie Lelowskim.

Smoleńsk, prowincya bywsza Polska z tytułem xięstwa, potem na województwo zamieniona. Była przedmiotem długich i krwawych wojen między Polską i Rosyją w 16 i 17 wieku; poki pokojem Andruszowskim nie została téy ostatniéy ustąpiona. Teraz jest gubernią tego państwa.

Smoleńsko, miasto stołeczne bywszego województwa Litewsko-Polskiego, teraz gubernii Rosyjskiej, w okolicy od przyrodzenia warowney nad rzeką Dnieprem i błotami, przez które pociągnięty jest mur z wieżami. Kraj przyległy wiele wydaje krup rozmaitych.

Smolewice, miasteczko w byłym województwie Mińskim, nie daleko miasta Mińska.

- Smotrycz**, rzeka w byłym województwie Podolskim, płynie przy mieście Kamieńcu. Nad nią leży miasteczko Smotrycz.
- Snath, Snaith**, miasteczko w Angielskiej prowincji *Yorkshire*.
- Sneek**, małe miasto i twierdza w bywszej prowincji Hollenderskiej, Fryzyi, o 4 mile od miasta Leuwarden.
- Snesport**, małe miasto na zachodniej wyspie Skie przy Szkocyi, nad rzeką Snesport, wpadającą w zatokę morską tegoż imienia.
- Sniatyn**, małe miasto w Ukrainie Rossyjskiej, o 18 mil od miasta Pułtawy na zachód.
- Sniatyn**, miasteczko z bywszym starostwem, długo w rodzinie Potockich będącym, nad rzeką Prutem, w dawnym województwie Ruskim, powiecie Kołomyjskim, o kolicy zwanej Pokuciem; teraz w Galicyi, cyrkule Halickim, przy granicy Bukowińskiej. Kray tameczny dziwnie dobry i piękny zaczyna przybierać postać zaniedbaną bliskiej Wołoszczyzny.
- Soana**, miasto w Wielkim księstwie Toskańskim, powiecie Pitigliano na wysokiej górze. Ma biskupa sufragana arcybiskupstwa w Sienie. Inne miasto tego imienia, jest w powiecie Orvieto.
- Soaper**, rzeka w Ameryce Północnej, krainie Nowym Yorku, wpadająca w jezioro Georgeńskie o sto mil od rzeki Hudsonskiej. Są nad nią liczne fabryki żelazne.
- Sobornheim**, małe miasto nad rzeką Nahe, w bywszym elektorstwie palatynacie, teraz do Francyi należącym. Katolicy i Kalwiniści mają tam wspólny kościół, a luteranie swój własny.
- Sobiesław**, Sobiesław, miasto Czeskie w cyrkule Bechickim o 2 mile od miasta Tabor, w okolicy błotnistej i niezdrowej. Ma piękny kościół i znaczne fabryki sukna.
- Sobieska wola**, wielka bardzo wieś o 4 mile na południe Lublina, nazwana od rodziny tego imienia, do której w tej okolicy obszerne należały dobra. Tutaj urodził się królewicz Jakób Sobieski, należy teraz do Marcheckich.
- Sobieszyn**, wieś nad Wieprzem, w byłej ziemi Stężyckiej, teraz departamencie Siedleckim; gniazdo sławnej rodziny Sobieskich.
- Soboticz**, miasteczko węgierskie, w komitacie Neitra. Zamieszkałe jest po większej części od nożowników i garncarzy, którzy towary swe sprzedają do przyległych powiatów. Byli oni przedtem sekty dwukrzyżenców, ale od wielu lat kazano im przyjąć wiarę katolicką.
- Sobrarbia**, hrabstwo w hiszpańskiej prowincji Aragonii, przedtem zwane było królestwem, i miało za stolicę miasto *Ainsa*.
- Sochaczew**, miasto stołeczne ziem w bywszym województwie Ruskim, teraz powiatu w departamencie Warszawskim, nad rzeką Bzurą. Było dawniej mieszkaniem jednej linii książąt Mazowieckich, potem miało kasztelana. Leży na drodze z Warszawy do Poznania i ma stacją pocztową.
- Soconusco**, prowincja Ameryki Północnej, w Audyencji Meksykańskiej, między prowincjami *Guatemala, Vera Paz, Chiapa i Guazaca*. Nie jest bardzo żyzna, ale bogata w jedwab i kochenille. Jedyną w niej miasto jest Guevetla, inaczej zwane Sokonusco.
- Socotora**, ob. Zokotora.
- Soczowa**, Suczawa, Soczwa, dawne miasto, w Bukowinie, kraju należącym do Galicyi; otoczone jest murami i rowami i ma stary zamek niegdyś rezydencyonalny gospodarów albo książąt Moldawskich przed rokiem 1453, w którym turcy zdobyli Konstantynopol. Jest tam prócz tego zamek na górze i wiele kościołów teraz podupadłych. Odkąd Bukowina należy do Austrii, to miasto odzyskało część swego dawnego bytu.
- Soden**, wielka wieś i włość przedtem wolna Rzeszy, nie daleko od miasta Frankfurtu nad Menem. Ma bardzo sławną fabrykę soli, warzoną z wody która wprzód bynajmniej nie ma smaku słonego, jednak wydaje sól bardzo obficie. Roku 1803 dostało się to miejsce księciu Nassau-Usingen.

Sodoma, było miasto w dawney Judei. Teraz jest na tém miejscu jezioro zwane morzem Martwym albo Assaltycznym.

Sodor, miasteczko na wyspie *Cot-nihil*, która jest jedną z Hebrydzkich do Szkocyi należących. Dawny biskup tej wyspy, sufragan Glaskowskiego arcybiskupstwa, tutaj mieszkował nim został przyłączony do biskupstwa na wyspie Man.

Sodsidel, małe miasto na Zachodniej wyspie *Col* przy Północnej Szkocyi.

Soderhamn, nowe miasto w prowincyi Szwedzkiej Helsingland, nad zatoką morską Botniiską, ma bardzo piękny kościół, a mieszkańców trudniących się kupiectwem i rzemiosłami. Mianowicie fabryka broni jest tam znaczna. O milę ztamtąd we wsi *Flor*, jest fabryka płócien grubych, jednak niemających zalety trwałości. Także robią tam wiele materii wełnianych i nicianych.

Söderköping, przedtém znaczne miasto Szwedzkie w prowincyi Ostgotlandyi; ale odkąd miasto Nordköping zaczęło powstawać, Söderköping upada.

Södertelge, *Telje*, znaczne miasteczko w Szwedzkiej prowincyi Sudermanii, o 8 mil od Stokholmu. Po spaleniu roku 1719 przez Rossyjan, odbudowało się nowo i ozdobniey. O pół mili ztamtąd przy *Agelstawi* jest dobry port.

Sölling, znaczny las, w księstwie Hildesheimskim, między rzekami *Leiną* i *Wezerą*.

Sömmern, *Sömmern*, *Wielki Sommer*, małe miasto niemieckie w Turynгии, należące do magistratu miasta *Erfurtu*. Co trzy lata ma wielki jarmark.

Soest, wymawia się *Sohst*, znaczne miasto niemieckie w bywszym hrabstwie *Mark* w Westfalii. Ma około 1200 domów, dość źle zbudowanych, a 5000 mieszkańców. Kościół główny należy w części chorem zwanej do katolików, a reszta do luteranów, mających prócz tego innych 6 kościołów. Było przedtém to miasto

hanzeatyczne, mające bardzo znaczne przywileje i 30 wsi w swym terytoryum, tudzież wielką wazrzelnią soli. Należało póżniej do króla Pruskiego, a teraz do wielkiego księcia Bergskiego.

Soestdyck, piękny pałac latni w bywszym Hollenderskiej prowincyi Utrechckiej, ma wyborny ogród i zwierzyniec. Leży o milę od miasta *Ammersfort*.

Sofala, *Zofala*, królestwo Afrykańskie przy wschodnich brzegach *Kafreryi*, nad rzekami *Zambeze*, *Rio del Espiritu Santo* i *Cuana*, z których ostatnia jest 250 mil spławna. Kray cały ma obwód 750 mil. Złoty piasek toczą wody rzek tamecznych; są tam prócz tego obfite kopalnie złota w okolicy *Manika* o 150 mil w głąb kraju. mieszkańcy wierzą w jednego Boga, którego nazywają *Mozimo*, ale żadnych onego materialnych niemają obrazów. Kradzież, czarnoksiężstwo i cudzołóstwo bywają bardzo surowo karane. Odzienie ich składa się ze skór baranich i materii wełnianych. Żon biorą tyle ile mogą wyżywić, król zwany *Quiteva*, miewa ich po kilkaset, ale pierwsza rozkazuje innym, i jej dzieci na tron następują. Władza króla jest nieograniczona. Przy pogrzebach są nader zabobonni.

Sofala, miasto stołeczne królestwa wyżej wymienionego, przy uściu rzeki *Sofala*. Król Portugalski *Emanuel* wysłał na początku 16 wieku 6 okrętów pod wodzą *Don Pedra de Annę*, dla założenia twierdzy przy mieście *Sofala*. Król tameczny zezwolił na to, mniemając że niezdrowe powietrze w krótko wygna ich z tamtąd; lecz gdy to nie następowało, uderzył z 5000 wojska na cudzoziemców. W ten czas Portugalczycy użyli grubych dział i opanowali miasto. Odtąd pobierają w nim haracz i prowadzą znaczny handel złotem i kocią słońową.

Sogne, *bois de Sogne*, las znaczny w bywszym *Brabancie*, teraz do Francyi wcielonym. W czasie wojny może być obwarowany zasiekami i bardzo ważne uczynić stanowisko.

Soignies, małe miasto francuzkie, w bywszym powiecie *Henault*, nad rzeką *Sorneque*. Nie daleko stamtąd jest las *Soignes*, którego nie trzeba mięszac z wyżej wymienionym.

Soissons, miasto wielkie piękne i dobrze zaludnione w bywszej gubernii Wyspy Francuzkiej w przyjemnej i zyznej okolicy nad rzeką *Aisne*, na której jest most kamienny. Roku 1723 odbył się tutaj sławny kongress do pokoju, a w dawniejszych wiekach 10 koncyliów francuzkich. Zamek tamczy i kościół katedralny są starożytne i trwałe budowle. Biskup tego miasta miał przed rewolucją przywilej koronowania królów w niebytności arcybiskupa Reimskiego. Blisko znajdują się rozmaite starożytności, a między innemi rozwaliny zamku w którym niektórzy królowie z dynastii Merowingów mieszkawali. Opactwo bywsze Świętego Bernarda, kościół panny Maryi i przechadzki nad rzeką *Aisne* są piękne. To miasto było stołeczne hrabstwa, którego tytuł długo nosili książęta krwi królewskiej; potem przeszedł na dom Sabaudzki, w linii która wygasła roku 1736 na sławnym Eugeniuszu księciu *Savoie-Carignan*.

Sokał, miasteczko w Galicyi, cyrkule Bełżkim, ma klasztor Bernardynów i w nim cudowny obraz panny Maryi.

Sokolniki, starostwo bywsze w województwie Sieradzkim, teraz departamencie Kaliskim, przy granicy Słaskiej o 6 mil od Wartenberga.

Sokołów, miasteczko w bywszym województwie Siedleckim, na wielkiej drodze z Warszawy do Wilna, z stacją pocztową. Należy do rodziny Ogińskich i ma różne fabryki.

Sokołów, miasteczko w bywszym województwie Sandomirskim, teraz w Galicyi, cyrkule Rzeszowskim. Należy do rodziny Grabińskich.

Sokolotz, turecki zamek pograniczny w Kroczy, nad rzeką Unna.

Solafra, księstwo we Włoszech,

należące do rodziny Orsini-Gravina.

Solane, mała rzeka francuzka, w bywszej prowincyi Limosin, wpadająca w rzekę *Correze* przy mieście *Toul*.

Solanto, miasto Sycylii w prowincyi *Val di Mazara*, z portem o 4 mile od miasta Palermo.

Solci, miasto z dobrym portem na wyspie Sardynii, ma biskupstwo podległe arcybiskupowi w *Cagliari*.

Soldadia, małe miasto w Krymskiej Tartarii, między miastem *Cassa* a przylądkiem Inkermen.

Soldau, ob. Działdowo.

Soldin, miasto w Nowej Marchii Brandenburskiej, nad rzeką *Metzeli* i jeziorem swego imienia, o 13 mil od Berlina. Było to przedtem miasto stołeczne Nowej Marchii, miało kościół katedralny z 12 kanonikami, ale ten dawno upadł. Teraz miasto zostało na nowo odbudowane, ma kościoły luterski i kalwiński, fabrykę sukienną, jarmarki wełniane i handel chemielem. Okolica składa cyrkuł Soldiński.

Sole, *Solae*, małe miasto w prowincyi *Vercellois*, bywszym Piemontcie, teraz do Francyi wcielonym, przy granicach Montferratu.

Sole, *Rio del Sole*, mała rzeka w bywszym państwie papieżkim, księstwie Spoletanckim, wpadająca w Tyber.

Solec, miasteczko w bywszym województwie Sandomirskim, teraz stołeczne powiatu w departamencie Radomskim, nad Wisłą. Było to starostwo, na sejmie wielkim zostawione rodzinie Przebendowskich w summach które na niem miała. W posagu po ostatniej tego domu dziedzicze weszło do rodziny Matuszewiczów. W starożytnym tamiecznym zamku mieszkali na czas dawni królowie Polscy, między tymi Bolesław Śmiały, który tam sądził sprawę między Stanisławem Szczepanowskim biskupem Krakowskim, a sukcesorami Piotra Strzemienczyka z Janiszowa, o wieś Piotrawin naprzeciw Solca leżącą. Są w tem miasteczku Reformaci.

Soleme, małe miasto francuzkie w bywșej prowincyi *Maine*, nad rzeką *Sarte*.

Solera, margrabstwo w hiszpańskiej prowincyi *Granadzie*, należące do familii *Benavides*.

Solerski powiat, w Węgrzech, mający nazwisko od zamku *Solyom*, między Gomorskim, Tureckim i Liptawskim powiatami. Ma znaczne kopalnie złota, srebra, miedzi, żelaza, wiotryolu, żywego, srebra i dostatek bydła. Mieszkańcy są czescy słowianie i niemcy. Żydzi nie są cierpieni w tym powiecie. Ludność wynosi 57,000 dusz.

Solfatara, dolina w królestwie Neapolitańskim nie daleko od *Pozzuolo*, wydająca równie jak przyległe pagórki dym, który w nocy ma pozor płomienia i sprawia zaduch trudny do wytrzymywania. Okolice wydaje wiele siarki, ałunu i wiotriolu. Nie daleko ztamtąd leży klasztor kapucynów.

Solfatara, Lago di Bagni, jezioro siarczyste między Rzymem a miastem *Tivoli*. Ma małe pływające wysepki zwane w kraju *Barchette*. Z tego jeziora wypływa mała rzeka tegoż imienia, zwana inaczej *Albula*.

Solferino, bywșe małe księstwo włoskie bliskie Mantuańskiego, należące do jednej linii książąt z domu *Gonzaga*. Ze w wojnie o sukcesyją hiszpańską książę ówczesny *Ferdynand II*, trzymał stronę domu *Burbońskiego*, przeto cesarz zajął jego księstwo, a syn tegoż nosił tylko próżny tytuł. Dopiero wnuk, *Aloizy III*, ustąpił domowi *Austryackiemu* za pozwoleniem *Rzeszy* swych praw do skonfiskowanego księstwa, za 300,000 reńskich, a roku 1772 zostało toż księstwo wcielone do Mantuańskiego. Teraz należy wraz z témże do królestwa Włoskiego.

Solfwitzborg, *Sölfwizborg*, małe miasto Szwedzkie nad morzem Bałtyckim, o półczwartey mili od miasta *Carlsham*. W okolicy są kopalnie ołowiu.

Solignac, sławne niegdys opactwo benedyktyńskie, w bywșej prowincyi *Limosa* we Francyi.

Solignac, małe miasto francuzkie, w bywșym powiecie *Velay*.

Solikamsk, *Solikamskaja*, wielkie miasto handlowe rosyjskie, w gubernii *Permskiej* nad rzeką *Usolsko*; zamieszkałe po części od *Rossyian*, po części od *Tatarów*. Ma znaczne warzelnie soli, która z tamtąd wyprowadzana bywa do całej *Rossyi* przez *Niżnej Nowogrod*. Kupcy jadący do *Chin*, tam zwykli się opatrzyć w różne potrzeby. Założono tam nie dawno niemiecką szkołę.

Solina, rzeka w *Tartary* *Nogajskiej* w *Azyi*, wpadająca w zatokę morską *Zabache*.

Solingen, *Sollingen*, małe miasto niemieckie w bywșym cyrkułe *Westfalskim*, nad rzeką *Wipper*, o 3 mile od miasta *Düsseldorf*, stołecznego *Wielkiego* księstwa *Bergskiego*. Ma liczne rękodzielnie żelazne, i wyborną fabrykę broni w której 50 flint naraz bywa wywiercanych.

Solitude, wspaniały pałac letni, króla *Wirtemberskiego*, nie daleko od miasta *Stuttgardu*, wśród pięknych gór i lasów.

Sollingen, ob. *Solingen*.

Sollnhofen, miasteczko z klasztorem panien, nie daleko miasta *Pappenheim* w bywșym cyrkułe *Rzeszy* *Frankońskim*; należało przez połowę do księstwa *Anspach*, w drugiej do hrabiów *Pappenheim*; teraz do Królestwa *Bawarskiego*.

Solmocz, zamek na górze w księstwie *Siędmioгородzkim*, o półtory mili od miasta *Lippa*.

Solmone, ob. *Sulmona*.

Solms, hrabstwo przedtem udzielne rzeszy *Niemieckiej* w *Weterarii*, między królestwem *Westfalskim* a krajem *Nassawskim*, miało 14 mil kwadratowych powierzchni, a nazwisko od zamku *Solms*, nie daleko miasta *Braunfels* na górze leżącego. Dom *Solmski* dzieli się na wiele linii, z których *Braunfelska* i *Lichska* są książęce, inne zaś hrabiowskie. Wszystkie utrzymywały swą udzielnosć przez zawiązanie się do konfederacyi *Reńskiej*. Jeden

- Jeden z książąt Solms-Braunfels, pojął przed kilka laty w małżeństwo wdowę po królewiczu Pruskim, a siostrę królowy z domu Meklenburg-Strelitz.
- Solnocki powiat** w Węgrzech, jest trojaki, z tych dwa są w Węgrzech, a jeden w księstwie Siedmiogrodzkim. Pierwszy z dwóch Węgierskich zwany *Zewnętrzy*, drugi *Srzedni*, a Siedmiogrodzki nazywa się *Wewnętrznym*.
- Solocho**, mała wyspa nie daleko brzegów Barbaryjskich w Afryce, na zatoce morskiej Sidra.
- Sologne**, mały powiat francuzki, między bywszemi prowincjami *Orleanois*, *Blois* i *Bourges*.
- Solor**, wyspa Azyjatycka na morzu Indyjskim, należy do Moluckich. Ma króla, który od roku 1613 podlega Hollendrom, tudzież znaczny handel drzewem sandałowym, złotem i perłami.
- Solothurn**, po francuzku *Soleure*, jeden z 19 kantonów teraźniejszych Szwajcarskich, na zachód Bazelskiego. Jest to podobno najludniejszy kraj w Europie, gdyż na 8 milach kwadratowych ma do 45000 mieszkańców. Roku 1481 przystąpił do ligi Szwajcarskiej.
- Solothurn, Soleure**, miasto stołeczne kantonu wyżej wymienionego nad rzeką Aar z mostem na teyże, dobrymi murami i wałami. Leży w pięknej i żyznej okolicy. Mieszkańców ma uprzemych ku cudzoziemcom, a rząd możnowładny. Kościół i klasztor bywszych Jezuitów dla malowania i robót z gipsu są godne widzenia. Arsenał i ratusz z dwoma wieżami wpadają dobrze w oczy. W arsenale pokazują pancerz jednego rycerza, który na sławnej potyczce Murtejskiej, przepłynąwszy zbroiny na koniu przez jezioro ocalał.
- Solowki, Soloweskoj**, wyspa na morzu Białym, należąca do gubernii Archangelskiej, między rzeką Dwina, a brzegami Karelii, wydaje wiele soli warzonej.
- Solre, Solra**, miasto i zamek z tytułem księstwa, w bywszym powiecie *Hennault*, we Francji. Jedną linią familii książąt *Croye*, nosiła tytuł tego miejsca.
- Solsona**, małe miasto w hiszpańskiej prowincji Katalonii, powiecie Cernera, jest dobrze warowne, ale nieludne. Tamieczny biskup jest sufraganiem arcybiskupa Taragońskiego.
- Solta**, mała wyspa golfu Weneckiego, przy brzegach Dalmacyi, z którą należała do Wenecyi.
- Soltau**, miasteczko w bywszym księstwie Lüneburskim, nad spływem rzek Böhme i Soltan, przy granicach księstwa Verdeńskiego. Mieszkańcy wyżywiają się robotą płócien różnego gatunku.
- Soltcamp**, miasteczko Hollenderskie, w bywszej prowincji Grenindze, przy uściu rzeki Hunse w morze.
- Soltski powiat**, ob. Scholt-ski powiat.
- Soltwedel**, albo Salzwedel, dawne i dość obszerne miasto w Starej Marchii Brandenburskiej, przy spływie rzek Jetze i Dum. Jest dobrze zabudowane, a jedną odnogą pierwszej z tych rzek dzieli się na stare i nowe. Mieszkańcy wyżywiają się rolnictwem, piwowarstwem i handlem. Teraz obydwą miasta mają wspólny magistrat; przedtem każde miało własny. Dawniej było to miasto znaczne i hanzeatyczne, teraz ma tylko 4000 mieszkańców.
- Solverino**, miasteczko w królestwie Włoskim.
- Selway-Fyrth**, zatoka morska w okolicy gdzie rzeka Eden między Anglią i Szkocyą wpada w morze Irlandzkie.
- Solwyczegockaja, Solowicz-jogda**, miasto handlowe z 400 domami, w Rossyjskiej gubernii Archangelskiej. Są tutaj liczne fabryki z srebra, miedzi i kościane.
- Somasca, Sommascha**, miasteczko i zamek w Weneckiej bywszej prowincji *Bergamasco*. Miało przedtem klasztor kleryków regularnych *de Samasca*.
- Somaglia**, małe miasto nad rzeką Lambro, w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie Lodi. Było

Było gniazdem rodziny hrabiów ztąd imie biorących.

Sombor, ob. Zombor.

Somerein, Szomorin, miasteczko węgierskie, w komitacie Prezburskim, najsilniejsza na całym wyspie Dunajskiej Schutt. Jest dość obszerne, dobrze zabudowane, stare i w niektórych dawnych przywilejach zwane *Civitas libera*. Ma znaczne tygodniowe targi, na które wiele zboża i ptactwa bywa dostawiano. Prócz kościoła farnego jest tam klasztor Świętego Franciszka a Paula, jedyny w całym królestwie.

Somerton, małe miasto angielskie w prowincyi *Somersetshire*; ma corocznie dobre jarmarki na woły.

Somlyo, dość ludne miasteczko w komitacie Krasnoskim w Węgrzech. Zamek na bliskiej skale położony, był przedtem jeden z najznakomitszych w kraju.

Somma, miasto, zamek i księstwo w królestwie Neapolitańskim, przy samej górze Wezuwiusz, należące do rodziny *Cordona*. Góra wspomniana nazewa się niekiedy od tego miasteczka *Monte di Somma*.

Somma, małe miasto w bywłym księstwie Mediolańskim, nad rzeką Ticino, teraz w królestwie Włoskim; należy do rodziny hrabiów *Visconti*.

Sommariva, dwa miasteczka w powiecie *Carmagno* w bywłym Piemontie, z tych jedno ma przyimek *del Bosco*, drugie *di Perrao*.

Somme, rzeka znaczna francuska, poczynająca się w bywszej prowincyi Pikardyi, o 2 mile od miasta *St. Quinin*, a wpadająca w morze Brétańskie przy *St. Valery*. Roku 1734 zaczęto kopać kanał dla połączenia Oazy z Sommą. Jeden departament francuski ma nazwisko od tej rzeki.

Somerach, znaczne miasteczko niemieckie, w bywłym cyrkule Frankońskim, teraz w Wielkim księstwie Wirchurskim, włości Volkach, nad rzeką Menem. Okolica wydaje najlepsze wino w kraju.

Sommerset, prowincya angielska, otoczona hrabstwami *Devonshire*,

Dorchester, Wilt, Gloucester, i rzeką *Saverna* od północy. Ma znacznych mieszkańców, obszerne państwa i znaczne fabryki ołowiu. Jedna znakomita rodzina angielska, ma książęcy tytuł od tej prowincyi.

Sommerset, hrabstwo Ameryki Północney, w prowincyi Maryland, nad wschodnim brzegiem zatoki tego imienia. Najlepsze w niem miasteczko jest *Boundbrook*.

Sommerset, jedna z wysp Bermudyjskich, które też niekiedy zwane bywają Sommerskimi wyspami.

Sommershausen, właściwie *Sommerhausen*, piękne miasteczko niemieckie w bywłym cyrkule Frankońskim, nad Menem, w włości *Speckfeld*. Ma wyborne winnice, piękny kościół ewangelicki i zamek, a należy do hrabiów *Rechteren*, ze spadku po baronach *Limpurg*.

Sommerton, ob. Somerton.

Sommerschenburg, *Sommersenburg*, miasteczko, zamek i znaczna włość w bywłym księstwie Magdeburgskim, przy Brunswicko-Wolfenbüttelskiej granicy. Ma wiele lasów w okolicy, a przedtem było stołeczne hrabstwo należące do całego pałatynatu Sakskim do potężnej rodziny wygasłej roku 1180 na Pfalzgrafie *Albrechcie*. W blisko ztamtąd leżącym miejscu *Morsleben*, są kopalnie kamienne.

Sommieres, małe miasto francuskie w bywszej prowincyi Langwedoku, w okolicy miasta *Nîmes*, ma znaczne fabryki wełniane.

Soncino, małe ale warowne i ludne miasto w bywłym księstwie Mediolańskim, powiecie Kremonskim, nad rzeką *Oglio*; teraz w królestwie Włoskim. Ma zamek ufortyfikowany dawnym sposobem.

Sonda Insulae, wyspy na morzu Indyjskim w Azji, pod samym równikiem położone, i zawsze dzień i noc równe mające. Nazwisko mają te wyspy od cieżniny morskiej *Sonde*, która wyspy Jawę, i Sumatrę dzieli od siebie. Mieszkańcy są czarni i bitni.

Son-

- Sondershausen**, miasto niemieckie w Turynii o 2 mile od *Nordhausen*, nad rzeką *Wipper*. Stołeczne jest księstwa należącego do jednej linii *Szwarcburskiej*, w którym jest 4 miast, 9 miasteczek 85 wsi. Ma to miasto 2500 mieszkańców, piękny zamek książęcy na górze, z okazałymi pokojami, wielką salą, dobrze utrzymanym ogrodem, bażantarnią i arsenałem, w którym chowała białwanka pogańskiego zwanego *Püstrich*.
- Sondersitz**, małe miasto z zamkiem nad rzeką *Dour* przy *Brondrnt*, należące do biskupa Bazylijskiego.
- Sondiva**, wyspa Azyjatycka na rzece Indyjskiej *Gangez*; ma tak wygodne położenie iż z nię można panować nad znaczną częścią ujścia wspomnianej rzeki.
- Sondrio**, znaczne miasteczko Szwajcarskie w *Waltelinie*, nad rzeką *Adda*, tam mieszka landwójt okolicy.
- Songo, Sonho**, prowincja Afrykańska, należąca do Królestwa *Congo*.
- Sonnenberg**, hrabstwo, przedtem do domu Austriackiego należące, między Tyrolską i Gryzonską granicą. Zamek tameczny leży nad rzeką *Jll*.
- Sonneberg**, małe miasto górnicze, w Czechach, cyrkule *Saackim*, nie daleko miasteczka *Joachimsthal*.
- Sonneberg**, pospoliciecy *Somberg*, małe miasto stołeczne włości tegoż imienia, w księstwie *Coburg*, należące do księcia *Sax-Meinungen*. Mieszkańcy handlują osłkami, skałkami i innymi kamieniami, za które corocznie wchodzi do kraju przeszło 165000 talarów gotowizny z obcych krajów.
- Sonneberg**, miasteczko w księstwie *Nassau*, amcie *Wisbaden*.
- Sonneberg, Sonnenburg**, małe ale dobrze zabudowane i zaludnione miasto, nad rzeką *Lenz* w Nowej Marchii *Brandenburskiej*, cyrkule *Sternberskim*. Ma zamek mieszkalny wielkiego mistrza orderu Świętego *Jana* na *Saxonię*, *Pomeranię*, *Brandenburgię* i kraj zwany *Wendenland*.
- Sonneck, Sonneg**, zamek i włość w Dolnej *Karyntii*, należące do hrabiów *Rosenberg*.
- Sonneck**, zamek w księstwie *Cieszyńskim*, przy granicy *Węgierskiej*; był gniazdem rodziny hrabiów tego imienia wygasłej 1724.
- Sonnefeld**, małe miasto, włość i zamek z bywłym klasztorem panien *cystersek*, w księstwie *Sasko-Koburskim* w Niemczech. Należy do linii *Sax-Hildburghausen*.
- Sonneque**, mała rzeka w *Hennegawii*, albo powiecie bywłym *Hainault* we *Flandryi*, wpadająca w rzekę *Senne*.
- Sonnenwalde**, miasteczko z pięknym zamkiem książąt *Solms*, nad rzeką *Dober* w Dolnej *Luzacyi*, o 4 mile od miasta *Lübben*. Ma 113 domów, 700 mieszkańców i należy do cyrkuła *Wittenberskiego* w *Saxonii*.
- Sonnino**, miasteczko z tytułem księstwa, w bywłym państwie papieżkim, prowincji *Campagna di Roma*. Należy do rodziny *Colonna*.
- Sonntagberg**, kościół benedyktyński na górze, zawisły od klasztoru w *Seitenstaden*; w Austrii cyrkule *Wienerwald*. Jest jeden z najokazalszych w kraju.
- Sonsbeck**, małe miasto i włość w księstwie *Kliwii*, nie daleko miasta *Wesel*.
- Sonsfeld**, wolna przedtem włość w bywłym księstwie *Kliwii*, nie daleko od rzeki *Renu*.
- Sontra**, miasto górnicze i włość w Dolnej *Hassyi*, o 3 mile od miasta *Eisenach*; ma 240 domów, dobre rolnictwo i chów bydła. Należy do linii *Hesse-Rheinfels*.
- Sooloo**, wymawia się *Suluk*, inaczej *Golo, Jolo, Zolo, Kolo*, chociaż błędnie zwana, wyspa Azyjatycka na morzu Indyjskim, między wyspami *Magindano a Borneo*. Ma około 60000 mieszkańców bardzo czynnych, maitnych z obfitego połowu pereł, tudzież dość wolnych pod rządem Króla i 15 datusów, czyli wielkich panów, którzy dziedziczną są szlachcią. Przyległych atoli wysp mieszkańców,

szkańcy, podlegający temuż Królowi, bardzo wielkiego doznają ucisku od przełożonych nad sobą datuśdów. Przedtém Król albo rąja Suluhski, podlegał Królowi wyspy *Borneo*, lecz od roku 1704 nie tylko się wybił z pod władzy tegoż, alenawet zdobył część wspomnioney wyspy. Od 1761 kompania Angielsko-Indyjska zaczęła wchodzić w rozmaite związki z sułtanem Suluhskim i otrzymała od niego północną część wyspy *Borneo* i wyspę *Balambangan*, ale roku 1775 utraciła oboje przez napaść Suluhów.

Sophia, po bułgarsku *Triaditza*, w starożytności *Sardica*, nad rzeką *Boiana*, w Bułgarii, powiecie *Argentaro*. Mieszka tam turecki *beglerbeg*, którego władza bardzo się daleko rozciąga. Jest w tém mieście grecki metropolita, znaczna ludność i wiele meczetów. Leży w okolicy rozkoszney i ma dobry handel.

Sophia, nowe miasto, założone przy cesarskim pałacu Carskoieso w Rossyi. Roku 1781 założono tam fundament na kościół *Konstantyna Wielkiego*.

Sophienberg, pałac letni Króla Duńskiego, nie daleko *Kopenhagi*, z pięknymi budowlami i ogrodami.

Sophienburg, pałac letni bywszych margrabiów *Bareyckich*, nie daleko miasta *Bayreytu*, na wysokiej górze.

Sophienlust, pałac i włość w księstwie *Sax-Meiningen* w Niemczech.

Sor, mała rzeka francuzka w bywszym *Langwedoku*, wpadająca w rzekę *Agoust*.

Sora, małe miasto w Królestwie *Neapolitańskim*, prowincyi *Terra di Lavoro*, nad rzeką *Garigliano*, tworzącą nie daleko z tamtąd wyspę. Ma wspaniały zamek i biskupa sufragana arcybiskupa w *Capuy*. Należy do familii *Buoncompagni* która posiada prócz tego księstwa inne zwane *Piombino*.

Soracina, *Soresino*, miasteczko nad rzeką *Delmont*, w bywszym księstwie *Mediolańskim*, powiecie *Kremonskim*. Robią tam

wiele prochu, który jest bardzo sławny.

Soragna, miasteczko nad rzeką *Strone* w bywszym księstwie *Parmeńskim*.

Soran, miasteczko w *Szlasku Pruskim* księstwie *Raciborskim*; otoczone jest murem, ale nieludne; handluje solą i owocami.

Soran, *Zorów*, miasto w *Dolney* *Luzacyi*, Królestwie *Saskim*, nie daleko od rzeki *Bober*, a 4 mile od miasta *Pforten*. Ma pałac piękny hrabiów *Promnitz*, ogród, dom sierot i kilka kościołów. W 650 domach, mieszka tam 3500 dusz; a wyżywieniem tego miasta są fabryki sukienne i lniane. Nie daleko leży pałacyk myśliwski i zwierzyniec. Przed kilko laty włość ta ustąpiona była elektorowi *Saskiemu*.

Sorbenburg, albo wysoki *Schwarm*, stary zamek w *Turyngii* nie daleko miasta *Saalfeld*. Są tam rozmaite ciekawości do widzenia.

Soregna, miasto w *Istryi*, przedtém do *Wenecyi*, potem do *Austryi* należące, teraz do Królestwa *Włoskiego* wcieloney.

Soret, małe ale ludne Królestwo *Azyiatyckie*, w państwie wielkiego *Mogoła*, ma miasto stołeczne *Jaganat*, albo *Jaganar*.

Sorgenfrey, pałac letni Królewski, nie daleko *Kopenhagi*, z pięknymi ogrodami.

Sorgue, rzeka francuzka w bywszym hrabstwie *Avignonu*, wpadająca dwoma odnogami w rzekę *Rodan*.

Sorgues, małe miasto francuzkie w bywszej *Prowancyi*, hrabstwie dawniey papiezkiem *Venaisin* zwanym, nad rzeką *Sorgue*, o półtory mili od miasta *Avignonu*.

Sorguliet, okolica w *Hollandyi* o ćwierć mili od miasta *Hagi*, ma piękny pałac, ogród i oranżeryą, założone przez lorda *Portland*.

Sori, *Monti Son*, bardzo wysokie góry w *Sycylii*, rozciągające się od Północy ku Południowi, przez prowincye *Val di Demona* i *Val di Noto*.

- Soria, miasto nad rzeką Douro, w Starej Kastylii. W tej okolicy leżało starożytne miasto Numancia, którego oblężenie letnie, sławne jest w dziejach rzymskich.
- Soriano, małe miasto i mocny zamek w bywszym państwie papieżkim, w prowincyi *Patrimonio Petri*; należało przedtem do rodziny książąt Altemps; którzy je roku 1713 dla znacznych długów, ustąpili synowcowi papieżkiemu Karolowi Albani.
- Sorigo, małe miasto w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie Como, teraz Królestwie Włoskim.
- Sorle, miasteczko z starym mocnym zamkiem, w bywszej Niderlandzkiej prowincyi Hennault, o 2 mile od miasta Maubeye.
- Sorlingskie wyspy, mnogie a bardzo drobne leżące między Anglią, Irlandią i Francją, do pierwszej z tychże należące; najznaczniejsza między niemi jest zwana Scilly, od której inne mianowane bywają. Wydaia one dobre pastwiska i zboża, tudzież mnóstwo Kroków; a na przyległych wodach wiele utrzymuje się łabędzi. Na niektórych z tych wysp są kopalnie cyny.
- Sorock, warowne miasto w Moldawii, prowincyi Tureckiej, nad Dniestrem. Ma mocny zamek.
- Soroe, miasto duńskie na wyspie Zelandii, ma akademią wojskową, bardzo dobrze urządzoną, której dochody puścizną barona Holberg, roku 1747 znacznie pomnożone były. Wychowanci tej szkoły mieszkają w pięknej budowlu, i do wszelkich nauk, tudzież rycerskich ćwiczeń mają doskonałych nauczycieli. Dozór nad akademią, tudzież dochodami tej własności Królewskiej, ma marszałek dworu.
- Sorquitten, miasteczko w Prusach Wschodnich, cyrkule Sehestenskim, należące do rodziny Gröben.
- Sorrento, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavoro*, nie daleko od golfu di Napoli, pod górą Sorrento, ma arcybiskupa. Leży w dobrej okolicy i w wino obfitej, o 14 mil od Neapolu i jest oyczyzną poety Torquato Tasso.
- Sortasz, wieś na półwyspie Krymskiej, nie daleko miasta Bachczysarai, znajdują się tam dotąd potomkowie wielkich rodzin Genueńskich, iako to Dona, Grimaldi, Spinola i t. d. od czasu kiedy te okolice należały do Genuy.
- Sorta, przylądek przy brzegach Trypolitańskich w Afryce nad zatoką Sidra.
- Sortino, małe miasto na wyspie Sycylii, w prowincyi *Val di Noto*.
- Sosa, rzeka litewska, poczynająca się w bywszym województwie Mściwskim, nie daleko miasta Mściławia, a wpadająca w Dniepr, przy mieście Łoiowogrodzie.
- Sosnicowicz, miasteczko Szląska Pruskiego w księstwie Opolskim.
- Sosnowica, miasteczko w departamencie Lubelskim, z pałacem; należy do rodziny Sosnowskich.
- Sospello, mierne miasto francuzkie, w bywszym hrabstwie Nizza departamencie Alp nadmorskich, nad rzeką Bever, dzielącą je na dwie połowy.
- Sossau, miasteczko Bawarskie, nie daleko miasta Straubingen; w tutejszym kościele znajduje się cudowny obraz panny Maryi.
- Sotakowie, lud w Węgrzech, w okolicy między miastami Caschau i Ungwar; jest on początkowo częścią z rodu Ruskiego, po części Czeskiego, a prawie cały poświęca się żebractwu. Jedni z nich wyznają religią grecką, inni Kalwinską.
- Sottovento, nazwisko wysp Karaibskich w Ameryce Północnej.
- Sova, prowincya Królestwa Bagamedri, w Abissynii, krainie Afrykańskiej.
- Sovano, Soave, małe miasto w bywszym państwie Weneckim, prowincyi *Veronese*; leży na wesołym pagórku między rzekami *Alpone*, *Vechia* i *Tromegna*, o 3 mile od miasta Verony.
- Sovano, przylądek nadmorski w Królestwie Neapolitańskim, przy wejściu do Golfu S. Eufemii.

Sovar, albo Salzburg, miasteczko węgierskie w powiecie Sároskim, miało przedtem sławne kopalnie soli, które dla znacznieszego przychodu z warzoney, zostały od dawna zaniedbane.

Sovart, małe miasto i port, na wyspie Lewis, przy Północnej Szkocyi.

Soubiaco, małe miasto w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Gampagna di Roma*, z sławnym opactwem benedyktyńskim.

Soubise, małe miasto francuskie, nad rzeką Charente, w bywszej prowincyi Saintonge. Ztąd jedna linia sławnej rodziny książąt Rohan, miała tytuł. Na blisko leżący wyspie Madame, jest wiele mieszkań kupców bogatych, z przyczyny tamecznego zdrowego powietrza i dobrej wody.

Soulapur, miasto Azjatyckie w Indiach Wschodnich, Królestwie *Visapour*, nad rzeką Christena o 15 mil od miasta stołecznego, tegoż co Królestwo imienia.

Soule, mały powiat francuzki w bywszej prowincyi Gaskonii; przy samych górach Pirenejskich. Jedynie miasto dobrze zamieszkane nazewa się Mauleon.

Souliers, małe miasto francuskie, w bywszej Prowancyi, o 2 mile od miasta Tulonu ku południo-zachodowi.

Soumel, miasto Azjatyckie w Królestwie Bengalskim, państwie Wielkiego Mogoła, nie daleko rzeki Gangezu. Znajduje się tam znaczna kopalnia dyamentów.

Soumelpur, miasto Królestwa Bengalskiego, w Azji, państwie wielkiego Mogoła, nad rzeką Gouel. Domy ma z ziemi budowane. W tamecznej rzece znajduje się wiele pięknych dyamentów, których połowem niekiedy trudni się znaczna liczba ludzi, osobiwie w miesiącu styczniu gdzie woda jest jasna.

Soune, jedna z wysp Orkadzkich, nie daleko od brzegów Szkockich, gdzie wiele kamieni do pokrycia dachów bywa dożywanych.

Sour, rzeka francuzka w bywszym księstwie Luxemburskim, wpadająca

ca w Mozellę, po wyżey miasta Trewiru.

Souriquois, lud Ameryki Północney, w krainie Akadii w Nowey Francyi mieszkający; jest on dorodny i kształtny. Xiążęta nad nim panujący nazywają się Sagommos, a nazywnakomitsi między innymi noszą brody. Cały lud podległy jest mocno zabobonom i czarodzieystwu.

Sous, Królestwo Afrykańskie bliżkie krainy Bildulgeridu, podległe Królowi Marokańskiemu.

Southam, miasto Angielskie w prowincyi *Warwikshire* o 64 mil angielskich od Londynu.

Southampton, miasto angielskie stołeczne hrabstwa tegoż imienia, inaczej *Hampshire* zwanego, nad rzeką Test przy jej ujściu w morze. Ma port bardzo wygodny zwany Hamptonwater, czyli Hamptonśka woda. Zamek tameczny nazywa się Calshot. Leży to miasto o 14 mil angielskich od miasta Winchester, ma znaczny handel osobiwie winem i rybami. Naprzeciw wałom morskimi zbudowana jest grobla z rośliny morskiej, zwanej *Sea ore*, podobnej pakułom konopnym, a która jest twarda, mocno się trzymająca i wytrwała. Główna ulica tego miasta jest najszerza w całej Anglii, a kończy się groblą służącą do wyładowywania z okrętów; przy niej stoi twierdza zwana *Tower*. Wysłało to miasto dwóch deputowanych na parlament i ma tytuł księstwa.

Southerland, hrabstwo w Północnej Szkocyi, graniczące od wschodu z morzem Szkockim. Obfituje w zboża i pastwiska, ma także kopalnie żelaza, kamieni dachówkowych, tudzież marmuru.

South - Foreland, nazywa się brzeg angielskiej prowincyi *Kent*, od miasta *Dover*, aż do *Hyth*.

South - Leuwen, mała twierdza w bywszym hrabstwie Brabanckim w Niderlandzie, o 2 mile od miasta *Tirlemont* nad rzeką *Cheete*. Miasto to jest nie dobrze zabudowane, ale cytadella bardzo mocna, gdyż na pół mili do koła otacza ją błota; przez które

tylko jedna prowadzi grobla. Było tam przedtem sławne opactwo Augustyńskie.

Southmoulton, miasto angielskie w prowincyi *Devonshire*.

South Ulster, kraina Ameryki Południowej, prowincyi zwanej Ziemią Ognia.

South - wark, miasto angielskie, w prowincyi Surrey nad rzeką Tamizą, na której będące trzy mosty łączą je z Londynem. Jest dobrze zabudowane, ma wiele okazałych domów, ulic i placów, także znaczny handel. Składa one właściwie część miasta Londynu i należy do jurysdykcji Lorda Majora, jednak wysła osobno dwóch deputowanych na parlament i ma własne sądy.

Southwel, miasteczko angielskie w hrabstwie *Nottingham*.

Southwold, mocne miasto angielskie nad rzeką Blyth w hrabstwie *Suffolk*, ma port nad morzem, tudzież znaczny handel solą, śledziami i innemi rybami morskimi. Port tacezny jest piaskiem zamulony.

Souttetsy, albo Awawasy, dziki naród Ameryki Północnej w Kanadzie, przy uściu rzeki S. Wawrzeńca w jezioro Górne, mający główne miasto. Także rozciąga się po nad jeziorami *Michigan* i Huroniskim; jest cokolwiek lepiej ucywilizowany niż Nipissoni, gdyż więcej obcuje z anglikami.

Souttie, znaczna rzeka Ameryki Północnej, w Kanadzie, wpadająca w północno-wschodnią stronę jeziora Huroniskiego.

Souto, małe miasto w Portugalskiej prowincyi *Entre Duero y Minho*.

Spa, Spaa, miasteczko francuzkie w bywszym biskupstwie Leodyjskim, o pół czwartey mili od miasta Liege i tyleż od Akwisgranu. Sławne jest swemi wodami mineralnemi, wytryskającemi z czterech źródeł. Liczba gości bywa corocznie bardzo znaczna, przecięż nie tyle jak przed rewolucyą francuzką, gdzie anglicy je gromadnie nawidzali. Znajduie się tam wiele mieysc do rozrywki, po większej części przez bo-

gatyh kupców miast przyległych założonych. Corocznie ma ze Spa wychodzić do 130000 butelek wody tacezney. Mieszkańcy w liczbie 1500 dusz, wyżywiają się handlem i robotą różnych przedmiotów galanteryi, tudzież z nymu domów.

Spaccata, nazewa się wielka skała, leżąca nie daleko miasta *Gaceta* w Królestwie Neapolitańskim. Ma rozpadlinę szeroką do 3 łokci u spodu a więcej jeszcze u góry. W okolicy jest mniemanie, że się utworzyła ta rozpadlina w chwili śmierci Jezusa Chrystusa. Do będącey u spodu kapliczki odbywane bywają liczne pielgrzymki.

Spalatro, wielkie miasto w bywszej Dalmacyi Weneckiej, roku 1797 przypadłey Austrii. Ma 14000 mieszkańców, leży na półwyspie połączoney z lądem wązkim przesmykiem i jest mocno warowne. Jest tam arcybiskupstwo, a w koło miasta są gorące wody mineralne.

Spalding, miasto z małym portem morskim w angielskiej prowincyi *Lincolnshire*, ma znaczny handel i jest dobrze zabudowane.

Spalmadori, kilka wysp Archipelagu Greckiego, między wyspą Chio a stałym lądem Azjiatyckimi.

Spalmara, miasto z portem na wyspie Cefalonii, przedtem do Wenecyi, później do Austrii należącej.

Spalt, Spalten, małe miasto, zamek i włość w bywszym cyrku le Frankońskim, nad rzeką Dolną Rezat, między miastami Onolzbachem a Weissenburgiem. Okolica wydaie dobry chmiel.

Spandau, znaczne miasto i mocna twierdza, nad rzeką *Havel* przy uściu w nią rzeki *Sprée* w szrzedniej Marchii Brandenburskiej, o 2 mile od Berlina. Ma znaczny handel, fabryki, dom poprawy i przedziałni, tudzież sławną rękodzielnię broni, która dopiero w Potsdamie ostatnie odbiera udoskonalenie. Także inne wielorakie sprzety żelazne tam bywają wyrabiane. Forteca za miastem założona przez elektora Joachima II., służy teraz za więzienie

- zienie stanu. Liczba mieszkańców w *Spandau*, wynosi do 6000.
- Spangenberg**, miasteczko nad rzeką *Fulda*, w bywszym elektorstwie Hassyi teraz w Królestwie Westfalskim, na wysokiej skale, otoczonej do koła głębokim rowem. Nie daleko z tamtąd przy wsi *Connefeld*, dobywają białego alabastru.
- Spanheim**, **Sponheim**, bywšie hrabstwo w dawnym elektorstwie palatynacie, między Lotaryngią, elektorstwami Trewirskim i Moguncskim. Należało w większej części do elektora palatyna, w mniejszej do domu Badenkiego. Miasto *Creußenach* było miejscem głównym; a wieś i zamek *Sponheim* nadały imię całemu hrabstwu.
- Sparendam**, nazewa się długa i wybrukowana droga w Hollandyi, między miastami Amsterdamem i *Harlem*.
- Sparneck**, miasteczko w bywszym margrabstwie Culmbachskim, nie daleko Minchsberga, nad rzeką *Saalą*. Widać w bliskości rozwaliny zamku *Sparneck*, który był gniazdem wygasłej rodziny szlacheckiej tego imienia.
- Sparta**, ob. *Lacedemona* i *Mainottowie*.
- Spartivento**, przykład w Neapolitańskiej prowincyi *Calabria Ultra*. Od niego ma nazwisko *Golf Spartivento*.
- Spas Simonów**, piękny klasztor Rosyjski nie daleko miasta Moskwy, otoczony dobrym murem, tak że ma podobieństwo twierdzy.
- Spatenberg**, pusty zamek w księstwie *Sondershausen* w Niemczech.
- Spaur**, zamek i gniazdo rodziny hrabiów tego imienia, w bywszym biskupstwie Tridenckim, okolicy zwaney Doliną Nonsberską.
- Spechia**, miasto stołeczne bywszego hrabstwa tego imienia, które należało do księstwa *Gustalla*, teraz do włoskiego Królestwa wcielonego.
- Speckfeld**, włość znaczna, przedtem wolna Rzeszy, w cyrkule Frankońskim, należąca dawniey do hrabiów *Limpurg*, teraz do rodziny *Rechteren*.
- Sperlinga**, bardzo wysoki i mocny zamek, na wyspie *Sycylii*, w prowincyi *Val di Demona*.
- Speshart**, **Spessart**, obszerny las w Niemczech, bywszym cyrkule Frankońskim, między *Frankfortem*, *Aschaffenburgiem* a *Fuldą*.
- Spey**, **Spea**, jedna z wielkich rzek w *Szkocyi*, poczynająca się z jeziora *Spey* a przy *Bog de Gicht* wpadająca w morze. Ma wyborne jesiotry i bieg bardzo szybki.
- Speyer**, ob. *Spir*.
- Speyerbach**, mała rzeka nie daleko miasta *Spiry*.
- Speyergów**, nazewa się okolica miasta *Spiry*, pochodzi to nazwisko od dawnego wyrazu niemieckiego *gau*, *gów*, znaczącego powiat.
- Spezza**, la **Spetia**, **Speccia**, małe miasto na pagórku nad golfem *Speccia*, w bywszej Rzeczypospolitej *Genueskiej*. Golf wspomniony osłonięty jest wielo twierdzami. W koło miasta znajduje się wiele wiosek i ogrodów wydających wyborną oliwę, znaną pod nazwiskiem *Ooglio di Lucca*.
- Spicimierz**, miasteczko w bywszym województwie *Sieradzkim* w Wielkiej Polsce, teraz w departamencie *Kaliskim*. Miało dawniey kasztelana mniejszego.
- Spicker**, zamek z włością i pięknym ogrodem, na wyspie *Rügen*, należącej do *Pomeranii Szwedzkiej*.
- Spiegelberg**, **Coppenbrugg**, bywšie hrabstwo niemieckie w cyrkule *Dolney Saxonii*; należało przedtem do książąt *Nassau-Dietz*, ale roku 1711, elektor hanowerski obiał je jako włość lenną swego elektorstwa.
- Spiegelberg**, miasteczko w Królestwie *Wirtemberskim*, na górze, ma dobrą fabrykę zwierciadeł, zostającą pod dozorem amtmana tamecznego.
- Spielberg**, zamek na wysokiej skale na wyspie rzeki *Dunaju*, nie daleko miasta *Ens* w *Austrii*, należący z włością przyległą do hrabiów *Weissenwolf*. W blisko-

- skości tego miejsca żegluga na Dunaju jest niebezpieczna dla małych i lekko ładownych statków; ale od niejakiego czasu rzeka ta odmieniła swe łożysko.
- Spielberg**, miasteczko, zamek i włość, w bywszym cyrkule Rzeszy Szwabskim w księztwie *Oettingen*. Od tego miejsca jedna linia wiązań *Oettingen* bierze nazwisko.
- Spielberg**, mocny zamek na górze blisko miasta *Brunn* stołecznego *Morawii*. Często bywa używany za więzienie stanu.
- Spießcappel**, włość w bywszym elektorstwie *Hassko - Kasselskim*. W tamiecznym klasztorze dawni landgrafowie odbywali seymy dla położenia jego w samym środku kraju.
- Spietz**, miasteczko z zamkiem, w kantonie *Berneńskim* w *Szwajcarii*, było przedtem stołeczne baronii tego imienia.
- Spiga**, małe miasto *Azyatyckie*, w tureckiej prowincyi *Natolii*, nad zatoką morską zwaną *Mar di Marmora*, przy uściu w nią rzeki *Granicus*; na tém miejscu leżało w starożytności miasto *Cizykus*. Tamieczny biskup albo *Metropolita Grecki*, mieszka w *Artequi*, w klasztorze zakonników - miejscowych.
- Spigno**, *Spin*, bywsze hrabstwo w *Monferacie* dawney prowincyi *Sabaudzkiej*, między powiatami *Albi* i *Aqui* przy granicy *Genueńskiej*. Roku 1724 Król *Sardyński* *Wiktór Amedeus II.* nabył je dla swojej drugiej małżonki *Karoliny* z domu *Canalio*, hrabiny *Tenda*.
- Spigno**, *Spin*, mocne miasto stołeczne bywszego hrabstwa tego imienia, dawniej w *Monferacie*, teraz w *Królestwie Włoskim*.
- Spilimberto**, małe miasto nad rzeką *Panaro*, nie daleko od miasta *Modeny*, w *Królestwie Włoskim*.
- Spin**, ob. *Spigno*.
- Spinalonga**, twierdza na wyspie *Kandii*, nad zatoką morską tegoż imienia, ma mały port. Należała przedtem do *Wenecyanów*, ale roku 1716 dostała się wraz z wyspą *Turkom*.
- Spinarza**, *Chervesta Piccola*, rzeka w *Albanii*, prowincyi *Greckiej*, wpada w zatokę *Wenecką* między miastami *Spinarza* i *Pirgo*.
- Spinazzola**, miasteczko *Neapolitańskie* w prowincyi *Kalabrii*, należące do księcia *Calabritto*. Król *oboyga Sycylii*, nadał temu miastu przywilej na miasto roku 1735 za to że nayprzód na jego stronę wzięło się do oręża przeciw domowi *Austryackiemu*.
- Spingtcha**, rzeka *Azyatycka* w *Persyi*, obłewająca między innemi miasto *Tauris* leżące w prowincyi *Adyrbeizan*.
- Spino**, małe miasto w bywszym księztwie *Mediolańskim*, powiecie *Lodi*, nad rzeką *Adda*; teraz należy do *Królestwa Włoskiego*.
- Spinola**, bywsze margrabstwo w dawney *rzeczypospolitey Genueńskiej*, było gniazdem rodziny sławney, dzielącej się na linie *Molfetta*, *St. Severino*, *St. Pietro* i *Sesto*, ostatnia osiadła była w *Sycylii* i miała prócz tego tytuł margrabiów *de los Balbazes*.
- Spinosa**, miasteczko *Hiszpańskie* w prowincyi *Kastylii*, od niego bierze nazwisko rodziny *Montero*, z której naystarszy ma prawo odbywania straży w pokoju *Królewskim* w nocy; nadane przez Króla *Alfonsa VII.*, przodkowi jej, który wspomnianemu Królowi ocalił życie roku 1126.
- Spir**, *Spira*, po niemiecku *Speyer*, miasto stołeczne bywszego księstwa biskupstwa tego imienia, leży na lewym brzegu rzeki *Renu*, przy uściu w nią strumienia *Speyer*, albo *Speyerbach*. Miane jest za naydawniejsze miasto w Niemczech, teraz należy do francuzkiego departamentu *Montonnere*. Po zburzeniu w woynie *Francyi* z *Rzeszą* roku 1689, odhudowało się na nowo ozdobić. W tamiecznym kościele katedralnym tylko prezbiterjum jest wyreparowane, a reszta pozostała pusta i ogołocona z licznych nadgrobków, trumn srebrnych i zwłok licznych cesarzów i cesarzowych niemieckich, od wielu wieków tam chowanych. Jest w tém mieście 15 kościołów katolickich, niektóre z nich z klasztorami. Dwa kościoły luterskie i gimnazjum są w dobrym stanie. Mieszkańcy są w większej liczbie luteranie i magistrat jest teyze

też religii, jednak prócz katolików znajduje się wiele kalwinistów. Biskupstwo Spirskie było udziałem księstwem Rzeszy w cyrkule Górnego Renu. Biskup nie miał władzy nad miastem które było wolne, jednak mógł w nim mieszkać i odbierał przy swoim obywatelstwie rządu hołd, ale potwierdzał wszystkie prawa tego miasta. Miał on 8 miast, 90 wsi, 50000 poddanych i 300000 reńskich dochodu. Miasto miało 9 mil kwadratowych powierzchni w swym terytorium, 20000 mieszkańców na temże, a 70000 reńskich dochodu.

Spirding, jedno z największych i najrybniejszych jezior w Prusach Wschodnich, cyrkule Sehestyńskim. Ma cztery wyspy, z których jedna jest przedmiotem baśni w okolicy i nazywa się Diabłą wyspą.

Spirito Santo, miasto Północnej Ameryki, w prowincji Nowej Hiszpanii, powiecie Zapotecas, nad zatoką Meksykańską. Ma port dobry.

Spiritu Santo, miasto Portugalskie w Brazylii w Ameryce Południowej, stołeczne kapitanii tegoż imienia, przy uściu rzeki podobnie nazwanej, z portem. Kapitanii ta, albo prowincja ma obfitość bawełny i drzewa farbiarskiego brazylii zwanego.

Spiro, przylądek w Zakonii, powiecie prowincji greckiej Morei, nie daleko miasta Malvasia.

Spital, piękne miasteczko, z okazałym pałacem księcia Portia w Górnej Karyntii nad rzeką Lizer.

Spithead, miasto i port nie daleko miasta *Portsmouth*, w Angielskiej prowincji *Hantsire*. Między tem miejscem a wyspą *Wigh*, zwykły się zgromadzać floty angielskie.

Spitz, miasteczko z podupadłym zamkiem nad Dunajem w Dolnej Austrii o 2 mile od miasta *Crems*; należy do hrabiów *Dietrichstein*.

Spitzberg, **Spiegelbergen**, jeden z najpółnocniejszych krajów nieznanomych po za Nową Ziemią odkryty roku 1596 przez *Hollandrów* i nazwany od wielu

spiczastych gór. Znajdują się tam wiele ptaków morskich, białych niedźwiedzi, rennów i wielorybów, które w lecie bywają przez *Hollandrów* łowione. Kraj ten długi i szeroki na mil 70, jest niezamieszkały i nadzwyczajnie zimny, tak że żadne ciało zmarłe, tam się nie psuie. W zimie miewa 4 miesiące nocy, a w lecie tyleż dnia ustawicznego. Ta część, która najbliżej leży *Wschodu*, nazywa się *Fryzją Nową*. Są to właściwie dwie wyspy, z których większa na zachód, mniejsza na wschód leży.

Spitzberg, wysoka góra w Łuzacyi nie daleko *Heydesdorfu*. Z zachodniej strony jest istna skała, z wschodniej porośla trawą. O 3 mile widać ją do koła.

Spiż, ob. *Zpiż*.

Splugen, miasteczko w kraju *Grizonów*, okolicy nazwanej *Rheinwalde*, od niego ma nazwisko góra *Splugenberg*.

Spoleto, księstwo składające przedtem część państwa papieskiego, leżące między prowincjami papieskimi *Urbino*, *Marca d'Ancona*, *Patrimonium Petri*, *Sabina* i neapolitańską *Abruzzo*.

Spoleto, miasto stołeczne księstwa wyżey wymienionego, nad rzeką *Marregia* na pagórku wśród gór i kraju zimnego. Jest nieopiecznie zabudowane, warowne zamkiem połączonym z miastem przez most. Z galleryi tamecznego katedralnego kościoła, czytano przedtem ludowi ewangelie i epistoły. Jest prócz tego w tem mieście kilka kościołów godnych widzenia, a liczba mieszkańców wynosi do 7000. Sławny tameczny most na bystrej rzece *Marregia* jest nader ciekawy już dla swej budowy, już dla położenia. Długości ma 970 stóp rzymskich, a wysokości 335. Łączy on dwie góry. Jedną z bram tego miasta ma nazwisko *Porta fuga*, ztąd że podług podania w okolicy mieszkańcy tego miasta mieli przysięść do ucieczki wojsko *Hanibala*. Znajdują się w tem mieście rozmaite starożytności rzymskie, jako to ark tryumfalny *Tiberiusza*. Blisko miasta jest fundacya

- dacyia na 12 pustelników, z szlacheckich domów, bez żadnego ślubu. Po śmierci jednego z nich obierany był nowy na jego miejsce. Przełożony jest dożywności.
- Sponheim**, ob. **Spanheim**.
- Sporades Insulae**, wyspy Archipelagu greckiego, przy brzegach Azjatyckich, mają nazwisko ztąd, że są rozrzucone. Należą do Turcyi a zamieszkują one Grecy.
- Sprackensel**, miasteczko niemieckie w księstwie bywшем Zelande, elektorstwa Hanowerskiego.
- Sprechenstein**, włość w Tyrolu należąca do książęcej linii, familii Trautson na Falkenstein.
- Spree**, znaczna i spławna rzeka Niemiecka, poczynająca się przy granicach Czeskich nie daleko miasta Zittau w Luzacyi; płynie przy Budyssinie, Spremberg, *Cottbus*, Sprewald; dzieli Berlin od miasta Köln, a blisko Spandau wpada w rzekę Havel. Jest bardzo rybna.
- Spreewald**, las mający 4 mile obwodu, leżący w Dolney Luzacyi, królestwie Saskim, w całym swym przeciągu oblany rzeką Spree. Ma wiele znacznych wsi w pośrodku i w czasie wojny jest ważnym stanowiskiem, także znajdują się tam wyborne postwiska. Należy po części do hrabiów Lynar, po części do innych familii szlacheckich w okolicy dobra mających. Rozciąga się od Lübenau aż do Lieberose. Słowiki w tym lesie, zwane sprosser w okolicy, są bardzo pokupne.
- Spremberg**, małe miasto i włość w Dolney Luzacyi, królestwie Saskim, nad lewym brzegiem rzeki Spree, ma 350 domów i 1500 mieszkańców. W tamecznym zamku mieszkał ostatni książę Sasko-Mersburski; po jego zgonie nastąpił w 1738 wcielona była ta włość do dobr elektorskich.
- Springe**, przedtém Halbespringe, małe miasto otwarte w księstwie Kalenberskim, bywszego elektorstwa Hanowerskiego; mieszkańcy wyżywiają się piwowarstwem.
- Springersberg**, opactwo bywsze szlacheckie kanoników świętego Augustyna, w dawnym elektorstwie Trewirskim, nie daleko od rzeki Mezelli, teraz we Francyi.
- Spritzenstein**, zamek na górze i włość w Dolney Austrii, przy granicy Passawskiej. Jedna linia hrabiów Lamberg, ma nazwisko od tego miejsca.
- Spree**, **Sprogge**, mała wyspa Duńska, między wyspami Fionią a Zelandią, na wielkim Bełcie. W czasie zimy służy niekiedy do schronienia w przeprawie.
- Sprotta**, rzeka Szlaska, poczynająca się w księstwie Lignickim, przy wsi Sprothen, a przy miasteczku Sprottau wpadająca w rzekę Bober.
- Sprottau**, mierne miasto w Szlasku Pruskim księstwie Głogowskim, nad rzeką Bober, przy uściu w nią Sprotty. Ma kościoły katolicki i luterski, tudzież klasztor, szkołę i 2000 mieszkańców.
- Spurnhead**, przylądek w angielskiej prowincyi York, rozciągający się w morze Północne.
- Spuye**, nazywa się ten kanał, który od Harinkvliet, prowadzi do starej Mozy.
- Squillace**, miasto z tytułem księstwa, w Neapolitańskiej prowincyi *Calabria Oltra*. Tameczne biskupstwo należy do arcybiskupstwa w Reggio. Sławny minister hiszpański margrabia Squillace, otrzymał tytuł książęcy od tego miasta.
- Srem**, albo **Szrem**, miasto w bywшем województwie, teraz stołeczne powiatu w departamencie Poznańskim, było przedtém starostwem, leży nad Wartą o 4 mile w górę od Poznania.
- Sroda**, **Szroda**, miasto w bywшем województwie, teraz stołeczne powiatu w departamencie Poznańskim; było przedtém starostwem i miejscem seymików trzech województw zwanych właściwie wielkopolskiemi, to jest Poznańskiego, Kaliskiego i Gnieźnieńskiego.
- Staaten - Eyland**, nazwisko trzech wysp wynalezionych i nazwanych od Hollendrów; jedna leży na morzu Lodowatym na północ Rosyi, do której też należy druga na morzu Magellańskim; w Ameryce Południowej trzecia na wschodnim oceanie między Yesso i Juppi w Azji.

Staaten-Eyland, **Staaten-land**, wyspa na wschód krainy zwanej Ziemią ognia w południowej stronie Ameryki. Odkryta była przez Hollendrów, a składa się z samych prawie skał.

Staaten-Island, albo **Streigh-ten-Island**, dość wielka i żywna wyspa w Ameryce Północnej w prowincyi Nuyork. Ma piękne lasy, w których wiele jodeł pachnących o 2 mile. Ziemia jest tam bardzo urodzajna, mianowicie w Europejskie owoce. Miasto stołeczne nazewa się **Richmond**. Dwa inne miasteczka **Old** i **New-Town**, składają się tylko z kilku domów. Większa część mieszkańców jest z rodu dawnych Hollendrów. Na całym wyspie znajduje się tylko jedna parafia, a w niej mieszkają anglicy, hollendrzy i francuzi.

Stablo, po francuzku **Stavelot**, **Stavello**, miasto z sławnym przedtem opactwem, benedyktyńskim, fundowanym przez Sigiberta Króla Austrazji. Opat tameczny mający pod sobą klaszory w **Stablo** i w **Malmegy**, był xięciem Rzeszy, miał $6\frac{1}{2}$ mil kwadratowych kraju, 13000 poddanych i 24000 reńskich dochodu. Pokojem Lu-newilskim dostało się Francji.

Stade, miasto i mocna twierdza w bywszym księstwie Bremeńskim, o ćwierć mili od rzeki Elby a 5 mil od miasta Hamburga. Ma 4600 mieszkańców, a 1710 domów. Dawne tego miasta warownie zostały zniszczone, do czego roku 1780 początek uczyniony. Ma to miasto piękny ratusz, bursę, gimnazjum, okazałe kościoły, liczne inne znakomite budowle i znaczną załogę. Mianowicie mocny jest szaniec zwany **Schwingerschanze**, przy uściu rzeki **Schwinge**, w Elbę. Przedtem było to miasto wolne Rzeszy i Hanzeatyczne, ale pokojem Minsterskim dostało się koronie Szwedzkiej, a po wielu zmianach losu, oddane było elektorowi Hanowerskiemu. Już przed 800 laty wspominiąni są w dziejach niemieckich hrabiowie Stadenscy, po tych wygaśnięciu opanował ich dziedzictwo Henryk Lew, książę Saski, a roku 1219 dostało się arcybiskupowi Bremeńskiemu. Od czasu bombardowania tego miasta przez Duńczyków roku 1712, nie

doznało to miasto żadnej nieprzyjacielskiej napaści. Handel niedgdyś kwitnący dawno już to miasto opuścił.

Stadelkirchen, twierdza na górze w Górnej Austrii nad rzeką **Ens**, przy niej leży miasteczko **Stadel**, gdzie wielu flissów mieszka.

Staden, małe miasto niemieckie w Weterawii, hrabstwie Nidda, ma dobre winnice i wody mineralne. Należy wspólnie do hrabiów **Isenburg**, tudzież familii **Löw** i **Burg-Friedberg**.

Stadia, małe miasto nad Golfem **Salonichi**, w greckiej prowincyi **Macedonii**.

Staditz, wieś w Czechach, cyrkule **Leitmerskim**, nie daleko miasta **Bilina**; ztamtąd miał być rodem **Przemysław I.** małżonek xiężny **Libussy**.

Stadlo, małe miasto niemieckie w bywszym księstwie **Minsterskim**, teraz **Wielkim księstwie Bergskim**, przy granicy **Hollenderskiej**.

Stadt am Hof, albo **Bayrischer Hof**, miasteczko bardzo wyżywne, w **Bawarii** nad **Dunajem**, na którym most kamienny łączy je z miastem **Ratysboną** albo **Regensburgiem**. Ma dwa klaszory, bogaty szpital dla chorych katolików i luteranów, tudzież sławne piwa.

Stadtberg, miasteczko nad rzeką **Dymel**, w bywszym elektorstwie **Kolońskim**, z prawej strony **Renu**, między księstwem **Waldeckim**, a dawnym biskupstwem **Paderbornskim**. Jedna część tego miasta nazewa się **Marsberg**. Na bliskiej górze starożytni **Sasi** czcili bożka zwanego **Irminsul**, którego bałwana cesarz **Karol Wielki** zniszczył, a na to miast założył probostwo **Świętych Piotra i Pawła**, które później należało do opactwa **Corvey**, z połową miasteczka.

Stadthagen, miasto niemieckie stołeczne hrabstwa **Schaumburg**, o 3 mile od miasta **Hanoweru**, należące do książąt **Lippe**. Otoczone jest w dawnym sposobie murami, rowami i wałami. Ma piękny zamek, zwykle za mieszkanie wdowom książęcym służący. W ogrodzie pałacowym znajduje się źródło wody mineralnej. Już

- roku 1610 było tam gimnazjum założone.
- Stadtland**, okolica w bywszym cyrkule Westfalskim w Niemczech, należąca do księstwa Oldenburskiego.
- Stadtoldendorf**, małe miasto niemieckie w bywszym księstwie Wolfenbüttel, nad rzeką Wezer. W bliskości są dwa zamki niegdyś będące gniazdami familiów Eberstein i Homburg.
- Staffa**, mała wyspa należąca do zachodnich wysp Szcockich. Dopiero od kilku lat jest znajomsza odkąd zaczęto dochodzić natury bazaltów. W istocie wyspa ta jest napełniona najpiękniejszymi w tym rodzaju widowiskami. Między innemi znajduje się tam jaskinia zwana grota Fingala, składająca się z dwóch rzędów kolumn wysokich do 20 łokci, prosto stojących, z bazaltu, po części całych, po części połupanych. Ta jaskinia leży nad samym morzem i można po niej czołnem pływać. Jest mniemaniem, że te bazalty utworzyły się z wulkanicznych wyrzutów.
- Staffarde**, opactwo w bywszym księstwie Piemontkim, teraz do Francji wcielonym, nad rzeką Po, nie daleko od miasta Saluzzo. Roku 1690 książę Sabaudzki odniósł tam klęskę wielką od Francuzów, po której utracił cały kraj swój.
- Staffelstein**, małe miasto i włość w bywszym biskupstwie Bambińskim, przy uściu rzeki Lauter w Men. Nie daleko ztamtąd na górze tegoż imienia, znajduje się kościół do którego liczne odbywają się pielgrzymki.
- Staffora**, rzeka w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie Paveseano, wpadająca w rzekę Po.
- Stafford**, miasto stołeczne hrabstwa tego imienia w Anglii; leży nad rzeką Sow, ma 2 kościoły, znaczną fabrykę sukna i głos na parlamencie.
- Staffordshire**, hrabstwo albo powiat w Anglii, otoczony powiatami *Derby*, *Chester*, *Shrop*, *Worcester* i *Warwik*. W północnej okolicy jest puste i górzyste ale
- ma wiele kopalni żelaza i węgla kamiennych.
- Staffsio**, sławne kuźnie żelazne, w Szwedzkiej prowincji Sudermannie, powiecie Nyköping. Z tamtego żelaza, nadzwyczajnie przedniego, leją nie tylko armaty, ale wszelkie naczynia i sprzęty z imionami i herbami podług woli zamawiającego; także piękne medale bywają tam odlewane.
- Staggia**, małe miasto nad rzeką i w powiecie tegoż imienia w wielkim księstwie Toskańskim.
- Stagnara**, miasto tureckie w prowincji Romanii, nad morzem Czarnym.
- Stagno**, małe miasto w Dalmacji, na półwyspie Sabioncello, z portem i biskupstwem sufragannym arcybiskupa Ragusańskiego. Należało przedtem do rzeczypospolitej Ragusańskiej, teraz do królestwa Włoskiego.
- Staindrop**, miasto w diecezji Durham, w Anglii.
- Stains**, miasteczko o 18 mil angielskich od Londynu, nad odsepami piaszczystymi rzeki Tamizy.
- Stal**, miasto i powiat w Górnej Karyntyi nad rzeką Moll, należały przedtem do arcybiskupstwa Salzburskiego.
- Stalecte**, zamek na gorze położony w dolnym dawnym Palatynacie nie daleko Babarach. Był przedtem gniazdem hrabiów tegoż imienia.
- Stalimene**, w starożytności *Leu-mos*, jedna z najznacniejszych wysp Archipelagu greckiego, między górą Athos i półwyspem Romanii. Wydaje wyborne wino i tak nazwaną *terra sigillata*, mianą przedtem za przewyborne lekarstwo przeciw wszelkim truciznom; teraz atoli wiele utraciła z dawnego kredytu, nazwisko zaś swoje brała ztąd że ją zapieczętowaną sprzedawano w późniejszych czasach, używano onej do garbowania skór. Jest ludna ta wyspa i od Turków zamieszкана.
- Stalimene**, miasto stołeczne wyspy tego imienia, wyżej wymienionej. Ma arcybiskupa Greckiego.
- Sтамбол**, właściwiey *Istambol*,

po polsku Stambuł; nazwisko nadane przez Turków miastu Konstantynopolowi.

Stamps, klasztor cystersów, w okolicy zwany Oberinntal w Tyrolu, nad rzeką Inn o 3 mile od miasta Innspruka. Zawiera starożytne grobowce dawnych hrabiów Tyrolskich.

Stamford, piękne i wcale kamiennymi domami zabudowane miasto angielskie w prowincji *Lincolnshire*, nad spławną rzeką Weeland o 15 mil angielskich od miasta Stilton, a 69 od Londynu. Mieszkańcy są tani majetni. Familia Gray, nosi tytuł hrabiów tego miejsca. Inne miasto angielskie tego imienia leży w hrabstwie *Nottyngham*, nad rzeką *Stoure*, przy granicach hrabstwa *Leicester*.

Stammel, miasteczko w bywszym księstwie Berg, na lewey stronie Renu, teraz do Francji należące, o 3 mile od miasta Kolonii.

Stampa, miasteczko w kraju Gryzonów przy Szwajcaryi, było gniazdem rodziny Stampa znakomitej w bywszym księstwie Mediolan-skim; nie trzeba tego domu brać za inny zwany Stampach, w Czechach, cyrkule Elnbogenskim.

Stampalia, wyspa Archipelagu Greckiego przy brzegach Azyjatyckich, z miastem zwanym także Stampalia. Należy do Turków, a dla nie dostatku wody pitnej zamieszkała jest od niewielu Greków.

Stampfen, Stupawa, miasteczko węgierskie w komitacie Prezburskim, leży przy górze, na której jest zamek Ballenstein, zwany inaczej *Borostanko*, należący wraz z miastem i przyległą włością do hrabiów Palffy, którzy tu mają prócz tego piękny pałac letni z obszernym ogrodem.

Stan Kościelny, albo państwo papieżkie, były kray Włoski, mający stolicę Rzym, roku 1810 wcielony do cesarstwa Francuzkiego.

Stanchio, Stanco, Stingo, Stance, wyspa Archipelagu Greckiego, na zachód Anatolii położona a o 100 mil. od wyspy Rodas

odległa. Ma miasto stołeczne tegoż imienia, zamieszkałe po części od Greków mających swego biskupa, po części od Żydów, nad zatoką morską miejsce portu zastępująca; leży warowny zamek. W starożytności sławna była ta wyspa wybornemi winami, które dotąd tam bardzo dobrze się udają, osobliwie w gatunku muskatelowym.

Standia, mała wyspa Archipelagu greckiego, nie daleka od wyspy Kandyi, ma 2 porty, ale nie jest wcale zamieszkała.

Standon, miasteczko w angielskiej prowincji *Horsfordshire*.

Stangebrow, miasteczko w Szwedzkiej prowincji Smalandyi, nie daleko miasta Calmar.

Stanhope, miasteczko w powiecie i diecezji Durham w Anglii.

Staniatki, miasteczko w Galicyi o 3 mile od Krakowa, z sławnym przedtem klasztorem Benedyktynów.

Stanisławów, miasteczko w bywszym województwie Mazowieckim, teraz departamencie Warszawskim, było przedtem starostwem należącym w ostatnich czasach do rodziny Woynów, teraz stołeczne powiatu.

Stanisławów, miasto w bywszym województwie Ruskim, teraz w Galicyi, cyrkule Halickim, Założone było przez Stanisława Potockiego Hetmana Wielkiego koronnego; ma pałac i cokolwiek jest ufortyfikowane.

Stanpon, rzeka w bywszej francuzkiej prowincji Gujennie, powiecie *Condomois*, wpadająca w rzekę Meidon.

Stanug, mała rzeka w Romelii, wpadająca w rzekę Meriza przy Filippopoli.

Stany Amerykańskie Zjednoczone, nazewa się rzeczpospolita utworzona najprzód z 13 potem z 15, teraz z 19 prowincyi Ameryki Północney, należących przedtem do Anglii, z pod której panowania wybiły się wojny prowadzone od roku 1776 do 1783. Rozciąga się ten kray przez wielką część Ameryki Północney, nad jej brzegami

- gami Wschodniemi. Rozległość jego wyrównywa prawie połowie Europy, ale ludność nie przecho-
dzi 6,000,000 dusz, jednak od lat 20
prawie podwojona została.
- Stana**z, dobrze zabudowane miaste-
czko nad jeziorem Lucernskim, w
Szwajcaryi, kantonie Unterwal-
den, którego jest stołeczne.
- Stanzstadt**, małe miasto Szwaj-
carskie, nad jeziorem Lucernskim,
w kantonie Unterwalden; nie trze-
ba go brać za wyżej wymienione.
- Stapelholm**, powiat w księstwie
Holsztyńskim, między rzekami
Eyder i Treene, w którym miasto
Frydrychstadt jest stołecznym.
Długi jest $2\frac{1}{2}$ mili a 2 szeroki;
czyni corocznie 17000 talarów duń-
skich w kurancie.
- Starabat**, powiat Perski ku mo-
rzowi Kaspijskiemu położony, ma-
jący miasto stołeczne tegoż imie-
nia.
- Staraja Ladoga**, miasteczko nad
rzeką Wołchów, w Rossyiskiej
gubernii Nowgorod.
- Starja Russa**, miasto Rossyiskie
w gubernii Nowogrodzkiej, miało
przedtém znaczne wżelnie soli,
dla niedostatku drzewa zaniedba-
ne.
- Starenberg**, zamek i włość z
których pochodzi sławna familiia
książąt i hrabiów tegoż imienia, w
Dolney Austrii, cyrkule Wiedeń-
skiego lasu. W tej włości, z wie-
lu wsi złożoney, leży miasteczko
Hag. Familiia ta po wygaśnięciu
książąt Eggenberg 1717 roku, otrzy-
mała urząd marszałka dziedzicznego
Austrii. Między znakomitymi
mężami z téj familii wślawił się
najwięcej hrabia Ridiger Sta-
renberg, gubernator miasta Wi-
dnia podczas oblężenia tegoż przez
Turków, roku 1683. Otrzymała
taż familiia tytuł książęcy roku
1765.
- Starenberg, Sternberg**, ob-
szerny zamek na górze z wsią te-
goż imienia nad jeziorem Wurm-
see w Bawaryi, cyrkule Mincheń-
skim. Król bawi się tam niekiedy
polowaniem na ptastwo wodne.
- Starenberg**, zamek w bywszym
księstwie biskupstwie Passawskim,
przy granicy Bawarskiej.
- Stargard Stary**, miasto niemie-
ckie między górami, w cyrkule
imienia tego w księstwie Meklenbur-
skim; ma zamek który niegdyś słu-
żył za mieszkanie niektórym księ-
tom z pobocznych linii Meklenbur-
skiego domu. Cyrkul Stargardzki
jest piękny kawałek kraju, między
księstwami Wenden i Gustrów, tu-
dzież granicami Brandenburskiemi
i Pomorskiemi.
- Stargard Nowy**, miasto stołe-
czne cyrkulu tegoż imienia i ca-
łey Pomeranii Tylney w właści-
wym księstwie Pomorskim, należą-
cym do Króla Pruskiego, nad rzę-
ką Ilma, na której wolny jest
spław aż do morza Bałtyckiego.
W mieście znajdują się znaczne
fabryki sukna, tudzież osada fran-
cuzów, 6000 mieszkańców i 1040
domów. Wały mieyskie nie są
wiele znaczące. Roku 1631 bur-
mistrz Piotr Gröning fundował
tam gimnazjum od jego imienia
dotąd zwane *Groeningianum*.
- Stargard, Starogrod**, miasto
nad rzeką Pers, stołeczne cyrkulu
od niego nazwanego w Prussach
Zachodnich, między miastami
Schöneke czyli Skarszewem a Pöl-
plinem.
- Starigard Ortopoli**, twierdza
na górze w Dalmacyi, przedtém do
Wenecyi, teraz do królestwa Wło-
skiego należąca, nie daleko od
miasta Almissy.
- Staritz**a, miasto nad rzeką Woł-
gą w Rossyiskiej gubernii Twer-
skiej, stołeczne okręgu od niego
nazwanego.
- Starkenbach, Gilemnitz**,
miasteczko i zamek w Czechach,
cyrkule Königsgrackim, należą-
ce do hrabiów Harrach.
- Starkenbourg**, mocny zamek i
miasto w Wielkim księstwie Darm-
stadzkim, należące przedtém do
elektora Mogunckiego.
- Starkstadt, Starków**, miaste-
czko i zamek w Czechach, cyrkule
Königsgrackim.
- Starodub**, miasto przedtém sto-
łeczne powiatu w województwie
Mściśławskim, teraz jednego okrę-
gu Małorossyi.
- Staroi Oskol**, miasto nad rzeką
Oskol,

- Oskol, w rosyjskiej gubernii Belgorod.
- Starzel, mała rzeka w Niemczech cyrkule Szwabskim, księztwie Hohenzollern, wpadająca w rzekę Neckar.
- Stassfurt, Stasfurt, miasteczko w bywszym księstwie Magdeburskim nad rzeką Bode o 3 mile od Salze, przy granicy Anhaltynskiej, magistrat tameczny składa się z samych szlacheckich osób.
- Staszów, miasto stołeczne powiatu w departamencie Radomskim ma fabrykę szabel i należy do ziężny marszałkowej Lubomirskiej.
- Stato degli Presidii, albo Kray założony, okolica południowa wielkiego księstwa Toskańskiego nad zatoką morską Telamone nie daleko Sieny. Należała ona przedtém do terytoryum tego ostatniego miasta, ale gdy toż Król Hiszpański Filip II. ustąpił Wielkiemu księciu Toskańskiemu, wyłączył sobie wspomniony powiat dla komunikacyi między królestwem Neapolitańskim a górne- ni Włochami. W wojnie o sukcesyją Hiszpańską, dobyły go woyska césarskie, ale roku 1735 wrócony był koronie Neapolitańskiej. Zawierał kilka mieysc warownych, księstwo Piembino i wyspę Elva, pierwsze z tego dwoyga oddane było przez césarza Napoleona, szwagrowi swemu księciu Felixowi Lukieskiemu, druga wcielona była do Francyi.
- Stavanger, nazęwała się przedtém prowincyia jedna Norwegii, teraz zwana Christiansand, od północy mająca powiaty Aggerhus i Bergen, z jynych stron otoczona morzem. Jest to kray nayludniejszy i nayumiarkowańszy w całej Norwegii.
- Stavanger, miasto stołeczne prowincyi wyżey wymienionej; leży nad morzem, ma port, biskupstwo i kościół katedralny naypiękniejszy w całej Norwegii po Drontheimskim. To miasto jest mierne, a po spaleniu roku 1686, tameczne biskupstwo przeniesione było do miasta Christiansand.
- Staubbach, sławna kaskada przy wsi Lauterbrunn, w kantonie Bern w Szwycaryi, gdzie woda spada ze skały wysokiey na 1100 stóp i przemienia się w pył niejako, od czego ma nazwisko w niemieckim języku.
- Stavelot, ob. Stablo.
- Stavenhagen, małe miasto i włość w księstwie Wendeńskim, do księcia Meklenburskiego z linii Szwerińskiej należącym, o milę od miasta Malchina.
- Stavenów, miasteczko w cyrkule Priegnitzkim, bywszego elektorstwa Brandenburskiego, nad rzeką Lokenitz, o milę od miasta Perleberg.
- Stavereen, miasto w bywszej holenderskiej prowincyi Fryzyi, o 6 mil od miasta Harlingen. Było to miasto przedtém stolicą dawnych królów Fryzyjskich.
- Stavern, Stavarn, małe miasto z twierdzą do osłonięcia portu Larvig w Norwegii.
- Stauf, zamek i włość w księstwie Nassau Weilburg, udzielnym w konfederacyi Renskiej.
- Staufen, miasteczko przedtém austriackie, z zamkiem, w bywszym księstwie Brisgau w Szwabii.
- Staufen, zamek i włość w Szwabii nie daleko Augsburga, należaca do hrabiów Königseg, linii Rothenfels.
- Staufen, ob. Hohenstaufen.
- Staw, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie Kaliskim, nie daleko Kalisza.
- Staw, miasteczko w departamencie Kaliskim o 3 mile od Kalisza.
- Stawiska, miasteczko w departamencie Łomżyńskim, dziedziczne Kromkowskich.
- Stawiszca, dwa miasteczka w byłym województwie Kijowskim.
- Stawiszyn, miasteczko porządne w departamencie Kaliskim o 3 mile na północ od Kalisza.
- Steckborn, małe miasto nad jeziorem Zellersee w Szwabii, o milę od miasta Konstancyi.
- Steckby, znaczne miasto w Norwegii o 6 mil od miasta Drontheim.
- Steckenitz, mała rzeka niemiecka w bywszym księstwie Lavenbur-

- burskim, bywszego elektorstwa Hanowerskiego.
- Stedehill, piękny pałac z ogrodami i gajami, w angielskiej prowincyi Kent.
- Steeck, stare miasto w prowincyi Szwedzkiej Uplandyi, nad jeziorem Maler.
- Steen, mocna twierdza w Norwegii, prowincyi Drontheim. Opanowana była od Szwedów roku 1718, ale znowu wrócona Danii.
- Steenbergen, warowne miasteczko w bywszym Hollenderskim Brabancie, nie daleko miasta Berg op Zoom.
- Steenhuysen, bywsze małe xięztwo w dawney Flandryi, powiecie Alort.
- Steenkerken, Steinkirchen, wieś w bywszym powiecie Hennegau, w Niderlandzie.
- Steenwyk, miasteczko warowne nad rzeką Aa, w bywszej Hollenderskiej prowincyi Oberyssel.
- Steenwood, miasteczko zamek i włość w bywszej francuzkiej Flandryi, powiecie Cassel.
- Steffensdorf, ludne miasteczko w Węgrzech powiecie Małe-Honteskim. Inne tegoż imienia leży w Spiskim komitacie.
- Stefft, znaczne miasteczko w bywszym xięzwie Anspachskim teraz do Bawarii należącym.
- Stege, małe miasto Duńskie na wyspie Mon, naprzeciw Zeelandyi.
- Stegeborg, port w Szwedzkiej prowincyi Otsgotii, był przedtem mocnym zamkiem osłonięny.
- Steigerberg, miasteczko w bywszym elektorstwie Hanowerskim, nad rzeką Aue, przy jęj uściu w Wezerę.
- Steigerwald, las obszérny między miastami Wirzburgiem a Bambergiem w Niemczech, przerżnięty jest wielką liczbą wsiów i miasteczek.
- Steila, miasteczko niemieckie, należące przedtem do opactwa Essen.
- Steimel, miasteczko niemieckie, w okolicy nadrenskiej zwaney Westerwalde.
- Stein, Stain, małe, podupadłe miasto w Górney Karnioli nad rzeką Feistritz, o 6 mil od miasta Laibach, ma 3 przedmieścia.
- Stein, Stain, małe miasto w Dolney Austrii nad Dunajem, nie daleko miasta Krems.
- Stein, wolne miasto Szwaycarskie nad Renem, zostające przedtem pod opieką kantonu Zürich, teraz wcielone do całej Szwaycaryi.
- Stein, miasteczko niemieckie z zamkiem w Szwabii, należące do miasta Memmingen.
- Stein, małe miasto, należące przedtem do posiadłości domu Badńskiego na lewym brzegu Renu, teraz do Francyi wcielonych.
- Stein am Anger, Szombathely, miasteczko Węgierskie w komitacie Eisenburskim, w przyjemney okolicy.
- Steinach, małe miasto niemieckie w bywszym biskupstwie Bambińskim.
- Steinach, mała rzeka Niemiecka w Frankonii.
- Steinach, miasteczko niemieckie w Tyrolu, okolicy zwanej Etschland.
- Steinach, miasteczko Bawarskie w Szwabii o milę od miasta Ulm.
- Steinach, mała rzeka niemiecka w Szwabii.
- Steinau, małe miasto niemieckie w Wielkim xięzwie Frankforckim.
- Steinau, małe ale porządne miasto Szląskie w xięzwie Wolau, nie daleko od rzeki Odry.
- Steinau, miasteczko Szląska Górnegó, w xięzwie Opolskim.
- Steinau, rzeka Szląska, w xięzwie Opolskim.
- Steinbach, małe miasto w Wielkim xięzwie Badenskim.
- Steinbach - Hallenberg, miasteczko w włości Smalkalden, królestwie Westfalskim.
- Steinbrügge, Steinbrück, miasteczko w bywszym xięzwie Hildesheim, w dawnym cyrkule Dolney Saxonii w Niemczech.
- Steinenkirchen, małe miasto w Dolney Austrii.
- Steinfurt, bywsze hrabstwo niemie-

- mieckie w Westfalii, należące do hrabiów Bentheim.
- Steinheim, małe miasto niemieckie nad Menem w wielkim księstwie Frankforckim.
- Steinheim, małe miasto niemieckie, w bywszym księstwie Paderbornskim.
- Steinhude, miasteczko niemieckie w księstwie Lippe Schaumburg.
- Stella, rzeka włoska w bywszym Friolu.
- Stellata, małe miasto królestwa Włoskiego, nad rzeką Po.
- Stellenbosch, osada hollenderska nad południowym brzegiem Kaffreryi w Afryce.
- Stena, twierdza w Kroacyi, przy granicy Karniolskiej.
- Stenay, miasteczko przedtem warowne w prowincyi francuzkiej Szampanii.
- Stendal, Stendel, miasto stołeczne Starej Marchii Brandenburskiej, nad małą rzeką Ucht, o milę od Elby. Ma 6500 mieszkańców.
- Stenozza, mała wyspa Archipelagu Greckiego; z dobrym portem, ale wcale niezamieszкана.
- Stepań, miasteczko w byłym województwie Wołyńskim z pałacem familii Worcelów.
- Stepanów, porządne miasteczko w Morawii, cyrkule Brinskim.
- Stepenitz, rzeka w Marchii Brandenburskiej, cyrkule Piegnitzkim, wpadająca w Elbę.
- Stephaneste, małe miasto w Moldawii, o 8 mil od Jassów.
- Stephansberg, miasteczko niemieckie w Bawarii, przedtem w księstwie Anspachskim.
- Stephansfelden, albo Stechfeld, miasteczko francuzkie w bywszej Alzacyi, teraz w departamencie Dolnego Renu.
- Stephanswerth, mała twierdza hollenderska w bywszej Geldryi.
- Stér, Styr, znaczna rzeka w bywszym województwie Wołyńskim, płynie przy mieście Łucku, a wpada w Prypeć na Polesiu.
- Sterling, Stirling, prowincya Szkocyi Południowej.
- Sterling, Stirling, miasto stołeczne prowincyi wyżey wymienionej nad rzeką Forth, na której okręty podczas przybytu morza podstępują aż pod miasto. Ma zamek bardzo mocny.
- Sternberg, miasteczko Czeskie w Kaurzymskim cyrkule.
- Sternberg, znaczne i obmurowane miasto Morawskie, w cyrkule Ołomunieckim. Należało przedtem do książąt Wirtemberg-Oels, od których przedane było książętom Lichtenstein.
- Sternberg, małe miasto niemieckie, w księstwie Meklenburskim.
- Sternberg, miasteczko stołeczne cyrkuła tegoż imienia w Nowej Marchii Brandenburskiej.
- Sternberg, ob. Starenberg.
- Sternstein, ob. Neustädel.
- Sterzingen, małe miasto niemieckie w Tyrolu, z 3000 mieszkańców.
- Stetten, Niederstetten, małe miasto niemieckie w Frankonii, należące do książąt Hatzfeld.
- Stetten, miasteczko w królestwie Wirtemberskim.
- Stettin, Sztettin, po polsku Szczecin, miasto stołeczne całej Pomeranii nad rzeką Odrą o 16 mil od Berlina. Było niegdyś miészkalnym książąt udzielnych Pomorskich. Ma wielki handel i znaczną budowę okrętów. Ludność tego miasta wynosi do 23000 dusz. Tutaj Odra dzieli się na 4 odnogi, któremi dalej uchodzi do morza Bałtyckiego. Znajdują się w tem mieście rozmaite władze rządowe Pomeranii Przedniej, bank królewski, sławne gimnazyum, biblioteka i szkoła miejska. Roku 1735 Król pruski po upewnieniu sobie na wieki tego miasta, założył tam mocną cyta-dellę i inne fortyfikacie.
- Stevenage, miasteczko angielskie w prowincyi Hertforshire.
- Steyer, Steyr, znaczne miasto Górney Austryi, przy połączeniu się rzek Steyer i Ens. Ma dobre gimnazyum,

- Steyeregg, Steyereck, małe miasto w Górney Austrii nad Dunajem.
- Stężyca, miasto w byłym województwie Sandomirskim, stołeczne Ziemi, teraz w departamencie Siedleckim, leży o 4 mile na północ od Puław nad Wisłą nie daleko uścia w nią Wieprza.
- Sthenion, Stegna, małe miasto w prowincyi Tureckiej Romani nad kanałem Konstantynopolskim.
- Stibes, Stivés, małe miasto tureckie, w Greckiej prowincyi Liwadii.
- Stiege, miasteczko niemieckie w bywszym księstwie Blankenburg.
- Stigliano, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Basilicata*.
- Stilari, małe miasto Azjatyckie, w Tureckiej prowincyi Natolii.
- Stillton, miasteczko angielskie w prowincyi *Huttingtonshire*.
- Stippo, miasteczko tureckie w Serwii przy granicach Macedonii.
- Stirone, mała rzeka w bywszym księstwie teraz departamencie Parmenskim, we Włoszech.
- Stirum, Styrum, miasteczko niemieckie w bywszej Westfalii, jest gniazdem hrabiów Lymburg-Styrum.
- Stobnica, miasteczko w bywszym województwie Sandomirskim, teraz departamencie Krakowskim, nie daleko Wislicy, ma klasztor reformacki; było przedtém starostwem w familii Morsztynów; jest stołeczne powiatu.
- Stobnica, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie Poznańskim.
- Stobra, Stober, mała rzeka Szlaska, w księstwie Oleśnickim.
- Stochem, małe miasto francuzkie w bywszym biskupstwie Leodyjskim.
- Stockah, miasteczko niemieckie w Szwabii.
- Stockbridge, miasteczko angielskie w prowincyi *Hantshire*.
- Stockem, miasteczko nad rzeką Leine, o pół mili od miasta Hannoveru.
- Stockerau, miasteczko w Dolney Austrii.
- Stockholm, ob. Sztokholm.
- Stockholme, mała wyspa na morzu Irlandzkim, naprzeciw portu Mildford.
- Stockport, miasto angielskie w prowincyi *Cheshire*, nad rzeką Mersey.
- Stocksby, miasteczko angielskie nad rzeką Levan w prowincyi *Yorkshire*.
- Stockton, znaczne miasteczko nad rzeką Tres w angielskiej prowincyi Durham.
- Stör, rzeka w księstwie Holsztyńskim do królestwa Duńskiego należącym.
- Stösen, miasteczko w Saxonii, bywszym księstwie Weissenfels,
- Stöterau, rzeka niemiecka w księstwie Lüneburskim.
- Stokeslye, miasto angielskie w prowincyi York.
- Stollberg, małe miasto Saskie w cyrkułe Misniiskim.
- Stollberg, księstwo niemieckie, w Turynii, przedtém udzielne, ale roku 1806, przy zawiązaniu się konfederacyi Reńskiej, nie policzone między udzielne stany. Ma 4 mile kwadratowe powierzchni, 12000 poddanych a do 200,000 talarów dochodu.
- Stollhofen, małe miasto, w posiadłościach przedtém Badenkich na lewym brzegu Renu, teraz do Francyi wcielonych.
- Stolpe, Stołpa, znaczne miasto w Pomeranii Pruskiej, stołeczne cyrkuła swego imienia, o 14 mil od Gdańska. Było przedtém rezydencyonalne xiążąt udzielnych z linii jednej domu Pomorskiego, z której xiężna *de Croye*, ostatnia dziedziczka, wzniosła w tamiecznym kościele pomnik, na początku 18° wieku.
- Stolpe, miasteczko w Pomeranii o milę od miasta Anklam.
- Stolpen, małe miasto na górze w Saxonii, cyrkułe Misniiskim, o 3 mile od Drezna.
- Stolzenau, miasteczko niemieckie w bywszym elektorstwie Hanowerskim, hrabstwie Hoya.
- Stone, miasteczko angielskie, w pro-

- provincyi Stafford, nad rzeką Trente.
- Stonehaven, port w hrabstwie Mearus w Szkocyi.
- Stonehenge, zabytki starożytne bardzo ciekawe w Angielskiej prowincyi *Wiltshire*. Według domniemania są to rozwaliny świątyni dawnych Bretonów: składają się ze skupów, kamieni ogromnej wielkości i mogił w regularne wzory utworzonych. Wielka część tych pomników dotąd stoi, większa obalona, rozebrana, lub przez czas uszkodzona została. Leży ta szacowna starożytność na pięknej równinie przy mieście Salisburg. Ogromne kamienie z których zbudowana była, według podobieństwa przenieszone tam były o 16 mil angielskich z okolicy miasta *Marlborough*, z niewymownymi zachody.
- Stonigton, piękny powiat w Nowej Anglii, w Ameryce Północnej.
- Stony Stratford, znaczne miasteczko angielskie w prowincyi *Bukinghamshire*.
- Stony, miasto w angielskiej prowincyi Warwik.
- Stopfenheim, miasteczko niemieckie należące do zakonu Teutońskiego.
- Stora, zatoka morza Śroziemnego przy brzegach Algierskich w Afryce.
- Storkau, miasteczko niemieckie w Marchii Brandenburskiej.
- Storkoe, mała wyspa przy brzegach Szwedzkiej prowincyi Blekingen.
- Stormarn, południowa okolica księstwa Holsztyńskiego w Niemczech.
- Stoss, miasteczko górnicze, w Węgrzech, komitacie Spiskim.
- Stour, rzeka angielska, płynąca między prowincjami *Essex* i *Suffolk*, a wpadająca przy Harwich w morze Niemieckie.
- Stour, rzeka angielska dzieląca hrabstwa *Essex* i *Hertfordshire*.
- Stourbridge, miasteczko angielskie w prowincyi *Worcestershire*.
- Stourminster, miasteczko angielskie w hrabstwie *Lancashire*.
- Stoutmount, Stormont, powiat w hrabstwie *Perthshire*, w Środkniej Szkocyi.
- Stów, wieś w Anglii, prowincyi *Bukinghamshire*, o 40 mil angielskich od Londynu. Jest tam pałac lorda Temple, z ogrodami, jeden z najokazalszych w Europie.
- Stow-market, miasteczko w angielskiej prowincyi *Suffolk*.
- Stozingen, małe miasto z zamkiem w Szwabii nie daleko od miasta *Ulm* i rzeki Dunaju.
- Strabane, mierne miasto Irlandzkie w prowincyi *Ulster*.
- Stradaunen, dobre miasteczko w Prussach Wschodnich.
- Stradella, miasteczko w Królestwie Włoskim, nie daleko Mediolanu.
- Stradom, przedmieście miasta Krakowa.
- Strakonitz, miasto Czeskie w cyrkule Prachińskim.
- Stralen, mała twierdza w bywszej Pruskiej Geldryi w Niemczech.
- Stralsund, miasto stołeczne Pomeranii Szwedzkiej, założone przez Jaromara I., księcia Rugenkiego roku 1309. Karol XII. Król Szwedzki nadał osobom magistratowym prawo szlachectwa. Jest w tém mieście okazały kościół Świętego Mikołaja zawierający wiele starożytności, kilka innych kościołów, piękna biblioteka, ratusz, dom roboty i poprawy, tudzież 10000 mieszkańców. Handel Stralsundu niegdyś jednego z znaczniejszych między Hanzeatyckimi miastami, jest obszerny a fabryki kwitnące.
- Strammel, miasteczko w Tylney Pomeranii.
- Stramulipa, powiat w Grecyi, należący do Turków.
- Strandfriesen, powiat w księstwie Holsztyńskim w Niemczech.
- Strangfort, miasteczko Irlandzkie w prowincyi *Ulster*.

Stranrawer, miasteczko w Szkocyi Południowej, powiecie *Wigtounshire*.

Strasaldo, Strasoldo, miasteczko i zamek w księstwie Friolskim, nie daleko od miasta Palma, było gniazdem rodziny hrabiów Strasoldo.

Strasberg, miasteczko niemieckie w Szwabii.

Strasburg, miasto francuskie, stołeczne bywszej prowincyi Alzacyi, teraz departamentu Dolnego Renu. Jest wielkie, ludne i dobrze warowne; leży o pół mili od rzeki Renu, na której jest most drewniany, mający mocne fortyfikacye z strony Niemiec, należące jednak do Francyi. Oblane jest dwoma rzekami Ill i Brusche, które połączone są kanałem z Renem. Aż do roku 1681 było to miasto wolnem Rzeszy, póki z całą Alzacyą ustąpione nie zostało Francyi, od tego czasu ludność jego o trzecią część się pomnożyła, a roku 1780 dochodziła 50000. Fortyfikacye tego miasta, cytadella, przechadzki na wałach, kościół katedralny z najwyższą w Europie wieżą, pałac przedtem biskupi, teraz cesarski, są nader ciekawymi przedmiotami. Ulice atoli ma ciasne i mało okazałych budowli. Akademia Strasburska, roku 1621 otworzona, miała wielką zaletę. Znayduie się w Strasburgu wiele fabryk. Języki francuzki i niemiecki są tutaj prawie równie używane.

Strasburskie biskupstwo, miało tytuł księstwa Rzeszy, 13 mil kwadratowych kraju, 25000 mieszkańców i 50000 talarów dochodu.

Strasburg, nazwisko niemieckie miasta polskiego Brodnicy, w departamencie Bydgoskim.

Strasburg, miasteczko w Uker-marchii Brandenburskiej.

Strasburg, miasto w Dolnej Karyntii.

Strasburg, miasteczko niemieckie w księstwie Anhaltyskim.

Strasnitz, miasteczko w Czechach, cyrkule Rakonickim.

Strasnitz, otwarte miasto w

Merawii, cyrkule Hradiskim. Należy do rodziny hrabiów Magny.

Strasoldo, ob. Strasaldo.

Strass, miasteczko w Dolnej Styryi.

Stratford, miasteczko angielskie w prowincyi Warwik. Tutaj narodził się roku 1569 sławny *Shakespeare*.

Stratford, rzeka w Nowej Anglii, w Ameryce Północnej.

Strath - Bogie, mały powiat w Szkocyi, hrabstwie Buguan, z miasteczkiem tegoż imienia.

Stratherne, prowincya w Szkocyi Południowej.

Strath - Navern, prowincya w Północnej Szkocyi.

Strathly, małe miasto w Północnej Szkocyi w prowincyi *Strathnavern*.

Straton, małe miasto angielskie w prowincyi *Cornwall*.

Straubingen, miasto znaczne Bawarskie nad Dunajem, z 3000 mieszkańców, o 6 mil od miasta Ratisbony.

Stravico, Stravichum, małe miasto tureckie w prowincyi Romanii.

Straussberg, znaczne miasteczko niemieckie w Średniej Marchii Brandenburskiej.

Straussberg, małe miasto na górze w Turynii o 3 mile od miasta *Nordhausen*.

Stray, mała rzeka niemiecka w Frankonii, wpadająca w Saalę.

Strebernuk, miasteczko w Bośni, ma kopalnie złota i srebra.

Strechin, małe miasto Szkockie, w prowincyi Buchan, o 3 mile od morza Północnego.

Strehla, małe miasto Saskie o 3 mile od miasta Misnii i tyleż od Turgau, nad rzeką Elbą.

Strechlen, miasteczko Szląskie nad rzeką Ohla w księstwie Brzeskim.

Streitberg, miasteczko niemieckie o 3 mile od miasta Culmbach.

Strelitz Wielki, piękne miasteczko Szląskie, nie daleko Tarnowitz,

nowitz, należało do hrabiów Colonna.

Strelitz Mały, miasteczko Szląskie, podobnie jak powyższe w księstwie Opolskim, należało do hrabiów Proskowskich, teraz do księcia Dietrichstein.

Strelitz Stary, miasto niemieckie w księstwie Meklenburskim, służyło młodszej linii tego domu za mieszkanie, ale gdy roku 1713 dawny zamek się spalił, zbudowano nowy o pół mili ztamtąd w miejscu zwanym Glinke, a powoli przy zamku powstało miasto zwane Nowy Strelitz, gdzie teraz wszystkie kollegia rządowe są przeniesione. Obydwa te miasta połączone byźd kiedyś małą, dotąd atoli są oddzielne pod osobnym magistratem. Kray linii Meklenburg - Strelitz ma 60 mil kwadratowych powierzchni, 60000 poddanych, a czyni 350000 talarów dochodu.

Strell, Stryg, Istrigy, rzeka w księstwie Siedmiogrodzkim, wpadająca w Węgrzech Górnych, w rzekę Marosz.

Strella, Estrella, góry w Portugalskiej prowincyi *Beira*.

Strelna, pałac letni cesarzów Rosyjskich o 3 mile od Petersburga, przy uściu rzeki Strelny w morze Bałtyckie.

Strengbach, mała rzeka francuska w bywszej Alzacyi, teraz w departamencie Górnego Renu.

Stréngnas, stare miasto Szwedzkie nad jeziorem Maler, o 8 mil od Sztokolmu.

Strido, miasteczko węgierskie, w komitacie Saladeńskim.

Striegau, Strigau, dość znaczne miasto Szląskie, stołeczne cyrkułu w księstwie Swidnickim, o 7 mil od Wrocławia.

Strivali, Strofadi, dwie małe wyspy Archipelagu Greckiego.

Strobra, mała rzeka Szlaska wpadająca o milę od miasta Brzegu w Odrę.

Strömsoe, największa z wysp Ferro przy Norwegii, 6 mil długa a 2 szeroka.

Strömsholm, albo Strom-

lings, pałac letni Królów Szwedzkich nie daleko Sztokolmu.

Strömsoe, piękne miasteczko Norweskcie, w prowincyi Christiania.

Strömstadt, miasto handlowe, w Norwegii, prowincyi *Aggerhus*.

Stromberg, małe miasto w bywszym elektorstwie palatynacie, teraz do Francyi należące.

Stromboli, Strongoli, wyspa jedna z Liparskich najpółnocniejsza ze wszystkich. Ma górę ogień wybuchającą i jest niezamieszкана.

Stromes, miasto i port na wyspie Yla, jedney z zachodnioszkoekich.

Stromio, Spinarza, rzeka grecka na półwyspie Morei.

Stromona, Radini, Ischar, rzeka grecka w prowincyi Macedonii.

Strongoli, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi Calabria Citra, należące do książąt Pignatelli.

Strood, Stroud, piękne miasteczko angielskie w prowincyi *Glocestershire*.

Stropko, Stropkowe, miasteczko węgierskie w komitacie Semplńskim.

Stroppen, miasteczko Szląskie, w księstwie Oels.

Stroud, miasteczko angielskie w prowincyi *Kent*.

Strovisi, Verdogna, miasto tureckie na półwyspie Morei.

Strudel, nazewa się bardzo niebezpieczne miejsce na Dunaju, nie daleko miasteczka Greinburg w Austrii.

Strumień, mała rzeka wpadająca na Wołyniu w Stér.

Strumilcze, miasteczko Galicyjskie w cyrkułe Bełżkim.

Strussów, miasteczko Galicyjskie w cyrkułe Lwowskim, gniazdo dawniej sławney familii Strussów.

Stryi, dość znaczne miasteczko Galicyjskie, w cyrkułe Samborskim.

Stryina, wieś z pięknym ogrodem angielskim o 3 mile na południe

od Lublina, gniazdo i dziedzictwo Stryeńskich.

Strymona, małe miasto nad rzeką tegoż imienia, w greckiej prowincyi Macedonii.

Strzyżowice, wieś z starym zamkiem o 4 mile na południe Lublina, należy do imienia Trzcinańskich.

Stubbekiobing, małe miasto na Duńskiem wyspie Falster.

Stubna, rzeka Litewska wpadająca w dawnym województwie Połockim w rzekę Dryssę.

Stückenbroick, okolica w byłym biskupstwie Paderbornskim w Westfalii.

Stülingen, małe miasto niemieckie w Szwabii nad rzeką Wutach, mieszkalne jednej linii książąt Firtenberg.

Stuhlweissenburski powiat, w Węgrzech Dolnych, bierze nazwisko od miasta tegoż imienia: ma 76700 mieszkańców.

Stuhlweissenburg, Szekes-Feyerwar, miasto wolne Królewskie w Węgrzech, stołeczne powiatu tegoż imienia. Było przedtem miejscem Koronacy i pogrzebów Królów Węgierskich. Ma około 11000 mieszkańców.

Stum, miasto w Prussach Zachodnich, cyrkule Marienburskim.

Stupinigi, pałac letni panującego, przy mieście Turynie.

Stupköping, małe miasto na Duńskiem wyspie Falster.

Stura, nazwisko 3 rzek w dawnym księstwie Mediolańskim, teraz Królestwie Włoskim.

Stutgard, miasto stołeczne Królestwa Wirtemberskiego w Szwabii, nad rzeką Nesenbach, uchodzącą do nie dalekiego ztamtąd Neckaru. W 14 wieku gdy przodkowie dzisiejszego domu Królewskiego, hrabiowie Wirtemberscy mieszkali na bliskim zamku od którego bierze imię Królestwo to, tutaj było ich stado, z kąd później powstałe miasto wzięło nazwisko. Leży w miłej okolicy górzstey, do kół gaiami, winnicami i ogrodami otoczone. Nie ma wiele pięknych ulic i domy powielkiej części złe budowane.

Starożytny zamek dawnych książąt Wirtemberskich, kościół blisko niego z grobami tychże i nowy pałac bardzo okazały, są nawnakomitsze w tém mieście, liczącym do 22000 mieszkańców.

Stwołowice, dobra w byłym województwie Nowogrodzkim, z Komenderyją Maltańską, należąca do książąt Radziwiłłów.

Styrya, po niemiecku Steyermark, księstwo cesarstwa Austriackiego, między Austryją, Karyntią, Karniolą i Salcburgiemi. Liczba mieszkańców wynosi 750000, a dochody 2400000 reńskich. Język słowiański jest tam pospolity a religia katolicka.

Suada, jedna z wysp Maldivskich.

Suar, mała kraina w Arabii Szczęśliwej.

Suarquem, Suquen, Suaquen, ważne miasto na jednej z wysp morza Czerwonego, przy brzegu Abex w Afryce.

Subar, Sebu, wielka rzeka w Królestwie Fez w Afryce.

Subbiaco, miasto Włoskie w byłym państwie papieżkim, prowincyi *Campagna di Roma*.

Subców, miasto Rosyjskie, stołeczne cyrkułu w gubernii Twerkiej.

Succadane, Królestwo i miasto na wyspie Borneo w Azji.

Succait, miasto w Królestwie Tanghur, w wielkiej Tartaryi w Azji.

Sucheniów, dobra narodowe, przedtem biskupów Krakowskich w departamencie Radomskim, z 2 wielkimi piecami do topienia żelaza.

Sucheu, wielkie miasto Chińskie w prowincyi Nanking.

Sucheu, miasto Chińskie w prowincyi Queichen.

Suching, miasto Chińskie w prowincyi Quangsi.

Suchona, rzeka Rosyjska, po przyjęciu w siebie rzeki Jug, nazywa się Dwina.

Suda,

Suda, dobra twierdza i port na wyspie Kandii.

Sudag, Sudak, małe miasto z dobrym portem, na półwyspie Krymskim w Rosyi.

Sudatorii di St. Gennaro, sławne kompiele pocące w okolicy Neapolu.

Sudbury, małe ale dobrze zabudowane miasto w Angielskiej prowincyi *Suffolk*.

Suderkioping, miasto Szwedzkie w prowincyi Ostgothii.

Sudermania, prowincya Szwedzka z tytułem księstwa noszonym przez jednego z rodziny Królewskiej. Leży z strony wschodniej nad morzem Bałtyckim.

Suder Talge, małe miasto w Szwedzkiej prowincyi Sudermanii.

Sueca, miasteczko Hiszpańskie w prowincyi Walencji.

Sueneborg, dawne miasteczko na Duńskiej wyspie Fionii.

Suercio, miasteczko Szwedzkie, w prowincyi Thalland.

Suez, sławne miasto w Śrzednim Egipcie. Od niego nazywa się wązki przesmyk ziemi łączący Azją i Afrykę.

Suffegmar, rzeka Afrykańska, w Królestwie Algierskim.

Suffield, powiat w Nowey Ameryce Północney.

Suffolk, hrabstwo albo prowincya Angielska wzdłuż morza Niemieckiego.

Suffolk, kraina Ameryki Północney w wolnym stanie Amerykańskim Neuyork.

Suffolk, hrabstwo w prowincyi Massachusset w Ameryce Północney.

Sugen, warowne miasto w prowincyi Quangsi w Chinach.

Sugenheim, znaczne miasteczko niemieckie w Frankonii.

Südbeveland, jedna z 8 wysp w koło Zelandii.

Südergotland, jedna z trzech części prowincyi Szwedzkiej Gothii.

Süderjütland, nazywa się niekiedy księstwo Śleswickie w Niemczech.

Südersee, Zuydersee, wielka zatoka morska w Hollandyi.

Sullingswald, jeden z nayobszérniejszych lasów w bywszym elektorstwie Hassyi, teraz do Królestwa Westfalskiego wcielonym.

Sülte, Sülze, miasteczko niemieckie w księstwie Meklenburskim.

Sümegh, miasteczko węgierskie w powiecie Saladeńskim.

Suippe, mała rzeka francuzka w bywszej prowincyi Szampanii.

Sula, mierne miasto i włość Królestwa Saskiego w Turyngskim lesie.

Sulan, Zulauf, małe otwarte miasto Szląskie o 2 mile od miasta Militsch, przy granicy Polskiej, należące z przyległą włością do hrabiów Burghaus.

Sulgen, Sulgau, miasteczko Niemieckie w Szwabii, o 2 mile od miasta Biberach.

Sulgostów, wieś w departamencie Radomskim z pałacem imienia Swidzińskich.

Sulingen, Suhlingen, miasteczko w górnym hrabstwie Hoya, nad strumieniem tegoż imienia w bywszym elektorstwie Hanowerskim.

Sully, małe miasto francuzkie nad rzeką Loarą w bywszej gubernii *Orleanois*; miało przedtem tytuł księstwa parostwa.

Sulmierzyce, miasteczko w departamencie Kaliskim przy granicy Szląskiej.

Sulmona, miasto z tytułem księstwa, w Neapolitańskiej prowincyi *Abruzzo citra*. Było oyczyzną sławnego poety Owidiusza.

Sultania, miasto Azjiatyckie w Persyi.

Sulz, mała rzeka niemiecka w Frankonii.

Sulz, małe miasto niemieckie nad rzeką Nekarem w Szwabii.

Sulz, okolica w Szwabii, nie daleko *Schafhausen*.

Sulz, piękne miasteczko francuzkie w bywszej Alzacyi.

Sulza, miasteczko niemieckie w Turyngii.

Sulzbach, miasteczko francuzkie w bywszej Alzacyi, teraz w departamencie Górnegu Renu.

Sulzbach, miasteczko w bywszym elektorstwie Mogunckim, nie daleko miasta Frankfurta.

Sulzbach, księstwo niemieckie w bywszym górnym palatynacie, ma 51000 mieszkańców.

Sulzbach, miasto stołeczne wspomnionego księstwa, o milę od miasta Amberg; ma 3000 mieszkańców i w okolicy fabryki żelazne.

Sulzbach, mała rzeka niemiecka w wielkim księstwie Badeniskim.

Sulzberg, **Sulzburg**, miasteczko z zamkiem w Górnym bywszym palatynacie.

Sulzburg, miasteczko niemieckie w wielkim księstwie Badeniskim.

Sulzfeld, miasteczko w bywszym biskupstwie Spirskim, teraz do Francyi należącym.

Sulzfeld, miasteczko nad rzeką Menem w wielkim księstwie Wirceburskim.

Sulzheim, miasteczko niemieckie w wielkim księstwie Wirceburskim.

Sumatra, wyspa Azjatycka pod samym równikiem leżąca, nie jest tak atoli gorąca, jakby się z położenia jej spodziewać można. Obfituje w pieprz, krusce, bawełnę, kamienie drogic; zamieszkała jest od malaiów, których główna osada nazewa się Menangcabo, a religia jest machometaniska. Anglicy mają tutaj wielkie posiadłości. Roku 1770 stolica rządu angielskiego przeniesiona była z miasta Benkoolen do twierdzy Marlborough, w zdrowszej okolicy leżącej.

Sumi, miasto Rosyiskie, w gubernii Charkowskiej.

Suming, miasto Chińskie w prowincyi Quangsi.

Sumiscasac, miasto spustoszone w Arabii Pustey, podług mniemania w okolicy, ma to być starożytna Saba, z której trzy Królowie przybyli do Betleem.

Summano, góra w bywszej Wenneckiej Lombardii, teraz w Królestwie Włoskim.

Sund, **Zund**, cieśnina w Ameryce Północnej, między Longisland a Konektykut.

Sund, sławna cieśnina morska

między Duńską wyspą Zelandią, a Szwedzką prowincją Skanią. Opłata od okrętów przechodzących tamtędy należy koronie Szwedzkiej.

Sunda, miasto i prowincya w Królestwie Kongo w Afryce.

Sunda, cieśnina między wyspami Sumatra i Jawa w Azji.

Sundburg, nowo założona twierdza Szwedzka przy granicach Norweskich w Skanii.

Sunderburg, **Sonderburg**, miasto niemieckie w księstwie Holsztyńskim stołeczne posiadłości jednej linii domu Holsztyńskiego. W kaplicy tamiecznego zamku są dawne groby książęce.

Sunderland, miasteczko nad morzem, w angielskiej prowincyi Durham.

Sundwit, mała kraina w Danii.

Sundgau, okolica nadreńska w bywszej Alzacyi, teraz w francuzkim departamencie Dolnegu Renu.

Sundswall, nowe miasto nadmorskie w prowincyi Medelpad w Szwecyi.

Sungaar, cieśnina morska w Azji, dzieląca wyspy Jedso i Japonią.

Sungkiang, miasto Chińskie w prowincyi Nanking.

Sunning, małe miasto w prowincyi angielskiej *Barkshire*.

Sunthofen, miasteczko niemieckie w bywszym biskupstwie Augsburskim.

Suntwig, miasteczko niemieckie w Westfalii, bywszym hrabstwie Mark.

Suola, małe miasto greckie, w prowincyi Liwadii.

Supara, Królestwo i miasto na wyspie Celebes na morzu Indyjskim w Azji.

Superga, wspaniały kościół na górze o 5 mil włoskich od miasta Turynu.

Supplinburg, miasteczko niemieckie z zamkiem w bywszym księstwie Brunświckim, ma komenderyą orderu Ś. Jana.

Supraśl, bogaty klasztor bazyliński w bywszym województwie Trockim.

Sur,

Sur, **Sor**, miejscina turecka w prowincyi Saïda; tam niegdyś leżało sławne miasto Tyr.

Sur, mała rzeka Szwajcarska w kantonie Lucernskim.

Sura, miasto Azyjatyckie na wyspie Java, przy cieśninie Sonda.

Sura, miasto Azyjatyckie w Syrii, nad rzeką Eufratem.

Surate, miasto Azyjatyckie, w Indiach Wschodnich, z tej strony rzeki Gangezu, w królestwie Guzarate. Hollendrzy którzy tutaj roku 1616 osiedli prowadzili znaczny handel, jednak Anglicy krótko potem opanowawszy roku 1750, jeszcze go wyżej podnieśli, tak że teraz miasto Surata jest jednym z najhandlowniejszych w Indiach. Wolność religii wiele się do tego przyczynia że tu znajdują się kupcy ze wszystkich europejskich handlujących narodów.

Suraz, miasto Litewskie w byłym województwie Połockim.

Suraz, miasto w byłym województwie Podlaskim, powiecie Bielskim, było starostwem posiadany w ostatnich czasach przez familią Ożarowskich.

Surenne, wielka i piękna wieś o pół mili od Paryża nad Sekwaną. Ma wiele przyjemnych domów i ogrodów.

Surgut, miasteczko dość warowne, w Syberyi nad rzeką Ob.

Surinam, bardzo znakomita osada Hollenderska, w Gyanie w Ameryce Południowej, przy uściu rzeki Surinam w ocean. Wydaje wszelkie płody amerykańskie któremi nader obszerny prowadzi handel z jnnymi krajami.

Surrey, **Surry**, prowincya Angielska na południe miasta Londynu.

Sursee, małe miasto Szwajcarskie nad rzeką Sur.

Surunga, albo **Suriga**, znaczne miasto handlowe na wyspie Nippon, w cesarstwie Japońskim w Azji.

Surwiliszki, miasteczko w byłym powiecie Oszmiańskim. Inne tegoż imienia w Upitskim.

Sus, wielka rzeka Afrykańska w Barbaryi.

Sus, królestwo Afrykańskie wzdłuż brzegów oceanu Atlantyckiego, przy granicach Maroku. Wydaje kruszcze i inne przedmioty do handlu, a mieszkańców ma pełnych ducha wojennego.

Susa, wielkie miasto Afrykańskie z mocną twierdzą i dobrym portem, w królestwie Tunetańskim.

Susa, bywšie margrabstwo w Piemencie, teraz do Francyi należące.

Susa, miasto stołeczne margrabstwa wyżej wymienionego, leży pod górą *Mont Cenis*, przy spływie rzek *Dora* i *Cinissella*.

Susara, małe miasto w byłym kraju Genuenskim, teraz do Francyi wcielonym.

Susdal, prowincya Rossyjska z tytułem księstwa, granicząca z gubernią Moskiewską.

Susdal, miasto stołeczne prowincyi wyżej wymienioney, wielkie i ludne nad rzeką Elesma o 80 mil od miasta Moskwy, ma biskupa sufragana arcybiskupa Rostowskiego.

Susistan, **Chusistan**, prowincya Azyjatycka w Persyi, między Jerak-Agemi i Farsistan, oblana rzekami Eufratem i Tygrem; jest żyzna i obfita w konie i wielbłądy.

Sussex, hrabstwo angielskie graniczące na południe z morzem, jest dość żyzne i ma wyborne żelazo.

Sussex, hrabstwo w Ameryce Północney w Pensylwanii.

Susteren, małe miasto w byłym księstwie Julich, teraz do Francyi przyłączonym.

Susza, miasteczko w byłym województwie Połockim.

Sutri, małe miasto włoskie, w byłym państwie Papieżkim, prowincyi Patrimonio Petri.

Sutton, wieś angielska w okolicy miasta Wilton; gdzie roku 1772 Królowi Alfredowi wzniesiono pomnik.

Sutton-Colefield, miasteczko angielskie w prowincyi *Warwickshire*.

Suvo, królestwo i miasto Azyjatyckie na wyspie *Nippon*, główne cesarstwa Japońskiego.

Suza-

- Suza**, starożytne miasto Azyjatyckie, stołeczne niegdyś państwa Perskiego. Okolice wydaje stokrotnie ziarno zbożowe i ma zamoznych mieszkańców.
- Suzawaia**, rzeka Rossyjska, przy granicy Azyjatyckiej.
- Swadów**, miasteczko w Czechach, cyrkule Leutmerskim.
- Swale**, rzeka w Angielskiej prowincji York.
- Swansey**, miasto handlowe nadmorskie, w Angielskiej prowincji czyli księstwie Wallii.
- Sweaborg**, mocna twierdza w Szwedzkiej prowincji Finlandyi.
- Swegh**, miasteczko Szwedzkie w prowincji Helsingen, nad rzeką Liusna.
- Swenigorod**, miasteczko Rossyjskie w gubernii Moskiewskiej.
- Swiaszk**, albo **Swiaja**, miasto stołeczne prowincji od niego nazwanej, w Rossyjskiej gubernii Kaząńskiej.
- Świątniki**, wieś bliska Krakowa, ma fabryki żelazne.
- Święcica**, jezioro w byłym województwie Trockim.
- Świecie**, po niemiecku **Schwet**, miasteczko w byłym województwie Pomorskim, teraz Prussach Zachodnich.
- Swierżno**, albo **Swierrzyn**, miasteczko nad rzeką Niemnem w byłym województwie Nowogrodzkim w Litwie.
- Święte-jezioro**, blisko Gniezna, ma być to w którym topione były bałwany przy przyjęciu wiary w Polskę.
- Święty**, nazwisk mieysc zaczynających się na Święty, Święta, trzeba szukać pod **S.** i **S.**
- Swizau**, miasteczko z zamkiem w Czechach cyrkule Pilzniskim.
- Swilli**, zatoka morska utworzona uściem rzeki tegoż imienia, w Irlandzkiej prowincji Ulster.
- Swine**, odnoga rzeki Odry w Pommeranii.
- Swinemünde**, mocna twierdza i port, przy uściu rzeki Swine w morze Bałtyckie.
- Swing**, **Szwing**, miasteczko w hrabstwie Mitterburg.
- Swirże**, miasteczko z starym zamkiem i pięknym ogrodem angielskim, w Galicji, o 4 mile od Lwowa; należy do rodziny Cetnerów.
- Swiskocz**, miasto Litewskie w byłym województwie Mińskim ma sławne jarmarki.
- Swojanów**, miasteczko w Czechach, cyrkule Chrudimskim.
- Swornik**, **Zwornik**.
- Swoszowice**, wieś bliska Krakowa z wodami siarczystymi.
- Syberyja**, obszerna prowincja Rossyjska w Azji, mająca miasto stołeczne Tobolsk. Dla mocnych i długich zim mało jest do rolnictwa zdalna, a naygłówniejszym kraju tego bogactwem są futra drogocenne. Syberyja jest zwykłym wygnaniem w państwie Rossyjskim dla winowajców.
- Sycyliia**, wielka wyspa morza Śródziemnego, przy południowych Włochach, a mianowicie królestwie Neapolitańskim położona, do którego przez kilka wieków należała. Dzieli się na trzy główne prowincje: *Val di Noto*, *Val di Mazara* i *Val di Demona*. Miasto stołeczne ma Palermo. Wielka tej wyspy żyzność, która ją w starożytności spiklerzem Rzymu czyniła, dotąd się nie zmieniła. Góra Etna ogień wybuchająca, znajduje się w Sycylii.
- Syene**, miasto Afrykańskie w Egipcie nad Nilem, przy granicach Abissynii.
- Sylt**, wyspa przy zachodnim brzegu księstwa Sleswiskiego w Niemczech.
- Synada**, miasto Azyjatyckie w Frygii; okolice wydaje wyborny marmur.
- Syrakuza**, miasto Sycylijskie, sławne w starożytności iż było oyczyną Archimedesza.
- Syria**, jedna z najpiękniejszych krain Azji Mniejszej, w starożytności już była sławna swą żyznością i przemysłem, zawojowana przez Alexandra Wielkiego, została po jego zgonie udzielnym królestwem. Rzymianie obrócili ją w prowincję swoją a Turcy zawojowawszy przyległe kraje zdobyli i Syrię. Najsławniejsze w niej

- alej miasta** są Halep, Tripolis i Damask.
- Syrmiia**, nazéwa się wschodnia część Sławonii.
- Syror**, wyspa między Danią i Norwegią.
- Szadek**, miasto stołeczne powiatu w byłym województwie Sieradzkim, teraz departamencie Kaliskim o 5 mil od Kalisza.
- Szalavar**, miasteczko węgierskie w powiecie Saladskim.
- Szamotuły**, miasteczko w departamencie Poznańskim, gniazdo dawnego domu Szamotulskich.
- Szampania**, była prowincya francuzka między Lotaryngią, Burgundią, Wyspą Francuzką i Niderlandem Francuzkim. Nie jest urodzajna w inne płody, ale wydale wina między naleypszemi liczone.
- Szantho, Santho**, miasteczko Węgierskie w powiecie Abawiwarskim.
- Szawle**, miasto stołeczne przedtem powiatu w byłym księztwie Zmudzkim.
- Szczebrzeszyn**, miasteczko bliskie Zamościa, należące do ordynacyi tegoż imienia.
- Szczekocin**, miasteczko w departamencie Krakowskim, z pałacem i kościołem, gniazdo dawnej rodziny Odrowążów.
- Szeck, Esick**, małe miasto w księztwie Siedmiogrodzkim.
- Szekelyhid**, bywsza mała twierdza w Węgrzech, powiecie Bihar-skim.
- Szekszard**, znaczne i piękne miasteczko węgierskie w Tolnoskim komitacie.
- Szent-Iwan**, miasteczko węgierskie w Liptawskim komitacie.
- Szent-Marton**, piękne miasto węgierskie w komitacie Raabskim.
- Szent-Miklos**, znaczne miasteczko węgierskie w Zeklerskim komitacie.
- Szetszony**, miasteczko węgierskie w Neogradzkim komitacie.
- Szigethwar**, miasteczko w Węgrzech, komitacie Szumegskim.
- Szigliget**, miasteczko węgierskie w komitacie Saladskim.
- Szikszo**, miasteczko węgierskie w komitacie Abawiwarskim.
- Szistów, Szystowa**, miasteczko tureckie w Bulgaryi, blisko Dunaju; wstawione zawartym tamże pokojem między Austrią i Portą roku 1791.
- Szklów**, miasto znaczne w Litwie nad rzeką Dnieprem, w bywszym województwie Mściśławskim.
- Szkocya**, po francuzku *Ecosse*, po niemiecku *Schottland*, naleyponiejsza kraina na wyspie wielkiej Brétanii, z którą połączona jest roku 1603, a jeszcze ściśley 1707. Przedtem była królestwem udzielnym. Dotyka ta półwyspa Anglii z strony południowej, a z innych do koła oblana jest morzem, na którym są liczne wyspy do Szkocyi należące, między temi naleyznakomitsze są: *Westernes, Orkady i Ferro*. Powietrze Szkocyi jest zimne ale zdrowe, ziemia obfitsza w pastwiska i owies niż w inne zboża. Mieszkańcy żywi wielokrotnie przeciw swoim, a później Angielskim monarchom, powstawali. Religia reformowana jest tam powszechna. Główny podział Szkocyi jest na Północną, Średnią i Południową, z których każda dzieli się na powiaty albo hrabstwa, podobnie jak Angliia. Miastem stołecznym jest Edimburg.
- Szlask**, obszerna prowincya Niemiecka, przedtem do królestwa Polskiego, później do Czeskiego, a z nim do domu Austryjackiego należąca; roku 1742 ustąpiona przez tenże królowi Pruskiemu, prócz małych księstw Oppawskiego, Gieszyńskiego i Jegerndorfskiego. Ma 650 mil kwadratowych powierzchni, 169 miast, 6400 wsi i do 2,000,000 mieszkańców, prawie w równej połowie katolików i protestantów. Miasto stołeczne jest Wrocław. Żyzność tego kraju poparta przemysłem mieszkańców i dobrym gospodarstwem czyni go jednym z naleypiey kwitnących w Niemczech.
- Szmigel, ob. Smigel.**
- Szrem**, miasto w bywszym województwie teraz departamencie Poznańskim nad rzeką Wartą, o 4 mile w górę Poznania.

Sztokolm, Stokholm, miasto stołeczne królestwa Szwedzkiego, leżące częścią na wyspach, częścią na półwyspach, które połączone wielo mostami stawiają podobieństwo Wenecyi. Dla wielości wód w mieście, a ogrodów na przedmieściach Sztokolm ma obwodu przeszło 2 mile Szwedzkie, 5000 domów, 80,000 mieszkańców. Ulice tego miasta są czyste i przestronne, domy przedtem prawie wszystkie drewniane, teraz są murywane na 4 lub 5 piatr i po większej części blachą lub miedzią pokryte. Kościołów liczy Sztokolm 20. Zamek królewski, dokonczony 1754, arsenał, bank, ratusze, akademii, teatr, ogród roślinny są naysznakomitsze przedmioty w Sztokolmie. Początki tego miasta, tak jak wszystkich terazniejszych stolic państw północnych nie są zbyt dawne. Sztokolm był założony dopiero w 13 wieku. W ostatnich czasach jest zabudowany bardzo regularnie.

Szomboth, małe miasto w księztwie Siedmiogrodzkim, o 5 mil od miasta Herrmanstadt.

Swabii, jeden zcyrkulów bywszego cesarstwa Niemieckiego, nad Renem i Nekarem. Naysznakomitsze w nię są: królestwo Wirtemberskie i Wielkie księstwo Baden-skie.

Szwajcaryia, kray Europeyski między górami Alpeyskimi, otoczony Francyją, Niemcami i Włochami. Do szrodka 14 wieku należała Szwajcaryia do Austrii, w ten czas wybiła się z pod jęj panowania i utworzyła wolną rzeczpospolitą złożoną z 13 kantonów, których religii i rząd były w każdym odmienne; w ostatnich czasach liczba kantonów podniesiona była do 19. Bern jest naysznakomitszym miastem Szwajcaryi. Położenie kraju górzyste i mniej żyzne, czyni pracowitość i przemysł między mieszkańcami, istotną dla nich potrzebą; dla tego częce skały wystarczają po większej części na wyżywienie krajowców, których liczba przenosi 2,000,000. Resztę potrzeb życia opatrują handlem z krajami okolicznymi.

Szwecyia, obszerne królestwo Północney Europy, graniczaca na Północ z Laponią na zachód z Norwegią, na wschód z Rossyją, na południe oblana jest morzem Bałtyckim. Miało 13500 mil kwadratowych kraju a 3,100,000 mieszkańców, ale przez ustąpienie Finlandii na rzecz Rossyi pokojem roku 1809, powierzchnia królestwa zmniejszyła się o trzecią część, a ludność o czwartą. Klimat Szwedzkie jest zimne lecz zdrowe, ludzie i bydło są tam małego wzrostu, owce wydają grubą wełnę, ale od połowy 18° wieku owczarnie ulepszone były sprowadzeniem samców zagranicznych. Zboże nie jest w dostateczney ilości dla całej liczby mieszkańców, ale szacowne kruszcze żelaza i miedzi stanowią wielką część bytu tego kraju. Dzieli się Szwecyia na pięć głównych części to jest: Szwecyją właściwą, Gotlandyją albo Gothią, Nordlandyją, Laponią i przedtem Finlandyją. Rząd szwedzki jest złożony z monarchicznego, gdyż tron jest tam dziedziczny, i z gminowładnego, ponieważ wszyscy rany królestwa, nawet wieśniacy wysyłają deputowanych na obrady narodowe. Roku 1772 Król Gustaw III, poczynił ważne odmiany w konstytucyi krajowej i zbliżył onę do kształtu bardziey monarchicznego. Dochody królestwa wynosiły w ostatnich czasach 6,300,000 talarów. Siła wojskowa lądowa składała się z około 40,000 woyska, a flotta z 50 okrętów różney wielkości.

Szweryn, miasto niemieckie, stołeczne księstwa posiadanego przez jedną linią domu Meklenburskiego. Ma pałac i wiele znakomitych budowli.

Szwitz, Szwetitz, jeden z dawnych 13 kantonów Szwajcarskich, od którego cały kray wziął nazwisko. Jest jeden z naysbardziey górzystych.

Szydłów, miasto stołeczne powiatu w departamencie Krakowskim.

Szydłowiec, miasto stołeczne powiatu w departamencie Radomskim, z okazałym zamkiem książąt Radziwiłłów.

Szymanów, wieś z pięknym pałacem o 6 mil na zachód od Warszawy; gniazdo imienia Szyma-

nowskich, a dziedzictwo przedtem xiażat Sanguszków, teraz Cieleckich.

T.

Ta, wielka rzeka Chińska w prowincyi Junnan i Quanchu.

Taasing, wyspa Duńska, między wyspami Fionią i Langeland.

Tab, rzeka Azyjatycka w Persyi.

Tabachasan, miasto Azyjatyckie w prowincyi tureckiej Natolii.

Tabago, najs południowsza z wysp Karaibskich w Ameryce, obfituje w cukier, bawełnę i wyborny dziki cynamon. Hollendrzy opanowali ją w 17 wieku nazwali Nową Walcheren, ale roku 1677 przez Francuzów byli z niej wyparci. Po wielu zmianach dostała się Anglikom roku 1803.

Tabarca, miasto nad morzem Śródziemnym w Afryce, królestwie Tunetańskim.

Tabarca Nueva, wyspa o milę od brzegów prowincyi hiszpańskiej Walencji.

Taberassan, **Tabristan**, prowincya królestwa Perskiego w Azji.

Tabarinskaja, miasteczko Rosyjskie, na Syberyi, w gubernii Tobolskiej.

Tabasko, miasto i prowincya, w Ameryce Północnej, audiencji Meksykańskiej.

Tabor, małe miasto na wyspie Mól, jednej z zwanych Westerness przy Szkocyi.

Taberya, w starożytności Tiberias, małe miasto, nad zachodnim brzegiem jeziora od niego nazwanego w dawnym Palestynie.

Tabińsk, miasteczko rosyjskie w gubernii Orenburskiej.

Tabor, królewskie wolne miasto w Czechach, o 10 mil od Pragi, w cyrkule Bechickim. Od tego miasta część sektarzów Hussa, zwała się Taborytami.

Tabs, miasto w angielskiej prowincyi Durham.

Tabuc, miasto Azyjatyckie w Arabii Skalistey.

Tabyrık, nowo zbudowane miasto Rosyjskie w Baskirskiej Tartaryi.

Tacaze, **Tacassi**, rzeka Afrykańska w Abyssynii.

Tachau, miasto w Czechach, cyrkule Pilznickim; ma dwa klasztory.

Tachensee, jezioro w bywszym biskupstwie Salcburskim w Niemczech.

Tadcaster, miasteczko angielskie w prowincyi York.

Tadmor, właściwe nazwisko sławnej swą starożytną okazałością Palmiry. Leżą rozwaliny tego miasta w Arabii pustey o kilka dni drogi od Alepu, a w bliskości ich nie ma więcej jak kilkanaście domów. Tadmor wspomina się w Biblii i wstawione przez królową swą Zenobią.

Tadousac, francuzka osada w Kanadzie, w Ameryce Północnej, nad brzegami, rzeki świętego Wawrzence.

Tasalla, stare ale dobrze zabudowane miasto hiszpańskie w prowincyi Nawarze.

Tafilet, królestwo Afrykańskie w wschodniej stronie góry Atlas, należy wspólnie do królów Fezu i Marokko. Tafilet miasto stołeczne nad rzeką tegoż imienia, jest dość handlowe ale zrujnowane w ostatnich wojnach wśród których roku 1768 zostało hiszpanom przez Maurów wydarte.

Taganrok, mocna niegdys twierdza i port nad morzem Azofskim przez Piotra I. wzniesione, później przez Turków na mocy pokoju Pruskiego zburzone, ale 1768 przez Rosyan na nowo obwarowane.

Tagavost, wielkie miasto handlowe

- dlowe Afrykańskie w królestwie Sus w Barbaryi.
- Tagazzi, małe miasto Afrykańskie w królestwie Fez.
- Taggia, miasteczko w bywszej rzeczypospolitej Genueskiej, teraz do Francyi wcieloney.
- Tagliacozza, miasteczko z tytułem królestwa w Neapolitańskiej prowincyi Abruzzo oltra.
- Tagliamento, Tajamento, rzeka włoska w księstwie Friolu.
- Tagodast, znaczne miasto Afrykańskie w królestwie Marokańskim.
- Tagomago, jedna z wysp Pithuzijskich, na morzu Śródziemnym, nie daleko brzegów hiszpańskich.
- Tago, Tajo, w portugalskim języku Tejo, jedna z największych rzek Hiszpanii i Portugalii, poczyna się między prowincjami Aragoniā i Starą Kastylią, a uchodzi w ocean bardzo szerokim korytem przy Lizbonie.
- Taichen, miasto Chińskie w prowincyi *Chegujang*.
- Tailleburg, małe miasto francuzkie nad rzeką Charentą, w bywszej prowincyi *Saintonge*.
- Taimingzingh, stare i spustoszone miasto Azyjatyckie, w Tartaryi Mongolskiej, otoczone rowem i wałem ziemnym.
- Tain, albo Thein, miasteczko francuzkie w prowincyi *Viennois*, nad Rodanem; okolica wydaje wyborne wina.
- Taiping, miasto Chińskie w prowincyi Quangsi.
- Taiping, miasto Chińskie w prowincyi Nanking.
- Taipol, warowne miasto nad jeziorem Ladoga w rosyjskiej gubernii Wiburskiej.
- Taitung, miasto handlowne Chińskie, w prowincyi Xansi.
- Tajunna, rzeka hiszpańska, wpadająca w rzekę Xarama.
- Talabo, zatoka morska w zachodniej stronie wyspy Korsyki.
- Talamone, małe miasto cokolwiek warowne w bywszym *Stato degli Presidii*, teraz w wielkim księstwie Toskańskim.
- Talanta, miasto tureckie, w greckiej prowincyi Liwadyi, nie daleko golfu Negropontkiego.
- Talanta, Atalanta, mała wyspa przy brzegach greckiej prowincyi Thessalii.
- Talavera, miasto w Ameryce Południowej, prowincyi Tukuman.
- Talavera, z przyimkiem *la Reyna*, miasto hiszpańskie nad rzeką Tajo, w Nowej Kastylii, należące do arcybiskupa Toledańskiego.
- Talavera la vieja, albo Stara, miasto hiszpańskie w Nowej Kastylii, nad rzeką Tagus.
- Talavera la real, albo królewską inaczej Talaveruela, miasteczko hiszpańskie nad rzeką Gwadajana, w prowincyi Badajoz.
- Talbat, jeden z 14 powiatów na które prowincya Ameryki Północnej Maryland jest podzielona.
- Taleburg, małe miasto z portem, na zachodniej wyspie Ulst przy Szkocyi.
- Talfang, miasteczko przedtem niemieckie na lewym brzegu Renu, teraz do Francyi należące.
- Talfinger, miasteczko niemieckie w Szwabii.
- Tali, miasto w Chińskiej prowincyi Junnan.
- Tallard, miasteczko francuzkie z zamkiem nad rzeką *Durance* w bywszej prowincyi Delphinacie; gniazdo familii Hostun-Tallard.
- Tallya, piękne miasteczko węgierskie w Semplńskim komitacie.
- Talmont, Tallemont, małe francuzkie miasto w bywszej prowincyi *Saintonge*, przedtem z tytułem księstwa.
- Talmont, miasteczko francuzkie w dawnej prowincyi Pikardyi.
- Talon Eu, miasto Chińskie o 6 mil od miasta stołecznego Peking.
- Talso, miasto na wyspie Islandyi.
- Talundheim, wyspa na Renie w bywszej francuzkiej prowincyi Alzacyi, teraz w departamencie Dolnego Renu, nie daleko miasteczka Drusenheim.
- Tamaga, rzeka w Portugalii, wpada w rzekę Duero.

Taman, wyspa w Azji utworzona od morza Azowskiego i odnogi rzeki Kuban.

Tamar, rzeka Angielska wpadająca w morze Brétańskie przy mieście Plimouth.

Tamara, Tamarin, miasto na wyspie Sokotara, do Arabii Szełswey należącey.

Tamaraka, kapitania albo prowincya Portugalska w Brezylji w Ameryce Południowej.

Tamaro, mała rzeka w Neapolitańskiej prowincyi Principato Ultra.

Tamarocco, małe miasto w Moldawii, o 4 mile węgierskie od Jassów.

Tamasus, miasto na wyspie Turckiey Cyprze, nie daleko od miasta Famagusta.

Tamba, królestwo i miasto na wyspie Niphon, należącey do cesarstwa Japońskiego.

Tambach, Dambach, znaczne miasteczko niemieckie w Turyngskim lesie, między miastami Smalkalden i Gotha.

Tametari, okolica na wyspie Madagaskar.

Tamiza, największa rzeka Angielska poczynająca się z dwóch strumieni w hrabstwach Bukingham i Wiltshire, płynie przez Londyn gdzie z morza największe przystawia okręty, gdyż doznaje podobnie jak morze w które wpada przybytu i ubytu.

Tamul, prowincya Azyjatycka w Indyjach Wschodnich z tej strony rzeki Gangezu.

Tamworth, miasto angielskie w prowincyi *Warwikshire*.

Tanaïs, ob. Don.

Tanaro, Tanero, rzeka w bywszej Lombardyi, od której ma nazwisko jeden departament królestwa Włoskiego; wpada w rzekę Po, poniżej *Valenze*.

Tanasser m, prowincya królestwa Siamskiego w Azji.

Tanasserim, miasto stołeczne prowincyi tegoż imienia, wyżej wymienioney, ma port wygodny w którym stoja okręty wszystkich narodów w Azji handlujących,

Tandaya, Achàn, wyspa, jedna z Filipińskich, naypiérwey odkryta przez hiszpanów.

Tandkust, Malequette, brzeg Afrykański w Gwinei, gdzie wiele kupców z europeyskich narodów osiadło dla handlu.

Tandra, wyspa na morzu Czarnym przy uściu weń rzeki Dniepru.

Tanega, Tanegaxima, mała wyspa wschodniego oceanu i jedna z Japońskich w Azji.

Tange, mała rzeka w Prussach Wschodnich, cyrkule Samlandzkim.

Tanger, miasto Afrykańskie w królestwie Fez.

Tanger, rzeka niemiecka w Starey Marchii Brandenburskiej.

Tangerminde, mierne miasto z 3000 mieszkańców, w Starey Marchii Brandenburskiej, nad rzeką Elbą, przy uściu w nią rzeki Tanger, stołeczne cyrkulu tegoż imienia.

Tangima, królestwo i miasto na wyspie Niphon, w cesarstwie Japońskim.

Tangu, królestwo i miasto Azyjatyckie, na wyspie Niphon, w cesarstwie Japońskim.

Tangut, ob. Tibet.

Tanhausen, Thanhausen, miasteczko i bywsze hrabstwo niemieckie w Szwabii.

Tanjour, Tenjore, Tanshour, państwo w Azji, w Indii wschodniej z tej strony rzeki Gangezu, ma królika hołdującego Nabobowi Karnatyku, a bardziey jeszcze Anglikom.

Taninge, małe miasto nad rzeką Foron w bywszej Sabaudyi, teraz Francuzkim departamencie *Mont blanc*.

Tann, miasteczko Bawarskie, w cyrkule Landshut.

Tann, miasteczko z zamkiem, w Niemczech, w królestwie Westfalskim.

Tann, miasteczko Saskie w Votlandyi.

Tannroda, miasteczko z starym zamkiem, w Turyngii.

- Tanor**, małe królestwo, z miastem stołecznym tegoż imienia w Indyi Azyjatyckiej z tej strony Gangu.
- Taocara**, dawne miasto Afrykańskie w królestwie *Barca* nad zatoką Sidra.
- Taormina**, małe miasto na wyspie Sycylii, w prowincyi *Val di Demona*.
- Tapayza**, rzeka w Ameryce Południowej.
- Taperyka**, wyspa przy brzegach Brazylii w Ameryce Południowej, do Portugalczyków należąca.
- Tapolczan**, znaczne miasteczko węgierskie w komitacie Neitray-skim. Inne tegoż nazwiska w Barskim powiecie, należy do hrabiów Zychy.
- Tapoltza**, wyżynne miasteczko węgierskie w Saladzkim komitacie, z pałacem biskupów Wesprińskich.
- Tapouguaza**, powiat w prowincyi Parakwaryi, w Ameryce Południowej.
- Tapugowie**, dziki lud Ameryki Południowej w Brazylii.
- Tara**, miasto rosyjskie w Syberyi.
- Taragala**, wielkie miasto Afrykańskie w Bildulgeridzie.
- Tarancon**, znaczne miasteczko w hiszpańskiej prowincyi Toledo, powiecie *Occana*.
- Tarano**, księstwo w Neapolitańskiej prowincyi Abruzzo.
- Tarantaire**, górzysta okolica w bywszej Sabaudyi, teraz departamencie francuzkim *Montblanc*. Miasto stołeczne *Montiers*, ma arcybiskupa.
- Tarantano**, miasto hiszpańskie w prowincyi Katalonii.
- Tarascon**, **Terascon**, małe miasto francuzkie, w bywszym hrabstwie *Foix*, pod górami pirenajskimi.
- Tarascon**, znaczne miasto francuzkie w bywszej Prowancyi nad lewym brzegiem rzeki Rodanu, na którym będący most łączy je z miastem *Beaucaire*, sławnym swymi jarmarkami.
- Tarazona**, miasto hiszpańskie w prowincyi Aragonii; ma biskupstwo.
- Tarbes**, miasto francuzkie w bywszym powiecie Bigorre.
- Tarczat**, miasteczko węgierskie w komitacie Semplńskim.
- Tarczyn**, miasteczko w bywszym województwie Mazowieckim, ziemi Czerskiej, stołeczne przedtem powiatu; teraz w departamencie Warszawskim, na wielkiej drodze z Warszawy do Krakowa, o 4 mile od pierwszego z tych miast, z stacją pocztową.
- Tarento**, **Taranto**, mierne miasto Neapolitańskie w prowincyi *Terra d'Otranto*. Ma tytuł księstwa i arcybiskupstwo. Tytuł księcia Tarentu ma francuzki marszałek *Macdonald*.
- Targa**, miasto Afrykańskie w pustyni Saara.
- Targonim**, wieś z kościołem starożytnym, z pałacykiem i pięknymi przechadzkami; o półtorej mili na północ od Warszawy nad Wisłą; należy do imienia Mostowskich.
- Targorod**, warowne miasto Moldawskie nad rzeką Sereth.
- Targowica**, miasteczko w bywszym województwie Bracławskim, dobrach Humanińskich; należy do rodziny Potockich.
- Targowisko**, **Terwisz**, miasto wołoskie nad rzeką Jalonica.
- Tariffa**, miasto hiszpańskie w prowincyi Andaluzyi.
- Tarija**, miasto Ameryki Południowej, w królestwie Peru.
- Taritza**, miasto Rosyjskie, w prowincyi Astrachańskiej, nad rzeką Wołgą.
- Tarku**, miasto mieszkalne Uzmei Chana, albo Dagistan Padyjszy, czyli władcy gór, w Azji nad morzem Kaspijskim. Handluje z Rosyjanami.
- Tarlinskoy**, miasto w Rosyjskiej Tartarii o 5 mil od miasta Tobolska.
- Tarłów**, miasteczko z kościołem pięknym, w bywszym województwie Sandomirskim, teraz departamencie Radomskim winno założenie swe domowi Tarłów.

Tarn, rzeka Francuzka, poczynająca się w górach Sevennes, a wpadająca w Garonnę; od niej ma jeden departament francuzki imię.

Tarnocz, miasteczko węgierskie w komitacie Liptawskim.

Tarnobrzeg, miasteczko w bywaszym województwie Sandomirskim, teraz w Galicji, cyrkule Rzeszowskim z bliskim pałacem w Dzikowie, należy do rodziny Tarnowskich.

Tarnograd, miasteczko ordynacyi Zamoyskiej, w bywaszym województwie Ruskim, teraz stołeczne powiatu w departamencie Lubelskim, na drodze z Zamościa do Jarosławia z stacją pocztową.

Tarnopol, miasteczko w Galicji, stołeczne cyrkułu. Pokoim Wiedeńskim roku 1810 ustąpione było z przyległym kraiem i 400000 mieszkańców Rosyji.

Tarnów, miasto w Galicji, stołeczne cyrkułu, ma biskupstwo, kilka kościołów, jest znaczne i porządne, dziedziczne teraz książąt Sanguszków, przedtém gniazdo rodziny Tarnowskich.

Tarnowitz, miasteczko w Górnyim Szląsku, włości Beuthen. Należy do hrabiów Henkel i ma fabryki wybornego żelaza.

Taro, rzeka Włoska, w bywaszym powiecie Kremonskim.

Taro, Val di Taro, mały powiat w Królestwie Włoskim między Parmeńskim i Placenckim księztwami.

Tarocca, małe miasto Hiszpańskie w nowey Kastylii, nie daleko Madrytu.

Tarouca, miasteczko Portugaliskie w prowincyi Beira.

Tarragona, dawne miasto Hiszpańskie, w Aragonii, nad rzeką Queilas.

Tarragona, miasto znaczne i bardzo starożytne w Hiszpańskiej prowincyi Katalonii. Za rzymian część Hiszpanii miała nazwisko od tego miasta. Tameczny arcybiskup ma 20000 dukatów dochodu.

Tarrega, miasteczko w powiecie Cervesa, w Hiszpańskiej prowincyi Katalonii.

Tarria, miasteczko z tytułem księztwa, w Neapolitańskiej prowincyi *Calabritia Citra*.

Tarsó, Terrasso, sławne niegdys miasto Azji mniejszey w Cylicyi, oyczyzna świętego Pawła Apostoła. Teraz należące do Turków.

Tartaków, miasteczko w Galicji cyrkule Bełzkim, należące do rodziny Potockich.

Tartarbazar, Tatarbazar, miasto tureckie o 4 mile od miasta Philippopoli w Romelii.

Tartaryia, wielka kraina w Europie Wschodniej i Azji Północno-Zachodniej się rozciągająca. Pierwsza z tych nazewa się Tartaryą Mniejszą i podlega Rosyji, druga w części tylko podlega temu mocarstwu i Chinzykom; w większey jest zamieszкана od ludów niepodległych, nawet nie zupełnie do mieysc się przywiązujących, ale dotąd z jednego na drugie podług upodobania i potrzeby się przenoszących. Ludy Tartarskie są albo poganie, albo mahometanie lub wyznawcy sekty Delai-Lamy. Właściwie tartarami albo tatarami zwać się zwykli potomkowie Mongolów, inne nadsobie miana od krajów gdzie mieszkają lub przedtém mieszkali.

Tarraro, rzeka w Królestwie Włoskim, bywaszym powiecie Veroneskim.

Tartarsz, pierwsze miasto Moldawskie z strony księztwa Siedmiogrodzkiego.

Tartas, ludne miasteczko francuzkie w bywszey Gaskonii, okolicy zwanej *Les Landes*.

Tarudant, znaczne miasto afrykańskie, w Królestwie Sus.

Tarve, mała wyspa Duńska, przy brzegach Jutlandii.

Tarves, małe miasto Szkockie w prowincyi Buchan.

Tasato, wyspa na północnym morzu Azjatyckim, albo Tatarskim.

Taschan, miasteczko w Morawii cyrkule Brnińskim.

Taschendorf, miasteczko niemieckie w Frankonii.

Tasnad, miasteczko w Śrzednio-Solnowskim powiecie w Węgrzech.

Taso, wyspa morza Egejskiego; wydaie piękne marmury.

Tassdorf, miasteczko w Śrzedniej Marchii Brandenburskiej.

Tassiane, wyspa przy brzegach prowincyi Perskiej Kerman.

Tassis, Taxis, ob. Tour.

Tating, miasto niemieckie w xięztwie Sleswickim.

Tating, wielkie miasto w Chińskiej prowincyi Xansi.

Tatomi, małe Królestwo i miasto w cesarstwie Japońskim.

Tatta, kraina i miasto w Tartaryi, nad rzeką Indus.

Tattarschall, miasteczko angielskie w prowincyi *Linkolnshire*.

Tawarów, miasto Rosyjskie w xięztwie Rezańskim.

Tavay, małe Królestwo w Indyiach, z tej strony Gangezu.

Tauber, rzeka niemiecka w Frankonii.

Taucha, miasteczko Saskie o milę od miasta Lipska.

Tauchel, miasteczko w Prussach Zachodnich, nad rzeką Bro.

Tavé, Taff, rzeka angielska w xięztwie Walii.

Taverna, małe miasto Neapolitańskie nad rzeką Croace, w Kalabrii.

Tavignani, jedna z trzech najsłynniejszych rzek na wyspie Korsyce.

Tavila, Tavira, miasto portugalskie stołeczne Królestwa Algarbii.

Tavistock, miasteczko angielskie w prowincyi *Devonshire*; famillia Russel, ma tytuł margrabiów tego mieysca.

Taulignan, małe miasto francuzkie w bywszym Delfinacie.

Taunton, znaczne miasteczko angielskie w prowincyi *Somersetshire*.

Taunton, rzeka w Ameryce Północney, w Nowey Anglii.

Tavolaro, mała wyspa nie daleko brzegów Sardynii.

Tavora, miasteczko w prowincyi Portugalskiej Beira.

Tauri Castro, małe miasto tureckie w prowincyi greckiej Livadii.

Taurya, Taurika, ob. Krym.

Tauris, bogate miasto kupieckie w prowincyi Perskiej Adirbeizan.

Tauro, jedna z małych wysp przy Korsyce.

Taurogi, miasteczko i włość w xięztwie Żmudzkiem; przeszła w posagu po xięźniczce Radziwiłłównie w dom Brandenburski.

Taurów, miasto Rosyjskie w prowincyi Woroneckiej.

Taurus, sławne góry w Azji mniejszej się poczynające a ciągnące się aż do granic Chińskich.

Tauste, piękne miasteczko Hiszpańskie w Arragonii.

Tawastland, powiat Szwedzki w Finlandii.

Tawastehus, małe miasto stołeczne powiatu wyżej wymienionego.

Taxis, ob. Tassis.

Tay, znaczna rzeka dzieląca Szkocyą Północną od Południowej.

Tayne, rzeka w północney Szkocyi.

Tayne, znaczne miasto handlowe nad rzeką tegoż imienia w Szkocyi powiecie Ross.

Tazarcy, Królestwo i miasto w Indyi, z tamtej strony Gangezu.

Techenau, jedna z wielkich rzek w Indyi Azjiatyckiej, płynąca przy Kaszmirze.

Tebese, miasto Afrykańskie w Królestwie Algierskim.

Tech, rzeka francuzka w Russylii.

Techort, małe Królestwo Afrykańskie w krainie Bildulgerid.

Teck, stary i pusty zamek w Królestwie Wirtemberskim, od niego miało nazwisko xięztwo które odziedziczył dom Wirtemberski.

Tecklenburg, hrabstwo niemieckie w Westfalii, należące w części do hrabiów Bentheim w drugiej do książąt Solms, od których ostatnich dom pruski nabył ich udział.

Tecoantepesqua, wielkie miasto

- sto Ameryki Północney, w Królestwie Afrykańskim.
- Tęczyn**, spustoszały zamek o 3 mile na zachód Krakowa, na górze położony, niegdyś gniazdo znakomitej rodziny Tęczyńskich, dziś dziedzictwo xiężny z Czartoryskich Lubomirskiej.
- Tedeler**, małe miasto nadmorskie, w Afrykańskim Królestwie Algieru.
- Tedla**, miasto afrykańskie w Królestwie Fez.
- Tednest**, miasto stołeczne prowincyi Hea w państwie Marokańskim.
- Tedza**, bogate i piękne miasto Afrykańskie, w Królestwie Fez.
- Tefetno**, miasto Afrykańskie z portem w Królestwie Marokańskim.
- Tefferekerthal**, okolica w byłym księstwie Salcburskim, w Niemczech.
- Teffis**, Seffis, rzeka w Afryce, Królestwie Algierskim.
- Tefflis**, Tifflis, miasto Azjiatyckie stołeczne księstwa Karduel w Georgii; ma 4000 domów, około 60000 mieszkańców.
- Tegapatnam**, twierdza przy brzegach Koromandelu w Indiach Azjiatyckich.
- Tegaza**, pustynia w Afryce, między Zaarą a Nigrycją.
- Tegorarin**, znaczna okolica Afrykańska w Bildulgeridzie.
- Tegremahon**, Ansen, okolica Afrykańska w Abissynii.
- Tegressa**, miasto na przykrych górach w Afryce, państwie Marokańskim.
- Tehama**, obszerna kraina w Arabii Szczęśliwej.
- Teichel**, miasto niemieckie w księstwie Schwarzburg-Rudolstadt w Saxonii.
- Tejent**, miasto Afrykańskie w krainie Sus, Królestwie Marokańskim.
- Tein**, Thyn, miasto Czeskie w cyrkule Bechińskim, nad Moldawą należy do arcybiskupa Praskiego.
- Teinach**, sławne wody mineralne, w Królestwie Wirtemberskim.
- Teinetsch**, Teinitz, miasteczko w Czechach, cyrkule Rakonickim.
- Teinitz**, miasto z zamkiem i pięknym zwierzyńcem w Czechach, cyrkule Pilznieńskim.
- Teinitzl**, miasteczko Czeskie, w cyrkule Pilznieńskim, należy do hrabiów Trautmansdorf.
- Tejo**, nazwa się w Portugalii rzeka Tagus.
- Teissbach**, Teisenbach, miasteczko w Dolnej Bawarii, cyrkule Straubingen.
- Teisse**, rzeka Węgierska poczynająca się w górach Karpackich przy granicy Siedmiogrodzkiej, a nie daleko od Titul wpada w Dunaj.
- Teissholz**, Tiszoltz, Tissovitz, miasteczko w Monteskim departamencie w Węgrzech.
- Telch**, rzeka w Wołoszech wpadająca w Dunaj.
- Telenga**, prowincya Azjiatycka Królestwa Dekanu.
- Telenguci**, Teleguci, lud Syberyjski.
- Telese**, spustoszone miasto Neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavarò*.
- Telimba**, mocne miasto Rosyjskie w Syberii.
- Tell**, Teglio, znaczne miasteczko w kraju Grizonów.
- Tellemarken**, powiat Norwęski w prowincyi *Agerhuus*.
- Teltau**, Teltów, miasteczko w Środkniej Marchii Brandenburskiej. Znana jest swą dobrocią tamieczna rzeka. To miejsce stołeczne jest cyrkulu tegoż imienia.
- Teltsch**, miasto Morawskie w cyrkule Iglawskim.
- Telszew**, miasto stołeczne powiatu w byłym księstwie Zmudzkiem.
- Teme**, rzeka Angielska wpadająca w Savernę.
- Temen**, małe miasto nad morzem Środkiem, w Afrykańskim Królestwie *Algier*.
- Temensk**, rzeka Azjiatycka w Czyrkassyi, blisko miasta Terki.
- Temes**, rzeka w Bannacie Temeswarzkim w Węgrzech.

Temessen, prowincya Królestwa Fez w Afryce.

Temeswar, Bannat, prowincya w Górnych Węgrzech; graniczaca z księstwem Siedmiogrodzkim, Wołochami i Serwiią. Przez pokóy Passarowski dostała się domowi Austriackiemu: jest żyzna oblana rzekami, często z koryt swych występującemi, a przeto, dla cudzoziemców osobiwie, niezdrowa. W górach i naddunajskich okolicach znajduje się tam wiele starożytności.

Temeswar, miasto stołeczne krainy wyżey wymienioney, w okolicy nizkiej i niezdrowey. Ulice ma piękne, domy powiększey części włoskim sposobem budowane. Mieszkańcy w liczbie 7000 wyżywiają się z handlu i rękodziel.

Temian, Królestwo z miastem tegoż imienia w Nigrycyi.

Temistitlan, znaczna okolica w Ameryce Północney, w prowincyi Meksykańskiej.

Temmelet, mocne miasto na górze w Afryce, Królestwie Marokko.

Temników, miasto nad rzeką Moskwą, w prowincyi Woroneckiej.

Tempe, sławna w starożytności Greckiej okolica w Tessalii, dla swego rozkosznego położenia.

Templin, miasteczko z 1800 mieszkańcami w Uberskiej Marchii Brandenburskiej.

Temruk, małe miasto Rosyjskie, w prowincyi Kubańskiej.

Tenbigh, Tenby, mierne miasto angielskie w prowincyi *Pembrokeshire*.

Tenbury, znaczne miasto angielskie w prowincyi *Worcester*.

Tenda, miasteczko w bywszym hrabstwie Nizza, teraz do Francyi przyłączonym.

Tendaya, albo Samar, jedna z wysp Filipińskich w Azji.

Tenedos, mała wyspa Archipelagu greckiego.

Teneriffa, wyspa Afrykańska, nayważniejsza między Kanaryjskimi, ma ważny handel i wyborne wina malmazyją zwane.

Mianowicie zaioma jest dla swej góry zwanej Pikiem Teneryffskim, która długo po zachodzie słońca na reszcie wyspy, ieszcze jego promieniami bywa oświecona. Miasta nayznaczniejsze Teneryffy są *Languna* i *Orotava*; liczba mieszkańców jey wynosi do 100000.

Teneriffa, małe miasto w Ameryce Południowej, prowincyi *Terrafirma*.

Tenes, prowincya Królestwa Algierskiego w Afryce.

Tenese, miasto Egipskie nad zatoką tegoż imienia.

Tenese, małe miasto Afrykańskie w Królestwie Marokańskim.

Tenheg, wyspa Chińska nie daleko prowincyi Xantung do tężey należaca. Tam cesarz Chins, kazał sprowadzić 500 filozofów i srogo zamordować.

Tenmarache, kraina w środku wyspy Ceylan, w Azji.

Tenna, Tigno, mała rzeka w bywszym państwie papieżkim, prowincyi Marchii Ankońskiej, wpadająca przy Fermo w morze Adryatyckie.

Tenneberg, zamek stary na wysokiej górze w księstwie Sax-Gotha w Niemczech. W tameczney okolicy ostatni Król Turynii Hermanfried, porażony był przez trzy dni od Króla Austrazyjskiego Teodoryka I., w roku 527. Blisko z tamtąd leży miasteczko *Waltershausen*.

Tennstädt, miasto stołeczne cyrkułu, w Turynii należące do Króla Saskiego.

Tenos, Tine, jedna z wysp cykladzkich na Archipelagu Dalmackim, między wyspami Micone i Andros. Obwodu ma tylko mil 12 francuzkich, ale 20000 mieszkańców.

Tensift, wielka rzeka Afrykańska w Królestwie Marokańskim, wpada w ocean Atlantycki.

Tensita, góra Afrykańska, będąca odnogą Atlasu, w prowincyi Haskora, w Królestwie Marokańskim.

Tenterden, miasto angielskie w prowincyi *Kent*.

Ten.

Tentugal, małe miasto Portugal-skie w prowincyi *Beira*.

Teortogu, kraina Afrykańska w Bildulgeridzie.

Teplitz, Töplitz, miasteczko Czeskie w cyrkule Leitmeryckim; z 2000 mieszkańców, sławnemi ciepłemi kąpielami, pałacem i ogrodem xięcia Clary.

Tepliwode, miasteczko Szląskie w xięstwie Minsterberskim. Ma kościół ewangelicki.

Teptjary, lud w Rossyi Azyjatyckiej, gubernii Orenburskiej; złożony jest z różnych, po części tatarskich mieszkańców.

Ter, rzeka Hiszpańska w Katalonii, poczynająca się w górach Pyrenejskich; a wpadająca w morze Środkiemne przy *Perpignan*.

Teramo, miasto w Neapolitańskim powiecie tegoż imienia; ma biskupa bezpośrednie podległego stolicy papieżkiej.

Terasson, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie Perigord, nad rzeką Vesere o 4 mile od miasta Serlat.

Terbart, małe miasto z portem na wyspie Jusa, jednej z Szkockich, zwanych Westernes.

Tercera, Terceira, wyspa oceanu Atlantyckiego, jedna z najznakomitszych między Azorskimi lub Tercerskimi. Miasto stołeczne Angra, ma mocny zamek portugalski. Wydaie ta wyspa piękną farbę czerwoną, którą Anglicy i Hollendrzy wywożą.

Tercheux, małe miasto francuzkie w bywszym *Delfinacie*, powiecie *Gapençois*.

Terdoppio, rzeka w bywszym xięstwie Mediolańskim, teraz królestwie Włoskim, wpada w rzekę Po, w okolicy miasta Pavii.

Terek, miasto stołeczne Tartary Czerkaskiej w Azji, nad rzeką Terek wpadającą w morze Kaspijskie. Obwarowane jest dość mocno i podlega Rossyi.

Terlizzi, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi *Bari*.

Termaparam, miasto w Indiach Wschodnich, na brzegu Ma-

Tom II.

labarskim o 2 mile od miasta Cananor.

Termes, miasto tureckie, w prowincyi Greckiej Macedonii, nad zatoką morską Tessalońską.

Termia, wyspa Archipelagu greckiego, na której są ciepłe kąpiele.

Termignon, miasteczko w bywszej Saubaudii, powiecie *Maurienne*, teraz w departamencie francuzkim *Montblanc*.

Termini, rzeka Sycylijska w prowincyi *Val di Mazara*.

Termini, małe miasto Sycylijskie nad rzeką tegoż imienia i morzem, w prowincyi *Val di Mazara*. Ma dobre kompiele mineralne.

Termini, Termoli, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi *Capitanata*, przy uściu rzeki Tiferno. Biskup tamieczny jest sufraganem arcybiskupa Benewenckiego.

Termo, rzeka na wyspie Sardynii, wpadająca w morze Środkiemne.

Termodoon, rzeka w Azji Mniejszej, nad którą w starożytności miały mieszkać amazonki.

Termoli, ob. Termini.

Terna, miasteczko nie daleko miasta Mediolanu w Królestwie Włoskim.

Ternate, najznakomitsza między wyspami Moluckimi, obfituje w korzenie osobliwie goździki. Hollendrzy mają tam twierdzę i miasto Malayo, tudzież dwa porty.

Ternate, Królestwo Azyjatyckie zawierające prócz wyspy tego imienia, dwie inne Motyr i Machiam. Król mieszka w mieście Malayo, chociaż toż podlega Hollendrom.

Terneuse, małe miasto w bywszej Hollenderskiej Flandryi, należący teraz do Francyi.

Terni, małe ale dobrze zabudowane miasto włoskie w bywszym państwie papieżkim, xięstwie Spoletańskim. Mieszkańcy w liczbie 7000 żywią się z winnic i handlu oliwy.

A a

Termin,

Ternin, twierdza węgierska pograniczna prowincyi Słowiańskich.

Ternoe, mała wyspa na morzu Bałtyckim, przy brzegach Szwedzkiej prowincyi Blekingii.

Ternois, rzeka francuzka w bywszym hrabstwie *Artois*, wpadająca w rzekę *Canche*.

Ternova, stare miasto tureckie nad rzeką *Jantra* w Bułgarii. Tameczne warownie są teraz w złym stanie.

Terouenne, **Teroanne**, miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Artezji*, zburzone było pod czas wojen i tylko kilka ma domów.

Terracina, miasto włoskie nad morskie w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Capipagna di Roma*. Port tameczny i zamek mało są znaczne. Jest to twierdza pograniczna z strony Królestwa Neapolitańskiego.

Terra del Fuego, ob. Ziemia Ognia.

Terra di Lavoro, prowincya Neapolitańskiego Królestwa, granicząca od zachodu z morzem; jest bardzo żyzna, ma 22 miast, a między temi Neapol, stolicę całego Królestwa. Osobliwie obfituje w wino, zboża i kompiele mineralne.

Terra del Sole, warowne miasto w powiecie *Rocca*, w wielkim księstwie Toskańskim.

Terra di Tacco, miasto Neapolitańskie, w prowincyi *Abruzzo*, na górze *Majella*.

Terra Firma, nazęwały się bywsze posiadłości Weneckie na stałym lądzie, dla różnicy od wysp przez tę rzeczpospolitą posiadanych. Teraz wcielone są do Królestwa Włoskiego.

Terra Firma, po Hiszpańsku *Tierra Firme*, obszerna prowincya Hiszpańska w Ameryce Południowej, mająca od południa kray Amazonek. Podzielona jest na kilka gubernii.

Terrain, mała rzeka w bywszej gubernii Wypsy Francuzkiej, wpadająca w Oazę nie daleko *Creil*.

Terra Nuova, małe miasto z zamkiem i tytułem księstwa, na

wyspie Sycylii, w prowincyi *Val di Noto*.

Terra Nubva, miasto nad zatoką tegoż imienia z dobrym portem na wyspie Sardynii.

Terra Nuova, małe miasto w Królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Kalabrii*.

Terra Nuova, małe miasto w Wielkim księstwie Toskańskim w okolicy *Val d'Arno*.

Terre Neuve, **New - Foundland**, wielka wyspa w Ameryce Północnej mająca obwodu 300 mil francuzkich; leży na wschód zatoki morskiej Świętego Wawrzęca, a od Kanady i krain Eskimów przedzielona jest cieśniną *Belle Isle*. Odkryta była roku 1497 przez anglika *Cabot*, i później przez anglików i francuzów zamieszkała. Po wielu zmianach; posiadłość tej wyspy została przy Anglii. Połów Sztokfiszu jest najsłynniejszą przedmiotem tej osady. Przed rewolucją mieli i francuzi wolność połowu w tamtych okolicach, którego wartość dochodziła 3 miliony liwrów.

Terris, jedna z wysp *Westernness* przy brzegach Szkockich.

Tersatto, **Tersacto**, mała góra nie daleko miasta *Terrsatz* w Kroacji, na której danek Loretański spoczywał przez 3 lata i 7 miesięcy, w swym przeniesieniu się z Palestyny do Loretu.

Tersatz, stare miasto nad morzem Adryatyckim w bywszej Austriackiej, teraz Włoskiej Kroacji.

Teruel, małe miasto Hiszpańskie w prowincyi *Aragonii*.

Terviso, miasteczko w Istrii, w hrabstwie *Mitterburg*.

Terza, miasteczko w Neapolitańskiej prowincyi *Otranto*.

Teschen, po polsku *Cieszyn*, miasto i księstwo w Śląsku Austriackim, należące do księcia Alberta Saskiego, Królewicza Polskiego.

Teschenau, miasteczko Czeskie w cyrkule *Bechińskim*.

Tesino, dolina w Tyrolu, przy granicach Szwajcarskich.

Tesino,

Tesino, Ticino, znaczna rzeka Włoska, poczynająca się pod górą Świętego Gotarda, płynąca przez jezioro *Lago Maggiore*, a wpadająca w rzekę Po, po niżey miasta Pavii.

Tesset, obszerna kraina Afrykańska w Bildulgeridzie.

Tessin, małe miasto niemieckie w księstwie Meklenburskim.

Test, mała rzeka w Angielskiej prowincyi *Hantsshire*.

Tetbury, miasteczko angielskie w prowincyi *Glocester*, ma fabryki dobrego sukna.

Teté, albo Chateau de Portugal, mocny zamek w Afryce, w krainie Monomotapa.

Teterew, rzeka w bywszym województwie Kijowskim, w Dniepr uchodząca.

Teterów, miasto niemieckie w księstwie Meklenburskim, o 3 mile od miasta Gustrów.

Tetisla, miasto tureckie i twierdza nad Dunajem.

Tetnang, miasteczko z zamkiem nad jeziorem *Bodensee* w Szwabii; należące przedtém do domu austriackiego.

Tetschen, miasteczko Czeskie, w cyrkule Leitmeryckim.

Tettenborn, znaczne miasteczko niemieckie, w hrabstwie *Hohenstein*, należące do szlacheckiej familii od tego miejsca nazwisko biorącej.

Tetuan, stare i ludne miasto handlowe, z mocnym zamkiem, w prowincyi Tetuan, Królestwa Fez w Afryce. Ma ulice ciasne i krzywe, domy z oknami nie na ulice ale na tyły wychodzącemi, mieszkańców mahometanów i żydów. Prowincya tego imienia rozciąga się po nad morzem Atlantyckim.

Teuchern, miasteczko niemieckie w cyrkule Turyngskim.

Teverone, miasto włoskie w bywszej prowincyi *Campagna di Roma*, państwa papieżkiego.

Teverron, małe miasto angielskie, w prowincyi *Devonshire*, nad rzeką *Ex*.

Teuffelsbrücke, albo most szatański w Szwajcarskim kantonie Uri. Jest wyborney budowy prawie w zupełne półkole nad rzeką Röss się wznoszący.

Teufelsgrund, albo szatańska okolica, między Olbrzymiem i górąmi w Szlasku, nie daleko miasteczka Greiffenberga.

Teufelshochzeit, albo szatańskie wesele, góra w Węgrzech Dolnych, nie daleko miasteczka górniczego Beza. Nazwisko swe bierze od ustawicznych burzy tam panujących.

Teufelsmauer, nazywa się starożytny zabytek wału rzymskiego, w okolicy miasta Weissenburg w Niemczech.

Teviotdale, powiat w Szkocyi Południowej, zwany inaczej hrabstwem Roxbury.

Teupitz, małe miasto w Śrzedniej Marchii Brandenburskiej, nie daleko granicy Łuzackiej. Należało do familii Schenck-Landsberg, od której Król Pruski Fryderyk Wilhelm I., nabył go dla swego syna zmarłego 1758.

Teuschnitz, miasto niemieckie w bywszym biskupstwie Bamberckim.

Teusing, miasto obmurowane i włość należące do domu Badeńskiego, w Czechach, cyrkule Pilznieńskim.

Teuteburg, *Deutschburgerheyde*, okolica w Niemczech, w Westfalii nie daleko miasto Detmold, gdzie rzymski wódz Quintilius Varus, od Germanów, pod przywództwem Hermana, wielką poniósł klęskę. W téy także okolicy cesarz Karól Wielki odniósł znaczne zwycięztwo nad Saxonami roku 785.

Tewkesbury, miasteczko angielskie nad rzeką Saverną, przy uściu w nią rzeki Avon, w prowincyi *Glocestershire*.

Tewot, Tevoot, rzeka w Szkocyi Południowej, wpadająca przy Barwik w morze Niemieckie.

Texel, Tessel, mała wyspa w bywszej Hollandyi między morzem niemieckim, a zatoką morską Südersee; przedzielona cieśniną Marsdiep od Północnej Hollandyi. W tamczym sławnym porcie okręty wygodnie stoja. Mieszkańcy żywią się handlem wełnianym i chowem bydła tudzież owiec.

Texel, wyspa w Ameryce Północnej przy brzegach Nowego Yorku.

Teya, rzeka w Morawii, płynąca przy granicach Austrii, a pod miasteczkiem Ravensberg, wpadająca w rzekę Morawę.

Tezat, Tétza, miasto stołeczne prowincyi Chaus, w Królestwie Fcz Afrykańskim. Leży w okolicy żyznej i ma handel znaczny.

Tezcuco, miasto Ameryki Północnej w Meksyku, należy do Hiszpanów, a było w 16 wieku bardzo znaczne miasto.

Tezota, miasto stołeczne prowincyi Gareta, w Królestwie Fcz w Afryce.

Thabor, sławna góra w Galilei albo bywshy Judei, w pokoleniu Sabulon.

Thalmessingen, miasteczko niemieckie w Margrabstwie Anspachskim: żydzi mają tam synagogę.

Thal - Ulmen, miasteczko w bywshym elektorstwie Trewirskim.

Thame, miasteczko angielskie w prowincyi *Oxfordshire*.

Thanet, mała wyspa angielska przy brzegach prowincyi *Kent*. Tutaj roku 449 najprzód wylądowali Anglo-Sasi, którzy Bretainię podbili.

Thann, albo Dann, miasto w bywshym powiecie Sandgau, do Francyi teraz należącym.

Tharandt, miasteczko przedtém zwane Granaten, w Saxonii między Dreznem a Freybergiem.

Thauss, Tauss, Domaslit, Królewskie miasto w Czechach, cyrkule Pilznieńskim. Nie daleko z tamtąd jest jezioro Babylon zwane inaczej Czeskim Weyer.

Theaco, Theaki, inaczej Mała Cefalonii (piccola), wyspa na morzu Jońskim między Cefalonii a wyspami Chinades. Kanał dzielący ją od Wielkiej Cefalonii ma nazwisko Viscardo albo Guiscardo, od sławnego Roberta Guiscarda, zmarłego tam roku 1085.

Theben, Deven, miasteczko węgierskie w przezburskim komitaacie, przy uściu rzeki March w Dunaj, o milkę od Przezburga.

Theide, miasteczko niemieckie w księstwie bywshym Wolfenbüttel.

Themar, małe miasto z 1040 mieszkańcami w Turynгии hrabstwie *Henneberg*, nad rzeką Werą. Należy przez połowę do księstw *Gotha* i *Saalfeld*.

Themse, ob. Tamiza

Thengen, hrabstwo w Szwabii, odstąpione roku 1653, przez cesarza Ferdynanda III., familii Auersperg, nowo do tytułu xiążęcego podniesionej.

Thengen, miasteczko z zamkiem, stołeczne wyżej wymienionego hrabstwa, o półtory mili od miasta Szafuzy.

Theresienstadt, Thoresianopel, przedtém Szent Maria, Szabadka, miasto wolne Królewskie w Węgrzech, komitacie Bartzkim, nad rzeką Theissą. Zamieszkanę jest przez Węgrów i Rasców. Teraźniejszy imię otrzymało wraz z przywilejem miasta wolnego w roku 1779, gdy podczas wojny Austrii z Prussami wielką dla swej monarchii okazało gorliwość.

Theresienstadt, Teresianopel, przedtém Vinka, miasto na północ twierdzy Temeswaru, nadane było przez cesarżową Maryę Teresę, prawem wolnego miasta.

Theresienstadt, przedtém Kopist, nowa twierdza w Czechach, cyrkule Leutmeryskim, koło której zaczęto robić 1780.

Therespol, miasto w bywshym województwie Brzeskim Litewskim, nad Bugiem połączone mostem z naprzeciw leżącym Brześciem. Teraz jest w departamencie Siedleckim i nadane roku 1810 przez Króla Fryderyka Augusta prawem wolnego miasta handlowego od strony Rossyi, iak Kraków z strony Austrii. Było to dziedzictwo hrabi Fleminga Podskarbiego wielkiego Litewskiego, z którego córka przeszła z licznymi innemi włościami w dom xiążąt Czartoryskich.

Therma, Germa, Herma, miasto tureckie, w Greckiej prowincyi Albanii. Ma arcybiskupa.

Thermia, wyspa na Archipelagu Greckim, ku Europejskim brzegom; wydaie dobre wina, oliwy, figi. Liczba mieszkańców greków wynosi 6000. Ma ciepłe kąpiele.

Thermopylae, ciasne wąwozy w Grecyi między Thessalią a Liwadią, gdzie Mardonius wódz Xerksa porażony był przez Greków. Teraz nazywa się *Bocca di Lupo* i ma sławne ciepłe kąpiele.

Thespia, sławne przedtem miasto greckie w Beocyi, dziś nędzne i do Turków należące.

Thessaliia, wielka kraina grecka wysokimi górami z północy od Macedonii przedzielona, na wschód z Archipelagiem granicząca. Dziś nazewa się u Turków Janna, wydaie wyborne wina i najprzedniejsze owoce, a mieszkańców ma po większej części Greków.

Thessalonichi, ob. Salonichi.

Thetford, miasto angielskie w prowincyi Norfolk, przy spływie rzek Thet i Ouzy.

Theza, mała twierdza w Królestwie Marokańskim w Afryce.

Thiaki, **Dolicha**, wyspa na morzu greckim, ma 20 mil włoskich długości a 2 szerokości i kilka miasteczek.

Thibet, ob. Tibet.

Thielt, miasteczko francuzkie w bywszej Flandryi, powiecie Cortryk.

Theine, piękne miasto w bywszej rzeszypospolitej Weneckiej, powiecie Vincentino, teraz w Królestwie Włoskim.

Thierbach, miasteczko niemieckie w księstwie Bayreyskim, teraz do Bawaryi należącym.

Thierenstein, **Tyrnstein**, **Dyrnstein**, miasteczko nad Dunajem w Austrii o milę od miasta Stein. W tamiecznym zamku, teraz spustoszałym więziony był Ryszard Lwie serce zwany, Król Angielski, przez Leopolda margrabię Austriackiego.

Thiers, **Tiern**, dobrze zabudo-

wane miasto w bywszej Francuzkiej prowincyi Dolney Auvernii.

Thiersheim, miasteczko niemieckie, w księstwie Bareyskim, do Bawaryi należącym.

Thierstein, miasteczko niemieckie w księstwie Bareyskim między miastami Egrą i Wonsiedel. Tamieczni mieszkańcy są prawie wszyscy garncarze.

Thiernstein, zamek miasteczko i włość, w Szwaycarskim kantonie *Solothurn*.

Thingau, miasteczko niemieckie w Szwabii, przedtem do opactwa Kemptsńskiego należące.

Thionville, po niemiecku *Dieudenhofen*, miasto nad rzeką Mozellą w bywszym księstwie Luxemburskim, teraz do Francyi należącym.

Thislewood, miasto angielskie w prowincyi *Middlesex*, nad Tamizą o 8 mil od Londynu.

Thirsk, miasteczko angielskie w prowincyi *Yorkshire*, wysła dwóch deputowanych na parlament.

Thiva, **Stiva**, albo **Stibes**, w starożytności Theby, nad rzeką Ismen, w Liwadii prowincyi Greckiej. Było niegdyś sławną rzeszypospolitą, teraz jest tylko nędzną wioszczyną turecką. Są inne liczne miasta w Azji i Afryce noszące w starożytności toż imię.

Thoanes, małe miasto nad rzeką Sier, w bywszej Sabaudii, księstwie zwanym Genewenskim, teraz do Francuzkiego departamentu Lemańskiego należące.

Thoissi, miasto francuzkie w bywszym księstwie *Dombes*, nad rzeką *Chalarone*, ma znaczny handel płócienny.

Tholey, małe miasto w bywszej francuzkiej prowincyi Lotaryngii: miało przedtem opactwo Benedyktyńskie.

Tholongara, miasto na wyspie *Madagaskar*, przy Afryce.

Tholosa, piękne miasto Portugalskie w prowincyi *Alentejo*.

Thomasbrück, **Thamsbrück**, małe miasto niemieckie w Turynгии, o milę od miasta Langensalza, należy do Króla Saskiego.

Thomon,

Thomon, hrabstwo w Irlandzkiej prowincyi Mounster.

Thongcaster, dobrze zabudowane miasto angielskie w prowincyi *Linkolnshire*.

Thonon, miasto stołeczne powiatu Chablais, w bywszej Sabaudii, nad jeziorem Genewenskim, teraz w francuzkim departamencie Lemann.

Thon, miasteczko na pięknej równinie o 2 mile od *Vaucluse* w bywszym hrabstwie papieżkim *Venaissin*, teraz departamencie *Vaucluse*.

Thorn, ob. Toruń.

Thornbury, miasteczko nad rzeką Saverną w angielskiej prowincyi *Gloucestershire*.

Thorney, miasteczko angielskie w prowincyi *Cambridgeshire*.

Thors - Aa, jedna z najsilniejszych rzek w Jutlandii, wpadająca w morze z strony południowej.

Thou, zamek w bywszej francuzkiej prowincyi Szampanii, było gniazdem familii, z której pochodzi sławny dzieiopis francuzki *de Thou*.

Thouars, małe miasto, nad rzeką *Thou* w bywszej francuzkiej prowincyi *Poitou*. Ma zamek i było przedtem księstwem.

Thrapston, miasteczko angielskie w prowincyi *Northamptonshire*.

Thuin, małe miasto nad rzeką Sambra, w bywszym biskupstwie Leodyjskim, teraz do Francyi wcielonym.

Thungen, Tiengen, małe miasto niemieckie w Szwabii, nad rzeką Wutach.

Thungen, włość w wielkim księstwie Wirchurskim w Niemczech, było gniazdem familii baronów tegoż imienia.

Thüren, Waldthuren, miasteczko przedtem w elektorstwie Mogunckim w Niemczech; do tamiecznego kościoła odbywają się liczne pielgrzymki.

Thuryngia, Turyngia, prowincya Niemiecka, między Saxonią, Westfalią i Frankonią; w odległej starożytności Turyngo-

wie mieszkali w dzisiejszym księstwie Bremeńskim, z kąd przeniosłszy się do terazniejszej Turyngii utworzyli Królestwo trwające do 524 roku, gdzie Król Hermanfried, pokonany był przez Króla Frankońskiego Teodoryka. W ten czas kraj jego podzielony został między Saxonią i Frankonią. Teraz należy w części do Króla Saskiego i do książąt z tegoż domu, tudzież innych.

Turyngski las, przedtem był to wielki bór, przez całą Turyngią, teraz nasiadły miastami i wsiami.

Thum, miasteczko niemieckie, w Saxonii cyrkule erzgebirgskim, o milę od miasta Wolkenstein.

Thun, miasto i zamek w Szwajcarskim, kantonie Berneńskim.

Thunderbolt, brzeg nadmorski w Ameryce Północnej, prowincyi Georgii.

Thurnau, miasteczko z pięknym zamkiem w księstwie Bareyckim, do Bawaryi należącym, jest mieszkalne hrabiów Gich.

Thuro, Thur, miasteczko węgierskie w komitacie Solnockim.

Thurocki powiat, w Dolnych Węgrzech, ma nazwisko od rzeki Turotz. Przerżnięty jest górami i lasami. Mieszkańcy w liczbie 27000 trudnią się rolnictwem i chowem bydła, także robotą olejkową, które nie tylko po swym kraju ale i po obcych roznoszą.

Thurso, miasteczko w Szkocyi Północnej, nad zatoką morską tegoż imienia.

Thyatira, teraz Akhisar albo Aksarai, to jest Biały zamek, dawne ale źle zabudowane miasto tureckie w Azji Mniejszej, prowincyi Anatolii.

Thye, miasteczko w bywszej Sabaudii, powiecie Faucigny, teraz w departamencie francuzkim *Mont-blanc*.

Thyrso, Torso, największa rzeka na wyspie Sardynii.

Tiana, Christopolis, mierne miasto tureckie w Azji Mniejszej w Karamanii.

Tiano, Theano, małe miasto Neapolitańskie, w prowincyi *Terra di Lavoro*, ma biskupstwo podległe arcybiskupowi Kapuańskiemu.

Tiber, ob. Tyber.

Tibet, Thibet, Tangut, państwo Tybetańskie w Azji, graniczące na wschód z Chinami, na południe i zachód z Indyami, na północ z pustynią piaskistą dzielącą Tybet od Bukaryi. Kraj ten cały dzielony bywa na Tybet właściwy leżący na północ, i Butan położony ku południowi. Pierwszy zwany w języku krajo- wym Pu, ma mieszkańców ma- łych i mnicy Krzepkich jak Bu- tańscy; jest też zimniejszy. Bu- tan ma wysokie góry, mężczyzn i roślących mieszkańców, lubiących wojnę, ale uczciwych i rozboiem się brzydzących; nazywa się u kraiovcw Dopko. Inny podział tego kraju bierze się od podle- gości cywilney i duchowney, gdyż północna część uznaje w oboim względzie zwierzchność De- lai Lamy, który sam podlega Chi- nom i w swym mieście stołecz- nym Lassa, albo Lahassa ma załogę Chińską; południowa ho- dnuje innemu Lamie, którego mie- szkanie jest o 10 dni drogi od Lassy ku południowi, w klaszto- rze Tissulumbu. Ten ostatni jest niepodległy a ma z Anglikami w Indyach panującami związki. Przedmiotami wielkiego handlu obóh tych krajów są: ogony krów pewnego rodzaju dziwnie miękkie, wełna owiec Tybetań- skich i piżmo. Wiele rzek ta- mecznych toczy piasek złoty.

Ticino, ob. Tesino.

Tickhill, miasteczko angielskie w *Yorkshire*.

Ticonderoga, Carillon, twier- dza założona roku 1756 w Nowey Francyi prowincyi Ameryki Pół- nocney.

Ticon, miasto z dobrym portem na wyspie Sumatra w Azji, nale- żące do Króla Achemskiego.

Tideswall, miasteczko z wolną szkołą w Angielskiej prowincyi *Derbyshire*.

Tidone, rzeka w bywszym xię-

ztwie Mediolańskim, wpadająca w Po przy Placencyi.

Tidone, Val di Tidone, doli- na w bywszym xięztwie Placencyi we Włoszech.

Tidor, Królestwo na jedney z wysp Moluckich w Azji; Hollen- drzy posiadają je z kilku mocné- mi twierdzami. Jest w tym kraju góra ogień wybuchająca.

Tiefenbrunn, miasteczko nie- mieckie w Wielkim xięztwie Ba- deńskim.

Tiefenort, miasteczko nad rzeką Werra, w Niemczech, xięztwie Eisenach.

Tiegenhof, miasteczko z zam- kiem i włością w Prussach Za- chodnich.

Tiel, Thiel, małe ale warowne miasto, w bywszey Hollandyi, pro- wincyi Geldryi.

Tiemning, wielkie miasto stołeczne powiatu w Chińskiej provin- cyi Peking.

Tienchen, miasto Chińskie w prowincyi Quangsi.

Tienen, ob. Tillemont.

Tienlique, Królestwo na półwy- spie Indyjskim w Azji, z tey stro- ny Gangu.

Tierache, powiat w bywszey francuzkiej prowincyi Pikardii.

Tierra del Fuego, ob. Ziemia Ognia.

Tiessitz, miasteczko w Morawii, cyrkule Ołomunieckim.

Tigre, Tegra, prowincya w Abissynii przy granicy Egipskiej.

Tigris, Tigil, Tegil, wielka rzeka Azjiatycka, poczynająca się w Turkomanii, nie daleko źródeł Eufratu, płynie przy Bagdadzie i wpada w zatokę morską Balsor- ską.

Tihany, miasteczko z zamkiem w Dolnych Węgrzech, komitacie Wesprińskim. Ma sławne opa- ctwo Benedyktyńskie, i wyborne wina w okolicy.

Tihon, miasteczko węgierskie w komitacie Saladzkim.

Tikauw, miasto Azjiatyckie w Indyach, w Królestwie Achim- skim.

Tikuari,

- Tikuari, wyspa Azyatycka, przy brzegach Malabarskich, utworzona dwoma ramionami rzeki Garim, przy jej uściu w morze. Jest żywna i ma wyborną wodę.
- Tille le chateau, miasteczko francuzkie nad rzeką Tille w bywszej prowincyi Burgundy.
- Tillemont, Tirlemont, Tienen, piękne i znaczne miasto w bywszym Brabancie nad rzeką Geete. Roku 1715 założona droga łączy je z miastami Löwen i S. Tron.
- Tillerborn, wody kwaśne mineralne, w bywszym elektorstwie Kolonskim o milę od miasta Andernach.
- Tilly, bywsze hrabstwo w Brabancie, było gniazdem familii hrabiów Tilly wygasłej 1724.
- Tilsit, ob. Tylża.
- Timavo, rzeka Włoska płynąca przez Istrię i Friol, wpadająca w morze Adryatyckie przy mieście Triescie.
- Timok, mała rzeka w Serwii, sandziakostwie Widdińskim, wpadająca w Dunaj.
- Timor, wyspa Azyatycka, rachująca się do Moluckich, a przedzielona częścią morza Południowego od Nowey Hollandyi. Podlega własnemu książętom, ale Hollendrzy i Portugalczycy mają tam znaczne osady. Handel drzewem sandatowym bardzo jest z tej wyspy obszerny.
- Tina, miasto węgierskie w Bosnii; ma biskupa sufragana arcybiskupstwa w Spalatro.
- Tinko, królestwo z miastem stołecznym tegoż imienia w Indyjach z tej strony Gangezu.
- Tinen, przedtem Elim, mocna twierdza w bywszej Weneckiej Dalmacyi, teraz do królestwa Włoskiego należące. Ma biskupstwo.
- Tingheu, miasto Chińskie w prowincyi Fokien.
- Tinian, wyspa na oceanie Wscho-dnim; liczona jest do wysp Maryjskich, a dla swego pięknego położenia nazwana bywa od Hiszpanów *Buena vista*.
- Tinie, Neugedin, miasteczko w Czechach, cyrkule Pilznińskim, należące do hrabiów Stadian.
- Tinto, rzeka hiszpańska w Andaluzyi, wpadająca przy Gelves w zatokę morską Kadyską.
- Tione, rzeka w bywszym księstwie Mediolańskim, teraz królestwie Włoskim, wpadająca w rzekę Tanaro, w Alexandryjskim powiecie.
- Tipperary, powiat w Irlandzkiej prowincyi *Mounster*; dawniej wielką część jego należała do książąt *Ormond*.
- Tipra, Tipura, królestwo, z miastem stołecznym tegoż imienia, w Indyjach Azyatyckich z tamtej strony rzeki Gangezu. Miasto stołeczne ma Marbagan.
- Tirano, miasteczko ludne w Walelinie, nad rzeką Adda; ma sławne jarmarki.
- Tirconel, hrabstwo nazwane od miasta tego imienia w Irlandzkiej prowincyi Ulster.
- Tiretaine, mała rzeka Francuzka w bywszej prowincyi francuzkiej Auvernni.
- Tirlemont, ob. Tillemont.
- Tirol, ob. Tyrol.
- Tirrif, jedna z wysp Westerness przy Północney Szkocyi leżących.
- Tirschenreith, miasteczko Bawarskie, nad rybnym i obszernym jeziorem. Ma 1700 mieszkańców.
- Tiruthschinapali, miasto stołeczne królestwa Madura w Indyjach Azyatyckich, przy uściu rzeki *Coloran* w *Caveri*. Jest mieszkaniem króla i ma mocną twierdzę.
- Tisaria, małe miasto Azji Mniejszej w Natolii.
- Tischingen, miasteczko niemieckie w Szwabii, o milę od Dillingen, z pięknym zamkiem, należące do książąt Turn-Taxis.
- Tischnowitz, Tisnow, miasteczko w Morawii cyrkule Brińskim; w bliskości leży klasztor cysterski zwany po niemiecku *Himmelsporte*, albo Forta niebieska.
- Tisindon, rzeka perska w prowincyi Kerman, wpadająca w zatokę morską Ormus.

Tissen, Jllertissen, miasteczko i bywsza włość wolna Rzeszy, w Niemczech, cyrkule Szwabskim, o 2 mile od miasta Ulm.

Tissmana, małe miasto warowne na Wołoszczyźnie ku granicy Banackiej.

Tissowa, miasto Czeskie, w cyrkule Prachińskim.

Titan, jedna z wysp Hierskich przy brzegach Prowancyi.

Titicata, znaczne jezioro w królestwie Peru, w Ameryce Południowej; ma obwodu mil 80 i wiele wysp.

Titschein, Tyczyn, dwa miasta z przydatkiem Stare i Nowe, w Morawii na wielkiej drodze z Krakowa do Widnia. Obydwa są bardzo piękne.

Tittul, Titel, przedtém warowna twierdza w Węgrzech, komitacie Bogrodzkim.

Tiverton, miasteczko angielskie w hrabstwie *Devonshire*, przy spływie rzek Ex i Leman. Ma piękny most i znaczny handel suknami.

Tiviotdale, albo *Roxboroughshire*, żyzna okolica w Szkocyi Południowej, nad rzeką Tive.

Tivoli, w starożytności Tibur, wesołe ale nie dobrze zabudowane miasto włoskie w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Campania di Roma*, przy sławnym wodospadzie rzeki Teverone. O 2 mile z tamtąd leżą rozwaliny sławnego pałacu cesarza Adryana.

Tizzana, miasteczko w powiecie Pistej, w wielkim księstwie Toskańskim.

Taskala, prowincyi królestwa Meksykańskiego w Ameryce Północnej do Hiszpanów należącym.

Taskala, miasto stołeczne prowincyi wyżey wymienionej, nad małą rzeką los Yopes, otoczone jest skałami, ma handel koszenilą i innemi towarami Indyjskimi.

Tłomacz, miasteczko w Galicyi, nie daleko Halicz, przedtém starostwo do imienia Potockich należące.

Tobak, miasteczko nad rzeką Jalpug w Bessarabii, prowincyi Turckiej.

Tobitschan, Towatschan, miasteczko z zamkiem w Morawii, cyrkule Ołomunieckim.

Toblach, po włosku *Dobiabo*, miasteczko w Tyrolu, okolicy zwanej Pusterthal, nie daleko źródeł rzeki Drawy.

Tobol, Tobolsk, Rosyjskie miasto, stołeczne przedtém całej Syberyi teraz tylko gubernii od niego nazwanej, przy połączeniu rzek Irtysz i Tobol, częścią na pagórkach, częścią na równinie zbudowane. Jest obszerne, domy ma drewniane prócz dzieł fortyfikacyjnych w górnym mieście i niektórych budowli publicznych kamiennych. Woda znajduje się tylko w Dolnym mieście i to nie dobra. Mięszkańców liczy do 17000, między temi czwarta część jest mahometanów tatarów, także wielu cudzoziemców, wygnańców lub ich potomków. Handel tego miasta jest znaczny a stan kupiecki liczny. Ponieważ to miasto leży na wielkiej drodze Chińskiej, przeto wszystkie karawany tamtędy przechodzą i nadają temu miastu postać nader żywą. Roku 1713 poymani oficerowie Szwedzcy założyli tutaj szkołę a gdy po pokonaniu opuścili to miasto, rząd ufundował później inną kosztem publicznym.

Tobolscy tatarzy, prócz tych którzy w Tobolsku mieszkają, noszą to nazwisko hordy w okolicy się tułające, a będące potomkami dawnych Sibirów. Ponieważ cena kobiet jest u nich wysoka, przeto każdy z nich tylko jedną miewa pospolicie żonę.

Toboso, znaczne miasteczko hiszpańskie w prowincyi *la Mancha*, wstawione w historii rycerza Don Quiszota, który tam obrał sobie Dulcyneę, przedmiot swych ogniów.

Tocat, znaczne i ludne miasto Azjatyckie nad rzeką Kizil Ismak w powiecie Siwas w Natolii, z arcybiskupstwem Ormiańskim. Choć to miasto jest otwarte, ale ma mocną cytadelę. Handel tamteczny osobiście safianem jest bardzo znaczny.

Tocayma, miasto Ameryki Południowej.

- dniowey w prowincyi Terra Firma, w Nowey Grenadzie.
- Tocco**, miasto Neapolitańskie w prowincyi Abruzzo, nad rzeką *Pescara*.
- Tocia**, Tusia, wielkie miasto Azyiatyckie w Natolii, powiecie Kiangwipi. W tamecznym zamku mieszka hasza turecki.
- Tocznik**, zamek w Czechach, cyrkule Beraunskim na górze, zbudowany przez Króla Wacława Leniwego.
- Todi**, miasto włoskie w bywszym państwie papieżkim, xięztwie Spoletańskim, nie daleko od rzeki Tybru. Ma biskupa.
- Tödi berg**, bardzo wysoka i prawie niedostępna góra w Szwajcarskim cyrkule Glaris.
- Tölz**, miasteczko z zamkiem w Bawaryi, cyrkule Mincheńskim.
- Töningen**, przedtém mocna twierdza i znaczne miasto stołeczne powiatu w xięztwie Śleswickim, przy uściu rzeki Eyder w morze. Roku 1700 wytrzymało mocne oblężenie.
- Tönsberg**, naydawniejsze miasto handlowne w całej Norwegii, nad zatoką morską w prowincyi Chrystianii. Dotąd ma znaczny handel drzewem i tarcicami do Anglii. Roku 1739 o półtory mili z tamtąd założona była cegielnia.
- Töplitz**, twierdza węgierska, pograniczna od krajów słowiańskich.
- Töplitz**, Teplitz, ciepłe kąpiele w Karyntii nie daleko miasta Villach; dziedziec tego miejsca wiąże Auersperg zbudował tam piękny pałac.
- Töppelberg**, dwa miejsca w Szląsku mające to imię od wielości urnów pogrzebowych, które tam znajdowano. Jedno jest blisko miasta Lignicy, drugie przy wsi Maslau pod Trebnitz. Te starożytności pochodzą od Dawnych pogańskich Szlązan.
- Tös**, mała rzeka Szwajcarska w kantonie Zürich.
- Toffia**, albo Zoffia, miasto Azyiatyckie w tureckiej prowincyi Natolii, jest warowne, leży na wysokiej górze, w okolicy dobre wino wydającey.
- Togda**, miasto Afrykańskie w prowincyi Segelmesse w żyznej okolicy.
- Toggenburg**, bywsze hrabstwo starożytne w Szwajcaryi nie daleko od jeziora Bodensee. Należało przedtém do opata *St. Gallen*, z którym miewało spory o wolność religijną i cywilną.
- Tokay**, znaczne miasteczko Węgierskie w komitacie Semplinskim, przy uściu rzeki Bodrog w Teiszę. Tameczni mieszkańcy mają kościoły katolickie, greckie i kalwińskie. Okolice tego miasta wydają sławne wino znajome pod imieniem Tokayskich; z których te są naykosztowniejsze które pochodzą z suchych jagód oczekując z nich bez gniecienia. Bliska góra winna przy Tokaju, nazewa się od roku 1741 Theresienberg. Także znajduje się tutaj kopalnia soli podobna do tej co jest w Wieliczce. Okoliczne góry wydają Karniole, szafiry i inne kamienie popłatne.
- Toledo**, miasto hiszpańskie, w prowincyi od niego nazwaney, naywiększe po Madrycie w całej Nowey Kastylii. Otoczone jest rowami, murami a położone na dość wysokiej skały na której cesarz Karól V. zbudował mocny zamek zwany Alkassar. Ulice tego miasta są ciasne i rozwalinami napełnione, ale domy wewnątrz porządne. Liczba mieszkańców wynosząca w 15 wieku do 200,000, teraz nie przechodzi 25000. Arcybiskup Toledański, nazywający się prymasem Hiszpanii jest naybogatszym biskupem na świecie ma bowiem 350,000 dukatów rocznego dochodu. Kapituła także jest tak majątna, że papież i Król są pierwszymi jey kanonikami. Skarb kościoła katedralnego jest nieoceniony. Między fabrykami tego miasta nayznakomitsza jest Kling do szabel i szpad, które w samey Hiszpanii sprzedawane bywają po kilkadziesiąt dukatów.
- Tolen**, Tertolen, wyspa bywszej Hollandyi, w prowincyi Geldryi. Ma kilka miasteczek i wsi znacznych.
- Tolentino**, miasteczko włoskie w bywszym państwie papieżkim, pro-

- provincyi marchii Ankońskiey. Tameczne biskupstwo przyłączone zostało do *Macerata*. Roku 1797 dzisiejszy cesarz Napoleon zawarł tam punkta przedugodne do pokoju z papieżem.
- Tolkemit, miasteczko w Prussach Zachodnich cyrkule Marienburgskim, nad zatoką morską *Frische Haff*.
- Tollensee, wielkie jezioro w księstwie Meklemburskim blisko Marchii Brandenburskiej.
- Tolmezzo, małe miasteczko dość ludne, w bywszym księstwie Friaulu nad rzeką *Taliamento*, o 7 mil od miasta *Udine*.
- Tolna, miasteczko Węgierskie w powiecie tegoż imienia, nad Dunajem było przedtem wolnym i znacznym miastem królewskim.
- Tolnoski powiat, w Węgrzech, biorący nazwisko od miasteczka tegoż imienia; ma ziemię bardzo urodzayną i sławne wina. Mieszkańcy w liczbie 110,000 są węgry, niemcy i raścy.
- Tolosa, nayznakomitsze miasto prowincyi Hiszpańskiej *Guipuscoa*, mieszkalne jeneralnego kapitana teyże.
- Tolosette, miasteczko francuzkie w bywszey prowincyi Gaskonii.
- Tola, miasto Ameryki Południowej w prowincyi Kartageńskiej, okolica obfituje w wyborny balsam biorący nazwisko od tegoż miasta.
- Tomar, miasto z mocnym zamkiem, w Portugalskiej prowincyi *Estremadurze*. Należało przedtem do zakonu *Templariuszów*, później do orderu *Chrystusa*, a z tym roku 1520 wcielone do korony.
- Tomaszów, miasteczko ordynacyi Zamoyskiej stołeczne powiatu w departamencie Lubelskim, na wielkiej drodze z Zamościa do Lwowa, z stacją pocztową. Fundowane było przez Tomasza Zamoyskiego.
- Tomaszpol, miasteczko w byłym województwie Bracławskim.
- Tombeck, miasto Ameryki Północney, w Nowey Hiszpanii, nad zatoką morską *Meksykańską*; ma znaczny handel rybny.
- Tombut, królestwo Afrykańskie w Nigricyi, zamieszkane przez murzynów mahometanów, handlujących złotem niestęplowanym i robiących różne materyie wełniane.
- Tombut, miasto stołeczne królestwa wyżej wymienionego, nad rzeką *Niger*. Domy, prócz królewskiego pałacu, mają prawie wszystkie z słomy i wapna.
- Tomiswar, *Tomi*, miasto tureckie nad zatoką morza Czarnego, w *Bulgaryi*.
- Tomsk, miasto handlowe w gubernii *Tobolskiej* nad rzeką *Tom*. Leży na wielkiej drodze do odległych *Sibirskich* okolic, i prócz tego ma zawsze u siebie karawany tatarskie.
- Tomscy tatarzy, mieszkają na *Syberyi* w okolicy miasta *Tom*skiego, w kilkudziesiąt wsiach.
- Tonda, *Tondoxima*, mała wyspa Azjatycka, należąca do cesarstwa Japońskiego.
- Tondern, *Tundern*, miasto stołeczne włości tegoż imienia w księstwie *Sleswickim* w Niemczech. Ma łacińską szkołę, konsystorz, szpital i dom sierot.
- Tondern wielki, miasteczko Duńskie; przy niem, roku 1639 znaleziono złoty róg, którego rzeźby dotąd nie można było wytłomaczyć. Znajduje się on w *Kopenhagskiej bibliotece*.
- Tonois, miasto francuzkie nad rzeką *Garonną*, w bywszej prowincyi *Agenois*.
- Tonfber, małe miasto Norwęgskie w prowincyi *Aggerhuus*, nad brzegiem morza Północnego.
- Tongres, małe miasto francuzkie nad rzeką *Jecher* w bywszym biskupstwie *Leodyskim*.
- Tonkua, prowincya królestwa *Gojan*, w *Abissynii* w *Afryce*.
- Tonna, albo *Grafentonna*, miasteczko z zamkiem i konsystorzem, między miastami Niemieckimi *Gotha* i *Langensalza* w *Turyngii*.
- Tonnay-Boutonne, miasteczko nad rzeką *Boutonne*, w bywszej francuzkiej prowincyi *Saintonge*.

Tonnay-Charente, małe ale piękne miasto francuzkie nad rzeką *Charente*, w bywszej prowincyi *Saintonge*.

Tonnere, dobrze zabudowane miasto francuzkie w bywszej Szampanii nad rzeką *Armençon*. Okolica wydaje wyborne wina.

Tonguin, ob. Tunguin.

Tonsberg, ob. Tönsberg.

Topasos, wyspa na morzu Czerwonym, wydająca wiele topazów i chrizolitów.

Topetorkan, małe miasto na półwyspie Krymskim.

Topino, Tino, rzeka w księstwie Spoletanskim, bywszego państwa papieżkiego, wpada w Tyber przy *Torciano*.

Topolczan, miasteczko węgierskie w Neitrawskim powiecie, w okolicy wydającej szafran; drugie tego imienia leży w powiecie Barskim.

Toporów, miasteczko w byłym województwie teraz cyrkułe Beżkim, w Galicyi.

Tor, El Tor, małe miasto Azjatyckie w Arabii Skalistey.

Tor della Zenzare, małe miasto królestwa Włoskiego w bywszym księstwie Mantuańskim.

Toralba, miasto na wyspie Sardynii.

Torhay, zatoka morska w angielskiej prowincyi *Devonshire*.

Torbole, miasteczko nad jeziorem *Lago di Garda* w królestwie Włoskim.

Torcello, bywsza wyspa Wenecka z miastem tegoż imienia na morzu Adryatyckim. Tameczny kościół Panny Maryi zbudowany był roku 679.

Torcola, Trucola, mała wenecka przedtem wyspa na morzu Adryatyckim.

Torda, Thorda, Torenburg, miasto stołeczne powiatu tegoż imienia w księstwie Siedmiogrodzkim. W tameczney okolicy znajdują starożytne monety.

Tordera, rzeka hiszpańska w prowincyi Katalonii.

Tordesillas, małe miasto z sta-

rożytnym królewskim zamkiem w prowincyi hiszpańskiej Leon.

Torgau, miasto Saskie na drodze z Dreżna do Lipska, nad Elbą, ma 5000 mieszkańców. Roku 1810 zaczęto je fortyfikować.

Torigny, miasteczko francuzkie w bywszej Dolney Normandyi.

Tormes, rzeka w hiszpańskiej prowincyi Kastylii, wpadająca w rzekę Duero.

Torna, ob. Tornea.

Torna, albo Thorna, miasteczko węgierskie stołeczne komitatu tegoż imienia nad małą rzeczką podobnie nazwaną w piękney okolicy. Tam szlachta całego powiatu miewa swoje zgromadzenia. Zamek tameczny leżący na wysokości skale, był zburzony pod panowaniem Leopolda I. Familii hrabiów Kegłowicz, ma tam piękny pałac.

Tornavaccas, góry w Estremadurze Hiszpańskiej wzdłuż granicy Portugalskiej.

Tornburg, miasteczko w prowincyi Angielskiej *Glocestershire*.

Torne, wielka rzeka Szwedzka, dzieląca Finlandyą od Szwecyi a teraz stanowiąca granicę między tą a Rosyją. Płyńie od Laponii Duńskiej, a wpada w zatokę Botniiską.

Tornea, Torneo, miasto w Szwedzkiej prowincyi Westbotnii przy uściu rzeki Torneo w zatokę Botniiską, jest bardzo handlowe, ma dobry port i biskupstwo. Król Szwedzki Karól XI. aż do tego miasta w swych podróżach roku 1695 dojechał i podczas najdłuższego dnia, widział słońce przez 24 godzin z widokragu nie schodzące. Król Ludwik XV. wysłał do tego miasta uczzonego *Maupertuis* z jnnemi, dla czynienia obserwacyi Astronomicznych, których skutkiem było odkrycie, że ziemia ma kształt kuli spłaszczonej przy biegunach.

Torneiska Laponia, nazewa się część Laponii Szwedzkiej po nad rzeką Torneą.

Tornerski powiat w Węgrzech, nazwisko bierze od zamku Torna, jest jeden z najmniejszych, gdyż tylko

tylko ma 42 miejsca. Mieszkańcy w liczbie 12000 są prawie wszyscy Węgrzy prócz cokolwiek Słowian. Ma wyborne pastwiska i kilka kopalni mineralnych.

Tornese, małe miasto tureckie w Morei powiecie Belwederskim.

Tornhout, Turnhut, małe miasto z bywszą wolną włócią w francuzkim Brabancie.

Tornovo, znaczne miasto tureckie w greckiej prowincyi Tessalii, ma biskupa greckiego i 18 kościołów teyże religii.

Toro, małe, otwarte miasto hiszpańskie w prowincyi Leon, nad rzeką Duero. Mieszkańcy wyżywają się z winnic i mają przywilej wysyłania deputowanych przy każdym wstąpieniu nowego Króla na tron.

Toro, mała wyspa morza Srodlennego, nie daleko od brzegów Sardynii.

Toroella, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Katalonii, przy uściu rzeki Ter w morze Srodlenne.

Torontalski powiat w Węgrzech, był po większej części błotnisty, ale już od niejakiego czasu osuszony i uczyniony zdającym do rolnictwa. Ma 4 wydziały, 2 miasteczka, 112 wsi i 42 dóbr szlacheckich. Składał przedtem część Bannatu Temeswarskiego.

Torpec, Toropec, małe miasto Rossyjskie, stołeczne okręgu od niego nazwanego, w gubernii Pleskowskiej.

Torocko, miasteczko węgierskie w okolicie Weissenburskim, xięztwie Siedmiogrodzkiem.

Torre del Greco, było piękne miasto Neapolitańskie, ale roku 1794 prawie zupełnie od góry Wezuwiusza spustoszone.

Torre de Moncarvo, mała twierdza pograniczna w Portugalskiej prowincyi *Tras los Montes*.

Torre d'Oglio, mocny zamek przy uściu rzeki Oglio w Po, w królestwie Włoskim.

Torreguemada, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Leon, o 2 mile od miasta Palencia.

Torre Rossa, miasto królestwa Włoskiego przedtem w bywszej papieżkiej prowincyi Terraskiej. Roku 1708 opanowane było przez Austryjaków.

Torres des Embaras, miasto nad jeziorem w hiszpańskiej prowincyi Katalonii, nie daleko od miasta Tarragony.

Torres Vedras, bardzo dawne miasto portugalskie nad rzeką Sizandro, w prowincyi Estremadurze.

Torricella, miasto Neapolitańskie w prowincyi Abruzzo Citra.

Torriglia, miasteczko z zamkiem i przedtem tytułem margrabstwa w bywszej rzeczypospolitej Genueńskiej, należące do rodziny Doria.

Torrington, miasto i wicehrabstwo, w Angielskiej prowincyi *Devonshire*. Familii Byng bierze ząd tytuł wikontów.

Torsaas, miasteczko przy źródlach rzeki Torsaas w Szwedzkiej prowincyi Smalandyi.

Torsacker, miasteczko w Szwedzkiej prowincyi Angermanlandyi, okolicy Żyznej.

Torschella, małe miasto Szwedzkie w Sudermanii nad jeziorem Malar o 12 mil od Sztokolmu.

Torschok, miasto nad rzeką Twerza stołeczne okręgu od niego nazwanego w gubernii Twerskiej.

Tortola, mała wyspa w Indyjach Zachodnich w Ameryce.

Tortona, miasto warowne w nowym sposobie, w królestwie Włoskim przedtem xięztwie Mediolańskim. W tamecznym katedralnym kościele są złożone zwłoki świętego Marcyana biskupa i męczennika.

Tortonese, nazewa się okolica miasta wyżej wymienionego.

Tortosa, miasto Azyjatyckie w tureckiej prowincyi Syrii, nad morzem Srodlennym, nie daleko miasta Tripolis.

Tortosa, miasteczko hiszpańskie nad rzeką Henares, po wyżej Gwaldalaxy w Nowey Kastylji.

Tortoso, miasto hiszpańskie w pro-

provincyi Katalonii, przedzielone rzeką Ebro na dwie połowy. Tameczny biskup jest sufraganiem arcybiskupa Taragońskiego.

Tortue, wyspa Ameryki Północnej nie daleko od wyspy *St. Domingo* jednej z Antylskich. Ma wyborne trzciny cukrowe i tytuń, ale wcale nie dobrej wody. Francuzi mają tam osadę.

Tortuga, **Tortudos**, **Tortue**, jedna z wysp Pod Wiatrem w Ameryce Południowej, należąca do Hiszpanów. Ma przyimek *Salza*, a nie powinna być brana za wyżę wymienioną.

Toruń, miasto przedtem wolne pod opieką Polski, teraz stołeczne powiatu w departamencie Bydgoskim nad Wisłą. Założone było od Krzyżaków i jest dotąd niemcami po większej części osiadłe. Stan jego obecny nie jest najlepszy; wiele domów ma spustoszałych, a ludność nieodpowiadająca obszerności. Roku 1472 narodził się tutaj sławny Kopernik, któremu Polacy roku 1810 postanowili wzniesć pomnik, w tém jego rodowitym mieście. Dom należący do rodziców tego sławnego astronoma polskiego, dotąd się utrzymuje. Toruń był przedtem miastem wolnym pod protekcyą Polski. Roku 1724 wydarzyły się tutaj krwawe sceny z okoliczności zatargu między Luteranami tego miasta daleko tam liczniejszymi od katolików, a Jezuitami. Komisyja od seymu wyznaczona, na której czele był Józef Lubomirski podkomorzy Koronny, obeszła się w tej sprawie z srogością godną najciemniejszego wieku i przelała krew wielu niewinnych ofiar z religii luterskiej.

Tosa, małe miasto hiszpańskie z portem, w prowincyi Katalonii.

Tosa, małe miasto na wyspie Sycylii, w prowincyi *Val di Demona*.

Tosa, rzeka Włoska, wpadająca w jezioro *lago Maggiore*, w bywszym księstwie Mediolańskim.

Tosa, małe królestwo z miastem stołecznym tegoż imienia, w cesarstwie Japońskim w Azji.

Toscanelła, małe miejsce nad rzeką *Marcha*, w bywszym państwie

papieżkim, prowincyi *patrimonio Petri*. Tameczne biskupstwo zostało w 12 wieku połączone z Witerbskim przez papieża Celestyna III.

Toskaniia, ob. **Florecyia**.

Toskańskie morze, nazewa się część morza Śródziemnego przy Włoszech, na przeciw Toskanii.

Toscolana, małe miasto w bywszym Weneckim państwie, powiecie *Bresciano*.

Tossana, po niemiecku *Tusis*, miasteczko mające sąd powiatowy w kraju Gryzonów przy *Szwajcaryi*.

Tost, miasteczko Szląskie w księstwie Opolskim, z pięknym zamkiem na górze.

Tostes, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Normandyi, powieciku *Caux*.

Totay, królestwo i miasto stołeczne tegoż imienia, w Indyjach Azjatyckich z tamtej strony Gangu.

Totma, miasto stołeczne okręgu od niego nazwanego, w gubernii Rossyjskiej Archangelskiej.

Totnes, miasteczko angielskie nad rzeką *Dart*, w prowincyi *Devonshire*.

Totonaka, powiat w prowincyi *Tlaskala*, w królestwie Meksykańskim w Ameryce Północnej.

Tovarra, miasteczko z 3000 mieszkańców, w hiszpańskiej prowincyi *Murcyi*.

Touque, rzeka w Normandyi, wpadająca w Sekwanę nie daleko uścia teyże w morze.

Toue, rzeka francuzka w bywszej prowincyi *Poatu*, wpadająca w Loarę przy *Saumur*.

Toul, miasto francuzkie w bywszym księstwie Lotaryńskim o 6 mil od miasta Nancy, na wielkiej drodze z Paryża do Strazburga. Tameczny biskup był księciem Rzeszy Niemieckiej, ale od czasu przyłączenia tego kraju do Francyi, tytuł ten nosił. Miasto nie jest wielkie ale porządne i od roku 1700 warowne.

Toulon, miasto francuzkie w bywszej Prowancyi, nad morzem

Śrze-

Śródziemnym; jest dawne a od początku 18° wieku znacznie powiększone. Dzieli się na stare i nowe, pierwsze zawiera okazały i starożytny kościół katedralny tudzież ratusz, drugie piękne place, ulice i ozdobne gmachy. Dwa porty tego miasta w których okręty i galery wojenne stoją. Te oba porty połączone są także z przedportem albo zatoką, mającą do półtory mili obwodu. Warsztaty okrętowe, magazyny morskie i liczne budowle do tego przedmiotu należące, czynią Toulon jednym z najznakomitszych miejsc nadmorskich. Ludność tego miasta dochodzi 10,000 dusz.

Toulon sur Arroux, miasteczko nad rzeką *Arroux* w hrabstwie *Charolois*, bywszej francuskiej prowincyi Burgundyi.

Toulouse, Tolose, miasto francuskie stołeczne bywszej prowincyi Langwedoku, nad rzeką Garonną; po Paryżu i Lyonie jest największe i najpiękniejsze we Francyi. Ma liczne okazałe kościoły, akademią ustanowioną roku 1228, most nader piękny na rzece Garonnie i inne ciekawe budowle, także wiele starożytności Rzymskich. Roku 1574 ustanowione było w tém mieście towarzystwo braci pokutujących, na których rejestrze znajdowało się wiele królów, książąt z ich krwi i innych zagranicznych. Przed rewolucyją był tutaj arcybiskup, którego pałac jest jedną z najokazalszych budowli w tém mieście. Rzeką Garonna, jako też i kanał Langwedocki, nie daleko z tamtą przytykający dają nader korzystne położenie temu miastu do handlu. Tutajszy parlament roku 1762 wydał srogi wyrok na niewinnego *Calas*. za co potem był skassowany.

Toupinambus, lud dziki w Ameryce Południowej, w kapitani Rio Janeiro prowincyi Brezylskiej.

Tour i Taxis, małe bywšie księstwo w Niderlandzie Austryackim, czyniące 80,000 reńskich dochodu. Przedtém zwało się to miey *Braine le Chateau*, ale gdy roku 1681 podniesione było do tytułu księstwa dla Familii Tour - Taxis, otrzymało terazniejsze nazwisko.

Tour, la Tour d'Auvergne, sławna familija francuska z ktorej książęta *de Bouillon*, tudzież wielki wódz Turenne pochodzili.

Tour de Leandr, Kheskalesi, mała twierdza na skale nad kanałem Konstantynopolskim, między miastami Skutari i Stambułem.

Tour de Baleines, wieża mocna na wyspie *Re*, przy brzegach francuskiej prowincyi Gujenny, służąca do obiasnienia okrętów w nocy.

Tour de Bouc, mocny zamek francuski w bywszej Prowancyi. Tam Jan Kazimierz, późniejszy Król Polski, poymany przez Francuzów, będących w wojnie z Austryją, trzymany był przez czas niejakis.

Tour de Peils, miasteczko nad jeziorem Genewenskim, landwódstwie *Pevay*, należącym do kantonu Bernenskiego.

Tour du Pin, miasteczko francuskie w bywszej prowincyi Delfinacie.

Tour la Ville, albo Tour de Trême, miasteczko Szwaycarskie w kantonie Frybarskim.

Touraine, bywsza prowincya francuska, oblana rzekami Loarą, Indrem, Wienną, Szerem; dla swej wielkiej żyzności pięknego nader położenia i mnożstwa okazałych zamków z ogrodami, nazwana bywa Ogrodem Francyi.

Tourbe, rzeka we Francyi w bywszym powiecie *Retelois* w Szampanii, wpada w rzekę *Aine*.

Tourcoing, miasto francuskie w bywszej Flandryi, między miastami Ryssel i Menin.

Tourelle, małe miasto francuskie, w bywszej prowincyi Querci.

Tournay, po flandrusku Dornick, miasto stołeczne bywszej Kasztelanii tegoż imienia w Flandryi, po obydwóch brzegach rzeki Skaldy leżące. Ma 22000 mieszkańców, sławne fabryki wełniane i poniczóch piękne kościoły po których wiele znajduje się szacownych malowań. Roku 1667 Francya zdobyła to miasto i pokojem Akwizgrańskim zatrzymała go, tudzież mocno ufortyfikowała. Roku 1713 dostało się znowu Hollandyi

- a 1719 Austrii, aż do roku 1801 gdzie Francya je otrzymała.
- Tournecoipe**, małe miasto francuzkie w bywszym hrabstwie Dolnego Armagnaku, przy górach Pirenejskich.
- Tournesis**, bywszy powiat we Flandryi, koło miasta Tournay.
- Tournon**, małe miasto francuzkie nad rzeką Rodanem w bywszym powiecie *Vivaraïs*; należało przed rewolucyją do książąt *Rohan-Soubise* i miało niegdyś przepyszne Kollegium Jezuickie.
- Tournon**, miasteczko w bywszej Sabaudii, teraz w departamencie Francuzkim *Moniblanç*.
- Tourny**, małe miasto z mocnym zamkiem w diecezyi Rouen w bywszej Normandii.
- Tournus**, miasto francuzkie w bywszej prowincyi Burgundii nad Saoną, z sławnym opactwem benedyktyńskim. W okolicy dobywała kamienia budowlanego różnającego się marmurem.
- Tours**, miasto francuzkie stołeczne prowincyi *Touraine*, nad rzeką *Loire*, dzielącą się tam na trzy odnogi i przymuiącą w siebie rzekę Cher. Domy ma zbudowane z pięknego białego kamienia co przy ochłodźstwie ulic dobrze bardzo w oczy wpada. Kościół katedralny i drugi Świętego Marcina w którym spoczywają zwłoki tegoż, bywszego arcybiskupa tego miasta podobnie jako i Ś. Grzegorz sławny dzieiopis. Most na Loarze o 19 arkadach, pałac arcybiskupi, collegium bywszych Jezuitów i wesołe przechadzki na grobli są naysznakomitszemi w tém mieście.
- Touvin**, miasteczko i zamek mocny pograniczny w Kroacyi.
- Towarzystwie wyspy**, na Południowym oceanie położone; naysznacniejsza między niemi zowie się Taiti. Mała nazwisko od uprzejmego charakteru mieszkańców.
- Towester**, znaczne miasteczko angielskie, w prowincyi *Norhampton*.
- Townon**, miasto angielskie w hrabstwie *Somerset*.
- Towy**, rzeka angielska w xieźtwie Walii, wpadająca w zatokę Tenby.
- Toza**, miasteczko Hiszpańskie w prowincyi Katalonii, powiecie Girońskim.
- Traba**, miasto z portem na wyspie Kandii, w powiecie Kanea.
- Traben**, miasteczko francuzkie nad rzeką Mozellą, nie daleko miasta Trabach.
- Trachenberg**, miasteczko stołeczne xieźtwa tegoż imienia w Szląsku Dolnym, nad rzeką Bartsch, o 8 mil od Wrocławia. Ma piękny pałac, kościoły katolickie i ewangelickie. Należy do książąt Hatzfeld.
- Trafalgar**, przylądek nadmorski w Hiszpańskiej prowincyi Andaluzyi; przy nim roku 1807 zaszła sławna bitwa morska między flotami angielską i Hiszpańską, w której zwycięztwo zostało wątpliwe, ale admirał angielski Nelson życie utracił.
- Traffelhausen**, miasteczko niemieckie w włości Rechberg.
- Traganora**, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Capitanata*, ma biskupa sufragana, arcybiskupa Benevenckiego.
- Tragnisi**, mała wyspa na archipelagu, należąca do Turków.
- Tragu**, małe miasto dalmackie z portem o 15 mil od miasta Spalatro, należące przedtém do Wenecyi, teraz do Królestwa Włoskiego.
- Trahona**, miasto w Waltelinie, przy Szwaycaryi, nad rzeką Adda. Okolica nazewa się Trahonerthal.
- Trajanopoli**, małe i nieludne miasto tureckie, w prowincyi Romanii, powiecie Galliopoli, ma arcybiskupa greckiego.
- Trajetta**, małe ale dobrze zamieszkałe miasto Neapolitańskie, w prowincyi *Terra di Lavoro*, należy z tytułem xieźtwa do familii Caraffa.
- Traigueros**, znaczne i piękne miasteczko jedno z nayslepszych w Hiszpańskiej prowincyi Andaluzyi, otoczone rzekami *Tinto* i *Odier*.
- Traina**, rzeka i małe miasto w Sycylii, prowincyi *Val di Demona*.
- Tralles**,

Tralles, małe miasto Azjiatyckie w Lidii, ma biskupa.

Tra-los-Montes, Traz-os-Montes, prowincja Portugalska między prowincjami *Entre Duero y Minho*, Gallicyją i Leonem.

Tramin, miasteczko niemieckie w Tyrolu między miastami Trydentem i Botzen. Okolica wydaie sławne wina, a tameczne winne grona bywają i w odległe strony wyprawdzane.

Tramonti, miasto Neapolitańskie, w księztwie Salemo.

Tran, miasteczko Hiszpańskie w prowincyi Biskayi, nie daleko od rzeki Bidassoa.

Trancoso, miasteczko w powiecie *Pinhel*, w portugalskiej prowincyi Beirá.

Tranekiär, zamek na wyspie Duńskiej Langeland, o 2 mile od miasta Rudköping, na wschodniej stronie. W dawnych wiekach dziczony był między warowne twierdze Królestwa.

Tranquebar, Trankebar, Tranquebar, miasto Azjiatyckie przy brzegach Koromandelu w Indyi nad rzeką Caveri. Należało do Króla Tanjore i było tylko małą miejscina; dopiero gdy przed dwoma około wiekami Duńczycy go nabyli za pewną roczną opłatę temuż Królikowi, zostało warowne i mocno zamieszkanie. Mieszkańcy kilkunastu wsi okolicznych opłacaia duńczykom podatek. Król Fryderyk IV. wysłał tam roku 1706 misyonarzy którzy sobie wszelkie możliwe prace zadali dla oświecenia kraiovców po większej części z rodu Malabarów. Roku 1773 Królik Tanjorski przymuszony był do posłuszeństwa nabobowi karnatyku i anglikom. Roku 1783 Król Duński ogłosił *Tanquebar* wolnym portem.

Trani, miasto przy brzegu prowincyi Neapolitańskiej Bari. Ma arcybiskupstwo.

Transiana, Królestwo Azjiatyckie w Indiach, z tamtej strony rzeki Gangezu, nad rzeką Menau. Transylwania, albo Siedmiogrodzkie księstwo, po Węgiersku Erdely, wielka kra-

na między Węgrami, Wołosczyzną i Moldawią leżąca, i górami napełniona. Ma 1050 mil kwadratowych powierzchni, 8 miast, 70 miasteczek 2400 wsi i 1,450,000 mieszkańców. Dzieli się na komitaty, tak jak Węgry i ma ich 10. Mieszkańcy tego kraju są Niemcy, wołosi, Grecy, Ormianie i Ruscy albo Serwianie. Znaydują się tam także Żydzi i Cygani, których tam nazywają ludem farańskim. Szlachta wyższa siedmiogrodzka ma znaczne przywileje, niższa podlega pewnym opłatom i posługom. Religie dozwolone w księztwie Siedmiogrodzkim: prócz katolickiej, są kalwińska i grecka. Transylwania była przedtem prowincyją Węgierską, ale roku 1526 wybrała sobie własnego xiażęcia który pod protekcyą Porty rzadził udzielnie. Roku 1689 xiażę z domu Apaffi poddał się domowi Austriackiemu, a po jego zgonie syn tegoż otrzymał tytuł xiecia rzeszy Niemieckiej i pensyją a ustąpił zupełnie swego księstwa cesarzowi i umarł w Wiedniu 1713.

Trantschin, ob. Trenczyn.

Trapani, miasto na wyspie Sy-cylii, w prowincyi *Valdi Mazara*. Ma obszerny port, bardzo uczęszczany, i osłonięny mocnym zamkiem.

Trapano, mała wyspa na morzu Greckim, nie daleko wyspy Cefalonii.

Trapesunt, ob. Trebizonda.

Trappe, było przedtem sławne opactwo cysterskie we Francyi, prowincyi Perche, przy granicach Normandii. Otoczone jest górami, lasami i stawami tem sposobem, że trzeba przewodnika udaiąc się do niego. Roku 1140, fundował je Rotrok III, hrabia Perche, a 1662 opat z familii Rancé, zaprowadził tam najsćcisleyszą reformę.

Trarbach, miasto stołeczne hrabstwa bywszego tegoż imienia, nad rzeką Mozellą w dawnym palatynacie, należącego w części do domu Badeńskiego. Roku 1801, dostało się Francyi.

Trassmauer, miasteczko z mocnym zamkiem w Dolnej Austrii, dzielnicy Wiedeńskiego lasu, nad rzeką Trasen wpadającą nie daleko stamtąd w Dunaj. Należało do arcybiskupów Salcburskich.

Trasp, mała włość w Tyrolu przy granicy Szwajcarskiej. Familia książąt Dietrichstein miała sobie ją ustąpioną przez cesarza i podniesioną do tytułu księstwa udzielnego Rzeszy. Roku 1801 przyłączone to było do Szwajcarii, a dom Dietrichstein otrzymał w wynagrodzenie Nowy Ravensberg.

Trau, **Traw**, po słowiańsku **Troghi**, hrabstwo z dwoma miasteczkami tegoż imienia w Dalmacji. Stare jest nędzne, ale nowe porządnie zabudowane i dobrze się mające z połowu sardeli.

Travankor, prowincja z miastem tegoż imienia w Azji na półwyspie Indyjskim, z tej strony Gangezu, przy brzegach Malabar. Między niższą klasą społeczeństwa znajduje się wiele katolików, gdyż w 16 wieku Król Jan Portugalski wzięwszy do Europy wielu młodych malabarczyków, kazał ich wychowywać w Koimbrze. Prócz tego sławny apostoł Indyjski Święty Franciszek Xawery, wielu tutaj nawrócił. Anglicy mają tu osady dla handlu pieprzem.

Trauchburg, włość z pięknym zamkiem, mieszkalnym hrabiów Waldburg w Szwabii.

Trave, rzeka niemiecka w księstwie Holsztyńskim wpadająca w morze o 2 mile od miasta Lubeki.

Traveminde, miasteczko należące do miasta Lubeki, o 2 mile od tegoż, przy uściu rzeki Trave w morze Bałtyckie. Mieszkańcy są rybacy i majtkowie.

Traventhal, **Travendal**, pałac letni książąt Holsztyńskich o 2 mile od miasta Segeberg.

Traun, włość z zamkiem w Austrii Górnej między miastami Linz i Wels. Jest gniazdem rodziny Traun, podniesionej przez cesarza Ferdynanda III. do stopnia hrabiów Rzeszy, i dotąd do niej należy.

Traun, rzeka Austrii Górnej, początkująca się w Styrii, a wpadająca poniżej Ebersberg w Dunaj. Cyrkuł Trauenski ma od niej nazwisko.

Traunstein, miasteczko z zamkiem w Bawarii powiecie Burghausen.

Trautenaun, małe miasto Czeskie nad rzeką Uppau, w cyrkułe Königsgreckim.

Trautmannsdorf, włość i zamek w Styrii, cyrkułe Gratzkim, był gniazdem rodziny hrabiów, teraz książąt tego imienia. Inny zamek i włość podobnie mianowana leży w Dolnej Austrii, cyrkułe Wiedeńskiego lasu i należy do rodziny Bathiany.

Trebbin, **Treppin**, miasteczko stołeczne włości w Środkowej Marchii Brandenburskiej.

Trebel, rzeka niemiecka między granicami Meklemburskimi i Pomorskimi.

Trebes, małe miasto francuskie w byłym Langwedoku w diecezji Carcasson.

Trebia, rzeka Włoska początkująca się w byłym państwie Genuńskim, a wpadająca w rzekę Po przy Placencji.

Trebigna, **Trebigno**, miasto Dalmackie, nad rzeką tegoż imienia, pod panowaniem tureckim.

Trebizonda, **Trabisonda**, **Tarabosan**, miasto stołeczne Natolii, prowincji Turcyi Azjatyckiej nad morzem Czarnym. Ma port dla małych okrętów, tylko milę obwodu, ale bardzo znaczne przedmieścia. Było przedtem stołecznym Królestwa trwającego przez dwa wieki aż do roku 1460 gdzie przez Turków zawoioowane zostało. Tam czyny greckiego Metropolita zostały podziwianą patryarchy Konstantynopolańskiego. Kształt tego miasta czworoboczny był powodem do nadania mu nazwiska od trapezusa wyrazu greckiego, stół oznaczającego.

Trebitsz, dobrze zabudowane miasto Morawskie nad rzeką Iglawą; należy do hrabiów Waldstein.

Trebnitz, miasteczko w Czechach, cyrkule Leutmeryckim.

Trebnitz, Trebnica, miasteczko Szląskie, o 3 mile od miasta Wrocławia. Ma bogaty klasztor pańien zakonnych fundowany roku 1203 przez świętą Jadwigę, małżonkę Henryka księcia Wrocławskiego. Liczba mieszkańców wynosi tutaj 3400.

Trebschen, przedtem wieś, teraz nowo zbudowane miasteczko w Szląsku, cyrkule Zulichowskim. Należy do familli szlacheckiej Troszke.

Trebsen, miasteczko Saskie w cyrkule Lipskim, nad rzeką Muldą.

Trecasi, miasteczko z portem, w Neapolitańskiej prowincyi Lecce.

Trecasto, małe miasto nie daleko miasta Novarrà, należące przedtem do Króla Sardynskiego, teraz do Królestwa Włoskiego.

Tredozio, miasteczko w Wielkim księstwie Toskańskim, powiecie Modiliańskim.

Treffurt, miasto nad rzeką Werra w Niemczech, należące przedtem do elektora Haskiego, teraz do Królestwa Westfalskiego.

Trefontone, Trefonti, trzy małe wyspy, przy brzegach prowincyi Val di Mazarra w Sycylii.

Treford, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Brétanii, powiecie Bresse.

Tregony, miasteczko angielskie w prowincyi Cornwall.

Treguier, miasto francuzkie w bywszej prowincyi Brétanii, nad morzem w północnej stronie. Ma liczne fabryki papieru.

Treignac, miasteczko, w dolnym Limozynie, nad rzeką Vezere, we Francyi.

Treinen, mocne miejsce, w Inflanckiej prowincyi Letteńskiej.

Trekaton, małe miasto rossyjskie w Inflantach.

Trelleborg, miasteczko Szwedzkie w prowincyi Skanii, nad morzem; ma znaczny handel zbożowy.

Trembowla, miasto w Galicyi, cyrkule Lwowskim; przedtem sto-

łeczne powiatu w województwie Ruskim. Roku 1675 w czasie oblężenia przez Turków, było to miasto dzielnie bronione przez swego Komendanta Chrzanowskiego, za powodem mężnej jego małżonki.

Tremeen, Tremessen, Tremessen, powiat w Królestwie Algierskim w Afryce.

Tremiti, albo wyspa Ś. Mikołaja, najsłynniejsza między wyspami zwanemi Tremiti, leżącymi na morzu Adryatyckim, na przeciwko prowincyi Neapolitańskiej Capitanata.

Tremoletto, miasteczko w Wielkim księstwie Toskańskim, powiecie Livorno.

Tremouille, Trimouille, małe miasto z pięknym zamkiem w bywszej francuzkiej prowincyi Poitou. Było gniazdem sławnej familli książąt tego imienia.

Tren, mała rzeka niemiecka w księstwie Śleswickim.

Trent, rzeka angielska w prowincyi Staffordshire, wpadająca w Humbert.

Trento, rzeka w Neapolitańskiej prowincyi Abruzzo.

Trenton, małe miasto mające około 100 domów, w Ameryce Północnej prowincyi New-Jersey. Przy tém miejscu roku 1776 korpus wojska Heskiego, napadnięty od wolnych Amerykanów był porażony.

Trentszynski powiat w Węgrzech, graniczący od zachodu z Morawią. Jest górzysty, przeto mało do rolnictwa zdalny, ale ma lasy, pastwiska, owoce i wiele ciepłych kąpieli. Mieszkańcy w liczbie 190000 są po większej części Słowianie.

Trentszyn, miasto stołeczne powiatu Węgierskiego od niego nazwanego. Jest małe ale na obszerne przedmieście, na którym ewangelicy mają kościół i szkołę. W samym mieście jest bardzo starożytny kościół farny i klasztor pijarski. Zamek na górze położony, podobnie stary otoczony jest mocnymi murami. Liczba mieszkańców wynosi do 2600. W

bliskiej wsi zwaney Teplice, są sławne kompiele mineralne, znane pod nazwiskiem wód Trenczyńskich.

Trepeia, małe miasto w Serwii o półtrzeciej mili od miasta Nowego Bazaru.

Treport, miasteczko francuzkie w bywszej Normandyi, nad morzem, służące miastu Eu za port.

Treptów, (Stary,) dawne miasto z zamkiem w Pomeranii Pruskiej.

Treptów, (Nowy,) małe miasto w Pomeranii Pruskiej o 4 mile od Kolberga.

Tresa, Tressa, rzeka w bywszym księstwie Mediolańskim, terazniejszym Królestwie Włoskim.

Tresco, jedna z wysp Sycylijskich, przy zachodnich brzegach angielskiego hrabstwa Kornwallis.

Tresen, miasteczko z portem w Szwedzkiej prowincyi Sudermanii.

Treuchtlingen, miasteczko z zamkiem i włością nad rzeką Altmühl, w bywszym księstwie Anspachskim teraz do Bawaryi należącym.

Treves, miasteczko z zamkiem nad rzeką Loire w bywszej francuzkiej prowincyi Anjou.

Trevi, po francuzku Treves, miasteczko Włoskie w bywszym państwie papieżkim, księstwie Spoletańskim.

Trevico, Vico della Baronica, małe miasto Neapolitańskie, w prowincyi *Principato Citra*. Ma biskupa sufragana arcybiskupstwa Benevenckiego.

Treviglio, Trevillo, miasteczko w bywszym księstwie Mediolańskim, teraz Królestwie Włoskim, nad rzeką Adda.

Trevigno, Trevinno, małe miasto z mocnym zamkiem w Hiszpańskiej prowincyi Biskaii, powiecie Alava. Należy z tytułem hrabstwa do familii *Portocarerro*.

Trevigni, Treviso, miasto stołeczne powiatu zwanego Trevisano, do Wenecyi przedtem należącego. Położone jest nad rzekami Sile i Piavesella. Ma piękne place, kościołów 16, klasztorów bywszych 19, liczną szlachtę

i znaczny jarmark. Akademia tutajsza przeniesiona została do Padwy.

Trevilio, ob. Treviglio.

Trevisano, la Marca Trevisana, bywsza prowincja rzeczypospolitej Weneckiej, na północy ku zachodowi miasta stołecznego; napełniona jest górami, jeziorami i wodami mineralnemi, jest przystępem bardzo żyzna. Miasto stołeczne ma *Treviso*. Tytuł księcia *Treviso*, ma francuzki marszałek *Mortier*.

Trevoux, stare ale małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Bresse, stołeczne księstwa Dombes, posiadanego od wielu książąt krwi aż do roku 1766, gdy do korony nabyte zostało. W tém mieście wychodził sławny dziennik znany pod nazwiskiem *Journal de Trevoux*, gdyż tutaj był drukowany, ale pisany przez Jezuitów Paryżkich, od roku 1701.

Trewir, po francuzku Treves, po niemiecku Trier, miasto wielkie, stołeczne przedtem elektorstwa Trewirskiego w Rzeszy Niemieckiej, roku 1800 do Francyi wcielonego.

Treyder - Aa, rzeka w Rosyjskiej prowincyi Inflantach, przeznajająca cyrkuł Rygski, a wpadająca w zatokę morską przy témże mieście.

Treysa, stare miasto niemieckie w bywszym landgrafstwie, później elektorstwie Hessen Kasselskim, teraz w Królestwie Westfalskim. Mieszkańcy wyżywiają się nawięcej robotą pończoch i handlem tychże.

Trezzo, małe miasto mediolańskie i twierdza nad rzeką Adda, teraz w Królestwie Włoskim.

Triana, piękne miasteczko w Hiszpańskiej prowincyi Andaluzyi, przedzielone jest rzeką Guadalkwiwir od miasta Sewilii, ale z nim połączone mostem i uważane za jego przedmieście.

Triangulo, trzy niskie wyspy w zatoce Kampesz w Ameryce Północnej o 30 mil od miasta Kampesz. Mają nazwisko od swego położenia w kształt trójkątny.

Trian-

Triangulo, jedna z wysp Lukajskich w Ameryce Północnej, między wyspami Samana i *St. Salvador*.

Trianon, pałacik letni przedtem Królewski przy ogrodzie Wersalskim we Francji. Drugi zwany Mały Trianon, leży blisko tamtego, a należał do nieszczęśliwej Królowy Maryi Antoniny. Jest ozdobiony bardziej rokosznymi plantacyjami niż bogactwami wewnętrznymi.

Tribar, małe miasto w Szkocyi Południowej między Półwyspem Cantyra a powiatem Knapdale. Przyległa cieśnina morska bierze od tego miejsca nazwisko.

Tribau, miasto Morawskie przy granicy Czeskiej, zostające pod opieką księcia Lichtenstein; ma 3000 mieszkańców.

Triberg, miasteczko niemieckie w Szwabii, w Czarnym lesie, przedtem do domu Austriackiego należące, teraz do Wielkiego księstwa Badeńskiego.

Tribsee, Tribbses, małe miasto niemieckie o 4 mile od Stralsundu, w Pomeranii Przedniej.

Tribar, miasteczko niemieckie w bywszym hrabstwie Katzenbogen, nie daleko Renu nad małą rzeką bezimienną w tęż wpadającą. Było to przedtem znaczne miasto Rzeszy, mieszało seymy, sławne koncilium roku 1079 i często mieszkiwali tam cesarze. Podług podobieństwa Henryk IV. je zburzył roku 1085, za wyłamanie się z jego posłuszeństwa. Widać dotąd rozwaliny kościołów i pałacu cesarskiego zwanego *Hovestaat*.

Tricala, stare i dość znaczne miasto tureckie w prowincyi Greckiej Tessalii nad sławną w starożytności rzeką Peneus. Ma biskupa sufragana arcybiskupstwa w Larissa.

Tricarico, miasto Neapolitańskie, w prowincyi Basilicata nad rzeką Basiento. Tameczny biskup jest sufraganiem arcybiskupa w Matera.

Tricastinois, bywszy powiat francuzki, w dawniej prowincyi Delfinacie.

Trident, Trento, po niemiecku Trient, bywšie księstwo biskupstwo Niemieckie, w południowej części Tyrolu, przy granicy dawniej rzeczpospolitej Weneckiej. Biskup tameczny podlegał domowi Austriackiemu, miał 70 mil kwadratowych 150000 podanych i 75000 reńskich dochodu. Miasto stołeczne Trident leży między górami nad rzeką Etsch, po włosku zwaną Adigą, ma 8000 mieszkańców w części-złą niemieczyzną mówiących, domy budowane z pewnego rodzaju marmuru czerwono-białego. Na boku za miastem leży zamek mieszkalny biskupów, otoczony wałami i rowami. Między licznymi kościołami najznakomitsze są: katedralny świętego Wigilego z okazałym wielkim ołtarzem, potem panny Maryi Wilekszej, gdzie się odbywało sławne koncilium Tridenteńskie, ten ma bardzo wielkie organy. Okolice tego miasta wydaie wyborne wina.

Triebel, małe miasto z zamkiem i 191 domami w Saxonii, marchii Lużackiej.

Trier, ob. Trewir.

Triest, miasto nad morzem Adriatyckim, w bywszym powiecie Królestwa Węgierskiego zwanym Littorale, teraz do Królestwa Włoskiego wcielonym. W środku 18 wieku to miasto szczególniej się podniosło przez ogłoszenie wolnym portu tamecznego. Ma 2000 domów, 21000 mieszkańców, między temi ormianie, grecy i żydzi są najliczniejsi. Dzieli się na Stare i Nowe. Między najznakomitszymi tego miasta przedmiotami są: kościół katedralny, którego biskupstwo połączone jest z Goryckim, Kollegium bywszych jezuitów, piękny rynek z fontanną dostarczającą wody o 2 mile włoskie sprowadzonej, port, w nim dwa szpitale, jeden dla okrętów przybywających z okolic zdrowych, drugi dla tych co z podeyrzanych stron o zdrowie przybywają, magazyny i warsztaty bardzo dobrze urządzone. Roku 1788 zaczęto to miasto fortyfikować podczas wojny tureckiej.

Cere-

- Corocznie bywa tutaj sławny jarmark.
- Trigno**, **Trenio**, rzeka Neapolitańska, wpadająca w zatokę morską Adryatycką.
- Trim**, małe miasto stołeczne powiatu Castmeath w Irlandii. Ma biskupa, sufragana arcybiskupa w Armagh.
- Trimouille**, ob. **Trémouille**.
- Trincomal**, miasto i twierdza w Azyi na wyspie Ceylan w stronie wschodniej. Port tameczny zwany **Suderbay**, jest bardzo głęboki i pewny. Miejsce to zdadne jest bardzo do naprawy okrętów. Holendrzy zdobyli je roku 1693 na Portugalczkach.
- Tring**, miasteczko angielskie w prowincyi **Herfordshire**.
- Trinidad**, albo Święta Trójca, dwie wyspy Ameryki Północnej, należące do Antylskich pod wiatrem. Jedna jest obfita w trzciny cukrowe, druga niezamieszka.
- Trinidad**, port w południowej stronie wyspy Kuba.
- Trinidad**, miasto Hiszpańskie w Nowej Grenadzie, w Ameryce Południowej.
- Trinidad**, miasteczko w Hiszpańskiej Ameryce, prowincyi Guatimala, nad morzem Południowym.
- Trino**, mały powiat w bywłym księstwie Montferackim, teraz do Królestwa Włoskiego należącym.
- Trino**, małe miasto warowne, stołeczne powiatu wyżej wymienionego o 2 mile włoskie od rzeki Po. Roku 1801 dostało się rzeczypospolitey Włoskiej.
- Trinquemal**, ob. **Trincomal**.
- Trinquerall**, miasteczko nad prawym brzegiem rzeki Rodanu, służące za przedmieście miastu Arles, w bywszej Prowancyi.
- Triola**, miasteczko między miastami Nizza a Oneglio, w bywszej rzeczypospolitey Genuńskiej, teraz do Francyi wcieloney.
- Trionto**, mała rzeka Neapolitańska, w prowincyi Kalabryi.
- Tripalda**, miasteczko w Neapolitańskiej prowincyi Principato Oltra, należące do familii Caraccioli.
- Tripoli**, rzeczypospolita w Afryce na brzegu Barbaryjskim, między morzem Śródziemnym a krainą Bildulgerid. Podlegał przedtym kray ten bezpośrednie cesarzowi Tureckiemu, ale roku 1660 sandziak jego tutajszy zrobił się niepodległym, i teraz tylko jest w niejakięj podległości baszy tutaj mieszkającemu, ale zkąd inąd dey tameczny rządzi udzielnie z radą czyli dywanem. Kray jest umiemy żyzny, ale ma powietrze umiarkowane i wiele bydła.
- Tripoli** albo **Tripolidi** **Barbaria**, miasto stołeczne krainy wyżej wspomnionego, leży nad morzem Śródziemnym, jest małe, ma tylko 2 bramy; ale załudnione mocno maurami, turkami, żydami i chrześcianami. Otoczone jest murami kamiennymi, ale bez rowów, ma cytadellę i cokolwiek szaniec. Port tameczny jest dobry i uczęszczany. Mieszkańcy trudnią się robotą jedwabnych materyi i handlem tychże. Narody handlujące europejskie mają tam konsulów.
- Tripoli di Soria**, **Taraboles**, **Tarablus**, miasto tureckie w Syryi, prowincyi Azyjatyckiej, o pół mili od morza Śródziemnego. Ma cokolwiek fortyfikacyi i port warowny. Okręty nie mogą do samego miasta przystępować, ale się zatrzymują przy dwóch małych wyspach nabrzeżnych. Mieszkańcy są turecy, arabowie, żydzi i chrześcianie. Grecy znajdujący się tam w wielkiej liczbie, mają swego biskupa. Maronitowie mieszkający na przedmieściu mają tamże kościół. Język powszechniejszy jest arabski. Handel ma to miasto znaczny, osobliwie jedwabiem surowym i bawełną. Okoliczne ogrody wydają wiele owoców; ale te, osobliwie brzoskwinie są szkodliwe europeyzykom, dla tego je krajowcy nazywają zabójcami Franków *Amassa Franchi*; ponieważ tam europeyzyków zowią frankami.
- Triptis**, małe miasto w Saxonii w powiecie zwanym Osterlande, o milę od miasta Neustadt nad rzeką Orla.

Tristanda Gunka, dwie małe wyspy morza Etiopskiego przy brzegach Afrykańskich.

Triste, Tris, dwie wyspy na zatoce Kampsz w Ameryce Północnej.

Trivento, małe miasto i hrabstwo, należące do rodziny Afflitto, w królestwie Neapolitańskim, hrabstwie Molise.

Trivignano, miasteczko włoskie w bywszym państwie papieżkim, prowincji Patrimonio Petri.

Trivilar, małe królestwo i miasto w Indyjach Azyjatyckich, przy brzegach Malabarskich.

Trivolzo, Trivulzio, miasteczko w bywszym księstwie Mediolanem, teraz królestwie Włoskim.

Trochtelfingen, małe miasto niemieckie z zamkiem, w Szwabii, należące do księcia Firstenberg.

Trogen, miasteczko stołeczne w kantonie Appenzell w Szwajcarii.

Troja, wyspa na morzu Toskańskim przy zachodnich brzegach Włoskich.

Troja, miasteczko stołeczne hrabstwa tegoż imienia w Neapolitańskiej prowincji *Capitanata*, należące do hiszpańskiego domu Guavara.

Troja, Ilium, było w starożytności miasto stołeczne sławnego królestwa Azyi Mniejszej, które roku świata 2870 pod panowaniem Priama, było przez greków po 10° letnim oblężeniu zdobyte i zburzone. O kilka mil z tamtąd Alexander Wielki zbudował Nowe Ilium, które podobnie jak Stare zburzone zostało w następnych wiekach.

Trois Chateaux, miasteczko z biskupstwem, sufragannym arcybiskupa w Arles, w bywszej Prowancji.

Trois Maries, miasteczko francuskie w bywszej Prowancji, nazywane od trzech Maryi, które podług podania w okolicy tam miały przybyć z Palatyny.

Trois Rivières, wielka rzeka w kanadzie, zwana niekiedy *St Fran-*

cois, wpada trzema odnogami w rzekę S. Warzenia.

Trois Rivières, małe miasto leżące nad rzeką wyżey wymienioną, między miastami Quebeciem i Montreal. Jest głównym składem handlu z Indianami, dla Francuzów do których należy.

Troitzkaja, nowa twierdza Rosyjska w prowincji Irkuckiej w Syberii.

Troitzkoi Cerkiew, klasztor Świętej Trójcy największy i najbogatszy w Rosyji, leży w gubernii Moskiewskiej.

Troki, miasto stołeczne bywszego województwa tegoż imienia w Litwie, leży nad jeziorem. Ma sto domów po większej części drewnianych, dwa zamki podupadłe. Nie daleko stamtąd leży wieś zwana Stare Troki. Jest to jedno z najdawniejszych miast Litewskich. Województwo Trockie, jak wszystkie Litewskie było obszerne, ale piękniejszy kraj miało od wielu innych. Dzieliło się, na powiaty Trocki, Grodzieński, Upicki i Konieński, senatorów miało wojewodę i kasztelana Trockich.

Trollhetta, wielki wodospad na rzecze Szwedzkiej Gotelbie, poczynający się z jeziora Wener, a wpadający przy Gothenburgu w morze.

Trompette, Chateau Trompette, zamek mocny przy francuskim mieście *Bordeaux*, w bywszej prowincji Gujennie.

Tronto, mała rzeka Neapolitańska w prowincji Abruzzo Oltra, wpadająca w morze Adryatyckie.

Tronto, Castel del Tronto, mocny zamek na skale, w prowincji Neapolitańskiej Abruzzo Oltra.

Tropea, piękne i ludne miasto nad zatoką świętej Eufemii, w Neapolitańskiej prowincji *Calabria Oltra*. Tameczny biskup jest sufraganiem Arcybiskupa w Reggio.

Troppau, księstwo Szląska Górnego należące do rodziny książąt Lichenstein, roku 1742 część jego leżąca po za rzeką Oppawą, dostała się królowi Pruskiemu, wraz z

księstwem Jägerndorf albo Karnowskim ma 3 miasta, 3 miasteczka, 139 wsi i 45600 mieszkańców.

Troppau, Oppawa, miasto stołeczne księstwa wyżej wymienionego, między rzekami Oppe i Mohe, ma piękne ulice, dwa obszerne rynki, porządne domy i okazałe kościoły, tudzież budowle publiczne, 500 domów i 9000 mieszkańców. Niedawno zbudowany tam został ozdobny teatr. Mydło Tutaysze mianem jest za najsławniejsze w całym Szląsku. Zakon Maltański ma tam komenderyą.

Troppelwitz, miasteczko nad rzeczką tegoż imienia, w księstwie Oppawskim części należący do Austrii.

Troppia, Trompia, okolica w bywszym powiecie *Bresciano*, przedtem do Wenecyi, teraz do królestwa Włoskiego należącym.

Troppowitz, miasteczko otwarte w księstwie Oppawskim, części należący do króla Pruskiego.

Trosa, małe miasto Szwedzkie w prowincyi Sudermanii, nad morzem Bałtyckim, w okolicy Skalistey.

Trossberg, miasteczko z wyborynym pałacem w Bawaryi, cyrkule Burghausen. Było zwykłym mieszkaniem wygasłych hrabiów Wartemberg.

Troubridge, miasto angielskie w prowincyi *Wiltshire*.

Trowis, Ern, rzeka Irlandzka w prowincyi Ulster, z jeziora Earne się poczynająca, a wpadająca w zatokę morską Dungall.

Troyes, miasto stołeczne bywszej francuzkiej prowincyi Szampanii, w okolicy zwanej *La vrate Champagne*, nad rzeką Sekwaną. Jest wielkie ludne, cokolwiek warowne, ale domy ma po większej części drewniane. Najznakomitszymi przedmiotami ciekawości w tém mieście są: kościoły Świętego Piotra, Świętego Loup, Świętego Pantaleona, bywszych ojców Oratoryi; mieszkańcy prowadzą znaczny handel suknamy, płótnem, parchanem i zbożem obficie w okolicy się rodzącym. Kiszki i ozory owcze tego miasta bardzo

są pokupne w oddalonych stronach Francyi.

Truvo, miasteczko angielskie w prowincyi *Gornwall*.

Truxillo, Trughillo, wielkie miasto Hiszpańskie w Ameryce Południowej, królestwie Peru, prowincyi Lima. Ma biskupa sufragana arcybiskupa Limanckiego.

Truxillo, Truchillo, małe miasto z mocnym zamkiem, nad rzeką Almante w hiszpańskiej prowincyi Estremadurze.

Truxillo, Truchillo, małe warowne miasto z cytafellą, w prowincyi Honduras w Ameryce Północnej.

Tryberg, miasteczko i włość w Szwabii bywszym księstwie Briesgau, przedtem do Austrii należącym.

Trzebienic, miasteczko Czeskie w cyrkule Leutmeryckim.

Trzebnowice, miasteczko Czeskie, w cyrkule Königsgrackim, należy do arcybiskupa Praskiego.

Tschechtitz, miasteczko Czeskie, w cyrkule Czaśławskim.

Tscheikowitz, miasteczko Morawskie w cyrkule Brńskim.

Tscheite, Czachczycz, miasteczko węgierskie w cyrkule Neitraskim.

Tschelakowitz, miasteczko króleskie w Czechach, cyrkule Kauzyskim.

Tschenger, Czenger, miasteczko z zamkiem w Satmarskim powiecie w Węgrzech.

Tscherdin, Czerdin, miasto Rosyjskie nad rzeką Kotwa w Permskiej guberni.

Tschernembl, Czernembl, miasto w Karnioli o 6 mil od miasta Laybach, z komenderyją orderu Teutońskiego.

Tschernowitz, Czernowic, miasteczko Czeskie z zamkiem w cyrkule Bechińskim.

Tschesme, Czesme, miasto tureckie w Azji Mniejszej naprzeciw wyspy Scio.

Tschetnek, Czetnek, miasteczko w cyrkule od niego nazwanym w powiecie Gomorskim w Węgrzech.

Tschir-

Tschirna, Czarna, Wielka i Mała, dwie rzeki płynące z Łuczacy, a wpadające nie daleko Saganu w Bober.

Tschirnau, Wielkie Czyrnau, miasteczko Śląskie w powiecie Głogowskim; ma piękny pałac i fabryki sukien.

Tschistay, Czystay, miasteczko Czeskie w cyrkułe Rakoničkim.

Tschongradzki powiat w Węgrzech, jest piękny i żyzny, składający się z równin, prócz nie wielu pagórków, winnicami okrytych. Rzeka Theissa przerywając go śródkiem, opatruje wielką ilością ryb. Nazwisko swe bierze ten powiat od zamku Czongrad, niegdyś warownego. Ludność tegoż wynosi do 30,000 mieszkańców, między temi są Słowianie, Rascowie i Niemcy.

Tuam, Toam, przedtem sławne teraz podupadłe miasto w Irlandzkiej prowincyi *Connaught*: jednak dotąd jest mieszkaniem arcybiskupa.

Tuban, małe królestwo z miastem stołecznym tegoż imienia w północnej stronie wyspy Java. Ma dobry port.

Tuchel, małe miasto w Prussach Zachodnich, stołeczne cyrkułu od niego nazwanego.

Tuckum, Tukum, małe i podupadłe miasto w Kurlandyi, o 7 mil od Nitawy.

Tucuman, prowincyi Ameryki Południowej położona między Chili a rzeką *Rio de la Plata*. Hiszpanie mają tam niektóre osady, między temi najznakomitsze są *St. Miguel de Tucuman* i *St. Jago de L'Estero*. W tej prowincyi są najobfitsze kopalnie kruszców.

Tucson, Tucson, Tietz, Tucson, miasto Pruss Zachodnich, w cyrkułe Noteckim.

Tuddington, miasteczko angielskie w prowincyi *Bedfordshire*.

Tudela, miasto hiszpańskie w prowincyi Nawarze, przy połączeniu się rzek Ebro i Quielos.

Tuerto, rzeka w królestwie Leoniskim w hiszpanii.

Tueta, Tweta, miasto na pół-

wyspie jeziora Wener, w Szwedzkiej prowincyi Thalland.

Tübingen, Tubinga, miasto królestwa Wirtemberskiego w Szwabii, o 3 mile od Stuttgartu, w okolicy miłej górzystej, winnicami napełnionej. Sławne jest swą akademią założoną tam roku 1477 przez Eberharda hrabię i pierwszego księcia Wirtemberskiego, nadaną później wielo przywilejami od papieża i cesarza.

Türkheim, miasteczko niemieckie w bywszym powiecie Leinungen nie daleko Renu. Tam roku 1775 poległ w boju sławny wódz francuzki Turenne.

Türkheim, małe miasto w bywszej Alzacyi, teraz w francuzkim departamencie Górnego Renu.

Türzburg, twierdza w powiecie Siedmiogrodzkiem.

Tütlingen, miasteczko i zamek w Bawarii, cyrkułe Landshut.

Tula, miasto stołeczne gubernii Rosyjskiej tego imienia. Ma około 30,000 mieszkańców, liczne fabryki, mianowicie wybornej broni. Nie daleko w tamtą stronę się rzeka Don.

Tulczyn, miasteczko w bywszym województwie Bractawskim, o 3 mile od Bractawia. Ma pałac i ogrody dziwnie okazałe i obszerne, fabryki karęt, skór, broni ognistej i inne. Należy do rodziny Potockich.

Tulles, miasto francuzkie stołeczne Dolnego Limozynu, nad rzeką *Correze*. Ma fabryki dobrego papieru i broni ognistej. Przed rewolucyją miało biskupstwo.

Tulmino, Tulmein, powiat górzysty w Austryjackim Friolu, w nim poczyna się rzeka Lisonzo.

Tulmino, miasto stołeczne powiatu wyżej wymienionego, nad strumieniem tegoż imienia.

Tuln, stare miasto w Austrii przy uściu rzeki tego imienia w Dunaju, nie daleko od Klosterneuburg. Okolica obfituje w zbożem i dobre wino.

Tulsk, miasto w Irlandzkiej prowincyi *Connaught*, hrabstwie Rosstomon.

Tulugas, zamek w bywszej prowincyi

- wincyi Francuzkiey Russilionie, o milę od miasta *Perpignan*.
- Tumbez**, port w Ameryce Południowej, w audiencyi Lima, królestwie Peruńskim.
- Tuluphan**, **Turphan**, miasto Azyjatyckie w królestwie Tangut, w Tartaryi.
- Tumen**, **Tumyn**, dość ludne i wielkie miasto Rossyjskie w Syberyi nad rzeką Tumenka.
- Tumyn**, ob. **Tumen**.
- Tuna**, miasteczko Szwedzkie w prowincyi Medelpadyi.
- Tunbridge**, małe miasto angielskie, w prowincyi Kent nad rzeką Tun. O 4 angielskie mile ztamtąd są sławne wody mineralne.
- Tunchang**, miasto Chińskie nad rzeką Inn, w prowincyi Xantung.
- Tung**, małe miasto w Północney Szkocyi, powiecie Strathnavern.
- Tunguska**, rzeka w Syberyi mająca wiele niebezpiecznych dla żeglugi wodospadów. Wypływa z jeziora Baykatskiego, i zowie się Angara, a od połączenia się z rzeką Jllim, przyjmuje miano swoje i wpada w rzekę Jennisey.
- Tungusy**, liczny lud tatarski w Syberyi osiadły lub błąkający się po nad rzekami Jennisey i Tunguska.
- Tunja**, miasto hiszpańskie w prowincyi Nowey Granadzie w Ameryce Południowej.
- Tunis**, królestwo Afrykańskie, na brzegach Barbaryjskich nad morzem Śródziemnym, między témże a krainą Bildulgerid. Kray ten ma kształt rządu gminowładnego pod dejem wybranym od ludu i mającym przydaną sobie radę. Basza turecki mieszkający w tém mieście nie ma nic innego do czynienia jak pobierać pieniądze za udzieloną temu krajowi opiekę przez Sultana. Miasto Tunis jest jedno z najznaczniejszych w Barbaryi, ma wielki handel, mocne fortyfikacye i port, jednak nie dość głęboki dla wielkich okrętów. Ludność tego małego królestwa wynosi 300,000 mieszkańców pochodzących od dawnych Afrykańskich krajowców, wandalów, arabów, Turków i około 30,000 żydów. Prawie wszystkie handlujące Europejskie narody trzymają tam konsulów. Mieszkańcy Tunetańscy jak inni nad brzeżni tej strony Afryki bawią się rozbójnictwem morskim.
- Tunquin**, **Tonguin**, królestwo Azyjatyckie w Indyi ztamtęj strony Gangezu mające od wschodu i północy państwo Chińskie. Jest to kray równy, obfity w ryż, wiele rzekami oblany. Ludność jest bardzo wielka, tak że niektóre miasta liczą po 100,000 mieszkańców. Panujący nazwany Dova, mieszka w mieście stołecznym Kacho, ma 140,000 wojowników i 350 słoni. Wódz najwyższy zowie się Chova.
- Tunquin**, właściwe miasto stołeczne państwa wyżej wymienionego. Ma bramy i mosty z kamienia do inarmuru białego podobnego, tudzież wielki handel jedwabiem i piżmem.
- Tunxo**, **Tunshu**, miasto Chińskie, w prowincyi Peking, o 3 mile od miasta tegoż imienia. W okolicy jego znajduje się najlepsza glina na porcelanę.
- Tunza**, mała rzeka w tureckiej prowincyi Romanii, wpadająca w Archipelag grecki przy mieście Eno.
- Tur**, **Thur**, jedna z najznakomitszych rzek w Szwajcaryi, płynąca przez okolice miast Toggenburg i Turgów, a wpadająca w Ren przy Szafhuzie.
- Turalincy**, lud tatarski w okolicach Turińska i Tumena w Syberyi, po części chrześcijański po części mahometański.
- Turan**, miasteczko węgierskie w Turockim komitacie, nad rzeką Waag.
- Turano Salto**, rzeka w Neapolitańskiej prowincyi Abruzzo Oltra.
- Turbigo**, małe miasto w byłym księstwie Mediolańskim, teraz królestwie Włoskim, nad rzeką *Ticino*.
- Turcal**, **Tural**, miasteczko tureckie w Azyi Mniejszej, prowincyi Natolii.
- Turchestan**, **Turkestan**, krajina

na Azyjatycka na wschód morza Kaspijskiego, podlegająca teraz ludowi tatarskiemu. Nie jest pewno czy ta okolica była kolebką Turków, posiadających tak obszérne kraje w Europie Azji i Afryce.

Turcyja, państwo obszérne w Europie i Azji nazwane od Turków, ludu wyszłego z gór Azji Mniejszej, a który podbił powoli całą przestrzeń krajów które składały państwo Rzymsko Wschodnie. Turcyja Europejska składa się z następujących prowincyi Tessalii, Albanii, Epiru, Liviadyi, Morei, Negropontu, Romanii, Bulgaryi, Bessarabii, Serwii, Bosnii, części Kroacyi i Dalmacyi, wysp Kandyi i Archipelagu. W Azji posiadają Turcy cały klin zwany Azją Mniejszą i Arabią, w Afryce mają zwierzchność najwyższą nad Egiptem i państwami brzegów Barbaryjskich, bez istotnej tamże władzy. Religia w Turcyi jest Mahometanska, rząd zupełnie despotyczny, sprawowany przez dziedzicznych sułtanów, a pod tymi przez możnych wezyrów; jednych i drugich władza jak jest nieograniczona, tak często się kończy gwałtowną śmiercią lub złożeniem. Konstantynopol jest miastem stołecznym cesarstwa.

Turenne, małe miasto z zamkiem w bywszej francuzkiej prowincyi Dolnym Limozynie, należało do rodziny książąt *de Bouillon*, która je roku 1738 odprzedała koronie.

Turgau, ob. Thurgów.

Turgow, Turgau, okolica Szwaycarska, rozciągająca się po nad obydwoma brzegami rzeki Tur i jeziorem Bodenńskim.

Turin, po włosku *Torino*, miasto jedno z najznacniejszych i najpiękniejszych we Włoszech, przedtem stołeczne Sabaudyi i całej monarchii Sardyńskiej teraz francuzkiego departamentu *Mont-blanc*. Leży nad rzeką Po przy uściu w nią rzek Sagona, Doria i Stuvia, na pięknej i żyznej równinie. Ma mocne fortyfikacye i cytadelę bardzo regularną, 43 kościoły, 28 klasztorów, 7 szpitalów, akademią fundowaną przez

cesarza Zygmunta, w niej bibliotekę z 40,000 tomów. Arcybiskupstwo Turynskie fundowane było 1515. Między najsławniejszymi budowlami jest zamek przedtem królewski arsenał, pałac arcybiskupi, inny książąt *de Carignan*, teatr zbudowany 1752 roku. Ludność tego miasta roku 1801 w którym francuzi je ozięli i do Francyi przyłączyli wynosiła do 90,000. Strumień prowadzony z rzeki Doria, utrzymuje ulice w ochłodstwie, ale powietrze grube i wilgotne, zła woda do picia i nieporządne domy gościnne sprawiają istotną tego miasta nieprzyjemność.

Turinsk, miasto nad rzeką Tura w Tobolskiej prowincyi Rosyjskiej na Syberyi; ma 2700 mieszkańców.

Turkomania, inaczej wielka Armeniia, kraina Azyjatycka nazwana od ludu Turkomanów Truchmency zwanych, którzy od morza Kaspijskiego aż do granic Chińskich się wleczą. Jedni z nich podlegają Rosyji, drudzy Turcyi, inni Persyi. Są mahometanie, ale że nie mają domów, tylko pod namiotami po większej części żyją, przeto nie są bardzo pilni wykonywacze koranu.

Turn, małe miasto na Wołoszczyźnie nad rzeką Dunajem przy uściu w nią rzeki Aluty, ma warowną wieżę.

Turnau, małe otwarte miasto nad rzeką Izer w Czechach, cyrkule Bunclawskim, należące do głównej linii hrabiów Waldstein.

Turobin, miasteczko w bywszej ziemi Chełmskiej, teraz w departamencie Lubelskim, należące do ordynacyi Zamoyskiej.

Turów, miasteczko w byłym województwie Brzeskim Litewskim, powiecie Pińskim miało przedtem biskupstwo Greckie, przyłączone później do Pińskiego.

Turowla, miasteczko w byłym województwie Połockim.

Turs, małe miasto w Północnej Szkocyi, prowincyi *Caithness*, nad północno zachodnim brzegiem morskim.

Tursis, małe miasto w królestwie Neapolitańskim nad rzeką Sina, w prowincyi *Basilicata*. Ma biskupstwo, a należy z tytułem księztwa do książąt Doria.

Tury, miasteczko Francuzkie w bywszej prowincyi Normandyi. Roku 1710 nadane było tytułem księstwa parostwa z imieniem *Harcourt-Beuvrois*.

Turzysk, miasteczko w byłym województwie Wołyńskim, dziedziczne Moszyńskich.

Tuspa, piękne miasto w Ameryce Północnej, nad Meksykańską zatoką morską.

Tutir, małe miasto na wyspie Skie przy Szkocyi.

Tutukurin, **Tutekoryn**, królestwo z miastem tegoż imienia w Azyjatyckiej Indyi z tej strony rzeki Gangezu. Miasto leży nad morzem, bez murów i rowów, ale ma piękne domy kamienne, tudzież obfity połów pereł i pewnego rodzaju muszel zwanych *Kauris*, których indyjanie używają zamiast monety.

Tuy, małe miasto warowne w hiszpańskiej prowincyi Gallicyi nad rzeką Minho.

Tuyle, **Tuile**, mocna twierdza przy granicy Szwajcarskiej, w bywszym księstwie Sabaudzkim, teraz do Francyi wcielonym.

Tweed, rzeka w Szkocyi Południowej, dzieląca też od Angli.

Twenthe, okolica błotnista w bywszej Hollenderskiej prowincyi Oberyssel.

Twer, miasto Rosyjskie na wielkiej drodze z Petersburga do Moskwy. Od roku 1775 jest stołeczne gubernii swego imienia, a po dwóch stolicach monarchii nayażalszym miastem w Rosyi. Ma korpus kadetów, wspaniały pomnik wzniesiony Katarzynie II. przez szlachtę prowincyi, tudzież liczne fabryki, osobliwie płody rosyjskie wyrabiające.

Tyana, mierne miasto tureckie w Azyjatyckiej prowincyi Karamanii.

Tybein, **Duin**, miasto i zamek w Karnioli, należące do hrabiów Thurn-Valsasina.

Tyber, **Tevere**, jedna z nayażniejszych rzek we Włoszech, poczynająca się w górach Appeninu, płynąca przez Rzym a o 2 mile po niżej wpadająca w morze. Jest w jstocie bardzo mała i sławę swą winna temu, że obléwa tak sławne miasto.

Tykocin, miasto nad rzeką Narwą, w bywszym województwie Podlaskim, teraz stołeczne powiatu w departamencie Łemżyńskim. Jest dość porządne, ma dawną fundacyą dla wysłużonych żołnierzy przez sławnego Stefana Czarnieskiego uczynioną, a przez hetmana Branickiego mieysca i tego męża dziedzica powiększoną. Na rynku stoi posąg kamienny wielkiego tamtego bohatera co Polskę pod Janem Kazimierzem ocalił, a za to otrzymał od Rzeczypospolitey wieczną darowizną starostwo Tykocińskie, dziś wraz z Białymstokiem, który pod ówczas był tylko wioską, do ósmiu millionów złotych polskich wartujące. Dziedzicami hetmana Branickiego są różne linie domu Potockich. Tutaj roku 1705 Król August drugi, ustanowił order orła Białego.

Tylża, po niemiecku Tilsit, miasteczko w Prussach Wschodnich nad rzeką Niemnem. Wstawione widzeniem się tam z sobą cesarzów Napoleona i Alexandra, tudzież Króla Pruskiego roku 1807 i zawartym tamże pokojem w Czerwcu.

Tyndaro, miasteczko na wyspie Sycylii w prowincyi *Val di Demona*.

Tyne, rzeka angielska w prowincyi *Northumberland*, wpadająca w morze Niemieckie o półtory mili od miasta *Newcastle*.

Tyniec, sławny klasztor Benedyktyński w bywszym województwie teraz departamencie Krakowskim, nad prawymbrzegiem Wisły o półtory mili w górę od Krakowa. Już w 11 wieku był tam zamek, często mieszkowany przez króla Bolesława Chrobrego. Tego wnuk król Kazimierz fundował tam opactwo.

Tynningham, miasteczko angielskie w Południowej Szkocyi, pro-

wncyi Lothian, przy uściu rzeki Tyne w morze Niemieckie.

Tyrawa, miasteczko w Galicyi, cyrkule Sanockim.

Tyrnau, miasteczko i włość w Morawii, cyrkule Ołomunieckim.

Tyrnau, Tyrnawa, po węgiersku Nagy Szombat, króleskie wolne miasto w komitacie Prezburskim, nad małą rzeką Tyrna. Leży w żyzney okolicy ale nie zupełnie zdrowey. Dla wielości kościołów, klasztorów i innych domów duchownych bywa pospolicie zwane Małym Rzymem. Tamieczna akademii przeniesiona została roku 1777 do miasta Ofen. Są tam prócz tego inne ustanowienia dla edukacyi młodzieży. Mięszkanie wyżywiają się rolnictwem, rzemiosłami i handlem. Bywają tam znaczne jarmarki.

Tyrol, hrabstwo z tytułem księstwa w Południowych Niemczech, przy granicy Włoskiej i Szwajcarskiej. Ma 426 mil kwadratów powierzchni, 17 miast, 11 miasteczek, 894 wsi, 142 dóbr szlacheckich, a dochodu ma czynić 3,600,000 reńskich. Kray ten jest górzysty, obfity w wyborne bydło, oblany rzekami Innem, Adigą, Lechem, Drawą. Ma kru-

scze, sól, kamienie drogie, a w miedzi cokolwiek srebra nawet i złota. Ludność jego wynosi do 700,000 dusz. Do roku 1806 należał Tyrol do domu Austriackiego, w ten czas pokojem Přeburskim ustąpiony był Bawaryi, a 1809 w części dostał się do królestwa Włoskiego.

Tyrol, starożytny zamek w skale wykuty, nad rzeką Adygą. Od niego nazywa się kray poprzedzający.

Tyrone, Tir-Owen, powiat w Irlandzkim hrabstwie Ulster.

Tyrryf, jedna z wysp zwanych Westerness przy Szkocyi.

Tysmienica, miasteczko w Galicyi, cyrkule Halickim. W okolicy znajdują się żupy solne.

Tysmienica, rzeka polska poczynająca się w byłej Ziemi Chełmskiej, a wpadająca w Wieprz między Lubartowem a Kockiem.

Tszangsing, Tszu, miasto wielkie w Chinach, mieszkalne gubernatora prowincyi od niego nazwanej.

Tzschopa, rzeka niemiecka w Saxonii, cyrkule Missniiskim.

Tzschopau, miasto Saskie w cyrkule Misniiskim, nad rzeką tegoż imienia.

U.

Ubeda, miasto znaczne hiszpańskie, w prowincyi Andaluzyi. Ma mocny zamek i leży w żyzney okolicy.

Uberlingen, miasto niemieckie przedtem wolne cesarskie w cyrkule Szwabskim nad jeziorem Konstancyjskim, w okolicy obfitej. Mięszkańcy trudnią się handlem zboża do Szwajcaryi.

Ubigau, miasto niemieckie w Saxonii, nad rzeką Elster. Okazały zamek tegoż imienia leży o milę od Drezna.

Uby, Pulo-Uby, wyspa Azyjatycka na morzu Indyjskim. Obfituje w lasy i wodę dobrą. Leży o 40 mil na południe od Candor.

Uchanie, miasteczko w bywszym

województwie Bełzkim, teraz departamencie Lubelskim, powiecie Chełmskim. Było gniazdem rodziny Uchańskich których groby dotąd widać w tamiecznym starożytnym kościele. Później należało do sławnego domu Daniłowiczów. Leży w piękney okolicy, w owoce obfitej.

Ucheu, miasto chińskie w prowincyi Kiangsi nad rzeką Cham.

Ucienien, miasto Chińskie przy jeziorze Poyang nad rzeką Kau, w prowincyi Nankin.

Ucin, miasto Chińskie w prowincyi Xantung; na tamiecznych równinach stoczony był bój walny między Chińczykami a Tatarami.

Uckermunda, Uckerminda, miasto w Pomeranii Pruskiej, xię-

ztwie

- ztwie Stetyńskim, przy uściu rzeki Uker w zatokę morską.
- Udin**, Udina, piękne miasto w bywszej rzeczywospolitey Weneckiej, teraz królestwie Włoskim. Tam roku 1797 zawarte były punkta przedugodne do pokoju Austrii z Francją.
- Ukraina**, wielka okolica Europeyska między Polską, Rosyją i Turcyją, nad rzekami Dnieprem i Bohem leżąca, jedna z nazyźniejszych na ziemi. Wydaje prawie wszystkie potrzeby życia w niewymowney obfitości. W nię zamieszkały lud zwał się kozakami. Część jej należała do Polski i zawierała województwa Bracławskie i Kijowskie, część do Rossyi.
- Ula**, miasto nad rzeką Sangerą, w Tartaryi Chińskiej.
- Ula**, miasto w bywszym województwie Połockim, nad Dzwina przy uściu w nią rzeki Uli.
- Ulanów**, miasteczko nad Sanem, w Galicyi cyrkule Rzeszowskim. Należy do familii Mnischów.
- Ulcami**, albo Ulkuma, królestwo Afrykańskie przy brzegu Gwinejskim, handluje z Europejczykami na niewolników.
- Ulieta**, jedna z wysp Towaryskich.
- Ullersdorf**, miejsce w Morawii, cyrkule Ołomunieckim; mające wody mineralne.
- Ulm**, miasto niemieckie w cyrkule bywszym Szwabskim, przedtem wolne Rzeszy, nad Dunajem, który tam poczyna bydź spławny dla większych statków. Roku 1803 Ulm dostał się Bawaryi przy wielkich wynadgrożeniach w Rzeszy Niemieckiej. Religia luterńska jest przemagająca między mieszkańcami.
- Ulotho**, miasteczko niemieckie w bywszej Westfalii, hrabstwie Ravensberskim.
- Ulrichskirchen**, miasteczko w Austrii, w cyrkule Manhartsberskim.
- Ulrichstein**, miasteczko niemieckie w wielkim księstwie Darmstadtzkiem.
- Ulster**, Ultonia, jedna z czterech głównych prowincyi wyspy
- Irlandyi, napełniona jest lasami i jeziorami.
- Ultzen**, piękne miasto niemieckie, w bywszym elektorstwie Hanowerskim nad rzeką Ilmenau; teraz należy do królestwa Westfalskiego.
- Uma**, miasto Szwedzkie w prowincyi Botnii przy uściu rzeki tegoż imienia w golf Botniński. Od tej rzeki mianowana bywa część Laponii Szwedzkiej.
- Umago**, miasto Włoskie w bywszej Istrii Weneckiej, na brzegu Zachodnim o 9 mil od miasta *Capo d'Istria*.
- Uman**, ob. Humań.
- Umana**, miasto włoskie w bywszym państwie papieżkim, marchii Ankonitańskiej. Jest podupadłe, a tameczne biskupstwo przyłączone do Ankony.
- Umbriatico**, miasto na pół zniszczone w Neapolitańskiej prowincyi Kalabryi.
- Umegiagna**, miasto Afrykańskie w królestwie Marokańskim, położone na wysokiej górze i mocno warowne.
- Unnenstadt**, miasto niemieckie w bywszym cyrkule Frankońskim.
- Umstadt**, miasto Niemieckie w wielkim księstwie Darmstadtzkiem.
- Underswen**, piękne miasto Szwajcarskie w kantonie Berneńskim, nad jeziorem położone. W okolicy znajduje się ciekawa grota.
- Underwald**, Unterwald, jeden z 19 kantonów Szwajcarskich, graniczący na północ z kantonem Lucernskim i jeziorem czterech kantonów. Dzieli się na dwie wielkie doliny, utworzone ogromnymi górami. Religiją ma katolicką a miasto stołeczne Stanz.
- Ungwar**, miasto węgierskie w hrabstwie tegoż imienia, na wyspie utworzonej przez rzekę Ung.
- Uniejów**, miasto w bywszym województwie Łęczyckim, teraz departamencie Kaliskim, nad rzeką Wartą, o 3 mile po wyżej spławną bydź zaczynająca. Należało do arcybiskupów Gnieźnieńskich. Roku 1331 zniszczone było wielkim pożarem. Ma pałac spustoszały.

Unna, miasteczko niemieckie w bywszym cyrkule Westfalskim, było przedtem Hanzeatyczne, teraz należy do Wielkiego księstwa Bergskiego.

Unvers, miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Orleanois*, powiecie *Dunois*, o 6 mil od miasta *Chateaudun*.

Upity, miasto przedtem stołeczne powiatu w województwie Trockim.

Upie, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi *Delfnacte*.

Uplandia, prowincya Szwedzka granicząca na południe z morzem Sudermańskim. Miasto stołeczne ma Sztokolm.

Upsal, miasto Szwedzkie nad rzeką Salą w prowincyi Uplandii. Ma mocny zamek, arcybiskupstwo, kościół katedralny nayokazalszy w Królestwie, w nim zwykli się Królowie koronować. Leży o mil 11 od Sztokolmu.

Upstallsboom, miasto bywszej Frizyi Wschodniej. W okolicy jego starożytni Frizowie zgromadzali się na doroczne obrady.

Uraba, prowincya Ameryki Połudnocnej nad zatoką morską tegoż imienia.

Urach, miasteczko niemieckie z zamkiem w Szwabii, Królestwie Wirtemberskim. Pierwszy Król tego kraju, w swych podróżach zagranicznych przybiera zwykle miano hrabiego Urach.

Uruguay, rzeka Ameryki Południowej, poczynająca się w Brazylii a wpadająca w *Rio de la Plata*. Jezuici mieli misyie nad brzegami tej rzeki.

Uraniburg, sławne obserwatorium na wyspie Duńskiej Huen, wśród przesmyku Sundskiego, tam spędził część swego życia astronom Tycho Brahe.

Urbanca, miasto włoskie, bywszego państwa papieżkiego, w księstwie Urbino, nad rzeką Metro. Fundowane było przez papieża Urbana VIII.

Urbino, miasto znaczne Włoskie stołeczne księstwa Urbińskiego w bywszym państwie papieżkim. Ma mocną cytadelę, arcybiskupstwo,

pałac papieżki. Prowincya tego imienia od północy graniczyła z golfem Weneckim.

Ureeden, miasto niemieckie w bywszej Westfalii, biskupstwie Minsterskim.

Urgel, miasto Hiszpańskie w prowincyi Katalonii nad rzeką Segre. Ma biskupa sufragana arcybiskupstwa w Tarakonie.

Urgons, miasto w Gaskonii bywszej prowincyi Francuzkiej.

Uri, jeden z kantonów katolickich Szwajcarskich, graniczący na północ z kantonem Szwitz. Składa się z długiej doliny, z trzech stron górami otoczonej.

Urigny, miasteczko francuzkie o 2 mile od miasta Argentan; ma wody mineralne.

Ursel, miasteczko niemieckie o 3 mile od Frankfortu nad Menem.

Urusk, miasteczko drewniane w bywszej Ziemi Chełmskiej, gniazdo rodziny Uruskich.

Urzędów, miasteczko przedtem stołeczne powiatu w bywszym województwie, teraz departamencie Lubelskim, było starostwem należącym do familii Rzewuskich. Roku 1573 gdy podczas pierwszej elekcji Króla po śmierci Zygmunta Augusta, posłowie zagraniczni musieli się oddać w Warszawę, Austryackiemu wyznaczony był za mieszkanie Urzędów, znać pod ów czas porządniejszy, a za towarzysza Maciejski woiewoda Lubelski, posiadający bliskie dobra Chodel. Leży Urzędów w pięknej i żyznej okolicy o 6 mil od Lublina na wielkiej drodze z tego miasta do Krakowa, ma stacją pocztową i z mrowane kościoły.

Uście, albo **Uyscie**, miasteczko w bywszym województwie Poznańskim, teraz departamencie Bydgoskim, nie daleko miasteczek Piły i Chodzieży. Inne tegoż imienia leży na Pokuciu nad rzeką Dniestrem.

Usedom, wyspa przy brzegach Pomeranii, do której należy.

Useite, miasteczko francuzkie w którego kościele Kollegiackim jest grób papieża Piusa V.

Usiażyn, albo **Usiatyn**, miasteczko

- steczko w bywszym województwie Podolskim, teraz w Galicyi o 5 mil od Kamieńca Podolskiego.
- Usingen, miasto niemieckie stołeczne księstwa niemieckiego nie daleko Renu, od którego jedna linia domu Nassau bierze imię.
- Uskoki, lud przedtem osiadły w górach Kroacyi Austryackiej, bawący się rozbojami morskimi, przez które w szesnastym wieku stał się straszny wszystkim krajom nad morzem Adryatyckim leżącym. Traktatem Madryckim roku 1618 przymuszony był opuścić brzegi rzeki Segna, a łodzie jego popalone zostały.
- Uskopia, albo Skopiia, znaczne miasto Turcyi Europejskiej w Serwii, ma arcybiskupa łacińskiego i landziaka.
- Uslar, miasto niemieckie w powiecie Göttingenskim, bywszego elektorstwa Hanowerskiego, nad rzeką Alą, obfitą w pstrągi.
- Ussel, miasteczko Francuzkie w bywszej prowincyi *Limousin*, w księstwie *Vendadour*.
- Usson, miasteczko Francuzkie, w bywszej prowincyi Auvernii, nie daleko miasta Brioude. W tamiecznym zamku długo mieszkała Małgorzata małżonka Króla Francuzkiego Henryka IV.
- Ustiano, miasteczko w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie Cremonese, teraz w Królestwie Włoskim.
- Ustica, wyspa nie daleko brzegów Sycylii.
- Ustronnik, albo Wistronnik, wieś w Śląsku Austryackim, księstwie Cieszyńskim. Przy niej poczyna się Wisła.
- Uswiatecz, miasteczko przedtem obronne, w dawnym województwie Witebskim, w wojnach Polski z Moskwą w 16 i 17 wieku było często zdobywane od wojsk jednego lub drugiego narodu.
- Uszcz, miasteczko w bywszym województwie Połockim, z klasztorami dominikańskim i Bazylikańskim, dziedziczne Zaby, ostatnie wojewody Połockiego.
- Uzpole, miasteczko w bywszym województwie Wileńskim, powiecie Wilkomirskim.
- Uszyce, miasteczko w bywszym województwie Podolskim, z starostwem posiadanym w ostatnich czasach przez Szydłowskich.
- Uting, miasto Chińskie w prowincyi Juman, mające mocną załogę.
- Utphen, miasteczko niemieckie nie daleko Renu, należące do jednej linii książąt Solms.
- Utrecht, wielkie ludne i bogate miasto w bywszej Hollandyi, stołeczne prowincyi od niego nazwanej, nad starą odnogą rzeki Renu. Ma akademią fundowaną roku 1636 i arcybiskupstwo. Roku 1579 tutaj się zkojarzył pierwszy związek stanów Hollenderskich. W latach 1712 i 13 odbył się tu sławny Kongress kończący wojnę w części Europy. Prowincya Utrechecka graniczyła na północ z zatoką morską *Südersee*. Powietrze ma zdrowsze niż w reńcie Hollandyi, gdyż kraj nie jest tak niski.
- Uzeda, miasto Hiszpańskie w prowincyi Kastylii z zamkiem o 7 mil od Alkali.
- Uzel, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Brétanii o 7 mil od miasta *St. Brieux*. Ma znaczny handel.
- Uzerche, stare miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi *Limousin*, na wysokiej skale oblanej rzeką *Vezere*.
- Uzes, miasto francuzkie w bywszej prowincyi Langwedoku. Miał biskupa i najdawniejszy we Francyi tytuł księstwa-parostwa dla rodziny niepochożący z krwi Królewskiej, bowiem roku 1565 był mu nadany.
- Uznach, miasto Szwajcarskie w kantonie Zürich, nie daleko jeziora tegoż ostatniego imienia.
- Uzwęty, miasteczko w bywszym księstwie Żmudzkiem stołeczne przedtem powiatu i cywunostwa.

V.

Vabres, małe miasto francuzkie nad rzeką *Dourdan*, w bywszej prowincyi *Rouergue*. Miało przedtém biskupstwo sufraganne arcybiskupa w Albi.

Vacasa, Królestwo z miastem stołecznym tegoż imienia w Afryce przy południowych brzegach Kafirryi.

Vach, miasto w Dolney bywszej Hassyi do Królestwa teraz Westfalskiego należące, o 3 mile od miasta Eisenach.

Vachang, wielkie miasto w Chińskiej prowincyi Kensi.

Vache, albo Krowia wyspa, należąca do Francyi, przy wyspie *St. Domingo* czyli Hispanioli.

Vachsiab, rzeka Azjiatycka w Tartaryi Wielkiej, prowincyi *Lagatay*, nad rzeką *Gihun* przy uściu jej w morze Kaspijskie.

Vacup, Wakup, miasteczko warowne tureckie, w prowincyi Bosnii nad rzeką *Verbes*. Inne daleko od tego mniejsze mieysce leży podobnie w Bosnii bardziey ku północy, przy granicy Kroatyckiej.

Vadi, miasteczko z portem przy uściu rzeki *Cecina*, w wielkim księstwie Toskańskim, powiecie Pizańskim.

Vado, Vadi, twierdza z portem osłoniętym szansem, w zachodniej części bywszej rzeczypospolitey Genueńskiej.

Vado di Nizza, miasteczko między miastami *Antibes* i *Nizza*, z przeprawą warowną z dawney Francyi do Włoch. Teraz należące do pierwszego z tych państw.

Vadutz, hrabstwo niemieckie przy samey granicy Szwajcarskiej i Tyrolskiej, w cyrkule bywszym Szwabskim, o milę od miasta *Feldkirch*. Ma zamek bardzo obszerny na skale i miasteczko tegoż imienia. Roku 1708 przedane było przez hrabiów *Hohenembs* domowi *Lichtenstein*, a 1719 wcielone do nowego księstwa tegoż imienia. Ob *Lichten-*

Tom II.

stein. Ma to hrabstwo 2 mile kwadratowe i 5000 mieszkańców.

Vagliano, miasteczko nad rzeką *China*, w wielkim księstwie Toskańskim, powiecie *Montepulciano*.

Vaglio, miasteczko w Neapolitańskiej prowincyi *Basilicata*.

Vaichingen, miasto z mocnym zamkiem, roku 1734 regularnie ufortyfikowanym, w Królestwie Wirtemberskim, o 2 mile od miasta *Stuttgartu*. Ma 2500 mieszkańców.

Vaigny, miasto Francuzkie w bywszej prowincyi Lotaryngii, przy górach *Vosges*, o 14 mil od miasta *Nancy*. Leży nad prawym brzegiem *Mozelli* przy uściu w nią rzeczki *Vaigny*.

Vailate, małe miasto w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie *Crema*, teraz w Królestwie Włoskim.

Vaillac, małe miasto francuzkie.

Vaipi, wyspa Azjiatycka przy brzegach Indyjskich i Królestwa *Kachim*; zamieszкана jest przez *Indyjan* i równie od przyrodzenia, jak i od sztuki jest niedostępna.

Vaison, miasto francuzkie w bywszej papieżkiej prowincyi *Venaissin*; miało przedtém biskupstwo, sufragane arcybiskupa *Aviniońskiego*.

Vaisure, Voisure, Wawart, powiat dawny w bywszym księstwie Lotaryńskim, między miastami *Verdun*, *Metz* i *Montmedy*.

Val Bregna, landwójtostwo Szwajcarskie przy granicy włoskiej, należące przedtém wspólnie do kantonów *Szwitz*, *Uri* i *Unterwalden*.

Val de Travers, kasztelaniią czyli powiat w księstwie *Neuchâtel* między Francją i Szwajcaryą, oblany rzeką *Reuss*, i otoczony dwoma rzędami gór ciągnących się od góry *Jura*. W jedney tameczney wsi *Motiers*, mieszkał długo sławny *Jan Jakub Rousseau*.

G c

Val

Val di Demona, di Noto, di Mazara, ob. Sycyliia.

Val di Sessia, dolina albo okolica w bywszym xięztwie Mediolaniskim, teraz Królestwie Włoskim. Roku 1707 ustąpiona była przez dom Austriacki xięciu Sabaudzkemu.

Val di Taro, Stato di Landi, powiat bywszego xięztwa Parmeńskiego przy granicy Genueskiej, teraz do Francyi należący.

Valangin, Valengin, mierne miasteczko stołeczne hrabstwa będącego częścią xięztwa *Neuchatel*, położonego między granicami francuzkiemi i Szwajcarskiemi, od roku 1707 do Królów Pruskich, a od 1806 do xięcia Alexandra Berthier należące.

Valdagno, małe miasto w bywszej rzeczypospolitej Weneckiej, teraz Królestwie Włoskim; tameczni mieszkańcy wyrabiają wiele wełny.

Valdepennas, znaczne miasteczko w Hiszpańskiej prowincyi *la Manche*, w okolicy wydającej wyborne wino, pszenicę i szafran.

Valença, z przyimkiem *de Duero*, miasteczko w portugalskiej prowincyi *Beira*, powiecie *Pinhel*.

Valença, mocna twierdza i margrabstwo w Portugalskiej prowincyi *Entre Duero e Minho*, nie daleko Hiszpańskiej twierdzy Tuy, w Gallicii.

Valence, miasto francuzkie, stołeczne bywszego powiatu *Valentinois* w dawnym *Delfinacie*, nad rzeką Rodanem. Jest mierne, ale dobrze zabudowane, ma mocną cytaclle i akademią przeniesioną tutaj pod Królem Ludwikiem XI. z miasta *Grenoble*. Tameczny biskup był sufraganiem arcybiskupa Wiedeńskiego. Między ciekawościami tego miasta naysznakomitsze są: kościół katedralny S. Apolinarego, naprzeciw niego będący plac zwany *des Clercs*, pałac arcybiskupi z pięknym ogrodem i galerią na rzekę wychodzącą, przechadzki publiczne i dwie fontanny w ziemi ciepłej, a w lecie zimną wodę wyrzucające.

W tém mieście umarł roku 1797 papież Pius VI.

Valence, miasteczko nad rzeką Garonną, w bywszej prowincyi Guienne.

Valence, miasteczko nad rzeką Blaise, w bywszej francuzkiej prowincyi Gaskonii, powiecie Armagnac.

Valence, Valençey, Valençay, małe miasto nad rzeką Nathon, w francuzkiej bywszej prowincyi Berry. W tamecznym okazałym zamku mieszkają xiążęta hiszpańscy, z familii Burbońskiej. Mieysce to należy do xięcia Benevenckiego.

Valencia, prowincyi i Królestwo w Hiszpanii, mająca od wschodu morze Szrodziemne. Powierzchnia tego kraiu wynosi 883 mil kwadratowych Hiszpańskich, których 20 liczy się na stopień, a ludność 932000 dusz. Większa część prowincyi tej jest górzysta, a klima, urodzajność, ziemia jej, rozmaite. Liczba miast i wsi dochodzi 630. Kray wydaie wino, oliwę, pomarańcze, cytryny, len, konopie i inne płody pierwszey potrzeby. Powietrze tak tam jest ciepłe że w jednymże czasie drzewa kwitną i okryte są owocami. Chodowanie jedwabiu jest głównym zatrudnieniem mieszkańców.

Valencia, miasto stołeczne prowincyi wyżej wymienionej, nad rzeką Gwadalkwiwir. Ma w obrębie swych murów 12000 domów, a na przedmieściach licząc w to i mieszkania ogrodowe, będzie ich tyle drugie. Generalny kapitan prowincyi zamieszkuje tam pałac Królewski, a prócz tego znajduje się tam taka mnogość okazałych budowli, że to miasto w Hiszpanii ma przyimek *La Hermosa*, to jest Piękne. W okolicy przyrodenie hoynie wszystkie wysypało dary: na 9 mil w koło same tylko widać ogrody, przrzniete niezliczonemi ulicami cytrynowemi i pomarańczowemi. Mnóstwo drzew morwowych ułatwia chów tyłu robaków jedwabnych, że wszystkie kobiety kraio-

we nie mogą podołać przedzeniu tegoż. Ma to miasto także wiele fabryk naysiękniejszych materii jedwabnych. Liczba mieszkańców dochodzi do 90000, a szlachty tam osiadłej większa niż w Madrycie. Arcybiskup Walencki ma 40000 dukatów dochodu. Jest tam inkwizycya i akademiia fundowana roku 1454. W bardzo dobrze zabudowaney wsi Grao o pół milki od miasta jest port ale mniey wygodny; tam staia okręty a towary z nich na łodziach do miasta bywają odstawiane.

Valencia, małe miasto Hiszpańskie, w prowincyi Leon.

Valencia de Alcantara, warowne miasto, w Hiszpańskiej prowincyi Estremadurze.

Valenciennes, wielkie, piękne ludne i warowne miasto handlowe, w bywszym powiecie Hennegau we Flandryi nad rzeką Skaldą, przerywnąjąca je kilka odnogami, za pomocą której może być wodą zalane. Od roku 1677 należy do Francyi i przez sławnego Vaubana było ufortyfikowane. Ulice są ciasne i niepozorne, domów wiele znajduje się drewnianych. Między wielo kościołami, w Franciszkańskim są groby kilku hrabiów Hainault. Ma pałac dawnych hrabiów, ratusz z pięknym zegarem, liczne fabryki sukna, barakanów, kamlotów, batistów i t. d. Roku 1793 wojska Austriackie i sprzymierzone zdobyły tę twierdzę na Francuzach, ale ci następnego roku nazad ją odebrali.

Valénsole, znaczne miasteczko francuzkie, w bywszej Prowancyi, o 2 mile od miasta Riez.

Valentine, małe i nieludne miasteczko francuzkie w bywszym górnym Langwedoku, diecezyi Comminge, nie daleko od rzeki Garonny, przy wielkiej drodze prowadzącej do Katalonii i Aragonii.

Valentinois, powiat bywszy francuzki, przedtem mający tytuł księstwa, w prowincyi Delfinacie. Dzielił się na Górny i Dolny.

Valenza, warowne miasto w bywszym księstwie Mediolańskim, te-

raz Królestwie Włoskim. Roku 1707 było z całym powiatem Lomellina w którym jest położone, oddane xięciu Sabaudzkiemu przez cesarza Józefa I.

Valera, z przyimkiem *de Arriba*, czyli górna, miasteczko Hiszpańskie w prowincyi Cuenza, w Nowey Kastylii. Nie daleko ztamtąd leży inne miasteczko tegoż imienia, z przydatkiem *de Abajo* albo *Abaxo*, to jest dolne.

Valestra, miasteczko w bywszym księstwie Modeńskim, teraz Królestwie Włoskim.

Valetta, albo *Citta nuova*, miasto stołeczne wyspy Malty zbudowane na skale w morze wysuniętey, przez Jana *de Valette* wielkiego mistrza Maltańskiego roku 1566. Mury w około ma z kamienia ciosowego, a po większej z żywey skały wykute, i gęsto armatami osadzone. Zamek warowny nowym sposobem, osłania wycie do obydwóch portów. Jeden z tych nazywa się Marsa Musietro, drugi Marsa. Ten ostatni jest najlepszy na cały wyspie. Ma to miasto pałac wielkiego mistrza, 7 pałaców, tyluż bywszych narodów maltańskich, kollegium jezuitów i wiele innych budowli znakomych. Liczba mieszkańców wynosi do 20000. Miasto *Valetta* z całą wyspą Maltą należy teraz do anglików.

Valette, miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Angouleme*.

Valette, miasto francuzkie w bywszej Prowancyi.

Valgrona, miasteczko nad rzeką Grana, w bywszym Piemoncie, powiecie Coni, teraz do Francyi należące.

Valincourt, miasteczko w bywszej Flandryi, powiecie Cambray.

Valkovar, miasteczko w Sławonii, w Węgrzech, nad rzeką Drawą; należy do niemieckiej rodziny hrabiów Elz.

Valladolid, jedno z naysiękniejszych miast hiszpańskich, w prowincyi Starey Kastylii nad rzeką Pisuerga. Liczba mieszkańców wynosi do 30000. Domy osobli-

- wie na rynkach są z podsieniami budowane. Jest tam znaczny handel, zamek Królewski w którym monarchowie Hiszpańscy aż do Karola V. przemieszkawali. Fortyfikacye tego miasta składają się z murów i wież. Tameczny biskup jest sufraganiem arcybiskupa Toledońskiego. Akademia fundowana roku 1546, znana jest tylko w Hiszpanii.
- Valladolid**, miasto stołeczne prowincyi *Honduras*, w audiencyi Hiszpańskiej Guatymala, w Ameryce Północnej. Tameczny biskup jest sufraganiem arcybiskupa Meksykańskiego. Także gubernator prowincyi tutaj mieszka.
- Valladolid de Mechoacan**, dobre miasto handlowe, w Ameryce Północnej, audiencyi Hiszpańskiej Meksyko. Ma biskupa i jest stołeczne prowincyi Mechoacan.
- Valladolid Nowy**, miasto w Ameryce Północnej, państwie Meksykańskim, prowincyi Hiszpańskiej Jukatán, nie daleko zatoki morskiej *Honduras*.
- Valladolid**, małe miasto Ameryki Południowej, w Hiszpańskiej audiencyi *Quito*.
- Vallendar**, miasteczko i amt, o milę od miasta *Ehrenbreitstein* i nie daleko *Renu*. Było przedtem dziedzictwem i mieszkaniem jednej linii książąt Sayn - Wittgenstein. Teraz należy do domu Nassau-Weilburg.
- Vallensasco**, okolica w bywшем księstwie Mediolańskim, teraz Królestwie Włoskim.
- Valley, Talley**, hrabstwo w Bawarii, cyrkule Aibling, należące do rodziny Tattenbach.
- Valls**, miasto Hiszpańskie w prowincyi Katalonii, powiecie Tarragońskim.
- Valmontene**, miasteczko włoskie o 3 mile od miasta Palestrina. W pałacu i kościele jest tam kilka pięknych malowideł.
- Valmy**, wieś francuzka w byłej prowincyi Lotaryngii, tytuł książęcy od niej nadany jest francuzkiemu marszałkowi Kellerman.
- Valoe**, wyspa przy brzegach Norwegii, gdzie Król Christian VI. założył tam warzelnię soli.
- Valognes**, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Normandii, powiecie Cotentin. Bliżko niego odkryto roku 1695 rzeźby podziemne starożytnego miasta Alauna, gdzie między innymi zażytkami znajdował się amfiteatr rzymski.
- Valois**, mały powiat bywszy we Francyi, gubernii Wyspy Francuzkiej. Miał niegdyś swych własnych hrabiów, z krwi Królewskiej z linii pobocznej, ta wstąpiwszy na tron francuzki w 14 wieku, panowała aż do roku 1589, gdy na Henryku III., Królu niegdyś i Polskim wygasła.
- Valombrosa**, sławne niegdyś opactwo w wielkim księstwie Toskańskim, między górami Appenninu.
- Valona**, miasto przedtem warowne, w Greckiej prowincyi Albanii, nad brzegiem morskim. Ma arcybiskupstwo. W 17 wieku było wzięte przez Wenetów, ale po zburzeniu fortyfikacyi opuszczone. Mieszkańcy wyżywiają się handlem smoły, oliwy, ryb, zboża i win wybornych.
- Valparaiso**, znaczne miasteczko w Hiszpańskiej prowincyi Chili w Ameryce Południowej o 12 mil jeograficznych od miasta *St. Jago*. Tameczny warowny port bardzo jest ważny gdyż przez niego wyprowadzane bywają płody tej okolicy, który to handel nadał temu miejscu w lecie wiele żywości. Lecz w zimie wszyscy prawie mieszkańcy opuszczają one i przenoszą się do *St. Jago*, gdyż morze nagnane wiatrami północnymi, podstępnie aż pod domy.
- Valromay**, mały powiat w bywszej francuzkiej prowincyi Bresse, nad rzeką Rodanem. Był on właściwie częścią dawnego powiatu Bugey i nie zawiera żadnego miejsca znakomitszego.
- Vals**, miasteczko obmurowane w bywszym francuzkim powiecie *Vivarais*; ma zimne wody mineralne, bardzo nawidzane.

- Valsassina**, bywšie hrabstwo w dawnym księstwie Mediolańskim, przy granicach Grizońskich i Wältelińskich, roku 1798 wcielone do rzeczypospolitey Włoskiej. Należy do książąt Turn-Taxis. Jest to kraj górzysty, jednak obfity miejscami w zboża a ma obwód około 15 mil geograficznych.
- Valserina**, rzeka w bywšzey Saubaudyi, wpadająca w Rodan przy miasteczku Lucey.
- Valteline**, Weltelina, mała kraina Szwajcarska, przedtem podległa tej rzeczypospolitey, teraz jej część składająca. Rozciąga się po nad rzeką Addą wzdłuż granicy Tyrolskiej. Jest górzysta, jednak obfita, mianowicie w wyborne wina. Ludność jej wynosi do 66000 dusz.
- Valva**, miasteczko Neapolitańskie w prowincyi Abruzzo.
- Valverode**, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Estremadurze, powiecie Merida.
- Valverode**, miasteczko w hiszpańskiej prowincyi Andaluzyi, przy *Cantillana*.
- Valverode**, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Nowey Kastylii, powiecie *Cuenca*.
- Valverode de Camino**, małe miasto w hiszpańskiej prowincyi Sewilii.
- Vamba**, miasto stołeczne królestwa Matamba w Afryce przy brzegu Kongo. Tam zwykły przemieszkwać Król ze swym serajem.
- Van**, jezioro Azyjatyckie w Wielkiej Armenii, przy granicach Perskich. Przyjmuje w siebie wiele rzek a przez żaden odchód nie odpływa. Jest rybne i ma wiele wysp na sobie.
- Van, Wan**, miasto nad jeziorem wyżej wymienionym, stołeczne prowincyi tegoż imienia i mieszkalne baszy nad nią przełożonego. Ma po większey części Ormian mieszkańców.
- Vance**, małe miasto Neapolitańskie, w prowincyi Otranto, o 6 mil od miasta Lecce, między Brindisi i Otranto, nad brzegiem morskim.
- Vandalowie**, lud północney Eu-

- ropy który w 5 wieku po Chrystusie wyszedłszy z swych siedlisk zalał południowe okolice. W owym czasie wyznawał religią Ariąską. Dotąd Królowie Duński i Szwedzki biorą tytuł Królów Wandalskich, a książęta Meklemburscy książąt takichże. Także w północnych i wschodnich Niemczech nazywają Wendami Słowian.
- Vand'oeuvre**, małe miasto francuzkie, w bywšzey prowincyi Szampanii nad rzeką Barse, o 6 mil na wschód od miasta Troyes.
- Vanias, Wanias**, okolica na wyspie Azyjatyckiej Ceylan przy Indyach, należąca do Hollendrów, którzy tam mają osady i przeto Królowi Kandi oddają pewne coroczne dary. Jest w niej 7 kościołów, zostających pod dozorem duchownych przemieszkujących na wyspie Manar.
- Vannes, Vennes**, miasto francuzkie w bywšzey Brétanii nad zatoką morską Morbihan. Miało przedtem biskupstwo sufraganne arcybiskupa w *Tours*. W tamczym zamku zwanym *L'Hermine*, przemieszkowali dawni książęta Brétańscy. Jedno z przedmieść, na którym było dawne collegium jezuickie, jest większe niż samo miasto, kanał łączy je z morzem i ułatwia handel zbożem do Hiszpanii, który z bogactwa mieszkańców.
- Vannes, albo Vanvres**, piękna wieś miasteczku podobna, o milę na płudnie od Paryża. Bywsi książęta *de Conde* mieli tam pałacyk i ogród.
- Vannes, les Isles de Vannes**, małe wyspy na morzu Gaskońskim przy brzegach francuzkich, między wyspą *Belle Isle*, a uściem rzeki Loary.
- Vans**, małe miasto w Dolnym Langwedoku diecezji Uzes, we Francyi.
- Vansburg, Wensburg**, miasto w cyrkule Kamińskim, w Prussach Zachodnich, dystrykcie Nettekim.
- Vaprintz**, miasteczko w Istrii nad morzem Adrytyckim, na wysokiej skale położone; okolica wydaje wyborne wino i kasztany, ale mało zboża.

- Var**, **Varo**, rzeka przedtém Włoska, teraz Francuzka wpadająca w morze Srzodziemne, nie daleko miasta Nizza.
- Varaggio**, znaczne miasteczko w bywszej rzeczypospolitey Genuenskiej, nad morzem Srzodziemnym o 3 mile od miasta Savony; teraz należy do Francyi.
- Varallo**, małe miasto włoskie w bywszym księstwie Mediolańskim, nad rzeką Sessia.
- Varembon**, miasteczko stołeczne powiatu w bywszej francuzkiej prowincyi Bresse, gubernii Burgundzkiej.
- Varanger**, **Waranger**, miasto w Norwegii, powiecie Finnmarken, z wygodnym portem nad zatoką morską. Mieszkańcy tey okolicy nazywają się Finnlappoński, a dostarczają do handlu z Anglikami i Hollendrami obficie futer. Ztąd także jest dobra sposobność jechać w głąb kraju na saniach zaprzężonych rennami.
- Varano**, jezioro w królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Capitanata*, uchodzące do zatoki morskiej Rodi.
- Varano**, **Wranowo**, dobrze zabudowane miasteczko w Semplinskim komitacie w Węgrzech, ma katolicką farę i klasztor paulinów.
- Vardari**, największa rzeka w prowincyi greckiej Macedonii, poczynająca się w górach dzielących też od Albanii, a wpadająca w zatokę morską Salonichi. Nad nią leży miasteczko Vardari.
- Vardogna**, małe miasto w prowincyi Zakoniia na półwyspie greckim Morei.
- Varel**, miasteczko, włość i zamek w księstwie Oldenburskim w Niemczech Północnych. Należały przedtém do hrabiów Altenburg, ale od roku 1754 należy do hrabiów Bentink. Dawna tego hrabstwa udzielnosc ustała wprawdzie, gdyż teraz podlega zwierzchności kraju Oldenburskiego, jednak dziedzice jego mają tytuł szlachejnych panów i nieopłacają żadnych podatków na resztę kraju nakładanych. Ma 757 domów i 4360 mieszkańców.
- Varena**, miasteczko w bywszym księstwie Mediolańskim powiecie *Como*, nad jeziorem tegoż imienia.
- Varenholz**, zamek i włość nad rzeką Wezer w bywszej Westfalii księstwie Lippe-Detmold, udzielnym w konfederacyi Reńskiej. Przy nie dalekiej z tamtąd wsi Erder towary różne bywają ładowane na rzekę Wezer. Okolica jest obfita w drzewo.
- Varennes**, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincyi Szampanii, nad rzeką Aine; ma około 1500 mieszkańców. Tam roku 1791 zatrzymany był nieszczęśliwy Ludwik XVI. gdy z familią swoją chciał się schronić za granicę.
- Varennes**, małe niegdys miasto francuzkie nad rzeką Allier, w bywszej prowincyi *Bourbonnois*, teraz ma ledwie 100 mieszkańców.
- Varese**, **Varesio**, piękne i dobrze zabudowane miasto nie daleko od miasta Lugano w bywszym księstwie Mediolańskim, mieszkańcy tameczni prowadzą znaczny handel jedwabiem. Roku 1752 odbył się tutaj kongress, na którym granice między Szwajcaryją a księstwem Mediolańskim ułożone ostatecznie zostały.
- Vargila**, **Vargel**, miasteczko i amt niemieckie w Turynгии, nad rzeką Unstrutt. Tutaj podług mniemania w okolicy, narodził się Karol Wielki.
- Varignano**, miasteczko włoskie, w bywszym państwie papiezkiem, prowincyi *Bolognese*, teraz do królestwa Włoskiego należące.
- Varilles**, małe miasto francuzkie zamkiem, w bywszej prowincyi Langwedoku, nad rzeką *Lauriege*.
- Varmo**, mała rzeka włoska poczynająca się w Friolu, a wpadająca w rzekę Tajamento po wyżey *Latisana*.
- Varna**, **Warna**, ludne miasto tureckie w Bulgaryi nad morzem Czarnym, przy uściu w nie rzeki Warny. Tam roku 1444 Król Polski i Węgierski, Władysław Jagiellończyk, poniósł wielką klęskę od Turków i utracił życie z 30000 chrześcian, wydawszy wojnę sułtanowi Muradowi II, mimo poprzedzającego pokoju.
- Varnbach**, sławny klasztor Benedyktynski w Bawaryi, cyrkule Lands-

Landshuckim, o milę od miasta Passau.

Varos, mała wyspa na Dunaju przy Belgradzie w Serwii, warowna szancami i redutami.

Varro, rzeka w bywszym księstwie Mediolanskim, teraz królestwie Włoskim, wpadająca w jezioro Como.

Vars, Col de Vars, góry i przeprawa między bywszym Piemontem i Delfinatem, nazwane od Warownego zamku Vars.

Varwik, ob. Warwich.

Vary, miasteczko węgierskie w komitacie Beregskim, ma farę kalwińską i mieszkańców węgrowskich i zamożnych.

Varzio, miasteczko w bywszym księstwie Mediolańskim, części należącej do księstwa Sabaudzkiego, powiecie Pavii.

Varzy, miasteczko w bywszej francuskiej prowincji *Nivernois*.

Vasa, ob. Waza.

Vasarhely, miasteczko bardzo zamożne i w pięknej okolicy w wino obfitej położone, w Węgrzech, komitacie Wesprimskim. Ponieważ należy do zakonnic Ś. Klary w Prezburgu, przeto nazywa się *Apalza Vaserly*.

Vasen, małe miasto i zamek na górze w Dolnej Styrii, o 3 mile od miasta Gratz.

Vasento, Basento, rzeka w królestwie Neapolitańskim prowincji Kalabryja Oltra, nie daleko miasta *Consentina*, w którym sławny Król Gotów Alaryk, zdobywca Rzymu spoczywa.

Vassy, małe miasto francuskie z zamkiem, w bywszej prowincji Szampanii, nad rzeką Blaise, o 10 mil od miasta *Chaumont* ku północy. Tam roku 1562 zaszły boby krwawy między Kalwinistami a ludźmi przejeżdżającego tamtędy księcia *de Guise*, był powodem do tak długo potem trwającej wojny religijnej.

Vasto, miasteczko Neapolitańskie w prowincji Abruzzo.

Vatan, małe miasto francuskie, w bywszej prowincji Berry, o 8 mil od miasta *Bourges*.

Vateville, miasteczko francuskie w bywszej prowincji Normandii.

Vatia, małe miasto greckie w prowincji Tessalii.

Vatica, Batyka, małe miasto tureckie, na półwyspie Morei, w prowincji Zakoniia, nie daleko przylądku Malio.

Vaticano, jedna z 7 gór miasta Rzymu, nazwana ztąd ze tutaj w starożytności, badano o wyroki, *vaticinia*. Teraz stoi tam pałac papieżki, kościół Świętego Piotra i okazała biblioteka, nad którą zawsze Kardynał bywał przełożony.

Vatican, przylądek nadmorski w Neapolitańskiej prowincji Kalabryi między Tropea i Nicoterea.

Vavaro, małe miasto w bywszym księstwie Mediolańskim, teraz królestwie Włoskim o 7 mil od miasta Mediolanu, nad rzeką Adda.

Vaucelles, miasteczko francuskie w bywszej Flandryi, powiecie *Cambray*.

Vaucluse, miasteczko francuskie w departamencie tegoż imienia, przedtem w papieżkim hrabstwie *Venaissin*. Wstawione jest to miejsce pobytom tam niegdyś Petraracha i Laury. W bliskości są źródła obfite zwane także *Vaucluse*, wydające wodę czystą, ale ciepłą, do garbarni jednak i farbiarni bardzo zdadną. W czasie deszczu i na wiosnę te źródła nabrzmiały wodą spadają z gwałtownym łoskotem z niejakiej grobli tuż przy jaskini z której się woda dobywa będącej, i tworzą rzekę *Sorgues*, która zaraz przy swym źródle zaczyna być spławna podłodzi. Rzeka ta przebywszy kilka odnogami bywsze hrabstwo *Venaissin*, wpada w Rodan przy mieście Avinionie.

Vaucluse, departament jeden z francuskich, składający się z bywszego hrabstwa *Venaissin*, przedtem do papieża należącego i przyległych krajów. Ma do 180,000 mieszkańców.

Vaucouleur, miasteczko w bywszej francuskiej prowincji Szampanii, było oyczyną sławnego

Joanny

- Joanny *d'Ark*, zwany Dziewicą Orleańską.
- Vaud, le pays de Vaud albo Vaux, kray Vodeiski, w Szwajcaryi graniczący od południa z jeziorem Genewskim. Roku 1536 zdobył go kanton Bernenski na xięciu Sabaudzkim. Po zniesieniu edyktu Nantenskiego we Francyi, roku 1685, wiele tysięcy francuzów religii kalwińskiej, osiadło tam. Liczba mieszkańców jego wynosi 112,000.
- Vaudemont, małe miasto francuzkie, w dawnym xięstwie Lotaryńskim, z zamkiem nad rzeką Vezelize. Przed nabyciem tego xięstwa przez Francyi, synowie najstarsi xiążąt panujących mianowani byli xiążętami Vaudemonckiem, później ten tytuł brali za pozwoleniem królewskim xiążęta z rodziny Lotaryńskiej we Francyi osiadłey. W tamiecznym kościele widać groby niektórych xiążąt Lotaryńskich.
- Vaudocure, miasto warowne francuzkie, w bywszej prowincyi Szampanii, nie daleko miasta Langres.
- Vaudret, miasteczko francuzkie w bywszym Niderlandzie, nie daleko miasta Binche.
- Vaudevange, Walderfingen, małe miasto nad rzeką Saar, w bywszej francuzkiej prowincyi Lotaryngii.
- Vaues, Vogeiskie góry, łańcuch gór we Francyi, poczynający się w bywszej Alzacy a ciągnący ku północy, na mil przeszło 20. Przedtem były te góry prawie nieprzystępne, ale przez częste przechody wojsk tamieczne lasy zostały wycięte i drogi porobione. Po obydwóch stronach tych gór poczynają się rzeki Moza, Mozella, Saona, Marna.
- Vaugirard, piękna bardzo wieś o pół mili od Paryża ku południowi. Ma bardzo wiele ozdobnych domów wiejskich.
- Vaujour, miasteczko i włość w bywszej gubernii Wyspy Francuzkiej między miastami Paryżem i *Meaux*. Król Ludwik XIV. nadał to miejsce z tytułem xięstwa parostwa swej kochance pannie *de la Valliere*, przydawszy mu toż imię, roku 1667.
- Vauluisant, miasteczko z opactwem bywszym w dawney francuzkiej prowincyi Szampanii, o 6 mil od miasta Sens.
- Vaureas, Valreas, małe miasto francuzkie w bywszym papieżkim hrabstwie *Venaissin*, nad rzeką Lez.
- Vaux, ob. Vaud.
- Vaux de Cerny, miasteczko z bywszym opactwem, o 6 mil od Paryża.
- Vaux le Villars, okazały zamek i ogród między Wersalem a *Fontainebleau* we Francyi, założony był przez sławnego francuzkiego podskarbiego *Fouquet* pod Ludwikiem XIV i przez dawane tam festyny wślawiony. Później posiadane było to miejsce przez xiążąt Villars, a roku 1769 nabyte przez xięcia *de Praslin* z rodziny *Choiseul* i na nowo ozdobione.
- Vayka, miasteczko węgierskie w komitacie Prezburskim, w okolicy obfitey w zboże i pastwiska, ale podległey zalewom Dunaju.
- Vazor, bywsze bogate opactwo Benedyktyńskie w dawnym xięstwie Leodyjskim.
- Vé St. Clement, mały i bardzo piaszczysty powiat, w dawney francuzkiej prowincyi Normandyi.
- Veas, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Andaluzyi, nad rzeką Odier.
- Vechelde, wielka wieś niemiecka w bywszym xięstwie Brunświcko-Wolfenbüttel, z pięknym pałacem letnim, przez jedną xiężną wdowę z tego domu założonym.
- Vechte, małe warowne miasto, w bywszym biskupstwie Minsterskim w Westfalii, teraz wielkim xięstwie Bergskim.
- Vechte, Swarte Wecht, rzeka poczynająca się nie daleko miasta Minster w Westfalii, a wpadająca w Hollandyi w zatokę Südersee.
- Vechte, Vecht, rzeka Hollenderska poczynająca się nie daleko miasta Utrechtu, a wpadająca w Südersee przy mieście Muiden.
- Vede, mała rzeka francuzka, wpadająca w rzekę Viennę, w bywszej prowincyi *Touraine*, nie daleko miasta *Chinon*.

Veere, Ter Veere, Camps Ver, małe miasto warowne na wyspie Walcheren, w bywszej prowincyi Hollenderskiej Zelandyi. Należało z przyległą okolicą do książąt Nassau-Orange posiadających statuderat Hollenderski.

Vega, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Gallicyi o 8 mil od miasta Lugo, ku południowi.

Vegata, małe miasto, w portugalskiej prowincyi Alentejo, nie daleko od miasta Evora.

Vegel, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Andaluzyi między miastami Kadyx i Gibraltar, przy ujściu rzeki Barbatu.

Veger de la Miel, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Andaluzyi nad cieśniną Gibraltarską.

Vegesak, miasteczko niemieckie z portem o 2 mile od miasta Bremen. Port nie jest teraz tak użyteczny jak przedtem.

Vegia, Veglio, wyspa z miastem tegoż imienia, na morzu Adrytyckim, przy brzegach Dalmackich. Miasto Vegia ma dobry port, mocną cytadelę i biskupstwo sufraganne arcybiskupstwa w Zara. W okolicy udają się piękne konie mające tak twarde kopyta, że nie potrzeba ich podkować.

Vegre, mała rzeka francuzka w bywszej gubernii wyspy Francuzkiej, wpadająca w rzekę Eurę blisko Anet.

Veja, miasteczko w bywszej Weneckiej prowincyi Veronese. W bliskości znajduje się bardzo ciekawy most naturalny z jednej skały do drugiej przerzucony, a sam utworzony ze skały i na takichże Kabłąkach. Po bokach widać wiele naturalnych jaskiń, i znaki niezawodne że w tej okolicy bywały kiedyś wulkany.

Veiros, miasto z zamkiem w portugalskiej prowincyi Alentejo o 2 mile od miasta Elvas.

Velau, Veluwe, albo Quartier Arnheimskie, jedna z dwóch dzielnic prowincyi bywszej Hollenderskiej Gueldryi, między rzekami Renem i Yssel, a zatoką morską Südersee. Napełniona jest ta kraina drzewem, pastwiskami i piaszczystymi pagórkami.

Velay, mały powiat francuzki przy górach Sevnennes, sam jest górzysty, przerżnięty rzeką Loarą, a miasto stołeczne ma Puy.

Velberg, miasteczko z zamkiem, należące przedtem do wolnego miasta Rzeszy Halli Szwabskiej.

Velburg, miasteczko bawarskie w księstwie Neuburskim, o 3 mile od miasta Parsberg.

Velden, miasteczko niemieckie nad rzeką Pegnitz, w górzystej i przykryj okolicy, należące przedtem do miasta Nürnberga, teraz do Bawaryi. W okolicy znajduje się wiele ciekawych jaskiń, w których dobywają ziemi zwaney *sigillata*, kamienia kroplistego i innych naturalności interessujących.

Velden, zamek i włość w Karyntyi, między miastami Klagenfurt i Villach; należy do książąt Dietrichstein.

Velden, miasteczko Bawarskie nad rzeką Vils, w cyrkułe Landshutskim.

Veldenz, bywsze hrabstwo niemieckie nie daleko Renu, należące do jednej linii książąt Palatynatu, teraz do Francyi.

Veldenz, miasteczko stołeczne hrabstwa wyżej wymienionego, leży nad rzeką Mozellą, nie daleko od miasta Trewiru.

Veldkirchen, małe miasto Tyrolskie przy granicach Szwajcarskiej, Tyrolskiej i Włoskiej. Jest dobrze zabudowane, górami otoczone, w okolicy wino dobre wydające.

Velen, zamek, miasteczko i włość w górnej połowie księstwa Minsterskiego w Westfalii, należało przedtem do Króla Pruskiego, teraz do wielkiego księcia Bergskiego.

Veles, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Nowej Kastylii, między miastami Toledo i Cuenca.

Velettri, Veltri, miasto Włoskie w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Campagna di Roma*; miało biskupstwo, przyłączone później do Ostieńskiego. Zabudowane jest na pięknym pagórku, na którego najwyższym miejscu stoi ratusz. Na rynku znajdują się ozdobne fontanny i statua papieża

pieża Urbana VIII. Okolica obfituje w wino, oliwę i ogrodniny. W tém mieście żyli rodzice cesarza rzymskiego Augusta i on sam był tamże wychowany.

Velez, małe miasto w Nowey Granadzie prowincyi Hiszpańskiej, w Ameryce Południowej, o 33 mil od miasta *Santa Fe de Bogata*.

Velez el Blanco, miasteczko hiszpańskie, w prowincyi Granadzie, ku granicom Murcyi.

Velez el rubio, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Nowey Kastylii; widać dotąd w bliskości znaczne rozwaliny mocnego miasta za czasów maurów w tey stronie stojącego.

Velez - Malaga, miasto hiszpańskie w prowincyi Grenadzie nie daleko od miasta Malagi. Okolica wydaje rodzenki, i wyborne owoce.

Veliska, miasto w Sławonii, powiecie Pószegskim.

Velino, mała rzeka Neapolitańska, w prowincyi Abruzzo, wpadająca w rzekę Narva.

Vella, miasteczko przy brzegu Abex w Etiopii, krainie Afrykańskiej, królestwie Dankali, nad morzem Czerwonym, o 20 mil od cieśniny morskiej Babelmandel.

Vellberg, miasteczko nad rzeką Buhler, w terytoryum bywszego wolnego miasta Rzeszy Halli Szwabskiej.

Velleja, starożytne miasto Włoskie, którego rozwaliny dotąd widać przy mieście Parina.

Velpe, mała rzeka w bywszym Brabancie, wpadająca przy Harlem w rzekę Goele.

Vena, Monti della Vena, góry w Karnioli, przy granicach Istrii.

Venafro, małe miasto Neapolitańskie, w prowincyi *Terra di Lavoro*, z tytułem księstwa i biskupstwem, sufragannym arcybiskupa Kapuańskiego. Okolica obfituje w drzewa oliwne.

Venaissin, hrabstwo przedtém papieżkie otoczone prowincyją francuzką Prowancyją, a rzeką Rodanem przedzielone od Langwedoku. Miało przedtém trzy biskupstwa. Obfituje w zboże, wi-

no, oliwę. Roku 1348 przedane było papieżowi Klemensowi VI za 80,000 złotych, wraz z Avinionem, przez Joannę Królowę Neapolitańską i hrabinę Prowancją. Roku 1763 w czasie wypadłych sporów między Francyją i stolicą papieżką, zostało to hrabstwo zajęte przez pierwsze z tych państw i przyłączone do Prowancyi, ale roku 1785 wrócone papieżowi i do dawnego stanu. Rządca papieżki mieszkał w mieście stołecznym *Carpentras*. Roku 1791, wcielone do Francyi i departamentu *Vaucluse*, nowo z tey prowincyi i innych utworzonego.

Venasque, mocna twierdza hiszpańska w prowincyi Arragonii ku granicom francuzkim, osłaniająca ważne przeyscie w górach Pirenejskich. Miasteczko to ma przywilej celny na węglę hiszpańską przechodzącą do Francyi. Okolica nazywa się hrabstwem *Ribagorca*.

Vanaſque, małe miasto francuzkie w bywszym papieżkim hrabstwie *Venaissin*, teraz departamencie *Vaucluse*, nad rzeką *Nasque*; było dawniey mieszkaniem biskupa.

Vence, małe i stare miasto francuzkie w bywszej Prowancyi, stołeczne przedtém margrabstwa należącego do domu książąt *Villeroi*. Miało dawniey biskupstwo sufraganne arcybiskupa w Ambrun.

Vencheu, miasto Chińskie w prowincyi Chekiang, z dobrym portem morskim.

Vandenis, Raveniczen, małe tureckie miasto nad rzeką Ibar, w Serwii przy granicy Węgierskiej.

Vendomois, bywszy powiat francuzki w gubernii Orleańskiej, między prowincyjami *Perche*, *Maine*, *Touraine* i *Blaisois*.

Vendome, miasto stołeczne powiatu wyżey wymienionego, leży nad rzeką Loarą, ma piękne kościoły i bywsze klasztory, także starożytny zamek, w którym niegdyś mieszkowali hrabiowie Vendomscy. W 17 wieku jeden z naturalnych dzieci Króla Henryka IV i Gabrieli *d'Estrées* żięzny *de Beau-*

Beaufort, mianowany był xięciem Vendomskim. Tego syn Ludwik Józef był sławnym wodzem wojsk francuzkich podczas wojny o sukcesyją hiszpańską.

Venegono superiore i inferiore, dwa małe miasta blisko siebie leżące, w bywszym xięstwie Mediolańskim, teraz królestwie Włoskim, między rzekami Sevese i Olona.

Vener, ob. *Wener*.

Veneria Reale, piękny pałac letni dawnych królów Sardyńskich o milkę od Turynu stołecznego miasta Sabaudyi, z pięknymi ogrodami, wybora kaplicą zamkową, i porządnym miasteczkiem.

Venezuela, prowincya Ameryki Południowej, w krainie zwanej Terra Firma, między morzem zwanym *Mar del Nord*, a Nową Andaluzyją. Rozciąga się wzdłuż brzegów na mil 400 angielskich a na 300 takiehże w głąb kraju. Klima tamedzne jest nader umiarkowane, a ziemia tak żyzna, że dwa razy do roku wydaje żniwa. Obfituje w wielkie i piękne bydło. Jezioro Marakaibo, będące wśród tego kraju, a obszerne na mil 80 w koło, przydaje mu powabów. Woda jego wprawdzie bywa pita, ale jest słona i niezdrowa.

Venezuela, albo *Cara*, miasto stołeczne prowincyi wyżey wymienionej, na półwyspie wśród morza Północnego leżące i dla podobieństwa tego położenia nazwane Małą Wenecyją. Jest mieszkaniem gubernatora i siedliskiem władz rządowych, ale biskupstwo tamedzne przeniesione zostało do miasta *Caraccas*, albo *St. Jago de Leon*. Cesarz Karól V. zastawił tę krainę familii szlacheckiej Welser, z Augsburga, ale gdy ta w posiadaniu była przez Hiszpanów niepokojona, przeto we 28 lat odstąpiła jej nażad koronie Hiszpańskiej.

Venezuela (*Golfo di*), jest część morza Północnego przy Ameryce Południowej, rozciągająca się na 27 mil w głąb kraju a przez kanał połączona z jeziorem Marakaiba.

Venlo, *Venloo*, miasto nad rzę-

ką Mozą, w górney dzielnicy Gelryiskiej, jest średniej wielkości ma 900 domów, na rzęce most pływający, mieszkańców po większej części i magistrat katolickich. Roku 1702 zdobyte było przez Hollendrów na Austryakach i zostało przy tamtych pokojem Badenńskim 1714. Roku 1796 zdobyli one Francuzi i teraz należy do departamentu Dolney Mozy. Przy tém mieście zaczyna się kanał długi na 7 mil i prowadzący aż do Rheinberg w bywszym elektorstwie Kolońskim; nazwany jest *Fossa Eugenia*, od imienia Klary, Izabelli, Eugenii, córki Filipa II. Króla hiszpańskiego, gubernatorki Niderlandu.

Vennes, ob. *Vannes*.

Venosa, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi *Basilicata*, nad rzeką Ofanto. Leży wśród oliwnego lasku a jest dziedziczne z tytułem xięstwa, domu Ludovisi. Tamedzny biskup jest sufraganiem arcybiskupa w Matera.

Ventadour, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi *Linosin*, nad rzeką *Lenesse*; miało przedtém tytuł xięstwa.

Ventavon, miasteczko francuzkie w bywszym Dellinacie, o 3 mile od miasta Sisteron, na pagórku położone.

Ventoliere, mała wyspa pusta na morzu Toskańskim naprzeciw brzegów Neapolitańskich. Depiéró przed kilkonasto laty założona była na niey pierwsza Koloniia.

Vera, miasto hiszpańskie z portem w prowincyi Grenadzie, nad Golfem Kartageńskim.

Vera, znaczne miasteczko hiszpańskie w prowincyi Navarze, powiecie Pampolona, nie daleko granicy Francuzkiej.

Vera, *Verataser*, *Gallico*, rzeka w Macedonii prowincyi Greckiej, wpadająca w golf Salonichi.

Vera, rzeka w bywszym xięstwie Mediolańskim teraz królestwie Włoskim, poczynająca się w powiecie Paresano, a przy mieście Pavia, wpadająca w rzekę Po.

Vera Cruz, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Traskala, audien-

diencyi Meksykańskiej, w Ameryce Północnej. Jest składem wielkiego handlu towarów wysyłanych do Europy. Port taceczny osłonięty jest mocnym zamkiem. Miasto leży w niezdrowej okolicy, a ma do 8000 mieszkańców.

Vera Cruz de Macapa, albo tylko Macapa, miasto założone roku 1752 przy twierdzy dawniej już zbudowanej, w Gujanie prowincyi Ameryki Południowej, nad północnym brzegiem rzeki Amazonskiej, o 8 mil od jej ujścia w morze Północne. Należy do Portugalczyków, ustąpione tymże roku 1713, pokojem Utreckim przez Francuzów i Hiszpanów.

Vera de Placencia, mały powiat hiszpański w północnej stronie prowincyi Estramadury, między górami się ciągnący na mil 12, a wszędzie żyzny i przyjemny.

Vera Paz, prowincya w audien-cyi Guatimala, między prowincjami Jakatan, Chipa, Soconusco, Guatimala i Honduras w Ameryce Północnej. Jest górzysta jednak żyzna, ma miasto hiszpańskie *Vera Paz*, nad rzeką *Douce*, którego biskup jest safranem arcybiskupa Meksykańskiego.

Veragua, prowincya hiszpańska w Ameryce Południowej, krainie *Terra Firma*, między morzami Północnym i Południowym. Jest górzysta i lesista, a ma miasta *la Trinidad*, *St. Fé*, *Carlos* i *Parita*.

Verataser, ob. Vera.

Verberies, miasteczko w gubernii bywszej Wyspy Francuskiej, między miastami *Senlis* i *Compiègne*.

Verbosania, wielkie miasto w Bosnii, prowincyi Węgierskiej, gdzie wielu kupców i rzemieślników tureckich mieszka.

Vercelli, Verceil, miasto stołeczne powiatu bywszego *Vercelexe*, nad rzeką *Sessia*, o 2 mile poniżej w rzekę *Po* wpadającą, na pół drogi z Turynu do Mediolanu. Ma biskupstwo, a przedtem było ważną twierdzą, której fortyfikacye roku 1705 francuzi zburzyli. Kościół panny Maryi Większej i szpital są znakomite budowle. Od tego miasta aż do

Ivrea poprowadzony jest kanał kosztowny, łączący rzeki *Sessia* i *Doria Baltha*; okolica wydaje wiele pszenicy tureckiej.

Vercellois, albo Vercellese, powiat w bywszym księstwie Mediolańskim części Sardynskiej, teraz w królestwie Włoskim, miasto stołeczne ma Vercelli.

Verde, Ververde, bogate i dobrze zabudowane miasto Hiszpańskie, w Ameryce Południowej, Królestwie *Peru*, mieszkalne gubernatora. Okolice wydaje wino i ma zdrowe powietrze.

Verde, il Capo Verde, przylądek nadmorski, w Afryce, krainie Nigrycyi, między dwoma odnogami rzeki *Niger*, daleko w morze Atlantyckie się zapuszcza. Nazwisko swe bierze od mnóstwa zielska rosnącego na dnie morskim i te okolice napełniającego.

Verde, wyspy *Capo Verde*, albo Zielonego przylądku wyspy, leżą o 150 mil od tegoż na morzu Atlantyckim, posiadane są od Portugalczyków, a nazywają się między niemi nazwa się *St. Jago*. Na tych wyspach opatrnia się floty portugalskie, płynące do Afryki lub Ameryki, w sol, mięso solone, wino i skóry. Pobyt na nich bardzo jest niezdrowy, ale obfitość pierwszych potrzeb wielka. Te wyspy równie jak Azorskie, bardzo są ważne dla Portugalskiego handlu.

Verde, Rio Verde, rzeka w Ameryce Północnej, prowincyi Meksyku, wpadająca w zatokę *Panuko*.

Verde mare, część oceanu Atlantyckiego rozciągająca się między przylądkiem Zielonym, a wyspami Przylądka Zielonego.

Verden, bywsze księstwo Niemieckie w bywszym cyrkule Westfalskim, między księstwami Bremenskim, Lüneburskim i Hanowerskim. Długie jest 6 mil niemieckich i tyleż szerokie, ma 220 wsi i 16000 mieszkańców. Było to niegdyś biskupstwo, ale traktatem Westfalskim sekularyzowane i oddane koronie Szwedzkiej, od której na początku 18 wieku

za wielką sumę ustąpione elektorowi Hanowerskiemu.

Verden, miasto stołeczne księstwa wyżey wymienionego, o 4 mile od miasta Bremy, nad rzeką Aller, dzielącą się tam na dwie odnogi i wpadającą nie daleko w rzekę Wezer. Ma 4 kościoły 470 domów, i około 4000 mieszkańców.

Verdon, rzeka francuzka w bywszej Prowancyi, poczynająca się w górach Alpeyskich, a wpadająca w rzekę Durancę.

Verdon, port francuzki w bywszej Prowancyi, o 5 mil od Marsylii na wschód.

Verduitz, **Verdiso**, małe miasto tureckie w prowincyi Romanii, nad morzem Czarnym, między Sisopoli i Stagnara.

Verdun, **Riviere de Verdun**, powiat bywszy francuzki w dawnej prowincyi, między rzeką Garonną a powiatem Armagnac.

Verdun, ludne miasto francuzkie, nad rzeką Garonną, w bywszej prowincyi Guiennie, w okolicy zwanej Gaura, o 5 mil od miasta Tuluzy.

Verdun, miasto francuzkie w bywszej prowincyi Burgundii, przy uściu rzeki Doux w Saonę. Corocznie na końcu Października, bywa tam wielki jarmark.

Verdun, miasto francuzkie nad rzeką Mozą, w bywszej Lotaryngii na której zdobyte było przez Francją 1552, a pokojem Westfalskim 1648 przy niej pozostałe. Ponieważ jest na wielkiej drodze z Niemiec do Francyi, przeto ma mocne fortyfikacye i cytadellę. Tameczny biskup przed rewolucją pisał się księciem Rzeszy Niemieckiej i był sufraganiem arcybiskupa Trewirskiego. Miasto dzieli się na Górne, Dolne i Nowe, ma mieszkańców 15000 a wraz z okolicą należy do biskupa Metzkiego, w rzeczach duchownych.

Vere, rzeka Hiszpańska w prowincyi Aragonii, płynąca przy mieście Bilbastro.

Verero, wyspa na drodze do Malakka w Azji, tam zwykły się okręty w wodę opatrywać.

Veresto, mała rzeka włoska w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Campagna di Roma*, wpadająca w Teverone.

Vereto, **Santa Maria di Vereto**, małe miasto Królestwa Neapolitańskiego, w prowincyi *Terra d'Otranto*.

Verezzo, miasteczko w zachodniej części bywszego Rzeczypospolitey Genueskiej.

Vergato, miasteczko nad rzeką Reno, z biskupstwem, w bywszym państwie papieżkim, teraz Królestwie Włoskim, departamencie Reno.

Verger, miasteczko francuzkie z zamkiem, w bywszej gubernii *Anjou*.

Vergeraz, twierdza w bywszej Weneckiej Dalmacyi, teraz do Królestwa Włoskiego należącej.

Verja, małe i stare miasto hiszpańskie w Królestwie Granady.

Veria, miasto greckie w prowincyi Macedonii, nad zatoką Salonichi: zwało się przedtem Berog.

Verine, wieś w Ameryce Południowej, prowincyi Wenezuela, krainie *Terra Firma*, gdzie najlepszy tytoń zwany Knaster rośnie.

Veringen, ob. **Vöringen**.

Verlach, miasteczko w Karyntii, mające wyborną fabrykę broni ognistej.

Verlia, małe miasto Azjatyckie w tureckiej prowincyi Natolii, nad północnym brzegiem zatoki *Mar di Marmora*.

Verlica, twierdza Dalmacka, przedtem do Wenecyi, teraz do Królestwa Włoskiego należąca.

Verma, Królestwo i miasto Azjatyckie w Indyiach, z tamtej strony rzeki Gangezu. Jest bogate w drogie kamienie, a mieszkańcy jego chodzą nago.

Vermant, miasteczko stołeczne powiatu *Vermendois*.

Vermendois, bywszy powiat francuzki, w prowincyi Pikardii, między powiatami *Tierache*, *l'Isle de France*, *Santerre* i *Cambresis*. Jeden z synów naturalnych Ludwika

dwika XIV., nosił tytuł hrabi *Vermandois*.

Vermanton, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincyi Burgundii, nie daleko od miasta *Châlons* nad Saoną. W okolicy są ciekawe grotty.

Vermejo, miasto Hiszpańskie, nad morzem, w prowincyi Biskajii. Ma port.

Vermejo Mare, albo Rio Grande, jezioro w Ameryce północnej przy granicach Kalifornii i Nowego Meksyku.

Vermo, miasteczko w Istrii, należące do hrabstwa Mitterburg.

Vermont, wielka kraina Ameryki Północnej, granicząca ze wschodu z rzeką Connecticut. Dopiero roku 1762 zaczęła być zaludniona, 1769 miała już 30000 mieszkańców a 1786 wystawiła 15000 wojska. Miasto stołeczne ma Bennington. Od roku 1779 wszczął się między prowincjami Neu-Hampshire, a Nowym Yorkiem spór o zwierzchność nad Vermontem, który z swej strony chciał być udzielny i osobną składać prowincją.

Vernate, miasteczko w bywszym Piemontcie, hrabstwie Tenda, teraz do Francji należącym.

Vernazzo, miasteczko nadmorskie w wschodniej części bywszej rzeczypospolitej Genueskiej.

Vernegues, miasteczko francuzkie, w bywszej Prowancji o milę od miasta Lambese.

Verner, wielkie góry w Tyrolu, między rzekami Etsch albo Adigą i Inn; z nich poczyną się wiele rzek pomniejszych, wpadających w wspomniane.

Vernet, wieś francuzka w bywszym powiecie Russillonie, mająca sławne ciepłe kąpiele.

Verneuil, piękny zamek z okazałymi ogrodami w bywszej gubernii Wyspy Francuzkiej, powiecie *Valois*. Należał do książąt *de Condé*.

Verneuil, małe miasto francuzkie w prowincji *Bourbonnois*.

Verneuil, małe miasto francuzkie, nad rzeką Eurą w bywszej

prowincji Normandii, przedtem należące do księstwa *Alençon*.

Vernon, małe ale piękne miasteczko francuzkie, w bywszej Normandii, nad Sekwaną; należało w ostatnich czasach do księcia *de Penthièvre*, a po tego zgoinie do jego zięcia księcia *d'Orléans*.

Veroli, stare miasteczko włoskie, w bywszej papieżkiej prowincji *Campagna di Roma*; miało biskupstwo.

Verona, miasto stołeczne przedtem prowincji *Veronese*, należącej do rzeczypospolitej Weneckiej, teraz do Królestwa Włoskiego, nad rzeką Adigą, na której są tutaj cztery mosty, a między temi najznakomitszy *Ponte di Castello Vecchio*. Większa część ulic tego miasta jest krzywych i wąskich, mających po obydwóch stronach chodniki kryte dla pieszych, wysłane marmurem, z którego po większej części domy i mosty są zbudowane, a którego do trzydziestu kilku rodzajów w okolicy dobywają. Znajduje się atoli kilka ulic prostych i okazałych między temi Mantuańska i zwana *Corso* albo zawód, na której w maju odbywają się wyścigi konne. Liczba mieszkańców, wynosiła roku 1780 do 58000. Między pięć bramami tego miasta najozdobniejsza jest zwana *Porta Stuppa*, albo *del Pallio*, jedna z najpiękniejszych dzieł sławnego Michała Angelo. Fortyfikacye tego miasta mało co znaczą dla wyniosłych miejsc okolicznych, jednak trzy cytadelle są dotąd utrzymywane. Kościół katedralny jest starożytna budowla gotycka, prócz tego znajduje się 48 kościołów parafialnych, 41 klasztorów, 18 szpitali i 13 innych kościołów z których wiele teraz skasowanych. Między publicznymi placami najznakomitszy jest zwany *Piazza de Signori*, na którym stoi ratusz, mający posąg sławnych mężów Katuła, Emilia Macera, Korneliusa Neposa, Pliniusza Starszego, Vitruwiusza, Hieronima Frascator i margrabiego Maffei, wszystkich rodem z tego miasta. Na wielkim placu

zwanym *Piazza d'Armi*, stoi posąg wyobrażający rzeczpospolitą Wenecką. Najokazalsze pałace w Weronie są: *Bevilaqua*, *Maffei*, *Verzi*, *Pompei*, *Pellegrini*, napełnione mnóstwem malowideł, posągów i innych ciekawości. Równie godne widzenia są gabinety rodziny Rotari, Pozzo, Cherardini, Moscardi. Sposób życia jest tutaj przyjemny i niewymuszony, do którego łączy się miłość nauk i Kunsztów. Ze wszystkich licznych tego miasta starożytności najsławniejszy jest amfiteatr rzymski, bardzo dobrze się dochowujący, a mogący zmieścić niegdyś 22000 widzów. Liczne są w tém mieście towarzystwa uczone. Roku 1801 dostała się Weronę z częścią państw Weneckich, domowi Austriackiemu, a 1806 przez tenże ustąpiona do Królestwa Włoskiego.

Veronese, bywszy powiat rzeczpospolitej Weneckiej, między powiatami teży *il Vincentino*, *il Paduano*, *il Polesine di Rovigo*, biskupstwem Tridenckim, Mantua i Bresciano. Część mieszkańców tej prowincji miana jest za potomków starożytnych Cymbrów, których Marius w tej okolicy pokonał, lub przynajmniej za innych germanów, atoli teraz mówią włoskim językiem i byli statecznie wiernymi poddanymi rzeczpospolitej Weneckiej.

Verowitza, **Veretze**, bywsza twierdza teraz miasto otwarte w Sławonii, między rzekami Sawą i Drawą, należało przedtem do Turków, ale roku 1684 Austrii ustąpione było.

Verpilliere, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Delfinacie; w okolicy dobywają torfu.

Verra, **Vella**, rzeka w bywszej rzeczpospolitej Genueskiej, poczynająca się w górach Appenińskich, a wpadająca w rzekę Maera przy Sarzana.

Verre, przykład nadmorski, w Neapolitańskiej prowincyi Kalabrii.

Verrez, małe miasto nad rzeką Doria Baltea, w powiecie Aosta w bywszym Piemoncie; blisko

niego stoi zamek na skale. Miejsce to ma około 150 domów.

Verriere, miasteczko francuzkie bywszej prowincyi *Angouleme*.

Verron, powiat francuzki, w bywszej prowincyi *Touraine*.

Verrucchio, miasteczko Włoskie w bywszym państwie papieżkim, prowincyi Ravenskiej.

Verrucola, warowna niegdyś twierdza na górze, w Wielkim księstwie Toskańskim, powiecie Pisano.

Versa, rzeka w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie *Pavesano*, teraz w Królestwie Włoskim, wpadająca przy granicach bywszego księstwa Placenckiego w rzekę Po.

Versailles, **Wersal**, miasto francuzkie, w bywszej gubernii Wyspy Francuzkiej, teraz stołeczne departamentu Sekwany i Oazy o 2 mile od Paryża na zachód ku południowi. Na początku 17 wieku Ludwik XIII. kupił to miejsce, wioską małą będące, od rodziny *de la Fayette*, za 60000 złotych polskich i zbudował tam pałacyk myśliwski, w okolicy dziwnie przyjemnej, pagórkami i gajami otoczonej; mało pozornej i nawet dzikiej, a taką dotąd będącej, która gdyby strumyk choć najmniejszy naturalny miała, była by raczej podobniejsza do którejś z ładnych wiosek w Lubelskim lub Przemyślskim niż do okolicy otaczającej pobyt najokazalszego dworu na ziemi. Ludwik XIV., znużony mieszkaniem w Paryżu, już podówczas bardzo ogromnym, postanowił przenieść stołeczne dworu mieszkanie w niejaką od tego miasta odległość. Między ówczesnymi Królewskimi letniami pałacami nie było wprawdzie żadnego zupełnie odpowiadającego pragnieniom Króla okazałość lubiącego, ale *St. Germain*, o 3 mile od Paryża, nad Sekwaną w pięknej wyniosłej okolicy leżący, mógł przez swe już ogromne budowle i obszerne ogrody, przy pięknym lesie, ułatwić w wielkiej części zamiary twórczego umysłu, prócz tego Król ten tam się

Szanujcie Książkę!

się narodził; lecz przyczyną odrą-
 zy jego od tego miejsca, miało
 być to, iż z tamtąd widać naj-
 wyraźniej opactwo *Sa. Denis*, mie-
 sce pokładu zwłok Królewskich
 od lat 1200. Wybór przeto Króla
 padł na Wersal, którego położe-
 nie odludne i samotne mogło
 być powabem dla Ludwika do
 melancholii skłonnego. Tam więc
 postanowił z pomocą sławnego
 budowniczego Lenotre i wielkiej
 liczby najsławniejszych artystów
 wzniesć najokazalsze mieszkanie
 Królewskie; ale przez pamięć na
 oycę swego chciał koniecznie by
 ogromne budowle tak urządzone
 były, żeby pałacyk Ludwika XIII.
 pozostał w całości; i w istocie
 ta budowla mająca 7 okien i tyl-
 ko jedno piątro prócz dołu, i at-
 tyk w środku o 3 oknach, jest
 zostawiona za zasadę, a od niej
 ciągną się obszerne pawilony pod-
 wyższając się w miarę swego od-
 dalenia, i tworzą dwa niezmierne
 dziedzińce, niegdyś kratami żela-
 znymi ozdobione. To wszystko
 stojąc na pagórku i obrócone ku
 ulicy tak niemal jak pałac széro-
 kiej, a kończący się w polach i
 bliskich pagórkach, daie całemu
 ogółowi postać nader wiejską.
 Tył zamku tego jest w istocie
 najokazalszą i najregularniejszą
 częścią jego, wychodzi zaś na sła-
 wne wodami, posągami i długie-
 mi ulicami ogrody, ale przed
 trzydziesto kilka laty wycięte-
 mi na nowo zasadzanemi; co a
 przyltem spustoszenia rewolucyjne
 nadała temu miejscu pozór zi-
 mny, nagi i niedokończony.
 Wśród niezmiernych bogactw
 wszelkiego rodzaju w tym pała-
 cu, najznakomitsze są: gallerya
 czyli wielka sala, długa przez
 dwadzieścia kilka okien, zay-
 mująca szrodek tylny zamku i
 panująca nad całym ogrodem,
 tudzież kaplica, mogąca się li-
 czyć między najpiękniejszymi
 tego rodzaju dziełmi. Przy zam-
 ku znajdują się niezmierne bu-
 dowle dworskie, stajnie, łowczar-
 nie i inne, przedtem do 30000 lu-
 dzi mieszczące. Na boku leży
 miasto Wersal, podzielone na
 stare i nowe, mające kilka ko-
 ściołów, piękne place, ulice i

domy, prawie wszystkie z ogro-
 dami. Ludność Wersalu wyno-
 sząca w ostatnich latach przed
 rewolucyją do 88000, teraz nie
 przechodzi 30000. Dwa są główne
 przyjazdy do Wersalu z Paryża, z
 tych jeden przez miasto, drugi
 prosto do zamku, tém ostatnim
 można przyjechać, a obeyrza-
 wszy pałac wrócić nazad nie
 wiedząc nawet że przy nim leży
 miasto tej przedtem ludności jak
 Sztokholm, Kopenhaga, Turyn lub
 która inna z miernych stolic Kró-
 lewskich. Dotąd dwór pod nową
 dynastyją nie mieszkał w Wersa-
 lu, ale od kilku lat nakazane są
 naprawy, które gdy wszystkie wy-
 konane będą, wyniosą do 5 mil-
 lionów czerwonych złotych; trzy
 razy tyle miał wydać Ludwik XIV.
 na to miejsce od 1661 do 1678.

Versche, rzeka poczynająca się
 w Laponii Szwedzkiej, a wpadają-
 ca w morze Białe.

Verseil, małe miasto francuzkie
 w bywszey prowincyi Górnym
 Langwedokn, o 4 mile od Tuluzy.

Versetz, Wersztetz, miasteczko
 w Węgrzech, komitacie Temes-
 warskim, ma mieszkańców niem-
 ców i rasców.

Versmold, miasteczko i wóty-
 stwo w bywszym hrabstwie Ra-
 vensberg, cyrkule Westfalskim.

Versoy, Varsoix, małe miasto
 francuzkie w bywszym powiecie
 Gex przy gnanicy Szwajcarskiej.
 Z okoliczności zatargów domo-
 wych w Genewie roku 1768, chciał
 owoczesny minister xiążę *Choiseul*
 założyć tam port i miasto waro-
 wne, któremu już nadawano imię
Choiseul la Ville. Ale przełożenia
 kantonn Bernieńskiego i w krótce
 nastąpiony upadek ministra tego
 były powodem do zaniechania ro-
 bót, do których użyte było woy-
 sko, i tylko port nad jeziorem
 Genewskim i nie wiele domów już
 ukończonych, pozostało.

Vertenaglio, miasteczko w byw-
 szym państwie Weneckim, ma w
 bliskości sławną grootę naturalną.

Verteuil, małe miasto francuzkie
 nad rzeką Charentą, w bywszey
 prowincyi *Angouleme*.

Verteuil, miasteczko francuzkie

- w bywszej prowincyi Gujennie, powiecie Medek, między rzeką Garonną i morzem.
- Vertus**, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Szampanii, z mocnym zamkiem, o 6 mil od miasta *Chalons* ku zachodowi.
- Verue**, **Verua**, małe warowne miasto na skale, nie daleko rzeki Po leżące, w bywszym powiecie Asti w Piemoncie, teraz do Francyi należące. Na bliskiej górze leży warowny zamek *Guerbignan*.
- Verviers**, małe miasto francuzkie w bywszym biskupstwie Leodyjskim nad rzeką Wege; ma 1000 domów 10,000 mieszkańców i znaczne wełniane fabryki.
- Vervins**, małe i stare miasto francuzkie w bywszej prowincyi Pikardyi o 4 mile od miasta *Capelle*. Roku 1597 zawarty tam był pokój między Francją i Hiszpanią.
- Verulam**, miasteczko angielskie w prowincyi *Herdfordshire*, bardzo dawne bo za rzymian już jestniące. Sławny *Bacon*, był baronem tego miejsca.
- Verzuolo**, małe miasto w bywszym Piemoncie, powiecie *Saluzzo*. Nazwisko jego ma pochodzić od wielości ogrodów warzywnych w okolicy.
- Vesciano**, miasteczko królestwa Neapolitańskiego, prowincyi *Terra di Lavoro*, nie daleko miasta Noli.
- Vescovato**, mały powiat w bywszym księstwie Mediolańskim, prowincyi *Cremona*, teraz w królestwie Włoskim. Jedna linia rodziny książąt Gonzaga, ztąd ma imię.
- Veselize**, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Lotaryngii, powiecie *Vaudemont*, o 4 mile od miasta *Toul* ku południowi.
- Vesichio**, miasto w Dalmacyi, części należący przedtem do rzeczypospolitej Ragusańskiej.
- Vesle**, mała rzeka francuzka, w bywszej prowincyi Szampanii, wpadająca w rzekę *Aisne* nie daleko *Soissons*.
- Vesly**, **Veilly**, małe miasto, w bywszej prowincyi Wyspy Fran-
- Tom II.*
- cuzkiej, nad rzeką *Vesle*, przy jej ujściu w rzekę *Aisne*, o 2 mile od miasta *Soissons*.
- Vesol**, przylądek nad morzem Srzodziennym przy brzegach bywszej Prowancyi.
- Vesoul**, małe, dobrze zabudowane miasto w bywszej francuzkiej prowincyi *Francheco mte*.
- Vespolato**, znaczne miasteczko w bywszym księstwie Mediolańskim, między miastami *Novara* i *Vigevano*.
- Vesprim**, ob. *Wesprim*.
- Vessera**, piękny klasztor w Niemczech, hrabstwie *Henneberskim* nad rzeką *Schleusse*, wpadającą nie daleko z tamtąd w rzekę *Werra*, o półtory mili od miasta *Schleussingen*, którego to miejsca dawni hrabiowie bywali tu chowani. Jest tam także stado króla Saskiego, do którego ta włość teraz należy.
- Vesula**, **Monte Viso**, góra jedna z Alpejskich między bywszym Piemontem a Delfinatem. Z pod niej poczytna się rzeka Po.
- Vesuvius**, ob. *Wezuwiusz*.
- Veterani**, jaskinia w powiecie *Temeswarskim*, o 2 mile od miasta *Starey Orsowy*, nad lewym brzegiem rzeki *Dunaju* w górze *Tamant*, od natury wydrążona. Węście do niej jest bardzo ciasne, ale wewnątrz może ona obić 400 ludzi. Ma nazwisko od hrabiego *Veterani*, który roku 1693 osadził ją trzemaset ludźmi, a po upornej dopiero obronie turkom się poddał. Podobnie roku 1788 austriacki major *Stein*, broniwszy się w niej długo otrzymał przez kapitulacyę, wolne wyjście ze swymi ludźmi.
- Vetri**, **Vietri**, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Basilicata*, nad rzeką *Brandano*.
- Vetschau**, otwarte miasteczko w Dolney Luzacyi nad rzeką *Spree* o 4 mile od miasteczka *Dobriluk*. Ma wielu tkaczy i dobre targi na len.
- Vetz**, miasteczko, w księstwie *Siedmiogrodzkim*, komitacie *Tornburskim*.
- Vevay**, po niemiecku *Vivis*, miasto

miasto dość znaczne w kraju zwanym *pays de Vaud*, nad jeziorem Genewskim o 4 mile od miasta Lozanny. Ma znaczny handel z Szwajcaryją i Sabaudyją, tudzież zamek zwany Chillon nad jeziorem wspomnianym.

Veudre, małe miasto francuzkie nad rzeką *Allier*, w bywszej prowincyi *Bourbonnois*.

Vexin, bywszy powiat francuzki, dzielący się na Normandzki i Francuzki, z których pierwszy był w prowincyi Normandyi, drugi w gubernii Wyspy Francuzkiej.

Vezelay, małe miasto francuzkie, w bywszej gubernii *Nivernois*, przy granicach Burgundyi; należy do diecezji *Autun*.

Viadana, małe miasto w bywszym księstwie Mantuańskim, nad rzeką Po, teraz w królestwie Włoskim.

Viana, mierne miasto hiszpańskie, jednak stołeczne małego księstwa w prowincyi Nawarze, powiecie Estella. Przedtem następcy tronu Nawarskiego nosili tytuł tego księstwa.

Viana, przylądek nad brzegiem Portugalskim, przy uściu rzeki Lima, nie daleko miasta Viana.

Viana de Foz de Lima, znaczne miasto i port w portugalskiej prowincyi *Entre Duero y Minho*, przy uściu rzeki Lima w morze, o 6 mil od miasta Braga ku zachodowi. To miasto ma nad brzegiem morskim mocny zamek, a rzeka Lima wiele piaszczystych odsepów które niedopuszczają statkom wchodzić na nią, chyba podczas przybytu morza. Jest w tém mieście akademiia rycerska gdzie w umiejętnościach wojskowych młodzież bywa ćwiczona.

Viane, małe miasto w diecezji *Castres*, w bywszej francuzkiej prowincyi Langwedoku.

Vianen, małe miasto i przedtem wolna włość nad lewym brzegiem rzeki Lech w bywszej południowej Hollandyi, o milę od miasta Utrechtu. Należała ta włość dawniej do familii Brederode, później przez małżeństwo przeszła w dom burgrabiów Dolma, a nakoniec w familią książąt Lippe-Detmold, od których nabyły je

stany generalne Hollenderskie za 840.000 reńskich, z przyczyny że była państwem udziałnym i dawała częstokroć schronienie występcom ściganym od sprawiedliwości. Też stany kazały miasto cokolwiek ufortyfikować. W bliskości znajduje się piękny pałacyk letni zwany *Amaliastein*, a przy nim miły lasek.

Vianen, znaczne miasteczko i włość na wyspie Duyveland przy Hollenderskiej prowincyi Zelandyi.

Vianen, **Vianden**, **Vienthal**, małe miasto, stołeczne bywszego hrabstwa tego imienia nad rzeką Our w dawnym księstwie Luxemburskim.

Viano, miasteczko w bywszym księstwie *Reggio*, do Modenskiego należącym, teraz w królestwie Włoskim, inne tego imienia w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Patrimonio Petri*.

Vias, miasto w bywszej francuzkiej prowincyi Dolnym Langwedoku, diecezji Ayde, przy uściu rzeki *Lourant* w morze Szrodziemne.

Vibona, miasto w Sycylii, z tytułem księstwa, należące do familii *Moncada*.

Vibrais, **Vibraie**, znaczne miasteczko nad rzeką *Brais*, w bywszej francuzkiej prowincyi Dolnym *Maine*.

Vic, miasto przedtem warowne w bywszej francuzkiej prowincyi Lotaryngii, biskupstwie Metz, nad rzeką *Leille* o milę od miasta Marsal. Fortyfikacyie taczne zostały dawno zburzone.

Vic, **Victoria**, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Starej Kastylii, nad rzeką Ebro, dzielącą je na dwie połowy i mającą piękny most kamienny.

Vicarello, małe miasto włoskie, w bywszym państwie papieżkim, prowincyi *Patrimonio Petri*, nad rzeką *Braciano*, o 2 mile od miasta *Braciano*, ma zdrowe kąpiele mineralne.

Vic Fezensca, miasteczko francuzkie nad rzeką *Douze*, w powiecie tegoż imienia, prowincyi Dolnym Armaniaku.

Vic le Comte, małe miasto francuzkie

tuzkie w bywszej prowincyi Dolney Auvernii; było mieszkalne ostatniego hrabi Auvernii, od czego ma nazwisko. O pół mili francuzkiej z tamtą, nad rzeką *Allier*, znajduje się 4 źródła mineralnych, z których dwa zimne, jedno ciepłe i jedno letnie.

Vicegrad, Visegrad, przedtém Plindenburg, bywšie wielkie i piękne miasto, teraz miasteczko nikczemne nad Dunajem w Węgrzech, komitacie Piliskim, między miastami Ofen i Gran. Roku 1684 było przez Chrześcian na Turkach zdobyte.

Vicentino, powiat dawniej Wenecki, między Paduano, Veronese, Tarvisano i biskupstwem Tridenckim położony. Nadzwyczajna żywność jego była powodem do nadania mu miana ogrodu i jatk miastu Wenecyi; należy do Królestwa Włoskiego.

Vicenza, Wicencia, miasto stołeczne powiatu wyżey wymienionego przy spływie rzek Bachi-glione i Retone w piękney i żyzney okolicy, roku 1797 dostało się Austrii a w 10 lat późnief królestwu Włoskiemu. Ma do 30,000 mieszkańców, około 60 kościołów, piękne place, ulice i publiczne pomniki. Sławny budowniczy Palladio, w tém mieście się narodził roku 1580, przeto je ozdobił licznemi wybornemi gmachami, a między temi jest do 20 prywatnych pałaców jego budowy, które dotąd są wzorem mądrego rozporządzenia i najpiękniejszey włoskiej architektury. Na wielkim placu ratusznym stoją dwie kolumny z skrzydlatemi lwami, a między temi wyobrazenie Jezusa Chrystusa. Znajdują się w tém mieście liczne fabryki materyi jedwabnych i wyborne maszyny ułatwiające robotę koło nich. Przedtém to miasto rządzone było przez własny magistrat z miejscowej szlachty wybrany, nad którym przydował podesta Wenecki. Kobiety mają tutaj bardzo przyjemne kolory na twarzy. Okolica Wicencyi napełniona jest pięknymi domami i ogrodami, wydaje wyborne wina słodkie i jest bardzo obfita. Tytuł księcia tego

miasta otrzymał francuzki generał *Caulincourt*.

Vich de Bigorre, miasteczko francuzkie w bywszej Gaskonii, powiecie Bigorre, nad rzeką Lechez.

Vich d'Ossone, albo Vigue, małe miasto hiszpańskie nad rzeką Ter, w prowincyi Katalonii, z biskupstwem sufragannym arcybiskupa Taragońskiego. To miasto, po śmierci Króla hiszpańskiego Karola II. nayıpiérwsze się ogłosiło na stronę Karola III. Leży w bardzo żyzney okolicy, ma piękne kościoły i domy.

Vichy, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi *Bourbonnois*, nad rzeką *Allier*; sławne jest swemi ciepłemi kąpielami i rzadkiej piękności położeniem.

Vico, stare miasteczko włoskie w bywszym państwie papiezkim, prowincyi Patrimonio Petri, między miastami Viterbo i Ronciglione.

Vico di Sorrento, małe miasto w królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Terra di Lavoro*, ma biskupa sufragana arcybiskupa w Sorrento.

Vico, miasteczko stołeczne powiatu na wyspie Korsyce.

Vico Pisano, podupadłe miasteczko, w wielkim księstwie Toskańskim, powiecie Pizańskim.

Vicogne, miasteczko francuzkie w bywszej Flandryi, powiecie *Henault*, w lesie *St. Amand*.

Vicovaro, miasteczko w bywszym państwie papiezkim, prowincyi Sabina; należące do familii książąt Ursini.

Vicovenza, miasteczko w bywszym państwie papiezkim, prowincyi Ferrarskiej, o 5 mil od miasta Ferrary.

Victoria, Vittoriia, miasto w hiszpańskiej prowincyi Biskaji, stołeczne powiatu Alava, pod górą Adriano, o 12 mil od miasta Bilbao. Sławne jest swemi fabrykami żelaznemi i zamięszkane od wielu szlachty powiatowej.

Victoria, twierdza na wyspie Amboninie w Azji; ma 2 hollenderskie i jeden Malayski kościoły. Hollendrzy zdobyli ją roku 1605

na Portugalczykach, i coraz odtąd lepiej umocniali.

Victoria, przylądek w Ameryce Południowej, krainie *Terra Magiellanica*, przy cieśninie Magelańskie.

Vidame, miasteczko francuzkie w bywszej gubernii Orleańskiej, powiecie *Beauce*.

Vielia, miasteczko francuzkie nad rzeką Garonną, w bywszej prowincji Gaskonii.

Vieneratz, Wuczydern, małe miasto tureckie, nad Dunajem, w prowincji Serwii.

Vienne, znaczna rzeka francuzka, poczynająca się w prowincji Limosin, a wpadająca w rzekę *Loire*, o 3 mile powyżej miasta *Saumur*. Dwa departamenty francuzkie mają od téj rzeki nazwisko; to jest: Departament Vienny i departament Vienny Górnej.

Vienne, Wiedeń Francuzki, miasto stołeczne bywszego powiatu *Viennois*, w dawnym Delfinacie, nad rzeką Rodanem, na której tutaj jest most okazały kamienny. Ulice ma ciasne, stare i domy złe budowane, ale bardzo wiele starożytności rzymskich, amfiteatr, liczne pałace, dwa sławne kastele zwane *Pipet* i *Bessine*. Tutajszy arcybiskup nosił tytuł prymasa Gallii, a kościół jego katedralny z dwoma wysokimi wieżami bardzo jest okazały. Między najsłynniejszymi w tém mieście przedmiotami są: bywsze opactwo *St. André le Bas*, starożytny pałac dawnych Delfinów czyli książąt tej prowincji, czworoboczny kościół panny Maryi, zwany *Notre Dame de la Vie*, który podług mniemania był rzymskim praetorium, przedmieście *S. Kolombiny*, z drugiey strony Rodanu, pałac arcybiskupi, sala zwana *Clementina*, w której papież Klemens V. wydał wyrok znoszący zakon Templariuszów, ale w niędy teraz jest skład siana. Mieszkańcy tego miasta robią wyborne klingi żelazne i inne z tego kruscu roboty. Przechadzki w koło miasta tego są ażwicie piękne. O kilka set kroków za miastem na

drodze do Avenionu stoi piramida zwana *l'Eguille*, która podług mniemania powszechnego jest grobem rzymskim.

Vienne, małe miasto francuzkie w bywszej prowincji Lotaryngii, powiecie Barskim, przy granicy Szampańskiej. Dzieli się na dwa części, zwane miasto i zamek.

Viennois, bywszy powiat francuzki nad rzeką Rodanem, w dawnym Delfinacie, nazwany od miasta stołecznego Vienne.

Vierco, mały powiat hiszpański, w królestwie Leonskim.

Vierherrische District, powiat niemiecki nie daleko Renn, mający nazwisko ztąd, że do czterech panów należał wspólnie, to jest: Hessen - Kassel, Rheinfels, i Nassau dwóch linii. Roku 1774 został dopiero podzielony ostatecznie między tychże książąt, tak że dom Hesseński wziął połowę a reszta przypadła na Nassawski.

Vierländer albo *Marschland*, okolica oblana ramionami rzeki Elby, nie daleko Hamburga. Dzieli się na cztery powiaty a należy wspólnie do miast Hamburga i Lubeki, które je zdobyły na księciu Sasko-Lawenburskim i przez ugodę *Perleberską* roku 1420 zatrzymały. Na zamku w *Bergedorf*, miejscu głównym tej okolicy, mieszka wspólny rządca wyznaczony od tych miast.

Vieroff, miasteczko z zamkiem, w księstwie Kamińskim w Pomeralii. Włość ta nadana była jako lenność biskupstwa Kamińskiego hrabiom Eberstein, a po tych wygaśnięciu roku 1665 przypadła na książąt *Croy*, lecz roku 1684 po zeyściu i tych wróciło do korony Pruskiej.

Vierraden, znaczne miasteczko w Ukermarchii Brandenburskiej, nad rzeką Welse przy jej uściu w Odrę, o 2 mile od miasta Schwedt.

Vieste, małe warowne miasto Neapolitańskie, w prowincji *Capitanata*, przy brzegu morskim. Ma biskupa, sufragana arcybiskupstwa w Manfredonia.

Vietach, miasteczko Bawarskie nad rzeką Regen, w cyrkule Straubingen.

Vietri, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi *Principato Citra*, o pół mili od miasta Salerno.

Vieucheu, wielkie miasto Chińskie, w prowincyi Kiangsi, ma fabrykę wyborney porceleny.

Vigevanasco, mały powiat w bywszym księstwie Mediolańskim, między miastami Mediolanem, Pawią, Novara i Valentia. Roku 1708 nadaremnie książę Sabaudzki domagał się ustąpienia sobie tego powiatu, i dopiero roku 1743, traktatem Worruchim otrzymał go od domu Austryackiego; teraz należy do królestwa Włoskiego.

Vigevano, miasto stołeczne powiatu wyżej wymienionego nad rzeką Tessino w przyjemney okolicy. Ma biskupa, który podług bulli papieżkiej, roku 1754 wydanej, bywał mianowany od Króla Sardyńskiego. Zamek tego miasta był przez Hiszpanów zburzony 1647 roku.

Vigna di Madama Reale, albo Winnica księżniczki Królewskiej, piękny pałac letni nie daleko miasta Turynu, stołecznego przedtem Królów Sardyńskich; zbudowany jest w pół góry i przedziwny ma widok. Król Wiktor Amadeusz nazwał go na cześć swej małżonki.

Vignanello, miasteczko włoskie w bywszym państwie papieżkim, prowincyi Patrimonio Petri.

Vignano, małe miasto w wschodniej części bywszej rzeczypospolitej Genueskiej.

Vignola, **Vignuolo**, małe miasto w bywszym księstwie Modenńskim, nad rzeką Panaro, przy granicy bywszej papieżkiej prowincyi Bolonii; teraz należy do królestwa Włoskiego.

Vignonet, **Avignonet**, małe miasto francuzkie w bywszym Langwedoku, powiecie *Lauragais*, nad rzeką Leers.

Vignory, małe i bardzo stare miasto francuzkie w bywszym Szampanii, nad rzeką Marną.

Vigo, małe miasto hiszpańskie, w prowincyi Gallicyi nad małą zatoką morską, murami i wałami otoczone. Port tameczny osłonięty jest skałami i wysepami piaszczystymi.

Vigon, małe miasto w bywszym Piemontcie, teraz do Francyi należące, nad rzeką *Cluson*, o 3 mile na wschód od miasta Pignerol.

Vihicz, **Wichicz**, albo **Bi-chats**, warowne miasto w Krocyci nad jeziorem, otoczone dwoma ramionami rzeki Unna. Roku 1592 było przez Turków na królestwie Węgierskim zdobyte.

Viichen, wielkie miasto handlowe w prowincyi Chińskiej Chekiang, zkąd dobry jedwab bywa wyprowadzany.

Vikely, **Sator Vikely**, ludne miasteczko w komitacie Semplńskim w Węgrzech, w okolicy żyzney. W tym mieście odbywają się zjazdy powiatowe, także znajdują się tutaj kościoły katolicki, grecki, i kalwiński, tudzież klasztor Paulinów.

Vikesland, mały powiat, w prowincyi Rossyiskiej Inflantach, w którym leży miasto Parnawa.

Vilagos, miasteczko węgierskie, w komitacie Saradskim; miało w 16 wieku sławną drukarnią. Na bliskiej górze leży spustoszały zamek Vilagosvar.

Vilaine, rzeka francuzka w bywszej prowincyi Brétanii wpadająca w morze Gaskońskie, od niej ma nazwisko departament *Ille et Vilaine*.

Vilaine la Juel, miasteczko w francuzkim bywszym powiecie Górnej *Maine*.

Vilbel, miasteczko w hrabstwie Hanau nad rzeką Nidda, w Niemczech; należało wspólnie do elektora Mogunckiego i Landgrafa Kasselskiego; teraz do Wielkiego księstwa Frankforckiego.

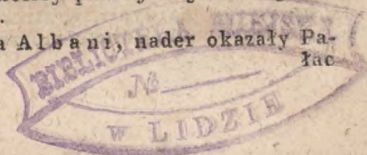
Vildungen, ob. **Wildungen**.

Vilep, królestwo z miastem stołecznym tegoż imienia w Indyjach Azyjatyckich, z tamtej strony rzeki Gangezu.

Vililla, **Villila**, miasteczko w hiszpańskiej prowincyi Aragonii; nie daleko rzeki Ebro. Między tym miastem a Fraga jest sztuka kraju wcale pustego, zwana przeto w okolicy pustynią Arragońską.

Villa Albani, nader okazały Pa-

łac

- żać letni familii Albani blisko Rzymu; ma wielkie bogactwa w malowidłach, rzeźbie i starożytnościach, tudzież wyborne ogrody i piękny widok ku miasteczku *Frascati*.
- Villa Aldobrandini, pałac letni nie daleko Rzymu przy miasteczku *Frascati*, należący do familii książąt Aldobrandini. Ma bardzo piękne gry wodne, między temi jedną poruszającą organy.
- Villa Barberini, piękne wiejskie mieszkanie familii tego imienia nie daleko Rzymu.
- Villa Borghese, albo Villa Pinciana, przepyszny pałac letni książąt Borghese, blisko miasta Rzymu, za bramą *Pincia*, jest najszacowniejszy ze wszystkich koło Rzymu się znajdujących, mianowicie przez swój bogaty zbiór starożytności. Roku 1809 terazniejszy książę Borghese szwagier cesarza Napoleona, ustąpił temuż swych kolekcji, które już po większej części do Paryża przewieziono zostały.
- Villa Bricca, miasteczko w bywszym księstwie Modenskim, powiecie *Soraggio*.
- Villa de Capilla, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Andaluzji, o 13 mil od miasta *Cordova*.
- Villa de Conde, małe miasto z miernym portem przy uściu rzeki Ave w Portugalskiej prowincyi *Entre Duero e Minho*, o 7 mil od miasta Braga ku zachodowi.
- Villa de Fo, miasteczko w bywszym księstwie Mediolańskim, o pół mili od miasta Alessandryia.
- Villa de Praga, warowne miasto na wyspie *Tercera*, jednej z Azorskich, którego mieszkańcy, najwięcej wyżywają się rolnictwem. Ma 3 klasztory, 2 szpitale, dom celny i robot dla ubóstwa.
- Villa Diego, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Starej Kastylii, nad rzeką Pizga, tuż przy jej źródłach.
- Villa d'Iglesias, małe ale dość mocne miasto z biskupstwem sufragranym arcybiskupa w *Cagliari*, na wyspie Sardynii, w stronie zachodniej, nie daleko morza.
- Villa Doria-Pamphili, bardzo piękny pałac letni, zwany inaczej *Belrespiro*, nie daleko Rzymu; ma ogrody wytworne i widoki obszerne.
- Villa flor, małe dobrze zabudowane miasto Portugalskie w prowincyi Alentejo, powiecie Portaleyre, o 15 mil od miasta Braganza.
- Villa franca, małe i mocne miasto w bywszym hrabstwie Nicei, teraz francuzkim departamencie Alp nadmorskich. Ma port bardzo obszerny, otworzony dwoma górami zapuszczającemi się głęboko w morze.
- Villa franca, albo Francavilla, miasto hiszpańskie w prowincyi Starej Kastylii; ma dobre fabryki sukna, a należy do familii książąt Ferrandina i Montalto.
- Villa franca, małe miasto hiszpańskie w królestwie Leonskim, o 19 mil od miasta Leonu. Ma fabryki dobrego sukna.
- Villafranca, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Guipuscoa.
- Villafranca, naydawniejsze ze wszystkich miast na wyspie Tenebra, jednej z Azorskich; leży w okolicy obfitej w zboże i wino. Ma dwa kościoły farne, 2 klasztory i powiat złożony z 9 mieysc. Przed portem tamecznym leży wyspa mająca 11 mil obwodu. Miasto jest z strony morza warowne.
- Villafranca, miasteczko Portugalskie w prowincyi Estremadurze, nad rzeką Tagiem.
- Villafranca, miasteczko w bywszej rzeszypospolitej Weneckiej o 5 mil od miasta Werony, teraz w Królestwie Włoskim, ma dobre fabryki jedwabne.
- Villafranca de Panades, małe ale przyjemne miasto hiszpańskie w prowincyi Katalonii, między miastami Barceloną i Tarragoną.
- Villa Gutiere, wieś hiszpańska w prowincyi Sewilii, powiecie *Almodovar del Campo*, gdzie w 16 wieku była bardzo bogata kopalnia srebra, zatrudniająca codziennie

- do 300 robotników, a wydajacą 170 grzywien.
- Villa Harta, miasteczko w hiszpańskiej prowincyi Toledo, nad małą rzeką Gijuela.
- Villa Hermosa, małe miasto w hiszpańskiej prowincyi Walencyi; ma tytuł księstwa.
- Villa Jesus, Nombre de Jesus, albo Imię Jezusa, małe miasto na wyspie Cebu, mające biskupa sufragana arcybiskupa Manillskiego.
- Villa Joyosa, małe miasto hiszpańskie w królestwie Walencyi, nad morzem Szrodziennym o 5 mil od Alikanty ku północy.
- Villa Ludovisi, albo Conti, pałac letni nie daleko Rzymu z pięknymi ogrodami.
- Villa Madama, pałac letni blisko Rzymu, na górze Marlo; ma widoki obszérne i wiele ciekawości.
- Villa Martin, małe miasto hiszpańskie w królestwie Leonńskim o 14 mil od miasta Burgos.
- Villa Mayor, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Arragonii, nie daleko od miasta Saragossy.
- Villa Mayor, małe miasto w Portugalskiej prowincyi Beira, nad rzeką *Coa*, o 5 mil od *la Garda*.
- Villa Mondragone, bardzo piękne mieszkanie letnie blisko Rzymu, należące do książąt Borghese.
- Villanedo, małe miasto hiszpańskie nad rzeką Tago w prowincyi Estremadurze.
- Villa nova, z przydatkiem *de Cerveira*, dobra twierdza pograniczna w Portugalskiej prowincyi *Entre Duero e Minho* nad rzeką Minho. Z drugiey strony rzeki leży na skale mocna twierdza *la Concepcion*, połączona z miastem przez szançe i most.
- Villanova, z przydatkiem *de Port-mao*, miasto Portugalskie, w królestwie Algarbii z portem bezpiecznym i dwoma twierdzami osłonionym. Weyście do niego jest trudne dla odepów piaszczystych.
- Villa nova, małe miasto hiszpańskie, w królestwie Leonńskim o 10 mil od miasta Leonu.
- Villa nova d'Asti, albo Villa nova dell' Astegiano, warowne miasteczko w bywszym Piemontcie, teraz do Francyi należącym, w hrabstwie Dawnym Asti nad rzeką Tanaro, o 10 mil od miasta Asti, którego mieszkanie je zbudowali. Ma piękne ulice obsadzone białemi morwami, dobre winnice i handel jedwabiem.
- Villa nova del Rio, miasteczko francuzkie w prowincyi Andaluzyi, nad rzeką Gwadalkwiwir, o 7 mil od miasta Seville.
- Villa nueva de los Infantes, znaczne miasteczko w powiecie od niego nazwanym, prowincyi *la Mancha*, nie daleko od miasta Montiel.
- Villa nueva de Duque, miasteczko hiszpańskie, w królestwie Korduby, nad wschodnim brzegiem rzeki Gwadalkwiwir.
- Villa nueva della Serena, małe miasto w hiszpańskiej prowincyi Estremadurze, nad północnym brzegiem rzeki Gwadajany, z tytułem książęcym należące do rodziny Zuniga.
- Villa Pamfili, przepyszny pałac nie daleko Rzymu z wybornymi ogrodami, mającymi prawie półtory mili geograficznej obwodu, nie daleko od miasteczka Albano leżący.
- Villapanda, ob. Villalpando.
- Villa Pineiana, ob. Villa Borghese.
- Villa Pozi, miasteczko na wyspie Sardyńii, nad rzeką Sepur, o 11 mil od miasta *Cagliers* ku Północ wschodowi.
- Villa Rampina, małe miasto Neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo Citra*, nie daleko od *Pescara*.
- Villa real, małe miasto hiszpańskie, w prowincyi Walencyi. Tameczni mieszkańcy trzymali stronę domu Austryackiego podczas wojny o sukcesyją, przeto od przeciwney byli po większey części wycięci, a miasto spustoszone.
- Villareal, małe miasto portugalskie, w prowincyi *Entre Duero e Minho*, stołeczne powiatu tegoż imienia.
- Villareal, miasteczko w portu gal

- galskiej prowincyi Tralos Montes, o 2 mile od miasta Lamego, w powiecie tego imienia z tytułem margrabstwa. Roku 1641 margrabia tameczny wszedł do konspiracyi przeciw królowi i został ścięty w Lizbonie.
- Villareal de Alava, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Alava.
- Villa de la Royna, miasto hiszpańskie w Andaluzyi, z zamkiem i komenderyą orderu Świętego Jakuba.
- Villa Ricca, miasto hiszpańskie, w królestwie Chili, w Ameryce Południowej, powiecie Imperiale o 40 mil od miasta Vadivia na wschód.
- Villa Ricca, miasto hiszpańskie w Ameryce Południowej, królestwie Peru, o 20 mil od miasta Assumption ku północy wschodowi, nad małą rzeką wpadającą w rzekę Parakwarską.
- Villa Ricca, miasto Portugalskie Ameryki Południowej, prowincyi Brezylji, kapitanii San Vincente, nad rzeką Guibay wpadającą w Parana. Są tam bogate kopalnie złota, przynoszące koronie do 15 millionów kruzadów rocznie.
- Villa Rubia, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Kastylii Nowey, powiecie *Occana*, należące do orderu *St. Jago*.
- Villa Rubia de los Ojos de la Guadiana, miasteczko nazwane od jeziora Ojos utworzonego przez rzekę Guadianę, w prowincyi hiszpańskiej *la Manche*.
- Villa viciosa, miasteczko w hiszpańskiej prowincyi Asturyi, powiecie Oviedo, o 9 mil hiszpańskich od miasta Oviedo. Ma mocny zamek i znaczny handel przez położenie swe przy ujściu rzeki Asta.
- Villa Viciosa, małe miasto z pałacem i ogrodem pięknym, w hiszpańskiej prowincyi Nowey Kastylii Arragońskiej.
- Villa viciosa, miasteczko hiszpańskie nad wschodnim brzegiem rzeki Gwadalkiwir, w królestwie Korduby.
- Villa vizosa, Villa viciosa, miasto stołeczne powiatu tegoż imienia w portugalskiej prowincyi Alentejo, z cytafellą w nowym sposobie warowną, o 9 mil od miasta Evora ku wschodowi. Tutaj mieszkawali xiążęta z domu Braganza, nim na tron Portugalski wstąpili. W okolicy dobywają pięknego zielonego marmuru.
- Villa Vieja, miasteczko hiszpańskie w Starey Kastylii, o 8 mil od miasta Burgos, przy źródłach rzeki Arlanzon.
- Villach, piękne miasto z dwoma zamkami w hrabstwie Syrmskim, w Slawonii.
- Villach, małe ale stare miasto z 3000 mieszkańców, w Karyntii Górney przy połączeniu się rzek Drawy i Geyl, stołeczne przedtém wszystkich dóbr biskupstwa Bambińskiego posiadanych w Karyntii, a roku 1759 przedanych domowi Austryackiemu. Ma znaczne fabryki żelazne i stalowe, także handel towarami Auszpurskiemi do Wenecyi. Tutaj roku 1552 cesarz Karol V., mając dnia jednego siadać do stołu mało nie był złapany przez Maurycyego elektora Saskiego chcącego uwolnić swego teścia Landgrafa Hessen-Kasselkiego.
- Villages, ob. Vilagos.
- Villalobos, miasto stołeczne powiatu, w prowincyi hiszpańskiej Valladolid.
- Villalpando, małe ale wyżywne miasto w hiszpańskiej prowincyi Leon, między miastami Benavente i Toro, w wesołej okolicy.
- Villalva, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Navarra, powiecie Sanguenza.
- Villandreau, zamek nie daleko miasta *Bourdeaux*, w bywszej francuzkiej prowincyi Gujennie.
- Villars, małe miasto w bywszym Piemontcie, teraz do Francyi należącym, powiecie Boglio nad rzeką Varo: ma piękny pałac.
- Villars, miasteczko francuzkie, w bywszej gubernii Burgundzkiej, powiecie Bresse, nad rzeką Charlaronne.
- Villars, miasteczko przedtém z tytułem xiążstwa-parostwa, do famillii tegoż imienia należące, w Prowancyi, bywszym powiecie Apt.

- Villebois, włość w bywszej francuzkiej prowincyi Delfinacie.
- Ville Dieu, miasto z bywszą komenderyją orderu Maltańskiego, w bywszej prowincyi Dolney Normandyi w Francyi, o 3 mile od miasta *Coutances* nad rzeką *Sienna*. Mieszkańcy zamożni, trudnią się po większej części robotą tyglów i kociołków.
- Villeforo, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincyi Dolnym Langwedoku, przy górach *Sevenes* położone.
- Villefranche, mocno zamieszkane miasto w bywszym francuzkim powiecie *Beaujolois*, nad rzeką *Morgon*, o 4 mile od miasta *Lyonu*, w bardzo żyznej okolicy.
- Villefranche, miasteczko w bywszej francuzkiej prowincyi *Bourbonnois*.
- Villefranche, małe miasto w bywszej francuzkiej prowincyi Górnym Langwedoku, diecezyi *Alby*.
- Villefranche de Couflans, małe miasto francuzkie z mocnym zamkiem i kamiennym mostem na rzece *Tes* w bywszej prowincyi Burgundy, było stołeczne przedtem powiatu tegoż imienia.
- Villefranche de Panat, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincyi *Rouergues*, nad rzeką *Dordogne*.
- Villefranche de Laurogais, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Lauragais*, diecezyi *Tuluzańskiej*, w dawnym Langwedoku.
- Villefranche, miasteczko francuzkie nad rzeką *Moza*, w bywszej prowincyi Szampanii, powiecie *Argonne*.
- Villefranche de Perigord, miasto francuzkie w bywszej prowincyi Perigord, przy granicach dawnego powiatu *Quercy* o 6 mil od miasta *Cahors*.
- Villefranche de Rouergue, dość znaczne miasto z 5000 mieszkańców, w bywszej francuzkiej prowincyi *Rouergue*, przy granicach powiatu *Quercy*, nad rzeką *Aveyron*; Za miastem leży klasztor kartuzów.
- Villejuif, małe miasto o 2 mile na południe Paryża, na wielkiej drodze do *Lyonu*.
- Ville Maur, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Szampanii.
- Ville Marie, miasto w Ameryce Północnej, na wyspie rzeki *Montrohal*.
- Villemur, albo Villemor, małe miasto nad rzeką *Tarn*, w bywszej francuzkiej prowincyi Langwedoku, stołeczne powiatu tegoż imienia.
- Villena, miasteczko z zamkiem i tytułem margrabstwa, którego imię nosiła jedna znakomita familia Hiszpańska, teraz należy do korony. Jest w Nowey Kastylii.
- Villenaux, małe miasto francuzkie w bywszej Szampanii, o 3 mile od miasta *Nogent sur Seine*.
- Villeneuve, miasto francuzkie w bywszej Gaskonii, nad rzeką *Miadour* na której jest most.
- Villeneuve, małe miasto w kantonie Bernenskim w Szwajcaryi, przy wejściu rzeki *Rodanu* w Genewskie.
- Villeneuve d'Agenois, miasto francuzkie w bywszej prowincyi Agenois, gubernii Gujeńskiej, nad rzeką *Lot*.
- Villeneuve d'Avignon, małe miasto na prawym brzegu rzeki *Rodanu*, na przeciw miasta *Avignonu*. Blisko stamtąd jest twierdza *St. André*, z której wyborny odkrywa się widok.
- Villeneuve de Bergue, małe miasto francuzkie w powiecie *Vivarais*, nad rzeką *Ibic*.
- Villeneuve la Guerre albo la Guiard, małe miasto francuzkie nad rzeką *Yonne*, w bywszej prowincyi Szampanii. Ma most na wspomnianej rzece.
- Villeneuve l'Archeveque, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Szampanii, o 4 mile od miasta *Sens* ku wschodowi.
- Villeneuve le Roi, wieś z okazałym zamkiem niegdyś królewskim, nad sekwaną o 3 mile od Paryża.

- Villeneuve le roi**, małe miasto francuzkie w bywszey prowincyi Szampanii, nad rzeką *Yonne*, na którey ma most.
- Villeneuve le Clermont**, miasteczko francuzkie w bywszey Prowancyi o milę od miasta *Clermont*, ma piękne fabryki sukna i kapełuszów.
- Villeneuve St. George**, miasteczko francuzkie o 3 mile od Paryża nad Sekwaną.
- Villepreux**, małe miasto francuzkie o 5 mil od Paryża ku zachodowi.
- Villeroze**, znaczne miasteczko francuzkie w bywszey Prowancyi o 9 mil od miasta *Brignolles*.
- Villeserve**, miasteczko francuzkie w bywszey Pikardyi, między miastami *Ham* i *Noyon*.
- Villeroys**, okazały pałac i ogród nie daleko Paryża ku południowi; należący przedtém do książąt tego imienia.
- Villers Coterets**, miasteczko francuzkie w bywszym powiecie *Valois* o 10 mil na północ-wschód od Paryża, przy wielkim lesie zwanym *Retz*, zkąd swe bierze nazwisko. Ma pałac i ogród okazały należący przed rewolucyą do książąt *d'Orleans*.
- Villers le Bocage**, miasteczko francuzkie w bywszey Normandyi, powiecie *Bocage*.
- Villers la montagne**, miasteczko francuzkie w bywszey Lotaryngii, księstwie Barskim.
- Villingen**, miasto Niemieckie w Szwabii o 2 mile od źródeł Dunaju, jest bardzo regularnie zabudowane, tak że z rynku widać wszystkie bramy. Ma sławne wody mineralne i opactwo bywsze Benedyktyńskie.
- Vilm**, mała wyspa na morzu Bałtyckim, należąca do wyspy *Rügen*.
- Vilm ar**, miasto niemieckie w księstwie *Nassau*, między miastami *Weilburg* i *Dietz*.
- Vils**, mierna rzeka Niemiecka, w Bawaryi tworząca się z połączenia dwóch rzek tegoż imienia przy zamku *Rutina*, a po upłynieniu mil 14 wpadająca przy *Vilshofen* w *Dunay*.
- Vils**, małe miasto Niemieckie w Tyrolu.
- Vils**, mała rzeka niemiecka, poczynająca się przy *Vilsach* w biskupstwie Bamberckim, a wpadająca w rzekę *Naab* przy *Kalmünz*.
- Vilsbiburg**, piękne miasteczko niemieckie w Bawaryi, powiecie *Landshut*, nad rzeką *Vils*.
- Vilseck**, mierne miasto niemieckie w bywszym księstwie Bamberckim teraz do Bawaryi należącym, nie daleko źródeł rzeki *Vils*.
- Vilsen**, miasteczko w bywszym elektorstwie Hanowerskim, teraz do Westfalii należącym, w hrabstwie *Hoya*.
- Vilshofen**, mierne miasto niemieckie w Bawaryi nad Dunajem, przy uściu w niego rzeki *Vils*. Ma kollegiatę i wielki Królewski browar. W woynach z Austryą w latach 1703 i 1745 było to miysce przez césarskich zajęte.
- Vilshut**, ob. *Wilshut*.
- Vilvorden**, małe miasto z zamkiem nad kanałem *Bruxelskim* przy zbiegu rzek *Senny* i *Weluwy*, w bywszym francuzkim *Niderlandzie*, między miastami *Bruxellą* i *Mechlinią*.
- Vimerato**, małe miasto nad rzeczką *Morgara*, w bywszym księstwie *Mediolańskim*, teraz królestwie *Włoskim*, o 5 mil od miasta *Mediolanu*.
- Vimeux**, powiat w bywszey francuzkiej prowincyi *Pikardyi*, nad brzegiem morskim, rozciąga się między rzekami *Somma* i *Bresle*.
- Vimile**, *Wimile*, wielka wieś francuzka w okolicy sławnego portu *Boulogne*.
- Vimioso**, małe i cokolwiek warowne miasto Portugalskie, w prowincyi *Tralos Montes* z tytułem hrabstwa, należące do margrabiów *Valenza*. Roku 1711 wzięli je Hiszpanie, ale znowu w krótcie ustąpili.
- Vimoutiers**, znaczne miasteczko francuzkie w bywszey prowincyi *Dolney Normandyi*, w diecezyi *Lisieux*.
- Vinadio**, miasteczko w bywszym *Piemontcie*, teraz do *Francyi* nale-

należącym, nie daleko miasta *Comi*, w powiecie zwanym *Stura*; ma sławne kompiele mineralne.

Vinais, miasto Portugalskie w prowincyi *Tra-los-Montes*, o 4 mile od miasta *Braganza*.

Vinaros, ob. *Vineros*.

Vinca, miasteczko francuzkie nad rzeką *Ter*, w bywszej prowincyi *Russilionie* powiecie *Conflans*.

Vincennes, stary zamek z wielo ogromnemi wieżami, o milę na wschód od Paryża, nie daleko rzeki *Marny*. Pierwszy kamień założył nań Król francuzki *Filip de Valois*, roku 1337, a Karól V. skończył go. Ludwik XIII. zaczął tam dwie nowe. obszerne i w nowym smaku budowle, które syn jego Ludwik XIV. je do końca doprowadził. Liczne taceczne wieże służyły często za więzienie stanu. Jest tam starożytna bardzo kaplica, podobno jeszcze za Ludwika IX. wystawiona, gdyż ma wiele podobieństwa z kaplicą zwaną *Świętą*, przy starym pałacu królów w Paryżu, dziś pałacem *Sprawiedliwości* zwanym, a która ostatnia jest dziełem tegoż *S. Ludwika*. W pierwszej ćwierci 18° wieku mieszkała w *Vincennes* księżna *d'Orleans* owdowiała, a potem córka jęj królowa *Hiszpańska*, zmarła młodo roku 1742. Piękny zwieryniec i las jeden z najprzyjemniejszych, służą Paryżanom za ulubioną przechadzkę.

Vinci, miasteczko włoskie w wielkim księstwie *Toskańskim* w okolicy zwanej *Val d'Arno*, albo dolina rzeki *Arno*. Jest to miejsce oyczyną sławnego malarza *Leonarda da Vinci*.

Vineros, *Binaros*, *Vinaros*, miasto hiszpańskie w królestwie *Walencyi*, z dobrym portem.

Vinodopole, inaczej *Porto Re*, małe miasto w *Istryi* nad morzem *Adryatyckim*, nie daleko miasta *Triestu*; było roku 1717 ogłoszone wolnym portem, gdyż ten w jstocie jest bardzo obszerny i wygodny. Dla ułatwienia komunikacyi lądowej z tém miejscem, zbudowana jest kosztowna droga szeroka na 6 sążni, po większej części w skałach kuta, koło której długi

czas po 500 kroatów pracowało. *Weneci* przez zazdrość ku domowi *Austryackiemu* do którego to miejsce należało, czynili wszystko co mogli by handlowi jego szkodzić. Teraz należy do królestwa *Włoskiego*.

Vinon, znaczne miasteczko francuzkie w bywszej *Prowancyi*, nad rzeką *Verdon*, wpadającą o milę po niżej w rzekę *Durance*.

Vinox Bergen, *Bergues St. Vinox*, mierne ale dość warowne miasto w bywszej francuzkiej *Flandryi*, o 2 mile od miasta *Dunkirchen*, z którym to miastem połączone jest kanałem. Od roku 1788 ma wolną żeglugę i znaczny handel morski.

Vinstgau, okolica w *Tyrolu* długa kilka mil, ale nie zbyt szeroka: zawiera w sobie powiaty *Münsterthal* i *Passauerthal*.

Vintank, miasto na wyspie *Ceylan*, królestwie *Kandy*, na morzu *Azyjatyckim*.

Vintimiglia, *Ventimiglia*, dobrze zabudowane miasto bywszej *rzeczypospolitey Genueńskiej*, teraz do *Francyi* należącej; ma mocną cytaclę i port dobry. Tameczny biskup jest sufraganiem, arcybiskupa *Mediolańskiego*.

Vionizza, *Venizza*, miasto z portem w prowincyi *Greckiej Epirze*, leży na pagórku, otoczone z dwóch stron morzem, a z resztą błotami. Z strony lądu, otoczone jest mocnym troistym murem. Dnia 2 listopada roku 1717 było to miasto po krótkim oporze przez *turków* opuszczone, a zajęte przez *Wenetów*, którzy je też w *Passarowitzkim* pokoju zatrzymali.

Vipalanka, wieś w *Węgrzech* w komitatach *Natzkim* i *Bogrodzkim*, była przedtem otoczona mocnym wałem i szansem, a w wojnach z *turkami* rozmaitych smutnych doznawała losów.

Vigue, ob. *Vich d'Ossone*.

Vire, miasteczko w bywszej *Dolney Normandyi* we *Francyi* przy źródłach rzeczki *Vire*, wpadającej przy *Carentan* na morze *Brétańskie*. W taceczney okolicy miały byđ wynalezione piosnki zwane teraz *Pandevilles*. Przyległa kraina nazewa się *Bocage*.

Virgan, małe miasto na wyspie Ferdinando, jednej z Filipińskich w Azji; należy do Hiszpanów.

Virgiliana, menażeria bywszych książąt Mantuańskich, o 2 mile włoskie od miasta Mantuy; nazwana jest dla tego że podług mniemania w okolicy Virgilius miał w przyległej grocie pracować nad swemi dziełami.

Virginia, wielka kraina Ameryki Północnej, granicząca od wschodu z morzem Północnym, od zachodu z Allegańskimi górami, od południa z prowincją Karoliną, od północy z krainą Maryland. Pierwszy Sebastian Cabot, angielski żeglarz odkrył ją roku 1497. Roku 1583 Walther Raleigh otrzymał od królowy Elżbiety darowiznę ten kraj i usiłował go zaludnić, ale to dopiero w szrodku 17 wieku nastąpiło pod rządem lorda Delawara. Roku 1776 po długim nieukontentowaniu mieszkańców tamecznych z gubernatora lorda Dumore, wybuchnęła ta prowincya, jedna z pierwszych, a lord wspomniany musiał się na okręty schronić. Po wspólnym z innymi prowincjami usiłowaniu, otrzymała Virginia, z której był sławny Wasinghton, swą niepodległość. Długi jest kraj ten od północy ku południowi na 240 mil angielskich a szeroki od wschodu na zachód mil 170; obłany rzekami Potowmak, Rapahannok, York i James, dzielącemi go na 4 prowincye, a piąta jest na wschodniej stronie zatoki *Chesapeak-bay*. Nazwisko Wirginii, nadane było temu krajowi przez lorda Raleigh, na cześć królowy Elżbiety, która w panienstwie (*virginitas*) żyła. Klima tego kraju jest bardzo zmienne i od wiatru zawisłe. Zima jest sucha i zimna, śnieg pada obficie, ale nigdy dłużej nie trwa nad dwa dni, mrozy są nagłe i mocne, ale także nietrwałe. Wiosna poczyną się tam wcześniej niż w Anglii, gorąco wniesie umiarkowane jest chłodnemi wiatrami, ale w Lipcu i Sierpniu upały bywają bardzo dokuczające. Powietrze zupełnie spokojne sprawia gwałtowne nawałnice. Jesień wilgotna i zmienna, bardzo jest zdro-

wiu szkodliwa. Kraj obfituje w ryby z licznych swych rzek spławnych, w przepyszne lasy, prócz innych drzew zwyczajnych, mające piękne cedry i cyprysy. Ziemia niewymownie urodzajna, oprócz ryżu wydaje wszystkie rodzaje zbóż europejskich, atoli mieszkańcy najwięcej przykładają się do hodowania tytoniu wybornego, którym ładowane bywa po 200 okrętów; a sam podatek od tego artykułu czynił przed rewolucją 12 millionów złotych polskich rządowi Angielskiemu. W owoce i ogrodniny obfity jest także kraj ten nadzwyczajnie, równie jak w swoyskie i dzikie zwierzęta. Konie chodzące dziko stadami po lasach, są nader piękne, także wielka obfitość owiec i świń. Między szkodliwemi tworam i tych okolic naynebezpieczniejszy jest wąż zwany dzwonkowaty. W całym tym kraju liczącym teraz do 600,000 mieszkańców, są tylko dwa miasta: *Jamestown* i *Williamsburg*, z których pierwsze jest stołeczne. Liczba murzynów wynosiła w czasie rewolucji 27000, odkąd uznani byli wolnemi, a handel niemi został zniesiony. Mieszkańcy są po większej części anglicy, którzy zatrzymali obyczaje i ubiór narodu swego, znajduje się atoli wielu francuzów. Religia najlichniej wyznawana jest anglikańska, ale wszystkie inne mają wolne wyznanie. Handel tameczny nie tylko wyborym tytoniem, ale żelazem, mięsem solonym i drzewem jest bardzo znaczny.

Virgrund, Virngrund, las i okolica w Szwabii w Niemczech, rozciąga się na mil 7.

Virneburg, bywsze hrabstwo niemieckie w Westfalii nad rzeką Eifel, należące do jednej linii książąt Löwenstein-Wertheim. Na lewym brzegu Renu część tegoż hrabstwa należała do elektora Trewirskiego, teraz do Francji.

Virton, małe miasto w bywszym księstwie Luxemburskim, teraz należące do Francji.

Virzon, miasto francuzkie w bywszym księstwie Berry, nad rzeką Cher, o 12 mil od miasta Orleans.

Visapour, Visiapur, wielkie królestwo Azyjatyckie, na zachodniej części Półwyspu Indyjskiego przy granicy Dekanu, w państwie Marattów; Król tameczny był przedtém hołdownikiem wielkiego mogola.

Visapur, miasto stołeczne królestwa wyżey wymienionego, w okolicy czczy i bezwodney; ma mocne fortyfikacye, wiele tkaczów, złotników i kupców. Jest to jedno z największych miast Indyjskich ale teraz nie tak ludne jak przedtém.

Viscardo, Guiscardo-capo, przylądek na wyspie Greckiej Cefalonii, przy nim jest port wygodny. Nazwisko jego pochodzi od sławnego Normandzkiego xięcia *Roberta Guiscarda*, który tam umarł roku 1085. Także kanał dzielący tę wysepę od Małej Cefalonii albo Theaki ma toż imię.

Visconsin, rzeka w Ameryce Połudney, wpadająca nie daleko od miejsca *Prairie des Chiens* w rzekę *Mississippi*.

Visco, Visen, przyjemne miasto portugalskie w prowincyi Beira, między rzekami *Mondego* i *Vouga*. Ma biskupa sufragana arcybiskupa Braganckiego, piękne ogrody, grób ostatniego gockiego Króla w Hiszpanii *Rodriga* i w bliskości fabrykę cynobru.

Visegrad, ob. Vicegrad.

Viset, małe miasto nad rzeką *Mozą*, w księstwie bywshym Leodyjskim, teraz do Francyi przyłączonym, o 2 mile od miasta *Mastrychtu*.

Visigapatnam, twierdza w Królestwie *Cicocol*, w Azji nie daleko brzegów *Golkondy*, w przyjemnym położeniu między pagórkami. Anglicy mają tam faktorię i znaczny handel.

Visnapor, Bisnapor, mały i niepodległy kraj Indyjski w Azji, w królestwie *Bengalskim*, rządzony bardzo mądrze i łagodnie przez familię jedną *Bramińską*. Uspokojony jest od przyrodzenia tak szczęśliwie, że może bydz wodą zalany ile razy nieprzyjaciół go napada. Dla tego był niepodległy statecznie wielkiemu mogolowi,

którego woyska kilkokrotnie zalane były, a przeto odtąd przestaje na pozornym hołdownictwie xięcia, w nim panującego.

Viso, sławna góra jedna z *Alpejskiej* przy granicach dawnego *Delfinatu*. Przez nią wykuta jest sklepiona droga na 500 kroków długości. Przy tej górze poczyna się rzeka *Po*.

Viso, miasteczko w dolinie, w hiszpańskiej prowincyi *la Mancha*.

Visone, miasteczko w bywshym księstwie *Montferratu*, teraz do królestwa Włoskiego należącym.

Visp, miasteczko stołeczne powiatu tegoż imienia w kraju *Wallis* w *Szwajcaryi*, nad rzeką *Vispach* albo *Fischbach*, w *Ren* wpadającą.

Vissan, małe miejsce w bywshym francuzkiej prowincyi *Pikardyi*, nad morzem. W tameczney okolicy był starożytny *Portus Iccius*.

Visselhovede, podupadłe miasteczko niemieckie w księstwie *Verden* w *Westfalii*.

Visso, miasteczko nad rzeką *Nera*, w księstwie *Spoletańskim*, do bywshego państwa papieckiego należące.

Vist, Eust, Uist, jedna z wysp zwanych *Westerness* przy *Szkocyi*. Jest wązka ale długa na mil 10. Okolica morska obfituje w śledzie, ostrzygi i inne ryby. *Sill* jest miastem stołecznym. Między mieszkańcami jest wiele katolików.

Vitaliana, mała wyspa z mocnym zamkiem, nad jeziorem *Lago Maggiore*, w bywshym księstwie *Mediolańskim*, teraz królestwie Włoskim.

Vitenz, Cheltnitz, miasteczko węgierskie w komitacie *Neytraiskim*, pod górą wydającą piękne białe wino. Ziemia w okolicy jest żyzna, a mieszkańcy wyżywiają się prócz rolnictwa przy fabrykach sukiennych i rękawiczek. Tameczne boby bywają zakupowane po całym komitacie.

Viterbo, dobrze zabudowane miasto włoskie, stołeczne bywshym papiezszej prowincyi *Patrimonio Petri*; ma mierną obszerność, 12000 mieszkańców, wielką ilość kościołów, których wieże służyły

- w średnich wiekach za warownię. W tamecznym katedralnym kościele leży 4 papieżów pochowanych. W mieście znajduje się wiele pięknych pałaców, rynek z fontannami, ratusz i ciepłe mineralne kąpiele, z całych Włoch uczęszczane. O pół mili od miasta jest jezioro siarczyste zwane Bulicame, w którym woda zdaje się zawsze gotować. Sławny dziejopis włoski Annius z Viterby, żył w tamecznym klasztorze dominikańskim. W okolicy tego miasta znajduje się wiele pałaców i ogrodów należących do kardynałów i innych panów rzymskich.
- Vitolano**, miasteczko z tytułem hrabstwa, w królestwie Neapolitańskim, prowincji Principato Ultra.
- Vitorchiano**, miasteczko w bywszym państwie papieżkim, prowincji Patrimonio Petri.
- Vitray**, małe miasto nad rzeką Vilaine w bywszej prowincji Brétanii we Francji. Miało tytuł pierwszy baronii Brétańskiej. Mieszkańcy prowadzą znaczny handel płótnem.
- Vitry**, małe miasto francuzkie nad rzeką Scarpe, w bywszej francuzkiej prowincji Artois.
- Vitry le Francois**, dobrze zaludnione miasto francuzkie, nad rzeką Marną w bywszej prowincji Szampanii, ma znaczny handel zbożem. Nazwisko tego miasta pochodzi od jego założyciela króla Franciszka I. który roku 1544 o milę od dawnego miasta spalonego przez woyska cesarza Karola V, a dziś tylko wsią zwaną *Vitry le brulé* będącego, to nowe zbudował.
- Vitzora**, małe miasto w Rossyjskiej Laponii, między dwoma górami leżące.
- Vivara**, **Vivaves**, **Vivarez**, powiat francuzki składający część bywszej prowincji Langwedoku, nad rzeką Rodanem. Rzeką *Erieu* dzieliła go na Górny i Dolny Vivarez.
- Vivero**, **Bibero**, małe miasto w hiszpańskiej prowincji Gallicyi na wysokiej górze, pod którą rzeka Landrove tworzy piękny port i wpada w morze.
- Vivier**, nazywa się bardzo obszerne jezioro przy mieście Haaze, w Hollandyi.
- Viviers**, bywšie miasto stołeczne powiatu zwanego Vivarez, na pagórku nad rzeką Rodanem położone. Tameczny biskup, będący przed rewolucją sufraganiem arcybiskupa w *Vienne*, nosił tytuł księcia *de Douzere Chateau - Neuf*, i hrabiego tego miasta.
- Vivonne**, małe miasto francuzkie, w bywszej prowincji Poitou, nad rzeką Clain, o 3 mile francuzkie na południe od miasta Poitiers.
- Visipour**, ob. Visapour.
- Vlie**, **Flie**, nazewa się przeprawa w Hollandyi z zatoki morskiej *Südersee*, na morze północne, między wyspami Schelling i Vlieland.
- Vlieland**, **Vlie**, **Flieland**, wyspa Hollenderska przy wejsciu do zatoki morskiej *Südersee*. Przeprawa do nięj jest niebezpieczna dla wielości odsepów piaszczystych. Jest na nięj wieś zwana *Ousflieland*, druga zwana *Westflieland* zalana morzem została.
- Vlieland**, mała wyspa w Ameryce Północnej przy brzegach Nowej Anglii.
- Voari**, **Boari**, **Vavari**, królestwo i miasto na wyspie Nippon w Azji, cesarstwie Japońskim.
- Voburg**, **Vohburg**, miasteczko z starym zamkiem tego imienia w Bawaryi na wyspie rzeki Dunaju; było przedtęm gniazdem familii hrabiów Voburg.
- Vocone**, miasteczko włoskie w bywszym państwie papieżkim, prowincji Sabina, przy granicy księstwa Spoletańskiego.
- Vodable**, miasteczko francuzkie w bywszej prowincji Dolnej Auwernii, stołeczne przedtęm Delfinatu Auwernińskiego.
- Vodana**, piękne miasto Azyjatyckie, w Arabii Szczęśliwej nad rzeką Mogesur; okolica tameczna nie wydaje wprawdzie zboża, ale wyborne owoce w obfitości.
- Vodena**, małe miasto greckie w prowincji Macedonii, nad rzeką Vistritz o 5 mil od miasta Salonichi ku wschodowi.
- Vöhlabrück**, wyżywne i dobrze zabu-

- zabudowane miasto w Górney Austrii, cyrkule Hausruckviertel, nad rzeką Vokla. Mieszkańcy i kupcy tameczni wolni są w całym państwie Austriackim od cła wszelkiego. Po wyżey miasta nad wspomnianą rzeką leży miasteczko Volkmarkt.
- Völkenmark, dobrze zabudowane miasteczko w Dolney Karyntii nad rzeką Drawą, z kościołem kollegiackim i probostwem.
- Voerden, małe miasto niemieckie w bywszey Westfalii, xięztwie Osna-bruckim.
- Vöringen, Veringen, małe miasto niemieckie w Szwabii xięztwie Hohenzollern nad rzeką Lau-chert, nie daleko gór Alpeyskich. Należało przedtém do Austrii.
- Vöttan, miasteczko i włość z zamkiem w cyrkule Znaymskim w Morawii.
- Vogelsberg, góra w Szwaycarskim kraju Grizonów, zwana bywa także S. Bernardin.
- Vogelsberg, okolica górzysta w Niemczech nie daleko Renu, w xięztwie Hirschfeld, do elektora Hessen - Kasselskiego, teraz do Westfalii należącym.
- Vogh era, małe miasto w powiecie bywszym Pavesano, należące dawniej do xięstwa Mediolańskiego, ale roku 1743 ustąpione Królowi Sardyńskiemu; teraz należy do królestwa Włoskiego. Położone jest nad rzeką Po.
- Vógogna, albo Ugogna, małe miasto z dobrym zamkiem w bywszym xięztwie Mediolańskim, hrabstwie Anghiera, nad rzeką Tesa, w przyjemney dolinie.
- Vohenstrauß, Fohenstrauß, miasteczko z zamkiem w Bawaryi, xięztwie Sulzbachskim przy granicy Czeskiej.
- Void, miasteczko francuzkie w bywszey Lotaryngii nad rzeką Mozą o 3 mile od miasta Toul.
- Voidanar, stare miasto w Greckiej prowincyi Tessalii, nad rzeką Peneo o 2 mile od miasta Larissa.
- Voigtland, kraj niemiecki do koła Saxonii otoczony, do tego królestwa po wielkiej części na-leżący, w ręście do książąt Reuss, których przodkowie posiadali ten kraj cały z tytułem wójtów césarskich, od czego nazwisko Voigtlandyi pochodzi; także książęta innych linii Saskich mają swoje w tym kraju posiadłości. Leży przy granicy Czeskiej.
- Voigtsberg, mierne miasto w Dolney Styrii, cyrkule Marbur-skim nad rzeką Kainach, o 3 mile od miasta Gratz; nie daleko z tamtąd są sławne ciepłe kąpiele zwane *Döbels* albo *Töplbad*.
- Voinitza, mała twierdza w Greckiej prowincyi Albanii, nad zatoką morską Larta; przedtém do Wenecyi, teraz do królestwa Włoskiego należąca.
- Voire, rzeka w Szampanii, bywszey francuzkiej prowincyi, wpadająca w rzekę Aube.
- Volano, miasteczko z portem w bywszym państwie Papieżkim, prowincyi Ferrarskiej; przy uściu w morze rzeki Po, zwanej tam *Po di Volano*.
- Volcano, wyspa jedna z Liparskich nie daleko Sycylii, naybardziej ku południowi ze wszystkich posunięta. Ma trzy góry ogień wybuchające. Przy niej leży mniejsza jeszcze wyspa zwana *Volcanello*.
- Volferdyck, mała wyspa w bywszej Hollandyi, do prowincyi Zelandyi należąca; ma tylko 2 wsie, ale wyborne pastwiska.
- Volkach, małe miasto niemieckie w bywszej Frankonii, wielkim xięztwie Wirburskim nad rzeką Menem, między miastami Kitzingen a Schweinfurtem.
- Volkmarsen, miasteczko niemieckie, w bywszym cyrkule Westfalskim, przedtém do elektora Kolońskiego, teraz do wielkiego xięcia Darmstadzkiego należące.
- Vollenay, miasteczko francuzkie w bywszej prowincyi Burgundyi, mające wyborne wina w okolicy.
- Vollenhofen, Vollenhoven, małe miasto nad zatoką morską Südersee, w bywszej Hollenderskiej prowincyi Oberyssel, gdzie deputowani tej prowincyi się zgromadzali. To miasto ma znaczny handel i budowę okrętów.

- Vollo**, stare miasto tureckie w prowincyi Tessalii, nad zatoką morską Armiro, w Grecyi. Roku 1635 wenezycjanie to miasto zrabowali i spalili.
- Vollraths**, włość nie daleka Renu w powiecie Rheingau w Niemczech; jest gniazdem baronów Greiffenklau-Vollraths, i już przeszło lat 500 w ich posiadaniu.
- Volmarstein**, miasteczko na górze z kościołem luterskim, w bywszym cyrkule Westfalskim w Niemczech, hrabstwie Mark.
- Volme**, mała rzeka w hrabstwie Mark, w bywszym cyrkule Rzeszy Westfalskim, wpada w rzekę Roer.
- Vologne**, mała rzeka francuzka w Lotaryngii, wpadająca po wyżej Epinal w Mozellę.
- Volouska**, miasteczko z małym portem nad morzem Adryatyckim w Istrii Austryackiej. Jest tam znaczny handel winem, oliwą, figami, migdałami, cytrynami pomarańczami i innymi przedmiotami.
- Volpedo**, małe miasto nad rzeką *Corone* w bywszym księstwie Mediolańskim, powiecie Novara.
- Volta**, rzeka przy brzegu złotym w Gwinei w Afryce.
- Voltagio**, warowne miejsce nad rzeką Lemo, w bywszej rzeczypospolitey Genuenskiej, między górami Apenińskimi.
- Voltala**, małe miasto z zamkiem w bywszym księstwie Mantuańskim, przy granicach Veronskiego powiatu. Teraz w królestwie Włoskim.
- Volterra**, jedno z najstarszych miast w wielkim księstwie Toskańskim, powiecie Pizańskim. Ma biskupa sufragana arcybiskupa Florenckiego, 4000 mieszkańców, i w bliskości sławne ciepłe kąpiele, tudzież rozmaite starożytności.
- Volturno**, rzeka w królestwie Neapolitańskim, poczynająca się przy górach Pirenejskich, a wpadająca w zatokę morską Gaetańską.
- Voltri**, mocno zaludnione miasteczko w zachodniej części bywszej rzeczypospolitey liguryjskiej, nie daleko miasta Genuy.
- Volturata**, małe i nieładne miasto w królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Capitanata*; ma biskupa sufragana arcybiskupa Benewenckiego.
- Volvestre**, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Langwedoku, diecezyi *Rieux*; ma nazwisko od małej rzeki Vol.
- Vomi**, królestwo z miastem tegoż imienia, w cesarstwie Japońskim na wyspie Niphon, w prowincyi Jetcengo, nad zatoką morską Meako.
- Vomura**, miasto z obszernym portem na wyspie Ximo, w cesarstwie Japońskim, w Azji.
- Vonissa**, miasteczko nad południowym brzegiem Gelfu Altra w prowincyi Epiru, w Grecyi.
- Voorn**, Fort Voorn, twierdza na wyspie przy bywszej hollenderskiej Geldryi, tam gdzie rzeki Wahl i Moza spływają się.
- Voorst**, okazały pałac letni z wybornymi ogrodami o pół mili od miasta Zütphen, założony od Wilhelma III. Króla Angielskiego i statudera Hollenderskiego. Roku 1732 przez ugodę z dworem Pruskim książęta Oranii otrzymali posiadanie tego miejsca.
- Voran**, Varan, miasteczko z klasztorem kanoników regularnych Świętego Augustyna, w Dolnej Styryi, cyrkule Gratzkim.
- Vorden**, Vörden, miasteczko niemieckie w bywszym cyrkule Westfalskim, księstwie biskupstwie Paderbornskim, przy granicy opactwa *Corvey*, między miastami Brachel i Schwalenberg.
- Vordernberg**, miasteczko w Bruckim cyrkule, w Górnej Styryi; ma dobre fabryki żelazne.
- Vordoni**, stare miasto w greckiej prowincyi Morei, powiecie Zeonia, nad rzeką Visilipotamo; ma biskupstwo sufraganne arcybiskupa w Misitra.
- Vordon**, Vordan, Fordan, miasto nad Wisłą w departamencie Bydgoskim, zwane bywa także Polskim Fordonem dla różnicy od bliskiej wsi zwanej Niemieckim, przeto że jest Niemcami osiadła.

- Vorse**, rzeka francuzka w bywszej prowincyi Pikardyi, wpadająca w Oazę.
- Vorsfeld**, miasteczko niemieckie w północney części xięztwa Wolfenbüttel, nad rzeką Aller.
- Vorsham**, przylądek morski w kraju Labrador Ameryki Północney, nad wschodnim brzegiem zatoki Hudsonbay, w mieyscu gdzie ta łączy się z morzem Północnym.
- Vörst**, miasteczko przy mieście Bruxelli, stołecznym bywszego Niderlandu Austriackiego; teraz francuzkiego departamentu Dyle. Uważane jest za przedmieście tego miasta.
- Vorst**, miasteczko w bywszym Niderlandzie Austriackim, xięzwie Brabanckim; należące do xiążąt Oranii ze spadku po Wilhelmie III. królu angielskim.
- Vorst**, mocny zamek w Tyrolu, powiecie Etschland, nad rzeką Adiga.
- Vorst**, małe miasto w bywszej prowincyi Hollenderskiej, dzielnicy Arnheimskiej.
- Vosges**, albo Voges, ob. Vaugeoiskie góry.
- Vespero**, małe miasto z portem nad morzem Czarnym w Perekopskiej Tartaryi.
- Vostanza**, małe miasto tureckie, w greckiej prowincyi Macedonii nad rzeką Vardari.
- Vosumni**, królestwo z miastem stołecznym tegoż imienia, na wyspie Xymo, w cesarstwie Japońskim, w Azji.
- Vouga**, rzeka Portugalska w prowincyi Beira, poczynająca się przy Viseo, a po utworzeniu wielkich bagnów wpadająca w zachodni Ocean.
- Vouga**, małe miasto portugalskie, w prowincyi Beira, o 11 mil od miasta Viseo.
- Vougle**, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Vivarez.
- Voulp**, rzeka francuzka w prowincyi Langwedoku, wpadająca przy Tersac w rzekę Garonnę.
- Voute**, małe miasto francuzkie nad rzeką Rodanem, o dziesięć mil od miasta Viviers, w bywszej prowincyi Vivarez.
- Voutenet**, Fontenay, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Burgundyi o 6 mil od miasta Auxerre ku południowi.
- Vouzy**, małe miasto francuzkie w bywszej prowincyi Szampanii, nad rzeką Aisne, o 8 mil od miasta Sedan ku południowi.
- Voxen**, rzeka w bywszej Szwedzkiej, teraz Rossyiskiej prowincyi Finlandyi, wpadająca w jezioro Ladogę przy Kexholm.
- Voxu**, miasto i królestwo Azyjatyckie, na wyspie Nippon, w cesarstwie Japońskim.
- Vreden**, Vreeden, dobre miasto otoczone murami, wałami i rowami, w xięzwie Minsterskim, teraz w Wielkim xięzwie Bergskim, między miastami Stadloo i Barkloo. Ma sławne opactwo panieńskie i fabrykę linonów.
- Vuchang**, miasto stołeczne prowincyi Chińskiej Huquang.
- Vucheu**, miasto w prowincyi Chińskiej Kiangsi.
- Veuren**, małe miasto Niderlandzkie w bywszym xięzwie Brabanckim.
- Vulcan**, wyspa na wschodnim oceanie, przy brzegach Nowey Gwinei; ma góry ogień wybuchające.
- Vulvi**, stare miasto nad rzeką Crapi, w prowincyi Zaconii, na półwyspie Greckim Morei.
- Vuting**, miasto Chińskie w prowincyi Junnan.
- Vyck**, ob. Wyck.
- Vypao**, rzeka niemiecka w Karnoli, hrabstwie Gorycyi; wpada w rzekę Lisonzo nie daleko miasta Gorycyi.
- Vymar**, miasto tureckie w Serwii, nie daleko rzeki Sawy.

W.

- Waa g**, zatoka morska w Norwegii, nad którą leży miasto stołeczne Bergen.
- Waa goe**, jedna z wysp Faroeer, należących do Norwegii.

Wabern, Wawern, piękna wieś z ozdobnym nowym pałacem między rzekami Schwaln i Eder, w bywszym Landgrafstwie Kasselskim, teraz Królestwie Westfalskim.

Wabuche, nazywa się niekiedy rzeka Ohio w prowincyi Luizjanie w Ameryce Północney.

Wachenbuchen, miasteczko niemieckie w bywszym księstwie Hannau, dawniej do Landgrafa Hessen-Kasselskiego, teraz do wielkiego księcia Frankforckiego należącym.

Wachenheim, albo **Wackenheim**, piękne miasteczko niemieckie w powiecie Neustadt bywszym Dolnym palatynacie, z zamkiem starym i dobrými winnicami.

Waclenrod, miasteczko z zamkiem i włością, w bywszym cyrkułe Frankońskim, biskupstwie Bamberskim.

Wachsenburg, Wassenburg, miasto niemieckie w Turynghii, między hrabstwami Gleichen i Arnstadt. Na tamiecznym zamku mieszka rządcą księcia Sax-Gotha, do którego to miejsce należy.

Wachsholm, ob. **Waxholm**.

Wachtendonk, małe, warowne miasto w bywszej Hollandyi o 2 mile od miasta Geldryi, nad rzeką Niers. Roku 1714 dostało się pokojem Badeńskim Królowi Pruskiemu. Ma do 1000 mieszkańców i było niegdyś gniazdem familii baronów Wachtendonk, wygasłej roku 1768 na ministrze elektora palatyna.

Wachtersbach, miasteczko niemieckie nie daleko Renu, nadające nazwisko jednej linii książąt Isenburskich. Leży o półtory mili od miasta Gelnhausen.

Waddemarache, kraina w Indyi Wschodniej, królestwie Jafnapatan, na wyspie Ceylan: ma 3 kościoły i obfite pastwiska.

Wadsteina, Wadstein, małe miasto Szwedzkie, w prowincyi Ostgothii, w wesołej okolicy na wschodniej stronie jeziora Wetter, blisko rzeki Motala. Zamek tamieczny jest warowny. W tém miejscu widać jeszcze kościół niegdyś

świątyni opactwa panien Brigitek, nayobszérniejszego w Szwecyi, a po reformacyi religii na dom inwalidów przerobionego. Roku 1747 ufundowano tam klasztor panien świeckich szlacheckich, i wyborną fabrykę sukna.

Waelen, małe miasto bywszego Niderlandu, między miastami Antwerpią i Mechlinią.

Waltersberg, Weltersberg, miasteczko obmurowane w Niemczech, księstwie Leiningen, cyrkułe bywszym Frankońskim.

Walzheim, Welzheim, Welzen, znaczne miasteczko nad rzeką Lein, w Królestwie Wirtemberskim, o milę od Schorndorf; po wygaśnięciu hrabiów Lymburg, wróciło się z przyległą włością do korony Wirtemberskiej jako lenność.

Waes, mały bywszy powiat w dawnym Niderlandzie Austryackim, rozciągający się od rzeki Skaldy aż do miasta Gent. Nayznaczniejszy w nim miasta są Hulst w północney, a Rupelmanda w południowej części.

Wäxenberg, zamek i włość obszerna, w Austrii Górney, dzielnicy Mühlviertel zwanej, należąca do hrabiów Stahremberg.

Wag, Wagh, wielka rzeka w Górnych Węgrzech poczynająca się w górach Karpackich nie daleko Trenczyna, a wpadająca po wyżej miasta Komorn w Dunaj. Jest szybka i porywająca; ma do 100 progów od skał utworzonych, przez które atoli statki Liptawskie i Tureckie szczęśliwie bywają przeprawiane.

Wageningen, małe miasto Holenderskie w bywszej prowincyi Geldryi, nad Renem, o 3 mile od miasta Nimegi.

Wagensperg, zamek i włość znaczna w Dolnej Karnioli, o 4 mile od miasta Laybach.

Wagers, wielka rzeka, a raczej zatoka morska głęboko w kray się zapuszczająca, w prowincyi Nowey Brétanii, w Ameryce Północney. Roku 1741 kapitan angielski Middleton nadał jey to imię. Przy uściu swym w morze ma do 7 mil morskich szerokości, ale

ale w głąb kraju nawet do ośmiu, a aż do 14 prętów głębokości. Jeszcze o 20 mil w głąb znajdują się na tej rzece wieloryby; te podług mniemania żeglarza Dobbs, od którego imienia nazwany jest bliski przylądek, przybywają tam z morza Spokojnego.

Waghäusel, sławny klasztor kapucynki w bywszym biskupstwie Spirskim w Niemczech nie daleko Renu, o milę od miasta Filipburga. Jest tam piękna pustynka, a do tamecznego obrazu panny Maryi, bardzo wielkie gromady pobożnych uczęszczają.

Waging, miasteczko niemieckie w bywszym arcybiskupstwie Salcburskim, nad jeziorem Tachensee na zachód miasta Lauffen.

Wagrain, zamek i włość należąca do majoratu hrabiów tegoż imienia w Górnej Austrii, dzielnicy Hausruckviertel.

Wagriia, powiat w księstwie Holsztyńskim, teraz do Danii wcielonym, między morzem Bałtyckim, powiatem Storman a księstwami Meklemburskim i Lavenburskim.

Wagrowiec, miasteczko w bywszym województwie, teraz departamencie Poznańskim, ma sławne opactwo i jest stołeczne powiatu.

Wagstadt, miasteczko w Szlasku Austriackim, księstwie Oppawskim, przy samej granicy Morawskiej.

Wagullowie, albo **Wogulowie**, lud Azyjatycki przy granicach Syberii mieszkający; nie ma żadnego pojęcia o Bogu, żyje jedynie z swego łuku, i w nędznych chatkach zwanych w ich języku Jurten, a z gałęzi urobionych.

Wahlstadt, **Walstadt**, wielka wieś w Szlasku Dolnym nie daleko miasta Lignicy. Na tamecznych polach roku 1241 Tatarzy Mongolscy przebywszy z wściekłym okrucieństwem całą Polskę, po kilku porażkach wojsk polskich, zadali srogą klęskę reszcie Polaków i szlachaków dowodzonych przez Henryka Pobożnego księcia Wrocławskiego, w której 30,000 chrześcijan poległo, tak że 9 worów obciętych im uszów poganie posłali do swego kraju. W tame-

cznym kościele odmalowany jest ten bóg nieszczęsny, a corocznie w tymże bywa odczytywana jego historia.

Wahren, miasteczko niemieckie w cyrkułe Wendeńskim księstwa Meklenburskiego.

Wahrenberg, wielka wieś niemiecka w Starej Marchii Brandenburskiej nad rzeką Elbą. Ma przywilej na targi, na których wiele zboża zakupuje i przesyła do Hamburga.

Wahrenbruck, miasteczko niemieckie w cyrkułe i Królestwie Saskim, nad rzeką Czarną Elster, blisko granicy Łuzackiej o milę od miasta Dobriluk.

Wahrin, miasteczko w księstwie Szweryńskim, bywszym cyrkułe Rzeszy Dolno Saskim; nie trzeba go brać za Waren, miasteczka w księstwie Wendeńskim.

Waiblingen, miasto i włość w Niemczech, królestwie Wirtemberskim, nad rzeką Rems, o półtorej mili od miasta Stuttgartu. Od tego miejsca poszło nazwisko Gibellinów, przerobione z Waiblingen, miasta należącego do hrabiów Hohenstauffen, z których domu byli cesarze Niemcy w 12 wieku; dla tego i w następnych partiach cesarskich zwana bywała tym mianem, a papieżka Guelfami albo Welfami.

Waidhofen, miasto z zamkiem w Dolnej Austrii, cyrkułe Wendeńskiego lasu, nad rzeką Ips. Należało przedtem do biskupstwa Freysingen.

Waidhofen, miasto znaczne z obszernym zamkiem w Dolnej Austrii, dzielnicy Górnego Hartmanbergu, nad rzeką Niemiecką Teyą, o półtorej mili od miasta Raps. Zwane bywa Czeski Waidhofen.

Waigatz, cieśnina północnego oceanu między krajami Nową Ziemią a brzegami Rosyjskimi. Odkryta była roku 1556 przez Holenderskiego żeglarza Stefana Barroeva; roku 1596 Hollendrzy Wilhelm Barents i Jakub Hemskerken, szukając drogi północnej do Chin, musieli tam przezimować. W ten czas dnia 3 Listopada wzięli

dzieli słońce po raz ostatni, a dopiero 24 Stycznia na nowo je uyrzeli. Tak na wyspę Nową Zemlę jako też i na Waigatz przybývają liczni mieszkańcy Archangelu i innych krain Rossyjskich dla polowania na psy morskie, białe niedźwiedzie i inne drogiemi futrami opatrzone zwierza. W latach 1735 i 1739 ta cieśnina była dokładniej poznana od rossyjskich okrętów.

Wain, wielka wieś kościelna i włość przedtem udzielną Rzeszy niemieckiej w bywszym cyrkule Szwabskim, do miasta wolnego Ulm należąca, roku 1779 przedana baronowi Herrmann.

Wainfleet, miasto angielskie w prowincyi Linkoln; ma sławną szkołę.

Waitzen, **Watzen**, **Watz**, znaczne miasto węgierskie nad Dunajem w komitacie Pestheńskim. Ma biskupa sufragana arcybiskupa Grańskiego. Bywszy tutajsz biskup, kardynał Migazzi zbudował tu piękny kościół katedralny. Roku 1716 założono tutaj seminarjum dla młodych duchownych. Roku 1768 Maryia Theresza fundowała tu korpus kadetów dla szlachty węgierskiej, a 1777 institut dla panien szlacheckiego rodu zwany Theresianum.

Waitzenbach, przedtem włość udzielną szlachecką, w cyrkule Rzeszy Frankońskim. Roku 1733, fundowany tu był klasztor panien szlacheckich religii ewangelickiej.

Waitzen archen, miasto Austriackie w dzielnicy Hausruck.

Wakefield, znaczne i przez swe farbiernie zamożne miasto angielskie w prowincyi *Yorkshire*, nad rzeką *Calder*, na której tutaj jest most kamienny. To miasto ma dobry handel własnymi sukniemi.

Wakenitz, mała rzeka niemiecka poczynająca się z jeziora Ratzeburskiego, dzieląca powiat Ratzeburski od księstwa Sasko-Lavenburskiego, a przy mieście Lubece wpadająca w rzekę Trave.

Walbeck, **Walpke**, miasteczko niemieckie w bywszym biskupstwie Hildesheimskim, przy uysciu rzeki **Walbeske** w **Aller**. Blisko tego

miejsca leży luterskie probostwo z 6 kanonijami.

Walbeck, miasteczko i włość w bywszej Pruskiej Geldryi, nie daleko od Renu. Roku 1703 dostała się część tey włości księciu Loosz *Corswaren*.

Walchen, zamek i włość w Górney Austrii, dzielnicy Hausruckviertel.

Walchern, wyspa w bywszej Hollandyi największa i najwazniejsza z tych które składają prowincyią Zelandyią. Przedzielona jest rzeką Westerskaldą od Flandryi. Roku 1810 anglicy na próżno wylądowali na tey wyspie, bo w krótcie z niey ustąpić musieli.

Walcheren, Nowa **Walcheren**, ob. **Tabago**.

Walcourt, małe miasto z sławnym przedtem opactwem benedyktynskim w bywszej Flandryi, hrabstwie Namur, przy granicy biskupstwa Leodijskiego.

Wałcz, **Wałęcz**, po niemiecku **Krone**, **Polnisch Krone**, miasteczko w bywszym województwie Poznańskim, teraz departamencie Bydgoskim, stołeczne powiatu.

Wald, piękna i nowa wieś w królestwie Saskim, cyrkule Górney Luzacyi; na początku 18° wieku zabudowana przez hrabię Einsiedel, w miejscu gdzie przedtem był las gęsty. Ma teraz 54 domy, a mieszkańców po większej części tkaczy.

Wald, ludna wieś niemiecka w wielkim księstwie Bergskim, włości Solingen. Ma wielu kowalów nożowych.

Waldaschach, **Aschach**, znaczne miasteczko niemieckie w bywszym cyrkule Frankońskim nad rzeką Saalą, o 2 mile od miasta Neustadt, do Wielkiego księstwa Wirchurskiego należące.

Waldau, miasteczko z zamkiem w Prussach Wschodnich, nad rzeką Pregel, nie daleko miasta Królewcza.

Waldburg, hrabstwo przedtem udzielne Rzeszy Niemieckiej w cyrkule Szwabskim, między rzekami Jler i Dunajem, przedzielone jest

jest opactwem Schussenried na górne i dolne; pierwsze leży nad rzeką Jler; drugie nad Dunajem. Posiedziciele tego hrabstwa, hrabiowie Waldburg, maia przydomek Truchses, czyli stolnik, dla tego że najstarszy z nich był zawsze wielkim stolnikiem Rzeszy. Zamek Waldburg na wysokiej górze, leży w landwbystostwie Altorf.

Waldeck, miasteczko niemieckie z zamkiem na górze w bywszym palatynacie górnym, przy granicach Frankońskich. Tameczny zamek zburzony był roku 1704.

Waldeck, hrabstwo a teraz księstwo udzielne w konfederacyi Reńskiej, leżące w bywszym cyrkule górnego Renu, między księstwami Kasselskim, Westfalskim i Paderbornskim. Mieszkańcy są po większej części luteranie, znaydują się atoli między niemi katolicy i kalwiniści. Kray ten jest górzysty, przecież obfity w zboża, osobiwie zaś krusce żelaza, miedzi a nawet cokolwiek srebra. Ma 35 mil kwadratowych powierzchni, 14 miast, 82 wsi i 21000 mieszkańców.

Waldek, miasto stołeczne księstwa tego imienia nad rzeką Eder. Tameczny starożytny zamek na wysokiej skale położony, był zruynowany roku 1762, ale teraz naprawiony.

Walden, Saffranwalden, miasto angielskie w prowincyi *Essex*, na pagórku otoczonym polami szafranowemi.

Walden, miasteczko z zamkiem w bywszym niemieckim cyrkule Szwabii, należące do hrabiów Fugger.

Waldenburg, Woldenburg, włość w bywszym cyrkule rzeszy Westfalskim, roku 1803 dostała się księciu Darmstadzkiemu. Zamek tameczny należy do hrabiów Fürstenberg.

Waldenburg, księstwo niemieckie w bywszym cyrkule Frankońskim, przy granicy Szwabskiej; należy do jednej linii książąt Hohenlohe, którey nadaie imię.

Waldenburg, małe miasto stołe-

czne księstwa wyżey wymienionego z zamkiem na górze, w okolicy lesney.

Waldenburg, miasto niemieckie nad rzeką Schneberską Muldą do koła Saxonii otoczone; należące z przyległą włością do książąt Schöenburg. Ma pałac tychże i 2000 mieszkańców, między temi wielu garncarzy robiących bardzo piękne naczynia gliniane.

Waldenburg, Wallenberg, Walmrich, miasto Szlaskie w księstwie Swidnickim nad rzeką Polśnitzi; ma sławne fabryki płócienniczej bielizny stołowej. Należy z wielo przyległemi dobrami do hrabiów Hochberg na Fürstensteinie. Bliśko ztamtąd są sławne wody Altwasser zwane.

Waldenfels, Wallenfels, miasteczko niemieckie w bywszym biskupstwie Bambijskim, teraz do Bawaryi należącym.

Waldenfels, mocny zamek na górze leżący, w Austrii Górney, cyrkule Mühlviertel przy granicy Czeskiej. Należy do hrabiów Grundemman.

Waldenhagen, małe miasto niemieckie, w księstwie Meklemburskim, o milę od miasta Gustrów.

Waldenheim, włość niemiecka w bywszym cyrkule Górnego Renu, do szlacheckiej familii Blumenkorn należąca. W okolicy jest hamernia żelazna.

Waldenhofen, zamek i włość w bywszym cyrkule Rzeszy Frankońskim, przy granicach biskupstwa Wirchurskiego którego była lennością. Od roku 1632 należała do familii hrabiów, później książąt Hatzfeld, ale ci przedali ją księstwu Lewenstein-Wertheim.

Waldenskie Doliny, okolica Szwajcarska przy granicy bywszego księstwa Piemontskiego, teraz do Francyi należącego.

Walderbach, Wallerbach, sławny klasztor cysterski w bywszym górnym palatynacie w Niemczech, powiecie Wetterfeld.

Walderfingen, ob. Vaudrevange.

Walderhog, małe miasto w Norwegii, prowincyi Drontheim, nad morzem.

morzem. Mieszkańcy wyżywiają się rybołówstwem i handlem zboża, gdyż tamtędy wiele okrętów przebywa z Christiansund do Drontheim. W bliskości znajduje się wielka mogiła kamienna, która miana jest za grobowiec Króla Norweskiego Waldera, także piękna grotta w skale od przyrodzenia wydrążona.

Waldersee, stary spustoszony zamek, nie daleko od uścia rzeki Muldy w Elbje, w księstwie Anhalt-Dessau, w Niemczech.

Waldfeucht, miasteczko niemieckie, w bywłym księstwie Juliaceńskim, teraz Wielkim księstwie Bergskim. Ma kościoły katolickie i kalwiński.

Waldhausen, miasteczko z klasztorem kanoników regularnych Świętego Augustyna, w Austrii Górnej, cyrkule Machlandviertel, nad rzeką Särbliug.

Waldheim, małe miasto niemieckie w Saxonii cyrkule Lipskim, nie daleko miasteczka Rochlitz, nad rzeką Zschopa, na której jest tutaj most kamienny. W tamiecznym zamku za miastem będącym założono roku 1716 dom siarot i robot. Także rozmaite fabryki, a mianowicie flaneli są w bardzo dobrym stanie.

Waldkirch, miasteczko niemieckie w bywłym cyrkule Szwabskim, księstwie Brizgowii, przedtem do Austrii teraz do Wielkiego księstwa Badeńskiego należącym. Leży nad rzeką Elz, o milę od miasta Freyburga, i ma sławne szlifiernie krzysztalów i granatów.

Waldmannshofen, miasteczko niemieckie w bywłym cyrkule Frankońskim, nie daleko miasta Ufenheim. Należy do książąt Hatzfeld.

Wald-Michelbach, wielka wieś niemiecka w bywłym Palatynacie; ma kościoły trzech religii chrześcijańskich i do tysiąca dusz.

Waldmünchen, małe miasto niemieckie w Bawarii, nad rzeką Schwarza, w górnym palatynacie, przy granicy Czeskiej.

Waldniel, miasteczko niemieckie w bywłym księstwie Juliaceń-

skim, teraz do Wielkiego księstwa Bergskiego należącym.

Waldsachsen, Waldsassen, miasteczko z klasztorem cysterskim, w Bawarii o milę od miasta Egry przy granicy Czeskiej i Voilandzkiej. Przez ogród klasztorny płynie rzeczka Wandreb.

Waldsee, małe miasto z włością w Niemczech bywłym cyrkule Szwabskim, należące do hrabiów Walzburg. Włość ta ma 4 mile kwadratowe, 8000 mieszkańców i 5000 reńskich dochodu. Przy mieście leży zamek Wolfseck, mieszkalny wspomnianych hrabiów.

Waldshut, jedno z 4 miast leśnych w bywłym cyrkule Szwabskim w Niemczech; jest warowne i uważane za klucz do Czarne go lasu. Leży o 7 mil od miasta Szafuzy, należało przedtem do domu Austriackiego, teraz do wielkiego księcia Badeńskiego.

Waldstedzkie jezioro, zatacza się kabłąkiem między kantonami Unterwalden, Lucern, Zug i Schwitz.

Waldstein, dawny zamek, w bywłym cyrkule Frankońskim Rzeszy niemieckiej.

Waldstein, Wallenstein, miasto z zamkiem w cyrkule Buzławskim w Czechach, nie daleko Turnau. Ztamtąd pochodzą hrabiowie Waldstein albo Wallenstein, dzielący się na Waldsteińską i Arnowską linią. Pierwsza ma tytuł hrabiów Rzeszy, magnatów Węgierskich, tudzież dziedzicznych kracezych tegoż Królestwa i Czeskiego. Z tego domu pochodził generał austriacki krabia Wallenstein sławny swemi dziełami w 30 letniej wojnie, porażką poniesioną roku 1632 od Gustawa Adolfa Króla Szwedzkiego pod Lützen, choć tamże poległ swemi wyniesłami zamiarami i śmiercią gwałtowną zadaną mu w czasie przez dwóch oficerów z jego korpusu.

Waldstein, zamek i włość w Dolnej Austrii, nad rzeką Schreins, przy Schwartzenau.

Waldstetten, miasteczko niemieckie w cyrkule bywłym Szwabskim

skim, margrabstwie Burgawskim; należy do komenderyi orderu Teutońskiego.

Waldturn, miasteczko i zamek w Bawaryi, bywszym księztwie udzielnym Sternstein, należącym do rodziny Lobkowitz.

Walewice, bardzo piękna wieś z pałacem nie daleko Żęczycy, gniazdo i dziedzictwo domu Walewskich.

Walgensee, Walchensee, piękne i rybne jezioro w Bawaryi, należące po większej części do opactwa Benediktbayern. Leży nad nim kilka austeryi i domów rybackich.

Waldhausen, miasteczko niemieckie w Turyngii, nad rzeką Helm przy lasach i górach Harz zwanych, należy do Króla Saskiego. Za miastem leży piękny zameczek z kaplicą, otoczony rowami wodą napełnionemi. Za czasów cesarzów niemieckich z domu Saskiego było to miasto zwane Pfalzstadt, albo pałacowe.

Walheim, Walhain, zamek, miasto i powiat obszerny w bywszym księztwie Brabanckim, w Niderlandzie, nie daleko miasta Gerblours.

Walheim, miasteczko niemieckie w Królestwie Wirtemberskim, powiecie Besingheim.

Walk, miasto stołeczne okręgu w gubernii Rossyiskiej Rigskiej. Ludności ma do 1000 dusz.

Walkenried, miasteczko niemieckie w Turyngii, hrabstwie Hohenstein, z sławnym opactwem, zniesionym teraz i należącym do książąt Brunświcko-Wolfenbüttel.

Wallenburg, małe miasto Szwaycarskie, w kantonie Bazylejskim, nad rzeką Ergetz, z zamkiem *Altwallenberg*.

Wallenstadt, Wahlenstadt, małe miasto Szwaycarskie, w powiecie Sargans, nad jeziorem Wallenstedzkim o 4 mile od miasta Glaris. Ma ważną przeprawę i obszerny handel.

Wallenstedzkie jezioro w Szwaycaryi, długie jest na dwie mile, a przez rzekę Limmat łączące się z jeziorem Zurich.

Wallenstein, zamek i włość w Niemczech, bywszej Dolney Hasyi, teraz Królestwie Westfalskim. Należy do szlacheckiej rodziny, od niego imię biorący.

Waller, miasteczko Czeskie, w cyrkule Prachińskim, gdzie wyborne szkła robią.

Wallerstein, miasto stołeczne księztwa tegoż imienia, w Niemczech, cyrkule bywszym Szwabskim, nie daleko miasta Nordlingen. Ma zamek mieszkalny jednej linii książąt Oettingen, od tego miejsca biorący imię. Kray zawiera 12 mil kwadratowych powierzchni, 30000 mieszkańców, a czyni 10000 talarów.

Wallis, New - South - Wallis, kraina Ameryki Północnej, w Kanadzie. Także podobnie nazywali Anglicy niedawno odkryte brzegi Nowej Hollandyi na morzu Południowym.

Wallis, New - North - Wallis, kraina w okolicy zwanej *Terrae Arcticae*, w Północnej Ameryce na morzu Christianskim.

Wallfisch, albo Wieloryb, przedtém mocny zamek w Niemczech nad morzem Bałtyckim, w księztwie Meklemburskim przy porcie Wismar, blisko półwyspy Port. Należał do Szwecyi i dla tego roku 1717 przez sprzymierzone przeciw niej woyska północne został zrujnowany.

Wallia, po angielsku Wallis, po francuzku Gales, prowincya angielska z tytułem księztwa, który zawsze pierworodny syn Króla angielskiego nosi. Leży w zachodniej stronie Królestwa, graniczy od południa z kanałem Bristolskim od północy i zachodu z morzem Irlandzkim, od wschodu z angielskimi hrabstwami Chester, Schrop, Hereford i Montmouth; dzieli się na Północną i Południową Wallia, a z tych każda na 6 hrabstw; do niej należy także wyspa Anglesey. Mieszkańcy są po większej części ubodzy i pochodzą od dawnych Bretonów wypartych z Anglii przez Anglosasów; mówią więc językiem starożytnych ieltów, przodków ludów zachodniej Europy, ale bar-

dzo wyrodzonym. Sami siebie nazywają Kumri, co ma jakieś podobieństwo z Kimbry albo Cimbry; a anglików zowią Sassonoch, to jest sasami. Kray górzysty bardziej jest do chowu bydła niż do rolnictwa zdalny.

Wallingfort, małe miasto z kościołem i spustoszałym zamkiem w angielskiej prowincyi Berkshire, nad Tamizą; wysłała 2 deputowanych na parlament.

Walliseński kray, albo Valais, bywsza mała rzeczpospolita granicząca z Szwajcaryją, Królestwem Włoskim i dawnym Piemontem, teraz do Francyi należącym. Kray ten składa się z doliny długiej na mil 17, otoczonej po obydwu stronach wysokimi górami, zawsze śniegiem okrytymi, między którymi najsłynniejsze są S. Bernarda, Grimsel, Furca. Wydaie wyborne wina, osobliwie muskatelowe, tudzież owoce rzadkiej dobroci. Szrokiem doliny płynie rzeka Rodan, nie daleko z tamtąd pod górą *la Fourche* się poczynająca, a przez całą prawie dolinę ma ustawiczne wodospady. Mieszkańcy prawie wszyscy mają wule u gardła. Dzieli się kray ten na Górny i Dolny; ma katolickich mieszkańców, należących do biskupa w Sion. W górnej Walezy mówią po niemiecku, w dolnej, zepsutą francuzczyzną. Głównym zatrudnieniem mieszkańców jest chów bydła, którym, tudzież masłem i sęrem do przyległych krain handluja. Już przy pokoju Lunewilskim roku 1801 kray ten przyznany był Francyi, ale dopiero roku 1810 do niej został wcielony.

Wallis, mała wyspa na wielkiej zatoce morskiej przy brzegach Nowej Brétanii. Angielski żeglarz kapitan Carteret zwiedził ją w latach 1766 i 1769. Rośnie na niej wiele drzew kokosowych.

Wallney, mała wyspa na morzu Irlandzkim, przy brzegach angielskiej prowincyi Lancaster.

Walloe, okazały pałac Króla Duńskiego, z przewybornymi ogrodami, nie daleko od Kopenhagi. Roku 1736 Zofia Magdalena małżonka Króla Christiana VI., u-

fundowała tam dom dla pańien wysokiej szlachty, którego przełożona ma zawsze bydź niemiecka szesnizka, a inne damy noszą krzyż i mają pensyi do 5000 złotych polskich.

Walloe, mała, piaszczysta i kamienista półwyspa przy brzegach Norwegii, w hrabstwie Jarlsberg, prowincyi Christianii. Ma wielkie warzelnie soli z wód morskich, dość dobrej, lecz nie zupełnie mocnej, a mającej tę własność że w magazynach naciągają wilgoci w siebie. To sprawia że nie tyle ma odbytu ile mieć by mogła.

Wallonowie, nazywani byli przedtem ci mieszkańcy Niderlandu, którzy mówili starym językiem francuzkim; byli zaś w hrabstwach *Namur*, *Artois*, *Hennault*, *Luxemburg*, *Limburg*; nie kiedy podciągano do tego i Leodicyków.

Walltharn, miasteczko z kościołem do którego wielkie odbywane bywają pielgrzymki, w byłym cyrkule Frankońskim, do elektorstwa przedtem Mogunckiego, teraz do książąt *Leiningen* należące.

Walpo, miasto z warownym zamkiem w komitacie Werowickim, w Dolnej Sławonii; było przedtem stołeczne hrabstwa od niego nazwanego.

Walpo, rzeka w Sławonii, dzieląca się przy mieście Walpo na dwie odnogi z których jedna wpada w Drawę przy Essek, druga w Dunaj przy Walcowar.

Walrabenstein, miasteczko niemieckie w księstwie Nassawskim, włości Idstein.

Walsal, miasteczko angielskie w prowincyi *Staffordshire*, nie daleko od rzeki Tame; ma znaczne fabryki żelazne.

Walsch, Walcz, miasteczko i włość w Czechach, cyrkule Sazkim, o 4 mile od Karlsbadu. Ma okazały pałac, z pięknymi ogrodami, w gry wodne obfitemi, a należy do hrabiów Limpurg Styrum.

Walsdorf, wielka wieś z zamkiem i kościołem ewangelickim, do

do którego udaia się na nabożeń-
stwo mieszkańcy tego wyznania z
miasta Bambergu o 2 mili z tam-
tąd odległego, i innych okoli-
cznych. Należy do baronów Creil-
sheim.

Walsdorf, małe miasto niemie-
ckie w Weterawii, należące do
księcia *Nassau Usingen*.

Walsee, Waldsee, dwa są mia-
steczka tego imienia w Austrii;
jedno w Gorney nad Dunajem,
zwane Gorne, z zamkiem i na-
leżące do książąt Stahrenberg,
którzy tę włość odziedziczyli ro-
ku 1717 po książętach Eggenberg,
wraz z urzędem wielkiego mar-
szałka Austrii. Drugie zwane
Dolne, leży w Dolney Austrii,
dzielnicy Górnego Wiedeńskiego
lasu, o 6 mil od miasta Linz.
Należy do hrabiów *St. Julien*,
którzy się piszą na tém mieście.

Walsend, miasteczko angielskie
w prowincyi *Northumberland*, nad
rzeką Tyne, o milę od miasta
Newcastle na zachód.

Walsingham, miasteczko an-
gielskie w prowincyi *Norfolk*, o
milę od morza, w okolicy wyda-
jącej najpiękniejszy szafran.
Zwane bywa Wielki Walsing-
ham, a o 2 mile z tamtąd leży
Stary Walsingham. Roku
1778 zmarła hrabina *Chesterfield*,
z domu baronowa *Schulenburg*,
nosiła od roku 1722 tytuł hrabi-
ny Walsingham.

Walsmühlen, wielka i bardzo
piękna wieś niemiecka, w księ-
stwie Meklemburskim. Przez nią
idzie wielka droga murewana z
pięknym mostem kamiennym.

Walsrode, małe miasto nad rzę-
ką Bohme, w Niemczech, by-
wszym elektorstwie Hanowerskim,
teraz do Królestwa Westfalskiego
należącym.

Waltdorf, miasteczko murem
otoczone w Niemczech, bywszym
księstwie *Heidelberg*. Ma 3 ko-
ścioły dla 3 wyznań chrześcijań-
skich i przeszło 1000 mieszkań-
ców.

Waltenbuch, małe miasto z
zamkiem nad rzeką Aich, w Kró-
lestwie Wirtemberskim, między
miastami Stuttgartem i Tubingą.

Tam zwykł Król przemieszkować
gdy poluje w bliskich lasach.

Walter, mała wyspa na morzu
Północnym, o milę od miasta
Fridrichstadt w Norwegii.

Waltersdorf, miasteczko z zam-
kiem i włością, w Austrii cyrku-
le Wiedeńskiego Lasu.

Walterswyl, bardzo sławne kom-
piele mineralne w kantonie Zug
w Szwajcaryi.

Waltham, miasteczko angielskie
w prowincyi *Essex*, nad rzeką
Lea, o 12 mil angielskich od
Londynu. Jest tam starożytne
bywsze opactwo.

Waltham, znaczne miasteczko
angielskie w prowincyi *Hant-
shire*.

Waltham on the Would, albo
Nadleśne, miasteczko angielskie
w prowincyi *Leicester*.

Walthernienburg, wieś z wło-
ścią i zamkiem w Niemczech,
hrabstwie Barby, księstwie An-
haltynskim. Po zeyściu dawnych
swych hrabiów, dostała się xią-
żętom *Anhalt-Zerbst*, a po tych
wygaśnieniu, domowi elektorsko-
saskiemu, na mocy dawney u-
gody.

Waltsch, ob. Walsch.

Walwick, małe miasto angielskie
w hrabstwie *Northumberland*, nad
rzeką Tyne, o 5 mil od miasta
Newcastle.

Wamberg, niewłaściwie Bam-
berg, miasteczko Czeskie w cyr-
kule Königsgrackim; należy do
hrabiów Kollowrat-Liebsteinsky.

Wampu, ob. Quangtschou.

Wandersleben, miasteczko nie-
mieckie w Turynгии, nie daleko
miasta Erfurtu, nad rzeką Apfel-
stett; należy do księcia Hatzfeld.

Wandlesworth, małe miasto an-
gielskie w hrabstwie Surrey, przy
nysciu rzeki Wandel w Tamizę;
ma znaczne fabryki miedziane,
kapeluszków i farbiernie.

Wandsbeck, ob. Wansbeck.

Wanfried, miasto i włość w
Niemczech, w bywszej Dolney
Hassyi. Tam mieszkał ostatni
tego miejsca landgraf Christian,
po którego zgonie 1755, kraj ten
dostał

dostał się drugiej linii Rothenburskiej. Miasto to ma 280 domów, 12000 dusz, a włość przyległa 6 wsi, 1800 domów i przeszło 3000 mieszkańców.

Wangen, miasto i wójtostwo Szwajcarskie w kantonie Berniejskim, nad rzeką Aar, na której jest most kamienny, o milę od miasta *Solothurn*.

Wangen, wieś Szwajcarska w kantonie *Zürch*; ma studnię nader ciekawą, zwaną Studnią głodu, w której podług powieści w okolicy, gdy jest dostatek zboża, niema wcale wody, a gdy ma nastąpić drogość tegoż i głód jest ona napełniona wodą.

Wangen, małe miasto niemieckie w Szwabii, przedtem było wolne Rzeszy, miało terytoryum $2\frac{1}{2}$ mil kwadratowych powierzchni, 6 wsi, 5400 mieszkańców i 15000 reńskich dochodu. Samo miasto ma tylko 2000 dusz, znaczne fabryki płótna, papieru cienkiego, kos i innych narzędzi żelaznych. Leży na pagórku przy którym płynie rzeka *Obernarg*, o $2\frac{1}{2}$ mil od jeziora *Bodensee*. Mieszkańcy są katolicy, mają znaczny handel winem czerwonym rosnącym w okolicy. Należy teraz to miasto do Króla Bawarskiego.

Wangen, miasteczko należące przedtem do biskupstwa miasta Strasburga, od którego leży o 2 mile.

Wangenheim, miasteczko niemieckie, w księstwie Sax-Gotha, należące do rodziny baronów od niego imię biorących.

Wangerin, miasteczko niemieckie w Tylney Pomeranii, nad rzeką Rega między miastami Trepów i Cammia; ma dobre wyżywienie przy fabrykach sukiennych i rolnictwie; należy do rodziny szlacheckiej Bork.

Wangeroeg, wyspa morza Niemieckiego, blisko brzegów Fryzji Wschodniej, gdzie okręty zwykły się schronić pod czas powstałej nawałnicy. Należy do włości Jevern powiatu Wangerland zwanego, składającego północną część tej włości należącey przedtem do cesarza Rossyi-

skiego jako księcia Holsztyńskiego, a roku 1807 ustąpioney Królowi Westfalskiemu.

Wannsbeck, miasteczko niemieckie w księstwie Holsztyńskim, powiecie Storman, o pół mili od miasta Hamburga. Roku 1564 brabiowie Ranzów zbudowali tam piękny zamek, zwany Wansburg, z ogrodem. Są w tém mieście 3 fabryki kattanu, drukarnia, blęchy woskowe, rękodzielnie, wstążek i pończoch, tudzież handel znaczny zbożem, drzewem, papierem i tabaką. Roku 1779 Król Duński nabył tę włość, ale roku 1761 znowu ją odprzedał hrabiemu Schimmelmann. Liczba domów wynosi 140, mieszkańców 900, dochody czynią do 12000; miejsce to ma wielkie przywileje.

Wansen, miasteczko Szlaskie należące do biskupstwa Wrocławskiego, nad rzeką Oławą, w księstwie Neisseńskim. Okolica wydać piękne zboża i ogrodniny, tudzież dobry tytuń.

Wantange, miasto angielskie w prowincyi *Berkshire*, o 50 mil angielskich od Londynu.

Wanzenau, otwarte miasteczko francuzkie o milę od miasta Strasburga, w bywszej Alzacyi, nad Renem, przy uściu weni rzeki Ill. Przyległa okolica nazywa się także Wanzenau.

Wanzleben, miasteczko z zamkiem w bywszym księstwie Magdeburskim, w Niemczech.

Warasdin, Królewskie wolne miasto i twierdza w Kroacyi nad rzeką Drawą, stołeczne generałatu Warasdińskiego, rozciągające się między Dolnemi Węgrami a Styryją. Blisko tego miasta są ciepłe kąpiele mineralne. Roku 1776 doznało to miasto wielkich szkód przez pożar i nawałnicę.

Warberg, Wardberg, miasto w prowincyi Szwedzkiej Nordholland, o 6 mil od Gothenburga. Ma mocny zamek na skale, brońący portu, tylko dla małych statków zdadnego. Okolica jest bardzo skalista i tylko okryta krzakami.

Warberg, miasteczko niemieckie z zamkiem, należące przedtém do biskupstwa Bamberskiego, nie daleko Herrieden.

Warberg, miasteczko, zamek i włość, w Niemczech, bywszym księstwie Brunświckim, teraz do Królestwa Westfalskiego wcielonym.

Warburg, znaczne miasto niemieckie nad rzeką Domel w bywszym księstwie biskupstwie Paderbornskim, któremu je darowali dziedzi e tegoż, roku 1021. Przedtém było to miasto w związku Hanzeatycznym. Do tutajszey kaplicy Świętego Erazma odbywają się liczne pielgrzymki w dzień Świętej Trójcy. Roku 1761 książę następca Brunświcki poraził przytém mieście wojsko Francuzkie.

Warburgische Börde, okolica przy mieście wyżej wymienionym, obfita w len i konopie. Mięszkańcy jęj mówią językiem najgrubszym w całej Westfalii a podobno i w Niemczech.

Ward, mała wyspa przy brzegach Laponii, na której leży twierdza Wardhus.

Wardberg, ob. Warberg.

Wardbridge, miasteczko angielskie nad rzeką Camai, na której ma most kamienny, w prowincyi Kornwall.

Warde, małe miasto duńskie w prowincyi Jutlandii, powiecie Ry-pen, o 6 mil od miasta tego imienia odległe. Mięszkańcy żyją po większej części z rolnictwa, handlu wołów i połowu jesiotrów. Corocznie w miesiącu Październiku bywa tutaj zjazd duchowieństwa prowincjonalnego.

Wardhus, powiat w Norwegii graniczący na południe z prowincyją Drontheim, a od północy i zachodu z oceanem Północnym. Zawiera on w sobie Finnmarkhią i Laponią Norweską, bierze zaś nazwisko od zamku Wardhus, albo Wardöhus, (obacz następniący artykuł.)

Wardöe, mała wyspa przy brzegach Finnmarkii, prowincyi Norweskiej; leży o ćwierć mili od stałego lądu, i na nięj jest zamek Wardöehus, od którego ta wyspa i przyległy powiat Wardhus, mają nazwisko.

Wardöehus, mocny i dobrze opatrzony zamek, nad bezpiecznym portem na wyspie wyżej wymienionej. Jest to naysilniejsza twierdza na całej kuli ziemskiej. Mięszkańcy przy niej osiedli trudnią się połowem sztokfiszu, bardzo w okolicznym morzu mnogiego i handlem tegoż.

Wardour - castle, pałac letni z przewybornymi ogrodami, w Angielskiej prowincyi *Wiltshire*, należący do lorda Arundel. Bliżko w parku widać rozwaliny starożytnego zamku Wardour.

Ware, miasteczko angielskie w prowincyi *Hartfort*, nad kanałem prowadzącym ztamtąd rzekę Lea aż do Londynu, od którego to miejsce jest odległe o 21 mil angielskich. Leży w okolicy bardzo przyjemnej.

Wareham, miasteczko angielskie w prowincyi *Dorsetshire*, między rzekami Frome i Bidle, nie daleko ztamtąd w morze wpadającymi. Port taneczny jest w złym stanie.

Waren, małe miasto niemieckie w księstwie Wendeńsko - Meklemburskim, o 5 mil od miasta Gustrów: ma 407 domów.

Warenburg, miasteczko z luterskim kościołem, stołeczne okręgu Warenburskiego w gubernii Rosyjskiej Astrakanu.

Warendorf, Varendorf, Warendorp, mierne i cokolwiek warowne miasto niemieckie, w bywszym biskupstwie Minsterskim o 4 mile od miasta Minister, nad rzeką Ems. Ma klasztor franciszkański i znaczne fabryki płócienne i jedwabne.

Warendorp, ob. Warendorf.

Warenholz, wieś z kościołem parafialnym, w okolicy bardzo leśnej, w księstwie Luneburskim, teraz do Królestwa Westfalskiego należącym.

Warfuse, znaczny pałac letni bywszych biskupów Leodijskich, nie daleko od miasta Leodium.

Warin, Varin, małe miasto niemieckie stołeczne włości, w księstwie Meklemburskim, części Szweryńskiej, o 2 mile od miasta Wismaru.

Waring, wielka i piękna wieś z kościołem farnym blisko Widnia

w Austrii. Od niéy ma nazwisko przedmieście jedno tego miasta, Waringergasse zwane.

Waringsburg, małe miasto duńskie na wyspie Zelandyi, nad morzem Bałtyckim, naprzeciw wyspy Falster; ma dobry port i zamek królewski teraz podupadły.

Warrington, ob. Warrington.

Warka, miasto nad rzeką Pilicą o 2 mile od jey uścia w Wisłę; na lewym brzegu w pięknym, wyniosłym i w łaki obfitym położeniu. Było przedtém stołeczne powiatu w bywszym województwie Mazowieckim i starostwem należącym w ostatnich czasach do rodziny Pułaskich. Teraz leży w departamencie Warszawskim. Jest to jedno z pięknych miasteczek, ma kościół parafialny starożytny w którym złożone są zwłoki trzech braci z domu Ciołków, żyjących podług Bielskiego w 13 wieku a z których jeden był wojewodą Mazowieckim. Wszyscy trzej sławni byli nadludzką siłą ciała. Są tam także dwa klasztory i kilka domów murowanych. Leży Warka o 7 mil od Warszawy ku południowi, na wielkiej drodze do Radomia.

Warkworth, miasteczko angielskie w prowincyi Northumberland.

Warlitz, mała rzeka w Czechach, poczynająca się w cyrkule Königsgrackim, a wpadająca przy mieście Königsgratz w Elbę.

Warmbrunn, sławna wieś w Szląsku, większa, ludniejsza, zamieszkałsza i lepiej zabudowana od wielu miast znacznych; leży w księstwie Jauerskim, nad rzeką Zaken, w górzystey lecz bardzo przyjemney okolicy, o milę od miasta Hirschberga. Znajdują się tam dwie wyborne ciepłe kąpiele mineralne, z tych jedna zwana jest hrabioską, gdyż należy do dziedzica tego miejsca, druga proboszcowska, należy do tamecznego probostwa, zawisłego d cysterskiego opactwa w Grüssau. Obydwie zwane także bywają niekiedy Hirszbierskimi kąpielami. Należy to miejsce do hrabiów Schafgotsch, rodziny starożytnej i możney w téy okolicy, posiadającej liczne dobra i bliski

tego miejsca dawny zamek Kinast, niegdyś przez książąt Świdnickich zamieszkiwany, w połowie 14 wieku nadany przez cesarza Karola IV domowi Szafgoczów, a od 30° letniej wojny opuszczony; zawierający atoli wiele ciekawości z wieków rycerskich. Warmbrunn sławne jest prócz tego szlifierniami szkieł stołowych i innych bardzo gustownemi.

Warmia, po niemiecku Ermland, księstwo w Prussach Zachodnich, przedtém należące do biskupstwa Warmińskiego, składało udzielną krainę do koła Prusami otoczony. Ma 12 miast, które teraz z całym tym krajem należą do królewieckiego departamentu. Najznaczniejsze miasta są Braunsberg i Heilsberg, obydwa stołeczne cyrkułów, na które to księstwo jest podzielone, a ostatnie z nich jest stołeczne kraju, mieszkalne biskupa i kapituły. To miało wielu sławnych naukami mężów, między temi nieporównanego Kopernika i Tomasza Tretera znanego i za granicą pisarza. Stolica biskupia tameczna, była także posiadana przez sławnych mężów, między tymi są: Kromer, szacowny dziejopis zwany Liwiuszem Polskim, Hoziusz oraz kardynał, sławny swemi dziełami a w ostatnich czasach Ignacy Krasicki jeden z najszacowniejszych poetów naszych.

Warminster, małe miasto angielskie w prowincyi *Wiltshire* nad rzeką Ceveril, blisko źródła rzeki *Willybourne*, a o 5 mil od miasta Bath. Ma znaczne fabryki sukien i co sobota targ na zboże.

Warmisdorf, nowo zbudowany zamek nad rzeką Wipper, w księstwie Anhaltńskim w Niemczech o 3 mile od miasta Köthen, a o milę od Aschersleben. Należy do księstwa Anhalt-Köthen.

Warmsoe, wyspa należąca do Rosyjskiej prowincyi Estlandyi w Inflantach.

Warmstadt, ob. Wormdit.

Warnau, rzeka niemiecka w księstwie Meklemburskim, poczynająca się między miastami Sternberg i Buzów, nie daleko od wsi Warnau,

nan, przy mieście Rostoku, tworząca jezioro, a przy miasteczku Warnemünde wpadająca w morze Bałtyckie.

Warnebek, zamek w Inflanckiej prowincji Estonii, nie daleko od miasta Derpatu.

Warneckenhagen, wieś należąca przedtém do szpitala, w niemieckim mieście nadmorskim Lubeku, roku 1803 oddana została za przyległościami xięciu Meklemburg-Schwerin.

Warnemünde, port w Niemczech przy uściu rzeki Warnau w morze Bałtyckie, z miasteczkiem, w xięstwie Meklemburskim, należący do miasta Rostoku. Szwecyja zajmawszy to miejsce podczas 30° letniej wojny, nałożyła tam cło na statki, które miało przedtém wynosić do 80,000 talarów, a teraz ledwie dziesiątą część tej sumy. Ponieważ mimo protestacyi xięcia Meklemburskiego, korona Szwedzka cło to wybierała, przeto roku 1736 wspomniony xiąże kazał Warnemünde zająć swym wojskom i dotąd zatrzymuje.

Warneton, Waerten, małe miasto w bywszej Flandryi, między miastami *Armentiers* i Warwick, nad rzeką Lis, o 2 mile od miasta Yperu. Było stołecznym kasztelanii mający 10 wsi. Pokojem Vimegskim ustapione było Francyi roku 1679, a Utrechckim 1713 Hollandyi przez też oddane; następującego roku cesarzowi a 1801 Francyi znowu się dostało z przyległym krajem.

Warnheim, starożytny klasztor Szwedzki w prowincyi Westgotii, o milę od miasta Skara; Zwłoki 7 dawnych królów są tam pochowane.

Warnitz, Warnica, małe miejsce w Dolney Moldawii, prowincyi przedtém tureckiej, teraz Rosyjskiej, nie daleko miasta Benderu. W bliskości tegoż osobiwie Karol XII. po przegranej bitwie Pułtawskiej, na której mądrością i mężstwem sławnego bohatera Stanisława Poniatowskiego, półkownika podówczas Szwedzkiego, miał życie ocalone, rozłożył się obozem, pobudował sobie domy i

przeżył tam lat cztery, póki po daremnych traktowaniach gwałtem od Turków wyparty nie został.

Warrington, ludne miasteczko angielskie w prowincyi Lankastr nad rzeką Mersey, o 187 mil angielskich od Londynu. Ma fabryki płótna żaglowego i worowego tudzież igieł i znaczny handel trzewikami tam robionemi.

Warschau, jezioro mające na sobie wyspę, w Prussach Wschodnich, cyrkule Johannesberskim.

Warschau, wieś w Pruskiej Pomeranii naprzeciw miasta Schlage położona.

Warsten, małe miasto na górze, nad strumieniem Werster w Radniskim cyrkule bywszej Westfalii.

Warszawa, po łacinie *Varsavia*, po francuzku *Varsovie*, po niemiecku *Warschau*, miasto polskie, stołeczne przedtém województwa Mazowieckiego i królestwa całego, teraz departamentu i wielkiego xięstwa. Leży na lewym brzegu Wisły w tém miejscu bardzo już szerokiej, na wyniesionym i obszernym wzgórzu, z jednej rzęce letko się pochylającym, z drugiej mieniącym się w równinę kilka mil rozległą. O początkach Warszawy, niepodobna dokładnej mieć wiadomości. W końcu 12° wieku był w tej okolicy zamek Jazdów dziś Ujazdów, gdzie w lecie przemieszkiwali xiążęta Mazowieccy, których stolica była w Czersku. Pierwsza wzmianka o Warszawie jest roku 1224 w Paprockim, w przywileju danym w miejscu tego imienia, niejakiemu Slepownonowi, możnemu panu w Mazowszu. We 12 lat później jedno nadanie kościołowi parafialnemu w Górze o 4 mile po wyżej Warszawy nad Wisłą leżącej, wylicza między wsiami tej parafii i Warszawę. Nazwisko Warszawy pochodzi od Warsza, dziedzica obszernej włości w téj okolicy, który znać założywszy wioskę nową nazwał ją Warszawa. Przemiana wsi w miasteczko mogła nastąpić w pierwszej połowie 13° wieku dla dobrego położenia i bliskości wspomnianego letniego mieszkania

nia dworu w Jazdowie. Roku 1539 to miasto było już tak znaczne i wygodne, że wyznaczone zostało za miejsce kompromissu między królem Kazimierzem Wielkim, a Krzyżakami pod pośrednictwem papieżkim, i prezydencyą wysłanego umyślnie Nuncjusza. Około tego też czasu książęta Mazowiecko - Czerscy opuściwszy Czersk zamieszkali w Warszawie i trzymali w niej dwór pełny uciech, które kosztowały znakomitemu młodzieńcowi Spytkowi z Melsztyna, zakochanemu w Eufie, czyli Eufemii księżnie Mazowieckiej, cały majątek. Roku 1529 wygasł dom Piastów panujący jeszcze w Warszawie w osobach Janusza i Stanisława bezzennych młodzieńców, struty podobno od kobiety podstępnej, miłość w nich nadaremnie wzbudzić się kuszącej. Siostra ich Anna położyła im pomnik okazały, dotąd się dobrze utrzymujący przy wielkim ołtarzu kościoła Świętego Jana. W ten czas księstwo Mazowieckie wcielo-
ne było do korony, a miasto Warszawa już znaczne, mające zamożnych i światłych mieszczan, będące na drodze królowi Zygmuntowi I. z Krakowa do Litwy, zaczęło bywać miejscem sejmów, a później i pobytu Królów ostatnich z domu Jagiellońskiego, tudzież miejscem elekcji wszystkich następnych. Wprawdzie Król Henryk niebył wcale w Warszawie, a Król Stefan jeżeli nie w Krakowie i na wyprawach wojennych to w ulubionym sobie Grodnie najwięcej bawił; dopiero Zygmunt III. dla bliskości niejako Warszawy, od jego rodowitej Szwecyi, zupełnie tam przeniósł mieszkanie z Krakowa. Wdzięczna Warszawa wniosła mu po śmierci, pod panowaniem syna Jego Władysława, okazałą kolumnę, a przynajmniej wspomogła w tém zamiar syna Zygmuntowego. Od-
tąd to miasto zostało stolicą Rzeczypospolitej, mieszkaniem Królów i miejscem sejmów, prócz tych co zwykły były się odbywać po koronacji, która zawsze miała następować w Krakowie, niemniej jako i pogrzeby Królów. Tylko dla króla Stanisława Augusta Pe-

niatowskiego, dane było od stanów zezwolenie na koronacją w Warszawie.

Będąc to miasto stołecznym obszernego państwa od dwóch wieków przeszło, było też miejscem ważnych wypadków; z tych niektóre tu wymieniamy. Roku 1655 wzięte było od Szwedów po trzydniowej srogiej potyczce pod Pragą, w krótkie atoli odzyskane od wojsk polskich, nim jeszcze z innych prowincyi sprzymierzeni nieprzyjaciele wyparci zostali. Roku 1701 wzięte było znowu od Szwedów pod Karólem XII, bez żadnego z strony polaków ani sąsów oporu, które to wojska cofnęły się ku Krakowu. W całym tym ciągu wojny Szwedzkiej aż do roku 1709 bywało na przemian w posiadaniu strony Króla Augusta i Stanisława. Po śmierci pierwszego z nich na nowo Warszawa zajęta była od wojsk obcych popierających wybór Augusta III, przeciw powtórnie obranemu Stanisławowi. Dopiero 1736 spokojność przywrócona została. Po zezwoleniu Augusta III. znowu wyrzuciła Warszawa w swych murach obce wojska i te przez kilka lat w jej okolicy przebywały. W latach 1792 i 4, toż zajęcie było ponowione. W 1806 Francuzi po licznych zwycięstwach nad wojskami Pruskiemi weszli do Warszawy, a w następującym roku to miasto zostało znowu stolicą obszernego kraju. Roku 1809 na krótki czas zdobyli je przez kapitulacją Austriacy, ale gdy warownej twierdzy Pragi i innych po nad Wisłą, Bugiem i Narwą nie mieli, musieli ustąpić i z Warszawy. Wprawdzie w wolnym narodzie łatwo opłacać stolicę, już za pomocą własni rzucanych między strony, już dla nie dostatku twierdz, których wolność nierada widzi w swym łonie; lecz któreż państwo dawnych i nowych czasów, pochwalić się może iż stolicą jego nie była w obcym ręku. Rzym, Paryż, Londyn, Wiedeń i Moskwa nie są od tej zmiany losów wolne.

Ludność Warszawy wynosząca w roku 1780 do 70,000, w roku 1790 do 89,000, a w 1792 do 120,000

znać

znać napływem przez seym wielki sprawionym powiększona, spadła w następnych czasach znacznie, a teraz może się równać tej jaka była roku 1790. Liczy się w Warszawie i z Praga, która składa siódmy okręg Warszawski domów prywatnych 3700; publicznych budowli 48; pałaców lub domów pańskich i znaczniejszych 120. Liczba gospodarzy wynosi 20,000, ich żon 14,200; synów 2700, córek 2800, mniej niż lat 10 mających; nad lat zaś 10, synów 5800, córek 6500. Kupców 240, którzy utrzymują 140 kupczyków i 87 chłopców. Rzemieślników ma Warszawa 3500, rzemieślniczków 1900, chłopców w nauce rzemiosł 1700. Służących płci męskiej dorosłych 2600, chłopców w służbie 1800. Sług płci żeńskiej 6800. Żydów, teraz tylko na przedmieściach odległych cierpianych liczba dochodzi 8000.

Chociaż Warszawa nie jest jednym z najdawniejszych miast stołecznych teraźniejszej Europy, jednak jest dawniejsza od Moskwy, a w jednej epoce założona z Sztokholmem, Kopenhagą i Berlinem, lecz zapewne jest jednym z miast najobszerniejszych i po części nayoźdobniejszych. Długość jej od rogatki Czerniakowskich i aż do Marymonckich przenosi milę jeograficzną, a szerokość od rogatki Wolskich aż do ostatnich domów na Pradze wyniesie tyleż. Cały ten obwód na lewej stronie, czyli w właściwej Warszawie, otoczony jest od roku 1771 rowem i wałem jedynie w widoku celnym; jednak w roku 1794 ten obwód ufortyfikowany, obronił Warszawę przez kilka miesięcy przeciw sprzymierzonym wojskom Rosyjskim i Pruskim. Praga która jest istotnie przedmieściem Warszawy, ma dziś fortyfikacye bardzo mocne. Połączona jest z Warszawą mostem na Łodziach, którego myśl podał roku 1775 Adam Poninski, za co otrzymał prawo pobierania zeń dochodów przez lat 10. Już Król Zygmunt August kazał być zbudować most stały drewniany między Warszawą a Pragą, siostra Jego Anna zamieniła go w murowany,

który roku 1603 lodami był w części zniesiony, reszta zaniedbaniem podupadła. Przytykał ten most do brzegu Warszawskiego, w tém miejscu gdzie dziś jest ulica zwana Mostowa, na Nowym-mieście. Teraźniejszy most bywa robiony na wiosnę, a zbierany w jesieni. Roku 1808 zbudowano obok wspomnianego pływającego mostu drugi stały także drewniany, lecz lody wiosniane 1809 zniszczyły go. Kosztował 700,000 złotych polskich. Ponieważ sam przypadek w nieznaczny postępie czasów nadał Warszawie jej dzisiejszą wielkość i postać, przeto w istocie nie ma w jej rozkładzie wiele porządku. Jedynie Stare miasto, zapewne początkowe jądro Warszawy, ma pozór regularności miast porządných, to jest rynek piękny, w jego środku ratusz, do rynku zbiega się kilka ulic bardzo starożytnych i ludnych, właśnie jak w Starych miastach wśród nowego Paryża i Londynu. Mały ten obwód mający 3 bramy, a zamiast murów otoczony ulicą Podwalem, dziś jedną z najpiękniejszych, jest w środku obszernego przestworu, który zajmują liczne, wioski i folwarki pod murami dawnej Warszawy będące i zamienił je w przedmieścia przedmieść. Właściwie co tylko jest pięknym w Warszawie, jest przedmieściem, a te najznakomitsze są: Przedmieście Krakowskie, za nim inne zwane Nowy Świat, są najokazalszą częścią Warszawy; dalej ulicę Senatorską, przedłużoną znowu Elektorálną, tworzy inny ciąg pięknej części miasta; ulica Długa; Napoleońska, przedtém Miodowa albo Kapucyńska, Leszno, Nowe miasto, Grzybów, Wierłopole, ulice Świętokrzyska, Mazowiecka, Marszałkowska, Królewska albo Koński targ, Wierzbowska, Bielańska, Świętego Jerska, Freta, Zakroczymska i Gwardiańska, są napełnione pałacami, tej wielkości i okazałości że co tylko w Paryżu tego rodzaju budowle widzieć można; gdyż są to prawdziwe pałace, mające obszerne dziedzińce od ulicy sztakietami lub murem przedzielone i w głębi dopiero główny budynek, pospo-

licie piękny okazujące. Już w 17 wieku budowano takie pałace w Warszawie; Radziwiłłowski na przedmieściu Krakowskim jest jeden z pierwszych, gdyż Piotr Wielki na początku 18° wieku w nim mieszkał. Daleko dawniej były już okazałe i obszerne domy panów polskich w Warszawie. Pod Władysławem IV, Kazanowscy mieli wytworny i bogaty w obrazy i posagi dom na przedmieściu Krakowskim, gdzie dziś klasztor Karmelitek. Podkanclerz Radziejowski pod Janem Kazimierzem, miał dom ten cō później do Małachowskich i Rezlera należał. Sam Król Jan Kazimierz miał zwykłe letnie mieszkanie w tym pięknym pałacu, gdzie potem był korpus kadetów. Inne naysznakomitsze pałace, w postępie czasów zbudowane są te: Pod blachą zwany, niegdys książąt Lubomirskich, teraz księcia Ministra wojny, Poniatowskiego; na przedmieściu Krakowskim; dalej na przeciw Radziwiłłowskiego pałac teraz Potockich, przedtém książąt Czartoryskich; na przeciw tego mały lecz piękny pałac Tarnowskich, niegdys Morsztynów, ozdobiony nawytworniej przez księżnę Czartoryską, kasztelanowa Wileńska, długo z swym oycem Morsztynem podskarbin Koronnym w Paryżu, na końcu 17° wieku bawiąca. Daley pałace Tyszkiewiczów, Małachowskich, niegdys Czapskich, na Nowym Świecie książąt Sapiehów, przedtém Branickich. Na królewskiej ulicy Bielińskich, gdzie roku 1733 mieszkał Król Leszczyński, teraz do ministra Sprawiedliwości Łubińskiego należący, obok niego Dembowskich. Na Wielopolu dom z przepyszną kolumnadą, zaczęty przez księcia Alexandra Lubomirskiego. Na elektoralnej ulicy dom Wielopolskich. Na senatorskiej, pałac zwany Błękitny, zbudowany przez Króla Augusta II., teraz książąt Czartoryskich, naprzeciw niego, nader okazały pałac niegdys Mnischów, później Potockich, z pięknym ogrodem; książąt Jabłonowskich, teraz Prusaka; Dembińskich, Prymasowski, teraz narodowy. Małachowskich. Na Nowolipiu pałac

przedtém Hilzenów, teraz Mostowskich. Na Nowolipkach, pałacyk przedtém Sołtyków, teraz Niemojewskich. Na Długiej ulicy pałac pod Wiatrami zwany, Potkańskich, Ostrowskich przedtém książąt Radziwiłłów; Chreptowiczów; księżny z Zamoyskiego. Na Napoleońskiej biskupów niegdys Krakowskich, teraz narodowy; Nowakowskich, przedtém Tepperów, Szaniawskich, Niemojewskich, Gorskich, Chodkiewiczów; książąt Radziwiłłów, przedtém Czartoryskich, gdzie roku 1733 mieszkał poseł Francuzki de Monti Borchów. Na ulicy Bielańskiej Kossowskich, Menniczny przedtém Poniatowskich, gdzie Król Stanisław August mieszkał przed swym na trón wyborem. Na Daniłowiczowskiej pałacyk Oborskich z pięknym ogrodem. Na Wierzbowskiej Kwiecińskiego przedtém Potockich; hrabiów Brühl, teraz narodowy. Na Trębackiej książąt Sułkowskich, zbudowany przez księcia prymasa Ostrowskiego. Na Zakroczymskiej ulicy książąt Sapiehów, już podczas wojny Szwedzkiej na początku 18° wieku jestniejący. Na konwiktorskiej Sierakowskich. Na Franciszkańskiej Zakrzewskich. Na Świętojerskiej Platerów, Nosarzewskich i piękny ogród Chreptowiczów. Publiczne budowle w Warszawie są te naysznakomitsze, prócz już wspomnianych niektórych pałaców, teraz w własność narodową zamienionych: Zamek królewski przy Starym mieście i przedmieściu Krakowskim stojący, na miejscu dawnego książąt Mazowieckich mieszkania, przez Króla Zygmunta III. zaczęty, a pod jego następcami, na kształt dzisiejszy ukończony. Jest obszerny, ma kilka dziedzińców, z których główny dość ozdobny, wielkie gmachy do mieszkania Królów i dworu, tudzież do zgromadzeń sejmów służące. Tyły mają widok, na Wisłę i są naysregularniej z całego zamku zbudowane; nawięcej ozdób otrzymał ten pałac od Królów Augusta III i Stanisława Augusta. Wiele z tych pałaców przedanych zostało spekulantom za bardzo małą cenę, i zamienionych w domy gościane; te przeto są podobne.

buo w Warszawie najokazalsze w Europie. Między temi najznaczniejsze są zwane Hotelami, jako to Nestego, Niemiecki, Francuzki, Paryżki, Drezdeński, Angielski czyli Hamburski, Wileński i t. d. Pałac zwany Saski, zbudowany na przedmieściu Krakowskim przez Króla Augusta II. z obszernym dziedzińcem i ogrodem, zwykłą przechadzką publiczną, ma powierzchowność okazałą ale wewnątrz jest podpadły po wielkiej części. Pałac Krasińskich na Długiej ulicy, zbudowany przez Krasińskiego podskarbiego koronnego, na końcu 17° wieku, w wyborney architekturze, później przez tę familią Rzeczypospolitey ustąpiony i na posiedzenia władz rządowych przeznaczony; ma ogród publiczny bardzo uczęszczany, a na obszernym jego dziedzińcu stoi teatr narodowy. Arsenał i w nim szkoła artylerji, na Długiej ulicy. Koszary Warszawskie są budowle wielkiej piękności, z tych najokazalsze: Ujazdowskie, bywšzey Gwardyi Koronnej i Artylleryi.

Przez kilka wieków Warszawa należała do diecezji Poznańskiej; na końcu 18° wieku ustanowiony został biskup Warszawski, ale od kilku lat znowu to biskupstwo zawakowało i dotąd nie jest oddane, a podlega administracyi Arcybiskupa Gnieźnieńskiego.

Kościółów ma Warszawa licząc i kaplice publiczne, tudzież przedmieście Pragę do 40. Z tych najznakomitsze są: Świętego Jana dziś katedralny, połączone z zamkiem galeryami. Obok niego niegdyś Jezuicki dziś katolików Niemieckich. Augustiański fundowany roku 1350. Świętego Jerzego najstarszy co do budowy. Panny Maryi na Nowym mieście. Franciszkański fundowany przez xiążąt Lubomirskich, Paulinów, Dominikanów, Bazylianów w kształt pięknego pałacu Pijarski, a przy nim bardzo okazała budowle. Reformatów na Senatorskiej ulicy fundacyi Skarszewskich, z grobami tej familii. Karmelitów na przedmieściu Krakowskim fundacyi xiążąt Radziwiłłów. Karmelitek fundacyi Kazanowskich. Bernardy-

Tom II.

nów, ozdobiony dziwnie piękną facyata nową, według rysu Stanisława Potockiego, dziś prezesa Rady Stanu. Missyonarzów nader okazały, mający groby kardynała Radziejowskiego i xięcia Augusta Czartoryskiego wojewody Ruskiego, tudzież małżonki jego z domu Sieniawskiej. Dominikanów Obserwantów, zwany kaplicą Moskiewską, gdzie byli pogrzebani dwaj carowie Szuyscy. Marywil, obszerna budowla, z kaplicą publiczną fundacyi Zamoyskich dla panien Kanoniczek z familii Szlacheckich. Sakramentki, piękny kościół i klasztor fundacyi Sobieskich. Ewangelicy wyznania Luterskiego mają bardzo okazały kościół na ulicy Królewskiej, okragło zbudowany i najodleglejszy mający widok. Kalwiniści mają kościół na Lesznie. W szpitalu opatrzona jest Warszawa dostatecznie. Najznakomitsze są: Dzieciatko Jezus, fundowany w śródku 18 wieku przez pobożnego cudzoziemca missionarza *Baudonin*, dla dzieci wystawionych przez własnych rodziców; *St. Roch*, *S. Kazimierz*, *St. Marcin*, te cztery są pod dozorem Sióstr Miłosierdzia. Bonifratrzy mają także szpital, mianowicie dla nieszczęśliwych pozbawionych rozsądku. W małym drewnianym Kościółku na Ujazdowie długo słuchowała mszy familii Burbońska, podczas swego letniego mieszkania w Łazienkach. To ulubione miejsce Królowi Stanisławowi Augustowi i naywytworniej przez niego ozdobione, było dawniej zwierzyńcem zamku Ujazdowskiego, niegdyś przez Królów Zygmuntów I. i Augusta, później Stefana i z familii Szwedzkiej mieszkanego, a pod panowaniem Króla Jana III., sławnemu Stanisławowi Lubomirskiemu darowanego. W domku wśród tego zwierzyńca niegdyś stojącym, przywieziono do pogodzenia się Króla Michała Wiśniowieskiego i prymasa Prażmowskiego. Król Stanisław Poniatowski nabywszy to miejsce, zamienił je w jedno z nayprzyjemniejszych; jest one jeszcze w obrębie okopów miasta jednak używa wszelkich korzyści i widoków wiejskich.

F f

Edu-

Edukacyia publiczna od dwóch przeszło wieków jest w stanie kwitnącym w Warszawie. Jeszcze pod Jagiellonami mieszcianie Warszawscy liczyli się między najsławniejszymi w Polsce, w owej epoce gdzie wszystkie miasta polskie były na wysokim stopniu porządku. Później Jezuici i Pi-jarzy trudnili się wychowaniem młodzieży nie tylko tego miasta ale z całego narodu tam się zgromadzający. Kommissyia Edukacyina Warszawska 1775 ustanowiona, zyskała powszechną w Europie zaletę z światłych swych zamiarów. Korpus kadetów kształcił młodzież do wszelkich stanów. Dziś Izba Edukacyina, mająca ogólny dozór wychowania krajowego, liceum, liczne większe i mniejsze szkoły i pensye płci obojczy idą w zawód z najsławniejszymi w tym rodzaju institutami europejskimi. Wychowanie płci żeńskiej zostaje pod szczególnym dozorem komissyi z dam polskich złożonej, na której czele jest księżna Izabella z hrabiów Flemingów Czartoryska.

Warszawa jest teraz przybytkiem następujących władz rządowych: Rady Stanu; senatu; seymu co dwa roky składanego; Sądu Apelacyjnego dla całego kraju; Sądu Kryminalnego Departamentu Warszawskiego i Łomżyńskiego; Sądu kryminalnego podsędkowskiego; Sądu pokoju; Izby Edukacyinej; Trybunału pierwszej Instancji departamentu Warszawskiego; Prefektury Warszawskiego departamentu, biór ministrów różnych odnóg administracyjnych.

Położenie Warszawy wygodne i środkowe względem całego Polski czyni ją pobytem majątnych rodzin ze wszystkich okolic kraju, i było zapewne przyczyną jedną z najpierwszych do jej wzrostu. Ma to miasto liczne fabryki, prawie wszystkie przedmiotów zbytku; mianowicie wybornych powozów. Rzemieślnicy do stroju i sprzętów domowych, nieustępują Paryżkim i Londyńskim. Powierzchność ulic Warszawskich jest taka jaką zwykły miewać wielkie miasta stołeczne. Mianowicie wiele widzieć powozów w poruszeniu, gdyż

prócz prywatnych bardzo licznych ekipażów, prócz karet na dnie się najmniejszych, liczba Kariolek jednokonnnych na godziny jeżdżących dochodzi 800, i napełnia wszystkie place obszerniejsze jako to rynki Starego i Nowego miasta, tudzież Grzybowa, place Zygmuntowski, Saski, Świętokrzyski, Krasiński i przecięcia ulic najsłynniejszych.

Prócz wspomnionych kolumny z posągami Zygmunta III, jest w Warszawie, a to w Łazienkach statua konna Jana Sobieskiego. Teatrów publicznych, to jest budowl tego rodzaju zabawie poświęconych ma Warszawa dwie, Narodowy czyli wielki teatr na długiej ulicy i Radziwiłłowski na przedmieściu Krakowskim; ten ostatni nie zawsze bywa zajęty, a pospolicie przez widowiska w obcym języku jako to francuzkim lub niemieckim. Wielki teatr jest dziełem Króla Stanisława Poniatowskiego, tak co do budowli jako co do utworzenia towarzystwa dramatycznego. Wprawdzie już za Zygmunta Augusta grywano w Ujazdowie małe sztuczki równie pod następniemi Królami dobre tragedie Kornela i Rasina, tłumaczone wierszem polskim, ale publicznego teatru polskiego nie było do roku 1766. Królowie Sascy dawali opery Włoskie w manège ogrodu swego. Król Stanisław zachęcił naród do mienia w swym języku widowisk i własnych baletów. Pod jego panowaniem wielki teatr dawał na przemian polskie i włoskie sztuki. Już w ten czas JP. Bogusławski wielkie miał zasługi: później został on polskim Moliere'm. JP. Dmuszewski szczył teatr polski talenty Iflanda, jako autor i aktor. Teraz założona jest szkoła teatralna, której ustanowienie już na początku panowania Stanisława Augusta było doradzone. Z prywatnych teatrów największy jest w pałacu Radziwiłłowskim, na ulicy Napoleona.

Nie przechodząc za okopy i rogatki znajduje się w Warszawie wiele ogrodów prywatnych i publicznych do rozrywki. Okolice

w których się te pojedyncze lub po kilka znajdują, są: Nowy Świat, Ulica Ujazdowska, Belweder, przy nim pałacyk hrabiny Haddik; Koszyki, piętny Radziwiłłowy; Czyste, Fawory i inne. Ulica Szolec ma ich wiele, prócz tego jest nader ludnym portem tego miasta.

Okolice Warszawy, wprawdzie nie nayhojniej w malowne położenia są udarzone, jednak sztuką w wysokim stopniu ozdobne. Między temi godne są wspomnienia: Wilanów, wieś z kościołem parafialnym, przepyszny pałacem zbudowanym przez Jana Sobieskiego, zwykle od niego w lecie mieszkany aż do zgonu tamże nastąpionego roku 1696, dnia 26 Czerwca. Wilanów przez swe piękne położenie na pagórku, niegdys nad Wisłą, teraz nad jej odnogą, przez budowę nader przyjemną, ozdoby częścią współczesne wielkiemu Królowi, częścią wcale nowe i nayokazalsze, przez swe ogrody w których drzewa już za Jana III. były stare, a te dotąd są troskliwie dochowane, przez nowe przydatki plantacyi w naybogatszym i ostatnim smaku angielskim; Wilanów przez te liczne zalety jest jednym z naypiękniejszych mieszkań wiejskich w Europie. Po śmierci Jana III. królewicz Jakób sprzedał to miejsce pani Sieniawskiej, tej córka księżna Czartoryska pozwoliła go używać dożywociem Królowi Augustowi II. W posagu po córce teyże przeszło w dom książąt Lubomirskich, z których Alexandra, małżonka Stanisława Potockiego posiada je teraz. Blisko ztamtąd jest ładny pałacyk zwany Bażantarnia, do Wilanowa należący. Naprzeciw tego ostatniego miejsca leży na miłym pagórku, pałacyk i ogród zwany Rozkosz, dzieło księżny z Czartoryskich Lubomirskiej. Bliżej Warszawy na wyniosłym wzgórzu położona jest Królikarnia, piękny pałacyk hrabi Tomatysa; nie daleko ztamtąd leży Mokotów miejsce ozdobione przez Izabellę z Czartoryskich księżną Lubomirską. Z zachodniej strony Warszawy leży wieś Wola; gdzie niegdys był pałac i ogród księcia Po-

nińskiego. Między Wolą a Warszawą odbywały się elekcyie Królów. Nie daleko ztamtąd wieś Górce, z pięknym pałacykiem i laskiem pani Tyszkiewiczowy. Na północ ku zachodowi od Warszawy leży Powazki, dziś mało śladów okazujące tych ozdób, które mi je niegdys ubogaciła księżna z Flemingów Czartoryska. Blisko ztamtąd leżący Marymont, był pałacykiem myśliwym Króla Augusta III., nazwany od imienia jego żony. Później dwór Saski pozwolił go używać Franciszkowi Rzewuskiemu Marszałkowi Kor. Na północ Warszawy nad samą Wisłą leży las Bielański, inaczej Borem Królewskim zwany, gdzie Władysław IV. fundował kamedułów. Drugiego dnia Zielonych Świątek to miejsce jest uczęszczane od kilkunastu tysięcy ludzi. Za tém laskiem leży Młociny ozdobny pałac i ogród założony przez hrabiego Brühl. Na prawej stronie Wisły na przeciw Młocin leży Tarkomin piękne wiejskie mieszkanie rodziny Morkowskich, a cokolwiek dalej Jabłonna, wyborny pałac i ogród księcia Józefa Poniatowskiego, założony przez ostatniego księcia prymasa stryja jego, i od kilku monarchów, między temi cesarza Napoleona odwiedzony.

Przyjemną będzie czytelnikowi rzeczą wspomnienie w jaki sposób niektórzy cudzoziemcy, dawniejsi i późniejsi mówili o Warszawie: *Le laboureur* kawaler ambasady odprowadzający do Polski królową Ludwikę Władysławowi IV, wiele namienia o dobrym guście panów owoczesnych w Warszawie mieszkających, do zalet istotnych przydaje i tę, że wybornie tańcowali wszystkie zagraniczne tańce. *Abbé Coyer* w życiu Jana Sobieskiego mówi że ten Król często porzucał *les dolices de Varsovie*, dla trudów polowych. W życiu Stanisława Leszczyńskiego jest wzmianka że roku 1705 Rosyianie wzięwszy Warszawę uwięzili z pałaców miejskich i bliskich wiejskich nie tylko drogę sprzętu ale nawet i oranżeryie. *Rhullieres* mówi na wielu miejscach o wytworze panującym w Warszawie

pod Augustem III, ale to była dopiero zorza dobrego smaku.

Departament Warszawski zawiera 12 powiatów następujących: Warszawski, Czerski, Rawski, Brzeziński, Łęczycki, Orłowski, Gostyński, Sochaczewski, Błotński, Zgierski, Stanisławowski i Siennicki.

Leży Warszawa o mil 48 od Gdańska, 41 od Poznania, 24 od Kalisza, 22 od Piotrkowa, 43 od Krakowa, 22 od Lublina, 48 od Lwowa, 60 od Wilna, 180 od Petersburga, 71 od Berlina, 81 od Drezna, 210 od Paryża, 101 od Widnia, 176 od Sztokolmu. Położona jest w okolicy równy o kilka mil z strony zachodniej ma ło lasów mającey. Ziemia z teyże strony jest dobra z jnnych cokolwiek piaszczysta i zbyt lasami okryta.

Warszawice, wieś w bywszym województwie Mazowieckim, ziemi Czerskiej, powiecie Garwolińskim, teraz departamencie Warszawskim, należąca do rodziny Bielińskich. Jest kilka tego imienia w Polsce, od jedney z których dom Warszawieckich, znakomity i możny brał nazwisko. Osiały on był w Krakowskim, Mazowieckim i innych Wielkopolskich, gdzie najwyższe senatorskie posiadał urząd.

Warta, rzeka poczynająca się między granicami Szląskiem i polskiem nie daleko miasta Częstochowy, przy którym zaczyna już być znaczniejsza; płynie przy miasteczkach Działoszynie, Bużynie, Sieradzu, Warcie, a o milę poniżej przy wsi Brodni zaczyna być spławna dla tratw; dopiero przy Koninie dla łodzi, a przy Szremie dla większych statków, przecież nawet przy Poznaniu i po niżej nie bez trudności i niebezpieczeństw. Wpada w Odrę nie daleko miasta Swieryna w Marchii Brandenburskiej. Płynie po większej części krajem obfitym i tworzy wyborne łąki. Pod panowaniem Stanisława Augusta kommissya Skarbowa trudniła się projektem połączenia Warty z Pilicą, w miejscu gdzie te rzeki

odległe są od siebie o mil 7, ale zamiar ten został bez skutku.

Warta, miasteczko w bywszym województwie Sieradzkim, powiecie Szadeckim, teraz w departamencie Kaliskim, stołeczne powiatu o 5 mil od Kalisza a o 2 od Sieradza. Leży nad rzeką Wartą, na której tutaj jest ważna przeprawa i wielki gościniec furmański z Warszawy do Wrocławia. Było to przedtém starostwo, teraz z znaczną własnością należy do dóbr narodowych. Ma 5 kościołów i 3 klasztory. Roku 1757 doznało to miasto wielkiego pożaru. Okolice Przy tem mieście ku Sieradzu i z drugiej strony ku Uniejowu, jest bardzo piękna, górzysta i w łąki obfita, tudzież ma dobre pola.

Warta, wieś z pięknym zamkiem i ogrodami w Szląsku, księstwie Janerskim; należy do hrabiów Frankenberga.

Warta, Wartha, miasteczko w Szląsku, księstwie Minsterberskim, nad rzeką Neissą, blisko hrabstwa Glatz. Miało przedtém zamek mocny, zwany Bardun, który miany był za granicę między Szląskiem a Czechami. W tutajszym kościele jest obraz panny Maryi do którego odbywają katolicy częste pielgrzymki. Należy to miasteczko po części do magistratu miasta Frankenstein, który ma tutaj prawo wybierania cła, ale obowiązany jest naprawiać most tutejszy.

Wartau, włość, w Szwajcarskim kantonie Glaris.

Wartberg, ob. Warburg.

Wartberg, obszerne i dobrze zamieszkane miasteczko w Węgrzech, komitacie Prezburskim, należące do famii książąt Esterhazy. Ma dobre jarmarki na bydło, a mieszkańcy wyżywiają się rozmaitemi rzemiosłami, rolnictwem i hodowaniem winnic. Zamieszkane jest od Węgrów, Niemców i Słowian Czechich. W tém mieście narodził się sławny grammatyk Węgierski Wojciech Molnar.

Wartburg, ob. Wartenburg.

Wartemberg, ob. Wartenberg.

Wartenberg, miasteczko Czeskie w cyrkułe Bunzlawskim.

War-

Wartenberg, zamek na górze w księstwie Firstenberskim, w Szwabii; bywszym landgrafstwie Baar. Wartenberg, miasteczko niemieckie w Bawarii, nad rzeką Strogen, w cyrkule Mincheńskim, powiecie Aerding.

Wartenberg, Polski Wartenberg, po polsku Sycew, miasteczko Szląskie w księstwie Oleśnickim nad rzeką Weide, o 4 mile od miasta Oels. Ma do 1100 mieszkańców, pałacyk dość ozdobny dziedzica, przy nim kościół luterński, dom do nabożeństwa kalwiński i parę katolicką. Otoczone jest to miasto rowami i wałem, i dość porządne. Leży na wielkiej drodze z Wrocławia do Warszawy przez Piotrków i ma stacyą pocztową. Położone jest przy samej granicy Polskiej.

Wartenberska włość, czyli Standesherrschaft, jest bardzo znaczna i czyni przeszło 50000 talarów dochodu. Roku 1739 burgraf Woyciech Dohna, sprzedał ją za 450,000 talarów Ernestowi Bironowi, późniejszemu księciu Kurlandzkiemu; po tego upadku cesarzowa Anna darowała ją Feldmarszałkowi Rossyjskiemu hrabiemu Münnich. Po tego na wzajem wypadnięciu z łaski roku 1741, włość ta została zajęta przez Króla Pruskiego, świeżo na owczas Szląsk posiadającego. Roku 1763 obydwaj wspomnieni dziedzice Wartenberga otrzymawszy wolność rokiem wprzód, ułożyli się między sobą względem tej włości, tak że drugi ustąpił pierwszemu swych praw do niej za pewną sumę pieniężną. Po śmierci księcia Ernesta, syn jego Piotr, panujący książę Kurlandzki włość tę obiał, a po tegoż zgonie synowiec jego dzisiejszy dziedzic książę Gustaw Biron. Ma ta włość 64 wsie, 2 miasteczka, mieszkańców prawie w równej liczbie katolików i ewangelików, a język polski pomieszany z niemieckim. Miejsce główne jest miasteczko w wyższym artykule wymienione.

Wartenberg, albo Deutsch-Wartenberg, miasteczko nad rzeką Ochel, w księstwie Głogowskim, cyrkule Grinberskim, w Szląsku Dolnym.

Wartenberg, Wartemberg, miasto z zamkiem w bywszym palatynacie Dolnym na lewym brzegu Renu. Było gniazdem hrabiów Wartenbinberg, którzy roku 1707 podniesieni zostali do tytułu udzielnych hrabiów Rzeszy, z wyznaczonym im miejscem na ławie Weterawskiej. Roku 1803 utracili oni swe posiadłości na lewym brzegu Renu do Francji przypadłym, ale w inny sposób wynagrodzeni byli w Niemczech.

Wartenburg, miasteczko z zamkiem i włością w księstwie biskupstwie Warminskim, Prussach Zachodnich, nad rzeką Pise. Bliska ztamtąd wieś Alt-Wartenburg z kościołem parafialnym należy do tegoż miasteczka.

Wartenburg, albo Wartburg, zamek na wysokiej skale, zbudowany roku 1140 przez Ludwika Skoczka, landgrafa Turynii, teraz do księstwa Sax-Eisenach w Niemczech należący. Był mieszkaniem wielu landgrafów. Roku 1541. Marcin Luter schroniwszy się z miasta Worms, gdzie podówczas był sejm Rzeszy, tutaj szukał bezpieczeństwa i mieszkał przez 15 miesięcy. Zwykł on być to miejsce zwąc swym Pathmus.

Wartenfels, zamek na górze i włość w księstwie Salzburskim, w Niemczech.

Warton, miasteczko angielskie w prowincyi Lancast; ma sławną łacińską szkołę.

Waruger, Warduger, lud Azyjatycki w Indyjach Wschodnich przy brzegu Koromandelskim. Ma własny swój język, wiele spokrewniony z malabarskim. Lud ten jest bałwochwalny.

Warwick, Warwickshire, prowincya angielska prawie w środku Królestwa położona, granicząca na północ z hrabstwem Stafford, na zachód z Worcester, na wschód z Northampton i Leicester, a na południe z Gloucester i Oxford. Długa jest na mil angielskich 40, a 17 szeroka. Doliny ma urodzajne a w górach znajdują się kopalnie żelaza.

Warwick, miasto stołeczne prowincyi wyżej wymienionej, położone

- żone nad rzeką *Avon*, na pagórku w wesolej okolicy, o 10 mil od miasta Oxfordu. Jest dobrze zabudowane, ma 2 kościoły, piękny zamek i wysyła 2 deputowanych na parlament.
- Warwick**, miasteczko nad rzeką *Ley* w Kasztelanii Kortryk, bywszey Flandryi.
- Wasa, Vasa**, miasto przedtem Szwedzkie, teraz Rosyjskie w Finlandyi, stołeczne powiatu zwanego Wasalehns nad zatoką morską Botniiską. Roku 1713 Szwedzi byli tutaj porażeni od Rosyan. Król Karol IX. zbudował to miasto i nazwał je od imienia swej familii. Ma one szkołę powiatową, i w miesiącu Wrześniu doroczny jarmark. Port tamieczny dla trudnego doń wchodu nie jest bardzo uczęszczany. Roku 1785 założone było na wyspie Kaskön nowe miasto. Ludność obydwóch wynosi 2200 dusz. Handel rybami jest tutaj znaczny.
- Wasa**, starożytny zamek w Szwedzkiej prowincyi Uplandii; jest to gniazdo familii Waza, która już w odległych wiekach z Królewską była zpokrewniona, a w osobie Gustawa I. zwanego Waza, na tron wstąpiła.
- Wasgau**, ob. *Vaugeyskie góry*.
- Wasiligorod, Basiligorod**, małe miasto Rosyjskie, w Królestwie Kazańskim, nad rzeką Wołgą przy uściu w nią rzeki Sury. Roku 1669 zbudowane zostało przeciw napaści Tatarów.
- Wasiliszki**, miasteczko Litewskie, w bywszym województwie Wileńskim, powiecie Lidzkim.
- Wasilków**, miasteczko Rosyjskie, w gubernii Małorossyjskiej, powiecie Kijowskim. Jest tam Komora celna pograniczna.
- Waslny**, miasto Szwajcarskie w kantonie *Unterwalden*.
- Wasosz**, miasteczko w bywszym województwie Mazowieckim, stołeczne powiatu; teraz w departamencie Łomżyńskim.
- Wasselnheim**, po francuzku *Vasselonne*, miasteczko z zamkiem w bywszey Alzacyi, te-
raz w departamencie Dolnego Renu, we Francyi.
- Wassenaer**, bardzo dawna wolna włość w bywszey Hollandyi, o półtóry mili od miasta Leydy; ztąd biorą imię hrabiowie Wassenaer.
- Wassenaer, Wassenaer**, zamek i włość w bywszey Flandryi.
- Wassenberg**, małe miasto francuzkie w departamencie Rur, bywszym księstwie Juliaceńskim; ma katolicki i kalwiński kościół.
- Wassenburg**, włość i spustoszały zamek w bywszey Alzacyi, teraz w Francuzkim departamencie Dolnego Renu, nie daleko miasteczka Falkenstein; należało przedtem do hrabstwa Hannau-Liechtenberg.
- Wassenburg**, ob. *Wachsenburg*.
- Wasseralfingen**, miasteczko i włość w Niemczech, bywszym cyrkułe Szwabskim, probostwie Ellwangen, teraz do Królestwa Wirtemberskiego należącym.
- Wasserbillich**, małe miasto w bywszym księstwie Luxemburskim, teraz do Francyi należącym, nad rzeką Mozellą, po wyźey miasta Trewiru, przy uściu rzeki Sauer w wyźey wymienioną.
- Wasserburg**, miasto niemieckie dobrze zabudowane i wyżywe w Bawaryi nad rzeką Inn, cyrkułe Mincheńskim. Ma 2 arsenały napełnione bronią, znaczny skład soli i handel nią, tudzież zbożem. Przedtem gdy elektor Salzburski był z kolei dyrektorem cyrkułu Bawarskiego, w ten czas seym tegoż był tutaj składany.
- Wasserburg**, miasteczko z zamkiem i włością w bywszym cyrkułe Rzeszy Szwabskim, nad jeziorem Bodensee. Należało przedtem do Austrii.
- Wassertrudingen, Wassertruhendingen**, miasto, zamek i włość nad rzeką Wernitz, w bywszym księstwie Anspachskim, teraz do Królestwa Bawarskiego należącym, o 4 mile od miasta Anspach. Kościół miejski jest nowo zbudowany, a dzie-

kan tameczny ma 25 far pod sobą. Leży to miasto przy granicy księstwa Oettingen.

Wassgów, powiat w bywszym Palatynacie Dolnym, dzielący tenże od bywszego księstwa Lotaryńskiego. Miał miasto stołeczne *Deux-ponts*. Należy teraz do Francyi.

Wassinga, rzeka w Wielkiej Tartaryi, wpadająca o kilka mil od miasta Narum w rzekę Oby.

Wastine, zamek i przedtem włość z tytułem vicehrabstwa w bywszej Flandryi. Należał do rodziny Bruneau.

Wasungen, małe miasto z zamkiem i włością w Niemczech, w bywszym hrabstwie Henneberskim o milę od miasta Meinungen, do księcia tegoż imienia należące. W okolicy sięg wiele tytoniu. Nie daleko od miasta leży spustoszały zamek Mayenluft.

Watchet, miasto angielskie w prowincyi *Somerset*, z portem w którym jest znaczny handel węglami.

Waterfall, miasteczko angielskie w prowincyi *Staffordshire*, gdzie rzeka Hans w bliskości wpada w ziemię.

Waterford, hrabstwo w Irlandzkiej prowincyi *Mounster*, nad morzem Irlandzkim, otoczone hrabstwami *Wexford*, *Kilkenny*, *Tipery* i *Kork*.

Waterford, miasto stołeczne hrabstwa wyżej wymienionego, nad rzeką Sure, cokolwiek o podal od morza i portu swego. Mimo to jest bardzo ważne handlowe miasto, a dla swej wierności Królom używa wielkich przywilejów. Tameczny biskup jest sufraganiem arcybiskupa w Cashel. Nayistotniejszą tego miejsca niedogodnością ma być powietrze mniej zdrowe.

Watering, włość w bywszej Hollandyi nie daleko Honslaerdik; należała do Króla Pruskiego z sukcesyi Orańskiej, ale roku 1754 znów się wróciła do rodziny Orange. Roku 1801 dostała się rzeczywospolitey Batawskiej, teraz wcieloney do Francyi.

Waterland, mały powiat w pół-

nocney Hollandyi między zatoką morską *Sudersee*, a właściwą Fryzyą zachodnią. Ma nazwisko zjad że przedtem kray cały okryty był bagnami, które teraz są wysuszone i zamienione w pastwiska.

Waterlapp, miasteczko zamek i włość w Królestwie Westfalskim w Niemczech; należy do baronów Fürstenberg.

Waterleben, klasztor paniński wyznania luterńskiego w Niemczech, hrabstwie *Stollberg Wernigerode*, w bywszym cyrkułe Dolney Saxonii.

Watervliet, wieś i przedtem włość, we Flandryi Hollenderskiej, powiecie Ysendich

Watford, miasteczko angielskie w prowincyi *Herfordshire* o 15 mil od miasta Londynu.

Watsch, Wacz, miasteczko austriackie w Górney Karnioli, o 4 mile od miasta Laybach, należące do włości Libek. W okolicy znajdują się muszle i ślimaki skamieniałe.

Watta, rzeka w Czechach, poczynająca się w cyrkułe Pilzniskim, a wpadająca nie daleko miasta stołecznego Pragi w Moldawę.

Watte, miasteczko Francuzkie w bywszej Flandryi o 2 mile od miasta *St. Omer*. Miał przedtem epactwo Augustyńskie i było dość warowne.

Watten, część morza Niemieckiego między brzegami Emden, Gornigen, Frisland, a wyspami naprzeciw leżącemi; w czasie wojny morskiej tedy przechodzą statki miast niemieckich Hanzetycznych, biorące więcej nad trzy łokcie wody, do Amsterdamu.

Wattenschied, miasteczko niemieckie z katolickim, luterskim i kalwińskim kościołami, w bywszym cyrkułe Westfalskim, hrabstwie Mark; teraz Wielkim księstwem Bergskim.

Wattenweil, po francuzku Vatteville, wieś z kościołem parafialnym, w Szwajcaryi, kantonie Bernenskim. Inna tegoż nazwiska leży

leży w bywszym hrabstwie Toggenburskim.

Wattschiff, małe jezioro nie daleko miasta Abo w Finlandii, prowincyi przedtém Szwedzkiej, teraz Rossyiskiej.

Wattweiler, miasteczko francuzkie, w bywszej prowincyi Alzacyi, powiecie Sundgau, nie daleko miasteczka Sennen; teraz w departamencie Górnego Rennu. Należało przedtém do opactwa Murbach.

Watton, miasteczko angielskie w prowincyi *Norfolk*.

Wawer, Wevern, osada Hollenderska w Afryce przy brzegu Kafireryi; założona roku 1701; ma piękne pastwiska.

Wavre, miasteczko francuzkie w bywszej Brabancyi, dzielnicy Brukselskiej, teraz departamencie Dyle; było to przedtém znaczne miejsce, teraz ma do 2000 mieszkańców, wyżywiających się rolnictwem, piwowarstwem i chowem bydła, tudzież handlem wełny. Wiele szkód poniosło w wojnach i przez pożary. Blisko ztamtąd leży bywse opactwo Benedyktyńskie Dolny Vavre zwane.

Wawwe, mała rzeka w księstwie Brunświcko - Wolfenbüttel, w Niemczech, poczyna się w o pół mile od miasta Locklum, woda jej nigdy nie zamarza.

Waxholm, Waxan, wyspa o 3 mile prawie od Sztokolmu, z miasteczkiem tegoż imienia i twierdzą osłaniającą tę stolicę Szwecyi z strony Finlandii. Okręty muszą tam cło opłacać.

Way, Puło - Way, wyspa Azjatycka na morzu Indyjskim o 4 mile na północ od wyspy Sumatry, należąca do Królestwa Achemskiego. Zamięszkana jest przez samych złoczyńców, którzy tam na roboty są skazani. Ma cokolwiek fortyfikacyi, zbudowanych na skałe. Znajdują się na tej wyspie korzenie goździkowe. Miasteczko Way stołeczne wyspy ma wiele źródeł wybornych.

Weymouth, ob. Weymouth.

Waza, rzeka Rossyiska, poczyna się z bagnów między jeziorem Belozero a rzeką Wołgą, wpada

przy mieście S. Mikołaj w Dwinę.

Watzenberg, zamek i włość w Węgrzech; zwała się przedtém Aisch, ale nabyta przez hrabiów Watzenberg, otrzymała teraz niesze nazwisko.

Watzen, Vacz, Waczów, miasto węgierskie w komitacie Pertskim, nad rzeką Dunaiem, w żyznej okolicy. Jest teraz w bardzo kwitnącym stanie, ma okazały kościół katedralny i pałac biskupi. Piiarzy mają tutaj kolegium i szkoły, a Franciszkanie, Dominikanie i Bonifratrzy kościoły i klasztory. Seminaryum dla młodych duchownych założone przez biskupa tutajszego, hrabię Kollonitsch, roku 1716, odnowił biskup Karol hrabia Esterházy. Znajdujący się tutaj dom wychowu dla młodej szlachty, nazywa się Teressyaną akademią wojenną i jest bardzo dobrze urządzony. Tutajsze jarmarki są znaczne i winnice obfite. To miasto wielokrotnie poniosło szkody od pożarów obacz Waitzen.

Webley, miasteczko angielskie w prowincyi *Herfordshire*, mające głos i miejsce w parlamencie.

Wechselburg, włość i miasteczko z 117 domami, okazałym zamkiem i ogrodem w Saxonii nad rzeką Muldą o milę od miasta Rochlitz. Przedtém zwało się to miejsce Schillen albo Szillen, i było klasztorem potem komenderyją, lecz gdy po reformie w religii zamienione było roku 1543, przez Elektora Maurycego za włość Hohenstein z hrabiami Schönburg, do których dotąd należy, nazwane zostało od tej zamiany imieniem terazniejszym.

Wechtersbach, ob. Wächtersbach.

Wechterswinkel, włość w wielkim księstwie Wirchburskim, w Niemczech; należała przedtém do klasztoru cysterskiego. Ma 7 wsi, i przy kościele parafialnym, zawsze kanonika proboszczem. Leży o pół mili od miasta Mellerstadt.

Weddingen, Weddy, komenderyja

deryia orderu Teutońskiego, w księstwie bywszym Hildesheimskim; w Niemczech.

Weddinghausen, bywsze opactwo Premonstratenńskie z gimnazjum, nie daleko miasta Arensburg, w bywszym cyrkułe Westfalskim w Niemczech.

Wedekindstein, Wedingenstein, folwark, w włości Hausberge, w bywszym cyrkułe Westfalskim w Niemczech, należący do kapituły w mieście Minden. Tutaj miał bydź zamek Witikinda, Króla Saskiego, zwyciężonego przez Karola Wielkiego. Na bliżkiej górze jest kaplica świętej Małgorzaty, do której corocznie częste odbywane bywają pielgrzymki.

Wedel, znaczne i wyżywne miasteczko niemieckie w księstwie Holsztyńskim, powiecie Storman, włości Pinneberg, o 3 mile od miasta Hamburga. Jest tutaj kolumna zwana Roland, która wszystkie tego rodzaju i nazwiska w Niemczech ma o wiele przechodzić i wyobrażenie doskonałe cesarza Karola Wielkiego wystawiać. Założony tam roku 1667 parnass przez sławnego Jana Rist, zupełnie podupadł. Co wiosna bywa tutaj wielki jarmark na woły.

Wedel, pospolicie Nowy Wedel, miasteczko niemieckie w Nowey Marchii Brandenburskiej, należące do szlacheckiej rodziny Wedel.

Wedel, ob. Wedle.

Wedelsburg, zamek i włość na duńskiego wyspie Fionii, ku Bektowi.

Wederlau, zamek i włość w Szląsku, księstwie Świdnickim, należy do rodziny szlacheckiej Tschirnhaus.

Wedel, Weel, Wedle, małe miasto duńskie w Północney Jutlandyi, powiecie Rypen, w przyjemnej okolicy między dwoma wysokimi górami, drzewem i chmielem porośłemi. Leży nad wielką zatoką morską zwaną od tego miejsca, i na uczęszczanym gościńcu. W okolicy poławiają wiele jesiotrów. W dawnych wiekach odbywano tutaj koncy-

lii duchowieństwa Duńskiego. Roku 1523 szlachta krajowa wypowiedziała Królowi Chrystianowi II. posłuszeństwo, przez usta Morgensa Monk.

Wederau, zamek i włość w księstwie Świdnickim w Szląsku.

Wedon, małe miasto angielskie w prowincyi Northumberland.

Weel, Wehl, wieś w Geldryi, bywszey Hollenderskiej prowincyi. Pobierane tam bywa cło.

Weede, Wedde, włość z zamkiem w prowincyi Hollenderskiej Grenindze, nie daleko Westewald. Należy do baronów Wedde.

Weende, wieś z kościołem parafialnym i włością, w księstwie Calenberg, bywszym elektorstwie Hanowerskim, teraz do Królestwa Westfalskiego należącym. Może ma nazwisko od Wendów, które imię Niemcy dają słowianom, wśród nich osiadłym, a którzy i w tej części Niemiec bydź kiedyś mogli.

Weerd, Wreeden, małe miasto niemieckie w bywszym cyrkułe Westfalskim do biskupstwa Minsterskiego, a dawniej jeszcze do hrabiów Eyllenburg, i Waldek należące. Roku 1803 dostało się pięciu Salm-Salm.

Weert, małe miasto, stołeczne bywszego hrabstwa Hoorn, w dawnym biskupstwie Leodyjskim, nad rzeką Bley. Znajdują się tam 2 klasztory teraz skasowane.

Wees, Weeze, miasteczko stołeczne włości tegoż imienia w bywszym księstwie Kliwii, teraz do Francyi należącym; ma katolicki i kalwiński kościoły.

Weeski, małe miasto Azjatyckie, w Królestwie Astrakanskim do Rossyi należącym, nad rzeką Donem, zwaną w starożytności Tanais.

Weesp, miasto hollenderskie nad rzeką Vecht, nie daleko od Naarden. Ztąd wozą wodę do browarów Amsterdamskich. Ma to miejsce do 500 domów i wyborną fabrykę porceleny.

Weferlingen, ob. Weverlingen,

Wefflingshofen, włość w bywszym cyrkułe Westfalskim w Niemczech, należąca do hrabiów Bentheim.

Wegleben, miasteczko z zamkiem i włością, w bywszym xięstwie Halberstadzkim w Niemczech. Należało dawniej do xiążat Askanskich, przodków domu Anbaltynskiego. Tameczny spuściznał zamek Wegeleben, posiadała familiia Hoym. Od roku 1713 należy ta włość do dóbr kameralnych.

Wegenstein, zamek i włość należąca do komenderyi Teutońskiej, w Niemczech, hrabstwie Tyrolu; nie daleko od miasta Boizen.

Węgrów, miasteczko dość porządne w bywszym województwie Mazowieckim, teraz stołeczne powiatu w departamencie Siedleckim, na wielkiy drodze z Warszawy do Wilna ze stacyą pocztową. Ma kilka kościołów, i klasztorów i domy dość ozdobne. Należało przedtem do familii Krasieńskich, teraz do Ossolińskich.

Węgry, po niemiecku Ungarn albo Hungarn, Królestwo Europeyskie graniczące na północ z górami Karpackimi, dzielącemi je od Polski, Szlaska i Morawii, na wschód z Moldawią Wołoszczyzną i xięstwem Siedmiogrodzkim, na południe z Bośnią i Serwiią, na zachód z Austrią i Styryją. W północnych górzystych i nie żyznych okolicach, powietrze jest zdrowe, w południowych ciepłych i żyznych, klima jest mniej zdrowiu przychylna dla wielości bagnów i wód stojących, tudzież niedostatku źródeł wody pitney. Kray położysty obfituje w zboże, pastwiska, zdrowe zioła, jarzyny, owoce wyborne, wysmienite wino, tytoń, szafran i t. d. Góry mają krusce jako to złoto, srebro, miedź, żelazo, merkuriusz, marmory i kamienie drogie. Ze zwierząt znajduj się tutaj piękne konie, woły, owce; tudzież wielka obfitość zwierzyny i ryb. Mieszkańcy są po większey części zdrowi, dorodni ludzie, żywego i męznego umysłu. Są zaś

zbiorem rozmaitych narodów. Główne ludy zamieszkujące Węgry są te: 1) Właściwi Węgrzy, nazywający się sami Madzarami, mają własny język, są tylko w małej liczbie, a przyśc tam mieli z Azyi, okolic gór Kaukazu, gdzie sąsiadami byđ mogli Słowian i Turków; 2) Słowianie z rodu polskiego; ruskiego, czeskiego i rasców, którzy tam w różnych czasach osiedli; 3) Wołochy; 4) Niemcy, najwięcej po miastach zamieszkali, a trudniący się rzemiosłami, kunsztami i handlem; prócz tego znajduj się tam w wielkiej liczbie grecy, żydzi, cyganie, ci w ostatnich czasach są pociągani do pracowitości, uobczyaenia i porządnieszego sposobu życia, tudzież obierania sobie stałego mieszkania. Język łaciński bardzo jest zwyczajny; u sądu wszystko w nim się odbywa. Między wyznaniem religijnem w Węgrzech, katolicy jest panujące, chociaż nie nayliczniesze. Ewangelicka i kalwińska religie mają najwięcej mieszkańców, jednak są tylko cierpiane. Dopiero pod panowaniem Józefa II. ucisk względem nich został wstrzymany, a w latach 1790 i 91 prawidła tolerancyi, zostały mocnemi zasadami ugruntowane, i wspomniane religie, tudzież żydowska i grecka otrzymały wolność mało co obostrzoną. Ogólny podział Węgier jest na Dolne i Górne; Pierwsze albo zachodnie, położone ku Austrii, Morawii, Styryi i Slawonii, zawiera 2 cyrkuły, to jest z téy strony Dunaju, i z tamtey strony téż rzeki, Górne Węgry albo wschodnie, mają także dwa cyrkuły, to jest z téy i z tamtéy strony rzeki Theissy. Obydwie części zawierają razem 52 powiaty albo komitaty i wielką liczbę miast wolnych, do żadnego hrabstwa nie należących. Miastem stołecznym jest teraz Prezburg, gdzie naywyższe władze tego Królestwa mają siedzisko. Węgry miały przedtem własnych Królów, często wolnie obieranych, a kilku wspólnych z Polską. Roku 1526 gdy Ludwik II. poległ bezpotomnie

mnie na bitwie przy Mohacz, siostra jego zaślubiona Ferdynandowi I. cesarzowi, wniosła toż Królestwo w dom Austriacki, a roku 1687 stany Węgierskie uznały je dziedzicznym w tymże domu. Na mocy układu zaszłego roku 1723 na seymie Prezburskim, także i xiężniczki przypuszczone są do korony, w niedostatku następców płci męskiej. Papież Klemens XIII. przywrócił cesarzowej Maryi Teressie zmarłej 1780, dawniej już przywiązany do korony węgierskiej tytuł apostołskiego majestatu. Władza Króleska ograniczana jest w tym kraju prawami służącemi stanom, a te składają się: 1) z prałatów, to jest z arcybiskupów, 9 biskupów, 10 opatów i 9 proboszczów; 2) z magnatów czyli baronów Królestwa, między któremi palatynus Regni jest naypierwszy; 3) z stanu rycerskiego albo Szlachty; 4) z wolnych miast Królewskich. Generalny gubernator, albo locumtenens Królestwa, ma prezydencyą we wszystkich kolegiach rządowych; prócz tego znajduje się w Widniu Kancelarya zadworna Węgierska; ogólne sprawy Królestwa układane bywają na seymie w Prezburgu. Przedtem stolica państwa była w mieście Budzie, Pest albo Ofen zwanym. Do Górnych Węgier należy hrabstwo Spirskie, zastawne od Korony Węgierskiej, Królestwu Polskiemu w roku 1412. Węgry mają 4500 mil kwadratowych powierzchni, 8,000,000 reńskich dochodów publicznych regularnych, a 7,120,000 mieszkańców. Wojska węgierskie, bądź piechotne, bądź konne, od dwóch wieków składają nayważniejszą część potęgi Austriackiej.

Wehen, miasteczko, zamek i włość w Niemczech, xięztwie Nassawskim, włości Idstein, nie daleko Renu.

Wehlau, miasto w Prussach Wschodnich; ma 275 domów a 2730 mieszkańców.

Wehlen, małe miasto nad Mozellą, przedtem w elektorstwie

Trewirskim, teraz do Francyi należącym. Okolica wydaie dobre wina.

Wehlen, miasteczko z starym zamkiem w Saxonii, nad Elbą nie daleko miasta Misni.

Wehlitz, wieś niemiecka w Saxonii, amcie Merseburskim; w bliskości niey kopią torf, żadnego w paleniu nie dający zaduchu.

Wehr, rzeka niemiecka w bywszym cyrkułe Westfalskim, przylmująca w siebie rzekę Aa, przy mieście Herforden.

Wehrdorf, wieś z kościołem parafialnym, w xięzwie Solms-Braunfels w Niemczech.

Wehrenneck, wieś z zamkiem i włością w wielkim xięzwie Wirzburgskim, w Niemczech.

Wehrheim, Werheim, miasteczko niemieckie w xięzwie Nassawskim, amcie Dillenburskim, należało przedtem do elektora Trewirskiego i xięcia Nassau-Dillenburg wspólnie; ale roku 1803 xiążę Nassau-Weilburg otrzymał udział Trewirski. To miejsce ma katolików i ewangelickich mieszkańców a włość 3 mili kwadratowej powierzchni.

Wehrholz, włość w xięzwie Nassawskim, w Niemczech, nie daleko Renu i miasta Weilburga.

Wehrstein, zamek i włość w xięzwie Hohenzollern, bywszym cyrkułe Szwabskim w Niemczech; nie daleko miasteczka Haigerloch. Należało przedtem do posiadłości Austriackich w Szwabii.

Wehrt, ob. Wöhrd.

Weiblingen, ob. Waiblingen.

Weiblingen, Wieblingen, znaczna wieś nad rzeką Nekarem, w bywszym palatynacie nie daleko miasta Heidelberga. Ma katolicki i kalwinski kościoły. Luteranie udają się do Heidelberga na nabożeństwo.

Weibstadt, małe miasto w bywszym biskupstwie Spirskim nie daleko Renu, między miastami Heidelberg i Heilbrunn, o 4 mile od każdego z nich odległe.

Weichenstephan, opactwo benedyktyńskie, w Bawaryi, nie daleko miasta Freisingen.

Weich

Weichselburg, małe miasto z zamkiem i włością w Dolney Karnioli o 4 mile od miasta Laybach. Zamek i włość należą do księcia Auersberg, ale miasto jest cesarskie. Tameczna fabryka ponczoch wełnianych, zwanych hamburskimi, wyrabia ich bardzo wiele i daleko dla tychże dobroci rozsyła.

Weichselmünde, ob. Weixelminda.

Weichardschlag, miasteczko austriackie z zamkiem, w cyrkule Manhardsberskim.

Weickersdorff, miasteczko w Dolney Austrii, cyrkule Manhardsberskim.

Weickersdorff, miasteczko Austriackie, w dzielnicy Manhartsberg.

Weickersheim, miasto z 1750 mieszkańców, nad rzeką Tauber, w bywszym cyrkule Frankońskim, w Niemczech; było przedtem mieszkalnym linii jednej domu Hohenlohe, od tego miejsca nazwany; a po jęj wygaśnięciu roku 1756, dostało się linii Oeringen. Zamek tameczny jest pięknie zbudowany i ma obszerny ogród. W tem mieście zgromadzało się dawniej kolegium hrabiów cyrkułu Frankońskiego.

Weida, **Weyda**, małe miasto z zamkiem i włością w Niemczech, krainie zwanej Voithlandią, nad rzeką Weidą, nie daleko rzeki Elster, o 5 ćwierci mili od miasta Gery. Należało to miejsce przedtem do księstwa Sax-Weitz, i tutaj ostatni tegoż posiadzieli książę Maurycy założył swe mieszkanie. Lecz po zgonie jego roku 1718 elektor Saski objął je z włością przyległą. Jest tutaj znaczna fabryka materii wełnianych, farbiernie tudzież rękodzielnie kamlotów. Liczba mieszkańców wynosi do 2000.

Weida, wieś nad rzeką Weidą, w Szląsku, nie daleko miasta Wrocławia. W czasie wojny jest ważna w tem miejscu przeprawa.

Weida, mała rzeka niemiecka w Saxonii, poczynająca się nie daleko miasteczka Pause, a wpa-

dająca przy Wildenfurt w rzekę Elster.

Weida, rzeka Szląska poczynająca się w dobrach Wartenberskich przy granicy Polskiej, a wpadająca w Odrę, o półtorej mili od miasta Wrocławia.

Weiden, **Weyden**, miasteczko i włość w Górny Palatynacie, teraz do Bawarii wcielonym, nad rzeką Leśną Nabą. Ma kościół parafialny, piękne pastwiska, dobre rolnictwo, kilku kupców, fabryki płócienne wełniane, i saletry, tudzież wszelkiego rodzaju rzemieślników.

Weidenau, miasteczko Szląskie w księstwie Neisseńskim, części do Austrii należący.

Weidenberg, **Weydenberg**, miasteczko z dwoma zamkami w księstwie Bareyckim, teraz do Bawarii należącym, nad rzeką Steinnach, przy granicy bywszego górnego palatynatu.

Weidenbrügge, ob. Widenbrug.

Weidenhayn, stary pałac myśliwski Króla Saskiego, w cyrkule Missniiskim, o milę od miasta Torgau.

Weidenstetten, wieś z kościołem parafialnym, w bywszym cyrkule Szwabskim w Niemczech, należąca do miasta przedtem Rzeskiego Ulmu.

Weidhausen, miasteczko Bawarskie o 8 mil od miasta Sulzbach, na drodze do Pragi.

Weidlingsau, piękny pałac z ogrodem nie daleko miasta Widdnia w Austrii.

Weiern, probostwo regularnych kanoników zakonu świętego Augustyna, w Bawarii, cyrkule Aibling.

Weigsdorf, wieś w Górny Łuzacy, przy samej granicy Czeskiej; ma domy i pola tak pomieszczone, że jedne z nich należą do Saxonii drugie do Austrii.

Weil, **Will**, **Weilerstadt**, bywsze miasto wolne Rzeszy Niemieckiej w cyrkule Szwabskim, nad rzeką Wurm, o 3 mile od miasta Tubingi. Ma 1500 mieszkańców po większej części katolików,

solików, $\frac{3}{4}$ mili kwadratowej terytoryum, 1800 dusz na témże, a 4000 reńskich dochodu. Roku 1803 dostało się domowi Wirtemberskiemu.

Weil, Weyl, Wyl, piękne miasto w Szwajcaryi, opactwie *St. Gallen* nad rzeką *Thur*. Roku 1712 było wzięte przez kantony Bernenski i Zurichski. Mimo to książę opat woli tam przemieszkować, w pięknym który ma pałacu, niż w *St. Gallen*. Domy są tutaj po większej części drewniane, ale ludność znaczna. To miasto ma wiele wolności i wyznaie religią reformowaną.

Weilburg, małe miasto niemieckie w Weterawii nie daleko Rennu, o milę od miasta Braunfels, a o 2 od Wetzlaru. Jest mieszkalne jedney linii książąt Nassau, od tegoż miasta się zowiącey. Ma zamek na wysokim górze, w prawdzie starożytny ale wewnątrz okazałe urządzone. Najciekawszymi przedmiotami w tém mieście są: ogrody obszerne i bardzo okazałe, mające wiele figrzysk wodnych i posągów; oranżeryja, maneż, stajnie, kociół w ogrodzie, wieża na rynku, most kamienny o 5 arkadach, zwierzyniec i w nim pałacyk letni. Miasto ma 1800 mieszkańców, jest regularnie i wesoło zabudowane, a w koło ma piękne przechadzki drzewami wysadzone. Wszystko to jest dziełem księcia Karola Augusta Nassau-Weilburg, zmarłego roku 1753. Księztwo to ma 18 mil kwadratowych, 10 włości, 40000 poddanych, a 250000 reńskich dochodu; prócz wynagrodzeń za utracone na lewey stronie Rennu posiadłości. Roku 1806 przy zawiązaniu się Ligi Reńskéj dom Nassawski zatrzymał swą dawną udzielnosc, a linia Weilburska niejakie pierwszeństwo nad drugimi liniami teyże familii.

Weile, ob. Wedle.

Weilheim, piękne miasto niemieckie w Bawaryi, cyrkule Mincheńskim, z starym zamkiem i głębokim rowem, nie daleko od jeziora Ammersee między miastami Schongau i Beyrberg. Jest

tam sąd powiatowy i klasztor Franciszkański.

Weilheim, miasteczko niemieckie w Szwabii, Królestwie Wirtemberskim, nie daleko miasta Kirchheim, przy zamku Teck.

Weilmünster, miasteczko i włość w księstwie Nassau-Weilburg, w Niemczech, nad rzeką Weilbach. Ma fabryki żelazne i miedziane.

Weilnau, (Nowe i Stare,) dwa miasteczka niemieckie w księstwie Nassau-Usingen.

Weiltingen, miasteczko niemieckie na granicy cyrkulów Szwabskiego i Frankońskiego, nad rzeką Wernitz, nie daleko miasta Dunkelspiel. W tamecznym zamku mieszkała jedna linia książąt Wirtemberskich, wygasła 1705 na księciu Fryderyku Ferdynandzie.

Weimarskie księstwo, w Niemczech w Turynгии, między Altenburgiem, Erfurtem, Schwarburgiem i Beichlingen. Ma udzielnego księcia z domu Saskiego, a zawiera 35 mil kwadratowych powierzchni, 115 wielkich włości, 318 wsi i 110000 mieszkańców.

Weimar, miasto stołeczne księstwa wyżey wymienionego nad rzeką Ilm, o 3 mile od Erfurtu, a o 2 od Jeny. Ma 800 domów, a 7500 mieszkańców. Są tam dwa zamki książęce, jeden zwany Wilhelmsburg, który roku 1774 po większej części pogorzał z wielkimi skarbami w malowidłach i innych ciekawościach, tylko biblioteka, jedna z najznakomitszych w Niemczech, i gabinet medalów ocalone zostały i przeniesione do tak nazwanego francuzkiego pałacyku, który książę Jan Wilhelm zbudował roku 1562 na wzór zamku *Chatillon sur Seine*. Drugi zamek zwany Stary albo Czerwony, został roku 1781 wyznaczony dla akademii rysunku. Teraz od lat kilku zbudowany jest nader okazały zamek nowy, z pięknymi kolumnadami i ogrodem angielskim bardzo rozległym. W tamecznym kościele farnym którego predykant jest superintendentem duchowieństwa w całym księstwie,

sa starożytne grobowce książąt. Znayduie się także w tém mieście seminaryum, dom sierot, gimnazyum, wesoła przechadzka drzewami wysadzona, zwana Gwiazda. O pół mili od miasta znayduje się piękny pałac letni książęcy, zwany Belweder, mający wyborną oranżeryją i przyjemny hermitaż; tudzież inne domy letnie i piękne gaje. Przedtém Weymar z przyległościami należał do hrabiów Orlamünde, którzy tutaj mieli zamek na górze za rzeką Jlm, zwany Hornstein.

Weinberg, zamek i włość w Austrii, cyrkule Machlandzkim, należy do hrabiów Thürheim.

Weineck, zamek i włość w Austrii, w Śrzedniej Karnioli, o 4 mile od miasta Laybach. Należy do familii Rauber.

Weingarten, małe miasto niemieckie, w bywszym cyrkule Szwabskim, powiecie Algowskim, blisko miasta przedtém wolnego Rzeszy Ravensburga. Miało opactwo Benedyktyńskie posiadające 6 mil kwadratowych kraju, 12000 poddanych i 60,000 reńskich dochodu. Roku 1803 dostało się wraz z temże księciu Nassau-Orange, albo Dillenburg.

Weinhausen, ob. Windhausen.

Weinheim, wielka wieś w bywszym elektorstwie palatynacie, włości Alzey; ma katolicki kościół i dom do nabożeństwa dla reformowanego wyznania.

Weinheim Dolny, wielka wieś z katolickim i kalwińskim kościołami, w bywszym elektorstwie palatynacie, oberamcie Alzey.

Weinheim, miasto przedtém w elektorstwie palatynacie nie daleko miasta Heidelberg, nad rzeką Weschnitz, o 4 mile od Mannheimu; ma 16000 mieszkańców, komenderyją orderu Teutońskiego, wyborne wino w okolicy, kościoły trzech chrześcijańskich wyznań. Powietrze w tamecznych stronach jest bardzo zdrowe, a życie tanie. Przy mieście leży zamek zwany Windek. Teraz należy z przyległym krajem do wielkiego księcia Badńskiego.

Weinitz, zamek i miasteczko niemieckie w Marchii nad rzeką Kulp, należące do hrabiów Burgstall. Na bliskiej górze leży kościół panny Maryi, do którego liczne odbywane bywają pielgrzymki.

Weinsberg, włość i miasto z 1400 mieszkańcami w królestwie Wirtemberskim, stronie tegoż północney. Włość ma 29 wsi, 1400 domów i 8000 mieszkańców.

Weinsheim, ob. Winsheim.

Weiperfelden, wielka wieś niemiecka w bywszym elektorstwie Hassyi, teraz księstwie Nassau-Usingen.

Weissbaden, ob. Wisbaden.

Weisling, Weselich, miasteczko nad Renem, w bywszym księstwie Jülich, teraz do Francyi należącym, w amcie Bergheim.

Weisse Hirsch, wieś o pół mili od Drezna ku wschodowi, mająca przewyborną oberżę do zabawy Drezdeńczyków, sztuczny młyn wietrzny, i wiele innych znacznych budowli.

Weisse Insel, Jlh a bianca, wyspa Azyjatycka na morzu Indyjskim, pod 15 stopniem, 11 minutami leżąca.

Weissenau, inaczej zwane Minderau, albo Niderau, dla różnicy od innego opactwa tegoż imienia leżącego w Frankonii. Był to klasztor zakonu premonstratensów, w Szwabii tuż przy mieście Ravensburg. Miał milę kwadratową powierzchni, 1500 poddanych i 25000 reńskich dochodu. Roku 1803 otrzymała go hrabina Blankenheim-Geroldsek, z obowiązkiem wypłacania 14000 reńskich innym familiiom.

Weissenau, wielka wieś nad Renem, w bywszym elektorstwie Mogunckim w Niemczech. Ma wyborne winnice.

Weissenbach, miasteczko w Austrii, cyrkule Machlandzkim.

Weissenberg, włość z zamkiem nad rzeką Krems, w Austrii cyrkule Mühl.

Weissenberg, miasteczko królestwa Saskiego w Górnej Łuzacyi o półtory mili od miasta Bautzen, w cyrkule Budysińskim. Zamieszka-
sane

szkane jest po większej części przez słowian, dla tego nabożeństwo w tamiecznym kościele odbywa się po słowiańsku. Są tutaj 4 jarmarki bardzo uczęszczane.

Weissebrunn, wielka wieś niemiecka w księstwie Koburskim. Ma kopalnię pięknych kamieni i gipsu, tudzież huty szklane. Blisko leży góra Koppelsberg mająca piękne widoki.

Weissenburg, Cronweissenburg, miasto francuzkie w bywaszej prowincyi Alzacyi, teraz w departamencie Dolnego Renu, nad rzeką Lauter przez miasto płynącą. Ma kościoły katolicki i dwa protestanckie, z których jeden wspólny z katolikami, klasztor benedyktyński, i fortyfikacye założone roku 1746. Okolica wydaje wyborne wino i kasztany. Przedtem było to miasto wolne Rzeszy. Nazwisko *Kronweissenburg* ma pochodzić od korony którą Król Dagobert Frankoński darował tamiecznemu kościołowi, a która miała być srebrna pozłacana.

Weissenburg, bywšie miasto wolne Rzeszy w cyrkule Frankońskim, nad rzeką Szwabskim Rezzatem, blisko twierdzy Anspachskiej zwanej Wulzburg. Ma 6000 mieszkańców, 345 domów, 2 wsie w swym terytoryum mającym 1½ mili kwadratowej. Leży o 2 małe mile od miasta Pappenheim a o 6 od Nürnberga. Nazwisko ma wieś od białych kamieni znajdujących się w okolicy. Jest po większej części ewangelickie i ma 2 znaczne kościoły. Blisko leży wielki las dębowy, którego mieszkańcy tamieczni dobrze umieją używać. Roku 1803 dostało się Bawaryi.

Weissenburg, po węgiersku Fejeswar, miasteczko w Weissenburskim albo Carlsburskim komitacie w księstwie Siedmiogrodzkim. Jest mieszkaniem biskupa. Blisko niego leży twierdza na wyniosłym miejscu, nazwana od swego odnowiciela cesarza Karola VI. *Carlsburg*.

Weissenburg, piękny zamek w Austrii, księstwie Karyntii, należący do hrabiów Wels.

Weisseneck, włość i zamek w bywaszym biskupstwie Bamberskim, teraz do Bawaryi należącym w Niemczech.

Weisseneck, zamek na górze i włość w Dolney Styrii, nad rzeką Murau, o 3 mile od miasta Gratz; należy do hrabiów Sinzendorf.

Weissenfeld, Weischenfeld, miasteczko niemieckie w bywaszym biskupstwie Bamberskim, nad rzeką Wiesen.

Weissenfels, miasto niemieckie, w królestwie Saskim, cyrkule Turyngskim, nad rzeką Saalą o 4 mile od miasta Lipska. Ma piękny zamek na białej skale zbudowany, zwany *Augustenburg*, od swego założyciela. Od roku 1680 do 1746 był mieszkaniem książąt Sax-Weissenfels, wygasłych w tymże roku. Tamieczny kościół zamkowy ewangelicki przerobiono na katolicki. W mieście znajdują się prócz tego 2 kościoły, a za bramą Saalską kościół szpitalny świętego Wawrzeńca. *Gimnasium Augusteum*, nie jest teraz w tak kwitnym stanie jak za panowania własnych książąt tutajszych. Także wyżywienie mieszkańców nie jest tak łatwe jak podczas pobytu dworu. Liczba dusz wynosi do 7000 a domów do 630. Są tam fabryki jedwabne. Roku 1780 ukończony był na rzece Saali most przykryty. W bliskości leży wieś *Langerdorf* w której jest sławny dom sierot.

Weissenfels, miasteczko włość i zamek w Górney Karnieli o 14 mil od miasta Laybach; należy do hrabiów Trillek. W okolicy są kopalnie żelaza.

Weissenhorn, hrabstwo niemieckie nad rzekami Jller i Dunajem w bywaszym cyrkule Szwabskim. Roku 1504 przypadło nazad do korony cesarskiej pod cesarzem Maxymilianem I., a ten zastawił je familii szlacheckiej Fuggerów. Później wprowadzie dom austriacki wykupił je był, lecz znowu ustąpił téżże familii za 525,000 reńskich, i dotąd też włość zostaje w téj familii, linii Raimundowskiej. Miasteczko i zamek Weissenhorn leży o 2 mile od miasta Ulmu nad rzeką Roth.

Weissenkirchen in der Brunst, włość, wieś parafialna, w księstwie Anspachskim, teraz do Bawaryi należącym, oberamcie *Colnberg*.

Weissenkirchen, miasteczko i włość w Austrii Dolnej, dzielnicy Górnego Manhartsbürgu, o 2 mile od miasta *Crems*. Okolica nazęwa się *Wachau*, a należy wraz z miastem do hrabiów *Stahrenberg*.

Weissenhohe, inaczej *Weissenoe*, *Weissenan*, opactwo benedyktyńskie o 4 mile od miasta *Nürnberg*a, należące przedtęm do biskupstwa *Bamberskiego*, w Niemczech.

Weissensee, małe miasto niemieckie w Turynghii, przedtęm leżące nad jeziorem, od roku 1705 wysuszonym i zamienionym w pola orne i łaki. Tameczną bywszą komenderyią orderu *Teutonskiego*, już roku 1594 magistrat do siebie przeciagnął. Z resztą to miasto miane jest za śródkowy punkt Turynghii.

Weissenstadt, małe miasto niemieckie w bywszym księstwie *Bayreckim*, teraz do Bawaryi należącym, w cyrkule *Wonsiedel* nie daleko granicy *Czeskiej*, nad rzeką *Egrą*, na której jest tutaj most murowany, o jedney arkadzie wykutey z jedneyże sztuki kamienia. Nie daleko z tamtąd jest wielkie jezioro.

Weissenstein, *Wittenstein*, sławna w dziejach polskich twierdza *Inflancka* w gubernii *Rosyjskiej* *Rewal*, o 8 mil od miasta *Rewla*. Otoczona błotami bardzo była warowna, i w wojnach *Polski* z *Szwecyją* w 16 i 17 wieku pamiętna. *Zamoyski* i *Chodkiewicz* w tych stronach wiele dokazywali. Liczba mieszkańców wynosi teraz tylko 440, ci są Niemcy *rosyjanie* i *krajowcy* z rodu *Estonów*. Jest to teraz mizerne miasteczko.

Weissenstein, pałac bywszych *landgrafów* *Hessen-Kasselskich*, teraz *Króla Westfalskiego* o pół mili od miasta *Kassel*. Ogrody ma przewyborne, a nacyiekawszą ich częścią jest góra zwana *Winterkasten* albo *Carlsberg*, na której stoi

wysoka z ogromnych kamieni *piramida*, a na nię posąg *Herkulesa* mający 15 łokci, z którego główny dziwnie piękny jest widok. Z tęy góry spada jedna z największych sztucznych *Kaskad*.

Weissenstein, miasteczko z zamkiem w bywszym cyrkule *Rzeszy Szwabskiej*, w okolicy zwanej *Albuch*, nad rzeką *Lauter*, o milę od miasta *Gemünde*. Należy z włością *Rechberg* do baronów tego ostatniego imienia.

Weissenstein, zamek i włość w *Dolnej Karnioli*, należące do hrabiów *Ürsini*.

Weissenstein, włość i zamek w *Bawaryi*, cyrkule *Straubing*.

Weissensturn, miasteczko nie daleko *Renu* i miasta *Neuwied*, w bywszym *elektorstwie Trewirskim*.

Weissensturn, miasteczko i włość w *Górnej Styryi*, cyrkule *Judenburskim*.

Weissenwolf, zamek na górze przy miasteczku *Steyereck*, w *Austrii*, cyrkule *Manhardiberskim*.

Weisser Berg, albo *Biała góra*, w *Czechach* o pół mili od miasta stołecznego *Pragi*. W bliskości ję *Austriacy* parazyli *Czechów* którzy roku 1618 obrali za swego *Króla Fryderyka V*, *elektora Palatyna*.

Weisser Berg, albo *Białe góry*, jest częć gór dzielących *Węgry* od *Morawii*, w okolicy miasteczka *Neuhäusel*.

Weisseritz, rzeka niemiecka poczynająca się na granicach *Czech* i *Saxonii*, a wpadająca przy mieście *Dreźnie* w *Elbę*. Składa się ona z dwóch rzeczek tego imienia, z których jedna nazęwa się *Dziką Weisseritz*, obydwie łączą się przy zamku *Tharand*, nie daleko *Drezna*.

Weissig, wieś kościelna i włość szlachecka blisko *Drezna* w *Saxonii*.

Weissingen, wielka wieś niemiecka w *Szwabii*, nie daleko *Augsburga*.

Weisskirch, piękne miasteczko i włość w *Morawii*, cyrkule *Hradzkim*. Leży na wielkiej drodze z *Krakowa* do *Widnia*, i ma stacyą pocztową.

Weisskirchen, miasteczko Austriackie w Górney Styryi, cyrkule Judenburskim.

Weisskretschem, albo **Peiskreczem**, małe miasto Szląskie, w księstwie Opolskim, należące do hrabiów *Colonna*.

Weissmayn, **Weissmann**, miasto, włość i zamek w Niemczech, dawnym cyrkule Frankońskim, należące do bywszego biskupstwa Bamberskiego, a teraz z témże do Bawaryi.

Weisswasser, wieś wielka z kościołem parafialnym i klasztorem Pijarskim, w Szląsku, księstwie Neisseniskim, części należący do Austrii.

Weissweil, wielka wieś z kościołem parafialnym nad Renem, w Wielkim księstwie Badeńskim; bywają tam opłacane cła.

Weissweiler, zamek rezydencyonalny książąt Hatzfeld, w bywszym księstwie Jülich, nie daleko Essweiler.

Weistritz, **Welzbach**, rzeka Szląska, poczynająca się w górach Olbrzymich, przy Wüstengiersdorf, płynie przy mieście Świdnicy, zkąd bierze nazwisko Wody Świdnickiej, przy wsi Lissa łączy się z rzeką Polsnitz, a potem wpada w Odrę przy wsi Frotsch, nie daleko po niżej Wrocławia.

Weistritz, wielka wieś nad rzeką tegoż imienia, w Szląsku, księstwie Świdnickim.

Weiten, miasteczko Austriackie, w cyrkule Manhartsberskim.

Weitenau, wójtostwo i miasteczko w bywszym cyrkule Szwabskim, wielkim księstwie Badeńskim, landgrafstwie Sausenberg.

Weiteneck, miasteczko w Austrii, cyrkule Manhartsberg.

Weitenfeld, małe miasto Austriackie w cyrkule Manhartsberskim.

Weitenstein, miasteczko niemieckie z zamkiem, w Styryi, cyrkule Bruckim, z dwoma zamkami na przeciw siebie na górach.

Weitersbrunn, miasteczko przedtem należące do elektorstwa Mogunckiego w księstwie Aschaffenburgskim, teraz w wielkim księ-

ztwie Frankforckim, o 4 mile od miasta Aschaffenburga; ma dobre huty żelazne.

Weitra, miasteczko z zamkiem i włością w Dolney Austrii, przy granicy Czeskiej, nad rzeką Launitz, należy do książąt Firstenberg. Blisko ztamtąd położony jest *Allweitrach*.

Weitscha, twierdza pograniczna Węgierska ku krajom Słowiańskim.

Weitenstetten, zamek i miasteczko między miastami Gonnaritz i Windischgratz w Dolney Styryi.

Weix, zamek i włość w Bawaryi nad Dunajeni, o cwierć mili od miasta Ratisbony. Jest gniazdem familii baronów Weix, dotąd jestniejący.

Weixelminda, twierdza przy uściu rzeki Wisły w morze Bałtyckie, osłaniająca je, o milę od miasta Gdańska do którego należy.

Weiz, miasteczko niemieckie w Styryi, cyrkule Marburskim. Ma 160 domów i zamek cesarski zwany *Ratmansdorf*. Robi wiele towarów żelaznych.

Wekelax, było przedtem znaczne miasto Szwedzkie, w prowincyi Karelii, na półwyspie i wygodnie do handlu nad morzem położone. Roku 1712 zostało spalone przez Rossyan.

Weland, rzeka angielska poczynająca się na granicach hrabstw *Northampton* i *Leicester*, a wpadająca w morze w prowincyi *Lincolnshire*.

Welan, albo **Welawa**, miasto z spustoszałym zamkiem, w Prusach Wschodnich, cyrkule Tappiawskim, przy spływie rzeki Pregel i Alle. Pamiętne są tam zawarte pakta zwane *Welawskie*, przez które rzeczpospolita polska uznała roku 1657 Prussy Wschodnie udziałnym księstwem.

Welbeck, pałac letni, z zwierzyńcem księcia Portland w Anglii, nie daleko miasta Lankastr.

Welch-Pool, miasteczko nad rzeką Sawerną w Angielskiej prowincyi *Mongommeryshire*, księstwie Wallis.

Welferdingen, wielka wieś francuzka w bywszej prowincyi Lotaryn-

- ryngii, powiecie Sarguemines; roku 1781 dostała się z przyległą włością koronie Francuzkiej przez zamianę z hrabią Leyen.
- Welfsholz, ob. Welfsholz.
- Welie, miasteczko nad jeziorem tegoż imienia w Rossyjskiej gubernii Pleskowskiej.
- Welika, Kralowa Welika, miasto w Kroacji, z tej strony rzeki Sawy; roku 1743 założone tam było gimnazjum katolickie.
- Wełyka Reka, albo Wielka Rzeka, rzeka poczynająca się w Rosyi, płynąca przez jezioro Peipuss, a przy mieście Narwie, wpadająca w zatokę morską Finlandzką. Nazywa się także Narwa.
- Wełykie Łuki, miasto Rossyjskie, w gubernii Pleskowskiej, nad rzeką Lowat. Pamiętne jest w woynach Polski z Rosyją w 16 i 17 wiekach, mianowicie pod przywództwem Zamoyskiego i Żółkiewskiego.
- Wełyka Poyassa, miasteczko Rossyjskie w prowincyi Petzora.
- Welike, Birdo, góra węgierska która podług traktatu Karłowitzkiego roku 1699 zawartego, przeznaczona była za punkt szródkowy granic Węgier, Kroacji i Dalmacji.
- Welisz, miasto stołeczne okręgu od niego nazwanego, w Rossyjskiej gubernii Połockiej, nad rzeką Dzwina.
- Welitschna, albo welka wes, zamożne miasteczko z kościołem katolickim w Węgrzech, komitacie Arweskim.
- Welka, małe miasto z portem nad południowym brzegiem wyspy Vegia, na zatoce Weneckiej.
- Welke, Kleinwelke, wieś Saska w cyrkule Łuzacy, nie daleko miasta Bautzen; ma osadę Hernhutów bardzo dobrze urządzoną.
- Wellehrad, piękne opactwo cysterskie w Morawii o pół mili od twierdzy Hradisz. Tameczny opat jest pierwszy między prałatami w tym margrabstwie. W starożytności było to miasto najznakomitsze w Morawii i stołeczne króla Swatopełka.
- Wellenberg, wóytostwo w Szway-
- caryi, należące do kantonu Zülich.
- Wellenburg, Wöllenburg, włość i zamek na górze nie daleko rzeki Jler, w bywszym cyrkule Szwabskim w Niemczech.
- Welles, Wells, małe ale dobrze zabudowane miasto angielskie, w prowincyi Sommerset o 17 mil angielskich od Bristolu; należy do arcybiskupa w Kantorbery, ma zdrowe kompiele mineralne, kąpalnie ołowiu i w bliskości grotę naturalną zwaną Okey, w której opadająca kroplami woda, i w kamień się obracająca, tworzy wszelkiego rodzaju wyobrażenia.
- Wellheim, wieś, zamek i włość w Bawarii, przedtem do biskupstwa Eichstadzkiego należąca.
- Wellingborough, miasto angielskie w prowincyi Northampton, nad rzeką Nine; jest obszerne, mocno zaludnione, ma dobrą szkołę i znaczny handel, a odległe od Londynu o mil 65 angielskich.
- Wellingen, Welange, Saar-Wellingen, Saravelange, miasteczko z zamkiem i włością, nad rzeką Saar, o pół mili od miasta *Saarlouis*, na lewym brzegu Renu. Należało przedtem do książąt Wied-Runkel, teraz do Francyi.
- Wellingsbüttel, znaczna włość w księstwie Holsztyńskim, w Niemczech, nie daleko miasta Kiel; ma piękny pałac, ogród i zwierzyńiec.
- Wellington, miasto angielskie nad rzeką Tone w prowincyi *Somersetshire*.
- Wellington, miasteczko w angielskiej prowincyi *Shropshire*.
- Wells, ob. Welles.
- Welmich, miasteczko z zamkiem na górze nad Renem, o milę od miasta S. Goar. Należało przedtem do elektorstwa Trewirskiego, amtu Boppart; teraz do księcia Nassau-Weilburg.
- Welmitzheim, wieś z kościołem parafialnym, nie daleko rzeki Menu przy uściu wsi Kaali, w Niemczech. Od tej wsi lub drugiey zwanej Alzenau ma nazwisko powiat przyległy.

Welppe, **Wolpe**, włość w księstwie *Calenberg*, do bywszego elektorstwa Hanowerskiego, teraz do królestwa Westfalskiego należącego. Miała przedtém tytuł hrabstwa.

Welphsholz, znaczny las w Niemczech, bywszym cyrkule Dolney Saxonii, między miastami Laimbach i Gerbstädt, hrabstwie Mansfeld.

Wels, miasto należące do korony, w Austrii Dolney, cyrkule Hausruckviertel, nad rzeką Traun, o 4 mile od miasta Linz. Ma znaczny handel drzewem z przyległego lasu zwanego *Welserheide*. Włość ta z zamkiem i wójtostwem nadana była lennością książętom Auersberg roku 1653, którzy się też piszą hrabiami tego mieysca. Roku 1519 umarł tutaj cesarz Maxymilian I. a 1690 Karol V. panujący książę Lotaryński.

Wels, małe ale dobrze zabudowane miasto niemieckie w Górney Styryi, z mocnym zamkiem zwanym *Rothenfels*. Należało przedtém do księstwa biskupstwa *Freyzingen*, później do elektorstwa Salcburskiego.

Welsberg, miasteczko z zamkiem w księstwie Karyntii do Austrii należącym; o milę od miasta *St. André*.

Welschbিলlich, małe miasto z włością z 18 wsi złożoną; należało przedtém do elektorstwa Trewirskiego, teraz do Francyi.

Welschkirchen, miasteczko, zamek i włość w Czechach, cyrkule Prachińskim; należy do książąt Dietrichstein.

Welchpool, ob. **Welchpool**.

Welse, mała rzeka Niemiecka, poczynająca się z jeziora przy Gimnitz w Śrzedniej marchii Brandenburskiej, a wpadająca w Odrę o milę od miasta Neuangermünde. Tworzy ona granicę naturalną między Marchią Brandenburską a Pomeranią Przednią.

Weltenburg, najdawniejszy klasztor benedyktynski w Bawaryi nad Dunajem, między Kelheim i Neystadem.

Weltersburg, albo **Waltersburg**, miasteczko murami otoczone, w bywszym księstwie Leiningen, albo *Linange*, na lewey

stronie Renu, w dawnym niemieckim cyrkule Górney Renu. Należało wspólnie do obydwóch linii Westerburskich domu Leiningen, a roku 1801 dostało się Francyi.

Weltlingen, miasteczko, zamek i włość w bywszym niemieckim cyrkule Szwabskim, księstwie Oettingen. Należy do szlacheckiej rodziny Langau.

Welwarn, mierne miasteczko murami otoczone, w Czechach cyrkule Rakonickim, zostające pod opieką najstarszego Burggrafa Praskiego zamku.

Welzheim, włość leżąca w bywszym cyrkule Rzeszy Szwabskim; królestwie Wirtemberskim. Roku 1718 książę Wirtemberski Eberhard, po wygłoszeniu posiadzieli teyże, hrabiów Limpurg, nadał ją lennością hrabiom Gravenitz, którzy też przeto umieszczeni byli w kolegium hrabiów cyrkułu Frankońskiego, do którego ta włość, mimo swego położenia w Szwabii, należała. Później książę Wirtemberski Karol Alexander odiał ją rodzinie Gravenitz i przyłączył do dóbr swych kameralnych, jednak wspomnieni hrabiowie nie ustąpili ze swego prawa do głosu i mieysca na ławie hrabiów Frankońskich.

Welzheim, albo **Welzen**, miasteczko niemieckie w bywszym cyrkule Szwabskim, królestwie Wirtemberskim, nad rzeką Lein, nie daleko miasteczka Schorndorf i klasztoru Lorch.

Wem, miasteczko angielskie w prowincyi *Schropshire* nad rzeką Rodden, wpadającą w Sawernę.

Wembding, ob. **Wending**.

Wemmel, bywšie margrabstwo, w dawnym prowincyi Niderlandzkiej, Brabancie.

Wemmetofte, **Wimmeltofte**, pałac piękny o półtory mili od miasta Kopenhagi w Danii. Należał do księżny Jadwigi; zmarłej 1735, po której zgonie zamieniony był na klasztor dla 7 pańien szlacheckich i przeoryszy, z których każda ma obowiązek wychowywać ze swęy pensyi sierotę bez oycy i matki.

Wendelstein, znaczne miasteczko niemieckie w bywszym cyrkule Frankońskim, nad rzeką Schwarzach. Tameczne wóytostwo należało w czwartey części do margrabstwa Anspachskiego a w trzech do szpitala Nürnberskiego. W okolicy jest kopalnia pięknego kamienia budowlanego.

Wendelstein, włość w Niemczech w Turyngii do księstwa Querfurt należąca. Ma zamek na górze nad rzeką Unstrutt i żyzną nader okolicę zwaną *Goldne Aue*, albo złotą doliną, ciągnącą się ztąd aż do Nordhausen. Jest tutaj także piękne stado.

Wenden, księstwo niemieckie w bywszym cyrkule Dolney Saxonii, między Szwerynem, Stargardem, Przednią Pomeranią i Marchią Brandenburgską. Należy do książąt Meklemburskich, a ma nazwisko od dawnych słowian w tej okolicy osiadłych, których niemcy nazywają Wendami jakoby potomków ludu Usinidów.

Wenden, księstwo niemieckie w Tylney Pomeranii do Króla Pruskiego należące; graniczy na północ z morzem Bałtyckim, na południe z pustynią Waldów, na zachód z Kaszubami, na wschód z Lawenburgiem i Bytowem. Dzieli się na powiaty Rügenwalde, Schlawe i Stołpe. Do tego księstwa należą także włości Lawenburg i Bytów.

Wenden, małe miasto Rossyiskie w gubernii Inflanckiej, nad rzeką Aa, w bardzo przyjemnej okolicy. Mury w koło niego i bramy są dawno zruynowane. Ma około 1000 mieszkańców, po większej części rodu niemieckiego i religii protestanckiej; znajdują się tam atoli katolicy i wyznający kościół Rossyiski. Miejsce to należało do kanclerza Bestuszeff, nim ten roku 1758 wpadł w niełaskę u dworu Petersburskiego. W 16 i 17 wieku było to miasto stołeczny województwa Wendeńskiego, jednego z trzech na które Inflanty dzieliły się, póki do Polski należały.

Wendowie, nazwisko dawane przez Niemców słowianom osiadłym w Niemczech, mianowicie

nad morzem Bałtyckim, w Pomeranii, księstwie Meklemburskim, Marchiach Brandenburgskich, Misnii, Luzacyi, Czechach i Szląsku Zaodrzańskim, które te kraje niegdyś do Słowian należały.

Wendhusen, wieś z kościołem parafialnym i zamkiem, w bywszym księstwie Hildesheim w Niemczech, o półtorej mili od miasta Hildesheim; należy do familii szlacheckiej Dehn.

Wending, Wemding, miasto dobrze zabudowane w Bawarii, cyrkule Mincheńskim, nad rzeką Wernitz. W bliskości są sławne kompiele. Leży o pół mili od miasta Szwabskiego Nordlingen.

Wendiiskie miasta, nazywają się częścią miasteczek w Saxonii, Górney i Dolney Luzacyi, zamieszkałe po większej części od Wendów czyli słowian, dla tego w tamecznych kościołach nabożeństwo odbywa się po niemiecku i po słowiańsku. Są zaś te miasta następujące: Muska, Beskow, Storków, Wetszów, Witlichenau i Dreyoke.

Wendischwusterhausen, ob. Wusterhausen.

Wendlingen, małe miasto niemieckie przy uściu rzeki Lauter w Nekar; w królestwie Wirtemberskim.

Wendoner, miasto angielskie w prowincyi Buckingham, o 39 mil angielskich od Londynu. Wysła dwóch deputowanych na parlament.

Wendyssel, albo Wensüssel, półwysep należący do północnej części prowincyi Jütlandyi, powiatu Aalborg w Danii; ma 8 mil długości i tyleż szerokości. Wydaje wiele zboża, wołów i koni, ma obfite rybołówstwo i obszerne lasy napełnione zwierzyną. Miasto stołeczne nazywa się témże co i półwysep imieniem.

Wenecya, bywsza rzeczpospolita we Włoszech, częścią tychej północno-wschodniej, ma nazwisko i początek od miasta tegoż imienia, w środku 5° wieku założonego. Roku 697 obrany był pierwszy doża czyli książę Wenecki. W średnich wiekach Wenecyianie zdo-
byli

byli obszerne posiadłości we Włoszech, Dalmacyi, Grecyi, Kandyi, Cyprze i t. d. Handlem zrobiła się Wenecya bardzo można i bogata. Ku końcowi 15° wieku zaczęła upadać. Przez odkrycie drogi morskiej do Indyi Wschodnich utraciła cały handel korzenny; później postradała kolejno wszystkich swych posiadłości po za obrębem włosch, prócz kilku wysp greckich i kawałka Dalmacyi. Kraj Wenecki na stałym lądzie położony, zwany w języku miejscowym *Terra Firma*, graniczył na południe z państwem papieżkim, na zachód z księstwem Mediolańskim, na północ z Waleliną i Tyrolem, a na wschód z państwem Austryackim. Powierzchnia jego wynosiła 108,600 mil włoskich kwadratowych, a ludność podług najnowszego podać licząc *Stato da Mare*, czyli wyspy morza Śródziemnego tudzież niektóre posiadłości w Albanii i Dalmacyi, 2,830,000 dusz; z czego miasto Wenecya ma 155,000. Części z których się składała ta rzeczpospolita były te: 1) *Dogado di Venezia*; 2) *il Padova*; 3) *Polesine di Rovigo*; 4) *il Veronese*; 5) *il Vicentino*; 6) *il Trevigiano*, albo *Trevisano*; 7) *Teltrino*; 8) *il Bellunese*; 9) *Istria*; 10) *Friol*; 11) *il Bresciano*; 12) *il Bergamasco*; 13) *il Cremasco*. W koło Wenecyi powiaty jest niezdrowe z przyczyny wielości wód stojących. Większa część kraju zwanego *Terra Firma*, obfituje w zboża, oliwę, wino, jedwab i t. d. prowincya *Vicentino* bywa nazywana ogrodem Weneckim. *Bresciano* ma wiele żelaza, miedzi i marmurów, także jeziora pożyteczne. *Istria* jest kraj niezdrowy. Rzeczpospolita Wenecka miała rząd możnowładczy, na którego czele przełożony był doża czyli książę. Najznakomitszym kolegium była rada zwana wielką, (*Gran Consiglio*), do którego mieli weyście wszystkie członki szlachty weneckiej, doszedłszy lat 25, prócz tych eo byli w stanie duchownym. Dziewięciu prokuratorów Świętego Marka, wolni byli od zasiadania w téj radzie z przyczyny innych zatrudnień. W senacie

zwanym *Pregadi*, stanowiono o wojnie, pokoju, aliansach, a było w nim 120 szlachty, głosy były przez gałki dawane. Doża z 6 radcami *Consiglieri*, składał najwyższą radę zwaną *Consiglio*, która razem wzięta miała tytuł *Serenissima Signoria*. Rada dziesięciu, *Consiglio de Dieci*, trudniła się sądzeniem publicznych przewinień, występnego sprawowania publicznych urzędów, kacerstwa, zabójstw i t. d. Narzędziami jej byli trzy inkwizytorowie stanu, mający wszędzie swych szpiegów po kraju i w mieście. Większa część posiadłości Weneckich na stałym lądzie, z stolicą i 310 mil kwadratowych powierzchni, tudzież 1,384,000 mieszkańców, brzegami Istrii, Dalmacyi i Albanii dostała się roku 1797 przez pokój w *Campo Formio* Austrii, a roku 1806 pokojem Prezburskim ustąpiona była przez tęż do królestwa Włoskiego. Religia katolicka jest w tym kraju panująca, jednak greccy i ormianie mają wolność wyznania; żydzi mieszkają w osobnej dzielnicy miasta, a protestanci tylko tajemnie mogą odbywać swe nabożeństwo. Wenecya miała własnego patriarchę; Akwilejski patriarchat zniesiony był roku 1750. Duchwni nie mogli w Wenecyi mieszać się bynajmniej do spraw rządowych, ani do nieruchomości nabywać. Dochody regularne rzeczypospolitey wynosiły 7,200,000 talarów (każdy po 8 złotych polskich). Jedyny osobisty podatek zwał się *Tarsa*, który tylko na handlowe interesa był kładziony. Długi krajowe były tajemnicą, atoli nie były znaczne, a procenta od nich płacone bez trudności, gdyż rzeczpospolita utrzymywała w czasie pokoju tylko 15000 wojska lądowego, piechotnego i konnego, a liczba milicyi wynosiła 30,000. Siła morska była przedtém bardzo potężna, najważniejsza jej część stała przy wyspie Korfu. Stopień generała wojsk lądowych bywał zawsze cudzoziemcowi powierzany. Szlachta wenecka, jest jedna z najznakomitszych w Europie swemi zasługami w kraju, bogactwy mądrze i ku dobru

bru narodu używanemi, wspaniałością życia we wszelkim rodzaju, a starożytnością bez zaprzeczenia przed wszystkiemi innemi celująca; są bowiem dotąd familie w naywiększym blasku jestniejące, których przodkowie pierwszego dożę roku 697 obierali. Dzieli się zaś na trzy klasy; pierwsza szlachta naturalna *Nobilita di Natura*, która z rzecząpospolitą razem powstała, a raczy swą mądrością, mężstwem, ofiarami ją ufundowała. Z tej szlachty pierwotney dotąd jest 24 imion, między którymi znowu jest 12 szczególnieś świetnych domów, zwanych *Elettorali*, albo obierczemi, gdyż ony wydały naywięcej dożów; także niekiedy nazywani bywają 12 apostołami. Drugie szlachectwo zwane *Nobilita di merito* albo *di Prerogativa*, czyli zasłużone, składa się zaś z takich familii które po długich ku narodowi usługach w wojnie i pokoju, około roku 1320 do szlachectwa weneckiego podniesione były, a są współczesne ustawie senatu, do którego też wstęp mają, i są w liczbie 80. Do tej przydane znowu 30 domów roku 1380. Trzecia klasa szlachty nazywa się *Nobilita comparata per li prezzo*, albo *Nobilita di necessita*, czyli szlachectwo z potrzeby kupione: to zaś było nadawane w czasie ciężkiej wojny przeciw turkom o wyspę Kandyję, w której rząd nie chcąc ludu uciskać nowemi podatkami widział się przymuszony udadź do tego środka, przeto niektórym familiom, już ze wszech innych miar znakomitym, udzielał szlachectwo za 20,000 dukatów, które to summy połowa zostawiona była dawcy do czasu życia z procentem po 5 od sta. Zaczęło się to rozdawnictwo roku 1646, a w następnych latach cena takiego przywileju doszła aż do 100,000 cekinów. Szlachta niemająca pałaców w Wenecyi, i w kraju mieszkająca, zwana była *Nobili di Terra Firma* i nie tak poważana jak mieyska, choćby też naywyższą miała starożytność.

Wenecya, miasto stołeczne rzeczypospolitey wyżey wymienioney nad zatoką Wenecką morza Adrya-

tyckiego, we Włoszech, na 72 wyspach o 4 mile od stałego lądu. Z strony morza mieysca bezpieczne do płynienia, oznaczone są palami, które w czasie napadu nieprzyjacielskiego mogą być zniesione. Pierwszy początek tego miasta naznaczać można w 5 wieku ery popolitey, gdy w czasie napaści Hunnów pod Atilą na Włochy, wiele familii schroniło się na też wyspy. Z czasem te zabudowane i zaludnione lepiej zostały i dały początek miastu Wenecyi, która w następnych wiekach przez żeglugę, handel i podboje urosła na jedno z najsławniejszych miast na świecie. Dzieli się Wenecya na 6 wielkich części, zwanych *Sertieri*, z których 3 są na jednej stronie wielkiego kanału śródkiem miasto przeryniającego, a 3 z drugiej. Widok Wenecyi z dalekajest dziwnie piękny, gdyż wielkie mnóstwo wież jej zdaje się po morzu pływać. Domy są prawie wszystkie z marmuru albo pięknego kamienia Istrijskiego, ale w budowie nie bardzo powabney, a te nawet które są podług reguły architektury zbudowane, mają tę mniej wabną własność; że każde piętro jest podług innego porządku zbudowane, co im nadaje powierzchowność drobną. Dla swego położenia Wenecya nie mając ulic ale tylko kanały, nie ma powozów lecz baty zwane kondolami, których ma być do 20,000: dla uniknienia w tym rodzaju zbytku, podług dawney ustawy wszystkie są czarno malowane. Przewoźnicy zwani *Barcaruoli* są bardzo liczni i ważną klasą ludności Weneckiej; ochędożtwo ich białego stroju i zwyczaj deklamowania naypiękniejszych wierszy sławnych poetów włoskich, ozywia ponurą jednostajność łodzi. Znane są karnawały weneckie, których atoli wolność roku 1774 po wielkiej części ściśniona była. Życie weneccyan jest umiarkowane, kunsztu są ich nayznakomitszą zabawą, a teatr między innemi nayulubienszą. Jest w tém mieście 8 teatrów; te należą do nayznakomitszych familii, od tych naymowiane bywają towarzystwom aktorów, a przez 4

miesiące zimowe codzien otwarte i napełnione. Na licznych kanałach weneckich ma być do 500 kamiennych mostów; między temi naysznakomitszy jest zwany *Rialto*, w środku miasta na wielkim kanale: ma on tylko jedną arkadę obszerną 89 stóp, a po obydwu jego bokach są kramy we dwa rzędy, co tworzy 3 ulice, z tych każda z pobocznych ma 56 schodów. Przykro jest bardzo w Wenecyi chodzić po mieście piechoto, już dla nader ważkich przeysciów nad kanałami, tudzież uliczek tak ciasnych że na niektórych mieszkańcy domów na przeciw siebie stojących mogą sobie ręce podawać, już dla ślizgoty bruków marmurowych, już na koniec dla mnożstwa mostów, wszystkich mających schodki. Różnica przybytu i ubytu morza daje się czuć wszędzie miastu; bywa codzien dwa razy i dochodzi wysokości łokcia. Wiele się przykładano do obrony miasta urządzenie rzeczypospolitey, po dług którego niedopuszczano by bagna Wenecyi przyległe zamieniały się w ląd stały, a przeciw wszelkiej inney napaści nieprzyjacielskiej, były destateczne środki obrony. W przeciągu 2 godzin można obiecać całą Wenecyją do koła w gondoli. Zawiera to miasto w swych 6 dzielnicach 1 patryarchalny, 71 parafialnych i wiele innych kościołów, 12 opactw, 59 klasztorów płci obojey, 23 szpitale, 18 domów do nabożeństwa dla innych religii, 40 opactw rozmaitych, 165 posągów marmurowych, 23 kruszczowych; a do 155000 mieszkańców. Na niczem niezbywa tam tak widocznie jak na dobrej wodzie do picia, przeto dęszcowa i z Brenty musi być do tego używana. Między nayożdniejszychmi częściami Wenecyi jest plac zwany Świętego Marka, ze swemi krytymi chodnikami i arkadami. Składa się właściwie z dwóch placów; większy jest bardziej uczęszczany, drugi nazywa się *Piazzetta* czyli placyk. Na tym placu stoi pałac doży zbudowany z marmuru i ozdobiony wlicznych salach i pokojach szacownemi naysławniejszych włoskich malarzów dziełami. Mały arsenał obok

sali w której się zgromadza wielka rada, miał zawsze 1500 strzelb w pogotowiu na przypadek rozruchu trzymanych, i co 3 miesiące na nowo nabijanych; inne 3 pokoje napełnione były szablami i inną bronią: tutaj także znajdowały się gabinety medalów i kamieni drogich. W tym pałacu w wielu miejscach były głowy lwie z otwartemi paszczami, w które każdy mógł rzucać tak nazwane *Denuntie Segrete*, czyli Kartki z tajemnymi doniesieniami; także kilka więzień żelaznemi kratami obawarowane, w których w lecie tak srogie panuje gorąco, że nieszczęśni tam zawarci tracą życie albo rozum. Chodniki przy pałacu prokaratorskim nazywają się placem Broglio i są od samej tylko szlachty uczęszczane. Na końcu tego placu z strony morza są dwie kolumny z wschodniego granitu i mają pochodzić z Egiptu. Między temi dwoma kolumnami stracony był doża Martino Falieri, a od tego czasu żaden z szlachty tamtędy nie przechodzi i miejsce to wyznaczone jest na eksekucje winowayców. Przy tym placu stoi uzbrojona galera, gotowa na każdy wypadek niebezpieczeństwa. Do pałacu przytyka z strony północney marmurowy kościół Świętego Marka, jeden z nayswiększych i naysbogatszych na świecie. Posadzka w nim wyłożona jest rozmaitego koloru marmórami, tworzącemi wielorakie wyobrażenia tworów żyjących. Przed tym kościołem stały dawnieży cztery metalowe konie, niegdys w starożytnym Koryncie, potem w Konstantynopolu stojące, z kąd do Wenecyi przeniesione zostały i były przedtem pozłacane; teraz znajdują się w Paryżu między sztaketami pałacu cesarskiego na wysokich postumentach. Ołtarz wielki wspomnionego kościoła jest bardzo szacowny, znajdują się tam także kolumny z alabastru orientального dziwnie szacowne. W kaplicy nayswiętszego sakramentu stoją cztery filary które niegdys w kościele Salomona znajdować się miały. Będący tutaj obraz panny Maryi, przez świętego Łukasza malowany, był

wał wystawiany publicznie w czasie jakiej przygody. Skarbiec tego kościoła, niewymownie bogaty bywał pokazywany w przeto-
mności jednego z prokuratorów. Między relikwiami znajduie się wielki palec świętego Marka, który on sobie sam odział, także sławny rękopism ewangelii tego świętego, już dla starożytności swej nieczytelny. Przed tym także kościołem stoją trzy wielkie drzewa masztowe, na których w czasie znakomitych uroczystości powiewały chorągwie jedwabne złotem haftowane. Pałac nowych prokuracji, naprzeciw kościoła świętego Marka stojący, jest to przepyszna budowla, ozdobiona chodnikami, a na wierzchu galerią mającą liczne, nader wyborne posągi. W starym pałacu prokuracji są także chodniki lecz nie tak okazałe. Pod temi arkadami znajdujące się sklepy są zawsze napełnione. W pałacu nowym prokuracji znajduie się biblioteka bywszej rzeczypospolitej, mianowicie staraniem kardynała Bessarion zgromadzona i rzeczypospolitej darowana; osobliwie szacowne są w niej greckie manuskrypta; także tam znajduie się gabinet starożytności tudzież rzymskich i greckich posągów. Inne ciekawości tego miasta są: wieża dzwonna Świętego Marka, z której widać na 7 mil geograficznych do koła, a na którą wchodzi się po rusztowaniu tak powolnym że muły nań wprowadzane bydz mogą; mennica zwana Zecca: pałace familii Pisani, Cornaro, Mocenigo, Barbarigo i innych; mnóstwo okazałych kościołów; dzielnica zwana *Sertiere di Castello*, czyli arsenał, mający obwodu 3 mile włoskie, otoczony do koła wodą, murami i 12 wieżami, a zawierający wszystko co tylko potrzebne było do wystawienia i uzbrojenia floty i armii. Tam chowane były trzy galery zwane Bucentauro, używane do sławnego obrządku zaślubienia morza przez dożę w dzień Wniebowstąpienia pańskiego odbywanego; zbudowane zaś były 1520, 1605 i 1728, dawniejsze już pogniły. Turcy i Niemcy mają tam

własne giełdy i kassenhauzy. Corocznie na w niebowstąpienie bywał tutaj wielki jarmark. Muzyka kwitnie w tém mieście w wysokim stopniu; handel drukarski jest także bardzo znaczny. Inne odnogi handlu nie są wprawdzie teraz w tym co niegdys stanie, jednak jeszcze roku 1787 weszło do Wenecyi 1100 obcych statków. Po zajęciu tego miasta przez Francją roku 1806 i wcieleniu do Królestwa Włoskiego, tytuł księcia Weneckiego nadany jest przez cesarza Napoleona, księciu wicekrólowi Włoskiemu, pa-sierbowi i synowi przysposobionemu tegoż.

Wener, wielkie jezioro w Szwecyi między prowincjami Westgotiā, Thallandiā, i Wermelandiā; długo jest na mil 20, a miejscami na 10 szerokie. Dwadzieścia kilka rzek przyjmuie w siebie, a tylko jedną zwaną Gothelbę uchodzi w morze Bałtyckie. Żegluga na nim jest znaczna, atoli niebezpieczna z przyczyny gęstych mielizn i zwyczajn że na statkach nie używają kompasu, lecz tylko się na brzegi kierują, przy których w nocy palą się latarnie na słupach. Statki te są trzymasztowe lecz odkryte. Znajduie się na tém jeziorze wiele wysp różney wielkości.

Wenersborg, miasto szwedzkie w prowincyi Westgotii, nad jeziorem Wener w miejscu gdzie z niego wypływa rzeka Gothelba. Ma znaczny handel żelazem i smołą do Gotenburga. Mieszczanie z Brette założyli je roku 1642.

Wengrów, miasto Rossyiskie, stołeczne okręgu od niego nazwanego, w gubernii Tula, nad rzeką Wenewka.

Wengrów, ob. Węgrów.

Wenian, miasteczko nad rzeką tegoż imienia, w Szwedzkiej prowincyi Thalland, o 13 mil od miasta Kypperberg ku Północ-zachodowi.

Wenings, miasteczko niemieckie w księztwie Isenburg-Birstein, o 4 mile od miasta Steinau. Tameczny zamek nazwany od swego założyciela *Moritzstein*, służy za mié-

mięszkanie wdowom xiążąt panujących Jsenburskich.

Wenlock, dwa miasta angielskie w prowincyi *Schropshire*, różniące się przydatkami Wielkie i Małe.

Wenningen, wieś z kościołem parafialnym i opactwem dla panien szlacheckiego i mieyskiego rodu, w Niemczech księztwie Calenberg, bywszego elektorstwa Hanowerskiego, teraz do Królestwa Westfalskiego wcielonego.

Wentworth castle, wiejskie mięszkanie lorda hrabi *Stafford*, w Anglii, o 4 mile od miasta *Dou-easter*, przy miasteczku *Barnesley*. Ma piękne budowle, ogrody rozległe, zwierzyniec, menażeryją, wyborną bibliotekę i galleryją obrazów.

Wentworthouse, pałac letnioda margrabi *Rockingham*, między miastami *Rotherham* a *Barnesley*; jest to jedno z najpiękniejszych mięszkań wiejskich w Anglii.

Weppes, powiat w bywszej Flandryi, teraz do Francyi należącej.

Werban, po węgiersku *Werbo*, ludne miasteczko w Węgrzech komitacie Neitraiskim.

Werbek, małe miasto Rosyiskie w prowincyi Inflanckiej, nad rzeką *Embach*.

Werben, bardzo dawne miasteczko niemieckie w Starey Marchii Brandenburskiej, przy uściu rzeki *Hawel* w *Elbę*. Jest tutaj komenderyia orderu *S. Jana* należąca do wielkiego mistrzostwa *Sonneburg*. Na rzecę *Elbie* ma to miejsce uczęszczany przewóz.

Werben, znaczne miasteczko nad jeziorem *Madni*, w *Tylney Pomeranii*, amcie *Colbatz*.

Wercholenskoy, miasto w Syberyi, prowincyi Rosyji Azjiatyckiej, powiecie *Jrkutzkim*, nad rzeką *Lena* wpadającą w morze *Lodowate*. Okolica ta obfituje w owoce.

Werchoturie, miasto Rosyiskie, w gubernii *Permskiej*; ma twierdę mocną, od miasta odosobnioną, położoną na skale zwanej *S. Trójcy*, 3000 mięszkań-

ców których wielka część trudni się handlem z Syberyją bardzo znacznym w tém mieście, jako położonym przy samym do téy prowincyi weysciu, i kluczem do niej będącym. Tutaj zaczynaia się góry ciągnące się ku *Orenburgowi* i dzielące Syberyją od Rosyji. Okryte ony są śniegiem, lodem i cedrami.

Werczerskie jezioro, wielkie jezioro w Rosyiskiej prowincyi *Esthlandii*, długie jest na mil 6, a 3 szerokie; przez rzekę *Embach* łączy się z jeziorem *Peipus*.

Werd, jezioro w Niemczech, księztwie *Karyntii*, nie daleko miasta *Klagenfurtu*: długie jest 2 mile.

Werd, małe miasto niemieckie w księztwie *Karyntii*, nad jeziorem tegoż imienia, o 3 mile od miasta *Klagenfurtu* o 3 mile ku zachodowi.

Werd, wyspa na rzecę *Renie*, nie daleko miasta *Stein*. Zwana była dawniej *Stein* albo *Otmarsinsel*.

Werdau, miasteczko niemieckie w Królestwie *Saskim*, cyrkule *Erzgebirgskim*, o milę od miasta *Zwickau* i tyleż od *Crimmischan*: ma fabryki sukien i ćwilichów.

Werden, miasto niemieckie z zamkiem w bywszym hrabstwie *Mark*, nad rzeką *Röhre* albo *Ruhr*. Tameczne opactwo mające tytuł księztwa bywszej *Rzeszy*, 8000 poddanych i 120000 renskich, dostało się roku 1803 Królowi *Pruskiemu*, jako posiedzielowi wspomnionego hrabstwa, który już i dawniej pretendował zwierzchnictwa nad tém opactwem. W okolicy znajdują się kopalnie węgla kamiennych tudzież sławne szynki i kielbasy najlepsze w całej *Westfalii*.

Werdenberg, hrabstwa w *Szwajcarskim kantonie Glaris*, w części wyznającej religiją reformowaną, przy granicy kraju *Gryzondów*.

Werdenberg, miasto stołeczne hrabstwa wyżey wymienionego, nie wielkie ale piękne; leży nad *Renem*, ma mocny i stary zamek
na

na skale. Dwie religie są tam zarówno wyznawane, lecz podług umowy, landwójt obierany co 3 lata, musi być zawsze kalwińskiego wyznania.

Werdenbroich, zamek i włość w księstwie kłiwii, po wygaśnięciu swych dziedziców hrabiów Eulenberg roku 1641, dostała się familii Waldeckiej; leży przy granicy Geldryjskiej, a roku 1801 dostała się Francji.

Werdenfels, hrabstwo w Bawarii przy granicy Tyrolskiej; należało przedtem do księstwa biskupstwa Freysingenskiego.

Werder, małe miasto niemieckie w Średniej Marchii Brandenburskiej na wyspie utworzonej przez rzekę Havel, nie daleko od miasta Potzdamu, do amtu Linin należące. Mieszkańcy żywią się rybołówstwem, handlem owoców, mają też cokolwiek winnic.

Werder, miasteczko niemieckie, w bywłym księstwie Hildesheimskim, o 3 mile od miasta stołecznego tegoż, nad rzeką Nette.

Werdo, miasteczko austriackie w księstwie Karnioli, hrabstwie Mitterburg.

Werdoel, miasteczko niemieckie w bywłym hrabstwie Mark w Westfalii, teraz do wielkiego księstwa Bergskiego należące.

Werdt, Weerdt, Wreeden, miasteczko niemieckie z starym zamkiem nad rzeką Issel, w bywłym księstwie biskupstwie Minsterskim, amcie Bockolt. Wyznanie ewangelickie i kalwińskie ma tam wolność. Przedtem należało to miejsce wraz z miastem Werdenbroich do hrabiów Eulenburg, później książąt Waldeck, na koniec nabyte zostało przez księcia biskupa i do dóbr katedry przyłączone. Roku 1803 dostało się w wynagrodzenie książętom Salm-Salm.

Were, rzeka w Angielskiej prowincji Durham, wpadająca w morze Niemieckie.

Werebel, po węgiersku Verehely, miasteczko nad rzeczką Zytwa w Węgrzech, komitacie Barskim, było przedtem warowne.

Wereja, miasto Rosyjskie w gubernii Moskiewskiej o 30 mil od miasta stołecznego Moskwy.

Werfen, małe, ale warowne miasto niemieckie, nad rzeką Salza, w bywłym arcybiskupstwie późn. elektorstwie Salzburskim, o 8 mil od miasta stołecznego Salcburga.

Werheim, ob. Wehrheim.

Werki, wieś bliska miasta Wilna, w Litwie nad rzeką Wilią. Jest tam bardzo piękny pałac i ogród założony przez księcia Jgnacego Massalskiego, biskupa Wileńskiego.

Werkington, miasto angielskie w prowincji Kumberland, przy ujściu rzeki Berwen w morze Irlandzkie.

Werle, nazywa się część księstwa Meklemburskiego w Niemczech, mianowicie ta okolica gdzie leży miasto Gastrów; bierze zaś nazwisko od dawnych tych krain mieszkańców Werlów albo Wendów.

Werle, miasto słowiańskie stołeczne wyżej wymienionej okolicy, już w dawnych czasach było przez wojny spustoszone.

Werl, miasto w bywłym cyrkułe Westfalskim Rzeszy Niemieckiej, przedtem do Kolonii należące: jest tam klasztor kapucyński i skład solny.

Werlitz, Wörlitz, miasteczko niemieckie w księstwie Anhalt-Desau, nad jeziorem nie daleko od rzeki Elby, o 3 mile od miasta Dessau, z którym połączone jest ulicami drzewem owocowym wysadzonemi. Panujący teraz książę Leopold, który cały swój kraj szczęśliwy wszelkiego rodzaju urządzeniami prawdziwie ojcowskiemi, w ogród zamienił, założył tutaj mianowicie jedno z najpiękniejszych mieszkań wiskich w Europie. Skromny lecz prześliczny pałacyk, najbogatsze plantacje angielskie, mnóstwo budowli ogrodowych, pod wabną powierzchnością po polu użytek mieszczących i piękne wody czynią to miejsce godnym uchronem pełnego ludzkości i filozofii księcia.

Wer-

Wermeland, prowincja Szwedzka w Westgothii, graniczaca od północy z Thallandią, od Wschodu z Westermannią i Nerikiem, na południe z jeziorem Wener, a na zachód z Norweskimi górami. Napełniona jest jeziorami a przeto nie żyzna, lecz ma wiele kopalni żelaznych i miedzianych.

Wermisdorf, miasteczko z zamkiem zwanym Hubertsburg, w Królestwie Saskim, cyrkule Missniiskim, o 5 mil od miasta Lipska, 2 od Wurzen a 3 od Drezn. Roku 1702 otrzymał dożywociem ten zamek książę Antoni Egon Fürstenberg, gubernator Saski, i tamże umarł 1716 roku.

Wernthausen, piękna wieś niemiecka w bywszym cyrkule Szwabskim, przy granicy Frankonii. Była długo w sporze między domami Badenskim i Hohenlohe; roku 1803 pierwszemu z nich się dostała.

Wernberg, pięknie zbudowany zamek i włość, w Dolney Karyntyi, należący do księcia Khevenhüller.

Wernberg, zamek na górze i włość, blisko miasteczka Schindhütten, w Bawaryi nad rzeką Nab.

Werne, małe miasto niemieckie w bywszym księstwie biskupstwie Minsterberskim, nie daleko od rzeki Lippe; ma piękny klasztor kapucynów.

Werne, mała rzeka niemiecka w księstwie Paderbornskim, bywszym cyrkule Westfalskim, wpada w rzekę Wezer przy Remen.

Werneck, nad rzeką Wehren, wieś z zamkiem i włością, o półtory mili od miasta Schweinfurtu, w wielkim księstwie Wirceburskim w Niemczech.

Wernfels, zamek i oberamt w Królestwie Bawarskim, bywszym biskupstwie Eichstadszkim nad rzeką Retzat.

Wernigerode, hrabstwo w bywszym cyrkule Rzeszy Niemieckiej, Górney Saxonii, między księstwami Halberstadszkim, Blankenburskim, Grubenhagskim,

Brunswickim i Hildesheimskim. Długie jest 3 mile, a 2 szerokie; kray ma po większej części górzysty, jednak na równinach wydający zboże, owoce, len, ogrodniny. Chów bydła i leśnictwo jest tam nie mniej korzystne, także obfitość ryb i zwierzyny wielka. Zawiera to hrabstwo 1 miasto, 3 miasteczka, 10 wsi, 12000 mieszkańców, a czyni 150000 reńskich dochodu. Kopalnie w górach wydają Kobold, ołów, żelazo, wapienny kamień, torf i. t. d. Mieszkańcy są religii luterskiej i mówią grubą niemieczyzną. Należy to hrabstwo do księcia Stollberg-Gedern, przedtem jako lenność Brandenburska, i nawet w pewnych razach appellacyia od sądów książęcych szła do Berlina. Teraz od roku 1807 należy ten kray do Królestwa Westfalskiego. Miasto stołeczne Wernigerode, leży nie daleko rzeki Holzeme o 2 mile od miasta Halberstadu, ma do 800 domów, dzieli się na Stare i Nowe miasto, tudzież przedmieście Noschenrode. Mieszkańców jest tam 6500, którzy się wyżywiali z rolnictwa, piwowarstwa i gorzelni. Zamek książęcy leżący na górze jest piękny, ma szacowną bibliotekę, obszerne ogrody, zwierzyńiec a ulice do niego prowadzące obsadzone są drzewami. W bliskości tego miasta jest wiele młynów.

Wernitz, rzeka niemiecka poczynająca się w Frankonii, a wpadająca w Dunaj przy Donauwerth.

Werö, mała wyspa Duńska na Categacie, między wyspami Samsoe i Syroe.

Werra, ob. Weser.

Werro, nowe miasto rosyjskie, stołeczne okręgu w gubernii Rygskiej. Roku 1789 było dopiero odznaczone w kształt pięciokąta cokolwiek nieregularnego.

Wersal, ob. Versailles.

Werschetz, po węgiersku Ver-setz, miasteczko przy górze od niego nazwaney w Temeswarskim komitacie w Węgrzech; ma około 1000 domów i jest zamieszka-

od Niemców i Rasców. W okolicy hodują wino i jedwab.

Werse, Wesa, rzeka niemiecka, w bywszym cyrkułe Westfalskim, w księstwie biskupstwie Minsterskim, wpadająca w rzekę Ems, nie daleko miasta Telligt.

Werstatt, piękne miasteczko otoczone rowem, o 3 mile od miasta Moguncyi. Ma sławne jarmarki i zdrowe wody.

Wertach, rzeka w Szwabii, wpadająca po niżey Auspurga w rzekę Lech.

Werth, miasto niemieckie nad rzeką Menem, między miastami Aschaffenburgiem a Miltenburgiem; roku 1803 dostało się księciu arcykanclerzowi Rzeszy niemieckiej. Teraz należy do wielkiego księstwa Frankforckiego.

Werth, Wörth, zamek, miasteczko i włość w Dolney Bawarii, cyrkułe Straubingen, nie daleko rzeki Dunaju, o 4 mile od miasta Ratyzbony. Roku 1803 wcielone zostało do księstwa Ratyzbońskiego, a 1809 do Bawarii.

Werth, miasteczko francuzkie w bywszej Alzacyi, między rzekami Ill i Jscher, nie daleko miasta Strazburga; teraz w departamencie Dolnego Renu.

Wertheim, bywsze udzielne hrabstwo Rzeszy niemieckiej w cyrkułe Frankońskim, przy granicach księstwa biskupstwa Wirzburgskiego, którego dziedzicznym szambelanem był hrabia tutajszy. Należy one wspólnie i nie dzielnie do linii książęcej i hrabiowskiej domu Löwenstein-Wertheim. Ma 12 mil kwadratów kraju, 22000 mieszkańców, i 6 amtów.

Wertheim, miasto stołeczne hrabstwa wyżej wymienionego, nad rzeką Menem przy uściu w nią Tauberu. Ma pałace linii książęcej katolickiej i hrabiowskiej luterskiej, tudzież zamek na górze teraz opuszczony. Magistrat tego miasta jest ewangelicki, a kościół farny wspólny między katolikami i luteranami. Jest tutaj dobra szkoła, a biblia tutaj drukowana sławna. Ma to miasto 340 mieszkańców a 520 domów.

Wertheim, miasteczko niemieckie nad rzeką Kinzing, o pół mili od miasta Gelnhausen, należało przedtém do elektorstwa Mogunckiego.

Wertingen, miasteczko niemieckie w Szwabii, należące do Królestwa Bawarskiego leży w okolicy zwanej Riess. Włość przyległa do niego ma 12 wsi i do 5000 mieszkańców.

Werwick, ob. Warwick.

Were, mała rzeka niemiecka w bywszym księstwie Limburskim, wpadająca przy mieście Chenay w rzekę Ourt.

Wesel, lub Dolny Wesel, znaczne i piękne miasto niemieckie nad Renem przy uściu w niego rzeki Lippe, w bywszym księstwie Kliwii o 4 mile od miasta Cleve, teraz w wielkim księstwie Bergskim. Roku 1679 zbudowana tam była dobra cytradella, ale 1763 wszystkie tego miasta fortyfikacye zburzone zostały, tak iż tylko mury, rowy i wspomniona cytradella pozostały. Ma to miasto 1460 domów i 7100 mieszkańców kościoły katolickie, kalwińskie i luterskie, gimnazjum kalwińskie, 3 katolickie klasztory, komenderyją orderu Ś. Jana i mocny garnizon. Co dwa tygodnie idzie z tego miasta do Hollandyi statek i ztamtąd tutaj nazad powraca. Ztąd prowadzi do miasteczka Xanten piękna droga drzewami wysadzana.

Wesel, Górny Wesel, miasto Niemieckie nad rzeką Renem, między miastami Bacharach i St. Goar, przedtém należące do elektorstwa Trewirskiego. Ma 2300 mieszkańców, kościół kolegiacki panny Maryi, i drugi Ś. Marcina. Na bliskiej górze leży spustoszały zamek zwany Schönburg.

Wesel, małe miasto w Morawii, nad rzeką Morau.

Wesen, obszerne miasteczko w Szwajcarskim Landwyoststwie Gaffer.

Wesenberg, miasto stołeczne okręgu od niego nazwanego, w Rosyi, gubernii Revalskiej. Ma tylko jedną ulicę, 60 domów dre.

drewnianych dranicami pokrytych, i 500 mieszkańców po większej części niemieckich profesjonistów.

Wesenberg, miasteczko i włość w księstwie Meklemburskim w Niemczech, o milę od miasta Strelitz, w powiecie Stargardzkim. Ma 168 domów.

Wesendorff, miasteczko w Austrii, cyrkule Górnego Manhartsbergu, nie daleko Spitz, nad Dunajem.

Wesenstein, zamek na górze, w Saxonii, nad Elbą, między miastami Dreznem i Pirną. Ma bardzo piękną kaplicę, i należy do rodziny Bünaui.

Weser, jedna z największych rzek Niemieckich, tworząca się z połączenia Werry i Fuldy, z tych pierwsza poczyną się w księstwie Hildburghausen, druga w bywszym księstwie opactwie Fuldańskim. Obydwie połączwszy się przy mieście Münden, przybieraia nazwisko Weser. Potem przepłynąwszy przez księstwo Bremińskie, rzeka Weser wpada w morze Północne, albo Niemieckie.

Weseritz, miasteczko z zamkiem w Czechach, cyrkule Pilznińskim.

Wesop, małe miasto Hollenderskie, nad rzeką Vecht, o 2 mile od miasta stołecznego Amsterdamu, które opatruie piwem i wodą pitną.

Wesprimski powiat w Dolnych Węgrzech, bierze nazwisko od miasta stołecznego i biskupiego Wesprim. Długi jest na mil 14 a rzęroki tylko 2 a w niektórych miejscach naywięcey 6. Powietrze tamedzne jest bardzo zdrowe, a ziemia bardzo żyzna pod wszelkiego rodzaju ziarno i ogrodniny; ma także obfite winnice. Drzewa i zwierzyny jest tam wielki dostatek, mianowicie w lesie zwanym Bakońskim, napełnionym wybornymi dębami, których owoc służy do wykarminiania wielkich trzód świń, po większej części za granice wyprawdanych. Od kilku lat przy Kis-lod odkryto obfite kopalnie żelaza, które kiedyś mogą być wielce korzystne, ile że

w nich znajduia ałun, witiol, antimonium i grysipan. Mieszkańcy tego powiatu są po większej części Węgrzy, mniej jest Niemców i Słowian częskich. Roku 1780 liczono tam 81000 dusz, między temi 1500 żydów.

Wesprim, miasto węgierskie, stołeczne powiatu wyżey wymienionego, ma biskupa i leży w nader piękney i korzystney okolicy. Tamedzny zamek położony na pochyłości góry, otoczony jest grubym murem i ma wewnątrz kościół obszerny. Miasto leżące na dolinie liczy wiele rozmaitych kościołów, między temi nayznakomitszy Franciszkański z klasztorem i piarski z gimnazyum dla wychowu młodzieży. Biskup tamedzny ma tam siedlisko z kapitułą i prawo koronowania Królów Węgierskich. Przedtem było to miasto daleko znaczniejsze i murami grubemi otoczone, ale te zostały zburzone roku 1702. Na przedmieściach znajduie się wielka liczba studni, od których może to miasto ma niemieckie nazwisko Weissbrunn, czyli Biała Studnia.

Weslingsburen, dobrze zabudowane miasteczko niemieckie, w księstwie Holsztyńskim, powiecie Północnym Ditmarsen. Tamedzny kościół parafialny jest naypiękniejszy w powiecie. Blizko tego miejsca znajduie się las obszerny.

Wessingen, włość w bywszym cyrkule Szwabskim Rzeszy Niemieckiej należąca do księstwa Hohenzollern.

Wessely, miasteczko i włość w Morawii, cyrkule Hradiskim.

Wessely, miasteczko w Czechach, cyrkule Bechińskim. Należy do księcia Lewenstein-Wertheim.

Wesserbrunn, piękne opactwo Benedyktyńskie w Bawarii, cyrkule Mincheńskim, między miastami Schöngau i Weilheim. Roku 1755 obchodziło jubileusz swego tysiąc letniego jestnienia. Teraz jest skassowane.

Wesserthal, wielka wieś niemiecka w cyrkule bywszym Frankońskim. Należy do księcia Lewenstein-Wertheim.

Wessum, miasteczko i włość nad rzeką Mozą, w bywszym hrabstwie Horn, xięztwie biskupstwie Leodyjskim, teraz do Francyi należącym.

Westbury, miasteczko angielskie w prowincyi *Wilshire*, nad rzeką Browke, nie daleko od jęy uścia w rzekę Avon; wysyła 2 deputowanych na parlament i leży o 80 mil angielskich od Londynu.

Westen, włość znaczna w Niemczech nad rzekami Wezer i Aller w górnym hrabstwie Hoya w bywszym cyrkule Westfalskim, należała przedtem do xięztwa Verden i z témże dostała się Koronie Szwedzkiej, przez którą roku 1679 ustąpiona była na mocy ugody domowi Brunświcko-Luneburskiemu. Składa się z dwóch wóytostw.

Westende, miasteczko w bywszej Flandryi, teraz do Francyi należącej, nie daleko od miasta Ostendy.

Westenhook, rzeka Nowey Anglii w Ameryce Północney, poczyna się nie daleko jeziora Irokańskiego w prowincyi Massahuset, przy Salisbury wchodzi w prowincyją Conecticut, a przy Milford wpada w zatokę morską Longisland.

Wester, Westra, jedna z wysp Orkadzkich przy Szkocyi; jest mała lecz ludna i żyzna. Ma mocny zamek i port.

Westeräs, albo Aestra - A-vos, podług swego dawnego nazwiska, miasto Szwedzkie bardzo stare, stołeczne prowincyi Westmanlandyi, z mocną cytadellą o 17 mil od miasta Sztokolmu. Tameczny biskup, mieższkańcy zwykle w Dingthuma, o milę ztąd, jest sufraganiem arcybiskupa Upsalskiego. W tamiecznym wielkim kościele katedralnym, mającym sztuczną wieżę, złożone są zwłoki Króla Erika XIV. Prócz tego znajduje się tutaj gimnazjum założone roku 1628, a przy brzegu jeziora Maler, nad którym to miasto położone jest wiele hamerni żelaza którym znaczny tutaj prowadzony jest handel. W dziejach Szwedzkich ma Westeras wieczną pamiątkę, gdyż w nim

roku 1544 przez wybór na tron Króla Gustawa I. Wazy, z jego następcami, korona Szwedzka do-tąd elekcyina, stała się dziedziczną.

Westerburg, hrabstwo przedtem udzielne Rzeszy Niemieckiej, w okolicy blizkiej Renu, zwany Westerwalde, między posiadłościami bywszego elektora Trewirskiego, xiążat *Nassau* i *Sayn-Witt-gestein*. W 13 wieku oddzielone zostało od hrabstwa Runkel, i nadało imię swe jednej linii domu Runkelskiego. Gdy potem jeden z tej nowej linii ożenił się z dziedziczką hrabstwa Leiningen, utworzył dom hrabiów Leiningen-Westerburg; ten należał do kollegium Górnego Renu, ławy Wetterawskiej.

Westerburg, zamek i włość w Niemczech, bywszym xięztwie Halberstadzkim. Miała własnych dziedziców z domu Steinberg - Westerburg, po których wygaśnięciu roku 1701, Król Pruski Fryderyk I., nadał je bratu swemu margrabiemu Albrechtowi Fryderykowi.

Wester cappel, przylądek nadmorski na wyspie Duńskiej Laland, nad morzem Bałtyckim.

Wester Cappeln, miasteczko i parafia w bywszym cyrkule Rzeszy Westfalskim, hrabstwie Teklenburg.

Westergoe, powiat Hollenderski w prowincyi Frizyi, nad zatoką morską Südersee.

Westerhausen, miasteczko i włość, w bywszym xięztwie Halberstadzkim w Niemczech.

Westerhofen, włość z 9 wsiami w bywszym xięztwie Calenberskim, elektorstwa Hanowerskiego, nie daleko miasta Nordheim, w okolicy obfitey w drzewo i ryby.

Westerloo, bywsze małe margrabstwo w Niderlandzie Austriackim, xięztwie Brabanckim, nad rzeką Nethe, nie daleko od miasta Arscholt.

Westermannland, Westmannland, prowincyja w właściwej dzielnicy Szwecyi zwany, Królestwa tego imienia, między prowincyjami Sudermanią, Gästriklandem, Nerille i Uplandyą. Dłu-

ga jest mil 24 a 20 szeroka; ma dostateczną ilość pastwisk, ról ornych i lasów. Jednak ziemię nie zupełnie żyzną. Znajdują się tam obfite kopalnie srebra, miedzi, stali, żelaza, ołowiu siarki i mosiądzu.

Westerness, the Western-Island, obacz Hebrydzkie wyspy.

Westernitz, Wisternitz, małe miasto w Morawii nad rzeczką Fistriz.

Westerquartier, Westerwold, mały powiat Hollenderski, w prowincyi Grönindze, części Ommeland, między Ostfrizyją i księstwem Minsterskim. Dla wielości bagnów jest nie żyzny, i ma tylko same wsie tudzież małe twierdze dla okrycia przepraw.

Westerreich, ob. Westrich.

Wester Schelde, albo Skalde, ob. Hont.

Westerwald, w ogólnym znaczeniu nazywa się okolica nadreńska w Niemczech, mająca od zachodu Ren, od północy Westfalią i wielkie księstwo Bergskie, od wschodu górną bywszą Hassyją, od południa Weterawią. Zawiera część posiadłości bywszych elektorstw Kolonńskiego i Trewirskiego, księstwa Ysenburg, Sayn, Wied, Siegen, Dillenburg, Beilstein i Hadamar. W ścisleyszym znaczeniu przez Westerwald rozumie się wysokie i przykre góry, w okolicy wyżey wymienionej, poczynając się przy Herborn, a ciągnące się na trzy mile. Wysokość ich wynosi miejscami na godzinę drogi, a rzadko na nich rosną drzewa.

Westerwick, małe miasto Szwedzkie, w prowincyi Smalandii, nad morzem Bałtyckim, z portem. Jest tam fabryka sukna i warsztat okrętowy, tudzież znaczny handel drzewem i materyałami do budowy okrętów zdątnemi.

Westerwold, Westwolingeland; powiat w bywszym Hollenderskiej prowincyi Grönindze.

West-Frisland, albo Zachodnia Fryzyja, ob. Frislandia i Hollandya.

Wesgothiia, albo Gotiia zachodnia, jest część zachodnia krainy Gothii w Królestwie Szwedzkim, i zawiera 3 prowincye, to jest Westgotiā właściwie zwaną, Dalią albo Thalland, kraj biorący nazwisko od wielości dolin, Wermeland i Bahus albo Bohuslehn, nad morzem Północnym, która to prowincya należała do Norwegii a Retschildskim pokoim ustąpiona była Szwecyi. Właściwa Westgotiā graniczy na północ z jeziorem Wener i Wermelandiā, na południe z Smalandiā i Hallandiā, na zachód z Categatem i rzeką Trolhette, dzielącą ją od prowincyi Dali i Bohus. W Westgothii jest wyborne bydło, a sery tamedzne nie ustępują parmezańskim.

Westhofen, małe miasto francuzkie w bywszej Alzacyi, o 4 mile od miasta Strazburga, ku zachodowi.

Westhofen, miasteczko w bywszym elektorstwie palatynacie, powiecie Alzey; ma 1400 mieszkańców i kościoły 3 wyznań chrześcijańskich.

Westhoven, włość przedtem wolna Rzeszy Niemieckiej, w cyrkule bywszym Westfalskim, hrabstwie Mark; teraz do wielkiego księstwa Bergskiego należąca. Leży nad rzeką Ruhr i ma kościół religii kalwińskiej.

Westindiie, albo Indiie zachodnie, ob. Ameryka. Teraz pod tém mianem rozumie się nie cała tamta część kuli ziemskiej, lecz tylko wyspy Amerykańskie, leżące na wschód teyże na oceanie Północnym i zatoce Meksykańskiej ob. Antille.

Westkappel, miasto hollenderskie na wyspie Walchern, w stronie zachodniej, należącej do prowincyi Zelandyi.

Westloe, miasteczko angielskie w prowincyi Cornwall; wysła deputowanego na parlament.

Westmannland, ob. Westermannland.

West-Meath, hrabstwo w Irlandzkiej prowincyi Leinster, między Castmoath, Kings, Longford i rzeką

rzeką *Skamon*. Ma 17 mil wzdłuż, 8 w szersz, a stolicę miasto *Molinaar*. Ma piękne pastwiska i rybne jeziora.

Westminster, miasto angielskie w prowincyi *Middlesex* nad Tamizą na zachód miasta Londynu od którego było przed dwoma jeszcze wiekami na pół mili odległe, lecz od lat stu połączone pięknymi ulicami składa jedno z tymże miastem pod ogólnym Londynu imieniem; ma atoli własny magistrat, przywileje i wysyła dwóch deputowanych na parlament. Jest tam sławne opactwo w 7 wieku fundowane, w którego kościele są groby królów. Także tam znajduje się starożytny pałac królewski, w którego sali zwanej *Westminsterhall*, zgromadza się parlament i rozmaite kollegia rządowe i sądowe monarchii angielskiej. W tej także części Londynu są pałace królewskie *Witthehall* i *St James*; z obszernym ogrodem, pałac zwany królowy, przedtem do lorda *Buckingham* należący, pałac księcia *Wallii*, następcy tronu, zwany *Karletonhouse*, pałace wszystkich książąt krwi królewskiej, lordów, panów i bogatych osób prywatnych do wielkiego świata należących. Londyn właściwy jest tylko siedliskiem bogaczów miejskich, artystów rzemieślników i ludzi do handlu należących.

Westmoreland, hrabstwo angielskie, między prowincjami *Cumberland*, *York* i *Lancaster*; familii *Fane* ma tytuł hrabiów tutejszych. Długi jest ten powiat mil 12, szeroki 7; ma powietrze zdrowe, ziemię dość żyzną mimo wielości gór i baguów. *Kendal* jest miastem stołecznym.

Weston, miasteczko angielskie w prowincyi *Somersetshire*.

Westfalia, bywszy cyrkuł jeden z 10 na które podzielone było przeszłe cesarstwo Rzymsko-Niemieckie, albo Rzesza. Zawierał on całą tę część Niemiec która między cyrkułami *Dolney Saxonii*, *Frankonii*, *Górnego Renu* i *Palatynatu* była objęta. Należały także przedtem do niego liczne kraje na lewym brzegu *Renu*. Dyktorami jego byli biskup *Minsterski*,

tudzież elektorowie *Brandenburski* i *Palatyn*, jako dziedzice dawnych książąt *Juliaceńskich*. Cyrkuł ten był jednym z najmniej od przyrodzenia uposażonych ale tém więcej jest w nim przemysłu. Mianowicie fabryki płócien kwitną tam szczególniej, a te zbywane do *Hollandyi* i *Hamburga* przesyłane bywają do *Anglii*, *Francyi*, *Hiszpanii*, *Portugalii* i osad zaurpejskich tychże narodów. Osobliwie płótno zwane *Lewendlinnen* tak są szelne że z trudnością wodę przepuszczają, używane bywają w krajach gorących zamiast sukna. Robią tam corocznie do 5000 sztuk takiego płótna a kwota zań pobierana przechodzi *million talarów*. Powierzchnia tego bywszego cyrkułu wynosiła do 1250 mil kwadratowych.

Westfalskie księstwo, był kraj niemiecki w bywszym cyrkuł Westfalskim, graniczący na północ z księstwami biskupstwami *Minsterskim* i *Paderboraskim* i hrabstwem *Lippe*, na zachód z hrabstwem *Mark*, na południe z krajami domów *Nassau*, a na wschód z hrabstwami *Witgstein*, *Hatzfeld*, *Waldeck* i bywszą *Hasyą*. Jest to kraj górzysty, napełniony lasami; należał przedtem do elektorstwa *Kolońskiego*, ale miał własne prawa i sejmy złożone z rycerstwa, deputowanych 25 miast i 21 miasteczek. Te sejmy pospolicie odbywały się w *Arensbergu*, mieście stołecznym hrabstwa tegoż imienia gdzie też była i kancelarya. Powierzchnia całego księstwa wynosiła 55 mil kwadratowych, 25 miast, 100,000 mieszkańców, a dochody czyniły 400,000 reńskich. Roku 1803 dostało się to księstwo w wynagrodzenie domowi *Hessen-Darmstadzkiemu*. Dzieliło się na cztery prowincyje; *Brilon*, *Rüten*, *Geske* i *Werl*. Znajduje się tutaj wiele kopalni żelaza, miedzi, ołowiu. Najznakomitsze rzeki w tym kraju są; *Lenne*, *Bigge*, *Dimel* i *Lippe*.

Westfalskie królestwo, nowo utworzone roku 1807 mocą pokoju *Tylżyckiego*, dla księcia *Hieronima Napoleona*, brata pierwszego cesarza

ceśarza Francuzów. Składa się z głównych części odjętych królowi Pruskiemu w Niemczech po za rzeką Elbą i landgrafowi elektorowi Hessen-Kasselskiemu, tudzież innych pomniejszych kraików do tegoż królestwa wcielonych. Roku 1810 przybyło do tego całe elektorstwo Hanowerskie, niegdys do królów Angielskich z domu Brunświcko-Luneburskiego należące. Z tych połączeń wzrosło królestwo mające około 1500 mil kwadratowych a do 2,800,000 mieszkańców. Podzielone jest na departamenta i urządzone zupełnie na wzór Francyi, także kodex Napoleoński został tam zaprowadzony. Miastem stołecznym jest Kassel; a chociaż roku 1808 w czasie podróży po nowym swym kraju, Król Hieronim zdawał się sobie podobać w mieście Brunświku i obiecał tam niekiedy przebywać; przecież położenie miasta Kassel, bardziez szrodkowe i do Francyi zbliżone, tudziez ze wszecch względów był ozdobienszy; czyni je przystoynieysz Krolewską stolicą, i dotąd zwykłym dworu mieszkaniem.

Westram, miasto angielskie w hrabstwie Kent, nad rzeką Darent.

Westrich, **Westerreich**, okolica bywszey rzeszy niemieckiey, teraz do Francyi należąca, położona między bywszą Lotaryngią, xięztwami Luxemburskim i Limburskim, tudziez dawnym elektorstwem Palatynatem. Nazwisko swe ma ztąd że niegdys była częścią królestwa Austrazyi. W ostatnich czasach przed wsieleniem do Francyi zawierała powiaty: *Wasgow*, *Hundsruck*, *Eifel*, bywsze xięztwa *Deuzponts*, *Simmern*, *Rirkenfeld* i *Sahn*, hrabstwa *Veldeuz*, *Spanheim*, *Lutzelstein*, *Leiningen*, *Saarbruck*, *Nassau* i *Bitsch*. Jest to kray żyzny, obfity w pastwiska wyborne i ma wiele jezior.

Westsex, jedna z 7 głównych części na które w pierwszych wiekach było podzielone królestwo Angielskie, nayzachodnieysza ze wszystkich i podobnie jak inne miała tytuł królestwa; leży wzdłuż nad kanałem aż do morza Irlandzkiego. Zawiera ona hrabstwa

Tom. II.

Cornwal, *Devon*, *Sommerset*, *Wilt*, *Berk* i *Hunt*, tudziez wyspę *Wight*.

Weta, rzeka w Kurlandyi, wpadająca przy Winda w morze Bałtyckie.

Weter, wielkie jezioro Szwedzkie między prowincjami West i Ost-Gothią, tudziez Smalandią. Długie jest mil 20, a szerokie 7 do 8. Odchód ma tylko przez jedną rzekę Motala. Leży 70 łokci wyżej niż morze Bałtyckie i północne. Z poruszenia wód na tém jeziorze, można przewidzieć blizką nawalnicę.

Wetherby, miasteczko angielskie, w prowincyi *Yorkshire*.

Wetmerdam, małe miejsce leżące na pół drogi z miasta Zolle do Hanoweru, w królestwie Westfalskim, w Niemczech.

Wettenhausen, bywsze probostwo kanoników regularnych Świętego Augustyna, nad rzeką Kamlach, w Szwabii, dawnym margrabstwie Burgawskim do Austrii należącym, przy samym mieście Burgau, między miastami Ulmem i Augsburgiem. Miało 1½ mili kwadratowej terytoryum 6000 poddanych i 50,000 reńskich dochodu. Roku 1803 uostało się Bawaryi.

Wetter, małe miasto i włość w bywszey Górney Hassyi, w Niemczech, o milę od miasta Marburga, teraz do królestwa Westfalskiego należące. Miało przedtém klasztor panien szlacheckich.

Wetter, rzeka poczynająca się w północney części hrabstwa Solms, w Niemczech; wpada w rzekę Niddę.

Wetterawia, wielka okolica w Niemczech bywszym cyrkule Górnego Renu, biorąca nazwisko od małej rzeki Wetter rozciągająca się nad Renem między Frankonią i wielkim xięztwem Bergskim. Rzeką Lohn dzieli ją na dwie części, z których południowa jest właściwą Wetterawią i zawiera dolne hrabstwa *Citzenelnbogen*, xięztwa *Nassau*, *Dietz*, *Idstein*, *Wishaden*, *Weilburg*, *Solms*, Górny *Isenburg*, *Budgen*, miasta *Frankfurt*, *Weitzlar*, *Hanau* i *Gelnhausen*. Północna Wetterawia zwana była inaczey *Westerswald* a leżące w niej

H h

kraje

kraje należały przedtém do byw-
szego cyrkułu Westfalskiego.

Wetterfeld, wieś z kościołem
parafialnym, w księstwie Solns,
amcie Laubach; w bliskości po-
czyna się rzeka *Wetter*, od której
kraina przyległa nazwana jest
Wetterawia, w Niemczech.

Wetterhorn, góry w Szwajcaryi,
między kantonem Bernenskim, a
krajem Wallis, teraz do Francyi
wcielonym. Słychać na nich mo-
cny wicher wprzód nim nawałni-
ca ma w przyległej okolicy na-
stąpić, od czego mają nazwisko
też góry.

Wetter, ob. Weter.

Wettin, miasteczko niemieckie w
bywszym księstwie Magdeburgskim,
w którego okolicy były przedtém
znaczące kopalnie węgla. Leży o
2 mile od miasta Halli. Było nie-
gdyś stołeczne hrabstwa, którego
dziedzice wygaśli roku 1290 na
Ottonie III. poczem wcielone zo-
stało do arcybiskupstwa Magde-
burskiego; część tej włości od-
przedana była znowu familii szla-
checkiej Winkel, która ją dotąd
posiada, reszta złożona z 17 wsi
dostała się wraz z księstwem Mag-
deburgskim, domowi Brandenbur-
skiemu. Są tam kopalnie kruszców,
a wyborne tanceczne piwo nazywa
się *Reuterling*.

Wertingen, piękne opactwo Be-
nedyktynskie w Szwajcaryi nad
rzeką Limat, o pół mili od mia-
sta Baden, w landwójtostwie Ba-
denskim.

Wetzlar, bywsze miasto wolne
Rzeszy niemieckiej w krainie
zwaney Wetterawia, cyrkułe Gór-
nego Renu, nad rzeką Lahn, przy
uściu w nią Dilly, o 2 mile od
miasta Giessen a o 6 od Frank-
furtu, na drodze do Kolonii. Nie
jest wielkie ale na swoją obszer-
ność dość ludne. Położone zaś
tak jest nierówno że powozy z
trudnością mogą być używane.
Ma 7000 mieszkańców w 700 do-
mach. Prócz tego ludność ta była
przedtém pomnożona około tysią-
cem osób należących do sądu Za-
dwornego Césarskiego i tych któ-
rzy w nim mieli sprawy, tudzież
50 żołnierzami mieyskiemi. Ma to

miasto dwa przedmieścia, zwane
Długa ulica i Nowa ulica,
tudzież zamek zwany *Carismund*,
albo *Kalschmitt*. Magistrat i więk-
sza część mieszkańców są religii
ewangelicko-luterskiej; i posia-
dają wspólnie z katolikami ko-
ściół główny kolegiacki. Katolicy
zaś prócz tego wspólnego kościoła
mają inny, tudzież klasztory fran-
ciszkańdów i hywysch jezuitów.
Nayznakomitsza tego miasta zale-
ta był wspomniony wyżej sąd Za-
dworny Césarski, przeniesiony tu-
taz roku 1693 z miasta Spiry.
Składał się zaś z dwóch prezyden-
tów katolickiego i ewangelickie-
go, tudzież 25 assesordów z oby-
dwóch religii, deputowanych od
różnych stanów Rzeszy; atoli tyl-
ko 17 lub 18 bywało ich zwykle
przytomnych. Z okoliczności tego
sądu i pilnujących w nim spraw
swych osób, było to miasto dość
przyjemne, miało zabawy, ogrody,
widowiska i t. d. ale dla swej
szupkości wymagało wielkiego ha-
czenia na mowy, działania i wszel-
kie kroki z strony chodzących za
interessami, gdyż łatwo wszystko
było iawne. Aż do roku 1803 to
wolne miasto było pod opieką
landgrafa Hessen-Darmstadzkie-
go; terytoryum mieyskie wynosi-
ło milę kwadratową, a dochody
20,000 renskich. Roku 1803 do-
stało się xięciu arcykanclerzowi
Rzeszy, późniey prymasowi ligi
Renskiej a terazniejszemu Wiel-
kiemu xięciu Frankfortkiemu.

Wevelinghofen, miasteczko z ko-
ściołem parafialnym katolickim i
kalwińskim, w bywszym elektor-
stwie Kolonskim.

Wevelsburg, bardzo stary i mo-
cny zamek w księstwie bywszym
biskupstwie Paderbornskim w
Westalii. Był zburzony przez
Szwedów w 30° letniej wojnie roku
1646, ale późniey przez biskupa
Teodora Adolfa, bardzo ozdobnie
odbudowany.

Weverlingen, Weferlingen,
miasteczko niemieckie z zamkiem
i wielką włością w księstwie Hal-
berstadzkim, między księstwami
Magdeburgskim, Wolfenbüttelskim
i Marchią Brandenburską o 6 mil
od miasta Magdeburga a o milę od
Helm.

Helmstadu. Król Pruski Fryderyk I. nadał tę majątność roku 1706 margrabiemu Chrystianowi Henrykowi Kulmbachskiemu, ale roku 1716 była znowu do dóbr kamealnych przyłączona i administrowana przez urzędników Królewskich. Należy do niej 11 wsi. Margrabia Fryderyk Chrystyan ostatni dziedzic na Kulmbachu, z linii Bareyckiej, zmarły 1769 uczynił dla tego miejsca rozmaite fundacye.

Wexelburg, ob. Wechselburg.

Wexford, hrabstwo w Irlandzkiej prowincyi Leister, graniczące od wschodu i południa z morzem Irlandzkim, od zachodu i północy otoczone hrabstwami Waterford, Kilkenny, *Caterlagh* i Wiklo.

Wexford, miasto stołeczne hrabstwa wyżey wymienionego, nad rzeką Slone; ma mocną cytadelę i port bardzo obszerny.

Wexio, mierne miasto Szwedzkie w prowincyi Smalandyi o 11 mil od miasta Kalmaru, a 4 od Stokolmu. Jest siedliskiem biskupa i administratora królewskiego na powiat Kornebergslehn. Prócz tego znajduje się tam gimnazyum, drukarnia, dobra fabryka kapelusów, a po obu stronach ulice wysadzone są drzewami. Tameczny kościół katedralny, zbudowany od Świętego Siegfrieda, tamże pochowanego; biskupa tego miasta, jest stary przeszło lat 900. Dotąd pokazują źródło w którym ten pasterz chrzczył nowo nawróconych do chrześcijańskiej wiary.

Weyda, ob. Weida.

Weyer, zamek i włość w Górney Styryi, cyrkule Bruckim; ma znaczne fabryki żelazne.

Weyer, Wihr, miasteczko z zamkiem na pagórku położone, w wyższej Alzacyi, hrabstwie Rappoltstein; teraz w Francuzkim departamencie Górnegu Renu.

Weyer, wielka wieś w hrabstwie Runkel, w prowincyi Niemieckiej Westerwalde, o pół mili od sławnych źródeł mineralnych Seltzerkich. Ma znaczne fabryki srebra i ołowiu, tudzież sztuczne machiny wodne.

Weyer, Weyr, miasteczko z zamkiem nad rzeką Ens, w Austryi; cyrkule Traun.

Weyerburg, włość, miasteczko i zamek w Austryi, cyrkule Manhardsberskim.

Weyern, klasztor i probostwo kanoników regularnych Świętego Augustyna w Górney Bawaryi, cyrkule Minheńskim nad rzeką Mangwald.

Weyers, miasteczko Niemieckie w bywszym księstwie Fuldayskim; Familii szlachecka Weyers ma tam część.

Weyhausen, ob. Wynhausen.

Weymar, ob. Weimar.

Weymouth, znaczne miasto handlowe, w angielskiej prowincyi *Dorchester*, nad brzegiem morskim przy uściu rzeki Wey. Ma tytuł wicehrabstwa, głos w parlamencie i port wygodny. Familii Królewskiej pospolicie tam biera kompiele morskie.

Weypert, miasto górnicze Czeskie, w cyrkule Saackim. Robią tam wiele strzelb i koronek.

Weytre, włość w Dolney Austryi należąca do księcia Auersberg.

Wezuwiusz, w kraju zwany także *Monte di Somma*, od zamku Somma blisko którego leży; sławna góra o 8 mil włoskich od miasta Neapolu; wybucha bezprzestannie dym, a często płomienie, wielką ilość popiołu, kamieni i żużliw kruszcowych. Z strony morza wydaje ta góra najciekniejsze owoce i winnice, ale z strony południa i wschodu okryta jest tylko popiołem i żużlami. Z północnego wierzchołka oderwała się roku 1758 część i obsunęła na dół. Południowy wierzchołek; nazywa się właściwie *Monte di Somma*. Potrzeba dwie godziny czasu, aby дійść do wierzchołka tej góry. Wiesniacy okoliczni którzy służą za przewodników; czołgają się na nogach i rękach; a podróżni ciekawi tzymają się za ramię przytwierdzone do wpół ciała tamtych. Im się wyżey na górę wstępuje; tém ziemia jest gorętsza; przyczem częsty huk i drżenie słyszeć się daje. Dyni dobywają się z niektórych rozpędlin; nie jest bynajmniej przykry. 1888

woru zwanego w języku krajowym *Bocca*, nie trzeba się zbyt przybliżać. Gdy góra zaczyna się srożyć wydaje najprzód łoskot gwałtowny i zatrząsa przyległe miesyca; potem wyrzuci popiół i kamienie o kilka mil włoskich do koła. Roku 1698 nie tylko wiele domów wiejskich zasypał, ale całe miasto *Torre del Greco*, zupełnie okrył i zburzył; roku 1707 tym sposobem gorzał, że powietrze zaczęło się do koła od popiołu. Roku 1725 dnia 20 Czerwca do tego stopnia ogień wybuchał przy ogromnym łoskocie, że na 3 mile włoskie do koła wszystko spustoszył. Roku 1737 z dwóch otworów wypadły na raz dwa potoki ognia i siarki, w miesiącu maju. W latach 1751, 52, 54, 55, 79, i następnych wypłynął z otworu cały strumień ognisty, z roztopionej siarki, kruscu, a gdy tamateria lawą zwana ostygła, zamieniła się w twardy kamień. Coroczne umiarkowane wybuchnienie Wezuwiusza, mieszkańcy okoliczni chętnie widzą, gdyż to jest znakiem że w tym roku nie będzie żadnego, lub bardzo łagodne trzęsienie ziemi. Pod panowaniem cesarza Nerona, miasto stojące niedyś między dzisiejszymi miastami *Torre del Greco* i *Portici*, zwane *Heracium*, albo *Herculaneum*, przez wielkie trzęsienie ziemi i po nim nastąpił wybuchnienie Wezuwiusza zupełnie zakryte zostało: na początku 18° wieku, a mianowicie od roku 1738 dobywać zaczęto to nieszczęśliwe miasto i znaydowane w nim wszelkiego rodzaju starożytności umieszczać w *museum* pałacu *Portici*, na rozkaz Karła III, podówczas Neapolitańskiego, a potem Hiszpańskiego Króla.

Wharton, włość w angielskiej prowincyi Westmoreland, nad rzeką Eden; od niej ma nazwisko jedna starożytna i znakomita familia.

Whitby, miasteczko angielskie w prowincyi York, z portem w którym wiele okrętów budują. Leży nad rzeką Eske, przy jej uściu w morze, ma piękny most, tudzież znaczny handel masłem i ałunem.

Whitchurch, miasteczko angielskie

w prowincyi *Schropshire*, przy granicach hrabstwa *Chester*.

Whitchurch, miasteczko angielskie w prowincyi *Hantshire*, nad rzeką Test; wysła 2 deputowanych na parlament.

Whitehaven, miasto angielskie z portem w prowincyi Kumberland, o 12 mil angielskich od *Cockermouth*; ma znaczny handel solą i węglami.

Whitehorn, miasteczko królewskie w Szkocyi, było przedtem mieszkalne biskupa miasta *Galloway*, teraz atoli bardzo podupadło. Nie daleko z tamąd leży wyspa tegoż imienia.

Wiasma, miasto Rosyjskie nad rzeką tegoż imienia, stołeczne okręgu od niego nazwanego, w gubernii Smoleńskiej.

Wiatka, prowincya Rosyi Europejskiej nie daleko Kazaniu, które miasto stołeczne jest *Chylinów*, rzeka Wiatka płynie jej śródkiem.

Wiązowna, bardzo piękna wieś o 3 mile na wschód od Warszawy z pałacem fundacyi książąt Radziwiłłów.

Wibach, ob. **Wippach**.

Wiblingen, opactwo bywšie benedyktyńskie, w Niemczech, dawnym cyrkule Szwabskim, nie daleko miasta Ulmu, przy uściu rzeki Jler w Dunaj. Należało przedtem do hrabstwa Kirchberg, ale od roku 1700 do Austrii; teraz należy do królestwa Bawarskiego.

Wibrechtshausen, miasteczko i włość należąca do klasztoru w témże będącego w księstwie Calemberskim, bywšego elektorstwa Hanowerskiego, teraz do królestwa Westfalskiego należącego.

Wiborg, po fińlandzku *Sommenlinna*, miasto handlowe, a przedtem stołeczne całej Karelii nad jeziorem uchodzącym do zatoki morskiej Fińlandzkiej. Jest to wyborna twierdza z zamkiem prawie niedobytym i obszernym portem. Rosyanie oblegali to miasto wielokrotnie nadaremnie: dopiero roku 1710 było im przez kapitulacyją poddane, a Nistadzkim pokojem z całym powiatem *Wiborgslehn* zwanym, zostało przy Rosyi. Teraz ma Rosyjskiego gubernatora,

tora, prowincyi Wiborgskiej roku 1744 utworzonej i jest stołeczne dawnej Rosyjskiej Finlandyi. Miasto samo leży na półwyspie głęboko się w morze zapuszczającym. Do tamecznego portu wchodzi tylko małe okręty, wielkie muszą o 3 mile od miasta zostawać. Kupcy tameczni handlują smołą, tranem i tarcicami. Miasto otoczone jest murem, ma 4 bramy i 3 forty nadwodne. Dzieli się na Stare i Nowe. Za petersburską bramą leży przedmieście znaczne, a za Aboiską cytadella połączona przez most z miastem. W cytadelli znajduje się pałac gubernatorski, kancelaryja, magazyny i t. d. Leży Wiborg o 20 mil od Petersburga.

Wiborg, miasto Duńskie stołeczne prowincyi Jütlandyi. Ma prawie pół mili obwodu, 3 kościoły parafialne, 3 rynki, 6 bram i 28 wielkich lub małych ulic; jest także siedziskiem gubernatora prowincyi i biskupa. W tamecznym kościele katedralnym pochowany jest Król Erik zwany Glipping w blaszaney trumnie. Sławny jest tutajszczy powielkonocny jarmark, na którym szlachta prowincyi tey odbywa swoje interesa pieniężne i inne. Wielka szkoła katedralna, bardzo dobrze urządzona, była fundowana przez Króla Fryderyka II. roku 1573, w czasie jego tu pobytu. W tamecznym domu poprawy jest bardzo dobra fabryka wełnianych materyi i sukna.

Wiburg, guberniia Rosyjska utworzona z części Szwedzkiej Finlandyi, pokojem Nystadzkim roku 1721 Rosyi ustąpioney. Graniczy ona od południa z zatoką morską Finlandzką i gubernią Olonecką, z zachodu i północy z Finlandyą przedtem Szwedzką teraz Rosyjską, od wschodu z morzem Białym. Dzieli się na powiaty Wiburski, Serdapolski, Kexholmski, Nowoszkocki, Wilmanstrandzki i Friedrikshamski. Rachują się także do tej gubernii i wyspy Rosyjskie, leżące na zatoce Finlandzkiej. Mieszkańcy tameczni mówią językami niemieckim, rosyjskim, szwedzkim i finlandzkim.

Religiia ich jest luterńska, znajduje się atoli wiele wyznających rosyjską-grecką; w Wiburskim i Kexholmskim powiatach, całe parafije są ruskie.

Wichbrechthausen, ob. Wippringhusen.

Wicht, ob. Wight.

Wick, Wyk, miasto w bywszym xięztwie Lymburskim, na przeciw miasta Mastrychtu, z którym połączone jest mostem na rzęce Mozie. Należało przedtem do Hollandyi; roku 1800 dostało się Francyi.

Wick, miasteczko na wyspie Rügen w Pomeranii Przedniej, przy przylądku Wittau.

Wick, ob. Wyk.

Wicke, jeden z cyrkułów Inflanckiej prowincyi Estonii w Rosyi, ma nazwisko od zamku Wick w nim położonego.

Wickensen, wielka włość z kilkudziesiąt wsi, w xięztwie Wolfenbüttel, w Niemczech; jest najsławniejsza w powiecie Wezerskim.

Wickerad, bywsza włość wolna Rzeszy, w cyrkułe Westfalskim, należąca do xięztwa Jülich; teraz do Francyi. Posiadana była przez hrabiów Quadt.

Wickham, miasteczko angielskie w prowincyi *Buckingham*, okolicy bardzo żyznej i przyjemnej o 32 mil angielskich od Londynu. Wyśła 2 deputowanych na parlament i ma sąd powiatowy.

Wicklo, hrabstwo w Irlandzkiej prowincyi *Leinster*, między morzem Irlandzkim a hrabstwami *Dublin*, *Kildare*, *Caterlagh* i *Waterford*. Ma wiele gór i lasów, a mało pol uprawnych.

Wicklo, miasto stołeczne powiatu wyżey wymienionego, leży nad morzem, ma mały zamek i port.

Wicks, mała rzeka w Szwajcarskim kantonie Bazylei, wpadająca tamże w Ren.

Wickware, miasteczko angielskie w prowincyi Gloucester.

Widawa, miasteczko w bywszym województwie Sieradzkim, teraz departamencie Kaliskim nie daleko od rzeki Warty, na wielkiej drodze

dradze z Wrocławia do Warszawy przez Piotrków; ma stacją pocztową.

Widdern, ob. Widern.

Widelach, włość w księstwie Hildesheimskim, w Niemczech, na wyspie utworzonej przez rzeki Ocher i Gose, o półtorej mili od miasta Goslar ku wschodowi.

Widen, **Wiedeń**, po niemiecku **Wien**, po francuzku **Vienne**, miasto stołeczne, cesarstwa i arcycięstwa Austriackiego, w Dolnej Austrii nad odnogą Dunaju, przy ujściu w nią rzeki Widen z strony południowej. Jest okazałe, ludne, przytem dość warowne, atoli zupełnie bezkorzystnie gdyż wszystkie fortyfikacye wymierzone są do przedmieść 6 razy znakomitszych niż miasto samo. Po Londynie, Paryżu, Neapolu, Moskwie i Konstantynopolu jest naywiększe w Europie. Wprawdzie miasto samo w sobie nie ma więcej nad ćwierć mili długości i tyleż szerokości, a w półtorej godziny można je do końca obejść wygodnie, lecz wzięte z przedmieściami, oddległemi od fortyfikacyi miejskich o 600 kroków, i znowu letkim szansem otoczonymi, Widen ma 4 mile geograficzne obwodu. Właściwe miasto jest arcypiękne ze wszech względów, już przez mnóstwo przepysznych budowli, pięknych i licznych choć nie obszer-nych placów, czystych ulic, już przez bruk dziwnie równy i piękny, a podczas suchego czasu, który tam dla ustawicznych wiatrów pospolity, dający ulicom ochłodnym podobieństwo galleryi raczy niż ulic, już dla wielkiej ludności i mnóstwa powozów. To właściwe miasto dzieli się na 4 ćwierci, to jest: *Schotten*, *Widner*, *Stuben* i *Käthner*, z których każda znowu dzieli się na Starą i Nową. Jest w Widniu 11 parafii, 7000 domów i 300,000 mieszkańców licząc z przedmieściami. Ulice miasta tego oświecane bywają w nocy 18000 latarniami, ale na przedmieściach mają tę nieprzyjemność że są niebrukowane, co w zimie sprawia ustawiczne błoto, w lecie kurz nieznośny. Prócz tego komunikacya miasta z przed-

mieściami dla teyże przyczyny jest nader przykra. Domy osobliwie w samym mieście są gruntownie budowane, z kamienia i pospolicie od 4 do 7 piąter maja. We wszystkich domach miejskich drugie i czwarte piątro należy do dyspozycyi dworu dla tegoż służących, których liczba wynosić ma do 2400 osób; przeto najem domów jest tak drogi że roku 1789 wynosił do 13 millionów złotych polskich w całym mieście. Między kościołami nayznakomitszy jest Świętego Stefana, ogromna budowla gotycka, z ciosowego kamienia, której wieża jedna z naywyższych w Europie ma 445 stóp wysokości, a dzwon, który cesarz Józef II. ułcił kazał z zabranych turkom armat waży 354 centnarów, prócz serca wążącego 15. W samym kościele znajdują się drogie marmurowe ołtarze, nadgrobkiliczne, mianowicie xięcia Eugenia Sabaudzkiego, kardynałów Kollanitsch i Trautson, tudzież wiele innych szacownych rzeczy i świętości. W tym kościele papież Pius VI, podczas swej bytności w Widniu, miał wielką mszę. Arcybiskup Wiedeński pospolicie bywa kardynałem, a ma dochodu do 30,000 reńskich. Kapituła w proporcji jest jeszcze bogatsza: do niej należy piękna włość blizka Widnia zwana Hernalis, gdzie są stacye góry Kalwaryjskiej nasładowane, ściągające wiele pielgrzymek pieszych i konnych. Między innemi kościołami są nayznakomitsze, Świętey Doroty należący do Augustianów, Ś. Piotra, tudzież trzy kościoły bywszych Jezuitów. W kościele Augustianów bosych, będącym parafią dworską jest kaplica w której serca arcyksiążąt austriackich od dawnego czasu bywają chowane. Także groby sławnych mężów, zasłużonych temu domowi, jako to feldmarszałków Filipa i Leopolda hrabiów Daun; tudzież barona Van Swieten zmarłego 1772. Także cesarz Leopold II, zmarły 1792, tam jest pochowany, z bardzo pięknym nadgrobkim. Roku 1806 książę Sasko Gieszyński wznosił w tym kościele nieporównanej piękności pomnik małżonce swej arcyksiężniczce Krys-
styne,

etynie, zrobiony przez sławnego snycerza kawalera *Corova*, z białego marmuru. Układ, wielkość, tego monumentu wyraz na twarzach kilku osób grupę składających wzbudza nader mocne i tkliwe uczucia. Pod kościołem kapucyńskim są groby rodziny Austriackiej od cesarza Macieja zmarłego 1619 roku; tudzież znajdując się bardzo liczne świętości. Biskupstwo tutajsze, fundowane roku 1480, zostało podniesione do stopnia arcybiskupstwa roku 1722, i ma sufragani biskupa w Wiedeńskim Neustadzie. Akademia Wiedeńska fundowana roku 1237 przez cesarza Fryderyka II. doskonalej urządzona przez księcia Austriackiego Albrechta II. roku 1361, a potwierdzenie jej otrzymane od papieża roku 1384 przez Albrechta III. Cesarz Ferdynand II. oddał ją roku 1622 w dozór jezuitom, na czem nie wiele zyskała, przecież roku 1752 znaczne w niej ulepszenia nastąpiły. Między bibliotekami naysznakomitsza jest cesarska. Złożona w okazałej budowli na placu Józefa II. część pałacu cesarskiego składającej; co do liczby i rzadkości rękopism nieustępnie watykańskiej i cesarskiej w Paryżu. Są w tém mieście inne liczne biblioteki, tak publiczne jako też należące do klasztorów; osobliwie przy Augustiańskim i Minorytów są znaczne i mają kolekcycie medalów i historyi naturalnej. Wspomniony plac Józefa II. jest jeden z najpiękniejszych w Widniu, otoczony z trzech stron budowlami zamkowemi a z czwartey mający piękny pałac baronów Friese. Natym placu stoi posąg konny Józefa II, wzniesiony mu przez cesarza Franciszka II. Zamek cesarski zwany *die Burg*, jest starożytna, obszerna budowla z wielu części złożona, w której prócz licznych pokojów rodziny cesarskiej i dworu, znajdują się skarbiec, gabinety ciekawości kunsztownych, i archiwum domu Austriackiego. Teatr dworski albo narodowy znajduje się w zamku, równie jak kancelaryja cesarska, przykryta szkoła jezdna. Inne tego miasta znakomite przedmioty są: mennica, ratusz, arsenał z popiersiami cesarza Franciszka

I. małżonki jego Maryi Teresy i księcia Wacława Lichtensteina; departament rady nadwornej wojennej, w dawnym kolegium jezuickim, liczne pałace panów Austriackich, z których całe niekiedy ulice się składają. Na publicznych placach uderzają w oczy pomniki marmurowe lub ołowiane, jako to Świętej trójcy, panny Maryi i innych świętych. Cesarz Józef II. dozwolił protestantom wolnego tutaj wyznania. Tenże uczynił wiele politycznych, religijnych i policyjnych w tém mieście odmian, które atoli po większej części teraz do dawney kolei się wróciły. Przedmieście zwane Leopoldstadt jedno z najsobszerniejszych, wystawione jest atoli na częste zalewy rzeki Dunaju. Na tém przedmieściu znajduje się wielki ogród *Augarten*, przerobiony z dawnego cesarskiego zwanego *Favorite*, a roku 1775 przez cesarza Józefa II. publicznie mu użyciu oddany. Tam także są Koszary Kawaleryi i wiele pięknych pałaców z ogrodami. Na przeciw tego przedmieścia, za odnogą Dunaju, leży inne zwane *Rossau*, mające pałac letni księcia panującego Lichtensteina, z wybornym ogrodem i 70 innych letnich okazałych mieszkań. Ulice przedmieścia *Lichtenthal* są morwowemi drzewami wysadzone, tam jest fabryka wyborney porceleny, w której można gotować. Przedmieście *Waringergasse* zwane, jest dla swego wyniosłego położenia przyjemne. *Josephstadt*, przedmieście założone pod panowaniem Józefa I, ma kościół i klasztor pijarski, stajnie cesarskie wielu do siebie zbliżonym pałacom podobne i t. d. Inne przedmieścia są *Mariahilf*, *Landstrasse St. Ulrich*, *Gumpendorf*, *Rennweg* i wiele innych w liczbie 30 koło Widnia leżące, wszystkie napełnione letniami pałacami i ogrodami. Na przedmieściu Wieden, jest piękny kościół Świętego Karola Barameusza, okrągły. Na *Rennweg* leży okazały pałac zwany *Belweder*, niegdyś przez księcia Eugeniusza Sabaudzkiego zbudowany, teraz zamieniony w galleryję obrazów cesarskich. Miasto Wieden będąc

mięszkaniem potężnego dworu, wielkiej liczby najbogatszych panów monarchii Austriackiej, posłów zagranicznych, cudzoziemców ze wszystkich krajów w każdym czasie tam się znajdujących, jest bez wątpienia najsłynniejszą w Niemczech, lecz prawdziwy smak już w umiejętnościach i kunsztach, już w sposobie życia wytworniejszym, mniej wymuszonym, choć nie tak błyszczącym czynią Berlin godnym przeniesienia nad Wiedeń. Mieszkańcy Widnia składają się z różnych narodów podległych berlińskiemu, najsłynniejsi są Niemcy mówiący cokolwiek grubym dialektem, potem Węgrzy, Czechy, Polacy, Włosi, Niderlandczycy, Francuzi z bywszej Lotaryngii, Szwajcarowie, Grecy, Ormianie, Turcy i Żydzi. Ogólnie mówiąc ton, nawet w niższych klasach jest grzeczny i łatwy; osobliwie ku cudzoziemcom uprzejmy. Taniść z przyczyny bliskości Węgier tak wielka jak w żadnym mieście Europejskim. Kuchnia Wiedeńska, osobliwie postna jest wyborna. Ma to miasto liczne fabryki, zwłaszcza zbytłowe; także na teatrach, których z przedmieściami jest pięć, na balach, redutach, salach do tańca publicznego wielka jest tam obfitość. Mianowicie nieporównane z niczem w żadnej Europejskiej stolicy miejsce rozrywki jest sala zwana Apollina, składająca się z wielu sztuk, z których jedne do tańca, drugie do jedzenia, inne na wzór ogrodów zimowych są urządzone. Na wyspie rzeki Dunaju przy przedmieściu Leopoldstadt leży Prater, przedtem zwierzyniec cesarski, teraz na przechadzkę Wiedeńczykom poświęcony. Przecięty jest wielo pięknymi ulicami, z których główna obsadzona drzewami kasztanowemi dzieli się na 3 ulice, z tych środkowa służy dla powozów, prawa od miasta dla konnych, lewa dla pieszych. W zimie około południa, a w lecie wieczorem wystawia to miejsce cały piękny świat dworski i miejski Widnia. Po bokach są liczne domki do zabawy i posiłku, także muzyka. Przy tej ulicy leży pałacyk cesarsowy z

ogródkiem, w którym szczupłość połączona ze wszystkimi wygodami i przyjemnościami dziwnie jest wabna. Roku 1772 ustanowiona była w Widniu poczta piesza dla wygody miasta i przedmieść. We dwa roky później odkryto w bliskości Widnia kopalnię marmuru pięknego. Na początku 18° wieku morowe powietrze zabrało w jednym roku 10,000 ludzi. Ponieważ ogród publiczny Augarten, zbyt jest od śródka miasta odległy, a waty mniejsza klasa ludzi tylko nawidza, przeto w lecie piękne publiczne place służą za przechadzkę i miewają namioty przez cukierników rozbijane. Naywięcej podobnym sposobem uczęszczane są place *Graben*, *Hof* i *Hohenmarkt*.

Widenburg, Weidenbrügge, Wildenbrugg, dość znaczne miasto niemieckie w bywszym Westfalskim cyrkule, księstwie biskupstwie Osnabruckim, ma 200 domów i 1600 mieszkańców. Było stołecznym bywszego burgrabstwa Stromberg. Są tam dwa klasztory i kościół kolegiacki. Przedtem było swoją monetą miedzianą.

Widern, Widdern, miasteczko niemieckie w bywszym cyrkule Frankońskim przy granicy Szwabskiej, nad rzeką Jaxt. Należało przedtem wspólnie do księcia biskupa Wirchurskiego i baronów Geminingen, później dostało się księciu Lewenstein-Wertheim.

Widensahl, miasteczko z kościołem parafialnym, w bywszym księstwie Kalenberskim, elektorstwie Hanowerskim, teraz do królestwa Westfalskiego należącym.

Widim, stary, na wysokiej górze położony zamek, w Czechach, cyrkule Bunzlawskim.

Widin, Widdin, albo Bydin, dość mocna twierdza pograniczna w Bulgarii prowincji tureckiej nad Dunajem; nad którą to rzeką panuje, od strony Serwii. Roku 1737 wojska Austriackie oblegały ją, ale nadaremnie. Jest tam metropolita grecki. Z jednej wyspy na Dunaju zrobiono cytadelę. O kilka mil od tego miejsca są szczątki mostu cesarza Trajana.

Wiebersweiler, miasteczko i włość w bywszym hrabstwie Saarwerden, należące przedtém do Lotaryngii, a teraz z tąż do Francyi.

Wielblingen, wieś nad rzeką Neckarem, w Szwabii, o milę od miasta Heidelberga: ma katolicki i kalwiński kościół.

Wied, Werd, Weda, hrabstwo przedtém adzielne Rzeszy Niemieckiej, nad prawym brzegiem rzeki Renu, w dawnym cyrkule Westfalskim, między posiadłościami elektorów Kolońskiego i Trewirskiego, tudzież księstwami Sayn i Ysenburg. Dzieli się od roku 1595 na Górne i Dolne. Pierwsze zwane Wied - Runkel miało 10 mil kwadratowych rachując z wynagrodzeniami wyznaczonemi za utracone na lewym brzegu kraje, 1800 poddanych i miasto 17 wsi i 100000 reńskich dochodu. Dolne hrabstwo zwane Wied-Neuwied, prawie tyleż czyniło; pierwszego miastem stołecznym było miasteczko Diersdorf, drugiego bardzo ozdobne miasto Neuwied. Obydwie te linie były przez cesarza Rzymskiego na końcu 18 wieku podniesione do tytułu księżęcego.

Wieden, ob. Widen.

Wiederstedt, znaczna włość przedtém należąca do klasztoru tegoż imienia, w hrabstwie Mansfeld, cyrkule Dolney Saxonii w Niemczech, teraz do Królestwa Westfalskiego należącym.

Wiegandstahl, dobrze zabudowane miasteczko Saskie w Łużycy Górney, cyrkule Budysińskim.

Wiehe, miasteczko niemieckie z zamkiem i włością w Turyngii, hrabstwie Beichlingen, o pół mili od rzeki Unstrutt, należące do baronów Werthern.

Wielichów, małe miasto w bywszym województwie, teraz departamencie Poznańskim, powiecie Kościańskim.

Wieliczka, miasto w bywszym województwie Krakowskim, o półtory mili od Krakowa na wielkiej drodze robionej do Lwowa, z stacją pocztową. Sławne są tamiczne kopalnie soli, nayobfitsze w Europie. Te i miasto samo

należą wspólnie do Galicyi i do departamentu krakowskiego. Ma Wieliczka wiele pięknych budowli.

Wielona, miasteczko przedtém stołeczne powiatu w południowej części bywszego księstwa Żmudzkiego.

Wieluń, miasto przedtém stołeczne ziemi, w bywszym województwie Sieradzkim, teraz powiatu w departamencie Kaliskim, nie daleko rzeki Warty. Leży w okolicy leśney.

Wienerherberg, wieś parafialna nad rzeką Fischą, nie daleko miasta Widnia w Austrii. Ma wiele domów letnich i do rozrywki Widenyżków.

Wienerische - Neustadt, ob. Neustadt.

Wienhufen, ob. Winhufen.

Wienrode, wieś parafialna w księstwie Blankenburg w Niemczech, bywszym cyrkule Dolney Saxonii.

Wieprz, rzeka polska poczynająca się w bywszym województwie Bełzkim, nie daleko Zamościa i Krasnobrada, z jeziora zwanego Wieprzowe: po niżej miasta Krasnegostawa o milę, przy wsi Stężycy zaczyna być spławna dla małych statków. Płyynie dalej przy Łęcznie Lubartowie, Kocku Łysobykach, Baranowie, Bobrownikach, Demblinie; a przy wsi Modrzycach nie daleko miasta Stężycy uchodzi do Wisły. Po wyżej Kocka przyjmuje w siebie Jysmienicę, rzekę płynącą z powiatu Chełmskiego, i także spławną, przez co wody jego są pomnożone, lecz mimo to spław na Wieprzu jest bardzo zmuśny dla wąskiego koryta, płytkości tegoż i bardzo krętego biegu, który sprawia że niekiedy po całodziennym płynieniu, nocleg odbywają statki o kilka set kroków od ostatniego. Rzadka włość w którejby przekopaniem kanału, tey mozołe zapobieżono. Uczynił to w swych dobrach Podlodowie, dziedzic ich P. Nieprzecki.

Wiera, jedna z wysp Orkadzkich przy Szkocyi: jest mała ale obfita w zboże.

Wieringen, wyspa w Hollandyi na zatoce morskiej Sudersee, na przeciw miasta Medenblik.

Wierland, Wieryski cyrkuł, powiat w księstwie Estlandii czyli Estonii, w Rossyiskiej gubernii Inflantach.

Wielorax, Welax, wieś z kościołem parafialnym, nad zatoką morską Finlandzką, w rossyiskiej części Finlandii. Ma port.

Wiersberg, miasteczko i włość, w księstwie Culmbachskim, w cyrkułe Frankońskim w Niemczech.

Wierum, małe miasto z portem w Frizyi Zachodniej o 3 mile od miasta Leuwarden.

Wiese, miasteczko w Morawii, cyrkułe Iglawskim.

Wieselburg, włość, zamek i miasteczko, w Dolney Austrii, cyrkułe Wiedeńskiego lasu. W tymże cyrkułe jest wieś tegoż imienia.

Wieselburski powiat w Węgrzech, ma nazwisko od miasteczka Wieselburg zwanego po węgiersku Mosoby. Długi jest 5 mil a 3 lub 4 szeroki, zamieszkały po większej części od Niemców, cokolwiek Węgrów i Kroatów, którzy wszyscy roku 1780 wynosili do 50000 dusz. Na wschód graniczy z Dunajem, na północ z Dolną Austrią. Kray jest powiększej części równy i żyzny, wysyłający zboże najwięcej do Austrii, której zwany jest spiżarnią. Także chów bydła jest tam znaczny, a nad jeziorem Neusidlersee udają się dobre wina. Dunaj i Leitha są najznaczniejsze rzeki w tym powiecie, dostarczają ryb i raków osobliwie wybornych. Ponieważ jest tam mało lasów przeto zwierzyny nie masz, lecz wiele królików po wsiach, a zająców po polach. W Dunaju znajduje się niekiedy cokolwiek złota w piasku, a w wielu miejscach dobywają saletry.

Wieselburg, po węgiersku Mosoby, miasto przedtem znaczne i mocne, stołeczne powiatu wyżej wymienionego, teraz jednak dosyć wyżynne. Mieszkańcy jego prowadzą znaczny handel zbożem.

Wiesenbach, wieś z kościołem parafialnym, w bywszym księstwie Anspachskim, teraz do Bawarii należącym, w amcie Creilsheim.

Wiesenbad, dobre kąpiele mineralne ciepłe, w Saxonii, cyrkułe Erzgebirgskim, o pół mile od miasteczka Annaberg, zwana od blizkiej wsi Wiese; przedtem nazywała się Jobsbad od blizkiego kościoła świętego Goba. Wozy tameczne mają mieć wiele podobieństwa z Karlsbadzkimi, tylko że do picia nie są zdatne. W okolicy znajdowane bywają rozmaite kamienie półdrogie.

Wiesenbronn, wieś z zamkiem i włością w bywszym cyrkułe Frankońskim, hrabstwie Castell, w Niemczech.

Wiesenburg, zamek i włość w Saxonii cyrkułe Erzgebirgskim, nad rzeką Muldą o milę od miasta Zwickau. Do niej należy miasteczko Kirchberg i 23 wsi. Była dziedzictwem przedtem jednej linii książąt Holsztynskich, ale roku 1725 odprzedana była domowi elektorsko-saskiemu.

Wiesenburg, zamek i włość w Saxonii, nie daleko miasta Belzig. Długo należała do rodziny szlacheckiej *Brand von Lindau*, po której roku 1754 przeszła w dom panów Treyden-Watzdorf.

Wiesensteig, albo Wesenstaig, włość w bywszym cyrkułe Rzeszy Szwabskim, między miastem Ulm a Królestwem Wirtemberskim. Należała przedtem do hrabiów Helfenstein, ale po tych wygaśnięciu roku 1627, dostała się wspólnie Bawarii i książętom Firstenberg; od których tamta nabyła ich połowę, a po zycściu tej linii Bawarskiej, cesarz nadał tę włość drugiej następującej po tamtej w dziedzictwie.

Wiesenstieg, miasto stołeczne włości wyżej wymienionej, nad rzeką Fils w dolinie między górami. Ma zamek i klasztor kanoników regularnych.

Wiesent, mała rzeka w Frankonii, poczynająca się przy Holfeld, a wpadająca w rzekę Pegnitz nad którą leży miasto Nürnberg.

Wiesentfels, włość i zamek w bywszym cyrkułe Rzeszy Frankońskim, w górach o małą milę od miasteczka Holfeld w bywszym xięztwie biskupstwie Bamberskim, o 2 mile od miasta Thurnau, należy do hrabiów Gich. Zamek ten położony jest na przykrey skale przy której pynie rzeka Wiesent od której to miejsce ma nazwisko. Okolica ma dostatek zboża i bydła, a lasów nad potrzebę.

Wiesenthal Górny, miasteczko niemieckie górnicze w Królestwie Saskim, cyrkułe Erzgebirgskim, o milę od miasta Joachimsthal przy granicy Czeskiej. Ma kopalnie i prócz tego dobre wyżywienie z roboty koronek. Są tam fabryki dobrej broni, szpilek, wstążek i passamonów.

Wiesenthal Dolny, miasteczko stare górnicze, z dwoma fabrykami żelaznemi, blisko wyżej wymienionego leżące.

Wiesenthal Czeski, wioska z kilku domów złożona blisko dwóch wyżej wymienionych, przedzielona od nich strumieniem granicznym.

Wiesenthal, wieś z kościołem parafialnym, w włości Kalten-Nordheim w xięztwie Weymarskim w Niemczech.

Wiesentheid, włość zamek i wieś w bywszym cyrkułe Rzeszy Niemieckiej, dawnym xięztwie biskupstwie, teraz wielkim xięztwie Wirburskim. Należy do hrabiów Schönborn, którzy dla tego mieli głos i miejsce w kolegiów hrabiów Frankońskich.

Wietersheim, komenderyia orderu S. Jana w Niemczech, xięztwie Mindenskim, amcie Hausberge.

Wietlisbach, miasteczko Szwajcarskie w kantonie Bernenskim nie daleko miasta Solothurn, albo Solury.

Wietmarsen, Wittmarschen, wieś i szlachecki świecki klasztor w hrabstwie Bentheim przy granicy xięztwa biskupstwa bywszego Minsterskiego pod którego opieką przedtém zostawał.

Wietze, wieś w bywszym xięztwie

Luneburskim, nad rzeczką tegoż imienia, w dawnym elektorstwie Hanowerskim, teraz do Królestwa Westfalskiego należącym, w Niemczech.

Wietzen, wieś z kościołem parafialnym, w amcie Nienburg, hrabstwie Hoya, w Niemczech.

Wiewert, wieś holenderska w powiecie Westergo w Frislandii; znakomita jest osiadłemi tam Labadistami.

Wigan, miasteczko z zamkiem w angielskiej prowincyi *Lancashire* nad rzeką *Dowles*; robią tam wiele sprzętów żelaznych tudzież kopią węgle kamienne. W bliskości znajdują się źródła wydające parę zapalającą się od ognia.

Wiggerland, powiat w prowincyi Bahuslehn, w Norwegii, należący do Króla Szwedzkiego.

Wigth, wyspa przy brzegach Anglii, do której też należy, na kanale Brétańskim, blisko prowincyi Hant której jest częścią. Między wspomnioną prowincyją a tą wyspą znajdują się dwie zatoki morskie bardzo obszerne, zwane *St. Helena* i *Spithead*, w których floty angielskie stają. Ta wyspa nazywana bywa ogrodem Anglii, z przyczyny swej obfitości zboża, bydła zwierzyny i wyborney wełny, która po Cotswoodzkiej jest najcieńsza w całej Anglii, a tam zakupowana bywa i pszesyłana w głąb tego kraiu. Także ta wyspa jest szpiklerzem niejakim Anglii, bo nie tylko opatruie zbożem zachodnie jey prowincyi, ale floty angielskie tam biorą pszenicę, makę i suchary. W południowej okolicy wyspy tej znajdują się kupami kamienie witorylowe. Nieszczęśliwy Król Angielski Karol I., tutaj był przez czas niejaki więziony przed swym na śmierć skazaniem. Najznaczniesze miejsca na tej wyspie są miasteczko Newport i port Cowes.

Wigstadel, nieobmurowane miasteczko w xięztwie Oppawskim, części do Austrii należącey.

Wigton, miasteczko w Szkocyi Południowej, hrabstwie Wigton, o 2 mile od miasta Withern, ma tytuł

tytuł hrabstwa, przy uysciu rzeki Badenoch.

Wigton, miasteczko angielskie w prowincyi *Cumberland*.

Wihr, miasteczko z zamkiem należące przedtem do hrabstwa Rappoltstein w bywszey Alzacyi, na pagórku leżące. Teraz w Francuzkim departamencie Górnego Renu, między miastami Münster i Turkheim.

Wihrland, ob. Wirland.

Wil, ob. Weil.

Wilanów, ob. Warszawa na końcu.

Wilda, miasteczko z zamkiem na górze w Dolney Styryi nad rzeką Morau, o 3 mile od miasta Grätz, czyli Gratzu.

Wildbad, małe miasto z zamkiem, w bywszym cyrkułe Szwabskim, Królestwie Wirtemberskim, nad rzeką Enz o 2 mile od miasta Calw, a 4 od Tubingi. Tameczne kompiele są sławne, tak zaś gorące że w nich można gotować jaja. Znajdują się w budowlu bardzo kosztownie i wygodnie dla ubogich równie jak i bogatych urządzone. Leżą w środku lasu i bardzo mocno bywają nawidzane. Roku 1742 spaliło się zupełnie to miasteczko, lecz później odbudowane zostało ozdobnie.

Wildberg, włość w bywszym powiecie Hunsrück, w Westreichu, na lewym brzegu Renu, między miastami Creuznach i Simmern. Jedna szlachecka familija ma nazwisko od tego miejsca.

Wildberg, miasteczko niemieckie z włością, w bywszym cyrkułe Frankońskim, dawnym biskupstwie, teraz wielkim księstwie Wirchurskim, o milę od Königshofen, w okolicy zwanej Hassberg ku Szweinfurtowi.

Wildberg, małe miasto stołeczne włości kameralney, w Królestwie Wirtemberskim, nad rzeką Nagold w Czarnym lesie. Był tam przedtem klasztor panien zakonnych zwany Reutin, teraz skassowany i wcielony do teyże włości, od roku 1666.

Wildberg, miasteczko dawne

wałem otoczone w Śrzedney Marchii Brandenburskiej, cyrkułe Ruppinińskim.

Wildek, zamek i włość w księstwie Lewenstein, w Niemczech bywszym cyrkułe Frankońskim; należy do linii xiążęcy domu Lewenstein-Wertheim.

Wildemann, miasteczko górnicze nad rzeką Inner o 2 mile od miasta Goslaru ku południowi. Posiadane było wspólnie przez linię Elektorską i xiążęcą Brunświckie. Teraz leży w Królestwie Westfalskim.

Wildenau, wieś z kościołem parafialnym i włością, w Saxonii nad rzeką Schweinitz, w cyrkułe elektorskim.

Wildenau, zamek i miasteczko, w Austryackim bywszym powiecie zwanym Innviertel, teraz do Bawaryi należącym.

Wildenburg, mała włość z zamkiem tegoż imienia w Weterawii okolicy nadrenskiej Niemiec; należy do xiążąt Hatzfeld.

Wildenbruch, zamek i włość w Przedney Pomeranii, przy granicy Nowey Marchii Brandenburskiej. Należało to miejsce niegdyś do zakonu Templariuszów, potem do wielkiego mistrzostwa orderu Świętego Jana; traktatem Westfalskim było sekularyzowane i nadane koronie Szwedzkiej, która je ustąpiła roku 1679 elektorowi Brandenburskiemu, i wcielone zostało do dóbr koronnych. Później nadał je Król linii margrabiów Brandenburg Schwedt, po której wygaśnięciu znowu do korony wróciło. Zamek Wildenbruch leży nad jeziorem. Król Fryderyk Wilhelm III. nadał tę włość roku 1809 dzieciom xięcia Ludwika Pruskiego, poległego w boiu przy Saalfeld, roku 1806 przeciw Francuzom; tenże Król przydał potomstwu wspomnianemu imię Wildenbruch.

Wildenbrug, miasto i włość w bywszey Alzacyi prowincyi Francuzkiej, teraz w departamencie Dolnego Renu. Należało przedtem do domów niemieckich maigcych

cych tytuł Wild i Rheingraf-fów.

Wildenburg, ob. Widenburg. **Wildeneck**, włość i zamek w Górney Austrii, cyrkule Haus-ruckviertel, przy granicy Bawar-skiej, należy do klasztoru w Mondsee.

Wildenegg, zamek i włość w Górney Karnioli, o 3 mile od miasta Laybach.

Wildenfels, małe miasto z zam-kiem i włością w Saxonii, cyrkule Missniiskim nad rzeką Muldą o milę od miasta Zwickau. Na-leży do hrabiów Solms-Laubach, ma dobrze urządzoną szkołę i kościół ewangelicki. W okolicy tamieczney znayduie się piękny marmur.

Wildenfels, podupadły zamek w okolicy miasta Niemieckiego Nürn-berga, amcie Hippoltstein.

Wildenhaag, zamek i włość wiele nadana przywilejami przez cesarza Fryderyka III. roku 1449; leży w Austrii Górney cyrkule Hausruckviertel, nad rzeką Völkl nie daleko miasteczka Franken-mark. Posiadana była przez hra-biów Keyenhuller, którzy ją ro-ku 1683 przedali hrabiom Gur-land.

Wildenhaus, wieś Szwajcarska nie daleko miasta *St. Gallen*, tam się urodził sławny reformator w religii Ulrych Zwingli.

Wildenstein, miasteczko nie-mieckie w Szwabii o milę od miasta Möskirchen, a 4 od Ue-berlingen, w księstwie Firsten-berg. Roku 1753 przedane było z włością przyległą domowi Ba-warskiemu.

Wildenstein, zamek i włość nad rzeką Aar, w Landwóyt-ostwie tegoż imienia, które z Schenkenberskim połączone zo-stało. Leży w kantonie Berneń-skim.

Wildenstein, zamek na górze w oberlandwóytostwie Wallenburg, do kantonu Szwajcarskiego Bazy-lei należącym.

Wildenstein, włość, zamek i wieś w bywszym cyrkule Rzeszy Frankońskim, hrabstwie przed-tém udzielnym Erpach.

Wildersee, ob. Waldersee.

Wildeshausen, ob. Wilds-hausen.

Wildon, zamek i miasteczko z 120 domami w Dolney Styryi nad rzeką Mur, w cyrkule Marbur-skim.

Wildshausen, **Wildeshau-sen**, miasto i włość w Niem-czech bywszym cyrkule Westfal-skim, księstwie Bremeńskim, do niego biskupi Minsterscy od wie-lu lat tworzyli sobie pretensyie. Ma ewangelickich i katolickich mieszkańców i podupadły wał do koła. Roku 1803 tę majątność ustąpił elektor Hanowerski księ-ciu Holsztyńsko-Oldenkurskiemu, z $2\frac{1}{2}$ mili kwadratowej powierz-chni i miastem, 30 wsiami, 5000 poddanych i 16000 talarów docho-du. Blizko ztamtąd leży wieś Hundlosen, gdzie widać czatki zamku hrabi Wasaborg, zmarłego 1754 roku.

Wildshutt, zamek i włość nad rzeką Salza, w Austrii, cyrkule Innviertel.

Wildstadt, miasteczko i włość w bywszym księstwie Ortenau, o milę od miasta Strazburga, nale-żące przedtém do włości Hanau-lichtenberga. Roku 1803 dostało się domowi Badeńskiemu.

Wildungen, **Nider - Wildun-gen**, miasto niemieckie w księ-zstwie Waldeckim, udzielnym w konfederacyi Reńskiej, ma zna-czne kopalnie miedzi, ołowiu i żelaza; tudzież szkołę łacińską i dom sierót. Leży na dwóch gó-rach, z których jedna jest skali-sta ma mocny zamek i zowie się Altwildungen, druga cokol-wiek jest niższa. W bliskości znaydują się 3 źródła mineralne wody kwaśney.

Wilhelmfort, twierdza i fakto-ryia angielska w Azyi, w Indyiach, prowincyi *Calcutta*.

Wilhelm - Henryk, wyspa na morzu Południowym, odkryta między latami 1766 i 1769 przez kawalera Samuela Wallis, w jego podróży około świata, tudzież nazwana na cześć trzeciego syna Króla Angielskiego; leży nie da-leko wyspy zwanych Cumberland.

Wil.

Wilhelminenorth, pałac letni książąt Olesnickich w Dolnym Śląsku, księztwie Oels.

Wilhelmsbad, kompiele mineralne w Niemczech bywszym hrabstwie Hanau, o pół mili od miasta tegoż imienia, z którego tutaj prowadzi piękna droga drzewami wysadzana. Odkryte zostały te wody roku 1709 przypadkowym sposobem. W krótkce pod nazwiskiem dobrych łaźni były mocno w okolicy nawidzane. Landgraf Hessenkasselski Wilhelm jeszcze będąc księciem następcą, a panującym hrabią Hanowerskim, pobudował tutaj piękne domy roku 1779 i poczynił liczne wyborne urządzenia ku wygodzie i ozdobie tego miejsca. Teraz należy też wraz z całym hrabstwem Hanawskim do wielkiego księstwa Frankforckiego.

Wilhelmsbrunn, wody mineralne o pół mili od miasta Schlenksingen, w Królewsko-Saskiej części hrabstwa Henneberskiego.

Wilhelmsdorf, ob. Weimar.

Wilhelmsburg, włość w bywszym księstwie Luneburskim, do dawnego elektorstwa Hanowerskiego należącym, a z tym do Królestwa Westfalskiego wcielonym. Główne miejsce tej włości leży na wyspie utworzonej przez rzekę Elbę, nie daleko od miasta Harburga. Bywają tam dwa jarmarki do roku.

Wilhelmsdorf, wieś niemiecka w bywszym księstwie Bareyckim teraz do Królestwa Bawarskiego należącym, nad rzeką Aisch. Była to początkowa francuzka kolonia, założona przez uszych z Francji dla przesładowania religijnego, lecz teraz jest tam więcej mieszkańców Niemców, wyznania luterńskiego. Miejsce to ludne i kwitnące należy do szlacheckiej rodziny Buriette, ma fabryki wełnianych i bawełnianych pończoch, które dla swej dobroci wielki mają odbyt i mieszkańcom, trudniącym się przytęm przedzeniem, obfito dostarczają zarobku. Te rękodzielnie sprowadzają do tego miejsca i okolicy jego wiele pieniędzy i był dobry.

Wilhelmstadt, ob. Willemstadt.

Wilhelmstadt, miasto w hrabstwie Glatz do księstwa Śląskiego należącym. Ma w okolicy wiele zwierzyzny.

Wilhelmstadt, ob. Willemstadt.

Wilhelmstein, włość i zamek w bywszym księstwie Jülich, teraz do Francji należącym.

Wilhelmstein, twierdza w Niemczech księstwie Lippe-Schaumburg. Założona była roku 1763 przez hrabiego Wilhelma Schaumburg-Lippe, generała Portugalskiego, dla pomocy w nowych jego odkryciach i wynalazkach w sztuce fortyfikacji, tudzież dla nauki młodzieży wychowywanej w szkole wojskowej przez niego blisko stamtąd założoney. Jest to szaniec gwiazdowy opatrzonej 16 działami zewnętrznymi, z których każde na osobnej wyspie leży. Załoga w tej twierdzy może w czasie wojny zamknąć żeglugę na rzekach Leine i Weser.

Wilhelmsthal, albo Neustädteł, otwarte miasteczko w cyrkule Landeckim, hrabstwie Glatzkim w Śląsku.

Wilhelmsthal, zamek książęcy blisko miasta Eisenach, stołecznego księstwa tegoż imienia w Turynii, w Niemczech.

Wilhelmsthal, pałac letni bywszych Landgrafów Hessen-Kasselskich o milę od miasta Cassel, teraz stołecznego Królestwa Westfalskiego, zwał się przed rokiem 1753 Amaliensthal. Urządzony jest na wzór japoński, ma piękne ogrody, fontanny i grotty.

Wilhermsdorf, albo Wilmersdorf, piękne miasteczko z zamkiem i bardzo ozdobnym kościołem ewangelickim, nad rzeką Zenn, między miastami Windshheim i Nurebergiem, w bywszym cyrkule Frankonskim w Niemczech. Należało to miejsce jako lenność Czeska do księcia Limburg-Styrum Filipa Ferdynanda, zmarłego roku 1769; w ten czas dostało się baronom Wursten-Creutzberg.

Wilia, wielka rzeka litewska, płynąca przy mieście Wilnie, które

- ed niey ma nazwisko; przy Kownie wpada w rzekę Niemen.
- Wilingrain, zamek i włość w karnioli, nie daleko Reiffnitz; należy do baronów Witzenstein.
- Wilisaw, Welisau, piękne choć nie wielkie miasto Szwajcarskie, należące do kantonu Lucernskiego, nad rzeką Wigger, w żyznej okolicy: miało przedtém tytuł hrabstwa.
- Wiłomierz, małe miasto Litewskie w bywszym województwie Wileńskim nad rzeką Świętą. Było przedtém stołeczne powiatu i miejscem sądów ziemskich i grodzkich tegoż.
- Willamantik, rzeka płynąca przez kray Nowey Anglii, w Ameryce Północney a wpadająca w zatokę morską przy mieście Norwich.
- Willanów, ob. Warszawa na końcu.
- Willbassen, Willebadassen, miasteczko niemieckie, w bywszym księstwie biskupstwie Paderbornskim, amcie Dringenberg.
- Willebrock, bywsza baronia i wieś w dawnym księstwie Brabancskim, w Niderlandzie.
- Willemstadt, małe, warowne miasto w włości tegoż imienia, w bywszym Hollenderskim Brabancie nad rzeką Butterfliet, przy której ma port. Założone było roku 1585 przez Wilhelma księcia Oranii, ma proste ulice i piękne domy. Przez spadek po Wilhelmie III. Królu angielskim i statuderze Hollenderskim dostało się domowi Nassau Orange. Stany generalne trzymały tam przeciw załogę, gubernatora i komendanta.
- Willenberg, miasteczko w Prusach Wschodnich, departamencie Niemieckim. W tej okolicy jest wiele hamerni żelaznych.
- Willering, okazałe opactwo cysterskie, w Austrii Górney, nie daleko miasta Linz, w dolinie, blisko rzeki Dunaju.
- William-Henrich, nowo założona twierdza w krainie Nowey Anglii w Ameryce Północney. Zwała się przedtém Fort-George, a roku 1757 była przez Francuzów zruynowana.
- Williamsburg, terazniejsze miasto stołeczne prowincyi Wirginii w Ameryce Północney, o 7 mil angielskich od miasta Jamestown, między rzekami James i York. Ma 500 domów, i na tamiecznym ratuszu zgromadzenia generalne stanów prowincyi. Tamtejsze kolegium dla wychowu młodzieży, założone od Króla Angielskiego Wilhelma III., przez wielkie uposażenia jest jedno z naysznakomitszych w Ameryce Północney. Ulice tego miasta są proste, a choć domy ma drewniane i gontami pokryte jednak ogół miasta dobrze w oczy wpada. Główna ulica długa jest na trzy ćwierci mili angielskiej, a 100 stóp szeroka. Między zaletami tego miasta jest i ta że nie doznacie one uciążliwości komarów, powszechnych w tych okolicach.
- Willibaldsburg, pospoliciey Walpersburg, mocny zamek z pięknymi ogrodami, był do roku 1725 zwykłym mieszkaniem księcia biskupa Eichstadzkiego. Leży o pół mili od miasta Eichstadu, na wysokiej górze, a nazwisko ma od Świętego Willibalda. Dotąd znajduje się tam biblioteka, archivum biskupie i arsenał.
- Willisau, małe miasto Szwajcarskie z zamkiem, stołeczne landwóystwa od niego nazwanego; należy do kantonu Lucernskiego.
- Willmannstrand, przedtém Lappstrand, miasto Rossyjskie w gubernii Wiburskiej, części Finnlandii od dawna Rossyjskiej, nad jeziorem Saima, o 13 mil od miasta Fridrichshamm, a 6 od Wiborgu. To nowe miasto Szwedzi ufortyfikowali roku 1741, obsadzili załogą 3000 i piękne tam założyli magazyny. Ale pod generałem Lewenhaupt zostali pobici o milę z tamtąd, a miejsce to spalone przez Rossyan. Później pod panowaniem Rossyjskim zostało na nowo odbudowane.
- Willmenitz, zamek i miasteczko w Czechach o 2 mile od miasta Radau, należące do baronów Ratschin albo Raczyńskich.
- Willomitz, zamek i włość w Czechach, o 4 mile od miasta stołecznego Pragi.

Willoungby, miasteczko angielskie w prowincyi *Nottingham*; znakomita familija lordów *Willoungby* ztąd ma nazwisko.

Willmar, włość obfitująca w piękne wino, w hrabstwie *Wied*, nie daleko *Renu* w Niemczech. Należała przedtem do elektora *Mogunckiego*, teraz do książąt *Wied-Runkel* i *Nassau-Weilburg* wspólnie.

Willmersdorf, ob. *Wilhermsdorf*.

Wilmington, znaczne miasto prowincyi *Karoliny*, w Ameryce Północnej, nad rzeką *Clarendon*; ma znaczny handel.

Wilmington, miasto z 260 domami w Ameryce Północnej, hrabstwie *Newcastle*, jednym z Dolnych, albo *Deleware*skich; przy uściu rzeki *Christinakill* w rzekę *Deleware*.

Wilno, miasto stołeczne bywszego województwa *Wileńskiego* i całego wielkiego księstwa *Litewskiego*, nad rzeką *Wilią* na wielu pagórkach położone. Ma dwa znaczne przedmieścia, wiele domów i pałaców murowanych, lecz więcej drewnianych. W znacznie podupadłym Królewskim zamku był arsenał i sala w której zgromadzały się trybunały litewskie. Na przeciw stoi starożytny kościół katedralny fundowany wraz z biskupstwem *Wileńskim*, sufragannym arcybiskupa *Gnieźnieńskiego*, roku 1386. W tamiecznym skarbcu znajdują się wielkie bardzo bogactwa. W całym mieście liczy się do 40 kościołów, między którymi i luteraniski, i kalwinski, żydowska synagoga i meczet tatarski. Żydostwo tutaj wynosi do 1000 familii, i trudni się częścią handlem, częścią lekniemi rzemieślnami. Najznaczniejszy tego miasta handel zawisł na zagranicznych towarach, galanteriach, winie, kawie, cukrze, futrach, drzewie, skórach i żelazie. Fabryk i rękodzieł mało tutaj się znajduje. Pierwsze potrzeby życia są tu bardzo tanie na targach, które codziennie nawet i w święta się odbywają. Tatarzy mieszkający o półtorej mili od *Wilna*, opatrują to miasto wyborcami

ogrodninami, na których hodowaniu bardzo się dobrze znają. Roku 1785 przybrano z luteranów i jednego greka niemieckiego do tamiecznego magistratu, przedtem zupełnie katolickiego. Mieszkańcy *Wileńscy*, między którymi jest cokolwiek Niemców są bardzo polerowni i przyjemni w życiu. *Akademia Wileńska* jedna z głównych szkół, założona przez Króla *Stefana Batorego*, ma bardzo dobrze urządzone kolegia i obserwatorium. Po wszystkie czasy wydawała ludzi sławnych umiejętnością; jest także przy niej ogród roślinny. Prócz katolickiego biskupa jest tam arcybiskup albo metropolita grecki. To miasto prowadzi znaczny handel z *Rossyją* i *Prussami*. Województwo *Wileńskie* miało senatorów 3, biskupa, wojewodę i kasztelana *Wileńskich*.

Wilsburg, *Wilzburg*, twierdza w Niemczech, bywszym księstwie *Anspach*, teraz do Królestwa *Bawarskiego* należącym, nie daleko miasta przedtem wolnego *Rzeszy* *Weissenburga*, na wysokości górze leżąca. W zamku tamiecznym jest mieszkanie komendanta, kościół parafialny, różne budynki dla żołnierzy, arsenał, studnia głęboka 478 stóp, i więzienia. Przedtem było tu sławne opactwo benedyktyńskie, po formacyi sekularyzowane i roku 1588 na fortecę przerobione było.

Wildorf, albo *Wilsdruff*, miasteczko niemieckie w królestwie *Saskim*, cyrkule *Missnińskim* między miastami *Dreznem* i *Nossen*. Należy do szlacheckiej familii *Schönberg* linii *Reinsberskiej*.

Wilshut, *Wildhut*, zamek i włość nad rzeką *Salza*, w tej części *Bawaryi*, która roku 1779 pokojem *Cieszyńskim* domowi *Austriackiemu* ustąpiona była.

Wilsnack, małe miasto niemieckie w *Marchii Brandenburskiej*, prowincyi *Priegnitz*, cyrkule *Havelberskim*, o 2 mile od miasta *Havelberga*. Do tamiecznego kościoła liczne odbywają się wędrówki pobożnych. Z przyległą włością należy do szlacheckiej familii *Salderu*, posiadający także piękny

piękny zamek Plattenburg nad rzeką Kartau, nad którą leży i wspomniane miasteczko.

Wilstein, małe miasto niemieckie w bywszym cyrkule Górniego Renu, o milę od miasta Rheingrafenstein.

Wilster, Wølster, miasto niemieckie z 1600 mieszkańcami w księstwie Holsztyńskim, o milę od miasta Itzehoe, a o 2 od miasta Glückstadt, w okolicyzwaney Wilstermarsche nie daleko rzeki Elby.

Wilster, rzeka niemiecka poczynająca się z jeziora Eudensee, wpada w rzekę Störe, a z tą w Elbę.

Wiltberg, ob. **Wildberg**.

Wilten, Wiltau, starożytny klasztor zakonu Premonstratensów w Tyrolu o milę od miasta Inspruku, z okazałym kościołem i liczną biblioteką. Przed klasztorem stoi kolumna rzymska, której napis uwiadania że tamtędy szła niegdyś droga wojskowa przez Alpy.

Wilton, małe miasto angielskie w prowincyi *Wiltshire* między rzekami Willy i Nadder, wysła z deputowanych na parlament. Przedtem było to naysznakomitsze miejsce w prowincyi *Wiltshire*. Robią tutaj piękne obicia.

Wiltonhouse, bardzo piękne wiejskie mieszkanie lorda hrabi Pembrock, w Anglii, o 3 mile od miasta Salisbury. Znajduje się tam jeden z najbogatszych zbiór starożytności, i ciekawych rzeczy, po większej części pochodzących z sławnych kolekcyców kardynałów *Richelieu* i *Mazarin*, tudzież lorda Arundel.

Wiltshire, prowincya z tytułem hrabstwa w Anglii, między hrabstwami Hant, Bark, Gloucester, Sommerset i Dorset. Jest żyzna i obfituje w wyborne owce tudzież pastwiska dla nich.

Wilz, Wilts, miasteczko i zamek w bywszym hrabstwie tegoż imienia, w księstwie Luxemburskim, teraz do Francyi należącym.

Wilzburg, ob. **Wilsburg**.

Wimbleton, bardzo piękna wieś Angielska o 2 mile na południe od Londynu. Prócz wielu ozdobnych domów wiejskich ma pałac

Tom II.

i parklorda *Sidmouth*, bywszego ministra angielskiego pod imieniem Addington, który bezpośrednio na miejsce pana Pitt nastąpił. W bliskości znajduje się równina zwana *Wimbledon Commons*, na której król często odbywa rewije wojska.

Winburn, Wimburnminster, ob. **Winburn**.

Wimma, rybna rzeka niemiecka w bywszym księstwie Luneburskim, elektorstwa Hanowerskiego, teraz do królestwa Westfalskiego wcielonego, poczynając się nie daleko miasta Harburg, o milę od Wintermohr, ginie pod ziemią; lecz później się wydobywa, płynie przez księstwo Bremeńskie, a nie daleko *St. Magnus* wpada w rzekę Wezer.

Wimmelburg, bywszy klasztor w hrabstwie Mansfeld części do królestwa Saskiego należący.

Wimmerby, mały powiat, w prowincyi Szwedzkiej Smalandyi, nad rzeką Staeng, o 12 mil Szwedzkich od miasta Kolmaru ku Północy.

Wimmigen, miasteczko francuskie nad rzeką Mozellą; ma w bliskości wody mineralne.

Wimmis, miasteczko dobrze zabudowane w Szwaycaryi, kantonie Bernenskim, okolicy Simmenthal. Było przedtem daleko znaczniejsze. Blisko ztamtąd leży zamek *Wimmisburg*.

Wimpfen, było przedtem wolne miasto Rzeszy Niemieckiej, w Szwabii nad rzeką Neckarem, o 2 mile od miasta Heilbronn, jest po większej części luterskiego wyznania. Roku 1803 dostało się domowi Badeńskiemu z miłą kwadratawą terytoryum, 2200 mieszkańców i 6000 reńskich dochodu. Z przyczyny swego położenia na górze zwane jest *Wimpfen auf dem Berge*, dla różnicy od następującego:

Wimpfen im Thale, albo na dolinie, miasteczko o ćwierć mili od poprzedzającego położone, ma katolicką szlachecką kolegiatę *S. Piotra* i klasztor dominikanów. Probstwo tameczne dostało się roku 1803 domowi Hessen-Darmstadzkiemu. Roku 1761 w

I i

bli-

bliskości tego miejsca założono fabrykę soli warzoney.

Wimsbach, miasteczko z zamkiem między rzekami Traun i Alm, w Austrii, cyrkule Traun; należy do hrabiów Stahrenberg.

Winandermeer, jezioro w Anglii, o 10 mil od miasta Kendal; długie jest prawie 15 mil angielskich, 2 szerokie, a najznaczniejsze ze wszystkich w tym kraju.

Winburn Münster, miasto angielskie, w prowincyi *Dorsetshire*, nad rzeką *Stoure*, na której ma most.

Winchecomb, miasteczko angielskie w prowincyi *Gloucester*.

Winhelsea, miasto angielskie przy brzegu morskim w prowincyi *Sussex*; jest to jeden z pięciu portów mających prawo wysyłania deputowanych na parlament. Przez odstąpienie morza stał się wcale nieużyteczny, a przeto miasto także podupadło. Familia *Finch*, ma tytuł hrabiów tego miasta.

Winchester, starożytne miasto angielskie, w prowincyi *Hantsire*, nad rzeką *Juchthing* w przyjemnej dolinie górami otoczoney. Ma biskupa sufragana arcybiskupa Kantorberskiego, tudzież kanclerza tegoż. Leży o 67 mil angielskich od Londynu i zamieszkane jest od wielu znakomitych familii szlacheckich. Xiażę *Bolton* ma tytuł margrabi *Winchesterskiego*. Obwód tego miasta wynosi półtory mili angielskiej; w tamczynym kościele katedralnym złożone są zwłoki wielu królów angielskich z dynastii saskiej, duńskiej i normandzkiej. Prócz tego kościoła znajduje się tam pięć kościołów parafialnych, wielkie collegium z wolną szkołą, bywszy klasztor benedyktynski, a w nim najsławniejsza szkoła katolicka w całej Anglii. Blizki tego miasta zwiérzyniec ma 10 mil angielskich obwodu.

Winchester, małe miasto mające około 200 domów w Północno-Amerykańskiej prowincyi Wirginii.

Winchester, miasteczko angielskie w prowincyi *Northumberland*, zwane bywa Stary Winczester, albo Winczester przy wale,

gdyż jest położony nie daleko szczątków przekopu pod panowaniem césarza Sewera udziałanego.

Windau, miasto z zamkiem na górze w Kurlandyi nad morzem przy uściu w nie rzeki Weta albo Windawy, o 7 mil od miasta Goldingi. Ma około 1000 mieszkańców, trudniących się najwięcej handlem płodami krajowemi. Corocznie zawija do tamiecznego portu około 60 okrętów z Szwecyi, Danii, Lubeki, Hollandyi i Anglii. Ulice tego miasta są niebrukowane, a nabożenstwo lettewskie i niemieckie odbywa się z wielką niewygodą w kaplicy zamkowej. Port tamieczny jest najlepszy w kraju po Libawskim.

Windawa, rzeka Litewska poczynająca się w bywszym xięztwie Żmudzkiem; a wpadająca w morze Bałtyckie przy mieście Windau albo Windawie.

Windberg, klasztor zakonu Premonstratenskiego w Bawaryi, cyrkule *Straubingen*, o milę od miasta *Bogen* i tyleż od rzeki *Dunaju*.

Windberg, stary zamek nie daleko miasta *Jeny* w Turynghii, w okolicy zwanej *Hausberge*, ma do siebie przyległą włość.

Windeck, ob. *Weinheim*.

Windecke, zamek na wysokiej górze w bywszym elektorstwie Kolonskim, teraz do Francyi wcielonym.

Windecken, miasteczko niemieckie w hrabstwie *Hanau-Münzenberg*, nad rzeką *Nidder*.

Winden, parafia i włość przedtem udzielna Rzeszy Niemieckiej, w bywszym elektorstwie *Trewirskim*, teraz do Francyi wcielonym. Należała przedtem do opactwa *Arnstein*.

Winder, ryhne jezioro w Anglii, między prowincjami *Westmorland* i *Laocashire*. Długie jest 10 mil angielskich a 4 szerokie.

Windesheim, znaczne miasteczko niemieckie, w xięztwie *Salm-Kyrburg*.

Windnag, zamek i miasteczko w Górney Austrii, cyrkule *Mühlviertel*, po wyżej miasta *Freystadu* ku granicy Czeskiej. Jest tutaj klasztor

ztor panien dominikanek fundowany roku 1679 przez Joachima hrabię Windhag.

Windham, prowincya Ameryki Północney w Nowey Anglii, wysyłająca deputowanych na zgromadzenie stanów generalnych.

Windheim, wóytostwo i wieś z kościołem parafialnym, w księstwie Mindenskim w Niemczech.

Windisch, wieś z kościołem parafialnym, w włości Königsfelden, w kantonie Bernenskim.

Windischbusch, wielka wieś z dwoma kościołami, w bywszym Dolnym palatynacie, teraz do Bawaryi wcielonym, o milę od miasta Borberg, na wielkiej drodze z Nurnberga do Heilbronu.

Windische Mark, albo Słowiańska Marchia, powiat Austriacki w księstwie Karnioli, graniczący od południa z krajem Morlachów, od wschodu z Kroatyą, od północy z hrabstwem Cilleyjskim. Bez wątpienia ma nazwisko od Słowiańskich mieszkańców, zwanych w wielu niemieckich okolicach Wendami, a zaszytych tam z Sławonii. Już w szrodku 14 wieku wcielony był ten powiat do księstwa Karnioli, a należy po części do Dolney, po części do Śrzedniey.

Windischgrätz, miasto należące do korony, w Dolney Styryi, o 8 mil od miasta Cilley, w którego też cyrkule jest położone. Od tego mieysca bierze nazwisko familii hrabiów *Windischgrätz*, której jedna linia podniesiona była roku 1803 do stopnia książąt monarchii Austriackiey.

Windischmatray, piękne miasteczko niemieckie, w bywszym księstwie arcybiskupstwie Salcburskim, przy granicy biskupstwa Brixenkiego, nie daleko miasteczka Mittersiel. Blizko ztamtąd jest dolina zwana *Teffereggerthal*.

Windisch-nussdorf, albo Unter-nussdorf, Słowiański lub Dolny Nussdorf, po węgiersku Also-Dios, piękne miasteczko w węgierskim komitacie Prezburskim, w bardzo przyjemney okolicy, wydającey wyborne białe wina i wszelkiego ro-

dzaju owoce; należy do hrabiów Palfy.

Windsbach, Winsbach, miasteczko niemieckie z zamkiem i włością w margrabstwie Anspachskim, teraz do królestwa Bawarskiego wcielonym, nad rzeką Rednitz.

Windsheim, znaczne miasteczko w bywszym cyrkule niemieckim Górnego Renu, włości Kyrburg, między miastami Bingen i Kreuzenach, nad rzeką Göltenbach. Należało przedtém do ksiąztwa Salm-Kyrburg, teraz do Francyi.

Windsheim, Winsheim, Winzenheim, bywsze wolne miasto Rzeszy Niemiekiej w cyrkule Frankońskim, okolicy bardzo przyjemney i obfitey w zboże, wino, bydło, ryby i owoce, nad rzeką Aisch, na której jest tutaj most kamienny. Leży o 7 mil od miasta Nurnberga, a 4 od Anspachu, na północ ku miastu Rothenburg nad rzeką Tauberem. Jest bardzo stare, ma mocne mury opatrzone 20 wieżami, wałami na których teraz są przechadzki, 3 bramy, 3 kościoły, 750 domów, 4500 mieszkańców, religi luterskiey, dobrze urządzone gimnazyum, piękny ratusz i arsenał. Przedtém miało 2 mile kwadratowe terytoryum, 2 wsie i 10,000 reńskich dochodu. Roku 1803 dostało się Bawaryi, od tej było ustąpione Prusoin do księstwa Anspachskiego, a z tym wraz, znowu się dostało królowi Bawarskiemu roku 1806.

Windsor, piękne miasteczko angielskie nad rzeką Tamizą, w prowincyi *Berkshire*, o 25 mil angielskich od Londynu. W tamecznym przepysznym i starożytnym zamku królewskim, prócz wielkiej liczby ozdobnych sal i pokojów, nayznakomitsza jest wielka sala i kaplica zwana Świętego Jerzego, mająca własnych kanoników. Wielu Królów jest tam pochowanych, tam rycerze orderu podwiązki bywają przyjmowani. W chorze tamecznym jest 26 stallów albo siedzeń dla tyluż rycerzy tego orderu, których herbowne chorągwie wiszą nad niemi. Gdy który z nich umrze, tedy chorągiew jego bywa zdjęta, a tytuł i herb jego wyrznięty

rznięty na miedzi przybity nad jego miejscem. Przed ustanowieniem jeszcze wspomnianego orderu, Król Edward III. postanowił towarzystwo 26 ubogich kawalerów na cześć świętych Jerzego i Edwarda Wyznawcy; ci kawalerowie zwani Windsorскими, teraz są tylko w liczbie 18, powinni być szlachtą, ranieni na wojnie, zostający w niedostatku albo starzy: odbierają corocznie 1600 złotych polskich. Sławny tarass windsorski długi jest 1870 stop, pokryty żwirem, a tak dobrze wystawiony, że po największym deszczu można zaraz na nim się przechodzić; widok z niego na Tamizę i bardzo piękna okolice jest nader obszerny. Z tego tarassu wchodzi się do zwierzyńca, zwanego małym i dokoła zamek otaczającego; drugi wielki, leży przy miasteczku, ma 14 mil obwodu, ulicę prostą przeciętą na trzy mile angielskie i napełniony zwierzyzny mnóstwem. Las Windsorский, ma obwodu 30 mil, i jest wstawiony pieniemi angielskiego poety Pope. W tej okolicy leży pałacyk zwany *Windsor lodge*, zbudowany i mieszkaný przez księcia Kumberlandzkiego drugiego syna Króla Jerzego II, a stryja Jerzego III.

Windsor, małe miasto Ameryki Północney, w Nowey Anglii.

Wineberg, Winterberg, miasteczko z bardzo pięknym pałacem i ogrodem w Czechach, cyrkule Prachińskim, nad rzeczką Wolnika, przy granicy biskupstwa Pasawskiego; należy do księcia Schwarzenberg. O milę ztamtąd jest huta w której robią najwyższe szkło daleko rozsiłane.

Winendal, małe miasto we Flandryi nie daleko miasta Brugge, teraz do Francyi należące.

Winenden, albo Winenthal, miasteczko i włość przedtem należąca do klasztoru tamecznego, w królestwie Wirtemberskim w Niemczech, o dwie mile od miasta Stuttgartu. W tamecznym pięknym zamku mieszkali książęta Wirtemberscy, z linii Neustadzkiej, wygasłej 1742. W sześć lat potem, wyznaczony tenże został na mie-

szkanie wdowy księcia Wirtemberg-Stuttgart. Miasteczko ma 5000 mieszkańców.

Wineta, Vineta, było przedtem znaczne miasto handlowne na wyspie Usedom w Pomeranii Przedniej, ale w 8 lub 9 wieku, z znacznym kawałem kraju, zostało pochłonięte morzem. Podczas dnia jasnego i gdy morze Bałtyckie jest niskie, można szatki tego miasta widzieć o pół mili od wyspy.

Winfrids-well, albo Studnia Winfrida, źródło sławne w angielskiej prowincyi *Flintshire*, na zachód małego miasta Holy Well, to jest święte źródło zwanego. Do tameczney kaplicy odbywane bywały liczne pielgrzymki.

Wingurła, znaczne miasto Azyjatyckie w Królestwie Golkonda, przy brzegu morskim, pod 15 stopniem szerokości północney nie daleko od miasta Goa leżące. Holenderska handlowa kompania kazała tutaj wznieść bardzo piękną budowlą kamienną. Wszystkie okręty opatrują się tu w wodę i drzewo.

Winhausen, Wulthausen, włość w elektorstwie bywyszym Hanowerskim, teraz do królestwa Westfalskiego wcielonym, o milę od miasta Zelle. Jest tutaj klasztor panien szlacheckiego i miejskiego rodu, wyznania luterskiego, piękny ogród i pałacyk myśliwski, w którym roku 1705 umarł Jerzy Wilhelm książę Brunświcko-Zell-ski.

Winipisinket, jezioro Ameryki Północney w Nowey Anglii, z niego poczynają się rzeki Menimack i Pomagewasset.

Winkel, miasteczko niemieckie w okolicy nadreńskiej zwanej Rhingau, prawie naprzeciw miasta Bingen.

Winkel, miejsce dość znaczne w królestwie Saskim, cyrkule Górney Luzacyi przy granicy czeskiej i miasteczku Marklissa. Należy do czeskiej włości Friedland a mieszkańców ma religii ewangelickiej.

Winnebagowie, mały lud Ameryki Północney w Kanadzie, na zachód jeziora Mischigan; ma nazwisko

zwisko od jeziora *Winnabago*, hoduje wiele zboża indyjskiego, grochu, melonów, dyni i cokolwiek tytoniu. Okolica obfituje w dziko rosnące wino i śliwki.

Winneburg, Winnenburg, włość przedtém w elektorstwie Trewirskim, nad prawym brzegiem rzeki Mozelli; po wygaśnięciu jej dziedziców hrabiów Winneburskich i Beilsteińskich na początku 17 wieku, elektor ówczesny Trewirski Lotariusz, z domu hrabiów Metternich, nadał ją jako lenność swego elektorstwa domowi swojemu, który przeto otrzymał głos i miejsce w kolegium hrabiów cyrkułu Westfalskiego. Zamek Winneburg leży blisko miasteczka Baldenek. Roku 1801 włość ta dostała się z krajem przyległym Francji, a familia książąt Metternich wynadgrodzona była w Niemczech cyrkule Szwabskim. Włość wspomniana miała 4 mile kwadratowe powierzchni, 100,000 mieszkańców i 46000 reńskich dochodu.

Winnica, miasto stołeczne przedtém powiatu w bywłym województwie Bracławskim, nad rzeką Bohem. Jest drewniane i liche. Miało przedtém sądy powiatowe.

Winnigstedt, włość w księstwie Brunświcko-Wolfenbüttelskim, w Niemczech; ma nazwisko od dwóch wsi tego imienia z których jedna zowie się Wielki druga Mały Winnigstedt.

Winningen, piękne dobra alodialne w księstwie Halberstadtzkiem w Niemczech, teraz do królestwa Westfalskiego wcielonym. Należą do landgrałów Hessen-Homburg, którzy je nabyli od hrabiów Königsmark. Klasztor zwany Michaelstein w księstwie Brunświckim położony, ma pretensyę do tej włości którą posiadał do roku 1625.

Winningen, Vinningen, wójtostwo w włości Castelanu, w bywłym hrabstwie Sponheim.

Winnweiler, Winweiler, miasteczko i włość w bywłym cyrkułe Rzeszy Górnego Renu nad wielkim jeziorem. Należało przedtém z hrabstwem Falkenstein do Austrii, z sukcesyją po książętach Lotaryńskich. Roku 1801 dostało się

Francji. Tameczne miasto otrzymało nie dawno luterański konsystorz.

Winschoten, małe miasto holenderskie w prowincji Gröningen, nie daleko od miasta Dollart; w bliskości leżąca twierdza nazywa się Winschoterzif. Droga ztąd do Greningi przez Martenhuyk, jest dla wielości pięknych wsi, ogrodów i domów letnich dziwnie przyjemna; przechodzi ona więcej niż 30 mostów chińskich do blizkich ogrodów należących.

Winsen, małe miasto niemieckie, otoczone wałem i rowem, w bywłym elektorstwie Hanowerskim, księstwie Lüneburskim, teraz do królestwa Westfalskiego należących. W tamecznym zamku mieszka rządca włości. Na rzęce Luche płynącej przy tém mieście są dwa kamienne mosty i wiele towarów bywa spławianych do i z miasta Hamburga, za pomocą rzeki Ilmenau. Leży to miejsce o 5 mile od miasta Lüneburga,

Winsen, wieś z zamkiem w bywłym elektorstwie Hanowerskim, księstwie Lüneburskim, teraz do królestwa Westfalskiego wcielonych, nad rzeką Aller.

Winsbach, ob. Windsbach.

Winsheim, ob. Windsheim.

Winterberg, ob. Wineberg.

Winterberg, Winterburg, miasto z zamkiem i włością w bywłym dolnym Palatynacie, dawnym hrabstwie Sponheim; należały przedtém wspólnie do margrabiów Badeńskich i falcgrałów Birkenfeld. Roku 1801 dostały się Francji.

Winterberg, miasto z zamkiem i włością w bywłym cyrkułe Rzeszy Niemieckiej Westfalskim, o 5 mil od miasta Marpurga. Ma sławne targi na konie.

Winterheim, (wielki) miasteczko niemieckie z 95 domami, w bywłym Górnym palatynacie, amcie Oppenheim. Nie daleko z tamtąd jest wieś mały Winterheim. Roku 1803 dostały się obydwu domowi Badeńskiemu.

Winterkasten, albo Carlsberg, ob. Weissenstein.

Win-

Wintershausen, miasteczko nad rzeką Menem, w bywszym cyrkule Frankonskim, w Niemczech, między miastami Wirzburgiem i Ochsenfurtem, należące do hrabiów Limburg.

Winterstetten, miasteczko niemieckie w cyrkule Szwabskim nad rzeką Riss, o milę od miasta Biberach. Jedna linia hrabiów Waldburg, ma tytuł baronów tego miejsca.

Wintertur, miasto ewangelickie w Szwajcarskim kantonie Zürich, bywszym hrabstwie Kyburg, nad rzeką Eulach. Ma z dobre kąpiele mineralne, wybornych tokarzy i kowali; także taceczne kafele piecowe, kamloty kolorowe i różne bawełniane materye są bardzo pokupne.

Wintfeld, obszerna równina w bywszym cyrkule Westfalskim w Niemczech, blisko miasteczka Horn, między miastem Buren i klasztorem Dalheim; na niej leży miasteczko Wüneburg. Stawny wódz Germanów Arminius, tutaj miał porazić woyska rzymskie pod wodzą Quintyllusa Varrusa. Według innych wypadek ten miał się wydarzyć przy Stadtbergen nie daleko Warburga.

Winz, Alwinz, miasteczko z zamkiem, w komitacie Weissenburskim, nad rzeką Marosz w księstwie Siedmiogrodzkim.

Winzenburg, bywšie hrabstwo z zamkiem i włością w księstwie Hildesheimskim w Niemczech. Hrabowie tego miejsca wygaśli już w 12 wieku na Hermanie V.

Winzenheim, gniazdo familii książąt Winzenheim i Bretzenheim, ob. Bretzenheim.

Winzer, włość w królestwie Bawarskim, cyrkule Straubingen, ma zamek na górze położony, zwany *Hoch Winzer* i miasteczko *Nieder Winzer*, nad rzeką Dunajem leżące.

Winzig, miasteczko drzewem zabudowane, w Szląsku Dolnym, księstwie Wolawskim. Ma kościół katolicki, a na mocy ugody Altransztadzkiej, roku 1709 zawarłszy otrzymało kościół i szkołę luterską. Rolnictwo i tkactwo wełną, są zatrudnieniem mieszkańców.

Wippach, Vippach, albo **Vi-bach**, miasteczko iwłose w Śrzedniej Karnioli, o 9 mil od miasta Laybach. Leży blisko Starego Wippach, był to niegdyś mocny, teraz spustoszony zamek. W okolicy tej rośnie wyborne wino.

Wipper, ob. Wüpper.

Wipper, rybna rzeka w Pomeralii Tylney, na niektórych miejscach jest spławna. Poczyna się z jeziora zwanego Wippersee, a wpada w morze Bałtyckie.

Wipper, Wippa, miasteczko Niemieckie, w bywszym księstwie Mansfeld, w Saxonii nad rzeką Wipper.

Wipper, rzeka niemiecka w hrabstwie Hohenstein w Dolnej bywszej Saxonii; łączy się z rzeką Bode i wpada w Unstrut.

Wipper, rzeka niemiecka poczynająca się w hrabstwie Mansfeld, a wpadająca po wyżey miasta Bernburga w rzekę Saalę.

Wipperfeld, nowe i piękne miasteczko, regularnie zabudowane, z ozdobnym kościołem w amcie Bremen, Wielkim księstwie Bergskim.

Wipperfurt, miasteczko niemieckie w bywszym cyrkule Westfalskim; ma kościół religii kalwińskiej i 2800 mieszkańców.

Wippa, miasteczko z podupadłym zamkiem w hrabstwie Mansfeld, w bywszym cyrkule Rzeszy, Górnej Saxonii, amcie Rommelsburg; należy do Króla Saskiego.

Wippringhausen, Wichbrechtshausen, miasteczko z klasztorem paulińskim w księstwie Kalenberg, elektorstwie Hanowerskim, teraz do Królestwa Westfalskiego wcielonym, o 2 mile od miasta Eimbek.

Wirbel, miejsce na rzece Dunaju w Austrii, nie daleko od miasteczek Studen i Grein, przy zwalskach starego zamku Werfen. Jak nie daleki ztamtąd Strudel jest dla statków niebezpieczny podczas małej wody, z przyczyny swych skał ostrych, tak ten wirbel albo zakręt wody szkodliwy jest żegludze w czasie wielkiej wody, gdyż tém bardziey zakręca statkami.

Wirbenthal, ob. Würbenthal.
Wirksworth, Worksworth,
miasteczko angielskie w prowincyi *Derbyshire*, ma znaczny handel ołowiem. Okolica przyległa pełna jest gór.

Wirland, Wihrland, Wyrland, powiat w Inflantach, okręgu Etlandyi, między jeziorem Peipus i zatoką morską Finlandzką. Są tam miasta Wesenberg, Tholsberg i kilka innych.

Wirmo, powiat w północnej Finlandyi o 3 mile Szwedzkie od miasta Abo, ku północy-wschodowi.

Wirmsee, ob. Würmsee.

Wirtemberg, Würtemberg, Wirtemberskie królestwo, w Niemczech bywszym cyrkule Szwabskim, graniczy na wschód z Królestwem Bawarskim, na północ z wielkimi księstwami Wirburskim i Hessen-Darmstadtzkiem, na zachód z wielkim księstwem Badenskim, na południe z księstwami Hohenzollern dwóch linii, i jeziorem Bodeńskim. Familiaa dziś panująca pochodzi z szlacheckiego domu panów zamku Würtemberg, na górze, blisko miasta stołecznego Stuttgartu leżącego, którzy wywodziли ród od dawnych książąt Szwabskich, w 14 wieku byli jeszcze hrabiami, póki nie otrzymali tytułu książąt. W starożytnym kościele farnym w Stuttgardzie są nadgrobyki i bardzo przez swą starożytność interessujące posągi, w stroju rycerskim, owych-dawnych panów, hrabiów i książąt Wirtemberskich. Dobre gospodarstwo domowe, mądra polityka względem potężniejszych mocarstw zagranicznych i małżeństwa szczęśliwe powiększyły w przeciągu kilku wieków posiadłości zrazu szlacheckie tego domu do znacznego stopnia, tak że na końcu 18 wieku kraje książąt Wirtemberskich, wielkich chorążych i łowczych Rzeszy Niemieckiej miały 70 miast, 1200 wsi, 610,000 mieszkańców i 12 milionów złotych polskich rocznego dochodu. Zamek starożytny Wirtemberg zwany, niegdyś mieszkaniem pierwszych fundatorów tego znakomitego domu, otrzymał teraz miano *Rothenberg*, a imię Wirtemberg zostało na cały kraj prze-

niesione. Wiek 19 z swego zaraz początku był bardzo dla familii Wirtemberskiej szczęśliwy. Roku 1801 otrzymała tytuł elektorski, a 1806 królewski z tak wielkim pomnożeniem kraju i dochodu, że od lat 15 w dwuynasób jedno i drugie zostało przysporzone. Przez zawiązanie się konfederacyi Renńskiej Król Wirtemberski jak wszyscy książęta Niemiec którzy udzielnosc zatrzymali, obowiązywanie nad wielą krajami sąsiednimi domów przedtem samowładnych, lecz mocą wspomnianego związku udzielnosci pozbawionych; tym sposobem dwór Stuttgartzki widzi więcej książąt na swych pokojach niż Kopenhagski lub inny który. Kraj Wirtemberski jest bardzo żyzny, mocno zaludniony przemysłnemi i pracowitemi mieszkańcami, po większej części religii luterskiej. Ma wiele fabryk, i fundacyi miłosiernych tudzież do wychowania młodzieży. Jedną linią domu Wirtemberskiego otrzymała przez posag księstwo Oels, albo Oleśnickie w Szląsku Dolnym roku 1647, i od cesarza Ferdynanda III. była nadana tą lennością. Po wygaśnięciu tej linii, przeszło wspomniane księstwo w dom Brunswicko-Wolfenbüttelski w którym dotąd zostaje.

Wirtheim, miasteczko i włość nad rzeką Kinzing, w bywszym elektorstwie Moguncckim; w okolicy dobre wino wydające.

Wirtingen, miasto niemieckie w księstwie Luneburskim, bywszym elektorstwie Hanowerskim, teraz do królestwa Westfalskiego wcielonym, przy granicy Brandenburskiej.

Wirwita, rzeka, litewska w księstwie bywszym Żmudzkiem, wpadająca w rzekę Weta.

Wisbaden, dobrze zabudowane miasto niemieckie, w okolicy zwanej Wetterawii, o 4 mile od Renu i Menu, do koła otoczone wesodem pagórkami, na których rośnie wyborne wino zwane Emrych. Nie daleko stamtąd jest las zwany *die Höhe*. Należy to miasteczko do książąt Nassau Usingen. Między wielo łaźniami, tanczalniami, bardzo wybornemi, najznakomitsza

mitsza jest zwana Schutzen albo Nassawska, dzieląca się znowu na dwie inne kompiele, z których jedna zwana mnieysza bardzo jest wybornie urządzona dla bogatszych i wiele wydających gości. W mieście godne są widzenia: zamek książęcy, kościół główny z swęmi osobliwościami, ratusz, wybornie urządzony szpital sierot, fabryka fayansu, i tak nazwany pogański mur. Religia panująca jest tam Interska, jednak są w tém miasteczku katolicy, kalwini i żydzi. Liczba mieszkańców wynosi do 2000, a domów do 400.

Wisbeach, znaczne miasteczko angielskie w prowincyi *Cambridge*, w okolicy błotnistey; prowadzi znaczny handel żywnościami do Londynu.

Wisby, wielkie miasto Szwedzkie z obszernym portem na wyspie Gothland na morzu Bałtyckim. Zamek tameczny Landskron, zburzony był roku 1679 przez Duńczyków. Było to przedtém znaczne miasto handlowe, lecz przez wylewy morskie mocno uszkodzone.

Wisch, włość niemiecka w księstwie Holsztyńskim, przy Meklemburskiej granicy, należąca do książąt Hessenstein, w roku 1809 wygasłych, i teraz przypadła księciu bywшему Hessen - Kasselskiemu. Pretendowała się być udziałną włością Rzeszy Niemieckiej.

Wischau, ob. Wisków.

Wischehrad, Wyszehrad, nazywał się zamek miasta Pragi, stołecznego Czech, nad rzeką Moldawą, na skale położony, w południowej stronie wspomnionego miasta. Założony był przez naydawniejszych książąt Czechskich i naystarszą jest częścią miasta Pragi. Sławna Libussa rozprzestrzeniła go i obwarowała, na początku 8° wieku. Césarz Karól IV. roku 1348 powiększył i wzmoćnił, ale Hussyci roku 1420 tak zburzyli że z tylu gmachów i kościołów tam będących, nic niepozostało. Teraz jest tam jeden nowy kościół.

Wisnia, miasteczko w Gallicyi, cyrkule Lwowskim, należy do famii Łosiów i ma przyimek Szapowa.

Wiseloch, ob. Wisloch.

Wisingsö, wyspa na jeziorze Weetter w Szwecyi. Będący przedtém na niej okazali i mocny zamek Brahelund spalony był roku 1715 przez więźniów Rossyjskich. Należy do Jonkopingskiej prowincyi.

Wisk, Visk, miasteczko węgierskie w powiecie Marmorskim; zamieszkałe jest przez Niemców, Węgrów i Słowian.

Wiske, mała rzeka angielska w prowincyi *Yorkshire*.

Wisków, Witschau, miasto obmurowane w Morawii nad rzeką Hana, ma zamek i leży tuż przy granicy cyrkulu Ołomunieckiego między miasteczkami Prostnitz i Austerlitz. Należy do katedry arcybiskupiej Ołomunieckiej.

Wisła, po francuzku *Vistule*, po niemiecku *Weixel*, (*Weichsel*) naywiększa rzeka Polska, w starożytnych geografach *Ptolomeusza* i innych zwana *Vistula*, *Bisula*, *Istulus Bisula*, gdy już przez środek Sarmacyi płynęła już też od Germanów dzieliła. Poczyna się w Szlasku Austriackim, księstwie Cieszyńskim, przy wsi zwaney Ustronie, płynie przy miastach Pless Oświęcimiu, Zatorze do Krakowa, gdzie dopiero zaczyna być spławna dla większych statków zbożowych; dalej oblewa Nowemiasto, Sandomierz, Józefów, Kazimierz, Puławy, Warszawę, Płock, Turon, Chełmno. Wpada trzema odnogami w morze Bałtyckie, z których nayznacznięszą przy Gdańsku. Przyimuje w siebie wielką liczbę rzek, z których nayznacznięsze te: *Dunajec* naprzeciw Nowego miasta w Krakowskim, *Wistok* przy Połanicy, *San* na przeciw Sandomierza, *Kamienę* na prostopadłość Józefowa, *Wieprz*, przy Steżycy, *Pilicę* przy Mniszewie, *Bug* połączony z *Narwą* pod Zakrocymiem, *Brdę* przy Fordonie. Rzeką ta służy do spławu wszelkiego rodzaju płodów krajowych do Gdańska, a ztamtąd w odległe zagraniczne kraje. W 14 wieku okręty wielkie morskie owocnesne przychodziły tą rzeką aż do Turonia. W późniejszych jeszcze

jeszcze wiekach kupcy angielscy mieli swe kantory w Kazimierzu.

Wislica, miasto przedtém stołeczne powiatu w województwie Sandomirskim, teraz w departamencie Krakowskim nad rzeką Nidą. Otoczone było murem przez Króla Kazimierza Wielkiego, który tutaj złożył był sławny seym. Miało przedtém sądy ziemskie i grodzkie tudzież kasztelana. Kościół tameczny kollegiacki jest starożytny i ozdobny.

Wisloch, małe miasto niemieckie w bywszym dolnym palatynacie, o 2 mile od miasta Heidelberga, nad rzeką Elsass. Ma 1600 dusz i 3 kościoły, tyluż religii przyjętych w Niemczech.

Wisłok, rzeka poczynająca się w górach Karpackich, a po wyżej Połanica w Wisłę wpadająca w Gallicyi, cyrkule Tarnowskim.

Wisłoka, rzeka Gallicyjska poczynająca się w górach Karpackich, wpada w San między Sieniawą i Jarosławiem.

Wismar, dobrze zabudowane handlowe miasto niemieckie w księstwie Meklemburskim, nad małą zatoką morza Bałtyckiego, o 7 mil od miasta Lubeki a o 4 od Szwerynu. Ma do 1000 domów lecz niespełna 5500 mieszkańców. Nazywano się przedtém miasta przedmiotami są: 3 kościoły parafialne, nadgrobek sławnego generała Wrangel, ratusz i pałac księcia Meklemburskiego. W wielkim kościele panny Maryi jest piękna krata żelazna koło chrzcielnicy. Był tutaj przedtém trybunał prowincyi Szwedzkiej w Niemczech. Biblioteka viceprezydenta Mevil, bardzo szacowna, dotąd jest utrzymywana. Należało to miasto aż do roku 1648 do księstwa Meklemburskiego, pokojem Westfalskim dostało się Szwecyi i było ufortyfikowane jak najmocniej wraz z zamkiem nadmorskim *Walfisch*. Roku 1716 po długim oblężeniu zostało zdobyte przez sprzymierzone wojska przeciw Szwecyi, lecz 1721 przy pokoju znowu teżyż wrócone, z zburzonymi fortyfikacyjami i warunkiem nigdy ich nie naprawienia. Roku 1803 Król Szwedzki ustąpił Wismaru księciu

Meklenburg-Schwerin za 1,200,000 talarów banco.

Wiśnicz, miasteczko w Gallicyi, cyrkule Bocheńskim w górach położone. Na początku 17 wieku nabyte od rodziny Lubomirskich i nadane tytułem hrabstwa Rzeszy Niemieckiej, przez Ferdynanda II. cesarza.

Wiśniowiec, miasto w bywszym województwie Wołyńskim, powiecie Krzemienieckim. Było gniazdem sławnej rodziny książąt Wiśniowieckich, od Jagiellonów pochodzących z których roku 1669 obrany był Królem polskim książę Michał. Po wygaśnięciu tego domu dobra Wiśniowieckie przeszły w dom Mnischów, do którego dotąd należą. Jest tam pałac i ogród bardzo okazały, nawiedzony dwakrotnie przez Króla Stanisława Augusta, cesarza Józefa II. Niemieckiego i Pawła Rosyjskiego, pod ówczas wielkiego księcia.

Wiśnica, małe miasto w Serwii, prowincyi Tureckiej, po niżej Belgradu.

Wispel, miasteczko w Fryzji zachodniej, o pół czwartey mili od miasta Leuwarden ku południowi leżące.

Wisse, mała rzeka Szwajcarska w kantonie Bazylejskim, nie daleko Huningi w Ren wpadająca.

Wissel, miasteczko i włość w księstwie Kłiwii; ma kościół kollegiacki.

Wisseloch, ob. Wisloch.

Wiston, małe miasto angielskie w prowincyi *Pembrokshire*; ma mocny zamek.

Witepsk, miasto obszerne, drzewem zabudowane z dwoma zamkami nad rzeką Dźwiną przy uściu w nią rzeki Witepskiej. Ma znaczny handel z Rosyją i z kollegiami do wychowu młodzi. Było niegdyś stołeczne województwa Witepskiego, teraz gubernii Rosyjskiej tegoż imienia.

Witersheim, ob. Wittersheim.

Witgestein, hrabstwo niemieckie, przedtém udzielne w Rzeszy, w okolicy nadrenskiej zwanej Westerwalde, otoczone posiadłościami

mi Darmstadtzkiem i Nassawskiem. Położenie ma gorzyste i lepsze i obfituje w krusce. Zamek *Witgenstein* był gniazdem domu rycerzy tego imienia, dzielących się na linie Sayn i Berleburg. Posiadłości ich mają 8 mil kwadratowych 48 wsi, 50,000 talarów dochodu i 21000 mieszkańców.

Witham, miasteczko angielskie w prowincyi Essex, w którego okolicy leży wiele dóbr szlacheckich.

Witham, rzeka angielska w prowincyi *Lincoln*, wpadająca w morze przy mieście Boston.

Witthehorn, miasto stołeczne powiatu tegoż imienia, w prowincyi Galloway, w Szkocyi Południowej, nad południowym brzegiem morskim, z bardzo sławnym portem. Biskup tameczny jest sufraganiem arcybiskupa Glasgowskiego.

Witków, miasteczko w Galicji, cyrkułe Beżkim. Inne tegoż imienia w okolicy Gniezna.

Witlich, małe miasto w bywszym elektorstwie Trewirskim, nad rzeką Leser, teraz do Francji należącym. Zamek tameczny nazywa się *Ottenstein*. Był tam przedtem klasztor Franciszkański; także ma to miejsce wiele fabryk miedzianych.

Witney, miasto angielskie w prowincyi *Oxfordshire*, nad rzeką *Windsloch*.

Witów, miasteczko w byłym województwie Sieradzkim, teraz departamentem Kaliskim, z opactwem Norbertańskim.

Witstock, wyżynne miasteczko niemieckie w Marchii Brandenburskiej, powiecie Priegnitz, przy granicy Meklemburskiej. Jest tam znaczna fabryka sukna. Leży to miejsce o 4 mile od Rupina ku miastu Gustrów.

Wittau, przylądek nadmorski na wyspie Rügen, w Pomeranii Szwedzkiej.

Wittelsbach, spustoszący zamek na gorze położony, w Bawarii o pół mili od miasta Aicha. Góra na której stał niegdyś, porośła drzewem i mało już widać szczątków tego zamku. Zbudowany on był roku 1120 od Ottona III. hra-

bi Scheyern, którego następcy wzięli imię od tego zamku. Gdy roku 1208 Otto VII. hrabia Wittelsbachski odiał życie Filipowi Królowi Rzymskiemu w Bambergu, zamek ten został zburzony na rozkaz cesarski. Od wspomnioney familii pochodzi dzisiejszy dom królewski w Bawarii. Na dole leży zamek Dolny *Wittelsbach*.

Wittelshofen, włość z kościołem parafialnym i zamkiem nad rzeką Sulz, w amcie Wassertrudingen, byłego księstwa Anspachskiego, teraz do Bawarii wcielonego.

Wittem, włość w bywszym cyrkułe Westfalskim Rzeszy Niemieckiej, do koła otoczona księstwem byłym Limburskim, o 3 mile na zachód od miasta Akwisgranu. Była to przedtem lenność Brabanccka, a przez swego ostatniego posiadziela, hrabię Giech, przedana roku 1720 hrabiom Plettenberg. Zamek Wittem leży nad rzeką Geni. Roku 1801 dostała się ta włość Francji z 2 milami kwadratowemi powierzchni, 3000 mieszkańców i 56000 reńskich dochodu.

Witten, wielka wieś i włość nad rzeką Rhur, w byłym hrabstwie Mark w Westfalii; teraz w wielkim księstwie Bergskim: należy do familii szlacheckiej Botlenberg.

Wittenberg, miasto niemieckie w królestwie Saxonii nad Elbą, stołeczne cyrkułu właściwej Saxonii albo jak niegdyś zwany był elektorskiego. Warowne jest dawnym sposobem. Tameczny stary zamek podczas oblężenia roku 1760 był spalony aż do murów okólnych, i dotąd wiele budowli stoi w gruzach, jednak kościoły zamkowy i akademicki zostały na nowo odbudowane i roku 1770 poświęcone. Tameczna akademia była fundowana roku 1502 przez elektora Fryderyka Mądrego. Na niej Marcin Luter będąc rektorem, zaczął swoją reformę w religii, roku 1517. W tej akademii protestanci węgierscy mają osobne fundacye, tudzież własną bibliotekę. Ratusz tutajszy i Augusteum gdzie było mieszkanie Lutra, są godne widzenia. O ćwierć mili od miasta znajduje się tak

nazwana Luterska studnia. Most na Elbie spalony w środku 17° wieku przez Szwedów odbudowany został w latach 1784 i 86. Liczba mieszkańców tego miasta dochodzi 7000.

Wittenberge, małe miasto niemieckie, w Marchii Brandenburskiej, powiecie Priegnitz, nad starą Elbą; należy do baronów Putlitz, którzy tutaj mają prawo cła na Elbie. Mieszkańcy prowadzą handel drzewny, dość znaczny.

Wittenbergen, zamek i włość w Górnym Hasyi w Niemczech, nie daleko miasta Marburga. Należy do książąt Sayn-Witgestein, których jedna linia tam mieszka.

Wittenborg, były klasztor teraz zniesiony, w elektorstwie Hanowerskim, do Królestwa Westfalskiego wcielonym, nie daleko Hildesheimskiego miasta Elze.

Wittenburg, małe lecz wyższe miasto niemieckie, w księstwie Meklenburskim, hrabstwie Szweryńskim, o 5 mil od miasta Szwerynu. To miejsce poniosło wiele szkody od ognia.

Wittenfeld, mieszkanie zwykłe apanażowany linii hrabiów Lippe-Biesterfeld.

Wittenhorst, wolna przedtem włość w byłym księstwie Kłwii, nad Renem, teraz do Francji należąca. Była gniazdem baronów Wittenhorst-Sonsfeld.

Wittenstein, ob. Weissenstein.

Wittersheim, komenderya orderu Świętego Jana, w księstwie Mindenskim w Niemczech o pół mili od miasta Minden, należąca do wielkiego mistrzostwa Sonnenburg.

Wittheim, hrabstwo położone w byłym elektorstwie Kolonskim, teraz do Francji wcielonym. Należy do hrabiów Plettenberg.

Wittichenau, miasteczko w Górnym Łuzacyi, Królestwie Saskim, cyrkule Budissińskim, o pół mili od miasta Hoyerswerde a półtorej mili od miasta Camenz, nad rzeką Czarną Elster. Należy do klasztoru Marienstern.

Wittigenau, Wittingau, Trebo, miasto, włość i zamek w Czechach, cyrkule Bechińskim, w okolicy mającej 4 jeziora; należy do księcia Szwarzenberg; odległe jest o 15 mil od miasta Pragi.

Wittigslingen, miasteczko niemieckie o milę od miasta Dillingen, do którego to ostatniego miejsca hrabiów, należało aż do roku 1286; a po ich wygaśnięciu, przyłączone było do biskupstwa Augsburskiego. Roku 1803 dostało się Bawaryi.

Wittingen, miasteczko niemieckie, w księstwie Luneburskim, byłym elektorstwie Hanowerskim, teraz do Królestwa Westfalskiego wcielonym, w amcie Knesebeck.

Wittmund, znaczne miasteczko i włość w Fryzyi Wschodniej, w którym mieszka urzędnik powiatowy. Jest tam szkoła dobrze urządzona.

Wittmund, porządne miasto niemieckie w hrabstwie Embdenskim, byłym cyrkule Westfalskim. Ma 1600 mieszkańców.

Wittów, półwysp i północna część wyspy Rugen; ma wyborną ziemię pod pszenicę, 5 mil kwadratowych powierzchni, 50 wsi lub folwarków i 2800 mieszkańców. Miasteczko Altenkirchen jest najznaczniejszym miejscem na tymże.

Witzendorf, wieś z kościołem parafialnym nad rzeką Witze, w byłym księstwie Luneburskim, wójtostwie Bergen. Ma stacyą pocztową.

Witzenhausen, małe miasto i włość w Dolnym Hasyi, w Niemczech, nad rzeką Werra, o 4 mile od miasta Cassel, należało do Landgrafów Hessenkasselskich, teraz do Królestwa Westfalskiego.

Wivescomb, miasto angielskie w prowincyi Sommerset nad rzeką Tone.

Wiwarosz, miasto w księstwie Siedmiogrodzkim o 3 mile od miasta Debreczyn.

Wizna, miasto stołeczne przedtem ziemi w byłym województwie Mazowieckim, nad rzeką Narwą, teraz w departamencie Łomżyńskim. Miało przedtem kasztela-

na tudzież sądy ziemskie i grodzkie.

Włochy, jeden z najpiękniejszych krajów Europejskich, ograniczony od północy górami Alpejskimi dzielącymi go od Francji, Szwajcarii i Niemiec; w tej stronie ma znaczną rozciągłość od wschodu ku zachodowi, w reszcie ciągnie się ku południowi daleko węższy i niejako w kształt buta i ze wszech stron otoczony jest morzem, to jest od zachodu Toskańskim, od południa Sroziemnym od wschodu Adryatyckim. Sama tylko Sabaudia nie jest zajęta w tym obwodzie, gdyż leży po za Alpami i tylko dla tego do Włoch rachowana była, że od kilku wieków miała posiedzieli z włoskiej rodziny. Podług obrachunków na które nie zupełnie atoli można się spuścić mają mieć Włochy 4060 mil geograficznych kwadratów których powierzchni, prócz wysp z którymi 5200.

Od dawnych czasów liczono do Włoch, prócz wielu małych wysp trzy wielkie to jest Sycylią, Sardynią i Korsykę, a dla wspólności z pierwszą z nich co do długiego posiadania wyspę Małą z przyległemi jej, chociaż te ze swego położenia bardziej do Afryki zdają się należeć.

Sródkiem Włoch stałego ludu ciągnie się inny potężnych gór łańcuch zwany Apenninjskim, które właściwie są tylko przedłużeniem Alpów nadmorskiej, od granic bywszej rzeczypospolitej Genujskiej aż ku papiezszej dawniej prowincji Rimini ku wschodowi się ciągnących, a Włochy północne czyli górne, od południowych albo dolnych dzielących. W ten czas biorą te góry inny kierunek, to jest ku wschodo-południowi, gdzie idąc przez państwo byłę kościelne i Królestwo Neapolitańskie, w tém ostatnim dzielą się na dwie części, z których wschodnia ciągnąca się ku brzegowi prowincji Otranto zamyka południowo zachodnie morze Adryatyckie; zachodnia zaś przebywszy Kalabrią

i przzerwana w swym pasmie przez cieśninę Messyńską, kontynuuje się na wyspie Sycylii, gdzie góra Etna jest ostatnim tego ogniwą łańcuchem. Góry te chociaż z Alpejskimi równać się nie mogą, bo tylko sama Etna jest ustawicznym śniegiem okryta, jednak są miejscami bardzo wysokie i przykre. Tym to górą winne są Włochy wszystkie swe rzeki i strumienia, z których wprawdzie największe Tyber i Arno, tylko we Włoszech mogą się wydawać znacznemi; prócz tego wiatry gór tych łagodzą upały gorącego klimatu, tudzież są okryte lasami nayszczęśliwszemi we Włoszech.

Północna część Włoch, zajęta między Alpami i Apenninem, ma wyborną ziemię, nayobficiej ryż wydającą, ale z tej przyczyny, dla potrzeby długiego na temże wody utrzymywania, doznaje mniej zdrowego powietrza. Zboża w niektórych tylko okolicach się udaia w takiej obfitości, że do opatrzenia sąsiedniego niedostatek, lecz nie na zagraniczny wywóz dostarczają. Owoce naywoborniejsze południowych klimatów, udaia się tam doskonale, lepiej atoli w Dolnych Włoszech. Wino równie dobrze się wiedzie, oliwa tylko mniej pomyślnie z przyczyny zimnych czasem wiatrów raczej z samych gór Alpejskich pochodzących, bo północne są temż górami wstrzymywane, gdy z drugiej strony góry Apenninjskie przecinaia wstęp do kraju tego wiatrom Afrykańskim, Południowej Włoch części tak szkodliwym. Acz ogólnie mówiąc zima tam bywa łagodna i skoro miejsca wiośnie ustępująca, jednak bywają w Styczniu mrozy 10 stopniowe.

Skoro się ma Apenin w tyle jadąc w głąb Włoch, natychmiast można dostrzedz wielkiej różnicy w klimacie. Owoce drogie udaia się tam po gajach, ryż, zboża, wino, manna równie dobrze się wiodą. Atoli mało jest okolic w Południowych Włoszech tak dobrze uprawnych jak Królestwo właściwie zwane Włoskie. Istot-

ney zimy kraie te nie znaia, wprowadzie w Rzymie i Florencyi śnieg pada niekiedy, przecieź nie trwa nigdy dłużej nad połdnia, a w Neapolu w samym spadaniu topnieie. Atoli w bliskości gór Apenińskich zimno daleko bywa znaczniejsze.

Chów bydła w niektórych Włoch okolicach jest starannie prowadzony; mniej atoli górnictwo; brzegi morskie dostarczają obficie ryb; a tak klima i inne okoliczności zbiegają się do ułatwienia pierwszych potrzeb mieszkańców tego kraju. Mimo to naturalne usposobienie przemysł do handlu i rękodzieł jest tam bardzo nikczemny; pospolicie płody bywaia surowo sprzedawane za granicę a wyrobione nazad kupowane. Przyczyny do tego znajdowały się w mniej mądrym rządzie dotychczasowym, lub w samychże losach tak zmiennych tego kraju.

Od czasu Rzymian i Ostgotów, Włochy nie składają jednego ogółu, lecz podzielone na mnóstwo drobnych krajów mówią tylko znaia się mieszkańcy bydź włoskami. Prawie wszystkie części Włoch podlegają od wielu wieków z obcych domów panującym, tych częste z sąsiadami zatargi i uciski własnego kraju przyduszały wszelkie wyobrażenia patriotyzmu, a natomiast zaszczepiły zarod charakteru w sobie ukrytego i ostrożnego. Wychoowanie i oświecenie gnębione z wielu pobudek hamowało postęp rozumu, i wiodło do oddania się wabnym a lekszym przedmiotom. Ztąd piękne kunsztu odrodziły się obok upadłych przed wielo wiekami wzorów. Wprawdzie była epoka nauk dla Włoch Nowych, a to w ten czas, gdy rząd wolny kilku, niegdyś kwitnących rzeczypospolitych, wzywał w zawód wstawienia się.

Włochy podobnie jak Niemcy, podzielone były na małe państwa z tą różnicą, że nie miały żadney zwróźchniczej głowy, która by jakąś jedność wyobrażała.

Części z których się składały

Włochy były następujące: Piemont, Sabaudia i inne drobne posiadłości, tworzące nayistotniejszą część monarchii Sardynskiej, miały mil kwadratowych 600, ludności 250000. Lombardia 300 mil kwadratowych powierzchni i do 200000 mieszkańców. Wenecya prawie tyle. Genua 100 mil kwadratowych, a 800000 dusz. Parma i Placencya 90 mil kwadratowych a 300000 mieszkańców. Lukka 23 mil kwadratowych, 130000 dusz. Wielkie księstwo Toskańskie, później Królestwem Hetruryi nazwane, teraz do dawnego miana zwrócone, miało mil kwadratowych 400, a ludności 1150000. Państwo kościelne 566 mil kwadratowych a 150000 dusz. Rzeczpospolita *St. Marino* 2 mil kwadratowych z 8000 ludności. Królestwo Neapolitańskie 1260 mil kwadratowych i 5,000,000 mieszkańców. Wyspy: Sycylia 570 mil kwadratowych i 1200000 mieszkańców. *Malta* 28 mil, 130000 mieszkańców. Sardynia 420 mil kwadratowych i 450000 mieszkańców. Korsyka teraz do Francyi wcielona 155 mil kwadratowych.

Godziny rachowane były we Włoszech sposobem odmiennym od reszty Europy, to jest od zachodu słońca po 24, a przeto tyleż godzin zegary biły i pokazywały. Jednak w niektórych okolicach naprzykład w wielkim księstwie Toskańskim godziny były urządzone sposobem u nas zwykłym to jest po 12. Od zaprowadzenia rządu Francuzkiego w większej części Włoch, rachuba na godziny europejskie jest także wniesiona. Język Włoski pochodzi od starożytnego rzymskiego, pospolicie łacińskim zwanego, lecz naturalnie z takimi odmianami jakie przeciąg kilkunastu wieków i napływ tylu obcych narodów sprawić w nim koniecznie musiał. W Toskanii język ten jest nacyzysciey mówiony, i do kancelaryjnego stylu w całych Włoszech używany. Prócz tego znajdują się inne dialekty, od wspomnionego mniej lub więcej odmienne. Te dialekty używane są w prywatnym i publicznym życiu, nawet u dworów, a włosi

w ten czas tylko Toskańskiego używają, gdy z cudzoziemcami mają do czynienia. Ponieważ związki między rozmaitemi ludami Włoch są mniej częste, przeto dialekta wspomniane utrzymują się niezmiennie, tak że Włosi z dwóch ostatecznych okolic tego kraju z trudnością mogą się rozumieć.

Każdy z krajów Włoskich ma własną monetę.

Odmiany uczynione w losie Włoch w ostatnich czasach są te: Genua, Sabaudia, Piemont, Toskania, Parma, Wielka część państwa papieżkiego wcielone są bezpośrednio do cesarstwa Francuzkiego. Lombardia, Wenecya i reszta państwa kościelnego składają Królestwo Włoskie. Neapol otrzymał nową dynastyią w osobie Króla Joachima szwagra cesarza Napoleona. Sycylia została jedyną posiadłością dawnego Króla Neapolitańskiego z rodziny Burbońskiej, podobnie jak Sardynia domu Sabaudzkiego.

Włoskie Królestwo, jest nowy stan utworzony, przez cesarza Napoleona, jeszcze pod ów czas generała armii francuzkich we Włoszech. Pokoim w *Capo Formio* z Austryją roku 1797 zawarł, utworzona była rzeczpospolita Cisalpińska, z krajów Austriacko-Włoskich, xięstwa Modenckiego i połowy rzeczpospolitej Weneckiej, której druga Austrii się dostała. Roku 1800 nazwisko wspomniane odmienione zostało i kraj ten nazwany Rzeczpospolitą Włoską, cesarz Napoleon pod ów czas pierwszy konsul został mianowany dożywotnim teży prezydentem, a 1805 już będąc cesarzem, przyjął tytuł Króla Włoskiego z następstwem dla swego potomstwa prawego lub przysposobionego podług jego woli. Po ukończonej wojnie z Austryją roku 1806 dostała się i reszta bywszej rzeczpospolitej Weneckiej do wspomnionego Królestwa Włoskiego.

Włochy, wioska o pół mili od Warszawy z pałacym i laskiem, należąca do imienia Mostowskich.

Włodawa, miasto nad Bugiem w byłej ziemi Chełmskiej, ma sławną jarmarkę, a jest dziedziczne xiążąt Czartoryskich i stołeczne powiatu w departamencie Siedleckim.

Włodzimierz, miasto w byłym województwie Wołyńskim, na wielkiej drodze z Warszawy do Kijowa; było przedtem stołeczne powiatu i miejscem sejmików tudzież sądów. Ma stacyą pocztową, kilka kościołów i klasztorów jest jedno z znaczniejszych prowincyi tej.

Włostowicie, wieś w bywszym województwie teraz w departamencie Lubelskim, na wielkiej drodze z Puław do Kazimierza. Było to niegdyś miasteczko i pod ów czas Wisła płynęła blisko tego miejsca, teraz tylko odnoga jej, łachą zwana pozostała. Jest tam piękny kościół parafialny murowany. Należą Włostowice do dóbr Koninkowskich xiążąt Czartoryskich. W przyległej wiosce Parchatce, xiężna Izabella z hrabiów Flemingów Czartoryska ozdobiła wyniosłe góry nad Wisłą panujące w sposób naywabienszy.

Woburn, ob. Wooburn.

Wocheinerthal, dolina w xięztwie Karnioli, długa 4 mile; zamieszkała jest przez rzemieślników trudniących się ciągnięciem drutów, tudzież od kowalów i węglarzy. Otoczona jest do koła wysokimi górami, statecznie śniegiem odzianymi. W tej dolinie jest jezioro Wacheneiskie, z którego poczyta się rzeka Wocheńska Sawa, wpadająca w Sawę prawdziwą.

Wockly, sławna jaskinia z obszernymi sklepieniami w Angielskiej prowincyi *Somersetshire*.

Wodesholm, wyspa Rosyjska w prowincyi Estońskiej w Inflantach.

Wodnian, królewskie miasto w Czechach, cyrkule Prachińskim, nad rzeką Blanitz, w której niegdyś wypłukiwano złoto.

Wodrasch, miasteczko niemieckie z zamkiem, w górnym bywszym

wszym palatynacie, teraz do Bawaryi należącym.

Wodstock, New - Woodstock, miasteczko angielskie w prowincyi *Oxfordshire*, mające miejsce i głos na parlamencie. Włość przyległa darowana była roku 1705 przez Królową i parlament sławnemu xięciu *Malborough*, który rokiem wprzody poraził przy *Hochstädt* i *Blindheim* woyska Francuzkie. Tam zbudowano dlań pałac zwany *Blenheim*, ozdobiony malowidłami wystawiającemi bohaterские czyny jego. Na strumieniu płynącym przed pałacem jest most kosztowny, a przy nim posąg wspomnionego xięcia na kolumnie przez jego małżonkę mu wzniesiony. W Woodstock był niegdyś pałac Królewski gdzie Henryk II. trzymał ukrytą kochankę swą *Rosamundę*, przesładowaną i otrutnie zgłodzoną przez Eleonorę małżonkę jego.

Wöhrd, miasteczko służące za przedmieście *Nurnberga* w Niemczech. Ma piękny kościół, z grobami wielu znakomitych *Nurnberczan*. Niektórzy z tamecznych mieszkańców są mieszanami w *Nurnbergu*, lecz nie wszyscy. Jest tam dobrze urządzona fabryka mosiężna.

Wölkau, znaczna włość z pięknym zamkiem, w Królestwie Sakskim cyrkule *Missniskim*, należąca do hrabiów *Vitzthum*.

Wölpe, bywšie hrabstwo, teraz włość Królewska, w przeszłym xięstwie *Calenberg*, elektorstwie *Hanowerskim*, teraz do Królestwa *Westfalskiego* należącym; naprzeciw twierdzy *Nienberg*, nad jeziorem *Steinhuder*.

Wörd, miasteczko niemieckie nad rzeką *Menem*, w amcie *Klingenberg*.

Wördel, zamek i włość w *Dolney Karnioli*, o milę od miasta *Rudolphswerth*.

Woerden, małe miasto nad *Renem* w południowey *Hollandyi*, przy granicach prowincyi *Utrechtskiej*. Mieszkańcy żywią się robotą sędów i cegieł.

Wördt, małe miasto francuzkie w bywszey prowincyi *Alzacyi*, nad

rzeką *Soor*, teraz w departamencie *Dolnego Renu*.

Wörnitz, rzeka niemiecka w bywszey *Frankonii*, poczynająca się przy zamku *Schillingsfürst*, należącym do xiążąt *Hohenlohe*.

Wörre, rzeka niemiecka w bywszey *Frankonii*, poczynająca się przy *Arnstein*, a przy *Carlsberg* w *Men* wpadająca.

Wörrstadt, miasteczko niemieckie, w bywszym elektorstwie *Moguncckim*, okolicy *Nadrenskiej* zwanej *Rhingan*.

Wörth, włość niemiecka w Bawaryi cyrkule *Donauwerth*; hrabiowie *Fugger* posiadali ją długą zastawą, ale pod panowaniem cesarza *Karola VII.* wykupiona była przez Bawaryą.

Wogstadt, ob. *Wagstadt*.

Wogulowie, lud *Azyjatycki* w *Syberyi*, w wschodniej stronie północney krainy *Uralskiej*, nad rzekami *Kama*, *Kołwa*, *Wischura* i *Tawda*. W lecie nie mają stałego siedliska, lecz w zimie wracają do wsi swoich. Nieznają wcale liter żadnych, ani lat liczą. Wielka ich część jest bałwochwalcą, niektórzy są ochrzczeni przez *Rossyjan*, którym podlegają i opłacają podatek w futrach i skórach łosich. Głównym ich zatrudnieniem jest polowanie. Kobiety zawiadują gospodarstwem. Zony bywają kupowane, a kosztują od 5 rubli aż do 25. Język tego ludu ma wiele podobieństwa z fińskim i węgierskim.

Wohlau, xięstwo w *Dolnym Szlązku*, między xięstwami *Głogowskim*, *Lignickim*, *Wrocławskim*, *Olesnickim* i *Trachenberskim*. Podlega kamerze Królewskiej w *Głogowie*, a ustąpione było koronie Pruskiej z całym *Szlązkiem* roku 1742. Ma 33 mil kwadratów, 2 cyrkuły, 6 miast lub miasteczek, 203 wsi i 54000 mieszkańców.

Wohlau, miasto stołeczne xięstwa wyżey wymienionego, otoczone jest błotami, leży o 8 mil od *Wrocławia*; ma 287 domów, 1386 mieszkańców i znaczne fabryki sukna. Roku 1709 na mocy pokoju *Altransztadzkiego* otrzymało

mało kościół luterski i szkołę. Znajdują się tam niektóre znaczne budowle, piękny zamek, kościół katolicki i klasztor karmelitański. Należało to księstwo do księstwa Oleśnickiego, dopiero roku 1634 cesarz podniósł je na osobne.

Woinicz, miasteczko w bywłym województwie Krakowskim, teraz w Galicyi cyrkule Tarnowskim; miało przedtém kasztelana jednego z pierwszych między większemi. Leży na wielkiej drodze z Krakowa do Lwowa i ma stacyą pocztową.

Woiwodyski, pograniczna twierdza w Moldawii z strony Węgier; roku 1716 była przez Turków wzięta.

Wola, wieś bardzo porządnie nowo zabudowana z kościołem parafialnym murowanym, o pół mili od Warszawy na wielkiej drodze do Łowicza. Przedtém był tam pałac i ogród księcia Poniatowskiego, w czasie oblężenia Warszawy roku 1794 zupełnie spustoszony równie jak i kościół. Między Wolą a Warszawą na lewej stronie jadąc do tego miasta jest owo sławne pole wyboru Królów, który z potężnego mocarstwa z tracił Polskę do klęsk wszelkiego rodzaju.

Wola, miasteczko w Galicyi cyr-Samborskim.

Wolau, ob. Wohlau.

Wolbeck, powiat i włość wielka z zamkiem w księstwie Minsterskim w Niemczech, między hrabstwami Mark, Steinfurt i Tecklenburg; teraz należy do W. księstwa Bergskiego.

Wolborz, miasteczko w bywłym województwie Sieradzkim, teraz departamencie Kaliskim, powiecie Piotrkowskim o 2 mile od Piotrkowa ku Warszawie. Na boku za miastem położony jest pałac bardzo ozdobny z ogrodem i zwierzyńcem. Były to dobra biskupów Kujawskich, teraz narodowe.

Wółchów, dość znaczna rzeka Rosyjska, poczynająca się z jeziora Ilmeńskiego, wpada w jezioro Ładogę. Z tej rzeki przy

mieście Nowa Ładoga poczynają się kanały zwane Ładogski.

Wołczyn, miasteczko w bywłym województwie Brzeskim Litewskim o 3 mile od miasta Brześcia, ozdobione pięknym pałacem i ogrodem książąt Czartoryskich. Tam dnia 17 stycznia, roku 1732 narodził się Stanisław Poniatowski, późniejszy Król Polski, którego matka była z domu wspomnianych książąt.

Woldek, miasteczko i włość w powiecie Stargardzkim, przy granicy marchii Brandenburskiej. W miasteczku jest 222 domy.

Woldenberg, mierne miasto na górze położone w Nowey Marchii Brandenburskiej. Ma 3 zamki szlacheckie. Po spaleniu roku 1712 zostało na nowo odbudowane. W okolicy jego jest 20 jezior różney wielkości.

Woldenberg, przedtém hrabstwo, teraz włość należąca do księstwa *Hildesheim* z zamkiem nad rzeką Netta.

Wolfach, małe miasto niemieckie w Szwabii, księstwie Firstenberskim nad rzeką Kinzig, przy ujściu w nią rzeki Wolfach. Ma 3000 mieszkańców, a włość przyległa 8300.

Wolfegg, zamek, wieś i hrabstwo z 8000 mieszkańców, w bywłym cyrkule Rzeszy Niemieckiej Szwabskim, między włościami Waldsee, Wurzach i Altorf. Należy do jednej linii hrabiów Truchses-Waldburg.

Wolfenbüttel, byłe księstwo niemieckie, składające część księstwa Brunświckiego, w dawnym cyrkule Dolney Saxonii; dzieliło się na Południowe i Południowe, a każde z tych na dwa cyrkule. Ludność całego księstwa wynosi 166000; religia jest tam luterska. Zwyczajne dochody książęce i krajowe wynosiły do 9 milionów złotych polskich, co czyniło dom ten jednym z najmałpiejszych książęcych w Niemczech. Po odciągnięciu wszystkich wydatków, książę mógł mieć czystych dochodów rocznych w szkatule do 100000 czerwonych złotych. Mienica wybiiała corocznie do miliona

liona talarów w złocie i srebro, co także znaczny czyniło dochód. Warzełnie soli są obfite, a chodowanie lnu korzystne; także prządka ważnym jest przedmiotem zarobku dla mieszkańców. Rolnictwo i chów bydła nie są dostateczne na potrzeby krajowe, a handel też nie najważniejszy, prócz pod czas jarmarków Brunświckich, na których obszerne bywają odbywane interesa. Xiążęta Brunświccy pochodzą od Ernesta Pobożnego, zmarłego roku 1546. Z potomków tego powstały linie Brunświckie: Wolfenbütelska, Bewerska i Blankenburgska; w ostatnich czasach, tylko pierwsza z nich jest mała. Roku 1807, w czasie wojny Francyi z Prussami, xiążę panujący Brunświcko - Wolfenbütelski będący Feldmarszałkiem wojsk tego ostatniego mocarstwa, utracił swe kraje, i te wcielone zostały do Królestwa Westfalskiego nowego utworzonego.

Wolfenbüttel, miasto stołeczne księstwa wyżey wymienionego, nad rzeką Ocker, która jest spławna między tém miastem a Brunświkiem, do którego też prowadzi piękna wysoka i drzewami wysadzona droga. Miasto Wolfenbüttel leży w okolicy błotnistej, jest twierdzą dość mocną, ma 770 domów i 6000 mieszkańców. Zamek zwany tutaj rezydencyją, jest cytadelą oraz. Na placu zamkowym stoi arsenał i biblioteka w kształt panteonu zbudowana, na dole mająca szkołę jezdną. Biblioteka wspomniona jest bardzo ważna przez nader rzadkie rękopisma i xiążki, między któremi wiele jest przyniesionych od wojska Brunświckiego, a zdobytych przy oblężeniu miasta Budy w Węgrzech z biblioteki Macieja Korwina, Króla Węgierskiego. W głównym kościele panny Maryi, zwanym też niekiedy Nowym, są dawne i nowe groby xiążęce i bardzo piękna budowla. Gimnazjum tameczne nazywane bywa xiążęcą szkołą. Są w tém mieście wszystkie władze rządowe całego księstwa.

Wolferborn, włość z kościo-

Tom II.

łem farnym, w księstwie Isenburg w Niemczech. Należy wspólnie do linii Birstein i Wachtersbach.

Wolfersdorf, włość i zamek o 3 mile od miasta Widnia, stołecznego Austrii, na drodze do Morawii; należy do xiążąt Lichtenstein z linii Gundankarskiej.

Wolfersdyck, mała wyspa między północnym i południowym powiatem Beveland w Zelandyi prowincyi Holenderskiej. Bywa do połowy od morza zalwana i ma tylko jedną wieś.

Wolfersheim, miasteczko niemieckie w krainie zwanej Weterawii nie daleko Renu, o 4 mile od miasta Frankfurtu a o milę od Friedberga. Z tamiecznego starego zamku zbudowano roku 1741 kościół jeden z najokazalszych w okolicy.

Wolfshagen, Wolfshagen, miasto, włość i stary zamek w Dolney Hassyi, należało przedtem do Landgraфа Hessen - Kasselskiego, teraz do Królestwa Westfalskiego. W okolicy chodnią wiele chmielu.

Wolfshheim, wieś o pół mili od miasta Strazburga we Francyi; należała przedtem do domu Hessen - Darmstadzkiego. Jest tam kościół wyznania reformowanego.

Wolfpassing, zamek i miasteczko w Dolney Austrii, nie daleko od miasta Ips, należy do hrabiów Hardegga.

Wolfrathshausen, miasteczko z zamkiem położonym na górze, nad rzeką Iser, przy uściu w nią rzeczki Loysa, nie daleko od jeziora Wurmsee. Należało przedtem do hrabiów Wolfrathshausen.

Wolfsberg, małe miasto z zamkiem i włością w Karyntii nad rzeką Lavant, należało przedtem z wielo dobrami, do biskupów Bamberskich, lecz teraz należy do korony.

Wolfsberg, zamek i włość w powiecie Speyergów, w Dolney Saxonii, nad rzeką Hardt, nie daleko miasta Neystadt.

Wolfsberg, włość z 3 parafiami, w księstwie Stolberg do linii Rosla należąca, w bywszym cyrkułe
K k Nie-

Niemieckim Dolney Saxonii. Była to lenność księstwa biskupstwa Halberstadzkiego. Są tam rozwaliny starożytnego zamku.

Wolfsburg, piękny zamek z włością nad rzeką Aller w Starej Marchii Brandenburskiej, przy granicy byłego księstwa Brunświckiego, o 3 mile od miasta Helmstädt. Roku 1742 dostała się ta majątność w posagu z dziedziczką domu Bartensleben, familii hrabiów Schulenburg. Ale tylko w części teraz do niej należy. W okolicy znajduje się obszerny las zwany *Dromling*.

Wolfsburger - Werder, włość w północnej części księstwa Wolfenbüttel, przy miasteczku Worsfeld.

Wolfseck, ob. Waldsee.

Wolfseck, miasteczko w Górnej Austrii, cyrkule Hausruck, przy granicy Bawarskiej. Blisko niego leżący zamek na wysokości górze służył w dawnych wiekach za miejsce ucieczki dla okolicy; pod czas wojny. Dla tego dotąd wieśniacy sąsiedni dają corocznie pewną miarę owsa. Od roku 1727 to miejsce należy do hrabiów Tige.

Wolfshage, ob. Wolfshagen.

Wolfshagen, miasteczko z zamkiem w Marchii Brandenburskiej, powiecie Priegnitz, o milę od Prizwalk; należy do baronów Putlitz.

Wolfstein, małe miasto w bywaszym elektorstwie palatynacie, amcie Neustadt, o milę od miasta Lauterek. Ma około 500 mieszkańców.

Wolfstein, włość w Górnej Austrii, należy z zamkiem Piberbach do szlacheckiej familii Hagen.

Wolfstein, stary i podupadły zamek w bywaszym elektorstwie palatynacie, o milę od miasteczka Neumark. Było to gniazdo familii hrabiów Wolfstein, należących do cyrkulów Bawarskiego i Szwabskiego, a wygasłych roku 1740. Po długim procesie z ich pobożnymi dziedzicami Bawaryi otrzymała nazad lenności wspomnianej familii i przy pokoju Cieszyńskim roku 1779 były jej potwierdzone.

Wolfs thal, miasteczko i włość w Dolnej Austrii, między Wiedniem a Prezburgiem, nie daleko rzeki Dunaju, należy do hrabiów Schönborn. Na przyległej dolinie zwykły cesarz bywać przyjmowany od wysokiej szlachty Węgierskiej gdy na sejm do Prezburga jedzie.

Wołga, po tatarsku Edel, rzeka Rossyjska, jedna z najsłynniejszych na ziemi. Pocyna się w gubernii Nowogrodzkiej, w lesie Wołchońskim z bardzo głębokiego jeziora, płynie przez gubernię Moskiewską, królestwa Kazańskie i Astrachańskie, a przyjawszy w siebie bardzo wiele rzek różnej wielkości, tudzież ubiegłszy przeszło 500 mil geograficznych, wpada w morze kaspijskie przy mieście Astrakanie więcej niż 70 odnogami. Jest bardzo rybna, ma nawet psy morskie w sobie. Przy Jarosławiu szeroka już jest na milę, a przy Twerze o 20 mil od swego źródła nosi już wielkie statki. Na wiosnę i ku czerwcowi przybiera wiele wód z roztopionych śniegów i zalewa brzegi przyległe. W ten czas spław do Astrakanu jest najłatwiejszy, gdyż nie tylko wielkie statki, ale i wyspy głęboko pod wodą są ukryte. W zwyczajnym swym korycie coraz trudniejszą ma żeglugę, dla nie dostatku wody, tak że nawet na przystań obawa jest iż zupełnie przestanie być spławna. Także obfitość ryb zmniejsza się znacznie. Brzegi rzeki Wołgi są wszędzie urodzajne, nawet tam gdzie nie bywają uprawne.

Wolgast, miasto niemieckie w Pomeranii Szwedzkiej nad rzeką Peene, tworzącą tutaj port, a o milę stąd w morze Bałtyckie wpadającą, w powiecie Gutzkowskim. Z dawnego zamku stoi tylko wieża. Statki płynące rzeką wspólnie opłacają tutaj cło, do którego także celu założone jest miasteczko Swinemünde. Jest tutaj 553 domy a 3700 mieszkańców.

Wolhusen, miasto Szwajcarskie w kantonie Lucernskim.

Wolin, miasteczko Czeskie w cyrkule Prachińskim.

Wolkenburg, zamek i włość w bywaszym elektorstwie Kolońskim, teraz

teraz do Francyi wcielonym nie daleko miasteczka Königswinter.

Wolkenstein, małe miasto z zamkiem i włością w Górney Styryi, nie daleko od rzeki Ens i Sulz.

Wolkenstein, miasteczko niemieckie w królestwie Saskim, cyrkule Misniiskim, o milę od miasta Annaberg. W bliskości jest kąpiel mineralna, zwana Na górze Najświętszej panny.

Wolkersdorf, włość i pałacyk myśliwski bywszych landgrafów Hessen-Kasselskich, w teraźniejszym królestwie Westfalskim, o pół mili od Frankenberga.

Wolkersdorf, włość w Dolney Austrii, dzielnicy Dolnego Hartmansberg, przy wielkim lesie Hochleuten należącym do korony. Sama ta włość należy do szpitala miasta Widnia od którego o 3 mile leży.

Wołkowa, ob. Wołchów.

Wołkowysk, miasto Litewskie stołeczne przedtem powiatu i starostwa grodowego w byłym województwie Nowogrodzkim.

Wolkwitz, Liebert Wolkwitz, miasteczko niemieckie w królestwie Saskim, cyrkule Misniiskim o milę od miasta Lipska ku południowi. Tam roku 1707 zawarte były umowy między cesarzami a szwedzkiemi pełnomocnikami względem religii luterskiej w Niemczech. Wprzód były już ony umówione w Altranstadt.

Woller, miasto w hrabstwie Northumberland w Anglii, nad rzeką Twede.

Wollin, wyspa i cyrkuł w Pomeranii Przedniej, utworzone uściem rzek Odry, Swiny i Diwnów. Pospolicie nazywają się te Wolliniskim werder. Są tam piękne pastwiska, dobre myślistwo i rybołówstwo, ale często bywa niedostatek wody.

Wollin, miasto stołeczne powiatu wyżey wymienionego, nad rzeką Diwnow i odnoga morską *Frische Haff*, o 9 mil od miasta Stettina; przez most połączone jest z Tylną Pomeranią. Ma 370 domów a 2100 mieszkańców. Na tém mieyscu

leżało przedtem sławne i bogate miasto zwane Julin, po którego zburzeniu roku 1170 przez Waldemara I. Króla Duńskiego, tameczne biskupstwo przeniesione zostało do miasta Kamina. W późnoey wojnie roku 1715 to miasto wzięte było przez Króla Pruskiego i mocno ufortyfikowane, a roku 1710 przy pokoju na wieki ustąpione koronie Pruskiej.

Wolnsoch, miasteczko i zamek w Dolney Bawaryi, nad rzeką Izer, do cyrkułu Mincheńskiego należące.

Wolmar, Walmar, małe miasto Rossyiskie w gubernii Rygskiej w Inflantach, nad rzeką Aa, o 18 mil od miasta Rygi. Ma 60 domów prywatnych, kościół i szkołę. Mieszkańcy są religii luterskiej. Przez to miasto idzie wielka droga pocztowa do Petersburga. Zamek położony z strony wschodniej miasta jest spustoszały.

Wolmirstädt, małe miasto niemieckie nad rzeką Ohra, o milę od miasta Magdeburga i w byłym księstwie tego imienia. Jest tutaj klasztor panien religii luterskiej równie szlacheckiego jak i mieyskiego urodzenia. Do włości tameczney należy 11 wsi. Przedtem rzeka Ohra wpadała tutaj w Elbę, ale teraz przy Rogatz, zamku należącym do familii szlacheckiej Alvensleben.

Wolna, miasteczko litewskie w byłym województwie Mińskim.

Wołocz, małe miasto rossyiskie w księstwie Reslow, o 16 mil od miasta Moskwy.

Wołoczyn, miasteczko w byłym województwie Wileńskim, powiecie Oszmianskim; należy do książąt Czartoryskich.

Wołodimer, Włodzimierz, miasto Rossyiskie stołeczne gubernii Włodzimierskiej nad rzeką Kliasma. Było przedtem miészkaniem wielkich książąt i dotąd okazuje zabytki dawney wielkości. Teraz ma tylko 200 domów i to drewnianych, 25 cerkiew, tudzież 2 klasztory zakonników i zakonnic. Mieszkańcy wyżywiają się po większej części ogrodnictwem. Gubernia Wołodimirska, ma tytuł

tuł xięztwa, a otoczona jest od gubernii Niżnonowogrodzkiej, Susdalskiej i tatarów mordiańskich. Ma żyzne role, obfitość zboża i miodu.

Wołodimiretz, miasteczko w rossyjskiej gubernii Pleskowskiej.

Wołodimerowka, miasto rossyjskie w gubernii Charkowskiej.

Wołogda, gubernia rossyjska, z miastem stołecznym tegoż imienia nad rzeką podobnie zwaną położone, jest wielkie, otoczone bagnami i ma mocny zamek. Składa się z 1700 domów, liczy 52 cerkwie, 2 klasztory i dwa przedmieścia furmańskie. Arcybiskup tam ma swoją katedrę, a niegdyś było to miasto bardzo kwitnące przez handel. Jednak dotąd odbył soli i wódki przynosi rocznie koronie 50,000 rubli. Prócz tego obszerny jest tam handel papierem, skórami, berlińską farbą błękitną, lakiem, bleywasem i t. d. Większa liczba mieszkańców są kupcy. Już od dawna są tu osiedli niemcy i hollendrzy. Po zdobyciu miasta Narwy tameczni mieszkańcy byli tu zaprowadzeni, a osiadłszy tam i zagospodarowawszy się, nieradzi nazad powracali. Leży miasto Wołogda o 800 werst od miasta Archangelu. Okolica obfituje w dobrą wełnę.

Wołoschy, Wołoszczyzna, wielki kray Europejski graniczy ku północy z Rosyją, ku wschodowi z Moldawią, ku południowi Dunaj dzieli go od Serwii i Bułgarii, od zachodu ma xięztwo Siedmiogrodzkie. Rzeki Aluta, Seret i inne kray ten oblęwające, toczą trochę ziarek złota i są spławne po większej części pod płaskie statki, lubo żegluga na nich i nawet na Dunaju jest bardzo zaniechana i tylko od samych statków wiedeńskich, Dunajem mimo progów przy Wipalanka się opuszczających pędzona. Kray jest bardzo obfity w zboże, wino i owoce; mianowicie konie tameczne są pokupne; także chów bydła znaczny. Mieszkańcy nazywają się Rumun-gi, jakoby Rzymianie, i w istocie po wielkiej części pochodzą od dawnych osadników rzymskich zaprowadzonych tam pod Trajanem;

ale większa daleko część ludu Wołoskiego pochodzi od Włochów albo Wołochów, którzy tam z Bułgarami przyciągnęli z Azji w 5 wieku i dawnych mieszkańców wyparli od Dunaju. Liczba dusz mogła by być daleko większa w tym kraju, ale rząd od dwóch przeszło wieków przykładą się do jego wyludnienia. Sposób życia i mieszkania jest na wzór turecki. Nauki i kunszt są wcale zaniedbane; jedynie umiejętność lekarska cokolwiek więcej zatrudnia niektórych wołochów, uczących się jey we Włoszech i w Niemczech. Nawet najpotrzebniejsze rzemiosła, osobliwie wymagające pilności i trudu są zupełnie opuszczone. Najlepsi rzemieślnicy znajdują się z żydów i ormian, a do mniejszych robót używani są cygani, pardo tam liczni w poddaństwie żyjący. Religia tego kraju jest pospolicie grecka, lecz że duchowieństwo wcale żadnego nie ma oświecenia, przeto jest ona napełniona naygrubszymi błędami i zabobonami. Głową kościoła w całym kraju jest metropolita, podlegający patryarsze Konstantynopolskiemu, a mianowany przez xięcia Wołoskiego z zasięgnięciem rady u znakomitszych panów krajowych. Początek tego xięztwa można naznaczać w środku 12 wieku. Pierwsi xiążęta zwali się wojewodami, później hospodarami albo panami. Aż do końca 15 wieku wpływ Polski był tam tak ważny, że królowie nasi nie tylko potwierdzali xiążąt Wołoskich, lecz raz nawet jeden z panów polskich, Sienawski, na żądanie tego kraju mianowany był jego hospodarem. Później Turcyja otrzymała w tymże przewagę i odtąd ona mianowała i składała xiążąt; którzy, dla pozyskania sobie sułtana i nayznakomitszych w ministerium tureckim, tudzież dla zgromadzenia skarbów na wszelki wypadek uciskali lud sposobem nie słychanym. Nayznakomitsza między Wołochami klasa jest Bojarów albo panów, którzy przedtem do wyboru xiążąt ważny wpływ mieli. Naywyższa rada krajowa nazywała się dywanem, a jey urządzenie równie jak dworu by-

to wcale azjatyckie. Rzeka Olta dzieli Wołoszczyznę na zachodnią i wschodnią, tamta jest właściwą Wołoszczyzną i dzieli się na 11 powiatów: wschodnia inaczej Bannatem Krajowa zwana zawiera 5 powiatów. Niekiedy nazwisko Wołoszczyzny rozciąga się i na Moldawię. Obydwa kraje zamieszkałe są przez lud zupełnie siebie podobny i jednymże językiem mówiący z małemi odmianami. Ma on wiele wyrazów łacińskich, znać pochodzących od dawnych osadników rzymskich, lecz większa część wyrazów i cała grammatyka składa ją język wcale osobny, podług podobieństwa dawnym Bułgarom własny. Roku 1810 Rosyja zajmując Wołoszczyznę i Moldawię ogłosiła te kraje za składające część monarchii swojej. Miasto stołeczne Wołoszczyzny jest Bukarest.

Wołoczyce, miasteczko w Galicyi, cyrkule Samborskim.

Wolstadt, małe miasto Szwedzkie, w prowincyi Helgoland, o 2 mile Szwedzkie od Hudikwal, ku północy.

Wolstrop, miasteczko angielskie, w hrabstwie Linkoln; tam roku 1642 narodził się sławny Izaak Newton.

Wolsztyn, miasteczko w bywłym województwie, teraz departamencie Poznańskim, o 6 mil od miasta Wschowy. Ma kościół luterski.

Woltersdorf, miasteczko z pięknym pałacem i ogrodem w Średniej marchii Brandenburskiej o 2 mile od Berlina. Należało do sławnego Pruskiego ministra stanu, hrabiego Wartemberg. Król Pruski Fryderyk Wilhelm I. nabył tę włość i darował ją swemu drugiemu synowi, księciu Augustowi Wilhelmowi, zmarłemu 1753 roku; a którego potomkowie dotąd je posiadają.

Woltersdorf, miasteczko w Dolnej Austrii, na wielkiej drodze z Widnia do Krakowa, o 4 mile od pierwszego z tych miast; ma stacyę pocztową.

Woltigerode, klasztor cysterski w księstwie byłym Hildesheimskim

o milę od miasta Goslar, przy granicy księstwa Halberstadzkiego w Niemczech.

Woltin, miasteczko w Pomeranii Przedniej, o milę od miasta Greifenhagen, ku miasteczku Pyritz.

Wolverhampton, miasteczko angielskie w prowincyi Staffordshire; ma bardzo wielu słusarzy robiących wyborne zamki.

Woluska, małe miasto z portem nad morzem Adryatyckim w byłej Austriackiej, teraz Włoskiej Istrii.

Wołyń, województwo Wołyńskie, prowincya była polska, granicząca na północ z województwem Brzeskim Litewskim, na wschód z Kijowskim i Bractawskim, na południe z Podolskim i Ruskim, na zachód z Bełżkim i ziemią Chełmską. Było jedno z najznakomitszych przez swą obszerność, żyźność, ludność iżamoznych w wielkiej liczbie obywateli. Lud wiejski mówi po rusku i jest po większej części wyznania greckiego - pojednanego; jednak prawie po wszystkich miasteczkach i dobrach pańskich, w wielkiej tam ilości się znajdujących, są kościoły obrządku łacińskiego. Dzielilo się to województwo na 3 powiaty Łucki, Włodzimierski i Krzemieniecki, a miało Łuck nie jako stołecznym. Włodzimierz był wyznaczony za wyobraźną stolicę byłego województwa Czerniechowskiego, a raczej powiatu Nowogrodzkiego, w tymże niegdyś będącego. Najznaczniejsze rzeki w tym kraju są: Styr, Horyn, Prypec, Stucz. Mundur województwa był żupan biały, kontusz zielony z czarnemi, a przedtem czerwone-mi włogami. Senatorów miało 5 biskupa Łuckiego, wojewodów Wołyńskiego i Czerniechowskiego, a kasztelanów podobnie Wołyńskiego i Czerniechowskiego. Piękność i rozległość tego kraju, będącego ustępem do żyźnego Podola i Ukraiiny jest przyczyną owych licznych i wielkich włości posiadanych przez najmajętniejszych obywatelów w Polsce i Litwie. Wszystkie imiona znakomite starożytnemi w kraju zasługami lub nowo nabytemi ogromnemi bogactwami mają

mają tam obszerne dobra i wyborne pałace, w których dostatek, gust, zabawy wszelkiego rodzaju nieustannie i kolejną po całych okolicach się przenoszące, czynią tę prowincyją jedną z najsławniejszych w Europie świadectwem wielu cudzoziemców, co widziwić się nie mogą przepychowi z gusem połączonemu i tylko w wielkich stolicach się znajdującemu, który w wołyńskich zamkach wiejskich panuje. Dla tego po wszystkich znacznych miastach Wołynia są wyborne opatrzone sklepy zbytłowe, a nawet i teatra mniej lub więcej do Warszawskiego zbliżać się mniemające; a i po doma chznaydują się prywatne.

Wonden, małe miasto Rosyjskie w Inflantach, prowincyi Letewskiej.

Wondra, mała rzeka niemiecka w byłym palatynacie górnym, teraz do Bawaryi należącym; pochyna się w lasach przy granicy Czeskiej, płynie przy Waldsassen, a wpada w Egrę.

Wonfurt, włość w byłym cyrkule Rzeszy Frankońskim, między miastami Bambergiem i Schweinfurtem; należąca wspólnie do baronów Seckendorf.

Wonsbeck, ob. Wansbeck.

Wonsees, miasteczko niemieckie w byłym księstwie Bareyckim, teraz do Bawaryi należącym. Ma przywilej miejski, osobny sąd wóytowski, magistrat i burmistrzów.

Wonsiedel, Wunsiedel, piękne miasto niemieckie, jedno z 6 główniejszych w byłym księstwie Bareyckim, teraz do Bawaryi wcielonym. Leży nad rzeką Rosla, między granicami Saskimi i Czeskimi. W czasie 30° letniej wojny wiele ucierpiało od wojsk cesarskich i Szwedzkich. W okolicy tamedznej znajdują się kopalnie cyny, miedzi i wybornego marmuru. Tutajsi mieszkańcy w liczbie 2500 będący, trudnią się po większej części handlem blachy. Domów jest tutaj 280. Blisko tego miasta leży góra zwana Fichtelberg, przy której poczynają się 4 rzeki, Men, Egra, Nuba, i

Saala. Cyrkuł Wonsiedelski ma 10 mil kwadratowych i 43000 mieszkańców.

Wonwolnica, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie Lubelskim, nad małą rzeczką od Nałęczowa do Wisły przez Celejów płynącą, w okolicy górzystey bardzo piękney. Było to starostwo należące w ostatnich czasach do rodziny Małachowskiej. Ma kościół parafialny murowany.

Wooburn, miasteczko angielskie w prowincyi *Bedfordshire*, nie daleko od Londynu. Blisko niego leży pałac zwany *Wooburn abbey*, z starożytnego opactwa przerobiony, należący do książąt Bedford, i ma piękne ogrody, wody, tudzież zwierzyniec 10 mil angielskich w obwodzie mający.

Wodbridge, miasto angielskie w prowincyi *Suffolk* nad rzeką *Deben*, na której ma znaczny handel. Leży o 66 mil angielskich od Londynu.

Woodhorn, przylądek nadmorski w prowincyi *Northumberland*, w Anglii, zapuszczający się w morze Północne ku wschodowi.

Woodstock, ob. Wodstock.

Wooller, miasteczko w angielskiej prowincyi *Northumberland*.

Woolpit, miasteczko w angielskiej prowincyi *Suffolk*.

Woolwich, miasteczko angielskie w prowincyi *Kent*, o 2 mile angielskie poniżej *Grenwichu*. Od kilku lat port tamedzny na Tamizie bardzo został ulepszony, jest teraz głęboki i ma piękne groble. Są tam wielkie magazyny i warsztaty do budowy okrętów, tudzież arsenał morski i fabryka armat.

Worbis, Stadt Worbis, małe miasto w powiecie *Eisfelde* nad rzeką *Wipper* w byłym cyrkule Niemieckim *Dolney Saxonii*. Ma klasztor franciszkanów. Przyimek *Staad*t, albo miasto ma dla różnicy od blisko z tamtąd leżącej wsi zwanej *Breitenworbis*, lub *Kirchwarbis*.

Worcester, hrabstwo angielskie między prowincyjami *Glocester*, *Harwich*, *Stafford*, *Srop* i *Hereford*. Jest żyzna i obfita w sól, bydło i drzewo budowlane.

Worcester, miasto stołeczne prowincyi wyżey wymienioney, jest ludne, ma 10 parafialnych kościołów, piękne budowle, długie i dobrze zabudowane ulice, znaczny handel, osobiście sukmem tutaj szym, naylepszym w całej Anglii, tudzież fabryki porceleny i kościerców. Biskup tameczny jest sufraganiem arcybiskupa Katorberskiego. Wysła 2 deputowanych na parlament. W tamecznym kościele katedralnym pochowany był Król Jan Angielski.

Worcester, jeden z 14 powiatów prowincyi Maryland w Ameryce Północney, leżący na wschodniej stronie.

Worcum, **Workum**, małe miasto Hollenderskie, w prowincyi Frizlandyi albo Fryzyi, powiecie Westergoe, nad zatoką morską Südersee, z portem. Nie daleko z tamtąd jest piec wapna z muszelek.

Worcum, **Workum**, albo **Wondrichen**, mierne miasto Hollenderskie w prowincyi właściwej Hollandyi, nad lewym brzegiem rzeki Merwe, gdzie rzeka Wahl w nie wpada. Woda i powietrze są tam zdrowsze niż w reszcie Hollandyi.

Wordingborg, miasto duńskie na wyspie Zelandyi nad sundem zwanym Wolf albo Groen, na przeciw wyspy Falster, w przyjemnej okolicy z zamkiem zbudowanym przez księcia Jęrzego Duńskiego; małżonka królowy angielskiej Anny. Jest to miasto pamiętne w dziejach Duńskich ztąd, że na seymie tamecznym roku 1240 ułożona była księga praw Jütlandzkich zwana *Codex Legum Juticarum*. Jest tutaj przewóz do wysp Laland i Falster.

Worringen, **Wering**, miasteczko w byłym elektorstwie Koloniskim, teraz do Francyi wcielonym, między miastami Kolonią i Neus, nad Renem.

Workington, miasteczko rybackie, w angielskiej prowincyi *Cumberland*, przy uściu rzeki Derwent w morze.

Worksoy, miasteczko angielskie w prowincyi Nottingham, w oko-

licy gdzie rośnie wiele drzewa słodkiego. Jest tam pałac i ogród księcia Norfolk.

Worksworth, **Wirksworth**, miasto angielskie w prowincyi *Darbyshire*, w okolicy górami napelnionej. Ma znaczny handel ołowiem.

Worlitz, ob. **Werlitz**.

Worm, mała rzeka we Francyi, płynie przy mieście Akwisgranie, a przy miasteczku Wasserburg wpada w rzekę Rohr.

Wormdit, **Wormstadt**, miasto z zamkiem nad rzeką *Passarge* w Prussach Zachodnich, księztwie Warmińskim.

Wormio, ob. **Bormio**.

Worms, **Wormsoe**, mała wyspa Rossyjska, przy brzegach Inflanckich, do księstwa Ethlandyi, albo Estonii należąca.

Worms, byłe księstwo biskupstwo przeszłej Rzeszy Niemieckiej nad Renem, po obydwu stronach tej rzeki położone, między krajami Dolnego palatynatu, Moguncyi i Hessen-Darmstadt. Miało 8 mil kwadratowych powierzchni i miasto, i miasteczko, 18 wsi, 14000 poddanych i 180,000 reńskich dochodu. Miasto stołeczne Worms, z 4 milami powierzchni, dostało się Francyi; reszta na prawym brzegu Renu, przypadła domowi Hessen-Darmstadtzkiemu. Prócz katolickich mieszkańców znajdują się tam i kalwiniści.

Worms, miasto stołeczne księstwa biskupstwa wyżey wymienionego, nad zachodnim czyli lewym brzegiem Renu, o 4 mile od miasta Spiry. Chociaż po spustoszeniu w wojnie roku 1689 odbudowało się dość ozdobnie, jednak znajduje się tam wiele placów pustych, a przynajmniej tylko na ogrody i winnice zamienionych, gdzie przedtem stały domy. Ma teraz 700 domów i 6000 mieszkańców. Magistrat tameczny jest luterski, równie jak i większa część mieszan. Tego miasta przedtem wolnego Rzeszy, był opiekunem elektor palatyn. W dawnych wiekach odbyło się tam wiele sejmów Rzeszy niemieckiej. Do katolików należy bardzo ozdobnie odbu-

odbudowany kościół katedralny i 6 innych, 6 klasztorów byłę kolegium i gimnazjum Jezuickie. Między czterema luterskimi kościołami naysznakomitszy jest zwany Nowy, zbudowany roku 1708 na tém miejscu gdzie Doktor Luther złożył był swe publiczne wyznanie wiary: ma on piękne małowidła i ambonę. Inne ciekawości tego miasta są: ratusz, gdzie Marcin Luter stanął przed cesarzem Karolem V. roku 1521, mennica z swými małowidłami. Okolica wydaje wyborne ogrodniiny, owoce, zboża i wina, między ktorými nayprzyjemniejsze jest zwane mleko nayswiętszey panny. Roku 1743 zawarty tutaj był traktat znany pod mianem Wormskiego między Wielką Brėtanią, Węgrami i Sardynią. Jest teraz w tém mieście konsistorium luterskie.

Wormshead, przyladek nadmorski, w księstwie Walii, w Anglii, rozciągający się ku zachodowi w kanał Bristolski.

Worogowa, mała rzeka Azyjatycka w Syberyi, wpadająca w rzekę Jenizey.

Woronec, rzeka Rossyiska, wpadająca przy mieście tego imienia w Don. Jest wązka, ale tak głęboka, że okręty o 80 armatach nośić może.

Woronec, miasto Rossyiskie stołeczne gubernii i nad rzeką tego imienia, przy jej uściu w Don. Ma biskupa, gubernatora, znaczny handel, wielu kupców, rękodzielników, tudzież fabryki sukna i wityriolu. Piotr wielki tutaj założył piérwszy warsztat, gdzie wiele zbudowano okrętów. Także ten monarcha w tutaj założonych ludwisarniach, kazał niezliczoną ilość armat ułać.

Woroniec, miasto litewskie w bywyszym w województwie Witebskim.

Woroncza, kilka wsi jest tego imienia w Polsce, między innemi w Podlaskim i Wołyńskim województwach. Podług podobieństwa były dziedzictwem familii książąt Woronieckich, pochodzących z domu Jagiellońskiego.

Woronków, miasto rossyiskie w prowincyi Małorossyiskiej, powiecie Pereasławskim.

Woronowka, miasteczko nad Dnieprem w byłym województwie Kijowskim.

Worożyńsk, miasto Rossyi Europeyskiej, nad rzeką Okka, stołeczne okręgu od niego nazwanego, w gubernii Kaługskiej.

Worskła, rzeka Rossyiska poczyna się przy mieście Worodźnisk w Ukrainie, płynie przy Puławie i wpada w Dniepr.

Worsley, włość księcia Bridgawater przy mieście *Manchester* w Anglii, ma bardzo obfite kopalnie węgla kamiennych, dla których spławu i odbytu wspomniony książę roku 1758 wyrzucił kazał kanał nazwany od jego imienia, długi na 10 mil angielskich aż do miasta *Manchester*. Naysciekawszą częścią tego kanału jest wymurowane z kamienia jego koryto, unoszące się na wysokich kabłakach w poprzek nad rzeką spławiającą także statki; w jnnym miejscu podobne kabłaki łączą dwa pagórki, a pod niemi idzie droga publiczna. W samym Worsley, znakomitą jest jeszcze rzeczą kanał podziemny długi na milę angielską, prowadzący aż na miejsce sameyze kopalni węgla, tudzież młyn sztuczny. Wydatek na ten zamiar wynosić miał do 20,000 dukatów.

Worstead, miasteczko w Angielskiej prowincyi Norfolk.

Worthausen, włość nad rzeką Riss, w byłym cyrkule Szwabskim, posiadłościach przedtém Austryackich, teraz do Bawaryi należących, nie daleko miasta Biberach.

Wosieczan, okazały zamek w Czechach, cyrkule Moldawskim.

Woskrisenskoy monastyr, albo Nowe Jeruzalem, bardzo obszerny klasztor mnichów ruskich o kilka mil od miasta Moskwy w Rossyi; ma 25 cerkwi, a nazwisko od podobieństwa z kościołem Jeruzolimskim Bożego grobu. Inny klasztor tegoż imienia leży w prowincyi Irkuckiej na Syberyi.

Wostomir, miasteczko z warownym zamkiem, w Czechach, cyrkule Königgratzkim, o milę od miasteczka Horszyc.

Wostitz, miasteczko w Morawii, włości Kaunitz, która przeto niekiedy ma nazwisko Wostitz.

Wotjakowie, lud mieszkający w gubernii Orenburskiej w liczbie około 15000 dusz, a w Wiatyczan-skiej do 30,000, w Rosyji. Pierwsi są powiększej części chrzczeni, drudzy żyją w bałwochwalstwie. Mieszkają po wsiach, które podług woli przenoszą z miejsca jednego na drugie. Kupowanie kobiet jest tam pospolite, a pogańscy Wotjakowie tyle ich biorą na ile ich stanie. Pospolicie jedna kosztuje od 5 do 15 rubli. Lud ten rad sobie podpija gorzałkę, którą nawet pali po wsiach swoich. Pochodzi on od Finnów i język swój pierwotny dość czysto dotąd zatrzymał. Wzrostu jest małego. Prócz rolnictwa przykładają się do chowu pszczoł i do polowania; prócz tego wyrabiają różne sprzęty tokarsczyzną i lakierowane. Kobiety ich tkają płótno, grube sukno i inne podobne rzeczy.

Wotitz, miasteczko z zamkiem w Czechach, cyrkule Beraunskim.

Wotton Basset, małe miasto angielskie, w prowincyi *Wiltshire*, o 66 mil angielskich od Londynu.

Wotton under Edge, miasteczko angielskie w prowincyi *Wiltshire*; ma dobrze urządzoną szkołę i fabrykę sukna.

Wouda, **Wondenbergh**, wieś i włość w byłey Hollandyi, prowincyi Utrechckiej.

Woudrichen, ob. **Worunn**.

Woun, bardzo wielka wieś w byłym powiecie *Berg ob Zoom*, ma kaplicę dla katolików i kościół reformowanego wyznania.

Woxen, rzeka w Rosyjskiej Finlandyi, wpadająca przy Kexholm w jezioro Ladogę.

Woynicz, ob. **Woinicz**.

Woynitów, miasteczko Galicyjskie w cyrkule Wielickim.

Woynuta, miasteczko w południowej części byłego księstwa Żmudzkiego.

Woysławice, miasteczko w byłey ziemi Chełmskiej, teraz w powiecie tego imienia, departamencie Lubelskim; ma kościół i

pałac murowany. Było to niegdyś dziedzictwo familii Zaklików z Woysławic, później Daniłowiczów, teraz należy do imienia Polety-
ków.

Woyszki, miasteczko w byłym województwie Podlaskim, powiecie Bielskim.

Wozuczyn, piękna wieś w byłym województwie Bełzkim, teraz departamencie Lubelskim, powiecie Zamoyskim, nie daleko miasteczka Komorowa. Jest tam cerkiew piękna murowana, pałac i ogród imienia Mierów.

Wrakendorf, wieś nie daleko miasta Prezburga w Węgrzech, ma most na rzece Dunaju.

Wrangel, mała wyspa, należąca do powiatu Rewalskiego, w Inflantach, prowincyi Estonii, posiadana od Rosyji.

Wrangelsburg, piękny zamek w Pomeranii Przedniej o 2 mile od miasta Grypswalde, należący z przyległą włością do hrabiów Wrangel.

Wranger, mała wyspa na morzu Bałtyckim, nie daleko zatoki morskiej Botnińskiej; należy do Szwecyi.

Wrannay, **Wrany**, miasteczko z zamkiem, w Czechach cyrkule Rakonickim.

Wratzan, miasteczko w Morawii, cyrkule Hradyskim.

Wredenhagen, miasteczko i włość w księstwie Meklemburskim, powiecie Wendenkim, przy granicy Marchii Brandenburskiej, o 2 mile od miasta Wittstock.

Wreeden, ob. **Wreedt**.

Wrew, małe miasto nad rzeką Wrewka, w Rosyjskiej gubernii Pleskowskiej.

Wrexham, miasto angielskie największe w Północney Walii, powiecie *Denbighshire*. Ma kościół starożytny i piękny, zbudowany za czasów Króla Henryka VII. Blizko z tamtąd jest wielka odlewnia armat.

Wrington, miasteczko angielskie w prowincyi *Somersetshire*.

Wrisbergholzen, znaczna włość z pięknym kościołem parafialnym,

nym, zamkiem i fabryką porcelany, w księstwie byłym Hildesheimskim: należy do rodziny baronów Wrisberg.

Wrocław, po niemiecku i po francuzku Breslau, miasto stołeczne całego Szląska, na lewym brzegu rzeki Odry, w którą tutaj wpada rzeka Oława, okrążywszy całe miasto, a raczej przez nie przepłynąwszy. Dzieli się na Stare i Nowe, tudzież na 5 przedmieść: Piasek, na wyspie Odry, Olawskie, Świdnickie, Mikołajskie i Odrzańskie; ma mocne mury a przedtem znaczne fortyfikacye, zburzone roku 1807 po wzięciu tego miasta przez Francuzów. Liczy Wrocław 268 publicznych budowli, 2010 domów prywatnych w mieście, a 1090 na przedmieściach, prócz szop i stodół. Roku 1806 utraciły przedmieścia prawie połowę swych domów. Nayznakomitsze budowle są tam starożytny ratusz zbudowany 1498, mający obszerne w guscie gotyckim sale, z których dwie nazywają się xiążęciami, nowa i stara, przy ratuszu obszerne sklepy sukienne, i inne liczne publiczne budowle, tudzież wieża z zegarem; pałac Królewski z dziedzińcem, piękną kolumnadą ozdobionym a od ulicy kratą żelazną oddzieloną, tudzież wielką salą, a raczej galleryą; pałac zbudowany przez xięcia Hatzfelda, bardzo okazały i w naywiększey stolicy wydać się mogący, teraz od Króla kupiony i dla kamery przeznaczony; borsa, rafineria cukru i liczne koszary wystarczające dla 6000 woyska tutaj zwykłe na garnizonie stojącego. Kościołów katolickich jest tu 26, 8 luterskich i 1 kalwiński; między temi nayznakomitsze są: katedralny na przedmieściu Dom zwany zbudowany w 12 wieku, przez Króla polskiego Kazimierza I. z 2 ogromnymi wieżami, 17 kaplicami z których zwana Moguncka jest godna podziwienia przez swą szlachetną budowę, zgromadzenie wybornych marmurów, malowidła Titiana, Lucasa Cranacha, Willmana, Mainardego. Przy katedrze stoi ozdobny pałac xię-

cia biskupa Wrocławskiego z domu Hohenlohe. Kapituła tutaj-sza bogata i wiela przywilejami nadana, została roku 1810, wraz ze wszystkimi klasztorami w całej monarchii pruskiej zniesiona. Na teyż wyspie katedralney jest jeszcze 4 kościoły, z tych naywiększy i naypiękniejszy, bardzo starożytny kościół świętego Krzyża. Naprziedmieściu Piasek zwanym, jest ogromny kościół byłych kanoników regularnych świętego Augustyna, z obszernym klasztorem. W mieście między kościołami katolickimi nayznakomitsze są: Świętey Doroty wy-murowany przez césarza Karola IV., z obszernym klasztorem byłych minorytów; świętego Mateusza z ozdobnym klasztorem kanoników byłych Krzyżowych; świętego Wincentego podobnie z klasztorem przepyszny kanoników; te wszystkie budowle pałacom są podobne. Z luterskich kościołów, świętey Elżbiety ma naywyższą wieżę w Wrocławiu, przedtem jedną z naywyższych w Europie, nim roku 1529 wiatr obalił całą jej piramidę ołowianym dachem pokrytą. W bibliotece przy tym kościele znajdują się nader szacowne rękopisma i inne ciekawości darowane jęj przez Karona Rhediger, sławnego swemi uczonemi podróżami po 7 letniej wojnie przedsięwziętemi; między temi manuskrypt Kroniki Froissarda z miniaturami, z których jedna wyobraża starożytny taniec pochodniowy, Valeriusa Maxima i inne godne widzenia się znajdujące. Przy tym kościele jest dobrze urządzone gimnazjum. Świętey Magdaleny kościół ma 2 wieże, także bardzo wielkie. Gimnazjum dobrze urządzone i bibliotekę kiedyś z Elizabetyńską w jedną mającą się połączyć. Galleryia obrazów przy tym kościele ma wiele szacownych malowań, między temi konie przez Hamiltona i inne wyborne dzieła. Przełożonym tey biblioteki jest Rektor Manso. Na Nowym mieście szkoła i biblioteka będąca przedtem pod dozorem Rektora Bandtke, znanego swemi uczonemi dziełami polskimi. Prócz tego

tego jest szkoła zwana Frydrykowska przy kościele kalwińskim, i żydowska, obydwie dobrze zarządzane. Miasto ma 16 szpitalów lub fundacyi dla chorych i ubogich; a liczba stipendiów czyli funduszów dla ubogich uczących się, jest tutaj tak wielka, że tylko miasto Nürnberg, przechodzi w tej mierze Wrocław w całych Niemczech. Na innych miłosiernych fundacyach nie zbywa w tym mieście. Obiaśnione jest one w nocy przez 1200 latarni. Ludność jego wynosiła roku 1795 na 46000 w samym mieście, z 2300 żydami, a na przedmieściach 15000, prócz garnizonu; teraz nie przechodzi 60000 dusz. Między drukarniami i zegarniami najznakomitsza jest Wilhelma Bogumiła Korna z kolekcją zawierającą wielką mnogość dzieł szacownych, rękopism na pergaminie, malowideł, medalów, w jłosci która okazuje raczej amatora niż kupca. W tej także drukarni wyszło od lat kilku wiele dzieł polskich, w materyach istotnej użyteczności i w wydaniach rzadkiej dobroci. W tym samym domu jest resursa prowincjonalna, jedna z najlepiej urządzonych w Niemczech, zajmująca kilkanaście pokoiów i salę wybornie ozdobioną, a składająca się z kilkuset osób wszelkiego stanu oświeceniu przystępnego. Akademia Wrocławska fundowana przez cesarza Leopolda I., roku 1702, ma tylko dwa fakultety, to jest teologiczny i filozoficzny, 14 nauczycieli i do 500 uczniów. W budowli tamecznej bardzo obszernej jest sala zwana *Aula Leopoldina*, przeznaczona na kaplicę akademicką, a pod czas, na bardzo wielkie i z jakiejś nadzwyczajnej okoliczności dawane koncerty, w tym mieście bardzo często się wydarzające. Domy dwa reduct, i ogród zwany Paryż są miejscami rozrywek zimowych i letnich w samym mieście. Najznakomitsze oberze są pod 3 górami, złotym mieczem, złotym berłem i błękitnym jeleniem. Handel Wrocławia jest obszerny mianowicie płótnami z gór Olbrzymich pochodzącymi, żelazem, sukrem,

farbą, nawet produktami rosyjskimi, które tutaj bywają niekiedy tańsze niż w samej Rosyi i płodami licznych tutajszych fabryk, do czego pomaga wiele, 6 znacznych jarmarków z których 2 na wełnę. Wrocław obięty był z całym Szląskiem przez Króla Pruskiego roku 1741 na domu Austriackim; roku 1760 był bombardowany, lecz pozostał przy Prussach. Daleko więcej uciepiał w wojnie Pruss z Francją w zimie z 1806 na 7, gdzie był przez 5 tygodni ściśle obleżony i srodze z ogromną szkodą w licznych domach, bombardowany, atoli ta klęska która to miasto o wszystkie przedmieścia przyprowadziła, była przyczyną że i te i w samym mieście mnóstwo domów, daleko ozdobniej odbudowane zostały. Wiele nowych miejsc rozrywki od tej epoki powstało. Okolice Wrocławia bliższe jako to przyjemne ogrody Weissza, Neumana, Wutkiego, Liebicha i dalsze jako wsie Oswitz (przedtem Osobowitzzwane) Treszyn, Skarszyn, Schleibitz, Dyhrnfurt, Morgenau, Scheitnik, dają sposobność do zabawy. Życie w Wrocławiu, jest tanie, przyjemne i ile w mieście handlowym najmniej wymuszone. W każdym czasie znajduje się tutaj wiele Polaków już tutaj mieszkających, już licznie przejeżdżających do wódzłaskich Warmbrunn, Altwasser, Landek, Reinerz, Gudowa. A ponieważ język szląsko-polski zaczyna się od dwie mile od Wrocławia, przeto na ulicach tego miasta zdarza się go tutaj często słyszeć. Wrocławek, miasteczko nad lewym brzegiem Wisły w byłym województwie Brzeckim Kujawskim, teraz departamencie Bydgoskim. Tam jest katedra biskupstwa Kujawskiego i kilka innych kościołów z klasztorami. Wronki, miasteczko nad rzeką ką Wartą w byłym województwie, teraz departamencie Poznańskim. Września, miasteczko w byłym województwie Gieźnieńskim, teraz departamencie Poznańskim, na wielkiej drodze z Warszawy do Poznania, z stacją pocztową.

Wsie,

Wsielub, miasteczko litewskie w byłym województwie Nowogrodzkim.

Wschowa, po niemiecku Frau-stadt, miasto w byłym województwie, teraz departamencie Poznańskim, przedtém stołeczne ziemi, teraz powiatu, leży przy samej granicy Szlaskiej i ma stacyą pocztową, 3 kościoły, jeden katolicki a 2 luterskie, 2 szkoły tegoż wyznania, arsenał, ratusz, w obydwóch miastach Starym i Nowym domów 807 a 6700 mieszkańców po większej części Niemców i $\frac{1}{2}$ luteranów a $\frac{1}{2}$ katolików. Jest tam znaczny handel wełną wielkopolską, wołmi, sukniami w wielkiej ilości tu wyrabianymi. Był kollegium Jezuickie przemienione teraz jest na koszary. Roku 1706 Karol XII. Król Szwedzki w okolicy tego miasta poraził Sassów i Rossyjan, po czem w krótko wszedł do Saxonii. Roku 1802 doznało to miasto okropnego pożaru.

Wuczków, miasteczko w byłym województwie Kijowskim.

Wulfness, włość i zamek o ćwierć mili od Morsen w krainie Vaud, w Szwajcaryi.

Wulfersdorf, zamek, włość i miasteczko w Austrii cyrkule Manhartsberskim, w kraju po niżey rzeki Ens, nad rzeką Zayn. Należy do majoratu książąt *Lichtensteina*.

Wulfingen, wieś z kościołem parafialnym i włością szlachecką w byłym księstwie Calenberg, dawnym elektorstwie Hanowerskim, teraz do Królestwa Westfalskiego wcielonym.

Wulfinghausen, klasztor pańien świeckich, wyznania ewangelickiego rodu szlacheckiego lub miejskiego, w byłym elektorstwie Hanowerskim, księstwie Calenberskim, teraz do Królestwa Westfalskiego wcielonym.

Wulperode, włość Królewska w byłym księstwie Halberstadtzkiem, nad rzeką Ecker, w okolicy miasta Hornburga.

Wülzburg, ob. Wilsburg.

Wumme, rzeka niemiecka począająca się w byłym księstwie Lu-

neburskim, teraz do Królestwa Westfalskiego, w raz z elektorstwem Hanowerskim wcielonym, a w księstwie Bremenskim wpadająca w rzekę Wezer.

Wünneberg, ob. Wunnenberg.

Wünschelburg, ob. Wunschelburg.

Würbel, ob. Wirbel.

Würben, byłe probostwo zakonu cysterskiego w Szlasku o milę od miasta Świdnicy, należące do klasztoru byłego w Grüssau. Przedtém był to znakomity zamek i gniazdo rodziny hrabiów Würben, albo Wurbna.

Würbenthal, małe miasto w Szlasku Austriackim, przy granicy Morawskiej. Należy do włości Freudenthal, posiadanej przez hrabiów Wurbna.

Wurdenland, Wuren, powieć w Niemczech byłym księstwie Bremenskim, zawierający parafią Dedersdorf, 10 wsie i dwie włości lenne.

Würfelwiese, po francuzku *Pré de Dez*, albo błonie Kostek, łąka nie daleko miasta Baden w Szwajcaryi, gdzie wiele kostek do grania bywa z ziemi dożywanych, a nie wiadomo jak tam zakopanych. Przedtém mniemano że się tam naturalnie tworzą, lecz teraz docieczono, że ponieważ to miejsce sławne już było za rzymian swemi kompielami, przeto tu bydz mogły liczne austeryie w których goście dla rozrywki grywali; po odkryciu pierwszych podobnych kostek, może inne na wzór tam tych robione tam zakopywano, a potem sprzedawano łatwowiernym miłośnikom starożytności.

Wurm, mała rzeka niemiecka w Szwabii, wpadająca w Neckar.

Würlingen, miasteczko w Dolney Austrii o 5 mil od miasta Widnia.

Wurmsdorf, miasteczko, w Austrii, cyrkule Manhartsberskim, kraju po niżey rzeki Ens.

Wurmsee, wielkie jezioro w Górney Bawaryi, nad którym leży Królewski pałac letni Sternberg.

Wür-

Württemberg, ob. Wirtemberg.

Württemberg, miasteczko w Szląsku Pruskim, księstwie Oleśnickim, cyrkule Bernstadtzkim; założone przez jednego z książąt Oleśnickich, z domu Wirtemberskiego.

Württemberg, włość rodziny szlacheckiej Trotha, w byłym księstwie Mansfeld w Niemczech, teraz do Królestwa Westfalskiego należącym.

Würzburg, Wirzburgskie byłe księstwo biskupstwo, w bywszej Rzeszy Niemieckiej, graniczyło od zachodu z księstwem Fuldańskim, hrabstwami Reineck i Wertheim tudzież posiadłościami Mogunkiem, na południe z byłym margrabstwem Anspachskim, na wschód z Bambińskim księstwem biskupstwem, a na północ z Turynią. Roku 1803 zostało to biskupstwo sekularyzowane, a 87 mil kwadratów powierzchni tegoż, tudzież 250000 mieszkańców z millionem złotych reńskich dochodu otrzymała Bawaryja, resztę niektórzy drobni książęta pobliscy. Roku 1806, część Bawarska utworzona była na wielkie księstwo w Lidze Reńskiej a oddana pół rokiem wprzody arcyksięciu Ferdynandowi Józefowi, przedtem wielkiemu księciu Toskańskiemu, potem elektorowi Wirburskiemu. Ma to wielkie księstwo 50 miast i miasteczek, jest religii katolickiej jednak znajduje się w nim 25 luteranckich parafii i kilka gminów reformowanych.

Würzburg, Wirzburg, miasto stołeczne byłego biskupstwa a teraz wielkiego księstwa Wirburskiego, nad Menem, na którym tu jest piękny most kamienny o 14 mil od Frankfortu, a tyleż od Nürnbergu a o 11 od Bambergu. Dzieli się na cztery dzielnice i tyleż ma przedmieść. Fortyfikacye miejskie wzmocnione są twierdzą zwaną *Marienberg* albo *Frauenberg*, na górze położoną, a mającą dawny zamek biskupi, dobry arsenał i bardzo starożytny kościół. Nowy, przedtem biskupi, teraz wielko-książęcy pałac, ze swemi dziedzińcami, ogrodami, kaplicą, sa-

lą zwaną cesarską jest nader okazały. Inne tego miasta ciekawości są kościół katedralny Świętego Kiliana, z grobami biskupów i rodziny hrabiów Schönborn. Prócz tego znajduje się w tém mieście wiele pięknych kościołów z klasztorami, kilka przyjemnych przechadzek publicznych, i teatr. Akademia fundowana roku 1403 przez biskupa Jana z rodziny Egloffstein, podupadła później i dopiero na końcu 16 wieku znowu podniesiona i otworzona była. Szpital zwany Juliuszów, ma do 100 ubogich i bardzo piękny teatr anatomiczny. Ludność tego miasta wynosi do 21400, a liczba domów 1920. Znajduje się tam odlewnia armat i dzwonów, tudzież w arsenale fabryka sukna i materii wełnianych. Wino zwane Steinwein rosnące na górze zwanej Stein, liczy się między najsławniejszemi w Frankonii.

Wülfiginghausen, ob. Wülfinghausen.

Wüthing, Wieting, probostwo w Dolnej Karyntii, należące do opactwa benedyktyńskiego Świętego Piotra w Salcburgu.

Wuldau, miasteczko w Czechach, cyrkule Bechyńskim, należy do książąt Szwarzenberg.

Wulfrath, znaczna wieś kalwińska, z fabryką sukna i żelaza, w wielkim księstwie Bergskim, amcie Medmanna w Niemczech.

Wulflen, wieś z starożytnym zamkiem w byłym biskupstwie Osnabruckim, amcie lbarg; ma znaczne przyległości i przywileje.

Wuller, Wullen, małe miasto angielskie, w północnej stronie prowincyi *Northumberland*.

Wunitz, Winitza, miasto z starym zamkiem na skale w Kroacji, nie daleko miasta Wihacz, należy do Austrii.

Wunschelberg, Wünschelberg, obmurowane miasteczko, w hrabstwie Glatz do Szląska należącym; ma znaczny handel przędziwem, także fabryki sukna i materii wełnianych.

Wunsiedel, ob. Wonsiedel.

Wunstorp, Wunstorf, miasteczko

czko przedtém stołeczne hrabstwa, którego ostatni dziedzic umarł roku 1533, teraz należy do byłego księstwa Calenberg w elektorstwie Hanowerskim do Królestwa Westfalskiego wcielonym. Ma kollegiatę z 9 kanonikami, tudzież zgromadzenie klasztorne panien szlacheckich.

Wupper, rzeka w hrabstwie Mark, teraz do wielkiego księstwa Bergskiego należącym, w którym to ostatnim wpada w Ren.

Wuringen, miasteczko w byłym elektorstwie Koloniskim, między miastami Kolonią i Nuitz; nad Renem; teraz do Francyi należące.

Wurm, mała rzeka w byłym cyrkule Westfalii, terytoryum miasta Akwisgrann, teraz do Francyi należącego: wpada w rzekę Roer.

Wurmberg, miasteczko z kościołem parafialnym, w amcie Maulbronn, Królestwie Wirtemberskim.

Wurmsbach, opactwo byłe cysterskie w Szwaycaryi, nie daleko miasta Rappersweiler nad jeziorem Zurschskim.

Wursten, Wurstenland, okolica w księstwie byłym Breneńskim; nad rzeką Wezer leżąca, ma nazwisko od pagórków umyślnie wysypanych na które się ludzie i bydło chronią pod czas zalewów, często tam się wydarzających.

Wurzach, małe miasto z pięknym zamkiem rezydencyjalnym hrabiów Waldburg Truchses, w Szwabii, o 3 mile od miasta Aitrach.

Wurzbach, wielka wieś z włością mającą 3 mile kwadratowe powierzchni, 4000 mieszkańców i 30000 reńskich dochodu. Są tam fabryki pończoch i z hamernie żelazne. Należy to miejsce do księcia *Reuss Lobenstein*.

Wurzen, miasto z zamkiem i włością w Saxonii cyrkule Misnieńskim, o 3 mile od miasta Lipska, nad rzeką Muldą. Jest tam kollegiata z kanonikami, prócz tego 2 inne kościoły i szkoła. Miasto samo nie jest wielkie, lecz ma obszerne przedmieścia. Zamek ta-

meczny jest dość mocny. Piwo w tém mieście warzone uchodzi za najlepsze w Saxonii i do Lipska bywa wyprowadzane. Prócz tego mieszkańcy wyżywiają się z farbierni i blechów płóciennych. Liczba domów wynosi tam 380 a mieszkańców 3600.

Wusterhausen, Wendisch, albo słowiańskie Wusterhausen, miasteczko w Średniej Marchii Brandenburskiej, cyrkule Telkowskim o 3 mile od Berlina ku Luzacyi. Jest tam pałac Królewski z pięknymi ogrodami i wielo budowlami. Przedtém należało to miejsce do baronów Schenken, którzy w téj okolicy wiele dóbr posiadali, dla tego dotąd zwana bywa *Schenkenländchen*, albo powieć Szkenkoski. Jest tam nowo wybudowany kościół.

Wusterhausen, z przyimkiem Deutsch, to jest Niemiecki dla różnicy od poprzedzającego, miasteczko nad rzeką Desse w Średniej marchii Brandenburskiej.

Wustrau, miasteczko i włość w księstwie byłym Luneburskim, elektorstwie Hanowerskim, teraz do Królestwa Westfalskiego wcielonym. Przedtém należała do famalii starożytney szlacheckiej Wustrau, z której ostatni Michał Wiktor, poległ przy oblężeniu miasta Brunświku, roku 1615.

Wutach, rzeka niemiecka w Szwabii; księstwie Firstenberg-Stulingen; wpadająca w Ren.

Wutzków, wielka wieś w księstwie Wendeńskim w Pomeranii, na stacyi pocztowej na drodze z Stołpego do Gdańska, odległa od pierwszego z tych miejsc o 5, od drugiego o 8 mil.

Wuyezczyna, miasteczko leżące nie daleko od morza i granic Pomeranii w Prusach Zachodnich.

Wybor, miasteczko Rossyjskie w gubernii Pleskowskiej, okręgu Ostrowskim.

Wyborg, ob. Wiborg.

Wyck, Wyk, miasteczko z dobrym portem, na wyspie Föhr, należące do księstwa Sleswickiego w Niemczech.

Wyck,

Wyck, Wyk, inaczej Bewerwyk, miasteczko w Hollandyi.

Wyck, małe miasto Szkocyi Północney, stołeczne prowincyi *Caitness* przy brzegu morskim.

Wyck te albo by Daurstede, niegdyś bardzo znakomite miasto w prowincyi Hollenderskiej Utrechtcie, które było mieszkaniem biskupa, lecz odkąd przez Normanów spustoszone zostało nie może przysięść do dawnego stanu. Przyimek jego pochodzi od blizkiego podupadłego zamku Daurstede. Przy tém miejscu Ren dzieli się od rzeki Leck.

Wycke, powiat w Rossyiskiej prowincyi Inflantach, cyrkule Estońskim; ma nazwisko od zamku Wyck tamże leżącego.

Wyckermeer, albo morze Wyckerskie, nazewa się część morza północnego przy mieście nadbrzeżnym Hollenderskim Bewerwyck. Znaydują tam wiele bardzo potężnych żółwi.

Wyckerad, Wickerad, włość między miastami Jülich i Kolonią, nad rzeką Niers, należąca przedtem do hrabiów Quadt, którzy ustąpiwszy ją z przyległym krajem Francyi roku 1803, otrzymali wynagrodzenia na prawym brzegu Renu.

Wye, rzeka angielska poczynająca się w powiecie Mongomerry, w księztwie Wallii, a wpadająca w Sawernę nie daleko jęj uścia w morze.

Wye, rzeka w angielskiej prowincyi *Derbyshire*.

Wye, miasteczko w angielskiej prowincyi Kent.

Wyl, ob. Weil.

Wylster, ob. Wilster.

Wymondham, miasto angielskie w prowincyi Norfolk.

Wynfelden, wóytostwo w Szwajcarskim kantonie Zürich, powiecie Thurgow.

Wynhausen, ob. Winhausen.

Wynoxberg, ob. Vinoxberg.

Wyrland, ob. Wirland.

Wurm, mała rzeka niemiecka w Szwabii, wpadająca w rzekę Nekar.

Wysock, wieś w byłym województwie Ruskim, ziemi Przemyskiej, dobrach Jarosławskich, czyli Sieniawskich, do xiążąt Czarternskich należących: Tameczny ogród, założony przez Króla Jana Sobieskiego, w prywatnym jeszcze stanie, ma szpaler bez wątpienia najwyższy między ogrodami po tym królu pozostałemi, jako to w Wilanowie, Pilaskowicach i innych. Zdaleka wydaje się jak mur ogromny. Ogród ten utrzymywany jest naystaranniej dotąd, jako jeden z nayıpiekniejszych tego rodzaju pomników, podobno nie tylko w Polsce.

Wysokie, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie i powiecie Lubelskim, na wielkiej drodze z Lublina do Jarosławia i Przemysła. Jest bardzo małe, lecz ma ozdobny kościół parafialny murowany, zaczęty przez dziedziczkę miejsca tego znaną z swego światła i patriotycznych mnogich po swych dobrach przedsięwzięciach, księżnę Annę z Sapieliów Jabłonowską, wojewodzinę Bracławską, której dziełem są okazałe budowle w Kocku i Siemiatyczach, wyborne tamże ekonomiczne urządzenia i fundacye miłosierne. Zostawiła także i pisma, będące wzorem światłego gospodarstwa. Okolica Wysokiego jest szczególnie pod piękną pszenicę zdatna, co czyni że ta zkad inąd mała włość, tyle prawie teraz przynosi rocznego dochodu, ile przed kilkudziesiąt laty kosztowała, gdy przez męża wspomnianej księżny nabyta była od imienia Wyzewskich. W blizkiej wiosce Targowisku, stoi kościół z modrzewowego drzewa, którego prezyterum murowane, było poświęcone przez Świętego Stanisława, biskupa Krakowskiego, około roku 1070. W tyż okolicy jest kaplica w Studzińskich, mająca takąż starożytną szacowną.

Wysokie Mazowieckie, miasteczko w byłym województwie mazowieckim, ziemi Nurskiej, powiecie Zambrowskim, teraz w departamencie Łomżyńskim.

Wysokie Litewskie, miasteczko w byłym województwie Brzeckim Litew-

Litewskim, należące z przyległą włością do xięcia Franciszka Sapiehy byłego generała artylerji Litewskiej.

Wysokie koło, klasztor ozdobny, w byłym województwie Sandomirskim, powiecie, a teraz departamencie Radomskim, blisko miasta Gniewoszowa albo Granicy, na wielkiej drodze z Warszawy do Puław i Lublina.

Wyspa, nazywa się w Jeografii większa lub mniejsza powierzchnia ziemi, dokoła wodą oblana.

Wyspa Francuzka, była prowincya, w której leży miasto Paryż, stołeczne państwa.

Wyspa Francuzka, albo Isle de France, wyspa położona na oceanie między Afryką i Indyjami Azyjatyckimi. Bardzo jest ważną dla swych portów, mianowicie *St. Louis* teraz Napoleon.

Wyszogrod, miasto w byłym województwie Mazowieckim, stołeczne ziemi tego imienia, które

tutaj odbywały się seymiki, sądy ziemskie i grodzkie czyli starościńskie. Leży nad prawym brzegiem Wisły, w okolicy pięknej i wyniosłej. Ziemia Wyszogrodzka acz mała, ma znaczne i intratne wsie, lud wiejski zamożny, ale szczególniej do napoju i bitew skłonny. Jedna liniia wiązała Mazowieckich zdrobniałych, miała tutaj w 15 wieku dział i mieszkanie.

Wyżnoy Wołoczok, prowincya Rossyjska w gubernii Nowogrodzkiej, ma miasto stołeczne tegoż imienia.

Wyżnoy Wołoczok, przedtém miasteczko, ale roku 1772 nadane przywilejem miasta, jest stołeczne prowincyi wyżey wymienioney. Leży nad rzeką Twerą, połączoną kanałem z rzeką Mstą, a tym sposobem statki przechodzić mogą przez inne rzeki i całą Rossyją, od morza Bałtyckiego do Kaspijskiego.

X.

Xacca, Xiacca, Sacca, miasto w Sycylii, prowincyi *Val di Mazara* nad południowym brzegiem tej wyspy, ma mocny zamek.

Xaching, wielkie miasto w prowincyi Chińskiej Chekiang.

Xadraque, Jadraque, małe, otwarte, ale dość dobrze zabudowane miasto Hiszpańskie, w prowincyi Guadalaxara.

Xagua, mała zatoka morska przy południowym brzegu wyspy Cuba jednej z Antylskich w Ameryce. Francuzi nazywają też, wielkim portem, gdyż w istocie znajduje się w niej port jeden z najobszerniejszych w całej Ameryce. W środku wspomnioney zatoki leży wyspa na której znajduje się woda pitna.

Xaintonge, ob. Saintonge.

Xalama, mała rzeka w Nowey Kastylii, prowincyi Hiszpańskiej, wpadająca w rzekę Henares.

Xalama, wysokie góry w królestwie Leonskim, w Hiszpanii, przy

granicach prowincyi Estremadury; w nich poczyna się rzeka Agueda.

Xalappa, Xalappa de la Cruz, małe miasto Ameryki Północney, w Audyencji Meksykańskiej, prowincyi Tlaskala, do Hiszpanów należące. Ma około 2000 mieszkańców częścią Hiszpanów częścią Indian i biskupstwo czyniące 100,000 dukatów rocznego dochodu.

Xalisco, albo Nowa Gallicya, prowincya w Audyencji Guadalaxara w Północney Ameryce, gdzie Hiszpanie mają 3 osady, to jest *Xalisco*, *Purification* i *Compostell*; leży ona między prowincjami Guadalaxara i Mechoacan, tudzież morzem *Mar del Sur* zwanym.

Xalon, Salon, rzeka hiszpańska w prowincyiach Nowey Kastylii i Aragonii, wpadająca w rzekę Ebro po wyżey miasta Saragossy.

Xamo, ob. Camul.

Xamuen, dobrze zamieszкана wyspa,

spa, należąca do Chińskiej prowincji Xantung.

Xancoins, Sancoins, dawne miasteczko, w byłej francuskiej prowincji *Bourbonnois*, nad rzeką Argent, o 6 mil od miasta Nevers.

Xangole, miasto w Chińskiej prowincji Pekking.

Xansi, prowincja Chińska, granicząca na wschód z prowincją Pecking, na południe z Honan, na zachód z Xensi, na północ z wielkim murem. Ma wiele ciepłych mineralnych Komieli i kopalni węgla kamiennych; miasto stołeczne nazywa się Taiven. W tej prowincji znajduje się 110 większych i mniejszych miast.

Xante, Santo, mała rzeka Azyjatycka, poczynająca się z pod góry Ida w Natolii, a wpadająca, w archipelag grecki.

Xante, Santo, Sirbi, małe miasto Azyjatyckie w Natolii, nad rzeką Xante, ob. Santa.

Xantung, prowincja Chińska, granicząca na zachód z prowincją Peking i Honan, na południe z Nankinem, na wschód i północ z zatoką morską Nanquin. W tej prowincji jest 100 miast mniejszych i większych.

Xantung, miasto Chińskie w prowincji Peking, między Galchau i Xunguxa. Okolica ta jest ludna.

Xaocheu, miasto Azyjatyckie w prowincji Quantung w Chinach.

Xaoching, Xaochinga, miasto Chińskie w prowincji Chekiang nad rzeką Ehe; ma być tak jak Wenecja zbudowane na wodzie i jedno z najlepszych miast w prowincji.

Xaoum, miasto Chińskie w prowincji Fokien.

Xarama, ob. Xalama.

Xarasuel, miasteczko w prowincji hiszpańskiej Walencji, nad rzeką Xucar.

Xarayes, Xarages, wielka i wilgotna równina, w Ameryce południowej, która od pobliskich rzek bywa zalewana w pewnych porach roku. Leży ona w kraju Paragwaryi, a graniczy na zachód z Peru. Od niej ma nazwisko ludu mnogi dziki, zamieszkujący kraj

Tom. II.

Amazoński, między 15 i 16 stopniem południowej szerokości, a ma posiadać bardzo bogate góry złota i srebra.

Xativa, Stativa, przedtem jedno z najpiękniejszych miast hiszpańskich w prowincji Walencji, gdzie miało się znajdować do 3000 budowli. Ponieważ w wojnie o sukcesyją hiszpańską trzymało z Austrią, przeto Król Filip V., kazał roku 1707 całe miasto, prócz kościołów spalić, a na tém miejscu nowe założyć i nazwać *St. Philipp*. To stało się w prawdzie lecz miasto nie może się odtąd podnieść, mieszkańcy którzy po tej klęsce schronili się do powiatu la Mancha, odzyskali nazań swe majątki, lecz ci tylko, którzy z Francją trzymali.

Xavier, miasto stołeczne królestwa Juda w Gwinei w Afryce. Francuzi Portugalczycy, Anglicy i Hollendrzy, mają tam kantory, a prócz tych Anglicy i Francuzi twierdze opatrzone, każda 4 armatami, o milę od morza odległemi. Najznaczniejszym przedmiotem handlu tamecznego są murzyni, któremi mianowicie Portugalczycy do Brazylii kupczą, a płacą ich częścią pieniędzmi częścią tytunem. Każdy Europejski handlujący naród ma tam urzędnika w swej służbie, zwanego kapitanem narodu któremu służy.

Xavier, zamek i włość w królestwie Navarry w Hiszpanii. Od niego miała nazwisko familia, z której pochodził sławny apostoł Indyjski, święty Franciszek Xawery, zmarły roku 1552.

Xaviera, miasteczko w Hiszpańskiej prowincji Aragonii nad rzeką Galego.

Xauca, albo Maraguan, rzeka Ameryki Południowej w Peruńskim królestwie, wpadająca w wielką rzekę Amazońską.

Xecien, miasto Azyjatyckie w prowincji Queichen.

Xelsa, Celsa, Colonia Julia, miasteczko w prowincji Hiszpańskiej Aragonii nad rzeką Ebro.

Xemonico, ob. Zemonico.

Xemuren, wysokie góry w Chinach nie daleko miasta Lolcang, ktorych

rych wyniosłe i ostre skały wystawiają z daleka podobieństwo lasu skalistego.

Xenil, rzeka hiszpańska w prowincyi Granadzie, nie daleko miasta Granady poczynająca się: wpada w rzekę Gwadalkiwir.

Xenoxua, **Zenorva**, małe miasto Greckie w prowincyi Macedonii.

Xensi, wielka prowincya Chińska, granicząca od wschodu z prowincyami Xansi i Honan, od południa z Suchnen, od zachodu i południa z Tartaryą Wielką. Miasto jej stołeczne Sigan, jest wielkie i piękne.

Xeres de Badajoz, albo **de Cavalleros**, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Estremadurze nad rzeką Ardita, o 5 mil od miasta Badajoz, ku południowi. W tej okolicy jest wyborny chów bydła, tak że go corocznie wychodzi na iarmarki po blizkich miastach do 50,000 sztuk. Należało przedtem do kawalerów Templariuszów i ztąd ma nazwisko.

Xeres de la Frontera, miasto hiszpańskie nad rzeką Guadalete w Andaluzyi, niedaleko Puerto de Santa Maria. Jest wielkie i dobrze zabudowane, tudzież mocno od szlachty okoliczney zamieszkanę. Ulice i domy są porządne, a za miastem niema ani kawałka ziemi nieuprawnego. Okolica wydaje wyborne wino, które do Indyi i Anglii bywa wyprowadzane, a jest dwoiakie: słodkie i gorzkie, na żołądek bardzo zdrowe. Także w tej okolicy konie najlepsze w całej Hiszpanii bywają chowane. Nie daleko od tego miejsca ostatni Król Gotów Roderik, poległ roku 715 w boju przeciw Maurom, którzy w ten czas pierwszy raz osadowali się w Hiszpanii. Równina wśród której to miasto położone, jest tak dobra i tak chwiei uprawiana, że droga publiczna ledwie na zmieszczenie się dwóch wozów jest szeroka, podczas deszczów staje się ona prawdziwą topielą w której ludzie i bydła często śmierć znajduję. Mieszkańcy okoliczni zamiast przykładać się do jej uprawy, stawiają wartowników z

bronią aby biedni podróżni nie starali się unikać potopu przez zbaczanie na posiane pola. A ta droga jest głównym gościńcem z Madrytu do Kadyx.

Xeres de Guadiana, miasto graniczne między Portugalią a Hiszpanią, w prowincyi Andaluzyi, tego ostatniego królestwa, nad rzeką Guadianą.

Xerez, małe miasto hiszpańskie, w prowincyi Guatimala, w Nowey Hiszpanii, w Ameryce Północney.

Xerica, **Zerika**, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Walencyi, od jej stołecznego miasta o mil 11 odległe; należy z tytułem księstwa do rodziny byłych książąt Berwik, albo Fitzjames pochodzących od owego sławnego księcia Berwik, naturalnego syna króla angielskiego Jakuba II., któremu tę włość nadał Król Hiszpański Filip V., za wyświadczone mu przez tegoż usługi wojenne.

Xerte, ludne miasteczko hiszpańskie, nad rzeką tegoż imienia, w prowincyi Estremadurze, powiecie Placencyi.

Xetafe, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Nowey Kastylji, o 2 mile od miasta stołecznego Madrytu ku południowi.

Xiaca, ob. **Xacca**.

Xicoco, wyspa Azjatycka przy brzegach wyspy Nippon, w cesarstwie Japońskim, dzieląca się na 4 księstwa; Java, Ava, Tosa i Saganagu.

Xicoña, miasto między górami w hiszpańskiej prowincyi Walencyi. Nad miastem położony jest zamek, panujący nad częścią przez te góry przeprawą.

Xili, małe miasto tureckie w prowincyi Zakoniia, na półwyspie Morei, o 4 mile od zamku Rampono, ku wschodowi, nie daleko przylądku Xili.

Xiloca, **Xiloa**, rzeka hiszpańska w prowincyi Katalonii, wpadająca przy Catalajad w rzekę Xalon.

Xilocastro, małe miasto tureckie na półwyspie Morei, w księstwie Clareza, o 3 mile od golfu Lepańskiego ku południowi.

Ximena, znaczne miasteczko hiszpańskie

pańskie w prowincyi Andaluzyi ku granicom Granady, na skalistey górze, na północ Gibraltaru.

Ximola, miasto stołeczne xięstwa tegoż imienia, w wschodniej stronie wyspy Niphon, prowincyi Ochio, cesarstwie Japońskim.

Ximotonque, królestwo małe, z miastem tegoż imienia, na wyspie Niphon, w cesarstwie Japońskim.

Xinano, królestwo z miastem stołecznym tegoż imienia, na wyspie Niphon, w cesarstwie Japońskim, prowincyi Quanto.

Xincheu, miasto Azjiatyckie w Chinach, prowincyi Huquang.

Xicon, małe miasto hiszpańskie w prowincyi Walencyi, okolicy wydajacej piękne wino. Blisko tego miasta iest przeprawa przez góry mogąca całą armią zatrzymać.

Xoa, **Xaóa**, królestwo Afrykańskie w Abissynii, ku granicom

Zangwebaru. Jedna część jego podlega królowi Abissyńskiemu, druga mu została wydartą przez Galasów albo Inhangalasów, lud potężny w okolicy.

Xucar, wielka rzeka hiszpańska, poczynająca się w Nowey Kastylii a wpadająca w zatokę morską Walencką.

Xuicheu, miasto Azjiatyckie w Chinach, prowincyi Kiangsi.

Xuncking, miasto w Azji, w prowincyi Chińskiej Suchuen.

Xunguxa, miasto w prowincyi Chińskiej Pelling, w okolicy obfitey w naypiękniejsze owoce - kraiom ciepłym tylko właściwe.

Xunning, wielkie miasto Chińskie, w prowincyi Junnan.

Xunte, miasto Azjiatyckie, w prowincyi Pelling w Chinach.

Xuntien, miasto stołeczne całego cesarstwa Chińskiego, zwane atoli bywa pospolicie Peking.

Y.

Ya, ob. **Ye**.

Yalo, rzeka Azjiatycka w Chinach, poczynająca się w wschodniej Tartaryi, a wpadająca w zatokę morską, między prowincyją *Leatoung*, a półwyspem *Corei*.

Yamarito, królestwo małe, z miastem stołecznym tegoż imienia, w prowincyi Jetsengo, na wyspie Niphon, w cesarstwie Japońskim.

Yamur, ob. **Amur**.

Yanaon, faktoryja francuzka w północney stronie brzegu Koro-mandelskiego, w Indyach Azjiatyckich, o 9 mil francuzkich, od uyscia rzeki Ingeram.

Yancheu, wielkie miasto handlowe Chińskie, nad rzeką Kiang, w prowincyi Nanking.

Yare, **Yere**, rzeka angielska w prowincyi Norfolk, wpadająca w morze Niemieckie przy mieście Jarmut.

Yarley, miasteczko angielskie w prowincyi Huntingdon, o 70 mil angielskich od Londynu.

Yarmouth, Jarmut, Yermut, dość warowne i dobrze zaludnione miasto angielskie w prowincyi Norfolk, nad morzem Niemieckim przy uysciu w niego rzeki Yare. Leży na półwyspie i ma port wyborny. Wieża na kościele zwanym starym, jest tak wysoka że służy okretom za znak w wielkim oddaleniu na morzu będącym; także komora celna i ratusz dobrze wpadają w oczy. W tameczney okolicy w październiku tak wielka ilość śledzi kywałowiona, że w żadnym mieście nadmorskim angielskim niema większych na nie jarmarków. Także to miasto prowadzi znaczny handel na morze Baltyckie wełnianemi materjami z fabryk Norwickskich. Miasto to wysłało dwóch deputowanych na parlament, i daje tytuł hrabioski jednej angielskiej familii.

Yarmouth, miasteczko z zamkiem i portem, na wyspie Wight w Anglii, mające miejsce i głos w parlamencie.

Yarmouth, New-Yarmouth, miasto Ameryki Północnej, w prowincyi Nowej Anglii, nie daleko od Neuplymouth.

Yarum, miasto angielskie w prowincyi *Yorkshire*, nad rzeką *Tees*.

Yberg, mocny zamek na wysokiej górze w byłym hrabstwie *Toggenburskim*, nie daleko od rzeki *Thur*, przedtem należało do opactwa *St. Gallen*.

Yca, Ika, znaczne miasto hiszpańskie w królestwie *Peru* w Ameryce Południowej. Ma wyborne huty szklanne.

Ydstädt, ob. Ystadt.

Ye, Y, Ya, rzeka, a raczej zatoka morska dzieląca *Hollandyją* północną od południowej. Statki płyną z *Ye* na morze *Harlemskie*, przez małą rzekę *Spar*.

Yecora, Jeccuris, miasteczko w prowincyi hiszpańskiej *Rioxa* o 2 mile od miasta *Logronno*.

Yeddo, Yedo, Jedo, Yendum, *Jedum*, miasto stołeczne cesarstwa Japońskiego na wyspie *Nifon*, przy uściu rzeki *Tonkon* w zatokę morską *Yeddo*. Jest miészkalne cesarza, nie ma murów ani wałów, ulice jego są kanałami po wielkiej części przetrnięte, na noc zamykane. Jest tam komora celna warowna od ognia. Pałac cesarski w środku miasta leżący, zajmuje prawie czwartą część całego miasta. Tameczny most zwany *Niponbas* jest bardzo okazały: od niego wymierzone są wszystkie drogi całego cesarstwa. Port tego miasta nie jest dość głęboki aby okręty mocno wyładowane mogły aż do niego przystępować; pospolicie zostają o milę na morzu. Znajduje się tutaj wiele artystów i rzemieślników. Inne jest jeszcze miasto stołeczne w Japonii zwane *Miakao*.

Yedso, Jedso, wielka wyspa Azjiatycka, na północ wyspy *Niphon* albo Japonii, przedzielona od teyże cieśniny *Sangaar*. Przedtem mniemano że *Jedso* i *Kamczatka* były jedno. Południowa część wyspy *Jedso* podlega cesarzowi Chińskiemu, północna podług podobieństwa jest niepod-

legła i od samych Japończyków nie znana.

Yegnias, zatoka morska przy mieście *Kadyx* w Hiszpanii.

Yell, Zell, wyspa jedna z Szkockich, dość jest zamieszкана.

Yemen, Jamak, Jemen, w ogólnym znaczeniu tak bywa nazwana cała Arabia Szczęśliwa, a w ściślejszym to Królestwo, które jest położone nad południowo-wschodnim brzegiem Szczęśliwej Arabii. Jest to jedna z najwyżniejszych krain Azjiatyckich, a graniczy z Królestwem *Aden*. Tam rośnie ta wyborna kawa, zwana *lewanczką*; z tamtąd rozwożona jest na wielbłądach do Wielkiego *Kairu*, a potem spławiana *Nilem* do *Alexandryi* i innych miast nadmorskich. Z tego to kraju kawa była przesadzona do Indyi Wschodnich, a z tamtąd do Ameryki. Ten także kraj wydaie najlepszy len.

Yen, Królestwo Azjiatyckie w *Tartaryi* Północnej; mieszkańcy jego uzbrają się pancierzami żelaznymi i szerokiemi mieczami na szyi noszonemi.

Yenchau, mierne miasto Azjiatyckie w prowincyi *Xansi* w Chinach.

Yenchau, wielkie i ludne miasto w prowincyi *Xantung* w Chinach.

Yenne, małe miasto francuzkie, w byłej prowincyi *Burgundii*, powiecie *Bugey*, blisko granicy *Sabaudzkiej*, nie daleko rzeki *Rodanu*, a o 2 mile od miasta *Bellay*.

Yeovil, Evil, miasteczko angielskie nad rzeczką *Ivel*, w prowincyi *Sommerset*; ma dobre rękodzieła i handel rękawiczkami.

Yepes, Ypes, małe miasto w powiecie *Ocanna*, w hiszpańskiej prowincyi Nowej *Kastylii*, o 6 mil od miasta *Toledo*, ku wschodowi.

Yerack - Agemi, albo *Perski Irak*, prowincya perska, granicząca na zachód z *Arabskim Irakiem*, na północ z krainą *Adirbeizan*, *Kilan* i *Tabarestan*, na wschód z *Chorozanem*, na południe z *Farsistanem* i *Chusistanem*. Jest to jedna z najludniejszych i najżyźniejszych prowincyi *Perskich*;

skich; w niej leży miasto stołeczne, i przepyszne Ispahan.

Yerak - Arabi, turecka prowincya w Azji, jest to starożytny Babilon i Chaldea. Składa się teraz z 2 beglerbeglików albo powiatów, to jest Bagdadu i Baliory. Graniczy ona od północy i zachodu z Mezopotamią, ku południowi z Chuzystanem, ku wschodowi z Yrakiem Perskim. Prawie cała okrażona jest rzekami Tygrysem i Eufratem.

Yere, ob. Yare.

Yermouth, ob. Yarmouth.

Yesd, Jessed, miasto Azjatyckie w prowincyi Perskiej Yrak Agemi, o 40 mil od miasta stołecznego Ispahan, ku wschodowi tam robią najpiękniejsze kobierce Perskie.

Yeu, wyspa z portem, należąca do Francyi, przy brzegach byłej prowincyi Dolnego Poitou.

Yeure le Chateau, miasto francuskie w byłej prowincyi Orleansois, nad rzeczką Sinarde, o pół mili od miasta Pluviers.

Ygualada, małe miasto hiszpańskie, w prowincyi Katalonii, nad rzeką Noya o 12 mil od miasta Barceliony na północ-zachód.

Yguos, miasto przy uściu rzeki Maricy, w tureckiej prowincyi Romelii.

Yla, Ila, wyspa jedna z zwanych Westerness przy brzegach Szkockich, najbardziej ze wszystkich ku południowi posunięta. Długa jest mil 7, a 6 szeroka, ma 10 miast małych, wiele zboża, bydła i ołowiu; także kilka źródeł mineralnych.

Yla-sund, nazywa się cieśnina morską między wyspami zachodnimi Szkockiem i Yura i Ila.

Ylst, małe miasto Hollenderskie, w prowincyi Frislandyi, dzielnicy Westergoe; tameczni mieszkańcy przykładała się do budowy okrętów.

Ymmens, włość w byłej Hollandyi, prowincyi Utrechckiej, między miastami Amersfort i Naerden.

Yo, małe miasto Finlandzkie, w prowincyi Cajanii, nad rzeką Yo;

prowadzi handel rozmaitemi towarami z Laponii pochodzącami.

Yocheu, wielkie miasto Azjatyckie, w prowincyi Chińskiej Hukang.

Yonne, rzeka Francuzka, poczynająca się w byłej prowincyi Nivernois, a przy mieście *Monterveau sur Yonne*, w Sekwanę wpadająca.

Yonne, Jona, mała rzeka Francuzka w prowincyi *Gainois*, wpadająca w rzekę Juine, przepływający wprzód przy mieście *Estampes*, dla tego bywa niekiedy zwana *la riviere d'Estampes*.

York, Neuyork, prowincya Ameryki Północnej; granicząca na północ z Kanadą, na zachód z Pensylwanią, kraiem Irokizów i Nowym Yerseiem, ku południowi z morzem zwanym *Mar del Nord*, ku wschodowi z Nową Anglią. Nayprzód Hollendrzy krąy ten opanowali roku 1615 i nazwali Nową Hollandyą; roku 1664 Anglicy im ją odebrali, a zatrzymawszy pokoiem zawartym w Breda roku 1667, nazwali Nowym Yorkiem na cześć, Jakuba xięcia York, brata Króla Karola II., i potem Króla angielskiego pod imieniem Jakuba II. Ziemia jest tam bardzo żyzna, a mieszkańcy prócz rolnictwa trudnią się handlem futer, skór, koni, tytuniu, wołów, świń, zboża, ołowiu, drzewa. Dzieli się ta prowincya na 4 counties, albo hrabstwa.

York, (Neu,) miasto stołeczne prowincyi wyżej wymienionej, na wyspie Monahutton, utworzonej przy uściu swym przez rzekę Hudson z północy płynącą. Zwało się przedtem Nowy Amsterdam, dopiero roku 1667 równie jak prowincya cała nazwane było przez anglików Nowym Yorkiem. Leży to miasto bardzo wygodnie do handlu, ma dobry port i 28000 mieszkańców. Zbывa mu na wodzie pitney, która z daleka musi być sprowadzana. Budowle publiczne są tam bardzo piękne, a domy nabożeństwa różnych wyznań napełnione w święta. Roku 1776 anglicy to miasto opanowali, lecz po pokoiu roku 1783, uznawszy udzielność rzeczypospo-

pospolitey Amerykańskiej, której prowincya New-York jest częścią ustąpił z niego.

York, Neuyork, prowincya Ameryki Północney, w krainie Estotiland, ku zatoce morskiej zwanej *Bay de Buton*. Odkryta była przez Anglików, ale ci żadney tam nie założyli osady.

York, miasto angielskie stołeczne prowincyi *Yorkshire*, o 197 mil angielskich od Londynu. Ma znaczną rozległość przeszło 3000 domów, ale tylko około 15000 mieszkańców. Rzeka Ouse, płynię środkiem tego miasta, nosi statki o 250 beczkach ładunku, które do rozmaitych portów Angielskich mianowicie do Londynu są przeznaczone. Kosztowne służy utrzymać tę rzekę pełną i szeroką. Przed ich założeniem, zostawiała ona wiele mułu w mieście i była płytka. Ulice tego miasta są szerokie i dość do brze zabudowane. Było one przedtem ludniejsze i znakomitsze, jednak dotąd tameczny burmistrz, podobnie jak Londyński ma tytuł lorda-moyora, tudzież deputowani Yorkscy natychmiast po Londyńskich mają miejsce w parlamencie. Tameczny arcybiskup ma drugie miejsce między duchowienstwem Anglikańskim. Kościół katedralny tego miasta, przepyszna budowla Gotycka niema podobno brwnego w Europie. Długi jest 525 stóp, 110 szeroki, a 99 wysoki. Sam statek jego jest największy w całym chrześcijaństwie po Rzymskim Świętego Piotra; nawet w tej mierze przechodzi o kilka stóp Londyński, świętego Pawła. Dom kapitularny jest ośmiobok mający 63 stopy średnicy, sklepiony i bez żadnego słupa wewnątrz. Sala zgromadzeń jest godna widzenia. Fabryki bawełniane i wyścigi konne tego miasta są sławne. Césarze Rzymscy Severus i Constantinus Chlo-rus tutaj pomarli.

Yorkshire, prowincya Angielska iedna z północnych, graniczy na zachód z prowincjami Westmorland i Lancaster, ku południowi z Darby, Nottingham i Linkoln, ku wschodowi z mo-

rzem Niemieckim, ku północy z biskupstwem Durham. Ta prowincya jest największa między wszystkimi angielskimi, ale napełniona lasami, bagnami i górami; rozciąga się na 80 mil, a dzieli na trzy części zwane *East*, *Nord* i *West Riding*. Znajdują się tam kamień agatowy, alian, drzewo słodkie, tudzież najlepsze konie w całej Anglii. Ta prowincya ma tytuł księstwa, który noszą młodszy synowie Królewscy.

York, twierdza z kilku magazynami na towary i domami mieszkalnemi, nad zachodnim brzegiem zatoki Hudsonbay w Ameryce Północney.

York, hrabstwo Ameryki Północney, w krainie Nowey Anglii, prowincyi Massahuset bay, a drugie tegoż imienia w Wirginii. W tym ostatnim jest miasto stołeczne *Fork*, albo *Yorktown*, gdzie generał angielski *Cornwallis*, roku 1781 był z swym wojskiem przez amerykanów oblężony i w niewolę poymany.

York, wyspa przy brzegach Górney Gwinei w Afryce; anglicy założyli tam cokolwiek fortyfikacyi.

Youghill, Yughall, ludne miasto Irlandzkie w prowincyi Mounster, hrabstwie Cork, ma port wygodny przy uściu rzeki Blakwater w morze.

Ypern, Ypres, dobrze zabudowane i warowne miasto francuzkie w byłey Flandryi nad rzeką Yperle, która za pomocą kanału zwanego Bösingen i drugiego Furt, ułatwia handel wodny do Nieuport, Ostendy i Brugge. Francuzi posiadali to miasto od roku 1678 do 1713, kiedy pokojem Utrechckim oddali je Austrii, która znowu musiała roku 1715 ustąpić je Hollandrom, którzy tam na mocy traktatu barierowego mieli trzymać garnizon. To miasto sławne jest od dawna własnosciami fabrykami, któremi ma znaczny handel. Z wielu tamecznych iarmarków najznaczniejszy jest postny. Sławny Cornelius Jansenius, od którego miała nazwisko partii Jansenistów, był tutajszym biskupem aż do roku

1658. Kościoły tego miasta mają wiele szacownych malowideł.

Y p o l, rzeka w Górnych Węgrzech, wpadająca przy mieście Barakan w rzekę Gran.

Y p s, małe miasto do korony należące, w Dolnej Austrii, nad Dunajem przy uściu w niego rzeki Yps. Przedtem sławne były garki i tygle tutajsze.

Y s s a r, Iskar, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Segowii, w Nowej Kastylji.

Y s c h e, mała rzeka w byłym Brabancie, poczynająca się w lesie Soigne, a wpadająca przy Neerysche w rzekę Dyle.

Y s e n b u r g, ob. Isenburg.

Y s e r, mała rzeka we Francyi, w byłej prowincyi Flandryi, poczynająca się przy wsi Lerdreccelles, a wpadająca po niżej Eversham w rzekę Yperle.

Y s t a d t, małe, ale dobrze zabudowane miasto Szwedzkie, w prowincyi Skanii, nad morzem o 5 mil od miasta Malmoe. Podróżni przybywający z Niemiec i innych kraїв Europy zachodniej, tam pospolicie wysiadają na ląd. Przy pomyślnym wietrze, i na dobrym statku można ztąd stanąć w 7, lub 8 godzinach w Stralsundzie. Port taceczny nie jest ani obszerny, ani wygodny; dla tego żeglarsze podczas nocy lub pochmurnego dnia nieśmiają się do niego zapuszczać, z bojaźni skalistych haków i odsepów piaszczystych. Główny kościół tego miasta, podobnie jak inne prowincyi Skanii pokryty jest ołowiem. Drugi kościół Świętego Piotra jest także ozdobny. Znajduje się tam sąd powiatowy i szkoła pod dozorem tacecznego magistratu zostająca.

I s t - W i t h, mała rzeka Angielska, w księztwie Walii, prowincyi *Cardigan*, wpadająca w morze Irlandzkie.

Y u c a t a n, ob. Jucatan.

Y v e r d o n, Iverdun, Ifferten, jedno z 4 miast zwanych Dobremi w krainie Vaud, pod opieką kantonu Bernieńskiego w Szwajcaryi zostających. Znajduje się tam wiele starożytności; domy i ulice

są porządne, a położenie jedno z najprzyjemniejszych w krainie. W temecznym porcie przy jeziorze Nefszatelskim, znajduje się zawsze wiele statków służących do wielkiego handlu który to miasto prowadzi osobiście wybornymi winami tamtey okolicy. Od miasta aż do brzegów jeziora między ramionami rzek Orby i Talanty tudzież przed wszystkimi bramami znajdują się piękne przechadzki. W mieście są dwa składy towarów, warowne od ognia tudzież dobra szkoła. Tutaj professor Felice Neapolitańczyk, założył był drukarnię, w której z pomocą kilku sławnych francuzkich i szwajcarskich uczonych przedsięwziął nową edycyją encyklopedyi. W bliskości znajdują się piękne młyny i słuzo do podwyższenia lub zmniejszenia rzeki. Za przedmieściem zwanym *la Plaine*, na drodze ku Lozannie, są kompiele mineralne, które magistrat Bernieński kazał wygodnie urządzić.

Y v e l o t, znaczne miasteczko francuzkie z zamkiem i kilko wsiami, w byłej prowincyi Normandyi nie daleko miast *Havre de Grace* i *Cau-debec*. Była to włość wolna czyli *franc-alieu*, której posiadziciele ku końcowi 14 wieku mieli się pisać książętami, bo nawet królami. To co w tej mierze opowiadano i pisano jest bardzo wątpliwe; podług mniemania pospolitszego dzieiopisów, jeden z królów Francuzkich z domu *Valois* zabił przypadkiem dziedzica dóbr tych, to nadgradzając iego potomstwu uznał ie wolnym od wszelkiego hołdownictwa koronie; co nieiakić podobieństwo miało z udzielnoscią królewską. Ostatniemi dziedzicami tego mieysca byli margrabiowie *Albon St. Marcel*, którzy od dawna wyrzekli się śmiesznego tytułu królów Yvelot, lecz aż do rewolucyi byli w posiadaniu bardzo znacznych przywilejów. Ma to miasto około 9000 ludności, 4 dobre iarmarki i różne rękodzieła; leży w okolicy obfitey w zboże.

Y v i c a, Ivika, jedna z wysp Piłtuzijskich na morzu Sroczdziemnym przy brzegach Hiszpanii do której

które należy. Roku 1786 król ufundował tam biskupstwo dla tej wyspy i Formentery. Ziemia jest tutaj dość żyzna, ale nie bardzo starannie uprawna, ponieważ mieszkańcy bardziej się przykładają do fabryk soli warzonej, którą opatrują część Włoch i Hiszpanii.

Yvika, podług wymawiania mieszkańców *Ivissa*, *Ivica*, miasto stołeczne wyspy wyżey wymienionej; jest dobrze zabudowane, opatrzone wygodnym portem, iednak nie tak znaczne jak przedtem. Mieszkańcy prowadzą ważny handel solą; Gubernator wyspy tam mieszka.

Yuma i Jumata, dwie wyspy z pomiędzy zwanych Lukayskimi,

na merzu *Mar del Nord*, w Ameryce Północney.

Yvoire, małe miasto, w byłey *Sa-baudyi*, powiecie *Chablais*, teraz do Francyi z całym tym krajem wcielone.

Yvoix, *Jvoix*, miasteczko nad rzeką *Chiers*, byłym xięztwie *Luxemburskim*, części od dawna już do Francyi należącey. Król *Ludwik XIV.* darował to miejsce z przydanym mu tytułem xięstwa i mianem *Carignan*, hrabiemu *Maurycemu de Soissons*, pochodzącemu z xiążąt *Savoye-Carignan*.

Yupi, wielki półwysep i królestwo w wielkiey *Tartary* w *Azyi*, przy brzegach *Wschodniego Oceanu*.

Yura, ob. *Jura*.

Yvrea, ob. *Ivrea*.

Xvri, ob. *Ivri*.

Z.

Zaara, **Saara**, albo **Wielka pu-stynia**, obszerna kraina *Afrykańska* rozciągająca się na mil 400 od wschodu ku zachodowi, a na 170 od północy ku południowi. Otoczona jest na północ *Barbaryą*, na wschód *Egiptem*, na południe *Etiopią* i *Nigrycją*, na zachód morzem *Atlanckim*. Leży pod samym zwrotnikiem *Koziorożca*. Mieszkańcy iej są albo *maurowie*, albo koczujący *berberowie*, którzy tylko nędzne wsie mają, a całe mienie ich zawisło na gummie i soli. Ogólnie mówiąc, nie można o tej okolicy nic pewnego twierdzić, gdyż *Europejczycy* wcale iej nie nawidzają. Gorąco tam jest niezmierne, a tylko niewiele kawałków jest okrytych nędzną zielonością, reszta kamieniami, bagnami lub piaskiem ruchomym, który wiatrem podnoszony, coraz nowe okolice zasypuje; dla tego *arabowie* nazywają tę krainę morzem piaskistym. Wprawdzie deszcz bywa tam częsty, nawet od sierpnia zaczawszy przez kilka miesięcy wciąż pada, jednak mimo to ziemia z samego piasku złożona, ledwie cokolwiek wydaie trawy dla bydła. Na źródłach hrakuie w całym kraju, a te które się tam znajdują, bywają piaskiem zasypywane. Wielbłądy są naypoży-

teczniejszym z tworów tamecznych dla ludzi; nie tylko w podróżach po tak dzikich stronach są nieuchronne, lecz nadto w przypadku ostatniego niedostatku wody, otwarte ich żaładki, w swych kilkorakich pęcherzach mają taki iej zapas, którym ie przyrodzenie opatrzyło na potrzebę, że po swym zgonie mogą wystarczyć na ugaszenie pragnienia wielu ludzi. *Lwów*, *tygrysów* i *rysiów* jest tam wielka mnogość. *Strusie* tych okolic są tak wielkie że z daleka wydaia się iak rycerze na koniach. Ich mięso, pióra i jaja, tudzież trocha bydła, gummy i soli są iedynym mieniem mieszkańców. Szarańcze czynią wielkie spustoszenia gryząc tę trochę trawy tam się znajdującey; lecz natomiast mieszkańcy karmią się szarańczą. *Religią* w całym kraju jest *mahometañska*, ale większa część tych nędznych ludów żyie bez żadney religii.

Zabache, **Mar de Zabache**, morze *Azofskie*, *Palus Meotis*, małe morze między *Tartaryą* *Nogayską*, *Kubańską* i *Krymską*, długie około 4000 werstw, a przez dwie cieśniny po obuch stronach wyspy *Tawan*, łączy się z morzem *Czarnym*.

- Zabelstein**, małe miasto niemieckie w Szwabii, królestwie Wirtemberskim, przy Czarnym lesie, o półtorej godziny od miasta *Calo*. W bliskości znajdują się kwaśne wody mineralne.
- Zabelstein**, miasto niemieckie, z spustoszałym zamkiem, w byłym biskupstwie, teraz wielkim księstwie Wirchurskim, przy granicy byłego księstwa biskupstwa Bamberskiego.
- Zabeltitz**, **Zabblutz**, wieś, włość i piękny zamek, w królestwie saskim, cyrkule Missniiskim, o 2 mile od Grossenhayn. Należało do zmarłego przed kilko laty Królewicza Polskiego, księcia Saskiego Xawera.
- Zabenstädt**, miejsce w byłym księstwie Mansfeld, w Dolnej Saxonii, w Niemczech. Znajduje się tam bardzo znaczna topialnia żelaza. Prócz tego znane jest to miejsce swięmi trzema, tak nazywanymi morskimi otworami. Te podobne są małym stawom, a największy ma do 400 kroków obwodu. Dwa z nich są z sobą pod ziemią połączone, płyną mocno i tworzą tak nazwany rów morski, który dwa młyny obraca. Woda w tych stawach jest słona, podobnie jak w słonym jeziorze przy Seeburg. Ponieważ w zimie wydać parę i nigdy nie zamarza, stąd jest powód do mniemania że są w połączeniu z morzem. Roku 1772 w grudniu woda w największym z tych stawów zaczęła nagle wrzeć, jakby podziemnym ogniem wzruszona, i 24 godzin płynęła mocno. Potem przez 12 godzin okryta była czerwawą gliną, na koniec znowu się uspokoiła i została czysta.
- Zabergau**, nazwa się okolica w królestwie Wirtemberskim, w Niemczech, leżąca nad rzeką Zaber, która przy Laufen wpada w rzekę Nekar. W niej leży miasto Boningen i inne.
- Zabern**, ob. Elsasszabern, Saverne, Berg Zabern, Rheinzabern.
- Zabin**, miasteczko w byłym województwie Mińskim w Litwie.
- Zabircz**, włość w byłym województwie Wilenskim w Litwie.
- Zablat**, miasteczko w cyrkule Bechinskim w Czechach.
- Zabłocie**, miasteczko litewskie w byłym województwie Wilenskim, powiecie Lidzkim.
- Zabłotów**, miasteczko nad rzeką Prutem w Gallicyi, cyrkule Haličkim.
- Zabłudów**, miasteczko litewskie w byłym województwie Trockim, powiecie Grodzieńskim, należy do książąt Radziwiłłów.
- Zabno**, miasteczko Gallicyjskie w cyrkule Pilznińskim.
- Zabola**, miasto w księstwie Siedmiogrodzkim, okolicy Zeklerskiej, ma kopalnię soli, a należy do hrabiów Mickes i Kalnocki.
- Zaborowa**, miasteczko w byłym województwie teraz departamencie Poznańskim, nie daleko miasta Leszna z którym wraz należy do ordynacji książąt Sułkowskich. Ma wiele Niemców i fabrykantów sukiennych.
- Zacarat**, ob. Zangarat.
- Zacatacas**, prowincja w audien-cyi Guadaluaxara, w Północnej Ameryce, między prowincjami *Culiacan*, Guadaluaxara, Meksiko i Nowa biskaya. Najznakomitsze miejsce które tam hiszpanie założyli są *Xeres de la Frontera*, *Nombre de Dios*, *Durango*, *Minas de Zacarecca* i *Minas d'Ellerena*. Przy dwóch pierwszych z tych miejsc znajdują się obfite kopalnie srebra. Kray ten bardzo żyzny, hiszpanie opanowali roku 1531.
- Zachaf**, jezioro w Dolnej Etiopii w Afryce, w prowincyi Monomotapa, przy granicy królestwa Konga; z niego wypływa rzeka zwana Świętego Ducha.
- Zachan**, albo Sochau, wyżynne miasteczko w Tylniej Pommeranii w królestwie Pruskim, do amtu Satzig należące. Leży one właściwie w Kaszubach i było przedtem komenderyją.
- Zachara**, ob. Zaghara.
- Zack**, **Zackel**, **Zacken**, mała ale bardzo bystra rzeka Szląska; poczyną się w górach Olbrzymich, płynie przy Warmbrunn, a wpada w rzekę Bober przy Hausberge. Ma

Ma wielką mnogość pięknych pstrągów i sławny wodospad.

Zaconia, lepiej **Cakonia**, albo **Braccio di Maina**, prowincya na półwyspie Morei, graniczy na zachód z Belvederem, i golfem Koroniskim, na południe z morzem Środiemnym, na wschód z Archipelagiem i prowincyą Saccania, na północ z księstwem Clarenceii. Zaymuje ona całą starożytną Arkadię i Lakonię, a z całą Moreą należy teraz do Turków.

Zador, **Ampela**, przyladek nadmorski na wyspie Kandii, łączący on część wschodnią z południową.

Zadaon, **Cadaon**, rzeka w Portugalii poczynająca się w górach Algarbii, a wpadająca przy Setuwal w ocean Atlantycki.

Zadel, zamek i włość królewska w Saxonii, cyrkule Missniiskim.

Zadra, małe miasto Afrykańskie w królestwie Barca, nad golfem zwanym Sidra.

Zähden, **Zehden**, małe miasto i włość w Marchii Brandenburskiej, nad rzeką Muglitz; przedtem był tutaj klasztor panien cystersek.

Zähringen, wieś w byłym cyrkule Szwabskim, nie daleko miasta Fryburga w Brizgowii; ma spustoszały zamek, od którego się nazywali dawni książęta Zähringen, z których pochodzi dzisiejszy dom Badeński, a nawet i przeszły Austriacki, wygasły 1740 na Karolu VI. cesarzu. Inna wieś tego imienia leży blisko miasta Ulmu.

Zafaibrahim, lud na wyspie Madagaskar mieniący się pochodzić od Abrahama, obrzynający dzieci płci męskiej jednak nieuznający ani mahometa ani jego kalifów, a obchodzący soboty, nie zaś piątki jak Maurowie.

Zaferamini, inny lud na wyspie Madagaskar, dorodny, zwinnny i hardey postawy.

Zaffi, **Azafia**, **Saffi**, miasto z dobrym portem, w państwie Marokańskim w Afryce, w prowincyi Dugnala, przy uściu rzeki Nessis w morze Atlantyckie.

Zaflam, na nowych mappach geo-

graficznych Marawi, wielkie jezioro Afrykańskie w Etiopii Górnay, w państwie Bororensów, ku granicom Zangwebaru położone.

Zafra, małe warowne miasto, z mocną cytafellą, w powiecie Badaloz, hiszpańskiej prowincyi Estremadura. Należy do książąt Feriala. Roku 1711 było wzięte przez Portugalczyków i spustoszone. Sławne są tameczne rękawiczki z iagnięcych skórek tak wybornie wyprawnych, że mogą się chować w łupinę wielkiego orzecha włoskiego.

Zagari, ob. **Zangarat**.

Zagaroło, małe miasto Włoskie, w byłym państwie papieżkim, prowincyi *Campagna di Roma*, o 7 mił włoskich od Rzymu. Należy z tytułem księstwa do familii Rospi gliosi, która ie w 17 wieku nabyła od domu Ludovisi.

Zagatai, albo **Usbek**, część Tartary niepodległej w Azji, nad wschodnim brzegiem morza Kaspijskiego; zaymuje krainy *Chowarasma*, *Mawralnarha* i *Bakriana*.

Zaghara, miasto Afrykańskie w królestwie Nubii; ma dość znaczny handel.

Zagora, u Greków **Debeltus** albo **Develtus**, miasto tureckie, w europejskiej prowincyi Romellii.

Zagorski powiat, w górney Sławonii, królestwie Kroacyi, dzieli się na Górny i Dolny.

Zagorów, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie Kaliskim.

Zagory, miasteczko w byłym księstwie Żmudzkiem, części północnej, w Litwie.

Zagrab, **Agram**, miasto stołeczne królestwa Kroacyi i powiatu Zagrabskiego, nad rzeką Sawą, dzielącą je na właściwe miasto Zagrab i na kapitułę, w której mieszka biskup tameczny, będący sufraganem arcybiskupa Kołoczańskiego. Ma to miasto szkołę wyższą, 3000 mieszkańców, i jest wolnym miastem królewskim, tudzież mieszkaniem rządcy czyli hana Kroackiego.

Zagywa, rzeka w Górnych Węgrzech,

grzech, wpadająca przy Zollrock w rzekę Theisse.

Zahata, miasto hiszpańskie w prowincyi Andaluzyi, z mocnym zamkiem na skale do koła przepaści; w bliskości tego miasta poczyna się rzeka Guadalette, o 15 mil od miasta Sewilli na południe ku wschodowi.

Zahaspas, miasto w prowincyi Mawaralnahra w krainie Usbeckim Tartaryi Azjatyckiej, niepodległej, przy uściu rzeki Gihon w morze Kaspijskie.

Zahna, miasteczko niemieckie w królestwie Saskim, cyrkule Misniskim, o milę od miasta Wittenberga. Ma 230 domów i 1000 mieszkańców.

Zahno, **Zanow**, małe miasto bezpośrednie przedtem, w księstwie Wendenkim w tylniej Pomeranii, nie daleko miasta Köslin, do Landwójtostwa Rügenwalde należące. Było przedtem daleko znaczniejsze i miało mocny zamek.

Zaire, **Zambre**, wielkie jezioro Afrykańskie w Abissynii, z którego poczyna się rzeka Zaire, płynąca przez kraje Giagues, Anzykains i królestwo Kongo, tworzącą w swym biegu wiele wysp zaludnionych, a wpadająca szerokim uściem w morze Kongo. W środku tego jeziora leży wyspa obszerna mająca miasta Zaire i Zambre, od których mają nazwisko dwie części tejże wyspy.

Zaisenhausen, miasteczko niemieckie w królestwie Wirtemberskim, w amcie klasztoru Maubrunn, przy granicy byłego palatynatu, teraz do wielkiego księstwa Badeńskiego należącego. Roku 1713 odkryto tam wody kwaśne mineralne, a później wzniesiono wiele pięknych budowli dla wygody gości.

Zakliczyn, miasteczko nad rzeką Dunajcem, w Galicyi, cyrkule Tarnowskim; ma kościół parafialny i drugi z klasztorem reformatorów. Było to dawne dziedzictwo znakomitej rodziny Zaklików, później Tartów.

Zaklików, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie Lubelskim, nie daleko od Sanu

i Wisły, w pięknej górzystej i leśnistej okolicy. Niegdys dziedzictwo znakomitego domu Zaklików, teraz imienia Puhałów.

Zakouté, warowne miejsce na zachodnich brzegach Afryki, należące do Anglików.

Zakroczym, miasto nad Wisłą nie daleko i po niżej uścia w rzekę Buga, o 4 mile na północ od Warszawy. Było przedtem stołeczne ziemi, w byłym województwie Mazowieckim, teraz jest główne powiatu w departamencie Warszawskim. Także tam odbywały się sejmiki ziemi Zakroczymskiej, sądy iey ziemskie i grodzkie; miała też ta ziemia kasztelana.

Zalamé, miasto w księstwie Siedmiogrodzkim, nad rzeką Ombay.

Zalesczyki, miasto stołeczne cyrkułu w Galicyi, położone ku granicy Bukowińskiej. Założył je sławny Stanisław Poniatowski, kasztelan krakowski, oyciec króla Stanisława Augusta i osadził rzemieślnikami Niemcami i po większej części protestantami. Robią tam piękne sukna i dobre szkło, oboje wyprowadzane do Moldawii.

Zambéra, wielka rzeka Afrykańska w Etiopii, poczyna się z jeziora Zaskaf w Monomotapa, a wpadająca w ocean czterema uściami, między którymi są rozmaite wyspy, mające kopalnie złota; z tych naylepsze posiadają portugalczycy.

Zambeze, wielka rzeka Afrykańska w Etiopii; źródła iey są nieznacone; a uście ma do morza kilka odnogami.

Zambor, miasto węgierskie z 11400 mieszkańców.

Zambre; ob. **Zaire**.

Zambrona, przylądek nadmorski w królestwie Neapolitańskim, prowincyi *Calabria Ulra*, przy górze Świętej Eufemii.

Zambrów, miasteczko przedtem stołeczne powiatu w byłym województwie Mazowieckim, ziemi Nurskiej, teraz departamencie Łomżyńskim.

Zamora, dość wielkie i dobrze warowne miasto hiszpańskie w prowincyi Leon, nad rzeką Douro, na której

które ma most piękny. Okolice tamieczna jest bardzo żyzna, a biskup tutajszy, będący sufraganiem arcybiskupa Kompostelskiego, ma 20,000 dukatów dochodu. Zwało się to miasto przed wiekami *Sentica*, lecz maurowie nadali terazniejszego miano od wyrazu arabskiego *zamora*, znaczącego turkuz, których to kamieni wiele bywa w okolicy znaydowanych.

Zamora, małe miasto hiszpańskie, w Ameryce Południowej, królestwie Peru, prowincyi Quito.

Zamora, małe miasto afrykańskie w królestwie Algierskim, powiecie *Constantine*.

Zamość Stary, wieś w byłym województwie Ruskim ziemi Chełmskiej, o 2 mile na południe miasta Krasnegostawu. Jest to gniazdo znakomitej rodziny Zamojskich, które przodek, herbu Jrlita albo Włocznie, przeniosłszy się tam z województwa Sieradzkiego lub Łęczyckiego woził imię miejsca tego, podług zwyczaju trwającego do środka 16 wieku w Polsce. Jest tam piękny kościół parafialny muryrowany, fundacyi sławnego Jana Zamojskiego.

Zamość Nowy, jedno z najznakniejszych i najpiękniejszych miast polskich, na wielkiej drodze pocztowej z Warszawy do Lwowa, o 34 mil od pierwszego z tych miast a 14 od drugiego, w okolicy pięknej polistey. Założone było około roku 1580 przez Jana Zamojskiego kanclerza i hetmana wielkiego koronnego, na wzór miast włoskich, z pod sieniami u domów w rynku, który jest bardzo piękny i obszerny z ozdobnym w jednym z czterech boków ratuszem. Jest tutaj bardzo okazały pałac w 18 dopiero wieku wzniesiony, przy nim kościół kolegiacki w którym są groby domu Zamojskich. Na przeciwko tego kościoła widać obszerną budowlę akademii, fundowaną przez tegoż Zamojskiego. Znajduie się tutaj jeszcze kilka kościołów ozdobnych z klasztorami. Wspomniany Jan Zamojski złożył tutaj także fortecę, i ordynacyą czyli majorat dla swego imienia. Teraz Zamość jest stołecznym miastem jednego z 10 powiatów departamentu Lu-

belskiego. To miejsce iedno z najznakomitszych z tylu względów w kraiu naszym, ma wiele ciekawości do oglądania, i samo dostateczne jest do ściągnięcia swemu założycielowi imienia wielkiego, które mimo to zyskał tylukrotnemi dla oyczyzny ofiarami i usługami. W każdym narodzie maż taki między największych byłby policzony.

Zamosvar, miasto w księstwie Siedmiogrodzkim.

Zanara, ob. *Zacra*.

Zanfara, miasto Afrykańskie, w Nigrycy, stołeczne królestwa Zanfara.

Zangarat, *Zacarat*, *Zagari*, wielka rzeka Azjiatycka w Natolii, płynie z południa ku północy, wpada w morze Czarne i jest bardzo rybna.

Zanghi, rzeka Azjiatycka w Persyi, poczynająca się w prowincyi Erivan, z jeziora Gigaguni, a wpadająca w rzekę Arasse.

Zangwebar, *Zanghe*, *Zinghe*, wielka kraina Afrykańska, w Dolney Etiopii, ciągnąca się wzdłuż morza Etiopskiego, którym jest ograniczona od wschodu. Od północy graniczy z brzegami Ajan, od południa z brzegami Kafirryi, a od zachodu z państwem Mondwemugi. Ta bagnista i niezdrowa kraina podzielona jest na rozmaite królestwa, a zamieszkała przez murzynów bałwochwalczych. Portugalczycy posiadają tam Mombazę i Mozambik z różnemi twierdzami i koloniami.

Zangwebarskie morze, nazywa się ta część morza Etiopskiego, która oblewa brzegi Zangwebaru.

Zanhaga, wielka kraina Afrykańska w pustyni Zaara, wzdłuż rzeki *Cavalos*, od królestwa Zuenziga aż do morza Atlantycznego.

Zangibar, wyspa Azjiatycka przy brzegach Indyjskich, pod 6 stopniem szerokości południowej nie daleko od wysp Pamba i Monfa. Jest bardzo piękna i żyzna, a podlega mahometańskiemu xięciu.

Zante, *Zanthe*, wyspa jedna z byłych weneckich, potem należąca z sześciu innemi do rzeczypospoli-

spolitey Siedmiu wysp albo Jońskich; leży na morzu Jońskim, nie daleko wyspy Cefalonii, ku zachodnim brzegom półwyspu Morei i ma około 50 mil angielskich obwodu. Jest ludna, obfita w mocne wina, rodzynki, oliwę, figi i inne owoce, ale też bardzo wystawiona na trzęsienie ziemi, którego doznała nader mocnego w roku 1791. Dokoła otoczona jest górami, a w środku ma piękną równinę, wielką ilość wsiów, kilka miasteczek i 25000 mieszkańców, powiększey części Greków, mających czterdzieści kilka kościołów, wiele klasztorów i biskupa. Katolicy mają tam także biskupa i 3 kościoły; wiele żydów znajdzie się też na tej wyspie, Biskup katolicki jest sufraganem arcybiskupa wyspy Korfu.

Zante, miasto stołeczne wyspy wyżey wymienioney, jest dosyć ludne i wielkie, ma port dobry zwany Chiera, przy którym są źródła smołę naturalną toczące, także dość dobrą twierdzę i znaczny handel solą.

Zanzibar, wyspa Afrykańska przy brzegach Zangwebarskich, między Quiloa i Monbaze.

Zapfenburg, pospolitsze nazwisko włości koronney Sabbaburg, w byłym landgrafstwie Hessenkasselskim, teraz królestwie Westfalskim.

Zaporozcy kozacy, ob. Kozacy.

Zapotecas, lud w prowincyi Guaxaca, w państwie Meksykańskim Ameryki Północney.

Zara, hrabstwo w Dalmacyi, wzdłuż brzegów morza Adryatyckiego. Weneecya posiadała je od roku 1409. Roku 1801 dostało się z Dalmacyją Wenecką Austrii, 1806 królestwu Włoskiemu.

Zara, miasto stołeczne hrabstwa wyżey wymienionego, dokoła jest morzem otoczone i tylko przez most zwodzony połączone z stałym lądem, ma także mocną cytadellę i szaniec nad mostem panujące. Port tameczny jest wielki, wygodny i dobrze warowny, tak że w całej Dalmacyi za najmocniejszą jest miana ta twier-

dza. Ponieważ jest tam wielki niedostatek świeżey wody, przeto dęszcowa bywa zbierana w cysterny. Mieszkańcy miasta Zary, byli mieszczanami Weneckimi. Prowodytor wyznaczany przedtem co 3 lata od byłey rzeczypospolitey Weneckiey, mieszkał na zamku. Jest tutaj arcybiskupstwo, tudzież znajdują się rozmaite starożytności rzymskie. Ludność tego miasta wynosi do 6000 dusz.

Zara vecchia, ob. Biograd.

Zaracha, małe miasto tureckie, na półwyspie Morei w księztwie Clarenza.

Zaragossa, ob. Saragossa.

Zario, miasteczko z dobrym portem na wyspie Malcie.

Zarkat, Scharkat, mocny zamek i miasteczko w Górnych Węgrzech, hrabstwie Kaly, nad rzeką Czarną Keres. Nie daleko z tamtąd przy mieście Giula, jest jezioro Zarcat zwane.

Zarnata, miasto tureckie na półwyspie Morei, w prowincyi Zakannia, na przyjemnym pagórku, jest warowne równie sztuką iak od przyrodzenia.

Zarnonica, miasteczko Dalmackie, blisko miasta Spalatro. Nie daleko ztamtąd widać zwaliska miast starożytnego Epeticum.

Zarnów, miasteczko w byłym województwie Sandomirskim, teraz departamencie Radomskim, powiecie Opoczyńskim. Miało przedtem kasztelana. Były to dobra Walickich, zamienione roku 1789, za zezwoleniem seymu, przez Bazylego Walickiego, wojewodę Rawskiego za miasteczko Mogielnicę, przedtem do dóbr duchownych należące.

Zarnowiec, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie Krakowskim, na wielkiej drodze z Warszawy do Krakowa, o 9 mil od ostatniego z tych dwóch miast, z stacją pocztową. Ma piękny staw, stary zamek murywany i było starostwem, posiadanym w ostatnich czasach przez Piotra Ożarowskiego, kasztelana Woynickiego. W tamecznym zamku miała sobie wyznaczone mieszkanie królowa, małżonka Kazimierza

mierza Wielkiego w czasie swego z nim poróżnienia.

Zarki, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie Krakowskim, o kilka mil na północ od Krakowa, w okolicy gór rzystey. Należy do imienia Męcińskich.

Zarzuela, pałac letni Króla hiszpańskiego, blisko miasta stołecznego Madrytu; ma obszérne ogrody owocowe i kuchenne.

Zasawa, miasteczko Czeskie w cyrkule Kaurzyskim.

Zashalon Huntevsbuel, male miasto w księstwie Siedmiogrodzkim, w górach przy granicy Wołoskiej, o 15 mil od miasta stołecznego Hermanstadu.

Zasław, miasto w byłym województwie Wołyńskim, zwane w dawnych wiekach Izasław, znać od założyciela swego Izasława księcia Ruskiego, które to miano Rosyianie zwrócili temu mieyscu. Później było gniazdem sławney familii książąt Zasławskich, a którzy w 17 wieku odziedziczyli ordynacyą Ostrogską po zgasyłym domu tego imienia; lecz gdy sami wygasli na końcu wspomnianego wieku, jeden z domu Lubomirskich obiał successyją tę ogromną, która znęu w posagu przeszła w dom książąt Sanguszków; do których dotąd Zasław należy. Jest tam zamek starożytny i obszérny. Leży to mieysce o 6 mil od Ostroga.

Zasmuk, miasteczko z zamkiem i klasztorem Franciszkańskim, w Czechach, cyrkule Kaurzyskim. Należy do hrabiów Sternberg.

Zata, **Zatha**, male miasto w Dolnych Węgrzech, nad Dunajem, nie daleko od uścia węg rzeki Drawy.

Zastrup, **Sassendorf**, wieś w okolicy miasta Soest, hrabstwie Mark, byłym cyrkule Westfalskim rzeszy Niemieckiey. Ma znaczne warzelnie soli.

Zatas, mierna rzeka Portugalska, poczynająca się w prowincyi Alentejo, nie daleko miasta Elvas, a w prowincyi Estremadurze wpada w rzekę Tajo.

Zator, miasteczko w byłym województwie Krakowskim, stołeczne powiatu, teraz w Galicyi, cyrkule

Myślenickim. Leży nad prawym brzegiem Wisły o 3 mile w górę od Krakowa. Ma domy drewniane, lecz zamek dość mocny i kościół murowany. Księstwo Zatarskie należało do jedney linii książąt Szląsko - Gieszyńskich, która je odprzedała Królowi Polskim roku 1494, z warowanym dożywociem dla ostatniego posiadziela; tego zgon roku 1513 podał krak ten w istotne posiadanie korony Polskich, i w ten czas obrocony został na powiat województwa Krakowskiego.

Zauche, pospoliciey Neuenzauche, zamek i włość Królewska w Saxenii, w Dolney Luzacyi, nad rzeką Spree, nie daleko miasta Lübben.

Zauchiski cyrkuł, w Średniej Marchii Brandenburskiej, graniczy z cyrkulem Teltowskim, królestwem Saskim, księstwem Magdeburskim i cyrkulem Hewellandskim. Roku 1773 część jego była przyłączona do księstwa Magdeburskiego.

Zauditz, piękne miasteczko, w księstwie Jägerndorf, w Szląsku Austryackim.

Zavelstein, miasteczko niemieckie w Szwabii, królestwie Wirtemberskim, powiecie Calco.

Zawałów, miasteczko Galicyjskie, w cyrkule Halickim.

Zawichost, miasteczko w byłym województwie i powiecie Sandomirskim, teraz departamencie Radomskim, nad lewym brzegiem Wisły, o 2 mile po niżej miasta Sandomierza. Miało przedtém kasztelana mnieyszego, a należy do klasztoru panien Franciszkanek Krakowskich. Tutay około środka 13 wieku, odniósł wielką klęskę od wojsk polskich, Ronnan książę Halicki.

Zaynora, mała rzeka węgierska w hrabstwie Zollneck, wpadająca w Theissę, nie daleko zamku Zollnockiego.

Zazawa, **Sacawa**, **S. Prokop**, miasteczko z klasztorem benedyktyńskim, w którym żył niegdyś święty Prokop.

Zbaraż, miasteczko przedtém z mocnym zamkiem, w cyrkule Lwow-

- Lwowskim w Gallicyi; było niegdyś gniazdem sławnego domu książąt Zbaraskich.
- Zbirów**, miasteczko z starym, lecz dobrze zabudowanym zamkiem, na górze położonym, w Czechach, cyrkule Beraunskim. Jest to włość królewska do której należą miasteczka Meyto albo Mauth i Sedley.
- Zboro**, miasteczko z kościołem farnym katolickim, w Górnych Węgrzech, cyrkule Saroskim.
- Zborów**, miasteczko w byłym województwie Ruskim, teraz w Gallicyi, cyrkule Lwowskim, ku granicy Podolskiej. Było dziedzictwem familii Zborowskich, której winno swój początek gdy ta z Wielkopolski, gdzie inny Zborów, swe pierwsze gniazdo, posiadała, na Ruś się przeniosłszy to miasteczko założyła i od swego imienia nazwała. Był tam w 16 wieku zamek mocny, w którymto wieku ta familii tak wielki wpływ miała do złożenia z tronu Króla Henryka i wyboru nań Stefana Batorego. Tutaj roku 1649 kozacy pod wodzą Chmielnickiego na głowę byli parażeni przez wojska polskie.
- Zbrasławitz**, miasteczko w Czechach, cyrkule Czaślawskim.
- Zbuczyn**, miasteczko z kościołem parafialnym murowanym, w byłym województwie Lubelskim, ziemi Łukowskiej, teraz departamencie Siedleckim.
- Zdaunki**, włość i miasteczko, w cyrkule Hradiskim, w Morawii.
- Zdiar**, Saar, klasztor cysterski w Czechach, cyrkule Czaślawskim, przy samej granicy Morawii, do której należy miasteczko Zdiar, tuż przy klasztorze leżące.
- Zdisławitz**, miasteczko w Czechach cyrkule Kaurzyskim.
- Zduny**, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie Poznańskim, przy samej granicy Szaskiej. Ma kościół luterski i wiele fabrykantów sukiennych, prawie samych Niemców.
- Zea**, Zia, wyspa Archipelagu przy zachodnim brzegu Liwadii, nie daleko od wyspy Macronici położona. Należy do Turków i obfita jest w zboże wino i jedwab.
- Zea**, miasto stołeczne wyspy wyżej wymienionej; ma 700 domów zbudowanych w kształt amfiteatru iedne wyżej drugich, jest tam mieszkanie biskupa greckiego i port bardzo bezpieczny.
- Zeb**, wielka kraina Afrykańska, w Bildulgeridzie, przy granicach Królestwa Algierskiego.
- Zebea**, rzeka Afrykańska, w Dolnej Etiopii, poczyna się przy granicy Abissynii, a wpada przy Melindzie w morze Abissyńskie.
- Zeben**, po węgiersku Szebeny, Sabinów, stare miasto królewskie i wolne w Węgrzech, komitacie Saroskim. Jest bardzo małe, prawie okrągło zabudowane, ma mury i rowy. Przedmieścia są cokolwiek obszerniejsze i oblane rzeką Tarza. Położenie tego miasta jest jedno z najpiękniejszych. Katolicy mają tutaj w środku miasta swój kościół farny, dość znaczny, a księża pijarzy kolegium i szkołę. Wyznający religią protestancką z rodu niemieckiego i słowiańskiego mają także domy nabożeństwa i szkoły. Mieszkańcy w liczbie 2000 prowadzą znaczny handel wódką.
- Zebu**, Sebu, jedna z wysp Filipińskich, do hiszpanii należących.
- Zecca**, dobrze zamieszкана i piękna wyspa, nie daleko Wenecyi. Ma liczne kościoły, klasztory, pałace i ogrody.
- Zechlin**, włość w powiecie Priegnitz, w Marchii Brandenburskiej, przy granicy hrabstwa Ruppinskiego.
- Zedenik**, Zehdenik, miasto niemieckie w Ukraińskiej Marchii Brandenburskiej, o 5 mil od miasta Oranienburg, a o milę od granicy Meklembursko - Strelieckiej. Roku 1779 było tam 2000 mieszkańców. W tém miejscu rzeka Hawel zaczyna być spławna. Do tutajszay włości Królewskiej należy 8 wsi. Jest w tém mieście szlachecki klasztor panien świeckich, także fabryki żelazne, mianowicie kul, bomb, moździerzy.
- Zedic**, miasteczko Afrykańskie w królestwie Trypolitańskim, nad zatoką Sidra.

Zeesk, Zeek, miasto w księstwie Siedmiogrodzkim, nie daleko miasta Clausenburga; ma znaczne warzelnie soli.

Zelandia, prowincja jedna z siedmiu zjednoczonych, byłej rzezypospolitey Hollenderskiej, między uściami rzek Skaldy i Mozy w morze Niemieckie. Składa się z 16 wysp, między którymi najsłynniejsze są Walcheren, Nord-Beveland, Süd-Beveland, Tolen i Schouwen. Ma 9 miast 105 wsi i mieszkańców przykładających się do żeglarki.

Zeelandia, Nowa Zeelandia, Kray Stanów, kraina wielka na Cichym Oceanie, na Południe Ameryki Południowej. Długo mniemano że to jest część lądu stałego bardziej obszernego, lecz sławny żeglarz kapitan Kook, okrążywszy kray ten do koła, dobiegł że składa się z dwóch wysp przedzielonych cieśniną mającą 4 lub 5 mil szerokości. Mieszkańcy są dzicy do okrucieństwa mocno skłonni, koloru brunatnego, a wzrostem równający się najsłabszemu Europejczykom.

Zeelandia, twierdza hollenderska w Ameryce, okrywająca miasteczko Paramaribo i plantażę cukru osady Surinamskiej.

Zeelandia, była przedtem twierdza hollenderska, przy mieście Tuon, na wyspie Formozie; wzięta została przez Chińczyków roku 1661.

Zegzey, miasto stołeczne królestwa tegoż imienia w Afryce, w Nigrycii, rozciągającego się od wschodu ku zachodowi, od królestwa Zanzara, do królestwa Guber i Gwinei.

Zehden, ob. Zächden.

Zehringen, ob. Zähringen.

Zeiban, największa z wysp leżących na zatoce morskiej Arabskiej, w Azji. Rachowana bywa do Arabii Szczęśliwej, ma 30 mil wzdłuż, a 13 wszersz.

Zeibo, miasto na wyspie S. Domingo w Ameryce Północnej, nad południowym brzegiem, zamieszkałe jest od hiszpanów.

Zeiden, znaczne miasteczko w

księstwie Siedmiogrodzkim, nie daleko miasta Gronstadu zamieszkałe jest przez Niemców.

Zeidenwald, góry pokryte lasami, długie na 3 mile, nie daleko od wyżej wymienionego miasteczka.

Zeil, miasto i włość nad rzeką Menem, w byłym księstwie Bambińskim, w cyrkułe Rzeszy Frankońskiem, między miastami Bambińskim i Schweinfurtem.

Zeil, Zeyl, Trauchburg, miasteczko z zamkiem i włością w byłym cyrkułe Szwabskim, Rzeszy Niemieckiej, nad rzeką Aitrach, nie daleko miasteczka Leitkirchen, w hrabstwie Waldburg, gdzie rezydnie jedna linia hrabiów tego imienia, i nazywa się Zeilską. Włość ta ma 5 mil kwadratowych powierzchni 11000 dusz i 70000 reńskich dochodów.

Zeila, bogate miasto handlowe Afrykańskie w Etiopii. Leży na brzegu królestwa Adel, ma dobry port i jest warowne. Indianie i Arabowie mają tam mocny handel.

Zeilan, ob. Ceylan.

Zeilern, piękne miasteczko z zamkiem opatrzonym wieżami i murami, w Dolnej Austrii, dzielnicy Wiedeńskiego lasu, na wielkiej drodze z Wiednia do Linz.

Zeisenberg, włość i zamek w księstwie Karnioli, należy do księcia Auersberg.

Zeilenhausen, znaczna wieś z 700 mieszkańcami i kościołem luterskim; w byłym Dolnym Palatynacie. O ćwierć mili z tamtąd ku zachodowi, jest kopalnia mineralna bardzo zdrowa, gdzie, osobliwie od roku 1760 poczynione są dobre urządzenia dla wygody gości.

Zeisskenberg, były mocny zamek w księstwie Świdnickim w Szląsku, zburzony roku 1427 przez Hussitów. Okolica zatrzymała to miano.

Zeist, wieś piękna i w miłym położeniu, w byłej Hollenderskiej prowincji Utrechtie, o milę od miasta Utrechtu. Ma piękny zamek i należała do książąt Nassau, którzy ją roku 1752 odprzedali jednemu kupcowi Amsterdamskiemu.

mu, ten ustąpił tamecznego zamku zgromadzeniu Herrnhutów.

Zeithayn, wieś z kościołem parafialnym w królestwie Saskim, cyrkule Missniiskim, nad prawym brzegiem rzeki Elby, między miastami Grossenhayn i Mühlberg. Należy do hrabiów Wolfsdorf. W bliskości tej wsi roku 1750 król Polski August II., sprawił kampa-ment okazały na cześć Fryderyka Wilhelma I., Króla Pruskiego i syna jego, podówczas następcy tronu, później króla pod imieniem Fryderyka II.

Zeitlofs, miasteczko niemieckie, w byłym cyrkule Frankońskim. Rzeszy Niemieckiej, kantonie Rhön-Werra; należy do baronów Thungen.

Zeiton, małe i nieudne miasto tureckie, z arcybiskupstwem, w Greckiej prowincji Thessalii, nad zatoką morską Zeiton, która jest częścią archipelagu.

Zeitz, miasto niemieckie, w królestwie Saskim, cyrkule Missniiskim, nad prawym brzegiem rzeki Elster, o 5 mil od miasta Lipska. Ma 763 domów, 7000 mieszkańców, kościół kollegiacki, szkołę przy nim i 3 inne kościoły, tudzież zamek w którym przedtem mieszkowali udzielnicy książęta Sax-Zeitz. Są tam piękne fabryki sukna i materii wełnianych. Tameczne biskupstwo fundowane było roku 968 przez cesarza Ottona I. wprawdzie też biskupstwo przeniesione zostało roku 1029 do Naumburga, jednak tutaj pozostała kapituła i kollegiata: Biskup ostatni tego miejsca był sławny nauką Julius Pflug, zmarły 1564. Po jego zgonie usnowiona była administracyja, zawsze przez elektora Saskiego wyznaczana i w domu tegoż zostająca. W latach 1726 i 29, po wielu z tej okoliczności sporach rząd elektorski obiał panowanie nad tym krajem.

Zeitz, pospolicie Kleinzeit, pałac letni i myśliwski w księstwie Anhalt, dzielnicy Bernburckiej, nie daleko Sandersleben; jedna linia poboczna książęca tam mieszkała, póki nie przeniosła swej rezydencji, najprzód do miasta

Tom II.

Stoym, potem do Schaumburg w Weterawii.

Zela, albo Zile, przyjemne miasteczko, w Azji Mniejszej, prowincji Tureckiej Natolii, na południe ku zachodowi położone od miasta Tokat. Przed kilku wiekami należało te miejsce do Kapadocyi i miało biskupa, sufragana arcybiskupa w Amazyia.

Zeldales, lud indyjski w Nowej Hiszpanii, w Ameryce Południowej, między Tabasco i audiencyją Guatimala, który dotąd wolność swą utrzymał przeciw napaści hiszpanów. Miasto stołeczne w tym kraju nazywa się Okocengo, jest bardzo bogate i w okolicy obfitej w Kakao.

Zelechów, miasteczko w byłej ziemi Lukowskiej, teraz stołeczne powiatu w departamencie Siedleckim; należało w ostatnich czasach do sławnego patriotyzmem Zakrzewskiego, prezydenta miasta Warszawy.

Zelenahora, ob. Nepomuk.

Zelking, zamek i włość w Dolnej Austrii, nie daleko miasta Mölk. Jedna dawna familija Austriacka, baronów Schlierbach ztąd później imię przyjęła, a roku 1629 wygasła.

Zell, ob. Celle.

Zell, Górny i Dolny, dwie znaczne wsie, w byłym biskupstwie Konstancyjskim, na wyspie Reichenau, w Szwabii.

Zell, Górny i Dolny, dwa klasztory premonstratenskie jeden dla pięci mężkiey drugi dla niewieściey, w byłym biskupstwie, teraz wielkim księstwie Wirzburgskiem, nie daleko miasta Wirzburga, nad Menem.

Zell, włość przedtem należąca do klasztoru w tém miejscu będącego, w księstwie Sax-Saalfeld w Saxonii.

Zell, były sławny klasztor, teraz włość Królewska w Saxonii, cyrkule Missniiskim, przy mieście Nossen, gdzie są groby dawnych margrabiów Missniiskich; pospolicie zwane bywa to miejsce Altzell.

Zell, Neuzell, bogate opactwo

Mm

cy.

- cysterskie w Dolney Luzacyi nad rzeką Odra, o 2 mile od miasta Gaben. Opát tameczny ma pierwsze miejsce na zjeździe stanów Dolney Luzacyi i Kancellaryią nad którą przełożony jest kanclerz religii ewangelickiej. Należy do tego opactwa 37 wsie i miasteczko Fürstenberg.
- Zell**, znaczne miasteczko niemieckie, w byłym księstwie Bareyckim, teraz do Bawaryi wcielonym, o milę od miasta Mönchberg, tyleż od góry zwanej Fichtelberg, i źródła rzeki Saali.
- Zell**, miasteczko i zamek w amcie Scharding dzielnicy zwanej Innviertel, kraju po wyżey rzeki Ems, w Austrii Górney. Inne miejsce tegoż imienia leży w teyże dzielnicy Innviertel, amcie Braunau, przy uściu rzeki Mattig.
- Zell**, probostwo w byłym opactwie Fuldańskim, teraz do wielkiego księstwa Frankfurckiego należącym.
- Zell**, opactwo panien Benedyktynek, w powiecie górnym Eichsfeld, w byłym cyrkule Niemieckim Dolney Saxonii.
- Zell**, miasteczko w Górney Austrii, cyrkule Machlandskim. Należy do niego zamek Zellhafen.
- Zell am Hammersbach**, przedtem miasto wolne Rzeszy Niemieckiej w cyrkule Szwabskim, byłym hrabstwie Ortenau, zostające dawniej pod opieką domu Austriackiego. Roku 1801 dostało się Badeńskiemu domowi z 5000 mieszkańców, milą kwadratową powierzchnią i 6000 reńskich dochodu.
- Zell im Hamm**, małe miasto i amt w byłym elektorstwie Trewirskim nad rzeką Mozellą, o 2 mile od miasta Trarbach. Należy teraz do Francyi.
- Zell im Pinzgau**, zamek i miejsce sądu powiatowego, w byłym arcybiskupstwie Salcburskim, teraz do Bawaryi należącym.
- Zell im Zillerthal**, miasteczko stołeczne sądu powiatowego nad rzeką Ziller, w byłym arcybiskupstwie Salcburskim, teraz do Bawaryi wcielonym.
- Zell-St. Blasii**, miasteczko niemieckie w Saxonii, blisko Turingkiego lasu, o pół mili od miasta Suhl, gdzie wiele broni bywa robionej. Należy do księcia Sax-Gotha.
- Zell**, mierne miasteczko w byłym Dolnym Palatynacie, ma kościół katolicki i reformowany. Okolica nazewa się Zellerthal.
- Zellenberg**, miasteczko i zamek w byłey francuzkiej prowincyi Górney Alzacyi, okolicy winnicami napełnionej, nie daleko miasta Reychanweyer; teraz w departamencie Francuzkim Górnego Renu.
- Zellerbad**, zdrowe kompiele mineralne w Królestwie Wirtemberskim w Niemczech, nie daleko miasta Liebenzell.
- Zellerndorf**, znaczne miasteczko z zamkiem w Dolney Austrii, o 3 mile od miasta Morawskiego Znaym, a o 5 od Austriackiego Crems.
- Zellersee**, jezioro między granicami Szwabskimi a Szwajcarskimi, nie daleko rzeki Renu i jeziora Konstancyńskiego.
- Zellin**, włość Królewska w Nowey marchii Brandenburskiej, cyrkule Königsberskim, nad rzeką Odrą.
- Zellsdorf**, albo Zeilsdorf, felwark w włości Borna, cyrkule Lipskim, w Saxonii, o pół mili od miasteczka Borna. Darowany był niegdyś przez elektora Saskiego, doktorowi Marcinowi Lutrowi i jego familii.
- Zeltingen**, włość z wybornymi winnicami, w dawnym elektorstwie Trewirskim; roku 1801 do Francyi przyłączonym.
- Zelwa**, miasteczko litewskie, w byłym województwie Nowogrodzkim; należy do księcia Franciszka Sapiehy i ma sławne jarmarki przez cały miesiąc sierpień.
- Zembla**, Nowa Zembla, Nowaja Zemla, to jest: nowy kraj albo ziemia, kraina Azjatycka, leżąca na północ Syberii, na przeciw ciśnieiny Waigatz, mażo dotąd jest znana. Odkryli ją najprzód Anglicy roku 1556, później Hollendrzy obiecali jej brzegi północne, a na koniec w

latach 1736 i 1738 rossyianie w małych statkach przepłynęli między tym Kraiem i Azyją, ztąd trzeba wnosić że jest on wyspa. Samoiedowie chodzą tam niekiedy na polowanie, a prócz tego żadnych tam nie znaleziono mieszkańców.

Zembra, rzeka Afrykańska w Dolnej Etiopii, kraiu Monomotapa; dzieląca się na 3 odnogi, to jest *Cuama Spiritu Santo* i *Los infantes*.

Zembrów, ob. Zambrów.

Zemlin, Semlin, miasto z zamkiem w Sławońskim wojskowym dystrykcie, przy uściu rzeki Sawy w Dunaj, który od roku 1739 stanowi granicę między Turcją a Węgrami. Tam bywają zatrzymywane towary i listy przychodzące z Turcyi, dla niebezpieczeństwa powietrza. Także podróżni tam odbywają kwarantannę przez pokowę, a przez drugą w Panorka, o półtory mili od Sembina.

Zemenico, Cemeniko, twierdza w Dalmacyi, należała przedtem do Turków, ale roku 1647 odebrali im ją Wenecyanie. Roku 1682 wielka liczba Turków chciała tam osiąść, ale Morlacy wybili ich co do jednego.

Zempelburg, miasto niemieckie w cyrkule Kamińskim, dystrykcie pruskim Noteckim.

Zempleny, Semplin, miasteczko stołeczne komitatu Semplinskiego w Górnych Węgrzech, nad rzeką Bodrogh. W dawnych wiekach było znaczne i warowne.

Zeng, Seng, Segna, miasto i twierdza w kraju Morlachów, w byłej Austriackiej Kroacji, teraz do Królestwa Włoskiego wcielony; ma dobry port nad morzem Adryatyckim i biskupa sufragana arcybiskupstwa w Spalatro.

Zenn, rzeka niemiecka, w byłym cyrkule Frankońskim, poczynająca się przy wsi Westheim, a wpadająca w rzekę Pegnitz.

Zenonberg, zamek w powiecie zwanym Etschland, w Tyrolu; był przed wiekami mieszkaniem panujących hrabiów Tyrolskich.

Zenta, powiat w Dalmacyi przy granicach Albanii; należał przedtem do Austrii, teraz do Królestwa Włoskiego.

Zentha, albo Szentha, miasteczko węgierskie w komitacie Bartzkim i Bodogrskim, nad rzeką Theissą.

Zepitsch, zamek i miasteczko nad jeziorem od niego nazwanym, w hrabstwie Mitterburg w Karnioli.

Zerbst, miasto stołeczne jednej dzielnicy księstwa Anhaltynskiego w Niemczech i największe ze wszystkich miast w témże; leży nad rzeką Nutę, o milę od Elby 9 od Lipska, a 5 od Magdeburga. Jest tam kościół wyznania kalwińskiego, a 2 luterzańskie. Gimnazjum tameczne wspólne wszystkim liniom domu Anhalt, ufundował roku 1583 książę Joachim Ernest dla obydwoh religii. Prócz tego Gimnazjum są tam szkoły luterska i kalwińska. Magistrat jest pół ewangelicki pół kalwiński. Ratusz tameczny jest piękna budowla, a przy nim stoi tak nazwana Kolumna Rolanda. Piwowarstwo jest jednym z najgłośniejszych zatrudnień mieszkańców tamecznych. Miasto ma około 1500 domów i 6500 dusz. Linia książąt Anhalt-Zerbst, wygasła roku 1793 na bracie cesarzowej Katarzyny II. rossyiskiej, która obiętą spadkiem włość Jever w Westfalii pozwoliła używać dożywociem wdowie swego brata; po tej zgonie dostała się taż włość nazad familii cesarskiej, a cesarz Alexander I. ustąpił jej Królestwu Westfalskiemu roku 1807. Kray zaś samego księstwa Zerbst, podzielony został podług prawa familiinego między innelinie domu Anhaltynskiego. Miasto stołeczne Zerbst, z przyległością należy teraz do księcia Anhalt-Bernburg, który jest najstarszym z całego domu. Kray cały ma około 21000 mieszkańców i czyni 120000 reńskich dochodu.

Zere, mała rzeka niemiecka w Starej Marchii Brandenburskiej, poczynia się przy górach zwanych Goldbergen, a wpada w Elbę.

Zerigan, dość znaczne miasto Azyatyckie w Persyi, w żyznej okolicy, ma 200 domów.

Zerków, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie Poznańskim, nad lewym brzegiem Warty, po niżej miasta Pyzdrów. Ma kościół i pałac muryrowane; przedtém było dziedzictwem Radomickich.

Zermagne, rzeka w Dalmacyi, wpadająca w zatokę morską, nie daleko miasta Nowogroda.

Zernowitz, Zarnots, miasteczko węgierskie, w komitacie Barskim, należące do dóbr Królewskich. Tameczni liczni piekarze opatruią chlebem miasto Chemnitz, którego Zernowitz nazywane bywa szpiklerzem; zamięszkane jest przez Czeskich Słowian.

Zernowitz, nikczemne miasteczko w Pomerellii, położone nie daleko morza Bałtyckiego i Pomeranii.

Zerowitz, miasteczko z zamkiem w Czechach, cyrkule Bechińskim.

Zetapor, Contapor, Centapora, małe miasto Azyatyckie na półwyspie Indyjskim z tej strony Gangezu; przy brzegach prowincyi Dekanu w Azji.

Zetin, twierdza turecka pograniczna, ku Dalmacyi, położona w Kroacyi.

Zetrudt, nayznakomitsza przedtém baronią w byłym hrabstwie Namur, w Niederlandzie Austriackim, roku 1681 podniesiona do tytułu książęcego pod imieniem Rache, przez Króla Hiszpańskiego Filipa II. Roku 1701 włość Boubers leżąca w hrabstwie *Artois*, była do tego księstwa wcielona.

Zetwing, miasteczko Czeskie w cyrkule Bechińskim.

Zeven, ob. Klosterzeven.

Zevenbergen, miasteczko i włość w Południowej Hollandyi.

Zevenar, Seventer, małe miasto położone w Hollenderskiej Geldryi, należące atoli do byłego księstwa Klewe.

Zevenwolden, to jest Siódma lasów, powiat w byłej hollenderskiej prowincyi Frieslandyi.

Zeugitane, część Królestwa Algierskiego w Afryce, przy brzegach morza Sroziemnego, dzieli ją rzeka Tuska od kraiu Numidów.

Zeul'en, miasteczko niemieckie w byłym księstwie biskupstwie Bamerskim, teraz do Królestwa Bawarskiego wcielonym, w amcie Lichtenfels.

Zeulenroda, wyżynne miasteczko niemieckie, w Votlandii, należące do xięcia Reuss-Obergreitz. Są tam dwa kościoły, kuchthaus, wielu drelicharzów i pończoszników. Mieszkańcy w liczbie 2300, trudnią się po części handlem wołów. O pół mili ztamtąd nad rzeką Weyda, jest znaczna fabryka ałunu.

Zeulitzheim, wieś z kościołem parafialnym ewangelickim, w byłym cyrkule Rzeszy Frankońskim, kantonie Baunach. Należy do hrabiów Schönborn-Wiesentheit.

Zeutzheim, miasteczko i amt nad rzeką Dietz, w księstwie Nassau, nie daleko miasta Hadamar i Renu w Niemczech.

Zey, mały strumień płynący przez miasto Moguncyją, stołeczne departamentu Francuzkiego *Monttonnere*, wpadający w Ren.

Zeyring, (Górny,) miasteczko należące do Korony, w Styrii, cyrkule Judenburskim; ma 200 domów i probostwo.

Zezero, rzeka w Portugalii, począł się w prowincyi Beira, a wpadająca w rzekę Tajo.

Zgierz, miasteczko w byłym województwie Łęczyckim, teraz stołeczne powiatu w departamencie Warszawskim.

Zibit, Zebit, bogate przedtém i handlowe miasto w Arabii Szczęśliwej, stołeczne części kraiu Jemen leżącego nad morzem Czerwonym. Należy teraz do gubernii Mokha. Miasto i okolica są piękne tudzież obfite w daktyle, cygeby i inne owoce. Port leżący o milę od miasta, nazwany jest od zamku Alfaaka, go osłaniającego. To miejsce ma to być starożytna Saba, a królowie Arabscy dawni tam mieli przebywać. Afrykanie mniemają wpraw-

w prawdzie że owa sławna Królowa Maqueda, co mądrego na widziła Salamona, była Królową Etiopską; ale jedno i drugie daie się pogodzić, gdyż Abissynia i Arabia, kraie leżące po obu stronach morza Czerwonego, należały pod jedno berko.

Zichlin, miasteczko w byłym województwie Rawskim, ziemi Goścynińskiej, teraz w departamencie Warszawskim. Ma kościół parafialny; było gniazdem imienia Żychlińskich.

Zickel, miasteczko, w byłym xięstwie Kurlandzkim, prowincyi Semigalii.

Zydaczów, miasteczko przedtem stołeczne powiatu w byłym województwie Ruskim ziemi Lwowskiej; teraz w Gallicyi, cyrkule Samborskim.

Ziden, Dezhodda, Giodda, miasto z dobrym portem nad zatoką morską Arabską, o 2 dni drogi od miasta Mekki. Tutaj przybywa corocznie wiele okrętów z Indyi i innych okolic, także odchodzi wiele załadowanych kadzidłami, kawą i innemi towarami. To miasto obwarowane jest dwoma zamkami. Tutaj mieszka turecki hasza i namiestnik szeryfa Mekkańskiego, którzy obydwaj dzielą między siebie całą tam pobierane. Z przyczyny bliskości żąd do Mekki, żaden chrześcijanin nie może tam osiadać.

Ziebrak, miasteczko Czeskie w cyrkule Podwierskim, okolicy w zwiérzynę obfitey.

Zigea, mała wyspa utworzona od rzeki Sawy, między miastami Zagrab i Sisseg, w hrabstwie Zagrab w Sławonii.

Ziegelhausen, znaczna wieś z katolickim i kalwińskim kościołem, w byłym Dolnym palatynacie, oberamcie Heidelberskim, teraz do wielkiego xięstwa Badenckiego należącym.

Ziegenberg, po francuzku *Chevreumont*, były zamek mocny, w bliskości miasta Leodium, któremu posiedziciele tamtego często dokuczali, póki około roku 1007 Notkerus, biskup Leodyski nie dobył go i nieburzył.

Ziegenberg, zamek i włość w Niemczech, okolicy nadreńskiej zwanej Weterawii; należy do familii Dieden-Fürstenstein.

Ziegenhain, byłe hrabstwo późniey włości należąca do panującego Landgraфа Kasselskiego w Hassyi, ma 10 mil kwadratowych, 4 amty i 25000 mieszkańców. Miasto stołeczne tegoż imienia ma 300 domów, 1800 mieszkańców; leży o 4 mile od miasta Marpurga, w okolicy bagnistej, dokoła rzeką Schwalm otoczone i mogące wodą bydy oblane w przypadku oblężenia. Przedmieście nazywające się Weinhausen, albo Wichhausen, jest dobrze zabudowane i większe od samey twierdzy. Jest tam piękny zamek, arsenał, kancelaryja i stado. Teraz należy do Królestwa Westfalskiego.

Ziegenhain, wieś nie daleko miasta Jena w Saxonii, w bliskości niey jest sławna gadkami w okolicy, wieża zwana Lisia.

Ziegenhals, miasteczko nad rzeką Biela, w xięstwie Neisseńskim, w Szląsku Górnym. Ma fabryki żelazne i bardzo sławne huty szklanne.

Ziegenloch, albo Kozia iama, wielka iaskinia w górach zwanych Hartz, w byłym cyrkule Niemieckim, Dolney Saxonii, nie daleko zamku Hohenstein, gdzie się znajdą obszerne sklepienia z ogromnych skał, a w głębi staw nie zgruntowany.

Ziegenrück, małe miasto i włość w Saxonii, cyrkule Neystadzkim w Yotlandii. Należało przedtem to miejsce do dzielnicy Sasko-Zeitzkiej, teraz do Korony Saskiej należy. Włość tameczna jest pod jedną administracyją z dobrami kameralnemi Arnshaug.

Ziegeser, Ziesar, miasteczko i włość w Marchii Sredniey Brandenburskiej, przy granicy Magdeburgskiej, stołeczne cyrkułu od niego nazwanego, a który był niegdys częścią. Zauchskiego cyrkułu, i dopiero od niego roku 1773 oddzielony i dla bliskości oddany w rząd magdeburgskiemu kolegium.

Zielenzig, Czylencik, małe miasto w xięstwie Krossińskim w Szlą-

Szlasku, należące do wielkiego mistrzostwa orderu Johannitów w Sonnenburgu. Ma wiele sukienników i stacją pocztową na wielkiej drodze z Warszawy do Berlina.

Ziemia Ognia, nazwisko wysp przy Ameryce Południowej, od której przedzielone są cieśniną Magelańską.

Zienwald, Zinnwald, miasteczko górnicze w Królestwie Sakskim, cyrkule Misniiskim, nie daleko miasta Altenburga i granicy Czeskiej, należy bowiem przez połowę do Saxonii, przez drugą do Czech. Część czeska należy do książąt Lobkowitz, jako posiadzicieli dóbr Bilin, do książąt Clari dziedziców miasteczka Töplitz, tudzież do magistratu miasta Graupen. Saski zaś udział należy szlacheckiej rodzinie Bünaulauenstein, tudzież do włości Królewskich Pirna i Altenburg; ta ostatnia część nazywa się St. Georgenfeld.

Zierenberg, włość i małe miasto na pagórku nad rzeką Warne, na której tu jest most kamienny. Leży to miejsce o 2 mile od miasta Kassel, przedtem stołecznego elektorstwa Hassyi, teraz Królestwa Westfalskiego.

Ziesar, ob. Ziegesser.

Ziffer, Czyffer, miasteczko węgierskie w komitacie Preżburskim, zamieszkane jest przez słowian Czeskich i ma kościół parafialny katolicki.

Zika, małe miasto w dolnych Węgrzech nad rzeką Sarwite.

Zilbach, wielki i piękny pałac myśliwski, księcia Sax-Meinungen w Niemczech, w byłym hrabstwie Henneberg, amcie Sand. Nie daleko ztamtąd jest nowo zbudowany pałacyk zwany Mały Zilbach.

Zillach, Szylai, miasteczko węgierskie w Śrzednim Solnokoskim komitacie; ma mieszkańców Węgrów i wyborne wina w okolicy. Należy do szlacheckiej rodziny Radaí.

Zillerbeck, zamek i włość w byłej Flandryi, powiecie Waes. Rodzina Dongelberge miała przed-

tem tytuł wicehrabiów tego mieysca.

Zilly, Zillingen, wieś i intratna włość w byłym księstwie Halberstadzkim w Niemczech, należała przedtem do kapituły tego miasta.

Zimmern, włość w byłym cyrkule Szwabskim, Rzeszy Niemieckiej, należąca do księcia Hohenzollern.

Zimmern, opactwo cysterskie w Szwabii, hrabstwie Oettingen.

Zimmern, były klasztor cysterski, w Królestwie Wirtemberskim, powiecie Zabergau; teraz wcale podupadły. Bliska wieś nazywa się Frauenzimmern.

Zinan, miasto Azjiatyckie, w Chińskiej prowincyi Xantung.

Zinara, pusta wyspa Archipelagu Greckiego ku brzegom Azji, między Levita i Namargo, na której nic się nie znajduje prócz zwierząt dzikich.

Zingani, lud indyjski w państwie wielkiego mogola w Azji, przy granicy prowincyi Sind. Zatrudnieniem ich jest łupież, dla której czatuia na okręty płynące z Persyi do Indyi.

Zingisowie, lud Afrykański w Monomotapa, bardzo dziki i srogi; który nieraz mieszkańców sąsiednich okolic w Kongo i Zangwebar wymordował.

Zinkendorf, Wielki i Mały, dwie wsie z kościołami parafialnymi, w komitacie Oedenburskim w Węgrzech. W ostatniej z tych rodzin hrabiów Setscheni, ma piękny pałac letni. Jest tam także szpital dla zubożałych włościan.

Zinna, były klasztor, teraz włość Królewska, w cyrkule Lukenwaldzkim, w byłym księstwie Magdeburskim, nie daleko od miasteczek Lukenwalde i Interbock. Od roku 1773 należy poniekąd do marchii Brandenburskiej. Tam jest nowo założone miasto Zinna i wieś z kościołem parafialnym tegoż imienia. Od tego mieysca miała nazwisko stopa zinniska, ustanowiona roku 1667, a trwająca do 1690, póki do Lipska wprowadzona nie była.

Zinneberg, zamek i włość hrabiów Fugger w Górney Bawaryi, cyrkule Mincheńskim.

Zinnenberg, zamek na górze położony, w włości Penig, należącej do książąt Schönburg w Saxonii.

Zinnwald, ob. Zienwald.

Zinten, małe miasto w Prussach Wschodnich, departamencie Niemieckim, nad rzeką Stratge, o 7 mil od miasta Królewca.

Zinzendorf, byłe hrabstwo wolne Rzeszy Niemieckiej, w cyrkule dawnym Westfalskim, należące do rodziny tegoż imienia, bardzo znakomitej w Austrii. Jeden z hrabiów Zinzendorf był fundatorem zgromadzenia braci Morawskich czyli Hernhutów, na początku 18 wieku; a roku 1803 hrabia Procyer mianowany został xięciem przez cesarza.

Zippelzerbst, ob. Zörbig.

Zipski powiat, ob. Zyps.

Zipserhaus, ob. Zypcerhaus.

Zirch, Zirc, klasztor cysterski w Węgrzech, diecezji Wesprimskiej, nadany zakonowi przez cesarza Leopolda I.

Zifirdin, Amanzifirdin, miasto Azjiatyckie w Arabii Szczęśliwej, przy źródłach rzeki Prim. Jest stołeczne xięstwa Osmańskiego.

Ziriksee, Zirksee, miasto z portem na wyspie Schouven w prowincyi byłej Hollenderskiej Zelandyi, nad rzeką Skaldą. Ma to być najstarsze miasto w całej Zelandyi, i było niegdyś mieszkalne hrabiów dawnych tej prowincyi. Prowadzi znaczny handel farbą czerwoną, solą i zbożem. Morze pochłoneło wielką część tego miasta.

Zirl, albo Cirl, dobrze zabudowana wieś w włości Herrenberg, w Tyrolu nie daleko od miejsca nazwanego Martinswand, albo Marcinową ścianą. Nad rzeką Inn zbudowano tutaj roku 1756 bardzo piękny most kamienny.

Zirona, mała wyspa na zatoce albo golfie Weneckim.

Zisterdorf, miasteczko i zamek w Dolney Austrii, dzielnicy Dol-

nego Mannhardsberg; należy do hrabiów Althan.

Zitolib, piękny zamek, położony na obszernej równinie, w Czechach, cyrkule Rakonickim.

Zittau, Sittau, miasto Królestwa Saskiego, jedno z sześciu miast Górney Łuzacyi, trzecie w porządku; nad rzeką Neissa, o 4 mile od miasta Bautzen, blisko granicy Czeskiej. Ma 4 bramy i 2 forty. W samym mieście są 2 główne kościoły, gimnazjum, ratusz, piękny magazyn na towary, dom sierot i biblioteka magistratura; na przedmieściach znajduje się 3 kościoły i tyleż szpitali. Tutajszymi handlowymi przedmiotami, a mianowicie białymi albo pończotkami, sukniemi i papierem niebieskim jest znaczny. To miasto wiele ucierpiało w siedmioletniej wojnie, gdy roku 1757 ogniste kule austriackie i wieniec smolane zniszczyły 564 domy; a tylko 138 pozostało. Teraz liczy to miasto 1100 domów i do 11000 mieszkańców.

Zitter, Sitter, rzeka Szwajcarska, poczynająca się w kantonie Appenzell, a wpadająca w Turę nie daleko miasta Bischoffzell.

Zivencheu, wielkie miasto Azjiatyckie w Chińskiej prowincyi Fockien.

Ziz, góry w krainie Afrykańskiej Kuz, Królestwie Fez, których mieszkańcy są bardzo na zimno wytrwali.

Zizers, Zizaria, miasteczko Szwajcarskie w kraju Grizonów, składające z 3 wsiami Igis, Wimmis i Unterwaz, okolicę zwaną Czterech miejsc, która przedtem należała do rodziny szlacheckiej *Aspremont*.

Zlatna, po niemiecku Kleinschatten, miejsce w Weissenburskim komitacie, xięstwie Siedmiogrodzkim; ma obficie kopalnie złota i srebra, już za Rzymian znane, a dotąd dość wydające. Znajdują się tam liczne napisy z starożytności.

Zleby, miasteczko i włość w Czechach, cyrkule Czasławskim; należy do xięcia Auersberg.

Zlin, miasteczko i włość w Morawii, cyrkule Hradiskim.

Złoczów, miasteczko w byłym województwie Sieradzkim, teraz departamencie Kaliskim. Ma pałac murywany dziedzica włości przyległy.

Złoczów, miasteczko w byłym województwie Ruskim, teraz w Gallicyi, cyrkule Lwowskim, ku Wołyniowi. Było to niegdyś dziedzictwo Daniłowiczów, po których spadło na Króla Jana Sobieskiego. Jest tam klasztor Xięży Piłarów.

Złonitz, okazały zamek w Czechach, cyrkule Rakonickim, okolicy bardzo dobre rolnictwo mający.

Zmudz, księstwo Zmudzkie, prowincya byłego wielkiego księstwa Litewskiego, jedna z najpiękniejszych nayziżniejszych i naybogatszych. Oblana rzeką Niemnem, spławia nim swe płody, które są źródłem zamożności szlachty i włościan; miasta też dla bliskości Niemieckich, lepiej są kwitnące niż inne głębsze Litwy. Ta prowincya nie miała na swym czele wojewody, jak inne Polskie i Litewskie, lecz starostę mającego Kzesło w senacie jedno z wyższych między wojewodami. Graniczyła Zmudz na północ z Kurlandią, na wschód z województwem Trockim, na południe z témże i Prussami, z temż na zachód i morzem Bałtyckim. Dzieliła się na 28 powiatów z których 15 są dzielone się w Rosieniach, reszta w Szawlach. Obydwa grody podlegały staroście, który był generalnym księstwem całego, a obieranym przez obywatelów, nie zaś mianowanym przez Króla jak inni wojewodowie. Sejmikowało to księstwo w Rosieniach, obierało 3 posłów, 4 deputatów na trybunał, z tych 2 do Wilna, a 2 do Grodna. Herb księstwa Zmudzkiego była pogonia litewska i niedźwiedź czarny; mundur kontusz ponsowy, z niebieskimi wyłogami, żupan biały. Senatorów miało 3, biskupa fundowanego roku 1416 przez Króla Władysława Jagiełłę, starostę i Kasztelana. Inne rzeki prócz Niemna, kray ten oblewające są: Winawa, Musza, Dubissa i t. d. Obfituje w lasy, rudy, lny i konopie.

Znaim, **Znoym**, piękne i bardzo dobrze zabudowane miasto Morawskie, stołeczne cyrkułu od niego nazwanego, nad rzeką Teyn, o 18 mil od Widnia, ma 6000 mieszkańców a 820 domów. W tamecznym bardzo pięknym, starożytnym zamku, pokazuje kaplicę niegdyś w pogańskim czasie już jestniejącą. W mieście jest klasztor byłych jezuitów i kapucynów, tudzież godny widzenia kościół parafialny i ratusz. Zamek tameczny należy jako lenność Królestwa Czeskiego do baronów Deblin, z których naystarszy pisze się burgrabią Znaimskim. Okolica wydaie dobre wina.

Znin, miasteczko w byłym województwie Gnieźnieńskim, teraz departamencie Poznańskim; należało przedtem do arcybiskupów Gnieźnieńskich.

Znio, ob. Thurocz.

Zoara, **Zanara**, małe miasto Afrykańskie, w Królestwie Barka, nad zatoką morską, zwaną *Golfo di Sidra*.

Zoara, warowne miasto Afrykańskie, z dobrym portem przy brzegach Królestwa Tripolskiego.

Zobelsberg, włość z dwoma zamkami w Karnioli, o 4 mile od miasta Laybach, należąca do hrabiów Barbo. Nazwisko swoje ma mieć od wielkiej ilości kun, które tam bywają łapane, a są podobne do sobolów.

Zobten, **Zotten**, miasteczko w Śląsku Dolnym, księstwie Świdnickim, tuż pod sławną górą zwaną Zobtenberg, ma tylko jedną ulicę, ale długą na ćwierć mili. Mieszkańcy tameczni odbywają wiele robocizn jak wieśniacy i samo to miejsce ma raczej wsi podobieństwo. Kościół katolicki tutajszy jest znaczny, a liczba katolickich mieszkańców wynosi do 600 głów, luteranów zaś do 200. To miasteczko, góra Zobtenberg i 14 wsi, składają włość zwaną Zobtner Halt i należą do klasztoru kanoników chorowych świętego Augustyna, w Wrocławiu na Piasku, teraz z jnnemi zniesione.

Zobtenberg, najwyższa góra środkowa Szląska, w xieźtwie Świdnickim o 5 mil na zachód od Wrocławia. Podania o niej historyczne giną w odległości wieków. Starożytni dziejopisowie i geografowie Rzymscy, piszący o Germanii wspominają górę wielką od innych odosobnioną, mającą wiele podobieństwa z niniejszą Zobtenberską, chociaż Naruszewicz rozumie, że możnaby to stosować do naszej Łysej Góry w Sandomirskim, co atoli mniej jest do podobieństwa. Na tej górze dzisiejszym Zobtenbergu, dawni Germanowie mieli odbywać ofiary swym bóstwom. Gdy te okolice osiadłe potem były przez słowian, góra ta od obrządków świątecznych w soboty odbywanych nazwana znać była Sobotnia, z czego niemcy nastąpiwszy w tych stronach po polakach zrobili Zobten. W 11 wieku i następnych był tam zamek najprzód książęcy, a później zbojecki, w 13 wieku przez mieszczan Wrocławskich i Świdnickich zburzony, którego dotąd widać niektóre ślady. Na tém miejscu zbudowany był później kościółek, do którego liczne odbywane bywaia pielgrzymki. Góra ta widziana, z wielkiej części Szląska służy mieszkańcom za wróżbę niepogody lub pięknego czasu podług jak jest chmurami okryta lub jasno błękitna. Porosła jest do koła lasami, tylko na wierzchołku ma miejsce nagie, z którego prawie cały Szląsk widzieć można. Okolica rozповіда obcym liczne prawdziwe lub baieczne podania tyczące się różnych części tej góry.

Zocotora, Socotora, wyspa Azyjatycka, na morzu Indyjskim, ku gólfowi Babelmandel, obfitująca w daktyle, kadzidła i Aloes. Kray jest bardzo gorący, gorzysty i nie żyzny. Mieszkańcy są arabowie, mahometanie, woiowni i zdradni. Król ich podlega szeryfowi Mekkańskiemu. Jedyne miasto na tej wyspie będące nazywa się także Socotora.

Zöblitz, małe miasto niemieckie w cyrkule Missniiskim w Saxonii,

o milkę od miasta Marienberg przy granicy Czeskiej; ma 110 domów i 800 mieszkańców, wyżywiających się prócz przedzenia i roboty koronek, wyrabianiem naczyń i różnych sprzętów z kamienia węzownik zwanego, który tam się znajduje w różnych kolorach. Czerwona kopalnia wydająca ten kamień w najpiękniejszym rodzaju, należy do Króla i ma także Asbest, różnych kolorów i granaty.

Zörbig, pospolicie Mały Zerbst, albo Zippelzerbst, miasto Niemieckie, w Królestwie Saskim, o 5 mil od miasta Lipska, na drodze do Köthen. Ma 450 domów i 1500 mieszkańców. Miało przedtém zamek otoczony rowem, dawniej mieszkivany przez wdowy książąt Sasko-Mersburskich; stara tęczna kaplica, jest teraz rozebrana.

Zoffingen, ob. Zopfingen.

Zogani, zatoka będąca częścią morza Czarnego przy brzegach Natolii w Azji.

Zogenweiler, miasteczko i włość w Szwajcaryi Landwóytostwie Górnym, należąca przedtém do domu Austriackiego.

Zolfa, miejsce we Włoszech, mające znaczne żyły miedziane, roku 1733 odkryte.

Zolfeld, ob. Saalfeld.

Zółkiew, miasto w byłym województwie Ruskim, powiecie Lwowskim, teraz w Galicyi, stołeczne cyrkułu, o 4 mile na północ od Lwowa. Było to gniazdo familii Zółkiewskich, wślawionej przez Stanisława Hetmana Wielkiego Koronnego żyjącego pod Zygmuntem III. Tego córka wydana za Daniłowicza wojewodę Ruskiego, była babką po matce Króla Jana III. i wniosła te dobra z wielo innemi w dom Sobieskich, w którym zostawały do roku 1737, gdy Królewicz Jakub Sobieski, zmarł zostawiając tylko dwie córki; w ten czas dobra przeszły w dom książąt Radziwiłłów, naybliżej spokrewnionych z familią Sobieskich, i dotąd do niego należą. Jest to miasto dość znaczne, i okazujące dawny byt przystoyny, gdyż dotąd ma wiele murów, kilka

ka kościołów, pałac niegdyś bardzo ozdobny i obszerny, teraz zupełnie spustoszały, w swych zwaliskach polaka kłiwie zajmujący. Przy nim jest wielki ogród także w zaniedbanu, niegdyś stopami tylu wielkich mężów deptany. Okolice miasta Zołkwi jest bardzo miła, ma góry pięknymi łąkami porośnięte.

Zołkiewka, miasteczko w byłej ziemi Chełmskiej województwa Ruskiego, teraz w departamencie Lubelskim, powiecie Krasnostawskim o 3 mile od Krasnego stawu. Było to dziedzictwo Zołkiewskich, którym zapewne winno swe założenie. Ma kościół parafialny nowo wymurowany i kilka domów porządných. Po Zołkiewskich należały te dobra z wielo przyległościami w tej okolicy, do Króla Jana Sobieskiego, a po zgonie synów jego, przeszły podzielone na kilka części, w różne domy. W ostatnich czasach Zołkiewka należała do rodziny Stamirowskich.

Zollenspicker, dom celny nad Elbą blisko granicy księstwa Luneburskiego, należy wspólnie do miast Hamburga i Lubeki, i pobiera znaczne cło na Elbie.

Zollern, starożytny zamek na wysokiej górze w byłym cyrkułe Szwabskim Rzeszy Niemieckiej, zwany niekiedy Hohenzollern, od niego ma nazwisko dom książąt Hohenzollern, który w 15 wieku otrzymał burgrabstwo Nurnberskie, a później elektorstwo Brandenburskie, księstwo i Królestwo Pruskie. Dwie linie tego znakomitego domu, pozostałe w swym starożytnym gniaździe, podzieliły się szczupłemi posiadłościami składającemi księstwa Hechingen i Sigmaringen, z których każde czyni około 200000 złotych polskich dochodu. Roku 1806 obydwie te linie przypuszczone były do ligi Reńskiej, i zatrzymały udzielną w swych włościach panowanie.

Zollfeld, Saalfeld, okolica nad rzeką Glan, między miastami Klagenfurtem i St. Veit w Dolnej Karyntyi.

Zollinghoffen, powiat w Szwajcarskim kantonie Bern.

Zolyom Varnagye, albo Solerski powiat w Dolnych Węgrzech, ma nazwisko od zamku Zolyom. Długi jest ten powiat na mil 10, a szeroki 4, miejscami 5. Powiększanej części jest to kraj górzysty, lecz powietrze ma zdrowe. Najistotniejszym bogactwem jego są liczne kopalnie złota, srebra, miedzi, żelaza, wityolu, auripigmentu, merkuriusza. Góry te porośnięte są gęstymi lasami, obfitują w wszelkiego rodzaju drzewo, wiele ziół lekarskich tudzież zwierzyinę i ptactwo. Rolnictwo wprawdzie jest tam mniej pomyślne, jednak chowają się wielkie trzody owiec, z których mleka, robią tam wyborne sery. Wino udaje się także miejscami atoli nie w tej ilości jak w innych okolicach Węgier.

Zamboni, wyspa na morzu Sroziemnym, między brzegami Afrykańskimi i wyspą Sycylią.

Zombor, Sombor, miasto węgierskie w komitacie Barskim i Bodrogskim, roku 1751 otrzymało prawo miasta wolnego Królewskiego, ma około 12000 mieszkańców, dobre wyżywienie mających, a po większej części raiców. Znajduje się tutaj Królewska kameralna administracja, mająca prezesa, trzech assessorów i kilku subalternów. Katolicy i Grecy mają tutaj swoje parafialne kościoły.

Zommerdyk, Sommeldyk, miasteczko i włość na wyspie Over-Flacque, należy do byłej Holenderskiej prowincyi Zeelandyi.

Zona, albo Strefa wyraz geograficzny użyty do odznaczenia na kuli ziemskiej różnych jej pasów względnie ciepła jakie odbierają od słońca; tych streflicz geograficznie: gorąca, dwie umiarkowane i dwie zimne albo Wodowate.

Zona gorąca, rozciąga się po obydwóch stronach równika czyli ekwatora, dzieląc go wyobraźnię kulę ziemską na dwie połowy: północną i południową; zajmuje $25\frac{1}{2}$ gradusów z każdej strony tegoż równika, a zatem 47 stopni. Nazywana jest gorącą, gdyż le-

leżąc pod tym kołem, nad którym słońce wznosi się najwyżey, doznaje upału wielkiego, dla którego dawniey mniemano że była nie mieszkana przez ludzi; jednak długość nocy, wiatry i deszczemiar-kuia to gorąco, atoli mieszkańcy są murzyni lub bardzo do nich kolorem zbliżeni. Strefa ta okręślo- na jest dwoma tropikami czyli zwrotnikami.

Zony umiarkowane zawierają się po oboch stronach kuli ziem- skiej od zwrotników aż do kół zwanych polarnemi, czyli biegu- nowemi, w przestworze 43 gradu- sów. Gorąco i zimno w nich jest umiarkowane, a mniej lub więcej przemagające, podług oddalenia kraioów od zony gorącej.

Zony zimne, albo lodowate, rozciągają się od kół polarnych czyli biegunowych aż do samych biegunów, po obydwóch stronach i w przestworze $23\frac{1}{2}$ stopni. Słońce pokazując się tam tylko przez ma- łą część roku, a przez dalekowia- kszą wcale niewidzialne sprawia że lody uzbierane długą zimą nie mogąc stopnieć w przeciagu Kró- tkiego acz bardzo gorącego lata, i wcale bez żadney nocy, okry- wają ziemię nieustannie. Mimo to znajdują się tam mieszkańcy, acz w małej liczbie i małego wzro- stu, przebywający po jamach ziem- nych, gdzie żywność zarabiają; je- dnak tak są do swojej oyczyzny przy- wiązani, iż oddaleni z niey iakim przypadkiem, umierają z tęskno- ty. Dla tego rządy Duński, Szwedz- ki i Rosyjski, między które po- dzielona jest Laponia, kray z te- go rodzaju, nie kuszą się bynaj- mniej o pobieranie rekrutów w tych lodowatych okolicach i tylko przestają na pozornej nad niemi zwiérżności.

Zonchio, małe miasto tureckie, w prowincyi *Belvedere* na półwy- spine Morei, od którego ma nazwi- zko golf Zonchio.

Zonpor, **Jionpur**, wielkie mia- sto z zamkiem w Indyach Azya- tyckich, prowincyi Benares, na wschodniej stronie rzeki Gangezu, nad rzeką Gumati.

Zons, **Sons**, miasteczko z zam- kiem, w byłym elektorstwie Ko- lońskim, teraz do Francyi należą-

cym, w amcie Hulchradt nad Re- nem. Posiadane przedtém było przez kapitułę Kolańską.

Zoom, mała rzeka Francuzka w byłym księstwie Brabanckim w Ni- derlandzie, wpadająca w rzekę Skaldę przy mieście Bergop Zoom.

Zopffingen, **Zoffingen**, małe miasto Szwajcarskie, nie daleko od rzeki Aar, pod opieką kantonu Berneńskiego, który tutaj utrzy- muie wóytę, zwanego Schaff- mer, atoli nic do rozkazania nie- mającego. Leży to miasto w ży- zney dolinie, jest bardzo dawne, wyznaie religią reformowaną i ma dobre fabryki. Do tego miasta należą także zamek Botten- stein. W okolicy rosną tak wy- buiałe sosny że mogłyby być zdadne na maszty okrętowe, gdy- by nie tak były od morza odległe. Jednak w dawnych czasach zakupo- wano je do Hollandyi, Genewy i Wenecyi.

Zopka, mierne miasto w Prussach zachodnich w Pomerelii, położo- ne blisko miasta Dirszawy.

Zorany, miasteczko przedtém sto- łeczne powiatu w południowej części byłego księstwa Żmudzkiego w Litwie.

Zorge, rzeka w hrabstwie Hohen- stein, cyrkule byłym Dolney Saxo- nii, w Niemczech. Połączona z rzeką Elm wpada w Unstrut.

Zorge, włość i huta szklanna nad rzeką tegoż imienia, wyżej wy- mienioną o milę od miasta Ell- rich; należało do księcia Brun- swickiego, teraz do Królestwa Westfalskiego.

Zorlesco, małe miasto, w byłym księstwie Mediolańskim, powiecie Lodi; teraz w Królestwie Wło- skim.

Zorndorf, wieś przedtém zwana Zarendorf, w Nowey Marchii Brandenburskiej o milę od miasta Küstrinu; roku 1758 Król Pruski Fryderyk II. poraził tutaj Ros- syjan.

Zorndorf, albo **Zurndorf**, mia- steczko w Dolnych Węgrzech, ko- mitacie Wieselburskim, w pię- kney i żyzney okolicy nad rzeką Leitha. Jest dość obszerne i ma mieszkańców prowadzących dobre rol-

- rolnictwo. Są tutaj znaczne spiklerze, owczarnie i młyny, należące do dziedzica dóbr tych.
- Zossen**, miasteczko z włością i zamkiem, w Marchii Brandenburskiej, cyrkule Teltowskim, nad rzeką Notte albo Sane. Elektor Joachim I. nabył tę włość roku 1527. W okolicy znajduje się gips, ale w mniej dobrym gatunku.
- Zpizki** powiat, albo Spizkie hrabstwo, ma nazwisko tak jak większa część węgierskich komitatów od zamku Zyps, albo Zpiż Graniczny na północ z Polską, na zachód z komitatami Liptawskim i Gomerskim, na południe z Torneskim, a na wschód z Szaroskim. Długie jest 10 mil a 5 do 6 szerek, napełnione górami, które między wszystkimi karpacciami są najwyższe; powietrze ma nader zdrowe choć zimne, a dość zwyczajną rzeczą jest widzieć po wsiach go letnich starców. Miejscami znajdują się równiny zdane do rolnictwa. Chów bydła i koni małego wprawdzie rodzaju, jest tam znaczny. Po lasach znajduje się wiele zwierzyny; kozy dzikie stadami po nich chodzą. Wina wprawdzie nie udają się wcale, jednak handel sprowadzanemi z głębszych Węgier jest tam znaczny. Po górach rosną wszelkiego rodzaju leśne zioła; także znajdują się liczne mineralne kompiele. Miast liczy ten powiat 2 królewskich, 5 miasteczek, 149 wsi, z 111 katolickimi, 11 greckimi a 4 luterskimi parafiami. Ludność dochodzi 84000 dusz. W hrabstwie Spizkim liczą się także te 13 miast które roku 1412 Zygmunt Król Węgierski zastawił Koronie Polskiej, a które Węgrom roku 1772 zwrócone zostały. Zamek Zpizki, po węgiersku Szepes Vár, leży na wysokim górze i był przedtem znaczną twierdzą. W bliźkiej niejgo jaskini woda zamraża w lecie, a w zimie taie. Także nie dalekie źródło ma przymiot obracania w kamień ziemi, którą płynie, tak że ta do budowy zdana bywa. Z blisko stąd leżącego klasztoru Jezuitckiego przerobione jest biskupstwo roku 1776.
- Zrin**, mała wyspa na rzece Maner w Górnych Węgrzech.
- Zrinerfeld**, mały powiat w Królestwie Austrii, należący do domu Austriackiego. Najznaczniejsze miejsce w nim jest miasteczko Zrin, będące twierdzą pograniczną ku Turcyi nad rzeką Una; hrabiowie węgierscy Zrini, stąd mają nazwisko.
- Zschocha**, Czochau, włość w Królestwie Saskim, cyrkule Górnej Luzacyi; ma starożytny zamek nad rzeką Queis, na wysokim skale.
- Zucala**, klin ziemi między Tartaryą, Krymską a Nogayską w Rosyi.
- Zucarello**, margrabstwo w byłej Rzeczypospolitej Genueńskiej, teraz do Francyi wcieloney; do którego ciągnę Sabaudzki, tworzył pretensye, lecz bezskutecznie, gdyż cesarz roku 1624 sprzedał je Genueńczykom.
- Zuccora**, miasteczko tureckie z zamkiem na wyspie Piskopia na archipelagu greckim, ku brzegom Azjatyckim.
- Zuckaria**, albo Jonitza, miasto tureckie nie daleko zatoki Salonickiej w prowincyi Greckiej Macedonii; zwało się przedtem Pella, i było miejscem urodzenia Alexandra wielkiego.
- Zuchau**, Zuków, klasztor panien zakonnych premonstratenskich, w Prussach Zachodnich nie daleko Gdańska.
- Zuckenried**, zamek i miejsce sądu powiatowego w Szwaycaryi, opactwie St. Gallen.
- Zuckmantel**, małe miasto w Śląsku, księstwie Neisseńskim, części do Austrii należący. Przedtem tameczne kopalnie wydawały obfitą ilość złota srebra, miedzi i żelaza.
- Zuenziga**, Królestwo Afrykańskie w pustyni Zaara, otoczone kraiami Bildulgeryd, Nigrycją, Zanhaga i Targa.
- Zug**, jeden z 19 kantonów Szwajcarskich i najmniejszy między niemi. Graniczy na zachód z kantonem Lucernskim, na północ z Zurchskim, na południe z Schwitz,

Schwitz, na wschód z tymże i Zurskim; jest cały katolicki.

Zug, miasto stołeczne kantonu wyżey wymienionego w żyzney i przyjemney okolicy. Z dawnego miasta dwie ulice, roku 1435 zapadły się pod ziemią, poczem nowe miasto na wynioslejszym miejscu zostało zbudowane.

Zugau, wielkie miasto Azjiatyckie, w Chińskiej prowincyi Xansi.

Zülch, ob. Zulch.

Züllichau, miasto i włość czyli amt Królewski, w cyrkule tegoż imienia w Nowey Marchii Brandenburskiej, o pół mili od rzeki Odry; jest prawie tak wielkie jak miasto Crossen. Zamek tamieczny, po za murami mieyskiem leżący ma wał i rowy, tudzież jest tam kościół kalwiński. Czteřy przedmieścia tak są prawie obszerne jak miasto samo. Na jednym z nich jest dobrze urządzony szpital sierot, mający szkołę i inne dobre ustanowienia. Robią tam dobre sukna, a okolica wydaie wyborne zboża. Liczy to miasto 775 domów, a 4600 mieszkańców. O ćwierć mili od miasta, mieszcianie tamieczni założyli około 70 winnic.

Zülch, Zulch, po polsku Białą, miasteczko w cyrkule Neystadzkim, księstwie Opolskim, w Szląsku Pruskim. Roku 1782 miało 960 chrześcianińskich mieszkańców, a 1060 żydów. Należy do hrabiów Matuszka.

Zürch, Zürich, jeden z 19 kantonów Szwajcarskich, graniczący na północ z kantonem Schwitz, na zachód z kantonami Bern i Lucern, na wschód z byłym hrabstwem Toggenburg i Turgowią, na południe z kantonem Zug, Schwitz i Glaris. Kanton ten którego mieszkańcy są wszyscy religii reformowanej, jest jeden z najludniejszych i najżyźniejszych w zboża, ma także dostatek wybornego bydła, a ku granicy kantonu Schaffhausen udaia się w nim dobre wina, i jest wiele owiec. Po Berneńskim jest ten kanton największy i najpotężniejszy. Liczba mie-

szkańców jego wynosi 175000. Milicya jest także liczna, a każdy obywatel do niej należy i winien się sam oporządzić i uzbroić. Posłowie tego kantonu mają pierwsze mieysce na seymach czy te się odbywają w mieście Baden, czy w Frauenfeld. Składa się ten kanton z 9 wielkich landwóystostw i 22 wóystostw powniejszych albo amtów. Także należą do tego kantonu miasta Stein Nadreński i Winterthur.

Zürch, Zurich, miasto stołeczne kantonu wyżey wymienionego, nad rzeką Limmat, w mieyscu ieę wypływania z jeziora Zurichskiego, od którego to dopiero mieysca nazywa się tém mianem, wprzód zwana Linth. Jest to miasto obszerne, wiele pięknymi budowlami ozdobione, mocne i bogate miasto, i jedno z najznakomitszych w Szwajcaryi. Ma 1200 domów, a 11000 mieszkańców. Rzeką Limmat dzieli się na dwie części, to jest wielkie i małe miasto, obydwa połączone dwoma mostami, na których są przyjemne przechadzki. Mieszkania w Zurichu są bardzo drogie. Przy wyższym mieście stoi w wodzie wieża, służąca za więzienie złoczyńcom. Przedmieście nad rzeczką Sill, jest także bardzo przyjemne, na nim jest plac do strzelania dla mieszczan, i piękna przechadzka lipami wysadzona. Między kościołami tego miasta najznakomitsze są: zwany Minster, drugi Frauenminster i Świętego Piotra, mające rozmaite rzeczy ciekawe do widzenia. W tak nazwanym Nadwodnym kościele, jest biblioteka mieyska a francuzka osada parafialna zgromadza się w kościele Minster, gdzie jest także skarbiec mieyski. Biblioteka kanoników chorowych zawiera psalterz grecki i wiele innych ciekawych rękopism. W akademycznym gimnazjum podzielonym na dwa kolegia jest 13 nauczycieli. Towarzystwo fizyczne, bardzo kwitujące niegdyś pod przewodnictwem sławnego Gesnera, ma własną bibliotekę, gabinet historii naturalney i kosztowne instrumenta. Towarzystwo zwane

Helweckie, utworzone pod przewodnictwem sławnego Bodmera roku 1762, wielce było pożyteczne dzieciom i innym naukom. Politycia w tém mieście jest bardzo dobra, ulice porządnie wybrukowane, jednak miejscami nierówne, po 10 godzinie nie wolno żadnemu powozowi po mieście jeździć. Zebracy nie są tutaj cierpieni, lecz prawdziwe ubóstwo i chorzy bardzo dobrze opatrzeni. Ratusz i kilka innych budowli dobrze w oczy wpadają. W 5 arsenałach znajduje się wielki zapas wszelkiego rodzaju broni, a między innemi tak sławnego Wilhelma Tell, z którego ustrzeliwszy jabłko na głowie swego syna, zgładził potem tyrana Geisslera, i tym sposobem dał hasło do rewolucyi, która przyniosła wolność Szwajcaryi. Szpital w mieście Zürich jest bardzo wybornie urządzony, a przedmioty z fabryk licznych tego miasta rozchodzą się po Niemczech i Włoszech.

Zürchskie jezioro, jedno z najznacześniejszych w Szwajcaryi; ma nazwisko od miasta Zurichu; długie jest mil 5, a milę szerokie.

Zürndorf, Zirndorf, wielka wieś niemiecka z kościołem parafialnym, w byłym księstwie Anspachskim, oberamcie Cadolzburg, między tém ostatnim miejscem, a miastem Furth. W tej okolicy roku 1632 generał austriacki, hrabia Wallenstein miał swój obóz, w którym go Król Szwedzki Gustaw Adolf nadaremnie dobywał.

Züschen, małe miasto niemieckie w Dolney Hassyi, nad rzeczką Elbą; należy do księcia Waldek; przedtem miał tam część i Landgraff Hessen-Kasselski.

Zütphen, byłe hrabstwo i dzielnica czyli część prowincyi Hollenderskiej Geldryi. Ma 22 miast i 300 wsi.

Zütphen, miasto stołeczne powiatu Wyżey wymienionego, nad rzeką Yssel, przy uściu w nią rzeki Borhel. Francuzi zburzyli roku 1674 jego fortyfikacyie, ale potem było na nowo obwarowane. Ma znaczne gimnazjum, a prócz kalwinistów mają tam domy do na-

bożeństwa katolicy, walloni, lutrzy i menonici.

Zuidersee, zatoka morska w Holandyi, nad którą leży Amsterdam.

Żuków, miasteczko i przedtem starostwo w Prussach Zachodnich prowincyi Pomerellii.

Żuków, wieś na Wołyniu nie daleko miasteczka Klewania, na których to obydwu miejscach pisać zwykła, znakomita familiia książąt Czartoryskich.

Zulauf, ob. Sulau.

Zulch, Tulpich, Zulpich, miasteczko w byłym elektorstwie Koloniskim, teraz do Francyi należącym, nie daleko Renu nad rzeką Naffet, ku granicy księstwa Julich. Według mniemania ma to być starożytne Tolbiacum, przy którym Król Alemanów Alaryk, pokonany był i zabity roku 499, przez Franków. Są tam trzy kościoły parafialne i kilka klasztorów.

Zulpha, albo Julfa, było niegdys wielkie i potężne miasto Perskie w prowincyi Eriwan, nad rzeką Ares, albo Arass.

Zulpich, ob. Zulch.

Zulz, ob. Zülz.

Żuławy, nazywa się okolica koło Gdańska, sławna żyznością; ma 39 wsi. Inne miasta Pruskie jako to Malborg, Elbląg, mają także żuławy.

Zumaya, małe miasto hiszpańskie, w prowincyi Guipuscoa, nad rzeką Viola.

Zumpango, miasto w prowincyi Guapaca, w Ameryce Północnej, ma bogatych mieszkańców, handlujących bawełną, cukrem kosenillą, woskiem i miodem.

Zunder, rzeka w Starey marchii Brandenburskiej, zwana inaczej Hunte, wpada połączona z Damą, w Jetze.

Zungua, Zunchwa, znaczne miasto azyatyckie w prowincyi Chińskiej Peczeli; ma ulice pod sznur ciągnięone i wiele sklepów. W środku miasta jest kościół, w którym czczą boginią, o wielu rękach, zktórey przy każdej jest oko.

Zupana,

Zupana, mała wyspa na morzu Adryatyckim, między brzegami Dalmackiem i wyspą Meleda, blisko miasta Raguzy do którego należy.

Zuprany, miasteczko w byłym województwie Wileńskim, w Litwie.

Zurawno, miasteczko nad Dniestrem, w byłym województwie Ruskim, ziemi Lwowskiej, teraz w Galicyi, cyrkule Halickim. Było gniazdem rodziny Zurawińskich, z której Kasztelan Beżski podpisał pokój Chocimski z Turkami, roku 1621.

Zurend, miasto Azjiatyckie w Persyi, w prowincyi Kermann, gdzie bardzo piękne naczynia gliniane robią.

Zurita, kommanderyia orderu Calatrava, w hiszpańskiej prowincyi Nowey Kastylii nad rzeką Tajo. Okolica tameczna wydaie wyborny szafran, oliwę i przedeń wina.

Zurzach, miasteczko Szwajcarskie, w byłym hrabstwie Badeniskim; ma dwa jarmarki doroczne bardzo sławne, na które kupcy niemieccy, francuzcy, włośc i szwajcarscy się zgromadzaia, gdzie też na ten koniec są piękne magazyny na towary. Kościół tameczny farny należy wspólnie do katolików i kalwinistów. Należało to miejsce przedtem do jurydykcyi biskupów Konstancyeńskich; prócz w jarmarki, podczas których landwyt miał tam zwierzchność.

Zussmarshausen, miasteczko z zamkiem nad rzeką Zusam, w byłym cyrkule Rzeczy Niemieckiej Szwabskim, należało do miasta Augsburga.

Zuxa, mała rzeka hiszpańska, poczynająca się w prowincyi Estremadura, z gór Sierra Morena, a nie daleko miasteczka Medelin, wpadająca w rzekę Gwadajaną.

Zuydersee, ob. Südersee.

Zuydschanz, albo szaniec południowy, kilka dzieł fortyfikacyjnych, przy uściu rzeki Zoom w Skaldę, naprzeciw szan-

ca zwanego Północny. Obydwa szanice leżą blisko miasta *Berg ob Zoom*, do którego ołony są przeznaczone.

Zuylen, włość i zamek w byłej Hollenderskiej prowincyi Utrechtie.

Zuylestein, okazały zamek w byłej Hollenderskiej prowincyi Utrechtie, przy granicy Geldryjskiej. Jedna linia domu książąt Nassau w Hollandyi osiadłego, brała od tego miejsca nazwisko.

Zuzenhausen, miasteczko niemieckie w byłym elektorstwie palatynacie, ma kościół katolicki i drugi wspólny luteranom i kalwinistom.

Zwatzen, ob. Zwetzen.

Zwaniec, miasto w byłym województwie Podolskim, powiecie Kamienieckim, naprzeciw miasta Chocimia. Pamiętne jest w dziejach Polskich krwawemi w tych stronach boiami z Turcyją.

Zweifalten, ob. Zwyfalten.

Zwenitz, Zwonitz, małe miasto górnicze niemieckie, w Królestwie Saskim, cyrkule Erzgebirgskim, o 10 mil od miasta Lipska.

Zwenkau, miasteczko z zamkiem i amtem, do byłego biskupstwa Merseburskiego należące, nad rzeką Elster, w Saxonii o 2 mile od miasta Lipska, a o milę od Pegau. Włość ta przyłączona jest do amtu w Lützen. Mieszkańcy wyżywiaią się rolnictwem i chowem bydła; na które są w tym miasteczku znaczne jarmarki.

Zwerlöcher, albo Cwerskie jamy, jaskinie w górach Harzskich w byłym cyrkule Dolney Saxonii między miasteczkiem Elbingerode, a powiatem Rubelande. Podług podania w okolicy wykute były w czasie pobytu Atilli z Hunami w Niemczech, przez mieszkanców stron tych, którzy tutaj szukali schronienia. Wiele z tych jaskiń maig wewnątrz ściany tak gładkie iakby umyślnie wymurowane.

Zwerner, miasteczko niemieckie, w byłym landgrafstwie Hessen-Kasselkim.

Zwernitz, zamek na górze położony, z kilkonasto domami w koło niego, mającemi przywilej miasteczka, w byłym księstwie Bareyckim, teraz do Bawaryi należącym.

Zwetl, **Zwethal**, miasteczko w Dolney Austrii, nad rzeką tegoż imienia wpadającą w Rappę, przy morawskiej i czeskiej granicy, o 2 mile od miasteczka Weidhofen. Jest tam sławny klasztor cysterski, zwany także Austriackim *Claravall*.

Zwetl, miasteczko w Austrii, cyrkule *Mühlviertel*, w kraju po nad rzeką Ems.

Zweybrücken, po francuzku *Deuxpont*, czyli Dwa mosty, miasto stołeczne byłego księstwa tegoż imienia, niżej wymienionego. Ma wiele pięknych budowli, okazały zamek książęcy, skończony roku 1723. W tamczynym kościele, którego chor należy do katolików, a środek do kalwinistów, są bardzo piękne organy i dzwony. Na przedmieściu jest kościół reformowany francuzki, a w mieście gimnazjum illustre ewangelickie. Znajdowały się przedtem w tém mieście wszystkie władze rządowe księstwa Biponckiego albo Dwóchmostów. W trzydziesto letniej wojnie to miasto wiele ucierpiało a 1677 roku bardzo było przez Francuzów spustoszone. Od roku 1713 do 1718 Król Stanisław Leszczyński miał sobie ustąpione to księstwo i miasto na mieszkanie, przez posiadziela w ówczas tegoż, Króla Szwedzkiego Karola XII., po którego zgonie musiał ie opuścić i przeniósł się do Weissenburga, gdzie córkę jego tak świetnie spotkało szczęście, zaślubienia Króla Francuzkiego Ludwika XV. Roku 1801 dostało się to miasto Francyi. Ma one do 550 domów, a 4000 mieszkańców.

Zweybrücken, księstwo *Deuxponts*, albo Biponckie czyli Dwóch mostów krajik udzielny przedtem, w byłey Rzeszy

Niemieckiej, rozrzucone po okolicach Nadreńskich zwanych Wasgau, Westerreich, Speyergau, czyli między byłemi krajami Lotaryngią, Alzacyą i Palatynatem. Miało 92 mil kwadratowych powierzchni, 13 miast, 314 wsi, 96000 mieszkańców i 600000 reńskich dochodu. Roku 1801 przez traktat Lunewiński dostało się Francyi. Graniczyło to księstwo na zachód z Lotaryngią, na południe z Alzacyą, na północ i wschód z Dolnym byłym Palatynatem. Kraj ma górzysty, atoli dosyć dostatni w zboże, drzewo i wino. Składał się on z czterech części, to jest: właściwego *Zweybrücken*, *Neucastell*, *Lichtenberg* i *Meisenheim*; prócz tego należało do księstwa włości *Guttenberg* i *Bischweiler*. Kraj ten należał aż do roku 1718 do Królów Szwedzkich z domu Biponckiego. Po bezpotomnym zeyściu Króla Karola XII., obiał księstwo Biponckie falcgraf Gustaw Samuel jako najbliższy krewny, mimo protestacyi elektora palatyna. Roku 1731 umarł i ten książę bezpotomnie, a w ten czas po długich sporach linią Birkenfeldzką uznana była przy dziedzictwie, przy którym utrzymała się aż do ostatnich czasów, gdy roku 1801 dzisiejszy Król Bawarski, ówczesny książę Biponcki ustąpił tego kraju Francyi za inne wynadgrozenia.

Zweybrücken, miasteczko w Serwii, nie daleko Dunaju i miasteczka Grotzka.

Zweyfallen, ob. *Zwyfallen*.

Zweytzen, **Zwätzen**, wieś z kościołem parafialnym na górze nad rzeką Saalą, w Turyngii nie daleko miasta Jeny. Należy ona z włością przyległą do komenderyi orderu Teutonskiego.

Zwiakel, miasteczko w byłym województwie Wołyńskim, zaczynające się pięknie budować.

Zwickau, **Zwików**, miasto niemieckie, w Królestwie Saxonii, cyrkule *Erzgebirgskim* nad rzeką Muldą, blisko granicy *Votlandzkiej*, o 4 mile od miasta *Plauen*, o tyleż od *Altenburga*, a 9 od *Lipska*. Ma to miasto 3 kościoły, między któremi Panny Maryi, dobrze

dobrze wpada w oczy dla swej wysokiej wieży: jest tam także superintendencja, dobra szkoła, liczna biblioteka i gabinet historyi naturalney. Na zamku zwanym Osterstein, rowami od miasta przedzielonym, jest dom publiczny do pracy, roku 1775 założony i dobrze urządzony. Mieszkańcy wyżywiają się sukiennictwem, handlem zboża, paleniem gorzałki i robotą wybornych podszew. W domu pracy przędą bawełnę i wełnę tudzież robią rozmaite materje. Liczba mieszkańców wynosi 3000, a domów 560. W okolicy udaie się dobrze tytuń i chmiel. Blisko miasta Cwika, są kopalnie kamienia budowlanego, dachówkowego, i węgla kamiennych. Przy nie dalekiej z tamtąd wsi Planitz w jednej kopalni pali się podziemny ogień.

Z w i k ó w, Cwików, miasteczko i włość w Czechach, cyrkule Buntzlawskim, należące do książąt Schwarzenberg.

Z w i n g e n, zamek mieszkalny oberlandwójta kantonu Zurich, w Lauffen w Szwajcaryi.

Z w i n g e n b e r g, małe miasto niemieckie, w wielkim księstwie Hesen-Darmstadtzkiem w Niemczech. Ma 1000 mieszkańców, a włość do niego należąca 4700. Jest tutaj ważna wojenna przeprawa, z przyczyny gór, lasów i bagnów.

Z w i n g e n b e r g, zamek i włość w byłym elektorstwie Palatynacie, nad rzeką Nekar, w cyrkule Niemieckim Szwabii. Roku 1746 elektor po długim processie odkupił ją od dziedziców szlacheckiej familii Göler; a w 3 lata później ustąpił księciu Bretzenheim i jego siotrom.

Z w i n o g r o d, miasteczko przedtem stołeczne powiatu w byłym województwie Bracławskim.

Z w i n o g r o d, miasteczko i przedtem starostwo w byłym województwie Podolskim, powiecie Trembowelskim, teraz w Galicyi, cyrkule Zaleszczyckim. Należało do książąt Poniskich.

Z w i s c h e n a h n, wyostostwo i wieś z kościołem parafialnym, w księstwie Oldenburskim, landwójtostwie Neuenburg, w Niemczech.

Z w i t t a u, miasteczko i włość w Morawii, cyrkule Ołomunieckim. Zwönitz, ob. Zwenitz.

Z w o l e ń, Zwolin, miasteczko w byłym województwie Sandomirskim, powiecie Radomskim, teraz w departamencie i powiecie tego ostatniego imienia, o 2 mile na prawą z drogi pocztowej z Warszawy do Lublina, nie daleko Kozienic. Było to starostwo w ostatnich czasach należące do imienia Dłuskich. W tamiecznym starożytnym kościele parafialnym jest nadgrobek pochowanego tam sławnego poety polskiego Jana Kochanowskiego, z wyobrażeniem tegoż, z marmuru. Na tém widadź głowę nappiękniej w pukliki ufryzowaną i włosy do góry, a przecież Jan Kochanowski chodził po polsku. Znać w ten czas nieróżnił się Polak stroiem od Europeyzyków ucywilizowanych, którym w niczem niustępował. Dopiero wiekiem późniejszym gdy utracił zalety przodków, przyjął i strój jakiś tatarski im nieznanym. Wspomniony Jan Kochanowski żył we wsi zwaney Czarnylas, blizkiey Zwolenia.

Z w o l l e, Swoll, nappiękniejszy i naybogatsze miasto w całej prowincyi byłey hollenderskiej Oberyssel, nad małą rzeczką Aa. Ma regularne fortyfikacye i 3 przedmieścia. Panująca religia jest tam kalwińska; lecz prócz tego znayduie się wiele katolików i mennonitów, tudzież cokolwiek luteranów. Wielki kościół zwany Świętego Michała zawiera wiele ciekawości, między temi piękną ambonę i schody złożone z 87 stopni bez podpory. Inne godne widzenia przedmioty są: ratusz, dom sierot, dom zapowietrzonych żołnierzy, dom amunicyi i szpi-klerze zbożowe. Idzie ztąd kanał do rzeki Issel, nad którym leży kilka małych twierdz: także mała rzeka Aa, zwana inaczej Czarną Wodą, jest dość głęboka pod ciężkie statki i łączy to miasto z zatoką morską Südersee. Na blizkiey górze Świętej Agnieszki stał przedtem klasztor Augustianów w którym żył przez lat 71, święty Tomasz a Kempis.

- Zwonigród**, miasto stołeczne powiatu tegoż imienia, w byłej Austryackiej Dalmacyi, teraz do Królestwa Włoskiego wcieloney.
- Zwyfalten, Zweyfalten**, byłe opactwo Rzeszy Niemieckiej w dawnym cyrkule Szwabskim pod opieką księcia panującego Wirtemberskiego zostające, roku 1803 temuż w wynadgrodenie oddane. Ma $2\frac{1}{2}$ mili kwadratowej, 18 miasteczek lub wsi i 72000 reńskich dochodu. Klasztor sam leżał w dolinie między dwoma strumieniami.
- Zwyfalter, Zweyfalter**, miasteczko niemieckie w byłym cyrkule Westfalskim, Rzeszy Niemieckiej, w włości Dyck.
- Żydyczyn**, opactwo bazylikańskie w byłym województwie Wołyńskim, nad rzeką Stérem o milę od Łucka.
- Zylli, ob. Zilli.**
- Zynków, Zinków**, miasteczko z znaczną włością w byłym województwie Podolskim, powiecie Kamienieckim; należy do książąt Czartoryskich.
- Zyppe, Zype**, przedtém obszerne jezioro w Hollandyi Północnej, między Alkmaer i Texel; teraz jest osuszone i przemienione w żyzną okolicę mającą dwie parafie.
- Żyrmuny**, miasteczko Litewskie, w byłym województwie Wileńskim, powiecie Lidzkim, z pięknym pałacem książąt Radziwiłłów.
- Żyrniki, Żerniki**, miasteczko w byłym województwie, teraz departamencie Kaliskim.
- Żyrotia**, miasto kozackie nad rzeką Donem między Woroncem i Azofem.
- Żyrowice**, miasteczko w byłym województwie Nowogrodzkim nad rzeką Szarą, z pięknym klasztorem księży Bazylianów i kościołem w którym jest obraz panny Maryi; leży o milę od Słonima.
- Żytno**, miasteczko w byłym województwie Sieradzkim, teraz departamencie Kaliskim, powiecie Piotrkowskim.
- Żytomierz**, miasto przedtém stołeczne byłego powiatu w dawnym województwie Kijowskim, nad rzeką Teterew.
- Zytphen, ob. Zütphen.**
- Zywiec**, miasteczko i włość z tytułem hrabstwa w byłym województwie Krakowskim, teraz w Galicyi, w samym rogu między granicą teyż a Szląskiem Austryackim i Węgrami. Należało przedtém do Komorowskich, teraz do Wielopolskich.
- Żyzemsk**, miasteczko w byłym województwie Wileńskim w Litwie.

K o n i e c .

D O D A T E K

do

DYKCYONARZA JEORGRAFICZNEGO

z uzupełnieniem znaczniejszych miejsc, które w tém dziele opuszczono, i sprostowaniem statystycznym podług teraźniejszego rozgraniczenia.

N.

- N**aaldwyk, miasteczko w stroenie południowey w niderlandzkiey prowincyi hollenderskiey z 1261 mieszkańcami.
- Naczkozar**, miasteczko i włość szlachecka w Węgrzech w obwodzie Baranya, z niemieckimi i kroackimi mieszkańcami, ma i kościół ewangelicki i cerkiew grecką.
- Nadarzyn**, popr. w teraźniejszym wojew. Mazowieckiem.
- Nadendal**, miasto w Finlandii nad botnickiem wybrzeżem prowadzące handel bydlęm i żywnością, mające źródła wód mineralnych.
- Nadone**, miasto stołeczne pewnego niepodległego Xięstwa wschodnio-indyjskiey prowincyi Lachore z rezydencją własnego Raji.
- Nagapura** obacz Nagpur.
- Nakło**, 1) popr. w obwodzie Bydgoskiem, należy teraz do kraju Pruskiego.
- Nakło**, 2) popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.
- Namur**, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Nan-hiong-fu**, miasto handlowne w chińskiej prowincyi Quanton przy wysokiej górze, która tę prowincję od Kiangsi oddziela.
- Nansemond**, hrabstwo w północno-amerykańskiej Rzeczypospolitej Wirgińskiej z 10,324 mieszkańcami.
- Nan-tschang-fu**, miasto stołeczne w chińskiej prowincyi Kiangsi, prowadzące znaczny handel porcelaną.
- Napo**, wielka rzeka w prowincyi Quito w Nowej Granadzie w południowey Ameryce wpadająca do Maranon.
- Naramice**, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.
- Narajonjunge**, miasto w prowincyi bengalskiej, w angielskiej prezydencji Calcutta nad rzeką Brumaputer, z 14,000 chińskimi mieszkańcami, prowadzi handel solą, żytem i tytuniem.
- Narew**, miasteczko, popr. należy do rosyjskiej prowincyi Białostockiej.
- Narni**, popr. w państwie papieskiem, w delegacyi Spoletanckiej.
- Naro**, miasto w Sycylii w prowincyi *Val di Mazzarra* z 2160 domami i 8460 mieszkańcami.
- Narwar**, miasto, twierdza i miejsce stołeczne w prowincyi Agra w Wschodniej Indii, z wspaniałym zamkiem na wysokiej skale położonym. Między mieszkańcami znajdują się wielu ormianów.
- Naserabad**, miasto znaczne w państwie Marattów w prowincyi Berar.
- Nasielsk**, popr. w teraźniejszym wojew. Płockiem.
- Nassogne**, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Nastete**, **Nastätten**, popr. należy do X. Nassau.
- Nathuna**, wyspa w Wschodniej Indii przy Borneo, 8 mil długa a 3 szeroka, otoczona wysokimi skałami, dla tego trudna do przystępu, mieszkańcy iey są rodu Malajów.

O o

Nawa-

- Nawarette, miasteczko w hiszpańskiéj prowincyi Segowia z 2000 mieszkańcami.
- Nazareth, 2) popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Neapol, doday: Ferdynand IV. (czyli podług ustawy z dnia 11 Grudnia 1816 roku. Ferdynand I.) jest teraz Królem Neapolitańskim.
- Neas, wyspa w stronie zachodniéj od Sumatry w Azji 10 mil długa a 4 szeroka zamieszkała przez Malajów prowadzących handel ryżem i niewolnikami.
- Nebra, popr. należy teraz do Pruss w obwodzie Merseburgskim.
- Nechanitz, miasteczko w Czechach w cyrkule Biczowskim pomiędzy stawami, z pięknym zamkiem i kościołem parafialnym.
- Neckarthaiflingen, miasteczko znaczne w Królestwie Württembergkiem nad Nekarą, z stacją pocztową.
- Nederbrakel, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Nederkruchten, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Negadeh, Nagadi, miasteczko egipskie w prowincyi Sais nad Nilem, powiększay części przez Koptów zamieszkałe, z rezydencją biskupa koptyskiego, prowadzi handel niebieskimi płóciennkami.
- Negar, miasteczko w Dalmacyi z dobrym portem nad morzem adryatykiem.
- Neglisseram, miasto na wybrzeżu angielskiéj prowincyi Kanara w Wschodniéj Indii z dobrym portem.
- Neguaglia, popr. w gubernii Medyolańskiéj, lombardzko-weneckiego Królestwa.
- Nehring, popr. należy do Pruss, w obwodzie Stralsund.
- Neive, miasteczko sardyńskie w X. Piemontskiem na wzgórzu położone z 2386 mieszkańcami.
- Nellingen, popr. należy do Królestwa Württembergskiego.
- Nellur, Nilaver, miasto w angielskiéj prezydencji Madras w Wschodnio-Indii nad Pennarą z dobrym portem, prowadzące bardzo znaczny handel solą.
- Nelson, dwa hrabstwa wolnych stanów amerykańskich, jedno w Wirginii z 9684 mieszkańcami, drugie w Kentuky z 14,078 mieszkańcami.
- Nembro, popr. w medyolańskiéj prowincyi Bergamo.
- Nemeth - Orawica, miasteczko w Węgrzech w komitacie Kraszowskim z 1800 mieszkańcami mające w bliskości kopalnie srebra i miedzi, z urzędem górniczym.
- Nemeth - Saszka, miasteczko górnicze w Węgrzech w komitacie Kraszowskim nad Nerą z 1600 mieszkańcami, mające kopalnie ołowiu, zelaza, miedzi i cementu, z urzędem gorniczym.
- Nemi, włość znaczna w państwie papieżkiem niedaleko Rzymu nad leziorem tegoż imienia z pięknym zamkiem xięcia Cesariniego.
- Nepi, popr. w państwie papieżkiem, w delegacyi *Viterbo* z rezydencją biskupa.
- Ner, rzeka w Polsce wpływa do Warty pod Kołem, graniczyła niegdys województwo Sieradzkie od Łęczyckiego.
- Nerenam, miasteczko w X. Trankory w angielskiéj prezydencji Bombay, z mieszkaniem biskupa, mającego 32 parafiiów.
- Neresi, miasteczko i miejsce stołeczne na wyspie Brazza w dalmackim cyrkule Spalatro z 1600 mieszkańcami i iednem katolickiem biskupstwem.
- Neris, miasteczko w francuzkim departamencie Allier w obwodzie Montluçon, nad rzeką tegoż imienia mające 3 źródła mineralne, i ruiny starożytnego miasta rzymskiego.
- Nervi, popr. należy do Sardynii w X. Genueskiem.
- Nerviano, popr. w prowincyi Medyolańskiéj.
- Nestwed, miasto na duńskiéj wyspie Seeland, 11 mil od Kopenhagi, prowadzi znaczny handel Katunem i płótnem.
- Netro, miasto należące do Sardynii w części obwodu Medyolańskiego z 2000 mieszkańcami.
- Nettuno, popr. w terażniejszym państwie papieżkiem.
- Newin, miasteczko w angielskiem X. Walii w hrabstwie Caernarvon nad morzem.
- Newnham, miasteczko w angielskiem hrabstwie Gloucester nad Sewerną.

- Nezaibak**, miasto w rossyjskiéj gubernii Orenburskiéj z 1579 mieszkańcami.
- Nezibin**, w starożytności *Nisibis*, niegdyś znaczne miasto teraz niezbyt wielka wioska w paszaliczwie Bagdadzkim, z 1000 mieszkańcami, i grobowcem proroka Eliasza. Tu znajdują się tylko białe róże.
- Ngari**, prowincja azyatycka w państwie Tybetańskim.
- Niamtsch**, twierdza w niższéj Moldawii, w bliskości góry Czasłów, którą przy zachodzie słońca w dniu pogodnym o 30 mil widzieć można.
- Nibiano**, miasteczko w Xięztwie Placency na wzgórzu położone nad rzeką Tidoną.
- Nibbiona** popr. w prowincyi Medyolańskiéj.
- Niczuchowa**, wioska w obwodzie Bydgoskim w powiecie Chodzieżyńskim z pięknym zamkiem zwykłą rezydencją biskupa Chełmińskiego.
- Nida**, popr. Teraz iest spławną.
- Nieborów**, popr. w teraźniejszym wojew. Mazowieckiem.
- Nieborz**, miasteczko szlacheckie w teraźn. woj. Półkiem.
- Niederland**, **Niderlandy**, Królestwo Europejskie zawiera 18 prowincyi, to iest Północną Flandryą, południową Flandryą, Limburg, Geldryą, Lutytych, Wschodnią Flandryą, Zachodnią Flandryą, Hennegau, Północną i południową Holandryą, Seelandyą, Namur, Antwerpia, Utrecht, Erislandyą, Ober-Ysel, Gröningen, i Luxemburg.
- Niemczów**, miasteczko szlacheckie w Gallicyi w cyrkule Żółkiewskim.
- Niemirów**, 2do popr. w rossyjskiéj prowincyi Białostockiéj, 3) miasteczko w Gallicyi w cyrkule Żółkiewskim.
- Nienburg**, popr. w Xięztwie Hanowerskiem.
- Nienkerk**, popr. należy do krain Pruskiego w obwodzie Kliwii.
- Nieszawa**, popr. w teraźniejszym wojewodztwie Kaliskiem.
- Nieuport**, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Nieżuchowa**, ob. Niczuchowa.
- Nikopol**, warowne miasto rossyjskie w gubernii Ekatarynosławskiéj nad Dnieprem z 200 domami i 1200 mieszkańcami.
- Nikorzymindar**, miasto rossyjskie w Xięztwie Imirete z rezydencją greckiego biskupa.
- Nilamby-Neur**, miasto na wyspie angielskiéj Ceylon w Wschodniéj Indyi z zamkiem i porządnym arsenalem tudzież magazynem wojskowym.
- Ninguta**, miasto stołeczne w tunguzkiem państwie Kirin, gniazdo cesarskiéj rodziny Chinskiéj.
- Ninove**, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Nirgoa**, miasto w prowincyi Wenezueli w południowéj hiszpańskiéj Ameryce, z kopalniami miedzi.
- Nischburg**, zamek i włość, należąca do księcia Fürstenberg w Czechach w cyrkule Berowskim nad Berówką, mająca znaczne hutarnie żelaza i 5 hamerni.
- Niundo**, miasto w państwie birmanów w prowincyi Ava, prowadzące znaczny handel bawełną, oliwą i towarami lakierowanymi.
- Niviano**, miasteczko znaczne w Xięztwie Placency na wzgórzu położone w bliskości miasta Trebii.
- Nizza**, popr. należy do Sardynii w X. Piemontskim.
- Nizza de la Paglia**, popr. należy do Sardynii w Piemontcie, teraz w Xięztwie Montferatu.
- Nocera**, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Spoletańskiéj.
- Nogara**, popr. w weneckiéj prowincyi Weronińskiéj.
- Nolay**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Côte d'or, z 254 domami 1988 mieszkańcami, stacyą pocztową i winnicami.
- Nomenogno**, popr. należy do Sardynii w prowincyi Novarra.
- Non**, popr. należy do Sardynii w Xięztwie Piemontskim.
- Nonantola**, popr. w teraźniejszym Xięztwie Modenińskiéj.
- Monaspe**, miasteczko warowne hiszpańskie w prowincyi Aragońskiéj.
- Norcia**, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Spoletańskiéj.
- Nordhausen**, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Erfurtskim.

- Nordheim, popr. należy teraz do Hannoweru, w Xięstwie Getingi.
- Nordmaling, małe miasto szwedzkie w prowincyi Angermanland nad wybrzeżem botnickiem z kopalniami miedzi.
- Nowemiasto, 2) popr. w teraźn. wojew. Mazowieckiem; 3) w teraźniejszym woj. Sandomirskim; 4) w teraźn. wojew. Płockiem.
- Nowogrod, popr. w teraźniejszym wojew. Augustowskim.
- Nowosielce, wioska w Gallicyi w cyrkule Brzeżańskim, z źródłami wody siarczanney.
- Nowosiółki, wieś w Gallicyi w cyrkule Złoczowskim z klasztorem Panien miłosiernych i szpitalem dla chorych.
- Nowy - Zbaraż, miasto w Gallicyi w cyrkule Tarnopolskim niewiąjące znaczne targi na swinie i poście słoniny.
- Nuddea, miasto stołeczne pewnego obwodu w angielskiy prefektury Calcutta w prowincyi Bengalskiy z uniwersytetem braminów.
- Nuestra Senhora de Concepcion, miasto stołeczne wyspy Tamaraca w brazylijskiy gubernii Fernambuco prowadzi znaczny handel cukrem, bawełną, brazylią i skórą wołowemi.
- Nur, popr. w teraźniejszym woj. Płockiem.
- Nurpur, miasto w prowincyi Lachory w Wschodniy Indii należące do własnego Szeyki na wzgórzu położone, prowadzące dosyć znaczny handel z anglikami.
- Nurzec, rzeka w Polsce płynąca w bliskości Bugu, lecz nie spławna dotąd.
- Nyborg, obacz Niburg.
- O.
- O, miasteczko w francuzkim departamencie Orny w obwodzie Argentan, z 1000 mieszkańcami.
- Oaka, miasto i miejsce stołeczne pewnego obwodu w wschodnio-indyjskiy prowincyi Guzurat dosyć ludne prowadzi mierny handel.
- Oaxaca, prowincya hiszpańska w północney Ameryce zajmuje na 1601 mili kwadratowy 534,800 mieszkańców. Najwyższa góra w téy stronie zowie się Cerro de Senpualtepec. Kray obfituje w złoto, srebro, zboże, kokos, kaszanie, iedwab i t. p. ma miasto stołeczne tegoż imienia z 19,069 mieszkańcami.
- Ober, Obra, 2) popr. w teraźn. X. Poznanskiem.
- Oberlahnstein, miasto w X. Nassau w obwodzie Braubach nad Renem z 200 domami i 1385 mieszkańcami, mające źródła wód mineralnych.
- Oberlindów, miasteczko pruskie w obwodzie Frankfurtskiem.
- Obermoschel, miasteczko bawarskie w obwodzie Reńskim z 120 domami, mające kopalnie żywego srebra, marmuru, i wapna. Tuż w bliskości znajduią się ruiny zburzonego zamku przez francuzów Moschel- czyli Muschellandsberg.
- Oberusel, miasto w X. Nassau w obwodzie Königstein (Królewski Kamień) z 1545 mieszkańcami mające papiernie i hamernie.
- Oberwesel, miasto pruskie w obwodzie Koloniskim nad Renem otoczone murami z 2275 mieszkańcami stacyą pocztową i fabrykami sukienkami.
- Oberwörth, wyspa Reńska naprzeciwko miasta Kolonii należaca do Pruss. Tu się znajdował klasztor panien szlachejnych który teraz skasowano.
- Obier, góra alpeyska w Karniolii austriackiay mająca 7031 stóp wysokości.
- Oborniki, popr. w teraźn. X. Poznanskiem.
- Obrzycko, popr. w teraźn. X. Poznanskiem.
- Obwa, Obwisk, miasto rossyyskie w Gubernii Permskiy z 2000 mieszkańcami.
- Occimiano, popr. należy do Sardynii, w X. Montferatu.
- Ochagavia, miasto graniczne w hiszpanii w prowincyi Navara, oddziela Hiszpanią od Francyi.
- Ochsen-

- Ochsenbach, miasteczko w Królestwie Württembergskim w obwodzie Brackenheim z 620 mieszkańcami.
- Ochsenstein, góra w Szląsku w obwodzie Wrocławskim należąca do gór Sowiemi nazwanych, mająca 2618 stóp wysokości.
- Odeagui, twierdza i zbrojownia należąca do Raii Trawankory na wybrzeżu Malabarskim, z wielkim arsenałem i znakomitą ludwisarnią.
- Odenbach, popr. w Bawarii w obwodzie Reńskim.
- Odolanów, popr. w teraźn. X. Poznańskim.
- Odrowąż, popr. w teraźn. wojew. Sandomirskim.
- Odrzywół, popr. w teraźniejszym wojew. Sandomirskim.
- Odelem, miasteczko znaczne w Niderlandach w prowincyi zachodniej Flandryi z 2972 mieszkańcami.
- Oederan, Oedern, miasto w Saxonii o 6 mil od Drezna z 316 domami i 2567 mieszkańcami, ma rozmaite fabryki i znaczne trzody owiec.
- Oesterby, znakomita hutarnia żelaza w Szwecyi w prowincyi Up-land która do 800 ludzi zatrudnia.
- Oestersund, nowe miasteczko w Szwecyi w prowincyi zwaney Jämtland połączone mostem z wyspą Frösön, zbudowane na wzgórzu; ma dopiero 36 domów i kościół, i aptekę i 222 mieszkańców.
- Oggersheim, popr. w Bawarii w obwodzie Reńskim.
- Oggione, popr. w medyolańskiej prowincyi Como.
- Oglio, popr. w prowincyi medyolańskiej lombardzko - weneckiego Królestwa.
- Ogrodzieniec, popr. w teraźn. woj. Kaliskiem.
- Ogurrapurra, miasto w wschodnio-indyjskiej prowincyi Orissa, które z całym obwodem należy do niepodległego nikomu rządzącego Zemindar nazwanego.
- Ohrdruff, obacz Ordruf.
- Ohrnbau, popr. w Bawarii w obwodzie Rezatskim.
- Oie, wyspa pruska w obwodzie Stralsundskim w cyrkule Bergen z włóścią szlachecką.
- Oksza, popr. w wojewodztwie Krakowskim.
- Okuniew, popr. w teraźniejszym wojew. Podlaskiem.
- Olegio, Olezzo, popr. należy do Sardynii w X. Novary.
- Oleśnica, popr. w wojew. Krakowskim.
- Olkusz, popr. w wojew. Krakowskim.
- Olleria, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Walencji z 3960 mieszkańcami.
- Olleros, miasteczko hiszpańskie w Peru w południowej Ameryce prowadzące znaczny handel cukrem i tytuniem.
- Olmeto, miasto fraucuzkie na wyspie Korsyce w obwodzie Sarteny z 1588 mieszkańcami.
- Olona, popr. w gubernii Medyolańskiej w Królestwie austriackim lombardzko - weneckim.
- Olphen, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Münster-skim.
- Olsztyn, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.
- Oma, Pulo Oma, niderlandzka wyspa w Wschodniej Indyi, 3 mile długa a 2 szeroka obfita w gwoździkowe drzewa, ma 5000 mieszkańców i twierdzę Zelandyą zwaną.
- Omago, Umago, zob. Umago.
- Ombay, jedna z wysp Archipelagu w Azji w stronie wschodniej mająca 10 mil długości a 3 szerokości zamieszkała przez Malajów.
- Omegna, popr. należy do Sardynii w X. Nowara.
- Oneglia, popr. Księstwo należące powtórnie do Królestwa Sardynskiego, zawiera na 4 $\frac{1}{2}$ mili kwadratowej jedno miasto 51 wsi i 28,704 mieszkańców. Obfituje w wino, oliwę i owoce.
- Ongole, miasto w angielskiej prezydencji Madras w wschodniej Indyi w prowincyi Carnatik.
- Onil, miasteczko hiszpańskie w Walencji z 2400 mieszkańcami.
- Onslow, hrabstwo w północno-amerykańskiej rzeczypospolitej Karolińskiej z 6689 mieszkańcami.
- Oonjara, miasto w wschodnio-indyjskiej prowincyi Aszmirskiej zostające pod rządem księcia Rasbutów.

- Oosterhout, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego w prowincji połnocny Brabancyi.
- Opalenica, popr. w teraźniejszym Xieźtwie Poznańskim.
- Opatów, popr. w teraźniejszym wojew. Sandomirskim.
- Opatowiec, popr. w wojew. Krakowskim.
- Opatowitz, miasteczko w Morawii w obwodzie Ołomunieckim z zamkiem i 855 mieszkańcami.
- Opoczno, popr. w teraźniejszym wojew. Lubelskim.
- Oporów, popr. w teraźniejszym woj. Augustowskim.
- Opot, Opon, rzeka hiszpańska w nowy Granadzie wpadająca do morza.
- Oppenheim, popr. należy do Hasyi w obwodzie Reniskim.
- Oppurg, włość z pięknym zamkiem i ogrodem na górze położona, należy do hrabiego Hoym, nad Orlą w Xieźtwie Weimarskim.
- Oraison, miasteczko w francuzkim departamencie dolnych Alpów w obwodzie Digne z 1555 mieszkańcami, ma fabryki sukna i nożów.
- Oramala, miasteczko sardyńskie w prowincyi Bobbio nad Staforą z 3081 mieszkańcami.
- Orb, Orba, popr. należy do Bawaryi, w obwodzie dolnego Menu.
- Orbassano, popr. w Piemontcie w prowincyi Turynskiej.
- Orchowek, popr. w teraźniejszym wojew. Podlaskim.
- Orciano, wymaż to słowo: w by-wszem.
- Orco, popr. w Sardynii w Xieźtwie Piemontskim.
- Orfan, miasto tureckie w Rumilii w paszaliczwie Galiopoli nad rzeką tegoż imienia, z wspaniałym meczetem i znacznymi łaźniami.
- Orgiano, wymaż to słowo: w by-wszem.
- Oriago, popr. w teraźniejszym X. Weneckim.
- Orinków, miasto powiatowe rossyjskie w gubernii Tauryjskiej.
- Orle, popr. w rossyjskiej prowincyi Białostockiej.
- Orłów, 1) popr. w teraźniejszym wojew. Mazowieckim.
- Ormea, wymaż to słowo: w by-wszem.
- Ormskirk, miasteczko angielskie w hrabstwie Lancaster z 2500 mieszkańcami. W bliskości znajduje się kłusta ziemia z której oley wyciskają.
- Ornavasco, popraw. należy do Sardynii w Xieźtwie Piemontskim.
- Orostschnik, Rustschuck, Ruszczuk, miasto tureckie w Bułgarii w paszaliczwie Nikepoli nad uściem Karalomy do Dunaju z 6000 domami i 30,000 mieszkańcami. Ma bardzo dobrze warowny zamek 9 meczetów, rezydencją arcybiskupa greckiego i rozmaite fabryki.
- Orsoy, popr. należy do krainy pruskiej w obwodzie Kliwii.
- Orta, 1) popr. należy do Sardynii w prowincyi Novarskiej.
- Orta, 3) popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Witerbskiej.
- Orth, włość o 3 mile od Wiednia należąca niegdyś do hrabiego Fries, a od roku 1817 do wdowy po bywszym Królu neapolitańskim Joachimie Muracie dla ięynajstarszego syna hrabiego Achillea Lipano.
- Ortrand, popr. należy do Pruss w obwodzie Merseburgskim.
- Orvieto, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Kameryńskiej z 7000 mieszkańcami.
- Orzechów, miasteczko szalacheckie w Polsce w woj. Lubelskim.
- Orzi Nuovo, popr. w medyolańskiej prowincyi Brescia.
- Osieczno, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Osiek, 1) popr. w teraźniejszym woj. Sandomirskim.
- Osiek, 2) popr. w teraźniejszym wojew. Mazowieckim.
- Osiek, 3) miasteczko w Gallicyi w cyrkule Sandeckim nad Wiskłą.
- Osimo, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Ankońskiej nad Musoną.
- Osmolin, popr. w teraźniejszym woj. Mazowieckim.
- Osnabrück, popr. należy do Królestwa Hannowerskiego z tytułem xieźtwa i miastem stołecznem tegoż imienia.
- Osope, miasteczko w Friolii z 1249 mieszkańcami i warownym zamkiem na skale.

- Ossowiec, popr. w teraźniejszym woi. Augustowskim.
- Oste, popr. w Królestwie Hannowerskiem.
- Ostellato, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Ferrarskiej.
- Ostenda, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego, w prowincyi zachodniéj Flandryi.
- Osterfeld, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Ostfryzya, popr. należy do Królestwa Hannowerskiego z tytułem księstwa z miastem stołecznem Aurych.
- Ostia, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Rzymskiej.
- Ostiano, popr. w medyolańskim w prowincyi Mantuańskiej z 3330 mieszkańcami.
- Ostiglia, popr. medyolańskim w prowincyi Mantuańskiej z 3141 mieszkańcami.
- Ostrołęka, popr. w teraźniejszym województwie Płockiem.
- Ostroróg, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Ostrów, 1) popr. w teraźniejszym woi. Lubelskim.
- Ostrów, 2) popr. w teraźniejszym woi. Płockiem.
- Ostrowiec, popr. w teraźniejszym woi. Sandomirskim.
- Ostrowo, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Ostrzeszów, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Oświecim, dodaj: w Gallicyi w cyrkule Myślenickim.
- Otricoli, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Spoletańskiej.
- Otterndorf, miasto w Królestwie Hannowerskiem nad rzeką Memą z 361 domami i 1739 mieszkańcami, z zamkiem, kościołem i nie wielkim portem. Prowadzi handel zbożem, owocami i innemi materyałami budowniczymi.
- Ottojano, miasto neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavoro* z trzema kościołami parafialnemi i 14,000 mieszkańcami, powstało z dawnéj wioski zwanéj *Octavianum*.
- Ottweiler, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Trierskim.
- Oviglio, miasto sardyńskie w prowincyi zwanéj *Alessandria* nad rzeką Balbą z 2203 mieszkańcami.
- Oystermouth, miasto nadmorskie angielskie w księstwie Walii, z latarnią morską. Mieszkańcy trudnią się połowem ostrzyg.
- Ożarów, popr. w teraźn. wojew. Sandomirskim.

P.

- Pabbay, jedna z wysp hebrydzkich należąca do szkockiego hrabstwa Tain nazwanego.
- Pabianice, czyli Fabianice, popr. w teraźniejszym wojew. Kalskim.
- Racanów, popr. w teraźn. wojew. Krakowskim.
- Pacandiere, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Loary w obwodzie Roanne z 1740 mieszkańcami.
- Pachete, miasto w angielskiej prezydencyi Calcutta w Wschodniéj Indii w prowincyi Bengalskiej z rezydencyą rządcy Temindar nazwanego.
- Pachitea, rzeka w Królestwie brazylijskiem w południowéj Ameryce wypływająca przy twierdzy
- Quiparaqua, a wpadająca do rzeki Tokatyu.
- Pachuca, miasto hiszpańskie w Królestwie Meksykańskiem z najdawniejszą kopalnią w górze która ma 2484 stóp wysokości nad płaszczyznę morza.
- Paupa, wielkie jezioro w hiszpańskim Królestwie Rio de la Plata połączone przez rzekę z jeziorem Andalga.
- Padenghe, popr. w medyolańskiej prowincyi Brescia.
- Paderborn, popr. należy do krain Pruskich w obwodzie Mindenskim.
- Padstów, miasto w angielskiem hrabstwie Cornwall nad uściem rzeki Kamelu do bristolskiego kanału z piaszczystym portem, wysła

- syła z deputowanych do parlamentu.
- Padua, Padova**, popr. w gubernii weneckiej, w lombardzko-weneckiem Królestwie.
- Paes, Paswig**, rzeka graniczna oddzielająca Norwegię od rosyjskiej Laponii wpadająca do morza lodowatego.
- Paesana**, popr. miasto w sardyńskim X. Piemontu w prowincji Pinerolo z 4600 mieszkańcami.
- Pätigor**, miasto powiatowe rosyjskie w gubernii Kiiowskiej.
- Pagliano**, popr. w państwie papieżkiem w delegacji Rzymskiej, z tytułem księstwa.
- Pago**, dodaj: należy do Dalmacji w obwodzie Zarawskim.
- Paicenczo**, popr. w teraźn. woi. Kaliskiem.
- Paimpont**, włość parafialna w francuskim departamencie Ille i Vilaine, w obwodzie Montfort, z 3687 mieszkańcami i sławną fabryką drutów.
- Paitan**, odnoga morska na wyspie Borneo, dokąd wielu europejskich kupców zgromadzać się zwykło dla zakupienia kamfory którą tu w znacznej ilości przywożą.
- Pakość**, popr. należy do krain Pruskiego w obwodzie Bydgoskim, w powiecie Mogilnickim.
- Paks**, miasteczko porządnie zabudowane w Węgrzech w komitacie Tolny nad Dunajem, z 1 katolickim i reformowanym kościołem i synagogą żydowską.
- Paladru**, jedno z największych jezior w Francji w departamencie Izery.
- Palamów**, miasto stołeczne pewnego obwodu w angielskiej prezydencji Calcutta w Wschodniej Indii w prowincji Bahar prowadzące dosyć znaczny handel. Ma rozmaite fabryki.
- Palanza**, popr. należy do Sardynii w prowincji Nowara.
- Palazino**, popr. w medyolańskim, w prowincji Mantuańskiej.
- Palazolo**, popr. należy do Sardynii w X. Piemontskim.
- Palazzuolo**, popr. w medyolańskiej prowincji Brescia.
- Palleacatte**, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego w prowincji Karnatyk z 15,000 mieszkańcami.
- Palen Chalençon**, miasto w francuskim departamencie Wyższej Loary z 2848 mieszkańcami.
- Palestrina**, popr. w państwie papieżkiem w delegacji Rzymskiej z tytułem Księstwa, posiada wiele rzymskich starożytności, gdyż tu znajdowało się dawne miasto Prenese.
- Palamcotta**, miasto warowne w angielskiej prezydencji Bombay w prowincji Travankory nad wybrzeżem Malabaru prowadzące znaczny handel bawełną.
- Palizeul**, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego, w Księstwie Luxemburskim.
- Palmajola**, popr. należy teraz na powrót do Toskanii.
- Palmanova**, popr. w weneckiej prowincji Friolu.
- Palmaria, Palmara**, popr. należy do Sardynii w X. Genueńskim.
- Palo**, miasto neapolitańskie w prowincji Principato citra z 2390 mieszkańcami.
- Palombaro**, popr. w państwie papieżkiem, w delegacji Rzymskiej.
- Pamlico**, rzeka spławna w północno-amerykańskiej republice Karolinskiej.
- Pamparato**, miasteczko dobrze zabudowane w sardyńskiej prowincji Mondovi z 2527 mieszkańcami.
- Panaro**, popr. w teraźniejszym X. Modeniskiem.
- Panjarajung, Pangaraszung**, miasto stołeczne z rezydencją sultana na wyspie wschodnio indyjskiej Sumatra. Tu jest fabryka zbroiowa, z której znaczna ilość fuzji, mieczów, puginatów i nożów wychodzi.
- Paniaany, Panjany**, miasto nadmorskie w wschod.-indyjsk. prow. Malabarskiej z 40 meczetami, rezydencją Tangula i najwyższego kapłana Moplałów religii mahometańskiej. Prowadzi handel ryżem i orzechami kokosowymi.
- Państwo Papieżkie**, odmiennie: graniczy na północ z lombardzko-weneckiem Królestwem, na wschód z morzem adryatyckiem, na południe z Neapolem i morzem śródziem.

- dziemnem, na zachód z Xięztwami Toskany i Modeny. Zawiera 714 $\frac{1}{2}$ mil kwadratowych i 2,425,222 mieszkańców. Dzieli się na 18 delegacyi w następującym porządku: delegacya Rzymska, Frosinone, Rieti, Viterbo, Civita Vecchia, Perugia, Spoleto, Camerino, Macerata, Fermo, Ascoli, Ancona, Urbino i Pesaro, Forli, Ravenna, Bologna, Ferrara, Benevento i Pontecorpo. Z dawnego państwa papieżkiego, dostało się Francyi Avenion i Wenezyjskie Xięztwa, a kraie z téj strony rzeki Po w delegacyi ferarskiej do domu Austriackiego. Dochody w roku 1817 wyrachowane miały wynosić do 6 milionów skudów. Miasto stołeczne Rzym, ob. Rzym.
- Pantoffel, popr. w weneckiej prowincyi Friolu.
- Pao - ting - fu, miasto w chińskiej prowincyi Petcheli w okolicy żyznej i zdrowej z rezydencyą Wice-Króla téj prowincyi.
- Pappoce, miasteczko w weneckiej prowincyi Polesina z 2593 mieszkańcami.
- Paracatu, miasto hiszpańskie w Królestwie Rio de la Plata w południowej Ameryce.
- Paradis, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim. 2) Żyzna półwyspa w Prusach na rzece Pillau w obwodzie Królewca.
- Paraid, miasteczko w ziemi Siedmiogrodzkiej w obwodzie Farzad nad Kokelą mające królewski urząd saliny, i na 30 sążnie głębokie kopalnie soli w których znajduje się niekiedy sól czerwona i agat.
- Paramitka, Paramithya, popr. Paramithia.
- Parantiba, twierdza w brazylijskiej gubernii Para w południowej Ameryce.
- Paravadi, miasto tureckie w Rumilii w paszalicztwie Silistria między dwoma skalistymi górami, z zamkiem, meczetami i łaźniami. Prowadzi mierny handel.
- Parczenców, Parzęców popr. w teraźn. woj. Mazowieckiem.
- Parczów, popr. w teraźn. wojew. Lubelskiem.
- Parello, popr. należy do Sardynii w X. Piemontskim,
- Parghelia, miasteczko handlowe w neapolitańskiej prowincyi Calabria ultra.
- Parma, odmień: miasto stołeczne Xięztwa tegoż imienia zawierające 106 mil kwadratowych i 370,000 mieszkańców, w 8 miastach, 13 miasteczkach i 300 wioskach. Należy teraz do Maryi Luizy, byłej Cesarzowej francuskiej po Napoleonie i do ię Syna jako Xięstwo dziedziczne i osobne.
- Partenheim, popr. należy do Hassyi w prowincyi Renńskiej.
- Parysów, popr. w teraźniejszym woj. Podlaskiem.
- Paryż, odmień: miasto stołeczne Królestwa francuskiego.
- Pascuaro, miasto hiszpańskie w wicekrólestwie Nowej Hiszpanii w obwodzie Valladolid nad jeziorem tegoż imienia z 6000 mieszkańcami.
- Passagno, miejsce niedaleko Wenecyi sławne z tego względu, iż tam się urodził sławny tegoczesny snycerz Kanowa.
- Passail, miasteczko w Styryi z 474 mieszkańcami mające znaczne stada bydła i kopalnie ołowiu.
- Passais, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie Orny w obwodzie Domfront z 2316 mieszkańcami.
- Passamaquodi, odnoga morska w północnej Ameryce między nowym Brunświckim, z wielu wyspami należącemi do Anglii.
- Passaruwan, miasto niderlandzkie na wybrzeżu wschodnio-indyjskiej wyspy Java, miejsce stołeczne pewnego obwodu z twierdzą, i bankiem, prowadzi handel kawą i pieprzem.
- Passay, Passau, doday: należy do Bawaryi w obwodzie dolnego Dunaju.
- Passenhendacle, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego w prowincyi Zachodniej Flandryi.
- Passignano, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Perugian-skiej.
- Passir, miasto stołeczne pewnego obwodu na wyspie Borneo, prowadzące handel aloesem, gummą, pieprzem, kamforą, złotym piaskiem i t. p. należy do sultana téj wyspy.

- Passourang**, miasto w stronie wschodniéj na wyspie Java nad rzeką spławną z 8000 mieszkańcami, prowadzi handel roślinami europejskimi.
- Pastane**, rzeka w pruskiéj Westfalii wpadająca przy Minden do Elby.
- Patierno**, miasto w neapolitańskiéj prowincyi Terra di Lavoro z 2618 mieszkańcami.
- Patna**, 2) rzeka graniczna między Mołdawią i Wołochami wpadająca do Dunaju; 3) francuzka faktorya w prowincyi Bengalskiéj, urodzayna w biały mak, z którego naylepsze opium wyciskają.
- Patri**, miasto stołeczne w wschodnio-indyjskiéj powincyi Guzuratu otoczone troistym murem, zamieszkane przez Rasbutów podlegających własnemu Raji, który dotąd był hołdownikiem Króla Paischwy.
- Patscha**, Pacza, rzeka Rossyyska wpadająca do Żagodzkiego jeziora.
- Pattan**, 1) miasto w wschodnio-indyjskiéj prowincyi Aurungabad; 2) warowne i handlowne miasto stołeczne pewnego obwodu w azyatyckim państwie Neapaul.
- Patuages**, popr. w niderlandzkiéj prowincyi Hennegau.
- Patya Caya**, miasto w wschodnio-indyjskiéj prowincyi Delhi w dziedziectwie Szeików otoczone murami z pałacem Raji.
- Patzau**, Patzów, Paczów, miasto kameralne w Czechach w cyrkule Taborskim z 348 domami i 2179 mieszkańcami, prowadzące handel suknem.
- Paulon**, popr. w państwie Sardyńskiem w Księztwie Piemontskiem.
- Pauzis**, twierdza w brazylijskiéj gubernii Para, dobrze zaludniona i mająca porządne warownie.
- Pawia**, Pavia, popr. w lombardzko-weneckiem Królestwie w gubernii Medyolańskiéj, należy do Austrii.
- Pawanghur**, warowne państwo handlowne w państwie Maratów w wschodnio Indyjskiéj prowincyi Bejapur.
- Pawłów**, popr. w teraźniejszym wojew. Lubelskiem.
- Pawłowo Selo**, włość w gubernii rossyyskiéj Niznóygorod, nad rzeką Oką z 7 cerkwiemi i 6000 mieszkańców którzy się trudnią ślusarstwem i puszkarstwem.
- Paysac**, miasto w francuzkim departamencie Dordony z 170 domami i 4407 mieszkańcami.
- Pays d'entre deux mers**, krajna w francuzkim departamencie Gironde, w której przednie wino bordonkie uduje się.
- Pczewo**, po niemiecku *Betschen*, otwarte miasteczko szlacheckie w teraźniejszym X. Poznańskiem z 1717 mieszkańcami, którzy się wyżywiają z rolnictwa sukiennictwa i piwowarstwa.
- Peaale**, miasto w francuzkim departamencie Morbihan z 2240 mieszkańcami.
- Peckelsheim**, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Minden, w powiecie Warburg.
- Peer**, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego w prowincyi Limburgskiéj.
- Pego**, włość znaczna w hiszpańskiéj prowincyi Walencyi z 5000 mieszkańcami.
- Pejende**, *Pewende*, jezioro w rossyyskiéj Finlandii mające 20 mil długości, i wpadające przez połączenie się z innemi jeziorami do finickiego odnogi.
- Peina**, popr. należy do hanowerskiego Księstwa Hildesheim.
- Peinghi**, miasto w birmańskiem Królestwie w prowincyi Peguńskiéj nad wybrzeżem zachodnim Irawady prowadzące handel drzewem.
- Peitz**, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Frankfurtskim.
- Pelegrin**, wyspa przy wybrzeżach francuzkiego departamentu Var w obwodzie Toulonskim.
- Pellicé**, popr. w państwie Sardyńskiem w X. Piemontskiem.
- Pelvoux de Valloisse**, góra alpeyska w francuzkim departamencie Wyższych Alpów mająca 13,236 stóp wysokości, jedna z najwyższych w całej Francyi.
- Pembrigde**, miasteczko znaczne w angielskiem hrabstwie Hereford, nad rzeką Arrów, prowadzące handel suknem.
- Penaranda**, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Salamanca z 3200 mieszkańcami, jest miejscem stołecznem hrabstwa tegoż imienia.

- Pendleton, 1) hrabstwo w północno-amerykańskiej Rzeczypospolitej Kentucky z 3061 mieszkańcami. 2) Hrabstwo w Rzeczypospolitej Wirginskiej, z 2439 mieszkańcami. 3) Powiat w południowej Karolinie w Ameryce północnej, z 22,897 mieszkańcami.
- Pennon de Baunos, miasto w intendancji Meksykańskiej w Nowej Hiszpanii z dobrami zakładami kąpielowymi.
- Penpoul, dodaj: teraz w francuskim departamencie Finisterre w obwodzie Morlaix.
- Perakin, miasteczko tureckie w Rumilii w paszaliczynie Dukagrin, przy drodze wielkiej z Sofii do Belgradu.
- Percée, wyspa przy wybrzeżach północnej Ameryki, należąca do angielskiej gubernii St. John nazywaną.
- Perdido, rzeka w hiszpańskiej prowincji Florida, północnej Ameryce oddzielająca też prowincję od wolnego stanu Missisipi.
- Perejasław, zob. Peresław, Zaleskoy.
- Perg, miasteczko w austriackim obwodzie Ens nad Noarną z 161 domami, prowadzące handel płótnem i naczyniami glinianymi. Tu łamą przednie kamienie młyńskie.
- Pergola, popr. w teraźniejszym państwie papieżkim w delegacji Urbinskiej.
- Periakulam, miasto handlowe w angielskiej prowincji Madura, w prezydencji Madras.
- Periapatam, miasto w wschodnio-indyjskiej prowincji Mysory w posiadłości Rajów, prowadzi handel drzewem Sandałowym.
- Perignac, miasteczko w francuskim departamencie Niższego Charentu z 320 domami i 2147 mieszkańcami.
- Perimanuhr, miasto handlowe w prowincji Kochin, w angielskiej prezydencji Bombay w Wschodniej Indyi.
- Perinaldo, popr. należy do Królestwa Sardyńskiego w hrabstwie Nizza.
- Perlak, miasteczko w Węgrzech w komitacie Szalad w obwodzie Szigeth z kościołami i jednym katolickim parafialnym kościołem.
- Perleto, miasto w sardyńskim Xięstwie Piemontu w prowincji Albańskiej z 2205 mieszkańcami.
- Perłowe wyspy, w południowej Ameryce. Najznakomitsze między niemi są Pacheco i St. Pablo. Przychód z połowu perł wynosi rocznie około pół miliona złotych reńskich.
- Permaculam, miasto w angielskiej prezydencji Madras, w prowincji Karnatyku z mocną warownią.
- Perquimans, hrabstwo w północno-amerykańskiej Rzeczypospolitej Karolinskiej z 6052 mieszkańcami.
- Persaim, miasto birmańskie w prowincji Reguńskiej; dawniej znajdowała się tu faktorya angielska.
- Pershore, miasteczko w angielskim hrabstwie Worcester 8 mil od tegoż miasta z 1500 mieszkańcami i sławną fabryką pończoch.
- Perugia, popr. miasto stołeczne delegacji tegoż imienia w teraźniejszym państwie papieżkim.
- Peruwelz, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego w prowincji Hennegau.
- Pesaro, popr. w państwie papieżkim w delegacji Urbinskiej.
- Pescarolo, popr. w medyolańskiej prowincji Cremona.
- Pescatilla, popr. w państwie Weneckim, w prowincji Weronńskiej.
- Peschici, miasto w Królestwie Neapolitańskim w prowincji Capitanata w górach Garganu z 1530 mieszkańcami.
- Peschiera, popr. w państwie Weneckim, w prowincji Mantuańskiej.
- Peshawer, Pischaur, miasto stołeczne pewnego obwodu w Kabulińskiej prowincji Kabul, ma pięć mil angielskich w obwodzie, ulice brukowane ale ciasne, rezydencją zimową Szacha, i jest miejscem szkodliwym handlu między Indianami i Kabulistanczykami.
- Pessegueiro, wyspa portugalska w prowincji Alentejo z mocną warownią.
- Petershagen, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Minden, z 275 domami, zamkiem i miejscem urzędu w tym obwodzie.

- Petervaser**, miasteczko w Węgrzech w komitacie Hewesch nad Tarną, z starożytnym zamkiem.
- Petit Cul de Sac**, miasto na wyspie francuskiej Guadeloupe w zachodniej Indyi nad wybrzeżem tegoż imienia, z 4217 mieszkańcami, między którymi 3710 niewolników. Ma port dobry i warzelnię cukru.
- Petlad**, miasto wschodnio-indyjskiej prowincyi Guzurat w obwodzie Broach zamieszkane przez Kastę Dersów.
- Petschu**, wielka rzeka w Azji poczynająca się w państwie Tybetańskim, przepływa Chiny, i wpada po upływie 570 mil niemieckich do morza wschodniego.
- Pettinengo**, miasteczko w sardyńskim Xięstwie Piemontu z 2231 mieszkańcami.
- Pettipur, Patipara**, miasto w wschodniej Indyi w angielskiej prezydencji Madras z plantacyami cukru.
- Pettmes, Pöttmes**, miasteczko w Bawarii w cyrkułe Górnego Donau, należące po większej części do rodziny Gumpenberg, z 214 domami, 2 zamkami i 6 młynami.
- Pevaragno**, miasteczko w sardyńskim Xięstwie Piemontu z 4053 mieszkańcami.
- Peytalm**, miasto stołeczne pewnego obwodu w azyatyckim państwie Nepaul czyli Nepal.
- Pezzarma**, popr. w sardyńskim Xięstwie Piemontu.
- Pfalzel**, popr. należy do Pruss w obwodzie Trewirskim.
- Pfledersheim**, popr. należy do Wielkiego Xięstwa Hessyi w prowincyi Renskiej w obwodzie Worms
- Pfinz**, rzeka w Wielkim Xięstwie Badenskim, poczynająca się w państwie Württembergskim a wpadająca przy Russenheim do Renu.
- Pforte, Schulpforte**, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Phari**, twierdza w Azji w państwie Tybetańskim, nad granicą Butan otoczona mocnymi murami i mająca obszerne przedmieścia. Tu była w roku 1792 załoga Chińska przeciw Bengalom.
- Phiala**, jezioro w Palestynie z którego rzeka Jordan źródło swoje bierze.
- Philippine**, miasto warowne w Królestwie Niderlandzkim w prowincyi Zeelandzkiej nad jednym ramieniem rzeki Szeldy.
- Phillipshall**, popr. należy teraz do Bawarii w obwodzie Reńskim, wydaje corocznie 13,500 cetnarów soli.
- Phokia nowa**, (Phocia) miasto tureckie w Natolii z 4000 mieszkańcami i bardzo dobrym portem.
- Piacenza**, ob. Placencya.
- Piadena**, popr. w Xięstwie medyolańskim w obwodzie Kremonskim.
- Pianezza**, miasta w sardyńskim Xięstwie Piemontu w prowincyi Turynskiej z 2000 mieszkańcami.
- Piaseczno**, doday: w teraźniejszym woj. Mazowieckim.
- Piaski**, 1) popr. w teraźniejszym woj. Lubelskim; 2) w teraźniejszym woj. Lubelskim; 3) doday: w teraźniejszym Xięstwie Poznańskim zowie się po niemiecku Sandberg.
- Piątek**, popr. w teraźniejszym wojew. Mazowieckim.
- Piatra**, miasteczko porządnie zabudowane w Moldawii nad Bistrzycą, miewa znaczne iarmarki.
- Piave**, 2) popr. w teraźniejszym Xięstwie Modenskim.
- Piazzola**, miasteczko stołeczne w państwie weneckim w prowincyi Padwańskiej z 2994 mieszkańcami, ma rozmaite fabryki.
- Picacho**, góra w hiszpańskiej prowincyi Garacat w południowej Ameryce, mająca 7200 stóp wysokości.
- Picciano**, miasteczko w neapolitańskiej prowincyi Abruzzo oltra, z 3743 mieszkańcami.
- Pichincha**, wulkan w hiszpańskim Królestwie Nowej Granady w prowincyi Quitto, mający 51,056 stóp wysokości.
- Picighettone**, popr. w Xięstwie Medyolańskim, w obwodzie Kremonskim.
- Piechow**, miasteczko w Węgrzech w Komitacie Trenczyńskim, z fabrykami sukna.
- Pie di Luco**, popr. w państwie papieżkiem w delegacji Rzymskiej.

Piemont, odmien: księstwo Królestwa sardyńskiego, graniczące na północ z Księstwem Sabaudyi, na wschód z Medyolanem i Parmą, na południe z Genuą i morzem śródziemnym, na zachód z Francją, zawiera na 368 $\frac{1}{2}$ mil kwadratowych 1,739,600 mieszkańców. Księstwo to ma 43 miast, 1911 miasteczek i wsi, i dzieli się na 26 prowincyi: Turin, Acqui, Alba, Alessandria, Aosta, Asti, Biella, Casale, Cuneo, Ivrea, Mondovì, Montana, Novara, Palanza, Pignerol, Saluzzo, Susa, Tortona, Vercelli, Vigenavo, Voghera, Valle Sosia, Domo d'Ossola, Nizza, Sospello, Oneglia, z miastem stołecznym Turyn.

Pienza, miasto tokańskie w prowincyi Syenna należące do rodziny Niccolomini, z której Aeneas Sylwius był papieżem pod imieniem Piusa II. ma rezydencją biskupią.

Pierzchnica, popr. w terazniejszym woj. Krakowskim.

Pieszczacz, popr. w terazniejszym woj. Podlaskim.

Pietola, popr. w państwie medyolańskim w prowincyi Mantuański.

Pietra, 1) popr. w terazniejszym Księstwie Parmeńskim; 2) w sardyńskim Księstwie Genueńskim.

Pietrkowa, popr. w terazniejszym woj. Kaliskim.

Pietrkowice, popr. w terazniejszym woj. Kaliskim.

Pieux, Piux, ob. Pieux.

Pieue, popr. w medyolański prowincyi Brescia zwaney.

Pieve del Caire, popr. w sardyńsko-medyolański prowincyi Lumellina.

Pieve del Mona, popr. w państwie Medyolańskim w powiecie Kremonskim.

Pieve di Sacco, wymaż to słowo w bywszem.

Pigna, popr. w sardyńskim hrabstwie Nizza, z 2285 mieszkańcami.

Pignan, miasteczko w francuzkim departamencie Herault, w obwodzie Montpellier z 1414 mieszkańcami i 275 domami dobrze zabudowanymi, mające niektóre fabryki.

Pignelo, Pignerol, popr. w sardyńskim X. Piemontu.

Pilcomayo, wielka rzeka w hiszpańskim Królestwie Rio de la Plata, chociaż głęboka iednak niespławna, wpada przez dwa uścia do rzeki Paraguay.

Pilica, 2) popr. w terazniejszym wojew. Kaliskim.

Pill, miasteczko w angielskim hrabstwie Somerset nad rzeką (Avon), Awona.

Pilwiszki, miasteczko polskie w terazniejszym wojew. Augustowskiem z 350 mieszkańcami.

Pimbo, miasteczko w francuzkim departamencie Landes w obwodzie S. Sever, z 165 domami.

Pinan, prowincya chińska na połwyspie Korea, nad Tatongą.

Pinates, miejsce znaczne w hiszpański prowincyi Murcia o 3 mile od Kartageny, z znakomitemi salinami.

Pinczów, popr. w terazniejszym wojew. Krakowskim.

Pineda, znaczna włość w hiszpański prowincyi Katalonii z 2400 mieszkańcami, prowadzącemi handel produktami krajowemi i innemi towarami.

Pinos, wyspa w stronie południowej od wyspy Kuba przy mexykańskim wybrzeżu, mająca 31 mil kwadratowych lecz bardzo mało mieszkańców.

Piobesi, miasto w sardyńskim X. Piemontu z 2030 mieszkańcami.

Piolone, miasteczko w francuzkim departamencie Vaucluse, w obwodzie Orange z 420 domami i 1632 mieszkańcami. Ma fabryki fajansów, szlufowania szkieł i kopalnie węgla kamiennych, między którymi znajduje się niekiedy ambra i witriol.

Piosasco, popr. w sardyńskim X. Piemontskim.

Piotrków, popr. w terazniejszym wojew. Kaliskim.

Piperno, popr. w terazn. państwie papieżkiem w delegacyi Prosinone.

Pirauschsa, miasteczko tureckie w Rumilii w paszalicztwie Galiopoli, nad rzeką Pangeus w bliskości miasta Filiba.

Pirgramach, Pirgaum, miasto w państwie Maratów w wschodnio indyjsko prowincyi Aurangabad.

- Firmasens, popr. należy do Bawaryi w obwodzie Reńskim.
- Pisciotta, miasteczko w neapolitańskiéj prowincyi Principato citra, z 2654 mieszkańcami.
- Piskowice, po niem. *Peiskretscham* ob. *Peiskretscham*.
- Pisogne, popr. w medyolańskiéj prowincyi Bergamo.
- Pitt, hrabstwo w północno-amerykańskiéj rzeczypospolitéj Karolińskiéj z 9169 mieszkańcami.
- Pinsega, popr. w państwie medyolańskiem w prowincyi Mantuańskiéj.
- Piwniczna, miasto w Gallicyi w cyrkule Sandeckim z papiernią.
- Pizzo, miasto neapolitańskie w prowincyi Calabria oltra nad wybrzeżem S. Eufemia, podług uchwały Króla Ferdynanda I. z dnia 16 Pazdziernika 1815 miastem najwierniejszem nazwane, i uwolnione na wieczne czasy od wszelkich podatków obywatelskich. Do staie prócz tego corocznie potrzebną ilość soli bezpłatnie, a zwierzchność miejscowa ma prawo noszenia medalów wierności bitych z wyrażeniem dnia 13 Pazdziernika 1815 roku, gdyż w tym dniu poymali mieszkańcy byłego przywłasciciela tronu który później został rozstrzelany.
- Pizzo di Gino, góra alpeyska w Lombardii mająca 7138 stóp wysokości.
- Pizzo di Gotto, miasto Sycylijskie w prowincyi Val di Demona z 2516 mieszkańcami.
- Plassey, miasto w angielskiéj prezydencji Calcutta w prowincyi Bengalskiéj sławne wojną roku 1756 w której los Bengalów rozstrzygnięty został zapewniający posiadłości angielskie.
- Platten, wolne miasto gornicze w Czechach w cyrkule Elnbogen z 1354 mieszkańcami, i kopalniami srebra, cyny, i zelaza.
- Plattsburgh, hrabstwo w północno-amerykańskiem wolnym stanie Nowego Yorku.
- Pławno, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.
- Pleaux, miasto w francuzkim departamencie Cantal w obwodzie Mauriac z 2584 mieszkańcami.
- Plemet, miasteczko we Francyi w obwodzie Londeac z parafią, 2320 mieszkańcami, i znaczną hamernią.
- Pleszów, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Plevle, Plewglie, Taszlidza, miasto tureckie w Bosnii w pa-szaliczwie Hersek z 3000 mieszkańców i rezydencyą biskupa greckiego.
- Płock, doday: miasto stołeczne wojew. tegoż imienia z rezydencyą Biskupa zawiera powiaty: Płocki, Pułtowski, Lipnowski, Mławski, Prasnyski i Ostrołęcki. Pro-wadzi handel zbożem z Gdańskiem.
- Ploeue, miasteczko we Francyi w obwodzie S. Brieux z 1013 mieszkańcami.
- Płońsk, popr. w teraźniejszym wojew. Płockiem.
- Plougastel, miasteczko w francuzkim departamencie Finisterre w obwodzie S. Brieux z 4059 mieszkańcami, mającemi dobrze sta-dą koni.
- Pniewo, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Pniewnik, popr. w teraźniejszym wojew. Podlaskiem.
- Po, wymaż co się tyczy do depar-tamentów francuzkich w téj mierze.
- Pobikry, popr. w teraźniejszym wojew. Podlaskiem.
- Podgórze, 2) popr. wolne miasto w Gallicyi w cyrkule Bocheńskim.
- Podgórze, 3) popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie To-ruńskim.
- Podilipkani, miasteczko ryssyjskie w Besarabii nad Prutem, mie-wa znaczne targi na bydło.
- Podkuma, rzeka w państwie ro-syyskiem w gubernii Gieorgiew-skiéj.
- Podlasie, odmień: wojew. teraźn. Królestwa Polskiego zawierające powiaty: Siedlecki, Węgrowski, Żukowski, Garwoliński, Żelechowski, Bialski, Łosicki, Radzyński, Włodawski, z miastem stołecznem Siedle.
- Powidz, w teraźniejszym Xięztwie Poznańskim.
- Poggetto, miasteczko w Sardyn-skim hrabstwie Nizza, otoczone murami, mające piękny zamek, kościół i 2500 mieszkańców.

Poggibonzi, małe miasteczko w Wielkiem X. Toskańskiem w obwodzie Colle, 2 mil od Sienny.

Poggio, popr. w państwie sardyńskiem w X. Genuenskiem.

Pogliza, doday: w roku 1814 powróciła ta prowincya pod panowanie Austriackie.

Pogorzele, popr. w teraźniejszym X. Poznańskiem.

Poinik, miasteczko w Węgrzech w komitacie Solskim z luterskim kościołem i hutą żelazną.

Poimia, miasto tureckie w Rumilii w paszalicztwie Nikopoli.

Poirino, popr. w Sardyńskiem X. Piemontskiem.

Poissons, miasteczko w francuzkim departamencie Wyższy Mariny w obwodzie Vassy z 1782 mieszkańcami, 2 hamerniami, i hutą żelazną.

Pokrzywnica, popr. w teraźniejszym wojew. Krakowskim.

Polajewo, popr. w teraźn. X. Poznańskiem.

Połaniec, popr. w teraźn. wojew. Sandomirskim.

Polch, Pollich, miasteczko pruskie w obwodzie Koblenckim z 1216 mieszkańcami i stacją pocztową.

Polenzo, popr. w Sardyńskiem X. Piemontu.

Poli, popr. należy do państwa papieżkiego w delegacyi Rzymskiej.

Pollizy, miasto w Sycylii w obwodzie Val di Mazzara 5 mil od Palermo z 1220 domami i 4900 mieszkańcami.

Polska, doday: Teraźniejsze Królestwo Polskie graniczące na północ z Prussami i Rosssyą, na Wschód z Litwą, na południe z Galicyą i Rzeczpospolitą Krakowską na Zachód z Xięstwem Poznańskiem, obeymuie 2191 mil kwadratowych, i podług podania Steina w 1818 roku 2,732,324 mieszkańców. Utworzone zostało z X. Warszawskiego w roku 1815. Podług nowey Konstytucyi zatwierdzoney przez Cesarza Rossyyskiego Alexandra I. władza naywyższa iest w ręku Cesarza i Króla, a podczas iego niebytności w rękach Namiestnika Króleskiego którego sam Król mianuie. Dochody korony wynoszą rocznie 7 milionów złp. z których połowa

wpada do skarba. Izba poselska czyli seymowa składa się z 2 sal, to iest senatorów i deputowanych, a seym odbywa się co dwa lata który więcey nie trwa nad dni 14. Siła zbroyna wynosi 50,000 woyskowych, to iest 30,000 infanteryi, a 20,000 kawaleryi. Królestwo Polskie zawiera 8 wojew., to iest: Krakowskie, Sandomirskie, Kaliskie, Lubelskie, Mazowieckie, Podlaskie, Augustowskie, Płockie, z miastem stołecznem Warszawą. Resztę obacz pod artykułem Warszawa.

Polmares, miasteczko w francuzkim departamencie Landes w obwodzie S. Sever z 1464 mieszkańcami.

Pombetok, miasto stołeczne z rezydencyą Króla na wyspie Madagascar.

Pomigliano, d'Arco, miasteczko neapolitańskie w bliskości Neapolu z 4739 mieszkańcami.

Pommeraje, miasteczko w francuzkim departamencie Vendée, w obwodzie Fontenay z 1300 mieszkańcami.

Pompatar, miejsce stołeczne na wyspie hiszpańskiej la Marguarita w Zachodniej Indyi.

Pompiano, popr. w medyolańskiej prowincyi Brescia.

Pomponesco, popr. w państwie medyolańskiem w prowincyi Mantuańskiej.

Ponarum, miasto w angielskiej prezydencyi Madras w wschodniej Indyi, w prowincyi Karnatyku.

Pondamala, góra przy angielskim mieście Madras w wschodniej Indyi, z botanicznym ogrodem.

Pong-hu, wyspa na morzu chińskiem między Formozą i Emoną, z chińską osadą, ale niemająca innych mieszkańców.

Ponienon, popr. w teraźniejszym woj. Augustowskim.

Pontewroo, popr. w papieżkiej delegacyi w obwodzie neapolitańskiej prowincyi Terra di Lavoro.

Ponte Oglio, popr. w medyolańskiej prowincyi Brescia.

Ponte Stura, popr. w sardyńskiem X. Montferatu.

Ponto Vico, popr. w medyolańskiej prowincyi Brescia.

- Pontiana, twierdza niderlandzka w stronie zachodniéj wyspy Borneo nad rzeką Lawa. prowadzi handel fruktami i kamforą.
- Potremoli, doday: w prowincyi Florenckiej.
- Ponzone, popr. w sardyńskim X. Montferatu.
- Poperingen, popr. w niderlandzkiej prowincyi Zachodniéj Flandryi.
- Popelsdorf, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Kolońskim.
- Poppenlauer, miasteczko w Bawarii w obwodzie Weiherkim 16 mil od Nürnberga, z stacyą pocztową i fabrykami płótna.
- Poprad, rzeka spławna w Gallicyi poczynająca się w gorach karpaccich, a wpadająca przy miasteczku Uyscie w Tarnowskim cyrkule do Wisły.
- Pordenone, popr. w weneckiej prowincyi Friolu.
- Pori, mała wyspa przy Ceri na jonskim morzu, zamieszkała przez Greków, którzy prowadzą handel na morzu.
- Porcura, wieś siedmiogrodzka w komitacie Huniadskim z kopalniami złota.
- Porlezza, miasteczko w medyolańskiej prowincyi Como nad jeziorem zwanym Lago di Lugano.
- Porta comero popr. w piemontskiej prowincyi Asti.
- Portatore, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem.
- Portezzo, popr. w medyolańskiej prowincyi Como.
- Portiuncula, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Spoletańskiej.
- Porto, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Rzymskiej.
- Porto Bufaleto, popr. w weneckiej prowincyi Treviso.
- Porto Cesenatio, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Raweńskiej.
- Porto Constanza, Salamin, miasto handlowne na wyspie Cypru z ruinami zburzonego miasta przez Saracenów Salamin zwanego, za czasów cesarza Herakleusza.
- Porto di Lagoscuro, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Ferarskiej.
- Porto di Magnavacca, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Ferarskiej.
- Porto di Paulo, wymaż to słowo: w bywшем.
- Porto Ferrajo, popr. zamiast wyrazu *Elva — Elba*, należy do toskańskiej prowincyi Pisa.
- Porto Fino, popr. w państwie Sardyńskim w X. Genuenskim.
- Porto Gai, miasto z dobrym portem na jonskiej wyspie Paxa, z latarnią morską i kościołem S. Mikołaja, dla tego nazwane często S. Nicola, z 1636 mieszkańcami i rezydencyą władz urzędowych.
- Porto Gruaro, popr. należy do państwa Weneckiego w prowincyi Weneckiej.
- Portokali, miasto z portem w tureckiej prowincyi Rumilii w paszaliczwie Misitra.
- Porto Longone, popr. zamiast wyrazu *Elva — Elba*, należy do toskańskiej prowincyi Pisa.
- Porto maggiore, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Ferarskiej.
- Porto Moriso, popr. należy do Sardynii w X. Genuenskim.
- Porto - Rico, ob. *S. Juan de Puerto Rico*.
- Porto Seus, Porto Secco, miasteczko w sardyńskiej prowincyi Capo di Cagliari nad morzem na przeciwko wyspy S. Piotra, przy którym odbywa się wielki połów tunczyków, który corocznie przynosi 25,000 skudów przychodów dla właściciela Xiążęcia de S. Pietro.
- Porto Venere, popr. należy do państwa Sardyńskiego w X. Genuenskim.
- Positra, miasto i twierdza w prowincyi Guzuratu w obwodzie Oka z dobrym portem, zamieszkane przez korsarzów morskich, którzy wielokrotnie przez anglików zwyciężeni byli.
- Posta, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo ulteriore*, z 1017 mieszkańcami i pięknym zamkiem.
- Postiglione, miasteczko neapolitańskie w *Principato citra* z 1894 mieszkańcami.
- Potenza, 2) wymaż ten wyraz: w bywшем.

- Potilice**, miasteczko w Gallicyi austriackiej w cyrkule Żółkiewskim.
- Potok**, 1) popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem, 2) w teraźniejszym wojew. Lubelskiem.
- Pouget**, popr. w sardyńskim hrabstwie Nizza.
- Powidz**, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Poznań**, odmień: miasto stołeczne teraźniejszego Księstwa Poznańskiego należące do Pruss, przez Kongres wiedeński w roku 1815 dla tego państwa przyznane, zawierało w roku 1817, na 327 $\frac{1}{2}$ mil kwadratowych i 578,890 mieszkańców. Dzieli się na powiaty: Odolański, Międzychodzki, Babimostski, Bukowski, Wschowski, Kościański, Krotoszyński, Krobski, Międzyrzeczki, Obornicki, Wrzeszowski, Poznański, Ostrzeszowski, Szremski Szrodzki, Szamtułski.
- Pozzolengo**, popr. w medyolańskiej prowincyi Brescia.
- Pozzol Formignano**, popr. należy do Sardynii w X. Piemontskim.
- Prada**, popr. w medyolańskiej prowincyi Sondrio zwaney.
- Praga**, odmień: w wojew. Mazowieckiem, składająca osmy cyrkul miasta Warszawy.
- Pragelas**, popr. Pragelato, należy do piemontskiej prowincyi Finerolo z miastem stołecznem Fenestrelle.
- Pralboino**, popr. w medyolańskiej prowincyi Brescia.
- Prasberg**, miasteczko w Styryi w cyrkule Cilleyskim; w bliskości znajduje się klasztor kapucyński St. Nazareth licznie podczas odpustów nawiedzany.
- Prasznysz**, popr. w teraźniejszym wojew. Płockiem.
- Praszka**, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.
- Pratola**, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo ulteriore*, z 3055 mieszkańcami.
- Pratulin**, popr. w teraźniejszym wojew. Podlaskiem.
- Preble**, hrabstwo w północno-amerykańskim wolnym stanie Ohio, z 7 włościami i 3300 mieszkańcami.
- Tom. II.*
- Predmir**, miasteczko w Węgrzech w komitacie Trenczynskim, mające w okolicy dobrą ziemię białą zdadną do naczyń fajansowych.
- Prejano**, miasto w hiszpańskiej w Kastylii, ucierpiało wiele podczas trzęsienia ziemi w roku 1817 na dniu 18. Marca, gdyż z 200 domów, zostało się tylko 16, które zamieszkane być mogą.
- Premia**, popr. należy do Sardynii w Księstwie Piemontskim.
- Preny**, popr. w teraźniejszym woj. Augustowskiem.
- Presa**, popr. w gubernii Medyolańskiej, lombardzko - weneckiego Królestwa.
- Pretsch**, popr. należy do krain Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Prettin**, popr. należy do krain Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Primolano**, popr. w weneckim państwie w prowincyi Weronkiej.
- Prince Eduard**, hrabstwo w północno - amerykańskiej Rzeczypospolitej Wirginii, z 12,000 mieszkańcami.
- Privas**, miasto stołeczne francuzkiego departamentu Ardèche, nad trzema stawami, liczące 500 domów, zamek i 3013 mieszkańców.
- Privista**, miasto tureckie w Macedonii.
- Prodselten**, popr. należy do Bawaryi w obwodzie Niższego Menu.
- Protopaz**, miasteczko w Dalmacyi w cyrkule Makarskim nad jeziorem porządnie zabudowane.
- Prome**, miasto stołeczne prowincyi tegoż imienia w państwie birmańskim Pegu nad rzeką Irabady, otoczone palisadami i zamieszkane przez 40,000 mieszkańców handlujących drzewem teakowym, tudzież z stajniami słońców. Jeden z synów cesarza birmańskiego nosi tytuł Książęcia Promy.
- Prosto**, popr. w medyolańskiej prowincyi Sondrio.
- Prostomierzyce**, po niemiecku Prosmenitz, miasteczko w Morawii w cyrkule Znaimskim.
- Proszów**, popr. w teraźniejszym woj. Podlaskiem.
- Proszowice**, popr. w teraźniejszym woj. Krakowskiem.
- Prussy**, dodaj: składają się teraz z dwóch wielkich części, jedna P p gra-

- graniczy od morza bałtyckiego, aż do rzeczypospolitej Krakowskiej z północny na południe, a od Polski aż do gór olbrzymich z wschodu do zachodu: druga graniczy z Francją, Niderlandami Hanowerem, Hassya, Waldekiem i Bawaryą. Prócz tego Xięztwo Neuschatel leży wcale odrębnie w Szwajcaryi należące do Pruss.
- Pruska**, miasteczko w Węgrzech w komitacie Trenczynskim z klasztorem franciszkanów.
- Przedborz**, popr. w teraźniejszym woj. Sandomirskim.
- Przedecz**, popr. w teraźniejszym woj. Kaliskiem.
- Przemęt**, popr. w teraźniejszym Xięztwie Poznańskim.
- Przerośl**, popr. w teraźniejszym woj. Augustowskim.
- Przybysławice**, popr. w teraźniejszym woj. Lubelskim.
- Przyszek**, popr. należy do Pruss w obwodzie Toruńskim.
- Przybyszew**, popr. w teraźniejszym woj. Mazowieckiem.
- Przybyszów**, miasteczko polskie w teraźniejszym woj. Kaliskiem.
- Przyrów**, popr. teraźn. wojew. Kaliskiem.
- Przysucha**, popr. w teraźniejszym wojew. Sandomirskim.
- Przytyk**, popr. w teraźniejszym woj. Sandomirskim.
- Pubna**, miasto handlowne w angielskiej prezydencji Calcutta w prowincyi Bengalskiej.
- Puducotta**, miasto w angielskiej prezydencji Madras w prowincyi Karnatyku z rezydencją Xiążęcia Poligarów, iest stolicą Tondimanu.
- Puebla**, prowincya hiszpańska w północnej Ameryce zawierająca 961 mil kwadratowych i 813,300 mieszkańców, z miastem stołecznem Puebla de los Angeles.
- Pugerola**, miasteczko neapolitańskie w prowincyi Principato citra z 938 mieszkańcami.
- Pujols**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Gironde w obwodzie Libourne z 195 domami i 1983 mieszkańcami.
- Puchaczów**, popr. w teraźniejszym woj. Lubelskim.
- Pulmary**, znaczne miasto handlowe w wschodnio-indyjskiej prowincyi Aurungabad.
- Pulsepur**, miasto w wschodnio-indyjskiej prowincyi Oude.
- Pułtusk**, popr. w teraźniejszym woj. Płockiem.
- Punakha**, miasto w tybetańskiej prowincyi Butan z rezydencją zimową Deb Raji.
- Punar**, miasto stołeczne pewnego obwodu w Nizzam, w wschodnio-indyjskiej prowincyi Berar.
- Punderpur**, miasto handlowe w państwie Maratów w prowincyi Bejapur z 40,000 mieszkańcami, pałacem Piaszwy, wspaniałą świątynią i wielkim rynkiem.
- Punganur**, warowne miasto w angielskiej prezydencji Madras w prowincyi Balaghaut.
- Punice**, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Punie**, Puńsk, popr. w teraźn. woj. Augustowskim.
- Purbek**, półwysep w angielskim hrabstwie Dorset z znakomitemi trzodami owiec, kłonami kamieni i ziemią zdatną do fajansów.
- Purbunder**, miasto w prowincyi Guzuratu podlegające własnemu Raji, znaczne przez Korsarzów morskich którzy ie zamieszkują.
- Pusciano**, popr. w medyolańskiej prowincyi Como.
- Pusterlengo**, popr. w państwie medyolańskim w prowincyi Kremonskiej.
- Putellam**, miasto angielskie na wyspie Ceylon z twierdzą i znakomitemi salinami.
- Putignano**, miasto neapolitańskie w prowincyi Barskiej z 8017 mieszkańcami i bywszą komendaryą Maltańskich kawalerów.
- Pysztyn**, miasteczko w Gallicyi w cyrkule Kołomeyskim z salinami.
- Pyzdry**, popr. w teraźn. wojew. Kaliskiem.

Q.

- Q**uadrath, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Koloniskim.
- Q**uantung, miasto handlowe w państwie birmańskim w prowincyi Birma, nad granicami Yunnan a w stronie wschodniéj rzeki Awa.
- Q**uarante, miasteczko w francuzkim departamencie Herault o obwodzie Beziers z 200 domami i 1061 mieszkańcami.
- Q**uarginento, miasteczko w Xięztwie Piemontskiem w prowincyi Alessandria z 2105 mieszkańcami.
- Q**uarnaro, Quarnero, odnoga morska między wybrzeżami Istrii i Dalmacyi, niebezpieczna zegludzę dla wiatrów krzyżujących się w tem miescu.
- Q**uarnbek, włość z pięknym zamkiem należącą do Xięcia Schleitz, w Danii w Xięztwie Szleswickiem.
- Q**uarti, Quarto, popr. należy do sardyńskiego Xięstwa Montferatu.
- Q**uarto Castelli, popr. w teraźn. X. Modeńskim.
- Q**uedlinburg, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Magdeburgskim.
- Q**ueensberg, góra w szkockiem hrabstwie Dumfries, mająca 2259 stóp wysokości.
- Q**ueenstown, miasto angielskie w Kanadzie w gubernii York, przez pożar w roku 1814 zupełnie zniszczałe.
- Q**ueige, miasteczko w sabaudzkiej prowincyi Chambery nad Doroną z 1418 mieszkańcami.
- Q**ueirac, miasteczko w francuzkim departamencie Girondy z 388 domami i 2000 mieszkańcami.
- Q**uercola, popr. w teraźniejszym X. Modeńskim.
- Q**uerctaro, miasto hiszpańskie w Ameryce w intendanturze Meksykańskiej z 35,000 mieszkańcami, fabrykami sukna, cygarów i plantacyami owocowemi.
- Q**uerfurt, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Merseburgskim i jest miastem powiatowem.
- Q**uerimba, Quirimba, wyspa przy uściu rzeki tegoż imienia nad wschodnio-afrykańskiem wybrzeżem Mozambiku, dobrze zaludniona i obfita w zboże.
- Q**uerre, miasteczko w francuzkim departamencie Menu i Loary w obwodzie Segré z 106 domami.
- Q**uestenberska jaskinia, popr. należy do kraiu Pruskiego wraz z włością Quentsenberg w obwodzie Merseburgskim.
- Q**uetreville, miasteczko w francuzkim departamencie Manche z 298 domami i 2300 mieszkańcami.
- Q**uevancamps, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego w prowincyi Hennegau.
- Q**uiberon, doday: w teraźniejszym francuzkim departamencie Morbihan, w obwodzie Lorient.
- Q**uiepleu, miasto znaczne i dobrze zabudowane w Kochinchinie z 10,000 mieszkańcami.
- Q**uievren, miasteczko w Niderlandach w obwodzie Hennegau z 1460 mieszkańcami.
- Q**uincinetto, miasteczko w X. Piemontskiem w prowincyi Ivrea nad rzeką Dorą z 1200 mieszkańcami.
- Q**uindici, włość znaczna w Królestwie neapolitańskim w prowincyi *Terra di Lavoro* z 2280 mieszkańcami.
- Q**uindin, góra należąca do gór Andów w hiszpańskim Królestwie nowéj Grenady w południowej Ameryce mająca 10,179 stóp wysokości.
- Q**uinson, miasteczko w francuzkim departamencie Dolnych Alpów w obwodzie Digne z 1011 mieszkańcami.
- Q**uinzano, popr. w medyolańskiej prowincyi Breścia.
- Q**uisitza, niezamieszкана wyspa należąca do dalmackiego cyrkułu Zara, w stronie południowej od Koronata.
- Q**uistello, popr. w państwie Medyolańskim w prowincyi Mantuańskiej.
- Q**uiwan, miasto w Kochinchinie z 8000 mieszkańcami.

R.

- R**aamdunk, Raamsdonk, miasteczko w Nederlandach w prowincji Hollenderskiej z 1817 mieszkańców.
- R**aasay, wyspa hebrydzka w szkockiem hrabstwie Inverness, mająca dobre pastwiska i niewyczerpane kopalnie kamienia, w których najlepsze kamienie młyńskie łomią.
- R**abastens, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Tarn w obwodzie Gaillac nad rzeką Tarn, z 6076 mieszkańcami, z zamkiem, stacją pocztową, fabrykami sukienkami i przedniemi winnicami.
- R**acalmuto, miasto sycylijskie w obwodzie Girgenti z 7630 mieszkańcami. W bliskości znajduje się góra w której sól i siarkę dobywają, a częstokroć żywe srebro i gips znajdują.
- R**accuja, miasto sycylijskie w obwodzie Messyny nad źródłem rzeki Zampardino.
- R**achore, Ratschur, miasto w wschodnio indyjskiej prowincji i państwie Golkondy nad rzeką Kryszna.
- R**acjąż, miasteczko polskie w woj. Półk. 3 mile od Płońska z 123 domami i 868 mieszkańcami.
- R**aconi, Raconigi, popr. w X. Piemontskim w prowincji Saluzzo.
- R**aczki, miasteczko szlacheckie w rosyjskiej prowincji Białostockiej.
- R**aden, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Minden.
- R**adimno, miasteczko w Gallicji w cyrkule Przemyślskim, 13 mil od Lwowa z kościołem parafialnym. Tu jest wielu powroźników i tkaczy grubego płótna żaglowego.
- R**admansdorf, Radolza, miasto w Illirii w cyrkule Laibachskich, mające fabryki muslinów i materji bawełnianych.
- R**adnitz, dodaj: należy dziedzicznie do rodziny hrabiów Sternbergów.
- R**adno, miasto rosyjskie w gubernii Wołyńskiej w powiecie Kowalskim.
- R**adolin, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Bydgoskim.
- R**adom, popr. miasto stołeczne wojew. Sandomirskiego.
- R**adomsk, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.
- R**adomyśl, 3) popr. w Gallicji w cyrkule Rzeszowskim.
- R**adomyśl, 4) miasteczko w Gallicji w cyrkule Tarnowskim, o 6 mil od Rozwadowa ku stronie zachodniej.
- R**adostyn, miasteczko w Morawii w cyrkule Iglawskim.
- R**adosto, miasto tureckie w Rumilii z 6000 mieszkańcami.
- R**adoszyce, miasteczko polskie w wojew. Sandomirskim, z stacją pocztową.
- R**adstadt, miasto austriackie w cyrkule Salzburgskim otoczone murami, prowadzące handel drzewem, żelazem i bydłem.
- R**adymno, ob. Radimno.
- R**adzanów, miasteczko szlacheckie w wojew. Półk. nad Działdówką, z pięknym zamkiem.
- R**adziejów, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.
- R**adziejowice, popr. w teraźniejszym wojew. Mazowieckiem.
- R**adziłów, 1) miasteczko w rosyjskiej prowincji Białostockiej, 2) miasteczko w teraźniejszym wojew. Augustowskim nad Biebrzą.
- R**adzimn, miasto dosyć porządne z pięknym kościołem parafialnym, w wojew. Mazowieckim w obwodzie Stanisławowskim o 3 mile na północ od Warszawy.
- R**adziwiliszki, miasteczko rosyjskie w gubernii Wileńskiej, 22 mil od Rygi.
- R**adzyn, popr. należy do Pruss w obwodzie Grudziązkim.
- R**adzyn, popr. w teraźniejszym wojew. Podlaskim.
- R**afin, miasto w państwie Maratów, w wschodnio-indyjskiej prowincji Aurungabad.
- R**agalbuto, miasto sycylijskie w intendanturze Catania nad rzeką tegoż imienia z 6000 miesz.
- R**aggiolo, miasteczko w X. Medyolańskim w prowincji Mantuańskiej.

- Raguza, popr. należy na powrót do Austrii.
- Raguza, 3) miasto Sycylijskie w intendanturze Siragossy nad rzeką tegoż imienia z 16,600 mieszkańcówami.
- Rahdunpur, miasto w wschodnio-indyjskiej prowincji Guzuratu otoczone podwoynemi murami i wałami mające 6000 domów, prowadzi znaczny handel produktami kraiovemi.
- Rajamandiri, Rajamundry, miasto stołeczne pewnego obwodu w wschodnio-indyjskiej prowincji Madras, nad Godawerą z mocną cytacllą.
- Rajanagur, miasto w angielskiej prezydencji Calcuta w prowincji Bengalskiej w obwodzie Dacca.
- Raimond, miasteczko w francuskim departamencie Cher, w obwodzie S. Amand.
- Rainan - Houn, miasto w państwie birmańskim mające źródła oleju kamiennego i asfaltu.
- Raitenhaslach, odmień: opactwo cystersów zniesione zostało, teraz są tam fabryki prochu strzelniczego, papiernie i hamernie.
- Raków, popr. w teraźniejszym wojew. Sandomirskim.
- Ralewice, popr. w teraźn. wojew. Kaliskiem.
- Rambang, Rembang, miasto z rezydencją sułtana Surokaty na wyspie Java z 11,000 mieszkańcami, niderlandzką osadą, prowadzące handel drzewem i ryżem. Ma znaczne warsztaty okrętowe.
- Rambla, miasteczko w hiszpańskiej prowincji Cordova z 4836 mieszkańcami.
- Rametta, miasto sycylijskie w intendanturze Messina z 2000 mieszkańcami, podczas trzęsienia ziemi w roku 1783 prawie do szczytu zniszczone.
- Ramgur, miasto w wschodnio-indyjskiej prowincji Orissa, jest dziedzictwem niepodległego nikomu Zemindara.
- Ramgurry, twierdza dobrze warowna w państwie Mysory.
- Ramiseram, wyspa między Wschodnią Indją i wyspą Ceylon 2½ mili długa a półtory mili szeroka, lubo piaszczysta i nieurodzajna, sławna atoli dla bożyszcz Indyjskich, z miastem Panban.
- Rammenau, włość szlachecka w saskiej prowincji Lausitz z 633 mieszkańcami i pięknym zamkiem.
- Rampur, miasto stołeczne pewnego obwodu w angielskiej prowincji Oude w Wschodniej Indji z 20,000 mieszkańcami.
- Rampura, miasto w wschodnio-indyjskiej prowincji Guzuratu w obwodzie Chalawara, z cytacllą i wielu starożytnymi pomnikami.
- Ramri, Yamgi, birmańska wyspa przy bengalskiej zatoce obok wybrzeża Arakan urodzajna i dobrze uprawna.
- Rancagua, S. Cruz de Triana, miasto stołeczne w intendanturze tegoż imienia w hiszpańskim starostwie Chili w południowej Ameryce, w okolicy obfitej w zboże, sól, i złoto.
- Rancibili, miasto sycylijskie w obwodzie Trapano.
- Randan, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie Puy de Dôme w obwodzie Riom, z 1079 mieszkańcami.
- Rangamatti, miasto stołeczne obwodu tegoż imienia w angielskiej prezydencji Calcuta w prowincji Bengalskiej.
- Ranguhu, miasto w birmańskiej prowincji Pegu w bliskości uścia rzeki Irawaddy, z domami budowanymi z bambusu i 100,000 mieszkańcami, między którymi znajdują się Persy, Mongole, Malajczycy, Ormianie, Portugalczycy, Francuzi, Anglii i t. d. Prowadzi znaczny handel i ma port wysmienity.
- Ranis, 1) popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Erfurtskim.
- Rapallo, popr. należy do Sardynii w X. Genueskim.
- Rapides, hrabstwo w północno-amerykańskim wolnym stanie nowego Orleanu z 4573 mieszkańcami.
- Rapina, Rampano, twierdza na wysokiej gorze i miasteczko w Morei nad wybrzeżem Maratonisi.
- Raszyn, miasteczko polskie w województwie Mazowieckiem sławne potyczką r. 1809 w której polacy austriaków zwyciężyli, i śmiercią Cypriana Godebskiego.
- Rathausberg, góra alpejska w austriackim cyrkułe Salzburgskim z kopalniami złota.

- Ratiborżice**, miasto górnicze w Czechach w cyrkule Taborskim w obwodzie Cheynowskim.
- Raticane**, miasteczko neapolitańskie w prowincji Calabria ulteriore. W okolicy sieją wiele lnu.
- Ratko, Ratkowa**, miasteczko w Węgrzech w komitacie Gömör, mające szkoły i rozmaite fabryki. Tu wyrabiają przednie skory czerwone, któremi znaczny handel prowadzi.
- Rattay**, miasteczko w Czechach w cyrkule Kaurzimskim należące do Xięcia Lichtensteina.
- Ravenna**, popr. w państwie papieżkiem, jest stolicą delegacyi tegoż imienia.
- Ravensberg**, popr. należy do Pruss w obwodzie Minden.
- Ravenstein**, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego w północny Brabancyi.
- Ravieres**, miasto w francuzkim departamencie Yonne w obwodzie Tounerre z 1080 mieszkańcami.
- Rawa**, popr. miasto obwodowe w terazniejszem wojewodztwie Mazowieckiem.
- Rawa**, 3) popr. w terazniejszem woj. Lubelskiem, w powiecie Lubartowskim.
- Rawicz**, popr. w terazniejszem Xięztwie Poznańskim, w cyrkule Ostrorogskim.
- Raygród**, popr. w wojew. Augustowskiem; 2) miasteczko rossyjskie w gubernii Podolskiej.
- Reading**, miasteczko stołeczne angielskiego hrabstwa Berks nad uściem rzeki spławny Kennet do Tamizy, z 1782 domami i 10,788 mieszkańcami. Prowadzi handel sukrem, chmielem, zbożem, żelazem i solą. Posyła 2 deputowanych do parlamentu.
- Rebecca**, popr. w modeńskim Xięztwie Reggio.
- Rebeque**, miasteczko w Niderlandach w południowy Brabancyi z 1187 mieszkańcami.
- Recanati**, popr. w terazniejszem państwie papieżkiem w delegacyi Macerata.
- Recco**, miasteczko sardyńskie w Xięztwie Genuenskiem niedaleko morza z 1660 mieszkańcami. Tu wyrabiają nici najlepszego gatunku i białości.
- Rechicourt**, miasteczko stołeczne w francuzkim departamencie Meurthe, w obwodzie Sarburg.
- Reckheim**, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Recklinhausen**, popr. należy do kraiu Prusk. w obwodzie Münster.
- Redoldesco**, popr. w Xięztwie Medyolańskim w prowincji Mantuański.
- Rees**, popr. należy do kraiu Pruskiego obwodzie Kliwii i jest miastem cyrkulowym tegoż imienia.
- Regenstein**, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Magdeburgskim.
- Regenttown**, miasto angielskie w Senegambii z 1300 angielskimi mieszkańcami i 1700 niewolnikami.
- Reggio**, popr. miasto stołeczne Xięztwa Modenckiego.
- Regowiec**, miasteczko szlacheckie w woj. Lubelskiem.
- Rehburg**, wymaż to słowo: w by-wszem.
- Rehme**, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Minden.
- Reichenstein**, popr. należy do kraiu Pruskiego, w obwodzie Koblenckim.
- Reichstein**, ob. Reichenstein.
- Reichwald**, dodaj: należy do kraiu Pruskiego.
- Reiderland**, popr. należy do Hanoweru w Xięztwie Ostfryzji.
- Reimbach, Reinbach, Rheinbach**, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Kolońskim.
- Reinek**, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Koblenckim.
- Reinhardswald**, odmień: należy do elektorstwa Heskiego.
- Remoulins**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Gard, w obwodzie Uzes z 1800 mieszkańcami.
- Renaix, Renesse**, po flamandzku Rouse, miasteczko w Niderlandach w prowincji Wschodniej Flandryi z 9906 mieszkańcami, pięknym zamkiem, 3 kościołami parafialnymi, fabrykami sukna i kapeluszków prowadzi szczególny handel płótnem.
- Renapura**, miasto należące do Nizam w wschodnio-indyjskiej prowincji Aurungabad.
- Rendannay**, miasteczko w francuzkim departamencie Nizszej Sa-bandyi

- bauyi w obwodzie Rouen, z fabrykami żelaznemi.
- Renno**, miasteczko francuzkie na wyspie Korsyki w obwodzie Adjaccio, z 1000 mieszkańcami.
- Reno**, wymaż następujący artykuł: Teraz ieden departament Królestwa Włoskiego ma od téy rzeki nazwisko.
- Rens**, doday: należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Koblenckim.
- Renselaer**, hrabstwo w północno-amerykańskiemu państwu Nowego Yorku obcymuie 38 mil kwadratowych i 36.309 mieszkańców z miastem stołecznem Troy.
- Reny**, miasto handlowne tureckie w Bulgarii, przy którem rzeka Dunaj na kilka ramion rozdziela się.
- Reppen**, **Reppin**, doday: należy do Pruss w obwodzie Sternberckim.
- Requena**, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Cuenca z 6000 mieszkańcami prowadzące handel owocami, szafranem i winem.
- Requisat**, miasto w francuzkim departamencie *Aveyron* w obwodzie *Rhodez*, z 2980 mieszkańcami. Tu dobywają żelazo.
- Rerone**, **Reco**, wymaż: teraz w Królestwie Włoskiem.
- Resina**, miasteczko neapolitańskie w bliskości Portici po części na ruinach dawnego Herkulanum położone nad morzem i przy górze Wezuwiusza z 7741 mieszkańcami, mające przednie winnice.
- Resson**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkiem departamencie *Oise*, w obwodzie *Compiègne* z 1100 mieszkańcami.
- Resulabad**, miasto w wschodnio-indyjskiej prowincyi Agra, w obwodzie Etawah.
- Resultana**, miasto sycylijskie w intendaturze Catalanisetta nad rzeką Salso z 200 mieszkańcami.
- Retford**, miasteczko w angielskiem hrabstwie Nottingham nad kanałem Chesterfield zwanym, prowadzące handel chmielem. Wyssa dwóch deputowanych do parlamentu.
- Rethem**, popr. w państwie Hannoverskiem w Księstwie Lüneburgskiem.
- Retorbio**, popr. należy do Sardynii w udziale Medyolańskiem niedaleko Voghera.
- Rety**, miasto w francuzkim departamencie *Pas de Calais* w obwodzie *Boulogne* z 1200 mieszkańcami, hutarnią szkła w której znaczna ilość butelek wyrabiaią z kopalnią węgla kamiennego.
- Retyczat**, góra Karpacka w Księstwie Siedmiogrodzkim mająca 7565 stóp wysokości.
- Revel**, popr. w piemonckiej prowincyi Saluzzo.
- Revere**, miasteczko medyolańskie w prowincyi Mantuańskiej nad rzeką Po z 3140 mieszkańcami prowadzące handel i żeglugę.
- Rezza**, miasto w Sycylii, które na dniu 20. Listopada w roku 1818 zupełnie zniszczone zostało.
- Rezzatto**, miasteczko w medyolańskiej prowincyi Brescia nad rzeką Naviglio z 1675 mieszkańcami.
- Rhea**, hrabstwo w północno-amerykańskiem wolnym stanie Tennessee z 2504 mieszkańcami.
- Rheinbach**, **Rynbach**, doday: należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Koloniskim.
- Rheinbergen**, popr. należy na powrót do kraiu Pruskiego w obwodzie Kliwii.
- Rheinbruk**, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Koloniskim.
- Rheineck**, **Rieneck**, popr. należy do Królestwa Bawarskiego w obwodzie dolnego Menu.
- Rheinfelden**, odmien: miasto stołeczne szwajcarskiego kantonu Aargau.
- Rheinfels**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Koblenckim.
- Rheinhausen**, popr. należy do Hannoveru w Księstwie Göttingen.
- Rheinmagen**, **Remagen**, odmien, w starożytności zwało się *Ricomagum*, miasto pruskie w obwodzie Koblenckim w cyrkule Ahrweiler. Znalezione tu w roku 1768 rzymskie monety, numismata i kolumny poświęcone zostały do Manheimu. W bliskości znajduje się wysoka góra S. Apolinarego z bywsem opactwem.

- Rheinzbern, lepiéy Rheinza-
bern, popr. należy do Bawaryi
w kantonie Candel.
- Rheidt, popr. należy teraz do kra-
iu Pruskiego w obwodzie Düssel-
dorf.
- Rhume, popr. w Hannowerskiem
Xieźtwie Getingi.
- Rhyadergown, miasteczko an-
gielskiem Xieźtwie Walii w hra-
bstwie Radnor nad rzeką Wye,
która tu naysiękniejszy wodo-
spad tworzy.
- Riace, miasteczko neapolitańskie
w prowincyi Calabria ulterio-
re z 1265 mieszkańcami.
- Rianero, miasto królewskie w
neapolitańskiéy prowincyi Capi-
tanata z 2100 mieszkańcami.
- Riardo, miasteczko neapolitań-
skie w prowincyi Terra di La-
voro, mające źródła mineralne.
- Riberac, miasto obwodowe w francu-
zkim departamencie Dordony z
300 mieszkańcami; prowadzi han-
del zbożem, winem, bydłem, że-
lezem i t. p.
- Ribiers, miasteczko stołeczne pe-
wnego kantonu w francuzkim de-
partamencie Gornych Alpów w
obwodzie Gop mające fabryki że-
lazne w której pługi i inne na-
rządza rolnicze z żelaza wyra-
biają.
- Ribnitz, miasto w melkenburgs-
ko-szwerynskim dystrykcie Ro-
stok, otoczone murami, mające
355 domów i 1966 mieszkańców.
Prowadzi handel i żeglugę.
- Riccia, miasteczko neapolitańskie
w prowincyi Molise z 4268 mie-
szkańcami i kościołem parafial-
nym.
- Riceys, les, miasteczko stołeczne
pewnego kantonu w francuzkim
departamencie Aube w obwodzie
Bar-sur-Seine, z 7542 mieszkańca-
mi; prowadzi handel winem i se-
rami.
- Richhill, miasteczko w irlandz-
kiéy prowincyi Armagh miewaia-
ce znaczne targi na które co ty-
dzien za 1500 funtów sterlingów
płótna dowożą.
- Richtenberg, doday: należy do
kraiu Pruskiego w obwodzie Stral-
sundskim.
- Riesa, miasto w Saxonii w obwo-
dzie Meissen nad Elbą z 200 do-
mami, królewskim zamkiem i
2000 mieszkańcami, mające han-
del zbożem, drzewem i węglami
kamiennymi.
- Rietberg, popr. należy do kraiu
Pruskiego w obwodzie Minden w
cyrkule Wiedenbrük.
- Rietenbänk, duńska kolonia w
Grenlandyi trudniąca się poło-
wem wielorybów i handlem z kra-
iowcami.
- Rieti, popr. w terażniejszem pań-
stwie papieżkiem.
- Rieumes, miasteczko stołeczne
pewnego kantonu w francuzkim
departamencie Wyższéy Garonny
w obwodzie Muret, z 1125 mie-
szkańcami mające liczne tkarnie
i blechy.
- Rieupeiroux, miasteczko stołe-
czne pewnego kantonu w francuz-
kim departamencie Aveyron w ob-
wodzie Villefranche w okolicy gór-
czystéy, z 1759 mieszkańcami i
hamernią.
- Rignano, miasteczko neapolitań-
skie w prowincyi Capitanata na
górach Garganu z 1920 mieszkań-
cami.
- Rimini, popr. w państwie papież-
kiem w delegacyi zwanéy Forli,
dawniéy zwało się Ariminum.
- Rinaczewo, miasteczko szlache-
ckie w Prussach w obwodzie Byd-
goskim nad Notecią mające fa-
bryki sukna.
- Ringelburg, popr. należy do kra-
iu Pruskiego w obwodzie Kłiwii,
w cyrkule Rees.
- Rinteln, popr. należy do Hassyi
w hrabstwie Schauenburg, nad
Weserą.
- Rionero, miasto neapolitańskie
w prowincyi Molise z 1381 mie-
szkańcami.
- Ripa, włość znaczna w państwie
neapolitańskim w prowincyi A-
bruzzo citeriore, mająca wielkie i
dobre winnice.
- Ripabaton, miasteczko neapoli-
tańskie w prowincyi Molise z 2516
mieszkańcami.
- Ripaille, popr. w sardyńskim
Xieźtwie Sabaudii w prowincyi
Chablais.
- Ripalta, Rivalta, popr. należy
do państwa Sardyńskiego w pro-
wincyi Turynskiéy.
- Riva, 2) popr. w medyolańskiéy
prowincyi Sondrio.

- Riva di Chieti, miasteczko w Piemoncie, w prowincyi Turynskiéy w okolicy zyznéy i przyjemnéy z 2275 mieszkańcami.
- Rivaroto, miasteczko sardyńskie w Xięztwie Genueskiem nad Polcewerą z 1730 mieszkańcami mające kopalnie pięknego zielonego marmuru.
- Rivaruolo, popr. w medyolańskiéy prowincyi Kremony.
- Rivello, miasto neapolitańskie w prowincyi Basilicata z 5345 mieszkańcami.
- Rives, włość i miejsce stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Izery w obwodzie St. Marcellin z 1715 mieszkańcami; mające handel stałą, żelazem, lnem, płótnem. Ma także źródła mineralne.
- Rivoli, popr. w Xięztwie Piemontskiem w obwodzie Turyńskim.
- Rivoli, popr. w weneckiéy prowincyi Udine zwanéy.
- Roasio, miasteczko w piemontskiéy prowincyi Vercelli.
- Robertson, 1) hrabstwo połnocno-amerykańskim wolnym stanie Tennessee z 7270 mieszkańcami; 2) hrabstwo tamże w wolnym stanie Karoliny z 7300 mieszkańcami.
- Robilland, miasteczko nie wielkie w piemontskiéy prowincyi Cuneo, mające fabryki żelazne i 1585 mieszkańców.
- Robledo, miasteczko w hiszpańskiéy prowincyi Mancha, z 6500 mieszkańcami, ma liczne trzody owiec merinosowych i prowadzi znaczny handel wełną.
- Rocamadour, miasto w francuzkim departamencie Lot w obwodzie Gourdon, miało przedtem znaczne opactwo z grobowcem S. Amadeusza, do którego liczni pielgrzymi zchodzą się zwykli.
- Rocca, Bascerano, miasteczko neapolitańskie w prowincyi Principato ulteriore z 3967 mieszkańcami.
- Rocca Bianca, miasteczko na pięknej równinie w Xięztwie Parmeskiem nad rzeką Po z 1800 mieszkańcami.
- Roccabruna, popr. w piemontskiéy prowincyi Cuneo.
- Rocca Contrada, miasteczko w państwie papieżkiem, w delegacyi Ankonenskiéy, z 2400 mieszkańcami.
- Rocca d'Anso, twierdza w medyolańskiéy prowincyi Brescia na skale wysterczającéy po nad jeziorem zwanym *Lago d'Idro*.
- Rocca d'Arrazzo, miasteczko w sardyńskiéy prowincyi Casale w bliskości rzeki Tanaro z 2000 mieszkańcami.
- Rocca d'Aspide, włość znaczna w neapolitańskiéy prowincyi Principato citeriore z 2890 mieszkańcami.
- Rocca del Raso, miasteczko neapolitańskie w prowincyi Abruzzo ulteriore z pięknym zamkiem.
- Roccafiorita, miasto sycylijskie w obwodzie Messyny, w stronie wschodniéy od Taorminy.
- Rocca gloriosa, miasteczko w neapolitańskim X. Salerno.
- Roccalanzone, popr. w terniń. X. Parmeskiem.
- Rocca palumba, miasto sycylijskie w obwodzie Palermy.
- Rocca Piata, miasto w sardyńskim Xięztwie Piemontu z 3000 mieszkańcami.
- Roccaviglione, miasteczko w Piemontskiéy prowincyi Cuneo na wzgórzu położone z 2700 mieszkańcami.
- Roche - Guyon, miasteczko w francuzkim departamencie Savonny w obwodzie Mantes, którego mieszkańcy są po większéj części szewcy i kuśnierze.
- Rochetta, popr. obydwa miasteczka należą do Sardynii.
- Rockenhausen, popr. należy teraz do Bawaryi.
- Rockland, hrabstwo w północno-amerykańskiéy rzeczypospolitéy Nowego Yorku z 7758 mieszkańcami.
- Rodenberg, popr. należy do Hlasyi w hrabstwie Schauenburg.
- Rodecznica, wieś obszerna w Polsce w wojewodztwie Lubelskiem w obwodzie Zamoyskiem o 3 mile na zachód od Zamościa, w której na wysokiéy górze znajduje się klasztor bernardynów z obrazem S. Antoniego, do którego liczni pielgrzymi zgromadzają się podczas odpustów.
- Rodigo, popr. w Xięztwie medyolańskim w prowincyi Mantuańskiéy.

- Rodriguez**, wyspa angielska na morzu indyjskiem otoczona górami i skałami, wydała atoli dobre żyto i ryż; zamieszкана jest tylko przez 8 familii którzy się rolnictwa wyżywiają.
- Roorort, Ruhrort**, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Kliwii.
- Röschitz**, miasteczko austriackie w obwodzie Ens nad Bulką z 1400 mieszkańcami.
- Rössel**, miasto cyrkułowe w Prussach w obwodzie Królewieckim mające 280 domów i 2107 mieszkańców. W roku 1806 większa część miasta zniszczała przez pożar gwałtowny.
- Rössing**, popr. należy do Hannoveru w księstwie Calenbergskiem.
- Röttingen**, doday: należy teraz do Bawarii.
- Rotrano**, miasteczko neapolitańskie w prowincyi Otranto z 1948 mieszkańcami i 2 kościołami parafialnemi.
- Rogowo**, otwarte miasteczko w Litwie w gubernii Wileńskiej.
- Rogowo**, miasteczko szlacheckie w Prussach w obwodzie Bydgoskim nad jezierzem.
- Rogóźno**, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim w obwodzie Obornickim.
- Rochażyn**, popr. Rochatyn, doday w cyrkułe Brzeżańskim.
- Rohilkund**, prowincya w Indonstanie niegdyś żyzna i kwitnąca, ale przez wojny Indyanów z Anglikami zburzona. Największa część ięj należy od roku 1801 do angielskiej prezydencji Calcutta.
- Roiselle**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Somme*, w obwodzie *Peronne* z 1204 mieszkańcami.
- Rokyrida**, hrabstwo w północno-amerykańskim wolnym stanie Wirginii z 5635 mieszkańcami.
- Rolo**, popr. w modeńskim Księstwie *Reggio* niedaleko *Navilo*.
- Romagna**, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi *Ravenny*; iedna część pod tytułem *Romagna florentina* należy do Księstwa Toskańskiego.
- Romagnano**, popr. w sardyńskiej prowincyi *Novary*.
- Romagnese**, miasteczko w sardyńskiej prowincyi *Bobbio* nad *Ridoną* z 3161 mieszkańcami.
- Romanegno**, popr. w medyolański prowincyi *Kremony*.
- Romanowa**, miasteczko niedawno założone w gubernii Wołyńskiej w obwodzie Zytomirskim o 2 mile na północny zachód od Cudnowa, z wspaniałym zamkiem w którym znajduje się galerya obrazów najlepszych artystów, należącym do Hrabiego Ilińskiego Senatora Państwa Rosyyskiego. Przez niego utrzymywany jest tu teatr włoski i balety, muzyka rogowa najlepszy dobrana, fabryki mozaiki i sztukaterii oraz instytut dla głuchoniemych, który ten szanowny dobroczyńca ludzkości założył. Między przedmioty godne widzenia, są biblioteka, kaplica zamkowa, i kolegium nowo założone dla Jezuitów. Teraz utrzymują tam szkoły księża różnych instytutów.
- Ronciglione**, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Witerbskiej.
- Roncoferrato**, miasteczko w X. medyolańskim w prowincyi Mantuański.
- Roncq**, miasteczko w francuzkim departamencie *Nord* w obwodzie *Lille* z 2910 mieszkańcami.
- Rondinara**, miasteczko w modeńskim księstwie *Reggio*, nad *Tesinara*.
- Ronneby**, włość znaczna w Szwecyi w obwodzie Blekingen z portem i fabrykami cukru, skór i mydła.
- Ronow**, miasteczko i włość hrabiów *Milesimo* w Czechach w cyrkułe Czesławskim nad rzeką *Dobrowa* z pięknym zamkiem i 169 domami.
- Ronsdorf**, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Düsseldorf w cyrkułe *Lennepe*.
- Roozlaer**, miasteczko w Niderlandach w prowincyi południowej *Brabancyi* z 1146 mieszkańcami.
- Ropczyce**, popr. w Gallicyi w cyrkułe *Tarnowskim*.
- Ropcor**, miasto szczykowskie w wschodnio-indyjskiej prowincyi *Delchi* nad rzeką *Satuleje* zwaną *Roque*.

- Roque Brassane**, la, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Var* w obwodzie *Brignoles* z 1482 mieszkańcami.
- Roquebroue**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Cantal* w obwodzie *Aurillac*, nad Cera z 1275 mieszkańcami mające fabryki mosiężne i garbarnie.
- Roquebrune**, miasteczko w francuzkim departamencie *Var* w obwodzie *Draguignan*, z 1629 mieszkańcami, mające kopalnie porfiru.
- Roquecorbe**, miasto w francuzkim departamencie *Tarn i Garonny*, w obwodzie *Castres* z 1443 mieszkańcami. Tu wyrabiają najlepsze pończochy wełniane i czapki.
- Roquesparviere**, popr. w piemontskiéj prowincyi *Saluzzo*.
- Roque Timbout**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Lot i Garonne*, w obwodzie *Agen*, z 1140 mieszkańcami.
- Rosarno**, miasto w neapolitańskiéj prowincyi *Calabria ulteriore* nad *Metramą* z 2500 mieszkańcami, prowadzące handel iedwabiem, winem i oliwą. Ucierpiało wiele podczas trzęsienia ziemi w 1783 roku.
- Rosas**, miasto warowne hiszpańskie w Katalonii z 2600 mieszkańcami. W roku 1808 wytrzymało mocne obciążenie.
- Rosate**, miasteczko obwodowe w medyolańskiéj prowincyi *Pavia*.
- Rościenie**, miasteczko litewskie w gubernii Grodzieńskiéj z drzewnianemi domami zamieszkane powiększący części przez żydów.
- Roscreea**, miasteczko w irlandzkim hrabstwie *Tipperary* mające znaczne iarmarki.
- Roseau, Rosseau**, miasto stołeczne na wyspie angielskiéj *Dominica*, w Zachodniéj Indii z 510 domami i 5000 mieszkańcami. Ma rezydencyę gubernatora, port i prowadzi dosyć znaczny handel.
- Rosendael**, popr. w niderlandzkiéj prowincyi północnéj *Brabancyi* z 4574 mieszkańcami i pięknym zamkiem.
- Roseto**, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Principato ulteriore* z 2799 mieszkańcami.
- Rosignano**, miasteczko w sardyńskiéj prowincyi *Casale* z 2000 mieszkańcami.
- Rosmarino**, miasteczko sycylijskie w obwodzie *Val di Demone* nad uściem rzeki tegoż imienia.
- Rosócz**, miasteczko polskie w woj. Podlaskiem.
- Rosprza**, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.
- Roszbach**, popr. należy do krainy Pruskiego w obwodzie *Merseburgskim*.
- Rosselaer**, popr. w *Niderlandach* w prowincyi *Brabanckiéj*.
- Rossena**, popr. w teraźn. *Księztwie Parmeńskiém*.
- Rossla**, doday: należy do krainy Pruskiego w obwodzie *Merseburgskim*.
- Rossleben**, popr. należy do krainy Pruskiego w obwodzie *Merseburgskim*, w cyrkule *Querfurtskim*.
- Rosswald**, miasteczko należące do arcybiskupa *Ołomunieckiego* w *Morawii* w cyrkule *Prerowskim* z 648 mieszkańcami; drugie tegoż imienia w cyrkule *Tropawskim*.
- Rostarzewo**, miasto w *X. Północnym* w obwodzie *Babimostskim*, z 553 mieszkańcami, należy do rodziny hrabiów *Kaczorowskich*.
- Rothenfels**, 2) popr. należy do *Królestwa Bawarskiego*.
- Rothsay**, miasteczko stołeczne z tytułem *Księztwa* na szkockiém wyspie *Bute*, z 3544 mieszkańcami, mające kamienną groblę i port.
- Rothstok**, góra w *Szwajcaryi* w kantonie *Uri* mająca 8828 stóp wysokości.
- Rothwell**, miasteczko w angielskim hrabstwie *Northampton*.
- Rotonda**, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Basilicata* nad wybrzeżem *Golfo di Tarento* z 2400 mieszkańcami.
- Rotterdam**, doday: miasto stołeczne obwodu w *Królestwie Niderlandzkim*.
- Rottotredo**, popr. w teraźniejszym *X. Placencji*.
- Rotty, Rotte**, wyspa na wschodnim morzu przy *Azji* 9 mil długości a $2\frac{1}{2}$ szeroka, obfituje w ryż, proso, tatarkę, bydło rogowe, ielenie, i miedz, zamieszkała przez *Malaiów* podlegających własnemu *książętom*.

- Rouffignac, miasto w francuzkim departamencie Loary z 2134 mieszkańcami.
- Rovigno, popr. należy do państwa Austriackiego.
- Rovigo, popr. w lombardzko-weneckiem Królestwie należy teraz do państwa Austriackiego.
- Rovilante, miasteczko w sardyńskiéj prowincyi Piemontu na wielkiéj drodze z Cuneo do Nizza.
- Rożan, popr. w teraźniejszym wojew. Płockiem.
- Rożannystok, miejsce w bliskości Białegostoku z pięknym klasztorem dominikańskim.
- Rubiana, miasteczko w piemontskiéj prowincyi Susa nad rzeką Dorą z 2800 mieszkańcami.
- Rubiera, popr. w teraźn. Xięstwie Modenskiem.
- Rubieszów, popr. miasto obwodowe w teraźniejszym wojew. Lubelskiem.
- Rubinsk, miasto rossyyskie w gubernii Jarosławskiéj nad Wolgą, z 415 domami i 2200 mieszkańcami.
- Rudawa, rzeka polska poczynająca się z gór pod Gerzmanowicami.
- Rudrapura, miasto w angielskiéj prezydencji Calcutta w Wschodnich
- dniéj Indii w prowincyi Delhi w obwodzie Moradabad.
- Ryczywół, popr. w teraźniejszym województwie Sandomirskiem.
- Ryczywół, po niem. Ritschenwalde, miasteczko szlacheckie pruskie w Xięstwie Poznańskiem w obwodzie Obornickim, a 577 mieszkańcami.
- Rydzyna, popr. w teraźniejszym X. Poznańskiem.
- Ryepur, miasto w państwie Nagpur Maratów w wschodnio-indyjskiéj prowincyi Gundwana z 3000 domami i 15,000 mieszkańcami, mające port murowany i prowadzące znaczny handel materjami bawełniami.
- Rymanów, miasteczko i włość w Galicyi w cyrkule Sanockim.
- Rynaczewo, miasteczko szlacheckie w Prussach w obwodzie Bydgoskim nad Notecią z 510 mieszkańcami.
- Rypin, popr. w teraźniejszym wojew. Płockiem.
- Rzeczniów, popr. w teraźniejszym wojew. Sandomirskiem.
- Rżgow, miasteczko szlacheckie w wojew. Kaliskiem nad Nerą z 877 mieszkańcami.
- Rzochów, miasteczko w Galicyi w cyrkule Tarnowskim nad Wisłoką.

S.

- Saales, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Vosges* w obwodzie *St. Die* z 915 mieszkańcami.
- Saalfelden, miasteczko austriackie w cyrkule Salzburgskim nad Saalą z 120 domami i 913 mieszkańcami.
- Saalmünster, miasto i miejsce urzędu w heskiem Xięstwie Fulda, z 959 domami i 7154 mieszkańcami.
- Saarligen, miasteczko pruskie w obwodzie Trierskim z 1085 mieszkańcami.
- Sabarar, miasteczko w francuzkim departamencie *Arriège* w obwodzie *Pamiers* z 600 mieszkańcami.
- Sabato, rzeka w państwie neapolitańskiem w prowincyi *Principato ulteriore*, wypływa z pod
- góry Serino, a wpada przy Benewencie dorzeki *Calore* zwanéj.
- Sabaudia, popr. Xięstwo Sardyńskie, graniczy na północ z Szwajcarskim kantonem *Genf* i jeziorem tegoż imienia, na wschód z kantonem *Walis* i Piemontem, na Południe z Piemontem, a na zachód z Francją, zawiera na 1761 miłach kwadratowych 446,107, mieszkańców w 19 miastach, 616 miasteczkach i 657 parafiach.
- Sabbaburg, popr. należy na powrót do Hassyi.
- Sabionetta, popr. w Xięstwie Medyolańskiem w prowincyi *Mantuańskiéj*, należy do Austrii.
- Sablanceaux, twierdza na wyspie *Ré* w francuzkim departamencie *Charente* w obwodzie *Rozeli*.

- Sabor**, rzeka w hiszpańskiéj Gallicyi wypływająca z Portugalii, i mająca złoty piasek wpada do rzeki *Douro* zwanéj.
- Sabrao**, wyspa na morzu wschodniem przy Azji mająca 9 mil długości a 4 szerokości, zamieszкана przez Malajów którzy sułtanowi Bimy podlegają.
- Sabres**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Landes* w obwodzie *Mont de Marsan*, z 1808 mieszkańcami.
- Sacchetta**, popr. w Xięztwie Medyolańskiem w prowincyi Mantuańskiéj.
- Sacedon**, miasteczko hiszpańskie o 10 mil od Madritu w prowincyi Cruencia przy mieście *Sierra di Molina* nad uściem rzeki *Guadiela* do rzeki *Tajo*, mające łącznie wód mineralnych.
- Sacey**, miasteczko w francuzkim departamencie *Manche* w obwodzie *Avranches*, z 1544 mieszkańcami.
- Sachsa**, 1) dodaj: należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Erfurtskim.
- Sachsenhagen**, popr. należy do Hassyi w hrabstwie Schauenburg.
- Sachsenhausen**, miasto w X. Waldeckiem w Oberamcie Eder-skim z 150 domami i 800 mieszkańcami.
- Sacile**, popr. w weneckiéj prowincyi Friolu.
- Saczka**, **Sadzka**, miasto i dobra kameralne w Czechach w cyrkule Biczowskim z 218 domami i wielkim szpitalem dla chorych.
- Sadao**, **Cadao**, **Sado**, rzeka portugalska wypływająca w prowincyi Alentejo z pod góry *Monhique*, staie się spławną przy *Porto de Rey* i wpada przy *Setuval* do Oceanu.
- Saddleworth**, włość w angielskim hrabstwie York z 4000 mieszkańcami, mająca fabryki kaszmiru, sukna i materyi bawełnianych.
- Sadlnik**, góra w bywszym Xięztwie Oświęcimskiem z pod której rzeczka Kozierowa wypływa.
- Sadowa wiśnia**, miasteczko i włość w Gallicyi w cyrkule Przemyskim z pięknym zamkiem i stacyą pocztową.
- Saffenburg**, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Kolońskim.
- Saffig**, popr. należy do kraiu Pruskiego, w obwodzie Koblenckim.
- Sagard**, miasteczko na półwyspie *Jasmund* wyspy *Rügen* w pruskim obwodzie Stralsundskim z 120 domami i 720 mieszkańcami.
- Sagor**, wyspa należąca do prowincyi Bengalskiéj w angielskiéj prezydencji *Calcuta*, z świątynią pewnego bożyszcza, do którego Indyanie licznie pielgrzymują.
- Sagro**, miasto na wyspie Korsyce z 2087 mieszkańcami.
- Sagy**, miasteczko w francuzkim departamencie *Sawony* i *Loary* w obwodzie *Louhans* z 2102 mieszkańcami.
- Sahabad**, miasto w państwie Maratów podlegające Rajowi *Rasbutów* w wschodnio-indyjskiéj prowincyi *Aszmiru*.
- Saharunpur**, miasto stołeczne pewnego dystryktu w wschodnio-indyjskiéj prowincyi *Delhi* z kasztelem i doskonałemi fabrykami materyi bawełnianych.
- Saidabad**, miasto w angielskiéj prezydencji *Calcutta* w wschodniéj-Indyi w prowincyi Bengalskiéj prowadzące znaczny handel produktami kraiowemi i rękodzielami.
- Saigon**, miasto stołeczne cesarstwa *Anam* z pozaindii z 10,000 mieszkańcami.
- Saima**, jezioro w rossyyskiéj Finlandyi mające 410 wiorstw długości a 120 szerokości, obfite w psy morskie. Na niem znajduje się killka wysep których grunt iest z granitu, a na wyspie *Taipalsari*, iest parafia składająca się z 110 domów.
- Saintes Maries**, les, miasto stołeczne *Carmargue* w obwodzie *Arles* w okolicy bagnistey z 1128 mieszkańcami.
- Saintrailles**, miasteczko w francuzkim departamencie *Lot* i *Garonny* w obwodzie *Nérac* z 694 mieszkańcami.
- Saipur**, miasto w wschodnio-indyjskiéj prowincyi *Gundwana* w obwodzie *Singhrowla* nad rzeką *Rhair* podlegające *Zemindarowi*.
- Saissac**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Aude*, w obwodzie *Carcassone* z 1621 mieszkańcami i fabrykami sukna.

- Sakari**, dawniey *Sangarius*, rzeka w tureckiey prowincyi *Natolii* wpadająca do morza czarnego.
- Sakmarsk**, miasto z stacyą pocztową w rossyjskiey gubernii *Orenburgskiej* nad *Sakmarą* zamieszka-
ne przez Kozaków.
- Sala**, 2) popr. w udzielnem Xię-
stwie *Parmeńskim*.
- Saladillo**, rzeka w hiszpańskim
Królestwie *la Plata* w południowey
Ameryce, wypływająca z gór *Yacanto*.
- Salagosa**, miasteczko w francuz-
kim departamencie wschodnich
Pyreneów w obwodzie *Prades*, pro-
wadzące znaczny handel wełną.
- Salaignac**, miasteczko w francuz-
kim departamencie *Dordonnny* w
obwodzie *Sarlat*, z 1125 mieszkań-
cami.
- Salambria**, niegdyś *Peneus*, rzeka
w *Rumilii*, przepływa koło *Olimpu*
i wpada do zatoki *Saloniki*.
- Salana**, mała rzeka w neapolitań-
skiey prowincyi *Calabria oltra*, wpa-
dająca do *Faro di Messina*.
- Salandra**, *Salandrela*, mała
rzeka w neapolitańskiey prowincyi
Basilicata, wpadająca do *Golfo di*
Taranto.
- Salayer**, niderlandska wyspa na
wschodniem morzu oddzielona
wązkim kanałem od wyspy *Celebes*
11 mil długa a 2 szeroka, pełna
gór i pięknych lasów, obfituje w
proso i bawełnę. Mieszkańcy któ-
rych jest do 60,000 podlegają 14
kraiowym rządcom, i trudnią się
po większey części tkactwem. Ni-
derlandczycy mają tu mocną osa-
dę w twierdzy *Defensie*.
- Salbey**, miasto w państwie Mara-
tów w wschodniy Indyj sławne
zawartym pokojem między Mara-
tami i Anglikami w 1782 roku.
- Salbris**, miasteczko stołeczne pe-
wnego kantonu w francuzkim de-
partamencie *Loary* w obwodzie
Romorantin, z 1268 mieszkańcami,
stacyą pocztową, mające ziemię
mydlaną.
- Salces**, włość w francuzkim depar-
tamencie wschodnich *Pyreneów* w ob-
wodzie *Perpignan* z warownym
zamkiem na górze położonym.
Tu było niegdyś starożytne rzymskie
miasto pod imieniem *Salsula*.
- Salcito**, miasteczko neapolitańskie
w prowincyi *Malise*, z 1950
mieszkańcami.
- Saldenhofen**, miasteczko w Sty-
ryi w cyrkule *Cileyskim* z 198 mie-
szkańcami, pięknym zamkiem na
górze położonym, mające znaczne
fabryki żelaza, szmelcarnie i ha-
mernie.
- Sale**, la *Sale*, popr. w piemont-
skiey prowincyi *Aosta*.
- Salenau**, *Solenau*, miasteczko
w austryackim państwie w obwo-
dzie lasu *Widenskiego* z hamernią.
- Salengore**, małe państwo na pół-
wyspie *Malacca* w wschodniy *Indy*
zamieszka-
ne przez *Malajów*
podlegających własnemu *Rajowi*.
- Saleph**, rzeka w tureckiey prowincyi
Natolii w obwodzie *Itschil*,
wpadająca do morza szrzedziemnego.
- Saler**, miasto w państwie *Marat-
tów* na półwyspie *Ghatisch* w
wschodniy *Indy*.
- Salers**, miasto stołeczne pewnego
kantonu w francuzkim departa-
mencie *Cantal*, w obwodzie *Mau-
riac*, nad *Maroną* z 1134 mieszkań-
cami, prowadząc handel płótnem,
bydłem, koźmi i serami.
- Sales**, miasteczko stołeczne pe-
wnego kantonu w francuzkim de-
partamencie *Aude* w obwodzie *Ca-
stelaudary*, z 938 mieszkańcami.
- Salibabo**, grupa z kilkunastu
wysp na wschodniem morzu, mię-
dzy któremi nayszczelniejsze są
Tuhr, *Salibabo* i *Kabruang*. Ob-
fitują w ryż, bydło, ogrodowiny
i t. p. i zamieszka-
ne są przez *Ma-
lajów* prowadzących szczególny
handel niewolnikami.
- Salicetti**, piękna włość w bli-
skości *Neapolu*, którą Król nea-
politański za 36,000 dukatów od
księcia *Torello* w roku 1817 odku-
pił i żonie swojej podarował.
- Salicetto**, miasteczko w piemont-
skiey prowincyi *Mondovi* na wzgo-
rzu położone, w bliskości *Bormi-
dy* z 3000 mieszkańcami.
- Salici**, popr. w weneckiey prowincyi
Trewizkiey.
- Salies**, miasto stołeczne pewnego
kantonu w francuzkim departa-
mencie *Dolnych Pyreneów* w ob-
wodzie *Orthes* nad rzeką *Saluis* z
1477 mieszkańcami, mające wa-
rzelnie soli, które corocznie do
60,000 cetn. wydaia.

- Salignac**, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Dordony w obwodzie Sarlat z 1184 mieszkańcami.
- Salillieu**, miasteczko w francuzkim departamencie *Ardeche* w obwodzie *Tournon*, z 2024 mieszkańcami nad rzeką *Day*.
- Salinella**, włość w syryjskiej intendanturze *Katania* nad rzeką *Etna*, z żróżdłami siarczanymi.
- Salinello**, rzeka w neapolitańskiej prowincyi *Abruzzo oltra*, wpadająca do *Golfo di Venetia*.
- Sallavatty**, wyspa na morzu wschodniem przy *Azji* odłączona kanałem 4 mile szerokim od nowy Gwinei, zamieszkała przez *Malajów*, którzy własnemu *Rajowi* podlegają.
- Sallescuran**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Aveiron* w obwodzie *Milhan* z 1164 mieszkańcami.
- Salli**, **Sali**, miasto porządnie zabudowane z świątyniami pagodów w wschodnio-indyjskiej prowincyi *Guzuratu* nad rzeką *Malhi*. Prowadzi handel produktami krajowemi.
- Salm**, popr. należy teraz do kraju Pruskiego, w obwodzie *Trierskim*.
- Salmünster** ob. *Saalmünster*.
- Salo**, popr. w medyolańskiej prowincyi *Bresciano*.
- Salodecco**, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacyi *Forli*.
- Salon**, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie uścicia *Rodanu* w obwodzie *Aix* nad kanałem *Kranope*, czyli *Kraponne*, miewające znaczne iarmarki.
- Saltillo**, miasto w nowo hiszpańskiej intendanturze *Durango* nad granicą prowincyi *Cohahuila* w północnej *Ameryce* z 6000 mieszkańcami.
- Saluggia**, miasteczko w piemontskiej prowincyi *Vercelli*, w bliskości rzeki *Dory* z 2400 mieszkańcami.
- Saluzzo**, odmień: w sardyńskim *X. Piemontskim*.
- Salwary**, rzeka w angielskim hrabstwie *Worcester*, wpada daleko *Droithwich* do *Sawerny*.
- Salz**, popr. w teraźniejszym *Xięstwie Badeniskim*.
- Salz der Helden**, popr. należy do Królestwa *Hannowerskiego* w *X. Grubenhagen*.
- Salzdetfurt**, doday: należy do *Hannoweru*, w *księstwie Hildesheim*.
- Salzgitter**, doday: należy do Królestwa *Hannowerskiego* w *X. Hildesheim*.
- Salzhemmendorf**, odmień: należy do Królestwa *Hannowerskiego* w *księstwie Kalenbergskiem*, obwodzie *Lauenstein*.
- Salzkotten**, doday: należy do kraju *Pruskiego* w obwodzie *Minden*, w *cyrkule Biren*.
- Salzo**, miasteczko w *parmeńskim* obwodzie *Borgo di Domino*, na wzgórzu położone, oblane dwoma stawami.
- Samadet**, miasteczko w francuzkim departamencie *Landes* w obwodzie *St. Sever* nad rzeką *Gabas* z 1235 mieszkańcami.
- Samaków**, miasteczko tureckie w *Rumili* z fabrykami żelaznemi.
- Samanan**, miasto w wschodnio-indyjskiej prowincyi *Delhi* podlegające własnemu *Rajowi* który w związku z *Anglikami* zostaje.
- Samanap**, miasto handlowe na wyspie *niderlandzkiej Madura* w *Wschodniej Indyi* zamieszkałe przez *indyanów* i *molaiów*, mające mocną *cytadelę*.
- Samand**, miasto w *Kabulistańskiej* prowincyi *Multan*.
- Samarang**, miasto *niderlandzkie* na wyspie *Jawa* w obwodzie *Maratanu* nad morzem opasane wałem z 30,000 mieszkańcami; ma mocną *warownię*, szkołę *wojskową* i *rezydencyą* magistratury *niderlandzkiej*, tudzież *port dobry*. Prowadzi handel *cukrem*, *kawą*, *ryżem* i *pieprzem*.
- Samantan**, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Gers* w obwodzie *Lombes*, nad *Sawą* z 1650 mieszkańcami.
- Sambawa**, wyspa na *indyjskim Archipelagu* w *wulkanem Tamboru* zwanym.
- Samber**, miasto w *wschodnio-indyjskiej* prowincyi *Aszmirskiej*, podlegające *Rajowi Rasbutów* nad *jeziorem solnem* mającem 3 mile długości.

długości a pół szerokości z warzelniami soli, które na całą prawie Indyą sól dostarczają.

Samboangan, Sambuamgam, miasto hiszpańskie na południowo zachodnim wybrzeżu Magindanao przy Azyi z 200 domami i 1000 mieszkańcami, tudzież mocną warownią i osadą o 200 żołnierzach. Jest to miejsce przeznaczone dla wygnańców i przestępców.

Sambuca, miasto w sycylijskiej intendancji *Girgenti*, na wzgórzu położone, pod którą mała rzeka przepływa z 8728 mieszkańcami, w okolicy obfitę w winnice, oliwę i migdały.

Samgaum, miasto w północnej stronie Karnatyku w angielskiej prezydencji Madras nad Penarą.

Samoczyn, Samoszyn, miasto szlacheckie pruskie w obwodzie Bydgoskim w powiecie Chodzieżyńskim z 175 domami i 1120 mieszkańcami.

Samtawisi, miasto rossyjskie w gubernii Georgińskiej z rezydencją biskupa greckiego.

Samur, rzeka rossyjska w gubernii Kaukaskiej wpływająca niedaleko Derbentu do morza Kaspijskiego.

Sancoins, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Cher*, w obwodzie *S. Amand*, nad rzeką *Aubois* z 1487 mieszkańcami.

S. Abbs, przylądek w szkockim hrabstwie Berwick.

S. Aegidi, miasteczko austriackie w obwodzie lasu Wiedeńskiego z fabrykami żelaza i stali.

S. Afrique, miasto stołeczne obwodu tegoż imienia w departamencie *Aveiron*, z 4247 mieszkańcami obeymuje kantony: *Belmont*, *Camarès*, *Cornus*, *S. Afrique*, *S. Rome du Tarn*, *S. Servin*.

S. Agata, 1) popr. w piemontskiej prowincji Vercelli.

S. Agate, miasteczko tokańskie w obwodzie Florenckim nad rzeką Korneką.

S. Agreve, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Ardeche* w obwodzie *Tournon*, z 2574 mieszkańcami.

S. Ahon, miasto w francuskim departamencie *Gironde* z 400 domami i 2080 mieszkańcami.

S. Aigulin, miasteczko w francuskim departamencie *Dolnego Charentu* w obwodzie *Jonzac* z 1238 mieszkańcami.

S. Albano, 1) mała ale mocno warowna twierdza w sardyńskim hrabstwie *Nizza*. 2) Miasteczko w piemontskiej prowincji *Mon-dovi*.

S. Albrecht, miasteczko pruskie w obwodzie Gdańskim składa raczej przedmieście Gdańska z 93 domami i 721 mieszkańcami.

S. Alvaire, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Dordogne* w obwodzie *Bergerac* z 1682 mieszkańcami.

S. Amants, miasteczko w francuskim departamencie *Tarn*, w obwodzie *Castres* z 2014 mieszkańcami.

S. Ambrogio, miasteczko nie wielkie w piemontskiej prowincji *Susa* pod górą skalistą na której znajdowało się sławne opactwo *S. Marcina*. Liczy 1045 mieszkańców.

S. Ambroix, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Gard* w obwodzie *Alais* z 2102 mieszkańcami, którzy się trudnią tkarstwem i garbarką.

S. Anastasia, wyspa przy północnem wybrzeżu hiszpańskiej prowincji *Florida* w Ameryce.

S. Anastasio, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Terra di Lavoro* z 5656 mieszkańcami.

S. Andreasberg, miasto gornicze w Królestwie Hannowerskiem w Xięztwie *Grubenhagen*, z 3200 mieszkańcami.

S. Angelo in Vado, popr. w te-rażniejszym państwie papieżkiem w delegacji *Urbineńskiej*.

S. Anna, miasto w sycylijskiej intendancji *Girgenti* nad rzeką *Calatabellota*.

S. Antheme, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Puy de Dôme* w obwodzie *Ambert* z 2493 mieszkańcami.

S. Antoine, miasteczko w francuskim departamencie *Izery* w obwodzie *S. Marcellin* pomiędzy dwo-

- dwoma górami z 1660 mieszkańcami. Dawnię było tu sławne opactwo S. Augustyna.
- S. Anton, 1) miasteczko w Niderlandach w prowincyi północny Brabancy z 1707 mieszkańcami; 2) port na wyspie tureckiej Lemnos; 3) twierdza portugalska w prowincyi Estremadury; 4) sławny wodospad rzeki Mississippi w państwie zjednoczonym północny Ameryki, który o mile słyszyć można.
- S. Antonis, miasteczko pruskie w obwodzie Kliwii z 320 domami i 1720 mieszkańcami.
- S. Arcangiolo, czyli Argance-lo, miasteczko przy Rimini w papieżkiej delegacyi Forti z 1550 mieszkańcami. Miejsce to sławne jest urodzeniem się w niem papieża Klemensa XIV.
- S. Astier, miasto w francuzkim departamencie Dordony w obwodzie *Perigueux* z 1250 mieszkańcami, mające źródło w którym wpuszczone rzeczy kamienieią.
- S. Aulaye, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Dordogne* w obwodzie *Riberac* z 1130 mieszkańcami.
- S. Austle, miasto w angielskiem hrabstwie *Cornwall* z 600 domami i 3685 mieszkańcami, mające szmelcarnie cyny. Prowadzi dosyć znaczny handel materjami bawełniami i innemi towarami.
- S. Avold, miasto stołeczne pewnego kantonu w dep. francuzk. Mozeli w obwodzie *Sarreguemines* z 2954 mieszkańcami, mające fabryki sukna, skór i źródła mineralne.
- S. Baldrins Cradle, przykład szkockiego hrabstwa Haddington.
- S. Barbara, wyspa w dalmackim cyrkułe Zara zamieszkała przez rybaków.
- S. Barthelemy, miasteczko w francuzkim departamencie Lot i Garonny w obwodzie *Marmande* z 2294 mieszkańcami.
- S. Bartolomeo, miasto w sycylijskiej intendancurze Girgenti na północ od Siacca; 2) miasteczko w medyolański prowincyi *Bresciano*.
- S. Bartolomeo de Chillan, miasto stołeczne prowincyi Chillan w hiszpański gubernii Chili w południowej Ameryce. Okolice *Tom. II.*
- ca obfituje w zboże, wino i bawełnę.
- S. Bartolomeo in Galdo, miasto neapolitańskie w prowincyi *Capitanata* z 4492 mieszkańcami.
- S. Basilio, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Basilicata* nad rzeką *Sallandrella*.
- S. Bassano, popr. w medyolański delegacyi Lodi.
- S. Bauzeli de Levezae, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Aveiron* w obwodzie *Milhau*, z 1709 mieszkańcami.
- S. Baucile de Putois, miasteczko w francuzkim departamencie *Herault*, w obwodzie *Montveller*, nad rzeką *Herault*, z 1161 mieszkańcami.
- S. Bellino, popr. w weneckiej prowincyi *Rovigo*.
- S. Benedetto di Polirone, popr. miasteczko medyolańskie w prowincyi Mantuański należy teraz do kraju austriackiego.
- S. Benigno, miasteczko piemontskie w prowincyi Turynski nad Maloną z 3200 mieszkańcami kościołem kollegiackim, seminarium i bywszym opactwem Benedyktyńskim.
- S. Benoit du Sault, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Indre* w obwodzie *le Blanc* w okolicy żyznej i przyjemnej z 1148 mieszkańcami, mające liczne tkarnie, garbarnie i fabryki żelazne.
- S. Bertrand de Comminges, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Wyższej Garonny w obwodzie *S. Gaudens* na wzgórzu nad Garoną położone, mające starożytne zabytki dawnego rzymskiego miasta *Lugdunum Convenarum*.
- S. Blas, miasto w intendancurze *Valladolid* w hiszpańskim Królestwie Nowej Hiszpanii w Ameryce nad uściem rzeki *Sant Yago* z dobrym portem, mające znaczne magazyny i warsztaty okrętowe.
- S. Bonaventura, miejsce misjonarskie w nowej Kalifornii w północnej Ameryce z 950 mieszkańcami.
- S. Bonifacio, popr. w weneckiej prowincyi Weronskiej; 2) mocno obwarowane miasto nadmorskie Q q w Kor-

- w Korsyce nad cieśniną morską, która Korsykę od Sardynii oddziela. Liczy 3187 mieszkańców. Ma port dla przystępu trudny, urząd handlowy i poków koralu.
- S. Buenaventura, rzeka w Nowej Hiszpanii w Ameryce wpływa przy *Sierra Madre* a wpada w Kalifornii do morza spokojnego.
- S. Cataldo, 1) miasto sycylijskie w intendanturze *Calatanisseta* na zachód od tego miasta, z 7879 mieszkańcami; 2) miejsce stołeczne wyspy Procita w neapolitańskiem prowincji Neapolu; 3) port w neapolitańskiem prowincji *Terra d'Otranto* nad morzem adryatykiem.
- S. Catina, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Calabria ulteriore* niedaleko morza jonickiego.
- S. Cere, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Lot*, w obwodzie *Figeac* z 3798 mieszkańcami, mające łomy marmuru.
- S. Cesare, miasteczko w Księstwie Modenkiem nad rzeką Panarą.
- S. Chef, miasteczko w francuzkim departamencie Izery w obwodzie *la Tour du Pin* z 2582 mieszkańcami.
- S. Chirico nuovo, miasteczko w prowincji *Basilicata* z 1396 mieszkańcami.
- S. Ciers la Lande, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Gironde* w obwodzie *Blaye*, z 2264 mieszkańcami.
- S. Cipriano, włość znaczna w neapolitańskiem prowincji *Terra di Lavoro*, z 2366 mieszkańcami.
- S. Clair, 1) hrabstwo w połnocno-amerykańskim obwodzie *Illinois* z 5000 mieszkańcami; 2) miasteczko w francuzkim departamencie *Manche* w obwodzie *St. Lo* z 1800 mieszkańcami.
- S. Clara, miasto na wyspie hiszpańskiem Kuba wschodniem Indyi z 7000 mieszkańcami.
- S. Clemente, miasteczko w hiszpańskiem prowincji Cuenca nad rzeką Rus z 4000 mieszkańcami, 3 kościołami, szpitalem. W okolicy sieją wiele szafranu i szepią wino.
- S. Colombano, popr. w medyolańskiem prowincji Lodi należy do krajów austriackiego.
- S. Columba, jedna z wysp Hebrydzkich w szkockim hrabstwie *Inverary*.
- S. Constantino, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Basilicata* nad granicą Kalabrii.
- S. Croce, miasto sycylijskie w intendanturze Syragozy niedaleko morza z zabytkami dawnego miasta Caucana i starożytnym portem *a la Scoglietta* przy którym wieżę i inne ruiny widzieć można. Prowadzi handel pszenicą, prosem, konopiami i sodą. W bliskości znajduje się jezioro z ruinami dawnego miasta Camerina.
- S. Croix aux Mines, miasteczko w francuzkim departamencie wyższego Renu w obwodzie *Colmar* z 2125 mieszkańcami, mające kruscowe żyły miedzi i ołowiu.
- S. Cypriano, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Principato citeriore* z 1225 mieszkańcami, którzy na 30 warsztatów corocznie do 14,000 kółder wełnianych wyrobiają, i temież znaczny handel prowadzą.
- S. Cyprien, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Dordogne* w obwodzie *Sarlat* nad Dordoną z 1750 mieszkańcami, mające źródła wód mineralnych.
- S. Cyrus, parafia w szkockim hrabstwie *Mearns* z 1664 mieszkańcami, którzy się trudnią łowieniem jesiotrów.
- S. Dalmacio w Księstwie Modenkiem z stacją pocztową i kościołem parafialnym.
- S. Damiano, popr. w piemontskiem prowincji Asti.
- S. Damiano, 1) miasteczko w piemontskiem prowincji Coni nad Mairą z 1498 mieszkańcami; 2) miasteczko w papieżkiem delegacji Forli nad rzeką Sario z 1500 mieszkańcami.
- S. Daniele, 1) miasteczko obwodowe w weneckiem prowincji Frio-lu, na wzgórzu położone, niedaleko Tagliamento z 3573 mieszkańcami prowadzącemi handel zbożem; 2) miasteczko w Illiryi w cyrkule Görsz z 61 domami i 354 mieszkańcami.
- S. Demetrio, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Calabria citeriore*, z 1480 mieszkańcami.

- S. Domingo de la Calzada, miasto w hiszpański prowincji Burgos otoczone murami mające 7 bram i 1800 mieszkańców.
- S. Domingue, rzeka spławna w afrykański prowincji Senegambii ale przy uściu piaszczysta.
- S. Donat, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Drôme* w obwodzie *Valence*, z 1423 mieszkańcami.
- S. Donato, 1) miasteczko w medyolański prowincji Medyolanu. 2) Miasteczko neapolitańskie w prowincji *Terra di Lavoro* z 2392 mieszkańcami.
- S. Dulti, znaczne jezioro na iónski wyspie Korfu, które iednak podczas lata całkowicie wysycha.
- S. Elek, miasteczko w Węgrzech w komitacie Eisenburg w obwodzie *Güssing* z 1439 mieszkańcami.
- S. Elia, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Terra di Lavoro* z 3117 mieszkańcami i 4 kościołami parafialnemi.
- S. Elme, twierdza w francuzkim departamencie wschodnich *Pyreneów* w obwodzie *Ceret* w bliskości portu *Vendre*.
- S. Elpidio, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacyi *Fermo*, o pół mili od morza z 1730 mieszkańcami, mające mały port i handel.
- S. Emilian, miasteczko w francuzkim departamencie *Girondy* w obwodzie *Libourne* z 1000 mieszkańcami, mające hutarnią szkła.
- S. Enimie, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Lozery* w obwodzie *Florac* nad rzeką *Tarn*, z 1060 mieszkańcami.
- S. Esprit, miasto w francuzkim departamencie *Landes* w obwodzie *Dax*, nad *Adurą* na przeciwko *Bajonny*, z 1020 mieszkańcami.
- S. Estephe, miasteczko w francuzkim departamencie *Girondy* w obwodzie *Lesparre*, w bliskości rzeki *Girondy* z 1759 mieszkańcami.
- S. Eulalie de Larzac, miasteczko w francuzkim departamencie *Aveiron*, w obwodzie *S. Afrique* nad źródłem rzeki *Cernon* z 1000 mieszkańcami.
- S. Eusanio, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Abruzzo citeriore*, z 1112 mieszkańcami.
- S. Felice, 2) popr. w terażniejszy X. *Modenskim*.
- S. Felicien, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Ardèche* w obwodzie *Tournon*, nad *Daronną* z 1816 mieszkańcami.
- S. Felio de Codinas, włość w hiszpanii sławna bitwą, która tu przypadła dnia 27. Stycznia 1812.
- S. Felipe, czyli *Xativa* ob. *Xativa*.
- S. Felipe de Benguela, miasto nadmorskie w Afryce w państwie *Benguela* z mocną twierdzą w której portugalczycy mają osadę o 300 żołnierzach. Tu jest dobry port i 16 europejskich domów handlowych. Klimat jest tu tak niezdrowe, iż tu skazują mieszkańie dla przestępców.
- S. Ferme, miasteczko w francuzkim departamencie *Girondy* w obwodzie *la Reole* z 1011 mieszkańcami.
- S. Fernandes, miasto stołeczne prowincji *Colchagua*, w hiszpański gubernii *Chile* w południowey Ameryce, w okolicy obfitęj w zboże, wino, owoce i złoto. Założone zostało w roku 1742.
- S. Fernando, 1) miasteczko w intendaturze *Salta* w hiszpańskim Królestwie *la Plata* w południowey Ameryce z 1900 mieszkańcami. 2) Miasto na wyspie angielskiej *Trinidad* w wschodniej Indii, pogorzało w roku 1818 zupełnie.
- S. Fiore, miasteczko tokańskie w obwodzie *Siena* na górze położone, było niegdyś miejscem stołecznem hrabstwa tegoż imienia.
- S. Florent, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Loary* w obwodzie *Beaupreau* nad *Loarą*, otoczone murami z 1433 mieszkańcami.
- S. Flumet, miasteczko w sabaudzkiej prowincji *Faucigny* nad *Artą* z 1038 mieszkańcami.
- S. Foy la grande, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Girondy* w obwodzie *Libourne*, nad *Dordonną* z 2830 mieszkańcami, mające fabrykę tabaki.

- S. Foy l'Argentière, miasteczko w francuzkim departamencie Rodanu w obwodzie Lionskim z 8000 mieszkańcami, mające kopalnie węgla kamiennego.
- S. Francesco, rzeka w Królestwie Brazylii, przyjmuje wiele rzek do siebie i wpada do morza atlantyckiego po upłynieniu do 200 mil.
- S. François, jezioro mające 6 mil długości a połtóry szerokości z wieloma wyspami w Kanadzie w północny Ameryce.
- S. Fratello, miasto sycyliyskie w intendanturze Messynskiej niedaleko morza.
- S. Fulgent, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Vendée, w obwodzie Bourbon-Vendée z 857 mieszkańcami.
- S. Gaudenzio, miasteczko tokańskie w prowincyi Florenckiej w wikaryacie Pontassieve, mające znaczne winnice i ogrody.
- S. Gemmes, wieś w francuzkim departamencie Sarthe w obwodzie le Mans z hutarniami, które corocznie do 3000 cetnarów zelaza wydaia.
- S. Geoire, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Izery w obwodzie la Tour du Pin, z 3440 mieszkańcami.
- S. Georgenfeld, miasteczko w Węgrzech w komitacie Gran, należące do tamecznego arcybiskupa, mające drukarnię.
- S. Gerand le Puy, miasteczko w francuzkim departamencie Allier, w obwodzie la Palisse z 1189 mieszkańcami i stacyą pocztową. Prowadzi handel winem i bydlęm.
- S. German, miasto w stronie południowej na wyspie hiszpańskiej Portorico wschodniej Indyi.
- S. Ghislain, miasteczko w Niderlandach w prowincyi Hennegau z 1126 mieszkańcami.
- S. Giacomo, miasteczko neapolitańskie w prowincyi Principato citiore, z 2452 mieszkańcami.
- S. Ginesio, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacyi Macerata z 1554 mieszkańcami.
- S. Gingoud, S. Gingo, popr. w sabaudzkiej prowincyi Chablais.
- S. Gio in Fiori, miasto neapolitańskie w prowincyi Calabria ulteriore 1736 mieszkańcami.
- S. Goar, S. Gewer, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Koblenckiem.
- S. Gregorio, miasteczko neapolitańskie w prowincyi Principato citiore, z 4175 mieszkańcami.
- S. Guelfo, popr. w terażniejszym X. Parmenskiem.
- S. Guislain, popr. w Niderlandzkim X. Hennegau.
- S. Haon le Chatel, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Loary w obwodzie Roanne na wzgórzu położone, z 2 kościołami i 1800 mieszkańcami.
- S. Heand, miasteczko stołeczne w francuzkim departamencie Loary w obwodzie S. Etienne, w kantonie tegoż imienia z 2659 mieszkańcami, którzy się trudnią robieniem grzebienn, tyglów i t. p.
- S. Helena, 7) doday: wyspa ta jest sławna w epoce terażniejszej śmiercią byłego cesarza francuzów Napoleona Bonapartego, który tu jako więzien stanu dnia 5. Maia roku 1821 życia swego dokonał.
- S. Hellier, miejsce stołeczne angielskiej wyspy Jersey nad zatoką S. Aubin, z 400 domami, rezydencyą gubernatora, dobrym portem i 2000 mieszkańcami.
- S. Hermine, miasteczko w francuzkim departamencie Vendée w obwodzie Fontenay z 1475 mieszkańcami.
- S. Hilaire, 1) miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Dolnego Charentu w obwodzie S. Jean d'Angely z 1223 mieszkańcami; 2) miasteczko kantonowe w francuzkim departamencie Manche, w obwodzie Mortain nad Deroną z 2376 mieszkańcami, mające białoskornie.
- S. Hubert, 1) miasto niderlandzkie w prowincyi Leodyjskiej (Lüttich) nad rzeką Hamar z 1369 mieszkańcami, mające warzelnię potażu która corocznie do 900 cetn. wydaie, tudzież rozmaite inne fabryki, i źródła wód mineralnych; 2) miasteczko pruskie w obwodzie

- Kliwii z 350 domami i 1928 mieszkańcami.
- S. Jani, mała niezamieszka ska-
lista wyspa w neapolitańskiéj pro-
wincyi *Basilicata* na zatoce *Golf
di Policatro*.
- S. Jean de Maurienne, popr.
miasto stołeczne w Sabaudii w
prowincyi *Maurienne*.
- S. Joire, miasteczko w Sabaudii w
prowincyi *Faussigny* na wysokiéj
gorze położone w którego blisko-
ści znajdują się ruiny byłego
zamku *Thie*, liczy 421 mieszkań-
ców.
- S. Joostland, wyspa niderlandz-
ka w prowincyi *Zeeland*, z małą
włością i 185 mieszkańcami.
- S. Joyre, obacz S. Joire.
- S. Jovin, 1) miasteczko w fran-
czukim departamencie *Vienne* w
obwodzie *Loudun* z 2000 mieszkań-
cami; 2) miasteczko w francuz-
kim departamencie *Sèvres* w ob-
wodzie *Parthenay* z 1350 mieszkań-
cami i znacznemi winnicami.
- S. Jueri, miasteczko w francuzkim
departamencie *Tarn* w obwodzie
Alby nad rzeką *Tarn* z 1060 mie-
szkańcami.
- S. Julian, port w hiszpańskiéj
krainie *Magelańskiéj* w południo-
wéj Ameryce.
- S. Junien, miasto stołeczne pe-
wnego kantonu w francuzkim de-
partamencie *Gornéy Vienny* w ob-
wodzie *Rochechouart*, z 5934 mie-
szkańcami, mające rozmaite fa-
bryki.
- S. Kiraty, miasteczko w Węgrzech
w komitacie *Baranya* w obwodzie
S. Lorintzi.
- S. Krzyż, piękny kościół benedyk-
tyński na Łysej górze w Polsce,
ob. Łysa góra.
- S. Laura, twierdza z dobrym por-
tem na wyspie *Kandii* w paszali-
ctwie tegoż imienia.
- S. Laurent du Pont, miasteczko
stołeczne pewnego kantonu w fran-
czukim departamencie *Jzery* w
obwodzie *Grenoble* nad rzeką *Guier
Mort* z 1183 mieszkańcami.
- S. Lawrence, hrabstwo w poľno-
cno-amerykańskim wolnym sta-
nie Nowego Yorku z 7885 mie-
szkańcami.
- S. Lazzaro degli Armeni, wy-
spa przy Wenecyi, mająca kla-
sutor ormiański i drukarnią.
- S. Leo, popr. w państwie papież-
kiem w delegacyi *Urbineńskiéj* z
1200 mieszkańcami.
- S. Leons, miasteczko w francuz-
kim departamencie *Aveiron* w ob-
wodzie *Milhan* nad rzeką *Muse* z
1385 mieszkańcami.
- S. Leu, włość w francuzkim de-
partamencie *Oise* w obwodzie *Sen-
lis*, z 1210 mieszkańcami. Mies-
ce to należało niegdyś do byłego
Króla hollenderskiego *Ludwika
Bonapartego*, który ie w roku
1817 *Xiążęciu Leuchtenberg* (*Eu-
geniuszowi Beauharnois*) darował.
Małżonka byłego Króla używa do-
tąd tytułu *Xiężny*, najstarszy syn
zowie się *Xięciem* o młodszy gra-
fem *St. Leu*.
- S. Livrade, miasto stołeczne pe-
wnego kantonu w francuzkim de-
partamencie *Lot i Garonny*, w
obwodzie *Villeneuve d'Agen* z 2750
mieszkańcami.
- S. Lizaigne, włość w francuzkim
departamencie *Indre* w obwodzie
Issoudon, nad rzeką *Théols* z pa-
piernią, która rocznie do 2400
ryz papieru wydaie.
- S. Lorenzo delle Grotte, popr.
należy do państwa papieżkiego w
delegacyi *Witerbskiéj*, mająca
iaszynie podziemne i bogate opa-
ctwo.
- S. Lubin les Joncherets, mia-
steczko w francuzkim departa-
mencie *Loary*, mające fabryki
materyów bawełnianych i flane-
lowych.
- S. Luis, 1) S. Luis de Cura,
miasto w hiszpańskiéj prowincyi
Caracas w południowéj Ameryce
położone w przyjemnéj dolinie z
4000 mieszkańcami i sławnym ko-
ściołem *P. Maryi de los Valencia-
nos*. 2) S. Luis de Opisho,
miesce misyjne w Nowéj
Kalifornii w Ameryce z 7000 mie-
szkańcami.
- S. Lunaire, miasto w francuzkim
departamencie *Vienne* z 5400 mie-
szkańcami.
- S. Lupo, miasto neapolitańskie w
prowincyi *Principato ulteriore*, z
2000 mieszkańcami.
- S. Lys, miasteczko stołeczne pe-
wnego kantonu w francuzkim de-
partamencie *Wyższéj Garonny* w
obwodzie *Muret* z 1204 mieszkań-
cami.

- S. Maartensdyk, otwarte miasto na wyspie Tholen w niderlandzkiej prowincji Zeeland, nad Szeldą z 1219 mieszkańcami, ob. S. Martensdyk.
- S. Mare, miasto w Królestwie Hayti w stronie zachodniej wyspy S. Domingo.
- S. Marco in Lamis, miasto neapolitańskie w prowincji *Calabria citeriore* w górach Garganu, nad Folloną z biskupstwem i 7157 mieszkańcami.
- S. Marcouf, dwie małe niezamieszkane wyspy przy wybrzeżu francuzkiego departamentu *Calvados* w obwodzie *Valognes* z niewielką osadą.
- S. Marinella, popr. w państwie papieżkiem w prowincji *Campagna di Roma*.
- S. Marino, odmień: rzeczpospolita w delegacji Romagna rządząca się własnymi prawami.
- S. Martin de Belleville, popr. w sabaudzkim hrabstwie Tarentezy.
- S. Martino, nad rzeką Oglio, popr. w medyolańskiej prowincji Kremony, należy do Austrii.
- S. Martino, 4) popr. w weneckiej prowincji Werony.
- S. Martino, 5) popr. w teraźniejszym X. Modeńskim.
- S. Martino de Macaria, popr. w X. Medyolańskim w prowincji Mantuański.
- S. Martory, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Wyższej Garonny w obwodzie S. Gaudens, nad Garoną przez którą piękny most prowadzi, ma stacją pocztową i rozmaite fabryki.
- S. Matheo, miasteczko hiszpańskie w Walencji nad rzeką Baranca z 2700 mieszkańcami, w okolicy obfitej w wino i oliwę.
- S. Mathieu, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Vienne* w obwodzie *Rochechouart*, nad rzeką *Tardoire* z 1668 mieszkańcami, mające sześć fryszerii.
- S. Maure, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Indre i Loary w obwodzie *Chinon* nad rzeką *Manse*, 1890 mieszkańcami, 4 kościołami i rozmaitymi fabrykami.
- S. Mauricio, miasteczko piemontskie w prowincji *Palanza* nad *Lago maggiore*, z 1000 mieszkańcami prowadzące dosyć znaczny handel.
- S. Maurizio, miasteczko piemontskie w prowincji *Oneglia* nad małym i nikczemnym portem.
- S. Mauro, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Basilicata*, z 2806 mieszkańcami.
- S. Mere Eglise, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Manche* w obwodzie *Valognes* z 1507 mieszkańcami.
- S. Michele, popr. w weneckiej prowincji Warony.
- S. Miniatello, miasteczko tokańskie w prowincji Florenckiej, którego mieszkańcy dobre naczynia gliniane, a szczególnie dzbanki wyrabiają.
- S. Mitero, miasto sycylijskie w intendaturze Katanii nad wybrzeżem zachodnim jeziora Pantani.
- S. Morizio, miasteczko piemontskie w prowincji Turyński nad rzeką Stura.
- S. Nazaire, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Niższej Loary w obwodzie Savenay nad uściem Loary do morza z 3216 mieszkańcami i małym portem, tudzież kopalniami magnezu.
- S. Neoto, miasteczko w angielskim hrabstwie *Huntingdon*, prowadzące handel węglami Kamieniami.
- S. Niafa, miasto sycylijskie w intendaturze Trapani w stronie zachodniej od Salemi.
- S. Nicandro, 1) miasteczko neapolitańskie w prowincji *Capitanata*, w górach Garganu z 7000 mieszkańcami. 2) Miasteczko w neapolitański prowincji Bary z 218 mieszkańcami.
- S. Nicola, czyli Tremiti ob. Tremiti.
- S. Nicola della Strada, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Terra di Lavoro*, na południe od Kapuy z 2000 mieszkańcami.
- S. Ninians, miasteczko w szkockim hrabstwie *Stirling*, z 7636 mieszkańcami. Miejsce to sławne jest w historii angielskiej przez wojny Anglików z Szkotami.

- S. Nizier d'Azergues, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Rodanu w obwodzie *Villefranche*, z 1120 mieszkańcami.
- S. Oreste, miasteczko w państwie kościelem na północ od Rzymu, na górze Soracto z 1400 mieszkańcami.
- S. Orphano, miasto tureckie w Macedonii w paszalicztwie Galipoli, prowadzące handel linami.
- S. Ospitio, popr. w sardyńskim hrabstwie Nizza.
- S. Padre, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavoro*, z 2300 mieszkańcami.
- S. Paolo, 1) miasteczko w Xięztwie Modenńskim nad rzeką *Crosto*. 2) Miasto sycylijskie w intendancurze Syrakuzanśkiej na południe od *Noto* nad rzeką *Aliz*.
- S. Pedro, de Rio Grande, miasto stołeczne brazylijskiej gubernii Parazawiera w obwodzie swoim do 100,000 mieszkańców handlujących skórami wołowemi.
- S. Pedro de Batopilas, miasto w intendancurze Nowej Biskaii w hiszpańskiej Ameryce z 8000 mieszkańcami.
- S. Peire, miasteczko w piemontskiej prowincyi Saluzzo nad rzeką *Vraita* z 5000 mieszkańcami.
- S. Peray, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Ardèche* w obwodzie *Tournon* nad *Milaną* z 1652 mieszkańcami, mające w okolicy bardzo piękne winnice.
- S. Pere en Retz, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Niższej Loary w obwodzie *Paimboeuf* z 1793 mieszkańcami.
- S. Pietro a Paterna, miasteczko neapolitańskie w bliskości Neapolu z 2436 mieszkańcami.
- S. Polo, miasteczko modenńskie w X. Reggio.
- S. Prisca, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavoro*, z 2260 mieszkańcami.
- S. Prix, miasteczko w francuzkim departamencie *Yonne* w obwodzie *Auxerre* z 1967 mieszkańcami.
- S. Quillica, miasteczko sardyńskie w X. Genewńskim nad rzeką *Ponzevera* z 1200 mieszkańcami.
- S. Remo, popr. w państwie sardyńskim w X. Genewńskim.
- S. Reparata, miasteczko na wyspie francuzkiej Korsyce w obwodzie *Calvi* z 500 mieszkańcami.
- S. Romano, popr. w modenńskim X. Reggio.
- S. Rome de Tarn, miasteczko pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Aveyron* w obwodzie *St. Asrique* w bliskości rzeki *Tarn*, z 1467 mieszkańcami.
- S. Rosalia, miasto w sycylijskiej intendancurze *Girgenti* w stronie zachodniej od *Castellonovo*, z sławnymi pustyniami sycylijskimi przy *Cuisquina*, gdzie się S. Rozalia urodzić miała.
- S. Ruprecht, miasteczko w Styryi w cyrkule Grackim nad rzeką *Raabą*, z 176 domami.
- S. Salvatore, popr. w piemontskiej prowincyi *Casale*.
- S. Salvatore, miasto sycylijskie w intendancurze Messyńskiej niedaleko morza.
- S. Salvo, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo citeriore* z 1000 mieszkańcami.
- S. Samson, miasteczko w francuzkim departamencie *Menu i Loary* w obwodzie *Angers* z 1114 mieszkańcami, mające piękne łomy szyfru.
- S. Saphorin, miasteczko w szwajcarskim kantonie *Waadt* w obwodzie *de la Veaux* nad *geferskim* izeiorem z 600 mieszkańcami.
- S. Saugle, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Nievre* w obwodzie *Nevers* otoczone murami z 1698 mieszkańcami.
- S. Sauveur, 1) miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Yonne* w obwodzie *Auxerre* z 1025 mieszkańcami. 2) Miasteczko w francuzkim departamencie Loary w obwodzie *St. Etienne*, mające kopalnię ołowiu. 3) Miasteczko w *Niderlandach* w prowincyi *Hennegau*, z 1915 mieszkańcami. 4) Miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Manche* w obwodzie *Valognes* z 2796 mieszkańcami.
- S. Severina, miasto neapolitańskie w prowincyi *Calabria ulteriore* na skalistej górze pod którą

- rzeka *Nieto* podpływa z 6340 mieszkańcami, mające arcybiskupstwo kościół katedralny i 7 parafialnych.
- S. Severino, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi *Macerata* z 1860 mieszkańcami.
- S. Silvain, miasteczko w francuzkim departamencie *Calvados* w obwodzie *Falaise* nad rzeką *Muance* z 800 mieszkańcami.
- S. Susanne, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Mayenne* w obwodzie *Laval* na górze położone, pod którą rzeka *Eure* podpływa z 1490 mieszkańcami i papiernią.
- S. Sylvestre, włość w francuzkim dep. *Vienne* w obwodzie *Bellac* w bliskości góry *Mont de Puy de Vieux* mającý 3000 stóp wysokości z parafią o 1378 mieszkańcach.
- S. Thibery, miasto w francuzkim departamencie *Herault* w obwodzie *Beziers* z 1300 mieszkańcami.
- S. Tommaso, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Calabria citeriore* z 1646 mieszkańcami.
- S. Trou, albo S. Trujen, S. Trend, popr. należy do Królestwa *Niderlandzkiego* w prowincyi *Limburgskięj*.
- S. Urcize, miasto w francuzkim departamencie *Cantal* w obwodzie *S. Flour*, z 1711 mieszkańcami.
- S. Valentino, miasto neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavoro*, z 2441 mieszkańcami.
- S. Varent, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Severs* w obwodzie *Bressuire* nad rzeką *Thouraret*, z 1150 mieszkańcami, mające znaczne winnice, i prowadzące handel winem.
- S. Veit albo Święty Wit, popr. należy do krain *Pruskiego* w obwodzie *Akwisgrańskim*.
- S. Vincenzio, miasteczko w piemontskięj prowincyi *Aosta*, z 1830 mieszkańcami, mające sławne źródła wód mineralnych.
- S. Vittoria, miasteczko papieżkie w delegacyi *Fermońskięj*.
- S. Wendel, popr. należy do *Koburskiego X. Lichtenberg*.
- S. Zacharie, miasteczko w francuzkim departamencie *Var* w obwodzie *Brignoles* z 1527 mieszkańcami.
- Sanda, 1) jedna z wysp *orkadzkich* należąca do *Szkocyi*; 2) miasto w wschodnio-indyjskiej prowincyi *Sind* nad rzeką *Gunce*.
- Sandarglii, miasto tureckie w *Natolii* w paszaliczwie *Karassi* zwanem.
- Sandau, doday: należy do krain *Pruskiego*.
- Sandomirz, Sandomierz, odmień: miasto od którego województwo tegoż imienia miano otrzymać z miastem stołecznem *Radom*em, zajmuje 222 mil kwadratowych w całym województwie i 44700 mieszkańców. Dzieli się na obwody: *Radomski*, *Sandomirski*, *Opatowski* i *Opoczyński*. Miasto *Sandomierz* ma teraz rezydencyą biskupią i katedrę z *Kielec* przeniesioną.
- Sandoliet, doday: należy do *Królestwa Niderlandzkiego*.
- Sandy-Point, miasto na wyspie *angielskiej Świętego Krzysztofa* w *Wschodniej Indyi*.
- Sanfré, miasteczko *piemontskie* porządnie zabudowane w prowincyi *Albańskięj* na wzgórzu położone niedaleko rzeki *Po*, z 3000 mieszkańcami i bardzo pięknym zamkiem.
- Sanfront, miasteczko *piemontskie* w prowincyi *Saluzzo*, nad rzeką *Po*, z 3750 mieszkańcami.
- Sangerhausen, popr. należy do krain *pruskiego* w obwodzie *Merseburgskim*.
- Sangir, wyspa na wschodnim morzu mająca 6 mil długości a 2 szerokości otoczona małemi wyspkami i skałami z miastem *Taruna*, mająca osadę *niderlandzką*.
- Sango, miasto stołeczne *księstwa Fifen* na wyspie *japońskiej Ximo* mająca dobrą fabrykę *faiansów* i *porceleny*.
- Sangon, rzeka, popr. w *teraźn. X. Piemontskiem*.

Sanguinetto, miasteczko obwodzie w weneckiej prowincji Werony, w okolicy bagnistej z 2541 mieszkańcami, i stacją pocztową, mające fabrykę dobrych kapeluszów.

Sangur, miasto w państwie Maratów w wschodnio-indyjskiej prowincji Allahabad w obwodzie Bundelkund.

Sansouci, 2) zamek letni na wyspie S. Domingo o pół mili od cytadeli Henry z pięknym ogrodem, do którego nikt się zbliżyć nie może bez zezwolenia Króla Hayti. W bliskości znajduje się wielki arsenał i baraki dla gwardyi.

Santen, Zanten, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Kliwii.

Santerno, popr. w państwie papieżkiem w delegacji Raweńskiej.

Santia, St. Ya, miasto piemonckie w prowincji Wercelskiej nad kanałem tegoż imienia z 2827 mieszkańcami, prowadzące dosyć znaczny handel.

Santipore, miejsce w angielskiej prowincji Bengali, mające fabryki muslinu.

Santok, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.

Santorin, wyspa na Archipelagu przy Krecie mająca 10 mil kwadratowych, z 13,000 mieszkańcami z biskupstwem greckim w mieście Pargos. Obfituje w zboże, wino, figi, migdały, bawełnę i t. d.

Saorgio, popr. w piemonckiej prowincji *Sospello*.

Sapieżyski, popr. w teraźniejszym wojew. Augustowskim.

Saponara, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Principato citeriore* w obwodzie *Valle di Dianno* z 3113 mieszkańcami. W bliskości znajdują się ruiny starożytnego miasta rzymskiego *Grumentum* i rozwaliny dwóch amfiteatrów.

Sapożok, Saposzok, miasto powiatowe rosyjskie w gubernii Rzańskiej nad Saposzką, prowadzące handel grubym sukniem, wełną, skorami i płótnem.

Sapri, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Principato citeriore* na ruinach dawnego miasta Sipron wystawione niedaleko morza z 1423 mieszkańcami.

Sardara, włość w Sardynii w prowincji *Capo di Cagliari*, mająca źródła wód mineralnych.

Sardevollo, miasteczko piemonckie w prowincji Biella nad rzeką Elwą z 1980 mieszkańcami.

Sardynia, dodaj: składa się z właściwej Sardynii, Xięstwa Sabaudzkiego, Montferatu, Genewy, Piemontu, z części Xięstwa Medyolańskiego i z hrabstwa Nizza. Obiemuje ze wszystkiem 1280 mil kwadratowych i 3,896,700 mieszkańców.

Sarento, Sorrento ob. Sorrento.

Sarnaki, miasteczko polskie w wojew. Podlaskim o mile od Bugu po większej części przez Żydów zamieszkane.

Sarniko, miasteczko obwodowe w medyolańskiej prowincji *Bergamo* nad rzeką Oglio.

Sarnów, popr. w teraźniejszym Xięstwie Poznańskim należy do rodziny hrabiów Rogalińskich.

Sarone, popr. miasto obwodowe w Xięstwie Medyolańskim należy do państwa Austriackiego.

Sarraval, popr. należy do Sardynii w X. Sabaudzkiem.

Sarsina, popr. w papieżkiej delegacji *Forli* zwaney, w mieście tem urodził się dramatyk Plautus.

Sarstedt, popr. należy do hanowerskiego państwa w Xięstwie Hildesheim.

Sartilly, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Manche* w obwodzie *Avranches* z 1000 mieszkańcami.

Sartirana, miasteczko w piemonckiej prowincji Martara, na północ od Walencji z 2430 mieszkańcami.

Sarun, obwód w angielskiej prezydencji Calcutta w wschodniej Indii w prowincji Bahar, zajmuje na 237 milach kwadratowych 1,200,000 mieszkańców, obfituje w saletrę.

Sarzana, popr. należy do Sardynii w Xięstwie Genuenskiem z 2999 mieszkańcami.

Sarzeau, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Morbihan* w obwodzie *Vannes*, z 6224 mieszkańcami.

- Sasawa**, mała rzeka w Morawii wpadająca przy Hohenstadt w Ołomnieckim cyrkule do rzeki Marchy.
- Sas van Gent**, popr. w niderlandzkiej prowincji Zeelandzkiej.
- Saseram**, miasto w angielskiej prezydencji Calcutta w prowincji Bahar, z pięknym mauzeoleum zbudowanym przez Shera Chana.
- Sassano**, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Principato citeriore* z 3620 mieszkańcami.
- Sassenburg**, popr. należy do krain Pruskiego w obwodzie Münterskim.
- Sassendorp**, popr. Sassendorf, należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Arnshergskim.
- Sasso Corbara**, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacji Urbinejskiej nad rzeką Foglia.
- Sasso Ferrato**, popr. w państwie papieżkiem w delegacji Urbinejskiej z 3230 mieszkańcami.
- Sassów**, popr. w Gallicy w cyrkule Złoczowskim.
- Sassuolo**, popr. w teraźniejszym X. Modenjskim.
- Satemin**, popr. należy do Hannoveru w Xięztwie Luneburskim.
- Satnico**, miasteczko handlowe w medyolańskiej prowincji Bergamo.
- Satriano**, 1) miasto neapolitańskie z tytułem Xięstwa w prowincji *Basilicata*, mające biskupstwo połączone z biskupstwem w Campagna. 2) Miasteczko neapolitańskie w prowincji *Calabria ulteriore* nad ionicznym morzem.
- Sava**, 2) miasto neapolitańskie w prowincji *Terra d'Otranto*, z 1575 mieszkańcami.
- Saviano**, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Terra di Lavoro*, z 4117 mieszkańcami.
- Savigliano**, popr. w piemontskiej prowincji *Saluzzo*.
- Savignac les Eglises**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Dordony w obwodzie *Perigueux* nad Isłą z 1000 mieszkańcami.
- Savignano**, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacji Forlenskiej.
- Savona**, popr. należy do Sardynii w X. Genujskim.
- Saxonia**, odmień: graniczy teraz na północ i wschód z Prusami na południe z Czechami i Bawaryą, na zachód z Pruskiemi Xięstwami, zawiera 562 mil kwadratowych.
- Saym**, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie *Arnsberg*.
- Scafati**, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Principato citeriore*, nad Sarną z 2290 mieszkańcami i sławnym kościołem P. Maryi nazwanym *Madonna del Bagno*.
- Scamino**, miasteczko tureckie w Rumilii w paszaliczwie Egribos zamieszkane po większą część przez Greków.
- Sandiano**, popr. w modenjskim Xięztwie *Reggio*.
- Scanno**, miasto neapolitańskie w prowincji *Abruzzo ulteriore*, w głębokiej dolinie położone z pięknym zamkiem.
- Scarena**, popr. w piemontskiej prowincji *Sospello*.
- Scarlino**, miasteczko w Xięztwie *Piombino*.
- Scarnafiggi**, miasteczko w piemontskiej prowincji *Saluzzo*, z 2600 mieszkańcami.
- Scaro**, miasteczko na wyspie tureckiej S. Erini na Archipelagu, z rezydencją katolickiego biskupa.
- Scasati**, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Terra di Lavoro* z 2300 mieszkańcami.
- Scellaza**, miasteczko w Illirji w cyrkule Fiumy niedaleko morza z 140 domami. Okolica obfituje w wino i oliwę.
- Scellieres**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Jura* w obwodzie *Lons te Solniers*, z 1198 mieszkańcami i fabryką fajansów.
- Schafstadt**, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Schanka**, miasto w azjatyckim państwie *Chiva* nad kanałem Chiwy otoczone wałami i wodami mające dwie bramy, 500 domów 2 meczety i 2000 mieszkańców.
- Schambek**, popr. Scharmbek, należy do Hannoveru w Xięztwie Bremskim.
- Schelling**, Terschelling, popraw: należy do Niderlandu w prowincji Frieslandzkiej.
- Schenkenschanz**, popr. należy teraz

- teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Kliwii.
- Scheppenstedt, popr. w teraźn. X. Brunświckiem.
- Schermbeck, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Kliwii.
- Scherpenheuvel, popr. należy do Królestwa Nederlandzkiego w prowincyi południowo Brabanki.
- Schiavi, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavoro* z 1526 mieszkańcami.
- Schiedam, popr. należy do kraju Nederlandzkiego.
- Schiermond, popr. w Królestwie Nederlandzkim w prowincyi Frieslandzkiej.
- Schievelbein, miasto cyrkułowe w pruskim obwodzie *Cöslin* nad Regą z 267 domami i 1888 mieszkańcami.
- Schiffelbein, zob. Schievelbein.
- Schilda, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Schildesche, miasteczko pruskie w obwodzie Minden w cyrkułe Bielefeld z 1500 mieszkańcami, i klasztorem panien kanoniczek.
- Schio, popr. miasto obwodowe w weneckiej prowincyi z 6592 mieszkańcami.
- Schirwind, miasteczko w Prusach nad Szeszuppą liczące 123 domów i 1180 mieszkańców.
- Schladen, popr. należy do Hannoveru w Xieństwie Hildesheim.
- Schlepusch, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Düsseldorf, w cyrkułe Solingen, ma liczne sukiennice i kuźnie.
- Schleiden, miasto pruskie w obwodzie Akwisgrańskim w cyrkułe *Gemünd*, należało przedtem do francuzkiego departamentu *Ourthe*.
- Schleusingen, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Erfurtskim.
- Schlichtingsheim, popr. w teraźniejszym Xieństwie Poznańskim w obwodzie Wschowskim.
- Schlido, popr. w weneckiej prowincyi *Vicenza*.
- Schlieben, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Schlüsselburg, 4) popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Minden.
- Schmale Aue, doday: należy do państwa Hannowerskiego.
- Schmalenberg, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Arnsherskim.
- Schmechtern, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Minden w cyrkułe Warburgskim.
- Schnakenburg, popr. należy napowrot do Hannoveru.
- Schwand, doday: należy teraz do Bawaryi.
- Schwarmstedt, popr. należy do Królestwa Hannowerskiego w xieństwie Lüneburgskim.
- Schwartau, doday: w oldenburgskim Xieństwie Lubeku.
- Scigliano, miasto neapolitańskie w prowincyi *Calabria citra* z 5620 mieszkańcami.
- Scio czyli Chio, teraz Saki Adassi, wyspa na Archipelagu mająca 24 mil kwadratowych, sławna w epoce teraźniejszy przez okrucieństwa turków nad iey mieszkańcami wykonanemi.
- Sciocco, Pieve de Sacco, popraw w weneckiej prowincyi Padwańskiej.
- Scirpazzo, popr. w teraźniejszym Xieństwie Medyolańskim.
- Sclafani, miasto sycylijskie w intendanturze Palermy mające wody siarczane i ciepłe kąpiele.
- Scopelo, miasteczko piemonskie w prowincyi *Val Sesia* nad rzeką Sesia, mające hamernie i fryszarki.
- Scordia, miasto sycylijskie w intendanturze *Catania* z 3000 mieszkańcami.
- Scrivia, popr. w Sardyńskim X. Piemontu.
- Scurcolla, miasto neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo ulteriore* na wzgórzu położone.
- Szczerzów, miasteczko polskie w województwie Kaliskim.
- Szczucin, 1) miasteczko w rossyjskiej prowincyi Białostockiej; 2) miasteczko szlacheckie polskie w województwie Augustowskim, mające szkołę pod dozorem XX. Piarów, klasztor Bonifratrów i 1900 mieszkańców.
- Seburg, popr. w Nederlandzkim Xieństwie Hennegau.

- Secchura**, port w hiszpańskięj prowincyi Quito w Ameryce.
- Secondigliano**, miasteczko neapolitańskie w bliskości Neapolu a 4781 mieszkańcami.
- Secondigny on Grand**, miasteczko w francuzkim departamencie *Severs* w obwodzie *Partenay* z 1424 mieszkańcami.
- Secymin**, popr. w teraźniejszym wojew. Sandomirskim.
- Sedano**, mała kraina w hiszpańskięj prowincyi *Burgos* z licznymi warzelniami soli.
- Seghetto**, miasteczko w dalmacyi w cyrkule *Spalatro* nad morzem adryatyckiem.
- Segni**, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi *Frosinone*.
- Segnitz**, doday: należy do Bawaryi w cyrkule Dolnego Menu w amcie *Ochsenfurt*.
- Sego**, miasto stołeczne państwa Bambarry w Nigrycyi, z rezydencyą Sultana, mauritańskimi meczetami i 30,000 mieszkańcami, prowadzące dosyć znaczny handel.
- Segonzac**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Charente* w obwodzie *Cognac*, z parafią o 2551 mieszkańcach.
- Seida**, Seyda, miasto pruskie w obwodzie Merseburgskim, z stacyą pocztową i 1000 mieszkańcami.
- Seidenberg**, popr. należy teraz do krain Pruskiego.
- Seign**, Sign, twierdza w austryackięj Dalmacyi w cyrkule *Spalatro* nad Cetiną.
- Sekowa**, włość w Gallicyi w cyrkule Jasielskim, mająca papiernią i znaczne blechy.
- Selenga**, rzeka rossyyska w gubernii Irkuckięj poczyna się w górach mongolskich i wpada do jeziora Baikal.
- Selino**, miasto w stronie południowęj wyspy tureckięj Kandii nad morzem, z cytadellą, w okolicy obfitęj w oliwę i bawełnę.
- Selinti**, Selintus, miasto tureckie w Natolii.
- Selles**, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Loary* w obwodzie *Romorantin*, nad Schergą przez którą piękny most prowadzi; ma 700 domów, zamek, 2 kościoły, stacyą pocztową i 3817 mieszkańców.
- Selongey**, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Côte d'or*, w obwodzie *Dijon*, nad rzeką *Venelle*, z 1627 mieszkańcami.
- Semao**, wyspa na wschodniem morzu w stronie południowęj od Timory 5 mil długa a 2 szeroka, przez Molajów zamieszкана.
- Semenów**, miasto powiatowe rossyyskie w gubernii Niznój Nowogorod, z 612 mieszkańcami, którzy po większą częśći trudnią się robotą stolarską.
- Sementina**, włość w dolinie tegoż imienia w szwajcarskim kantonie Tessin, w obwodzie *Bellenz* mająca fabrykę prochu strzelniczego.
- Semile**, Semilów, miasto w Czechach w cyrkule Buncławskim nad rzeką *Iser* z 175 domami, zamkiem i papiernią.
- Semriach**, miasteczko w Styryi w cyrkule Grackim, mające warzelnię saletry.
- Senarica**, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo ulteriore*, w pewnęj dolinie apenińskięj położone, zamieszканe przez 2050 ubogich ludzi zowiących się szlachciami, gdyż żadnych podatków nie płacą, i z pośródka siebie urzędników wybierają.
- Senas**, miasteczko w francuzkim departamencie *Uyścia Rodanu* w obwodzie *Tarascon*, z 1200 mieszkańcami.
- Sende**, Sinedi, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodach *Minden* i *Münster*.
- Sendenhorst**, miasto pruskie w obwodzie *Münster* z 260 domami i 1379 mieszkańcami, mające stacyą pocztową i piękny zamek.
- Senecey**, Sennecy, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Loary* w obwodzie *Chalons sur Saone*, z 2370 mieszkańcami.
- Seneffe**, popr. w *Niderlandach* w prowincyi *Hennegau*.
- Senftenberg**, 3) popr. należy teraz do krain Pruskiego.
- Senków**, miasto powiatowe rossyyskie w gubernii Połtawskięj.
- Senna**, nayznaczniejsza twierdza portugalska w *Monopotapii* w połudno-

- Żudniowéy Ameryce nad Zambesą, prowadząca handel słoniową kością i niewolnikami.
- Senrach, Senrah, Senrab, miasto w angielskiej prezydencji Calcutta w Wschodniej - Indii w prowincji Allahabad, nad rzeką Kane.
- Sentino, popraw. w papieżkiej delegacji Urbineńskiej.
- Seo de Urgel, miasto hiszpańskie w Katalonii nad Segrą z warownym zamkiem.
- Sepino, miasto neapolitańskie w prowincji Molise z 3524 mieszkańcami, mające katedrę 4 kościołów katedralnych, papiernię, i ruiny dawnego miasta Sepinus.
- Seprio, popr. w medyolańskiej prowincji Medyolanu.
- Septfons, miasto w francuskim departamencie Tarn i Garonny w obwodzie *Montanban* z 1100 mieszkańcami mające łomy kamieni.
- Septfontaines, włość niderlandzka w prowincji i obwodzie Luxemburskim z fabryką fajansów.
- Sequelamos, miasteczko hiszpańskie w prowincji Mancha nad rzeką Zancara.
- Sera, Sira, miasto znaczne w wschodnio-indyjskiej prowincji Mysory z 3000 domami i 12,000 mieszkańcami prowadzące handel miedzią i orzechami kokosowymi.
- Seraglio, popr. w medyolańskiej prowincji Mantuy.
- Serampur, Serampore, miasto w angielskiej prezydencji Calcutta w Wschodniej-Indii w prowincji Bengalskiej.
- Seravezza, popr. w toskańskiej prowincji Florenckiej.
- Serchio, popr. w Wielkim X. Lukayskim.
- Serego, popr. w X. i w prowincji Medyolańskiej.
- Serfia, Serfidsche, miasto tureckie w Rumilii w paszaliczwie Kapudzi Baszy z 3500 mieszkańcami.
- Sergines, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Yonne*, w obwodzie *Sens* z 1490 mieszkańcami.
- Seriato, popr. w medyolańskiej prowincji *Bergamo*.
- Serina, miasteczko w medyolańskiej prowincji *Bergamo* nad rzeką Bremba; miejsce urodzenia malarza Jakuba Palmy.
- Seringham, wyspa w angielskiej prezydencji Madras w prowincji Karnatyku sława pagodami do których indyjanie licznie pielgrzymują.
- Serino, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Principato ulteriore*, z 7517 mieszkańcami mające znaczne iarmarki. Tu są ruiny dawnego rzymskiego miasta Sebastia.
- Sermido, popr. miasto obwodowe medyolańskie w prowincji Mantuańskiej.
- Sermio, popr. w księstwie Medyolańskim w prowincji Medyolano, należy do domu Austriackiego.
- Sermione, popr. w medyolańskiej prowincji *Brescia*.
- Sermoneta, popr. w papieżkiej delegacji *Frosinone*.
- Sernano, miasteczko papieżkie w delegacji *Macerata*.
- Serocin, Seroczyn, popr. w teraźn. wojew. Podlaskiem.
- Serock, Sierock, popr. w teraźn. wojew. Płockiem.
- Srokomla, popr. Serokomla, w teraźn. wojew. Podlaskiem.
- Serpuchów, miasto powiatowe rosyjskie w gubernii Moskiewskiej nad uścikiem Nary i Serpeyki do rzeki Oki z 5540 mieszkańcami; prowadzi handel, płótnem, suknem, skórą, zbożem, miodem, woskiem, konopiami, tabaką i t. d.
- Serra San Chirico, popr. w papieżkiej delegacji *Macerata*.
- Serravalle, popr. w sardyńskiej prowincji *Tortona*.
- Serrey, Sereje, popr. w teraźn. wojew. Augustowskim.
- Sefrières, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Ardeche* w obwodzie *Tournon*, z 1616 mieszkańcami.
- Serverette, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Lozère* w obwodzie *Marveyols* z 1020 mieszkańcami.
- Servian, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Herauld* w obwodzie *Beziers* z 873 mieszkańcami.

- Servières**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Corrèze*, w obwodzie *Tulle*, z parafią o 1430 mieszkańców.
- Sessia**, popr. w sardyńskim X. Sabaudzkim.
- Sessole**, popr. w piemontskiéj prowincyi Albańskiéj.
- Sestino**, popr. w toskańskiéj prowincyi Florenckiéj.
- Sesto**, popr. w medyolańskiéj prowincyi Lodi.
- Sestola**, popr. w terażniejszym X. Modenskim.
- Sestrabek**, miasteczko rossyjskie w prowincyi Finlandzkiéj w gubernii Petersburskiéj z 1200 mieszkańcami.
- Sestri di Levante**, popr. w sardyńskim X. Genuenskim z 1875 mieszkańcami.
- Sestri di Ponente**, miasteczko sardyńskie w X. Genuenskim z 2400 mieszkańcami, mające kopalnie alabastru, wapna, i liczne mydlarnie. Leży o 6 mil włoskich włoskich od Genuy.
- Sestruga**, wyspa w dalmackim cyrkule Zaráwskim zamieszкана przez rybaków.
- Settala**, popr. w Księstwie Medyolańskim należy do Austrii.
- Settimo**, popr. w X. Medyolańskim należy do Austrii.
- Settimo Torin**, miasteczko piemontskie w prowincyi Turyńskiéj nad Sangalą z 2310 mieszkańcami.
- Settimo Vittone**, miasteczko piemontskie w prowincyi Jorea z 1690 mieszkańcami.
- Sevennaër**, popr. należy do Niderlandu w Geldryi.
- Sevese**, doday: w Księstwie Medyolańskim.
- Sevan**, miasto w angielskiéj prezydencji Calcutta w Wschodniéj Indyi w prowincyi Bahar.
- Sewastopol**, warowne miasto rossyjskie w gubernii Tauryskiéj z 741 domami i 3000 mieszkańcami, leży nad czarnem morzem i ma port dobry.
- Sext**, popr. w Sabaudzkiéj prowincyi Tarantese.
- Seyny**, popr. miasto obwodowe terażniejszego województwa Augustowskiego.
- Seyssel**, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim dep. *Ain*, w obwodzie *Belley*, nad Rodanem, przez który piękny most prowadzi; liczy 316 domów i 3000 mieszkańców.
- Sezza**, popr. w państwie papieżkim w delegacyi Frosinonskiéj z 5000 mieszkańcami.
- Sezza Villa franca**, miasteczko piemontskie w prowincyi *Alessandria*, nad Bormidą z 2267 mieszkańcami.
- Sfortesca**, popr. w piemontskiéj prowincyi *Vigevano*.
- Shahnur**, miasto w państwie Marattów w wschodnio-indyjskiéj prowincyi Bejapur. Część miasta leży dotąd w ruinach i zwałiskach.
- Sheffnal**, miasteczko w angielskim hrabstwie Shrop, z 810 domami i 3422 mieszkańcami. Ma hutę szklanną i rozmaite żelazne fabryki.
- Siboure**, miasteczko w francuzkim departamencie Dolnych Pyreneów w obwodzie *Bayonny*, nad Niwelłą z 1873 mieszkańcami.
- Sicgeni**, miasteczko na wyspie Malta, z 2250 mieszkańcami.
- Sichem** czyli **Zychem**, popr. w Niderlandzkiéj prowincyi południowéj Brabancyi.
- Sichersrent**, doday: należy do Królestwa Bawarskiego.
- Sicignano**, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Principato citiore*, z 2405 mieszkańcami, mające fabryki bawełniane.
- Siderno**, miasto neapolitańskie w prowincyi *Calabria ulteriore*, niedaleko morza jonickiego.
- Sidnéy**, hrabstwo angielskie w gubernii nowéj Szkocyi w Ameryce na wyspie Cap Breton, z miastem stołecznem tegoż imienia i rezydencją Gubernatora.
- Siebenberge**, popr. w Hannoverskim X. Hildesheim.
- Siebengebirge**, popr. w terażn. krain Pruskim, w obwodzie Kolońskim.
- Sieben Schwestern** czyli **Siedem sióstr**, góra w Norwegii w obwodzie Nordland, mająca 4000 stóp wysokości.
- Sieche**, **Syche**, popr. należy na powrót do Hannoveru.
- Sieciechów**, popr. w terażniejszym woi. Sandomirskim.
- Siedlce**, popr. miasto stołeczne terażn. woi. Podlaskiego.

- Siedliszcze, miasteczko szlacheckie polskie w woi. Lubelskiem.
- Siegburg, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Kolońskim.
- Siegen, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Arnsberg i jest miastem cyrkułowem.
- Sieluń, popr. w teraźn. wojew. Płockiem.
- Siemiatycze, popr. w rossyjskiy gubernii Grodzieński.
- Siennica, popr. miasto powiatowe w teraźn. woi. Mazowieckiem, w obwodzie Stanisławowskim, z klasztorem reformatów.
- Sienna, popr. w teraźn. wojew. Sandomirskim.
- Sieprz czyli Sierprz, popr. w teraźn. woi. Płockiem.
- Sieradz, miasto obwodowe w teraźn. woi. Kaliskiem nad Warta.
- Sieraków, miasteczko w teraźn. X. Poznańskim w obwodzie Międzychodzkiem z 1236 mieszkańcami.
- Sierock, ob. Serock.
- Sievershausen, doday: należy teraz do Hannoveru.
- Siewierz, popr. w teraźniejszym woi. Krakowskim.
- Sigelo, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Perugiański.
- Signalay, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Yonne w obwodzie Auxerre z 1412 mieszkańcami.
- Signy le Grand, 1) miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Ardenne w obwodzie Mezieres z 2118 mieszkańcami; 2) S. le Petit, włość stołeczna pewnego kantonu w tym samym departamencie, w obwodzie Rocroy, z 1704 mieszkańcami.
- Sil, 2) rzeka w hiszpański Gallii wypływająca w Asturyi, wpada do rzeki Minho.
- Silavengo, popr. w piemontski prowincyi Novarra.
- Sile, popr. w lombardzko-wenecki gubernii, w państwie Austryackiem.
- Sillahmew, miasto w Azyi w państwie Birma nad rzeką Irawaddy, z wieloma świątyniami, i fabrykami materyi iedwabnych.
- Silli, miasto w angielskiy prezydencyi Calcutta w prowincyi Bengalskiy w obwodzie Chuta Naypur.
- Silvano, popr. w sardyński X. Piemontu.
- Simmari, miasto neapolitańskie w prowincyi Calabria ulteriore na wzgórzu zbudowane pomiędzy rzekami Alli i Simerina, w bliskości ionicznego morza, z 4000 mieszkańcami. W okolicy rośnie trzcina cukrowa Cannamele nazwana.
- Simmern, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Koblenckim.
- Simonetta, popraw: w X. i prowincyi Medyolański.
- Simorre, miasto w francuzkim departamencie Gers w obwodzie Lombez nad Gimona z 1373 mieszkańcami. W okolicy dobywają ołów, ziemię fabiańską i turkusy.
- Simpelen, doday: w szwajcarskim kantonie Wallis.
- Simberio, miasteczko neapolitańskie w prowincyi Calabria ulteriore, z 1485 mieszkańcami.
- Sindakalla, miasto handlowne w angielskiy prezydencyi Madras w prowincyi Madura.
- Sinden, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego.
- Singhea, miasto w angielskiy prezydencyi Calcutta w Wschodniy Indii w prowincyi Bahar w obwodzie Hajpur, z rozwalinami starożytnego miasta.
- Singhericonda, miasto w angielskiy prezydencyi Madras w prowincyi Karnatyku.
- Senigalia, Senegaglia, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Urbinieński.
- Sinzich, Zinsich, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Koblenckim.
- Siquani, osada hiszpańska w królestwie Peru w południowey Ameryce w prowincyi Tinta, z 4420 mieszkańcami, prowadzącemi handel zbożem.
- Siradz obacz Sieradz.
- Sirapurra, miasto w angielskiy prezydencyi Calcutta w prowincyi Bengalskiy w obwodzie Raufeshi.
- Sirisznik, miasto tureckie w Rumilii przez bułgarskich chrześcian zamieszkane.
- Sirolo, popr. w teraźn. państwie papieżkiem w delegacyi Ankoński.

Sisanto, miasteczko w hiszpańskieŝ prowincyi Cuenca *Pardido di S. Clemente*, z 3000 mieszkańcami.

Sisecke, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Arnberg.

Sissone, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Aisne* w obwodzie *Laon*, z 1040 mieszkańcami.

Sittard, popr. należy do Niderlandu w prowincyi Limburgskieŝ w obwodzie Mastrychskim.

Sittichenbach, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.

Sixt, ob. Sext.

Skała, popr. w teraźn. wojew. Krakowskiem. 2) Miasteczko w Gallicyi w cyrkule Czortkowskim nad Podhorką.

Skałka, tak się zowie kościół w Kazmierzu przy Krakowie sławny zabiciem S. Stanisława Szczepanowskiego przez Bolesława Smiałego.

Skalomierz, popr. miasto powiatowe w teraźniejszym wojew. Krakowskiem w obwodzie Miechowskim, z 2000 mieszkańcami.

Skąpe, popr. w teraźniejszym woj. Płockiem.

Skarszewo, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.

Skaryszów, miasteczko szlacheckie w teraźn. wojew. Sandomirskiem w obwodzie Radomskim o 2 mile na północ od Radomia, miewa znaczne targi na bydło.

Skawina, doday: w cyrkule Myslenickim.

Skierbieszów, popr. w teraźn. wojew. Lubelskiem.

Skierniewice, popr. w teraźn. wojew. Mazowieckiem, w obwodzie Rawskim.

Skrzynno, popr. w teraźn. wojew. Sandomirskiem.

Skulim, miasteczko w rossiyskiej gubernii Wołyńskieŝ.

Skulsk, miasteczko pruskie w obwodzie Bydgoskim.

Skydel, miasteczko litewskie w rossiyskiej gubernii Wileńskieŝ.

Sławatycze, popr. w teraźniejszym wojew. Podlaskiem.

Sławków, 2) popr. w teraźniejszym wojew. Krakowskiem w obwodzie Olkuskim.

Slawonice, miasteczko w Morawii w cyrkule Iglawskim należące do Xięcia Lichtensteina, liczy 345 domów i 1827 mieszkańców. Ma źródła wód mineralnych.

Sleszyn, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.

Sleyda, popr. należy do Niderlandu w prowincyi Luxemburgskieŝ.

Słomniki, miasteczko w teraźn. wojew. Krakowskiem w obwodzie Miechowskim nad Szreniawą.

Słuck, doday: w rossiyskiej gubernii Mińskieŝ.

Sluis, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.

Słupca, popr. w teraźn. X. Poznanskiem.

Słupia, popr. w teraźn. wojew. Sandomirskiem.

Służewo, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.

Służew, popr. w teraźn. wojew. Mazowieckiem.

Smalkalden, popr. należy na powrót do Hassyi.

Smallenberg, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Arnbergskim.

Smeogorsk, miasto górnicze rossiyskie w gubernii Tomskieŝ nad Smeiewką z 1500 mieszkańcami.

Smigel, popr. w teraźniejszym X. Poznanskiem.

Smoleń, popr. w teraźniejszym wojew. Krakowskiem.

Smolna, wieś w Gallicyi w cyrkule Samborskim, mająca hutarnie zelaza, które rocznie do 2500 cetn. zelaza wydaia.

Sneek, popr. należy teraz do Królestwa Niderlandzkiego.

Sniadowo, miasteczko szlacheckie w teraźn. woj. Augustowskiem.

Snów, miasteczko litewskie w teraźniejszy gubernii Wileńskieŝ z stacją pocztową.

Soave, miasteczko w weneckiej prowincyi Weronskieŝ nad Frageną z 3662 mieszkańcami.

Sobernheim, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Koblenckim.

Sobieska wola, popr. w teraźn. woj. Lubelskiem.

Sobków, miasteczko w teraźniejszym województwie Krakowskiem nad Nidą, w obwodzie Stobnickim.

- Sobota**, miasteczko szlacheckie w województwie Mazowieckiem nad Bzurą w obwodzie Sochaczewskim.
- Sobradillo**, miasteczko hiszpańskie w prowincyi *Salamanca*, *Partido de Ciudad Rodrigo*.
- Sochaczew**, popr. miasto obwodowe teraźniejszego województwa Mazowieckiego.
- Sochoczyn**, miasteczko w teraźn. województwie Płockiem o 7 mil od Pułtusa. Tu przypadła bitwa w dniu 25. Grudnia 1806.
- Sömmern, Sömmern**, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Erfurtskim.
- Soest**, popr. miasto cyrkulowe należy teraz do krain Pruskiego obwodzie Arnsbergskim.
- Soesdyk**, popr. w Niderlandzkiej prowincyi *Utrecht*.
- Sogliano**, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacyi Raweński na południe od Cezeny.
- Sogne, bois de Sogne**, popr. w Niderlandach w prowincyi Brabanczkiej.
- Soiron**, miasteczko niderlandzkie w prowincyi Limburskiej z kopalniami węgla kamiennego.
- Sokał**, popr. Sokal.
- Sokolniki**, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem.
- Sokołów**, popr. w teraźniejszym wojew. Podlaskiem.
- Sokołówka**, miasteczko w Gallicyi w cyrkule Złoczowskim o 10 mil od Lwowa.
- Solaroto**, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacyi Ferrarskiej.
- Solarossa**, miasteczko sardyńskie w prowincyi *Capidano maggiore*, z 2000 mieszkańcami.
- Sole, Rio del Sole**, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Spoletańskiej.
- Solec**, popr. miasto powiatowe w teraźniejszym województwie Sandomirskim o obwodzie Opatowskim.
- Solero**, miasteczko piemontskie w prowincyi *Alessandria* z 2893 mieszkańcami.
- Solesmes**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Norden*, w obwodzie *Cambray*, z 3215 mieszkańcami.
- Solfarino**, popr. w Xięztwie Medyolańskiem w prowincyi Mantuański, należy do Austrii.
- Solingen**, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Düsseldorf.
- Solipaca**, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavoro* z 3132 mieszkańcami.
- Sollacaro**, miasto na wyspie francuzkiej Korsyce w obwodzie *Sartene*, z 850 mieszkańcami.
- Sollies de Port**, miasto w francuzkim departamencie *Var*, w obwodzie *Toulon*, z 2722 mieszkańcami.
- Solofra**, miasto neapolitańskie w prowincyi *Principato oltra*, z 6059 mieszkańcami.
- Sółotwina**, miasto i dobra kameralne w Galicyi w cyrkule Stanisławowskim nad Bistrzycą.
- Soltan**, popr. należy do Hannoveru w Xięztwie Lüneburgskiem.
- Soltcamp**, popr. w niderlandzkiej prowincyi Gröningen.
- Solverino**, miasteczko medyolańskie w prowincyi Mantuański.
- Somasca**, popr. w medyolański prowincyi *Bergamo*.
- Somaglia**, popr. w piemontzkiej prowincyi *Lodi*.
- Somma**, 2) popr. w medyolański prowincyi Mediolanu.
- Sommariva**, popr. w piemontzkiej prowincyi *Alba*.
- Sommerach**, doday: należy teraz do Bawaryi.
- Soncino**, popr. w medyolański prowincyi Kremoneński.
- Sondrio, Sonders**, popr. miasto stołeczne prowincyi tegoż imienia czyli *Valteliny* w lombardzko-weneckiej gubernii Medyolański.
- Songeons**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Oise* w obwodzie *Beauvais* nad Tereną z 1040 mieszkańcami. Tu wyrabiaią wielką liczbę okularów, lorynetek, szkieł optycznych, zwierciadeł, emalii i t. p.
- Sonnawalde**, doday: należy teraz do krain Pruskiego, w obwodzie *Lukau*.
- Sonnino**, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Frosinoński.
- Sonsbeck**, doday: należy teraz do krain Pruskiego.

- Sonsfeld, doday: należy teraz do kraiu Pruskiego.
- Sontrahill, góra w szkockim hrabstwie Berwick mająca 1544 stóp wysokości nad płaszczyznę morza.
- Soracina, popr. w medyolańskięj prowincyi Kremony.
- Soragna, popr. w terażniejszem X. Parmeńskim.
- Sorau, Zorów, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Frankfurtskim.
- Sorde, miasteczko w francuzkim departamencie *Landes* w obwodzie *Dax* z 1224 mieszkańcami.
- Soregna, popr. w Istrii w cyrkule *Fiume*.
- Sorelle, miasto angielskie w Kanadzie w północney Ameryce w gubernii *Quebeck*, przy uściu rzeki Sorel do rzeki S. Wawrzyńca.
- Soresina, miasteczko obwodowe w medyolańskięj prowincyi Kremony.
- Sorèze, miasto w francuzkim departamencie *Tarn* w obwodzie *Castres* z 2712 mieszkańcami.
- Soriano, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Witerbskięj z 5500 mieszkańcami.
- Sorigo, lepięć Sorico, popr. w medyolańskięj prowincyi *Como*.
- Sorte, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Sornac, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Corrèze* w obwodzie *Ussel* z 1453 mieszkańcami.
- Sortino, doday: w intendanturze Syrakuzańskięj.
- Sorvano, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Calabria ulteriore*, przy Apeninach, liczące 3660 mieszkańców.
- Sosnowica, popr. w terażniejszem wojew. Lubelskiem.
- Sospello, popr. w sardyńskim hrabstwie *Nizza*.
- Soubiaco, popr. należy na powrót do państwa kościelnego.
- Spa, Spao, popr. w niderlandzkięj prowincyi Luteku.
- Spangenberg, popr. należy na powrót do Hassyi.
- Spanheim, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Koblenckim w cyrkule Kreuznach.
- Sparendam, doday: należy do państwa Niderlandzkiego.
- Sparnek, doday: w terażniejszem Królestwie Bawarskiem.
- Spello, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacyi Perugia mające zabytki dawniey starożytności.
- Sperlonga, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Terra di Lavoro*, z 1153 mieszkańcami.
- Spezza, la Speccia, popr. w sardyńskim Xięztwie Genueńskim.
- Spicimierz, popr. w terażniejszem woj. Kaliskiem.
- Spiegelberg, 1) popr. należy teraz do Hannoweru.
- Spigno, Spin, popr. w piemontskięj prowincyi *Aqui*.
- Spilamberto, popr. w terażniejszem X. Modeńskim.
- Spilimbergo, Spilenberg, miasteczko obwodowe w weneckięj prowincyi Friolu nad rzeką Tagliamento z cytafellą i 3000 mieszkańcami.
- Spineda, miasteczko medyolańskie w prowincyi Kremonskięj na północ od *Sabionetta*.
- Spinete, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Molise*, z 2052 mieszkańcami, ucierpiało wiele podczas trzęsienia ziemi w roku 1805.
- Spoleto, popr. w terażn. państwie papieżkiem jest miastem stołecznem delegacyi tegoż imienia.
- Spreewald, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Frankfurtskim w cyrkule Kalau.
- Spremburg, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Frankfurtskim w cyrkule tegoż imienia.
- Sprimont, włość znaczna i pięknie zabudowana w Niderlandzkięj prowincyi Luteku z 1098 mieszkańcami w obwodzie Luteckim.
- Springe, popr. należy na powrót do Hannoweru.
- Squinzano, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Otranto* z 1900 mieszkańcami.
- Szrem, popr. w terażn. X. Poznańskim.
- Szrzeda, popr. w terażn. X. Poznańskim.
- Stabin, miasteczko polskie w woj. Augustowskiem nad Biebrzą mające w bliskości futoru stabinskiego hutarnią szkła.

- Stablo, popr. w Niderlandzkiej prowincji Luteku.
- Stabrock, miasteczko w niderlandzkiej prowincji Antwerpskiej z 1930 mieszkańcami, miewające corocznie na dniu 4 Października przez 10 dni ciągle bardzo znaczne iarmarki.
- Stade, popr. należy do Hannoveru w X. Bremańskim.
- Staden, 2) miasteczko niderlandzkie w prowincji zachodniej Flandryi z 3265 mieszkańcami.
- Stadloo, lepiący Stadtlohn, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Minsterskim.
- Stadtberg, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Kolońskim.
- Staffarde, popr. w piemonckiej prowincji *Saluzzo*.
- Stafforo, popr. w papieżkiej delegacji Ankoneńskiej.
- Stainz, miasteczko w Styryi w cyrkule Grackim, mające źródła wód mineralnych.
- Stammel, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Kolońskim.
- Stampa, popr. w medyolańskiej prowincji *Sondrio*.
- Stan Kościelny, ob. Kościelne państwo.
- Staniaki, doday: w cyrkule Bocheńskim.
- Stanisławów, 1) popr. miasto obwodowe terazniejszego wojew. Mazowieckiego.
- Stanki, miasto w rossyjskiej gubernii Kijowskiej na górze zbudowane nad Dnieprem.
- Stanton, miasto handlowe w północno-amerykańskim wolnym stanie Wirginii. W bliskości znajduje się sławny most skalisty, pod których rzeka Stanton przepływa.
- Stanwiz, znakomita twierdza w północno-amerykańskim wolnym stanie nowego Yorku założona w roku 1753 przez Anglików, teraz przyjęła miano *Fort Schluyser*.
- Stapelholm, doday: należy do państwa Duńskiego.
- Staraja Belica, miasteczko rossyjskie w gubernii Mohilewskiej.
- Starkenbourg, popr. w Hassyi z tytułem Xięztwa.
- Staszów, popr. miasto powiatowe w teraźn. wojew. Sandomirskim, w obwodzie Sandomirskim.
- Staveren, popr. należy do Niderlandu w prow. Frieslandzkiej w obwodzie Sneek.
- Staw, popr. w teraźn. wojew. Kaliskiem.
- Stawiska, popr. w teraźn. wojew. Augustowskiem.
- Stawiszyn, popr. w teraźn. woj. Kaliskiem.
- Stawków, miasteczko w teraźn. wojew. Kaliskiem z 800 mieszkańcami.
- Stazzena, włoskie tokańskie w obwodzie Florenckim w wikaryacie *Pietra Santa*, nad Mulimą i Kardozą, mająca znaczne łomy pięknego marmuru.
- Steenbergen, popr. należy do państwa Niderlandzkiego w prowincji północnej Brabancji.
- Steenhaysen, popr. należy do państwa Niderlandzkiego.
- Steenkerken, popr. w Niderlandzkiej prowincji Hennegau.
- Steenworde, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Norden* w obwodzie *Hasebrouck*, z 3180 mieszkańcami.
- Steenwyk, popr. w Niderlandzkiej prowincji Oberyssel.
- Steigerberg, lepiący Steierberg, popr. należy teraz do Hannoveru w hrabstwie *Hoya*.
- Steigerwald, doday: w bawarskim cyrkule Rezatskim.
- Stein, 5) popr. należy do Xięztwa Badńskiego.
- Steinbach Hallenberg, popr. należy do Hassyi.
- Steinbrügge, Steinbrück, popr. należy do Hannoveru.
- Steinfurt, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Mündenskim.
- Steinkirchen, miasteczko hannowerskie w Xięztwie Bremańskim z 900 mieszkańcami.
- Stekene, miasteczko niderlandzkie w prowincji wschodniej Flandryi w obwodzie *Dendermonde*, z 3693 mieszkańcami.
- Stellata, popr. w państwie papieżkiem w delegacji Ferarskiej.
- Stenczewo, Stęczewo, miasteczko pruskie w teraźniejszym X. Poznańskim, z stacją pocztową.
- Sterdynia, miasteczko i włoskie z zamkiem w teraźniejszym wojew. Rr 2 Pod-

- Podlaskiem, w obwodzie Siedleckim, w powiecie Węgrowskim.
- Stężyca, popr. w teraźn. wojew. Podlaskiem.
- Stignano, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Calabria ulteriore* z 1411 mieszkańcami.
- Stilo, miasto neapolitańskie w prowincyi *Calabria ulteriore* w dolinie nad ioneńskim morzem położone. W bliskości znajdują się kopalnie kruscowe które wypuszczone w dzierzawę przynoszą rocznie do skarbu Króleskiego 6806 dukatów. Żelazo tamiczne jest jedno z najlepszych.
- Stirone, popr. w teraźn. X. Parmenskiem.
- Stobnica, 1) popr. miasto obwodowe w teraźniejszym wojew. Krakowskiem. 2) w X. Poznańskim.
- Stochem, popr. należy do państwa Niderlandzkiego.
- Stösen, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Stolinka, miasteczko szlacheckie w wojew. Augustowskiem po większą część przez żydów zamieszkałe.
- Stolzenau, popr. w hannowerskiem hrabstwie *Hoya*.
- Stopfenheim, doday: w bawarskiem cyrkule Rezatskim.
- Storków, miasto pruskie w obwodzie Potzdamskim 7 mil od Berlina z 208 domami i 1523 mieszkańcami, mające rozmaite fabryki.
- Stornmarn, doday: należy do państwa Duńskiego.
- Stradella, popr. w piemontskiéj prowincyi *Voghera*.
- Stralsund, doday: należy do krain Pruskiego w Pomeranii jest miastem obwodowym obeymującym Pomeranię szwedzką.
- Strambino, miasteczko piemontskie w prowincyi *Ivrea* a 3400 mieszkańcami i bardzo pięknym kościołem.
- Strandfrisen, doday: należy do państwa Duńskiego.
- Strasburg, po polsku Brodnica, popr. należy do krain Pruskiego w obwodzie Bydgoskim.
- Strasoldo, czyli Stralsaldo, popr. w weneckiéj prow. Udine.
- Stromberg, popr. należy teraz do krain Pruskiego.
- Stryina, popr. w teraźn. wojew. Lubelskiem.
- Stryków, miasteczko otwarte w teraźniejszym wojew. Mazowieckiem z 1100 domami i 1499 mieszkańcami.
- Strzyżów, miasto w Gallicyi w cyrkule Jasielskiem, dosyć dobrze zabudowane nad Wisłoką.
- Strzyżowice, popr. w teraźniejszym wojew. Lubelskiem.
- Stura, w sardyńskim Xięztwie Piemontskim.
- Subbiacco, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem, w delegacyi *Campagna di Roma*.
- Sucheniów, popr. w teraźn. woj. Sandomirskim w obwodzie Opoczyńskim.
- Suchoczyn, miasteczko w teraźn. wojew. Płockiem.
- Suchowola, miasteczko rossyjskie w prowincyi Białostockiéj z 959 mieszkańcami.
- Suczawa, warowne miasto w Gallicyi w cyrkule Czerniowieckim na wzgórzu nad rzeką Suczawą z 700 domami i 5069 mieszkańcami, prowadzące handel z Moldawią i Siedmiogorzem.
- Sulejów, miasteczko szlacheckie w wojew. Kaliskiem nad Pilicą z 450 mieszkańcami.
- Sulimerzyce, popr. w teraźniejszym Xięztwie Poznańskim w obwodzie Odolańskim.
- Summano, popr. w lombardzko-weneckiem Królestwie, należy teraz do Austrii.
- Suraz, popr. w teraźn. wojew. Augustowskiem.
- Sursuty, miasto w wschodnio-indyjskiéj prowincyi Delhi nad rzeką tegoż imienia, podlegające własnemu Xięciu.
- Sutri, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Witerbskiéj.
- Szadek, popr. w teraźn. wojew. Kaliskiem.
- Szamotuły, ob. Samotuły.
- Szczekocin, popr. w teraźn. woj. Krakowskiem.
- Szydłowiec, popr. w teraźn. wojew. Sandomirskim.
- Szymanów, popr. w teraźn. woj. Mazowieckiem.

T.

- T**ab anera, miasteczko w hiszpańskięj prowincyi Valladolid, *Partido de Palenzuela*.
- Tabarra**, miasteczko w hiszpańskięj prowincyi Zamora, nad rzeką *Culebra*.
- Tabor**, 2) góra w paszaliczwie Damasku półtory mili na południe od Nazaretu, sławna w religii chrześcijańskięj przemienieniem się na nię Chrystusa.
- Tabuena**, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Aragońskięj, *Corregimiento de Tarazona*.
- Taceno**, miasteczko obwodowe w medyolańskięj prowincyi Como.
- Tacunga**, miasto hiszpańskie w Nowęj Granadzie w prowincyi Quito, z 12,000 mieszkańcami.
- Tadkull**, warowne miejsce w angielskięj prezydencji Madras w prowincyi Mysore.
- Tasala**, popr. Tafala, czyli Tafalla, doday: z 3000 mieszkańcami.
- Tafelfichte**, Tafelstein, góra w Szlązku w obwodzie Lignickim mająca 3379 stóp wysokości.
- Tagal**, niderlandzka osada i miasto na wschodnio-indyjskij wyspie Java przy górze miotającej ogniem, iest bardzo ludne i zamieszkałe przez chinczyków.
- Tagardi**, miasteczko tureckie w Rumilii w sanszakstwie Galiopoli.
- Taggia**, popr. w sardyńskiem X. Genuenskiem.
- Tagliamento**, popr. gubernia te-
razniejszego lombardzko - weneckiego Królestwa, należy do Austrii.
- Tagliolo**, włość z pięknemi zabudowaniami w piemonckij prowincyi Acqui z 1342 mieszkańcami.
- Tagulanda**, wyspa niderlandzka należąca do prowincyi Ternate na indyjskim morzu, mająca 5 mil w obwodzie, obfita w produkta roślinne i dobrze zaludniona.
- Tahra**, warowne i handlowne miasto w Kabulistańskij prowincyi *Kutch* zamieszkałe przez indyanów i chinczyków.
- Tahta**, miasteczko w egipskij prowincyi Said, na zachodnim brzegu rzeki Nilu, mające w okolicy kopalnię smaragdu.
- Takpo**, prowincya azyatycka w krainie Tybetańskij przez Anglików poniekąd *Butan* nazywana. W miasteczku *Takpo-Cini*, mają tu kapucyni klasztor i szpital.
- Talamona**, miasteczko w medyolańskij prowincyi Sondrio.
- Talarn**, miasteczko hiszpańskie w Katalonii z 1000 mieszkańcami.
- Talassani**, miasteczko w francuzkij wyspie Korsyce w obwodzie Bastya z 420 mieszkańcami.
- Talfang**, lepięj Thalfang, popraw: należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Trierskim.
- Talmay**, miasteczko w francuzkim departamencie Côte d'or, w obwodzie Dijon, z 1112 mieszkańcami.
- Tamarida**, miasto na arabskij wyspie Socotora przez Arabów zamieszkane, z rezydencją Imana, mające dobry port. Prowadzi handel i żeglugę do Arabii i Zanguebaru.
- Tamasi**, miasteczko w Węgrzech w komitacie Tolny, w obwodzie Dombowar, nad Koppaną mające w okolicy dobre winnice.
- Tamenga**, rzeka w portugalskij prowincyi *Entre Duoro Minho* mające źródło w górach *Marao* zwanych, wpada do rzeki *Duoro*.
- Tamruk**, mała twierdza rossyjska w gubernii Tauryjskij nad wschodnim wybrzeżem morza azowskiego przy uściu rzeki *Kuban*.
- Tamsweg**, miasteczko w kraiu Ens, w cyrkule Salzburskim z 134 domami i 2263 mieszkańcami, mające wielkie składy żelaza.
- Tanaro**, popr. w sardyńskiem X. Piemontskiem.
- Tancagua**, miasto stołeczne wintendanturze tegoż imienia, w starostwie hiszpańskiem Chili w południowey Ameryce.
- Tanderagee**, miasteczko w irlandzkim hrabstwie *Armagh*, mające znaczne blechy i fabryki płotna.
- Taneta**, miasto stołeczne Kieztwa Niderlandzkiego na wyspie Celebes w Wschodniej Indyi, pomię-
dzy

- dzy twierdzą Rotterdam i odnogą Sorian.
- Taninge, popr. w sabaudzkiej prowincji *Foussigny*, z 2490 mieszkańców.
- Tannroda, popr. w X. Weymarskiem w amcie *Berka*.
- Tant, warowne miasto w egipskiej prowincji *Bahri* w obwodzie *Shar-kie*, na wyspie Nilowej, z sławnym grobowcem pewnego Imana, który tu corocznie w miesiącu Lipca przez więcej niż 200,000 ludzi odwiedzany bywa, i w którym to czasie wielkie jarmarki bywają.
- Tapanuli, miasto na wyspie Sumatra w Wschodniej-Indii z pięknymi domami i meczetami.
- Tapiau, miasto pruskie w obwodzie Królewieckim w cyrkule Wewlawskim nad Pregelą z 1790 mieszkańców. Ucierpiało wiele w ostatniej wojnie z Francją.
- Tappa, wyspa molucka w Wschodniej-Indii należąca do sułtana Bachian.
- Tappahanock, miasto w północno-amerykańskim wolnym stanie Wirginii nad rzeką tegoż imienia, na dniu 30 Listopada 1814 roku przez anglików zupełnie zburzone.
- Tappi, Tapti, rzeka w państwie Marattów wpadająca do odnogi Kambojskiej.
- Tarantaire, popr. w sardyńskim X. Sabaudii.
- Tarborough, Tarburg, miasto w północno-amerykańskiej rzeczywospolitej Karolińskiej w hrabstwie *Edgcombe*, nad rzeką Tar, prowadzące handel Tabaką, bydłem, maisem, zbożem i t. d.
- Tarczyn, popr. w teraźniejszym wojew. Mazowieckim.
- Tardets, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Dolnych Pyrenejów w obwodzie *Mauleon*, z 500 mieszkańcami.
- Tarfa, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Abruzzo ulteriore*, z 1065 mieszkańcami.
- Targon, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Gironde* w obwodzie *la Reole* nad rzeką Ewilla, z parafią o 1200 mieszkańcach.
- Targomin, Tarchomin, popr. w teraźn. wojew. Mazowieckim.
- Tarłów, popr. w teraźniejszym wojew. Sandomirskim.
- Tarma, miasto stołeczne intendantury hiszpańskiej w Królestwie amerykańskiem Peru, mające kopalnie srebra. Prowadzi handel Kaskarillą i wełną; liczy 5538 mieszkańców.
- Tarnogród, popr. w teraźniejszym wojew. Lubelskim.
- Tarnogura, miasteczko polskie w wojew. Lubelskim nad Wieprzem.
- Tarnowiec, włość znaczna w Galicji w cyrkule Jasielskim, sławna z odpustów które znaczną liczbę ludzi zgromadza.
- Taro, popr. w teraźn. X. Parmenskiem.
- Taro, Val di Taro, popr. w parmenskiem X. Placencji.
- Tarrasa, miasteczko hiszpańskie w Katalonii w obwodzie *Vegeria de Mataro* na północny zachód od Barcelony z 4000 mieszkańcami.
- Tarria, popr. Tarsia.
- Tartaków, popr. w cyrkule Zółkiewskim.
- Tarraro, popr. Tartaro, w gubernii Weneckiej.
- Tarusa, miasto powiatowe rossyjskie w gubernii Kaługskiej nad Oką z 577 mieszkańcami.
- Taratino, włość rossyjska w gubernii Chersońskiej w bliskości Oczakowa, z ruinami dawnego miasta Olbia. W okolicy dobywają prawie codziennie rozmaite zabytki starożytności i dawne pieniądze.
- Tarzo, miasteczko w weneckiej prowincji Trewizańskiej z 2699 mieszkańcami.
- Tassisudon, miasto stołeczne w tybetańskim państwie Butan z rezydencją Raji, leży w przyziemnej dolinie. Ma piękny pałac otoczony murem i liczne meczety.
- Tatnal, hrabstwo w północno-amerykańskim wolnym stanie Georgii z 2200 mieszkańcami, między którymi 500 niewolników.
- Tatria, miasto sycylijskie w intendaturze Palermu nad rzeką Pollina, niedaleko morza.
- Teklenburg, popr. należy teraz do krainy Pruskiego w obwodzie Minsterskim.

- Tęczyn, popr. w teraznieyszem wojew. Krakowskiem.
- Teggia, miasteczko sardyńskie w X. Genueńskiem w obwodzie *Riviera di Ponente* nad rzeką *Ponzevera*, z 1000 mieszkańcami.
- Teglio ob. Tell, i popr. w medyolańskiem prow. *Sondrio*.
- Tellichery, miasto nadmorskie w angielskiej prowincyi Bombay w Wschodniej Indii z 6000 mieszkańcami, prowadzące handel pieprzem, sandałowem drzewem. Anglicy posiadają to miasto od 1683 roku.
- Tembleque, miasteczko hiszpańskie w prowincyi Toledańskiej w obwodzie *Partido de Alcazar*, z 4418 mieszkańcami, mające warzelnię saletry.
- Temple, miasteczko w francuzkim departamencie Lot i Garony, w obwodzie *Villeneuve d'Agen*, półtorę mili od Nantes.
- Templeuve, 1) miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Nord* w obwodzie *Ryssel*, z 2619 mieszkańcami. 2) Miasteczko niderlandzkie w prowincyi Hennegau, w obwodzie *Doornik*, nad francuzką granicą z 3248 mieszkańcami.
- Tence, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Wyższej Loary w obwodzie *Issengeaux*, z 4872 mieszkańcami.
- Tenda, popr. w piemonckiej prowincyi *Sospel*.
- Tennstädt, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Erfurtskim.
- Tensif, rzeka afrykańska w państwie Marokańskiem poczynająca się w górach Altasu wpada do Oceanu.
- Tentah, Tanta ob. Tant.
- Teolo, miasteczko obwodowe w weneckim państwie w prowincyi Padwańskiej na wzgórzu zbudowane z 3058 mieszkańcami.
- Teora, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Principato ulteriore*, z 3291 mieszkańcami.
- Terano, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo ulteriore*, 1087 mieszkańcami.
- Terdoppio, popr. w sardyńskiem X. Piemontskiem.
- Terebes, Trebissów, miasteczko w Węgrzech w komitacie Semplinskim.
- Teresa, miasteczko hiszpańskie w Walencji w obwodzie *Governo de Cosfrentes* z 2000 mieszkańcami.
- Termigon, popr. w sabaudzkiej prowincyi Maurienne.
- Terna, popr. w medyolańskiej prowincyi *Como*.
- Terneth, miasteczko niderlandzkie w prowincyi południowej Brabancji, z 1429 mieszkańcami.
- Terni, popr. w teraznieyszem państwie papieżkiem w delegacyi Spoletańskiej.
- Ternoise, mała rzeka w franc. dep. *Pas de Calais*.
- Terracina, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Frosinonskiej.
- Terra firma, popr. w Xięstwie lombardzko-weneckiem, w państwie Austriackim.
- Terring, miasteczko w angielskiem hrabstwie *Sussex* w obwodzie *Arun del Rape*, blisko morza.
- Tersatz, popr. należy do Kroacyi Austriackiej.
- Tervueren, miasteczko niderlandzkie w prowincyi południowej Brabancji w obwodzie *Löwen* z 1431 mieszkańcami i zamkiem xiążęcym.
- Terza, popr. w prowincyi zwaney *Basilicata*.
- Tessenano, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacyi Witerbskiej.
- Tet, rzeka francuzka w departamencie Górnych Pyreneów wypływająca z gór przy granicy departamentu *Arriege*, przyswajając sobie wiele rzek i wpada do morza śródziemnego.
- Tête de Buch, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Gironde* w obwodzie *Bordeaux*, z 2320 mieszkańcami.
- Tete du Rang, góra w pruskiem Xięstwie Neuenburg, mająca 4384 stóp paryzkich wysokości.
- Teuchern, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Texel, Tessel, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego w prowincyi Hollenderskiej.

- Thal-Ulmen**, popr. należy do krain Pruskiego w obwodzie Kolbneckim.
- Thaxted**, miasteczko w angielskim hrabstwie *Essex*, nad rzeką Chetmer z gotyckim kościołem, miewające znaczne iarmarki.
- Thenezay**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Sévers* w obwodzie *Parthenay* z 1446 mieszkańcami.
- Thenon**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Dordogne* w obwodzie *Perigueux* z 1348 mieszkańcami.
- Therah, Turrah**, miasto handlowe w wschodnio-indyjskiej prowincji Gazuratu otoczone murami i wałami z 2500 domami i 15,000 mieszkańcami.
- Thersk**, miasto w angielskim hrabstwie York nad rzeką *Cad-beek*, wysyła 2 deputowanych do parlamentu.
- Theuz**, miasteczko niderlandzkie w prowincji Luteku w obwodzie *Verviers* z 3077 mieszkańcami, w okolicy dobywają czarny marmur który nappiękniejszą politurę przyrymuie.
- Theys**, miasteczko w francuzkim departamencie Isery w obwodzie *Grenoble*, z 1763 mieszkańcami.
- Thiagur**, miasto w angielskiej prezydencji *Madras* w Wschodniej Indyi w prowincji Karnatyku.
- Thiancourt**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Meurthe* w obwodzie *Thoul* z 1050 mieszkańcami, prowadzące handel zbożem i winem.
- Thiberville**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Eure* w obwodzie *Bernay*, z 1200 mieszkańcami.
- Thiel**, popr. w Niderlandach, w prowincji Geldryi.
- Theine**, popr. **Thiene**, w weneckiej prowincji *Vicenza*.
- Thiengen**, miasto w badeńskim obwodzie Waldshut, było niegdyś stołecznem hrabstwa Klettgau nim przez xięcia Schwarzenberga na rzecz państwa badeńskiego sprzedane zostało.
- Thimister**, włość znaczna porządnie zabudowana w Niderlandach w prowincji i obwodzie Luteku z 2690 mieszkańcami.
- Thiron de Gardais**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Eure* w obwodzie *Nogent le Rotrou*.
- Thiviers**, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Dordogne* w obwodzie *Nontron*, z papiernią i fabryką fajansów.
- Thoannes**, popr. w sardyńskim X. Genewenskiem.
- Tholen, Tolen**, wyspa w niderlandzkiej prowincji Seeland przy uściu rzeki Szeldy mająca 8 mil w obwodzie, z miastem warownem tegoż imienia i 1900 mieszkańcami.
- Tholey**, popr. należy do krain Pruskiego w obwodzie Trierskim.
- Thomasbrük, Thamsbrük**, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Erfurtskim.
- Thomastown**, miasteczko w irlandzkim hrabstwie Kilkeny nad Norą, z fabrykami flaneli.
- Thones**, miasto w sabaudzkiej prowincji *Genevois* z 2416 mieszkańcami. Ma fabryki materii iedwabnych, kattunu i safianu.
- Thonon**, popr. w sabaudzkiej prowincji *Chablais*.
- Thon**, popr. **Thor**.
- Thorigny**, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Manche* w obwodzie *S. Lo* z 2226 mieszkańcami.
- Thornhill**, miasteczko w szkockim hrabstwie *Dumfries*, nad Nithą miewające znaczne iarmarki na wełnę.
- Thornton**, twierdza w angielskiej kolonii Bulam w Senegambii, z szkołą woyskową dla młodych murzynów pod dozorem anglików.
- Thorout**, miasteczko niderlandzkie w prowincji południowej Flandryi z 4923 mieszkańcami.
- Thuin**, popr. w niderlandzkiej prowincji *Hennegau*.
- Thulin**, miasteczko niderlandzkie w prowincji *Hennegau* w obwodzie *Mons*, z 1378 mieszkańcami.
- Thye**, popr. w szkodzkiej prowincji *Foucigny*.
- Tichwin**, miasto powiatowe rosyjskie w gubernii Nowogrodzkiej nad spławną rzeką Tichwin-ka z 795 domami i 3552 mieszkańcami.

Tidone, 1) popr. w teraźniejszym X. Medyolańskim. 2) *Val di Tidone*, w X. Placencji.

Tiefenort, doday w Weimarskiem Xięztwie Eisenach.

Tiel, ob. Thiel.

Tiene, miasteczko obwodowe w weneckiej prowincyi *Vicenza* z 8775 mieszkańcami, mające liczne sukiennice, i fabryki materyi bawełnianych.

Tien-Sing, miasto w chińskię prowincyi Petcheli nad rzeką Payho, mające rozmaite fabryki, prowadzi handel i żeglugę.

Tiermas, włość hiszpańska w Aragonii przy gorach Pyreneów, mająca ciepłe kąpiele i źródła wód mineralnych.

Tigliole, miasteczko piemontskie w prowincyi Asti nad rzeką Montafia z 2600 mieszkańcami.

Tignes, miasteczko w sabaudzkiej prowincyi Tarantese prowadzące handel bydłem, skórami i serem.

Tilburg, miasto niderlandzkie w prowincyi północnej Brabancji 7 mil od Antwerpii nad rzeką Ley, ma 1276 domów i 10,000 mieszkańców, tudzież fabryki sukienne które do 6000 ludzi zatrudniają, wydające cienkie sukno, kaszimir, baie, i sukno dla stanu wojskowego.

Tillerborn, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Koloniskim.

Tilly sur Seule, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Calvados* w obwodzie *Caen*, mające papiernię.

Timanówka, miasteczko w teraźniejszy gubernii Podolskiej w powiecie Brackawskim.

Timavo, popr. w austriackiej Illirji.

Timbu, miasto w Senegambii w państwie Fulierów na północ od *Sierra Leona* z 800 mieszkańcami.

Timerycotta, miasto warowne w angielskiej prezydencji Madras w Wschodniej Indii w prowincyi Karnatyku.

Timów, miasteczko w teraźn. gubernii Podolskiej w powiecie Winnickim z 102 domami.

Tindaro, miasto w Sycylii, 8 mil od Messyny z ruinami starożytnę

świątyni i zabytkami dawnego amfiteatru.

Tinello, wyspa w sardyńskiem Xięztwie Genuenskiem w obwodzie *Riviera de Levante*.

Tinen, popr. należy do powrót do Austrii.

Tinteniak, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Ille i Vilaine*, w obwodzie *St. Malo*, z parafią o 2110 mieszkańcach.

Tioga, 1) hrabstwo w północno-amerykańskim wolnym stanie Nowego Yorku z 7899 mieszkańcami.

2) Hrabstwo w wolnym stanie Pensylwanii z 1687 mieszkańcami.

Tione, popr. w teraźniejszym X. Medyolańskim.

Tirana, miasto tureckie w Rumilii nad rzeką Matt z 2500 mieszkańcami i greckiem biskupstwem.

Tirano, popr. w medyolańskiej prowincyi Sondrio.

Tirlemont, popr. należy do Królestwa niderlandzkiego w prowincyi południowej Brabancji.

Titery, prowincya północno afrykańska w państwie Algierskiem z miastem stołecznem Berleda.

Tivisa, miasteczko hiszpańskie w Katallonii w obwodzie *Vegeria de Tarragona*.

Tivoli, popr. w państwie papieżkiem w delegacji *Campagna di Roma*.

Tłomaszów, Tlomatschau, miasteczko w Morawii w cyrkule Hradyskim nad Marchą z 130 domami pięknym zamkiem i 1082 mieszkańcami.

Tłuste, miasteczko i włość w Gallicyi w cyrkule Czortkowskim nad Dubą z katolickim kościołem i cerkwią ruską.

Tobarca, miasto hiszpańskie w Murcyi z 4000 mieszkańcami.

Tobermory, miasteczko stołeczne na wyspie hebrydzkiej Mull, w szkockiem hrabstwie Argille z dobrym i bezpiecznym portem.

Tocre, miasteczko w Xięztwie Weneckiem w prowincyi Weronńskiej nad rzeką Tartaro.

Todi, popr. w teraźn. państwie papieżkiem w delegacji Spoletańskiej.

Todornovi, miasteczko tureckie z zamkiem w Bosnii nad rzeką Save.

- Togary, miasteczko litewskie w teraźniejszy gubernii Witebskiej w powiecie Newelskim.
- Tolen ob. Tholen.
- Tolentino, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacji Macerata.
- Tolfa, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacji *Civita Vecchia* z 3050 mieszkańcami.
- Tolmezzo, popr. w weneckiej prowincji Friolu.
- Tłoczyn, miasteczko litewskie w teraźniejszy gubernii Mohilewskiej nad Drwęcą w bywszem województwie Minskiem.
- Tolve, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Basilicata* z 3100 mieszkańcami.
- Tomaszów, popr. w teraźn. woj. Lubelskim.
- Tomavacas, miasteczko hiszpańskie w Estremadurze w obwodzie *Partido de Placencia*, nad źródłem rzeki Xerte.
- Tondiman, kraina w angielskiej prezydencji *Madras* w prowincji *Maramar*, z twierdzą *Rudocotta*.
- Tongern, po francuzku *Tongres*, miasto niderlandzkie w prowincji Limburskiej w obwodzie Mastrichskim, 5 mil od Luteku, nad rzeką *Jaar* z 3895 mieszkańcami, mające źródła wód mineralnych. Miasto to było w 5 wieku przez Attilę a w 8 przez Normandczyków zburzone, i biskupstwo tameczne przeniesione zostało w r. 1403 do Luteku.
- Tongho, miasto stołeczne pewnej prowincji w pozajndyjskim państwie Birma, prowadzące handel suknem i bawełną.
- Tonneins, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Lot i Garonny* w obwodzie *Marmande*, z 6973 mieszkańcami.
- Topino, popr. w papieżkiej delegacji Spoletańskiej.
- Tor della Zenza, popr. w teraźn. X. Medyolańskim.
- Toraca, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Principato citeriore* z 1290 mieszkańcami i fabrykami prochu strzelniczego.
- Torbote, popr. w tyrolskim cyrkule Roveredo.
- Torcello, popr. należy na powrót do Wenecji państwa Austriack.
- Torcola, odmień: w dalmackim cyrkule *Spalatro*.
- Torczyn, miasteczko w teraźniejszy gubernii Wołyńskiej w powiecie Żuckim.
- Torella, miasteczko neapolitańskie w prowincji *Principato ulteriore* z 3342 mieszkańcami.
- Torgau, popr. należy do kraju Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Toriona, miasteczko w sardyńskim X. Piemontu.
- Tornburg, popr. Tornbury.
- Torneo, Torneo, popr. w rosyjskiej prowincji Finlandzkiej.
- Tornhout, Tornhut, popr. należy do niderlandzkiej prowincji Antwerpskiej.
- Torno, miasteczko w neapolitańskiej prowincji *Como* sławne z podziemnych iaskin i kopalni marmurów.
- Torriglia, popr. w sardyńskim X. Genuenskim.
- Tortona, popr. miasto stołeczne prowincji tegoż imienia w sardyńskim X. Piemontu.
- Tortorici, miasto sycylijskie w intendancji Messiny z 2000 mieszkańcami.
- Toruń, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie *Marienwerder*.
- Toscanello, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem w delegacji Witebskiej.
- Toscandia, Wielkie Księstwo Włoskie graniczy na północ z Parmą, Modeną i państwem kościelnym na wschód z państwem papieżkiem, na południe z morzem śródziemnym, a na zachód z Księstwem Lucca i Sycylią. Zawiera 395½ mil kwadratowych i 1,264,000 mieszkańców.
- Toscolano, popr. w medyolańskiej prowincji *Brescia*.
- Tossignano, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacji Raveńskiego przy Apeninach.
- Totana, włoskie znaczna należąca do Kawalerów zakonu *St. Yago* w hiszpańskiej prowincji *Murcia* w obwodzie tegoż imienia z 8200 mieszkańcami.
- Toucy, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Yonne* w obwodzie *Auxois*.

- Auxère* z 1894 mieszkańcami, mające źródła wody mineralnej znanej pod imieniem źródłem S. Ludwika.
- Tougel**, miasteczko w francuskim departamencie *Gers* w obwodzie *Lombez* z 1753 mieszkańcami.
- Toumago**, wyspa w Australii w bliskości wysp Karolińskich obfita w kokosowe owoce i trzcinę cukrową. Mieszkańcy mają wiele podobieństwa z mieszkańcami wysp Karolińskich.
- Touques**, miasteczko w francuskim departamencie *Calvados* w obwodzie *Pont l'Évêque*, w bliskości spławny tu rzeki tegoż imienia z 1125 mieszkańcami i małym portem, prowadzące handel bydłem, zbożem i drzewem.
- Tourcoing**, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Norden* w obwodzie *Lotte* z 11,380 mieszkańcami, mające rozmaite fabryki tkackie roboty.
- Tour de France**, dawniej *T. de Roussillon*, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Wschodnich Pyreneów*, w obwodzie *Perpignan*, na ruinach dawnego miasta *Ruscino*.
- Tournay**, Doornik, popr. w niemieckiej prowincji *Hennegau*.
- Tourouvre**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Orne* w obwodzie *Mortagne* z 1567 mieszkańcami i fabryką drutów.
- Tovarra**, miasteczko hiszpańskie w *Murcyi* w obwodzie *Partido de Chinchila* w dolinie żyznej i przyimniej z 3000 mieszkańcami.
- Traben**, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie *Koblenczkim*.
- Trabiguera**, miasteczko hiszpańskie w *Waleneyi* w obwodzie *Govierno de Penniscola*, nad *Serolą* z 2300 mieszkańcami.
- Trarbach**, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie *Koblenczkim*.
- Trave**, dodaj w duńskim Xieństwie *Holsztynskiem*.
- Trebia**, popr. w teraźniejszym *X. Parmeńskim*.
- Treffurt**, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie *Erfurtzkim* w cyrkule *Mühlhausen*.
- Trefort**, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Ain*, w obwodzie *Bourg* z 2264 mieszkańcami.
- Tregarvolo**, miasteczko sardyńskie w Xieństwie *Piemontzkim* na wschód od *Alessandryi*.
- Treis**, miasteczko pruskie w obwodzie *Koblenczkim* w bliskości ujęcia *Deimy* do *Mezeli* z 1023 mieszkańcami i licznymi winnicami.
- Tresa, Tressa**, popr. w Xieństwie i powiecie *Medyolańskim*.
- Trevi**, popr. w państwie kościelnym w *del. Spoletańskiem*.
- Trevieres**, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuskim departamencie *Calvados* w obwodzie *Bayeux* z 1019 mieszkańcami.
- Treviglio**, popr. w medyolańskiem prowincji *Bergamo*.
- Trevisano**, popr. gubernia w lombardzko-weneckim Królestwie należąca do *Austrii*.
- Trevir**, popr. należy teraz do krain Pruskiego, i składa prowincję *Dolnego Renu*, zawierając te miejsca które do bywanych departamentów francuzkich *Saar*, i *Ourethe* należały.
- Treysa**, popr. w elektorstwie *Hessen Kasselskiem*.
- Trezzo**, popr. w medyolańskiem prowincji *Como*.
- Tribar**, popr. *Tribur*, w Xieństwie *Heskiem Starkenburg*.
- Tricolor**, miasto w angielskim prezydencji *Madras* w obwodzie *Karnatyku*, w *Wschodniej Indyi*.
- Tricot**, miasteczko w francuskim departamencie *Oise*, w obwodzie *Clermont*, z 1211 mieszkańcami.
- Triebel**, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie *Frankfurtzkim* w cyrkule *Sorauskim*.
- Trident**, popr. w austryackim hrabstwie *Tyrolskim*.
- Triest**, popr. w austryackim Królestwie *Illyryjskiem*.
- Trino**, popr. w *piemontzkim* prowincji *Wercelli*.
- Trola**, popr. w sardyńskim hrabstwie *Nizza*.
- Tripolizza**, miasto stołeczne obwodu tegoż imienia w *Morei* porządnie zabudowane, mające 6
bram,

- bram, małą cytadelę, 6 greckich kościołów i 15,000 mieszkańców. Triptis, doday: należy do Xięztwa Weimarskiego. Trivero, miasteczko w piemontskiéj prowincyi *Biella* z 3253 mieszkańcami. Triviglio, miasteczko w medyolańskiéj prowincyi *Bergamo* z 6185 mieszkańcami. Trivignano, popr. należy do państwa papieżkiego niedaleko Rzymu. Trivolzo, popr. w Xięztwie Medyolańskiem należy do Austriackiego państwa.
- Troppia, Trompia, popr. w medyolańskiéj prow. *Brescia*. Tryberg, popr. należy teraz do państwa Bawarskiego. Turobin, popr. w teraźniejszym woj. Lubelskiem. Tykocin, popr. w teraźniejszym wojew. Augustowskim w obwodzie Łomżyńskim. Tyniec, popr. w Gallicyi w cyrkule Myślenickim. Tyszowce, miasteczko w wojew. Lubelskiem w obwodzie Hrubieszowskim.

U.

- Uceste, miasteczko w francuzkim departamencie *Gironde* w obwodzie *Bazas* z 1000 mieszkańcami. Uchanie, popr. w teraźniejszym wojew. Lubelskiem, w obwodzie Hrubieszowskim. Udin, Uđina, popr. w weneckiéj prowincyi Friolskiéj. Udinsk, twierdza i miasto powiatowe rossyyskie w prowincyi tegoż imienia w gubernii Irkuckiéj nad rzeką spławną Udą prowadzące handel z Chinami. Udipu, miasto w angielskiéj prezydencji *Madras* w Wschodniéj Indyi w południowéj Kanarze blisko morza, z wieloma świątyniami, 14 Kollegiami, prowadzące dosyć znaczny handel. Uđny, parafia w szkockiem hrabstwie *Aberdeen* z 1020 mieszkańcami, mająca łomy pięknego granitu. Udsij, miasteczko na wyspie japońskiéj Niphon, mająca w okolicy naylepsze i naysławniejsze plantacye herbaty. Uffenheim, miasto w Bawarii w cyrkule Rezatskim otoczone murami, mające 205 domów, zamek królewski z kościoły i 1600 mieszkańców. Ugento, Ogento, miasto w neapolitańskiéj prowincyi *Otranto*, z 1457 mieszkańcami i biskupstwem należącym do arcybiskupstwa *Otranto*. Uggiate, miasteczko w prowincyi i Xięztwie Medyolanu.
- Ugine, miasteczko w sabaudzkiéj prowincyi *Genevois* z 2498 mieszkańcami, mające liczne garbarnie. Ugliano, wyspa w dalmackim cyrkule Zary, obfita i urodzajna z szescioma wioskami. Uglicz, miasto powiatowe rossyyskie w gubernii Jarosławskiéj 718 wiorstw od Petersburga nad Wołgą ludne i porządnie zabudowane, mające garbarnie, mydlarnie, papiernie. Prowadzi handel rozmaitemi towarami. Ugorc, miasteczko w Węgrzech w komitacie Trenczynskim, z sukienicami, i licznymi sadami. Ujazdów, 1) miasteczko w wojew. Mazowieckim z 600 mieszkańcami. 2) Zamek przy Warszawie przemieniony na Koszary. Ulm, popr. należy teraz do Królestwa Württembergskiego. Ultzen, popr. należy na powrót do Hannoweru. Umana, popr. w teraźniejszym państwie papieżkiem. Umbria, Ombría, krajina w państwie kościelnem która prowincye *Spoleto*, *Perugino* i *Citta di Castello* obeymuie. Umejów, popr. w teraźniejszym wojew. Kaliskiem w obwodzie Sieradzkim. Unna, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Arnshergskim. Upstallsboorn, popr. należy do Hannoweru w Wschodniéj Fryzyi. Urba-

Urbanea, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi Urbineńskieję z 1500 mieszkańcami.

Urbino, popr. miasto stołeczne delegacyi tegoż imienia w państwie kościelnem.

Urzędów, popr. w teraźniejszym wojew. Lubelskiem.

Uście, Uyscie, popr. w teraźn. Xięztwie Poznańskiem.

Uslar, popr. w hannowerskiem X. Gettyngi.

Ustariz, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Dolnych Pyreneów w obwodzie Bajonny, z 1425 mieszkańcami mające hutę szkła i fabrykę fajansów.

Ustiano, w medyolańskię prowincyi Kremonskieję.

Utrecht, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.

Utnach, miasteczko stołeczne pewnego obwodu w szwajcarskim Kantonie *S. Gallen* na wzgórzu położone.

Uxbridge, miasteczko w angielskiem hrabstwie *Middlesex* z 449 domami i 2411 mieszkańcami.

Uxo, miasteczko hiszpańskie w Wallencyi w obwodzie *Gobierno de Castello*, z 2400 mieszkańcami.

Uzerche, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Correze* w obwodzie *Tulle* z 370. domami, prowadzące handel węglą iedwabiem i zbożem.

Uzwieda, miasteczko litewskie, w teraźniejszēy gubernii Wileńskię.

V.

Vaage, parafia w norweskim sztyfcie Aggerhuus, w obwodzie Chrystianii, mająca 3410 mieszkańców.

Vaas, miasteczko w francuzkim departamencie *Sarthe* w obwodzie *la Fleche* nad Loara z 1598 mieszkańcami mające liczne garbarnie.

Vacarion, miasteczko w portugalskię prowincyi *Beira* w obwodzie *Correição de Coimbra* z 420 domami.

Vach, popr. w Weimarskiem X. Eisenach z 1600 mieszkańcami, papiernią i garbarniami.

Vadagary, miasto w angielskię prezydencyi *Madras* w Wschodnięj Indii w prowincyi Karnatyku.

Vado, Vadi, popr. w sardyńskiem X. Genueskiem.

Vado di Nizza, popr. w sardyńskiem hrabstwie Nizza.

Vadolato, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Calabria ulteriore* w bliskości iónskiego morza.

Vagogna, miasteczko w piemontskię prowincyi *Novara*.

Vaika, miasteczko w Węgrzech w komitacie Presburskim na wyspie Dunaiowéy Schütt.

Vailate, popr. w medyolańskię prowincyi Kremonskieję.

Vaillac, doday: w departamencie *Lot* w obwodzie *Gourdon* z 2000 mieszkańcami.

Valança i Valençai, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Indre* w obwodzie *Chateauroux* z 2619 mieszkańcami i pięknym pałacem Ministra Talleyranda.

Valansolles, miasteczko w francuzkim departamencie Dolnych Alpów w obwodzie *Digne* z 3428 mieszkańcami, mające liczne garbarnie.

Valdagno, miasteczko obwodowe w weneckię prowincyi *Vicenza* z 3200 mieszkańcami.

Valentano, miasteczko w państwie papieżkiem w delegacyi Witerbskieję.

Valenza, popr. w piemontskię prowincyi *Alessandria*.

Valestra, popr. w modeniskiem X. *Reggio*.

Valet, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie Dolnéy Loary w obwodzie *Nantes* z parafią o 3100 mieszkańcach.

Valgorge, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Ardeche* w obwodzie *Argentiere* z 1600 mieszkańcami.

- Valgrona, popr. w piemonckim prowincyi *Cuneo*.
- Valincourt, odmien: w francuzkim departamencie *Nord*, w obwodzie *Chambray*.
- Vallata, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Principato ulteriore* z 3807 mieszkańcami.
- Vallebianca, miasto w sycylijskiej intendancurze *Trapani*, na wschód od *Alcamo* z 2500 mieszkańcami.
- Valle Castellana, miasto neapolitańskie w prowincyi *Abruzzo ulteriore*, z 2095 mieszkańcami.
- Valle Corso, miasteczko w papieckiej delegacyi *Frosinone*.
- Vallensasco, popr. w X. medyolańskim należy do Austrii.
- Valmontene, popr. *Valmontone*, w papieckiej delegacyi *Tivoli*.
- Valsasina, w lombardzko weneckim Królestwie austriackim.
- Varaggio, popr. w sardyńskim Xięstwie Genueskiem.
- Varallo, popr. miasto stołeczne w piemonckiej prowincyi *Val Sesia*, z 5246 mieszkańcami.
- Varazzo, miasteczko w Sardyńskim X. Genueskiem w obwodzie *Riviera di Ponente* nad morzem.
- Varena, popr. w medyolańskiej prowincyi *Como*.
- Varese, popr. w medyolańskiej prowincyi *Como*.
- Varignano, popr. w państwie papieckim w delegacyi Bolońskiej (*Bologna*).
- Varzio, popr. w teraźn. X. Medyolańskim.
- Vavarro, popr. w medyolańskiej prowincyi *Como*.
- Vaucelles, odmien: w francuzkim departamencie *Nord* w obwodzie *Chambray*.
- Vaudret, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Vechte, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Münsterskim.
- Veden, miasteczko niderlandzkie w północnej Brabancyi z 3800 mieszkańcami.
- Veere, Ter Veere, popr. w niderlandzkiej prowincyi *Zeeland*.
- Velau, Veluve, popr. w niderlandzkiej prowincyi *Geldryi*.
- Velaux, miasteczko w francuzkim departamencie Uścia Rodanu w obwodzie *Aix* z 1200 mieszkańcami.
- Veldenz, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Trewskim.
- Velen, popr. należy na powrót do kraiu Pruskiego w obwodzie Münsterskim.
- Velettri, popr. w teraźniejszym państwie papieckim.
- Vellberg, doday: należy do Królestwa Württembergskiego.
- Velletri, miasto w państwie papieckim w delegacyi Rzymskiej z rozwalinami starożytnych wałów i wielkim rynkiem, na którym znajduje się metalowa statua papieża Urbana VIII. ma kościół katedralny, rezydencyą biskupa, z klasztorów, akademią, museum Kardynała Borgio, zamek i 9744 mieszkańców.
- Velore, Velure, miasto i twierdza w prowincyi Karnatyku w angielskiej prezydencyi Madras sławne z iaskin podziemnych i pagodów chinskih. Prowadzi handel indygiem.
- Velve, popr. w niderlandzkiej prowincyi Limburgskiej.
- Venasca, miasteczko w piemonckiej prowincyi *Saluzzo* mające łomy pięknego marmuru z 2350 mieszkańcami.
- Venegono superiore, popr. w teraźn. X. Medyolańskim.
- Veneria reale, popr. należy do Królestwa Sardyńskiego w Xięstwie Piemonckim w prowincyi Turyńskiej.
- Venergue, miasteczko w francuzkim departamencie Wyższy Gironny w obwodzie *Muret* z 1100 mieszkańcami.
- Venlo, popr. w niderlandzkiej prowincyi Limburgskiej.
- Ventoux, góra w francuzkim departamencie *Vaucluse*, mająca 6384 stóp wysokości.
- Verapole, miasteczko w prowincyi Trawankory w angielskiej prezydencyi Bombay w Wschodniej Indyi.
- Vercelli, popr. w Sardyńskim X. Piemonckim.
- Verden, popr. Xięstwo w Królestwie Hannowerskiem.
- Vergato, popr. w państwie papieckim w delegacyi Bolońskiej.

- Vergoraz, popr. należy do Dalmacyi Austriackiej w cyrkule Zaurawskim; drugie tegoż imienia w cyrkule *Spalatro*.
- Vernate, popr. w sardyńskim X. Piemontu.
- Vernazza, popr. w sardyńskim X. Genuńskim.
- Vernet, dodaj: w francuzkim depart. Gornych Pyreneów.
- Veroli, popr. w państwie papieżkiem w del. Frosinone.
- Verona, popr. należy teraz do państwa Austriackiego w lombardzko-weneckim Królestwie.
- Verrez, popr. w piemonckiej prowincyi Asti.
- Verruchio, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi *Forli*.
- Versa, popr. w terazniejszym X. Medyolańskim.
- Versmold, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Minden.
- Vertenaglio, popr. w terazniejszym X. Medyolańskim.
- Verue, Verua, popr. w piemonckiej prowincyi Asti.
- Verviers, popr. należy do niderlandzkiej prowincyi Luteku.
- Verzuolo, popr. w piemonckiej prowincyi Saluzzo.
- Verzy, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Marne* w obwodzie *Rheims* z 1453 mieszkańcami.
- Vescovato, popr. w medyolańskiej prowincyi Kremonskiej.
- Vespolato, popr. w medyolańskiej prowincyi Novara.
- Vessera, Vessra, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Erfurtskim.
- Vettiaacotta, twierdza w angielskiej prezydencyi Bombay w Wschodniej Indyi w prowincyi Trawankory na granicy Mysory.
- Vetschau, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Frankfurckim w cyrkule Kalawskim.
- Vezelice, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Meurthe* w obwodzie *Lunneville* z 1897 mieszkańcami.
- Vezenobre, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Gard* w obwodzie *Alais* z 1000 mieszkańcami.
- Vezins, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Aveyron* w obwodzie *Milhaut* z 600 mieszkańcami.
- Vezzano, miasteczko w sardyńskim Xięstwie Genuńskim w obwodzie *Riviera di Levante*, z 1020 mieszkańcami. W bliskości znajduje się góra w której najlepsze szarawe kamienie łomią.
- Viadana, popr. w Xięstwie Medyolańskim w powiecie Mantuańskim.
- Vianen, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Viano, popr. w modeńskim Xięstwie *Reggio*.
- Vicarello, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi *Civita Vecchia*.
- Vicenza, popr. prowincya austriacka z miastem stołecznem tegoż imienia w lombardzko-weneckim Królestwie.
- Vico, popr. w terazniejszym państwie papieżkiem, w delegacyi Witerbskiej.
- Vicogne, popr. należy teraz do Królestwa Niderlandzkiego.
- Vicovaro, popr. w terazniejszym państwie papieżkiem w delegacyi *Rieti*.
- Vicovenza, popr. w terazniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Ferarskiej.
- Vicravandy, popr. w angielskiej prezydencyi Madras w Wschodniej Indyi w obwodzie Karnatyku.
- Vigenavasco, popr. w terazn. X. Medyolańskim.
- Vignanello, popr. w terazniejszym państwie papieżkiem w delegacyi Witerbskiej.
- Vigneux, miasto w francuzkim departamencie dolnej Loary z 2464 mieszkańcami.
- Vignola, popr. w terazn. X. Modeńskim.
- Vigon czyli Vigona, w piemonckiej prowincyi Pinerolo.
- Vibel, popr. należy do X. Wyższej Hassyi.
- Villa Bricca, popr. w terazn. X. Modeńskim.
- Villa de F6, popr. w piemonckiej prowincyi Alessandria.
- Villa Franca, 7) popr. w piemonckiej prowincyi Nizza.
- Villanova, d'Asti, popr. w piemonckiej prowincyi Asti.

- Vilars, 1) popr. w piemonckim hrabstwie *Nizza*.
- Vilsen, popr. w Hannowerskim hrabstwie *Hoya*.
- Vilvorden, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego w prowincyi południowey Brabancyi.
- Vimerato, lepię Vimercato, popr. miasto obwodowe w Xięztwie i prowincyi Medyolańskięy.
- Vimieiro, miasteczko portugalskie w prowincyi *Alentejo*, w obwodzie *Correicao de Evora* na wzgórzu położone z 1300 mieszkańcami.
- Vinadio, popr. w piemonckięy prowincyi *Cuneo*.
- Vinodopole, popr. należy powtórnie do państwa Austryackiego.
- Vinox Bergen, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Vintimiglia, popr. w sardyńskim Xięztwie *Genueńskim*.
- Virgrud, doday: w Królestwie Würtensberskim.
- Virneburg, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie *Koblenskim*.
- Virton, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Viset, popr. w niderlandzkiey prowincyi *Luteku*.
- Visone, popr. w piemonckięy prowincyi *Acqui*.
- Visselhovede, popr. w hannowerskim *X. Verden*.
- Visso, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi *Spoletańskięy*.
- Vitaliana, popr. w teraźniejszyem *X. Medyolańskim*.
- Viterbo, popr. miasto stołeczne delegacyi tegoż imienia w państwie kościelnem.
- Vitorchiano, popr. w państwie papieżkiem w delegacyi *Witerbskiey*.
- Vitoria, miasto stołeczne hispańskiey prowincyi *Alava* otoczone dwoistym murem, podzielone na nowe i stare miasto, nad rzeką *Zadorao*, z 6500 mieszkańcami, prowadzi handel zelazem, wełną i zbożem.
- Vitteaux, miasto stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Côte d'or*, w obwodzie *Semur* z 1866 mieszkańcami, i stacyą pocztową.
- Vocone, popr. w teraźn. państwie papieżkiem.
- Voerden, *Vörden*, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie *Minden*.
- Vogelsberg, wymaż: teraz do Westfalii należącym.
- Voghera, popr. w sardyńskim *X. Piemontu*.
- Vogogna, popr. w piemonckięy prowincyi *Pallanza*.
- Voinitza, popr. należy do tureckiey *Albanii*.
- Volano, popr. w teraźn. państwie papieżkiem w delegacyi *Ferarskiey*.
- Volferdyk, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Volkach, popr. należy do Królestwa Bawarskiego.
- Vollenhofen, popr. w niderlandzkiey prowincyi *Oberysel*.
- Volmarstein, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie *Arnsberskim*, w obwodzie *Hagen*.
- Volme, popr. w pruskim obwodzie *Arnsberskim*.
- Volonne, miasteczko stołeczne pewnego kantonu w francuzkim departamencie *Dolnych Alpów* w obwodzie *Sisteron* z 1709 mieszkańcami.
- Volpiano, miasteczko w Piemonckie w prowincyi *Turyńskiey* z 3640 mieszkańcami.
- Volpiedo, *Volpedo*, popr. w piemonckięy prowincyi *Tortona*.
- Voltagio, popr. w sardyńskim *X. Genueńskim*.
- Voltala, popr. w teraźn. *X. Medyolańskim*.
- Voorn, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Vorden, popr. w niderlandzkiey prowincyi *Geldryi*.
- Vordon, *Fordon*, popr. należy do Pruss w ob. *Bydgoskim*.
- Vorst, 2) popr. w pruskim obwodzie *Kliwii*.
- Vreden, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie z *Münsterskim*.
- Vulturara, miasteczko neapolitańskie w prowincyi *Principato ulteriore* z 3772 mieszkańcami.

W.

- W**aalwyk, miasteczko w niderlandzkiej prowincji północnej Brabancji z 180 domami i 1485 mieszkańcami w obwodzie Herzogenbusch, miewa znaczne targi na zboże i konie.
- Wachenbuchen**, popr. w Kurheskim hrabstwie Hanau.
- Wachenheim**, doday: należy do Królestwa Bawarskiego.
- Wachock**, miasto polskie dosyć porządnie zabudowane w wojew. Sandomirskim w obwodzie Opatowskim.
- Wachtendonk**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Kliwii.
- Wadowice**, miasteczko w Galicji w cyrkule Myślenickim z stacją pocztową.
- Waclan**, popr. w niderlandzkiej prowincji Antwerpskiej.
- Wageningen**, popr. w niderlandzkiej prowincji Geldryi.
- Wagrowiec**, popr. w teraźn. X. Poznańskim.
- Wahrenbrück**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Walbek**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Magdeburgskim.
- Walcourt**, popr. w niderlandzkiej prowincji Namur.
- Wałcz**, Wałęcz, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego.
- Wald**, popr. należy teraz do państwa Pruskiego.
- Waldek**, popr. ma 21 $\frac{1}{2}$ mil kwadratowych.
- Waldfeucht**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Akwisgrańskim.
- Waldniel**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Kliwii.
- Wallenstein**, popr. należy na powrót do Hassyi.
- Walliseński kray**, popr. teraz ieden z kantonu Szwajcarskich.
- Walsrode**, popr. w hannowerskim X. Lüneburgskim.
- Wanfried**, popr. należy na powrót do Hassyi.
- Wangeroeg**, popr. Wangeroge, w oldenburgskim cyrkule Jever.
- Warberg**, 3) wymaż: teraz do Królestwa Westfalskiego.
- Warburg**, popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Minden.
- Warendorf**, doday: należy teraz do kraiu Pruskiego.
- Warenholz**, popr. należy do Niderlandu.
- Warka**, popr. w teraźniejszym wojew. Mazowieckiem.
- Warkowicze**, miasteczko na Wołyniu o 2 mile od Dubna.
- Warneton**, popr. w Niderlandzkiej prowincji Zachodn. Flandryi.
- Warsten**, popr. Warstein, należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Arnsbergskim.
- Warszawa**, doday: miasto stołeczne Królestwa Polskiego, na str. 452 wymaż: Departament Warszawski zawiera, etc. aż do słowa: i Siennicki.
- Warszowice**, popr. w teraźniejszym wojew. Podlaskiem.
- Warta**, miasto, 1) popr. w teraźn. woi. Kaliskiem.
- Wąsocz**, popr. w teraźniejszym woi. Augustowskim.
- Wassenberg**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Akwisgrańskim.
- Wasserbilich**, popr. w Niderlandach w prowincji Luxemburgskiej.
- Watering**, popr. należy teraz do Królestwa Niderlandzkiego.
- Wattenscheid**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Arnsbergskim.
- Wavre**, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Wedekindstein**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego.
- Weende**, popr. w Hannowerskiem Księztwie Getyngi.
- Weerd**, należy teraz do państwa Pruskiego.
- Weert**, lepięć Weerth, popr. należy do Niderlandu.
- Wees**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego.
- Węgrów**, popr. w teraźn. wojew. Podlaskiem.
- Wehlen**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Trewirskim.
- Wehlitz**, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.

- Weissenfels, 1) popr. należy do kraiu Pruskiego w obwodzie Merseburgkim.
- Welppe, Wölpe, popr. w Hannoverskiem X. Calenberg.
- Welpsholz, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Wemmel, popr. należy teraz do Królestwa Niderlandzkiego.
- Wenecya, popr. prowincya austriacka w lombardzko-weneckiem Królestwie mająca 440 $\frac{1}{2}$ mil kwadratowych i 1,920,00 mieszkańców, zawiera 8 następujących cyrkulów: Wenecki, Weronński, Padwański, Polesinski, Trewiski, Bellunski i Friolski.
- Wenningen, popr. w Hannover-skim X. Calenberg.
- Weppes, popr. należy teraz do Królestwa Niderlandów.
- Werden, dodaj: w pruskim obwodzie Düsseldorf.
- Werdenbroich, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego.
- Werdoel, popr. Werdole, w pruskim obwodzie Arnsberg.
- Wert, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obw. Arnsbergskim.
- Wernsdorf, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego.
- Werne, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Münterskim.
- Wesel, Dolny Wesel, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Kliwii; równie i górny Wezel do tegoż państwa należy.
- Westfalia, podzielona została między Prussy, Hannover i Niderlandy.
- Westrich, popr. w Niderlandzkiej prowincyi Luxemburg.
- Wetter, miasto, popr. należy na powrót do Hassyi.
- Wibrechtshausen, popr. w Hannover-skim X. Callenberg.
- Wick, 1) popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego.
- Wickerad, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Düsseldorf.
- Widawa, popr. w terazniejszym woj. Kaliskiem.
- Widensagt, popr. w Hannover-skim X. Callenberg.
- Wiegandtsthal, popr. w pruskim obwodzie Münden.
- Wielichów, popr. w terazn. X. Poznańskim.
- Wieliczka, popr. w Gallicyi w cyrkule Bocheńskim.
- Wieluń, popr. miasto obwodowe terazniejszego woj. Kaliskiego.
- Wietersheim, popr. w pruskim obwodzie Minden.
- Wietze, popr. należy na powrót do Hannoveru.
- Wilczyn, miasteczko polskie w terazn. woj. Kaliskiem w obwodzie Koninskim nad jeziorem Gopłem.
- Wildemann, popr. w Hannover-skim X. Getyngi.
- Wildeshausen, popr. w Oldenburgskim cyrkule Delmenhorst o 4 mil od miasta Bremen.
- Wilhelmsburg, popr. należy na powrót do Hannoveru.
- Wilhelmsthal, wymaż teraz do Królestwa Westfalsk. etc.
- Wilemstadt, wymaż w 3. wierszu w bywszem.
- Wilz, popr. należy teraz do Królestwa Niderlandzkiego.
- Wimma, popr. należy na powrót do Hannoveru.
- Windeckte, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Koblenckim.
- Winden, wymaż, teraz do Francyi wcielonym.
- Windheim, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego w obwodzie Mindenskim.
- Winendal, popr. należy do Królestwa Niderlandzkiego w obwodzie Flandryi.
- Winhausen, popr. należy powtórnie do Hannoveru.
- Winiawa, miasteczko polskie w terazniejszym woj. Lubelskim.
- Winschoten, popr. w niderlandzkiej prowincyi Grönigen.
- Winsen, popr. w hannowerskiem X. Luneburgskim.
- Winterberg, Winterburg, popraw: w pruskim obwodzie Koblenckim.
- Winterberg, popr. w pruskim obwodzie Arnsbergskim.
- Wipperfeld, popr. należy teraz do kraiu Pruskiego.
- Wipperfurt, popr. w pruskim obwodzie Koleńskim.
- Wipringshusen, popr. w hannowerskiem X. Callenberg.
- Wirtheim, popr. w bawarskim cyrkule Dolnego Menu.
- Wirtingen, popr. w hannowerskiem X. Luneburgskim.

- Wirzbica, miasteczko polskie w teraźniejszym wojew. Sandomirskim, w obwodzie Radomskim z 116 domami.
- Wisau, włość w Bawaryi w cyrkule Gornego Menu, mająca dwa źródła wody mineralnéj, z których jedno Smierdzielem się zowie. (Stinker).
- Wiślica, popr. w teraźn. wojew. Krakowskim.
- Witgenstein, popr. należy do krain Pruskiego w obwodzie Arnsherskim.
- Wittlich, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Trewirskim.
- Witów, popr. w teraźn. wojew. Kaliskim.
- Wittem, popr. w niderlandzkiej prow. Limburgskiej.
- Witten, popr. pruskim obwodzie Arnsherskim.
- Wittenberg, popr. w pruskim obwodzie Merseburgskim.
- Wittenborg, popr. należy na powrót do Hannoveru.
- Wittenhorst, popr. w pruskim obwodzie Kliwii.
- Wittheim, popr. w pruskim obwodzie Koloniskim.
- Wittichenau, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Frankfurtskim.
- Wittingen, popr. w hannowerskim X. Luneburgskim.
- Witzenhausen, popr. należy na powrót do Hassyi.
- Wizna, popr. w teraźniejszym wojew. Augustowskim.
- Włochy, wymaż na str. 510 od słowa: Odmiany uczynione etc. aż do końca w tym i następnym artykule.
- Włostowice, popr. w teraźn. wojew. Lubelskim.
- Wodzisław, miasteczko polskie w teraźniejszym wojew. Krakowskim w obwodzie Stobnickim z 210 domami.
- Wölpe ob. Welpé.
- Wolbek, popr. w pruskim obwodzie Münsterskim.
- Wolborz, popr. w teraźn. wojew. Kaliskim.
- Wolfenbütel, popr. teraźniejsze X. Brunswickie.
- Wolkenburg, popr. należy teraz do krain Pruskiego.
- Wolkersdorf, 1) popr. należy na powrót do Hassyi.
- Wolsztyn, popr. w teraźn. X. Poznańskim.
- Wonwolnica, popr. w teraźn. wojew. Lubelskim.
- Woringen, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Kliwii. Za czasów Rzymskich zwało się to miasto *Boruncum*.
- Woysławice, popr. w teraźniejszym wojew. Lubelskim.
- Wozuczyn, popr. w teraźniejszym wojew. Lubelskim.
- Wrocławek, popr. w teraźniejszym wojew. Mazowieckim.
- Wronki, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Września, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Wschowa, popr. w teraźn. X. Poznańskim.
- Wulfingen, popr. w hannowerskim X. Callenberg.
- Wulfingshausen, popr. w hannowerskim X. Callenberg.
- Wummé, popr. w hannowerskim X. Luneburgskim.
- Wuringen, popr. należy teraz do krain Pruskiego w obwodzie Koloniskim.
- Wurm, popr. w krain Pruskim w obwodzie Akwisgrańskim.
- Wursten, doday: należy do Hannoveru.
- Wustrau, popr. w hannowerskim X. Luneburgskim.
- Wysokie, popr. w teraźn. wojew. Lubelskim.
- Wysokie mazowieckie, popr. w teraźn. wojew. Augustowskim w obwodzie Żomżyńskim.
- Wysokie koło, popr. w teraźn. wojew. Sandomirskim.
- Wyszogrod, popr. w teraźniejszym wojew. Płockim.

Z.

- Zaborowa, popr. w teraźn. X. Poznańskim.
- Zagarolo, popr. należy do państwa papieżkiego w obwodzie *Campana di Roma*.
- Zagorów, popr. w teraźn. wojew. Kaliskiem.
- Zaklików, popr. w teraźn. wojew. Lubelskiem.
- Zakroczym, popr. w teraźniejszym wojew. Płockiem.
- Zambrow, popr. w teraźn. wojew. Augustowskiem.
- Zamość Stary i Nowy, w teraźniejszym wojew. Lubelskiem. Nowy obrocony ma być na fortecę.
- Zarnów, popr. w teraźn. wojew. Sandomirskiem.
- Zarnowiec, popr. w teraźniejszym wojew. Krakowskim.
- Zarki, popr. w teraźn. wojew. Krakowskim.
- Zawichost, popr. w teraźniejszym wojew. Sandomirskiem.
- Zbuczyn, popr. w teraźn. wojew. Podlaskiem.
- Zduny, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Zeil, doday: należy do Bawarii w cyrkule Dolnego Menu.
- Zeist, popr. w niderlandzkim obwodzie *Utrecht*.
- Zelechów, popr. w teraźniejszym wojew. Podlaskiem w obwodzie Łukowskim.
- Zell in Hamm, popr. należy teraz do kraju Pruskiego.
- Zeltingen, popr. należy teraz do kraju Pruskiego.
- Zenta, wymaż: teraz do Królestwa Włoskiego.
- Zerków, popr. w teraźniejszym X. Poznańskim.
- Zgierz, popr. w teraźniejszym wojew. Mazowieckiem.
- Zichlin, lepięz Zychlin, popr. w teraźn. wojew. Mazowieckiem.
- Zierenberg, wymaż: teraz Królestwa Westfalskiego.
- Złoczów, 1) popr. w teraźn. wojew. Kaliskiem.
- Zuin, popr. w teraźn. X. Poznańskim.
- Zörbig, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Merseburgskim.
- Zożkiewka, popr. w teraźniejszym wojew. Lubelskiem.
- Zons, popr. należy teraz do kraju Pruskiego w obwodzie Kolońskim.
- Zoom, popr. w Niderlandzkim Brabancie.
- Zorge, wymaż: teraz do Królestwa Westfalskiego.
- Zorlesco, popr. w teraźn. X. Medyolańskim należące do państwa Austriackiego.
- Zucarello, popr. w sardyńskim X. Genueńskim.
- Zwoleń, popr. w teraźn. wojew. Sandomirskiem.
- Żyrniki, popr. w teraźn. wojew. Kaliskiem.
- Żytno, popr. w teraźn. wojew. Kaliskiem.
- Zyzmory, małe miasteczko w teraźn. gubernii Wileńskiej w obwodzie Kowieńskim.

240.-

KSIEGARNIA
ANTYKWARIAT

E * 192595

Wojewódzka Biblioteka
Publiczna w Opolu

3061/II S

001-003061-02-0